

Con
Apdayk

MÜASİR DÜNYA ƏDƏBİYYATI

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti
İlham Əliyevin
**“Dünya ədəbiyyatının görkəmli nümayəndələrinin
əsərlərinin Azərbaycan dilində nəşr edilməsi
haqqında”** 2007-ci il 24 avqust tarixli
sərəncamı ilə nəşr olunur.

“Şərq-Qərb”
Bakı – 2011

John Updike

Con Apdayk

SEÇİLMİŞ ƏSƏRLƏRİ

MÜASİR DÜNYA ƏDƏBİYYATI

“Şərq-Qərb”
Bakı – 2011

ISBN 978-9952-34-289-5

Tərcümə edəni və
ön sözün müəllifi: Vaqif Əjdəroğlu

Redaktor: Tahir Kazımlı

Korrektorlar: İbrahim Hübətov
Pərinaz Səmədova
Elsever Muradov

Bədii tərtibat və
dizaynın müəllifi: Tərlan Qorçu

Kompüter düzümü: Hikmət Aydınoglu
Arzu Orucova

Con Apdayk. Seçilmiş əsərləri.

Bakı: "Şərq-Qərb", 2011, 648 səh.

Mətn: Bakı Slavyan Universiteti, "Kitab aləmi" NPM, 2011
Bədii tərtibat, səhifələnmə: "Tutu" nəşriyyatı, 2011
© "Şərq-Qərb" ASC, 2011

ÖN SÖZ

XX əsr Amerika ədəbiyyatının görkəmli söz ustası Con Hoyer Apdayk 1932-ci il mart ayının 18-də Pensilvaniya ştatının Şillington şəhərində anadan olmuşdur. Atası müəllim olan, anası şeirlər yazan gənc Con 1954-cü ildə Harvard Universitetini fərqlənmə diplomu ilə bitirmiş, orada ingilis ədəbiyyatını mükəmməl şəkildə öyrənmişdir. Apdayk həm də Oksford Universitetinin Raskin incəsənət məktəbində birillik təsviri sənət kursu keçmişdir. Bir müddət Harvardda “*Lampoon*” satirik jurnalının redaktoru işləmiş gələcək yazıçı İngiltərədən qayıtdıqdan sonra iki il “*Nyu-yorker*” jurnalında çalışmış, burada ilk hekayələrini çap etdirmişdir. Apdayk bundan sonra Massaçusets ştatına – İpsviç şəhərinə köçmüşdür.

Yazıcının ilk romanı (“Əlillər yarmarkası”) 1959-cu ildə işıq üzü görmüşdür. O, “Dovşan varlandı” və “Dovşan sakitləşdi” romanlarına görə Amerika jurnalistikasının nüfuzlu Pulitser mükafatına layiq görülmüş, 2009-cu il yanvarın 27-də Massaçusets ştatındakı iqamətgahında ömrünün 77-ci qışında ağciyər xərçəngindən vəfat etmişdir.

Con Apdayk bütün yaradıcılığı boyu 28 roman və hekayə, şeir, esse məcmuələrindən ibarət olan 45 kitab yazmışdır. Onun ən diqqətəlayiq əsərləri içərisində Dovşan haqqında beş roman (“Dovşan, qaç!” – 1960, “Dovşan qayıtdı” – 1971, “Dovşan varlandı” – 1981, “Dovşan sakitləşdi” – 1990 və “Dovşan

haqqında xatirələr” – 2001), Bek haqqında trilogiya, Byukenen haqqında əsərlər, eləcə də digər əsərləri (“Əlillər yarmarkası” – 1959, “Kentavr” – 1963, “Ferma” – 1965, “Gəl evlənək” – 1977 və s.) göstərmək olar.

6 “Bizim bütün qazandığımız həyatdır. Bu, qərribə töhfədir, mən bilmirəm onunla necə rəftar eləyək, ancaq həyat – töhfə aldığımız yeganə şeydir, bu töhfə bizə çox baha başa gəlir”, – deyən yazıçının 1960-cı ildə qələmə aldığı və on il sonra rejissor Cek Smaytın ekran həyatı verdiyi “Dovşan, qaç” romanında müəllif tərəfindən qəhrəmanın fiziki sağlamlığı ilə psixoloji problemləri arasındakı təzad, bəzən hətta uçurum həm də Ruta (yüngül əxlaqlı qadına) üstünlük verən asılı gəncin öz ciddi, abırlı arvadından “boğaza yığılması” vasitəsilə verilir ki, son dərəcə mürəkkəb psixoloji məqamların tam inandırıcı təsvir və interpretasiyası Apdaykın yaradıcılıq uğuru, bəlkə də, kəşfi sayılmalıdır. Çünki onun əsərlərində qadın-kəşfi münasibətlərinin daha müasir (bütün mənalarda, həm də coğrafi sərhəddən tam uzaq) təqdimatı son dərəcə diqqətəlayiqdir.

Qərb – xristian təfəkküründə, təxminən, belə təsəvvür formalaşmış: “...insanlar (kişi və qadın) bir-birini beş ildən artıq sevə bilməz (Klod Leluş, Fransa). Onlar ayrılmağa məhkumdurlar. Daha yaxşısını tapana qədər bir yerdə olurlar, tapanda isə ayrılırlar”. Bioloji tədqiqatların nəticəsi kimi təqdim edilən bu maraqlı, müəyyən mənada cəlbədicə görünən mülahizə bir də ona görə insanların fikrini getdikcə daha çox məşğul edir ki, yer üzündə ailə-məişət münasibətlərində məhz belə tendensiya müşahidə edilməkdədir.

Apdaykın qəhrəmanları içərisində ailə səadəti, rusca ifadə edəsi olsaq, “однолюб”, demək olar ki, yoxdur və mümkündür ki, geniş mənada mədəniyyətin məhz etik davranışından (şübhəsiz, səmimiyyət başlıca meyar kimi qalır) ibarət olması fikrinin tərəfdarları da getdikcə azalmaqdadırlar. Apdaykın əsərlərində övladları çoxdan müstəqil həyata atılmış adamlar (əksər vaxt kişilər) həyat yoldaşlarından ayrılmaq qərarlarını bildirlər. İstər romanlarda,

istərsə də hekayələrdə bu qərarların qarşılıqlı olması yazıçının bədii-fəlsəfi və etik-psixoloji normalarına məsuliyyətli, obrazlı və fəal münasibətlərdən irəli gəlir ki, bunu XX əsr dünya ədəbiyyatında çox böyük yaradıcılıq uğurlarından saymaq olar.

Mürəkkəb daxili tərəddüd və sarsıntılar Dovşanı bəzən ifrat həssas, yəqin ki, buna görə də xəstə – əsəbi, isterika dərəcəsinə gətirib çıxarır. Təsadüfi deyil ki, arvadı Censi tərki eləyən gənc ər onun içkiyə aludəçiliyinə dözə bilmir, ancaq təsadüfən tanış olduğu Rutla da münasibətlərinin müvəqqəti olması oxucuya onun sağlam insan ömrünün tükəndiyindən xəbər verir. Pastorun arvadının hisslərinə cavab verməyən Dovşan bir tərəfdən qolf oynadığı müqəddəs ataya hörmətini, öz şəxsi ləyaqətini göstərsə, əsərin sonunda çox sarsıntı və təbəddülatlardan sonra Rut tərəfindən də rədd edilir, ancaq qadının ona qarşı tərəddüdlə dolu münasibətində qərribə məhəbbət, istək və çox güclü dramatik kolliziya məqamı uzun müddət diqqətli oxucunu öz təsiri altında saxlayır.

Cəmiyyətin qəbul elədiyi etiketləri tam qayda-da sona qədər yerinə yetirməyi, ona əməl eləməyi bacarmayan Dovşanın aqibəti (qəhrəmanın sonrakı romanlarda fəaliyyəti tamamilə başqa mövzudur) təsadüfi deyil, yazıçı həyatını düzgün yaşamayanlara (“həyatı düzgün yaşamaq” ifadəsi də xeyli dərəcədə nisbi, şərtidir) çox sərt, eyni zamanda obyektiv və humanist mesaj göndərir: cəmiyyət üçün ailə, övlad və valideyn, yaxın qohumluq münasibətini müqəddəs saymaq ən zəruri mənəvi normalardandır, buna hansısa səbəbdən əməl etməyənlərin aqibəti faciəvi olur.

Kitabda təqdim edilən ikinci əsər – “Kentavr” romanı həm quruluşuna, həm də məzmununa görə son dərəcə orijinaldır, Apdayk burada dünya bədii fikrinin ən zəngin qaynaqlarından sayılan yunan mifologiyasındakı obrazları (bəzən düşüncə tərzini) vasitəsilə yazıçı təxəyyülünün daha dolğun ifadəsinə, təsvirlərin orijinal reallığına və mükəllimlərin təbii, canlı, dinamik səslənməsinə nail olmuşdur. Anormallıq dərəcəsinə çatan sadələvh müəllim bəzən qərribə

xudbinliyi ilə də diqqət çəkir (“çörək yeyənin fağrı olmur”). Ətrafda hamının, hətta şagirdlərin belə gülüş obyektinə çevrilmiş müəllim, oğlunun dər-sə ictimai nəqliyyatda getməyini özü üçün təhqir sayır. Heç kimin xətrinə dəyməyən, bəzən dələduz, qeyri-ciddi, islah olunmaz əyyaşlarla belə heyrətamiz səbir, hövsələ nümayiş etdirən müəllimin daxilində çox vaxt təlatümlərin coşduğundan heç kimin xəbəri yoxdur. O, həyatı üçün real təhlükə yarandığını bilsə də, üzdə özünü tox tutmağa çalışır və ürəyinin dərinliklərində arvadından, qayınatasından, oğlundan xəcalətli halda dünyasını dəyişir.

8

Bütün yaradıcılığı boyu ən adi məişət məsələlərinə, psixoloji məqamlara son dərəcə orijinal mövqedən və özünəməxsus yanaşma tərzii ilə seçilən Con Apdaykın tərəfdarları və əleyhdarları içərisində müxtəlif səviyyəli, zövqlü sənət, elm adamları, cəmiyyətin bütün təbəqələrinin nümayəndələri olmuşdur. Demək olar ki, onların hamısı dünya ədəbiyyatı tarixində qadın-kişii münasibətlərinin ən intim anlarını son dərəcə gözlənilməz rakursdan qələmə alan Çexov, Balzak, Flober, Svayq, Kortasar, Markes kimi dahi söz ustaları sırasında Apdayk yaradıcılığının müstəsna yer tutduğunu, əhəmiyyət daşdığını qəbul etmişlər.

Qeyd etdiyimiz kimi, Con Apdayk çoxsaylı romanlardan başqa həm də şeir, esse janrlarında da qələmini sınamışdır. O, son dərəcə səmimi, təsirli hekayələr müəllifidir. Kitaba daxil edilmiş beş hekayə yazıçının ümumi nəsr yaradıcılığı ilə tam uyarlıq təşkil etməklə bərabər, onun bütün yaradıcılığına xas olan yığcamlıq, ümumiləşməyə güclü maraqlı, eləcə də insanın həyatda yeri, nostalgiya və səmimi hissələrin qısa, təbii, eyni zamanda yüksək bədii-obrazlı ifadəsi baxımından da çox maraqlıdır.

Burada hekayələrin (romanlar da həmçinin) ümumi məzmunundan bəhs etməyi lüzumsuz bildiyimizdən yalnız bir məsələni – Apdaykın bütün yaradıcılığında keçən qadın-kişii münasibətlərindəki görüş-ayrılıq məqamlarını, qarşılıqlı insani hissələrin mümkün qədər qorunub saxlanması məsələlərini qeyd etmək, fikrimizcə, böyük yazıçının ədəbi kre-

dosu haqqında, ümumi də olsa, müəyyən təsəvvür yaradır.

Apdaykın yaradıcılığına xas olan bənzərsizliyi oxucuların çox maraqla qarşılayacaqları ümidindəyik.

Vaqif Əjdəroğlu

DOVŞAN, QAÇ

(roman)

DOVŞAN, QAÇ

(roman)

Coşqun ehtiraslar, daşürəklilik, xarici şərait

Paskal

12

Oğlan uşaqları gövdəsinə səbət bərkidilmiş telefon dirəyinin ətrafında basketbol oynayırlar. Ayaqlar görünüb yox olur. Qışqırırlar. Çıncıl üstündə kedlərin cırıltısı və xışiltısı onların səslərini, naqillərin üzərindəki mart səmasının yüksək nəmli göyümtüllüyünü katapultla edir. Dovşan Enqstrom döngə ilə gedir, yaşı iyirmi altı və boyu altı fut üç düym olsa da, əynində ciddi işgüzar kostyum var, o dayanıb baxır. Dovşan olmağa bir az ucadır, ancaq enli ağ sifəti, açıq-mavi damağına siqaret qoyanda qısa burnu altındakı üst dodağının əsəbi səyriməsi ona uşaq olduğu vaxt verdikləri bu ayamanı qismən izah eləyir. O dayanıb fikirləşir: uşaqlar böyüyürlər, səni hər tərəfdən sıxışdırırlar.

Onun burada olması uşaqlara qəribə gəlir. Onlar öz kefləri üçün oynayırlar, daha özlərini kakao rəngli qoşabortlu pencəkdə şəhəri veyllənən hansısa böyük əmiyə göstərmək üçün yox. Yaşlı adamın döngəni niyə piyada keçib-getməyi, ümumiyyətlə, aydın deyil. Onun avtomobili haradadır? Siqaret ona lap hədələyici görkəm verir. Bəlkə, o, siqaret, ya da pulun əvəzində süni buz fabrikinin arxasında gəzişməyi təklif edənlərdəndir? Belə fokuslar haqqında artıq eşidiblər, ancaq onları belə asanlıqla qorxuda bilməzsən, axı onlar altı nəfərdir, o isə təkdir.

Top halqaya dəyib altısının da başı üzərindən uçur və birinin ayaqları yanında düşür. Onun topu qamarlayarkən qısa təkənin sürəti uşaqları heyretləndirir. Sakitləşib onun qaranlıq silüetinə baxırlar – yaz səması fonunda eynilə qəfil peyda olan zavod borusudur ki var. O, tütün tütüsünün mavi dumanı arxasından gözlərini qıyıb baxa-

raq ayaqlarını ehtiyatla götürüb-qoyur və barmaqlarını topun qarşısında əsəbi hərəkətlə fırladır. Dırnaqlarında enli ayparalar ağarır. Birdən bu adam çömbəlir və top, sanki, pəncəyinin sağ yaxasından sürüşərək onun çiyindən qopur, deyəsən, heç dayağa tərəf də uçmur – heç oranı nişanlamayıb da – düz səbətə düşür və yüngülcə xışıldayaraq tordan keçir.

– Aha! – Dovşan fəxrlə qışqırır.

– Təsadüf, – oğlanlardan hansısa astadan dillənir.

– Üstəlik, – o səslənir. – Olar sizinlə bir az oynayım?

Uşaqlar cavab əvəzinə bir-birlərini anlaşılmaz baxışlarla süzürlər. Dovşan pəncəyini çıxarır, səliqəylə qatlayır və zibil yeşiyinin təmiz qapağı üstünə qoyur. Arxasında yenə kombinezonların astarlıq parçaları görünüb yox olmağa, çırpınmağa başlayır. O ən tünlük yerə soxularaq topu kiminsə zəif ağ əllərindən qapazlayır. Tarım çəkilməmiş dərinin tanış duyğusu bədənindəki əvvəlki elastikliyi dirçəldir. Ona elə gəlir, sanki, uzaq illərdən keçib geri qayıtmışdır. Əlləri, özü-özlüyündə qanad kimi göyə qalxır və rezin şar başı üstündən səbətə sarı uçur. Gedib çatmadı. Hesablaşma ona o qədər dəqiq görünmüşdü ki, o, yerə düşən topu görəndə təəccüblə gözlərini döyür və bir saniyəliyə ağılına belə fikir gəlir ki, bəlkə, top tora toxunmadan halqanın içindən keçib?

– Ey, mən hansı komandadan oynayıram?

Qısa səssiz çaxnaşma və iki oğlan uşağı ona komanda verir. Dörd nəfərə qarşı üç nəfər. Dovşan lap əvvəldən səbətin on futluğundan faydasız mövqe tutsa da, bu, hər halda, düz deyil. Heç kim hesabı aparmağa çalışmır. Qəmgin sükut onu əsəbiləşdirir. Uşaqlar bir-birlərinə təkhecalı iradlar deyirlər, ancaq ona heç kim bir söz belə deməyə ürək eləmir. O, oyunun qızgın çağında uşaqların onun ayaqları altında necə toplaşdıqlarını, qızıxdıqlarını, hirsələndiklərini, ona badalaq gəlməyə çalışdıqlarını, ancaq hələ də dillərini dişləri arxasında saxladıklarını hiss edir. Onun belə hörmətə ehtiyacı yoxdur, uşaqlara demək istəyir: mənəm böyük olduğum boş şeydir, bu heç bir rol oynamır. On dəqiqədən sonra partnyorlarından biri rəqiblərin tərəfinə keçir və indi Dovşan Enqstrom ikinci oğlanla beş nəfərə qarşı ikilikdə qalır. Bu oğlan hələ balacadır, həddən

artıq utancaqdır, özünə arxayın deyil, ancaq ayaqdan yüngüldür – altılığın ən yaxşısıdır; qaşlarının üstünəcən çəkilmiş yaşıl qotazlı toxunma papağı ona axmaq görkəm verir. O, anadangəlmə istedaddır, tapındır. Təkcə onun necə hərəkət elədiyinə baxmağa dəyər – sanki, ayaqları yerə dəymir, göylə uçar. Əgər bəxti gətirsə, bir vaxtlar əla idmançı, məktəb çempionu olacaq. Bu, Dovşana tanışdır. Tədricən pillədən pilləyə ən yuxarıya qalxırsan, hamısı “ura” qışqırır, tər gözlərini kor eləyir, səs-küy və qışqırıqlar dalğası səni göyün ənginliklərinə qaldırır, sonra oyundan çıxırsan – əvvəl-əvvəl hələ unudulmursan, ancaq, hər halda, sən oyundan çıxıbsan və halın yaxşı, səindir, sən azadsan. Sən oyundan çıxıbsan, sanki, buxarlanıbsan və hey yüksəklərə qalxaraq bu uşaqlar üçün böyüklər dünyasının, sadəcə olaraq, hansısa hissəsi, şəhərdə həmişə onların başı üzərində asılan səmanın bir hissəsi olubsan. Uşaqlar onu unutmayıblar, lap pisi budur ki, uşaqlar onun haqqında, sadəcə olaraq, heç vaxt heç nə eşitməyiblər. Bununla belə Dovşan bir vaxtlar bu dairənin məşhur adamı idi, o, orta məktəbin aşağı siniflərində B liqasının komanda yarışlarında rekord vurmuşdu, buraxılış sinfində özü bu rekordu təzələmişdi və bu sonuncu rekord yalnız dörd ildən sonra, yəni dörd il bundan əvvəl təzələnmişdi.

O, topu tora bir əllə, iki əllə, bir əllə aşağıdan, yerində duraraq, dönərək, tullanaraq iki əlilə sinəsindən atır. Top yumşaq və ehmalca irəli uçar. O xoşbəxtidir ki, əllərində hələ də güc yaşayır. Hiss eləyir ki, uzun-uzadı məyusluğu özündən silkib atır. Ancaq bədəni ağırlaşmış və onda tənqəfəslik başlayır. O təntiyir və bu, onu əsəbiləşdirir. Beşlik ah-uf edib ləngiməyə başlayır və onların bilmədən yerə yıxdıqları hansısa oğlan uşağı qalxıb çirklənmiş fizionomiya ilə axsaya-axsaya çıxıb gedir. Dovşan həvəslə təslim olur.

– Yaxşı. Qoca getdi. Üç dəfə ura, – deyir və qotazlı partnyoruna tərəf dönərək əlavə edir: – Di hələlik, as.

O, başqalarının pərt halda necə hirsəndiklərindən sonra hələ uzun müddət təmənnasız heyranlıqla gözünü ondan çəkməyən bu oğlana minnətdardır. Öz-özünə yetişmiş talantlı adamlar nəyin necə olduğunu bilirlər. Dovşan bükülmüş pencəyini götürüb onu əlində eynən məktub

kimi tutaraq qaçır: yük platforması boyunca çürümüş taxta təknəli baxımsız süni buz fabrikinin, zibil yeşiklərinin, qarajların, çəpərlərin, məftil tordan olan keçənlik ölü rənglərin dolaşdığı yanından. Martdır. Hər şey təzədən başlanır. Dovşan məhəbbətdən şəffaflaşmış acıtəhər havada nəsə yeni bir şeyin vədini duyur və köynəyinin qabarmış cibindən siqaret çıxarıb addımlarını yavaşıtmadan onu kiminsə açıq iri zibil qabına tozlayır. O, özündən çox razıdır; üst dodağı dişlərini göstərərək yuxarı dartılır. İri zamşa çəkmələri döngədəki zibil qalaqlarını küt səslə danqıldadır.

O qaçır. Yolayıcında başqa küçəyə dönür. Bu, böyüklüyünə görə beşinci olan Pensilvaniya ştatında Bruer şəhəri kənarındakı Maunt Cac qəsəbəsindəki Uilber-stritdir. Böyük evlər qrupunun – rəngli şüşə qapılı və gil naxışlı dibçəklər qoyulmuş pəncərəli kərpicdən və sementdən olan qalaların yanından daha yarım küçə yuxarıda, otuzuncu illər birnəfəsə salınmış yaşayış rayonunun yanından cüt-cüt kiçik taxta evlər pilləkənlərlə yamacın ətəklərinə dirmaşır. Onlardan hər birinin qonşusu üzərində ucaldığı altı futa qədər hündürlüyü olan sahəni hansısa vəhşi heyvanın gözləri kimi bir-birindən aralı yerləşmiş və qan rəngindən peyin rənginə kimi nazik, ensiz taxtanın hər cür çaları ilə üz çəkilmiş, bir cüt solğun rəngli pəncərə tutulmuşdur. Rəngi qopub tökülmüş fasadlar bir vaxtlar ağ olub. Elə burada, hər birinin iki giriş qapısı olmaqla, on beş üçmərtəbəli ev səpələnmişdir. Yeddinci qapı onunkudur. Taxta pilləkənin rəngi gedib, pilləkənin altında içində unudulmuş oyuncaq, plastmas kloun görünən zibil yığını var. Bu oyuncaq orada bütün qışı atılıb qalıb, ancaq Dovşan fikirləşmişdi ki, nəhayət, hansısa uşaq onun dalınca gələcək.

O, təngnəfəs halda yarıqaranlıq dəhlizdə dayanır. Burada hətta gündüz də tozlu lampə yanır. Qəhvəyi qızdırıcının üzərində üç boş dəmir poçt qutusu asılıb. Dəhlizin digər tərəfində bir mərtəbə aşağıda yaşayan qonşunun bağlı qapısı incik halda baxır. Evdən həmişə nəyinsə iyi gəlir, ancaq Dovşan heç cür müəyyən eləyə bilmir ki, məhz nəyin – ya suda bişmiş kələmin, ya buxar istiliyinin paslı nəfəsinin, ya da, sadəcə olaraq, divarda çürüyən hansısa yumşaq nəsnənin. O lap yuxarı, öz mənzilinə qalxır.

Qapı bağlıdır. O, qıfıla xırda açarı salır və əlləri alışmadığı gərginlikdən titrəyir. Metal ətürpərdici səs verir. Qapını açıb görür ki, arvadı əlində köhnədəbli kokteyl stəkani kreslodə oturub və səsinə azaldıb televizora baxır.

– Sən buradasan?! – Dovşan deyir. – Qapını niyə bağlamısan?

Qadın televizorun qabağında uzun müddət oturmaqdan qızarmış, şübhəli baxışlarla ona baxır.

– Özü örtüldü.

– Özü örtüldü, – Dovşan təkrar eləyir, ancaq əylir və onun hamar alnından öpür. O miniatürdü, dərisi zeytun kimi yaşıl, elə tarımdır ki, sanki, daxilində nəşə şişərək var gücü ilə onun kiçik bədənini uzatmağa cəhd göstərir. Dovşana elə gəlir ki, o hələ dünən qəşəng idi. Cəhənglərində iki xırda qırıq Dovşanı xəsis eləməkdən ötrü kifayət elədi; saçları o qədər seyrelib ki, hər vaxt onun altındakı kəllə sümüyü Dovşanın gözləri önündə canlanır. Qocalmanın bu cüzi əlamətləri lap yaxınlarda peyda olub, buna görə də çox mümkündür ki, sabah onlar yox olacaq və Cenis yenə onun sevdiyi qız olacaq? Dovşan çalışır onu zarafatla bu vəziyyətə qaytarsın.

– Nədən qorxursan? Səncə, bu qapıdan kim girə bilər? Eroll Flinn?

Qadın cavab vermir. Dovşan səliqəylə pencəyini qatlayır, divar şkaflına tərəf gedir və məftil paltarasanı götürür. Divar şkaflı qonaq otağına baxır və onun qapısı yalnız yarıyacan açılır, ona görə ki, televizor düz onun qabağındadır. Dovşan çalışır qapının o biri tərəfində şəbəkəyə keçirilmiş naqilə toxunmasın. Bir dəfə hamiləlikdən və sərxoşluqdan lap yöndəmsizləşmiş Cenisin ayağı naqilə dolaşdı və yüz qırx doqquz dollarlıq televizoru, az qala, döşəməyə salacaqdı. Xoşbəxtlikdən, Dovşan məhz televizorun naqildən asılı qaldığı, Cenisin isə panik qorxu tutmasından hələ ayağını titrək halda yelləməyə macal tapmadığı anda çata bilmişdi: Cenis niyə belə oldu? O, nədən qorxur? Dovşan özünəməxsus səliqə ilə cəld hərəkətlə çiyinliyi pencəyə keçirir və uzun əllərini uzadıb onu özünün digər paltarlarının yanından bəzəkli boruya asır. Bəlkə, firmanın emblemini ilgəkdən qopatsın? Yox, sabah yenə bu kostyumu geyəcək. Bu mövsüm üçün çox isti olan tünd-göy rənglini saymasa,

onun cəmi iki kostyumu var. O, qapını sıxır, qapı cıqqıltı ilə bağlanır, ancaq dərhal yenidən iki düym qədər açılır. Görürsən – qfılı açanda əllərinin əsməsi azmış kimi, bu yandan da Cenis oturub bu cırlıtıya qulaq asır.

– Sən buradasansa, bəs avtomobil haradadır? – Dovşan dönüb soruşur. – Küçədə yoxdu.

– Anamgilin evinin yanındadır. Çəkil, mane olursan.

– Anangilin evinin yanında? Allah bilir, nə məsələdir.

Bundan yaxşı yer tapmadın?

– Nə olub orada?

– Harada orada? – Dovşan ekranın qarşısını kəsməmək üçün kənara çəkilir.

Cenis, Darlenin Paris gülsatan qadını, Kebbinin polismeni, bu ucaboy gülümsəyən oğlanınsa romantik qəhrəmanı oynadıqları “Muşketyorlar” ayamalı uşaq qrupunun musiqi nömrəsini necə ifa etməsinə baxır. O, Darlen, Kebbi və Karen (polismen Kebbinin küçəni keçməyə kömək elədiyi qoca fransız qadın kostyumunda) rəqs edirlər.

Sonra “Tutsi” şokoladının beş diliminin kağızından çıxıb beş hərfə: “T-u-t-s-i”-yə çevrildiyi reklam verilişi gedir. Onlar da rəqs edir və oxuyurlar. Onlar elə oxuya-oxuya da təzədən öz kağızlarına girirlər. Kağız divardan olan kimi əks-səda verir. Bax bir, it balası necə fikirləşib. O, bunu artıq yüz dəfə görüb, ancaq bu dəfə ürəyi bulanmağa başlayır. Ürəyi hələ də çırpınır, boğazı quruyub.

– Harri, siqaretin yoxdu? – Cenis soruşur. – Mənimki qurtarıb.

– Nə? Evə gələndə bütün qutunu zibil yeşiyinə atdım. Tərgidirəm... – başa düşmür ki, ürəyi belə bulan vaxt kimsə siqaret çəkmək barədə düşünə bilər.

Nəhayət, Cenis ona baxır.

– Zibil qutusuna atdın. Əntiqədir. Sən içmirsən, indi də siqareti tərgitdin. Bu nədir, müqəddəs olmağa hazırlaşırısan?

– S-s-s!..

Böyük Muşketyor Cimmi görünür – qara dəyirmi qulaqlı yekə kişi. Dovşan onu diqqətlə süzür, ona hörməti var və ondan öz işi üçün nəsə faydalı bir şey götürməyə ümid eləyir – o, Bruer mağazalarında yalnız ucuz mətbəx avadanlıqlarını nümayiş etdirir. Artıq bir aydır ki, bu işlə

məşğuldur. Cimmi gitaranı dinqıldadaraq bizə: “Məsəllər, məsəllər, onlar necə də doğrudur, – oxuyur, – məsəllər bizə nə etmək lazım olduğunu deyir, məsəllər bizim hamımıza yaxşı “Muşketyor” olmağa kömək eləyir”.

Cimmi gitarasını və təbəssümünü yığışdırıb ekrandan asır: “Bir vaxtlar bir müdrik qoca yunan “özünü dərk elə” deyib. Bu nə deməkdir, əziz oğlanlar və qızlar? O deməkdir ki, özünüz kimi olun. Calli, Conni, yaxud Fred kimi olmağa can atmayın, özünüz kimi qalın. Allah istəmir ki, ağac şlalə, çiçək isə daş olsun. Allah hər birinizə öz xüsusi istedadınızı verib”. Cenis və Dovşan adət eləmədikləri qaydada kiridilər. Onlar ikisi də dindardır. Allah adı gələndə onları günahkarlıq hissləri bürüyür. “Allah istəyir ki, bəziləri alim olsun, başqaları rəssam, üçüncülər yanğınsöndürən, həkim, yaxud da akrobat. Və hər birimizə bu *məqsəd* üçün vacib olan xüsusi istedad verir, *ancaq bir şərtlə ki, biz onları inkişaf etdirməyə çalışaraq zəhmət çəkək*. Biz zəhmət çəkməliyik, oğlanlar və qızlar. Beləliklə, özünü dərk elə. Öz istedadını dərk etməyi öyrən, sonra onları inkişaf etdirməyə çalışaraq zəhmət çək. Xoşbəxtliyin yolu belədir”. – Cimmi dodaqlarını sıxır və göz vurur.

18

Bu yaxşı idi. Dovşan tryuku təkrar etməyə – dodağını büzməyə, göz vurmağa, öz tamaşaçılarını yığmağa və onlarla birlikdə arxalarında gizlənən naməlum düşmənin – bu naməlum düşmən ya Uolt Disney olsun, ya da Universal Möcüzə-sürtgəclər firması – üstünə yeriməyə çalışır.

Aydındır ki, aldatmadır, ancaq, lənət şeytana, kütlənin diqqətini də cəlb etmək lazımdır axı. Hamımız bir kəndirle bağlanmışıq. Bütün dünya aldatma üstündə qərar tutub. O – bizim iqtisadiyyatımızın əsasıdır. Vitakonomiya – müasir ev təsərrüfatının paroludur. Universal Möcüzə-sürtgəc vasitəsilə vitaminlərin saxlanması bildirən yeganə sözdür.

Cenis qalxır və son xəbərlər buraxılışı ekrana soxulmağa cəhd göstərən vaxt televizoru söndürür. İşıqlı ulduz yavaş-yavaş öləyib sönür.

– Uşaq haradadır? – Dovşan soruşur.

– Anangildə.

– Anangildə? Avtomobil sənin anangildə, uşaq – mənim? Aman Allah, sən hər şeyi dolaşdırmağı necə də bacarırsan.

Qadın qalxır və Dovşan hamiləliyin küt, formasız daş parçasını çevirdiyi görüntüdənlə kimi olur. Onun əynində, qarnında U-vari yanğı olan xüsusi don var. Köynəyinin altından kombinasiyasının ağ ayparası gözə dəyir.

– Yorulmuşam.

– Yox bir. Gör nə qədər içibsən? – O, köhnədəbli stəkanı göstərir.

– Mən Nelsonu anamgilə gedəndə yolüstü sizə apardım. Anamla şəhərə getməyə hazırlaşırıdık, – qadın izah eləməyə çalışır. – Biz onun avtomobilində getdik, mağazaları gəzdik, vitrinlərdə yaz paltarları sərgisinə baxdıq və o, özünə satılıb qurtarana yaxın Krolldan elə yaxşı şərf aldı ki. Ala-bəzək kəşmirdən, şotland malı; – onun nazik dili iki sıra cilasız dişləri arasında azıb.

Dovşan qorxur. Cenis pörtən vaxt ona baxmaq olmur. İncik gözləri hədəqəsindən çıxır, alt çənəsi əsir, ağzı axmaq yanğığa – yuvaya çevrilir. Onun parıldayan alnında seyrəklik əmələ gələndən bəri Dovşana həmişə elə gəlir ki, Cenis kövrək, tərpnəmzə olub və indi onun qarşısında bircə yol – daha dərin qırıqlara və daha seyrək saçlara yol var. Dovşan nisbətən gec evləniib, iyirmi dörd yaşında və o vaxt Cenisin orta məktəbi bitirməsindən iki il keçirdisə də, o hələ xırda, qorxaq döşlü yeni-yetmə olaraq qalırdı – o uzandığı vaxtlar döşləri yastı yumşaq təpəciyə çevrilirdi. Nelson toy mərasimindən yeddi ay sonra yepiskopal kilsədə doğuldu. Doğuş uzun, ağır çəkdi və Dovşanın indiki qorxusu o vaxtki ilə qarışır, nəvazişə çevrilir.

– Bəs sən nə aldın?

– Çimərlik paltarı.

– Çimərlik paltarı? Martda! Of...f...f...

Qadın bir anlığı gözlərini yumur, Dovşan alkoqolun yüngül iyindən iyənir.

– Elə bildim onu alsam, tezliklə əynimə gələcək.

– Sənin nəyin çatmır? Hamilə olmaq başqa qadınların xoşuna gəlir. Axı nəyə görə sən belə qəribəsən? Hə, de, niyə sən belə qəribəsən?

Qadın qonur gözlərini açır, gözləri yaşla dolur, yaş alt kirpiklərinin qıraqlarından yanaqlarına süzülür, Dovşan isə göz yaşlarına baxır və çox fikirli halda dillənir:

– Ay səni, it oğlu!

Dovşan arvadına yaxınlaşır, onu qucaqlayır, göz yaşlarından istiləşmiş nəfəsini duyur, qan sağılmış gözlərinə baxır. O, nəvazişdən, az qala, bayılaraq arvadının buduna sıxılmağa çalışıb diz çökür, ancaq Cenisin iri qarnı mane olur. Dovşan tamam qalxır və ona yuxarıdan aşağı baxaraq deyir:

– Yaxşı. Deməli, sən çimərlik paltarını aldın.

Qadın dünyadan onun sinəsi və əllərilə ayrılmış halda hərərətlə səslənir:

– Məndən qaçma, Harri. Mən səni sevirəm.

Dovşan heç cür fikirləşməzdi ki, onda belə qızgınlıq qalıb.

– Mən də səni sevirəm. Yaxşı, sonra nə olsun? Sən çimərlik paltarını aldın.

– Qırmızı, – Cenis kədərlə ona sıxılaraq dillənir. Ancaq o, sərxoş olan vaxt bədəni nəşə kövrəklik, toxunanda xoşagəlməz boynundakı ulduzla belə və suda çıxarmaq mümkün olan büzməli donla nizamsızlıq yaradır. Sonra ayaqlarının venası elə ağrıdı ki, anamla birlikdə Krollun zirzəmisinə endik və sodalı, şokoladlı dondurma götürdük. Onlar hər yanı kafe eləyiblər, indi orada piştaxta yoxdur. Ancaq ayaqlarım yenə elə ağrıyırdı ki, anam məni evlərinə apardı.

– Yox bir, bilməmişdik, deyəsən, sənin yox, onun ayaqları ağrıyır.

– Mən elə bilirdim sən tez qayıdarsan. Harada idin?

– Heç, bir-iki yerdə yubandım. Döngədə oğlan uşaqları ilə basketbol oynayırdım. Onlar indi qucaqlarını boşaltmışlar.

– İstəyirdim yuxuya gedim, ancaq heç cür bacarmadım. Anam dedi ki, mənim yorğun görkəmin var.

– Sənin görkəmin yorğun da olmalıdır. Axı sən müasir evdar qadınsan.

– Hə də, ancaq sən hələ on iki yaşlı oğlan uşağı kimi haradasa veyllənir və oynayırsan.

Möcüzə-sürtgəc firmasının agentlərinin öz mallarını satmalı olduğu xəyali şəxs – evdar qadınla bağlı zarafatını başa düşmədi. Burada gizlənən ironiyanı, mərhəmət və məhəbbəti anlamadı. Neynəyəsən, səfehdir.

– Məndən nədə yaxşı olduğunu görmürəm. Burada oturursan və bir yaşında olan körpələr üçün proqrama baxırsan.

– Maraqlıdır, görəsən, bu yaxınlarda ona qulaq asmağa mane olmamağımı dişlərini qıcayıb astadan deyən kim idi?

– Eh, Cenis, Cenis! – o, köksünü ötürür. – Səni əməlli-başlı tumarlamağın vaxtı gəlib çatıb. Çoxdan çatıb.

Cenis ona uzun-uzadı aydın nəzərlərlə baxır. Nəhayət, qərara gəlir:

– Gedim, şam hazırlayım.

Peşmançılıq hissi Dovşanın içini bürüyür.

– Maşının dalınca qaçım, uşağı da götürərəm. Yazıq körpə, yəqin, artıq fikirləşir ki, onu tamam atıblar. Yaxşı, sənin ananın nə itinin borcuna qalıb ki, mənim işimin yalnız özgə uşaqları ilə əlləşməli olduğunu ağılına gətirsin?

Yenə Dovşanın içində hiddət yuxarı qalxır – qadın başa düşür ki, ona işi üçün Cimmi haqqında verilşə baxmaq lazımdır, axı o, Cenisin lənətəgəlmiş “köhnədəbli” stəkanına saldığı qəndi qazanmalıdır.

Qadın çox incik olmasa da, incik halda mətbəxə gedir. Gərək o, əməlli-başlı inciyəydi, ya da heç inciməyəydi – axı Dovşan vur-tut yüzlərcə dəfə elədikləri haqqında danışırdı. Bəlkə də, minlərcə dəfə. 1956-cı ildən başlayaraq orta hesabla hər üç gündən bir. Bu nə qədər eləyəcək? Üç yüz. Belə tez-tez? Bu, niyə həmişə belə səy tələb eləyir? Necə ki evlənməmişdilər onun işi yüngül idi. O vaxtlar işi dərhal alınırdı. Lap balaca qızcıqazdı. Əsəbləri tər sap kimi. Dərisindən təzə pambıq iyi gəlirdi. Onlar işdən sonra Cenisin iş yoldaşının Bruerdəki mənzilinə gedirdilər. Metal çarpayı, gümüş medalyonlu divar kağızı, qərbə açılan pəncərədən çayın sahilində iri qaz anbarları görünürdü. Həmin vaxtlar ikisi də Krollun univermağında işləyirdi. Cenis üstündə “Cen” toxunmuş xırdacıbli ağ xalatda nabat və qoz satırdı, o isə bir mərtəbə yuxarıda doqquzdan beşəcən qablaşdırma çərçivələrini söküb-yığaraq yumşaq kresloları və taxta jurnal mizlərini daşıyırdı. Qablaşdırma yonqarlarından burnu və gözləri qıcıqlanırdı. Liftin arxasından zibil vedrəsinin çirkli qara yarım dairəsi, əyri mismarlar səpilmiş döşəmə, qara ovuclar, bu pedik Çendler isə mebeli

bulamamaqdan ötrü hər saat əlləri yumağa məcbur edir. “Lava” sabunu. Boz köpük. Çəkicdən və lingdən əli sarı qabarlar bağlamışdı. 5.30-da iyrenc iş günü qurtarırdı və onlar alıcılar keçməsin deyə köndələninə zəncir çəkilmiş çıxışda görüşürdülər. İkiqat qapı arasında yaşıl şüşədən qoyulmuş susma kamerası; yaxında, dayaz yan vitrinlərdə lələkli şlyapa qoymuş və çəhrayı mirvari boyunbağılı bədənsiz başlar vidalaşma qeybətlərinə qulaq asırdılar. Krollun bütün işçiləri univermağa nifrət edirdilər, ancaq yavaş-yavaş gedirdilər, eynən üzürdülər. Cenislə Dovşan bu solğun işıqlandırılmış yaşıl döşəmli qapılararası kamedada, sanki, su altında görüşürdülər. Onlar qapının zəncir vurulmamış yeganə layını itələyərək işığa çıxırdılar və hara gedəcəkləri barədə heç vaxt, heç nə demədən zərif-zərif bir-birlərinin əlindən tutaraq gümüş medalyonlara doğru addımlayırdılar, işdən qayıdan avtomobillərin axınına qarşı sakitcə hərəkət eləyirdilər və axşam işığının pəncərədən axan üfüqi şəfəqləri altında məhəbbətə təslim olurdular. Cenis onun baxışlarından utanırdı. Məcbur eləyirdi gözlərini yumsun. Ev çəkmələri kimi yumşaq şey onun qarşısında açılırdı. Sonra onlar sonuncu xətti keçib itirilmiş kimi bu yad yataqda uzanıb qalırdılar. Medalyonların gümüşü və sönən qızılı gün.

22

Mətbəx-qonaq otağının arxasında dar yuvadır. Beş il əvvəl ultramüasir olan maşınlar arasında sıx keçid. Cenis nəse metal bir şeyi – qazanı, ya parçı əlindən salır.

– Çalış özünü yandırma! – Dovşan qışqırır.

– Sən hələ buradasan? – o cavab verir.

Dovşan divar şkaflına yanaşır və indicə səliqəylə asdığı pəncəyini çıxarır. Əslində o, burada səliqə-sahmanı gözləyən yeganə adamdır. Otaq başdan-başa tör-töküntüdür. Dibində tüntümüş çöküntü olan “köhnədəbli” stəkan; siqaret kötüklərilə dolu külqabı indicə kreslonun qolundan yerə düşəcək; qırıq-qırıq olmuş xalça, yapışqanlı köhnə qəzetlərin yöndəmsiz düzülmüş qutusu; hər yana atılmış sınıq-salxaq oyuncaqlar – gəlincik ayağı, əyilmiş karton qırığı; istilik batareyası altında toz qalağı. Sonsuz və ümid-siz xaos sıx tor kimi onun kürəyini dartır. O, əvvəlcə hara – avtomobilinmi, uşağınımı dalınca getmək lazım gəldiyini həll eləməyə çalışır. Ən çox oğlunu görmək istəyir. Missis

Springerin yanınacan yaxındır. Bəlkə, pəncərədən baxır, onu görüb Cenisin necə yorğun göründüyünü deməkdən ötrü çıxar. *Maraqlıdır, kim səninlə mağazaları ayaqdan salıb yorulmaz, zavallı. Simic. Piyli ifritə, qaraçı qarısı.* Əgər Dovşan uşaqla gəlsə, ola bilsin, o susar. Oğlu ilə piyada gəzişmək fikri Dovşanın xoşuna gəlir. Nelson iki yaş yarımliqdir, o, kavalerist kimi yeriyir. Sönən günün işığında onlar ağacların altı ilə gedəcəklər və birdən bu hayandan çıxdı – atanın maşını səkinin yanında dayanıb. Ancaq buna çox vaxt gedəcək – anası bu Cenisin necə vecəyaramaz olduğunu eyhamla danışmağa başlayacaq. Belə söhbətlər onu həmişə əsəbiləşdirib, çox ola bilər ki, anası, sadəcə olaraq, onu sancmaq istəyib, ancaq Dovşan onun sözlərinə yüngülcə yanaşmağı bacarmırdı, o, həddindən artıq ixtiyar sahibidir, hər halda, ona münasibətdə yaxşısı budur əvvəlcə maşının dalınca getsin, uşağın dalınca sonra da getmək olar. Ancaq nəşə o, belə istəmir, istəmir, vəssalam. Daha çox başını itirir və bu dolaşılıqdan ürəyi bulanmağa başlayır.

– Əzizim, bir qutu da siqaret götür, yaxşı? – Cenis mətbəxdən adi təmkinli səslə qışqırır. Deməli, onu bağışlayıblar və hər şey necə var, elə də qalır.

Dovşan özünün dəhlizin girəcəyindəki ağ qapıya düşən yaşıl-təhər kölgəsinə baxaraq donub-qalır; hiss eləyir ki, tələyə düşüb. Şübhə yoxdur. O, evdən çıxır.

Küçə qaralmağa başlayır və sərindir. Norveç ağcaqayınlarının təzə-tər tumurcuqları yapışqan qoxusu verir. Ülber-strit boyunca mehmanxanaların enli pəncərələrində televizorların gümüşü ekranlarının arxasında, sanki, mağazanın dərinliyindəki işıqlar kimi, mətbəxdə lampalardan yumşaq işıq gəlir. Dovşan yamacla aşağı gedir. Gün batır. Dovşan materiyanın quruluşunu yüngülcə də olsa, duymaqdan ötrü hərdənbir ağacların kələ-kötür qabığına və canlı çəpərin quru budaqlarına toxunur. Ülber-strit Potter-avenyu ilə kəsişdiyi tində toran işıqda poçt qutusu öz beton dirəyinə söykənib. İki ləçəkli küçə göstəricisi, axşam səması fonunda izolyatorlu telefon dirəyinin pazaoxşar gövdəsi, yanğınsöndürmə hidrantının qızılı kolu – bütöv bir çəmənlikdir. O, bir vaxtlar dirəklərə dırmaşmağı sevirdi. Dostunun çiyinə çıxırsan, əllərinlə tirdən yapışana qədər

yuxarı dartınır və dırmaşırsan, pilləkəndəki kimi naqillərin necə oxuduqlarının eşidildiyi yerə qədər qalxırsan. Tükürpərdici qorxunc, yeknəsəq pıçıltı. O, həmişə yıxılmaq, bərk tiri əlindən buraxmaq, bütün kürəyi ilə boşluğu duymaq istəyib – sən yıxılan vaxt o, ayaqlarından yapışar və aşağıdan-yuxarı onurğa sütunu boyu sürüşər. O, nəhayət, tirə qədər çatdıqda tikanlardan ovuclarının necə yandığını hiss eləməsini xatırlayır.

Tellərin uğultusunu dinləyir və sanki, adamların bir-birinə nə dediklərini bildiyini, böyüklərin sirlərinə nüfuz etdiyini təsəvvür edərək necə oturduğunu xatırlayır. İzolyatorlar – bütün küləklərə açıq olan yuvada nəhəng göy yumurtadır.

O, Potter-avenyu boyunca gedir. Lal yüksəklikdən açılmış ağcaqayınlar canlı zirvələrini deşib keçirlər. Dovşan növbəti tində, süni buz fabrikindən axar suyun hıçqırtı ilə kanalizasiya borularına sorulduğu və küçənin əks tərəfində yenidən üzə çıxdığı yerdə yolu keçir. Dayaz yatağı əvvəllər lent kimi uzanan yaşıl lil basmış xəndək boyu gedir.

Əgər ayağını üstünə bassan, onlar ayağının altında qalıb səni sürüşdürür və çəkmələrini isladır. Bir dəfə o, xəndəyə düşmüşdü. Hərçənd xatırlaya bilmir ki, ümumiyyətlə, niyə xəndəyin sürüşkən qıraqları ilə gedirmiş. Aha, ibtidai məktəbdən evlərinə gedən qızların – Lotti Benfemen, Marqaret Şolkopf, bəzən isə Cun Kobb və Meri Hoyerin qabağında forslanmaqdan ötrü. Tez-tez Marqaretin burnundan birdən-birə qan açılırdı. Yəqin ki, sağlamlığının kifayət qədər olmadığından. Onun atası əyyaş idi və valideynləri məcbur eləyirdilər ki, o artıq çoxdan heç kimin geyinmədiyi düyməli hündürdaban çəkmələri geysin.

O, Kecerayz-stritə, dar, əsas etibarilə yaşlı qadınların işlədikləri kiçik karton fabrikinin səssiz arxa divarı boyunca burulur, çınqıl döşənmiş döngəyə dönür, topdansatış pivə mağazasının sementli fasadını və daş, indi divarlarına taxta mismarlanmış qədim fermer evini – qəsəbədə qırımlı qumların iri kobud parçalarından qurulmuş lap köhnə binanı arxada qoyur. Bir vaxtlar sahibinin, indi Maunt Cacın yerləşdiyi bütün torpağın yarısını əlində saxladığı bu fermadan yalnız əyilmiş sınıq-salxaq çəpərlə dövrələnmiş – qəhvəyi paya, çürük taxta yığını və həyət qalmışdır. Yayda

orada ağ, mum kimi yumşaq saplaqlı, ipək kimi toxumu olan süd qabıqlı və sulu tozla örtülmüş sarı hamaşçiçəkləri bitirdi – bu alaqlar yaman sıx bitir.

Köhnə fermer evini “Günəş işığı” İdman Assosiasiyasından – çirkab suları və arxa həyətlər arasında, bu çirkli döngənin, sanki, anlaşılmazlıqdan yonulmuş çoxmən-zilli şəhər evinin hündür kərpic binasından kiçik boş yer ayırır. Taxta ayaqyolu böyüklüyündə – onu hər qış daş pilləkən üstündə soyuq havadan barı qorumaqdan ötrü qururlar – hansısa qəribə talvar ona qorxulu görkəm verir. Dovşan bir neçə dəfə bu kluba gəlmişdi: onda yerli-dibli heç bir günəş işığı yoxdur. Birinci mərtəbəni bar tutur, ikinci mərtəbədə yerli qocaların, dərinfikirliliklə arxasında oturduları kart masaları var. Dovşanın düşüncəsində həmişə spirtli içkilər və kart, ağzından pis iy gələn, məyus qoca günahkarla assosiasiya olunur. Daha artıq məyusluq isə burada hökm sürən siyasi intriqalar atmosferinin olmasıdır. Onun hay-küylə məktəbdən qovulana qədər yerli siyasi aləmdə müəyyən əlaqələrə malik olan keçmiş basketbol məşqçisi Marti Toteru bu binada yaşamışdı, şayiələrə görə, tanınmış nüfuzunu hələ də saxlayır. Dovşan siyasəti sevmir, ancaq haçansa Toteronu sevirdi. Onun üçün, anasından sonra, Toteru ən böyük avtoritet olmuşdu.

Keçmiş məşqçinin bu yuvada vurnuxması barədə fikir onu bir qədər qorxudur. O, yük maşınının və baxımsız toyuq hininin yanından keçib yoluna davam eləyir. O hey aşağı enir, çünki qərbətəyi Bruer şəhəri üzərində ağalıq edən Maunt Cac qəsəbəsi Cac dağının şərq ətəyində yerləşir. Qəsəbə də, şəhər də dağı cənubdan qurşaqlayan və Filadelfiyaya aparən şosedə birləşsələr də, heç vaxt tam vahid olmur, çünki dağ onlar arasında şimaldan cənuba iki mil məsafəsində öz geniş yaşıl darağını qaldırmışdır. Dağda çınqıl karxanası, qəbiristanlıq və yeni yaşayış məhəllələri artır, ancaq müəyyən edilmiş xətlərdən yuxarı qəsəbə oğlanlarının heç cür yiyələnmə bilmədikləri yüzlərlə akr¹ meşəlik toxunulmazlıqda qalıb. Mənzərəli serpantinlərdə ikinci sürətlə sürülən avtomobillərin səs-küyü artıq bu kolluqlara da soxulur. Ancaq iynəyarpaqlarının yerə

¹ Akr – İngiltərə və Amerikada yer ölçüsü

səpildiyi ayaq dəyməyən şam meşəsinin iri sahələrində torpaq səsləri batıraraq sonsuz yaşıl tunellərin altı ilə hey uzaqlara gedir və elə bil ki, səssizlikdən sən daha pis yerə düşürsən. Sonra isə günəş şüası ilə işıqlanmış budaqların özlərinə əziyyət verib örtməyə çalışdıqları talaya, yaxud hansısa cəsur nəhəng sakinin çox yüz illər əvvəl qazdığı uçmuş daş zirzəmiyə çıxaraq, doğrudan da, qorxudan əsməyə başlayırsan, sanki, özgə həyatın izi səni cəlb eləyir və təhlükəni özündə gizlədən ağaclar canlanacaq.

26

Qorxu – boğmaq iqtidarında olmadığı haray zəngi kimi qulaqlarında cingildəyir, güclənir və sən belini bükərək qaçışını yeyinlədirsən, ancaq budur, nəhayət, aydın xırçıltı səsi eşidilir, yaxınlaşan maşının sürücüsü sürəti dəyişir, şamların gövdələri arxasından siqnal dirəkləri ağarır. Nəhayət, sən sağ-salamat bərk asfalta çatıb dayanır və fikirləşirsən: yolla piyada aşağı gedəsən, yaxud yolüstü maşından xahiş edəsən ki, “Belveder” mehmanxanasına qədər səni aparsın, orada şokolad alasan və Bruerin aşağılara xalı kimi sərilmiş, ağacın, dənizin, hətta qırmızı kərpicin dünyanın başqa heç bir şəhərindəki rəngə oxşamayan, ancaq ətraf uşaqları üçün, ümumiyyətlə, bütün şəhərlərin yeganə rəngi olan gil qabların çəhrayı-qırmızı rəngli mənzərələrinə baxasan.

Cac dağı qəsəbəyə toranlıqı erkən gətirir. İndi cəmi-cümlətəni yeddiyə işləyir, yazın günbərabərliyi ərəfəsidir, ancaq üstü tol çəkilməmiş fabrikin və yamacın ətəkləri ilə küçənin diaqonalı boyunca səpələnmiş bütün evlər artıq dağdan şərq tərəfə çöl-çəmənə basmış mavi kölgədə görünməz olmuşdular. Kölgənin kənarlarında ikiqat cərgədə dayanmış rançoların böyük pəncərələrində batan günəş qızarır. Evlərdən dəniz çəkilməsinə bənzər səpin gözləyən, çəpərə alınmış qəhvəyi torpağa və qolf oyununu üçün sahəyə kimi – əgər qumlu sahələrin sarı ləkələri olmasa idi, onları uzaqdan geniş uzun otaqlar kimi qəbul etmək olardı. Günəş işığının dalğası lampa kimi bir-birinin dalınca bu pəncərələrin hamısını söndürür, sonra isə vadinin o biri tərəfi ilə yamacın qərb ətəklərinə tərəf yuxarı sürüşür və orada hələ uzun müddət vüqarlı axşam işığı ilə

parıldayı. Dovşan bu geniş perspektivin açıldığı döngənin sonunda addımlarını ləngidir. O bir vaxtlar burada qolf oyunçularına top və klyuşka gətirirdi.

O, pərt halda səbirsizlikdən əzab çəkərək boğulmuş kimi çevrilir və iyirmi il yaşadığı Cekson-roudla sola gedir. Valideynləri küncdəki ikimənzilli kərpic evdə yaşayırlar, ancaq künc hissə onlara yox, Enqstromun acığına hələ bir xırda yan həyəət də malik olan qonşuları Bolcerlərə məxsusdur. *Bu Bolcerlərin pəncərəsi bütün işığı alır, biz isə bu deşiyə sıxılıb, burada otururuq.*

Dovşan otların üstü ilə səssizcə doğma evlərinə yaxınlaşır, zirinc kollarının və uşaqlar küçəyə qaçmasınlar deyə tarım çəkilməmiş alçaq çəpərin üstündən atılır. O, iki sement yolun arasındakı iki kərpic divar boyu – birinin arxasında bir vaxtlar o, digərinin arxasında isə Zimlər ailəsi yaşamışdı – qazonla oğrun-oğrun gedir. Zob xəstəliyindən bərəlməmiş dombagözlü, göyümtül əprimiş dərilili idbar missis Zim bütün günü yaşına görə olmazın dərəcədə göyçək beş yaşlı qızı Kerolini danlayırdı. Mister Zim kürən və qalındadaq idi, Kerolində isə köklüklə arıqlıq, qırmızı və göy rənglər, sağlamlıq və xəyalpərvərlik bir-birinə zəruri proporsiyada qarışmışdı; onun yaşına uyğun olmayan erkən gözəlliyi, sanki, burada deyil, haradasa Fransada, İranda, yaxud cənnətdə çiçəklənmişdi. Bunu hətta cəmi altı yaş böyük olan və xırda qızlara ümumiyyətlə fikir verməyən Harri də duymuşdu. Missis Zim bütün günü qızı danlayırdı, mister Zim işdən evə gələn vaxt isə onlar saatlarla bir-birlərinin üstünə qışqırırdılar. Ondən başlanırdı ki, mister Zim qızın tərəfini saxlayırdı, sonra qonşular köhnə yaraların, sanki, gecə uzaq ölkələrin gülləri kimi necə açıldığını eşidirdilər. Bəzən anası deyirdi ki, mister missisi öldürəcək, bəzən də deyirdi ki, qız ikisini də yatdıqları yerdə öldürəcək. Kerolin, doğrudan da, necəsə etinasız idi; o, məktəbə yola düşərkən heç vaxt ürəkşəkili üzündə təbəssüm olmadan çıxmazdı və küçə ilə elə görkəmdə addımlayırdı, sanki, bütün dünya onundur, hərçənd Enqstromlar səhər yeməyi vaxtı onun anasının növbəti isterika salmasını indicə eşitmişdilər – mətbəx pəncərələri bir-birindən altı futdan çox uzaqda deyildi. *Bu bədbəxt necə dözüür? Əgər Kerolin və anası barışmasalar, bir gün onlar səhər yeməyi vaxtı*

öz çörəkverənləri və müdafiəçiləri olmadan oyanacaqlar – yaxud oyananda görəcəklər o yoxdur. Ancaq anasının öncəgöreliliyi heç vaxt təsdiqini tapmırdı. Zimlər – gedəndə Kerolinlə birlikdə getdilər – öz faytonlarını sürüb gəldilər, mebellərinin bir hissəsi isə muzdlu yük maşınının yanında səkidə hələ də dayanmadı. Mister Zimə Klivlənddə, Ohayo ştatında təzə iş vermişdilər. Zavallılar, heç kimin onlara yazığı gəlmir. Ancaq tezliklə gəldi. Evin onlara çatan yarısını dindar metodistlərin yaşlı cütlüyünə satmışdılar və qoca dindar onlarla Enqstromlar arasındakı qazonu biçməkdən imtina etdi. Mister Zim yağışda da, quru havada da uik-enddə həyətdə işləyirdi, *sanki, bu, onun həyatda mənim qətiyyəni təəccüblənmədiyim yeganə sevinci idi* – həmişə qazonu biçirdi. Qoca metodist ancaq öz tərəfini biçirdi – qazonbiçənlə bir dəfə keçirdi, sonra qazonbiçəni öz yolu ilə daldalı itələyirdi, hərçənd bunun əvəzində onu belə axmaq görkəmdə qoymayıb, qazonun ikinci hissəsini də biçə bilirdi. *Qoca sərsəmin təkərlərinin yolla özündən-razı taqıltısını eşitdiyim vaxt təzyiqim qalxır və qulaqlarım güyüldəməyə başlayır.* Anası bir yay Dovşana və ərinə qazonun onlara aid yarısını biçməyi qadağan elədi və o kölgə basmış bu zolaqda sıx otlar, buğdaya oxşayan hansısa bitki, hətta bir neçə qızılşəbət kolu bitmişdi, nəhayət, avqustda şəhər idarəsinin məmuru peyda oldu və dedi ki, çox təəssüflənir, ancaq bələdiyyə şurasının qərarına uyğun olaraq otu biçməlidirlər. Onunla qapının ağzında qarşılaşan Harri cavab verdi: “Hə, hə, əlbəttə”, birdən arxasında anası peyda oldu və soruşdu ki, söhbət nədən gedir. Bu, onun ləkləridir. O qoymaz ki, kolu korlasınlar. Dovşan anasına görə çox utandı. Məmur qadına baxdı, yan cibindən yağlıvaça kitabça çıxartdı və qərarı ona göstərdi. Anası hey deyirdi ki, onun ləkləridir. Belə olduqda məmur ona cərimənin məbləğini bildirdi və doqqazdan düşdü.

Şənbə günü anası ayın-oyun almağa Bruerə getdiyi vaxt atası qarajdan cini çıxartdı və bütün alaqları kəsdi; Harri isə qazonbiçəni səliqəli olana qədər kövşənlə irəli-geri apardı, qazonun onlara aid yarısını metodistinki kimi – hərçənd bir azca çöpür idi – biçdi. Harri özünü günahkar bilirdi və anası gələn vaxt valideynləri arasında söz-söhbət olacağını qorxu içərisində gözləyirdi. Onların səs-küyü

Harrini dəhşətə gətirdi; sifətləri incikliklə əyilən və dillərindən pis sözlər çıxan vaxt Harriyə elə gəldi ki, onun qarşısına şüşə qoyublar və o, nəfəs ala bilmir: gücü onu tərkdiri və o, evin uzaq küncündə gizlənməli olurdu. Ancaq bu dəfə səs-küy olmadı. Atası göz vuraraq onu, sadəcə, yalan danışmağı ilə sarsıtmışdı, heyrəti bundan ikiqat gücləndi. Dedi ki, metodist, axır ki, dözmədi və qazonu biçdi. Anası inandı, ancaq qətiyyənlə sevinmədi; günün qalanını və əlavə olaraq bütün həftəni hey deyirdi ki, qoca qorxağa qarşı iddia qaldırmaq lazımdır. Anası tədricən elə fikirləşməyə başlamışdı ki, sanki, bu, doğrudan da, onun ləkəsidir. Bir sement yoldan digərinə qədər qazonun eni bir futdan azca çox idi. Harriyə elə gəlirdi ki, onun üstü ilə gəzmək divarın üstü ilə gəzmək qədər təhlükəlidir.

O, geri qayıdır, dabanını taqqıldatmağa çalışaraq mətbəxin işıqlandırılmış pəncərəsinə kimi gedir, ayağını sementin üstünə qoyur və barmaqlarının ucunda qalxaraq bərk işıqlandırılmış küncə baxır. O, hündür stulda özünü görür və bir anlığa onun varlığını qəribə qısqanclıq bürüyür, dərhal da keçib-gedir. Bu, onun oğludur. Oğlan uşağının qısa boynu mətbəxdəki təmizlikdən parıldayan digər nəsnelər – boşqablar, fincanlar, parıldayan şəkəli klyonka ilə bəzədilmiş piştaxtalarda peçenyə üçün xromlanmış dəstəklər və alüminium formaları kimi parıldayır. Anası masanın üstündən əyilərək buğlanan lobyaya dolu qaşığı tutmuş kök əllərini qatlayan vaxt eynəyi parıldayır. Onun üzündə uşağın dalınca heç kimin gəlmədiyindən keçirməli olduğu həyəcədən əsər-əlamət belə yoxdur, əksinə, uzanmış sifəti də, sanki, dimdik kimi yonulmuş burnu da bircə istəyi ifadə edir – uşağı yedirtmək. Ağızından ağı qırıqlar qaçışır. Onlar bir-birlərindən təbəssümlə aralanırlar – deyəsən, Nelson ağızını açdı və lobyayı götürdü. Masa arxasında oturanlar hey tərifiyləirlər – atasının boğulmuş birhəcalı iradları, bacısının şiddətli nidaları – hər iki səs nəşə zəif eşidilir. Dovşan sözləri ayırd eləyə bilmir, çünki şüşə və başındakı qanın səsi-küyü bu səsləri batırır. Atası indicə işdən gəlib, əynində mürəkkəbə bulaşmış göy köynək var və üzündən nəvəsinin ünvanına olan tərif ifadələri çəkilən vaxt o, qoca – ağsaç və yorğun görünür. Boynu, sanki, sallanan qaytan düyünüdür. Keçən il qoydurduğu

təzə dişləri sifətini hansısa an bircə düym qədər qısalda-raq dəyişdirib. Cümə günü münasibətilə qızılı-qara pal-tarlı Miriam fikri dağınıq halda boşqabda qurdalanaraq dolu qaşığı uşağa sarı uzadır; onun zərif bilərzikli əli bu mənzərəyə nəşə barbarlıq cizgisi gətirir. O, çox möhkəm boyanır, on doqquz yaşlı qız yaşıl göz qapağı olmadan da pis deyil. Dişləri donbadır, buna görə də çalışır gülüm-səməsin. Nelsonun bərk işıqlandırılmış boynu üzərindəki iri, qıvrım saçlı başı əyilir, çəhrayı rəngli qısa əlləri qaşığı bibisinin əlindən almağa cəhd eləyərək inamsız halda ona tərəf əyilir. Babasının sifəti gülməkdən əyilib gedir. Mimin üst dodağı azca yuxarı qalxır, təbəssümü qəsdən dərin mənə almış minasını sındırır və onun içindən Dovşanın velosiped rəmasında gəzdirdiyi qızcıqaz baxır, onlar Maunt Cacın sərt küçələri ilə üzüaşağı getdikləri vaxt qızın külək-dən yellənən saçları Harrinin üzünü qıdıqlayırdı. Qız qaşığı Nelsona verir, o, dərhal qaşığı yerə salıb qışqırır: “Dağıldım! Dağıldım!” Dovşan bunu eşidir: aydındır, körpə “dağıtdım” demək istəyir. Mim və atası gülürlər və uşağa nəşə deyirlər, anası isə dodaqlarını hirsə bir-birinə sıxaraq öz qaşığını onun ağızına soxur. Onun oğlunu yedirdirlər, bu evdə xoşbəxtlik hökm sürür, daha onun evindəki kimi yox, Dovşan sementin üstü ilə bir addım çəkilərək səssizcə otlu zolaqla geri çəkilir.

İndi o, qəti və tez hərəkət eləyir. Qaranlıqda Cekson-roudla daha bir məhəlləni keçir. Cozef-striti çəpəki kəsib keçən daha bir məhəlləni qaçıb keçir, yeriyyə-yeriyyə digərini də arxada qoyur və nəhayət, görür ki, onun avtomobili küçənin sol tərəfində bütün qaydaları pozaraq hey ona gülümsəyir. O, əliylə cibinə toxunur və canına qorxu düşür. Açarı yoxdur. Vəssalam. Onun bütün planı bu dəfə fikri dağınıq Cenisin nə oyun çıxardığından asılıdır. O gedər-kən ya açar verməyi unudub, ya da onu açar oyuğundan çıxarmağı, ümumiyyətlə, özünə sığışdırmayıb. Dovşan nəyin həqiqətə daha yaxın olduğunu tapmağa səy göstərir, ancaq bacarmır. Cenis o qədər də tanımır. Dovşan heç vaxt bilmir ki, o nə eləyə bilər, onun ağılına nə gələ bilər. Cenis heç özü də bilmir.

Springerlərin geniş evi qabaq tərəfdən yox, arxadan işıqlandırılıb. Əgər birdən qarın qaranlıq qonaq otağında

oturub öz fikrini bildirməkdən ötrü onu gözləyərsə, Dovşan ağacların şirin-şirin ətir saçan kölgəsində gizlənir. O, maşını qabaqdan dolanır; bu, Hitler kimi sarı bıqlı qoca Springerin 1957-ci ildə ona min dollara satdığı 55-ci ilin “ford”udur, çünki bu qorxaq əclaf utanırdı – axı maşın alveri eləyir – inanırdı ki, onun qızı, Texasda orduda qulluq elədiyi vaxt yüz iyirmi beş dollara aldığı vur-tut 36-cı ilin “byüik”inə sahib olan adama ərə gedir. “Byüik”i səksən dollara təptəzə təmir elətdirən vaxt Dovşanı onda olmayan min dolları ortaya qoymağa məcbur elədi. Gör necə olur. Nə əkərsən, onu biçərsən. O, sağ qapını açıb qısa tarım qapı yayının səmindən diksinir və başını tez içəri soxur. Allah, sənə şükür. İşıqlandırmanın və şüşəsilənin düyməsi altında açarın yeddiküncü silueti qaralır. Allah bu axmaq qadını salamat eləsin. Dovşan içəri sürüşür, qapını çırpmır, elə bağlayır ki, metal metala yüngülcə toxunur. Springerlərin malalanmış evinin fasadı hələ də işıqlanmayıb. Beş dondurma dükanı ona nəyisə xatırladır. Dovşan açarı “yandırma” yazılan yerdən “start”a tərəf döndərir və mühərrik asqırıb işə düşür. Ancaq o, burada olduğunu bildirməməyə çalışaraq ayağını akselatoru çox zəif basır və ilkin yazın soyuq havasında donmuş mühərrik bir andaca sönmür. Dovşanın lap ürəyi üzülür, boğazı quru küləş udmuş kimi qıcıqlanır. Fərz edək ki, o lap çıxacaq, əşi cəhənnəm olsun. Kişi ilə uşağın olmaması şübhəlidir, ancaq axı, demək olar ki, o, uşağın dalınca gedir. Axır ki, məhz belə eləmək məntiqli olardı. Ancaq lap həqiqətə oxşar olsa da, özünü yalanla çətinə salmağa onun həvəsi yoxdu. O, barmaqlarının ucuyla benzin nasosunu azca çəkir və mühərriki təzədən işə salır. Akselatoru basaraq böyürə baxır, görür ki, Springerlərin qonaq otağında işıq yandı, ilişməni buraxır və “ford” səkidən uzaqlaşır.

O, sürəti icazə verilən həddən artıraraq Cozef-striti keçib-gedir və “DAYAN” işarəsinə məhəl qoymadan sola dönür. Eyni vaxtda Filadelfiyaya gedən 422 №-li yol olan Mərkəzi yolla iti bucaq altında birləşən Sekson-roundla aşağı gedir. DAYAN. O, Filadelfiyaya getmək istəmir, ancaq qəsəbənin kənarında elektrik stansiyasının arxasında yol genişlənir və yeganə imkan – Maunt Cacdan geri qayıtmaq və dağı dolanıb Bruerin və axşam hərəkətinin ən sıx

yerinə getmək qalır. O, Brueri, gül dibçəkləri şəhərini daha heç vaxt görmək istəmir. Üçzolaqlı hərəkət şosesi dördzolaqlıya keçir və indi başqa avtomobilə toxunmaqdan qorxmamaq olar – hamısı taxtalar kimi paralel gedir. Dovşan radionu açır. Əvvəlcə, vızıltı səsi gəlir, sonra gözəl zənci xanım oxuyur: “Mahnısız gün qur-taar-mır, mahnısız”. Mənəvi təmizlik duyğusu siqaret tələb eləyir, ancaq Dovşan çəkməyi tərgitdiyini xatırlayır və özünü daha təmiz hiss eləyir. O, oturacağı söykənir, sağ əlini oturacağın üstünə qoyur və maşını sol əlilə idarə eləyərək toranlığa bürünmüş avtostradaya şütüyür. Müğənninin boğuc hərərətli səsi “qarğıdalı sahəsində qıvrılır, violençelin içalatı kimi “ot bitən” torpaq şose ətrafında sonsuz olaraq, sanki, hansısa qaranlıq quşu kimi əyri-üyrü yol gedir. “Burada heç bir şeydə heç bir məna yoxdur”, onun başı “mahnısız ekstazda” sızılır. Yanmış rezin iyi gəlir, deməli, istilik işə salınıb və o, düyməciyi ortaya qoyur.

32

“Gizli sevgi”, “Payız yarpaqları” və yenə hansısa mahnı adını eşitmədi. Şam musiqisi. Biş-düş musiqisi. O, təəsüflə dəvət eləmədiyi mənzərədən üzünü çevirir: Cənib şam yeməyi hazırlayır, tavada nəşə cızıldayır, yəqin, əzmə mal ətidir, üstü su ilə örtülmüş piy hey köpüklənir, bunu ərimiş lobyanın vitaminləri yoxa çıxır. O çalışır nəşə xoş bir şey haqqında fikirləşsin. Təsəvvür eləyir ki, uzaq məsafədən bir əllə topu necə atır, ancaq o, dimdik sıldırımında dayanıb, altında isə top əlindən çıxan kimi yumbalanacağı uçurumdur. Anası və bacısının onun oğlunu yedirmələrini yenidən gözləri önünə gətirməyə çalışır, ancaq öz fikirlərini geriyə döndərərək görür ki, oğlan uşağı ağlayır, alını qızarıb, geniş açılmış ağızından odlu, isti nəfəs çıxır. Ancaq axı nəşə olmalıdır: süni buz fabrikinin suları xəndəklə axır, daşların ətrafında sarı su fisqırıb gedir, lehmələrin qıraqlarındaki sapları yelləndərək, yırgalanaraq dairəvi qırçınla ayrılırlar. Yaddaşı qəfildən sönən keçən günün işığında Cənibin özgə yatağındakı titrəyişini bərpa edir. O, bu xatirəni Miriamın köməyi ilə silmək istəyir. Mimi onun velosipedinin rəması üstündə, Mimi qaranlıqda xizəkdə, Dovşan onu Cekson-stritlə yuxarı aparır, kaporlu balaca qızıcığaz gülür, o isə, böyük qardaşıdır, munisipalitet fəhlələrinin xizəkdə sürüşməyə mane olmamaqdan ötrü çəpərin üstündəki

qarda bağladıqları qırmızı işıqlar, tirlər küçə boyu bərkimiş yoxuşla xizəklərdə fit verərək aşağı, hey aşağı şütüyür.

Harri, tut məni... – qığılımlar səpələnin – bunlar təhlükəsizlik üçün dağın ətəyinə atılmış şlakdır, xırçıltı, sanki, qaranlıqda iri ürəyin döyüntüsüdür. *Harri, gəl bir dəfə də, sonra evə gedərik, düz sözümdür. Harri, xahiş eləyirəm, oy, səni necə sevirəm*, balaca Mimi, onun cəmi yeddi yaşı var – çox deyil, əynində tünd kapor var, küçə mum kimi yumşaqdır. Qar isə hey yağır, yağır... Yazıq Cenis, yəqin, indi tamam qorxub, telefonla öz anasına, ya da onun anasına, yenə kiməsə zəng vurur, başa düşmür ki, şam yeməyi niyə soyuyur. Qorxunc kütbeyin. Məni bağışla.

O, sürəti artırır. Işıqların artan dolaşığı təhlükəni gizləyir. Onu Filadelfiyaya tərəf itələyir. O, Filadelfiyaya nifrət eləyir. Dünyanın ən çirkli şəhəridir, suyu başdan-baş a zəhər tamı verir. O, cənuba tərəf getmək istəyir, xəritə ilə aşağı, portağallar, buğlanan çaylar və ayağıyalın qadınl ar ölkəsinə. Adama elə gəlir ki, bundan asan nə var – bütün gecəni, bütün səhəri, bütün günü fitillə, çimərlikdə saxla, ayaqqabılarını çıxart və Meksika körfəzinin sahilində yuxuya get. İdeal gümrah halda, ideal şəkildə düzölmüş ulduzlar altında oyan. Ancaq o, şərq tərəfə – bundan pisi yoxdur – xəstəliklərə, quruma və üfunətə tərəf gedir, bir addım atmamış dərhal kimisə əzdiyin bürkülü, yırtıq olan yerə. Ancaq şose onu öz arxasınca çəkir, göstəricidə isə: POTSTAYN 2 yazılıb. Az qala, əyləci basacaqdı. Ancaq sonra fikrə getdi.

Əgər o, şərq tərəfə gedirsə, deməli, cənub sağdadır. Və birdən, sanki, onun istəyini necəsə yetirmiş kimi, bütün dünya bunu gözləyirmiş kimi sağ tərəfdən geniş şose peyda olur və dönməzdən əvvəl göstər ki: 100 №-li ÜEST ÇESTER-ÜİLMİNQTON YOLU. 100 №-li yol – gözəl, bu, qısa səslənir. O, Üilmingtona getmək istəmir, ancaq, yeri gəlmişkən, yolu elə o tərəfədir. Heç vaxt Üilmingtona olmayıb. Bu, Düponların malikanəsidir. Maraqlıdır, hansısa bir Düpon qızı ilə yatmaq necə olar?!

Ancaq heç beş mil getməmiş o, şosenin tələyə necə çevrilməyə başladığını hiss eləyir. O, birinci rastına çıxan yerə dönür. Işıq faraları yol kənarındakı daş üstündə 23 yazısını işıqlandırır, yaxşı rəqəmdir. O, ilk yarışlarında 23 xal

toplamışdı. Orta məktəbin axırdan əvvəlki sinif şagirdi və bakirə. Ağaclar dar yolu kölgələndirir.

Ayaqyalın Düpon xanımı. Şübhəsiz ki, qarabuğdayı ayaqlar, xırda quş döşləri. Fransada üzgüçülük hovuzunun kənarında. Maraqlıdır, varlı qızlar frigidirlər, ya nimmomankadırlar? Yəqin ki, müxtəlifdir. Axır ki onlar hamısı, sadəcə olaraq, qadınlırlar, hətta daxmalarda yaşasalar da, hamısında eyni keyfiyyətlər var. Orada, çirkli döşəklərdə ağılıq daha parlaq şəkildə göz qamaşdırır. Əgər istəyirlərsə, son dərəcə yumşaqdırlar. Əks təqdirdə, sadəcə, piyli cəmdəklərdir, 23 №-li şose darıxdırıcı əyalət şəhərciklərindən – Koventrivill, Elverson, Morqantaundan keçib qərbə gedir. Dovşan belə şəhərcikləri sevir. Fermer evlərinin hündür kubları mehribanlıqla bir-birinə sığınıb. Yumşaq əhəngli böyürlər. Şəhərciklərin birində bardan parlaq işıq gəlir – bar bərk işıqlandırılıb və Dovşan iki benzindoldurma məntəqəsinin yanındakı dəmir-dümür dükkanı ilə üzbəüz dayanır, maşını saxlayır. O, radioda eşitmişdi ki, artıq səkkizin yansıdır, ancaq dəmir-dümür dükkanı hələ açıqdır, vitrində bellər, dirək basdırmağa çalaqazan ekskavatorlar, toxumsəpən, göy, çəhrayı və sarı baltalar, ipdən asılmış bir neçə tilov, qolf oyunu üçün əlcəklər var. Orta yaşlı adam çölə çıxır, onun əynində uzunboğaz, xaki rəngli kisəyəoxşar şalvar və iki köynək var.

– Hə, ser, – deyir, gücünü bir ayağı üzərinə salan tutma hal əlil kimi ikinci sözü uzadır. – Benzin doldurmaq olarmı?

Adam benzin vurmağa başlayır. Dovşan maşından çıxır, onu arxadan dolanır və soruşur:

– Buradan Bruerə nə qədərdir?

Fermer benzinin poqquldamasına diqqətlə qulaq verib başını qaldırır və ona qısa etibarsız nəzər salır.

– Geri dönün, eyni yolla gedin, onda körpüyə kimi cəmi on altı mil qalacaq... – o, barmağını qaldırıb cavab verir.

On altı. O, on altı mil uzaqlaşmaqdan ötrü qırx mil yol gedib.

Ancaq bu da uzaqdır, burada tamamilə başqa aləmdir. Onun qoxusu da özgədir, daha qədimdir, buradan hələ heç kimin toxunmadığı torpaqda xəlvət yer iyi gəlir.

- Əgər düz getsəm, necə?
- Çerçtauna gələcəksiz.
- Bu nə Çerçtaundur?
- Nyu Holland. Lankaster.
- Sizdə nəyə bir xəritə var?
- Oğlum, sənə hara getmək lazımdır?
- Hə? Dəqiq bilmirəm.
- Hara gedirsən? – adam səbirlə soruşub öyrənir.

Onun sifəti, eyni zamanda mehriban, bic və axmaq görünür. Dovşan burada dərk eləyir ki, o, cinayətkardır. O, benzinin bəzən boğazında benzinin necə qalxdığını eşidir, şəhərdəki benzindoldurma məntəqəsinin lovğa xidmətçisinin edəcəyi kimi benzinin dağılıb yerə tökülməsinə imkan vermədən hər damcısını necə səylə sıxdığına fikir verir, görür. Burada benzinin bircə damcısı da qarət olunmamalıdır, o isə bu ucqar yerə gəlib çıxmağı ağılına gətirib, özü də gecə gözü. Bu yerlərdə qanun – cisimsiz ətir deyil, onlar torpaq ətri saçaraq ətrafda vurnuxurlar. Dovşanın vücudunu səbəbsiz qorxu bürüyür.

– Yağ yoxlayım? – adam şlanqı paslı benzindoldurma köşkünün – o, köhnə nümunədəndir, köpük formalı, rənglənmiş başlıqlıdır – divarından asaraq soruşur.

– Yox, dayanın. Yaxşı, hə. Hə, yoxlayın. – Sakit ol. Sən vur-tut xəritə istəyibsən. Bu dozanqurdu, peyinqurdu yaman xəsisdir, ancaq burada şübhəli nə var? Həmişə kimsə harasa gedir. Qoy o, yağ yoxlasın, axı mən Corciyaya kimi yolun yarısını getməmiş daha dayanmayacağam.

– Deyin, əgər cənuba getsəm, buradan Lankasterə kimi nə qədərdir?

– Düz cənuba? Bilmirəm. Yolla iyirmi beş mil olacaq. Səndə yağ qaydasındadır. Lankasterə getmək qərarına gəldin?

- Hə, yəqin ki.
- Suyu yoxlayım?
- Lazım deyil. Su kifayət qədərdir.
- Akkumulyator necə?
- Qaydasındadır. Getmək vaxtıdır.

Adam kapotu taqqıltı ilə örtür və Harriyə baxaraq gülümsəyir.

– Benzinə görə üç doxsan, cavan oğlan, – sözlər dəqiq və şikəstin ağır, ehtiyatlı ayaq basması kimi səslənir.

Dovşan dörd dənə dollarlığı onun ovcuna basır. Əlləri bərkdir, dirnaqları uzunmüddətli istifadədən əcaib forma almış köhnə kürəkciyi xatırladır. Adam dəmir-dümür dükanının qapısı arxasında yox olur, yəqin ki, ştatın polisinə zəng vurur. Özünü elə aparır, elə bil, nəşə bilir, ancaq haradan? Dovşanın hövsələsi qalmayıb – haçan maşına soxulub gedəcək. O, sakitləşməkdən ötrü pulqabında qalan pulları təzədən sayır. Yetmiş üç. Bu gün maaş alıb. Bu qədər böyük sayda xışıldayan kağıza toxunmaq əsəblərini sakitləşdirir. Fermer dükanın işığını söndürüb on sentliklə ancaq xəritəsiz qayıdır. Harri əlini uzadır, adam yoğun baş barmağı ilə on sentliyi onun ovcuna tərəf itələyir və deyir:

– Hər yanı alt-üst elədim, ancaq Nyu-York ştatının yol xəritəsindən başqa heç nə yoxdur. Təsadüfən ora getməyəcəksən?

Avtomobilin qapısına tərəf gedən Dovşan “yox” deyir. O, peysərindəki tükündən adamın dalınca gəldiyini hiss eləyir. Avtomobillə oturur, qapını çırpır və fermer artıq buradadır. Onun sallaq, süst fizionomiyası açıq pəncərədə görünür. O əyilir və başını içəri soxmağa başlayır. Nazik çatlamış dodaqları mənalı-mənalı tərpənir: dodaqlarında burnuna tərəf qalxan çapıq var. O, eynək taxıb – savadlıdır.

– Bilirsən nə var, harasa gedib çatmağın yeganə üsulu yolu – əvvəlcə hara gedəcəyini aydınlaşdırmaqdır.

Dovşanın burnunu viski qoxusu bürüyür.

– Elə fikirləşmirəm, – o, rəvan səslə cavab verir.

Dodaqları, eynəyi, göz yaşları formasında olan burun pərələrindən görünən qara tüklər azacıq da olsa təəccüblü görünür. Dovşan geri çəkilib və irəli istiqamət götürür. Sənə nə eləmək lazım olduğunu göstərən hər adamdan viski iyi gəlir.

O, Lankasterə gedir. Yüngülləşmənin xoş duyğusu tərtemiz korlandı. Bu ağıldankəmin heç nə barədə heç nə bilmədiyindən ətrafda hər şey uğursuz görkəm almışdı. O, Çerçtaunun arxasında qaranlıqda mennonitlərin arabasını ötüb-keçir; otların çəkdiyi kölgə kimi görünən qeyri-adi ekipajda gözləri qarşısında saqqallı kişi və qara

paltarlı qadın görünüb yox olurlar. İkisi də hirsli-hirsli, iblis kimi baxır. Saqqalı arabadan burun pərələrinin tükü kimi görünür. O, bu adamların bütün bu özlərini göstərmələrindən iyirminci əsrin bu vitaminli reketindən necə kənara çəkilmək haqqında, dindar – ədalətli həyatı haqqında fikirləşməyə çalışır, ancaq, onsuz da, onunçün onlar iblis olaraq qalırlar; onlar əziləcəklərilə risk eləyərək yollarda Dovşana və onun kimilərə iri yumşaq işıqla arxa fənərləri ilə kəskin nifrət edərək, təkə solğun arxa faralarla yollarda olan solğun qırmızı əksetdirici ilə sürünürlər. Onlar özlərindən nə bədgümandırlar? O, onları başından çıxara bilmir. Onlar arxa güzgüdə daha görünmədilər. O sürüb getdi və onların heç izləri də qalmadı. Vur-tut, ötəri baxış. Almacıq sümüyü iri olan qadının kvadrat kölgədə tüstüdən üçbucaq kimi sifəti. Yolda hündür, qilla sarınmış tabut yarıölü yabının dırnaqlarının tappılısı altında tarağ-turuğ eləyirdi. Mennotritlər öz atlarını ölüncəyə qədər qovurlar. Fanatiklər. Öz arvadları ilə ayaq üstə, çöldə paltarlı cütləşirlər, sadəcə olaraq, qara tumanı fırmayırlar, onun altında isə heç nə. Heç bir alt paltarı.

Ağır torpaq qaranlığı, sanki, havaya atır. Gecə çöl qəmgin görünür. Lankasterin işıqları, onun faralarının boğulmuş işıqları ilə birləşən vaxt onun halı yüngülləşir. Kafenin yanında dayanır; saat 8.04-ü göstərir. O, ştatın hüdudlarından kənara çıxanacan yeməyə hazırlaşmırdı. O, girişin yanındakı qəfəsdən xəritəni götürür, piştaxtanın yanında ca kotletlə bulkanı yeyir, sahəni müəyyən eləməyə çalışır. O Lankasterdədir, hər yanda gülməli adı olan şəhərciklər: Berd in Hend – Əl Arıquşusu, Peredayz – Cənnət, İnterkors – Əlaqə, Maunt Eri – Səma Dağı, Mesket – Talisman. Yəqin ki, əgər onlarda yaşayırsansa, gülməli görünməzlər. Maunt Cac kimi – Hakim Dağı. Vərdis eləyirsən. Şəhər nə cürsə adlanmalıdır axı.

Berd in Hend, Peredayz, gözlər dönə-dönə xəritədəki incə hərflərə qayıdır. O, sintetik parıltı ilə sayrısan restoran mərkəsinin ortasında dayanaraq ora getmək həvəsini hiss eləyir. Küçələrdə balaca, yupyumru qadınlar, xırdaca itlər, limonlu günəş şüalarında buz evciklər.

Ancaq yox, onun məqsədi – səmada iri balınc kimi cənubun ağ günəşidir. Xəritəyə görə isə o hey cənubdan

daha çox qərbə tərəf hərəkət eləyirdi. Əgər o dozanqurdu-da xəritə olsaydı, Dovşan 10 №-li yolla düz cənuba gedə bilərdi. İndi ancaq Lankasterin mərkəzinə girmək, 222 №-li yolla ondan çıxmaq, düz Meriləndə enmək, sonra isə 1 №-li yola dönmək qalır. O, “Seterdey ivninq post”dakı № 1-in Floridadan getməsi haqqında qeydi xatırlayır. Bir stəkan süd və onunla birlikdə alma piroqu götürür, nazik qabıq xırçıldayır və köpüklənir, onların ora darçın qoy- mağa ağılları çatmışdı. Anası piroqa həmişə darçın qoyur. O, onluğu xışıldadır, pulu verir və özündən razı halda avtomobil dayanacağına çıxır. Buradakı kotletlər Bruerdə- kilərdən daha yağlı və istidir, bulkalar isə göründüyü kimi yaxşı bişmişdi. İşlər yaxşılığa doğru gedir.

38

O, yarım saat şəhərin içində sürünür. 222 №-liyə çıxaraq, Reftondan, Hessdeyldən, Nyu-Providensdən və Kuorrivilldən, sonra Mekaniks-Qrouv – Mexanik Çəmən- liyi və Yunikorn –Taydişdən keçərək cənuba istiqamət alır, bundan sonra hamar yer başlanır, elə qəmgin və xoşagəlməz ki, yalnız Okvuda çatanda o dərk eləyir ki, Meriləndə girib. Radio ilə “Mənə özgə nə əl, nə dodaq lazımdır”, Stagger Li Reykonun Plastika firmasından otu- racaq üçün şəffaf üzlüklərin reklamını, Konni Frensisin ifasında “O əgər mən tüpürsəydim”, radio ilə qaraj üçün İdarəolunan qapılar reklamını verirlər, Mel Forne oxuyur. “Mən bütün yolu üzr istəməyə qaçmışam”, “Bu köhnə hiss” böyük ekranlı və bir barmaqlı avtomatik sazlama – burnunuzun ucuna qədər çox dəqiq təsvir – “Vestinhauz” televizorunun reklamı, Dueyn Eddinin ifasında “İtalyan kovboyun mahnıları”, “Yaxşı da...”, kağızın dostu diyir- cəkli qələmlərin reklamını, “Mən daha tamam böyüyəm”, şampundan sonra saçı yaxalamaq reklamını, “Gedək səninlə veyllənək”, son xəbərləri (prezident Eyzenhauer və baş nazir Harold Makmillan Gettisberqdə danışıqlara başlamışlar; Lxasda tibetlilər Çin kommunistlərilə vuru- şurlar; bu uzaq, geridə qalmış ölkənin mənəvi rəhbəri dalay-lamanın yeri məlum deyil. Park-avenyudan olan xidmətçi qadın 250 min dollar miras almışdır. Sabah yaz girir), idman yenilikləri (Mayamidə yankilər cəsurlara qarşı, Sankt-Peterburqda açıq yarışlarda kimsə kimləsə heç-heçə oynadı; yerli basketbol yarışlarının hesabı), hava

(buludsuz və mövsümə görə isti), “Bəxtiyar səs”, “Məni burax”, Əmanət Kassaları Vasitəsilə Həyatın Sığorta edilməsi reklamı, “Roksvill P-A” (Dovşan bunu sevir); “Heç bir rəssamın çəkə bilmədiyi şəkil”, Yeni Tərkibli – dərini ləkədən təmizləyir və orada nəyisə emulsiya eləyir. – Üz Qırmağ üçün Barbazol Pastasının reklamı, Dodi Stivens “Ayaqqabı üçün çəhrayı bağ” oxuyur, Billi Tesman adlı oğlandan məktub – o, maşın altına düşüb və məktuba, açıqçaya görə minnətdar olacaq, “Pti Fler”, “Fanqo” (böyük) Təmiz yun Vil Teks Kostyumlarının reklamı, Henri Mançininin “Söyüşməsi”, “Hamı ça-ça-ça sevir”, Allahın Rəhmi Mətbəx Salfetinin və Gizli Axşamlar süfrələrinin reklamı, “Qəlbimin döyüntüləri”, “Venera” və yenidən həmin xəbərləri verirlər. Dalay-Lama haradadır?

Dovşan Okvuddan sonra dərhal 1 №-li yola çıxır; isti sosiska satılan köşklər, Kelso lövhəsi və tirdən düzəldilmiş daxma kimi görünən yolkənarı qəlyanaltılar gözlənilməz hüznü təəssürat yaradır. Getdikcə hansısa iri, qaydasız konqlomeratın – indi artıq Filadelfiya yox, Baltimorun ona tərəf uzanması duyğusu daha güclü şəkildə hiss olunur. O, iki dollarlıq benzin vurmaq üçün dayanır. Əslində ona təzə xəritə lazımdır. O, əlində duru sarı pastalı bankalar piramidasından yaşıl koka-kola avtomatının yanında dayanaraq onu açır və pəncərədən içəri axan işıqda oxuyur. Məsələ ikibaşlı it kimi cənuba gedən sahilyanı yolu qoruyan və qərbə gedən Baltimor – Vaşinqton konqlomeratından necə qopmaqdadır. O, dəniz boyu cənuba getmək istəmir; gözləri qarşısında belə mənzərə dayanır; o, mərkəzdən keçib cənuba – dübbədüz ölkənin yumşaq bətninə enir, dan yerinin oyatdığı pambıq tarlaları onun şimal nömrə nişanlarına heyrətlə baxır.

İndi o, təxminən, buradadır. Sonra 23 №-li yol sola, yox, sağa dönəcək. Bu, o deməkdir ki, xəritə ilə yuxarı, sonra isə geriye, Pensilvaniyaya ancaq buradan Şosvillə o nömrəsiz nazik göy xətlə göstərilmiş dar yolla gedə bilər. Sonra bir az aşağı getməli və yenidən 137 №-liyə dönməli. Bundan sonra – uzun əyri ilə 482 №-li və 31 №-li ilə kəsişmədir. Dovşan artıq necə döndüyünü və 26 №-li qırmızı xətti keçdiyini, sonra isə o yolla növbəti 340 №-liyə getdiyini hiss eləyir. O da qırmızıdır; Dovşan barmağını

onun üstündə sürüşdürür və birdən hara getmək lazım olduğu ağına gəlir. Soldan, şimal-şərqdən cənub-qərbə üç paralel qırmızı xətt uzanır və Dovşan, doğrudan da, hiss eləyir ki, onlar Appalaçey vadisi ilə aşağı şütüürlər. Əgər onlardan biri ilə getsən, onda səhərə yaxın navalçadakı kimi gözəl bəhərli pambıq düzənlərinə yumbalanacaqsan. Hə. Ora düşməyinə bəndəsən ki, geridə qalan dolaşılıq – hərc-mərclik haqqında olan bütün fikirlərdən dərhal silkinə biləsən.

Dovşan benzindoldurma məntəqəsinin xidmətçisinə, gənc hündür zənciyə benzin üçün iki dollar verir və onu kisəyəoxşar firma kombinezonunda yırgalanan bu tənbel, qıvrıq bədəni qucaqlamaq kimi mənasız – cəfəng istək bürüyür. Burada xeyli istidir. İsti hava benzindoldurma məntəqəsinin işıqlandırıcısı ilə ay arasında qəhvəyi-bənövşəyi qövsə titrəyir. Pəncərədə duru mum pastalı yaşıl bankanın üzərindəki saat 9.10-u göstərir. Nazik qırmızı saniyə əqrəbi təmkinlə rəqəmlərə nişan vurur və Dovşanı onun hamar yol vəd etməsi heyrləndirir. O, öz “ford”una soxulur və maşının isti, bürkülü içinə girib “Hamı ça-ça-ça sevir” mızıldamağa başlayır. O, əvvəlcə ürəklə gedir. Qara qudronla, ağ asfaltla, şəhərlərin və çöllərin içindən, siqnal səslərinin namərdcəsinə nə isə vəd elədiyi dörd yolayrıcından Dovşan birbaşa cənuba dönmək istəyini boğur. Onun yanındakı oturacaqda xəritə var. Hansısa heyvani instinkt ona qərbə getdiyini deyir.

Bu yerlər get-gedə daha vəhşiləşir. Yol iri gölləri dolaşır keçir və şam meşəsi tunelinə soxulur. Külək şüşəsinin qabaq hissəsində telefon naqilləri ardı-arası kəsilmədən ulduzları qırmanclayır. Yavaş-yavaş radioqəbuledicidə musiqi kəsilir, yeniyetmələr üçün rok-n-roll köhnə motivlərlə, kinofilmlərdən olan melodiyalarla və qırxıncı illərin təsəlliverici-fərəhləndirici mahnıları ilə əvəz edilir. Dovşan fikrən ər-arvad cütliyünü görür – kinodan və restoranda şam yeməyindən sonra onlar evə, gələn dayələrin yanına tələsirlər. Sonra melodiyalar birdəfəlik donur və onda həqiqi gecə musiqisi öz vəzifəsinə başlayır – royal və vibrofon nohurun səthində ləpə kimi sınıq oktavalər salxımı ucaldır. Ətrafda klarnet şəllənir, saksafonlar yenidən və yenidən eyni səkkizliyi təsvir edir. Dovşan Vestminsterdən

keçib-gedir. Frederikə qədər sürünməyi əbədiyyət çəkir, 340 №-liyə çıxır və Potomakı kəsib keçir.

Gecəyanısı yuxusu gəlməyə başlayır və o, yol kənarındakı kiçik restoranın yanında qəhvə içməyə dayanır. Bütün başqa müştərilərdən nə iləsə – məhz nə ilə olduğunu heç cür anlamır – fərqlənir. Bunu onlar da hiss eləyiblər və ona ağır baxışlarla nəzər yetirirlər; gözləri eynilə xırda metal basmadiüymə kimi, əyninə zəncirlənmiş gödəkcə geymiş, ayrıca kabinələrdə üçünə bir qız oturmuş gəncələrin ağ üzlərindən görünür; qızların çəhrayı saçları dəniz yosunları kimi asılıb yellənir, yaxud piratların xəzinəsindən oğurlanmış kimi yöndəmsizcəsinə qızıl sancmaq vurulub. Piştaxtanın yanında ortayaşlı, əyinlərində palto ər-arvadlar dodaqlarını uzadaraq çöplə sodalı boz dondurma sümürürlər. Onun peyda olması ilə yaranan ümumi səsküyü içində piştaxta arxasındakı yorğun qadınların artırılmış lütfkarlıqları onun yadlığını daha qabarıq göstərir. O, sakitcə qəhvə sifariş eləyir və qarnındakı spazmanı boğaraq fincanın qıraqlarına göz qoyur. O fikirləşirdi, o oxumuşdu ki, Amerika dənizdən-dənizə kimi hər yanda eyni cürdür. Maraqlıdır, mən yalnız bu adamlar üçün yadam, yoxsa bütün Amerika üçün?

O, küçədə, soyuq havada arxa tərəfdə ağır addım səsləri eşidib diksinir. Ancaq bu, vur-tut hansısa sevgililərin öz maşınlarına tələsmələridir; onların bir-birinə hörülmüş əlləri dəniz ulduzu kimi qaranlığın içindən sürətlə ötüb-keçir. Onların maşınının nömrə nişanında qərbi Virciniyanın indeksi var. Onun özününkündən başqa, yerdə qalan bütün nömrələrdə eyni indeksdir. Yolun o biri tərəfindən meşə yuxarı elə dik qalxır ki, dağın ətəklərindəki ağacların başı yüngülcə rəngi qaçmış mavi döşəkağına yapışdırılmış diş-diş kəsilmiş karton vərəqini xatırladır. Dovşan ikrah hissi ilə öz “ford”una girir, ancaq maşındakı boğuş hava onun yeganə sığınacağıdır.

O, qatılaşan gecənin içindən keçib-gedir. Yolu əsəbiləşdirici ləngliklə dolaşır: işıq faraları hara yönəlsə, onun qarşısında mütləq yolun qara divanı dayanır. Qudron şinləri əldən salır. Dovşan dərk eləyir ki, yanaqları hirsindən yanır; o, su pərilərilə ağzınacan dolu meyxanadan çıxan həmin vaxtdan hirsələnir. Elə hirsələnib ki, ağzı qupqurudur,

burnununsa suyu axır. O, ayağını döşəməyə basır. Sanki, ilan-yolu əzmək istəyərkən maşın, az qala, torpaq xəndəyə aşır. Birtəhər döndərir, ancaq spidometrin əqrəbi hey sürətin qanuni həddindən sağa tərəf meyil eləyir.

O, radionu yandırır – artıq musiqi adama axınla aşağı tökülən çay kimi gəlmir; onunla iri şəhərlərin səs ilə danışır, sürüşkən əllərilə başına şappıldadır. Ancaq o, yaranmış sakitlikdə bu fikirləri yaxına buraxmır. Fikirləşmək istəmir, yatmaq və yumşaq qum balıncda oyanmaq istəyir. O nə axmaqdır, nə eşşəkdir ki, belə az yol sürüb. Artıq gecə yarıdır, gecənin yarısı uçub gedib.

Bu yer inadla dəyişilməz qalır. Uzaqlaşdıqca bura Maunt Cacın ətrafını daha çox xatırladır. Yol kənarına qalaqlanmış torpaq boyunca həmin zibili, eynilə həmin malların reklamını bildirən həmin sürtülüb dağılmış lövhələr – onları almaq kimin ağına gələ bilər, aydın deyil. Faraların uzaq işığı çılpaq budaqları – sonsuz şəbəkəyə bürüyür. Bu şəbəkə indi hətta daha sıxdır.

Onun içindəki heyvani başlanğıc sürəkli şəkildə etiraz eləyir, qərbə tərəf hərəkət etmək istəmir. Beyni inadla öz fikrində dayanıb durur. Harasa gedib çatmağın yeganə yolu hara gedəcəyin haqqında qəti qərara gəlmək və getməkdir. Frederikdən sonra sola 28 mil getmək lazım idi, ancaq bu 28 mil artıq arxada qalıb, instinktlər qəti əleyhinə olsa da, o, sola – heç bir göstərici olmayan enli yola dönür. Bununla belə burası da var ki, onun xəritədəki qalınlığına görə heç bir göstərici olmalı deyil. O, onsuz da, bilir ki, bu ən qısa yoldur. Xatırlayır ki, Marti Totero onun məşqçisi olduğu vaxt o, Dovşan cərimə zərbələrini aşağıdan atmaq istəmirdi, ancaq nəticə etibarilə axırda məlum olurdu ki, məhz bu düzgün imiş. Dünyada hər şey məhz belə qurulub – düz yol əvvəlcə əyri görünür. Bizim etiqadımızı sınamaqdan ötrü.

Yol hələ uzun müddət enli və etibarlı olaraq qalır, ancaq birdən birtəhər yamanmış sahə başlayır, sonra isə yuxarı qalxır və nazilir. Plana görə yox, daha çox təbii olaraq xəndəklər quzulayıb tökülür, hər iki tərəfdən meşələr yola gəlib çatdığından yol nazilir: yol yuxarı millənərək dəli kimi oynayır, sonra birdən heç nədən öz asfalt dərisini atır və soxulcan kimi torpağa tərəf sürünür. İndi Dovşan artıq

başə düşüb ki, bu, həmin yol deyil, ancaq maşını saxlamağa və geri döndərməyə qorxur. Sonuncu işıq gələn ev çoxdan arxada qalıb. O, sıx otluğə dolanıb keçmək istəyən vaxt kolluq maşının qanadındakı rəngi cızır. Faraların işığındə ağacların yalnız bircə gövdələri və aşağı budaqları görünür; sürünən kölgələr cəngəlliyn içindən hörümçək torunun qara ürəyinə tərəf geri çəkilir və Dovşan ehtiyatlanır ki, işıqlar orada hansısa vəhşi heyvanı, yaxud kabusu qorxutsun. O, sürəti dua eləməklə saxlayır, Cac dağında hətta ən sıx kol basmış meşə cığırının da mütləq bir vadiyə gətirib çıxardığını xatırlayaraq dua eləyir ki, yol dalana dirənməsin.

Qulaqları güyüldəməyə başlayır – yüksəklik özünü göstərir. Duaya cavab olaraq onun gözlərini qamaşdırır. Uzaq virajda ağaclar alov dillərilə yuxarı qalxır; uzaq işıqları yandırılmış avtomobil döngənin arxasından sıçrayır və düz onun üstünə gəlir. Dovşan xəndəyə tərəf sürüşür və ölüm kimi simasız maşın onunkundan iki dəfə artıq sürətlə yanından ötüb-keçir. Dovşan iki dəqiqə bu əclafın qaldırdığı tozun içində sürünür. Ancaq xoş yeniliklə təsəlli tapır – yol, hər halda, harasa aparır. Tezliklə hansısa parka çatır. Faralar SİZDƏN XAHİŞ EDİRƏM yazılmış yaşıl bankaları işıqlandırır, hər iki tərəfdən ağaclar seyrəkləşir və onların arasında kiçik yay mizlərinin, pavilyonların və ayaqyollarının düz xətləri görünür. Avtomobillərin hamar əyrilikləri də peyda olur; bəziləri lap yolun yanında dayanıb, ancaq sərnəşinlər görünmürlər. Beləliklə, dəhşətlər yolu, əslində, məhəbbət cığır imiş. Daha yüz yard və o artıq yoxdur.

O, düz bucaq altında üzərində dağ silsiləsinin qara bulud kimi asıldığı geniş hamar şoseyə dirənir. Bir maşın fit verə-verə şimala fitilləyir. Başqası fit verə-verə cənuba. Heç bir göstərici yoxdur. Dovşan sürət dəyişmə bucağını neytral vəziyyətə çevirir, əl əyləcini çəkir, salonda işığı yandırır və xəritəni öyrənir. Onun əli və ayağı əsir. Soyuqlamış göz qapağının arxasında yorğun beyni zoqquldayır; yəqin, artıq birin yarısıdır, əgər çox deyilsə. Şose boşdur. O, keçib-getdiyi yolların nömrəsini və şəhərlərin adını unudub. Frederiki xatırlayır, onu tapa bilmir və axırda başə düşür ki, onu, ümumiyyətlə, heç vaxt olmadığı Vaşinqtondan qərb tərəfdə axtarır. Xəritədə uzun adların,

kiçik şəhərlərin, kvadratçıqların, dairələrin və ulduzların xeyli qırmızı, göy xətləri var. O, baxışlarını yuxarı yönəldir, ancaq tanıdığı yeganə xətt Pensilvaniya ilə Merilənd arasındakı sərhədin düz qırıq-qırıq xəttidir. Meyson-Dikson xətti. O, bu haqda oxuduğu məktəb sinfini xatırlayır: döşəməyə bərkidilmiş parta cərgələri, cızılmış lak, ağımtıl qrifel lövhə, giriş boyunca əlifba sırasında göyçək qızlar. Dovşan gözlərini küt-küt bərəldir. O, başında can atdığı sahildəki dalğa səsini xatırladan saatın son dərəcə ləng, sakit və gec-gec çıqqıldadığını eşidir. Gözlərinin üstünə çökmüş duman içərisindən nəzərlərini yenidən xəritəyə zilləyir. Baxış dairəsində ani olaraq “Frederik” baş qaldırır, ancaq onun yerini müəyyən eləməyə çalışan Dovşan onu dərhal da itirir və qeyzindən burnunun üst hissəsi sızıldamağa başlayır. Adlar əriyir və onun qarşısında bütün xəritə – qırmızı, göy xətlərdən və ulduzlardan ibarət, onun haradasa çaşıb qaldığı tor baş qaldırır. O, qəzəbindən boğula-boğula xəritədən yapışır, ondan iri üçbucaq qopardır, bu parçaları – qalan hissəni iki yere cırır, bir az sakitləşərək bunları bir-birinin üstünə qoyur, iki bölür, sonra yerdə qalan altısını – sıxıla biləcək balaca topu qalana kimi cırır və sairə. O, şüşəni aşağı salır və onu çölə atır, top partlayır, kağız qırıntıları quşun qanadından lələk çəkilən kimi maşının üzərində yuxarı qalxır. O, şüşəni qaldırır. Bütün günahlar əyninə iki köynək geyən o eynəkli fermerdədir. Bu tip onu necə də boğaza yığıb. O, bu özündənrazılığı, bu mötəbərliyi heç cür başından çıxara bilmir. Artıq orada ona ilişmişdi, burada da ilişməkdə davam eləyir, fermer eynilə botinkalarının həddən artıq uzun bağı, yaxud da botinkalarına düşüb qalmış ağac qırıntısı kimi onun ayaqlarına dolaşır. Bu tip əməlli-başlı kinayə saçır – ya ağzından, ya əllərinin səlis hərəkətlərindən, ya tükli qulaqlarından; onun bütün bədəni hansısa aydın olmayan tərzdə Harrinin ürəksiz, sözsüz ümidləri üzərində masqaraya qoyma saçırdı, ayağı altından torpaq qaçırdı. *Əvəlcə hara getmək istədiyini qərarlaşıdır, sonra get* – şübhəsiz ki, əsas mətləb bunda deyil, ancaq, hər halda, burada nəşə var. Orada nə olur olsun, duyma qabiliyyətinə etibar eləsə, artıq Cənubi Karolinada idi. İndi siqaretin əsl vaxtı olardı, o, duyma qabiliyyətinin nə

dediyini başa düşməyə kömək eləyərdi. O, maşında bir-iki saat mürgüləmək qərarına gəlir.

Ancaq geridə, öpüş çəmənliyində motor gurlayır, faralar dairə cızır və Dovşanın peysərinə dirənir. O, xəritəyə baxmaq üçün düz yolun ortasında dayanır. Getmək lazımdır. Onu səbəbsiz qorxu bürüyür, elə bil, dalınca düşüblər; arxa güzgünü fincan kimi ağzınacan dolduraraq yenə hansısa faralar bir-birinə qarışır. O, qoşqunu sıxır, birinci sürəti işə salır və əl əyləcini buraxır. O, şoseyə çıxaraq instinktiv olaraq sağa, şimala dönür.

Evə aparan yol xeyli asandır. Onda xəritə olmasa da, benzin, demək olar ki, qurtarsa da, Xeycerstaunun yaxınlığında sehrli çubuğun hərəkətiyləymiş kimi gecə benzindoldurma məntəqəsi Mobil və Pensilvaniya Avtostradasına yolu göstərən yaşıl işıqlar peyda olur. İndi radio heç bir reklamsız sakitləşdirici lirik melodiyalar və əvvəlcə Harrisberqdən, sonra isə Filadelfiyadan göndərilmiş radiodalğa verir, onu səhvsiz olaraq öz arxasınca aparır. O, yorğunluq maneəsini dəf etdi və sakit, yastı, heç nəyin mənası olmayan aləmə daxil oldu. O, bu aləmə, adətən, basketbol oyununun sonuncu dördü hissəsində tamaşaçıların fikirləşdikləri kimi hesab xatirinə yox, öz şəxsi ləzzəti üçün qaçdığı vaxt keçirdi. Meydanda sənsən, bəzən top, bir də deşik, tordan qəşəng tuman geymiş gözəl hündür deşik, orada sənsən, yalnız sən və bu saçaqlı üzük, hərdən adama elə gəlir ki, o düz sənə burnunun altına enib, hərdən də o, uzaq, kiçik və bərk olaraq qalır. Necə də qəribədir – sən bütün bunları çoxdan barmaqlarınla, əllərinlə, hətta gözlərinlə duyursan – ehtirasın coşqunluğunda o, üzüyün hər yerini dolanan ayrı-ayrı iplərin bağ kimi bir-birinə necə eşildiyini ayırd edirdi – tamaşaçılar isə xeyli sonra qışqırmağa və əl çalmağa başlayırlar. Amma lap əvvəldə bütün şəhərli azarkeşlərin ucuz yerlərdə oturaraq bir-birlərini dirsəklərilə itələdikləri, müəllimlərinə bilicilərlə daha zirək-zirək zara-fat mübadiləsi apardıqları vaxt məşqdə adama elə gəlir ki, bütün bu kütlə sənənin içində, ciyərində, qarnında, ağciyərində oturub. Bir gonbul, bax onun ağına Dovşanın qarnının lap dibinə girmək gəldi, ondan bütün dizləri titrəyirdi. “Ey, komandor! Vur! Qoy nəfəslərini dərsinlər!” Dovşan indi onu rəğbətlə xatırlayır – bu oğlan üçün o, əsl qəhrəman idi.

Bütün səhər, bütün bu erkən qaranlıq saatlar musiqi səsi gəlməkdə davam edir, yol nişanları isə ona yolu göstərməkdə davam eləyir. Sanki, beyin zəifdir, ancaq diribaş əlil – o, balıncda itib-batmışdı, uzun dəhlizlə isə bütün bu musiqi ilə və coğrafiyadan coğrafi məlumatlarla xidmətçilər vurnuxurlar. Onda, eyni zamanda, hansısa qeyri-normal səthi həssaslıq peyda oldu, sanki, onun dərisi düşünüür. Sükan əlində, sanki, nazik qırmançıdır. Dovşan onu yüngülcə döndərəkən valın necə bərk fırlandığını, diferensialın dişli çarxının dişlərinin bir-birinə keçdiyini və podşibniklərin bərk yağlanmış kiçik qanovunda şarların diyirləndiklərini duyur. Yolun kənarındakı fosforlu göz qırpanlar gənc Düpon qızları haqqında fikir oyadırdı: onların çılpaq bədənləri cərgə ilə iri güzgülü rəqs salonlarında və axşam tualetinin parlıtısı altında bilinir. Varlı qızlar frigidirlərmi? O, heç vaxt bilməyəcək də.

46

Maraqlıdır, geri yolda göstəricilər niyə belə çoxdur? Cənuba getdiyi vaxt onlar o qədər az idilər ki, əlbəttə, hara getdiyi haqqında anlayışı belə yoxdur. Avtostradadan Bruerə gedən yola dönür, bu yol onu birinci dəfə benzin götürdüüyü kiçik şəhərə gətirir. O, BRUER 16 göstəricisi olan yola dönərkən əsas küçənin o biri tərəfində həmin dozanqurdunun kor bucaqaltında dayanmış benzindoldurma çənlərini və onun bel, tilov parıldayan dükəninin qaranlıq pəncərəsini görür. Pəncərənin ağzında çox gözəl mənzərə var. Hava bir balaca bənövşəyi dan yeri rəngi alıb.

Radio musiqisinin uzun aysberqi isti hava və kənd təsərrüfatı məhsullarının qiyməti haqqında məlumatlarla partlayır.

O, Bruerə cənubdan girir və sübhün dumanında onun qarşısında şəhər əvvəlcə evlərdəki kimi görünür. Yol boyunca ağaclar arasında uzaqlaşdıqca bir-birinə daha yaxın dayanan, sonra bitkilərdən məhrum olan sənaye səhrasına çevrilmiş ayaqqabı fabrikləri, mayedoldurma fabrikləri, zavodların avtomobil dayanacaqları, elektron elementlərin istehsalı zavodlarına çevrilmiş trikotaj fabrikləri və filəoxşar qazholderlər qalaqlanmış tullantılar bataqlığından yuxarıda, ancaq zirvəsindən aşağıda Bruer cəmişi bircə kərpic çalarlı sapdan toxunmuş isti xalça

kimi dağın mavi donqarından görünür. Dağın üzərindəki ulduzlar sönür.

O, Çapan At çayının üstündəki körpünü keçir və indi tanış küçələrlə şütüyür. Uorren-avenyu ilə şəhərin cənub hissəsini kəsib keçmir və şəhər parkının yanında 422 №-li yola çıxır. Bir neçə qoşqulu fisıldayan yük maşınları cəmiyyətində dağı qurşaq kimi dolanır. Uzaq yamaca sıxılmış dan yerinin çəhrayı zolaqları onların təkərləri altında od tutub yanır. O, Mərkəzi küçədən Cekson-rouda – sol tərəfə dönərkən böyrü ilə, az qala, yolun ortasında tən-bəl-tən-bəl gözə dəyən süd maşınına toxunacaqdı. Cekson-roudla bir az da gedir, valideynlərinin evinin yanından Keqerayz tərəfinə – dalana dönür. Soyuq şəfəq qəfildən binanı boz, solğun çəhrayı işığa boyayır. O, baxımsız toyuq hinini; lal-dinməz bak emalatxanasını arxada qoyur və maşını klubdan çıxan hər bir kəsin onu mütləq görə-cəyi talvarla örtülmüş həyətin artırmasının bir neçə addımlığındakı “Gün işığı” İdman Assosiasiyasının qabağında saxlayır. Dovşan üçüncü mərtəbənin pəncərəsinə ümidlə baxır, ancaq orada işıq yoxdur. Əgər Totero oradadırsa, o hələ yatır.

Dovşan mürgüləmək qərarına gəlir. Pencəyini çıxardaraq onunla adyal əvəzinə sinəsini örtür. Ancaq get-gedə daha işıqlaşır, qabaq oturacaq həddən artıq qısadır və çiyinləri sükana dirənir. Arxa oturacağa keçmək – əldə-qayırılma olmaq deməkdir. O isə vacib olanda bir andaca buradan getmək imkanına malik olmalıdır. Həm də həddindən artıq bərk yatmaq istəmir, birdən Totero gözündən yayınar.

Beləliklə, o, uzun ayaqlarını namünasib şəkildə qatlayaraq uzanır və soyuqlamış gözlərilə sükanın üstündən qabaq şüşədən səhər səmasının təzə-tər maviliyinə baxır. Bu gün şənbədir və səma həmişə şənbələrdə olduğu kimi aydındır, əngin və şəffafdır (lap uşaqlıqdan şənbənin səhər səması Dovşana qarşıdakı uzun oyundan qabaq boş table kimi görünən vaxt).

Futbol, xokkey, teterbol, oxatma... Döngədən maşın keçir. Dovşan gözlərini yumur və dünənki qaranlıq gecənin ardı-arası kəsilməyən maşın səs-küyündən titrəyir. O, yəni-dən meşə, dar yol, qaranlıq, maşınlarla dolu çəmənlik, hər

çəmənlikdə də susan cütlüklər görür. O, yenidən öz məqsədi haqqında fikirləşir – səhər erkən, Meksika körfəzinin sahilində uzanmaq və ona elə gəlir ki, sanki, avtomobilin kələ-kötür oturacağı həmin qumdur, oyanan şəhərin gurultusu xışıltı, dəniz pıçılısıdır.

Bircə yatıb Toteronu gözdən qaçırmayırdı. O, gözlərini açır və özünün dar sərdabəsindən çölə çıxmağa çalışır. Yatıb qalmayıb ki? Ancaq səma eynən həminkidir.

O həyəcanla avtomobilin pəncərəsi haqqında düşüncələrdir. Dirşeyi üstə qalxaraq bir-birinin dalınca onları yoxlayır. Başı üzərindəki şüşə azca aşağı düşüb, onu möhkəm bağlayır və bütün dayandırıcı basmadüymələri basır. Təhlükəsizlik onu ümitsizcəsinə taqətdən salır. O, dizlərini qucaqlayaraq qıç olmuş halda sifətini oturmaqla söykənəcək arasındakı boş yerə basır. Dizləri tarım şaquli balışa dirənir və o, təəssüfdən, pərtlikdən tamam-kamal oyanır. Maraqlıdır, onun oğlu harada gecələyib, Cenis nə eləyib, həm bu, həm o valideynlər onu harada axtarıblar? Polis bilirmi? Polis haqqında düşünəndə halı xarablaşır. Geridə qalan saralmış gecə burada, bu yerdə ona telefon danışıqlarındakı şəbəkə kimi gəlir; tələsik səfərlər, göz yaş axıtmaq və söz zəncirinin onun gecəsinin içindən həyəcanla keçən, vurnuxan ağı sapları indi saralıb, ancaq hələ də qalıb və bu görünməz, sərt küçələrin üzərindən asılan şəbəkənin lap mərkəzində son dərəcə sakit halda özünün bərk bağlanmış boş qəfəsində uzanıb.

Taqılı və yarıqaranlıqda qaçayılar, yad çarpayıda onun hər işi əla alınır, di gəl özününkü ilə heç vaxt. Ancaq yaxşı şeylər də olub. Cenis hətta toydan sonrakı ilk həftələrdə də bədənini göstərməkdən utanırdı, ancaq bir dəfə axşam o, heç bir özgə fikri olmadan vanna otağına girdi və birdən gördü ki, buxar güzgünü tutub, Cenis isə – o, indicə düşün altından çıxmışdı – özündən çox razı halda, əlində kiçik mavi məhrəba, qətiyyətlə utanmayaraq tənbel-tənbel durub baxır, əyilir, dönür və onun sifətinin ifadəsinə gülür – gör indi necə imiş – və öpüşmək üçün ona sarı uzanır; Cenisin buxardan çəhraylaşmış bədəni və sürüşkən yumşaq peysəri: Dovşan yerini rahatlayır və xatirəni qaranlıq rəflərə qovur; Cenisin peysəri sürüşkən, kürəyi elastikdir. O ayağıyla qapının dəstəyini vurur və ağır

yaxındakı bak emalatxanasındakı bir-birinə dəyən metalın zərbə səslərinə qarışır. İş başladı. Saat səkkizdir – səkkiz saat? Dodaqlarının necə qurumasına baxanda artıq çox keçib. Dovşan gərnəşir və oturur: üstünə ördüyü pencək yerə sürüşüb və o, tərləmiş şüşədən, həqiqətən də, döngə ilə gedən Toteronu görür. O, artıq köhnə fermer evinin arxasında gözdən itməkdədir. Dovşan maşından sıçrayıb çıxır, pencəyi çiyinə atır və onun dalınca götürülür.

– Mister Toteru! Ey, mister Toteru! – onun səsi uzun saatların sükutundan sonra qırıq-qırıq və xırıltılı gəlir.

Adam geri boylanır: onun görkəmi Dovşanın gözlədiyindən daha qəribədir. Uzaqdan iri, yorğun cırtdana oxşayır, yekə, dazlaşan baş – iri idman döşəkçəsi, ayaqları yoğun kötük parçası göy şalvar, onlar həddindən artıq uzundur, qırıqlar əyilib və çəkmələrinin üstünə ziqzaqla salınır. Dovşan qaçışını yavaşdır və sonuncu addımlarında ağılına həyəcanlı fikir gəlir, onu səhv salmayıb ki?

Ancaq Toteru məhz lazım olan sözü tələffüz eləyir.

– Harri, – deyir, – valehedici Harri Enqstrom. – O, sağ əlini Harriyə uzadır, sol əli iləsə bərk-bərk onun çiyindən yapışır. Dovşan xatırlayır ki, onun əli həmişə ağır olub. Toteru durur və Dovşanı buraxmayaraq pərt halda gülümsəyir. Onun burnu əyilib, gözünün biri geniş açılıb, ikincisinin üzünə ağır göz qapaqları çöküb. İllər keçdikcə onun sifəti daha asimmetrik olur. O, qeyri-bərabər dazlaşır – tumarlanmış ağ və açıq-qəhvəyi saçlar qafasını zolaqlarla örtür.

– Mənə sizin məsləhətiniz lazımdır, – Dovşan deyir. – Yəni əslində mən bir yerdə yuxumu almaq istərdim. – Toteru susur. Onun gücü də elə bu sükutlu pauzalardadır. O, bu cür pedaqoji üsul öyrənib, cavab verməzdən əvvəl nə qədər ki sözlər daha tutumlu deyil, bir xeyli sus.

– Bəs evdə sizdə nə olub? – nəhayət, o soruşur.

– Deyəsən, heç mənim evim yoxdur.

– Necə yəni yoxdur?

– Ora darıxdırıcı idi. Mən qaçmışam. Doğrudan.

Yeni pauza. Dovşan gözlərini qıyır – asfaltdan sınıb düşən gün gözünü qamaşdırır. Sol qulağı güyüldəyir. Sol tərəfdəki dişi də indicə ağrıyacaq.

– O qədər də ağıllı hərəkət deyil, – Toteru qeyd eləyir.

– Orada dəhşətli hərc-mərclik vardı – orada it yiyəsini tanımırdı.

– Nə mənada?

– Özüm də bilmirəm. Arvadım alkoqolikdir.

– Bəs sən ona kömək eləməyə cəhd göstəribsən?

– Hə, əlbəttə. Ancaq necə?

– Onunla içibsən?

– Yox, ser, heç vaxt. Mən bu zibili həzm eləmirəm. Sadəcə, tamına dözə bilmirəm. – Dovşan hazırlıqlı halda cavab verir, o fəxr eləyir ki, öz bədəninin qayğısına qalıb və indi bu haqda keçmiş məşqçisinə xəbər vermək imkanına malikdir.

– Bəlkə, lazım imiş, – bir dəqiqədən sonra Totero qeyd edir. – Bəlkə, sən bu həzzi onunla bölüşəydin, o, özünü saxlaya bilərdi.

50

Günəşdən gözü qamaşan Dovşan yorğunluqdan mat qalıb deyilənlərin mənasını anlamır.

– Sən, gərək ki, Cenis Springerlə evlənmişən? – Totero soruşur.

– Hə. Aman Allah, o necə axmaqdır. Dözülməz dərəcədə axmaqdır.

– Harri, bunlar çox amansız sözlərdir. Belə danışmaq olmaz. Heç bir canlı haqqında.

Dovşan başı ilə təsdiqləyir. Belə görünür ki, Totero buna əmindir. O, Toteronun pauzalarının ağırlığından zəifləməyə başlayır. Onlar daha uzun çəkir, sanki, Totero özü də onların çəkisini duyur. Dovşan yenə qorxur – onun qoca məşqçisinin başına hava gəlməyib ki? Və hər şeyi əvvəldən başlayır.

– Fikirləşdim ki, bəlkə, ikicə saatlığa “Gün işığı”nın bir yerində gözümün acısını alım. Yoxsa evə getmək lazım gələcək. Mənsə boğaza yığılmışam.

Totero onu son dərəcə yüngülləşdirərək əl-ayağa düşməyə başlayır, qoluna girir, döngə ilə geri aparır və deyir:

– Hə, hə, əlbəttə, Harri, sənin görkəmin dəhşətlidir, Harri. Dəhşətlidir.

O, dəmir kimi əllərilə Dovşandan yapışib lap sıxılmış sümüklərini bir-birinə sürtməsinə məcbur eləyərək onu irəli itələyir. Toteronun öldürücü yapışmasında nəşə ağılsız bir şey var. İndi onun səsi aydın, tələsik, şən gəlir və

sanki, iti bıçaq kimi Dovşanın pambıq tək yumşaq bədəninə sancılır.

– Sən məndən iki şey istədin, – Totero deyir. – İki şey. Yatmaq üçün yer və məsləhət. Deməli, Harri, sənə yatmağa yer verərəm, bir şərtlə ki, Harri, sən oyananda ciddi söhbətimiz olacaq, sənin ailə həyatının böhranı haqqında uzun və ciddi söhbət. Harri, indidən deyim ki, sənin haqqında çox da narahat deyiləm, səni lap yaxşı tanıyıram və arxayınam ki, itib-batmazsan. Harri, ancaq məsələ səndə deyil, Cenisdədir. Sənin hərəkət koordinasiyan onda yoxdur. Söz verirsən?

– Yaxşı, axı nə?

– Söz ver ki, Harri, biz səninlə ona necə kömək etməyi ətraflı şəkildə müzakirə eləyəcəyik.

– Yaxşı, ancaq mən, yəqin ki, bacarmayacağam. Yəni demək istəyirəm ki, o, mənə elə də lazım deyil. Lazım idi, indi isə yox.

Onlar sement pilləkənlərlə və taxtalarla mismarlanmış girişə yaxınlaşırlar. Totero qapını öz açarı ilə açır. Bina boşdur, susmuş bar yarıqaranlığa bürünüb, kiçik dəyirmi mizlərin arxasında heç kimin oturmadiğı vaxtlar o, adama zəif və laxlaq gəlir. Piştaxtanın arxasında divardakı elektrik reklamı söndürülüb və ölüdür – toz borucuqları və zahiri bəzək. Totero həddən artıq uca səslə deyir:

– İnanmıram. İnanmıram ki, mənim ən yaxşı şagirdim belə əcaib məxluqa çevrilib.

Əcaib məxluq – bu söz, onlar ikinci mərtəbəyə qalxdıqları vaxt arxalarınca – pilləkənin pillələrini də gurultu ilə tappıdadır.

– Mən bir az yatım, sonra fikirləşməyə çalışaram, – Dovşan üzrxahlıq edirmiş kimi dillənir.

– Afərin. Bizə də elə bu lazımdır.

Maraqlıdır – kimə yəni – bizə? Bütün mizlər boşdur.

Günəş alçaq tozdan qaralmış batareyanın üzərindəki qəhvəyi pərdələrdə qızılı kvadratlar çəkir. Döşəmənin çilpaq dar taxtaları üstündə kişi ayaqları yolu korlayıb.

Totero onu heç vaxt girmədiyi qapıya tərəf aparır; o, divara mismarlanmış əl nərdivanına oxşayan əyri pilləkənlə çardağa qalxır, pillələrin arasından elektrik naqilləri və cınlmış divar kağızları görünür. Yuxarı kifayət qədər işıqlıdır.

– Bu da mənim qalam, – deyir gödəkcəsindəki cibin qapağını qurdalayan Toteró.

Xırdaca otağın pəncərəsi şərçə açılır. Pərdədəki yarıq gün işığının uzun bucağını, üstünə örtük salınmayan əsgər çarpayısının üzərindəki yan divara salır. İkinci pərdə qaldırılıb. Pəncərələrin arasında bir-birinə bağlanmış altı – üçü dikinə, üçü eninə pivə yeşiyindən məharətlə düzəldilmiş kamod var. Yeşiklərdə camaşırxanadan gətirilmiş sellofan torbalarda üst köynəkləri, səliqə ilə qatlanmış alt köynəkləri və trusular, cüt-cüt qoyulmuş corablar, cib dəsmalları, silinmiş tuflilər və içinə daraq keçirilmiş paltar şotkası. İki iri mıxdan çiyinliyə keçirilmiş parlaq, şux tonda olan qısa idman gödəkcələri asılıb. Toterónun təsərrüfat qayğıları paltardan o yana uzanıb getmir. Bütün döşəmə toz içindədir. Hər yanda “Neyşnel georafik”dən komikslərə və gənclər üçün keçmiş cina-yətkarların avtobiografiyalarına kimi qəzet və hər cür jurnal qalaqları gözə dəyir. Toterónun mənzili hiss olunmadan çardağın yerdə qalan hissəsinə keçir – pinokl oyunu üçün turnir cədvəlinin saxlandığı anbar, bilyard mizləri, hansısa taxtalar, metal çəlləklər və hörülmüş oturaq sınıq stullar, nazik dəmir tor rulonu, iki maili qoyulmuş tır arasına bərkidilmiş xırda borudan mənzilin uzaq küncündəki pəncərədən düşən işığın yolunu kəsən şoftbol oyunu üçün kostyumlar asılıb.

– Burada ayaqyolu var? – Dovşan soruşur.

– Aşağıda, Harri, – Toterónun canlanması öləziyib, o, pörtən kimi görünür. Dovşan ayaqyoludan qocanın yuxarıda necə əl-ayağa düşdüyünü eşidir, ancaq geri qayıdanda heç bir dəyişiklik görmür. Yataq hələ salınmayıb.

Toteró gözləyir, Dovşan da həmçinin və yalnız bir müddətdən sonra ona çatır ki, Toteró onun necə soyunacağına baxmaq istəyir; o soyunur və trusik-maykada qırıq-qırıq isti yatağa cumur. Dovşan üçün qocanın kahasına girmək iyrenc olsa da, sevinir ki, nəhayət, gərnəşə, uzana, yanında sərin, bərk divarı hiss eləyə, xeyli aşağıda mümkündür ki, onun dalınca düşən maşınların – avtomobillərin necə ötüb-keçdiyini duya bilər. O, Toteroya bir-iki söz deməkdən ötrü başını döndərərəkən təəccüblə tək qaldığını görür. Pilləkənin dibində çardağa açılan qapı bağla-

nıb, birinci və ikinci pilləkən marşı ilə uzaqlaşan addım səsləri eşidilir, çöl qapıda açar cırıldayır, qıcırdayır, pəncərə arxasında hansısa quşun qışqırıq səsi gəlir, aşağıdan emalatxanadan sakit cıncıltı səsi gəlir. Qocanın dayanıb ona necə baxdığını xatırlarkən Dovşan uçunan kimi olur, ancaq o əmindir ki, məşqçisi belə işlərlə maraqlanmır. Totero həmişə arvadbaz olub, pedik yox. Bəs onda niyə baxırdı? Və birdən Dovşanın yadına düşür. Bu, Totero-nu keçmişə qaytarır. Axı o, həmişə soyunub-geyinmə otağında dayanır və uşaqlarının necə paltar dəyişdiklərinə baxırdı. Dovşan bu məsələni həll eləyib tamamilə boşalır. O, Qərbi Virciniyadakı yolun kənarında, kafenin yanındakı avtomobil dayanacağına oğlanla qız cütlüyünün əl-ələ tutub necə qaçdığını xatırlayır və heyifsilənir ki, o qızı götürmədi. Saçları dəniz yosunu kimi idi. Kürən idi? Qərbi vircinyalı qızlar ona gənc Texas qəhbələri kimi yonulmamış, lovğa, utanmaz güləyənlər kimi görünür. Onlar sözləri elə şirin-şirin uzadırlar ki, sanki, hey zarafat eləyirlər, ancaq o vaxt onun vur-tut on doqquz yaşı vardı. O, küçədə Xenli, Cezilo və Şembergerlə addımlayırdı: dar əsgər forması əsəblərini qıcıqlandırır: hər tərəfdən düzənlik üfünün arxasına gedirdi, elə alçaq idi ki, dizdən yuxarı deyildi; evlərin pəncərəsindən bütöv ailələrin kürt toyuq kimi televizor qarşısındakı divanda necə oturduqları görünürdü. Manyak Cezilo ucadan qəhəqəhə çəkdi. Dovşan onların ünvanı səhv salmadıqlarına heç cür inana bilmirdi. Pəncərədə güllər vardı, əsl canlı, təzə-tər güllər pəncərənin ağzında məsumca dayanmışdı, onu dönüb qaçmaq istəyi bürüyür. Qapını açan qadın televizorla keks üçün quru qarışığını tamamilə ədəb-ərkanla reklam eləyə bilərdi. Ancaq o dedi:

– Uşaqlar, gəlin, qo-o-orxmayın, keçin və özünüzü evinizdəki kimi hiss edin, – elə analıq tonu ilə dedi ki, onun təsəvvür elədiyi kimi çox olmasalar da, sanki, həqiqətən də, orada idi; onlar qonaq otağında şişman və burumburum köhnə dəbli stullarda oturmuşdular. Ona cəsarət verən görkəmləri var. Adi fabrik fəhlələri kimi – amma onları qız adlandırmaq da olmur. Kifayət qədər yaraşıqsızdırlar. Sifətlərində gündüz lampası işığı altındakı kimi nəşə parıltı vardı. Əsgərləri toz şarları atmış kimi zarafata

tutmuşdular, oğlanlar gülməyə başlamışdılar və gözlənilməzlikdən özlərini itirərək bir yerə yığışmışdılar. Dovşanın seçdiyi – daha doğrusu, qız onu seçmişdi – yaxınlaşdı və köynəyinin yalnız aşağı iki düyməsi bağlanmışdı – əlindən tutdu, yuxarıda şirin qırıq-qırıq səslə soruşdu, o, necə istəyir – işığı yandırsın, ya söndürsün, Dovşan boğuş səslə “söndür” dediyi vaxt güldü, sonra mehribanlıqla:

– Afərin, oğlan. Sadəcə olaraq, afərin. Hə-ə-ə-ə. Sən artıq alimsən, – deyərək gülümsədi.

Və hər şey qurtaran vaxt – qızın ağzının qıraqlarında yorğun qırıqlara və heç bir vəchlə onun yanında uzanmaq istəmədiyinə görə, bunun əvəzinə inadla qalxaraq metal çarpayının kənarında oturduğuna, gözlərini qaranlıq pəncərənin arxasındakı yaşıl gecə səmasına zillədiyinə görə Dovşan başa düşdü ki, qız, sadəcə olaraq, öz rolunu oynayır. Onu qızın zolaqları ağ, sarı olan büstqalterli lal kirəyi hirsələndirirdi. Dovşan onun çiyinlərindən tutub kobud şəkildə özünə tərəf çevirdi. Yarıqaranlıqda qızın döşlərinin ağır kölgəsi elə köməksiz görünürdü ki, o, üzünü çevirdi. “Əzizim, axı sən bir dəfənin pulunu veribsən”, – qız onun qulağına dedi. Saz şeydir, onu ancaq pul maraqlandırır. Aşağıdan, kuzov emalatxanasından cıncılıq səsləri gəlir. Bu səs-küyü onu sakitləşdirir, deyir ki, o, təhlükəsiz yerdədir. Və hələ ki, burada gizlənir, adamlar dünyada hər şeyi mismarlayırlar və onun ürəyi qaranlıqdan bu qısa səslərə salam göndərir.

O nəşə boş və iztirablı yuxular görür. Ayaqları tərپənir. Dodaqları səyriyir. O, baxış sahəsinin daxili divarını nəzərdən keçirərək göz almacığını döndərdiyi vaxt göz qapağının dərisi səyriyir. Qalan şeylərdə o, meyit kimi məsumdur. Gün işığının bucağı divarla yavaş-yavaş aşağı düşür, onun sinəsini parçalayır, dəmir pul kimi döşəməyə düşür və yox olur. O, kölgəyə bürünmüş halda birdən oyanır və mavi əlvan rənglərlə xəyalı kişi səslərinin mənəbəyi axtarışında yad-tanış olmayan müstəviləri eşləyir. Aşağıdan səs gəlir: tappılıtdan adamların mebelin yerini dəyişdirdiklərini və onu axtararaq dairə cızdıqlarını demək olar. Ancaq Totonun tanış gur bası eşidilir və səs bu mərkəzin ətrafında kristallaşaraq aşağıda kart oyununu, içkini, qaba zarafatı və dost söhbətini müşayiət edən səs forması alır. Dovşan

öz isti yuvasında oyan-buyana çevrilir, üzünü sərin yoldaşı – divara sarı döndərir, şüurunun qırmızı konusu içində yenidən yuxuya gedir.

– Harri! Harri! – səs onun çiyindən tutub silkələyir, saçlarını qarışdırır. Dovşan gözlərilə yoxa çıxan gün işığını axtararaq divardan çəkilir. Kölgədə qaranlıq qaya kimi Totero oturub, onun təbəssümündən əyilmiş çirkli, süd kimi sifəti qabağa əyilir. Ondən viski iyi gəlir.

– Harri, sənə qız tapmışam!

– Əla. Onu bura çəkin.

Qoca gülmür. Pərt halda. Onun aqlında nə qalıb?

– Bu – Cənisdır?

– Artıq yeddiyə işləyir. Dur, Harri, dur, sən körpə kimi yatmışan. Gedirik.

– Niyə? – Dovşan “hara” soruşmaq istəyir.

– Yeməyə, Harri, nahara. *N-A-H-A-R-A*. Dur, mənim balam. Yəni sən ac deyilsən? Aclıq. Aclıq. Onun aqlı əməlli-başlı çasıb. – Ah, Harri, sən qoca aclığının nə olduğunu anlaya bilməzsən, adam elə hey yeyir-yeyir və həmişə ona elə gəlir ki, bu, o deyən yemək deyil. Sən bunu başa düşməzsən, – o, pəncərəyə yaxınlaşır, aşağı, döngəyə baxır və solğun işıqda onun yöndəmsiz profili qurğuşundan tökülmiş kimi görünür.

Dovşan adyalı üstündən atır və yalın ayaqlarını çarpayının qıraqlarından aşıraraq oturmuş vəziyyət almağa çalışır. Süst beynini paralel təmiz və hamar yançaqlarının görkəmi gümrəhləşdirir. Ayaqlarının bir vaxtlar nazik sarımtıl dəri kimi tükü qaralıb, cod bakenbardları xatırladır. Buruna öz yuxulu bədəninə qoxusu dəyir.

– Nə qızıdır elə orada, – soruşur.

– Nə qızıdır, hə, nə qızıdır? O..! – Totero söyləyir və pəncərədən düşən boz işıqda onun üzü heyrət içində uzanır, sanki, öz dilindən belə biabırçılığı eşidib təəccüblənib. O, eyni zamanda, guya, nəşə bir nəfərin təcrübə apardığını da müşahidə eləyir. Nəticəni qabaqlayaraq özü öz səhvini düzəldir: – Yox. Sadəcə olaraq, bir tanışım var – Bruerdəki tanışım, necə deyərlər, ürək-könül xanımı; ildə bir dəfə onu restoranda nahara dəvət eləyirəm. Bundan artıq heç nə, demək olar ki, heç nə. Sən elə günahsız körpəsən, Harri.

Totonun nitqi o qədər rabitəsizdir ki, Dovşan birtəhər olur. O, çarpayıdan qalxır.

– Yaxşı, mən gedim. – Döşəmədəki toz yalın ayaqlarına yapışır.

– Ax, Harri! Harri! – Toterə kədər qarışıq nəvazişlə uca səslə dillənir və ona yaxınlaşaraq onu bir əli ilə qucaqlayır. Biz səninlə eyni adamlarıq... – İri, əyilmiş sifət ehtiyatla Dovşana tərəf dönüb, ancaq o, söhbətin nədən getdiyini heç də tam anlamır. Ancaq bu adam haqqında, onun keçmiş məşqçisi haqqında xatirələr onu bir az da dinləməyə məcbur eləyir. – Biz səninlə nəyin necə olduğunu bilirik. Bilirik, – Toterə öz tiradasının lap mahiyyətinə çatanda mat qalıb susur.

– Bilirik, bilirik, – o, əlini çəkərək təsdiq eləyir.

– Mən də elə bildirdim duranda Cənisdən danışacağıq, – Dovşan əlavə eləyir. O, şalvarını döşəmədən götürüb əyninə keçirir. Şalvarın çeynənmiş kimi görkəmi onu narahat eləyir, ona necə mühüm addım atdığını xatırladır və bu fikirdən qarnında, boğazında əsəb spazmaları başlayır.

– Danışırıq, danışırıq, – Toterə razılaşıq. – İctimai vəzifəmizi yerinə yetirən kimi – Pauza – Sən geri qayıtmaq istəyirsən? İstəyirsənsə, de.

Dovşan o qızın ağzındakı əbləh dəliyi, televizoru, divar şkaflının qapısını döyəcəliyini xatırlayır.

– Allah göstərməsin.

Toterə vəcdə gəlib, o, dil ağıza qoymadan çərənləyir.

– Lap gözəl, lap gözəl, gəl geyinək. Bruerə geyinib-kecinmədən gedə bilmərik. Sənə təmiz köynək lazımdır?

– Axı sizinki mənim əynimə gəlməz.

– Niyə, Harri? Ölçün neçədir?

– Qırx iki, boy üç.

– Mənimki kimi. Eynilə mənimki kimi! Boyuna görə əllərin qısaadır. Bu, sadəcə olaraq, gözəldir, Harri. Sənə kömək lazım olanda yanıma gəlməyinin mənim üçün nə demək olduğunu ifadə eləyə bilmirəm. Bütün bu illər, – o, əldəqayıma kamoddan köynək götürüb onun sellofan dolağını qopararaq dillənir, – bütün bu illər, bütün bu uşaqlar sənin əllərindən gəlib keçir və efişdə əriyirlər. Və heç vaxt geri qayıtmırlar, Harri, heç vaxt geri qayıtmırlar.

Dovşan Toteronun köynəyinin onun lap əyninə olduğunu təəccüblə hiss eləyir, bulanıq güzgüdə görünür. Görünür, onlar arasındakı bütün fərq yalnız ayaqlarının uzunluğundadır.

Totero hey üyüdüb-tökür və sanki, iftixar hissi keçirən ana kimi onun necə geyindiyinə baxır. İndi, məhz nə eləmək lazım gəldiyini ona izah eləməyə ehtiyac olmadığı vaxt o, daha pərt olmur və nitqi daha əlaqəlidir.

– Lap adamın ürəyi sevinir, – deyir. – Gənclik güzgü qabağında. Etiraf elə, Harri, axırncı dəfə nə vaxt əylənib-sən? Çoxdan?

– Dünən gecə, – Dovşan cavab verir. – Mən Qərbi Virciniyaya gedib geri qayıtmışam.

– Mənim xanımım xoşuna gələcək, hökmən xoşuna gələcək, səhər çiçəyidir, – Totero davam eləyir. – Onunla gələcək qızı heç vaxt görməmişəm. Deyir, o kökdür. Mənim xanıma dünyada hər şey kök görünür: onun necə yemək yediğini görsəydin, Harri! Gənclik iştahası. Qalstuku nə yaxşı bağlayıbsan, indiki cavanlar o qədər müxtəlif hoqqalar bilirlər, mənim heç yatsam, yuxuma da girməz.

– Adicə vindzordur. – Dovşan geyinib yenidən sakitləşir. Oyanma onu birtəhər tərk elədiyi aləmə qaytarır. Təkcə Cənisin darıxdırıcı mövcudluğu, səs-küylü tələblərlə uşağı və özünün dörd divanı çatışmır. O nə elədiyini özü bilmirdi. Ancaq indi bu reflekslər cəmi-cümlətəni üzə çıxaran daha dərin instinktlər ön plana çıxır; o, azadlıqla nəfəs alır, azadlıq – oksigen kimi hər yanda, ətrafdadır; Totero – hava burulğanıdır, içərisində olduğu bina və qəsəbənin küçələri isə vur-tut fəzaya pilləkən və yollar. Dünya kaosunun onun iradəsinin adı səyi ilə kristallaşdırıldığı azadlıq o qədər bitkin və kamildir ki, bütün yollar bərabər dərəcədə gözəl görünür, bütün hərəkətlər dərin eyni dərəcədə yumşaq tumarlayacaq və hətta Totero ona indi iki qızla yox, iki keçə ilə görüşəcəklərini və Bruerə deyil, Tibetə gedəcəklərini desəydi belə, onun xoşbəxtliyi bir zərrə də azalmazdı. O, sonsuz cidd-cəhdlə qalstuku bağlayır, sanki, vindzor dünyünün xətləri Toteronun köynəyinin yaxalığı və onun özünün boynunun kökü – ulduz əlləridir və o, işini

qurtaranda onlar kəhkəşanın lap qırağına uzanacaqlar və ümumiyyətlə, o dalay-lamadır. Toteru onun baxış sahəsinin küncündə peyda olan bulud kimi üzüb pəncəyə tərəf yaxınlaşır.

– Mənim maşınım hələ buradadır? – Dovşan soruşur.

– Göydür? Buradadır. Çəkmələrini gey.

– Maraqlıdır, onu burada kimsə görüb, ya yox. Mən yatan vaxt heç bir söhbət eşitməyibsiz ki? – Dovşan azadlığının ucsuz-bucaqsız boşluğunda hansısa yarımçıqlığın – valideynlərinin evinin, arvadının valideynlərinin evinin və öz mənzillərinin qatı qayğılı olduğunu xatırladı. Zamanın qaçışı çətin ki, onları belə tez əritsin, ancaq Toterunun cavabına görə bu, məhz belədir ki var.

– Yox, – deyir o. Və əlavə eləyir: – Ancaq mən sənə haqqında danışla biləcək yerdə olmamışam.

58

Toteru üçün şən səfərdə onun vur-tut yol yoldaşı olması Dovşanı cinləndirir.

– Mən bu gün işə getməli idim, – o, sərt şəkildə dillənir, sanki, hər şeydə qoca günahkardır. – Sənə və mənim üçün böyük gündür.

– Sən nəçisən?

– On və beş sentlik mallar mağazalarında Möcüzə-sürtgəc adı altında olan mətbəx avadanlıqlarını nümayiş etdirirəm.

– Abırlı işdir, – Toteru üzünü pəncərədən çevirib dillənir. – Əladır, Harri. Nəhayət, sən geyindin.

– Mister Toteru, sizdə daraq var? Bir də ayaqyoluna getməliyəm.

Aşağıda “Gün işığı” İdman Assosiasiyasının üzvləri hər cür cəfəngiyata fit verir və gülürlər. Dovşan onların yanından necə keçdiyini və:

– Deyin, məni hamının görməsi hökmən lazımdır? – soruşduğunu təsəvvür eləyir.

Toteru bir vaxtlar məşqlərdə uşaqlar işlə məşğul olmaq əvəzinə torun yanında axmaq zarafat elədikləri vaxt olduğu kimi hiddətlənir.

– Sən kimdən qorxursan, Harri! Bu zavallı böcək Cenis Springerdən? Sən insanları çox yüksək qiymətləndirirsən. Heç kimin sənə işi yoxdur. İndi biz, sadəcə olaraq, aşağı düşəcəyik, ancaq ayaqyolunda çox yubanma. Mən hələ

səndən səninçün elədiyim və indi hazırda eləməkdə olduğum hər şeyə görə minnətdarlıq eşitməmişəm.

O, şotkadan darağı çıxarıb Harriyə verir.

Azadlığı korlamaq qorxusu adı minnətdarlıq sözləri deməyə mane olur.

– Sağ olun, – Dovşan dodaqlarını sıxıb mızıldanır.

Onlar aşağı enirlər. Toteronun əminliyinə rəğmən bütün kişilər – ən çox qocalar, hərçənd onların formasını itirmiş bədənləri öz ürəkbulandıran gümrahlıqlarını xeyli dərəcədə itirsə də – ona maraqla baxırlar. Toteru onu dönə-dönə təqdim edir:

– Fred, bu, mənim ən yaxşı şagirdim, gözəl basketbolçu Harri Enqstromdur, sən, yəqin, onun adını qəzetlərdən xatırlayırsan, o, iki dəfə vilayət rekordu vurub – əvvəlcə min doqquz yüz əllinci, sonra isə min doqquz yüz əlli birinci ildə. Onu özü təzələmişdi, bu, valehedici nəticə idi.

– Sən nə danışırsan, Marti!

– Harri, sizinlə tanış olmağı özümə şərəf bilərəm.

Onların diri, rəngsiz gözləri eynilə tünd ağzlarına oxşayan yaxılmış ləkə kimi – onun qəribə fiqurasını yeyir, sonra isə onları öz iyrenc, pivədən şişmiş qarınlığında həzm etməkdən ötrü güclü təəssüratlarını üzuaşağı yollayırlar. Toteronun onlar üçün, sadəcə, təlxək olduğu Dovşana aydındır, o, öz dostuna və özünə görə utanır. O, ayaqyolunda gizlənir. Oturacaqdakı rəng qopub, bütün rakvina isti su gələn kranın paslı göz yaşları izləri süzüntüsündə divarlar islanıb, asılıqanda dəsmal yoxdur. Xırdaca tikilinin hündürlüyü adamın canına vəlvələ salır – tavanı bir kvadrat yarım ağımtıl pərdəyə bürünmüş milçəklər asılan sıx hörümçək toru tutub. Dovşanın korlanmış ovqatı, sanki, iflicə çevrilərək güclənir; o çıxır, axsayaraq üz-gözünü turşudan Toteroya qoşulur və onlar yuxuda imişlər kimi klubu tərək eləyirlər. Toteru özünü Harrinin avtomobilinə salır və Dovşan onun təklifsiz maşına soxulmasına hirsələnir. Ancaq yuxuda qəbul olduğu kimi, özünü suallarla zora salmadan sükan arxasında oturur və əlləri, ayaqları ilə pedallarla təması bərpa etdiyi vaxt yenidən güc-qüvvət əldə eləyir. Nəm, sığallanmış saçları başında kip oturub.

– Deməli, sizcə, mən Cenislə birlikdə içməliydim, – o, kəsik-kəsik dillənir.

– Ürəyinin hökmü ilə hərəkət elə, – Toterə deyir, – ürək bizim yeganə məsləhətçimizdir – onun səsi yorğundur, elə bil, uzaqdan gəlir.

– Bruerə?

Cavab yoxdur.

Dovşan döngə ilə gedir, əvvəllər yol boyu süni buz fabrikindən axan su xəndəyini keçərək, Potter-avenyuya dönür. Onun mənzili olan Ülber-stritdən uzağa – sağa gedir; daha iki döngə onu Bruer istiqamətindəki dağ dolanıb keçən Mərkəzi küçəyə çıxarır. Solda torpaq enli, iti Çapan At çayının səssiz axdığı dərin yarığa gedir, sağda benzindoldurma məntəqələri işıq saçır, al-əlvən rəngli lampaların zəncir hörüyü yanıb-sönür, faralar etiraz eləyir.

Şəhər tikililərinin seyrəkləşməsi ilə Toterənin də dili açılır.

60

– İndi biz xanımlarla görüşəcəyik, Harri, mənim ikinci haqqında təsəvvürüm yoxdur, ancaq bilirəm ki, sən centlmen olacaqsan və zəmin olaram ki, mənim rəfiqəm xoşuna gələcək. O, qəşəng qızıdır, Harri; doğulandan bütün şərait onun əleyhinə olub, ancaq o qız böyük iş görüb.

– Nə iş?

– O qız şəraitlərə meydan oxuyur. Bütün məsələ də bundadır – meydan oxumaq. Sən razısan, Harri? Mən xoşbəxtəm, xoşbəxtəm və onunla hətta belə deyərdim ki, çox soyuq münasibəti özümə şərəf bilirəm.

– Hə?

– Harri, sənə məlumdurmu ki, gənc qadınların bütün bədənləri tüklə örtülü olur?

– Bu barədə fikirləşməmişəm, – ikrah hissi boğazını tutur.

– Sən bir fikirləş, – Toterə davam eləyir, – fikirləş. Onlar meymundurlar, Harri. Qadınlar – meymundurlar.

O, bunu elə ciddi görkəmlə deyir ki, Dovşan qeyri-ixtiyari gülür.

Toterə da gülür və ona yaxınlaşır.

– Ancaq biz onları sevirik, düzdür, Harri? Onları niyə sevirik? Mənim bu sualıma cavab ver, Harri, onda sən məişət tapmacasının cavabını taparsan. – O, oturacaqda qurcuxur, ayaqlarını narahat halda yellədir, əyilir, Dovşanın çiyinə yüngülcə vurur, geriye söykənir, pəncərəyə baxır,

yenidən geri dönür və yenidən yüngülcə onun çiyinə vurur. – Mən dəhşətli adamam, Harri. İkrahi hissi oyadan adamam. Harri, indi sənə bir şey deyəcəyəm. – O, məşqçi olduğu vaxtlarda həmişə hamıya nəsə deyirdi. – Arvadım deyir ki, mən ikrahi oyadan adamam. Ancaq bütün bunların nədən başladığını bilirsən? Bu, onun dərisindən başladı. Bir dəfə min doqquz yüz qırx üçüncü, ya da qırx dördüncü ildə yazda, müharibə vaxtı onun dərisi birdən – bilinmirdi nədən – iyrenc oldu. Sanki, bir dəriyə min kərtənkələ tikmişdilər. Birtəhər çözmüşdilər. Bunu təsəvvür eləyə bilirsən? Onun dərisinin ayrı-ayrı tikələrdən ibarət olması duyğusu məni dəhşətə gətirirdi, Harri! Məni eşidirsən? Qulaq asmırsan. Sən mənim yanıma niyə gəldiyin haqqında fikirləşirsən.

– Sizin səhər-səhər Cenis haqqında dedikləriniz məni bir qədər narahat eləyir.

– Cenis. Mənim balam, Cenis Springer kimi kiçik səfəhlər haqqında danışmıyaq. Bu gün bizim axşamımızdır. İndi kiməsə yazığı gəlmək vaxtı deyil. Ağaclardan əsl qadınlar düşürlər. O, əllərilə ağacdən nəyinsə düşdüyünü göstərir. Plip-plip-plip.

Dovşana bu adamın psix olduğu aydındırsa da, yenə səbirsizlik onu üzür. Onlar maşını Uizer-avenyudan kənara verirlər və Çin restoranının qapısı ağızında qızları qarşıyırlar.

Moruq rəngli işıqlı neon lampası altında dayanan qızlar çiçək kimi zərifdirlər; onların yumşaq saçlarını dövrəyə alan qırmızı işıq solğunluğun yüngül çalarını verir. Dovşanın ürəyi özünü qabaqlayıb boğuş taqqıltı ilə daş döşənmiş yolla irəli gedir. Onlar yaxınlaşan vaxt Totero ona Marqareti təqdim eləyir:

– Marqaret Kosko, Harri Enqstrom, mənim ən yaxşı idmançım; xoşbəxtəm ki, bu qədər görkəmli iki gənc insanı bir-birinə təqdim eləmək mənə nəsib oldu. – Qocanın hərəkətlərində qəribə qorxaqlıq hiss olunur. İndicə onu öskürək tutacaq.

Onun hədsiz-hesabsız təriflərindən sonra Dovşan heyrət içində görür ki, Marqaret vur-tut Cenisin surətidir – eynilə, elə boz-torpaq rəngli böcək, eləcə keçilməz inadkarlıq. Qız, dodaqlarını zorla tərpedərək kəkəleyir.

– Rut Lenard, Marti Toterò və siz, adınız necə oldu.

– Harri, – Dovşan dillənir, – ya da Dovşan.

– Dəqiq! – Toterò səsinə qaldırır. – Uşaqlar səni Dovşan çağırırdılar. Mənsə unutmuşam, – öskürdü.

– Kifayət qədər iri Dovşandır, – Rut dillənir. O, Marqaretin yanında kök görünür, ancaq çox da yox. O, daha dəqiq desək, dolubədənlidir. Ancaq ucaboydur. Düzbucaqlı göz yuvasındaki gözləri solğun-mavidir. İri yançaqları donunu tarım saxlayır. Kirlitəhər kürən saçları başının arxasında sancaqlanıb. Arxasındaki pullu dayanacaqda qırmızı dilli sayğaclar boyunca geri çəkirlər, bənövşəyi qayısa salınmış ayağının yanındasa səkinin dörd ədəd kvadrat plitəsi X hərfi şəklində düzülüb.

– Mən ancaq görünüşdən iriyəm, – Dovşan deyir.

– Mən də, – qız həy verir.

– Aman Allah, necə acmışam, – Dovşan, heç olmasa, nəse deməkdən ötrü bütün kompaniyaya müraciət eləyir. Onu nəyə görə titrətmə tutur.

– Aclıq, aclıq, – Toterò, sanki, ona danışmaq üçün mövzu verdiklərinə sevinərək təkrar eləyir. – Mənim körpələrim hara getmək istəyirlər?

– Bura? – Harri soruşur. Hər iki qızın ona dikilən baxışlarına görə düşünür ki, bütün ixtiyarı o, öz üzərinə götürməlidir. Toterò xərcəng kimi geri çəkilərək yanından ötüb-keçən yaşlı cütlüklə toqquşur. Təkandan üzündə elə heyret yaranır, o qədər çox üzr istəyir ki, Rut qəhqəhə çəkir, gülüşü, sanki, yerə atılan bir ovuc dəmir pul kimi küçəyə səpələnir. Bu səslər gərginliyi aradan qaldırır və Dovşan sinəsinin əzələləri arasındakı sahənin isti hava ilə necə dolduğunu hiss eləyir. Toterò şüşə qapıdan içəri birinci soxulur. Marqaret onun dalınca gedir, Rut isə Dovşanın qoluna girib deyir:

– Mən sizi tanıyıram. Mən Vest Bruerdəki orta məktəbdə oxumuşam, oranı əlli birdə bitirmişəm.

– Mən də əlli birdə. – Deməli, onlar yaşiddirlər, ovcuna toxunması kimi onu bu da sevindirir, sanki, hər ikisi hətta şəhərin müxtəlif hissələrindəki məktəblərdə eyni şeyi öyrənmiş, eyni dünyagörüşü qazanmışlar. Əlli birinci il buraxılışının dünyaya baxışını.

– Siz bizi udmuşdunuz, – qız deyir.

- Sizin pis komandanız vardı.
- Elə şey yoxdur. Mən üç oyunçu ilə dostluq eləyirdim.
- Birdən-birə üçü ilə?
- Deyəsən, hə.
- Onların yorğun görkəmləri buna görə imiş.

Qız yenə qəhqəhə çəkir, yenə xırda pullar torpağa səpələnir və Dovşan öz sözlərinə görə utansa da, qız elə mehriban görünür ki, həmin vaxtlar isə ola bilsin lap qəşəng imiş. İndi onun üzünün dərisi anlaşılmazdır. Ancaq saçları sıxdır və onlara görə müəyyən mühakimə yürütmək olar.

Əynində çirkli boz kətandan hazırlanmış kitel olan gənc çinli, kimonolu amerikalı qızın əzilmiş kağız pulları təzədən, dönə-dönə saydığı şüşə piştaxtanın yanında onların yolunu kəsir.

– Bağışlayın, neçə nəfərsiz?

– Dörd, – Dovşan Toteronun susduğuna əmin olub cavab verir.

Rut gözlənilmədən möhtəşəm jestlə qısa ağ paltosunu çıxarır və Dovşana verir. Yumşaq buruq-buruq parçadan ətir dalğası qalxır.

– Dörd nəfər, xahiş eləyirəm bura.

Ofisiant onları qırmızı kabinəyə aparır. Müəssisə ancaq bu yaxınlarda Çin restoranı olub və divarda Parisin çəhrayı görkəmi hələ də asılı qalıb. Rut yüngülcə yırğalanır; arxasınca addımlayan Dovşan görür ki, qızın gərginlikdən dabanları saralıb, ayaqları nazik dikdaban çəkməyə mismarlamış bənövşəyi qayıqların əhatəsində hərdənbir o tərəf-bu tərəfə gedir. Ancaq parıldayan yaşıl donunun keçdiyi iri yançaqları təmkinini saxlayır. Üzünün düzgün cizgiləri kimi beli də səliqə ilə çəkilib. Donunun yarığı ağ kök kürəyindəki üçbucağın üstünü açır. Dovşan kabinəyə yaxınlaşarkən ona toxunur və burnu ilə qızın təpəsinə dirənir. Onun saçlarının kəskin iyi ətir iyinə qarışır. Onlar ona görə toqquşdular ki, Totero Marqareti öz yerinə çox təntənə ilə oturdur – mağara girişində ıldırım. Dovşan öz növbəsini gözləyərək heyranlıqla fikirləşir ki, restoranın pəncərəsi yanından dünən axşam onun özü həmin Qərbi Virciniya kafesinin pəncərəsi arxasından keçdiyi kimi keçən hansısa naməlum adam onu qadınla görər.

Ona elə gəlir ki, pəncərədən onun bədəninə və qadınının bədəninə paxıllıqla baxan elə həmin naməlum adamdır. Rut əyilir və öz yerinə sürüşür. Çiyininin dərisi qızarır, sonra da kabinənin kölgəsində qaralır. Dovşan onun qadınlara xas təlaş içində, sanki, özünə yuva qururmuş kimi donunu xışıldadıb yerini necə rahatladığını hiss eləyib yerində oturur.

Sən demə, o, qızın paltosunu hələ də əlində saxlayıb. Onun dizləri üstündə solğun yumşaq dəri mürgüləyir. Ayağa durmadan əlini uzadır və paltonu asılqanın qıynağına keçirir.

– Əlin uzun olmağı yaxşıdır, – qız dillənir, çantasına baxır və “Nyuport” siqaret qutusunu çıxarır.

– Amma Toteroy deyir ki, mənim əllərim qısaadır.

– Siz bu qoca avaranı haradan qazıb çıxarıbsız? – Rut Toteronun istəsə, eşidə biləcəyindən ötrü ucadan soruşur.

– O, avara deyil, mənim keçmiş məşqçimdir.

– Siqaret istəyirsiniz?

– Tərgitmişəm, – o, qətiyyətsiz halda cavab verir.

– Deməli, bu qoca avara sizin məşqçiniz olub, – qız ah çəkir. Sonra “Nyuport”un firuzəyi qutusundan siqaret çıxarır, çəhrayı dodaqlarına alır və kağız kibritin kükürdünün ucuna qaşqabaqlı nəzər salaraq qadinsayağı yəndəmsizcəsinə onu özündən kənara itələyir; bu zaman kibriti yanakı tutur, buna görə də o, yalnız üçüncü cəhddən yanır.

– Rut, – Marqaret dillənir.

– Avara? – Toteroy təkrar eləyir; onun ağır, xəstə sifəti, sanki, artıq ərilməyə başlayırmış kimi işvəli istehza ilə əyilir. – Hə, mən avarayam, avarayam. Şahzadə qızlar cəmiyyətinə düşən iyərənc qoca avara.

Marqaret bunda özü üçün alçaldıcı heç nə görmədiyindən əlini Toteronun mizin üstündə olan əlləri üstünə qoyur və öldürücü ciddiliklə bildirir:

– Siz qətiyyənc avara deyilsiniz.

– Bizim gənc Konfutsimiz haradadır? – Toteroy ikinci əlini qaldıraraq ətrafı gözdən keçirir. Gənc yaxınlaşan zaman soruşur: – Burada alkoqollu içki satılır?

– Qonşudan gətiririk, – gənc cavab verir.

Maraqlıdır ki, çinlilərin qaşları üzdə deyil, sanki, dəriyə basılıb.

– İkiqat şotland viskisi, – Totero dillənir, – əzizim, sizə?

– Daykiri, – Marqaretin sözləri hazırcavablıq kimi səslənir.

– Sizə, balası?

Dovşan Ruta baxır. Qızın üzünə çəhrayı toz yapışdırılıb, saçları ilk baxışdan gah çirkli kül rəngli, gah solğun şabalıdı görünən, əslində rəngbərəng – kürən, sarı, qəhvəyi və qara saçları; gur işıqda hər biri it tükü kimi çoxlu müxtəlif çalar alır.

– Nə bilim, – qız cavab verir. – Yaxşı, daykiri.

– Üç dənə, – Dovşan gənc çinliyə belə deyir. Fikirləşir ki, daykiri layma şirəsi kimi bir şeydir.

Ofisiant təkrar eləyir:

– Üç daykiri, bir buzlu ikiqat şotland viskisi, – və gedir.

– Sizin ad gününüz haçandır? – Dovşan Rutdan soruşur.

– Avqustda. Nə olub ki?

– Mənimki apreldədir. Mən uddum!

– Siz uddunuz, – qız onun fikrini başa düşübmüş kimi razılaşır: səndən böyük olan qadın üzərində tam üstünlüyü hiss eləmək olmur.

– Əgər məni tanıdınsa, niyə mister Toteronu tanımadınız? O, bizim komandanın məşqçisi idi.

– Məşqçiyə baxan kimdir? Onların heç bir xeyri yoxdur.

– Necə yeni yoxdur? Məktəb komandası – yalnız məşqçidir, düzdür?

– Məktəb komandası – yalnız uşaqlardır, – Totero fikrini bildirir. – Qurğuşundan qızıl düzəldə bilməzsən. Hə, qurğuşundan qızıl düzəldə bilməzsən.

– Səzsə düzəltmədiyiniz, – Dovşan etiraz eləyir. – Mən məktəb komandasına düşdüyüm vaxt başı dirsəkdən ayıra bilmirdim.

– Bilirdin, lap yaxşı bilirdin, Harri. Mən sənə heç nə öyrətməmişəm, sadəcə olaraq, səni özünə tanıtmışam. – O, hey boylanır. – Sən iri ayaqlı, gənc maral idin, – o davam eləyir.

– Ölçünüz neçə idi, – Rut maraqlanır.

– Qırx dörd, – Dovşan cavab verir. – Bəs sizinki neçədir?

– Mənimki çox kiçikdir, – Rut deyir, – xırdaca ayaqlardır.

– Amma mənə elə gəlir ki, onlar tuflidən çölə çıxır.

O, mizin altına – perspektivin qısaltdığı kürülüynün iki qəhvəyi balıq kimi asıldığı sualtı yarımqaranlığa baxmağa çalışaraq başını aşağı salır. Onlar mizin altına baş vururlar.

– Belə diqqətlə baxmayın, yoxsa kabinədən çölə yıxılırsınız, – qız pərtliklə dillənir. Bu yaxşıdır. Qadınlar birinin onları utandırmasını xoşlayırlar. Bunu heç vəchlə etiraf eləmirlər, ancaq bu faktdır.

Ofisiant içki, boşqabın altına kağız salfet və tutqun rəngli gümüş qab gətirir. O, Marqaret üçün qab-qacaq düzüb Toteroya yaxınlaşır ki, birdən Totero viski stəkanını dodaqlarından ayırıb canlanmış möhkəm səslə soruşur:

– Çəngəl-bıçaq? Şərq yeməkləri üçün? Məgər sizdə çubuq yoxdur?

– Çubuq? Var.

– Hamıya çubuq, – Totero qətiyyətlə bildirir. – Heç kim yad monastıra öz təlimatı ilə getmir.

– Mənimkinə dəyməyin! – Marqaret ofisiant onları yığışdırmaq istədiyi vaxt əllərini öz qaşığına, çəngəlinə səsküylə çırpa-çırpa bağırır. – Heç bir çubuq-filan istəmirəm.

– Harri və Rut? – Totero onlara müraciət eləyir. – Siz nəyə üstünlük verirsiniz?

Daykiri, doğrudan da, şəffaf-büzüşdürücü mayenin səthi ilə yağ kimi axıb gedən layma tamı verir.

– Çubuqlar, – Dovşan Marqareti pərt eləyə biləcəyindən sevinərək alçaq ahəngdar səslə cavab verir. – Biz Texasda heç vaxt Çin yeməklərinə metalla toxunmurduq.

– Rut? – Totero ona ürəksiz və gərgin nəzərlə baxır.

– Yaxşı. Əgər bu zırrama bacarırsa, mən də bacararam.

– Qız siqaretini söndürür və qutudan ikincini götürür.

Ofisiant rədd edilmiş gümüşlə – sanki, gəlinin rəfiqəsi gül dəstəsi tutubmuş kimi uzaqlaşır. Marqaret tək qalır və bu, onu cinləndirir. Dovşan məmnundur: qız – onun buludsuz səadətinə düşən kölgədir.

– Siz Texasda Çin yeməkləri yeyirdiniz? – Rut maraqlanır.

– Həmişə. Hər vaxt. Siqaret verin.

- Siz ki tərgitmisiniz.
- İndi də başlayıram. Mənə on sent verin.
- On sent! Heç vaxt!

Onun rədd eləməsindəki güclü sərtlik Dovşanın xətrinə dəyir, bu, elə səslənir ki, sanki, qız pul qazanmaq istəyir. O, niyə düşünür ki, Dovşan onu soymağa hazırlaşır. O, nə oğurlaya bilər? Dovşan əlini cibinə salıb bir ovuc xırda pul çıxarır, bir onsentlik götürür və masalarının yanında zəif işıq saçan fil sümüyü ilə süslənmiş xırda musiqi avtomatına salır. Əyilib musiqi siyahısını vərəqləyərək B və 7 düyməsini – “Roksvill, P-A”-nı basır.

– Texasdakı Çin mətbəxi Birləşmiş Ştatlardakı Bostonu saymasaq, ən yaxşıdır, – deyir.

– Böyük səyyaha qulaq asın, – Rut dillənir və ona siqaret verir. Dovşan onu onsentliyə görə bağışlayır.

– Beləliklə, siz hesab eləyirsiniz ki, – Totero təkid eləyir, – məşqçilər heç nə eləmirlər.

– Onlar heç kimə gərək deyillər, – Rut cavab verir.

– Siz Allah, boşlayın bu söhbəti. – Dovşan söhbətə qarışır.

Ofisiant çubuqlar və iki menyü ilə qayıdır. Dovşanın ümidi boşa çıxıb – çubuqların görkəmi elədir ki, elə bil, onlar heç ağacdan yox, plastmasdandır. Siqaretdən küləş iyi gəlir. Dovşan onu damağından götürür, yox əşi, bəsdir.

– Hərə bir xörək sifariş eləyir, sonra isə hamısını bölürük, – Totero təklif eləyir. – Kim nəyi xoşlayır?

– Mənə turşməzə donuz əti, – Marqaret bildirir. Nə deyirsən de, ancaq bu qızın qətiyyətinə söz ola bilməz.

– Harri?

– Bilmirəm.

– Bu da sənə Çin mətbəxi üzrə mütəxəssis, – Rut dillənir.

– Burada ingiliscə yazılıb. Mən Çin menyusu ilə sifariş verməyə adət eləmişəm.

– Yaxşı-yaxşı, deyin görüm nə dadlıdır.

– Əl çəkin, siz başımı tamam xarab elədiniz.

– Siz heç vaxt Texasda olmayıbınız, – Rut deyir.

Dovşan həmin o tanış olmayan, ağacsız gecədəki evi, preriyaadan baş qaldıran yaşıl gecəni, pəncərədəki gülləri xatırlayır və cavab verir:

– Əlbəttə, olmuşam.

– Yaxşı, orada neyləyirdiniz?

– Sem dayıya qulluq eləyirdim.

– Hə, orduda, bu, hesabdan deyil. Texasda hərbi xidmətdə hamı olub.

– Öz zövqünüzə görə sifariş verin, – Dovşan Totero-ya deyir. Onu, deyəsən, Rutun tanışlıq elədiyi bütün bu veteranlar əsəbiləşdirirlər və onsentlik xərclədiyi mahnının sonuncu taktlarına gərginliklə qulaq asır. Səs bu Çin müəssisəsində, sanki, mətbəxdən gəlir və çox uzaqda qalmış gecə onu maşında xeyli ruhlandırıran həmin dəliqanlı melodiyanı xatırladır.

Totero ofisiyanta sifariş verir və o gedəndə Rutu fikrindən daşındırmağa cəhd eləyir. Qocanın nazik dodaqları viskidən yaşıdır.

– Məşqçi, – deyir, – həyatın bizə ərməğan elədiyi üç əzanın inkişafının qeydinə qalır. Bu, baş, bədən və ürəkdir.

– Bir də qasıq, – Rut əlavə eləyir.

– Kim fikirləşər? – Marqaret gülür. Bu qız Dovşanı əməlli-başlı kırıxdırır.

– Gənc ledi, siz mənə meydan oxuyursunuz, indi də mən sizin diqqətinizi tələb eləyirəm. – Totero lovğalıqdan yerə-göyə sığmır.

– Boş şeydir, – Rut gözlərini aşağı dikib sakitcə cavab verir. – Məndən əl çəkin. – Totero onu acıqlandırb. Burun pərələri ağarır, kobud boyanmış üzü qaralır.

– Birinci – baş. Strategiya. Oğlanlar ən çox basketbol məşqçisinin yanına həyət meydançalarından gəlirlər və bunu yaxşı necə ifadə etmək olar – ikisəbətli meydançada oyunun zərifliyi haqqında təsəvvürləri olmur. Yəqin ki, sən mənim fikrimlə şərik olarsan, Harri?

– Yox bir. Elə dünən...

– İkincisi – mən qurtarıram, Harri, onda sən deyərsən, ikinci – bədən. Oğlan uşaqlarında idman forması təkmilləşdirmək. Ayaqlarına möhkəmlik vermək. – O, hamarlanmış masanın üstündəki yumruğunu düyür. – Möhkəmlik. Qaçmaq, qaçmaq, qaçmaq. Nə qədər ki ayaqları torpaq üstündə dayanır, həmişə qaçmalıdır. Nə qədər qaçasan, onsuz da, yenə az olacaq. Üçüncüsü, o, ikinci əlinin baş və şəhadət barmaqları ilə dodağının qırağındakı yaşı silir,

üçüncüsü, ürək. Burada da gənc ledi, sözsüz ki, mənim də olmaq istədiyim – mütəxəssislərin təsdiq elədiklərinə görə, doğrudan da, olmuşam – yaxşı məşqçinin qarşısında ən ciddi imkanlar açılır. Oğlan uşaqlarında kamillik iradəsi tərbiyə eləmək. Mən həmişə elə bilmişəm ki, o, qələbə istəyindən daha mühümdür, çünki kamillik – məğlubiyətdə də mümkündür. Onu duymağa məcbur eləmək, hə, yəqin ki, bu söz uyğun gəlir, kamilliyin müqəddəsliyini duymaq, hər kəsin nəyə qədirdirsə, onu da verməli olduğunu anlamaq. – O, indi pauza eləməyi özünə rəva bilir və növbə ilə dinləyicilərə baxaraq onları dillərini dişləməyə məcbur eləyir, – vəcdə gəlmiş məşqçinin ürəyini nəcibləşdirə bilmiş oğlan, – o, öz nitqini bitirir – artıq heç vaxt – bu sözün ən dərin mənasında – heç vaxt həyatın daha ciddi oyunlarında uğursuz olmaz. İndi isə, ilahi, hamının gözü səndədir, *et cetera...* O artıq içində, buz kubiklərindən başqa, demək olar ki, heç nə qalmayan stəkanı dodaqlarına yaxınlaşdırır. Stəkan boşaldılan vaxt buzlar aşağı düşür və cingilti ilə onun dodaqlarına tərəf diyirlənir.

Rut Dovşana tərəf dönərək sakitcə, sanki, mövzunu dəyişmək istəyərək soruşur:

– Siz nə ilə məşğulsunuz?

– Əmin deyiləm ki, indi, ümumiyyətlə, nə iləsə məşğul oluram, – gülür, – bu gün səhər işə getməli idim. Mən... bunu başa salmaq çox çətindir... mən Möcüzə-sürtgəc adlı bir şeyi göstərirəm.

– Mən də əminəm ki, o, bunu gözəl bacarır, – Tote-ro işə qarışır. – Əminəm ki, Möcüzə-sürtgəc Korporasiya Şurasının üzvləri öz illik iclaslarında toplaşdıqları və özlərinə: “Kim Amerika sakinləri içərisində bizim işimizin uğruna hamıdan çox kömək eləyib?” sualı verdikləri vaxt Dovşan – Harri Enqstromun adı siyahıda birinci olur.

– Bəs siz nə ilə məşğul olursunuz? – Dovşan da öz növbəsində maraqlanır.

– Heç nə ilə, – Rut cavab verir. – Heç nə ilə. – Göz qapaqları mavi piy pərdəsi kimi daykiri üzərində qapanır. Mayenin yaşımtıl işığı çənəsinə düşür.

Çin yeməklərini gətirirlər. Dovşanın lap ağzının suyu axır. O, Texasdan sonra bu yeməklərin dadına, doğrudan da, baxmayıb. Doğranmış heyvanların – inəyin arxa

hissəsinin qanlı tikələrini, toyuğun damarlı skeletinin izlərini tapmadığı bu yeməyi sevir, onların izləri xırda-xırda doğranıb, yox edilib və koppuş yaşıl bədənləri onun məsum iştahanı artıran cansız tərəvəzlə ağrısız şəkildə qarışdırılıb. Bütün bunlar buğlanan düyü qalağı üstündədir. Hər kəs belə səliqəli bir isti qalaq alır və Marqaret öz payını çəngəllə tələsə-tələsə qarışdırır. Hamı ləzzətlə yeyir. Oval boşqablardan qəhvəyi donuz ətinin, şəkər noxudunun, cücənin, qatı, şirin sousun, dəniz xərçənginin, su qozu və kim bilir daha nəyin ağız büzən qoxusu qalxır. Üzlərə sağlam qırmızılıq çıxır. Danışıq canlanır.

– O, zəhmli idi, – Dovşan Totero haqqında danışır.
– Bizim dairənin çox görkəmli məşqçisi idi. Mən onsuz heç kim olardım.

– Yox, Harri, haqlı deyilsən. Sən mənim üçün, mənim səndən ötrü elədiklərimdən çox şey ələyibsən. Qızlar, o, ilk oyundaca iyirmi xal topladı.

– İyirmi üç, – Dovşan dəqiqləşdirir.

– İyirmi üç xal! Bir fikirləşin! – Qızlar yeməklərinə davam ələyirlər. – Harri, Harrisberqdəki ştat birinciliyi yarışlarını və Dennistonlu balaca çempionu xatırlayırsan?

– Hə, o lap balaca idi. – Harri Ruta deyir, – beş fut iki düym, meymun kimi eybəcər. Həm də cığal oyunçu.

– Hə, ancaq öz işini bilirdi, – Totero deyir, – bilirdi öz işini. Harri güclü rəqiblə qarşılaşmışdı.

– Yadınızdımı, mənə necə badalaq vurdu?

– Düzdür, lap unutmuşdum, – Totero təsdiq ələyir.

– Bu balacaboy mənə badalaq vurur, mən yumbalanıb uçuram. Əgər divar yumşaq olmasaydı, əzilib ölərdim.

– Sonra nə oldu, Harri? Sən onu rüsvay elədin. Mən bu hadisəni tamam unutmuşdum. Hakim hər şeyi görürdü, ancaq bu, beşinci dəfə olduğundan onu meydandan qovdular. Və biz onları əzişdirdik.

Toteronun sifətində nəşə sönmür, o, lətli və ölgün görünür.

– Doğrudur, sən heç vaxt qaydalan pozmayıbsan! Heç vaxt. Harri həmişə idealist olub.

– Sadəcə, ehtiyac olmayıb, – Dovşan çiyini çəkir.

– Və Harrinin ikinci gözəl xüsusiyyəti – ona heç vaxt heç nə olmayıb, – Totero qızlara bildirir.

– Yox, bir dəfə biləyim sərpib. – Dovşan onun səhvini düzəldir. – Ancaq mənə həqiqətən də kömək eləyən, siz necə dediniz, bu...

– Bəs sonra nə oldu? Lap dəhşətdir, mən hər şeyi necə unutmuşam.

– Sonra? Sonra Pennoak vardı. Heç nə yox idi. Onlar bizi əzişdirdilər.

– Onlar uddular? Məgər biz yox?

– Yox əşi, lənət şeytana. Onlar yaman oynayırdılar. Onların beş güclü oyunçusu vardı. Bəs bizim? Düzünü desəm, təkcə mən. Bizdə bir Harrison vardı, o okey idi, di gəl ki, futbol zədəsindən sonra artıq heç vaxt düzəlmədi.

– *Ronni* Harrison? – Rut soruşur.

– Siz onu tanıyırsınız? – Dovşan narahatlıqla soruşur. Harrison məşhur arvadbaz idi.

– Əmin deyiləm, – Rut kifayət qədər etinasız halda hay verir.

– Bəstəboy, qıvrımsaç. Azca ayağını çəkir.

– Yox, tanımıram, – qız deyir, – yəqin ki, yox. Bu qız təkəlli çubuqların öhdəsindən necə məharətlə gəlir; ikinci əli ovcu yuxarı halda dizi üstündədir. Dovşan onun başını necə əydiyinə, sadələvh yoğun boynunun qabağa necə əyildiyinə, çiyən vətərlərinin gərildiyinə, dodaqları ilə tikəni necə ördüyünə məmnuniyyətlə baxır. Çubuqlar dəqiq hesablanmış hərəkətlə yeməyi sıxır. Sadəcə olaraq, təc-cüblüdür ki, bu gonbullarda nə qədər zəriflik var. Marqaret – o biri, tutqun rəngli ucu əyri çəngəllə yeməyi, sanki, kürəklə kürüyür.

– Biz uduzduq, – Totero təkrar edir, ofisiantı çağırır və içkiləri bir dəfə də təkrarlamayı xahiş eləyir.

– Mən daha istəmirəm, sağ olun, – Dovşan deyir. – Onsuz da, keflənmişəm.

– Siz, sadəcə olaraq, böyük ağıllı oğlansınız, – Marqaret dillənir. Qız indiyəcən onun adını başa düşə bilməyib. Aman Allah, bu qız ona necə iyrənc görünür.

– Mənim haqqında danışmağa başladığım və sizin sözlərinizə görə mənə, doğrudan da, kömək eləyən – topa baş barmağımla toxunur-toxunmaz onu hər iki əlimlə götürmək bacarığımdır. Bütün əngəl topu qarşında saxlamaqdadır və onda bu gözəl yüngül hiss peyda olur. Top

fit çala-çala özü qabağa uçar. – O, əllərilə bunun necə edildiyini göstərir.

– Ax, Harri, – Toterə qəmli-qəmli deyir, – sən mənim yanıma gələndə artıq topu atmağı bacarırdın. Mən sənə vur-tut qələbə əzmini təlqin elədim. Kamillik əzmini.

– Bilirsiniz, mənim ən yaxşı oyunum bizim Alenville qarşı qırx xal topladığımız vaxt yox, axırdan əvvəlki sinifdəki oyunum idi. Biz mövsümün lap əvvəlində vilayətin uzaq qurtaracağındakı kiçik maraqlı əyalət məktəbinə getdik, orada bütün altı sinifdə cəmi yüzə yaxın şagird vardı. Şəhərcik necə adlanırdı? Quş Yuvası, ya başqa cür? Siz bunu xatırlamalısınız.

– Quş Yuvası... yox, – Toterə cavab verir.

– Məncə, bu, onları yarış proqramına salmağınız cəmi bircə dəfə oldu. Orada elə gülməli xırda kvadrat idman zalı vardı ki, tamaşaçılar da səhnədə oturdular. Nəsə məzəli adı vardı.

– Quş Yuvası, – Toterə təkrar eləyir. O qayğılıdır. Hey qulağını ovuşdurur!

– Sarıköynək! – Dovşan sevindiyindən özündən asılı olmayaraq qışqırır. – Sarıköynək orta məktəbi. Elə xırda-cə, baxımsız şəhərcik, əhvalat idman mövsümünün başlanğıcında baş vermişdi, yəqin ki, hələ isti idi və sahələrdə viqvamlar kimi qarğıdalı topaları gözə dəyirdi. Və bütün məktəbdən sidr iyi gəlirdi, yadımdadır ki, siz hələ buna bir hazırcavablıq da eləmişdiniz. Mənə tapşırırdınız ki, bütün bunları çox da ürəyimə salmayım, biz təcrübə keçməyə gəlmişdik və qətiyyənlə onları *əzməli deyildik*.

– Sənin yaddaşın mənimkindən yaxşıdır, – Toterə deyir.

Ofisiənt qayıdır və Toterə ona veriləcəyini gözləmədən stəkani elə sinidəncə götürür.

– Deməli, – Dovşan davam eləyir, – biz gəlirik, oynamağa başlayırıq, orada isə bu fermerlər beşliyi meydançada yerində sayır, biz başlayan kimi durmadan on beş xal toplayırıq və mən heç nəyi ürəyimə salmıram. Səhnədə isə cəmi iyirmi tamaşaçı oturub, bu oyun əsla yoxlanmadan, bütün bunlar mühüm əhəmiyyətli deyil və mənə elə təəccüblü hiss yaranır ki, sanki, dünyada hər şey eləməyi bacararam, mənə yalnız, sadəcə olaraq, beləcə qaçmaq, ötürmə vermək lazımdır, birdən görürəm ki, başa düşür-

sünüz, görürəm ki, həqiqətən də dünyada hər şeyi eləyə bilərəm. Oyunun ikinci yarısında mən cəmi haradasa, on dəfə atıram topu, hər top düz səbətə düşür, özü də çənbərə dəymir, heç toxunmur da, sanki, quyuya daş atıram. Bu kəndçi-kündçü isə ora-bura qaçır, hamısı su içindədir, ehtiyatda isə onlarda yalnız iki adam var, amma bizim komanda onların liqasında deyil, belə ki, onlar üçün də fərqi yoxdur, yeganə hakim səhnənin kənarı üzərinə əyilir, onların məşqçisi ilə danışır. Sarıköynək orta məktəbi. Bax belə, sonra isə onların məşqçisi hər iki komandanın paltar dəyişdiyi soyunub-geyinmə otağına gəlir, şkafdan içində sidr olan xırdə kuzə çıxarır və dövrəyə buraxır. Necə yəni xatırlamırsınız? – Necə də qəribədir, lap gülməlidir, niyə onlar heç cür başa düşə bilmirlər ki, bu məsələdə xüsusi olan nədir. O, təzədən yeməyə girir. Yerdə qalanlar artıq yeyib doyublar və indi ikincini içirlər.

– Hə, ser, adınız necə oldu, siz, doğrudan da, göyçək oğlansınız, – Marqaret deyir.

– Fikir vermə, Harri, – Toterə göz qoyur, – fahişələr həmişə belə danışirlər.

Marqaretin əli masadan qoparaq bədəninin yanından uçub Toterəni düz dişindən vurur.

– Bir-sıfır, – Rut soyuqqanlıqla dillənir.

Hər şey elə sakit baş verir ki, masanın üstündən boşqabları yığışdıran çinli başını qaldırmır; açıq-aydın bilinirdi ki, heç nə eşitmir.

– Biz gedirik, – Toterə elan eləyir, qalxmağa çalışır, ancaq masanın kənarlarına toxunur, ilişib qalır və qozbel kimi dayanır. Onun ağız zərbədən bir azca əyilib və Dovşan gözlərini bu ikimənalı xəstə iddia qarışıqından, utancaqlıqdan və daha pis olan vüqardan, hətta lap şöhrətpərəstlikdən də yayındırır. İstehzalı təbəssümlə əyilmiş dodaqdan sözlər qopur:

– Əzizim, siz gedirsiniz?

– İt oğlu, – Marqaret cavab verir; ancaq onun qoz kimi bərk bədəni kabinetdən çıxır və o, siqaretimi, ya pulqabınımı yaddan çıxarıb-çıxarmadığına baxmaq üçün ətrafa göz yetirir. – İt oğlu, – təkrar eləyir və bu deyimdə, soyuqqanlıqlıqda hətta nəşə gözəl bir şey də var. Toterə ilə onların görkəmi indi daha sakit, qətiyyətli və hətta sərtidir.

Dovşan masanın arxasından sıçramaq istəyir, ancaq Totero tələsik əlini onun çiyininə qoyur; Dovşan bu məşqçi əlinin möhkəm təmasını bir vaxtlar skamyada oturarkən onu basketbol meydançasına göndərmək üçün kürəyinə dəyən sillə kimi hiss eləyirdi.

– Yox, yox, Harri. Qal. Hər şey birdən olmaz. Qoy bizim kobudluğumuz səni pərt eləməsin. Sən maşınıni bir müddətə mənə verə bilməzsən?

– Nə? Axı mən onsuz heç yana gedib çıxı bilmərəm.

– Hə, hə, haqlısan. Tamamilə haqlısan. Xahiş eləyirəm, bağışla.

– Yox, yox, demək istədim ki, əgər lazımdırsa... – Ancaq yarısı ona məxsus olan avtomobili kiməsə vermək istəmir.

Totero bunu anlayır.

– Yox, yox. Mənasız ideya idi. Gecən xeyrə qalsın.

– Yekəqarın qoca axmaq, – Marqaret deyir.

Totero ona baxıb başını tez təlaşla aşağı salır. Harri qızın haqlı olduğunu görür. Totero, doğrudan da, yekəqarıdır, onun sifəti havası buraxılmış balon kimi əyilib. Ancaq bu balon Dovşana, sanki, su kimi ağır və formasız hansısa mühüm bir fikirlə şişmiş kimi baxır.

– Hara itəcəksən? – Totero soruşur.

– Hər şey okey olacaq. Məndə pul var. Mehmanxanada nömrə götürəcəyəm, – Dovşan cavab verir. İstəyir ki, Totero ondan imtina eləyərək tez çıxıb getsin.

– Mənim qalamın qapısı açıqdır, – Totero deyir. – Düzdür, orada cəmi bircə çarpayı var, ancaq döşək sərmək olar...

– Yox-yox, – Dovşan sərt şəkildə etiraz eləyir. – Siz mənim həyatımı xilas eləyibsiniz, ancaq mən sizin boynunuzda oturmaq istəmirəm. Hər şey yaxşı olacaq. Mən bunun da bilmirəm sizə necə təşəkkür eləyim.

– Biz hələ söhbət eləyəcəyik, – Totero söz verir; onun əli dinc qalmır və sanki, təsadüfən Marqaretin yançağını şappıldadır.

– Mən səni öldürməyə hazırım, – Marqaret deyir və onlar uzaqlaşır. Arxadan ata ilə qızına oxşayırlar, piştaxtanın yanında amerikalı qızla pıçıldeşan ofisiyanti geridə qoyurlar və şüşə qapıdan keçib Marqaret qabaqda – çıxır-

lar. Sanki, belə də lazımdır, sanki, onlar qədimi barometr-dən çıxan və ora girən taxta fiqurlardır.

– Aman Allah, o nə pis formadadır.

– Kim yaxşı formadadır ki? – Rut maraqlanır.

– Ən azı siz.

– Demək istəyirsiniz ki, mənim iştaham yaxşıdır?

– Qulaq asın, sizin belə böyük olduğunuza görə nəse kompleksiniz var. Siz qətiyyəən kök deyilsiz. Proporsional quruluşunuz var.

Qız gülür, sonra susur, ona baxır, təzədən gülür, hər iki əlilə onun çiyindən yapışır və deyir:

– Dovşan, siz əsl xristian centlmensiniz.

Qızın onu ayaması ilə çağırmasından Harrini həyəcanlandırıcı istilik bürüyür.

– O qız Toteronu niyə vurdu? – Dovşan soruşur və çiyindəki əllərin onun böyrünü şuxluqla dürtmələyəcəyindən ehtiyatlanaraq istehza ilə gülür. Qızın ondan möhkəm yapışması belə bunu istisna eləmir.

– Adamları vurmaqdan onun xoşu gəlir. Bir dəfə mənə də vurub.

– Yəqin ki, özünüz səbəb olmusunuz.

Qız əllərini çəkir və onları yenidən masanın üstünə qoyur.

– Elə Totero da özü səbəb oldu. Toteronun xoşu gəlir ki, onu vursunlar.

– Siz onu tanıyırsınız? – Dovşan soruşur.

– Onun haqqında Marqaret mənə danışib.

– Bu hələ onu tanımağınız demək deyil. Bu qızcığaz səfehdir.

– Düzə nə deyəsən. Heç təsəvvür eləmirsiniz ki, o necə səfehdir.

– Lap yaxşı təsəvvür eləyirəm. Mən onun kimi birisi ilə evlənmişəm.

– U-u-u! Evlənibsiniz.

– Qulaq asın, siz, o nə idi, Ronni Harrisondan danışdınız. Siz onu tanıyırsınız?

– Bəs evlənməyinizdən danışdığınız nə idi?

– Hə, mən evli olmuşam. İndiyə kimi də evliyəm.

O, bu barədə danışdığına peşmandır. Vəziyyətinin dəhşətli olmasını süurlu şəkildə dərk eləməsi iri köpük kimi

ürəyini sıxır. Uşağ vaxtı şənbə axşamı evə qayıdarkən birdən ətrafda hər şeyin – ağacların, daş döşəmənin – bunların hamısının həyat, yeganə, təkrarsız gerçəklik olduğunu dərk elədiyi zaman belə olurdu.

– O haradadır?

Bircə bu çatmırdı – suala cavab ver görüm: Cenis hara gedə bilərdi?

– Yəqin ki, öz valideynlərinin yanındadır. Mən onu ancaq dünən atmışam.

– A, onda bu, sadəcə olaraq, məzuniyyətdir. Atmayıbsınız.

– Yox, canım, əlbəttə, atmışam.

Ofisiant küncüd pirojnası gətirir. Dovşan dadına baxmaq üçün birini götürür, fikirləşir ki, bərkdir və məmnunluqla hiss eləyir ki, toxumların nazik qabığı içindən xırda, yumşaq, əriyən jele görünür.

76

– Sizin dostlar tamam getdilər? – ofisiant soruşur.

– Narahat olmayın. Hesabı mən verəcəyəm, – Dovşan deyir.

Çinli dəriyə basılmış qaşlarını qaldırır, dodaqlarını təbəssümlə qırırdır və gedir.

– Siz varlısınız? – Rut maraqlanır.

– Yox, kasıbam.

– Doğrudan, mehmanxanada gecələmək istəyirsiniz?

İkisi də bir neçə pirojna götürür. Boşqabda qalanların sayı iyirmi olar.

– Hə. İndi sizə Cenis haqqında danışaram. Ondan ayrıldığımda dəqiqəyəcən onu atmağa hazırlaşmırdım. Mənə birdən aydın oldu ki, başqa cür ola da bilməz. O, beş fut altı düymdür, qarayanızdır...

– Onun haqqında heç nə eşitmək istəmirəm. – Rutun səsi qətiyyətli gəlir, başını silkələyərək tavandakı çilçiraqlara baxdığı vaxt rəngbərəng saçları tünd yeknəsəq çalar alır. İşıq üzə nisbətən saçə daha çox yatır, onun burnunun Harriyə tərəf çevrilmiş hissəsində pudradan hansısa ləkə, yaxud sızanaq görünür.

– İstəmirsiniz, – Dovşan deyir. Köpük sinəsindən aşağı diyirlənir. Bir halda ki bu, heç kəsi narahat eləmir, onu niyə narahat eləməlidir? – O'key. Nədən danışmaq? Çəkiniz nə qədərdir?

– Yüz əlli.

– Lap körpəsiniz ki... İkinci yarımortu çəki. Zarafatsız. Bir dəri, bir sümük kimə lazımdır? Sizin çəkinizin hər funtunun heç qiyməti yoxdur.

Dovşan elə-belə, sevindiyindən çərənləyir, ancaq sözlərində qızı ayıq olmağa məcbur eləyən nəsə var.

– Deyəsən, çox ağıllısınız, – qız boş qədəhi gözləri bərabərinə qaldıraraq qeyd eləyir. Bu, ad günü münasibəti ilə pijon axşamlarında dondurma verilənə oxşar qısaayaqlı kiçik yastı vazdır. Əks olunan işığın solğun qövsləri qızın üzündə üzür.

– Siz çəkiniz haqqında da danışmaq istəmirsiniz. Hm...

– Dovşan daha bir pirojnanı ağızına qoyub jelenin kəskin tamının birinci duyğusunun keçməsinə gözləyir. – Yaxşı, valı dəyişək. Missis Amerika, sizə lazım olan şey – Möcüzə-sürtgəcidir. Vitamini saxlayır. Artıq piyi götürür. Plastmas vintin bir dəfə fırlanması ilə yerləyini sürmə, yaxud ərinizin karandaşını yona bilərsiniz. Həyatın bütün hallarında yararlır.

– Boşlayın. Özünüzü axmaqlığa vurmayın.

– Yaxşı.

– Ürəkaçan bir şeydən danışmaq.

– Yaxşı. Siz başlayın.

Qız pirojnadan dişləyir və dolu ağızla gülümsəyə-rək tarım qalmış koppuş dodaqlarının kənarlarını məzəli şəkildə aşağı salaraq ona baxır; çeynəyən vaxt üzündə hədsiz məmnunluq oxunur. Nəhayət, udqunur, mavi dəyirmi gözlərini geniş açır, qırıq-qırıq köks ötürür, nəsə demək istəyir, ancaq bunun əvəzində düz Dovşanın üzünə gülür.

– Dayanın, – deyir, – indi. – Sonra öz qədəhinə baxır, dalğın halda fikirləşir, ancaq bu bəyanat onun bacardığından daha böyükdür.

– Mehmanxanada qalmaq lazım deyil.

– Lazım gələcək. Deyin, hansı yaxşıdır.

İntusiya Dovşana deyir ki, bu qız mehmanxanalar haqqında çox şey bilir. Boynunun kökündə Dovşanın diqqətli baxışlarının ilişib qaldığı xırdaca çökək ağarı.

– Hamısı bahadır, – qız deyir. – Hər şey bahadır. Lap mənim kiçik mənzilim də bahadır.

– Haradadır mənziliniz?
– Burada, yaxında. Sammer-stritdə. İkinci mərtəbə, həkimin kabinetinin üstündə.
– Orada tək yaşayırsınız?
– Hə. Rəfiqəm ərə gedib.
– Əgər heç yerdə işləmirsinizsə, mənzil haqqını necə ödəyirsiniz?

– Siz bununla nə demək istəyirsiniz?
– Qətiyyənlə heç nə. Axı özünüzdə dediniz ki, heç yerdə işləmirsiniz. O, doğrudan, bahadır?

Rut Dovşana onun lap əvvəldən, hələ avtodayanacaq-dakı sayğacların yanında hiss elədiyi maraqlı ehtiyatlılıqla baxır.

– Mənzil, – Dovşan aydınlaşdırır.
– Ayda yüz on. İşiq və qaz hesaba alınmadan.
– Və siz də heç yerdə işləmirsiniz.

78

Qız qədəhə baxır və onu hər iki əlilə yelləyir, əks olunmuş işiq bundan şüşənin kənarlarına qaçışır.

– Nə fikirləşirsiniz? – Dovşan soruşur.
– Sadəcə olaraq, təəccüblənirəm.
– Nəyə?
– Sizin necə ağıllı olduğunuza.

Dovşan başını çevirmədən yüngülcə mehin nəfəsini hiss eləyir. Aha, gör o, nəyə işarə vurur, Harri isə hələ bir şübhələnirdi də.

– Deməli belə, görün nə deyirəm. Mən niyə də mənzil haqqını ödəməkdə sizə kömək eləməyim?

– Nə səbəbə?
– Ürəyiyumşaqlıqdan, – Dovşan cavab verir. – Onluq?
– Mənə on beş lazımdır.
– İşiq və qaz üçün. O'key, o'key.

Sonra nə eləyəcəyi elə də aydın deyil. Onlar oturublar və azca əvvəl küncüdə piramidasının qalaqlandığı – hamısını yeyiblər – boş nimçələrə baxırlar. Gələn ofisiyent göz-lərini təəccüblə yeməkdən Dovşana, Dovşandan Ruta dikir – bütün bunlar bir saniyə ərzində baş verir. Onlara 9,60 məbləğində çek verir. Dovşan çekin üstünə onluq və bir dollar, yanına isə əlavə olaraq onluq və beşlik qoyur. Pulqabısında qalanı sayır – üç onluq və dörd dollar. Başını qaldıranda Rutun pulları cilalı masanın üstündən

artıq yoxa çıxmışdı. Dovşan qalxır, onun yumşaq paltosunu götürür, ona verir, qəniməti iri yaşıl balıq kimi ağır-ağır qalxır, kabinetdən çıxır və laqeyd halda paltosunun geyindirilməsinə icazə verir. Dovşan hesablayır, funtu on sentdən.

Və bu, restoranın hesabından əlavədir. O, yeməyin hesabı ilə piştaxtaya yaxınlaşaraq onluğa qıza uzadır. Qız qaşqabaqlı halda qalığı sayır; onun gözlərindəki dəhşətli boşluq tuşla səliqəli şəkildə haşiyələnib. Adi bənövşəyi kimono tipik amerikan qaşqabaqlı sifətin yaylı permanenti və qırmızı boyanmış içkili sifəti ilə heç cür uyuşmurdu. Qadın qalığı çəhrayı boşqaba qoyduğu vaxt Dovşan bu gümüş topasına fikir vermir və bir dollar da əlavə eləyərək, gözünü onlardan çəkmədən qızın yanında vurnuxan gənc çinlini göstərir.

– Çox sağ olun, ser. Çox sağ olun, – deyir. Ancaq onun təşəkkürləri onların gözdən itməyə macal tapdıqları vaxt ərzində belə çatmır. Şüşə qapıya tərəf getdikləri vaxt çinli kassir qıza tərəf dönür və diqqətlə məşq elədiyi intonasional nazik səslə öz hekayətini davam eləyir: “...bu zaman ikinci oğlan ona deyir...”

79

Dovşan Rutla küçəyə çıxır. Sağdan Cac dağı tərəfdə şəhərin mərkəzi – konturları neonla dövrələnmiş işıqlar qarışığında; çəkmə, yərfındığı, silindr, “Günəbaxan” pivəsinin reklamı – altımərtəbəli bina hündürlüyündə yaşıl neon saplağı və ikinci ay kimi sarı çiçək özəyi işıq saçır. Bir məhəllə aşağıda kilsə zənglərinin yeknəsəq zərbələri eşidilir, dəmir yolu keçidində şlaqbaum – qırmızı ucluqlu iki uzun bıçaq – aşağı enərək neonun yumşaq kütləsinə sancılır və hərəkət tədricən yavaş-yavaş dayanır.

Rut sola, dağın kölgəsi düşən yerə tərəf dönür. Dovşan onun arxasınca gedir; onlar taqqıltı salan daş döşənmiş yolla üzüyuxarı addımlayırlar. Asfaltla örtülmüş dağ ətəyi, sanki, unudulmuş – dəfn edilmiş səsə bənəzəyir, bu, şəhərdən çox-çox əvvəllər mövcud olmuş torpağın gözlənilməyən əks-sədasıdır. Daş döşənmiş yol Dovşana şəffaf daykisinin kölgəsi kimi görünür; o şəndir və addımlarını öz qadınının ayaqları ilə bərabər atmaqdan ötrü yüngülcə

atılıb-düşür. Qızın gözləri “Belveder” mehmanxanasının parlaq işıqlarının Cac dağı üzərindəki ulduzlarla qarışdığı göyə baxır. Onlar sakitcə addımlayırlar, arxadan isə fisilti ilə cırıldayaraq keçiddə yük qatanı sürünür.

Aha, belə de, – indi Dovşan eynilə Texasdakı o fahişə kimi açıq-aydın onun xoşuna gəlmir.

– Qulaq asın, siz, heç olmasa, bircə dəfə zirvəyə qalxırsınız? – Dovşan soruşur.

– Hə, əlbəttə. Avtomobildə.

– Onda mən balaca idim, – Dovşan deyir, – biz tez-tez yuxarı gedirdik, ancaq başqa tərəfdən. Orada elə sıx, qorxulu meşə var ki, mən bir dəfə köhnə evin uçulub-dağılmış qalıqlarına rast gəldim – torpaqda, sadəcə olaraq, deşik və bir neçə daş. Şübhəsiz ki, hansısa pionerin fermasıymış.

– Mən yuxarıda yalnız bircə dəfə olmuşam, bir sırtıq tiplə maşında getmişəm.

– Sizi bu münasibətlə təbrik eləyirəm, – o, qızın kəskin tonu altında gizlənmiş özündən razılıqdan pərt olaraq dillənir.

Qız Dovşanın bunu başa düşdüyünü hiss eləyib çım-xırr:

– Sizin bu pioneriniz mənim nəyimə gərəkdir.

– Bilmirəm. Lazım olar. Axı siz amerikalısınız.

– Buna bax. Mən bu uğurla meksikalı kimi də doğula bilərdim.

– Yox, canım, bunun üçün gərək bəstəboy olasan.

– Bilirsiniz, siz, sadəcə olaraq, donuzsunuz.

– Boşla, mənim balam. – Dovşan onun enli belini qucaqlayıb cavab verir. – Məncə, kifayət qədər təmizəm.

– Kaş belə olsun.

Qız Üizer-stritdən sola dönür və onun əlini itələyir. Onlar indi Sammer-stritdədirlər. Kərpic fasadlar bir bütöv tünd fasada birləşir. Evlərin nömrələri giriş qapısı üzərindəki yarım dairəvi rəngli pəncərəyə bərkidilmişdir... xırda baqqaliyyə dükanının yaşılımtıl-çəhrayı işığında küncdə avaralanan oğlan uşaqlarının siluətləri görünür. Supermarketlər bu xırda dükanları sıxışdırır, onları gecəyarıya qədər alver eləməyə məcbur eləyirlər.

Dovşan onu qucaqlayaraq xahiş eləyir:

– Yaxşı, bəsdir. Ağıllı bala ol.

Göstərmək istəyir ki, onu kobud danışqlarla yerindən tərpətmək olmaz. Dovşanın, qadının ona bütünlüklə tük kimi yüngül halda məxsus olmasını istədiyi vaxt qız istəyir ki, Dovşan yalnız onun ağır çəkisi ilə kifayətlənsin. Hərini təəccübləndirən qızın da onun hərəkətlərini təkrar eləyərək belindən tutması olur. Bu vəziyyətdə getmək asan deyil və onlar işıqforun yanında ayrılırlar.

– Məncə, restoranda sənin xoşuna gəlirdim. Axı Tote-roya da xoş gəlməyə çalışırdım, onun necə yaxşı olduğunu deyirdim.

– Amma mən elə bilirəm ki, sən yalnız özünün necə qəşəng olduğundan danışırdın.

– Mən elə yaxşı idim. Bu faktdır. Di gəl indi, demək olar ki, heç nəyə yaramıram, əvvəllər isə, doğrudan da, zor oynayırdım.

– Bilirsənmi, mən nəyi zor eləyirdim?

– Nəyi?

– Yemək bişirməyi.

– Yeri gəlmişkən bu, arvadımın bacarmadığı işdir. Zavallı!

– Yadındadır, bazar günü məktəblərində bizə hey təl-qin eləyirdilər ki, Allah hər adama nəsə bir istedad verir. Bax budur, mənim istedadım – yemək bişirmək. Mən gözəl aşpaz olmağı arzulayırdım.

– Hə, nə oldu, oldun?

– Bilmirəm. Axı evdə az-az nahar eləyirəm.

– Niyə?

– Bizim işdə bunsuz olmaz, – qız cavab verir və susur. Dovşan onun barəsində belə kobud fikirləşmirdi. O qor-xur. Əgər belədirsə, onda onun məhəbbəti həddindən artıq çox şeydən xəbər verir.

– Hə, mən gəlib çatdım, – qız deyir.

Onun evi küçənin qərb tərəfindəki o birilər kimi kəpicdəndir. Yolun o tərəfində fənərin altında boz pərdə kimi iri əhəngdaşından tikilmiş kilsə ucalır. Onlar rəngli pəncərə altındakı giriş qapısından içəri keçirlər. Dəhlizdəki mis poçt qutuları altında rənglərin cərgəsi, çətilər üçün lak çəkilmiş altlıq, mərmər döşəmədə rezin ayaqaltı və iki qapı – sağda tutqun şüşəli, üzbuздə – rezin ayaqaltı ilə

örtülmüş pilləkən görünən sınımayan, məftilli şüşə var. Rut açarı bu qapıya salır, Dovşan isə ikinci qapıda qızıl suyu ilə yazılmış yazını oxuyur: “D-r F. –Ks. Pelliqrini”.

– Qoca tülkü, – Rut dillənir və onu pilləkənlə yuxarı aparır.

Qız yuxarı mərtəbədə yaşayır. Onun qapısı linoleum döşənmiş dəhlizin o başında, küçəyə yaxın yerdədir. Hələ ki Rut açarla qıfılı çaqqıldadır, o, qızın arxasında durur. Yanında dayandığı pəncərədən düşən dörd neon şüşə küçə fənərinin soyuq işığında – görünüşlərindən elə nazikdir ki, sanki, ona toxunan kimi dərhal qırlar sayaq bu göy şüşələr – onu gözlənilmədən titrətmə bürüyür, əvvəlcə ayaqları əsir, sonra böyürlərindəki dərisi səyriyir. Nəhayət, açar qıfılda fırlanır, qapı açılır.

Rut mənzilə girən kimi elektrik açarına tərəf dartır: Dovşan onun əllərini kənar eləyərək üzünü özünə tərəf çevirir və onu öpür. Bu, nəşə ağılsızlıqdır; Dovşan sıxıb onun suyunu çıxarmaq istəyir, qabırğası altındakı xırda mühərrik bu istəyi ikiqat, dördqat artırır – bütün gücü ilə sıxır, bu, məhəbbət deyil, dəri üzərində şütüyən baxışlar nədir, o nə özünün, nə də qızın dərisini hiss eləyir, Dovşan onu birdəfəlik sakitləşdirməkdən ötrü yalnız onun ürəyini özününkü eləmək istəyir. Qız elə hey sıxılıb qalır. Dodaqlarının onun öpüşlərini həvəslə qəbul eləyən elastik, nəmli balıncı bərkiyir və quruyur, Rut başını geri atmağa və əllərini azad eləməyə macal tapan kimi onun kəlləsini təzədən dəhlizə çıxarmaq istəyirmiş sayaq dirşəyilə çənəsini geri itələyir. Qızın barmaqları bir-birinə daraqlanır və uzun dırnaqları Dovşanın gözünün altındakı zərif dəriyə işləyir. Dovşan onu buraxır. Möcüzə nəticəsində salamat qalmış gözü qıyılır, boynu sızıldamağa başlayır.

– Rədd ol, – qız deyir. Dəhlizdən düşən işıqda onun əzilmiş koppuş sifəti eybəcər görünür.

Dovşan ayağı ilə vurub qapını örtür.

– Boşla, – deyir. – Axı mən sənə nəvaziş göstərmək istəyirdim.

Dovşan qaranlıqda görür ki, o qorxur; Dovşan bu qorxunu qızın iri bədəninin əyriliklərində, dil çəkilmiş dişin yerindəki boşluqda qan hiss eləyən kimi duyur, sanki, hava özü ona tərpənməz dayanmağı tapşırır; səbəbsiz gülüş onu

boğur. Qızın qorxusu və Dovşanın daxili əminliyi bir-biri ilə qətiyyənlə uyuşmur – axı Dovşan bilir ki, ona ziyan vurmaz.

– Nəvaziş göstərmək? – qız dillənir. – Ondan da çox boğmaqla.

– Mən bütün axşamı səni elə istəmişəm ki, – Dovşan sözünə davam eləyir. – Bu sevgini orqanizmindən çıxarmaq lazım idi.

– Sizin orqanizmləri tanıyıram. Fsss – vəssalam.

– Mən belə deyiləm, – Dovşan söz verir.

– Yaxşısı budur, belə olsun. İstəyirəm ki, buradan mümkün qədər tez rədd olasan.

– Doğru deyil.

– Hamınız özünü gözəl oynaş sayırsınız.

– Mən elə gözəl oynasam, – o, özünü inandırır və unudubmuş kimi alkoqolun və ehtirasın dalğası ilə qovrularaq irəli əyilir.

Qız geri çəkilib, ancaq Dovşanın macal tapacağı qədər də tez yox, qızın qorxusunun kavernasının uzandığını hiss etdi. O, küçədən düşən işıqda görür ki, onlar əşyaları – iki kreslo, divan-çarpayı və masadan ibarət kiçik otaqdadırlar. Rut bir az böyük, ikiadamlıq çarpayısı olan qonşu otağa keçir. Pərdə yarıyacaq salınıb və işığın zəif şüasında alçaq örtüyün hər tərəciyi kölgə salır.

– Yaxşı, gəl, – qız deyir.

– Sən hara? – Dovşan onun dəstəkdən tutduğunu görüb dillənir.

– Bura.

– Orada soyunmaq istəyirsən?

– Hə.

– Lazım deyil. Qoy özüm soyundurum. Hə, xahiş eləyirəm.

Dovşan bu fikirlə elə məşğuldur ki, yaxınlaşıb onun əlindən tutur. Qız onun təmasından yayınır.

– Görürəm, sən komanda verməyə vərdis eləyibsən.

– İmkan ver, xahiş eləyirəm.

– Qulaq as, mən bilmirəm sən on beş dollarının əvəzində nə almaq istəyirsən, ancaq özümü də fikirləşməliyəm.

– Onda mənim on beş dollarımı qaytar.

Qız getməyə çalışır, ancaq indi Dovşan onun əllərindən bərk-bərk tutub.

– Elə komanda verirsən ki, elə bil, ər-arvadıq.

Dovşanı təzədən şəffaf dalğa bürüyür və o, güclə eşidiləcək səsle pıçıldayır:

– Yaxşı, qoy olsun.

Dovşan qızın onun bədəni boyunca sallanmış əllərini tərpətməyə macal tapmayacağı sürətlə ayaqları qarşısında diz çökür və barmağının üzük taxılası yerindən öpür. Sonra qızın dikdabanlarının qayışını açmağa başlayır.

– Görəsən, qadınlar niyə hündürdaban çəkmələrdə gəzirlər? – deyə soruşur və onun ayaqlarını elə güclü təkənla qaldırır ki, Rut yxılmasın deyə Dovşanın saçlarından yapışmağa məcbur olur. – Ayağını ağrıtmır?

O, qayışları bir-birinə ilişmiş tuflinin bir tayını, sonra da o birisini qonşu otağa tolazlayır. İndi qızın ayaqları döşəmədə möhkəm dayanır. Dovşan onun topuqlarından tutub dəyirmi kök kürülüyünü var gücü ilə ovuşdurmağa başlayır. Həmişə masaj eləyəndə əsəbiləşir.

– Gedək, – Rut deyir. Səsində yüngülcə gərginlik var, qorxur yxılar, çünki Dovşan bütün ağırlığı ilə onun ayaqlarını döşəməyə mismarlayıb. – Uzan yataqda.

Qız onun iradəsindən ovsunlanmış, əl-ayağı bağlanmış və ürəksiz tərpənir. Dovşan da qorxur. Bütün bədəni əsə-əsə qızı çarpayının yanına gətirir və donunun zəncirbəndini axtarmağa başlayır. Kürəyində düyməni axtarıb tapanda onları tez açə bilmir, çünki ilgəyə, lazım olan tərəfdən yapışmır.

– Qoy mən özüm.

– Tələsmə, mən açaram. Sən sevinməlisən. Axı bu, bizim nikah gecəimizdir.

– Məncə, sən, sadəcə olaraq, dəlisən.

Dovşan onu kobudluqla özünə tərəf çevirir və yenidən sakitləşdirməyin təsəllisiz istəyi canını bürüyür. Onun möhkəm boyanmış yanaqlarına toxunur və yuxarıdan aşağı kölgələnmiş incik sifətə baxdığı zaman Rut ona tamamilə balaca görünür. Dovşan, dodaqları ilə qızın göz qapağındakı nəbzın vurmasını tapmağa, ona bu gecə tələsmək lazım olmadığını təlqin eləməyə çalışaraq nəvazişlə gözlərinə tərəf uzanır. O, ehtirassız ehtiyatlılığının gülüş doğura biləcəyiylə risk eləyərək qızın o biri gözündən öpür, sonra zərif hərəkətindən həvəsə gələrək ehtirasa təslim olur və

qızın sifətini elə qeyzlə dişləyib yalayır ki, Rut ləzzətdən, doğrudan da, gülür və onu kənara itələyir. Dovşan onu özünə tərəf çəkir, əyilir və dişilə boynunun kökündəki yumşaq, hərərətli çökəyi sıxır. Rut dişləmə gözlədiyindən qorxub səksənir, əllərilə onun çiyindənən yapışır, ancaq Dovşan onu buraxmır, bütün bədənini qucağında, az qala, boğaraq qışqırır ki, ona qızın bədənini yox, özü, bütünlüklə özü lazımdır. Sözlər eşidilməsə də, Rut hər şeyi başa düşür və ona deyir:

– Gözəl oynaş olduğunu sübut eləməyə çalışma. İşini gör və sürüş.

– Gör bir nə ağıllısan.

Qızı vurmaq üçün əllərini qaldırıb tərəddüd eləyir və deyir:

– Məni vur. Vur. Axı çox istəyirsən. Necə lazımdır çırp.

– Ah, aman Allah, bu bütün gecə darıxdırıcı olacaq.

Dovşan onun ölgün əllərindən tutur, özünə tuşlayır, ancaq qız barmaqlarını qatlayır və onun üzünə yüngülcə şappıldadır.

– Zavallı Marqaret, gör o, sənin qoca yaramaz dostunla necə keçinməli olur.

– Onlar barəsində danışma, – Dovşan yalvarır.

– Lənətə gəlmiş kişilər. Hökmən ağrıtmaq, ya da kiminsə onları ağrıtmasını istəyirlər.

– Mən bunu qətiyyənlə istəmirəm. Nə onu, nə o birini. Düz sözümdür.

– Onda niyə vaxt öldürürsən? Məni soyundur, vəsalam.

– Səndə də dil var ha! – Dovşan ah çəkir.

– Əgər bu, səni utandırırsa, təəssüflənirəm, – qızın səsində metal notlar eşidildi.

– Yox, qətiyyənlə utandırmırsan. – Dovşan cavab verir və işə cidd-cəhdlə girişərək onun donunun ətəyindən yapışır. İndi gözləri qaranlığa o qədər alışıb ki, parçanın yaşıl rəngini aydın seçir. Donu yuxarı çəkdiyi vaxt qız əllərini qaldırır və onun başı bircə saniyəliyə dar yaxada ilişib qalır. Başını əsəbi halda silkələyir, don əynindən çıxır və formasız isti qalaq kimi Dovşanın qolları üstünə düşür. Donu küncdə gözə dəyən stulun üstünə atır.

– Ah, sən nə qəşəngsən! – ucadan deyir.

Qız gümüşü alt paltarda ruha oxşayır. Dovşan donu onun başından çıxararkən saçını dağıdıb. Rut qaşqabaqla baxaraq tez sancaqları çıxarır və saçı sıx halqalarla çiyinə dağılır. Bütün qadınlar kombinasiyada təzə gəlinə bənzəyirlər.

– Qəşəngliyim köklüyüm qədər deyil, – qız hay verir.

– Yox, sən eləsən ki... – Dovşan bir göz qırpımında üzünə şəffaf kombinasiya çəkilmiş bu iri şəkər parçasını əllərində qaldırır və çarpayığı sarı aparır.

– Sən məni qaldırdın. İndi heç nə alınmayacaq.

Parlaq işıq pəncərədən qızın boynundan qırıqları sərt qara çevrəyə alaraq düz onun üstünə düşür.

– Pərdəni salım?

– Hə, xahiş eləyirəm. Bura həddən artıq darıxdırıcı yerdir.

86

Dovşan onun nədən danışdığına baxmaq üçün pəncərəyə yaxınlaşır. Küçənin o biri tərəfində yalnız kilsə görünür – boz, qaşqabaqlı, özündənrazi. Xoşçalı pəncərənin arxasında hələ də işıq yanır və şəhərin gecəsində bu qırmızı, bənövşəyi və qızılı dairə insanların onda xəyali şəfəq görmələrindən ötrü real dünyaya gəldikləri yuva kimi görünür. Bu gözəlliyi yaradanlara minnətdarlıq hissi Dovşanı bürüyür, o, günahkar halda pərdəni aşağı salır. Cəld geri dönüb görür ki, Rutun gözləri onu kölgəlikdən izləyir; onlar da üzdəki zədəyə oxşayır. Qızın yançağının çökəyində qırmızı rəngdə aypara işıq var, adama elə gəlir ki, onun ağırlığı duyğusunun özü də nəsə bir ətir saçır.

– Hə, əynində daha nəsə qaldı? – Dovşan pəncərəni çıxarıb kənara tullayır. O, paltar tullamağı xoşlayır, nəsnələrin hərəsi bir tərəfə atılarda yaxınlaşan çılpalıqdan xəbər verir. – Corablar?

– Onları çıxarmaq elə də asan deyil, – qız cavab verir. – Sürüşürlər.

– Onda özün çıxart.

Qız çarpayıda oturub ehmal pişik hərəkətlərilə elastikin, ipəyin və pambığın nazik torundan cəldliklə sivişib çıxır. Corabını çıxarıb səliqə ilə bürmələyərək döşəklə çarpayının söykənəcəyi arasındakı yarığa soxur. Dovşana elə gəlir ki, qaranlıq, qəribə, bütün ölçülərdən məhrum olan aləmdədir və haradasa, lap yaxınlarda tinin arxasın-

da onu zərif, gözəl qadın gözləyir. O, qəddini düzəltdiyi vaxt çarpayının yanında dizi üstə dayanan Rut onun gözlərində hansısa ucsuz-bucaqsız qitə ölçüsünü alır; yuxarı yığışan kombinasiya şimal qütbündəki qar papaq kimi ağarır.

- Sən nə böyüksən.
- Həddindən artıq böyüyəm.
- Yox, qulaq as. Sən mehribansan.

Dovşan ovcunu onun isti peysəri altına soxaraq Rutu birdən qaldırır və kombinasiyasını başından çıxardır. Paltar yüngülcə sürüşür – maye kimi, paltar, onu çıxarmaq istəyən qadıncadan özü düşür. Dovşanın onun belində əli ilə yoxladığı sərin çökək fikrində çiyindən axaraq bütün dərisini bürüyən şəffaf kölgə ilə birləşir. Dovşan bu yeri öpür. Dəri daha ağ olduğu yerdə bir az da soyuqdur. Dovşan geri çəkilir, çarpayının küncündə oturur və bu tərtəmiz çılpaqlığın gözəlliyini canına çəkir. Rut sağ əlini döşünə sıxıb sol əlini qaldırdığı vaxt barmağında üzük parıldayır. Qızın utancaqlığı ona ləzzət verir – bu, hiss əlamətidir. O, bütün ağırlığı ilə uzanaraq əlinə söykənir. İşıq üstünə sağdan düşür; səssizcə dönüb Dovşanın baxışlarından yalnız tərənməzliyi ilə müdafiə olunaraq özünün utancaq gözəl pozasında donub-qalır. Pozasını dəyişmir, ağılıq işə Harrinin gözünü qamaşdırmağa başlayır. Nəhayət, Rutun səsi eşidilən vaxt Dovşan həтта diksinir də.

- Bəs sən?

O hələ heç qalstukunu belə çıxarmayıb. Hələlik ütüsünü saxlamağa çalışaraq şalvarını stuldan asır, Rut adyalın altına girir. Dovşan təkəcə alt paltarında onun başı üstündə dayanıb soruşur:

- İndi sənin əynində, doğrudan, daha heç nə yoxdur?
- Sən ki özün dedin hamısını çıxarım.

Dovşan onun barmağında nəyinsə parıldadığını xatırlayır.

- Üzüyünü ver.

Qız adyalın altından əlini çıxarır və Dovşan ehtiyatla şişmiş oynaqdan qalın latun üzüyü burub çıxarır. O, qıza yuxarıdan aşağı, qayğılı nəzərlərlə baxır. Qız çənəsinə bürünüb, adyalın üstündəki ağ solğun əli ilan kimi qıvrılıb.

– Daha heç nə?
– Təkcə dəri, – qız dillənir. – Gəl bura. Uzan.
– Məni istəyirsən?
– Lovğalanma. İstəyirəm, bu, tez qurtarsın.
– Sənin bütün sifətin çat-çatdır.
– Məni təhqir elədiyən yetər.
– Sadəcə olaraq, səni çox sevirəm. Haradan salfet götürürəm?

– Üzümlü yumağa qətiyyəni imkan vermərəm. Heç vaxt. Dovşan vanna otağına gedir, işığı yandırır, tiftikli salfetka tapır, onu qaynar su altında isladır, sıxır və işığı söndürür. Otağa qayıdanda Rut gülür.

– Burada gülməli nə var? – Dovşan təəccüblənir.

– Bu axmaq alt paltarında sən, doğrudan da, dovşana oxşayırsan. Mən elə bilirdim ancaq balaca uşaqlar elastik trusu geyirlər.

88

O, aşağı, öz maykasına və əyninə kip oturan trususuna özündənrazi halda və həvəslə baxır. Adının səslənməsi fiziki təmas kimi duyulur. Qız başa düşür ki, o, hamı kimi deyil. Dovşan digirt-digirt, kələ-kötür parçanı onun üzünə çəkən vaxt qız eynilə Nelson kimi canını qurtarmağa çalışır, ancaq Dovşan – təcrübə ilə müdrikləşmiş ata – vər-diş etdiyi işi davam eləyir. O, qızın alnını, yanaqlarını silir, salfetin ucunu burnunun pərələrinə soxur, canını qurtarmağa çalışaraq bütün bədəni ilə qıvrılmağına məhəl qoymadan sözlərini ağızında qoyaraq dodaqlarındakı boyanı silir. Dovşan, nəhayət, onun əllərini buraxdığı və salfeti yığışdırdığı vaxt qız ani olaraq ona baxır və sakitcə göz-lərini yumur.

Dovşan salfetkanı öz üzünə sıxaraq dayanır. Sonra çarpayının ayaq tərəfinə yaxınlaşır, salfeti vanna otağına tərəf tullayır, alt paltarını əynindən çıxarıb atır, yorğanın altına girir və mələfələrin arasındakı uzun qaranlıq sahədə gizlənir.

Onların qarşılıqlı təmaslarında nəsə bir kədər gizlənir. Dovşan üzünü onun boynuna söykəyərək saçlarının nənə qoxusunu ciyərlərinə çəkir. Qız zərif yüngül əllərilə onu özünə sıxaraq balıqdan azca qalxır.

– Yaxşıdır, – Dovşan bəyəndiyini bildirən səslə pıçıldayır.

– Yaxşıdır, – qız hay verir.

– Sən gözəlsən.

Qıza elə gəlir ki, şəffaflaşmış və Dovşan onun ürəyini görür. Qız onu ötüb, indi gözləyir, o isə nəvazişin kövrək apogeyində baş barmağıyla onun qaşlarının sərt əyrisinə dönə-dönə cızıq çəkir.

– Hə, necədir? – qız, nəhayət, soruşur.

– Sən gözəlsən.

Dovşan onun üzünə baxır, sıx kölgəlikdə qızın hər şeyi qəmli-qəmli bağışlaması onu heyrətləndirir, sanki, məhəbbətin sonuncu anında Dovşanın onu öz ümitsizliyi ilə satdığını bilir. Təbiət səni anatek gəzdirir, ancaq öz mükafatını alan kimi dərhal hər şeyi əlindən alır. Tər Dovşanın dərisini soyudur və o, yerə sürüşüb düşən adyalı qaldırır.

– Sən gözəl idin, – süst əlilə qızın yumşaq böyrünə toxunaraq dillənir. Qızın bədəni hələ də titrəyir, heyranlıq Dovşandakı kimi tez sönmür.

– Tamam unutmuşdum.

– Nəyi unutmuşdun?

– Ki, mənimçün də yaxşı ola bilər.

– Sən belə vaxt nə hiss eləyirsən.

– Elə hala düşürəm ki, sanki, yıxılıram.

– Hara?

– Heç yana. Adam bu barədə danışmaq istəmir.

Dovşan onun dodaqlarından öpür – qızın günahı yoxdur. O, öpüşü tənbel-tənbel qəbul eləyir. Dovşan onun belini qucaqlayır və ona sıxılaraq yuxuya getməyə hazırlaşır.

– Mən qalxmalıyam, – qız deyir.

– Uzan.

– Vanna otağına gedəcəyəm.

– Yox, – Dovşan bərk-bərk onun əlindən tutur.

– Burax.

– Məni qorxutma, – o, qızın böyrünə daha rahatlıqla sıxılaraq donquldanır.

Qız onun əlindən qurtulub qalxan vaxt Dovşan yumşalmış dodaqlarından quru nəfəsin necə çıxdığını hiss etmək dərəcəsinə kimi ayılır.

– Mənə bir stəkan su gətir.

Qız çılpaq vəziyyətdə süst halda çarpayının yanında dayanır, sonra vanna otağına gedir. Kranlar guruldayır. O ayıldıqca ümitsizlik daha çox artır. Dovşan balıqda özünə dərin yer düzəldərək pərdənin altından işıq salan kilsə pəncərəsindəki vitrajın üfqi zolaqlarına baxır. Bu məsum parıltı ona təsəlli verən yeganə şeydir.

Vannadakı örtülü qapının arxasından düşən işıq yataq otağının havasını yüngülcə işıqlandırır. Suyun şırıltısı ona uşaqlığını, o, gecəyarısı oyanan vaxt valideynlərinin yataq otağına qalxdıqlarını, bütün dünyanın qaranlığa qerq olduğunu dərk elədiyi vaxtı xatırladır, sonra isə o, şəhəri görür. Ay işığında favna oxşayan yuyunmuş Rut əlində bir stəkan su sakitcə vanna otağından çıxıb onun yanında uzandığı vaxt Dovşan artıq yatır.

* * *

90

O, aşkardakı kimi yuxu görür. Anası, atası və yenə kimlərləşə onların mətbəxlərində stol arxasında oturublar. Bu mətbəx onların köhnə evlərində idi. Masa arxasındakı qız biləzikli uzun əllərini uzadır, taxta buz dolabını açır və Dovşanı soyuq hava axını bürüyür. Dördkünc kameranın açıq qapısı arxasında Dovşan özündən bir neçə düym kənardə əriyən əyri, ancaq hələ də iri uzunsov buz görür; qara metal kütlənin mərkəzində süni buz fabrikinin novundan atılıb-düşən bütün buz lülələri kimi ağ təbəqə parıldayır. O əyilərək buzun soyuq, dəmir qoxuyan nəfəsinə toxunur – bu soyuqluq onda kameranın divarları və qabırğavari gövdəsini təşkil eləyən metalla assosiasiya olunur; boz-göy rəngli metal, eynilə linoleumdakı kimi tünd xırda ləkədir.

O, bir az da aşağı əyilib yarpağın üstündə, sanki, buz da canlı toxumalardan ibarətmiş kimi kapillyara oxşar çoxlu ağ damarların sulu səthin altında rəngdən-rəngə düşdüyünü görür. İrəlidə, içerilərdə bu, o qədər tutqun və davamsızdır ki, o, bunu yalnız sonda görür, kənarları, sanki, mərkəzində işığın sınımasından parlaq ulduzun sayrıdığı partlayışdan diş-diş xırda bulud göydən asılı qalıb, onun düz və uzun şüaları isə kubun bütün səthinə korbucaq altında səpələnir. Buz lüləsinin qalaqlandığı paslı

qabırğalar onun gözləri qabağında istehza ilə ağaran əyri dişlər kimi tərپənir. Canını qorxu bürüyür – bu soyuq iri daş canlıdır.

- Qapını ört, – anası deyir.
- Mən açmamışam.
- Bilirəm.
- O açıb.
- Bilirəm. Mənim ağıllı oğlum heç kimi incitmir.

Masa arxasındakı qız boşqabda yeməyi könülsüz halda qurdalayır və anası dönüb incik iradlarla onun üstünə düşür. Məzəmmətlər davam eləyir, mənasız, yeknəsəq, bitib-tükənməyən; aramsız söz axını güclü daxili qanaxmanı xatırladır. Bu, onun qanaxmasıdır; qızcığaza görə incidiyindən onun sifəti elə uzanıb ki, sanki, iri ağı boşqaba çevrilib.

– Qız masa arxasında özünü balaca uşaq kimi aparır, – anası deyir.

– Bəsdir, bəsdir, bəsdir! – bacısına arxa çıxan Dovşan qışqırır.

Anası istehzal təbəssümlə uzaqlaşır. Onlar iki evin arasındakı dar yerdə dayanıblar – indi iki nəfərdir – o və qız; bu, Cenis Springerdir. Dovşan çalışır onu anası barədə başa salsın. Cenis cəsarətsiz halda ona baxır və o, qızı qucaqlayaraq görür ki, gözləri qızarıb. Onların sifətləri uzaq olsa da, Dovşan onun göz yaşlarından isti nəfəsini duyar. Onlar Maunt Cacda rəqs salonunun arxasında tapdanmış, alağ basmış və butulka qırıqlarının səpələndiyi sahədedirlər, divarın arxasındakı reproduktordan musiqi eşidilir, Cenisin əynində çəhrayı bal paltarı var; o hiçqırır. Dovşan ürəyi ağrıya-ağrıya bildirir ki, anası qızı yox, onu danlamaq istəyirdi, ancaq qız hey ağlayır və o, dəhşət içində görür ki, onun sifəti əriyib yayılmağa başlayır, yavaş-yavaş dərisi sümükdən ayrılır, ancaq sümük yoxdur – dərinin altında vur-tut əriməkdə olan kütlə var; o, bu axan kütləni tutmağa, onu təzədən yerinə yapışdırmağa çalışaraq ovcunu açır və kütlə onun ovcuna düşən zaman hava onun qışqırığından ağappaq olur.

Bu ağılıq – işıqdır; günəşdən onun gözləri qarşısındakı balıq parıldayır; aşağı salınmış pəncərə pərdəsində şüşənin zədəsi əks olunur. Onunla pəncərə arasında adyalın

altında qadın yumurlanıb uzanıb. Günəşin şüaları balışa səpələnmiş saçını boz, tünd-qəhvəyi, qızılı, qara və ağ rəngə boyayır. Dovşan rahat nəfəs alıb, gülümsəyərək dirsəyinə söykənir, onun kök yumşaq yanağından öpür və məsələlərinin dəqiq quruluşuna valeh olur. Zəif çəhrayı işıq zolaqlarında onun üzünü qaranlıqda pis yuduğu görünür. O, yenidən yatdığı vəziyyəti alır, ancaq sonuncu bir neçə saat ərzində həddindən çox yatıb. Sanki, əli ilə növbəti yuxuya giriş yolunu yoxlayaraq, onları bir-birindən ayıran kiçik məsafədən keçərək, yuxarıdan aşağı enli, təzə piroq kimi isti yamacı tumarlayaraq əlini onun çılpaq bədəninə sarı uzadır. Qadın arxası ona sarı uzanıb; Dovşan onun gözlərini görmür. Qadın dərinədən ah çəkib gərnəşərək ona tərəf dönür, o yalnız bu zaman başa düşür ki, qadın onun nəvazişini duzub.

92

Onlar səhər işığında yuxulu, yorğun dodaqlarla öpüşərək təzədən məhəbbətə təslim olurlar; qadının döşləri nahamar sinə qəfəsinə sərilib. Döşünün gilələri – solğun çəhrayı qönçədir. Çılpaqlığı ona son dərəcə güclü təsir bağışlayır; bu parlaq dərinin zənginliyi yanında Dovşanın ehtirası zəif və dəyərsiz görünür və o, qadının özünü yuxuluğa vurduğunu düşünür. Ancaq qadın “yox” deyir – bu gün başqa cür oldu, ancaq yenə yaxşıdır. Doğrudan, yaxşıdır. Utandığından adyalın altında gizlənir, qadın isə ayağıyalın otaqda gəzişərək geyinməyə başlayır. Trusunu geydiyi vaxt Dovşan ilk dəfə olaraq onun ayaqlarını ayrıca əşya – yoğun, çəhrayı, qərsiz, aşağı endikcə nazikləşən qaytan kimi dərk eləyir. Hərəkət eləyərkən onlar bir-birinə çəhrayı işıq zolağı atır. Qadın onun baxmasına mane olmur, o məmnundur və özünü etibarlı, özünə əmin hiss eləyir. Bu artıq tamamilə evdarcasınadır.

Kilsə zəngləri ucadan səslənir. Dovşan çarpayının onun uzandığı tərəfinə, adamların ütülü kostyumlarda bu ərəfədə işıqlandırılmış pəncərəsi onu yatırdan əhəng daşından olan kilsəyə necə getdiklərinə baxmaq üçün, hərəkət eləyir. Dovşan əlini uzadıb pəncərə pərdəsini qaldırır. Pəncərə – rozetka indi işıqlanmır, ancaq kilsə üzərində, Maunt Cacın üzərində, səmanın mavi fasadında günəş gülümsəyir. Kilsənin zəng qülləsinin sərin alçaq kölgəsində neqativdəki kimi yaxalarında çiçək olan bir neçə kişi dayanıb,

adi qoyun kimi başlarını aşağı salaraq qeyri-ixtiyari olaraq kilsəyə tökülüşüb gəlirlər. Adamların evlərini qoyub bura dua eləməyə gəlmək qərarları barədə fikir Dovşanı sevindirir və gümrəhləşdirir, o, gözlərini yumur və başını yüngül hərəkətlə aşağı elə əyir ki, Rut bunu görməsin. *İlahi, mənə kömək ol. Günahımdan keç. Həqiqət yoluna qaytar, Ruta, Cennisə, Nelsona, atama, anama, mister və missis Springerlərə, hələ doğulmayan körpəyə kömək ol. Toteronu və bütün yerdə qalanları bağışla. Amin.*

Dovşan gözlərini gün işığına açıb deyir:

– Bu, kifayət qədər böyük prixoddur.

– Bazar gününün səhəri, – o cavab verir. – Bazar gününün səhərçağı mən həmişə qusmaq istəyirəm.

– Niyə?

– Tfu! – qadın qısaca dillənir, sanki, cavab ona qabaqcadan məlumdur. O, bir az fikirləşib Dovşanın uzanıqlı vəziyyətdə diqqətlə pəncərəyə baxdığına əmin olaraq əlavə eləyir: – Bir dəfə burada mənim yanıma bir tip gəlmişdi, bax o, məni səhər saat səkkizdə oyatdı, çünki doqquz otuzda bazar günü məktəbində dərs deməli idi.

– Sən heç nəyə inanmırsan?

– Yox. Sən inanırsan?

– Yəqin ki, hə. Hər halda, mən belə düşünürəm.

Qadının özünə əmin acıqlı tonu qulaqlarını deşir və o, tərəddüdlə düşünməyə başlayır ki, düzünü mü deyir. Əgər Dovşan yalan deyibsə, deməli o, boşluğun ortasında asılıb; bu fikir onu təqib eləyir və ürəyi sıxılır. Qabaqda bir neçə adam bayram paltarında səki ilə köhnə kərpic evlərin cərgəsi boyunca keçib-gedir; onlar özlərini göyün yedinci qatında hiss eləyirlərmi? Ən yaxşı paltarlarını geyiblər; o, həyəcanla bu fikirdən yapışır – bu fikir ona görünməyən dünyanın mövcud olmasının əyani sübutu kimi gəlir.

– Əgər sən dindarsansa, onda burada neynirsən? – qadın soruşur.

– Burada nə var ki? Bu nədir, sən özünü Şeytan hesab eləyirsən?

Qadın bu sualı gözləmədiyindən daraq əlində dayanıb qalır, sonra gülür.

– Yaxşı, inanırsan inan, əgər bundan yüngülləşirsənsə.

– Niyə sən heç nəyə inanmırsan? – o əl çəkmir.

– Zarafat eləyirsən?

– Qətiyyə. Məgər sənə heç vaxt, heç olmasa, bir saniyəliyə elə gəlməyibmi ki, bu aydındır?

– Nə aydındır? Allahın mövcudluğu? Yox. Əksinə, mənə həmişə onun yoxluğu aydın olub. Həmişə.

– Yaxşı, əgər Allah yoxdursa, onda niyə yerdə qalanlar var?

– Niyə? Niyənin bura nə dəxli? Sadəcə olaraq, var – vəssalam! – o, güzgünün qarşısında dayanıb və saçlarını daraqla geri çəkəndə qalın üst dodağını azca qaldırır; kinoda həmişə qadınlar belə görkəmdə olurlar.

– Sənin bəyəndə belə deməzdim. Ki, sən, sadəcə olaraq, varsan, vəssalam.

– Qulaq as, bəlkə, sən yerin içində çevrilmək və mənə Allah kəlamını başa salmaq əvəzinə, hər halda, geyinəsən.

94

Bu irad, eləcə də onun saçlarını yelləyərək Harriyə tərəf dönməsi onda yenə həvəsi gücləndirir.

– Bura gəl, – çağırır. – Kilsə adamla dolu olduğu vaxt işlə məşğul olmaq pis deyil.

– Yox, – Rut dillənir. O həqiqətən də bir balaca hirsələnib. Dovşanın Allaha inanması, sadəcə olaraq, onun əsəblərinə toxunur.

– Mən daha sənin xoşuna gəlmirəm? – soruşur.

– Sənin üçün fərqi var?

– Bilirsən ki, var.

– Mənim çarpayımdan qalx.

– Axı sənə yenə on beş dollar borcluyam.

– Heç nə borclu deyilsən. Sürüş buradan, mümkün qədər uzaq ol.

– Nə? Səni tək buraxmaq? – O, bu sözləri, sanki, zarafata salıb nallayır və qadın hələ ki gözlənilməzlikdən donub-qalaraq dayanıb – çarpayıdan sıçrayır, paltarından nəsə qapır, vanna otağına soxulur, qapını örtür. Sonra oradan təkçə alt paltarında çıxır, elə hey şitənərək kədərli səslə təkrar eləyir:

– Mən daha sənin xoşuna gəlmirəm, – bundan sonra üstündə şalvarı səliqə ilə qatlanmış stula sarı gedir. Hələ ki o yox idi, qadın yatağı səliqəyə salmışdı.

– Sən mənim kifayət qədər xoşuma gəlirsən, – o, fikri dağınıq halda örtüyü sıgallayaraq cavab verir.

– Kifayət qədər niyə?
 – Elə-belə...
 – Niyə xoşuna gəlirəm?
 – Ona görə ki, boyun məndən hündürdür, – o, çarpayının o biri küncünə keçir və örtüyü hamarlayır. – Hamının belə vasvası saydığı bu balaca qadınlar ən hündür kişiləri qamarladıqları vaxt hirsimdən dişim bağırsağımı kəsir.

– Onlarda nəşə var, – Dovşan deyir. – Deyəsən, onlarla iş görmək asandır.

– Deyəsən, – gülür.

Dovşan şalvarı əyninə keçirir, kəmərini bağlayır.

– Sənə başqa nə ilə xoş gəlirəm?

Qadın ona baxır.

– Deyim?

– De.

– Təslim olmamağınla. Axmaqçasına olsa da, mübarizəni davam etdirirsən.

Bunları eşitmək xoşdur, məmnunluq əsəblərini qıdıqlayır, özünü çox ucada hiss eləyir və gülümsəyir. Ancaq ənənəvi Amerika təvazökarlığı üstün gəlir və o, dodaqlarını çeynəyərək deyir:

– Kamilliyə canatma.

– Bu zavallı tərbiyəsiz qoca, – qadın ağıllı-ağıllı dillənir, – əməlli-başlı pozğundur.

– Bilirsən nə var, – Dovşan deyir, – mən dükanə qaçım – səhər yeməyi üçün bir şey alım.

– Burada qalmaq fikrindəsən-nədir?

– Niyə də yox? Sən kimisə gözləyirsən?

– Heç kimi gözləmirəm.

– Lap gözəl. Axı dünən demişdin ki, yemək hazırlamağı xoşlayırsan. Nə alım?

– Haradan bilirsən dükan açıqdır?

– Bəs yox? Əlbəttə, açıqdır. Universamların əlindən bu dükanlar ancaq bazar günləri qazana bilir. – Dovşan pəncərədən boylanır. Elədir ki var, küncdəki qapı açılır və oradan əlində qəzet bir adam çıxır.

– Köynəyin çirkənlənib, – Rut deyir.

– Bilirəm, – o, pəncərədən düşən işıq zolağından çıxır.

– Bu, Toteronun köynəyidir. Mən evdəki paltarlarımdan

bir-ikisini götürməliyəm. Ancaq əvvəlcə ərzaq dalınca gedim. Nə alım?

– Sən nəyi xoşlayırsan?

O, çox razı gedir. Bu qadında nə olmasa da, mehribanlığı çoxdur. Dovşan bunu, qadını avtodayanacaqda sayğacın yanında gördüyü zaman, həmin saniyə anlayıb. Onun qarnı çox yumşaq görünürdü. Qadınlarla həmişə dərindən danışanda toqquşursan, çünki onlara heç də kişilərə lazım olan şey lazım olmur, onlar – başqa irqdirlər: ya bitki kimi hər şeyi verirlər, ya da daş kimi cızırlar. Bütün yer üzündə qadın mehribanlığından yaxşı heç nə yoxdur. O, əynində çirkli köynək dükanə götürüldüyü zaman daş döşənmiş yol ayağının altından qaçır. *Sən nəyi xoşlayırsan?* İndi qadın onun yanından getməz. Getməz, bu faktır.

Dovşan selofanda səkkiz sosiska və bulka, dondurulmuş lobya dolu torba, dondurulmuş kartof qızartması torbası, süd, sous bankası, kişmişli çörək, qırmızı selofana bükülmüş pendir parçası və bunların hamısının üstündən “Şveyser ananın suflesi” pirojnası. Hamısının qiyməti 2 dollar 43 sentdir. Rut kiçik əlvan rəngli mətbəxdə bağlamı çantadan çıxararaq deyir:

– Görürəm, pəhrizdəsən.

– İstədim əzilmiş qoyun əti götürüm, ancaq dükanə olan vur-tut sosiska, salyami, bir də bankada mal əti idi.

Hələ ki qadın səhər yeməyi hazırlayır, o, qonaq otağında veyllənir, jurnal masasının gözündə bir-iki detektiv tapır. Çarpayı qonşusu Ford-Xudda bunları fasiləsiz olaraq oxuyurdu. Rut pəncərəni açdı, sərin mart havası bürkülü Texası xatırlayarkən ona daha soyuq gəlir. Tozlu noxudu-kiseyi pərdələr xışıldayır, digər, daha xoş xatirələrlə iflic olaraq dayanan Dovşan tərəfə əyilib küləklə dolur: uşaq vaxtı, o evdədir, axşamın küləyi pəncərəyə tərəf əsir, o, bazar günü qəzetlərini gözədən keçirir, mətbəxdə anası qab-qacağı danqıldadır, tezliklə o azad olacaq və hamısını – atasını, onu və balaca Miriamı – görməyə aparacaq. Mim hələ tamam balacadır, buna görə də az gəzəcəklər – vur-tut bir neçə məhəllə, mümkündür ki, qış buzunun əriyib bir neçə düym dərinliyində göl əmələ gətirdiyi yerdəki köhnə çinqil karxanasına kimi. Daşlı sahil

suda əks olunaraq adama əslində olduğundan iki dəfə hündür görünür. Ancaq bu, olsa-olsa sudur; onlar yarpağın kənarı ilə daha bir neçə addım keçib-gedirlər və yeni baxış bucağı altında nohur günəşi əks etdirir, baş-ayaq daşlar illüziyası yox olur və işıqda suyun hamar səthi buz kimi bərk görünür. Dovşan balaca Mimin əlindən bərk-bərk yapışıb.

– Qulaq as, – o, Ruta qışqırır. – Mənim nəhəng ideyam var. Gəl gəzməyə gedək.

– Gəzməyə! Mən, onsuz da, hər vaxt gəzirəm.

– Cəcın zirvəsinə qədər gedək.

O, haçansa Bruer tərəfdən dağa qalxmaq lazım gəldiyini xatırlamır və bu həzzi qabaqcadan duyaraq küləyin qabartdığı pərdədən valehliklə geri döndüyü zaman böyük kilsə zəngi çalınır.

– Gedək, xahiş eləyirəm, gedək, – o, mətbəxə tərəf qışqırır.

Əllərində yaşıl budaq tutan adamlar fikirləri dağınıq halda kilsədən çıxırlar.

Rut səhər yeməyini verir və Dovşan görür ki, o, Cənisdən yaxşı yemək hazırlayır, ağılı çatıb sosiskaları elə isitsin ki, onlar partlamasın. Cenis onları masa üstünə çevrilmiş və burulmuş vəziyyətdə elə qoyurdu ki, elə bil, onlara işgəncə veriblər. Onlar Rutla mətbəxdəki xırda ağ masa arxasında oturub yeyirlər. Dovşan çəngəllə boşqaba toxunaraq yuxusunda Cenisin sifətinin əyilərək onun ovcuna axdığı zaman necə soyuq olduğunu xatırlayır; xatirə onun iştahasını korlayır və birinci tikə boğazından zorla keçir.

– Çoxdur, – deyir, ancaq yeməyə igidliklə girişir və yavaş-yavaş iştaha gəlir.

Masanın hamar səthi üzbəüz oturan Rutun sifətinə solğun işıq salır, geniş alınının dərisi parıldayır, burnunun yanındakı iki sızanaq isə dağılmış mayenin ləkəsini xatırladır. Qadın hiss eləyir ki, qeyri-cazibədar olub və yeməyi tələsik, sanki, oğrun-oğrun xırda tikələrlə qopardır.

– Qulaq as.

– Nədi?

– Mənim maşınım hələ də orada, Çerri-stritdə dayanıb.

– Qoy dayansın. Bazar günləri sayğaclar işləmir.

– Hə, ancaq sabah işləyəcək.

– Sat.

– Nə?

– Sat maşını. Həyat adiləşər. Dərhal varlanarsan.

– Yox, canım, məsələ bunda deyil. Bəlkə, sənə pul lazımdır? Bilirsən, məndə otuz dollar qalıb. İstəyirsən, bu saat onları sənə verim? – Əlini şalvarının cibinə uzadır.

– Yox-yox, nə danışırısan. Qətiyyənlə demək istəmir-dim. Ümumiyyətlə, fikrimdə heç nə tutmamışdım. Elə-belə ağızımdan çıxdı. – O tutuldu, boynunda ləkələr yarandı və Dovşanın ona yazığı gəldi – axı dünən elə yaxşı idi ki...

– Bilirsən, qayınatam köhnə maşın alverçisidir, biz evlə-nəndə bu maşını xeyli güzəştə bizə satdı. – Dovşan izah eləyir. – Əslində maşın arvadıdır, ancaq körpə onunla qaldığına görə, düşünürəm ki, maşın da onun olmalıdır. Sonra da sən özün dedin ki, köynəyim çirklidir, mən gərək pal-paltarımdan bir-ikisini götürürəm. Ona görə də fikirləş-dim ki, səhər yeməyindən sonra evə gedim, maşını orada saxlayım və şey-şüylərimi götürürəm.

– Birdən o, orada oldu?

– Orada deyil. Anasının yanında.

– Məncə, o, evdə olsa, sən çox sevinərsən, – Rut deyir.

Bəlkə, doğrudan, belədir? O, qapını necə açdığını və Cənisin kreslodan oturub televizora baxdığını təsəvvür eləyir; yanında boş stəkan var. Və sanki, Dovşanın içində nəse qırılır, boğazında ilişib qalan tikəni, nəhayət, udur, o, Cənisin sifətinin həmişəki kimi belə küt və inadkar oldu-ğundan böyük yüngüllük hiss eləyir.

– Yox, – deyir. – Qətiyyənlə sevinməyəm. Mən ondan qorxuram.

– Yox bir, – Rut deyir.

– Onda nəse var. – Dovşan təkid eləyir. – Təhlükəli adamdır.

– Sənin atdığı o eybəcər? Özün təhlükəli adamsan.

– Yox.

– “Yox” – yox, hə. Elə bilirsən ki, dovşansan. – Sözlər istehzalı və əsəbiləşdirici səslənir. – Aydın deyil niyə.

– Maraqlıdır, sən öz şey-şüyünü neynəmək istəyirsən? – qadın soruşur. Belə de – o hiss eləyir ki, Dovşan onun yanına köçmək istəyir.

– Bura gətirmək, – o boynuna alır.

Qadın nəfəsini dərir, sanki, nəşə demək istəyir, ancaq dinmir.

– Ancaq bu gün yox, – Dovşan üzrxahlıqla dillənir.
– Sən ki heç yana getməyəcəksən.

– Ola bilər... Bilmirəm. Yəqin ki, yox.

– Əntiqə. Bilirsən, mən səni sevirəm.

Qadın qab-qacağı yığışdırmaq üçün ayağa qalxır, dayanır və ağ masanın ortasına baxır. Başını asta-asta bulayaraq cavab verir:

– Sən xoşa gəlməyən sürprizsən.

Onun nahamər qəhvəyi donunu tarım saxlayan enli çanağı güclü bel sütununun əsası kimi ağır və simmetrikdir. Bu iri sütun onun qəlbini yenicə baş qaldıran məhəbbətin gözəl duyğuları ilə doldurur, ancaq Rutun sifətinə baxmağa ürək eləmir.

– Neyləyəsən, – Dovşan deyir, – sənə xoş sürprizsən.

O, üç tikə “Şveyser ananın suflesi”ni yeyir və cəhənglərində ilişib qalmış qırıntı xudahafizləşərkən Rutu mətbəxdə öpdüyü zaman onun sviterində qalır. Dovşan onu çirkli qab-qacaqla tək qoyub gedir. Maşını Çerri-stritdə yaz gününün sərin havasında gözləyir. Görkəmi elədir, elə bil, evinin otaqlarından birini axın səkinin qırağına aparıb atıb, gecə qabarması çəkiləndə isə otaq qumluqda sağ-salamatca qalmağındadır və indi açarın birinci burulması ilə yeni üzgüçülüyə yola düşməyə hazır vəziyyətdə müəmmalimüəmmalı parıldayır. Əzilmiş və çirkli paltarları altında bədəni ona təmiz, boş və arıq gəlir. Onu sevirlər. Maşından rezinin, tozun və günəşin isitdiyi rənglənmiş metalın sakitləşdirici qoxusu gəlir. Qadın – qındır, o – bıçaq. Bazar gününün kar elədiyi şəhəri rahat taxta şüşəbəndin məhəccərinin dövrələdiyi kərpic evlərin yumşaq cərgələri kəsib-doğrayır. Dovşan Cac dağının geniş ətrafını dolanır, dağın şose boyu yamacı sarımtıl-yaşıl yarpaqlarla pudralanıb, bir az yuxarıda həmişəyaşıl ağaclar üfqi qara xətlə dolanır. Dovşanın burada sonuncu dəfə olduğundan bu yana mənzərə dəyişib. Dünən səhər səmanı sübh buludlarının nazik zolaqları kəsir, o isə yorğunluqdan əzab çəkərək yalnız dincələ biləcəyini düşündüyü şəkəkinin lap mərkəzinə üz tutmuşdu. İndi təzə günün günorta vaxtı buludlar yanıb, maşının yan şüşəsində səma boş və soyuq olub, qarşıda isə heç

nə yoxdur, Rutun mavi gözlərində də heç nə yoxdur, o, Dovşana deyib ki, heç nə eləmir, heç nəyə inanmır. Ürəyi həmişə bu boş səmaya can atır.

Dovşan Maunt Cacın tanış evlərinə enən kimi onun səmimi müvazinəti yoxa çıxır. Boylanır, əsəbiləşir. O, Ceksonla, Potter və Uilber-Stritlə yuxarı qalxaraq xarici nişanlara görə öz mənzilində kiminsə olub-olmadığını müəyyən etməyə çalışır. İşığa görə də bir şey bilmək olmur – günorta vaxtıdır. Evin qabağında heç bir maşın yoxdur. O, məhəlləni iki dəfə dövrə vurur, əzələlərini gərərk pəncərədə kiminsə sifətini görməyə çalışır. Hündür şüşələr keçilməzdir – Rut haqlı deyilmiş – o, qətiyyənlə Cenisini görmək istəmir.

100

Bunun mümkünlüyünün fikri belə onu o dərəcədə gücsüzləşdirir ki, maşından çıxanda parlaq günəş, az qala, onu yıxır. O, pilləkənlə qalxır və pillələr, sanki, geriylə fırlanan çarxın dişləri kimi onun qorxudan gücünü itirmiş bədənini aşağı çəkir. Bir ayağını qaçaraq qoyub qarını döyür. Taqqıltıya heç kim hay vermir. Təzədən döyür, qulaq verir və cibindən açar çıxardır.

Mənzil boşdur, ancaq indiyənlə Cenisilə doludur, elə doludur ki, onu üşütmə tutur; televizora tərəf döndərilmiş kreslonu görəndə dizləri bükülür. Nelsonun döşəməyə səpələnmiş sınıq oyuncaqlarından ürəyi bulanır; qafasında olanların hamısı – boz kütlə, eşitmə və görmə aparatı – onun fikrinə görə dəstəkdə qararmaşılıq halda sıxılıb; “alın qoltuğu” tutulub, asqırmaq, ya da ağlamaq istədiyi bilinmir. Qonaq otağını başdan-başa toz basıb. Pərdələr aşağı salınıb. Cenis gündüzlər onları həmişə salır ki, televizorun ekranına işıq düşməsin. Kimsə otağı yığışdırmaq istəyib – Cenisin külqabısı və boş qədəh götürülüb. Dovşan mənzilin və maşının açarlarını televizorun qəhvəyi ağac rənginə boyanmış metal qutusunun üstünə qoyur. Cenisin bir-iki donu çatmır.

Dovşan paltarını götürmək əvəzinə geri dönür və hərəkətlərini götür-qoy eləyərək ayaqlarını mətbəxə tərəf sürüyür. Pərdənin içindən süzülən gün işığı yaprımış çarpayıya düşür. Onların heç vaxt yaxşı çarpayıları olmayıb. Bunu onlara Cenisin valideynləri bağışlamışdılar. Kamodun üstündə Cenisin kiçik flakonları, manikür qayçıları, üstünə

iyinə sancılmış ağ sap çarxı, latun sancaqlar, telefon kitabçası, işıqsaçan siferblatlı rəngli saat, Cenisin bir dəfə də olsun istifadə eləmədiyi, jurnaldan qoparılmış resept, Yava ağacının muncuqlarından boyunbağı – Dovşanın milad hədiyyələri var. Cenisin valideynləri özlərinə yeni vanna otağı düzəltmələri vaxt onlardan götürdükləri iri oval güzgünü divara söykəmişdilər; Dovşan hey onu Cenisin kəmərinin üstündən bərkitmək istəyirdi, ancaq şurup almağa heç cür vaxt eləyə bilmirdi. Pəncərənin altında yarıyacaq iyələnmiş köpüklü su ilə dolu stəkan güzgünü asmaq lazım gələn boş yerə tutqun ləkəni əks etdirirdi. Buradaca divarda üç uzun paralel cızıq var. Bunu kim eləyib? Nə vaxt? Üstüörtülü yatağın arxasından vanna otağındakı döşəmənin ağ üçbucağı görünür; Cenis duşdan çıxandan sonra onun kürəyi buxardan narıncı rəngə düşür, qoltuğunun altında pırtlaşıq yaş tüklər, o, öpülmək üçün sevinclə Dovşana tərəf uzanır. Bu nə çağrılmayan sevinc idi ki, əvvəl Cenis, sonra isə onu bürümüşdü?

Mətbəxdə ölüm kimi soyuq, tavada yaddan çıxıb qalmış donuz əti donmuş piyın içindədir. Dovşan onu rəqəvinin altındakı kağız torbaya atıb qazovucla ləkəli, bərk piy parçalarını təmizləyir və onları da boşaldır. Aşağısı tünd-qəhvəyi ləkəli torbadan çürüntünün şirin iyi gəlir. Dovşan torbaya küt-küt baxır. Zibil yeşiyi giriş qapısının arxasındadır, ancaq heç iki addım da ata bilmir. Bu barədə düşünməyə dəyməz. O, qaynar suyu açır və tavanı islatmaq üçün rəqəvinə tutur. Buxanın nəfəsi qəbirdəki pıçıltı kimidir.

O, qorxu içərisində bir yeşikdən tələsik təmiz trusu, mayka və corab, ikincidən sellofanda üç köynək və mavi kartonda daha bir köynək, üçüncüsündən yuyulmuş qəhvəyi pambıq şalvar götürür, divar şkafından hər iki kostyumunu, idman köynəyini çıxarır, xırda şeyləri kostyuma bükür ki, aparmaq asan olsun. Dovşan bu işdən əməlli-başlı tərləyir. O, bağlamaları əlləri arasında saxlayır və dizini büküb sıxarkən mənzili bir də gözdən keçirir: mebel, xalçalar, divar kağızları – hamısı onun sifəti kimi, sanki, tünd pərdə ilə örtülmüş; otaqlarda səliqəsizlik hökm sürür və o, buradan getdiyinə sevinir. Qapı birdəfəlik çırpılır. Onun açarları içəridə qalıb.

Diş fırçası. Ülgüc. Zaponkalar. Çəkələklər. Pilləkənlə aşağı enərkən hər addımında yaddan çıxmış daha hansısa şeyi xatırlayır. O tələsir, ayaqları tappılı salır. Tullanarkən, az qala, dəhlizdəki qara şnurdan asılmış çıpraq lampaya toxunacaqdı. Dəhlizdən ötüb-keçəndə ona elə gəlir ki, onun poçt qutusunda adı yanına çağırır, göy mürək-kəblə yazılmış hərflər havanı lal qışqırıqlarla doldurur. O sivişib günün altına çıxır və öz-özünə gülməli görünür – eynilə qəzetlərin sonuncu səhifələrində haqlarında yazılan sirlə oğrularından biri – onlar pul, gümüş əvəzinə çini stəkan – nəlbəki yuyan, iyirmi rulon divar kağızı və bir yığın köhnə cır-cındır aparırlar.

– Gün aydın, mister Enqstrom!

Ah, bu, qonşudur, miss Arndt, o, kilsə üçün bənövşəyi şlyapa qoyub, əlində palma yarpağı tutub.

– A, hello. Səhhətiniz necədir?

Bu qadın onlardan üç ev o yana yaşayır, deyirlər xərcəngdir.

– Gözəl, – qadın dillənir, – çox gözəl.

Və gözəllikdən başını itirib yastı pəncələri ilə daş yolun maililiyinə instinktə söykənərək günün altında dayanır. Yaşıl maşın yanlarından şübhəli ləngliklə ötüb-keçir. Miss Arndt Dovşanın yolunu kəsir, qadın xoşhaliqdan pörtüb, məlum deyil nəyə görə, bəlkə də, sadəcə olaraq, tavanda sürünən və öz-özünə təəccüblənmək üçün dayanan milçək kimi daş yolda qaldığına görə minnətdardır.

– Gözəl havadır, – Dovşan deyir.

– Ah, mən lap heyran olmuşam, sadəcə olaraq, heyranam, Pasxaya bir həftə qalmış bazar günü həmişə belə mavi olur. Hətta damarlarda qan da daha sürətlə hərəkət eləyir, – qadın gülür.

Dovşan da gülür. Qadın iki cavan ağcaqayının naxışlı kölgəsində, sanki, isti asfaltla bitişib. Tamamilə aydındır ki, o, heç nə bilmir.

– Hə, mən də yaz təmizliyi barədə fikirləşmək qərarına gəlmişəm, – Dovşan qadının baxışlarını onun əllərinə zillədiyini görərək əyanilik üçün bağlamarı silkələyir.

– Gözəldir, – miss Arndt gözlənilməz istehzalı təbəssümlə hay verir, – gənc ərler həmişə dəhnəni çeynəyərək harasa tələsirlər, – və dairə cızaraq qışqırır: – Oy, ruhani ata!

Yaşıl maşın əvvəlkindən daha yavaş sürətlə küçənin ortası ilə geri qayıdır. Dovşan paltar bağlamasının ağırlığını ikiqat artıran həyəcan içində ələ keçdiyini görür. Dəhlizdən sivişib çıxır, miss Arndtin yanından qaçaraq keçir və onun ikibaşlı “Yox, bu müqəddəs Kruppenbax deyil”, – sözlərinə “Tələsirəm” deyərək cavab verir.

Yox, əlbəttə, bu, Kruppenbax deyil. Dovşan bunun kim olduğunu bilir, hərçənd ki adını bilmir. Yepiskopal kilsənin ruhanisi. Springer və ailəsi yepiskopal kilsəyə gedirlər – qoca yaramazın yüksək cəmiyyətə soxulmaq cəhdinin daha bir hiyləsi, onlar əvvəllər islahatlar kilsəsinə mənsub idilər. Dovşan, demək olmaz ki, qaçır; üzünə aşağı səki hər addımda onun dabanından yapışır. Bağlama asfaltın qabağını tutur. Həç olmasa, tinə çataydı. Yeganə ümid – ruhaninin onu tanımayacağıdır. Hiss eləyir ki, yaşıl maşın arxasınca sürünür: bəlkə, əlindəkiləri atsın və doğrudan da, dabanına tüpürsün? Köhnə süni buz fabrikində gizlənmək yaxşı olardı. Ancaq orayacan bütöv bir məhəllə qalıb. Yəqin, Rut artıq qabları yuyub və dağın o tərəfində onu gözləyir. Ətrafda hər şey göm-göydür.

Maşının yaşıl qanadı qarşısındakı suyu səssizcə yarıb keçən köpəkbalığı kimi havada Dovşanın dizinin arxa hissəsinə dəyib dağılan ləpəni qaldırır. Addımlarını yeyinlədikcə ləpə də güclü şəkildə dağılır. Arxadan nazik uşaq səsi tın-tın eləyir:

– Bağışlayın, siz Harri Enqstrom deyilsiniz?

Dovşan yalan danışmaq istəyinin necə zəiflədiyini hiss eləyərək geri dönür və yarıpçıltı ilə cavab verir:

– Hə.

Gənc sarışın boynunda hansısa ağ əsarət zənciri sol səkiyə tərəf dönür, əl əyləcini çəkir, mühərriki söndürür və beləliklə, maşını küçənin lazım olmayan tərəfində və hələ bir balaca iti bucaq altında dayandırır. Bu ruhanilərin xırda qaydalara necə də etina eləmədikləri çox maraqlıdır. Dovşan Kruppenbaxın oğlunun şəhərdə motosikllə necə şütüdüyünü xatırlayır. Bu, həmişə ona küfr eləmək kimi görünürdü.

– Mən Cek Ekkizəm, – ruhani tamamilə yersiz gülərək dillənir. Damağına yapışmış yandırılmayan siqaretin

ağ zolağı ilə vəhdətdə ağ yaxalığı komik effekt yaradır. O, 58-ci ilin yaşıl zeytun rəngli dördqapılı “büyük”indən çıxır və əlini Dovşana uzadır. Dovşan onu sıxmaq üçün paltar bağlamasını daş döşənmiş yolla səki arasındakı qazona qoymalı olur.

Ekklin əl tutması enerjili, təcrübəli və möhkəmdir, görünür bu, qucaqlaşmanı simvolizə eləməlidir. Bir anlığa Dovşana elə gəlir ki, Ekkiz onu heç vaxt buraxmayacaq. Dovşan ilişdiyini hiss eləyir; izahatı, pərt halda deyilmiş yalvarışları, barışıqı qabaqcadan görür – bunların hamısı onun qarşısında rütubətli divar kimi dayanır; ümitsizlikdən canına vicvicə düşür. Onu təqib eləyən adamda inadkarlıq hiss olunur.

Ruhani onunla yaşd olar, ola bilsin, azca böyükdür, boyu xeyli alçaqdır. Ancaq elə də balaca deyil; qara pencyinin altından açıq-aşkar gərəksiz əzələləri oynayır. O, nədənsə dilxor olub və sinəsini yüngülcə qabardaraq dayanıb. Uzun, kürən qaşları burnunun üst hissəsi üzərində qayğılı qırış salıb, ağzının altında xırda, rəngi qaçmış, qoza kimi iti çənəsi görünür. Dilxorçuluğa baxmayaraq onda nəşə məhrəmanə və səfehfason bir şey hiss olunur.

– Hara gedirsiniz? – soruşur.

– Nə? Heç yana.

Bu tipin kostyumu Dovşanı kırıxdırır. Kostyum ancaq özünü qara göstərir, əslində isə o, tünd-göydür, köhnə-dəbli, ancaq qəşəngdir, yüngül parçadandır. Manişka, döşlük, ya da bu daha necə adlanır, əksinə, soba kimi qaradır. Ekkiz gülümsəmək istəyir, ancaq damağındakı siqareti saxlamağa cəhd elədiyindən bunun əvəzinə fırxır. Əllərini pencyinə şappıldadır.

– Sizde təsadüfən kibrit yoxdur?

– Təəssüf ki, yoxdur. Tərgitmişəm.

– Deməli, məndən iradəlisiniz. – Fikirləşib qaşlarını qorxa-qorxa qaldıraraq Harriyə baxır. Onun qonur gözləri gərginlikdən dəyirmi və şüşə kimi rəngsiz olur. – İstəyirsiniz sizi aparım?

– Yox, lənət şeytana. Narahat olmayın.

– Sizinlə söhbət eləmək istəyirdim.

– Doğrudan?

– Doğrudan. Hətta çox istərdim.

– Yaxşı. – Dovşan paltarını yerdən götürür, “byuik”i qabaq tərəfdən dolanır və oturur. İçəridə plastikin kəskin şirintəhər iyi – təzə maşın iyi gəlir; Dovşan bu iyi dəridəndən ciyərlərinə çəkib bir az sakitləşir. – Cenis barədə?

Ekkklz başı ilə təsdiq edir və arxa pəncərəyə baxaraq səkidən uzaqlaşır. Onun üst dodağı aşağıdakından qabaqdadır, gözlərinin altında yorğun bənövşəyi çökəklik var. Onun üçün bazar – ağır gündür.

– O necədir? Neynir?

– Bu gün, deyəsən, xeyli normaldır. Səhər-səhər atası ilə kilsədə idilər.

Onlar küçə ilə üzüaşağı gedirlər. Ekkklz susur və gözlərini qırparaq yan şüşəyə baxır. Sonra cihaz lövhəsindəki siqaretyandıranın düyməsini basır.

– Mən belə də fikirləşirdim ki, o, valideynlərinin yanına gedəcək, – Dovşan deyir.

Ruhaninin onun üstünə bağırmadığından bir qədər dilxordur; görünür, öz işini əməlli bilmir.

Siqaretyandıran geri sıçrayır. Ekkklz onu siqaretə yaxınlaşdırır, qullab vurur və sanki, fikirlərini təzədən cəmləyir.

– Görünür, – ruhani dillənir, – siz yarım saatdan sonra geri qayıtmayanda o, sizin valideynlərinizə zəng vurub və atanızdan uşağı gətirməyi xahiş eləyib. Mən elə bilirəm ki, atanız onu hər cür sakitləşdirib, deyib ki, yəqin, siz haradasa ləngimisiniz. Onda Cenis xatırlayıb ki, siz evə ona görə gecikirsiniz ki, kimləsə küçədə oynayırmışsınız və fikirləşib ki, təzədən həmin yerə qaçıdıbsınız. Hətta mənə elə gəlir ki, atanız şəhəri gəzib baxırmış ki, haradasa basketbol oynayırlar ki.

– Bəs qoca Springer harada imiş?

– Cenis onlara zəng vurmayıb. Yazıq onlara yalnız gecə saat ikidə, bütün ümidlərini itirdiyi vaxt zəng eləyib.

“Yazıq”, – onun dilindən asan qopan yeganə sözdür.

– Ancaq gecə saat ikidə? – Dovşan soruşur. O qorxur, əlləri bağlamanı bərk-bərk sıxır, sanki, Cenisini sakitləşdirmək istəyir.

– O radələrdə. Onacan elə vəziyyətə çatmışdı ki, – spirtli içkidən və bütün başqa şeylərdən – anası mənə zəng vurdu.

– Sizə niyə?

– Bilmirəm. Adamlar həmişə mənə zəng vururlar, – Eklkl gülür. – Bu, belə də olmalıdır; bu sevindiricidir. Hər halda, mənimçün. Həmişə fikirləşmişəm ki, missis Springer mənə nifrət eləyir. O, aylarla kilsəyə gəlmir.

Zarafatının Dovşanda necə təəssürat doğurduğuna baxmaq üçün o tərəfə dönərək, qaşlarını bic-bic qaldırır və bundan onun iri ağız açılır.

– Bu, təxminən, gecə saat ikidə olub?

– İki ilə üç arasında.

– Oy, xahiş eləyirəm, bağışlayın. Qətiyyəni sizi yataqdan qaldırmaq istəmirdim.

– Əhəmiyyəti yoxdur, – ruhani peşmanlıqla başını bulayır.

– Heç özümü bilmirəm.

106

– Hə? Bu, müəyyən ümidə əsas verir. Yaxşı, əslində planlarınız necədir?

– Heç bir planım-zadım yoxdur. Necə deyərlər, yaddaşa oynayıram.

Eklklzin gülməyi Dovşanı təəccübləndirir, ancaq ağına gəlir ki, ruhani, deyəsən, elə dağılmış ailələr, evdən qaçan kişiler və s. sahələr mütəxəssisidir, “yaddaşa oynayıram” ifadəsi nəşə yeni bir şey gətirir. O məmnundur: Eklkl nəyin necə olduğunu bilir.

– Ananızın maraqlı baxışları var, – Eklkl deyir. – Onun fikrincə, sizin arvadınızla biz onu atdığınızı düşünərkən yanılırıq. Deyir ki, siz həddindən artıq yaxşı oğlansınız və belə hərəkət eləyə bilməzsınız.

– Görürəm, bu işlə ciddi məşğulsunuz.

– Hə, dünənsə əlavə olaraq bir mərhumla da məşğul olmuşam.

– Oy, siz Allah, bağışlayın.

Onlar tənbel-tənbel tanış küçələrlə gedir, süni buz fabrikinə arxada qoyurlar, bütün vadiyə mənşərə açan tını dövrə vururlar.

– Bilirsiniz nə var, əgər, doğrudan da, məni aparmaq istəyirsinizsə, onda Bruerə gedək, – deyir Dovşan.

– İstəmirsiniz ki, arvadınızın yanına aparım?

– Yox bir, dəvə. Yəni demək istəyirəm ki, bunun heç bir xeyri olmayacaq. Necə düşünürsünüz?

Ruhani bir müddət susur, onun aydın profili müsahibinə yönəlib, baxışları isə yan şüşəyə dikilib; iri maşın boğucu uğultu ilə qəti hərəkətlə irəli gedir. Harri artıq sualını təkrar eləmək istəyir, ancaq Ekkiz bu arada cavab verir:

– Əlbəttə, olmayacaq, əgər siz özünüz bunu istəmirsinizsə.

Belə görünür ki, mövzu bitib – məsələ kifayət qədər sadədir. Onlar Potter-avenyu ilə şoseyə enirlər. Günəşli küçələrdə yalnız təkçə uşaqlardır, onların bir hissəsi hələ də bazar günü məktəbləri kostyumundadır. Qızlar zıncırovlu narıncı don geyiblər. Lentləri corabları rəngdədir.

– O, nə eləyib ki belə – siz getmisiniz?

– Xahiş elədi ki, ona bir qutu siqaret alım.

Dovşan ümid eləyir ki, Ekkiz güləcəkdir, ancaq ruhani onun sözlərini bir qədər həddini keçən ədəbsizlik kimi qulaqardına vurur. Ancaq axı belə olub.

– Düz sözümdür. Hey ora-bura qaçmaq və onun hər yanda yaratdığı zir-zibili həmişə təmizləmək məni boğza yıxmışdı. Başa düşürsünüz, həmişə mənə elə gəlirdi ki, bu sındırılmış oyunaqlara, boş stəkanlara və televizora yapışmış qalmışam; vaxtında yemək heç vədə mümkün olmurdu, oradan heç cür çıxıb gedə bilmirdim. Sonra isə birdən başa düşdüm ki, bu, necə də asandır – çıx get, vəssalam, lənət şeytana, belə də oldu.

– İki gündən az olanda, doğrudan da, asandır.

– A... Ancaq axı qanun da var...

– Hələ bu haqda fikirləşməmişəm. Qayınanız bu barədə dərhal fikirləşib, ancaq arvadınız və mister Springer qəti olaraq bunun əleyhinədirlər. Məncə, səbəblər müxtəlifdir. Arvadınız nəşə donuq vəziyyətdədir, o istəmir ki, kimsə, ümumiyyətlə, nəşə bir hərəkətə başlasın.

– Zavallı. O elə səfehdir ki.

– Siz niyə buradasınız?

– Ona görə ki, siz məni tutubsunuz.

– Demək istəyirəm ki, evinizin yanına necə gəlib çıxıb-sınız?

– Təmiz alt paltarını aparmağa qayıtmışam.

– Məgər təmiz alt paltarını sizin üçün belə əhəmiyyətlidir? Əgər başqalarını belə asanlıqla tapdamaq mümkün-sə, ədəbdən yapışmaq nəyə gərəkdir?

Dovşan hiss eləyir ki, söhbət təhlükəli olmağa başlayır; onun öz sözləri özünə qayıdır, hər yanda tələ və qarmaq qoyulub.

– Hər şey bir yana, maşını ona qaytarmışam.

– Niyə? Məgər o, sizə qaçmaqdan ötrü lazım deyildimi?

– Sadəcə olaraq, fikirləşdim ki, avtomobil əslində ona məxsusdur. Maşını onun atası bizə ucuz qiymətə güzəşt eləmişdi. Bir də ki onun mənə heç bir xeyri yox idi.

– Heç bir? – Eklklz siqareti külqabına basır və əlini yenisi üçün pencəyinin cibinə aparır. Onlar yolu yamacın bir tərəfdən yuxarı qalxdığı, digər tərəfdən isə aşağıya, nə ev, nə də benzindoldurma məntəqəsi tikməyin mümkün olmadığı dərəcədə sərt şəkildə endiyi ən hündür kəsikdə dolanırlar. Aşağıda çay tutqun şəkildə parıldayır.

– Əgər mən arvadımı atmaq qərarına gələydim, – Eklklz deyir, – maşına minib min mildən çox uzağa gedərdim. – Ağ yaxalığın üzərindən sakitcə eşidilən sözlər, demək olar ki, məsləhət kimi səslənir.

– Mən məhz belə eləmişəm! – Dovşan onların arasında bu qədər ümumi məsələlər olduğundan vəcdə gələrək qışqırır. – Mən Qərbi Virciniyaya kimi getdim. Ancaq sonra qərara gəldim ki, hər şey cəhənnəm olsun və qayıtdım. – Bu söyüş söyməni qurtarmağın vaxtıdır. O, niyə hey söyüş söyür? Bəlkə, Eklklzdən uzaq olmaqdan ötrü – o hiss eləyir ki, qara paltarlı bu adamı hansısa təhlükəli qüvvə ona tərəf çəkir.

– Öyrənə bilərəm, niyə?

– Təsəvvürüm belə yoxdur. Səbəblər kombinasiyası. Tanış yerlər daha etibarlıdır.

– Bəlkə, siz arvadınıza kömək eləməyə qayıdıbsınız?

Dovşan buna cavab tapmır.

– Siz qarmaqarışıqlıqdan danışırırsınız. Sizcə, başqa gənc ər-arvadlar özlərini necə hiss eləyirlər? Özünüzü niyə istisna bilirsiniz?

– Fikirləşirsiniz ki, mən buna cavab verə bilmərəm, ancaq cavab verəcəyəm. Mən bir vaxtlar əla basketbol oynayırdım. Həqiqətən, əla. Ancaq insan birinci növdən olandan sonra – dəxli yoxdur nə də – ona artıq ikinci olmaq maraqlı deyil. Cənislə aramızda baş verəni isə ikinci növdən başqa heç cür adlandırmaq olmur.

Siqaretyandıran sıçrayır. Ekkklz gözlərini yenidən yola qaldırır. Onlar Bruerin ətrafına enirlər.

– Siz Allaha inanırsız? – Ekkklz soruşur.

Dovşan cavabı bu gün məşq elədiyindən heç bir tərəddüdsüz cavab verir:

– İnanıram.

Ekkklz təəccübdən gözlərini döyür. Təkgözlü profildə yumşaq göz qapaqları örtülür, ancaq sifət dönmür.

– Deməli, sizcə, Allah istəyir ki, arvadınızı iztirab çəkməyə məcbur eləyəsiz?

– İcazə verin sizdən soruşum. Sizcə, Allah şələlənin ağac olmasını istəyirmi? – Dovşana aydındır ki, Cimmı Mişketorun bu sualı mənasız səslənir; Ekkklzin kədərlə qullab vurduğu, ancaq udduğu tüstü onu əsəbiləşdirir. Ona aydındır ki, Ekkklz onun istənilən mülahizələrini eyni yorğun qullabla udacaq; onun işi – qulaq asmaqdır. İri açıq saçlı baş elə görkəmə malikdir ki, sanki, o qiymətli sirlərdən və hər rastına çıxanın köndələn təhlükəli sualı ilə düzülmüş boz soyuğu ilə doludur və onun bütün gəncliyinə baxmayaraq, bu sıyığı heç nə hansısa başqa rəngə boyaya bilməz. Dovşan birinci dəfə ona qarşı antipatiya hiss eləyir.

– Yox, – Ekkklz fikirləşib cavab verir. – Ancaq, mənəcə, o istəyir ki, xırda ağac böyüsün.

– Əgər bu, mənim kallığım deməkdirsə, buna görə ağlamayacağam, ona görə ki, mənim başa düşdüyümə görə yetişmək – elə ölmək deməkdir.

– Mən özüm də kamil deyiləm, – Ekkklz, sanki, hədiyyə edirmiş kimi dillənir. Allah bilir, bu nə hədiyyədir.

Dovşan ona etiraz eləyir.

– Deməli belə, sizin bu ağıldankəmə yazığınız gəlir, ya yox, ancaq mən onun yanına qayıtmaq fikrində deyiləm. Bilmirəm o nə hisslər keçirir. Artıq çox illərdir ki, bilmirəm. Mən yalnız hiss elədiyimi bilirəm. Məndə olanlar budur. Sizə məlumdurmu ki, bütün bu dəstəni saxlamaqdan ötrü nə ilə məşğul olmuşam? Ucuz mallar mağazalarında “Möcüzə-sürtgəc” adlı bir quruşluq dəmir qab nümayiş eləmişəm.

Ekkklz ona baxır və başını təəccüblə tərpədərək gülür.

– Sən demə, sizin natiqlik istedadınız buradanmış, – deyir.

Bu zadəgan istehzasında, heç olmasa, məna var – bu məna onların ikisini də yerində oturdur. Dovşan özünü daha inamlı hiss eləyir.

– Mən düşürəm, xahiş edirəm, saxlayın, – deyir.

Onlar artıq Uizer-stritdəirlər və iri günəbaxanlığa tərəf gedirlər. Gündüzlər o ölüdür.

– Bəlkə, sizi köçdüydünüz yerə aparım?

– Mən heç yana köçməmişəm.

– Necə istəyirsiniz. – Ekkklz uşaq pərtliyi ilə səkiyə yaxınlaşır və yanğınsöndürən su kranının qarşısında dayanır. Sərt dayanmadan baqajdan çıxqılı səsi gəlir.

– Sizdə nəşə sındı, – Dovşan bildirir.

– Bu, qolf üçün ağaclardır.

– Siz qolf oynayarsınız?

– Pis. Bəs siz? – Ekkklz canlanan kimi olur, yadından çıxan siqaret barmaqları arasında tüstülənir.

– Bir vaxtlar top daşıyırdım.

– İcazə verin, sizi oyuna dəvət eləyim. – Aha, bu tələdir.

Dovşan maşından çıxır və paltar bağlamasını sinəsinə sıxaraq, azadlığa çıxdığına görə sevincindən atılıb-düşərək səkidə dayanır.

– Mənim klyuşkam yoxdur?

– Kirayə götürmək çətin deyil. Xahiş eləyirəm, sizdən çox xahiş eləyirəm. – Ekkklz qapıdan danışmaqdan ötrü sağ oturacağına tərəf əyilir. – Partnyor tapmaq mənimçün çox çətinidir. Məndən başqa hamı işləyir, – o gülür.

Dovşana aydındır ki, qaçmaq lazımdır, ancaq oyun haqqında fikir və ovçunu gözdən qoymamağın təhlükəsizliyinə əminlik onu yerində saxlayır.

– Gəlin tez görüşək, yoxsa siz təzədən öz sürtgəclərinizi nümayiş eləməyə başlayacaqsınız, – Ekkklz təkid eləyir. – Çərşənbə axşamı? Saat neçədə? Dalınızca gəlim?

– Yox, mən sizə evə gələrəm.

– Söz verirsiniz?

– Hə. Ancaq mənim vədlərimə inanmayın.

– İnanmaq lazım gələcək. – Ekkklz Maunt Cacdakı ünvanını deyir və nəhayət, onlar ayrılırlar. Səki ilə bazar günü münasibəti ilə donub-qalmış vitrinlər boyunca ətrafa dərin mənalı nəzərlərlə göz qoya-qoya qoca polismen addımlayır. O, yəqin ki, bu ruhaninin yoxsullar üçün bağ-

lama apararı gənclər qrupunun prezidenti ilə vidalaşdığını fikirləşir. Harri polisənə gülümsəyir və şəhə halda – gözlərindən qılgılcım saçaraq uzaqlaşır. Maraqlıdır, yer üzündə heç kim sənə heç barmağının ucu ilə də toxuna bilməz.

Rut qapını açır. Əlində detektiv var, oxumaqdan gözləri yuxulu görünür. Başqa sviter geyib. Saçları sanki tündləşib. Dovşan paltarı çarpayıya tullayır.

– Səndə çiyinlik var?

– Sənə nə olub, bəlkə, elə bilirsən, artıq bu mənzil sənindir?

– Sən mənimsən, – o cavab verir. – Sən mənimsən, günəş də, ulduzlar da mənimdir.

Dovşan qızı qucağına sıxan vaxt ona, doğrudan da, elə gəlir ki, bu, belədir ki var. Rut istidir, doludur, demək olmur ki, elastikidir, demək olmur ki, belə deyil. Sabunun zərif qoxusu Harrinin burun pərelərinə qalxır və çənəsi nəmi duyur. Rut başını yuyub. Tünd saçları səliqə ilə geri daranıb. Təmizdir, elə təmizdir ki, böyük təmiz qadınlı. Dovşan burnu ilə onun başına sıxılaraq bihüşedici iydən doyunca içir. O, Rutun yana əyilmiş, köpüklənmiş yaş saçlı başını gur şırnaqla tökülən su altına tutub duşda çılpaq dayandığını təsəvvür eləyir.

– Mən səni gül kimi açılmağa məcbur elədim, – o əlavə eləyir.

– Sən, sadəcə olaraq, möcüzəsən, – qız onu sinəsindən itələyərək deyir və kostyumunu necə səliqə ilə asdığına baxıb maraqlanır. – Maşını arvadına qaytardın?

– Heç kim yox idi. Hiss olunmadan girib-çıxdım. Açarı içəridə qoydum.

– Yəni səni heç kim tutmadı?

– Düzünü desəm, tutdular. Yepiskopal kilsənin ruhanisi məni geriyə, Bruerə gətirdi.

– Qulaq as, sən doğrudan dindarsan?

– Ondan xahiş eləməmişəm.

– Nə dedi?

– Elə bir şey demədi.

– Sifətdən necə adamdır?

– Kifayət qədər zəhlətökən. Hey gülür.

– Bəlkə, onu sən güldürübsən.

– Çərşənbə axşamı onunla qolf oynamağa dəvət elədi.

– Zarafat eləyirsən?

– Yox, ciddi sözümdür. Dedim ki, bacarmıram.

Rut gülür, adətən, sənin həyəcanlandırдыңın, ancaq bunu etiraf etməyə utanan qadınlar kimi uzun müddət gülür.

– Ay mənim gözəl Dovşancığazım! – qız zərif həyəcanla, nəhayət, ucadan səslənir. – Sən ki yer üzündə elə belə veyllənirsən, düzdürmü?

– O özü mənə ilişdi, – Harri məsələnin nə yerdə olduğunu izah etmək cəhdinin hansısa naməlum səbəbdən qızı güldürməli olacağını hiss eləyərək təkidlə dillənir. – Mənim bu işlərə, ümumiyyətlə, qarışacağım yoxdur.

– Ay yazıq, – qız hay verir. – Sən, sadəcə olaraq, dəfə edilməzsən.

112

Dovşan böyük rahatlıqla, nəhayət, çirkli paltarlarını çıxarır, təmiz alt paltarı, təkə corab və qəhvəyi rəngli pambıq şalvar geyir. Ülgücünü yadından çıxarıb evdə qoyub, ancaq Rutun, qadınların qoltuqlarının altını qırıxdıqları kiçik ülgücü var. Dovşan seçimini yun idman köynəyi üzərində saxlayır, çünki yaz axşamları soyuq tez düşür. Yenə zəmsə tufilləri geyməli olur. Başqalarını götürməyi unudub.

– Gedək gəzək, – o, paltarını dəyişib bildirir.

– Mən kitab oxuyuram, – qız hay verir. O, stulda oturub; kitab, demək olar ki, axıracan oxunub. O, kitabları səliqəli saxlayır, qiyməti cəmi 35 sent olsa da, kağız cildləri salamatdır.

– Gedək. Havamızı dəyişək, – o yaxınlaşır və qızın əlindən detektivi almağa çalışır. Kitabın adı “Ölülər Oksfordda”dır. Rutun yanında, burada o, gözəl Harri Enqstrom olduğu halda, onun Oksforddakı ölülərlə nə işi var?

– Dayan, – qız xahiş eləyir, səhifəni çevirir və Dovşan kitabı onun əlindən dartıb alana kimi daha bir neçə fraza oxumağa macal tapır, sonra gözlərini yumur və kitabı əlindən buraxır. – Aman Allah, nə yaman inadkarsan.

Dovşan səhifələrin arasına yanmış kibrit çöpü qoyur və qızın yalın ayaqlarına baxır.

– Sənin idman ayaqqabın, ya da buna oxşar nəsə bir şey varmı? Dikdabanla gəzmək olmaz.

– Yoxdur. Mən yatmaq istəyirəm.

– Tez yatarıq.

Dovşanın bu sözlərini eşidərkən Rutun gözləri ona tərəf çevrilir və qız dodaqlarını yüngülcə şişirdir. Onda, hər halda, nəşə bir vulqar cəhət var: belə qeydləri heç cür qulaqardına vura bilmir.

– Getdik. Alçaqdabanlı tuflini gey və biz sənin saçını qurudaq.

– Dikdabanı geyəcəyəm, – Rut tuflini ayağına çəkmək üçün əyildiyi vaxt Dovşan təbəssümlə onun ayrıncının ağı xəttinə baxır, dübbədüzdür. Ad günü olan balaca qızlardakı kimi. Onlar parkın içindən keçib dağa yaxınlaşırlar. Zibil üçün səbətlər və səyyar metal skamyalar hələ yerbə yer edilməyib. Betondan və taxta talaşa olan skamyalarda sısqa qocalar, lələklərində boz rəngin cürbəcür çalarları olan böyük göyərçinlər kimi gündə qızınırlar. Xırda yarpaqlarla görünməz olan ağaclar yarıçılpaq torpağı şəffaf kölgə ilə tozlandırırlar. Paya ilə tarım çəkilməmiş iplər təzə biçilmiş qazonu süpürülməmiş çınqıl yoldan ayırır. Boş orkestr qübbəsindən – onun yanındakı yamacdan müntəzəm əsən xəfif meh kölgədə adama sərİN gəlir. Yun köynək lap yerinə düşdü. Burulub işə salınan oyuncaq başlı göyərçinlər kiçik çəhrayı pəncələrilə tum dənləyir, qanadlarını çırparaq uçur və yenidən yerə qonurlar. Əyyaş fizionomiyalı hansısa bir avara əllərini söykənəcək boyu uzadaraq oturub və pişik kimi qəşəng-qəşəng asqırır. On dörd və aşağı yaşlı bir neçə oğlan uşağı, sarı lövhədə kiminsə qırmızı rənglə “Teks və Cozi”, “Rita və Cey” çəkdiyi idman oyunları üçün avadanlıqlı bağlı sarayın yanında bir-birini itələyir və siqaret çəkirlər. Maraqlıdır, onlar qırmızı rəngi haradan götürüblər? Tutqun qəhvəyi torpağın içindən yaşıl tellər süzülüb keçir. Dovşan Rutun əlindən tutur. Orkestrin qübbəsi qarşısındakı dekorativ hovuzdan suyu buraxıblar və hovuzun dibini zirzibillə doludur. Onlar hovuzun soyuq əyri kənarları boyunca gedir və qübbənin səssizliyində addımlarının əks-sədası eşidilir. İkinci Dünya müharibəsi zamanının abidəyə çevrilmiş tank lüləsini uzaqdakı tennis kortuna tuşlayıb. Torlar hələ tarım deyil, meydançanın sərhədləri və xətlərinə ağı rəng çəkilməyib.

Ağaclar qaralır, pavilyonlar dağın altına diyirlənir. Rut Dovşanla parkın gecələr xuliqanlar avaralanan yuxarı

hissəsinə gedirlər. Pilləkənin ilk pillələri, demək olar ki, şişib iriləmiş puçurların donuq kəhrəba kimi yüngülcə dəyişmiş sıx kolluğun ot-ələfi ilə örtülmüşdür. Bu pilləkəni çox illər əvvəl, piyada gəzintilərin dəbdə olduğu vaxtlar dağın Bruer tərəfdəki yamacında tikmişdilər. Pillələr, arasına möhkəm torpaq tökülmüş altı futluq qırlı şalbanlardan düzəldilmişdi. Sonralar bu dəyirmi pillələri dəmir borularla bərkitmişdilər, torpağın üstünə isə xırda, maviyə çalan çınqıl səpilmişdi. Rut böyük çətinliklə qalxır. Dovşan onun ağır bədəninin torpağa girən iti dikdabanının müvazinəti necə zorla saxladığına baxır. Qız batır və çınqılın layı altında gizlənən nahamar süxura toxunaraq büdrəyir. Yanları müvazinətini saxlamaq üçün yırğalanır, əllərini oyan-buyana atır.

– Tufllərini çıxart, – Dovşan deyir.

– Və ayağımı əzim? Gör nə qayğıkeşsən.

– Onda geri qayıdaq.

– Yox-yox, lap az qalıb.

– Biz hələ yolun heç yarısını getməmişik. Tuflləri çıxart.

Tezliklə bu göy daşlar qurtaracaq, sonra yapışmış torpaq olacaq.

– Şüşə qırıntıları ilə.

Ancaq o, hər halda, tufllərini və corabını çıxarır. Dovşanın gözləri qarşısından onun nazik topuğu üzərində dolu ağ baldırları görünüb yox olur. O, təşəkkür əlaməti olaraq özü də ağırları Rutla bölüşməkdən ötrü tufllərini çıxarır, ancaq görünməyən daşlar bədənə bütün ağırlığını ayaqları üstünə saldığı vaxt, doğrudan da, dərisinə soxulur. Bu azmış kimi torpaq da soyuqdur.

– Ay! – Dovşan qışqırır. – Oy!

– İrəli, əsgər! Kişi ol.

Şalbanların kənarındakı otluqla getmək lazım gəldiyi, nəhayət, onların ağıllarına gəlir. Pilləkənin bir hissəsi onu yuxarı qalxan tunele çevirən ağac budaqları ilə örtülüb. Digər yerlərdə Bruerin təpəsinə mənzərə açılır, onların içərisində şəhərdəki yeganə göydələn – məhkəmənin iyir-mimərtəbəli binası gözə dəyir. Yuxarı pəncərələr arasında relyefli beton qartallar qanadlarını açırlar. Onlara qarşı boyunlarında dama-dama şərf iki yaşlı cütlük – quşları sevənlər enirlər; onlar palıdın əyri-üyrü xırda budaqlarının arxasında gözdən itən kimi Dovşan pilləkəndən Ruta

tərəf atılır, onu möhkəm qucaqlayıb özünə sıxır, tərdən duzlu donuq dodaqlarından öpür. Qız hesab eləyir ki, indi öpüşmək vaxtı deyil, onun birtərəfli qadın ağılı dağa qalmaqda məşğuldur. Ancaq fikirləşəndə ki, kağız kimi rəngi qaçmış şəhər ayaqları onun xatirinə daşların üstündə dolaşır, bu hiss Dovşanın gərginlikdən dəli kimi döyünən ürəyini doldurur və o, ümitsizliyin zəifliyi ilə qızın möhkəm bədənindən yapışır. Təyyarə onların başı üstündən havanı tələsikliklə itələyərək gurultu ilə uçub gedir.

– Mənim kralıçam, – Dovşan deyir, – mənim gözəl atım.

– Nə?

– Atım – madyanıam.

Dağın lap zirvəsi yanında dik qaya göyə millədir. Burada üç z-şəkilli aşırım formasında “Belveder” mehmanxanasının asfaltlanmış avtodayanacağına aparən dəmir məhəccərli beton pilləkən tikilmişdir. Onlar təzədən tuflilərini geyir və ayaqları altına sərilmiş şəhərə baxaraq, pilləkənlə yuxarı qalxırlar.

Uçurumun kənarı məhəccərlə dövrələnib. Dovşan indi birdən zenitdən aşağı enən günəşin isitdiyi ağ tirdən yapışır və düz aşağı, ağacların açılmış çətirlərinə baxır. Dəhşətli mənzərədir, Dovşan bu mənzərəni uşaqlıqdan, qarşısında hər dəfə: ora tullansa, nə olar – əzilib ölər, ya yuxudakı buludlar kimi bu yumşaq yaşıl şarların içinə düşər – sualının dayandığı zamandan xatırlayır. Sahənin aşağı görüş hissəsində perspektivlə nazik bıçaq ölçüsünə kimi qısaldılmış şaquli daş divar onun ayaqlarına tərəf qalxır. Yuxarıda – yamacın maili ətəyi orada-burada kol basmış cığırılar açır, onların buraya dırmaşdıqları gölməçələri və pilləkənləri aşağı enir.

Rut, sanki, kitab oxuyarkən olduğu kimi gözlərini göz qapaqları ilə yarıya qədər örtür, gözlərini ayırmadan şəhərə baxır. Şəffaf havada onun yanaqlarının aydın çəkilməsi silueti ürkək və tərpənməzdir. Bəlkə, Dovşana elə gəlir ki, o, hindu qadındır. Axı o, meksikalı kimi doğula biləcəyindən də danışırdı.

Yaxşı. Onlar bura, “ceyranın belinə” çıxıblar. Maraqlanmağa? Nə ilə? Şəhər – parkın kənarındakı xırda evlərdən başlayır, çardaqların və parıldayan avtomobillərin ləkələri

səpilməmiş geniş, qırmızı gül dibçəkləri rəngində hədəqədən çıxmış qarnından keçir və uzaqdakı çay üzərində sərilmiş dumandakı çəhrayı işıltı ilə qurtarır. Bu tüstüdə qazholderlər tutqun şəkildə sayrışırlar. Şəhərin ətrafları onun arxasınca şərf kimi uzanır. Görmə sahəsində yerləşən şəhər iridir və Dovşan, sanki, onun qəlbinin bu dünyanın gerçəklərində iştirak eləməsini arzulayır, elə bil, həqiqət – bu zəif məhlulda elə sirdir ki, onun haqqında təsəvvürü duymaq bizə yalnız intəhasızlıq vermək bacarığındadır – bunu istəyərək dodaqlarını bir-birindən aralayır. Havadan ağız quruyur.

116

Bütün bu gün Allah haqqında fikirlərlə ötüb-keçib: Rutun istehzaları, Ekklin təcəüblü baxışları niyə bizə heç kimin inanmadığı şeyləri öyrədir? Burada dayandığın vaxt tamamilə aydındır: bir halda ki döşəmə var, deməli, tavan da var, bizim yaşadığımız sahə isə açıq-aydın yuxarı yönəlib. Kimsə ölür. Bu, həddən artıq iri kərpic yığını içərisində kimsə ölür. Fikir öz-özünə gəlir – labüd faiz. Bu küçələrdə kimsə hansısa evdəsə öləcək – bu dəqiqə olmasa da, növbəti dəqiqədə və Dovşana elə gəlir ki, məhz həmin insanın birdən-birə daşa dönmüş sinəsində bu yastı, aşağıya sərilmiş qızılgülün ürəyi dustaq edilmişdi. O, gözlərilə bu yeri axtarır – birdən ona, qocanın xərcəngdən qaralmış ürəyinin ipdən asılmış meymun kimi ənginliklərə yüksəldiyini görmək müyəssər olar. O, ayaqları altındakı kərpic rəngli qırmızı illüziyanın bu canlı məxluqu rədd edəcəyi vaxt ah çəkib yüngülləşəcəyini eşidəcəyinə ümid eləyərək qulaqlarını şəkləyir. Sakitlik onun ümidlərini alt-üst eləyir. Avtomobil sıraları tamamilə səssizcə sürünür, evlərdən birinin qapısında hansısa nöqtə görünür. O, burada nə eləyir, niyə havadan asılıb? Niyə evdə deyil? O qorxur və Rutdan xahiş eləyir:

– Məni qucaqla.

Qız yöndəmsiz halda tabe olur – ona yaxınlaşır, əllərindən tutur, yancağıyla onunkuna sıxılır. Dovşan onu var gücü ilə özünə tərəf çəkir və halı yüngülləşir. Ayaqları altındakı Bruer batan günəşin şəfəqlərində qızın; onun havanı udan sinə kimi büründüyü iri qırmızı örtüyü qalxır; yüz minlərin ulu əcdadı – anası, məhəbbət sığınacağı, insan əlinin hiyləgər parıltı saçan əməli varlıq Bruer və nəhayət,

Dovşan özünü tam təhlükəsizlik şəraitində hiss eləyərək, erköyün uşaq kimi, ona qərəzli sual verir:

– Sən, doğrudan, qəhbə olubsan?

Rut onun təəccübünə səbəb olaraq daş kimi qalır, qucağından kobudluqla çıxır və məhəccərin lap yanında hədələyici tərzdə dayanır. Gözləri qıyılır. Hətta çənəsi də formasını dəyişir. Dovşan əsəbi səyriməyə tutulur, üç boyskautun asfalt meydançanın əks tərəfindən gülümseyərək, gözlərini onlara dikdiklərini görür.

– Bəs sən, doğrudan, əclafsan?

Dovşan hiss eləyir ki, ehtiyatla cavab vermək lazımdır.

– Qismən hə.

– Çox gözəl.

Onlar aşağıya avtobusla gedirlər.

* * *

117

Çərşənbə axşamı gündüz hava tutqundur. Dovşan avtobusla Maunt Caca gedir. Ekkiz şəhərin şimal qurtaracağında yaşayır və o – Dovşan öz rayonunun yanından sağ-salamat keçir, Sprus-stritə çıxır və uca səslə özü haqqında “Ah, mən Harriyə vurulmuşam” oxuya-oxuya addımlayır.

Ürəyi sakitdir. Onlar Rutla artıq iki gündür onun puluna dolanırlar, onun hələ on dörd dolları qalıb. Bundan başqa, bu gün səhər Rut ayın-oyun almağa gedərkən o, qızın kamodunda xeyli eşələnib onun bank hesabında – fevralın axırında Rutun beş yüz dollardan çox pulu vardı – olduğunu öyrənmişdi. Onlar bir dəfə şar-şar oynamışdılar və bütün bunlardan başqa dörd filmə – “Gigi”, “Zəng, Kitab və Şam”, “Altıncı Səadət Mehmanxanası” və “Tüklü köpək” filmlərinə baxmışdılar. “Mikki Mausun Klubu” verilişində o – Dovşan “Tüklü köpək”dən o qədər fraqment görmüşdü ki, özünü bütün filmə baxmaqdan saxlaya bilməmişdi. Elə bilirsən ki, adamların yarısını tanıdığın şəkilli albomu vərəqləyirsən. Raketin çardağı deşib keçdiyi və Fred Makmarreyin əlində qəhvədən evdən çölə qaçdığı səhnəni isə lap beş barmağı kimi bilirdi.

Rut onu əyləndirirdi. Qız şar-şarı dəhşətli şəkildə oynayırdı – sadəcə olaraq, gölməçədə suyu şappıldadır və şarı

əlindən yerə salırdı. Tarap bir şillə. Hər dəfə kinoda stereofonik dinamik onların arxasında gurlamağa başlayan kimi Rut geri dönür və salonda kiminsə bərkdən danışdığı zaman olduğu kimi fitə basırdı. “Altıncı Səadət Mehmanxanası”nda İnqrid Berqman ekranda görünən kimi o, Dovşana sarı əyilib pıçılı ilə soruşmuşdu: “O, doğrudan da, qəhbədir?” Dovşanı Robert Donat çox məyus eləyirdi, onun görkəmi dəhşətli idi. O, öləcəyini bilirdi: təsəvvür eləyin ki, ölürsünüz və bu zaman özünüzü narıngi yerinə qoyursunuz. Dünən axşam Rut “Zəng, Kitab və Şam” filmi belə şərh eləyib: “Burada niyə bonqo təbilini heç vaxt görmürsən?” Dovşan gizli olaraq and içdi ki, bir-iki dənəsini tapsın. O, yarım saat əvvəl Uizer-stritdə avtobus gözləyərkən onları “Oxlar və Disklər” musiqi mağazasının vitrinində görmüşdü. Qiyməti 19,95. Avtobusda bütün yol uzunu bonqonun ritmini dizlərində təqıldadırdı.

118

“Ona görə ki, mən Harri-ri-yə vurulmuşam...”

61 nömrə – ağ taxta işləməli, yunan məbədi təsviri olan kiçik şüşəbəndli və iri balığın pulcuğu kimi parıldayan şifer damlı böyük kərpic ev. Evin arxasındakı həyətdə torla çəpərlənmiş sarı uşaq yelləncəkləri və qumluğu var. Harri yolla getdiyi vaxt bu xırda ağılda kiçik zingildəyir. Otun rəngi yağışdan əvvəl və rəngli şəkillərdəki kimi zəhərliyaşıldır. Hamısının bir yerdə qeyri-normal şən görkəmi var – Dovşan həmişə fikirləşib ki, ruhanilər üstü qara qontla örtülən tutqun daş qalalarda yaşayırlar. Ancaq qapının üstündəki xırda lövhədə xırda çəkilə balıq formasında “Pastorluq” oyulub. O, bu balıqla iki dəfə qapını döyür. Heç kim hay vermir və yenə iki dəfə döyür.

Sifəti çil-çil, yaşılqözlü diribaş, bəstəboy qadın qapını açır.

– Kim lazımdır? – səsi elə gəlir, sanki, “nə cəsərlə” demək istəyir.

O, Dovşanın uca boyuna uyğunlaşmaqdan ötrü başını yuxarı qaldıranda gözləri geniş açılır, mamırlı yaşıl zolaq sancılmış parlaq bəbəklərinin ağı görünür.

Dovşanın birdən – heç nədən, elə bil, ağına gəlir ki, ona qalib gəlib; bu, qadına xoş gəlib. Çillər onun dik, yüngülcə yastılanmış gündə qaralmanın ləkələri altında ensiz və rəngi qaçmış burnunu lap ləkə-ləkə edir. Dərisi tərəvətli

uşaq dərisi kimi xırda məsaməlidir. Əynində çəhrayı şortu var. O qədər şəndir ki, cığallığın sərhədindədir. Dovşan deyir:

- Hello.
- Salam.
- Bağışlayın, müqəddəs ata Ekkiz evdədir?
- O yatır.
- Günorta vaxtı?
- O, demək olar ki, bütün gecəni yatmayıb.
- Ay yazıq.
- İçəri keçmək istəyirsiniz?
- Düzü, bilmirəm. O demişdi ki, gəlim.
- Çox ola bilər. Buyurun, keçin.

Qadın onu dəhlizdən, pilləkənin yanından hündür tavanlı gümüşü divar kağızlı, piano, divarlarda akvarel təsvirlər, rəflərdə çoxlu kitab və üstündə dörd şarlı kəfگیر olan saatin – belələri əslində heç vaxt dayanmır – olduğu sərini otağa aparır. Hər yanda çərçivəyə alınmış fotosəkil-lər var. Söykənəcəyində və dibçək qoyulan yerdə burması, sarı üzülkləri istisna olmaqla mebel tünd-yaşıl və tünd-qırmızıdır. Otaq adamda buz laqeydliyi yaradır. Qadın xalçanın ortasında dayanır və deyir:

– Eşidirsiniz?

Dovşan dayanır, eşitdiyi küt səs təkrar olunmur.

– Elə bildirdim, bu alçaq köpüb, – qız aydınlaşdırır.

– Siz dayəsiniz?

– Arvadıyam, – deyə bildirir və sübut kimi ağ divanın ortasında oturur.

Dovşan üzbəüz hündür başaltılı yumşaq kreslodə oturur. Kələ-kötür tünd parça onun yalın əllərini yüngülcə cızır. Əynində dama-dama idman kostyumu var, qolunu dirsəyəcən çirməyib.

– Ah, bağışlayın.

Hə, əlbəttə. Qadının bir-birinin üstünə aşırıldığı çıpaq ayaqlarında şişmiş venanın göy ləkələri görünür. İndi o oturduğu vaxt sifəti qapı ağzında dayanarkən görüldüyü kimi elə də cavan deyil. Başının münasib hərəkətilə saçlarını geri atdığı vaxt ikiqat çənəsi – buxağı görünür. Adami iştaha gətirən bulkadır. Döşləri bərkdir.

– Uşağınızın neçə yaşı var?

– İki uşağım var. İki qız – üç yaşında, bir yaşında.

– Mənim oğlumun iki yaşı var.

– Mən də oğlan istəyirdim, – deyir, – qızlarla şəxsi münasibətlərimiz yaranır. Bir-birimizə həddindən artıq oxşayırıq. Kimin nə fikirləşdiyini tamam-kamal bilirik.

Öz uşaqlarını sevmir. Dovşan dilxor olur – necə olsa ruhani arvadıdır.

– Bəs əriniz bunu görür?

– O, Cek valeh olub. Qadınlar ondan ötrü mübahisə eləyəndə ona xoş gəlir. Bu, onun kiçik hərəmxanasıdır. Əminəm ki, oğlan olsaydı, o qorxardı. Siz özünüzdünkündən qorxursunuz?

– Oğlumdan? Əlbəttə yox. Axı onun cəmi iki yaşı var.

– Mənə inanın, bu, iki yaşdan çox-çox əvvəl başlayır. Seksual antaqonizm praktik olaraq doğulan gündən baş qaldırır.

120

– Mən bunu bilməmişəm.

– Sizin üçün daha yaxşı. Görünür, primitiv atasınız. Məncə, Freyd Allaha oxşayır və siz buna sübutsunuz.

Dovşan gülümsəyir – görünür, Freydin gümüşü divar kağızları ilə, sarayın akvarel təsviri və qadının başı üzərindəki kanalla necəsə əlaqəsi var. Yüksək bacarıqdır. Qadın barmaqlarının ucu ilə gicgahına toxunur, saçını geri atır, gözlərini yumur və azca açılmış qalın dodaqlarından ah eşidilir. Dovşan sarsılıb – qadın bu dəqiqə Rutun kiçildilmiş surəti kimi görünür.

Ekklin öz evində qəribə tərzdə güclənmiş nazik səsi pilləkəndən qışqırır:

– Lüsi! Coys yatağıma soxulur!

Lüsi gözlərini açır və fəxrlə bildirir:

– Bax, görürsünüz.

– O deyir ki, sən icazə veribsən, – zingiltili səs məhəccərin, divarın və divar kağızı qatlarının içindən keçib gəlir.

Missis Ekkiz qalxır, qapıya tərəf gedir. Çəhrayı şortu arxadan qırışıb və yuxarı qalxıb. Onun ombası divandan da ağıdır. Hələ ki qadın oturmuşdu, dərisi təzyiqdən qızarmışdı, indi isə tədricən rəngi ağarır.

– Mən ona heç belə şey deməmişəm! – Qadın yuxarıya çığır və ağ əllərlə öz əzilmiş qəşəng, sağ yarisində qara sapla çitənmiş cibi gözə dəyən şortunu aşağı dartır.

– Cek, – qadın sözüünə davam eləyir, – qonağın gəlib!
Çox hündürboylu cavan oğlan deyir, onu sən dəvət elə-
yibsən.

Söhbət ondan düşəndə Dovşan qalxır və qadının arxa
tərəfində dayanıb əlavə eləyir:

– Qolf oynamağa.
– Qolf oynamağa, – qadın əks-səda ilə təkrar edir.
– Ay, ay, ay, – yuxarıdan sakit, sonra qışqıncıq səsi gəlir:
– Hello, Harri. Bu saat düşürəm.
– Anam icazə verib! Anam icazə verib! – Yuxarıda uşağ
nıqqıldayır.

– Hello! – Dovşan da cavabında qışqırır.

Missis Ekklz maraqla başını döndərir:

– Harri...?

– Enqstrom.

– Siz nə ilə məşğul olursunuz, mister Enqstrom?

– Mən? Mən, necə deyim, indi işsizəm.

– Enqstrom. Hə, aydındır. Siz o yoxa çıxan adam deyil-
siniz ki? Springerlərin kürəkəni.

– Özüdür ki var, – Dovşan gümrəhliklə cavab verir və
qadın onun cavabını eşidəndə ondan necə yekəxanılıqla
üz çevirdiyi həmin o saniyədə Dovşan azacıq da olsa fikir-
ləşmədən onun qəşəng ombasına yüngülcə şapalaq çəkir.
Bərkdən yox – vur-tut yüngülcə şapalaq, eyni vaxtda həm
danlaq, həm nəvazişlə – eynilə cibi şappıldatmaq kimi.

Qadın ildırım sürətilə dönərək, öz arxa hissəsini təh-
lükəsiz yerdə gizləyir. Sanki, sancaq batırılmış kimi hirsin-
dən ağarmış üzündə dərhal çillər görünür. Dovşanın onda
sınadığı yumşaq, tənbel və isti hisslərlə donmuş soyuq
baxışı o dərəcədə uyuşmur ki, əslində heç bir-birilə bağ-
lanmır da. Dovşan üz-gözünü axmaqcasına turşudur – üst
dodağını saxta peşmançılıqla alt dodağına sıxır.

Pilləkəndəki vəhşi gurultudan divarlar silkələnir. Ekklz,
az qala, müvazinətini itirərək pilləkəndən düz onların üstü-
nə düşür və dayanıb çirkli ağ köynəyini qırış-qırış olmuş
qəhvəyi şalvarına soxmağa başlayır. Yumşaq kirpikləri
altında bulanıq gözləri yaşarır.

– Bağışlayın, – deyir, – elə fikirləşməyinin unutmuşam.

– Onsuz da, hava buludludur, – Dovşan narazı halda
gülümsəyərək cavab verir. Qadının yançağı elə qəşəng idi

ki, hər şey yerində, möhkəm və elastiki. Yəqin, bu dəqiqə hər şeyi danışıacaq və onda işlər fırtına olacaq – onun işi bitib. Qoy olsun. Dovşan heç özü də bilmir bura niyə gəlib.

Bəlkə də, qadın deyirdi, ancaq əri dərhal onun əsəblərinə toxunmağa başlayır. Nə danışırsınız, yağış başlayana qədər, şübhəsiz ki, bütün doqquz çalanı götürərik, – Dovşana deyir.

– Cek, axı sən indi qolf oynaya bilməzsən. Deyirdin, əlavə bir neçə yerə dəyməlisən.

– Səhər tezdən dəymişəm.

– İki yerə. Cəmi iki yerə. Sən Freddi Devisə və missis Lendisə dəyişən. O adamlara ki, onlarda hər şey qaydasındadır. Bəs Ferri? Artıq yarım ildir ki, mənə bu Ferrilərdən danışırsan.

– Onlara nə olub axı? Onlar heç vaxt kilsə üçün heç nə eləməzlər. Missis Ferri Miladın birinci günü gəldi və mənimlə rastlaşmamaqdan ötrü çıxdı.

– Ola bilsin onlar kilsə üçün heç nə eləməzlər və məhz buna görə də onlara dəymək lazımdır, sən bunu əla bilirən. Hə, sənin aylarla missis Ferrinin niyə yan qapıdan çıxması haqqında hamının başını ağrıtdığını istisna olmaqla, onlarda xüsusi heç nə yoxdur. Əgər o, Pasxaya təşrif gətirsə, yenə həmin şey olacaq. Mənim fikrimi bilmək istəyirsənsə, siz missis Ferri ilə bir-birinizi gözəl başa düşərsiniz; ikiniz də eyni cür infantilsiniz.

– Lüsi, mister Ferrinin ayaqqabı fabriki olması, hələ onları orada işləyənlərdən daha yaxşı xristian olması demək deyil.

– Ah, Cek, sən nə qəmişən. Sən, sadəcə olaraq, birdən kiminsə gəlib sənə saqqalını qıracağından qorxursan, xahiş eləyirəm, özünə bəraət qazandırmadan ötrü İncildən sitat gətirməkdən əl çək. Mənimçün bu Ferrilər kilsəyə gələcəklərmi – gəlməyəcəklərmi, hətta İeqova şahidləri olacaqlarının belə qətiyyəni fərqi yoxdur.

– İeqova şahidləri, hər halda, inandıqlarını təcrübədə həyata keçirirlər.

Ekkiz Harriyə tərəf dönərək bu iti iraddan sonra kövrək, şübhəli tərzdə hırıldayır, ancaq onun gülüşünü kədərləndirir, dodaqları uzanır, dişləri isə qabağa çıxır.

– Bilmirəm sən bununla nə demək istəyirsən, ancaq mənə evlənmək təklif elədiyini vaxt sənə bildirmişdim ki,

mənim baxışlarım hansılardır və sən də demişdin ki, yaxşı, hər şey qaydasındadır.

– Hə, sənin ürəyin xeyirxahlıq üçün açıq olana kimi.
– Pülləkənin xalça döşənmiş yuxarı meydançasına məhəccərdən asılaraq əynində trus balaca qız dayanıb. O, Dovşana valideynləri ilə müqayisədə həddindən artıq qaraşın, uşağcasına koppuş ayaqlarının silueti görünən yarımkölgədə həddindən artıq qəmgin görünür. Əlləri incik halda çılpaq sinəsini dartır və çimdikləyir. Qız, anası ağızını açanacan onun cavabını bilir.

– Coys! Çarpayına uzan və yat.

– Yata bilmirəm. Burada elə səs-küydür ki.

– Biz lap onun başının altında anqırıq, – Ekklz arvadına deyir.

– Sən anqırırdın. Bolluq haqqında.

– Mən qəribə yuxu görürdüm, – Coys bildirir və yöndəmsizcəsinə iki pillə aşağı düşür.

– Sən heç nə görməyibsən. Sən heç yatmayıbsan.

– Missis Ekklz pilləkənin başlanğıcına yaxınlaşır.

– Yuxuda nə görürdün? – Ekklz qızından soruşur.

– Şir bir oğlanı yedi.

– Bu, qətiyyəni yuxu deyil, – missis Ekklz onun sözünü kəsir və ərinə tərəf dönüb əlavə eləyir. – Bu, sənə ona fasiləsiz oxuduğun Bellokun iyrənc şeirləridir.

– Özü xahiş eləyir.

– Onlar iyrəncdir. Uşağı korlayır.

– Bizsə Coysla elə bilirik, onlar gülməlidir.

– Deməli, sizin ikinizin də yumor hissəniniz təhrif edilib. O, hər axşam məndən bu lənətəgəlmiş poni Tomu və “ölüb”ün nə demək olduğunu soruşur.

– Bunun nə demək olduğunu ona izah elə də. Əgər sən bu Bellok kimi fəvqəltəbii inama malik olsaydın, bu tamamilə təbii məsələlər səni hali-təbdən çıxarmazdı.

– Məcbur eləməyi burax, Cek. Sən məcbur elədiyən vaxt dəhşətli dərəcədə iyrənc olursan.

– Demək istəyirsən ki, mən özümü ciddi qəbul elədiyim vaxt dəhşətli dərəcədə iyrənc oluram.

– Səzdə nəsə yanır, – Dovşan deyir.

Qadın ona buz baxışlarla göz gəzdirir. Ancaq bunda Dovşanın duyduğu, ancaq etina eləmədiyi soyuq çağırış,

düşmən kütləsi içərisindən kömək haqqında zəif qışqırıq var və Dovşan gözlərini onun təpəsindən yöndəmsizcəsinə sürüşdürərək ona yanıq iyi hiss eləyən həssas burun pərələrini göstərir.

– Əgər sən özünü həqiqətən də ciddi qəbul eləsəydin, – qadın Ekköz deyir və yeyin çılpaq ayaqları ilə pastorluğun tutqun dəhlizi boyunca qaçıb uzaqlaşır.

– Coys, öz otağına get, köynəyini gey və onda aşağı düşə bilərsən, – Ekköz qışqırır.

Qızıcıgaz daha üç pillə enir.

– Coys, eşitdin sənə nə dedim?

– Köynəyimi sən gətir, atacan.

– Mən niyə? Axı mən artıq aşağıdayam.

– Mən bilmirəm haradadır.

– Yox, bilirsən. Sənin kamodunun üstündədir.

– Bilmirəm haradadır mənim ka-mo-du-um.

– Qızım, sənin otağında. Sən gözəl bilirsən haradadır.

Köynəyi gətir və sənə aşağı düşməyə icazə verəram.

Ancaq qızıcıgaz artıq pilləkənin yarısına kimi enib.

– Mən şirdən qorxu-ura-am, – Coys təbəssümlə ah çəkir, bu, onun öz ədəbsizliyini gözəl anladığını aydın göstərir. Qız sözləri yavaş və ehtiyatla höccələyir. Dovşan belə ehtiyatlı notları onun anasının eyni kişini cinləndirdiyi, qızısdırdığı vaxt səsinə də tutmuşdu.

– Orada heç bir şey yoxdur. Ümumiyyətlə, heç kim yoxdur, bircə Bonnidir, o isə yatır. Bonni qorxmur.

– Atacan, xahiş eləyirəm. Xahiş eləyirəm, xahiş eləyirəm, xahiş eləyirəm, xahiş eləyirəm, xahiş eləyirəm, xahiş eləyirəm. – Qız artıq lap aşağıya kimi enmişdi və bərk-bərk atasının dizlərini qucaqlamışdı.

Ekköz gülür və müvazinəti öz ağır bədəninə tərəf qaytarmağa çalışaraq qızının, öz kəlləsi kimi kifayət qədər geniş və beləcə yastı təpəli başına söykənir.

– Yaxşı, – Ekköz deyir. – Burada ol, bu güləruz əmi ilə söhbət elə, – və gözlənilməyən idmançı cəldliyi ilə pilləkənlə qaçaraq gedir.

– Coys, sən yaxşı qızsan? – Dovşan soruşur.

Qız qarnını qabağa verir və başını çiyinlərinə tərəf uzadır. Bu zaman boğazından qartan “qxlk” səsi çıxır. Başını bulayır və Dovşana elə gəlir ki, qız öz yanaqlarının çökəyi

arxasında gizlənmək istəyir. Ancaq qız gözlənilməz qətiyyətlə bildirir:

- Hə.
- Bəs anan da yaxşıdır?
- Hə.
- O, niyə yaxşıdır?

Dovşan ümid eləyir ki, Lüsü onu mətbəxdən eşidir. Piletə ətrafındakı tələsik qurdalanma qurtarıb.

Coys, ona baxır, onun üzü qorxudan küncü çəkilən mələfə kimi qırışır. Gözləri ən həqiqi yaşla dolur. Qız, Dovşandan anası getdiyi tərəfə qaçır. Harri tək qalib inamsız halda dəhlizdə oyan-buyana gəzişir və həyəcanını toxtatmağa çalışaraq divardan asılmış şəkilləri gözdən keçirir. Hər vərəqi qızılı haşiyələnmiş yad paytaxtların görünüşü; ağac altındakı ağ paltarlı qadın; müqəddəs İoanın yepiskopal kilsəsinin təsviri – kərpic-kərpic vasvasılıqla lələklə 1927-ci ilə aid olduğu iri hərfzlə Mildred L.Kreymer adı ilə imzalanıb. Kiçik masa üstündə bədii foto asılıb: qulaqları üstündəki ağ yumşaq tük və pastor yaxalılı hansısa qoca sənin yanından, sanki, kəhkəşanın ürəyinin içinə baxır; eyni çərçivəyə əlində siqar həmin qoca centlmenin qəzətdən kəsilmiş sarı şəkli sancılıb – o, kilsə paltarlı digər üç nəfərlə birlikdə dəli kimi qəhqəhə çəkir. Bir qədər Cekə oxşayır, ancaq daha kök, daha möhkəmdir. O, siqarı yumruğunda sıxıb. Dülğərin başı üstündə onun usta köməkçisi işlədiyi yerdə başı üzərindən süzülən işıqda işlədiyi emalatxana səhnəsi – bunun dalınca rəngli reproduksiya göz oxşayır; onun salındığı şüşə Dovşanın özünün başını əks elətdirir. Astanada nəşə kəskin iy var. Ləkə aparınınımı? Təzə lakınımı? Naftalininmi? Köhnə divar kağızınınımı? – fikirləşir “itən” adam. “Seksual antaqonizm praktik olaraq doğulan gündən yaranır”. Ancaq onun içində ayaqlarını işıqlandıran xoş alov var. Bu hamar ağ ayaqlar. Hə, beləsi nə istədiyini bilir. Bulka. Xoş qoxulu vanilli bulka. Heç nəyə baxmayaraq, bu, Dovşanın xoşuna gəlir.

Görünür, evdə daha bir pilləkən var, çünki o, Ekklin mətbəxdə Coysu sviter geyəndə dilə tutduğunu, Lüsiden peçenyenin yanıb-yanmadığını xəbər aldığını eşidir və Ekkiz Dovşanın qulaqlarının lap yanında olduğunu bilmədiyindən deyir:

- Elə bilmə ki, mən əylənirəm. Bu işdir.
- Bəs onunla başqa cür danışmaq olmaz?
- O qorxur.
- Əzizim, səninkilərin hamısı qorxur.
- Ancaq o həтта məndən də qorxur.
- Di gəl ki bu qapıdan kifayət qədər gümrə halda girdi içəri.

Burada: *və mənim sənə məxsus olan, sənə qorumalı olduğun yanımı şappıldatdı*, – əlavə eləməyin əsl vaxtıdır.

Necə! Yanını! Mən bu yaramazı öldürərəm. Polis çağıraram!

Əslində Lüsünün səsi “qapı” sözündə susur, Ekkiz isə: filankəs zəng vursa, qolf üçün təzə toplar haradadır, Coys, sən artıq on dəqiqə qabaq peçenye yemisən – haqqında nitq iradə eləyir və nəhayət, həddindən artıq sakit səsə, sanki, onların mübahisələrinin çapıqları artıq sağalmışdır – “xudahafiz” deyir. Dovşan dəhlizdə addımlayır, axır ki, bayquş balasına oxşayan Ekkiz yöndəmsiz və qaşqabaqlı halda mətbəxdən çölə sıçradığı vaxt radiatora söykənib dayanır.

126

Onlar avtomobilə sarı gedirlər. “Byüik”in yaşıl dərisi yağış təhlükəsi altında tropik mum çaları alır. Ekkiz siqaret yandırır, onlar üzəsağı gedirlər, 422-ci yolu kəsirlər, düzəliyə çıxırlar və qolf üçün meydana yönəliirlər. Ekkiz bir neçə qullab vuraraq elan eləyir:

– Beləliklə, sizin bədbəxtliyiniz qətiyyən inamınızın olmamasında deyil.

– Nə?

– Mən keçəndəfəki söhbətimizi xatırladım. Ağac və şələlə barədə.

– Aa, belə de. Mən bu ideyanı Mikki Mausdan oğurlamışam.

Ekkiz çaşqın halda gülür; Dovşan görür ki, onun ağzı yumulmur, içəri çevrilmiş dişləri gözləyir, qaşları isə bu vaxt gözləmə mövqeyində qalxıb-düşür.

– Düzünü desəm, mən bir az təcübləndim, – o, səliqəli mağarasını bağlayaraq etiraf eləyir. – Sonra siz hələ bir içərinizdə nə olduğunu, guya, bildiyinizi deyirdiniz. Mən bütün uik-endi fikirləşirdim ki, bu, nə deməkdir. Siz mənə başa sala bilmirdiniz.

Dovşan ona heç nə başa salmaq istəmir. O, nə qədər çox danışsın, o qədər çox itirir. Bu tipin bütün məqsədi ona yönəlib ki, onu üzə çıxarsın, onda onunla – Dovşanla öz bildiyi kimi rəftar eləmək mümkün olacaq. Ancaq rəhmsiz alicənablıq qanunu onun dodaqlarını aralayır.

– Elə bir şey yoxdur, canım, – o cavab verir. – Daha doğrusu, ümumiyyətlə, hər şey var. Siz ki özünüz də belə düşünürsünüz.

Ekkiz başı ilə təsdiqləyir, gözünü döyür və sakitcə yoluna davam eləyir. O, özünəməxsus şəkildə özünə çox arxayındır.

– Cənib necədir? – Dovşan soruşur.

Ekkiz onun mövzunu belə tez dəyişəcəyini gözləməirdi.

– Mən bazar ertəsi səhər vaxtı onlara getdim ki, sizin bu dairədə olduğunuzu deyim. Arvadınız həyətdə oğlunuzla gəzirdi və mənim anladığıma görə qoca rəfiqəsi misis – ya Foster, ya da Foqlmenlə.

– O, necə adamdır?

– Düzü, bir şey bilmədim. Onun eynəyini görüb özümü itirdim. Güzgüldür, sağanağı da çox enlidir.

– A, Peggi Qrinq. Yaman səfehdir. O, sadələvh Moris Fosnaxta ərə gedib.

– Odur-odur, Fosnaxt. Diqqət elədim, deyəsən, alman soyadıdır.

– Siz bura gələncən “Fosnaxt”¹ haqqında heç vaxt eşitməmişdiniz?

– Yox. Bizdə Noruolkda belə şey yox idi.

– Yadımdadır ki, mənim altı, ya yeddi yaşım olanda – çünki babam min doqquz yüz qırxıncı ildə ölüb – o, həmişə yuxarıda mənim Fosnaxt olmamağım üçün aşağı düşənə qədər gözləyirdi. Həmin vaxtlar o, bizimlə yaşayırdı. – Dovşanın ağılına gəlir ki, o uzun illərdir ki, babasını yada salmır, onun haqqında danışmır.

– Bəs Fosnaxt olan adamı necə cəzalandırırdılar?

– Unutmuşam. Sadəcə olaraq, heç kim olmaq istəməirdi. Dayanın. Mən bir dəfə aşağı axırıncı düşdüm və buna görə də hamı məni cinləndirirdi, bu xoşuma gəlmədi, incidim, deyəsən, lap ağladım da. Hər halda, qoca məhz buna görə yuxarıda qalırdı.

¹ Fastnacht – bayram, karnaval (*alm.*)

– Ata babanız idi?

– Yox, ana tərəfdən. O, bizimlə yaşayırdı.

– Mənsə ata babamı xatırlayıram, – Ekkiz nağıl eləyir.

– Olurdu ki, o, Kentukkiyə – bizə gəlirdi və atamla dəhşətli mübahisə eləyirdi. Babam Providensdə yepiskop idi və kilsəsinin unitariana çevrilməməsindən ötrü o qədər səy göstərirdi ki, az qala, özü unitar olacaqdı. Özünü deist-darvinist adlandırırdı. Yəqin ki, atam ziddiyyətli hisslərindən dəhşətli ortodoksal, az qala, ingilis katolik kilsəsinin tərəfdarı oldu. O, Belloku və Çestertonu sevirdi. Həmişə bizə eşitdiyiniz kimi, arvadımın etiraz elədiyi həmin şeirləri oxuyurdu.

– Şir haqqında?

– Hə. Bellokda mənim arvadımın bəyənmediyi acı ironiya var. O, uşaqlara gülür və arvadım bunu heç cür ona bağışlaya bilmir. Bunun hamısı onun psixologiya ilə maraqlanmasındadır. Psixologiya uşaqları nəsə bir müqəddəs kimi nəzərdən keçirir. Mən nədən danışırıdım? Babam özünün çox qeyri-müəyyən teoloji nəzəriyyələrinə baxmayaraq, dini təcrübədə müəyyən orijinallığı və hətta mənim atamın tamamilə itirdiyi ritorizmi də saxlamışdı. Babam papanı son dərəcə qayğısız sayırdı, çünki o, hər axşam ailə ibadəti təşkil eləyirdi. Elə olurdu atam cavab verirdi ki, uşaqlarını Allah haqqında fikirlərlə onu boğaza yığdıqları kimi boğaza yığmaq istəmir, bir də, ümumiyyətlə, cəngəllik allahına qonaq otağında dua eləməyin nə mənası var? Deməli, sən Allahın meşədə yaşadığına inanmırsan? Fikirləşirsən ki, o yalnız vitrajların arxasındadır – olurdu ki, babam deyirdi. Və sairə. Biz qardaşlarımla, sadəcə olaraq, qorxudan titrəyirdik, çünki babamla mübahisə axırda atamda qorxunc depressiya yaradırdı. Siz ki atalarda belə şeylərin olduğunu bilirsiniz. – Bu fikir heç vaxt sizi tərk eləmir, bəlkə, onlar, hər halda, haqlıdırlar? Tələffüzünə görə tipik yanki olan balaca quru qoca, ümumiyyətlə götürdükdə, dəhşətli dərəcədə gözəl insan idi. Yadımdadır, elə olurdu ki, yemək arxasında birdən sümüklü qəhvəyi əllərilə birinizin dizindən yapışır və guruldayır: “Yəni o, doğrudan, səni cəhənnəmin olmasına inanmağa məcbur eləyirdi?”

Harri qəhqəhə çəkir – Ekkiz əla təqlid eləyir, qocanın rolu ona xüsusilə müyəssər olur.

– Yox bir? Siz də inanırdınız?

– Yəqin ki, hə. İsanın başa düşdüyü cəhənnəmə. Allahdan üz çevirmək kimi.

– Onda hamımız bu və ya digər dərəcədə cəhənnəmliklik.

– Mən belə fikirləşmirəm. Heç vəchlə belə düşünürəm. Düşünürəm ki, hətta ən azğın ateist belə həqiqi üzçevirmənin nə olduğunu anlayır. Adamın içərisindəki qaranlıq. Bizim içərisində yaşadığımızı isə daha çox daxil-dəki zülmət adlandırmaq olar... – o, Harriyə baxaraq gülə-gülə dillənir.

Ekklin bütün bu mülahizələri Dovşanın sayıqlığını azaldır. Onları ayıran boşluğa nəsə özünün olan bir şey gətirmək istəyir. Dostluq, yarış hisslərilə həvəslənərək əllərini qaldırır, yelləyir, sanki fikirləri basketbol topudur və nəhayət, bildirir:

– Mən, əlbəttə, teologiyadan heç nə qanmıram, ancaq hiss eləyirəm ki, bütün bunların arxasında haradasa – o, əllərilə ətrafı göstərir; onlar, yeri gəlmişkən, qolf meydançasının bu tərəfindəki yaşayış rayonundan keçirlər – yarısı ağac, yarısı kərpic olan mərtəbə yarım evlər; buldozərlərin kürüyüb atdığı üçtəkərli velosiped və üçillik ağaclı quru, yastı həyətlər – əməlli-başlı yer üzündəki fağır bir mənzərə – haradasa, bütün bunların arxasında nəsə var və bu “nəsə” istəyir ki, mən onu tapım.

Ekkli siqareti avtomobilin külqabısında səliqə ilə söndürür.

– Əlbəttə ki, bütün avaralar da bilirlər ki, nəyinsə axtarışına çıxıblar. Heç olmasa, əvvəl-əvvəl.

Dovşan hesab eləyir ki, belə şilləyə layiq deyil. Xüsusilə bu tipə, azca da olsa, nəyisə güzəştə getdikdən sonra. Yəqin ki, ruhanilərə təkcə bu lazımdır – hamının və hər kəsin saçını bir zavallı daraqla vurmaq.

– Bu halda sizin dostunuz İsa kifayət qədər axmaq görünür.

Allahın adının (əbəs yerə) xatırlandığı anda Ekklin yanaqları qırmızı ləkələrlə örtülür.

– O, həmişə deyirdi ki, müqəddəslər evlənməməlidirlər, – ruhani bildirir.

Onlar şosədən dönür və dolanbac yolla kluba – fasa-dında koka-kolanın iki emblemi arasındakı uzun lövhənin

QOLF ÜÇÜN “ŞABALIDI ÇƏMƏNLİK” MEYDANI yazılmış gözoşxayan böyük şlakoblok binaya tərəf qalxırlar. Harri top daşdığı vaxtlar burada cəmi-cümlətəni onun bataqlıqdan çıxardığı, missis Venrixin isə satdığı odun sobası, keçmiş yarışların cədvəli, iki kreslo, konfet və qolf üçün top qoyulmuş duracaqlar, taxta komacıq vardı. Yəqin, missis Venrik çoxdan ölüb. O, arıq qoca dul qadın idi, yanaqlarına boya çəkilmiş ağsaçlı gəlinbalaya oxşayırdı və onun otlu meydan, zərbələrin, yarışların və klyuşkaların sayı barədə fikirləri Dovşana həmişə qəribə görünürdü. Ekklz maşını asfalt dayanacaqda saxlayır və deyir:

- Hə, hələ ki, yadımdan çıxmayıb.
- Nə? – Dovşan əli qapının dəstəyində soruşur.
- Sizə iş lazımdır?
- Necə iş?

130

– Mənim prixoduma mənsub olan missis Horeys adlı birisinin Elpboroya çatmamış səkkiz akrılıq sahəsi olan bağı var. Əri rododendronların əlindən lap ağılnı itirmişdi. Xülasə, “ağılnı itirmişdi” demək yaxşı deyil, çox gözəl qoca idi.

- Mənim bağçılıqdan heç anlayışım belə yoxdur.
- Heç kimin anlayışı yoxdur – hər halda, missis Smit belə düşünür. Yer üzündə bir bağban da qalmayıb. Şəksiz-şübhəsiz, həftədə qırx dollara.
- Saati bir dollar. Azdır.

– Orada qırx saat yığılmaz. Sərbəst cədvəldir. Sizə də elə bu lazımdır. Azadlıq. Kütləyə vaizlik eləməkdən ötrü vaxt qalsın deyə.

Ekkldə həqiqətən nəsə əclaf bir şey var: Onda və Bellokda. O, pastor yaxalığını çıxarır, əli-qolu açılır. Dovşan maşından çıxır. Ekkldə də çıxır və onun çardağ üzərindəki başı boşqabdakı başı xatırladır. İri ağızını ayırır.

- Bu təklif haqqında düşünün.
- Bacarmaram. Mən, bəlkə, heç bu dairədə belə qalmadım.

- Məgər bu qız sizi qovmağa hazırlaşır?
- Nə qız?
- Adı necə oldu? Lenard. Rut Lenard.

– Hə, əlbəttə. Axı sizə hər şey məlumdur. – Ona kim deyər? Peggi Qrinq? Totero? Daha çox Totero ilə gələn

qız. Adı nə idi? Eynilə Cenisdi. Cəhənnəm olsun, dünya, onsuz da, başdan-başa tordur, hər şey ondan süzülüb keçir. – Birinci dəfədir eşidirəm.

Günəşin metalda əks olunmuş parıltısında boşqabdakı baş əyri-əyri qımışır.

Onlar yan-yana klubun şlak-blok binasına tərəf gedirlər. Yolda Ekkklz dillənir.

– Təəccüblüdür ki, siz mistiklərdə daha çox ekstazlar yubkada gəzirlər.

– Öz aramızdır, mən sizin yanınıza gəlməyə borclu deyildim.

– Düzdür. Bağışlayın. Bu gün ürəyim yaman sıxılır. – Bu qeyddə elə bir şey yoxdur, ancaq o, nəyə görəsə Dovşanı qurcuxmağa vadar eləyir.

Bu qeyd, sanki, yapışqanlıdır və deyir: “Mənə rəhm elə. Məni sev”. Bu fikir Dovşanın dodaqlarını bir-birinə elə möhkəm yapışdırır ki, o, cavab vermək üçün ağızını aç bilmir. Ekkklz onun da pulunu verdiyi vaxt Dovşan “sağ ol” sözünü içərisindən zorla çıxardır. Klyuşka seçirlər ki, Dovşan prokata götürsün, o susur və o dərəcədə laqeyd halda göz qoyur ki, inventara nəzarət eləyən çil-çil oğlan ona ağıldankəm adama baxan kimi baxır. O, Ekkklzlə birinci nişan yerinə addımlayarkən özünü, sanki, nallanmamış yabı ilə bir qoşquda olan cins at kimi təhqir olunmuş hiss eləyir.

Eyni şeyi top da hiss eləyir, Ekkklzin qısa təlimatından sonra onun vurduğu top kənara sıçrayır, naşı zərbə onun uçuşunu iflic eləyir və o, sanki, bir ovuc gil kimi şappıltı ilə yerə düşür.

– Ömrümdə belə əla ilk zərbə görməmişəm, – Ekkklz gülür.

– Bu, birinci zərbə deyil. Burada işlədiyim vaxtlar tez-tez top qovmuşam. Ümumiyyətlə, daha yaxşı vura bilərdim.

– Siz özünüzdən həddindən çox şey tələb eləyirsiniz. Mənə fikir verin, halınız o saat yüngülləşər.

Dovşan kənara çəkilir və təəccüblə görür ki, şüursuz hərəkətləri müəyyən zirəklikdən məhrum olmayan Ekkklz klyuşka ilə elə qolaylanır, sanki, yaşı artıq əllini keçib və bütün oynaqları donub. Sanki, ona kök qarnı mane olur. Topu süst ciddiliklə vurur. Top həddindən artıq hündürdən

və zəif olsa da, düz gedir, özündən açıq-aşkar razı Ekklz isə hamar çəmənlikdə lovğa görkəmlə addımlayır. Harri onun dalınca ağır addımlarla sürünür. Bu yaxınlardakı mülayim havadan sonra soyuq və yumşaq yaş ot onun iri zams əyaqqabıları altında xışıldayır. Onlar yelləncəkdəki kimidirlər – Ekklz yuxarı, o aşağı.

Ekklz bütpərəst çəmənliklərdə və yaşıl xiyabanlarda dəyişir. Onu buzov etirazı bürüyür. Gülür, klyuşka ilə qolaylanır, qaçqıldayır, qışqırır. Harri artıq ona qarşı nifrət hiss eləmir – özü ona iyrenc görünür. Bacarıqsızlıq onu xoşagəlməz xəstəlik kimi bürüyür və Ekklzə minnətdardır ki, ondan qaçmır. Ekklz Harrini əlli fut arxada qoyaraq – onda həvəslə qabağa qaçmaq adəti var – hərdən Harrinin itirdiyi topu tapmağa qayıdır. Dovşan topun uçub gələrək düşməli olduğu yerdən, qəşəng çəhrayı bayraq sancılmış xırda, ideal biçilmiş balaca yaşıl salfetdən gözlərini heç cür çəkə bilmir. Onun gözləri topun əslində də düşdüyü yeri diqqətdə saxlamağa qadir deyil.

– Budur o, rişənin arxasında, – Ekklz dillənir. – Sizinki heç gətirmir.

– Bu, sizin üçün, yəqin ki, qarabasmadır.

– Heç cür, heç cür. Siz böyük ümidlər verirsiniz. Heç vaxt oynamayıbsınız və bir dəfə də olsun tamam-kamal səhv eləmədiniz.

Bircə bu çatmırdı – o nişan alır və topu ot kökünə baxmadan vurmağın ümitsiz istəyi onu tamamilə səhv eləməyə məcbur eləyir.

– Sizin yeganə səhviniz ondadır ki, boyunuzdan istifadə eləməyə çalışırsınız, – Ekklz ona deyir. – Sizdə fitrətən gözəl qolaylanma var.

Dovşan topu yenə də vurur, top ot kökündən o yana gedir və bir neçə yard uçar.

– Topa tərəf əyilin, – Ekklz ona deyir. – Təsəvvür eləyin ki, oturmaq istəyirsiniz.

– Daha doğrusu, uzanmaq, – Harrinin ürəyi bulanır, başı hərlənir və o hiss eləyir ki, getdikcə yuxarı ucları təzəcə yarpaqlayan ağacların məsum qıraqları ilə çulğalaşmış girdab onu daha dərinə çəkir. Ona elə gəlir ki, əvvəllər artıq burada olub. Onu gölməçələr çəkir, ağaclar udur, o hey gölməçələrin kənarındakı iyrenc zibillikdə batıb qalır.

Qarabasma – bu məhz həmin sözdür, yalnız canlı əşyalar aşkarda belə dartınır və burularaq gedirlər. O, cansızlarla həmişə asan yola gedib. Topa bu qeyri-təbii zərbələrdən onun başı xarab olur, gicəlməmiş beyni onunla qərribə zarafatlar eləyir və o əslində nə baş verdiyini çətinliklə dərk eləyir. Fikrən klyuşkalarla danışır, sanki, onlar qadınlardır. Metal klyuşkalar yüngül və nazikdir, ancaq nəyə görə sə onun əlində məkrə doludur – bu Cenisdir. *Bura gəl, səfeh, sakit ol, gedək, hər şey qaydasındadır.*

Klyuşkanın deşilmiş başlığı topun dalınca torpağı qopararaq yumşaldır, əlinin zərbədən yuxarı qalxdığı vaxt ona elə gəlir ki, Cenis onu vurur. *Ox, necə də axmaqdır.* Dərisi qəzəbdən o qədər dartılır ki, içindən bütün dünya keçir; içərisi tikanlı kolların xırda quru tikanları ilə didikdidik olur; onlardan söz asılıb – heç cür yandıрмаq mümkün olmayan tirtıl yuvası. Daha bir ağac – kövrək gümüşü dəstək. *O vurur, vurur, vurur; qəhvəyi ağzını ayıran torpaq.* Əlində taxta klyuşka olan vaxt “o” – Rutdur. Dovşan əlində üç nömrəli taxta klyuşka tutub, onun iri qırmızı başlığından, tiyənin ağzındakı otlu ləkədən, kənarındakı səliqəli ağ zolaqdan gözünü çəkmir: ay səni, nə bicsən – dəstəyi bərk-bərk sıxır və vurur. U-u-u-x! Əgər belə asan təslim olacaqdınsa, daha indi bu nə təslimlikdir? Otun didilmiş ağzı, top uçur, pırıq, taraq, kolluqda gizlənir, ağ quyruq. Dovşan kola yaxınlaşdığı vaxt bu artıq kol deyil, insandır, lənət şeytana, bu, onun anasıdır; Dovşan incik budaqları yubka kimi aşağı çəkir, ölüm bundan yaxşıdır, ancaq o göz qoyur ki, budaqlar sınmasın, budaqlar onun ayağına dolaşib xışıldayır, o isə öz iradəsini cəmləyir burada, bütün hər şeyini bu ramedilməz topa yönəltməyə çalışır. Elə bil ki, o deyil – eyni zamanda həm də odur, ən əsası, ona görə də baş verənlərin içində itib-batır. Lap içərisində gözədəyən yeddi nömrəli dəmir fit çalaraq aşağı uçduğu vaxt, hə, *Cenis, xahiş eləyirəm, cəmisini bircə dəfə*, ağır yöndəmsiz hörümçək kimi dirsəklərinə tərəf sürünür və o, topun ürəkbulandırıcı ləngliklə diyirlənərək Texasın xaki rəngli daha bir cansızıcı zibil qalağına necə batdığını görür. *Ay səni, gicbəsər, get evə.* Ev – çuxurdur, ancaq onun beynini dumanlandıran bütün iyərənc, demək olar ki, duyğulu görüntülərin qalağı üzərində – açıq-boz rəngli yağış

buludu olan səma – bu, onun babasıdır, o, kiçik Harrinin Fosnaxt olmamasından ötrü yuxarıda gözləyir.

Daha bir məsələ – ya küncə, ya da bu qələbəyə yönəlmiş yuxunun lap ortası ilə Ekklz öz çirkli köynəyində görünüb yox olur: o, Harrini həvəsləndirir və sanki, hər şeyi bağışlamağın ağ bayrağı kimi çəmənlərdə titrəyərək ona evinə gedən yolu göstərir.

Qışdan sonra hələ canlanmayan ot çimlərinin üstünə quru tozmu, ya gübrəmi səpilib. Top xırda daşları ətrafa səpələyərək kənara tullanır.

– Topu çuxura salanda çox sərt vurmayın, – Ekklz deyir. – Qısa, yüngül hərəkət, əllər gərgindir. İlk zərbə zamanı məqsəddən daha çox, məsafə mühümdür. Bir dəfə də yoxlayın.

O, ayaqları ilə topu geri itələyir, Harrinin buraya, dördüncü çəmənləyə çatmasından ötrü iki zərbə lazım gəldi, ancaq “bu zərbələri saymağına dəyməz” – lovğa qeydlər onu əsəbiləşdirir. *Başla, əzizim, o, arvadını yola gətirir. Budur lunka, vedrə kimi iri. Hər şey qaydasındadır.*

Ancaq yox, ona hökmən küyə düşüb çaxnaşmada topu vurmaq gərəkdir. Qadın nədən qorxub? Həddən artıq bərk vurub – uçuş, az qala, beş futdur. O, Ekklzə yaxınlaşır və deyir:

– Siz mənə, hələ ki, Cenis barədə heç nə deməyibsiniz.

– Cenis barədə? – Ekklz oyundan çətinliklə ayrılır. O, bütünlüklə necə udmaq fikr ilə məşğuldur. Harri fikirləşir: o, məni yeyəcək – mənə, o, bazar ertəsi yaxşı əhvali-ruhiyyədə idi. O, rəfiqəsi ilə həyətdə şən-şən gülürdü. Başa düşməlisiz ki, onlar bir-birlərinə öyrəşiblər. Yəqin ki, valideynlərinin yanında bir müddət yaşamaq ona hətta xoş gəlir. Bu, onun sizin məsuliyyətsizliyinizə reaksiyasıdır.

– Elə şey yoxdur, – Harri televiziya göstərilən kimi axırıncı zərbə üçün daha dəqiq nişan almaqdan ötrü çömbələrk əsəbi halda cavab verir. – O, öz valideynlərinə məndən heç də az nifrət eləmir. Yəqin ki, oradan mümkün qədər tez üzükməyə tələsməsəydi, ümumiyyətlə, mənə ərə gəlməzdi...

Klyuşka topun aşağı hissəsindən sürüşür və lənətə gəlmiş top yenə iki, ya da üç fut uçar. Cəhənnəm olsun, əclaf.

İndi Ekkklz vurur. Top yuxarı qalxır, şaqqıltı ilə çuxura tullanır. Ruhani məmnunluqla işıldayan gözlərini qaldırır.

– Harri, – o, mehribanlıq, həm də lovğalıqla soruşur, – siz onu niyə atdınız? Axı, yaqın ki, ona dərindən bağlanıbsınız.

– *Axı sizə dedim.* Onunla aramızda ümumi heç nə olmadığından.

– Bu nədir belə? Siz bunu harada görübsünüz? Əminsiniz ki, belə şey mövcuddur?

Yenə natamam uçuş və Harri topu titrəyən barmaqları ilə qaldırır.

– Əgər bunun mövcudluğuna əmin deyilsinizsə, məndən soruşmayın. Bu elə sizin sahənizdir. Siz bilmirsinizsə, onda, ümumiyyətlə, heç kim bilmir.

– Yox! – Ekkklz eynilə arvadına öz hərəkətinə görə ürəyini açmağı tapşırdığı qeyri-təbii gərgin səsle qışqırır. – Xristianlıq səma qəsrləri qurmur. Əgər sizin fikirləşdiyiniz kimi olsaydı, biz kilsələrdə tiryək paylamalı olardıq. Biz Allaha itaət eləməyə cəhd göstəririk, onu əvəz eləməyə yox.

Onlar öz çantalarnı götürür və taxta əqrəbin göstərdiyi tərəfə gedirlər. Ekkklz izahatlarını davam eləyir.

– Bu mübahisə artıq çox yüzillər əvvəl ilkin kilsənin küfrlərində həll olunmuşdur.

– Sizə deyirəm ki, bunun nə olduğunu bilirəm.

– Bunun nə olduğunu. O necədir, Harri? Yumşaqdır, ya bərk? Göydür, ya qırmızı? Bəlkə, noxududur?

Harri xoşagəlməz tərzdə sarsılıb: deyəsən, Ekkklz, doğrudan da, bunu bilmək istəyir. Onun bütün çərənleməsi altında: mən – ki ilkin – xristianlığın – küfr – barədə – səndən – çox – bilirəm – həqiqətən də bunun mövcud olduğunu, onun hər bazar insanlara bu axmaq oyunun əhəmiyyətini başa düşməyə cəhd eləməsi azdır, sənənin canını almağa hazır olan bu psixlə hələ bir əlləşmək də gərəkdir. Çantanın isti qayıışı onun çiyinini yeyir.

– Mahiyyət ondadır ki, – Ekkklz qadın kimi həyəcanlanaraq pərtlikdən titrəyən səsle ona deyir, – məğz ondadır ki, siz dəhşətli dərəcədə eqoistsiniz. Siz qorxursunuz. Yaxşılığa və pisliyə – xeyirə və şərə tükürürsünüz, yalnız özünüzdən alçaq instinktinizə itaət eləyirsiniz.

Onlar nişangah yerinə – şişib şirələnmiş rəngi qaçan puçurlara yumruq göstərən qozbel meyvə ağacının yanında otlardan yaranmış təpəliyə yaxınlaşırlar.

– Qoy mən birinci gedim, siz hələlik dincinizi alın,
– Dovşan deyir.

Hirsindən ürəyi partlayır – az qalır dayansın, lap əməlli-başlı yeridiyi yerdə sönür. Yalnız bircə şey istəyir – bütün bu qarmaqarışıqlıqdan yaxasını qurtarsın. Heç olmasa, yağış yağaydı. Gözlərini Ekklin baxışlarından yayındıraraq yamacda, sanki, artıq torpaqdan qopmuş kimi hündürdə qalan topa baxır. Dovşan klyuşkanı hərəyir və başlığı ilə topu vurur. Boş, heç nəyə oxşamayan səs eşidilir. O hələ belə şey eşitməyib. Yuxarı qalxan əlləri başını da yuxarı çəkir və o görür ki, onun topu ay kimi solğun halda babasının rəngi fonunda uzaqda bütün şərqə başdan-başa tutmuş, gözəl qara-göyümtül yağış buludundan asılı qalıb. Top düz xətkəşin qırağı kimi hamar xətlə uzaqlaşır. Mühit, ulduz, nöqtə. Top tərəddüd eləyir və Dovşan düşünür ki, bu saat yxılacaq, ancaq səhv eləyir – bu tərəddüd topa sonuncu tullanış üçün qüvvə verir, o, birbaşa gözləri qarşısında hıçqınq ilə fəzadan sonuncu nəfəri canına çəkir və nəhayət, torpaqda yox olur.

– *Budur bax*, – Harri qışqırır və Ekkizə tərəf dönərək təntənəli təbəssümlə təkrar eləyir. – *Bax belə*.

Günəş və ay, günəş və ay, vaxt keçir. Missis Smitin bağında krokuslar torpağın qabığına deşib keçir. Ağ və sarı nərgizlər lülələrini genişləndirir. Qalxan otlarda qərənfillər gizlənir, çəmənlikdəsə birdən zəncirotu və enliyarpaq alaqları bir-birinə qarışır. Görünməyən irmaqlar aşağılarda dolaşır və onların şırıltısından o oxuyur. Sonralar piona çevriləcək, torpağa çəpinə düzülmiş kərpiclə haşiyələnmiş tutqun qırmızı cürcəti ləkləri də torpaqdan çıxır və yüngülcə yuyulmuş, xırda daşlar sancılmış qabarıq əsgə qırıqları ilə yamanmış gölməçələr və qurumuş sahələrdən birtəhər közənmiş torpağın özü də nəsə ən qədim bir şey kimi görünür, səma altında ən cavan bir şey kimi göz oxşayır. Çiçəkləyən forzitsiyanın tüklü qızılı köpüyü tüstüdə bərq vurur. Dovşan əzilmiş saplaqların yığını, quru otları, payızın dərin qaranlığında yerə səpələnmiş palıd yarpaqlarını və kəsilmiş qızılqöz budaqlarını yandırdığı vaxt bağın büründü-

yü tüstünün içindən işarır; onlar bir-birinə topa-topa sarılır və ayağına dolaşaraq onu hövsələdən çıxarır. Hörümçək toru şəhində çəkdiyi bu zibil qalaqlarını səhər-səhər yuxulu gözlərilə və ağızında qəhvə tamı işə gələrkən yandırır; onlar Smitlərin malikanəsinin yola çıxarkən çinqilliqda ayaqqabısını taqqıldadaraq getdiyi vaxt arxasında gecə kabusu kimi qalxaraq hələ də tüstüləyir. O, avtobusda oturub Bruerə qədər bütün yolu isti kül qoxusunu hiss eləyir.

Maraqlıdır ki, bu iki ay ərzində ona bir dəfə də dirnağını tutmaq lazım gəlməmişdi. O, kolluqları kəsir, təzə şitilləri qazıb çıxarır, torpağı boşaldır. Qoca qarının verdiyi toxumları – ərik gülü, lələ, ətirli noxud, petuniyanı torbalardan çıxarıb səpərək birillik bitkilər əkir. Boşaldılmış torpağa toxum səpmək ona xoş gəlir. Toxumlar torpağın altında basdırıldıqları halda daha ona məxsus deyillər. Bax belə. Nəyisə öz ixtiyarına buraxıb ondan yaxanı qurtarmalı. Sanki, bu sarsılmaz xırda orqanizmə Allah özü özünü salıb. O, ardıcıl partlayışlara məhkum olunaraq yavaş-yavaş sudan, havadan və silisiumdan həyat şirələrini çəkir. Dovşan bunu ovcundakı toxanın dəyirmi dəstəyini çevirərək instinktiv olaraq hiss eləyir.

İndi maqnoliyaların hakimiyyətinin artıq qurtardığı və dərin köklərini atmaq üçün yalnız qovaq yarpaqlarının böyüməsi üçün kifayət eləyən albalı, yabanı alma və malikanənin uzaq küncündəki tənha gavalı, ağılığını, sanki, qara budaqların göylə ötüb-keçən buludlardan yığıdığı, sonra isə ağ konfetinin təsvirəgəlməz küləklə baş qaldıran otların üstündən üfürüb apardığı rənglərlə örtülmüşdü. Mexaniki otbiçən benzin qoxusu buraxaraq ləçəkləri çeynəyir, çəmənliksə onları udur. Tennis kortlarının uçulub tökülmüş çəpərlərində yasəmən çiçəkləyir. Quşlar uçub quş vannasına gəlirlər. Bir gün səhər-səhər Harri Çin bıçağınabənzər peyvənd bıçağı ilə işlədiyi vaxt onu ətir dalğası vurur – arxasında külək səmtini dəyişib və indi bu isti gecədə minlərlə saplağının lap yuxarısında hələ də şərbətin açıq-yaşıl rəngini saxlayan – inciçiçəyinin açıldığı sıx bitmiş ləçəklərin cərgəsilə yamac aşağı əsir. Almalar və armudlar. Zənbaqlar. Süsənlərin bədheybət bənövşəyi cır-cındırları. Və nəhayət, qabaqdakı azaliyaların mayın axırıncı həftəsində xüsusilə çox çiçəkləyən rododendronların özləri. Dovşan

bütün yazı bu parlaq finalı gözləyib. Kollar onu çaşdırırdı – onlar elə iri, demək olar ki, ağac kimi hündür idilər ki, bəziləri onun özündən iki dəfə uca idi və adama elə gəlirdi ki, həddindən artıq çoxdurlar. Onlar malikanəni qoruyan güllər kimi uca, əyri budaqlı küknar cərgələri boyunca əkilmişdir, bağın mərkəzində isə məsaməli yaşıl çörək kömbəsini xatırladan bir neçə düzbucaqlı kol qrupları hələ də durur. Bu kollar həmişəyaşıldır. Onların əyri budaqları və hər tərəfdə aralanmış barmaqlar kimi gözədəyən uzun yarpaqları, elə bil, cazibə qüvvəsinin buradakından az olduğu başqa iqlimə, başqa torpağa məxsusluğundan danışılar. Birinci çiçəkləmə başlayan vaxt hərəsi bir böyük çiçək kimi olmuşdu – Dovşan onları Rutun oxuduğu detektivlərin kağız üz qabığına görmüşdü. Ancaq çiçəkləmə yarımkürəsi hamısı birdən açılmağa başladığı zaman onlar Dovşana daha çox yüngülxlaqlı qızların Pasxada başlarına qoyub kilsəyə getdikləri şlyapaları xatırladırdı. Harri həmişə belə qızları arzulayırdı, ancaq heç vaxt beləsi olmamışdı – gəl-gəl deyən ucuz paltarlı xırda daxmadan çıxmış balaca katolik qız; bu rəngdə beşləçəkli gül, lovğa yumşaq papaq altındaki tünd yarpaqlarda onun bütün sifəti görünür; qız onun yanından kilsənin beton pillələri ilə keçdiyi vaxt Dovşan əməlli-başlı onun ətirlərinin qoxusunu duyur. O qədər yaxından keçir ki, ləçəklərinə toxuna bilər. Hər birinin yuxarı hissəsində tozcuqların iki cərgə xırda çilin toxunduğu yerdə, sanki, ağı üstündə çil yelpiyi var.

138

Qadının mərhum həyat yoldaşının bağında çiçəklənmə apogeyə çatdığı vaxt missis Smit evdən çıxır və Dovşanın əlinə söykənərək rododendronlar plantasiyasının ən sıx yerinə yollanır. Bir vaxtlar ucaboşlu qadın indi qozbelləşib və qırışib; ağ saçlarında tək-tük gözə dəyən qara tellər elə bilirsən çirklidir. Adətən, o, əsa ilə gəzir, ancaq görünür, fikri dağınıq olduğundan onu qolundan asır və ayaqlarını sürüyərək yoluna davam eləyir, əsa isə, sanki, əcaib-qəraib qolbaq kimi qolunda yellənir. Qadın öz bağbanından da belə tutur: Dovşan dirsəyini onun çiyinlərinə istiqamətləndirərək sağ əlini bükür, qadın titrəyən sol əlini qaldırır və şişmiş çil-çil barmaqları ilə onun biləyindən bərk-bərk yapışır. Qadın divardakı çubuq kimidir: əgər onu möhkəm dartsan, qopacaq, toxunmasan – istənilən çətin havaya

dözəcək. Dovşan hər addımda onun bütün bədəninin necə titrədiyini, başının isə hər kəlmə dediyi vaxt necə tərpəndiyini hiss eləyir. Ona görə yox ki, danışmaq ona çətindir, sadəcə olaraq, o ünsiyyətdə olmaqdan həzz alır, bu zaman o, burnunun sevinclə qırıxdığı, irəli çıxan dişləri üstündəki dodaqlarının isə aramsız olaraq çirkinliyini qeyd eləyən on üç yaşlı qızın üz-gözünü turşudaraq komik, eyni zamanda həm də utancaqlıqla uzatdığı ünsiyyət sevincinə bürünür. Qadın Harriyə baxmaqdan ötrü birdən başını qaldırır və onun qırış-qırış olmuş mavi gözləri onların dərinliyində gizlənmiş həyatın təzyiqli altında büzüş-büzüş olmuş kiçik qəhvəyi orbitindən çıxır. Sanki, onların içindən çoxsaylı lent çəkiblər.

– O, mən “Missis R. – S.Xolkroft”¹ə¹ dözə bilmirəm, o, elə bayağı və solğundur ki, Harri bu çəhrayı-qızılgüllü tonu çox sevirdi. Bəzən olurdu ki, ona deyirdim: “Əgər mən qırmızı rəngi istəyirəmsə, mənə qırmızını – şirəli qızılgülü ver. Yox, əgər ağı istəyirəmsə, ağı ver – hündür ağ liliyanı və bütün bu yarımçıqlıqlarla özləri də onlara nə lazım olduğunu bilməyən azacıq çəhrayı, yaxud bənövşəyi rododendron – şirindil bitkidir – elə olurdu ki, mən Harriyə deyirdim, onun beyni var və ona görə də o, sənə hər şeyi az-az verir”. Əlbəttə, mən bunu elə-belə deyirdim, onu cinləndirmək üçün. Ancaq mən, doğrudan da, belə düşünürdüm.

Bu fikir, sanki, qarını heyrləndirirdi. O quruyub qalmış kimi ot basmış cığırda dayanır və onun dayanıqlı möhkəm mavi çənlərin daxilindəki qırılmış şüşə kimi ağımtıl gözləri bu və ya digər tərəfdən ona baxaraq əsəbi halda o tərəf-bu tərəfə qaçır.

– Mən, doğrudan da, belə düşünürdüm. Mən fermer qızıyam, mister Enqstrom və daha çox bu torpağa yonca əkilməsini istərdim. Olurdu ki, ona deyirdim: “Əgər torpaqda qurdalanmaq belə yadına düşübsə, onda niyə buğda əkməyə? Bu, əsl iş olar! Buğda yetişdir, mən də çörək bişirərəm”. Bişirərdim də, bilin. “Bütün bu buketlər nəyimizə gərəkdir – yarpaqlarını tökür, sonra bütün ili onların eybəcər yarpaqlarına bax görüm – deyirəm ona. – Bəlkə, sən onları hansısa bir gözəlçə üçün yetişdirirsən? O, yaşda

¹ Rododendron növlərindən birinin adı

məndən cavan idi, budur ki, onu əsəbiləşdirirdim. Neçə yaş cavan olduğunu deməyəm. Burada niyə durmuşuq. Belə qoca bədən haradasa çox dayansa, bir də görərsən ki, artıq torpaqda bitib. Qarı Dovşanın əlini ona verməsindən ötrü işarə kimi əlindəki ağacla otu göstərir. Onlar çiçəkli xiyabanla yollarına davam ələyirlər. – Heç vaxt fikirləşməzdim ki, ondan çox yaşayacağam. Ancaq artıq çox zəifləmişdi. Bağdan evə gəlir, oturur, otururdu. Fermerin qızı oturmağın nə demək olduğunu heç vaxt başa düşə bilməz.

Qarının zəif barmaqları onun biləyində nəhəng küknarın yuxarısı kimi titrəşir. Onun təsəvvüründə bu ağaclar həmişə qadağan olunmuş zonalarla assosiasiya olunur və onların müdafiəsi altında olmaq Dovşana xoşdur.

140

– Aha. Budur, nəhayət, əsl bitki. – Onlar ensiz yolun döngəsində dayanırlar və missis Smit ona əlində oyanbuyana yellənən ağacla tərtemiz qızılgül rənginin çalarlarıyla tamam mürgülü balaca rododendronu göstərir. – Bu mənim Harrimin sevimli çiçəyi idi – “Bianki”. Bir-iki ağacdən başqa yeganə rododendron – mən onların adlarını unutmuşam, onların hamısı nəşə axmaq adlardır – fikirləşdiyini deyəndirlər. Burada olanların hamısı içərisində yeganəsi – həqiqətən – çəhrayı olandır. Harri onu aldığı vaxt əvvəlcə başqa çəhrayılardan içərisində əkdə və onlar bunun yanında dərhal elə çirkin göründü ki, onların hamısını bir-bir yoldu və bu “Bianki”ni tünd-qırmızı əhatəsində saxladı. Tünd-qırmızılar artıq çiçəkləyiblər, hə? Axı indi artıq iyundur.

Qarının ağılsız gözləri Harriyə heyrətli nəzər yetirir, barmaqları isə onun əllərinə bir az da möhkəm yapışır.

– Bilmirəm. Ancaq yox. Müharibədə həlak olanların anım günü¹ ancaq növbəti şənbdə olacaq.

– O, mən bu axmaq bitkini aldığımız həmin günü çox yaxşı xatırlayıram. Möhkəm isti idi. Biz Nyu-Yorka gəldik, onu paroxoddan götürdük, “pakkard”ın arxa oturmaçığına sevimli bir xalanı, yaxud başqa belə nəyisə oturdan kimi oturtduq. Bu bitki torpaqlı böyük göy ağac çəlləkdə gətirilmişdi. Belə növü İngiltərədə cəmi bir şitillik yetişdirirdi və təkcə daşıma iki yüz dollara başa gəlmişdi. Hər

¹ 30 may

gün xüsusi tutulmuş adam anbara enib onu sulayırmış. Möhkəm isti, Cersi-Siti və Trentonda dəhşətli basırıqdır, bu sısqə kol isə arxa oturacaqdakı öz göy çəlləyində təmiz-qanlı şahzadə kimi oturub. O vaxt bütün bu avtostrada yox idi, ona görə də biz Nyu-Yorka düz altı saata çatmışdıq. Böhranın ən qızgın çağında təəssürat elə idi ki, sanki, dünyada hamı özünə avtomobil almışdı. O vaxt Delavrdan keçib Berlinqtonun yanından gedirdilər. Bu, müharibədən əvvəl idi. Yəqin, düşünürsünüz ki, “müharibə” – həmin Koreya tarixçəsidir.

– Yox, mən müharibə deyəndə İkinci Dünya müharibəsini fikirləşirəm.

– Mən də! Mən də! Siz onu, doğrudanmı, xatırlayırsınız?

– Yox bir. Mən artıq böyük idim. Konserv bankalarının çökəklərini düzəldirdim, hərbi markalar alırdım və biz buna görə ibtidai məktəbdə mükafatlandırılırdıq.

– Bizim oğlumuzu öldürmüşdülər.

– O, mən çox təəssüf eləyirəm.

– O artıq qoca idi, qoca idi. Az qala, qırx yaşı vardı. Ona birbaşa zabit rütbəsi vermişdilər.

– Axı...

– Bilirəm. Düşünürsünüz ki, ancaq gəncləri öldürürlər.

– Hə, hamı belə düşünür.

– Bu, yaxşı müharibə idi. Birinci kimi deyildi. Biz qalib gəlməli idik, gəldik də. Bütün müharibələr iyrəncdir, ancaq bu müharibədə biz qalib gəldik, bu gözəldir. Biz limandan gəldiyimiz həmin gün o, əlbəttə, çiçəkləməmişdi, çünki yay qurtarmışdı və mən güman eləyirdim ki, onu arxa oturacaqda aparmaq, sadəcə olaraq, axmaqlıqdır, necə... necə... – qarı təkrar elədiyini, dilinin topuq vurduğunu başa düşür, ancaq davam eləyir: – Təmiz qanlı şahzadə kimi. – Demək olar ki, tamamilə şəffaf mavi gözləri iti baxışlarla izləyir ki, Dovşan onun qoca çərənciliyinə gülür ki. O, buna bənzər heç nə görmədən üyüdübtökür.

– O təkdir.

– Təkdir, “Bianki”?

– Hə! Bax lap belə! Beləsi heç bütün Birləşmiş Ştatlarda daha yoxdur. Başqa həqiqi çəhrayı Qızıl Darvazadan... hara deyirsən – oracan yoxdur. Bruklin körpüsünəcən, deyəsən, belə demək qəbul olunub. Bütün ölkədə həqiqi

çəhrayı olan hər şey burada bizim gözüümüz qarşısında yerləşir. Lankasterli bir gülçü bizdən bir neçə qələmə götürmüşdü, ancaq hamısı məhv oldu. Yəqin ki, əhəngdə boğubmuş. Axmaq yunan.

Qarı onun əlindən yapışır və daha ağır və kəskin halda irəli hərəkət eləyir. Artıq günəş yuxarıdadır, yəqin ki, onun evə getmək vaxtıdır. Anılar ləçəklərdə vızıldaşırlar, görünməyən quşlar cikkildəşirlər. Ləçəklərin dalğası güllərin dalğasını ötür-keçir, təzə yaşıllıqdan zorla hissədiləcək acıtəhər çoxu gəlir. Qovaqlar, ağcaqayınlar, palıdlar, qaragacqlar və at şabalıdıları daha geniş, ya daha dar zolaqla malikanənin uzaq sərhədini haşiyələyən seyrək meşəlik yaradır. Çəmənlik və bu ağaclıq arasındakı sərin nəmli kölgədə rododendronlar hələ də çiçəkləyir, ancaq onlar çəmənliyin ortasında gündə artıq yarpaqlarını töküblər, ləçəklər səliqəli cərgələrlə xırda otlu yolların kənarında qalıb.

142

– Bu, mənim xoşuma gəlmir, bu, mənim xoşuma gəlmir, – missis Smit keçmiş gözəlliyin bu qalıqları boyunca Dovşanın əlindən yapışıb axsaya-axsaya danışır. – Mən gözəlliyi qiymətləndirirəm, ancaq qarayoncaya üstünlük verərdim. Bir qadın – bilmirəm niyə bu, məni belə əsəbiləşdirir – Xoreys həmişə qonşuları güllərdən zövq almağa dəvət eləyirdi, o çox şeylərdə uşaq kimi idi. Deməli belə, bu qadın, missis Foster, yamacın ətəyində balaca çəhrayı daxmada yaşayırdı, orada pəncərə qapağında boz pişik dolaşırdı, o hey deyirdi ki – mənə tərəf çevrilir, pomadasa, az qala, lap burnunun ucunacandı və deyir – qarı hirsindən bütün bədəni əsərək süni şirin səslə ciyildəyir – “ah deyir, missis Smit, yəqin ki, belə gözəllik yalnız göylərdə olur!” Bir dəfə ona dedim – daha dilimi saxlaya bilmədim və dedim: “Əgər mən hər bazar yalnız daha bir rododendron topası ilə həzz alacağım üçün altı mil oraya və geriye – müqəddəs İohann yepiskopal kilsəsinə gedirəmsə, eyni münasibətdə bu millərə qənaət də eləyə bilərəm, çünki qətiyyənlə ora getmək istəmirəm”. Qoca günahkar qarı belə şey deyəndə məgər dəhşətli deyilmi?

– Yox-yox, nə danışırınsız.

– Həm də vur-tut nəzakətli olmaq istəyən zavallı qadına. Başında bir damcı da beyin yox idi, gənc sarsaq kimi

boyanırdı. İndi artıq o zavallı ölüb, Alma Foster, iki, ya üç qış bundan əvvəl ölüb. İndi o, həqiqəti dərk eləyib, mənse hələ də yox.

– Ancaq ola bilsin, onun rododendron kimi qəbul elədiy şey əslində qarayoncadır.

– Ha-ha-ha! Dəqiq! Dəqiq! Elə belə də olub! Məhz belə! Bilirsinizmi, mister Enqstrom, bu elə həzdir... – Qarı dayanır və yöndəmsizcəsinə onun əlini tumarlayır; üzünün günəşlə işıqlanan xırdaca sarımtıl-qəhvəyi landşaftı Dovşana doğru qalxır və qarının baxışlarında təlaşlı qız ərköyünlüyü və narahat inamsızlıq altında əvvəlki qətiyyət parıldayır, belə ki, yaxınlıqda dayanan Dovşan mister Smiti dilsiz-ağızsız güllərə tərəf qovan həmin şər qüvvəni aydınca duyur. – Siz və mən – biz sizinlə eyni cür düşünürük. Düzdür? Düzdür, elə deyil?

* * *

– Səninki yaman gətirdi, hə? – Rut ona deyir.

Onlar müharibədə həlak olanların anım günü Üest-Bruerdəki ictimai hovuzda gediblər. Rut əvvəlcə çimərlik paltarı geyməyə utanırdı, ancaq kabinədən çıxarkən görkəmi əla idi – çimərlik papağı altında balaca başı, möhtəşəm çiyinləri. O, qurşağacan suda dayananda iri abidəyə oxşayırdı. Rut iri ayaqlarını qaydasında tərpedərək və hamar əllərini qaldıraraq rahat üzürdü, küreysi və yancağı isə yaşıl çillərin altında qara ləkə kimi görünürdü. O, üzünü suyun altında gizlədərək yavaş-yavaş yanından ötüb keçdiyi vaxt Dovşanın ürəyi həyəcandan dayanırdı. Sonra qara dəyirmi adacıq kimi parıldayan yancağı öz-özünə suyun səthinə qalxırdı, sudaki dəqiq təsvir birdən xarab olmuş televizorun ekranındakı sayaq zərif-zərif dalğalanmağa başladı və bu mənzərə onun içərisini özünü ələ almağın soyuq təşəkkürü ilə doldurdu. Rut ona məxsusdur, yalnız ona, o, Rutu sudan pis tanımır və su kimi ona da Rutun bütün bədənini əlyətəndir. Qız arxası üstə üzünü vaxt su sıçrayırdı, zərif şəkildə onun sinəsinə toxunaraq bustqalterinin çökəyinə axırdı, suya batmış bədənini qıvrılırdı, o, gözlərini yumur və kor-koranə halda irəli gedirdi. Hovuzun dayaz qurtaracağında çapalayan iki arıq oğlan

suyu sıçradaraq qaçıb getdilər. Rut əllərini yana atarkən onlardan birinə toxunmuşdu, gözlərini açdı, gülümsəyib adamlarla dolu hovuzun həyəcana gəlmiş dalğalarında müvazinətini saxlamaqdan ötrü sümüksüz əllərini yelləyərək suda çömbəltmə oturdu. Havadan xlor iyi keçmişdi. Hər şey elə təmiz idi ki. Təmizliyin nə demək olduğu birdən Dovşanın ağına gəldi. Sənə aid olmayan hər şey – Ruta suda, ona – havada və otluqda toxunmayan – səni heç cür narahat eləməyən nəsnə. Rutun başı, sanki, boş top kimi atlaraq sifətini turşudur. Dovşan özü su heyvanı deyil. Suda ona soyuqdur. Bir dəfə baş vurandan sonra parapetin üzük plitələri üstündə oturmağa və ayaqlarını yelləyərək, guya, arxası qatda oturmuş məktəbli qızların onun enli kürəklərində əzələlərin oynamasına heyran olduqlarını təsəvvür eləməyə üstünlük verir: sonra kürək sümüklərinin günəşin qızartdığı dərisini necə tanıma çəkdiyini hiss eləyərək çiyinlərini atır. Rut hovuzun şahmat naxışlarının suyun səthində əks olunduğu dayaz kənarına qədər ayaqlarını şappıldadırdı. Suyu özündən silkərək pilləkənlə qalxdı. Dovşan adyalın üstündə uzanmışdı. Rut yaxınlaşdı, ayaqlarını səmanın fonunda bir-birindən aralı qoyaraq onun başı üstündə dayandı, papağını çıxartdı və məhrəba götürmək üçün əyildi. Su çiyindən damcıdamcı kürəyi boyu aşağı axırdı. Dovşan onun əllərini necə sildiyinə baxaraq adyalın o üzündən ot qoxusunu duyurdu və şəffaf havanın qışqırıqlardan necə əsdiyini eşidirdi. Rut onun yanında uzandı, gözlərini yumdu və günəşə təslim oldu. Belə yaxın məsafədən onun sifəti adama iri dəri parçalarından yaranmış kimi görünürdü; günəş ondan birbaşa daş karxanalarından məbədlərə gətirilən yolulmamış təmiz daşın sarımtıl parlısından başqa bütün rəngləri silmişdi. Rutun dediyi bu monumental sözlər Dovşanın qulaq seyvanında diyirlənən iri təkərlər, işıqda fırlanan lal dəmir pullar kimi eyni templə hərəkət eləyir:

– Səninki yaxşı gətirdi?

– Nə mənada.

– O... – Rutun sözləri dodaqlarından dərhal qopmur, – Dovşan əvvəlcə onun dodaqlarının necə tərpəndiyini görür, sonra isə eşidir: – ...bax gör nəyin yoxdur. Hər həftə sənənlə qolf oynayan və arvadına sənə ziyan vurmağa

imkan verməyən Ekklin var. Güllərin və sənə vurulmuş missis Smitin var. Mən varam.

– Fikirləşirsən ki, o, doğrudan da, vurulub? Missis Smit.

– Mən yalnız sənin danışdıqlarını bilirəm. Özün deyirdin ki, vurulub.

– Yox, mən heç vaxt bunu belə birbaşa deməmişəm. Bəlkə də, demişəm.

Rut onu cavabla təltif eləmir; yuxulu məmnunluqdan şişmiş iri sifəti daha iri görünür. Gündə yanmış dərisində isə tabaşirli işıq ləkəsi görünür.

– Bəlkə də, demişəm? – Dovşan onun əlindən möhkəm çimdik götürüb təkrar eləyir. O, Rutu ağrıtmıq istəmirdi, ancaq qızın dərisinin ona toxunmasında nəşə onu acıqlandırdı. Rutun inadı.

– U-u. Nə heyvansan, – qız deyir.

Ancaq ondan daha çox günəşə diqqət yetirərək uzanmaqda davam eləyir. Dovşan dirsəkləri üstə qalxır və Rutun ağır bədəninin arxasından karton paketlərdən portağal şirəsi sümürərək dayanan iki on altı yaşlı qızın yüngül fiqurunu görür. Onlardan biri, qaytansız ağ çimərlik paltarında olanı saman çöpünü ağızından ayırmadan qonur gözlərilə ona baxır. Arıq ayaqları zənci ayaqları kimi qaradır. Yastı qarnının hər iki tərəfində korbucaq altında taz sümükləri seçilir.

– Hə, *dünyada hamı səni sevir*, – Rut qəfildən bildirir.

– Bilmək istəyirəm nəyə görə.

– Mən məhəbbət üçün yaranmışam.

– Lənət şeytana, nəyə görə məhz sən? Səndə müstəsna olan nədir ki?

– Mən mistikəm, insanlara inam verirəm.

Bunu ona Ekkli demişdi. Bir dəfə necə olmuşdusa, gülə-gülə, yəqin ki, zarafatla demişdi. Ekklin əslində nə düşündüyünü heç vaxt başa düşə bilməzsən, necə istəyirsən fikirləş. Dovşan bu mülahizəni ciddi qəbul eləmişdi. Özü heç vaxt belə şeyi ağılına gətirməzdi. Başqalarına verdiyi nəşə haqqında çox elə də düşünür.

– Sən *mənə* ancaq pislik eləyirsən.

– Nə pislik? – Bu ədalətsizlikdir. Dovşan, Rut hovuzda üzən zaman onunla o qədər fəxr eləyirdi, onu çox sevirdi ki.

– Nəyə görə fikirləşirsən ki, sənin əvəzində hər şeyi kimsə eləməlidir?

– Niyə axı? Mən səni yedirdirəm.

– Məni qətiyyənlə yedirib-eləmirsən. Mən işləyirəm.

Düzə nə deyəsən. O, missis Smitin yanında işə girəndən sonra Rut tezliklə sığorta kompaniyasının Bruerdəki filialında stenoqrafçı yeri tapmışdı. Dovşan onun işləməsini istəyirdi, o, Rutun bütün günü tək nə eləyəcəyindən narahat olurdu. Qız deyirdi ki, əvvəllər məşğul olduğu iş ona heç vaxt xoş gəlməyib, ancaq Dovşanda bununla bağlı heç bir əminlik yox idi. Onlar tanış olduqları vaxt Rutun üzgözündən onun çox iztirab çəkdiyi qətiyyənlə bilinmirdi.

– İşini at. Mən istəmirəm. Tüpürüm hər şeyə. Bütün günü otur evdə və öz detektivlərini oxu. Yeməyini mən verərəm.

– Sən məni yedirərsən. Belə varlısan, niyə öz arvadına kömək eləmirsən?

– Niyə? Onun atasının pulu çoxdur.

– Bilirsən, məni nə cinləndirir – sənin özündənrazılığın. Heç vaxt ağlına gəlmir ki, günlərin birində hər şey üçün cavab vermək lazım gələcək?

Qız düz onun üzünə baxır, gözləri sudan qanla dolub. Əllərilə gözlərini qapayır. Bu, Dovşanın axşam avtodayana nacaqdakı sayğacların yanında gördüyü gözlər deyil, kukladakı kimi həmin rəngi qaçmış yastı disklər deyil. Mavi əlvanlıq tündləşib və onların sıx dərinliyi onu həyəcanlandıran həqiqəti Dovşanın instinktlərinə pıçıldayır.

Bu gözlər yanır, Rut göz yaşlarını gizlətməkdən ötrü üzünü çevirir və düşüncələrə dalır. Yüngül göz yaşları – etiraflardan biridir. Aman Allah, Rut işdə makinadan ayrılıb, qarnı gedən adam kimi ayaqyoluna götürülür və ağlamalı olur. Kabinədə dayanmaq, unitaza baxmaq, özünə gülmək və sinən ağrıyanacan ağlamaq. Hey də yuxun gəlir. Aman Allah, nahardan sonra o, keçiddə birbaşa çirkli döşəmədə Lili Orfla – bu dombagöz Loninq onu – Orfu tapdayıb keçməli olurdu – Fiorvante arasında uzanıb sərələnməmək Ruta olmanın səy bahasına başa gəlir. Bir də aclıq. Naharı sodalı dondurma, buterbrod, bir pirojna, qəhvə ilə keçirirsən, ancaq bununla belə kassadan şokolad almaq lazım gəlir. Amma Rut onun xətrinə arıqlamağa çalışırdı, axı

həqiqətən, əlbəttə, əgər tərəziyə inansaq, altı funt itirmişdi. Onun xətrinə, bütün əngəl bax bundadır, Rut onun xətrinə bir tərəfə doğru dəyişməyə çalışırdı, o isə axmaqlığından qızı tamamilə digər tərəfə dəyişdirmək istəyirdi. Dovşan – özünün bütün yumşaqlığına baxmayaraq, qorxulu adamdır. Hə, onda bu yumşaqlıq var, o, Rutu ürəyində gəzdirən birinci kişidir. Heç olmasa, hiss eləyirsən ki, kişi üçün sən mövcudsan, sadəcə olaraq, içəridən onların kirli beyinlərinə yapışmış başqa nəşə yox. İlahi, nəm dodaqlı və axmaq qəhqəhəli Rut onlara necə nifrət eləyirdi, ancaq qız Harri ilə olduğu vaxt, elə bil, onların hamısını bağışlayırdı, axı onlar olsa-olsa yarı günahkar idilər, onlar nəşə Rutun özünü hördüyü – çünki arxasında nəyinsə olduğunu bilirdi – divar kimidir. Harri də qız bu “nəşə”ni birdən tapır və bütün əvvəlkilər tamamilə qeyri-real olurdu. Əslində onu heç vaxt heç kimi incitməmiş, ürəyinə sağalmaz yara vurmamışdı və Rut bütün bunları xatırlamağa çalışdıqda da bəzən ona elə gəlir ki, bu, kimsə başqa adamın başına gəlmişdi. Onlar qızın gözünə, sanki, dumanlı, zavallı, səbirsiz, həmişə arvadlarının onlara vermədikləri nəyisə əldə etməyə çalışırdılar. Hə, məhz belə. Və onlar bütün bunlarda nə görüblər. Rutu hələ məktəbdə ikən hamının – adamların sənin hər şeyə razı olduğunu necə tez bilmələri təəccübləndirirdi. Və əgər sən etiraz eləmirsənsə, onda hər şey yaxşı alınır, ya da bir elə yaxşı olmur, ancaq hər halda, onda sən onlarla birlikdəsən, başqa idman zalında xokkey oyunu zamanı Dovşanın başına yığışan, bu balaca böcəklərin əleyhinəsən. Rut isə dənizçi paltarına oxşar mavi formada onların arasında, doğrudan da, inəyə oxşayırdı. Rut on ikinci sinifdə bu paltarda gəzməkdən qətiyyətlə imtina elədi və töhmət qazandı. O, İlahi, Rut bu qızcıqazlara podratçı və farmasevt ataları ilə birlikdə necə nifrət eləyirdi. Bunun əvəzində o, onların heç təsəvvürləri olmayanı kraliça kimi qəbul eləyərək əvəzini gecələr götürürdü, Rutun adını ayaqyolunun divarlarına yazırdılar, o, məktəbdə ağızlarda pritça olmuşdu. Bu barədə ona Alli məlumat vermişdi. Ancaq Alli ilə onun çox yaxşı anları olmuşdu; bir dəfə onlar dərindən sonra gün hələ batmamış meşə yolu ilə getdilər, cığıra döndülər və oradan Maunt Cac – uzaqdan bütünlüklə tüstü içində görünən dağ fonundakı şəhərin görünmədiyi

pöhrəliyə çıxdılar; oğlan başını uşaq kimi zərif-zərif onun dizi üstünə qoydu və quşlar onların başı üstündə günəşli havada sakitcə oxuyurdular. Allı çalxalanırdı. O, çalxalanmaya bilmirdi. Rut onu bağışlamışdı, ancaq o vaxtdan daha ağıllı olmuşdu. Qız başqaları ilə, yaşca daha böyüklərlə görüşməyə başladı; əgər, ümumiyyətlə, səhvlərdən danışmaq olarsa, bu, səhv idi, ancaq niyə də olmasın? Niyə olmasın? Bu, əvvəllər olduğu kimi, indi də sual olaraq qalır. "O səhv eləyibmi" fikri adamı yorur, qız, ümumiyyətlə, fikirləşməkdən yorulub və bədəni bütün tər içində uzanıb, yumulu gözləri qarşısında qırmızı dairələr – uzanıb və bu qırmızı dumanın içindən keçmiş nüfuz eləməyə haqlımı-haqsızını olduğunu anlamağa çalışır. Yox, o, ağıllı hərəkət eləyib. Rutun gəncliyi gözəllik dalınca onlarla gedirdi, onlar yaşca daha böyük olduqlarındansa belə tələsiklik yox idi. O, ilahi, elə həşəratlara rast gəlirdi ki, fikirləşirdi, dünyada daha heç kim belə şeyi bir daha görməz.

148

Ancaq bu. Həqiqi psixdir. Ancaq onda başqasında olmayan nə var? O, kişi üçün xüsusilə çox gözəldir – böyrü üstə zərif və yumşaq halda uzanır, sonra birdən polad paz kimi bərkiyir, ancaq yəqin ki, iş heç bunda da deyil, oğlan uşağına oxşamağında da deyil – ona banqo şeypuru bağışlayır və elə yaxşı sözlər deyir ki, – iş ondadır ki, onun Rut üzərində nəşə qəribə hakimiyyəti var və bir yerdə onlar üçün yaxşı olduğu vaxt Rut özünü onun yanında tamamilə körpə hiss eləyir, yəqin ki, bütün məsələ bundadır, yəqin ki, elə qız da bunu axtarırmış, özünü tamamilə balaca hiss eləyəcəyin kişini. Oh, oğlanın fəxrlə “ələdir” dediyi o birinci gecə qız heç nəyə etiraz eləməirdi, əksinə, hətta ona elə gəlirdi ki, məhz belə də lazımdır. Onda qız onların hamısını bağışlamışdı, oğlanın sifəti onların hamısının sifətini bir heyrətəməz kütlə ilə birləşdirir və qıza hətta elə gəlirdi ki, indi başqa, indiyəcən mənsub olduğundan daha yüksək kateqoriya altına düşür. Ancaq məlum olur ki, o, başqalarından elə də ciddi şəkildə fərqlənir, süst, eyni zamanda acgözlüklə boynuna sarılır, sonra isə arxasını ona çevirir və nəşə başqa şey haqqında düşüncə. Belə şeyə kişilər qadınlar kimi münasibət bəsləmişlər. Bütün bunlar getdikcə daha çox adətə çevrilir. Dovşan bəzən onu həvəsləndirməyə çalışır, ancaq qız elə yuxulu

və ağır olur ki, hər şey faydasız olur; bəzən qız onu necə lazımdır silkələyib: “Axı mən bunu eləyə bilmirəm, bədbəxt axmaq, sən ata olduğunu görmürsən nədir!” – qışqırmaq istəyir. Ancaq yox. Ona heç nə demək olmaz. Bircə söz belə demək – nöqtə qoymaq deməkdir, qızınsa vəziyyəti belədir ki, əgər başına bir iş gəlmirsə, iki gündən sonra təzədən olmalıdır və ola bilsin ki, qətiyyən heç nə yoxdur. Bunsuz da hər şey o qədər qarmaqarışq olub ki, Rut hətta bundan xoşbəxt olub-olmayacağını belə bilmir. Amma belə vəziyyətdə o, hər halda, nəsə eləyir, bütün bu şokoladları udur. İlahi, o heç bunu qətiyyən istəmədiyinə belə əmin deyil, ona görə ki, özünü necə aparmasına baxanda bunu Dovşan istəyir. Rut hətta bunu özü qəsdən qurub düzəltmədiyinə belə əmin deyil – özünə vurulmuş həşəratın acığına onun qolları üstündə, əli altında yuxuya getdi. Axı ona nə vaxt yuxulamasının fərqi yoxdur, qız qalxa və soyuq vanna otağına sürüşə bilər, təki o, heç nə görməsin, heç nə eləməsin. Neyləyəsən, o belədir – öz keyfində yaşayır və sonra da nə olacağını fikirləşmir. Ona şokolad və yuxu haqqında bircə kəlmə desən, hökmən qorxub öz balaca gözəl allahı və hər çərşənbə axşamı günü onunla qolf oynayan gözəl balaca ruhanisi ilə birlikdə qaçacaq. Bu ruhanidə ən iyrenc odur ki, əvvəllər Dovşan, heç olmasa, pis hərəkət elədiyini fikirləşirdi, indi isə İsa peyğəmbərin lap özü olduğunu və ağılına gələn hər şeyi eləməklə bütün bəşəriyyəti xilas eləməli olduğunu güman eləyir. Yepiskopa kimi, ya onlarda başbilən kimdir – onun yanına gedib çıxmaq, ona bu ruhaninin təhlükəli adam olduğunu demək yaxşı olardı. Allah bilir, zavallı Dovşanın başını nə ilə doldurur və hətta indi belə sakit, cıgəl səs onun suallarına Rutun acığından gözlərinin yaşını, doğrudan da axıdan kobud özündənrazılıqla cavab verərək düz qulaqlarının dibində vızıldayır.

– Gör sənə nə deyirəm, – Dovşan deyir. – Mən Cənisdən qaçdığım vaxt maraqlı bir kəşf elədim. – Qızın göz yaşları göz qapaqlarının altından gilə-gilə düşür, ağzında hovuz suyunun iyrenc tamı qalıb. – Əgər səndə özünlə qalmaq barıtı çatacaqsa, onda sənənin yerinə başqaları cavab verəcəklər.

* * *

150

Xoşagəlməyən görüşlər, yaxud xüsusilə qabaqcadan onların təsirini duyma Ekklz üçün, sadəcə olaraq, ölümdür. Adətən, yuxu, gerçəklikdən pis olur; gerçəkliyi Allah idarə eləyir. Həmişə insanların iştirakına dözmək olur. Missis Springer qaraşın, kök, qaraçıya oxşayan naziksümlüklü qadındır. Hər ikisindən – atasından da, anasından da nəşə məsum bir şey gəlir, ancaq əgər anasında bu, narahatlığı gücləndirmək qabiliyyəti xırda burjuaziya həyat tərzi ilə qırılmaz tellərlə bağlı olan özünə möhkəm kök salmış xüsusiyyətlədirsə, qızında bu, özü üçün olduğu kimi başqaları üçün də faydasız və təhlükəli olan nəşə cari məsələdir. Ekklz Cenisin evdə olmadığını eşidəndə yüngülləşərək köks ötürür; qadının yanında özünü nədəşə günahkar hiss eləyir. Cenis missis Fosnaxtla Bruerə “Bəziləri daha ehtirasla sevirilər” filminin səhər seansına getmişdilər. Oğlanları Springerlərin həyatində oynayırlar. Missis Springer onu bütün evin içindən şüşəbəndə aparır, buradan uşaqlara göz qoymaq olar. Ev zəngin, ancaq zövqsüz bəzənib – adama elə gəlir ki, hər otaqda bir kreslo lazım olduğundan artıqdır. Parad qapısından şüşəbəndə keçmək üçün onlar qabağını mebellərin sıx kəsdiyi otaqlardan əyri-əyri yol keçməli olurlar. Missis Springer yavaş-yavaş yeriyir, onun topuqları elastik bintlə sarınıb. Ağrılı, qısa addımlar, bədəninə aşağı hissəsinin, sanki, gipsə salındığı illüziyasını gücləndirir. Qarı sakitcə kreslo-yelləncəyin başına çökür, ayaqları isə yuxarı qatlanır və Ekklz dəhşət içində səndələyib geriye çəkilir. Missis Springer uşaq kimi sevinir; tumanın altından onun rəngi qaçmış çılpaq kürüliyü gözə dəyir, zolaqlı çəkmələri ilə bir saniyəliyə döşəmədən ayrılır. Çəkmələr çat-çatdır və didilib dəyirmiləşib, onlar sanki, uzun illər paltaryuyan maşında hərləniblər! Ekklz alüminium və qəribə müəmmalı şarniri plastikdən olan şezlonqda oturur. Üzbəüz oturduğu şüşədən Nelson Enqstromla Fosnaxtların bir azca böyük oğlunun günün altında yelləncək və qumluğun yanında necə oynadıqları görünür.

– Sizi görmək çox xoşdur, – missis Springer deyir.
– Çoxdan bizdə olmayıbsınız.

– Cəmi üç həftə, – Ekkiz cavab verir. Şezlonq onun kürəyini kəsir, dabanları ilə şezlonqun onu incitməməsindən ötrü aşağıdakı alüminium boruya dirənir. – İşim çox idi. Konfirmasiyaya hazırlıq, sonra gənclər qrupu softbol komandası təşkil etmək qərarına gəldi, bundan başqa, bir neçə nəfər – prixoda mənsub olanlar öldü.

Ekkiz qətiyyənlə onun qarşısında üzr istəmək fikrində deyil. Qarının belə böyük evinin olması Ekkizin sosial qayda haqqında zadəgan təsəvvürləri ilə uyuşmur; o, qarını hansısa bir daxmanın artırmasında görməyə üstünlük verərdi.

– Mən heç cür sizin vəzifənizi yerinə yetirməyə razı olmazdım.

– Əksər vaxtlar bu, mənə xeyli sevinc bəxş eləyir.

– Hə, sizin haqqınızda belə deyirlər. Deyirlər, siz qolf sahəsində əməlli-başlı ustalaşıbsınız.

Ah, ilahi! O isə fikirləşirdi ki, qarını sakitləşib. Onlar uçuc-sökük, suvağı qopub tökülmüş daxmanın kəndərində oturlar və qarını – fabrikinin hər şeyi olduğu kimi qəbul etməyə öyrəşmiş əzabkeş kök arvadıdır. O məhz beləsinə oxşayır, tamamilə məhz beləsi ola bilərdi. Fred Springer onunla evləndiyi vaxt, yəqin ki, Harri Enqstromun onun qızı üçün olduğundan daha az qibtə ediləsi nişanlı imiş. Dörd il əvvəl Harrinin necə olduğunu təsəvvür etməyə çalışır və qarşısında son dərəcə cəlbəedici obraz – hündür, ağbəniz, məktəbdə məşhur, kifayət qədər ağıllı – səhər şəfəqlərinin oğlu canlanır. Onun özünə əmin olması, yəqin ki, Cənisi xüsusilə cəlb eləyirdi. David və Melxola. *Daha bir-birinizi aldatmayın*. O, alını qaşıyaraq deyir:

– Qolf oynayanda adamı yaxşı tanımaq olur. Mən məhz bunu etməyə – adamları tanımağa çalışmışam, başa düşürsünüzmü? Fikirləşirəm ki, əgər tanıdırsansa, adamı İsanın hüzuruna gətirə bilməzsən.

– Gözəl, ancaq siz kürəkənim barəsində mənə bilmədiyim nəyi bilirsiniz?

– Əwəla, onun yaxşı adam olduğunu.

– Niyə yaxşı?

– Məgər nə üçünsə yaxşı olmaq lazımdır? – o, fikrə gedir. – Hə, deyəsən, lazımdır.

– Nelson! Bu dəqiqə qurtar. – Missis Springer öz kreslosunda donub-qalır, ancaq uşağın niyə ağladığına qalxıb baxmır. Pəncərənin yanında oturan Ekkklz hər şeyi görür. Balaca Fosnaxt əllərində iki plastmas yükünü özüböşaldən maşın yelləncəyin yanında dayanıb. Enqstromun bu oğlandan bir neçə düym balaca olan oğlu ona qolaylanır, ancaq irəli yeriməyə və onu əməlli-başlı vurmağa ürək eləmir. Gənc Fosnaxt axmaq adamın əsəbiləşdirici inadı ilə balaca oğlanın yuxarı qalxan əlinə və əyilmiş sifətinə üstədən aşağı baxır və üzündə heç məmnunluq təbəssümü də yoxdur – o, həqiqi alim kimi öz təcrübəsinin gedişini həvəssiz halda müşahidə eləyir. Missis Springerin səsində qəzəbli, pəncərəni gəlib keçən qətiyyət var:

– *Eşitdinmi, dedim elə bu saat ağlamağı kəs!*

Nelson verandaya tərəf dönür və izah eləməyə çalışır:

– Pilli, – mızıldayır, – Pilli... tutdu...

152

Ancaq həтта ədalətsizlik haqqında danışmaq təşəbbüsünün özü belə incikliyi dözülməz eləyir. Nelson, sanki, kürəyinə zərbə dəymiş kimi irəli səndələyir, o, oğrunu sinəsindən şillə ilə vurur, cavabında yüngül itələmə qazandırır, yerə sərələnir, ağzı üstə uzanır və ayaqları yellənərək otluqda diyirlənir. Ekkklz ürəyinin də oğlanın bədənini ilə birlikdə fırlandığını hiss eləyir – o, şərin gücünü həddindən artıq yaxşı bilir, ağılin onunla necə vuruşduğunu, hər faydasız zərbənin sənin bütün canının-qanının indicə boşluqda partlayacağını düşündüyün ana qədər kəhkəşandan havanı necə sorduğunu bilir.

– Oğlan onun yük maşınıni əlindən aldı, – o, missis Springerə bildirir.

– Qoy özü də ondan geri alsın, – qadın cavab verir.

– Qoy öyrənsin. Axı mən hər dəqiqə yerimdən sıçrayıb xəstə ayaqlarımla həyəətə qaça bilmərəm. Onların bütün günü bacardıqları ancaq dalaşmaqdır.

– Billi. – Oğlan kişi səsindən təəccüblü gözlərini qaldırır: – Maşını ver.

Billi bu yeni vəziyyəti götür-qoy eləyir və tərəddüdlə ləngiyir.

– *Xahiş eləyirəm, ver.*

Bu, inandırıcı səslənir. Billi Nelsona yaxınlaşır və oyuncağı səliqə ilə ağlayan dostunun başına buraxır.

Ağrı Nelsonun sinəsində yeni kədər başlanğıcı oyadır, ancaq o, maşının otluqda – onun yanında olduğunu görəndə səsini kəsir. Ona incikliyinə səbəbinin aradan qaldırıldığını və həyəcanlanmış bədənini ələ almaqdan ötrü daha bir saniyənin lazım olduğunu başa düşmək üçün saniyə lazımdır. Ona elə gəlir ki, sanki, səylərinin müsayiət elədiyi uzun-uzadı quru hiçqırıqlardan biçilmiş otlar qalxır və hətta günəşin işığı sönür. Hey özünü pəncərə şüşəsinə vuran eşşəkərisi uçub gedir; Ekklin altındakı alüminium şezlong indicə sökülüb-töküləcək, sanki, bütün dünya Nelsonun özünü necə ələ almasında iştirak eləyir.

– Anlamıram, niyə bu uşaq belə incə-mincədir, – missis Springer soruşur. – Ancaq deyəsən, anlayıram.

– Niyə? – bu hiyləgər əlavə Ekkli cinləndirir.

Qarının cəhəngləri qınayıcı tərzdə enir.

– Ona görə ki, o da atası kimi ərköyündür. Onun nazı ilə həddindən artıq oynayırlar və o da əmindir ki, bütün dünya ona istədiyini verməyə borcludur.

– Ancaq günah o biri oğlanda idi, Nelson yalnız öz oyuncağını almaq istəyirdi.

– Hə, yəqin ki, siz də onun atasının başına gələnlərdə Cenisin təqsirkar olduğunu düşünürsünüz. – Onun “Cenis” sözünü necə tələffüz elədiyindən bu, Ekklin beyindəki zavallı kölgəyə nisbətən daha gözəçarpan, qiymətli və əhəmiyyətli görünür. Ağına gəlir ki, missis Springer, nəhayət ki, haqlıdır və o, bu qarının tərəfinə keçib.

– Yox, elə düşünürəm, – o etiraz eləyir. – Hesab eləyirəm ki, onun hərəkətlərinə bəraət yoxdur. Ancaq bu, onun hərəkətlərinə sizin qızınızın qismən məsuliyyət daşdığına səbəb olmaması deyildir. Mən bizim hamımızı özünə və başqalarına görə məsul olan şüurlu varlıqlar hesab eləyən kilsəyə mənsubam.

Bu qədər uğurla ifadə olunmuş sözlərdən onun ağızında tabaşir tamı yarandı. Heç olmasa, qarı içməyə bir şey təklif eləyəydi: yaz isti olur.

Qoca qaraçı qadın onun özünə inamsızlığını görür.

– Əlbəttə, demək asandır. Ancaq ola bilsin, əgər siz doqquz ayın içindəsinizsə, abırlı ailədəsinizsə və əriniz haradasa, yaxınlıqda hansısa yarasa ilə fırlanır və hamı sizə gülürsə, belə baxışlara dözmək elə də asan deyil.

– “Yarasa” sözü qara qanadlarını çala-çala sürətlə havaya yüksəlir.

– Missis Springer, heç kim sizə gülmür.

– Siz insanların nə danışdıqlarını eşitmirsiniz. Siz onların təbəssümlərini görmürsünüz. Bu yaxınlarda bir xanım mənə dedi ki, əgər Cenis öz ərinə yanında saxlaya bilmirsə, deməli, onun ərinə heç bir ixtiyarı yoxdur. Bu xanımın mənim düz üzümə gülümsəməyə həyasızlığı çatdı. Mən onu boğmağa belə hazır idim. Ona cavab verdim: “Vəzifə tək-cə qadınlarda olmur, kişilərdə də olur”. Kişilərə bütün dünyanın yalnız onların rahatlığı üçün mövcud olduğunu belə xanımlar təlqin eləyirlər. Sizin hərəkətlərinizə baxanda özünüz də buna inanmağa hazırsınız. Bütün dünya tək-cə Harri Enqstromlardan ibarət olarsa, necə bilirsiniz, sizin kilsəyə uzun müddətmi ehtiyac olacaq?

154

Qarı öz yelləncəyindən dikəlir və gözləri axıtmadığı yaşlardan parıldayır. Bıçaqla tavada yaranan səs kimi şiddətli səs Ekklinz beynini qazıyır və ona elə gəlir ki, bütün bədəni gömgöydür. Qadının qeybət və təbəssüm haqqında sözləri öz dəhşətli reallıqları ilə ona göz qoyan həmin bazar günləri səhər saat 11.30-da kafedraya qalxan, hazırlanmış mətnin ani olaraq başından uçub getdiyi və yazıların cəfəngiyata çevrildiyi vaxt ona baxan yüzlərcə adam kimi Ekkli heyretləndirir. O, əsəbi halda yaddaşını qurdlayır və nəhayət, dillənə bilir:

– Mənə elə gəlir ki, Harri müəyyən mənada xüsusi haldır.

– Xüsusi hal yalnız odur ki, kimə və necə kədər gətirəcəyinin ona dəxli yoxdur. Möhtərəm Ekkli, xətrinizə dəymək istəmirəm, fikirləşirəm ki, siz məşğul olduğunuzu nəzərə alaraq gücünüz çatan hər şeyi eləyibsiniz, ancaq düzünü desək, təəssüflənirəm ki, həmin birinci gecə polis çağırمامışam.

Ekklə elə gəlir ki, qarı indicə onu həbs eləməkdən ötrü polis çağıracaq. Niyə də çağırmasın? Ağ yaxalılıq bu adam ancaq Allah kəlamını təhrif eləməyi bilir. O, öyrətməli olduğu uşaqların inamını oğurlayır. O, onun zəvəkliyinə qulaq asan hər adamın ürəyindəki etiqadı öldürür. O, müqəddəs atamızın adını əbəs yerə xatırlayaraq kilsə xidmətindən əzbərlədiyi, qəlbində siqar çəkən öz doğma

atasını əzizləyir, bütün ömrü boyu nazını çəkməyə çalışdığı həqiqi atasını yad eləyir, kilsə xidmətindən əzbərlədiyi hər fraza ilə adamları aldadır.

- Polis nə eləyə bilər ki? – Ekklz soruşur.
- Bilmirəm, ancaq hər halda, onunla qolf oynamaz.
- Bilirəm, əminəm ki, o qayıdacaq.
- Siz artıq iki aydır bunu deyirsiniz.
- Mən hələ də buna inanıram. – Ancaq o inanmır, o, heç nəyə inanmır.

Missis Springer ortaya çökən sükutda bu faktı onun üzündən oxumağa çalışır.

– Siz eləyə bilməzsiniz ki... – qarının səsi dəyişdi, yalvarışlı oldu, – mənə bax o küncdəki kətli verməzsiniz ki? Mən ayağımı qaldırmalıyam.

Keşif gözünü döyür, göz qapaqları bir-birini cızır, donub-qalma vəziyyətindən çıxır, kətli götürür və qarıya aparır. Qarının yaşıl uşaq corabındakı enli baldırları qorxa-qorxa qalxır, Ekklz əyilir, kətli qarının dabanları altına qoyur, İsanın dilənçilərin ayaqlarını yuması təsvir edilən dini broşürlərdəki şəklini xatırlayır, bundan bədəninə yeni güc axını dolur. Ekklz qəddini düzəldir və qarıya üstdən-aşağı baxır. Qarı tumanını dizlərinə çəkir.

- Təşəkkür eləyirəm. Elə yüngülləşdim ki.
- Qorxuram ki, bu, sizə gətirdiyim yeganə yüngüllük olsun, – o, özünün hiss elədiyi sadələşmə ilə etiraf eləyir və bunu hiss elədiyinə görə ləyaqətli heyranlıqla özünə gülür.

– Axı, – missis Springer köks ötürür. – Daha burada heç nə ilə kömək eləyə bilməzsən.

– Yox, nəyə eləmək olar. Yəqin ki, polis məsələsində siz haqlısınız. Qanun qadınların maraqlarını qoruyur, belə olduqda, niyə qanuna müraciət etməyək?

– Fred bunun əleyhinədir.

– Sözsüz ki, buna mister Springerin öz səbəbləri var. Mən təkcə biznes maraqlarını nəzərdə tutmuram. Qanun Harridən yalnız maliyyə köməkliliyini əldə eləyə bilər, mən sə fikirləşirəm ki, bu halda iş pulda deyil. Düzünü desəm, əminəm ki, pul heç vaxt həlledici rol oynamır.

– Əgər sizin pulunuz həmişə kifayət qədər olubsa, bunu demək asandır.

Ekkklz sonuncu məzəmməti qulaqardına vurur – bu, qarının dilindən qeyri-ixtiyari, yəqin ki, yorğunluqdan çıxır, nəinki hirsindən: Ekkklz əmindir ki, qarı onu dinləmək istəyir.

– Bilmirəm. Nə olur olsun, mən də bütün yerdə qalanlar kimi daha yaxşı olacağına ümid eləyirəm. Və əgər bu yaraların həqiqətən sağlması mümkünsə, onda Harri və Cenis özləri hərəkət eləməlidirlər. Biz onlara necə kömək eləməyə çalışsaq da, nə isə bir şey eləməyə cəhd göstərsək də, həmişə haradasa kənarda qalacağıq.

Ekkklz öz atasını yamsılayaraq əlini dalına qoydu və üzünü missis Springerdən çevirərək pəncərədən, az qala, kənarda qalacaq adam kimi – məhz Nelson Fosnaxt uşağını müşayiət elədiyi Nelson qonşu itin dalınca qaçır – baxır. Nelson ağız qulağının dibinə gedərək gölməçədə yöndəmsizcəsinə qurdalanır. İt qoca, bozumtul, balaca və ləngdir: gənc Fosnaxt qayğılıdır, ancaq o, öz dostunun qışqırmasından çox razıdır. “Şir! Şir!” Ekkklz maraqla müşahidə eləyir ki, sülh şəraitində Enqstromun oğlu öz arxasınca başqa oğlanı aparır. Dumanlı şüşədən düşən yaşıl hava Nelsonun qaldırdığı səs-küydən, sanki, titrəyir. Vəziyyət aydındır: daxili həvəsin daimi şəffaf axını, təbii ki, zaman keçdikcə kobud zorakılıq aktı vasitəsilə tökülən qaşqabaqlı əks-axının mənbəyinin özündə olduğunu müəyyən eləməzdən əvvəl dəfələrlə sadələvh təəccüblə dayazda oturmalı olacaq Nelsona yazığı gəlir. Ekkklzə elə gəlir ki, uşaq vaxtı özü də belə olub – həmişə verib, verib, verib və həmişə də gözlənilmədən bataqlığa düşüb. Uşaqların yaxınlaşdıqları vaxt qoca it quyruğunu bulayır. Uşaqlar ovçu kimi sevinclə qıy vurmaqla onu əhatəyə aldıkları vaxt quyruq bulanmır və ehtiyatlı qövs şəklində tərəddüdlə asılı qalır. Nelson itə tərəf dartınır və hər iki əlilə heyvanın belini şappıldadır. Ekkklz qışqırmaq istəyir – it qapa bilər, o, buna sakit baxmaq iqtidarında deyil.

– Hə, ancaq o daha *irəli gedir*, – missis Springer sızıldayır. – O həddindən artıq yaxşı yaşayır. Əgər biz özü-müz bu barədə fikirləşməsək, onun qayıtmaq üçün səbəbi olmayacaq.

Ekkklz yenidən alüminium şezlonqda oturur.

– Yox. O getdiyi səbəblə də qayıdacaq. O inadçıdır. O, tərpənməz halqa eləməlidir. Onun indi yaşadığı dünya

Bruerdəki bu qızın dünyasıdır, təxəyyülünü qidalandıрмаğı saxlayacaq. Onu həftədə bir dəfə görürəm və hiss eləmişəm ki, artıq dəyişib.

– Peggi Fosnaxta qulaq assaq, əksinə, hər şey başqa cürdür. Ona deyiblər ki, Dovşan şən həyat sürür. Bilmirəm onun orada neçə qadını var.

– Cəmi bir, mən buna əminəm. Enqstromda ən təcübü hal odur ki, o, təbiəti etibarilə ev heyvanıdır. *Oy, aman Allah!*

Həyətdəki uzaq qrup dağıldı – oğlanlar bir tərəfə qaçır, it başqa tərəfə. Gənc Fosnaxt dayanır, Nelson isə irəli cumur, onun sifəti qorxudan əyilib.

Missis Springer onun hiçqırmasını eşidib qaşqabaqlı halda deyir:

– Onlar yenə Elsini boğaza yıxdılar. Hər halda, əgər bura gəlsə, yəqin ki, it ağılını itirib.

Ekklz yerindən sıçrayır – sezlonq arxasında aşır – siyirmə qapını açır və günün altında Nelsonun qabağına qaçır. Uşaq sivişməyə çalışır. Ekklz onun əlindən tutur.

– İt səni qapdı?

Uşağın hiçqırtısı yeni qorxudan – o, bu qara dayıdan qorxur – dərhal kəsilir.

– Elsi səni qapdı?

Gənc Fosnaxt arxada təhlükəsiz məsafədə dayanıb.

Ekklzün qucağında gözlənilməz dərəcədə ağır və nəm Nelson dərin xırıltılı ah çəkir və tədricən onun səsi yerinə gəlir.

Ekklz onu bağırmasın deyə silkəleyir və bütün gücü ilə uşağın onu anlamasına çalışaraq yanaqlarının lap yanında dişlərini şaqqıldadır.

– Belə? İt belə eləyirdi?

Uşağın sifəti bu pantomimada məmnun təbəssüm içərisində əriyir.

– Belə, belə, – deyir uşaq; onun dişləri ağararkən nazik üst dodağı qalxır, burnu qırış-qırış olur və o, başını geri çəkir.

– Qapmadı? – Ekklz qucağını boşaldaraq təkid eləyir.

Nelson yenə üst dodağını acıqla qaldırır. Formasına və ifadəsinə görə Narrini xatırladan bu canlı sifətdə Ekklz istehza hiss eləyir. Nelson yenidən hiçqırmağa başlayır,

onun əlindən çıxır və pilləkənlə verandaya – nənəsinin yanına qaçır. Eklz qalxır; o, sallağı oturduğu vaxt qara kürəyi gündən tərleyib.

Pilləkənlə qalxarkən oğlanın iti yamsılayaraq xırda kvadrat dişlərini necə qıcadığını xatırlayır və bu, nəşə şiddətli halda ürəyinə toxunur. Ziyansız, ancaq çox canlı instinktdir. Pambıq kimi yumşaq pəncəsi ilə kələfi boğmağa çalışan pişik instinkti.

O, verandaya qayıdarkən görür ki, uşaq üzünü onun qarnına söykəmiş halda nənəsinin ayaqları arasındadır. Uşaq onun isti bədəninə yapışaraq dizini örtmüş tumanını yuxarı çırmayıb, Eklzin şüurunda uşağın şən halda ağaran dişlərinin basıldığı açıq qalmış süd kimi ağ ayaqlar onun öz qanı ilə assosiasiya olunur. Gücü aşib-daşır – sanki, onu öyrətdikləri kimi iztirab, köməksiz ağlayıb-sitqama yox, kəhkəşanın bütün künc-bucaqlarından tozu və zibili təmizləyəsi güclü dalğadır – o, qabağa bir addım atır və aşağı əyilmiş hər iki başa söz verir:

– Əgər o qayıtmasa, Cenis doğarkən biz qanunun köməyindən istifadə eləyəcəyik. Belə qanunlar var və elə də az deyil.

– Elsi qapır, çünki Billi ilə siz onu hirsələndirirsiniz, – missis Springer uşağa deyir.

– Elsi byaka, – Nelson deyir.

– Nelson byaka, – missis Springer onun səhvini düzəldir. Və üzünü Eklzə tərəf çevirərək eyni mentor ton ilə davam eləyir: – Onun cəmi bir həftə vaxtı qalıb, ancaq mən Dovşanın tələsdiyini görmürəm.

Qarıya rəğbət hissi ötüb-keçir və Eklz onu veranda da buraxır. Özü-özünə deyir: *Məhəbbət heç vaxt tükənmir*. Bu, İncilin yenidən işlənmiş standart nəşrinə uyğundur. Kral Ceymsin nəşrində deyilmişdir ki, o, heç vaxt etimadı itirməz. Missis Springerin səsi ev uzununu onu müşayiət eləyir.

– Əgər sən bir də Elsiyə sataşmağa başlasan, nənə sənə bir-ikisini çəkəcək.

– Lazım deyil, nənəcan, – uşaq qorxub onu rəhmətə götürmək istəyir. Onun qorxusu sovuşub.

Eklz mətbəxi tapmağa və krandan doyunca su içməyə ümid eləyir, ancaq otaqların tör-töküntü qalaqlarında mətbəx ondan yayınır. O, suvanmış evdən çıxarkən udqu-

nur. Öz “byüik”inə oturur və Cozef-stirtlə, Cekson-roudlə Enqstromların evinə gedir.

Missis Enqstromun burun pərələri dördkündür. Daha doğrusu, onlar rombvaridir və iri olması cəhənnəm, sadəcə olaraq, adi anatomik formaya yerləşməyən burnunda qərar tutub. Əzələ, xəmirçək və sümük parçaları fərdi olaraq ifadəlidir, kəskin işıqda dərinə çoxlu hissələrə bölür. Müsahibə qadının mətbəxində, çoxsaylı lampə işığı altında baş verir. İşıq günün günortaçağı yanır, çünki Enqstromlar ikimənzilli kərpic evin kölgə düşən qaranlıq tərəfini tuturlar. Missis Enqstrom qapını onun üzünə açdığı vaxt əlləri sabun köpüyündə idi, o, Ekkklzlə mətbəxə qayıdıb şişib qalan köynək və alt paltarları ilə dolu rakovinaya tərəf gedir. O, enerjili qadındır. Missis Enqstrom iri möhkəm çərçivəyə kíp salındığı halda, missis Springerin çəkisindəki lətli piy, xəstə, artıq çəki bir vaxtlar Cenis kimi böcəyə mənsub olan nazik sümükdə yaranmışdır. Görünür Harrinin uca boyu ondan mirasdır. Ekkklzin başında missis Enqstromun güclü bədəni ilə qapanmış kranda ki soyuq su barədə fikirlər dayanmadan dolaşır, ancaq belə xırda xahiş üçün müvafiq şərait heç cür yaranmır.

– Anlamıram, siz niyə mənim yanıma gəlibsiz, – qadın dillənir. – Haroldun iyirmi bir yaşı çoxdan tamam olub. Mənim sözümlə oturub-durmur.

– Sizdə olmayıb?

– Yox, ser. – Qadın ona öz profilini nümayiş etdirərək başını sol çiyini üstündən döndərir. – Siz ona elə xəcalət veribsiniz ki, yəqin, utanır.

– Məgər siz onun utanmalı olduğunu düşünürsünüz?

– Nəyə görə də utanmalıdır? Ondan başlayaq ki, mən onun bu qızla əlaqəsini heç vaxt bəyənməmişəm. Ona baxmaq kifayətdir ki, üçdə iki pay dəli olduğu aydınca görünsün.

– Siz, əlbəttə, zarafat eləyirsiniz.

– Zarafat eləyirəm? Bu qızın mənə dediyi ilk söz: “Siz niyə paltaryuyan maşın almırsınız?” – olub. Mətbəxə mənim yanıma gəlir, həndəvərinə baxır və necə yaşamalması olduğunu mənə başa salmağa başlayır.

– Amma siz, əlbəttə, başa düşdünüz ki, o, pis heç nə nəzərdə tutmayıb.

– Ola bilər, heç nə nəzərdə tutmasın. Yalnız – mənim bu uçuq-sökükdə nəyin naminə ölüm gəzdirdiyimi, özünün isə, guya, mətbəxi hər cür yeni dəbli ayın-oyunla tıxcanıb qaldığı Cozef-stritdəki iri saraydan təşrif gətirdiyini və oğlumun belə gözəl cehizi olan gözəlçə ilə başdan eləyə bildiyinə görə bəxtinin çox gətirdiyini demək istəyirdi. Onun gözlərindən heç vaxt xoşum gəlməyib. Bu gözlər heç vaxt adamın üzünə baxmırlar.

Qadın Ekköz tərəf dönür və əvvəlcədən xəbərdarlıq edilmiş ruhani onun baxışlarına cavab verir. Tərləmiş eynək altında – köhnə dəbli, dəmir sağanaqlı bifokal ayparalar çəhrayı işıq zolağı salır – onun dimdik burnu qərribə etli aşağı hissəsini kobudcasına açıb göstərir. İri ağız qeyrimüəyyən gözləmə mövqeyində azca uzanıb. Ekköz aydındır ki, bu qadın hazır cavablığı sevir. Hazır cavablarla ünsiyyətin çətinliyi ondan ibarətdir ki, onlar inandıqları ilə inanmadıqları söyləri bir-birinə qarşıdırırlar, tək istədikləri effekt mümkün qədər tez yaransın. Qərribədir, ancaq bu qadın ona çox xoş gəlir, hərçənd ki, o da üstünə, çirkli mələflərin üstünə atıldığı kimi atılır. Elə məsələ də bundadır ki, onun üçün bunlar eyni şeydir. Missis Springerdən fərqli olaraq o, mahiyyət etibarilə Ekköz, sadəcə olaraq, görmür. O, bütün dünya ilə qarşıdurmadadır və ucu-bucağı görünməyən sarkazmi ilə müdafiə olunan Ekköz ağına gələni sakitcə danışa bilər.

Ekköz məsum halda Cenisin tərəfində dayanır.

– O qorxaqdır.

– Qorxaqdır? Ancaq hamilə olmağı bacardı, zavallı Harri özü köynəyi şalvara salmağı yenicə öyrəndiyi vaxt ona evlənməli oldu.

– Sizin özünüzdün ifadə elədiyiniz kimi, onun iyirmi bir yaşı var idi.

– Yaşın bura nə dəxli? Bəzi adamlar dünyadan cavan gedirlər, başqaları qoca doğulurlar.

İstənilən münasibətə yaraşan epiqramlar. Çox məzəlidir. Ekköz bərkədən gülür. Qadın özünü elə aparır ki, guya, eşitmir və hiddətli səylə mələflərə girir.

– İlan kimi çəkingəndir, – deyir. – Bu balaca qadınlar, sadəcə olaraq, zəhərdirlər. Ətrafa toxum səpir, öz əclaf gözlərini bərəldir və ümumxalq təəssüfünü artırırlar. Mən-

dən təəssüf görməyəcək, qoy kişilər ağlasınlar. Cenin qayınatasına qulaq assaq, onda bu qız Janna d'Ark vaxtından bəri çox böyük əzabkeşdir.

Ekklz yenə gülür. Elədir ki var.

– Bəs mister Enqstromun fikrincə, Harri nə eləməlidir?

– Geri sürünməlidir. Başqa nə olacaq? Elə yazıq uşaq sürünəcək də. Əslində o, elə atası kimidir. Ürəyi yuxadır. Yəqin ki, kişilər elə buna görə dünyanı idarə eləyirlər. Hamısı başdan-başa mehribandırlar.

– Xeyli dərəcədə qeyri-adi baxışdır.

– Doğrudan? Kilsədə həmişə məhz bunu deyirlər. Kişilər başdan-başa ürək, qadınlarsa başdan-başa bədən. Ancaq beynin kimdə olduğunu bilmirəm. Yəqin ki, Ulu Tanrıda.

Ekklz gülümsəyir və fikirləşir: yəni lüteran kilsəsi hamıya belə ideyalar təlqin eləyir? Lüter özü də qismən belə olub – yarımhəqiqəti komik qəzəblə şişirdirmiş. Ola bilsin qaşqabaqlı paradoksların protestant naxışı öz mənbəyini məhz buradan götürür. Dərin kök salmış ümitsizlik belə düşüncə tərzinin əsasında dayanır. Təkəbbür təfsilata etina eləmir. Ancaq kim bilir – o artıq zorla dərk elədiyi teologiyanı xeyli unudub. Ekklzın ağına gəlir ki, Enqstromların pastorunu görmək lazım imiş.

Missis Enqstrom öz fikirlərini inkişaf etdirməkdədir.

– Deməli belə, mənim qızım Miriam isə dünya qədər qocadır və həmişə də qoca qarı olub, onun haqqında heç vaxt narahat olmamışam. Yadımdadır, lap çoxdan biz bazar günləri elə olurdu ki, daş karxanası olan yerə gəzməyə gedirdik. Harold elə qorxurdu ki, – yaş on ikidən çox deyildi – elə qorxurdu ki, bacısı uçurumdan yıxılar. Mənsə bilirdim yıxılmayacaq. Siz bir ona baxın. Miriam, təəssüf ki, bədbəxt Harri azadlığa çıxmağa cəhd elədiyi vaxt sonra bütün dünyanın onun üstünə düşməsindən ötrü hərəkət elədiyi kimi – yazığı gəldiyindən ərə getməyəcək.

– Deməzdim ki, bütün dünya onun üstünə atılıb. Biz onun qayınanası ilə yalnız elə məsələnin əksinə olduğundan danışırıdık.

– Nahaq yerə belə düşünürsünüz. Qoy o qız məndən heyifsilənməyi gözləməsin. Prezident Eyzenhauerdən

başlayaraq hamı onun tərəfindədir. Onlar Harrinin başını tovlayırlar. Siz özünüz də onun başını tovlayırsınız. Bu da ikincisi.

Öndəki qapı elə sakit açılır ki, bunu yalnız qadın eşidir. Əri mətbəxə girir, ağ köynək geyib, qalstuk bağlayıb, dirnaqlarının altında qara zolaq var – o, mətbəədə yığıcıdır. Arvadı kimi hüdüdüdü, ancaq boyu ondan alçaq görünür. Pis salınmış süni dişlərinin üstündəki dodaqları özünü alçaldıcı tərzdə tərpənir. Burnu Harrininki kimi – səliqəli hamar düyməyə oxşayır.

– Gün aydın, müqəddəs ata, – deyir. İkisindən biridir, ya katolikdir, ya da katoliklər içində böyüyüb.

– Sizinlə tanış olmağıma çox şadam, mister Enqstrom. – Enqstromun əlinin qıraqları bərkdir, ovcu isə yumşaq və quru. – Biz sizin oğlunuzdan danışdıq.

– Mən onun hərəkətindən dəhşətə gəlmişəm.

162

Ekkiz ona inanır. Erl Enqstromun görkəmi boz və əldən düşmüş görünür. Bütün bu əhvalat onu çox üzüb. Gəyirməsini boğmağa çalışaraq, mədəsi xəstə adamlar kimi bir yerdə qərar tutmayan dişləri üstündəki dodaqlarını büzür. Sanki, nəşə onu daxildən gəmirir. Boya ucuz mürəkkəb kimi onun gözlərindən və saçından silinib gedib. O, məqsədyönlü adam olaraq öz həyatını mətbəə xətkəşi ilə ölçüb, bütün sətirləri sıx-sıx verstəkin üstünə düzüb, səhər isə gəlib görüb ki, kimsə bütün yığılanları dağıdıb.

– O hey bu qızçıqaz haqqında danışır-danışır, elə bil, Məryəmdir, – missis Enqstrom deyir.

– Düz deyil, – mister Enqstrom yumşaq şəkildə etiraz eləyir və ağ mətbəx masasının arxasında oturur. İlbəil bu masanın üstünə qoyulan dörd qab-qacağın minası üstündə qara ləkələr əmələ gəlib. – Mən, sadəcə olaraq, Harrinin belə dolaşılığını necə yaratdığını anlamıram. O, uşaq vaxtı həmişə çox səliqəli olub. Başqa oğlanlar kimi pinti olmayıb. Həmişə də yaxşı işləyib.

Missis Enqstrom qırmızı əllərindəki köpüyü yumadan ərinə qəhvə bişirməyə girir. Bu xırdaca diqqət əlaməti onu ərilə həmrəyliyə gətirir; onlar bir çox zahirən, guya, narazı olan qoca ailə cütlükləri kimi gözlənilmədən eyni şeyləri deməyə başlayırlar.

– Bunların hamısına əsgərlik baidir, – qarı izah eləyir.
– Texasdan qayıdan vaxt onu, sadəcə olaraq, tanımaq belə mümkün deyildi.

– Mətbəyə getmək istəmədi, – Enqstrom deyir. – Üst-başını bulmaq istəmədi.

– Müqəddəs Ekkiz, qəhvə istəyirsiniz? – missis Enqstrom soruşur.

Nəhayət ki, onun da vaxtı gəlib çatdı.

– Yox, sağ olun. Ancaq məmnuniyyətlə bir sətkan su içərdim.

– Su. Bəlkə, buzlu?

– Fərqi yoxdur. Necə olur olsun.

– Hə, Erl haqlıdır, – qadın dillənir. – İndi hamı deyir ki, Harri tənbəldir, ancaq bu, doğru deyil. O, heç vaxt tənbel olmayıb. Hələ məktəbdə oxuduğu vaxt elə olurdu ki, necə yaxşı basketbol oynaması ilə öyünürdü, bunun cavabında: “Hə, o, elə hündürdür ki, bu, onunçün asan mümkün olar” – eşidirdin. Di gəl ki onlar Harrinin nə qədər işlədiyini bilmirdilər. Hər axşam qaranlıq düşənəcən həyətdə top qovurdu, təəccüb doğurana qədər: o, orada nə görür?

– On iki yaşından yalnız bununla məşğul olub, – Enqstrom təsdiq eləyir. – Mən onun üçün həyətdə dirək basdırmışdım, qaraj həddindən artıq alçaq idi.

– Əgər o bir qərara gəlibsə, heç kim onu saxlaya bilmirdi, – missis Enqstrom deyir. O, var gücü ilə buz kubikləri olan çalovun rıçaqını sıxır, onlar xırıltı ilə rəngbərəng qığılcımlarla parıldayaraq və qığılcım saçaraq üzə atılırlar. – O, birinci olmaq istəyirdi, əminəm ki, buna nail olub.

– Mən sizin nə demək istədiyinizi başa düşürəm, – Ekkiz deyir. – Biz bəzən onunla qolf oynayırıq, o artıq məndən yaxşı oynayır.

Qadın kubikləri stəkana qoyur. Krandan su tökür və Ekkizə uzadır. O, stəkani dodaqlarına tərəf aparır və Erl Enqstromun inadlı səsi mayenin içindən eşidilərək ona çatır:

– Sonra ordudan qayıdır və yalnız tuman dalınca qaçır. Mətbəədə qalmaqdan imtina elədi, ona görə ki, dırnaqları qaralar. – Ekkiz stəkani yerə qoyur və Enqstrom indi masanın bu başından onun düz üzünə deyir. – O, tipik Bruer

avarası oldu. Müqəddəs ata, əgər mən tək-cə ona çata bilsəydim, onun canından bu axmaqlıqları vurub çıxardım, hətta məni öldürsəydi də.

Onun torpaq rəngli sifəti ağzının kənarlarında qırışır, rəngsiz gözləri parıldayır.

– Bu nə ifadədir, Erl, – arvadı ona deyir və güllü fincandakı qəhvəni masanın üstünə qoyur.

Kişi baxışlarını endirir və deyir:

– Bağışlayın. Mən bu oğlanın nə elədiyini fikirləşəndə ödüm ağzıma gəlir.

Ekkiz stəkani qaldırır, ona – meqafona deyilən kimi deyir: “Yox”, suyu içib qurtarır, burnunun altına yığılan buz kubiklərindən artıq sümürməyə heç nə yoxdur, dodağını silir və əlavə eləyir:

– Sizin oğlunuzda həddindən çox mehribanlıq var. Mən onunla olduğum vaxt tamamilə yersiz görünmə də, o qədər şən oluram ki, onu niyə çağırduğımı unuduram. – O, əvvəlcə Enqstroma baxaraq gülür, ancaq onda təbəssümdən əsər-ələmət belə yaratmadığından baxışlarını missis Enqstroma tərəf çevirir.

– Bu qolf, – mister Enqstrom deyir, – sizə nəyə görə lazımdır? Cənisin valideynləri niyə polisə müraciət eləmişlər? Əgər mənim fikrimi bilmək istəyirsinizsə, onu necə lazımdır kətləmək gərəkdir, özü də mümkün qədər tez.

Ekkiz missis Enqstroma əyri-əyri baxır və hiss eləyir ki, onun qaşlarının qövsü qurumuş yapışqan kimi alınına yapışmış. Hələ bir dəqiqə bundan əvvəl o, müttəfiqini bu qadında yox, düşmənin bütün gözlədiklərini yanıldan bu kifayət qədər şit, üzülmüş mehriban adamda görəcəyini gözləmişdi.

– Missis Springer belə də eləmək istəyir, – o, mister Enqstroma deyir. Ancaq Cənis və atası gözləmək istəyirlər.

– Cəfəng-cəfəng danışma, Erl, – missis Enqstrom deyir. – Guya ki, mister Springer adının qəzetə düşməsinə istəyir. Elə danışarsan, guya, yazıq Harri sənə ən qəddar düşmənidir.

– Hə, o, mənim düşmənimdir, – Enqstrom cavab verir. O, nələkini ikiəlli götürür. – Bütün küçələri gəzib axtardığım həmin gecə o, mənim düşmənim oldu. Sən mühakimə eləyə bilməzsən. Sən o qızın sifətini görməyibsən.

– Mənim onun sifətilə nə işim var? Bildiyimə görə, qəhbələr ona görə müqəddəslərə çevrilmirlər ki, onlarda nikah haqqında şəhadətnamə olur. Bu qız Harrini bizdən almaq istəyirmiş və onun bacardığı yeganə şeylə – təbəssümün köməyiylə aldı da, ehtiyatında isə başqa fəndi yox imiş.

– Meri, belə danışma. Axı bunlar boş sözlərdir. Təsəvvür elə ki, mən Harri kimi hərəkət eləmişəm.

– Hə, belə de, – qadın deyir və Ekklz onun sifətindən əzələlərin gərildiyini, indicə yeni mərmə buraxacağını görüb diksinən kimi olur! – Mən səni təngə gətirməmişdim, sən məni təngə gətirmişdin. Bəlkə, belə deyil?

– Əlbəttə, məhz belədir, – Enqstrom mızıldanır.

– Deməli, müqayisə eləməyə dəyməz.

Enqstrom belini qəhvənin üstünə əyib və tamamilə öz aləmindədir.

– Ah, Meri, – o, bircə söz də əlavə eləməyə ürək eləmədən köks ötürür.

Ekklz kişini müdafiə eləməyə cəhd eləyir, o, mübahisədə, demək olar ki, avtomatik olaraq zəifin tərəfinə keçir.

– Elə fikirləşirəm ki, siz haqlı deyilsiniz. Şübhəsiz ki, Cenis onların nikahlarının qarşılıqlı hisslərə əsaslandığına əmin imiş, – o, missis Enqstroma deyir. – O, fitnə-fəsadçı olsa idi, Harriyə belə asanlıqla qaçmağa imkan verməzdi.

İndi, missis Enqstromun öz ərini kifayət qədər möhkəm sıxdığına əmin olduğu vaxt onun diskussiyaya həvəsi sönüb. Onun nöqtəyi-nəzəri – Cenis məhv olmayacaq – o qədər açıq-aydın səhvidir ki, qadın güzəştə getməli olur.

– O, Harrinin qaçmağına imkan vermədi də, – deyir qadın. – Cenis onu təzədən geri alacaq. Bax görərsiniz.

Ekklz Enqstroma müraciət eləyir – əgər o, arvadı ilə razıdırsa, onlar üçü də eyni fikirdədir və o artıq gedə bilər.

– Siz də Harrinin qayıdacağını düşünürsünüz?

– Yox, – Enqstrom baxışlarını aşağı dikib deyir, – heç vaxt. O, həddindən çox cızığından çıxdı. İndi getdikcə hey aşağı enəcək, axırda onu, ümumiyyətlə, başımızdan çıxarmağı ən yaxşı hal bilənəcəm. İyirmi, ya iyirmi iki yaşı olsaydı, yoxsa bu yaşda... Bəzən bizim mətbəədə Bruerdən belə cayllar peyda olurlar. Heç nəyə yaramırlar. Şikəst kimidirlər, ancaq axsamırlar. Pozğun ünsürlərdir, başqa heç nə. Mənsə artıq iki aydır ki, öz maşınımın arxasında oturub

fikirləşirəm ki, Harri niyə belə hərəkət eləyir, axı o, həmişə tör-töküntüyə və nizamsızlığa nifrət eləyib.

Ekkklz Harrinin anasına tərəf dönür və heyrət içində görür ki, qadın əlüzyuyana söykənərək dayanıb, gözlüyü altındakı yaş yanaqları parıldaıyır. Ekkklz dərindən sarsılmış halda qalxır. O, niyə ağlayır – əri düz danışır deyə, ya, guya, kişinin onu təngə gətirdiyini məcbur olub etiraf elədiyinə görə qisas – qadını incitməkdən ötrü dediyi ona belə görünür.

– Ümidvaram ki, səhv eləyirsiniz, – Ekkklz deyir. – Mən getməliyəm. Hər ikinizə təşəkkür eləyirəm ki, bu məsələni mənimlə müzakirə elədiniz. Sizə necə xoşagəlməz olduğunu anlayıram.

Enqstrom onu çıxışacan ötürür və qaranlıq yemək otağında onun əllərinə toxunur.

166

– O, hər şeyin yaxşı olmasını çox istəyirdi, – deyir, – mən heç vaxt belə oğlan görməmişəm. Evdəki hər hansı söz-söhbəti, qoy lap Meri ilə, necə deyərlər, sadəcə, zarafat eləyirik – dəhşətli dərəcədə ağrı ilə başa düşürdü.

Ekkklz “zarafat eləyirdik” sözünün indicə görünənlərə uyğun gəldiyinə möhkəm şübhə eləyərək razılıqla başını tərpədir.

Qonaq otağının yarıqaranlığında bir qız qolsuz yay paltarında dayanıb.

– Mim! Sən indicə gəlibsən?

– Hə.

– Bu, müqəddəs atadır... daha doğrusu, yəni möhtərəm...

– Ekkklz.

– Hə, Ekkklz, o, Harri haqqında söhbət eləməyə gəlmişdi. Mənim qızım Miriam.

– Salam, Miriam. Harri sizin haqqınızda həmişə böyük məhəbbətlə danışır.

– Hello.

Bu sözlərdən qızın arxa tərəfindəki iri pəncərə kafedəki iri pəncərənin intim parıltısını alır. Adama elə gəlir ki, arxadan saymazyanaya salamlaşma səsləri gəlir, siqaret tüstüsü və ucuz ətir iyi dolaşır. Missis Enqstromun burnu nazılmış variantda qızın sifətində təkrarlanır, o, sarasin, yaxud hansısa daha qədim barbar sivrilik alır. Əgər uzun

burnundan başlasaq, fikirləşmək olar ki, guya, o, bunu anasından əxz eləyib, ancaq ona atasının yanında olarkən baxdıqda başa düşürsən ki, Miriam boyca da ona çəkib – yorğun kişi və qəşəng qız bir-birinə iki damcı su kimi oxşayırlar. Hər ikisi eyni dərəcədə nərmə-nazikdir – ülgüc tiyəsi kimi – və indi, Ekklin missis Enqstromun nəzərləri altında köhnə yaraların necə qövr elədiyini gördüyü vaxt o bilir ki, bu bıçaq ziyan vura bilər. Onların dar düşüncəsi və ağır meşşanlılığı Ekkli açıqlandırır. Bu iki adam tibbatmaz. Onlar nə elədiklərini bilirlər. Onun zəifliyi – nə elədiklərini bilməyən adamlardır. Köməksizdirlər – onlar da, bunlar da, kim lap yuxarıdadırsa, təəssüf ki, heç cür kömək eləyə bilmirsən. Ortada az-çox uğurla hiyləyə əl atanlar isə onun zadəgan nöqtəyi-nəzərinə, onları da, bunları da soyurlar. Onlar qapıya yaxınlaşırlar, Enqstrom qızını qucaqlayır və Ekkli missis Enqstromu – mətbəxdə sakitcə dayanan ağılsız dustağı, onun yaş yanaqlarını və qırmızı əllərini düşünür. Ancaq o, vidalaşmaq üçün əl eləməyə döndüyü vaxt bu cütlüyün açıq-aşkar bir araya sığmazlığı ona – pastor yaxalılıq Ekkliyə qarşı sadələhv nifrətlə dolu – qulağı sırtalı ərəb gənci ilə yekəqarın yığıcının qoca qarısının bir-birinə sıxılıb hörülmüş zəiflikləri istə-istəməz təbəssüm doğurur.

Ekkli dilxor və susuzluqdan əzab çəkərək maşına oturur. Son yarım saat ərzində nəse xoş sözlər deyilmişdi, ancaq o məhz nə dediyini xatırlaya bilmir. Bütünlüklə cırmaq-cırmaqdır, saçları pırtlaşıq düşüb, ona istidir, boğazı quruyub, sanki, bütün gününü tikanlı kolluğun içində keçirib! O, yarım düjün insanı və bir iti görüb, ancaq heç kimin fikri onun şəxsi qənaəti ilə uyğunluq təşkil eləmir – Harri Enqstromu xilas eləmək olar və buna dəyər. Kolluqda, ümumiyyətlə, heç Harri-filan –təntimş havadan və keçənilkə ölü saplaqdan başqa heç nə yox idi.

İşıqlı gün uzun mavi yaz axşamına tərəf əyilir. O, yolayrıcını keçir; yuxarı mərtəbənin açıq pəncərəsindən kimsə truba çalmaq məşqi keçir. Du du do do da da di. Di di di da da do do du. Avtomobillər işdən evə qayıdaraq asfalt üstündə sakitcə xışıldayırlar. O, çəpəki küçələrlə manevr eləyir, paralel olaraq dağın uzaq belini nəzərdə saxlayaraq qəsəbənin içindən gedir. Maunt Cacın lüteran pastoru

Frits Kruppenbax iyirmi yeddi ildir ki, qəbiristanlıq yaxınlığındakı hündür kərpic evdə yaşayır. Onun tələbə oğlunun yarısökülmüş motosikli giriş yolunun yanında böyrü üstə qalib. Qazonun qəşəng maili terrasının qeyri-təbii hamar yaşımtıl-sarı rəngi var – onu həddindən artıq səylə gübrələyir, qayçılıyır və düzəldirlər. Missis Kruppenbax maraqlı adamdır, haçansa Lüsi belə sakit, başdan-başa çökəkya-naq olacaqmı? – qapını açır; o, bu fəslə nifrət eləyən boz don geyib. Başında topladığı sıx hörülmüş saçı var. Yəqin ki, dağınıq saçla küpəgirən qarıya oxşayar.

– O, qazonları biçir, – qadın deyir.

– Onunla söhbət etmək istəyirdim. Məsələ hər iki pri-xoda aiddir.

– Buyurun, onun otağına qalxın. İndi çağıraram.

168

Bütöv ev – dəhliz, pilləkən, hətta pastorun yuxarıdakı dəri kabinetinə ət qızartması qoxusu hopub. Ekküz, Kruppenbaxın kabinetindəki pəncərə yanındakı, yəqin ki, növbəti təmirdən qalma palıd ağacından söykənəcəyi olan kilsə skamyasında oturub. Skamya onda dua eləməyin uşaq istəyini doğurur, ancaq bunun əvəzində indi həvəslə Harri ilə birlikdə olmaq istədiyi qolf üçün vadidəki açıq-yaşıl meydana baxır. Ekküzün başqa partnyorları ya ondan yaxşı, ya da pis oynayırlar, təkcə Harri, hər iki hal birlikdə olmaq şərti ilə, oyuna şiddətli həvəs verir, sanki, hansısa xeyirxah, ancaq eksentrik hökmdar onları tamamilə tapılmayan bir şeyin ümitsiz axtarışına göndərüb, bu axtarışlar onları, az qala, göz yaşları axıtmaq dərəcəsinə qədər alçaldır, ancaq hər nişanda, təzə-tər yaşıllıq axınında bu, təzədən başlanır. Ekküz isə daha bir ümidlə təskinlik tapır – o, ürəyində Harri üzərində qələbə çalmaq məqsədini qarşısına qoyub. Harrinin inadkarlığı hər dəfə gözəl yüngül zərbəni təkrarlama-sına imkan vermədiyini Harrinin özü tərəfindən yaranan bütün problemlərin əsasında kök salan və onu – Ceki qəti məğlubiyətə uğradan bu zəifliyi, bu zədəni dəf elədiyini, beləliklə, bütün problemləri həll eləyəcəyini duyur. Hələlik isə o, məmnuniyyətlə Harrinin hərdənbir necə “hə, hə”, yaxud “nə yaxşı” qışqırmasına qulaq asır. Bəzən onların həmrəyliyi Ekküzi elə heyranlığa, elə məsum ekstaz vəziy-yətinə gətirir ki, özünün sonsuz təfərrüat kütləsi ilə bütün dünya ona uzaq yaşıl şar kimi görünür.

Ev, sahibinin addımlarından titrəyir. Onu qazon biçməkdən ayırdıqlarından heyifsilənən Kruppenbax kabinetinə qalxır. Əynində köhnə qara şalvar və tərdən islanmış alt köynəyi var. Əlləri ağ cod tük – yunla örtülüb.

– Salam, Cek, – o, heç bir salamlama intonasiası olmayan sıx bas kilsə səs ilə dillənir. Sözlər alman aksentindən, sanki, daş kimi hirsə bir-birinin üstünə yığılır. – Hə, sizdə nə xəbər var?

Ekkiz yaşda özündən böyük olana Frits deməyə ürək eləmədən gülür və ucadan “salam” deyir.

Kruppenbax ağız-burnunu əyir. Onun ağır kvadrat başı diddən – kirpisağağı qırılıb. Bu adam kərpicdəndir. Sanki, doğrudan da, gildən yaranıb və onilliklər ərzində atmosfer ona möhkəmlik və kərpic rəngi verib.

– Hə, nə xəbər? – təkrar eləyir.

– Sizin prixodda Enqstrom soyadlı ailə var.

– Hə.

– Ata mürəttibdir.

– Hə.

– Oğulları Harri iki ay əvvəl arvadını atıb gedib. Qadının valideynləri Springerlər mənim kilsəmə mənsudurlar.

– Yaxşı, yaxşı. Bu oğlan. Bu oğlan. *Sehusse!*

Ekkiz bunun nə demək olduğunu heç də başa düşmür. Görünür, Kruppenbax təri ilə mebeli bulamamaqdan ötrü oturmur. Ekkiz, sanki, xorda oxuyan oğlandır, kilsə skamyasında oturur, xahiş eləyən vəziyyətinə düşür. O baş verənlər haqqında öz versiyasını bildirdikcə, qızardılmış ət qoxusu güclənir. Harrinin öz idman uğurları ilə bir az erköyünləşməsi, onun arvadının, düzünü desək, onların nika-hında həddən artıq az təxəyyülü, özünün ruhani qismində cavan kişinin arvadına münasibətdə ancaq vaxtından qabaq birləşməyə təkid eləmədən vicdanını aldatmağa çalışması (çünki cavan oğlanın problemi hissələrinin çatışmazlığından daha çox onların cilovsuz dərəcədə artıqlığındadır), müxtəlif səbəblərə görə hər iki valideyndən kömək gözləmək lazım gəlmədiyi; cəmi bir-iki dəqiqə əvvəl onun Enqstromlar arasında, mümkündür ki, onların oğullarının niyə... müəmmasına açar olan mübahisələrinin şahidi olması...

¹ Yelqovan (*alm.*)

– Siz hesab eləyirsiniz ki, – Kruppenbax onun sözünü kəsir, – hesab eləyirsiniz ki, sizin vəzifəniz bu adamların həyatına müdaxilə eləməkdir? Mən indi seminariyalarda uşaqlara nə öyrətdiklərini bilirəm – bütün bu psixologiyaları və s. Ancaq mən bununla razı deyiləm. Siz hesab eləyirsiniz ki, vəzifəniz pulsuz həkim olmaq, ora-bura qaçmaq, bütün dəşikləri tutmaq və bütün künc-bucaqları hamaralamaqdır. Mən belə hesab eləmirəm. Hesab eləmirəm ki, bu, sizin vəzifənizə daxildir.

– Mən ancaq...

– Yox bir, imkan verin qurtarım. Mən Maunt Cacda iyirmi yeddi il yaşamışam, sizsə cəmi iki il. Sizin söhbətinizi dinlədim, ancaq ondan onun (Dovşanın) bu adamlar barədə dediklərini yox, sizin haqqınızda dediklərindən nəticə çıxardım. Bu, öz missiyasını bir neçə mənfur şayiyyə və bir neçə qolf oyununa dəyişən Allah adamı haqqında söhbət idi. Sizcə, bir infaktil ərin bir infaktil arvadı atması ilə Allah-taalanın nə işi var? Siz Allahın bunu gördüyü haqqında necə, düşünürsünüzmü? Ya siz artıq bundan yuxarıdasınız?

– Əlbəttə, yox. Ancaq mənə elə gəlir ki, belə vəziyyətdə bizim rolumuz...

– Sizə elə gəlir ki, bizim rolumuz polis olmaqdır, qandalı, tapançası, insan şəfqətindən başqa heç nəyi olmayan polis olmaqdır. Belədir, yox? Cavab verməyin, təkcə fikirləşin, görün haqlıyam-yox. Görün sizə nə deyirəm – qoy polis polisliyində qalsın və bizimlə ümumi heç nəyi olmayan öz qanunlarının qayğısına qalsın.

– Razıyam, ancaq müəyyən dərəcəyə kimi...

– ...Müəyyən dərəcəyə kimi nə deməkdir? Bizim eləmli olduğumuzun nə səbəbi, nə həddi var. – O, oynaq-ları arasında tük bitən şəhadət barmağı ilə sözünün əhəmiyyətini diqqətə çatdıraraq dəri kreslonun söykənəcəyini taqqıldadır. – Əgər Allah izzirabı qurtarmaq istəsə, tez bir zamanda öz hökmünü bildirər. – Cek hiss eləyir ki, onun sifəti yanmağa başlayır. – Sizcə, dəyersiz dostlarınız Allahın gördüyü milyardların içindən nələri ilə seçirlər. Bombeyin küçələrində hər dəqiqə adamlar ölürlər. Siz “rol” deyirsiniz. Mənsə deyirəm ki, siz rolunuzun nədən ibarət olduğunu bilmirsiniz, yoxsa öz evinizdə qapanıb oturur və dua eləyərdiniz. Sizin rolunuz budur – həqiqi eti-

qadı misal göstərmək. Təsəlli də buradan gəlir – etiqaddan, xırda ora-bura vurnuxmadan, sizin stəkanda fırtına yaratmağınızdan yox. Siz dala-qabağa qaça-qaça etiqadınızı möhkəmləndirməkdən, çağırış vaxtı irəli çıxıb onlara: “Hə, o olub, ancaq siz onu səmada yenə görəcəksiniz. Hə, siz iztirab çəkirsiniz, ancaq öz ağrılarınızı sevməlisiniz, ona görə ki, bu, İsanın ağrılarıdır”, – deməkdən ötrü Allahın sizə verdiyi borcdan qaçırırsınız. Bax buna görə də bazar günü səhər-səhər biz onların qarşısında dayandığımız vaxt əzablı kədərlə yox, İsa haqqında fikirlərlə yüklənmiş halda olmalıyıq, biz yanmalıyıq, – o, tükü yumruqlarını düyünləyir, – İsa haqqında fikirlərlə yatmalı, bu fikirləri etiqadımızın gücü ilə alovlandırmalıyıq. Onlar bax buna görə gəlirlər, başqa cür bizə nə üçün pul verərlər? Bizim deyə, yaxud eləyə bildiyimiz yerdə qalan hər şeyi hər adam deyə və eləyə bilər. Buna onların həkimləri və hüquqşünasları var. Bunlar hamısı Müqəddəs kitabda deyilib – etiqadı olan quldur bütün riyakarlardan qiymətlidir. Səhv eləməyin. Mən sizə ciddi deyirəm. Səhv eləməyin. Bizim üçün İsadan başqa heç nə mövcud deyil. Yerdə qalan hər şey bütün bu abır və səy – heç nədir. İblisin fitnəsidir.

– Frits, – aşağıdan missis Kruppenbaxın ehtiyatlı səsi gəlir. – Şam hazırdır.

Alt paltarlı qırmızısıfət adam yuxarıdan aşağı Ekkizə baxır və soruşur:

– Mənimlə diz çöküb İsadan bu otağa mərhəmət eləməsindən ötrü dua eləmək istəyirsinizmi?

– Yox. Yox, istəmirəm. Çox incimişəm. Bu, riyakarlıq olardı.

Dünyagir adamın dilində ağlagəlməz imtina Kruppenbaxı yumşaltmasa da, bir qədər sakitləşdirir.

– Riyakarlıq! – o, mülayimliklə deyir. – Bu qeyri-ciddidir. Məgər siz əbədi işgəncəyə inanmırsınız? Məgər siz bu yaxalığı geyinəndə nə ilə risk elədiyinizi bilmirdiniz?

Onun gözləri üzünün kərpic dərisində xırda zədə kimi görünür; onlar çəhrayı rəngdədir və pəriləyir, sanki, güclü qızdırmadan yanır.

Kruppenbax cavab gözləmədən geri dönür, aşağı şam eləməyə gedir. Cək qapıya tərəf yönələrək onun dalınca düşür. Ürəyi qorxmuş uşaq ürəyi kimi döyünür, hiddətindən

dizləri əsir. O, məlumat mübadiləsinə gəlib, ancaq hansısa ağılsız oyunun qurbanı oldu. Lovğa riyakar qoca bu dünyanın sonu haqqında məlumat kimi kilsənin missiyası barədə ən cüzi təsəvvürə belə malik deyil və şübhəsiz, ora ət dükanından çıxıb təşrif gətirib. Cek başa düşür ki, bunlar şər və ləyaqətsiz fikirlərdir, ancaq onları özündən uzaqlaşdırma bilmir. Ümidsizliyi o qədər dərinə ki, nə qədər axmaq görünməyə də, “büyük”in ideal dəyirmi yaşıl sükanı arxasında oturaraq göz yaşını doğurmaq və bu iyrenclikdən təmizlənməkdən ötrü “o haqlıdır, o haqlıdır” sözlərini təkrar eləyə-eləyə bu ümidsizliyi daha dərinə qovmağa çalışır. Ağlaya bilmir, çünki içində hər şey quruyub. Ütanc və məğlubiyyət başı üzərindən ağır yük kimi asılıb.

172

Evdə Lüsünün onu gözlədiyini bilsə də – əgər hələ nahar hazır deyilsə, o, uşaqları çiməzirməyə macal tapar – bunun əvəzində qəsəbənin mərkəzindəki aptekə gedir. Piştaxta arxasındakı başını pudel kimi vurdurmuş qız – o, Ekklinin gənclər qrupundandır – və dərman, uşağa qalma əleyhinə vasitə, yaxud tualet kağızı alan iki paxoda mənsub adam onu sevinclə salamlayır. Gör onlar təsəlli dalınca hara gəlirlər. Ekklinin halı yaxşıdır, o, ictimai yerlərdə özünü hər şeydən və hamıdan yaxşı hiss eləyir. Əllərini təmiz soyuq mərmərin üstünə qoyub soda ilə vanilli dondurma və ağcaqayın siroplu və qozlu daha bir sifariş verir, hələ ki onları gətirəcəklərini gözləyə-gözləyə iki stəkan valehedici dumduzu su içir.

* * *

Cənubi Amerikada hər şeyin bir-birinə qarışdığı vaxt, müharibə vaxtı bu adı almış “Kastanyetlər” Klubu Uorren-avenyu iti bucaqla Çapan At küçəsi ilə kəsişdiyi yerdə üçbucaqlı binanı tutur. Bura Bruerin cənub hissəsidir, burada italyalılar, zəncilər və polyaklar yaşayırlar, Dovşan bu binanı şübhəli sayır. Fasada həyasızcasına gülümsəyən şüşə kirəmitli pəncərələr onu ölüm qəlasına oxşadır, solğun işıqlandırılmış cilalı interyer isə dəbdə olan yas kontorunu xatırladır – gül dibçəkləri, musiqinin sakitləşdirici civiltisi, xalça iyi, gündüz işığı lampası, jalüz layı və çətin hiss olunan spirt iyi. Əvvəlcə onu içirik, sonra isə bizi onda

balzamladırlar. Onların Cekson-rouddakı bir qonşusunu yas kontoru xidmətçisi vəzifəsindən çıxartdıqları və onun barmen olduğu vaxtdan bəri Dovşana elə gəlir ki, bu iki peşə öz aralarında nə cürsə bağlıdır; hər ikisinin nümayəndələri yumşaq sakit səsle danışır, görünüşcə çox təmiz olur və həmişə ayaq üstə dayanır. Onlar Rutla girişin yaxınlığında kabinə tutdular, pəncərədən neon kastaniet taqquiltısını təqlid eləyərək lövhədən qabağa-dala qaçan qırmızı işıq zolağı görünür.

Rutun sifəti bu çəhrayı titrəmədən, elə bil, havadan asılıdır. O, Dovşanla üzbəüz oturur. Dovşan gözləri önünə onun keçmiş həyatını gətirməyə çalışır – görünür, Rutun oturduğu iyrenc yer ona idman zalının geyinib-soyunma otağının tanış olduğundan az tanış deyil. Bu barədə təkcə fikrin özü onun – Dovşanın əsəblərinə təsir eləyir, Dovşanın ailəsi kimi Rutun abırsız həyatı – Harrinin hey unutmğa cəhd göstərdiyi nəsə bir şey. O, xoşbəxt idi – axşamlar qızın mənzilində otururdular; qız öz detektivlərini oxuyurdu, o ya avaralanır, ya da zəncəfilli pivə dalınca kulinariyaya qaçırdı, hərdənsə kinoya gedirdilər – ancaq burada olanlar ona lazım deyil. Həmin birinci axşam, ola bilsin, daykiri ona xeyir elədi, ancaq o vaxtdan bəri içki haqqında heç vaxt düşünməmişdi və onun da belə düşündüyünə ümid eləyirdi. Əvvəllər elə belə də vardı, ancaq bir müddətdən sonra nəsə Rutun içini gəmirirdi, o ağırlaşdı və hərdənbir Dovşana elə baxırdı, elə bil, o, yalnız donuzdur. Dovşan günahını bilmirdi, ancaq bilir ki, yüngüllüyü nəyə görəsə yoxa çıxıb. Və budur, bu gün onun Marqaret adlı rəfiqəsi zəng vurur. Telefon zəngi Dovşanı möhkəm qorxutdu. Axır vaxtlar polislərin, yaxud anasının, yaxud yenə kiminsə gələcəyindən qorxmağa başlamışdı, onda elə bir hiss yaranmışdı ki, sanki, dağın o tərəfində nə isə şiddətini artırır. Dovşanın burada məskunlaşmasından sonra bir neçə dəfə telefon zəngi olmuş və kimsə alçaq səsle soruşmuşdu: “Rut?”, yaxud Dovşanın səsini eşidib dəstəyi asmışdı. Sonra təzədən zəng vurmuşdular, Rut dəstəyə “yox, yox” təkrarlamışdı və məsələ bununla bitmişdi. Rut onlarla necə rəftar eləməyi bilir, həm də cəmi beş adam zəng vurmuşdu. Bütün keçmiş üzüm salxımı kimi bu beş bıçıcıqdan tutmuşdu və onlar asanlıqla qırıldılar, onu təmiz, mavi və

boş buraxdılar. Bu günə bu keçmişdən onları “Kastan-yetlər”ə dəvət eləyən Marqaret peyda olmuşdu. Rut getmişdi, Dovşan da onunla. Sadəcə, rəngarənglik naminə. Dovşan darıxırdı.

– Nə içəcəksən? – Dovşan soruşur.

– Daykiri.

– Əminsən? Əminsənmi ki, bundan ürəyin bulanmaya-caq? – Dovşan görüb ki, bəzən onun ürəyi bulanır, yemək-dən imtina eləyir, bəzən isə bütün evi yeməyə hazırdır.

– Yox. Əmin deyiləm, ancaq ürəyim niyə də bulanma-malıdır?

– Bilmirəm niyə. Axı başqalarının ürəyi bulanmır.

– Qulaq as, heç olmasa, bir dəqiqəliyə öz fəlsəfəni rahat burax. Mənə içki gətirilməsinin qeydinə qal.

Büzmələrinə görə nəşə Cənubi Amerikanın təsvirləri ehtimal edilən çəhrayı tumanlı qaradərili qız masaya yaxın-laşır və Dovşan iki daykiri sifariş verir. Qız bloknotunu taq-qıltı ilə örtür, çıxıb gedir və o qızın kürəyindəki dərin yanıq-dan dərisi heç də qara görünmür, sadəcə, xoşa gələn tünd rəngdir, çiyin sümüklərində bənövşəyi kölgələr oynayır. O, pəncələrini yan basaraq, öz büzmələrini yırğalayaraq tələsməyən yerləşir gedir. Qız ona heç bir diqqət yetirmir, onun xoşuna gəlir ki, qız ona diqqət yetirmir. Rut isə axır vaxtlar ona, guya, nədəsə günahkar olduğunu təlqin eləyir.

– Sən nəyə baxırsan? – Rut soruşur.

– Heç nəyə.

– O, sənə yaraşmaz, Dovşan. Sən həddən artıq ağsan.

– Bu gün kefin kökdür.

– Mən həmişə beləyəm, – Rut özündənrazı halda lov-ğalıqla gülümsəyir.

– Ümidvaram ki, belə deyil.

Zənci qız qayıdır və daykirini onların qabağına qoyur. Onlar susurlar. Arxada qapı açılır və Marqaret soyuq hava ilə birlikdə içəri girir. Bütün bunlara əlavə olaraq onu Dovşanın qətiyyəni görmək istəmədiyi tip müşayiət eləyir – Ronni Harrison.

– Hello, – Marqaret Dovşana deyir, – siz hələ də onun-lasınız?

– Lənət şeytana, bu ki böyük Enqstromdur, – Harri-son qışqırır, sanki, hər şeydə Toteronu əvəz eləmək istəyir

və həyasızcasına əlavə eləyir: – Sənin haqqında bəzi şeylər eşitmişəm.

– Nə eşidibsən?

– O, müxtəlif şeylər.

Harrison Dovşana heç vaxt bir elə xoş gəlməyib, indi də düzəlməyib. O, həmişə soyunub-geyinmə otağında qadınlar arasında qazandığı uğurlardan çərənləyib. Onun piy basmış tüklü qarnı vardı və bu qarnın həmişə möhkəm köp olurdu. Harrison kökdür. Kökdür və yarı keçəlləşib. Onun qıvrım tunc rəngli saçları seyrəkləşib, başını döndərdiyi vaxt kəlləsindəki çəhrayı dərisi görünür. Bu çəhrayı dəri Dovşana abırsız görünür. Ancaq o xatırlayır ki, bir dəfə Harrison meydana kiminsə dirsəyilə onun iki dişini saldıqdan sonra qayıtdı və indi onun gəlişinə sevinmək istəyir. Meydanda eyni zamanda həmişə beş adam olur, bu vaxt ərzində yerdə qalan dörd adam ona dünyada yeganə adam kimi görünmüşdü.

Ancaq bütün bunlar ona elə uzaq görünür və Harrisonun burada dayanıb axmaqcasına gülümsəməyi ilə hər saniyə daha da geri çəkilir. Əynində çiyini dar hansısa süni parçadan yay kostyumu var və yanında gözədəyən özündənrazi dəblə geyinmiş əks cinsdən olan adam Dovşanı cinləndirir. Hiss eləyir ki, onu mühasirəyə alırlar. Məsələ kimin harada oturacağından ibarətdir. Onlar Rutla qabaqçənşər oturublar, bu da səhvdir. Harrison qərar qəbul eləyir və Rutun yanındakı yerə cumur; onun hərəkəti azca ləng olsa da, köhnə futbol zədəsini göstərir. Dovşan Harrison çatışmazlığından heç cür ayrılı bilmir. Onun effektiv aristokratik kollec üslublu kostyumunu, italyanlardakı kimi qara yun qalstuk korlayıb. O, ağızını açdığı zaman o birilərə uyğun gəlməyən iki qoyma dişi görünür.

– Necəsən, dost? Eşitmişəm, yaman uğur qazanırsan? – deyir, hər iki əlində daykiri tutub kötük kimi oturan Ruta göz vuraraq dillənir. Qızın oynaqları qab yumaqdan qızarıb. O, qədəhi dodaqlarına yaxınlaşdırdığı vaxt o tərəfindən əyilmiş çənəsi görünür.

Marqaret Dovşanın yanında qıvrılır. O, Cenis kimi daim vurnuxandır. Onun görmə sahəsinin sol küncdə olması üzə yaxınlaşdırılan çirkli yaş əsgə kimi duyulur.

– Toterə haradadır? – Dovşan ondan soruşur.

– Totero kimdir?

Rut gülür, lənətə gələsən. Harrison ona tərəf əyilir və pıçıltı ilə nəsə deyir. Rutun dodaqları təbəssümdən qulağının dibinə gedir – eynilə həmin axşam Çin restoranındakı kimi. Dovşan nə desəydi, ona xoş gələcəkdi, bütün fərq bircə bundadır ki, bu gün bu, Harrisondur, Dovşan isə bu mənfur qıza bağlanmış halda onlarla üzbəüz oturub. O əmindir ki, Harrison nəsə “dost” haqqında pıçıldayır. Onların dörd nəfər olduqları həmin dəqiqədən başlayaraq o, qapazaltı olacaq. O axşam Totero kimi.

– Əla bilirsiniz kimdir, – o, Marqaretə deyir. – Totero.

– Bizim keçmiş məşqçimiz, Harri, – Harrison qışqırır və barmaqları ilə Dovşana toxunmaq üçün masanın üstündən əyilir. – Bizi ölməz eləyən adam.

Dovşan Harrison onlara toxunmasın deyə barmaqlarını bir düymlüyə geri çəkir və Harrison özündənrazı təbəssümlə əlini çəkir, bu zaman onun dirnaqları cınlı ilə hamar masanı cızır.

– Sən “məni” demək istəyirsən, – Dovşan hay verir. – Sən boş yer idin.

– Boş yer. Bu, bir az sərt səslənir, Harri, dostum. Gəl keçmişə müraciət eləyək. Totero kimisə oyundan çıxarmaq istədiyi vaxt kimi buraxırdı meydana? O, sənin kimi yaxşı oyunçunu kiminsə müdafiə eləməsindən ötrü istədiyi vaxt bu məqsəd üçün kimi seçirdi? – O, əlini döşünə vurur. – Sən əllərini belə işlərə bulamaq üçün çox parlaq ulduz idin. Axı sən heç vaxt heç kəsə toxunmurdun, düzdür? Sən futbol da oynayırdın, dizini də əzmirdin, belədir, ya belə deyil? Yox, ser, yalnız Harri quşcuğaz yox, – o, öz qanadlarını qormalıdır. Ona top ver və gör onu səbətə necə atır.

– Və o, topu atırdı, öz aramızdır, əgər yadımdadırsa.

– Hərdən səbətə də düşürdü. Burnunu sallama, Harri. Düşünmə ki, biz sənin istedadını qiymətləndirmirik.

Onun əllərilə necə hərəkət eləməyindən – yanlarına vurur, öyrədilmiş hərəkətlə onları qaldırır, endirir, – Dovşan nəticə çıxarır ki, o, tez-tez masa arxasında naqqallıq eləyir. Ancaq əlləri yüngülcə əsir və Harrisonun ondan qorxduğunu görüb Dovşan ona olan bütün marağını itirir. Ofisant qız gəlir; Harrison özü və Marqaret üçün sodalı viski,

Rut üçün də daykiri sifariş verir; Dovşan uzaqlaşan tünd rəngli fiqurun arxasınca, sanki, dünyada bu iki bənövşəyi-qəhvəyi əzələ balıqları arasındakı qara büstqalterin üçbucağından başqa daha yaxşı heç nə yoxmuş kimi baxır. O istəyir ki, Rut bunu görsün.

Harrison özünün kommivoyajör əminliyini itirir.

– Sənə danışmamışam ki, bir dəfə Totero sənə haqqında mənə nə dedi? Eşidirsənmi, as?

– Nə demişdi ki?

O, aman Allah, bu tip, sadəcə olaraq, qoca qəmişdir, ancaq onun heç otuz yaşı yoxdur.

– O, mənə dedi: “Ronni, qoy bu, öz aramızda qalsın, ancaq ümidvaram ki, sən komandanı ruhlandıracaqsan. Harri heç vaxt komanda haqqında düşünmür”.

Dovşan yuxarıdan aşağı Marqaretə və masanın o üzünə – Ruta baxır.

– İndi mən sizə məsələnin əslində necə olduğunu danışacağam. Harrison Toteronun yanına gəlib dedi: “Həqiqi lider mənəm, düzdür, məşqçi? Mən həqiqi asam, düzdürmü? Bu yaramaz Enqstrom deyil”. Totero isə, yəqin ki, yatıbmiş və ona heç nə cavab verməyib, bax Harrison o vaxtdan fikirləşir ki, guya, həqiqi qəhrəman, əla oyunçu odur. Başa düşürsünüzmü, basketbol komandasında heç bir qabiliyyəti olmayan hansısa bir yöndəmsiz yekəgöt gəmbül gödəkboy peyda olanda onu əla oyunçu adlandırırlar. Mən bilmirəm, o bütün bu oyunları harada oynayır. Yəqin, öz yataq otağında.

Rut gülür, Dovşan onu güldürməyi hər şeydən az istəyirdi.

– Yalandır. – Harrisonun təcrübəli əlləri daha tələsə-tələsə görünüb yox olur. – Totero bunu mənə özü deyib. Ancaq burada təzə heç nə yox idi, bunu bütün məktəb bilirdi.

Doğrudan? Ona heç kim heç vaxt deməyib.

– O, aman Allah, gəlin basketboldan danışmayaq. Mən bu həşəratla hara gedirəmsə, ancaq bundan danışınq, – Rut deyir.

Doğrudanmı, Dovşanın üzündə şübhə yarandı və Rut bunu onu ruhlandırmaqdan ötrü dedi? Doğrudanmı, qızın ona bir damcı da olsa yazığı gəlir?

Yəqin ki, Harrison özünü xoşrəftar kommivoyajörə layiq bildiyindən bir az sırtıqlıq yaranır. O, siqaretini və timsah dəriyi futlyarından “ronson” alışıqanını çıxarır. Onlar fokus göstərən adamın ətrafına toplaşan uşaqlar kimi Harrisonun xırda, səliqəli alov dili çıxararaq onu necə çıx-qıldatmasına dörd gözlə baxırlar.

Dovşan Marqaretə tərəf dönür – bu vaxt ona elə gəlir ki, guya, o, milyon il əvvəl də ona tərəf eynilə beləcə dönür və deyir:

– Siz mənə hələ də cavab verməyibsiniz.

– Allah bilir ki, o haradadır. Yəqin, evə qayıdıb. O xəstə idi.

– Nə mənada? Doğrudan, xəstə idi, ya... – Harrisonun ağızı əcaib tərzdə əyilir – o, eyni zamanda həm gülümsəyir, həm də, sanki, zavallı əyalət adamlarına onların ömür boyu görmədikləri nəyisə nümayiş elətdirmək istəyən və onlarda heç bir şübhə yeri qalmasın deyə əli ilə alınına vuran paytaxt sakini kimi qaşqabağını tökür. – Xəstədir... xəstədir... xəstədir?

– Bütün mənalarda, – Marqaret cavab verir.

Qadının üzündən tutqun kölgə keçir, sanki, onu onların hər ikisinin milyon il əvvəl olduqları sirlə dövrə apararaq bu kölgəni başqalarından seçən Harridən ayırır və Harrini heç vaxt olmadığı başqa yerdə deyil, burada olduğundan qəribə hiss bürüyür. Üzbəüzdə, göz vuran qırmızı işığın altında oturmuş Rut və Harrison onlara, sanki, cəhənnəmin ürəyinin içindən gülümsəyirlər.

– Əziz Rut, – Harrison deyir. – Necə dolanırsan? Səndən ötrü tez-tez narahat oluram.

– Mənə görə narahat olmaya bilərsən. – Ancaq Rut açıq-aydın xoşhallanır.

– Sadəcə olaraq, fikirləşirəm ki, bizim ümumi dostumuz sənəin həyatını adət elədiyini qaydada təmin eləmək iqtidarındadırmı?

Zənci qız içkiləri gətirir və Harrison onun burnu qarşısında timsah “ronson”unu fırladır.

– Təbii dəridir, – qeyd eləyir.

– Doğrudan? – qız deyir. – Öz dərinizdir?

Dovşan gülür. Bu qadın onun xoşuna gəlir.

O gedən vaxt Harrison şit təbəssümlə (belə təbəssümlə uşaqlara gülümsəyirlər) irəli əyilir.

– Sənə məlumdurmu ki, Rutla biz bir dəfə necə olmuşdusa, Atlantik-Sitiyə getmişdik? – Dovşandan soruşur.

– Bizimlə bir cütlük də vardı, – qız Harriyə izahat verir.

– Özlərinin sürtülüb-didilmiş "bunqalo"larında xəlvətə çəkilməyi təmiz havada günəşin qızılı şəfəqlərindən üstün sayan iyrenc cütlük idi, – Harrison deyir. – O cütlüyün kişi yarısının nümayəndəsi sonralar yanıörtülü fəxrlə mənə etiraf elədi ki, o, son dərəcə qısa dövr ərzində, otuz altı saatda on bir dəfə dalbadal orqazm kulminasiyasını yaşayıb.

– Ronni, sənə qulaq asanda düşünmək olar ki, Harvardda oxuyubsan, – Marqaret gülür.

– Prinstonda, – o, qızın səhvini düzəldir. – Mən Prinston məzunu təəssüratı yaratmaq istəyirəm. Harvard burada qiymətli deyil.

Dovşan Ruta baxır və görür ki, o, daykisinin birinci porsiyasını içib qurtarıb və ikincisinə başlayıb. Qız qımışır.

– Ən pisi o idi ki, onlar bu işlə məşində məşğul olurdular. Yazıq Ronni bazar gününün tıxaclarında manevr eləyə-eləyə sükan arxasında oturmuşdu, biz işıqforun yanında dayandığımız vaxt mən baxıb gördüm ki, Betsinin tumanı boynunun kökünə qədər çırmayıb.

– Mən bütün yolu sükan arxasında oturmamışdım, – Harrison ona deyir. – Yadındadır, axır ki, biz onu sükan arxasında oturma bildik.

Onun başı təsdiq üçün Ruta tərəf əyilir və çəhrayı çilpaq yer parıldayır.

– Hə, düzdür. – Rut öz qədəhinə baxır və ola bilsin lüt Betsini yadına salıb təzədən gülür.

Harrison bütün bunların Dovşanda necə təəssürat oyatdığını diqqətlə izləyir.

– Bu tipin – o, sanki, sərfəli əməliyyat təklif eləyərək, həyasızcasına nəzakətli tərzdə davam eləyir, – bu tipin maraqlı nəzəriyyəsi vardı. O, elə hesab eləyirdi ki, – Harrisonun əlləri havada uçur, – hesab eləyirdi ki, ən böhranlı vaxtda... bunu daha yaxşı necə ifadə eləmək olar? – ən böhranlı anda tərəf-müqabil qızın sifətinə mümkün qədər bərk ilişdirmək lazımdır. Əlbəttə, əgər müvafiq vəziyyətdə-sənsə. Başqa cür olanda harası gəldi vur.

Dovşan gözlərini döyür, o, doğrudan da, bu xəbis tiplə özünü necə aparmaq lazım gəldiyini bilmir. Və dərhal da,

demək olar ki, bir göz qırpımında o, qabırğaları altında buxarlanan spirtli içkinin təsiri altında birdən hiss eləyir ki, hər şeyə tüpürmək istəyir. O gülür, əməlli-başlı gülür. Qoy hamısı cəhənnəm olsun.

– Bəs dişləmək necə?

Harrisonun “mən səni başa düşdüm, dostum” sözlərini bildirməli olan təbəssümü donub-qalır; onun reaksiyası o qədər də sürətli deyil ki, dərhal səmti müəyyən eləyə bilsin.

– Dişləmək? Bilmirəm.

– Yəqin ki, bu barədə fikirləşməyib. Qan çıxaran əntiqə dişləmə – bundan yaxşısı yoxdur. Başa düşürəm, əlbəttə, sənə süni dişlər mane olur.

– Məgər sənin dişlərin sünidir, Ronni? – Marqaret qışqırır. – Necə də maraqlıdır. Sən heç vaxt deməyibsən.

– Əlbəttə, sünidir, – Dovşan qıza izah eləyir. – Doğrudanmı, fikirləşirdiniz ki, bu iki, royal şirmayısı onun özününküdür? Onlar həqiqi ilə heç yanaşı belə dayanmayıb.

Harrison dodaqlarını sıxır, ancaq özünü əzablı qımışmadan imtinaya məcbur eləyə bilmir və bu, onun üzünü kəskin şəkildə əyir. Dilini də zorla sürüyür.

– Bizim Texasda olduğumuz həmin evdə – Dovşan danışır, – bir qız vardı, bax onun bütün yanı o qədər möhkəm dişlənmişdi ki, köhnə karton qırığına xatırladırdı. Uzun müddət yağış altında qalan kartonu. O qızı yalnız bundan ötrü saxlayırdılar. Qalan şeylərdə bakirə idi.

O, dinləyicilərə nəzər salıb görür ki, Rut sakitcə başını bulayır, sanki, “lazım deyil, Dovşan” demək istəyir, hədsiz dərəcədə kədərli, elə kədərli ki, sanki, onun qəlbini nazik qum təbəqəsi bürüyür və ağızını qapayır.

– Bu, həmin o qəh... haqqındakı söhbətə oxşayır, ah, siz, yəqin, bunu eşitmək istəmirsiniz, – Harrison müdaxilə eləyir.

– Əksinə, istəyirik. De gəlsin, – Rut deyir.

– Deməli belə, bu oğlan... – Harrisonun sifəti sayrışan işıqda tərənir. Əlləri hekayəti illüstrasiya eləməyə başlayır. Dovşan fikirləşir ki, yəqin, bu, bədbəxt bir gündə beş dəfə öz malının dəyərini tərifləməli olur. Maraqlıdır, o, nə satır, yəqin ki, ideya, çətin ki, Möcüzə-sürtgəc qədər gözəçarpan olsun, Dovşana hətta elə gəlir ki, guya, o, onu əlində

tutub. Dəstəyi seçimə görə üç rəngdə idi – firuzəyi, qırmızı və qızılı. Ən maraqlısı o idi ki, o, onun haqqında deyilənlərin hamısını həqiqətən də eləyirdi – həqiqətən turpu, yerləkünü, kartofu və soğanı tez və səliqə ilə təmizləyirdi, sürtürdü, onun ülgüc kimi itiüclü, elə uzun dəliyi vardı ki... Rut öz yerində etinasız halda oturub və Dovşanın başına dəhşətli fikir gəlir ki, onun üçün fərqi yoxdur, onunla Harrison arasında heç bir fərq yoxdur, doğrudan da, əslində onlar arasında fərq varmı? Bütün interyer dumanları və gözləri qarşısında əriyib, sanki, onların hamısını həzm eləyən mədənin içərisi kimi nəsə iri və qırmızı bir şeyə çevrilir.

Harrison hamı ilə birlikdə haşan gülməyin mümkün olacağı vaxtı gözləyir. Malı satmaq mümkün olmadı.

– Bu, həddən artıq fantastikdir, – Marqaret dillənir.

Dovşanı yapışqanlı tər bürüyür və açılan qapıdan içəri dolan hava zolağı kürəyini birdən soyudur.

– Bir bax, bu, sənin bacın deyil? – Harrison deyir.

Rut gözlərini qədəhdən qaldırır.

– Hə?

Harrison susur və belə olduqda qız əlavə eləyir:

– Bu qızın da eyni at sifəti var.

Dovşana bircə baxış kifayətdir. Miriam və onunla gələn oğlan onların masalarının yanından keçib-gedir və boş kabinə axtarışı ilə dayanırlar. Kafe girişdən enlənən paz formasındadır. Bar ortada yerləşib, hər iki tərəfində kabinə cərgələri düzülüb. Gənc cütlük qarşı cərgəyə tərəf yönəlir. Mim hündür dabanlı ağ tufli geyib. Oğlanın yumşaq açıq saçları çox qısa vurulub – darağa zorla gəlir və yayda təmiz havada işləyən yox, dincələn adamlardakı kimi hamar konfet qaralması var.

– Bu, sizin bacınızdır? – Marqaret soruşur. – Qəşəngdir. Siz onunla, yəqin, müxtəlif valideynlərə çəkibsiniz.

– Sən onu haradan tanıyırsan? – Dovşan Harrisondan soruşur.

– A, – Harrison, sanki, havadakı yağlı zolağı barmaqları ilə sürüşdürərək özünə əmin olmadan əlini yelləyir, – bir-iki yerdə rastlaşmışam.

Dovşan əvvəlcə özünü elə göstərir ki, sanki, heç nə görmür, ancaq Harrisonun onun bacısının qəhbə olduğu

barədə işarəsi onu qalxmağa, çəhrayı plitələrlə süslənmiş döşəmə ilə barı dolanmağa məcbur eləyir.

– Mim.

– Hello.

– Burada neynirsən?

– Bu, mənim qardaşımdır, – qız yanındakı oğlana deyir, – o xortlayıb.

– Hello, böyük qardaş.

Dovşana bu oğlan uşağının danışiq tonu, onun kabininin içində, Miminə qıraqda, kişilər üçün olan yerdə oturması xoş gəlmir. Bütün bunlar – sanki, onu cəmiyyət içərisinə Mimin çıxarması xoş gəlmir. Oğlanın əynində yüngül zolaqlı pencək və nazik qalstuk var; görkəmindən eyni zamanda həddən artıq gənc və həddən artıq qoca görünür, sanki, kollecin hazırlıq kursundakı çirkli şagirdidir.

Dodaqları çox qalındır. Mim onun adını demir.

– Harri, atamla anam sənə görə hey mübahisə eləyirlər.

– Əgər onlar sənin belə meyxanalarda veyləndiyini bilsəydilər, söhbət üçün daha bir mövzu tapardılar.

– Şəhərin bu hissəsi üçün bura çox da pis deyil.

– Bu oğlandan iy gəlir. Siz ikiniz də niyə buradan rədd olmayasınız?

– Qulaq asın. Burada parada kim komanda verir? – oğlan çiyinlərini qaldıraraq və qalın dodaqlarını daha da köpürdərək soruşur.

Harri masanın üstündən əyilir, zolaqlı qalstuku barmaqlarına dolayır və yuxarı dartır. Qalstuk oğlanın qalın dodaqlarına ilişir və onun manikürlü fizionomiyasını bir qədər təhrif eləyir. İstəyir qalxsın, ancaq Dovşan əlini onun yalanmış başının lap təpəsinə qoyur, yerinə itələyir və barmaqlarının ucunda balaca, bərk uşaq başı duyğusunu hələ də saxlayaraq çıxıb gedir. Arxadan bacısının səsini eşidir:

– Harri.

Dovşanın eşitməsi elə itidir ki, o, barı dolaşarkən oğlanın qorxudan xırıldayan səslə Miminə necə izah elədiyini eşidir:

– O, sənə vurulub.

Dovşan öz masasına qayıdıb deyir:

- Gedək, Rut.
- Mənə burada xoşdur, – qız etiraz eləyir.
- Gedək.

Qız yığışmağa başlayır və Harrison qətiyyətsiz halda ətrafa göz gəzdirərək onu buraxmaq üçün kabinədən çıxır. O, Dovşanın yanında durur və Dovşan impulsiv olaraq əlini onun pambıq təpilməmiş yalançı Prinстон çiyinə qoyur.

- Sən haqlısan, Ronni, – deyir. – Sən əla oyunçu idin.

Çox iyrenc vəziyyət yaranır, ancaq Dovşanın niyyəti – köhnə komanda haqqında xatirə – ən nəcib niyyətdir.

Harrison həddən artıq gec anlayır və buna görə də Dovşanın ciddi danışdığı ona çatmır, əlini kənar eləyir və cavab verir:

- Sən, nəhayət, haçan böyük olacaqsan?

Sarsaq lətifəsinə göstərilən reaksiya onu təbdən çıxarmışdı.

Kafenin yay mövsümünə uyğun isti pilləkənlərində Dovşanı gülmək tutur.

- Ha, ha, ha!.. – o, neon işığı altında qəhəqəhə çəkir.

Ancaq Rut gülmək hayında deyil.

- Sən, sadəcə olaraq, psixsən, – deyir.

Axmaq qız anlamır ki, o, doğrudan da, cinlənib. Onu Ronni hazırcavablıq eləməyə çalışanda bəyənməyərək necə başını buladığı hirsələndirir; bu fikir onu dönə-dönə həmin dəqiqəyə qaytarır və hər dəfə də bundan əti çimçəşir. Hirsələnmək üçün o qədər səbəb var ki, hətta nədən başlayacağını bilmir. Bir şey aydındır – o, qızı necə lazımdır tənbeh eləyəcək.

- Deməli, sən bu əclafı Atlantik-Sitiyə gedibsən.

- O, niyə əclafdır?

- Hə, əlbəttə. O yox, mənəm əclaf.

- Mən belə demədim.

- Dedin. Biz bu pis yerdə oturduğumuz vaxt.

– Sadəcə, belə ifadə var. Əzizləmə ifadəsi, düzdür, bilmirəm niyə.

- Bilmirsən.

– Bilmirəm. Bacını dostu ilə görməyinə bənd imişsən, o saat şalvarını batırdın.

- Sən onunla gələn burnu fırtıqlını gördün?

- Ona nə olub ki? Məncə, lap abırlı oğlandır.

– Səncə, onlar hamısı abırlı oğlanlardır?

– Başa düşürəm, niyə özünü hər şeyə qadir hakim kimi aparırsan?

– Hə, əzizim, səncə, əyninə şalvar geyən hər adam abırlı oğlandır.

Onlar Uorren-avenyu ilə gedirlər. Evlərinəcən hələ yeddi məhəllə var. İsti axşamdır, adamlar pilləkənlərdə oturublar, onların söhbətlərini eşidirlər, buna görə də sakit danışmağa çalışırlar.

– Bilirsən, əgər bacınla görüşməyin sənə belə təsir eləyirsə, şadam ki, biz evlənməmişik.

– Bu nə olan şeydir?

– Nə – bu?

– Evlənmək.

– Sən ki özün başladın, həmin birinci gecə. Yadımdan çıxıb, hey bu haqda danışır və barmağımın üzük taxılan yerindən öpürdün.

– Xoş axşam idi.

– Yaxşı, bəsdir.

– Heç nə bəs deyil, – Dovşan hiss eləyir ki, onu kün-cə qısnayıblar, əgər indi bu qızı tənbeh eləməyi sınasa, onunla məsələni birdəfəlik çürütmək, aralarındakı hər şeyin üstündən xətt çəkmək lazım gələcək. Ancaq Rut özü günahkardır – niyə onu dartıb bu üfunət qoxuyan yerə gətirirdi axı.

– Sən Harrisonla yatıbsan?

– Ola bilər. Hə.

– Ola bilər? Nədir – bilmirsən?

– Dedim – hə.

– Başqa neçəsi olub həyatında?

– Bilmirəm.

– Yüzü?

– Mənasız sualdır.

– Niyə mənasız?

– Bu, kinoya neçə dəfə getdiyini soruşmaq kimi bir şeydir.

– Demək istəyirsən ki, sənin üçün bunun fərqi yoxdur?

– Yox, eyni şey deyil, ancaq mən saymaqda mənə görmürəm. Sən mənim nə ilə məşğul olduğumu bilirdin.

– Tam əmin deyiləm. Sən əsl qəhbə olubsan?

– Mən az pul götürürdüm. Sənə ki demişəm. Stenoqrafçı işləyəndə dostlarım vardı, onların da öz dostları, sonra mənə işdən çıxartdılar, ola bilsin, dedi-qodulara görə, dəqiq bilmirəm, sonra da bəzi yaşca böyük kişilər mənə Marqaretin sözlərindən tanıyırdılar. Bilmirəm. Qulaq as. Bu məsələ qurtarıb. Əgər fikirləşirsənsə ki, bu, iyrenc işdir, ya buna bənzər başqa nəşə, onda bir çox ərli arvadlar bunu məndən tez-tez dilə gətirirlər.

- Sən fotosəkillər üçün poza göstərirdin?
- Məktəblilərə satmaq üçün? Yox.
- Başqa daha nəşə eləyibsən?
- Bəlkə, bir-birimizə xudahafız deməyin vaxtıdır?

Bu sözləri deyərkən qızın çənəsi əsir, gözləri parıldayıb və o, Dovşana qarşı elə nifrət hissi duyur ki, heç ağılına belə gəlmir ona öz sirtini açsın. Ona elə gəlir ki, içərisində gizlənmiş sirt onunla, onun yanında fənərin altında addımlayan və kabus kimi həris, onu daha çox qızısqırdan sözlər üçün üz vuran bu yekə bədənə ümumi heç nəyə malik deyil. Dovşan ona bütün yerdə qalan kişilər kimi görünür, bircə bu fərqlə ki, Dovşan öz xəbərsizliyi ilə onu özünə bağlayıb, qız indi çıxıb gedə bilmir.

Rut alçaldıcı minnətdarlıqla eşidir:

– Yox, mən sənə xudahafız demək istəmirəm, yalnız öz sualıma cavab istəyirəm.

- Sualına cavab – hə.
- Harrison?

– Bu Harrison səndən ötrü niyə belə matah olub?

– Ona görə ki, o poxdur. Əgər sənə üçün fərqi yoxdursa, ya Harrison, ya mən, deməli, mən də poxam.

Bir saniyəliyə Ruta elə gəlir ki, onun üçün, doğrudan da, fərqi yoxdur – hətta Harrisona üstünlük verərdi, ən azı, rəngarənglik naminə, ən azı ona görə ki, özünü dünyada hamıdan yaxşı saymır – ancaq bu, doğru deyil.

– Yox, mənə üçün fərqi var – eyni şey deyil. Siz müxtəlif idman liqalarındasınız.

– Siz kafedə mənimlə üzbəüz oturduğunuz vaxt mənə də çox qəribə hisslər baş qaldırdı. Sənənlə onun arasında başqa nə olub?

– Mən daha bilmirəm. Adamlar arasında, ümumiyyətlə, nə olar? Yatırlar, çalışırlar, yaxınlaşırlar.

– Yaxşı, bəs sən razısanmı ki, mənimlə də – onunla aranızda olan olsun?

Rutun dərisi bu sözlərdən nəyə görə ələ tarım çəkildi ki, bütün bədəni məngənə altında olan kimi yığıldı və öyümə gəlib boğazına dirəndi:

– Sən istəyirsənsə.

Qəhbənin dərisi ərlı arxada görə həddindən artıq tarımdır.

Dovşan uşaq kimi sevinir, heyranlığından dişlərini ağdır.

– Yalnız bircə dəfə, – söz verir. – Düz sözümdür. Sonra heç vaxt xahiş eləməyəcəyəm.

O, Rutu qıcaqlamaq istəyir, ancaq qız onu itələyir. Yeganə ümid ona qalıb ki, müxtəlif şeylərdən danışırsınlar.

Dovşan mənzilə girərkən kədərli səslə soruşur:

– Fikrini dəyişməmişən?

Onun pozasının zavallılığı – Rutun gözlərinin hələ alışmadığı qaranlıqda – qızı sarsıdır. Dovşan öz sifətindən ağ basmadıymə ilə asılmış kostyum kimi görünür.

– Əminsənmi ki, biz eyni şeydən danışıraq?

– Səncə, nədən danışıraq ki? – utancaqlıq Dovşana öz fikir və sözlərini ifadə eləməyə imkan vermir.

Qız bunları dilinə gətirir.

– Məhz budur, – Dovşan təsdiq eləyir.

– Deməli, sən bunu istəyirsən?

– Aha. Doğrudanmı, bu, sənın üçün belə qorxuludur?

Dovşanın əvvəlki məhrıbanlığının şərtısı qızı ürəkləndirir.

– Soruşa bilərəmmi, sənın qarşında nə günah eləmişəm?

– Özünü aparmağın xoşuma gəlmədi.

– Özümü necə aparırdım?

– Əvvəllər kim olubsan – elə.

– Mən bunu istəmirdim.

– Əsas deyil. Bu gün səni belə gördüm və hiss elədim ki, bizim aramızda divar var, onu dəf eləməyin yalnız bircə yolu var.

– Çox hazırcavab sözdür. Sən, doğrudan da, bunu istəyirsən, – onu təhqir eləmək, ona “rədd ol” demək Rutu elə təhrik eləyir ki, ancaq vaxt artıq əldən çıxıb.

– Doğrudanmı, bu, sənin üçün belə qorxuludur? –
Dovşan təkrar eləyir.

– Hə, çünki sən belə hesab eləyirsən.

– Bəlkə, heç elə hesab eləmirəm.

– Qulaq as. Mən səni sevirdim.

– Nə olsun? Mən də səni sevirdim.

– Bəs indi?

– Bilmirəm. Ancaq hələ də sevmək istəyirəm.

Yenə bu lənətəgəlmiş göz yaşları. Rut nə qədər ki səsi qırılmayıb, sözləri tələsdilir.

– Ah, necə gözəldir. Sən lap qəhrəmansan.

– Özünü ağıllı göstərmə. Qulaq as. Sən bu gün mənim əksimə getdin. Mən sənənin diz çökməyini istəyirəm.

– Vəssalam?

– Yox. Tək bu yox.

Spirтли içkinin iki iri porsiyası kədərli nəticəyə səbəb olub – Rut yuxudan ötrü ölür, ağzında nəşə turş tam var. Ancaq bütün içərisi ilə Dovşanı öz yanında saxlamağın vacibliyini hiss eləyir və fikirləşir: bu, onu qorxutmaz ki? Onda Ruta qarşı olan hissələri öldürməz ki?

– Əgər sən deyən kimi eləsəm, bu, nəyi sübut eləyəcək?

– Sübut eləyəcək ki, sən mənimsən.

– Soyunum?

– Əlbəttə.

Dovşan tez və səliqəylə paltarını çıxarır, bədəninin bütün möhtəşəmliyi ilə cansız divarın yanında dayanır. O, divara yöndəmsiz şəkildə söykənərək əllərini qaldırır və onu necə eləyəcəyini bilmədən çiyindən asır. Bütün cəsə-rətsiz pozasında nəşə gərginlik hiss olunur, sanki, söz gözləyən qanadlı mələkdir. Rut soyunur və bədəninin təması əllərini üşüdür. Qız gözlərini yumur və öz-özünə deyir: *onlar qətiyyəən bədheybət deyillər. Bədheybət deyillər. Yox.*

* * *

Missis Springer saat doqquza işləməyə başlayanda pastorluğa zəng vurdu. Missis Eklz ona dedi ki, Cek gənclər komandası ilə harayasa on beş mil uzaqda softbol oynamağa gedib, nə vaxt qayıdacağını bilmir. Missis Springerin vahiməli əhvali-ruhiyyəsi naqillərlə ötürüldü və

Lüsi ərini tapmaq ümidilə hamıya dalbadal zəng vurdu. Qaranlıq düşürdü. Nəhayət, qadın ərigilin softbol oynadığı digər komanda kilsəsinin ruhanisinə zəng vura bildi və ruhani dedi ki, oyun çoxdan qurtarıb. Küçəyə qaranlıq çökmüşdü, yanında telefon olan pəncərə rəngi qaçmış kimi görünürdü. Coys diskin aramsız çıxqılısını eşidərək aşağı düşdü və anasına yapışdı. Lüsi onu üç dəfə yuxarı apardı və yatağına uzatdı, ancaq qız iki dəfə geri endi, sükut dolu qorxu içərisində ağır, nəmli bədənilə anasının ayaqları arasına sıxıldı. Bütün ev otaq-otaq telefonun ətrafındakı xırda işıq adacığını zülmətlə dövrəyə alaraq hədə-qorxu ilə doldu və Coys artıq üçüncü dəfə qayıtmayanda Lüsi özünü eyni zamanda həm günahkar, həm də tərک edilmiş hiss elədi, sanki, yeganə müttəfiqini kölgələrə satmışdı. O, Ekklin qəyyumluğu altında olanların xatırlaya bildiyi bütün nömrələrini yığdı, prixod şurasının katibi və üzvlərilə, xeyriyyə cəmiyyətinin üç həmsədri ilə, qoca kar kilsə gözetçisi Henri ilə, hətta orqançalanla – bruerli musiqi müəllimi ilə də danışdı.

188

Saatın əqrəbi onu keçmişdi və Lüsünün halı, sadəcə olaraq, özündə deyildi. Bu, Ekklin onu atmasına oxşayır. Zarafatsız, hətta qorxuludur ki, onun əri dünyanın heç yerində yoxdur. Qadın qəhvə bişirir və mətbəxdə sakitcə ağlayır. Ümumiyyətlə, o, niyə bu adama ərə gəldirdi axı? Onu çəkən nə idi? Onun şənliyi, o, həmişə belə şən olub. Ekkli seminarist vaxtından tanıyanlar heç zaman bilməzdilər ki, o, hər şeyi beləcə ürəyinə salar. Onlar dostları ilə həmişə yelçəkən divarları qəşəng mavi foliantlı öz köhnə otaqlarında İncil mətnlərinin izahı ilə məşğul olanda hər şey ona zərif zarafat kimi görünürdü. Qadın onlarla necə softbol oynadığını xatırlayır – afanasilər arianlara qarşı.¹ İndi isə Ekkli heç vaxt şən görmürdü, müqəddəs ata bütün şənliyini özgələrə, bu boz, ruhdan düşmüş əhəmiyyətsiz prixoda – Lüsünün ən qəddar düşməninə xərcləyirdi. Ah, qadın bütün bu nüfuzedicini özünü dəliliyə vuran sızılı dul kişilərə və dini qayğılarla yüklənmiş gənc insanlara necə nifrət eləyir! Bura rusların gəlməsi yaxşı olardı – hər halda, onlar hər cür dini ləğv eləyə bilirlər. Bunu, ümu-

¹ Afanasilər və arianlar – ilkin xristianlıqda müxtəlif cərəyanların nümayəndələri

miyyətə, yüz il bundan əvvəl ləğv etmək lazım idi. Bəlkə də, yox, bəlkə də, o, bizə öz kefirmiz üçün lazımdır, ancaq qoy onunla kimsə özgə adam məşğul olsun. Bütün bunlar Cekı elə ümıdsızlıyə gətırır ki, bəzən adamın ona lap yazıđı gəlir, bax indi də belədir.

On birə on beş dəqiqə qalmış o, nəhayət, gəlir. Məlum olur ki, hansısa aptekdə oturub və yetirmələrilə qeybət eləyirmiş – bu axmaqlar ona hər şeydən danışırlar, onlar hamısı paravoz kimi tüstülədirlər, budur, onların görüşlərdə “nə qədər dərinə” getməyin və bununla bərabər İsanı sevməyin mümkünlüyü kimi suallarından o, buzov heyranlığı ilə gəlib çıxır.

Ekkız dərhal görür ki, qadın qəzəblənib. O, aptekdə çox yaxşı ovqatdaymış. O, uşaqları sevır, onların etiqadları elə adi, elə yüngüldür ki.

Lüsi məlumatlarını ona məzəmmət formasında verir, ancaq onun bütün səyləri əbəsdır, çünki arvadının axşamı dəhşət içində keçirməsi ehyamlarına nifrət eləyərək sürətlə telefona tərəf gedir.

Pulqabısını açır və sürücülük vəsiqəsi ilə kütləvi kitabxanaya kartoçkası arasında artıq çoxdan saxladığı telefon nömrəsini tapır – qıfılda cəmi bircə dəfə burulan açarı. Nömrəni yığarkən fikirləşir ki, açar düzələcəkmi, güzgünlü boş gün eynəyi taxmış gənc missis Fosnaxtın sözlərinə inanmaq axmaqlıq deyilmı? Uzaqdakı telefon uzun uğultu verir, sanki, elektrik əhliləşdirilmiş siçan kimi sonsuz uzun naqillər boyu yalnız ondan ötrü qaçırđı ki, lap məqsədin yanında anlaşılmayan metal valla boğuşsun. O dua eləyir, ancaq bu axmaq dua şübhələrlə dolu duadır, Allahı müəmmalı elektriki özünə tabe eləməyə məcbur eləməsi ona müyəssər olmur. Allah onun mübhəm qanunları qarşısında geri çəkilir. Ümidlər puç olur, o, dəstəyi, sadəcə olaraq, inersiya ilə asmır, sanki, birdən bir-birilə boğuşan uğultular susur, bir-birindən metal ayrılır və Ekkızın qulaqlarına havanın və işığın naqillərlə gətirilmiş güclü dalğası soxulur.

– Alo, – kişi səsidir, ancaq Harrinin deyil. Bu, onun dostunun səsinə nisbətən daha süst və kobuddur.

– Harri Enqstrom burada deyil ki? – Gün eynəkləri onun həyəcanını ələ salır, o başqa yerə düşüb.

– Kimdir?

- Sizinlə Cek Ekklz danışır.
- Hə. Salam.
- Harri, sizsiniz? Tanımadım. Yatırdınız?
- Hə, deyəsən.

– Harri, arvadınızın sancıları başlayıb. Onun anası səkkizə işləmiş bura zəng vurub, ancaq mən indicə gəlmişəm. – Ekklz gözlərini yumur, hiss eləyir ki, şiddətli qaranlıq sakitlikdə onun pastorluq fəaliyyətinin əsl mahiyyəti sınağa çəkilib.

– Hə, – onun müsaibəsi qaranlığın uzaq küncündən pıçıltı ilə cavab verir. – Mən, əlbəttə, onun yanına getməliyəm.

- Mən bunu çox istərdim.
- Hə, yəqin ki, bunu eləməliyəm. Axı uşaq mənimdir.
- Bəs necə. Orada görüşərik. Bruerdəki müqəddəs İosif xəstəxanasında. Bilirsiniz haradadır?

190

- Əlbəttə, bilirəm. Ora piyada on dəqiqəlik yoldur.
- Bəlkə, dalınızca gəlim?
- Yox, piyada gedərəm.
- Yaxşı, necə istəyirsiniz, Harri?
- Nədir?
- Sizinlə çox fəxr eləyirəm.
- Burada nə var ki. Boşlayın. Yaxşı. Hələlik.

* * *

Onun qəlbində elə hiss var ki, elə bil, Ekklz onunla torpağın altından danışır. Səsi sərdabədən gələn kimi qalay səsi verirdi. Rutun yataq otağı yarımqaranlıqdır; küçə fənəri alçaqdakı ay kimi kreslonu, ağırlıq altında yüklənmiş çarpayını, Dovşanın telefonun inadla susmaq istəməsini eşidərək, axır ki, üstündən atdığı yığılmış mələfəni kölgəyə bürüyür. Üzbəüzdəki kilsənin parlaq, işıqlı xonçapəncərəsindən hələ də işıq gəlir, bənövşəyi, qırmızı, göy, sanki, müxtəlif zənglərin səsidir. Onun bədəni – əsəbdən və sümükdən olan bütün bu konstruksiya səslənir və lərzəyə gəlir, gümüşü dəri, sanki, üstədən aşağıya kimi kiçik rənglərlə doldurulub. Maraqlıdır, o yatıb, yoxsa yox, yatıbsa, nə qədər vaxtdır, on dəqiqə, ya beş saat. Alt paltarını, stuldan asılı qalan şalvarını tapır və geyinməyə başlayır;

əlləri əsir, gözləri qarşısında işıqlaşan çən tərپənir. Ağ köynək ot üstündəki burulub qalmış işıldaquş kimi sayırşır. O, barmağını bu yuvaya soxmazdan əvvəl bir saniyəliyə dayanır, onun toxunması ilə bu yuva etibarlı ölü parçaya çevrilir. Dovşan onu qaşqabaqlı, ağırlıq altında əyilmiş çarpayına sarı aparır.

– Qulaq as.

Adyal altındakı iri qaya parçası cavab vermir. Balışın üstündə yalnız tünd saçlar görünür. O, hiss eləyir ki, Rut oyaqdır.

– Qulaq as. Mən getməliyəm.

Cavab yoxdur. Əgər o yatmayıbsa, telefonda dediyi hər şeyi eşidib, ancaq nə deyib ki? Dovşan ona gəlib çatan duyğudan başqa heç nə xatırlamır. Ağır və lal-dinməz Rut çarpayıda uzanıb, bədəni örtülüdür. Gecə elə istidir ki, bir-cə mələfə bəsdir, ancaq o, "soyuqdur" deyib adyala bürünüb. Deyəsən, bu, onun dilindən çıxan yeganə sözlərdir. Onu məcbur eləmək lazım deyilmiş. Dovşan bilmir bunu niyə elədi, hərçənd ki, ona elə gəlirdi ki, belə lazımdır. Fikir-ləşirdi ki, birdən qızın xoşuna gələr, yaxud heç olmasa, bu alçalma xoşuna gələr. Əgər o istəmədisə, niyə yox demədi, hər şey bir yana, Dovşan bunu gözləyirdi. Dovşan barmaq-larının ucu ilə hey onun üzünü tumarlayırdı. Onu yerdən qaldırmaq, əzizləmək, ona təşəkkür eləmək və *bəsdir, sən yenə mənim sən* demək istəyirdi, ancaq heç cür dayana bilmirdi, hey fikirləşirdi: *indi daha bir saniyə də*, hələ ki gec deyildi və hər şey bitdi. Və bu hədsiz iftixarın indiki keçici hissi dərhal da çıxıb getdi. Onu xəcalət hissi bürüdü.

– Arvadım doğur. Mən onun yanında olmalıyam. Bir-iki saatdan sonra qayıdacağam. Mən səni sevirəm.

Mələfəyə bürünmüş bədən və onun altından göz qoyan saçların qıvrım ayparası tərپənməzdir. Dovşan onun yatmadığına o qədər əmindir ki, hətta *mən onu öldürmüşəm* fikirləşir. Gülməlidir, bu, onu öldürə bilməz, bunun ölümlə heç bir əlaqəsi ola bilməz, ancaq fikrin özü onu iflic eləyir, ona yaxınlaşmağa, toxunmağa, onu dinləməyə məcbur eləməyə mane olar.

– Rut, mən ora getməliyəm, bu, mənim uşağımdır, o isə elə axmaqdır ki, təkbaşına bacarmaz. Əvvəlki doğuş dəhşətli dərəcədə ağır olub. Mən orada olmalıyam.

Ola bilsin, bu, fikri ifadə eləməyin ən yaxşı yolu deyil, ancaq o başa salmağa çalışır və Rutun tərpənməməyi onu qorxudur, əsəbiləşdirməyə başlayır.

– Rut, qulaq as. Əgər sən heç nə deməsən, qayıtmayacağam. Rut.

O, ölü varlıq kimi, yaxud brezentlə örtülmüş avtomobil qəzası qurbanı sayaq uzanıb. Dovşan hiss eləyir ki, əgər o yaxınlaşıb Rutu qaldırsa, o canlanır, ancaq ona təzyiç göstərəndə buna dözə bilmir, hirsələnir. Dovşan köynəyini geyir, pencək və qalstukunu kənara atır, ancaq corablarını heç cür ayaqlarına çəkə bilmir – pəncələri yapışqan kimi olub.

* * *

192

Qapı bağlanan vaxt dözülməz ağrının qabarması ağzındakı dəniz suyu tamını yuyub aparır və boğazına elə qatı qəhərlə yığılır ki, boğulmamaqdan ötrü oturmalı olur. Görməyən gözlərindən cəhənglərində duzlu damcılar saxlayan göz yaşları diyirlənir, boş divarlar isə möhkəmlik və reallıq alır. Bütün dünya – ağaclar, günəş, ulduzlar – hər şey əgər iyirmi funt, cəmi iyirmicə funt arıqlaya bilsəydi, birdən yerinə düşərdi, o vaxt on dörd yaş olanda belə idi, axı bu, çəmənləkdə hər çiçəyi yaradan Allah üçün tamamilə boş şeydir. Ancaq indi ona bu, lazım deyil, indi bilir ki, o, keçmişin qalıdır – zarafatdır, o yalnız bir dəqiqə əvvəl olanı geri qaytarmaq istəyir ki, burada, onun yanında mehriban olmağı bacaran, onu gülə-çiçəyə döndərməyi bacaran, onun əlindən bütün bədənini çıxarmağı bacaran və onu çəkisiz eləməyi bacaran Dovşan olsun. Ona "gözəl Rut" deyirdi, əgər ona indi "əzizim" desə idi, qız cavab verərdi və Dovşan hələ də bu dörd divar arasında qalardı. Yox. Rut birinci gecədən bilirdi ki, onun arvadı daha güclü olacaq, arvadlar öz bildiklərindən bərk yapışırlar, həm də ona çox iyrenc idi – öyümə boğazına yığılır və bütün yerdə qalan qayğıları yuyub aparır. Rut vannanın otağına gedir, soyuq plitələrin üstündə diz çökür və unitazdakı suyun sakit ovalına baxır, sanki, su nədəsə ona kömək eləyə bilər. Mümkündür ki, indi qusmayacaq, qız burada, sadəcə olaraq, ona görə durur ki, çılpaq əllərinin unitazın buz

kimi çini qırağından tutması ona xoş gəlir, Rut qarnındaki əriməyən, onunla qalan ağırlığa öyrəşir və o, yarıqaranlıq vəziyyətə düşərək halının belə pis olması barəsində – bir dostu haqqında fikirləşmiş kimi fikirləşməyə başlayır.

* * *

O, xəstəxanayacan olan yolun, demək olar ki, hamısını qaçır. Sammer-stritə qədər bir məhəllə var, sonra kərpic evlərinin və müxtəlif xırda müəssisə və təşkilatların, dəri iyi verən çəkməçi dükanlarının; qaranlıq konditer dükanlarının; pəncərələrində qasırganın törətdiyi dağıntılardan fotosu olan sığorta kontorlarının; lövhələrdə qızılı hərflə daşınmaz əmlakın satışı kontorlarının; kitab mağazalarının yerləşdiyi Yanqkvistlə Uizer-stritə paralel yolla gedir. Yanqkvist qurum bağlamış daş-divarın sıxışdırdığı dəmir yolu relsləri vasitəsilə salınmış qədim taxta körpüyə dirənir – onlar şəhərin mərkəzinin içindən dərin və qaranlıq dəreə boyunca çəkilmiş metal naqillər kimi bir-birinə sarılır və qürubun çəhrayı parlıtısından min bir rəngə çalan çay kimi dəmir-yolçular küçəsindəki meyxanaların neon işığını əks etdirir. Aşağıdan musiqi səsi gəlir. Paravoz tüstüsündən qaralmış köhnə körpünün qalın taxtaları onun ayaqları altında taq-qıldayır. O, balaca qəsəbədə böyüyüb və həmişə şəhər xarabalıqlarında kiminsə onu bıçaqla yortacağından ehtiyat eləyib. O, addımlarını yeyinlədir; daş yol genişlənilir, avtodayanacaqda sayğaclar və avtomobillər üçün yeni bank görünür – onlardan maşından çıxmadan istifadə etmək olar – Gənc Xristian İnsanların Assosiasiyalarının qədim binası ilə üz bəzə. Assosiasiya ilə qurğuşun pəncərələri Bibliya səhnələrinin əksi istiqamətini göstərən əhəng kilsə yerləşən döngəni qısa yolla kəsir. Heç cür onların nəyi təsvir etdiklərini dərk eləyə bilmir. Assosiasiyanın hündür pəncərələrindən bilyard şarlarının taqqıltısı gəlir, yerdə qalan digər məsələlərdə binanın hündür divarı həyat əlaməti bildirmir. Yandakı şüşə qapıdan qoca zəncinin akvariumdakı kimi yaşıl rənglə işıqlanmış dəhlizi necə süpürdüyü görünür. İndi Dovşanın ayaqları altında hansısa ağacın ətli tumları qalır. Tropik bitkilərdə olduğu kimi ensiz yarpaqlar tünd-sarı səma fonunda qara mizraq

kimi gözə dəyir. Yəqin, bu ağacları Çindən, Braziliyadan, ya da hansısa başqa yerdən gətiriblər, özgə cür o, hissə və zəhərli buxarlanmaya dözməzdi. Müqəddəs İosif xəstəxanasının avtodayanacağında – zolaqlı asfalt kvadratda belə ağaclar əkilmişdir və onların təpələri üzərində, tutqun – açıq fəzada o, ayın qəmgin üzünü görür, bir saniyəliyə dayanır və onunla söhbətləşir, donub-qalmış kimi özünün asfaltdakı qısa, əyri, kölgəsində dayanır ki, baxışlarını onun od kimi dəri altındakı ürəyində yerləşən daşı metal parıltısı ilə əks olunan bu səma daşına qaldırırsın. *Bunu elə ki, hər şey yaxşı olsun*, o, aya yalvarır və arxa qapıdan içəri girir.

O, efir qoxusu verən linoleum döşənmiş gözləmə otağındakı masaya yaxınlaşır.

– Enqstrom, – o, yazı makinası arxasında oturmuş rahibəyə deyir, – mənim arvadım burada olmalıdır.

194

Paltaryuanlardakı kimi koppuş sadə fizionomiya kətan şəbəkə ilə köbələnmişdir, sanki, dəyirmi formada bişirilmiş tortdur. O, kartotekaya nəzər salır və təbessümlə cavab verir: “Hə”.

Yanaqlarının kök balıqları nazik metal sağanaqlı balaca eynəyini saxlayır.

– Siz burada gözləyə bilərsiniz, – qadın çəhrayı rəngli diyircəkli qələmlə görsədir. Onun ikinci əli yazı makinasının yanındadır, qara təsbehin ipində Dovşanın haçansa Milad bayramında Cənibə bağışladığı taxta yava boyunbağısı böyüklüyündə muncuq salınıb. O dayanıb və “o, burada artıq neçə saatdır, siz harada idiniz?” sualını gözləyərək rahibəyə baxır. O, təsəvvürünə gətirə bilmir ki, qadın onun burada peyda olmasını çox təbii hal kimi qəbul eləyər. Qadının heç vaxt günəşi görməyən solğun ağ əlləri onun baxışları altında masanın üstündən götürülüb dizi üstünə qoyulan təsbehə oxşayır.

Otaqda artıq iki kişi oturub. Bura əsas qəbul otağıdır – adamlar girib-çıxırlar. Dovşan xromlu dirsəkaltısı olan süni dəri çəkilmiş kresloda oturur, metal və həyəcanlı səssizliyin təmasından ona elə gəlməyə başlayır ki, polis məntəqəsindədir, həmin bu iki nəfər isə onu nümayişkaranə şəkildə görməyən polislərdir. O, əsəbi halda masanın üstündəki jurnalı götürür. Bu, “Riders daycest” formatlı katolik jur-

nalıdır. O, kilsə mülkiyyətini müsadirə eləmiş VIII Henrixin hüquqi cəhətdən qeyri-qanuni aktından qəzəblənmiş bir ingilis hüquqşünasının necə Roma katolik etiqadına keçməsi və nəticədə rahib olmasından bəhs eləyən hekayəni oxumağa çalışır. İki kişi pıçıldadır, yəqin, onlar ata-oğuldurlar. Balaca hey əllərini ovuşdurur və böyüyün pıçılısına cavabı başı ilə təsdiqləyir.

Ekkklz içəri girir, o, gözünü qırpır, ağ yaxalığından sümüklü boynu görünür. Masa arxasında oturan rahibə ilə salamlaşarkən onun adını çəkir – Bernard bacı. Dovşan qalxır, onun ayaqları pambıq kimidir. Ekkklz ona yaxınlaşır. Qaşları arasındakı tanış qırışlar xəstəxana işığında sərt görünür. Alnında bənövşəyi xətlər həkk olunub. Başını qırxdırır; başını çevirən vaxt qulaqların üstündəki təmiz qırılmış yastı səth göyərçinin boynundakı göyümtül lələk kimi parıldayır.

– O, mənim burada olduğumu bilir? – Dovşan özünün də pıçılı ilə danışdığı heç cür gözləməirdi. O, ikrahla özünün qorxudan kallaşmış səsini eşidir.

– Xahiş eləyərdəm ona bildirsinlər, əgər hələ huşu üstündədirsə, – Ekkklz elə bərkdən cavab verir ki, pıçıldayan kişilər başlarını qaldırırlar. O, Bernard bacıya yaxınlaşır. Rahibə qadın gap eləməyə şaddır, ikisi də gülür: Ekkklz Dovşana yaxşı tanış olan təəccüblü qəhqəhəsi, Bernard bacı isə fleyta kimi nazik qız zənguləsilə – onların səsini bir qədər üzlərinin ətrafını sarmış nişastalı büzmələr batırır. Ekkklz masadan uzaqlaşdığı vaxt o, parça ilə sarınmış dirsəyinin yanında dayanmış telefonun dəstəyini qaldırır.

Ekkklz geri qayıdır, onun üzünə baxır, ah çəkir və elə görkəmlə siqaret təklif eləyir ki, sanki, bu, peşman olmuş günahkara verilən həbdir və Dovşan onu qəbul eləyir. Uzun ayların gözləməsindən sonra birinci qullabdan əzələləri zəifləyir və o, məcbur olur otursun. Ekkklz onun yanında bərk stulda oturur və söhbətə başlamağa heç bir cəhd göstərmir. Dovşan qolfdan başqa onunla nə haqqında danışacağını bilmir və tüstülənən siqaretini yəndəmsiz şəkildə sol əlinə alaraq dini olmadığına əvvəlcədən əmin olduğu daha bir jurnalı masanın üstündən götürür: *“Seterdey ivniq post”*. Jurnal, fotoya baxanda italyan olduğu bilinən müəllifin

arvadı, dörd uşağı və *qayınanası* ilə üç həftə Kanadanın Qayalı Dağlarında kreditə götürdükleri kiçik təyyarənin alınmasına verdikləri ilk üzvlük haqqı sayılmasa, cəmi yüz iyirmi dollara vaxt keçirmələri haqqında danışdığı səhifədən açılır. Dovşanın fikirləri sözlərlə heç cür bir səviyyədə ola bilmir, onlar hey səhifədən süzülüb düşürlər, tufan kimi şütüyür, qol-budaq atır, qışqıran Cenis, qan gölməçəsi içərisində körpənin başını, Cenisin gözləri qarşısında dayanan kəskin mavi rəngli işığı əks etdirən kiçik, tutqun mənzərələrlə bəzənir. Ekkklz dediyi kimi, *əgər onun huşu üstündədirsə*, cərrahın qırmızı rezin əlcəkli əlləri, tənzip maskası və Cenisin uşaq burun pərələrinə bənzər burnu, onlar onun burada hər tərəfdən hiss etdiyi antiseptik iyi udaraq genişlənir, ağardılmış divarlarda qaçısan iy – qan, qusmaq yuyuntularının iyi, o iy ki yuyurlar, yuyurlar amma vedrənin səthindən çəkilmir, ona görə ki, ora yenə qusaq ilə doldurulur (bununla belə, siz özünüzü bağışlar dərəcədə əks apardınız, mənə toxunmayın) və avtomobil alverçisinə xas olan ağayanalığın – nəzakətin mexaniki refleksindən ibarət olan mürəkkəb təbəssüm bağışlayaraq qəbul otağından çıxışa keçir.

Yuyulub təmizlənmə içəlatların iyini götürmüş, çünki biz dönə-dönə onu öz nəcisimizlə dolduracağıq. Ona elə gəlir ki, Cenis, yaxud uşaq onun günahı üzündən mütləq öləcək. Onun günahı – qaçmaq, amansızlıq, tərbiyəsizlik, şöhrətpərəstlik, doğum püskürmələrində həyata keçirilən qara laxtanı kənara tullamaqdan, təxirə salmaq, geri qaytarmaq, mükəmməlliyyənin üstündən qələm çəkməkdən ötrü sıxılsa da, yanında oturan ruhaniyə tərəf dönmür, bunun əvəzində isə dönə-dönə əla qızardılmış forel haqqındaki eyni frazaları təkrar-təkrar oxuyur.

Onun qorxu ağacının ən uzaq budağında Ekkklz, qara quş gözə dəyir, o, jurnalların səhifəsini xışıldadır və öz-özünə qaşqabaqlı sir-sifətini turşudur. O, Dovşana qeyri-real görünür; ona duyğularının hüdudlarından kənarında olan hər şey qeyri-real görünür. Ovuclarında nəyinsə onu iynələdiyini hiss eləyir, nəşə onun gah ayaqlarını, gah da peysərini sıxır. Uşaq vaxtı məktəbə gecikəndə Cekson-roudlu qaçdığı vaxtdakı kimi qoltuqlarının altı qaşınır.

– Onun valideynləri haradadırlar? – Ekkklzdən soruşur.

– Bilmirəm, – Ekkiz təəccüblə cavab verir. – Tibb bacısından soruşaram. – O, ayağa qalxmaq üçün səy göstərir.

– Yox-yox, siz Allah, yerinizdə oturun.

Ekkiz özünü aparması Harrini hirsələndirir – elə fikirləşmək olar ki, o, buranın yiyəsidir. Harri diqqəti cəlb etmək istəmir, Ekkiz isə səs-küy salır. O, jurnalın səhifələrini elə enerji ilə çevirir ki, onlar şaqqıldayır, sanki, kimsə portağal dolu yeşikləri sındırır və jonqlyor kimi siqaret kötüklərini ətrafa tullayır.

Qəbul otağına ağ xalatlı bir qadın girir – rahiyyə deyil və Bernard bacıdan soruşur:

– Siz təsadüfən burada mebel polituralı banka görməyibsiniz? Onu heç yerdə tapa bilmirəm. Yaşıl bankadır, yuxarısında hələ düymə kimi belə hoqqası da var, onu basırlar – köpük atır.

– Yox, gözəlim.

O, bankanı axtarmağa gedir, bir dəqiqədən sonra qayıdır və elan eləyir:

– Bilirsiniz, bu lap kainat tapmacasıdır.

Qazanların, arabaların və qapıların taqçılısı altında gün gecə olur, gecə isə növbəti gün. Bernard bacını başqa, çox qoca göy tumanlı rahiyyə əvəz eləyir. O, sanki, müqəddəsliyin pillələri ilə dırmaşaraq səmada dayanır. Pıçıldeşən kişiler masaya yaxınlaşır, nəşə soruşur və suyu süzülə-süzülə gedirlər. Dovşan Ekkizlə ikilikdə qalır. Dovşan xəstəxananın dərin lal-dinməz labirintindən öz körpəsinin qışqırığını eşitməkdən ötrü eşitmə qabiliyyətini toplayır. Ona hey elə gəlir ki, guya, onu eşidir – ayaqqabı cırıltısını, küçədəki it hürüşünü, xəstə baxıcı qadınların gülüşlərini – bu səslərin hər hansı biri onu aldatmaq üçün kifayətdir. O şübhə eləyir ki, Cənisin əziyyətlərinin bəhrəsi az da olsa insan səsləri yarada bilər. Onda əminlik yaranır ki, bu, nəhəng yırtıcı olacaq, onun özünün yaratdığı nəhəng yırtıcı. Bütün həyatı ona mənasız qrotesk poza, magik etiqaddan məhrum olan rəqs kimi görünür. *Allah yoxdur; Cənis ölə bilər* – bu fikirlərin hər ikisi eyni vaxtda, eyni ləng dalğa ilə gəlir. Ona elə gəlir ki, guya, suyun altına düşüb, şəffaf selik toruna ilişib, onu, özünün, qadınların zərif bədənələrinə atdığı həmin püskürmələrin kabusları tutur.

Onun dizi üstündəki barmaqları yorulmadan yapışqanlı sapları bir-birindən ayırır.

Meri Enn. O, yorğun və gərgin, ancaq oyundan sonra tənbel güclə dolu halda onu məktəbin əsas girişinin pillələri üstündə tapır və onlar ağ noyabr dumanı içində çürüyən yarpaqların üstü ilə onun atasının avtomobilinə tərəf gedirdilər, istilikverəni işə salmaq, dayanmaqdan ötrü harayasa gedirdilər. Qızın bədəni – isti yuvalarla dolu qollu-budaqlı ağacdır, ancaq bu, həmişə ağciyərlik duyğusudur. Sanki, qız özünə inanmır, o isə ondan da artıq inanmır; o – qalibdir. Dovşan onun yanına qalib kimi gəlirdi və bu hiss sonra həmişə onda çatışmırdı. Qadın da eynilə beləcə, hamıdan yaxşı idi, çünki, Dovşan onunla başqalarına nisbətən daha çox dərinə gedirdi. Hərdən gimnastika zalındakı adamı kor eləyən işıq onun tərdən yanan gözlərində onları avtomobilin yumşaq boz tavanı altında gözləyən iğtişəli intizarında qatılışırdı və onlar orada görünmələrinə bənd idilər ki, indicə qurtarmış oyunun parlaq şəfəqi onun qabaq şüşədə yağış zolaqları kölgəsilə cızılmış hamar dərisində özünü göstərsin. Buna görə də bu qəhbələr onun fikirlərində birləşirdilər. Qız, o, orduda olan vaxt ərə getdi; anasının məktubundakı postskriptum onu sahildən itələdi. O, həmin gündən dalğaların iradəsi ilə üzməyə başladı.

Ancaq indi o, sevinc duyurdu; sürtülmüş xrom dirsək-altı kreslodan oturmaqdan bütün bədəni qıc olmuşdu, siqaretədən ürəyi bulanır, ancaq öz qızını xatırlayarkən sevinc duyur və ürəyinin qanı Ekklin səsini itələyib sındırdığı böyük, nazik vazasına sevinc tökülür.

– Mən Ceki Yensenin məqaləsini əvvəldən axıracan oxudum, ancaq hələ də nə demək istədiyini anlamıram, – Ekkiz deyir.

– Nə?

– Ceki Yensenin məqaləsi onun beysbolu nə üçün atmaq niyyətində olması haqqındadır. Mənim başa düşdüyümə görə, beysbolçu ilə ilahiyatçıların problemləri eynidir.

– Evə qayıtmağın vaxtı deyilmi? Saat neçədir?

– İkiyə qalib. Əgər etiraz etmirsinizsə, qalmaq istədim.

– Qorxmayın, qaçmaram.

Ekkklz gülür, oturmağında davam edir. Onun Harridə oyatdığı ilk təəssürat – tərslik olmuşdu və indi dostluq elədiyi müddət ərzində onun haqqında öyrəndiyi hər şey silinib getdi, o, yenidən əvvəlkinə qayıtdı.

– Bu yazıq, Nelsonu doğanda on iki saat çəkdi, – Dovşan ona deyir.

– İkinci doğuş, adətən, yüngül olur, – Ekkklz saata baxıb deyir. – Hələ heç altı saat keçməyib.

Hadisələr bir-birini qovur. Missis Springer imtiyazlılar üçün olan otaqdan çıxır; o, Ekkklzə zabitə ilə başını tərpədir və gözünün ucu ilə Harriyə baxarkən geyilib köhnəlmiş zolaqlı tuflidəki xəstə ayaqları büdrəyir. Ekkklz qalxır, onunla birlikdə qapıdan çıxır. Bir müddətdən sonra ikisi də əynində xırda düyünlü qalstuk və təzə ütülənmiş köynək olan mister Springerlə birlikdə qayıdır. O, qumaoxşar bığını elə tez-tez vurdurur ki, üst dodağı sanki kirpiləşib.

– Hello, Harri, – deyir o.

Harrinin mövcudluğunun qadının əri tərəfindən olan bu etirafı, şübhəsiz ki, Ekkklzin onlarla apardığı söhbətə baxmayaraq, qarını Harriyə sarı dönməyə və:

– Cavan oğlan, əgər siz quzğun kimi burada onun öləcəyi ümidilə oturursunuzsa, geri qayıda bilərsiniz, çünki o, sizsiz yaxşıca kecinib və bundan sonra da sizsiz ötüşər.

Ekkklzlə Springer onu tələsik qəbul otağından çıxarırlar, qoca rahibə isə onlara baxıb öz masası arxasından necəsə qəribə şəkildə gülümsəyir. Bəlkə, o kardır? Missis Springerin tənələri Harrini hər cür təhqir eləməyə çalışsa da, hardasa sabun qoxulu xəstəxana divarlarından kənarında baş verən dəhşətli hadisəyə müəyyən dərəcədə uyğun gələn birinci mülahizə idi. Qadının sözlərinə kimi ona elə gəlirdi ki, guya, o, Cenin doğuş ağrıların qaza bənzər günəşi ətrafında fırlanan ölü planetdə tək qalıb; Cenin qışqırıqları, qoy bu lap nifrət qışqırıqları olsun, onun tənhalığını yuyub aparmışdır. Cenin ölümü haqqında sözbə bürünmüş tükürpərdici fikir dərhal öz ağırlığını itirdi. Cenisdən ölümün qəribə nəfəsi gəlirdi – bunu missis Springer də duymuşdu və onun bunu missislə bölüşməyi Dovşana bütün dünyada kimləsə olan ən qiymətli əlaqə kimi görünür.

Mister Springer qayıdır, kürəkəmindən arvadına görə üzr istəməkdən (axı biz sizinlə birlikdə kişiyik) də qalmaq.

Kimlə? Bundan belə “o” sözünün ikinci məna kəsb etməsi vəziyyəti Harrini qorxudur. Dünya mürəkkəbdir.

Ay səni, vecəyaramaz, Harri bu fikri özündən qapıya tərəf tolazlayıb düşünür, ay səni gəda. Bunlar hamısı hara gedirlər? Haradan gəlirlər? Niyə heç kim dincələ bilmir? Ekkklz qayıdır, ona daha bir siqaret verir və təzədən gedir. Siqaretdən mədəsində qıçqırma başlayır. Boğazında bütün gecəni ağzıaçıq yatdığı vaxt olan duyğu var. Onun özünün üfunətli nəfəsi vaxtaşırı burnuna dəyir. Sinəsi təkər kimi və xalatinın cibləri önündə saxladığı təsəvvürəgəlməz xırda yumşaq əlləri olan doktor inamsız halda qəbul otağına girir.

– Mister Enqstrom? – O, Harriyə müraciət eləyir. – Mən doktor Krouyam.

Harri onu heç vaxt görməyib, birinci uşaqlarını başqa həkim tutmuşdu, ancaq o doğuş ağır keçmişdi və atası Cenisə bu həkimi məsləhət bilmişdi. Cenis ayda bir dəfə onun yanına gedirdi və onun necə nəzakətli olduğundan, əllərinin yumşaqlığından və hamilə qadının hissələrini necə incəliklə başa düşməsindən yorulub-usanmadan danışırdı.

– Təbrik eləyirəm. Sizin gözəl balaca qızınız oldu.

O, əllərini Harriyə elə cəld uzadır ki, Dovşan heç lazımı qaydada durmağa belə macal tapmır, ona görə də bu yeni-liyi yanayılmış vəziyyətdə canına hopdurur. Doktorun təmizlənmiş çəhrayı fizionomiyasındakı mikropsuz maskasının ipi açılıb və solğun, ətli, əriyib yayılan dodaqlarını göstərərək qulağından sallanır. Dovşan gözlənilməz “qızınız” sözünə rəng və forma verməyə çalışır.

– Hə? Hər şey qaydasındadır?

– Yeddi funt on unsiya. Arvadınızın huşu həmişə üstündə olub və doğuşdan sonra körpəni bir dəqiqəliyə götürdü.

– Nə danışırsınız? Götürdü? O necədir... ona çox ağır oldu?

– Yo-o-x, hər şey normal keçdi. Əvvəlcə spazmaları oldu, sonra, sonra hər şey normal keçdi.

– Bu əladır. Çox sağ olun. Oy, aman Allah, çox sağ olun.

Krou inamsız təbəssümlə gülümsəyərək onun yanında dayanır. O, dünyanın dibsizliyindən qalxıb açıq havada

kəkələyir. Necə qəribədir – o, sonuncu bir neçə saati Cənise, Harrinin özünün haçansa olduğundan daha yaxın olub, həkim qadının lap köklərində qurdalanıb, ancaq oradan nə sırr, nə lənət, nə də xeyir-dua çıxarıb. Harri dəhşət içində gözləyir ki, doktorun gözlərindən indicə şimşək çaxacaq, ancaq Krounun nəzərlərində heç bir qəzəb yoxdur. Heç qınama da. Görünür Harri onun üçün vur-tut düşünmədən atdığı toxumu bütün ömrü boyu biçməyə çalışdığı kişilik borcunun az-çox yerinə yetirmiş hissəsindəki nümunələrdən daha biridir.

– Onunla görüşə bilərəmmi? – Harri soruşur.

– Kimlə?

– Mənim... mənim arvadımla.

– O, əlbəttə, – yumşaq və mədəni Krou sanki, hətta təəccüblənib ki, Harri ondan icazə istəyir. O, sözsüz ki, hər şeyi bilir, ancaq görünür, Harri ilə bəşəriyyət arasında möhkəm pərçimlənmiş günah uçurumunu unutmuşdur. – Fikirləşdim ki, siz qız haqqında danışırsınız. İstərdim ki, sabahacan gözləyəsiz, o vaxt qəbul saatları olacaq, indi onu sizə göstərəcək xəstə baxıcısı burada yoxdur. Ancaq arvadınızın huşu üstündədir, artıq sizə demişəm. Ona ekvanil dozası vermişik. Bu, olsa-olsa yalnız trankvilizatordur. Meproboamat. Deyin, – o başdan-başa çəhrayı dəri və təmiz paltarda sakitcə Harriyə tərəf hərəkət eləyir, – əgər onun yanına əvvəlcə anası girsə, etiraz eləməzsiz ki? O, bütün gecəni başımızı xarab eləyib.

Doktor *ondan* xahiş eləyir, ondan – qaçan adamdan, vələdüzzinadan, qəddarın birindən. O, yəqin ki, kordur. Ancaq ola bilsin, insan ata olduğu vaxt hamı onu bağışlamağa hazır olur, çünki bu, əslində yeganə şeydir ki, yer üzündə onun naminə yaşayırıq.

– Əlbəttə. Qoy getsin.

– Sizdən əvvəl, ya sonra?

Harri tərəddüd eləyir, ancaq missis Springerin ona, onun boş planetində necə gəlib dəydiyini xatırlayır.

– Əvvəl də olar.

– Təşəkkür eləyirəm. Çox gözəl. O, bundan sonra evə gedə bilər. Biz onu tez buraxarıq. Hamısı on dəqiqədən çox vaxt aparmayacaq. İndi xəstəyəbaxanlar arvadınızı hazırlayırlar.

– Əla. – Harri necə sözəbaxan olduğunu göstərmək üçün oturur, dərhal da yenidən ayağa qalxır. – Sağ olun. Çox sağ olun. Başa düşürəm, siz həkimlər bütün bunları necə eləyirsiniz.

– O, özünü çox gözəl apardı, – Krou çiyini çəkir.

– Birinci uşağı doğanda mən qorxudan, az qala, dəli olmuşdum. Bu, əbədiyyət qədər uzanmışdı.

– Harada doğmuşdu?

– Başqa xəstəxanada. Homeopatların yanında.

– Aha!.. – və cəhənnəmə enən və oradan göy gurultusu gətirən doktor rəqib xəstəxana haqqında fikirləşərkən gözlərindən nifrət qılgıncımları atır, tərtəmiz başını ciddi-cəhdlə yırğalayır və beləcə də uzaqlaşır.

Ekkiz məktəbli kimi gülümsəyərək otağa girir, ancaq Dovşan diqqətini onun axmaq fizionomiyasına heç cür yönəldə bilmir. Ekkiz şükran ibadəti eləməyi təklif edir və Dovşan küt-küt başını tərpədir razılaşır. Ona elə gəlir ki, ürəyinin hər döyüntüsü geniş ağ divarda yastılanır. Gözlərini yuxarı qaldırdığı zaman ona elə gəlir ki, gözü-nə görünən hər şey həyatla elə doludur ki, bu an torpaqdan qopacaq. Onun xoşbəxtliyi – yuxarı pilləsindən daha yuxarı atılmaq istədiyi asma nərdivandır, çünki belə lazımdır.

Krounun xəstəyə baxanlarının Cenis “hazırlamaq” barədə dediyi frazalar qəribə səslənirdi, sanki, söhbət May Kraliçasından¹ gedirdi. Arvadının yanına, palataya aparıldıqları vaxt onu ləçək-ləçək lentdə, çarpayısının söykənəcəyində isə kağız güllər əklilində görəcəyini gözləyirdi. Ancaq qarşısındakı iki hamar mələfə arasında, hündür metal çarpayıdakı elə əvvəlki Cenisdir. O, üzünü Dovşana çevirir və deyir:

– Görün kim gəlib.

– Salam, – Dovşan dillənir və bunu çox zərif şəkildə eləməyə çalışaraq onu öpməkdən ötrü bir az da yaxına gəlir. Dovşan ona sarı şüşə gülə tərəf əyilən təhər əyilir. Cenin ağzından şirin efir qoxusu ətrafa yayılır. Dovşan təəccüblənir ki, o, əllərini mələfənin altından çıxarır, onun başından tutur və üzünü öz yumşaq, efirlə dolu ağzına sıxır.

¹ May bayramının kraliçası seçilmiş (mayın birinci bazar günü keçirilən xalq bayramı) ən gözəl qız: gül çələngi ilə tac qoyulur.

– Ehtiyatlı ol, – deyir Dovşan.
– Mənim ayaqlarım yoxdur, – o bildirir. – Elə gülməlidir ki.

Onun saçları möhkəmcə, xəstəxana qaydasınca düyünlənib, üzündə heç bir kosmetika yoxdur. Balaca başı balışın üstündə qaralır.

– Ayağın yoxdur? – Dovşan aşağı baxır və görür ki, o, tərپənməz V hərfi şəklində yastılanaraq mələfə altında uzanıb.

– Axıra yaxın mənə onurğa beyni anesteziya, ya da adı necədir, onu verdilər və heç nə hiss eləmədim. Sadəcə olaraq, uzanmışdım və onların necə “basın” demələrini eşidirdim, sonra birdən görürəm ki, bu körpəcə qırıq-qırıq qızıcığaz – onun sifəti ay kimi dəyirmi idi – hirsle mənə baxır. Anama dedim ki, o, sənə oxşayır, ancaq arvad heç eşitmək belə istəmir.

– O, mənim üstümə qışqırdı.

– Mən istəmərdim onu buraxsınlar. Onu görmək istəmərdim. *Səni* görmək istəyirdim.

– Məni? Niyə, balası? Mən belə donuzluq eləyəndən sonra?

– Heç nə eləməyibsən. Mənə dedilər ki, sən buradasan və mən hey fikirləşirdim ki, bu, sənin uşağındır, mənə elə gəlirdi ki, səni doğuram. O qədər efir udmuşam ki, elə bilirəm harasa uçuram, ayaqlarım isə yoxdur. Hey danışmaq istəyirəm. – O, əllərini qarnının üstünə qoyur, gözlərini yumur və gülümsəyir. – Mən tamamilə sərxoşam. Bax gör necə yastıyam.

– İndi sən həmin çimərlik paltarını geyə bilərsən, – Dovşan təbəssümlə deyir və onun efir hopmuş çərənləmə axırına qoşulub özünü elə hiss edir ki, sanki, onun da ayağı yoxdur, nişastalanmış mələfələr və steril səthlər boyunca iri təmizlik dənizində sübhə kimi arxası üstə üzən köpük kimi yüngüldür. Qorxu və təəssüf əridi, minnətdarlıq isə o qədər şişdi ki, artıq onun iti bucaqları yoxdur. – Doktor dedi ki, afərin sənə.

– Boş şeydir. Heç elə şey yoxdur. Mən özümü dəhşətli dərəcədə pis aparırdım. Bağırırdım, anqırırdım ki, əllərini yığıdırsın. Ancaq hər şeydən pis o idi ki, bu bədheybət qoca rəhibə mənim başımı quru ülgüclə qırmağa başladı.

– Yazıq Cenis.

– Yox, bu, əla oldu. Mən qızın ayaqlarında neçə barmaq olduğunu saymaq istədim, ancaq başım elə gicəllənirdi ki, bacarmırdım, ona görə də onun neçə gözü olduğunu saymağa başladım. Məlum oldu ki, ikidir. Biz qız istəyirdik? De ki, istəyirdik.

– Hə, mən istəyirdim. – Dovşan birdən başa düşdü ki, bu doğrudur.

– İndi mənim Nelsonla sənə qarşı müttəfiqim olacaq.

– Nelson necədir?

– U-u, bütün günü bircə şey bilir ki, atam bu gün gələcək – soruşur. Məni o qədər boğaza yığıb ki, yazıq uşağı qayıqla döyməyə hazır idim. Mənə bunu xatırlatma, həddən artıq ağırdır.

– Ay səni, – Dovşan dillənir və mövcud olduğuna qətiyyənlə şübhə etmədiyi göz yaşları onun burnunun üstünü yandırır. – Özüm inanmıram ki, bu, mən idim. Bilmi-rəm niyə getdim.

Cenis başını balısa bir az da soxur və geniş təbəssümünün yanaqlarını səyridir.

– Mənim uşağım oldu.

– Bu gözəldir.

– Sən qəşəngsən. Hündürsən, – Cenis gözlərini yumub danışır və gözlərini açanda onlar hansısa fikirlə doludur: o, heç vaxt onların belə parıldadığını görməyib. Cenis pıçıldayır: – Harri, o biri çarpayıda yatan qonşum bu gün evə getdi, sən sonra sakitcə pəncərədən gəl bura gir və bütün gecəni uzanıb bir-birimizə cürbəcür əhvalatlar danışağ. Yaxşı? Elə bil, ordudan, yaxud daha haradansa qayıdıbsan. Sənin çoxmu qadının olub?

– Məncə, indi sənə uzanıb yatmaq lazımdır.

– Yaxşı, bunun əvəzində sən məni daha çox sevecək-sən, – o gülür və tərpənməyə cəhd eləyir. – Yox, mən pis heç nə demək istəmədim, sən yaxşı oynayırsan, sən mənə uşaq veribsən.

– Nəsə həddən artıq diribaşsan, indi sənə belə şeylər haqqında düşünmək belə olmaz.

– Sən belə hesab eləyirsən. Səni mənimlə uzanmağa dəvət eləyərdim, ancaq çarpayı elə ensizdir ki, u-u-u-u...

– Nə?

– Mən dəhşətli dərəcədə limonad istəyirəm...
– Elə gülməlisən ki.
– Sən gülməlisən. Qız isə mənə elə hirsə baxırdı ki.
Rahibə qarı qarı boşluğunu qanadları ilə doldurur.
– Mister Enqstrom. Vaxtdır.
– Məni öp, – Cenis deyir. Qadın onun sifətinə toxunur
və Dovşan əyilib yenə efir iyini özünə çəkir: qızın ağzı isti
bulud kimidir, o, birdən açılır və Cenis Dovşanın alt doda-
ğını dişləyir: – Getmə!

– Tez qayıdacağam. Sabah yenə buradayam.
– Səni sevirəm.
– Qulaq as. Mən səni sevirəm.
Ekkklz onu qəbul otağında gözləyir.
– Hə, o necədir?
– Gözəldir.
– Siz qayıdacaqsınız ora... m-m-m... olduğunuz yerə?
– Yox. – Harri dəhşət içində cavab verir. – Heç bir
vəchlə. Bacarmaram...

– Bəlkə, bizə getmək istəyirsiniz?
– Qulaq asın, sizə əziyyət verdiyim bəsdir. Valideynləri-
min yanına gedə bilərəm.
– İndi onları oyatmaq çox gecdir.
– Yox, sizə bu qədər narahatlıq verə bilmərəm. – O artıq
dövəti qəbul eləməyi qərara alıb. Sümükləri pambıq kimidir.
– Heç bir narahatlıq yoxdur, axı sizə həmişəlik bizdə
qalmağı təklif eləmirəm, – Ekkklz deyir. Uzun gecə Dovşanın
əsəblərinə təsir göstərməyə başlayır. – Yerimiz çoxdur.
– Okey, okey. Yaxşı. Sağ olun.

Onlar Maunt Cacda tanış şose ilə qayıdırlar. Yol bu
saat boşdur, hətta yük maşınları da yoxdur. Gecədən xeyli
keçsə də, səma qara yox, nəşə qəribə boz rəngdədir. Harri
dinmədən qabaq şüşəyə baxır; onun bədəni, canı donub-
qalıb. Kələ-kötür şose qarşılarında açılan böyük, geniş,
düz yol kimi görünür. O, heç nə istəmir – tək-cə bu yolla
irəliləmək.

Pastorluq yatır. Ekkklz onu yuxarı, örtüyünün üstündə
firça olan çarpayılı otağa aparır. O, sakitcə vanna otağı-
na keçir, sonra alt paltarını çıxarmadan mümkün qədər
az yer tutmağa çalışaraq xışıldayan təmiz mələfə altında
yumaq kimi yumrulanıb yatır. Çarpayının kənarında

uzanıb tıbağa çanağına çəkilən kimi yuxuya gedir. Bu gecə yuxu – onun ayıq ruhunu ələ keçirməli olan qaranlıq kabuslar səltənəti yox, öz daxilində olan, özünün sürükləndiyi, yağışın sanki, ayı kimi caynaqları ilə pəncərəni cırmaqladığı mağaradır.

Günəş işığı, qoca təlxək, otağı ağızbaağız doldurur. İki çəhrayı kreslo tülle örtülmüş pəncərənin hər iki tərəfindədir, oradan süzülən işıq pırtlaşlıq düşmüş yazı masasının üstünə yağlovca kimi yaxılıb. Masanın üstündə çəhrayı paltarlı qadın portreti var. Qadın səsi qapını döyür.

– Mister Enqstrom. Mister Enqstrom.

– Hə, hə, – o, xırıltılı səslə həy verir.

– Artıq birə iyirmi dəqiqə işləyib. Cek tapşırıdı sizə deyim ki, xəstəxanada qəbul saatları birdən üçə kimidir.

O, Ekklinin arvadının kövrək səsinə tanıyır. Frazanı ələ bitirir ki, sanki, indicə: *sizin mənim evimdə nə itiniz azıb* sözlərini əlavə eləyəcək.

– Hə? Okey. Mən bu saat.

O, dünən geydiyi kakao rəngli şalvarını əyninə çəkir, bütün xoşagəlməz çirkli duyğulu şeylərini, tufisini, corablarını və köynəyini özü ilə vanna otağına aparır və onları əyninə keçirmək lazım gələcəyi vaxtı bir dəqiqə ötürərək onları bir az da havaya verir. O, suyu hara gəldi sıçratsa da, hələ də tamam yuxulu halda onları vanna otağından çıxarır və aşağı ayaqyalın, maykada düşür.

Ekklinin balaca arvadı onu öz iri mətbəxində gözləyir. Onun bu dəfə əynində xaki rəngdə şort, yay çəkmələrindən boyanmış dırnaqları görünür.

– Necə yatmışınız? – qadın soyuducunun qapısı arxasından soruşur.

– Ölüm yuxusu ilə. Heç yuxu da görməmişəm.

– Təmiz vicdan bu deməkdir, – o deyir və portağal şirəsi olan stəkanı eleqant cingilti ilə masanın üstünə qoyur. Dovşana ələ gəldi ki, qadın onu tək maykada gördükdə tez üzünü çevirdi.

– Xahiş eləyirəm, narahat olmayın. Bruerdə ağızma bir şey ataram.

– Sizə qayğanaq bişirmək və sairə fikrində deyiləm. Buğda yarması xoşlayırsınız?

– Həddindən artıq.

– Çox gözəl.

Portağal şirəsi onun ağızındaki pambığın bir hissəsini yandırır. Dovşan onun ayaqlarını nəzərdən keçirir – qadın masanın üstünə qab-qacaq yığıldığı vaxt dizləri altındaki ağ damarları oynayır.

– Freydin işləri necədir? – Dovşan soruşur. Bilir ki, bu, pis qurtara bilər, – əgər o, qadına həmin axşamı xatırlatsa, yançağına necə şappıldatmağını da xatırladacaq, ancaq missis Ekklin yanında onda məzəli hissələr yaranır, elə bil, burada ev yiyəsidir və buna görə də ipə-sapa yatmır.

Qadın dililə yan dişlərini yalayaraq ona tərəf dönür, bundan ağı əyilir və onu düşüncəli soyuq baxışlarla süzür. Dovşan gülümsəyir – belə ifadə, guya, danışdığından çox bildiyini göstərmək istəyən yuxarı sinif şagirdi olan sırtıq qızlarda olur.

– Həmişəki kimi. Südlə-qaymaqla?

– Südlə. Qaymaq çox yağlıdır. Bunlar haradadırlar?

– Cek kilsədədir, yəqin ki, öz azyaşlı cinayətkarlarından kimləsə pinq-ponq oynayır. Coys və Bonni yatırlar, niyə – bircə Allah bilir. Onlar bütün səhəri qonaq otağına soxulmağa çalışıblar ki, sözbəxməyən dayıya baxsınlar. Zorla saxlamışam.

– Onlara mənim nadinc olduğumu kim deyib?

– Cek səhər yeməyi vaxtı dedi: “Dünən evimizə tezliklə qulaqasan olacaq nadinc dayını gətirmişəm”. Uşaqlar onun bütün qəyyumluğu altında olanlara ayama qoyublar: siz – Nadinc Dayı, missis Makmillan – Gecələr Zəng Vuran Xala, sonra da Qəmiş Xala, Eşitmə Aparatı Borusu Dayı, Yan Qapı Xala və Şən Bob Dayı. Şən Bob – dünyada ən qaşqabaqlı adamdır, ancaq o, bir dəfə uşaqlara sellüoid şax-şax gətirmişdi, onlar onu bütün günü taqqıldadırdılar. O vaxtdan bəri, o, Şən Bobdur.

Dovşan gülür, Lüsi isə ona yarma verərək – südü həddindən artıqdır, yarmanın bərabər olmasından ötrü onu azca islatmağı sevir – şən-şən danışmağına davam eləyir.

– Bir dəfə buna görə dəhşətli dərəcədə xoşagəlməz hadisə baş verdi. Cek telefonda prihod şurasının üzvlərindən biri ilə danışdı və ağılına gəldi ki, o yazığı həvəsləndirmək üçün ona kilsədə nəsə bir iş vermək lazımdır

və birdən-birə deyəsən ki, biz niyə də Şən Bobu hansısa bir komitəyə qoymayaq?” Şuranın üzvü soruşur: “Hansı Bobu?” və Cekə bu vaxt çatır ki, nə deyib, ancaq başqa hər hansı bir adamın hərəkət edəcəyi kimi bu məsələni ört-basdır eləmək əvəzinə o, Boba uşaqların ona necə Şən Bob adı vermələrindən danışır, əlbəttə ki, bu pərt qoca burada gülməli heç nə görməyib. Başa düşürsünüzmü, sən demə o, Şən Bobla dostdur və tez-tez bir yerdə Bruerdə nahar eləyirlər. Neyləyəsən, bizim Cek belədir – həmişə nəşə artıq şey zəvzəkləyir. Hə, indi isə bu pıxod şurasının üzvü pastorun zavallı Şən Bobu necə ələ saldığını, şübhəsiz ki, hamıya deyir.

Dovşan yenə gülür. Qızıl monoqramlı nazik alçaq fincanda qəhvə gəlir və Lüsi öz fincanı ilə onunla üzübüz masa arxasında oturur.

– Deməli, o dedi ki, mən tezliklə sözbəxan olacağam.

– Hə. O, sevindiyyindən özündə-sözündə deyil. Evdən çıxanda əməlli-başlı oxuyurdu. O, elə bilir ki, bu, onun Maunt Caca gəlişindən bəri gördüyü birinci faydalı işdir.

– Bilmirəm o nə eləyib belə, – Dovşan əsnəyə-əsnəyə deyir.

– Mən də bilmirəm, ancaq ona qulaq asasan, guya, hər şeyi çiyində daşıyır.

Onu nəyəsə məcbur elədiklərinə işarə Dovşanın tükünü əksinə tumarlayır. O, əyri-əyri gülümsəyir.

– Ola bilməz! O, belə deyir?

– Aramsız olaraq deyir. Sizi çox sevir. Daha bilmirəm nəyə görə.

– Məni hamı sevir.

– Hey bunu eşidirəm. Siz zavallı missiz Smiti lap fəth eləyibsiniz. O hesab eləyir ki, sizdən yoxdur.

– Məgər siz bununla razı deyilsiniz?

– Ola bilsin, mən hələ buna gəlib çatmamışam. Ola bilsin, əgər mənim 73 yaşım olsaydı... – O, fincanı dodaqlarına aparır, əyir, buğlanan qəhvəyi qəhvənin yaxınlığında nazik burnundakı çillər daha aydın seçilir. O, nadinc qızıdır. Hə, hə, gün kimi aydındır – nadinc qızıdır. Lüsi fincanı masanın üstünə qoyur, yaşıl dəyirmi gözləri ilə ona baxır, Dovşana elə gəlir ki, onun qaşları arasındakı üçbucaq da

baxıb rişxənd eləyir. – Danışın, bu – yeni həyata başlamaq necədir? Cək hər vaxt ümid eləyir ki, mən islah olacağam, mən bilmək istəyirəm ki, məni nə gözləyir. Siz “dünyaya yenidən gəlmisiniz?”

– Qətiyyənl belə şey yoxdur, mən özümü, demək olar ki, əvvəlki kimi hiss eləyirəm.

– Hər halda, özünü əvvəlki kimi aparmırsınız.

– Hə-hə, – Dovşan stulda qurdalanaraq mızıldanır.

O, nədən özündə-sözündə deyil? Qadın yalnız ona görə onu özünü axmaq anauşağı kimi hiss eləməyə məcbur eləmək istəyir ki, o, arvadının yanına qayıtmaq istəyir. Dovşan, doğrudan da, özünü əvvəlki kimi aparmır və bu qadınla münasibətdə də özünü əvvəlki kimi hiss eləmir, həmin gün onu düşünmədən Lüsünün yanına şappıldatmağa imkan verən başısoyuluğunu itirib.

– Dünən gecə biz bura gələndə mənə elə hiss yarandı ki, elə bil, qarşıdakı yol dübbədüzdü, əvəllər isə mənə elə gəlirdi ki, kolluqda qalmışam, hara getməyimin mənimçün fərqi yoxdur.

Lüsünün qəhvə fincanının üstündə hər iki əlilə tutduğu balaca sifəti, sanki, şorba boşqabıdır, o, heyranlıq ifadə eləyir; Dovşan gözləyir ki, o güləcək, ancaq qadın dinməz-cə gülməyir. Dovşan fikirləşir: *o, məni istəyir.*

Sonra Dovşan Cenis haqqında, onun iflic olmuş ayaqları, ayaq barmaqları, məhəbbət və limonad barəsində çərən-ləməsini xatırlayır və ola bilsin, bu fikir Dovşanın sifətinə hansısa möhür basır, çünki Lüsü Ekkiz təəssüflə üzünü çevirir və deyir:

– Deyəsən, sizin bu gözəl düz yolla getməyinizin vaxtıdır. Artıq birə iyirmi dəqiqə qalıb.

– Buradan avtobus dayanacağına ayaqla nə qədər yoldur?

– Çox deyil. Əgər uşaqlar olmasaydı, mən sizi xəstəxanaya aparardım. – Qadın qulaq verir, – adını çək, qulağın bur, biri artıq gəlir.

Dovşan corablarını geydiyi vaxt böyük qız tək-cə şalvarda mətbəxə boylanır.

– Coys, – Lüsü əllərində boş fincanlar əlüzyuyana tərəf gedərkən yarı yolda dayanır. – Bu saat geri qayıt, yatağına uzan.

– Hello, Coys, – Dovşan dillənir. – Sən nadinc dayıya baxmağa gəldin?

Coys gözlərini bərəldib ona baxır və kürəyini divara sürtür. Uzun şalvarından qızılı qarnı ciddi şəkildə çıxıb.

– Eşitdin sənə nə dedim, Coys?

– Bəs o, niyə köynək geyməyib? – Qız əməlli-başlı tərəddüd eləyir.

– Bilmirəm, – anası cavab verir, – yəqin, fikirləşir ki, qəşəng sinəsi var.

– Mən mayka geyinmişəm. – Dovşan deyir. – Düşünmək olar ki, onlardan heç biri bunu görmür.

– Bu, onun döşü-dü-ü-r? – Coys soruşur.

– Yox, mənim balam. Döş yalnız xanımlarda olur. Biz bunu artıq keçmişik.

– Neynək, əgər bu, hamının əsəblərinə toxunursa, – deyər Dovşan köynəyini geyir. Köynək qırıq-qırıq olur, yaxası bozarıb: Dovşan onu “Kanstanyetlər” klubuna gətirdiyi zaman geyinmişdi, pəncəyi yoxdu; o, Rutun yanından gedərkən çox tələsirdi. Yaxşı, – o, köynəyini şalvarına sala-sala əlavə eləyir. – Çox sağ olun.

– Dəyməz, – Lüsü deyir. – İndi isə sözəbaxan olun.

Ana və qızı onu dəhlizlə aparırlar. Lüsünün ağ ayaqları qızının çıpaq sinəsilə eyni rəngdədir. Balaca Coys gözlərini Dovşandan çəkmir. Heç cür başa düşər bilmir ki, qızı qayğılandıran nədir. Uşaqlar və itlər həmişə nə isə duyurlar. O, “indisə sözəbaxan olun” sözlərində istehzanın hansı qırığı gizləndiyini və onların, ümumiyyətlə, nə demək olduğunu müəyyən eləməyə çalışır. Heç olmasa, Lüsü onu, doğrudan, aparaydı, Dovşan bunu istəyirdi, onun maşınına minməyi çox istəyirdi. Lap onunla nəsə eləməkdən ötrü yox, elə-belə, nə məsələ olduğunu aydınlaşdırmaqdan ötrü çıxıb getməyə onun həvəsi yoxdur, bundan onlar arasındakı hava tarıma çəkilir.

Onlar qapının ağzında dayanıblar – Ekklin hamar uşaq dərilili arvadı onlara aşağıdan yuxarı baxan balaca Coys, onun qalın dodaqları və atası kimi çatma qaşları var, bir az aşağıda isə Lüsünün xalça üstə iki cərgə balaca qırmızı balıqqulağı kimi rənglənmiş dirnaqları parıldayır. Dovşan hava tellərindən rəddedilmənin tutqun səslərini alır. Qapının möhkəm dəstəyindən yapışır. Axmaq fikir

– döşün ancaq xanımlarda olması fikri onu əməlli-başlı izləyir. O, gözlərini Lüsünün dırnaqlarından Coysun diqqətli sifətinə, ondan da anasının döşünə – nazik parçanın altından büstqalterinin ağ kölgəsi görünən yaxası bağlı köynəyndəki iki fıra tərəf qaldırır. Gözləri Lüsünün gözləri ilə rastlaşanda sükuta nəsə heyrətamiz bir şey soxulur. Qadın ona göz vurur. Şimşək sürəti ilə, ola bilsin bu, ona belə görünür. O, qapının dəstəyini burur və gün düşən yolla uzaqlaşır. Sinəsindən çıqqıltı səsi gəlir, sanki, orada hansısa tel qırılıb.

Xəstəxanada ona deyirlər ki, Cenis bir dəqiqəliyə uşağı götürüb, lütfən gözləyə bilərmisən? O, xrom söykənəcəkli kresloda oturur və geri daranmış ağ saçlı, nazik qırıqlı, gümüşü dərilili, ucaboy qadın qəbul otağına girdiyi vaxt “Qadın günü” jurnalını axırdan əvvələ vərəqləyir; qadın ona elə tanış gəlir ki, ondan gözünü çəkə bilmir. Qadın bunu görür və o, Dovşanla danışmalı olur, hərçənd ki, onun Dovşanı görmədiyinə üstünlük verəcəyi hiss olunur. Bu kimdir? Qadının görkəmindən uzaq keçmişdən nəsə tanış olan bir şey üzə çıxır. Qadın könülsüz halda onun üzünə baxır və deyir:

– Siz Martinin keçmiş şagirdisiniz. Mən Qarriyet Toteroyam. Bir dəfə bizdə nahar eləmişdiniz, mən indi adınızı xatırlaram.

Hə, əlbəttə, ancaq Dovşan bu qadını onlarda nahar elədiyinə görə yox, onunla küçədə rastlaşdığına görə xatırlayır. Maunt Cacda yuxarı sinif şagirdlərinin əksəriyyətinə məlum idi ki, Toteroy qadın dalınca qaçır və onların günahsız baxışlarında onun arvadı tünd alov çələngində yeriyən qurbanlıq, günahın canlı kölgəsi idi. Onu rəhmdən daha çox hansısa xəstə maraqlarından ayırırdı – Toteroy özü elə hər şeyi danışan, elə hər şeyə baş qoşan və tələsik olmuşdu ki, hərəkətlərinin nəticələri ondan qazdan su süzülən kimi süzülürdü. Bunun əvəzində onun ucaboy gümüşü dərilili sərt arvadı bütün günahlarını akkumlyasiya eləyir və ondan onların gənc zəkalarını sıradan çıxaran heyrətləndirici, pərtlik və qorxu içərisində olduğu zaman ondan gözünü çəkməyə məcbur eləyən elektrik yükü çıxırdı. Harri bu qadının yaşadığı dünyanın indi həm də onun olduğunu təəccüblə dərk eləyərək qalxır.

– Mənim adım Harri Enqstromdur, – deyir.

– Hə, hə, yadıma düşür. O, sizinlə çox fəxr eləyirdi. Tez-tez sizdən danışdı, hətta bu yaxınlarda da.

Bu yaxınlarda. O, qadına nə danışdı? Qadın onun işlərindən xəbərdardımı? Onu ittiham edirmi? Məktəb müəlliməsinin uzunsov sifəti həmişəki kimi öz sirlərini bildirmir.

– Eşitmişəm, o xəstədir.

– Hə, xəstədir, Harri, ağır xəstədir. O, artıq xəstəxanaya düşəndən sonra iki dəfə iflic olub.

– Buradadır?

– Hə. Ona dəymək istəyirsiniz? Çox şad olar. Cəmi bir-cə dəqiqəliyə. Yanında adam həddən az olur, düşünürəm ki, məktəb müəlliminin faciəsi bundadır. Sən çoxlarını xatırlayırsan, ancaq səni az adam yada salır.

– Əlbəttə, məmnuniyyətlə ona dəyərəm.

– Onda mənimlə gedək. – Onlar dəhlizlə gedirlər və qadın deyir: – Qorxuram sizə elə görünə ki, o, çox dəyişib.

Bu sözlərin mənası Dovşana tam çatmır. O, diqqətini qadının dərisində cəmləyərək onun dərisinin, *doğrudanmı*, bir yerdə tikilmiş xeyli kərtənkələ dərisini xatırladığına nəzər yetirməyə çalışır. Ancaq onun gözünə yalnız qadının peysəri və əlləri dəyir.

Totero palatada təkdir. Ağ pərdələr çarpayının baş tərəfi ətrafında, sanki, gözləmə mövqeyindən asılıb. Pəncərə altındakı yaşıl bitkilər müntəzəm olaraq oksigen buraxır. Açıq framuqalardan – pəncərənin üst hissələrindən otağa yayın qoxusu dolur. Aşağıda, çınqıllıqda kiminsə addım səsi xışıldayır.

– Əzizim, yanına qonaq gətirmişəm. O, hansı möcüzə iləsə qəbul otağında peyda olmuşdu.

– Salam, mister Totero. Mənim arvadım doğub.

O, hansısa düşünülməmiş coşqunluqla hərəkətə gələrək bu sözlərlə Toteroya yaxınlaşır; çarpayıya büzüşüb yapışmış qocanın görkəmi, onun əyilmiş ağızı, köməksiz halda sallanmış dili – bütün bunlar onu son dərəcə hey-rətləndirir. Toteronun ağ tük basmış sifəti ağ balışda sarı rəngə çalır, anıq əlləri yastı bədəninin hər iki tərəfində ucuz konfet kimi zolaqlı pijamasının qollarından çıxıb. Dovşan əllərini ona uzadır.

– Harri, o, əllərini qaldıra bilmir. O, tamamilə kömək-sizdir. Ancaq siz onunla danışın. O görür, eşidir.

Qadının yumşaq hövsələli səsi boş otaqdakı sözsüz mahnı kimi məsum səslənir.

Harri artıq əllərini uzatdığına görə Toteronun ovcunun arxa tərəfini sıxır. Quru olmasına baxmayaraq, nazik xışıl-tılı kələ-kötür yun altındakı əli istidir və Harrini, əlin inadla ovcunu ona çevirməsi dəhşətə gətirir. Harri barmaqlarını ondan ayırır və çarpayının yanındakı stulda oturur. Onun keçmiş məşqçisi başını qonağa tərəf zorla çevirir. Yanaqları o qədər batıbdır ki, gözləri gücsüz halda orbitindən çıxır. *Danışmaq*, danışmaq lazımdır.

– Qız doğub. Mən sizə təşəkkür eləmək istəyirəm, – Dovşan ucadan danışır, – mənə Cenisin yanına təzədən qayıtdığım üçün kömək elədiyinizə görə sizə təşəkkür eləmək istəyirəm. Siz mənə qarşı çox mehriban olubsunuz.

Totero dilini çıxarır və arvadına baxmaq üçün üzünü çevirir. Çənəsinin altında əzələləri səyriyir, dodaqları qırıq-qırıqdır, çənəsi isə bir neçə dəfə qırışıb: Totero nəse deməyə çalışdığı vaxt sanki, içərisində nəbz vurur. Ağzından bir neçə uzanmış sait səs çıxır, Harri missis Toteronun onların mənasını açacağına ümid eləyərək ona tərəf çevrilir, ancaq onun təəccübünə səbəb olaraq qadın başqa tərəfə baxır. Qadın boş yaşıl həyətdəki pəncərəyə baxır. Onun sifəti fotonu xatırladır.

Bu, qadının hər şeyə tüpürməsi deməkdirmi? Əgər belədirsə, onda Toteroya Marqaret haqqında heç nə demək lazım deyilmi? Ancaq Marqaret haqqında Toteronu sevindirəcək nəse elə bir şey deyə bilməzsən.

– Mən indi düzəlmişəm, mister Totero, ümid eləyirəm ki, siz tezliklə sağalacaq və yataqdan qalxacaqsız.

Toteronun başı tez və acıqlı-acıqlı geri çevrilir, gözləri azca çəpləşir və bu dəqiqə onun elə mənalı görkəmi var ki, Harriyə elə gəlir ki, guya, o, bu saat nəse deyəcək, guya, bu pauza olsa-olsa onun köhnə pədaqoji üsuludur – dinləyici diqqətini tam cəmləyənə qədər sükut eləmək. Ancaq pauza böyüyür, şişir, sanki, 60 il frazaları bir-birindən ayırmağa adət eləyərək, nəhayət, öz şəxsi həyatını qazanmışdır, xərçəng şişi kimi böyümüşdü və bütün sözləri udmuşdu. Ancaq sükutun ilk dəqiqələrində Toteredən

hansısa gücə əsaslandığı, onun canı intensiv olaraq görünməyən iydən məhrum olan şəfəqlər saçır. Sonra gözlərindəki qıçılıcı sönür, qəhvəyi gözqapaqları çəhrayı jeleyəoxşar kütləni göstərərək qalxır, dodaqları aralanır və dilinin ucu ağzından çıxır.

– Mən arvadımın yanına gedim, – Harri qışqırır. – Dünən doğub. Qızı olub.

Onu qəfildən klaustrofobiya¹ üzür, sanki o, Toteronun kəlləsində oturub; qalxarkən başını nəyəsə vuracağından qorxur, hərçənd ki, palatanın ağ tavanına kimi bir neçə yarddır.

– Çox sağ ol, Harri. Bilirəm ki, sizi gördüyünə çox şaddır, – missis Toteroy deyir. Bununla belə, Dovşan onun tonundan hiss eləyir ki, imtahandan kəsilib. Onu buraxırlar və elastiki addımlarla dəhliz boyu gedir. Sağlam olduğundan, yeni xeyirxah həyata başladığından hava, hətta xəstəxana dəhlizlərinin antiseptik havası belə ətirli dolur. Ancaq Cenisin yanına gəlməsi onu məyus eləyir. Ola bilsin, onu hələ də Toteronun ölü kimi uzanan görkəmi boğur, ola bilsin, artıq efirin belə təsir göstərmədiyi Harrinin Cenislə necə rəftar eləməsi fikri boğur. Cenis, tikişlərinin dəhşətli dərəcədə ağrıdığından şikayətlənir, Harri yenidən öz peşmanlığını ifadə eləməyə çalışdığı vaxt isə danır. Dovşana, heç kimə yarımamaq hissi iztirab verir. Cenis niyə gül gətirmədiyini soruşur. Macal tapmayıb, harada gecələdiyini deyir və Cenis, əlbəttə, xahiş eləyir ki, Harri miss Ekklizi təsvir eləsin.

– Boyu, təxminən, səninki kimidir. Çil-çildir, – o, ehtiyatla cavab verir.

– Onun gözəl əri var. Hamını çox sevir.

– Hə, pis oğlan deyil. Ancaq mənim əsəblərimə toxunur.

– Sənin əsəblərinə hamı toxunur.

– Düz deyil. Marti Toteroy heç vaxt əsəblərimə toxunmayıb. Zavallı qocanı indicə görmüşəm, dəhlizin o başında tirtap uzanıb qalıb. Bircə söz də deyə bilmir, başını zorla tərpedir.

– O, sənin əsəblərinə toxunmur, mənə toxunuram, bunu demək istəyirsən?

¹ Klaustrofobiya – qapalı, dar məkanda qorxan adamlarda psixopatoloji simptom

– Mən belə şey demədim.

– Hə, əlbəttə. Oy, bu lənətəgəlmiş tikişlər, elə bil, lap tikanlı məftildir. Mən sənəin əsəblərinə elə toxunmuşam ki, düz iki ay məndən qaçıbsan. İki aydan da çox.

– O, ilahi, Cənib. Sən onu bilirdin ki, televizora baxırdın və içirdin. Demək istəyirəm ki, mən haqlıyam, ancaq məndə elə hiss vardı ki, sanki, mənəi diri-diri tabuta qoyublar. Sizin evinizin yanında maşına oturdüğüm o birinci axşam, hətta o vaxt belə Nelsonun dalınca gedə və evə qayıda bilərdim. Ancaq əyləci buraxmağıma bənd idim ki...

Cənibin sifəti yenidən güssə ifadə eləyir. O, milçəyini qovurmuş kimi, başını bulayır.

– Zibil, – deyir Dovşan.

Bu sonuncu damcı kasanı doldurur.

– Görürəm sənəin dilin öz qəhbənlə yaşamağından yaxşılaşmayıb.

– O, qətiyyəyən qəhbə deyil. Sadəcə olaraq, kimlə gəldi, yatırmış. Dünya onun kimilərlə doludur – saysız-hesabsızdır. Yəni demək istəyirəm ki, əgər bütün ərsiz qadınlara qəhbə desək...

– İndi sən harada yaşayacaqsan? Hələ ki, xəstəxanadayam.

– Fikirləşirdim ki, biz Nelsonla öz evimizə qayıdacağıq.

– Ancaq inanmıram, bu mümkün olsun. Biz artıq iki aydır, onun pulunu ödəmirik.

– Necə? Pulunu verməyibsən?

– O, aman Allah, Harri. Sən həddən artıq çox şey istəyirsən. Bəlkə, elə bilirsən, atam bundan sonra da bizim mənzilimizin pulunu ödəyəcək? Mənim pulum yoxdur.

– Sahib artıq gəlib? Bəs mebelimiz necə olub? Evin yiyəsi onu küçəyə atıb?

– Bilmirəm.

– Bilmirsən? Bəs onda nə bilirsən? Sən bütün bu vaxtlar nə eləyibsən? Bəlkə, yatıbsan?

– Sənəin uşağıni gəzdirirdim.

– Lənət şeytana, yəni sən daha heç nə haqqında fikirləşməyibsən? Bədbəxtlik bundadır ki, mənəim balam, sən, ümumiyyətlə, hər şeyə tüpürürsən. Tüpürürsən, vəssalam.

– Sənə qulaq asılası deyil.

Harri çalışır öz sözlərinə qulaq assın, dünən gecə nə hisslər keçirdiyini yadına salır və bir müddətdən sonra hər şeyi təzədən başlamağa çalışır.

– Qulaq as, mən səni sevirəm, – Dovşan deyir.

– Mən də səni sevirəm. Səndə iyirmi beş sentlik var?

– Yəqin, var. İndi baxaram. Nəyinə gərəkdir?

– Əgər iyirmi beş sentliyi bax, bura, – o, xəstələrin yataqdan görmələrindən ötrü hündür altlıqdakı kiçik televizoru göstərir, – soxsan, o, bütün günü işləyəcək. Saat ikidə bir axmaq proqram verirlər, evdə anamla hər gün ona baxırdıq.

Və bax budur, Harri yarım saatdır ki, onun yatağı yanında oturur və saçı qısa vurulmuş aparıcının Ohayo ştatının Akron və Kaliforniya ştatının Oklend şəhərindən olan yaşlı qadınlara necə sataşdığına baxır. Mahiyyət ondan ibarətdir ki, bu qadınların hamısı öz faciələrindən danışır, sonra isə qazandıqları alqışlara uyğun olaraq pul alırlar, ancaq aparıcının yeni malların reklamını və qadınlara onların nəvələri və qızcıqaz saç düzümü barədə sataşmanı qurtardığı dəqiqədə məlum olur ki, faciə üçün artıq, demək olar ki, vaxt qalmayıb. Dovşan gözləyir ki, aparıcı öz sözlərinin tempindən asılı olmadan çox aydın tələffüz eləməyin Avropa manerası ilə indi Möcüzə-sürtgəci reklam eləməyə başlayacaq, ancaq güman ki, bu mal hələ biznesin yuxarı sferalarına nüfuz eləməyib. Proqram pis deyil: süni sarısaçlılar – yançaqlarını yırğalaya-yırğalaya gəzən əkizlər – qadınları mikrofonlara və alqışların səsi batırmadığı kabinələrə tərəf itələyirlər. Bu, necəsə barışığa kömək eləyir – Cenislə onlar əl-ələ tutacaqlar. Dovşan oturduğu vaxt çarpayı, demək olar ki, onun çiyinləri səviyyəsində olur və ona qadının yanında belə qeyri-adi vəziyyətdə olmaq xoş gəlir. Sanki, Dovşan onu çəki hiss eləmədən çiyinlərində aparır. O, çarpayının baş tərəfini qaldırır, bir stəkan su gətirir və bu xırda xidmətlər onun hansısa mənəvi tələbatını təmin eləyir. Xəstəyə baxan qadının içəri girdiyi vaxt:

– Mister Enqstrom, əgər siz uşağınıza baxmaq istəyirsinizsə, onu indi pəncərənin o üzündən göstərəcəklər, – dediyi vaxt proqram hələ qurtarmamışdı.

Dovşan xəstəyə baxan qadının arxasınca dəhliz boyu gedir; qadının kvadrat beli nişastalı ağ xalat altında xışıl-

dayır. Dovşan təkəcə kök peysərindən onu bütünlüklə təsəvvür eləyir – xoşagələn münasib ət parçası. Kök budlar. Kök budlu qadınlardan xoşu gəlir. Bundan başqa o, Helinoyş ştatının Sprinqfild şəhərindən olan, oğlu dəhşətli avtomobil qəzasına uğrayan və qolunu itirən qadının nə deyəcəyini öyrənmək istəyir. Buna görə də başları portağala oxşayan balaca bükülülərin cərgə ilə kiçik universam səbətlərində – bəziləri tamamilə əyilmiş vəziyyətdə – atılıb qalan uşaq şöbəsinin xəstəyə baxan qadını onun qızını pəncərə önünə gətirdiyi vaxt onda elə duyğu yaranır ki, sanki, onun sinəsində soba borularındakı kimi yelçəkən açıqlar. Qəfil güclü yelçəkən nəfəs almasını dondurur. Adamlar həmişə deyirlər ki, təzə doğulan uşaqlar eybəcər olurlar, mümkündür ki, onun heyrətinə səbəb olan da budur. Xəstəyə baxan qadın qızığızı elə tutub ki, onun qırmızı profili yaxası bağlanmış ağ xalatdan sərt şəkildə bilinir. Burun pərələri ətrafındakı qırıqlar elə xırda miqyasdadır ki, göz qapaqlarının xırdaca xətti diaqonal üzrə kifayət qədər uzaqlara uzanır, sanki, göz açılacağı vaxt iri olacaq, hər şeyi görəcək və biləcək. Bir-birinə kip sıxılmış gözlərin və yuxarı çırxanmış üst dodaqların sakitliyində o, möhtəşəm nifrət oxuyur. O, öz qiymətini bilir. Dovşan bunu heç cür gözləməirdi, sən demə, bu, onun qadınlığının aydın duyumundanmış, hələ zərif və eyni zamanda qara, yalanmış saçla örtülmüş uzunsov çəhrayı kəllə sümüyünün davamlı əyriliyindəymiş. Nelsonun başı bütünlüklə qoza-qoza idi, dəhşətli, göy damarlı və peysəri sayılmasa, tamamilə daz idi. Dovşan şüşənin o üzünə elə şaşırmış halda baxır ki, sanki, onun bir baxışından qəfil yaranmış bu həyatın kövrək mexanizmi qırılır.

Xəstəyə baxan qadının şüşə tərəfindən təhrif edilmiş təbəssümü onun gözləri ilə körpənin burnu arasında onu ata olduğuna əmin eləyərək səyriyir. Boyanmış dodaqlar sualedici tərzdə tərpənir, o – Dovşan qışqırır: “Okey! Hə!” – və enli barmaqları olan əlini qulaqlarına tərəf qaldıraraq qadına işarə eləyir. “O qəşəngdir”, – Dovşan xəstəyə baxan qadının şüşənin o üzündən eşitməsindən ötrü səsinə gərginləşdirərək əlavə eləyir, ancaq qadın artıq onun qızını təzədən universam səbətinə qoyur. Dovşan başqa tərəfə çevrilir, növbəti atanın əzablı, yuxusuz fizionomiyasına

baxır və açıq-aşkar qəhqəhə çəkir. O, Cenisin yanına qayıdır. Qulaqlarında külək vıyldayır, gözləri qarşısında isə təzə doğulmuş uşağın profili qırmızı alovla alışıb-yanır. Sabun iyi verən dəhlizdə ağılına bir ideya gəlir: qızın adını Cun qoymaq lazımdır. İndi iyundur, uşaq iyunda doğulub¹. Onun tanışları arasında heç vaxt heç bir Cun olmayıb. Bu, Cenisin xoşuna gəlməlidir – axı onun da adı C ilə başlayır. Ancaq Cenis də adlar düşünüb və qıza nənəsinin şərəfinə ad qoymaq istəyir. Dovşanın ağılına heç vaxt gəlməyib ki, missis Springerin də adı var. Onun adı Rebekkadır. Dovşanın uşaqla belə fəxr eləməsi Cenisini yumşaldır, o isə öz növbəsində arvadında qızlıq hissələrinin yaranmasından razıdır – onu tez-tez Cenisin anasını sevməməsi fikri narahat eləyirdi. Kompromis qərar qəbul edilir – Rebekka Cun Enqstrom.

Dübbədüz yolu hələ bir hamarlamışdılar da. Məlum oldu ki, mister Springer hey mənzil pulunu ödəməkdə davam eləyirmiş, evin sahibi onun yaxın dostudur və o, qızına narahatlıq yaratmadan hər şeyi yoluna qoyub. Kişidə həmişə Harrinin qayıdacağı ilə bağlı qabaqcadan hissələmə olub, ancaq o, hər ehtimala qarşı, bu haqda heç kimə danışmaq istəməyib. Harri və Nelson mənzildə yerləşdirilirlər və təsərrüfatla məşğul olmağa başlayırlar. Dovşanda həmişə təsərrüfat təmayülü olub, tozsoranın tozu necə çəkməsi, tozun şlanqla kağız kisəyə necə keçməsi onun xoşuna gəlir, kisə sıx boş tüklə dolduğu vaxt isə o, sanki, salamlaşarkən şlyapasını azca qaldıran centlmen kimi “elektrolüks”ün qapağını qaldırır. Demək olmaz ki, Möcüzə-sürtgəc reklam eləməyə – hər cür sındırılıb-dağıtmağa, dəyirmanla və tutacağa tamam zövqü vardı. Ehtimal ki, böyük uşaq həmişə qız olmalıdır – Enqstromlar ailəsində Dovşandan sonra peyda olan Mim mətbəxin par-par parıldayan təmizlənmiş camına heç vaxt onun kimi belə yaxın dayanmamışdı, həmişə təsərrüfatdakı işində ikinci rolları ilə kifayətlənirdi və tədricən hey çoxalan öz payını yerinə yetirməli olduğu vaxt donquldanırdı, çünki nəhayət, Harri

¹ Cun (June) – iyun (*ing.*)

oğlan idi. Şübhəsiz ki, eyni şey Nelson və Rebekka arasında da olacaq.

Nelson – böyük köməkdir. Tezliklə artıq üç yaş olacaq, o, otaq çərçivəsində deyilənləri yerinə yetirmək qabiliyyətindədir, bilir ki, oyuncaqları səbətə yığmaq lazımdır və işığa, təmizliyə, qayda-qanuna sevinir. İyun mehi çoxdan açılmayan pəncərələrin pərdələrini xışıldadır. Günəş yüzrlərlə qığılcım saçan xətt və bucaqlardan ibarət olan tor-tor parçanı ləkələrlə doldurur. Pəncərənin arxasından Uilber-strit aşağı gedir. Qonşu evlərin yağmurdan nazik qırıqlarla örtülmüş yastı tol çardaqlarında daş qırıqlarının, konfet kağızlarının sirli naxışları və şüşə qırıntılarının yaratdığı gölməçələr parıldayır – yəqin ki, bütün bu zibil buludlardan qopub düşüb, yaxud onları televizor antenalarının və yanğınsöndürmə hidrantları kimi böyük başlıqlı bu asimana quşlar gətiriblər. Küçənin aşağı başında drenaj terrası kimi maili üç belə çardaqlı, daha zəngin evlərin – veranda, mansarda və ildırımötürənlərin dişləri olan suvanmış kərpic qalaların başladığı uçurumun qırağına aparan üç geniş çirкли pilləkən var, onları iynəyarpaqlı ağaclar və kolluqlar qoruyur, banklar, hüquqi firmalarla bağlanmış müqavilələr müdafiə eləyir. Qəribədir ki, onlardan yuxarı sıra ilə ucuz çoxmənzilli evlər tikilib – onları şəhərin böyüməsi pis vəziyyətə qoydu. Dağın etəyində qərar tutmuş şəhərdə hündürlük onu qiymətləndirməkdən ötrü son dərəcə adi məsələdir. Hər şeyin üstündə ibtidai alçaq dağ sıraları şəhərin abırlı hissəsindən daş döşənməmiş döngələr zolağı, baxımsız ferma, qəbiristanlıq və bir neçə yarımçıq yeni tikililərlə ayrılan qaranlıq meşə cəngəlliyi hökmranlıq eləyir. Uilber-strit Dovşanın evindən bir məhəllə irəlində döşənməmiş, sonra isə bəzi yerlərində adda-budda otların göyərdiyi qırmızı tökmə torpaqda 1953-cü ildə tikilmiş al-əlvən rəngli rançonun iki qısa cərgəsi arasında qreyder yoluna çevrilir, belə ki, güclü yağışdan sonra küçə uzununu axar suların bozulanıq seli keçir. Bundan sonra kolluq daha da sıxlaşır və meşələr başlanır.

Pəncərədən şəhərin əks tərəfinin mənzərəsi açılır, onun arxasında geniş, becərilmiş vadi və qolf üçün meydança uzanıb gedir. Harri fikirləşir: “Mənim vadim, mənim

doğma evim". Çirkli ləkələrlə örtülmüş yaşıl divar kağızları, küncləri daim qatlanan ayaqaltılar, şüşə şkafın televizora çırpılan qapısı, o, bu aylar ərzində bunlar yadırgayıb – hamısı yaddaşında şüurunun hansısa künc-bucağı ilə çulğaşaraq gözlənilməz qüvvə ilə baş qaldırır; rəngin hər küncü, hər çatı, hər alçaq-hündürlüyü, nahamarlığı beynindəki çarığa uyğun gəlir. Dovşan mənzili daha artıq cidd-cəhdlə təmizləyir.

Divanın və stulların altından, qapıların arxasından, kiçik mətbəx şkafının altından Nelsonu təsvirəgəlməz dərəcədə vəcdə gətirən köhnə oyuncaq qırıqları tapılır. Uşaq öz şeylərini əla xatırlayır.

– Bunu nənə verib, – uşaq əlində sınıq sellüloz ördəyi tutub dili dolaşa-dolaşa deyir.

– Bunu sənə o bağışlayıb?

– Aha, bağışlayıb.

– Gör necə yaxşı nənədir.

– Aha.

– Bilirsən nə var?

– Nə?

– Nənə – ananın anasıdır.

– Aha. Bəs anam haradadır?

– Xəstəxanada.

– Xəstəxanada? Cümə günü evə gələcək?

– Düzdür, o, evə cümə günü gələcək. O, bizim hər yeri necə yaxşı yığışdırdığımıza, doğrudan da, sevinəcək.

– Aha. Ata da xəstəxanada idi?

– Yox, ata xəstəxanada deyildi. Ata çıxıb getmişdi.

Ata çıxıb getmişdi... Tanış "çıxıb getmişdi" sözlərini eşidən oğlan gözlərini və ağızını geniş açır, bu ifadənin – çox-çox uzaq – bütün mühümlüyünü dərk etməsindən səsi daha güclənir. Bu uzaqlığı ölçməkdən ötrü o, əllərini elə geniş açır ki, barmaqları geri qatlanır. Onun təxəyyülü bundan uzağa gedib çatmır.

– Bəs indi ata daha getməyəcək?

– Yox, yox.

O, Nelsonu maşında missis Smitin yanına aparır ki, onun bağındakı işi buraxmağa məcbur olduğunu desin. Qoca Springer öz filiallarından birində ona vəzifə təklif eləyib. Təkər altında xırçıldayan xırda xiyaban boyu rododen-

dronlar tozlu və bəhərsiz görünür, onlarda hələ də bir-iki qəhvəyi qönçələr gözə dəyir. Qapını missis Smit özü açır.

– Hə, hə, – o, miyovultuya oxşar səs çıxarır və qəhvəyi sifəti işıqlandır.

– Missis Smit, bu, mənim oğlum Nelsondur.

– Hə, hə, salam, Nelson. Başdan atana çox oxşayırsan.

– O, tütün yarpağı kimi quru əllərilə uşağın başını sığallayır. – Gəl bir fikirləşək. Mən konfet vazını hara qoymuşam. Ona konfet vermək olar?

– Elə bilirəm birini olar, ancaq axtarmağa dəyməz.

– İstəyirəm, axtarıram. Cavan oğlan, sizin bütün bədbəxtliyiniz ondadır ki, mənim nəyəsə yaraya biləcəyimə heç cür inanmaq istəmirsiniz.

Missis Smit bir əlilə donunun ətəyini yuxarı çəkir, digərilə isə, sanki, hörümçək torlarını süpürürmüş kimi tavana yellənir.

Hələ ki qadın yoxdur, onlar Nelsonla dayanıb qonaq otağının hündür tavanına, pəncərəsindən – onların bir hissəsi mavi-bənövşəyi rəngə çalır – malikanənin uzaq küncünü haşiyələyən şam və sərv ağaclarının görüldüyü yerə baxırlar. Parıldayan divarlarda şəkillər asılıb. Onlardan birində, tünd fonda olanında küləkdə yellənən ipək şərflə qadın təsvir olunub, qadının qəzəbli halda əllərini necə yelləməsindən o, zəhləsini tökən böyük durna ilə mübahisə eləyir. Digər divarda narahat halda yumşaq stulda qurdalanan qara paltarlı gənc qadın portreti asılıb. Onun, bir azca köntöy olsa da, qəşəng sifəti var, alnı saç düzümünə görə üçbucaq kimi görünür. Dəyirmi ağı əllərini dizinin üstünə qoyub. Dovşan portretə düz baxmaqdan ötrü bir neçə addım geri çəkilir. Qadının gənc qızlara çox yaraşan balaca, ətli üst dodağı var. Dodağı azca aralanıb, altında tünd ləkə görünür. Onun bütün görkəmində səbirsizlik hiss olunur. Adama elə gəlir ki, indicə kətandan düşəcək və üçbucaq alnını qırıqdırıb onun qarşısına gələcək. Şərəb qədəhi kimi nazik ayaqlı qırmızı şüşə şarla geri qayıdan missis Smit onun baxışlarını tutur və deyir:

– Heç cür başa düşə bilməmişəm ki, o, məni niyə belə, adamı əsəbiləşdirən tərzdə təsvir eləyib? Mənə bir damcı da xoş gəlməyib və bu, ona məlum idi. Sürüşkən balaca italyan. Amma o, qadınları başa düşürdü. Budur

– o, əlində konfet Nelsona yaxınlaşır. – Dadına bax. Köhnədir, ancaq bu dünyadakı bir çox köhnə şeylər kimi yaxşıdır.

O, vazın qapağını qaldırır, qabarıq qırmızı şüşə yarım-kürəni götürür və Nelsonun qarşısında yellədir. Uşaq gözlərini qaldırır, Dovşan başını təsdiq işarəsi ilə tərpədir və o, al-əlvən folqadakı konfeti götürür.

– O xoşuna gəlməyəcək, içindəki albalıdır, – Dovşan oğluna deyir.

– Ş-ş-ş-ş. Qoy uşaq nəyi istəyir, götürsün.

– Missis Smit, – Dovşan başlayır. – Bilmirəm hörmətli Ekklz sizə deyib, ya yox, ancaq mənim vəziyyətim bir balaca dəyişib, başqa işə keçməyə məcburam. Daha sizə kömək eləyə bilməyəcəyəm. Çox təəssüflənirəm. Xahiş eləyirəm bağışlayın.

– Hə, hə, – qadın folqa ilə əlləşən Nelsondan gözünü çəkmədən dillənir.

– Mənim üçün burada çox yaxşı idi, – Dovşan davam eləyir. – Burada, o qadın dediyi kimi, lap səmadakı kimidir.

– Oh, bu səfeh Alma Fosterdir. Pamadanı, az qala, lap burnunun ucunacan yaxmışdı. Mən o yazığı heç vaxt unutmaram. Başında bir damcı da olsun beyin yox idi. Ver bura, mənim balam, konfeti missis Smitə ver görüm.

Qadın şüşə şarı, üstündə pion buketi olan cəmisi bir-cə Şərq vazının dayandığı dəyirmi mərmər masanın üstünə qoyur. Nelsondan konfeti alır və barmaqlarının qəzəbli hərəkətlərlə onun kağızını qoparır. Uşaq ağızını ayıraraq ona baxır. Qadın əllərini birdən aşağı salır, şokoladlı balaca şarı onun ağızına soxur. Sonra məmnun halda geri dönür, folqanı masanın üstünə atır və deyir:

– Nə olar, Harri. Hər halda, biz sizinlə rododendronların necə çiçək açdığını gördük.

– Hə, doğrudur.

– Və mənim Harrim də sevindi.

Nelson konfeti dişləyir və nifrət elədiyi albalı siropunun dadını duyub ağızını hirsələ açır, ağızından qəhvəyi zolaq çıxıb sürünür, gözləri isə qüsursuz saray dəhlizini dolanır. Dovşan ovcunu piyalə kimi onun ağız altına tutur, uşaq yaxınlaşır və lal-dinməz şokoladı, isti yapışqan sirop və əzilmiş albalı çirişini tüpürür.

Missis Smit heç nə görmür. O, büllur kimi şəffaf, yandırıcı baxışlı gözlərilə Dovşana nəzər salır və deyir:

– Mən Horeysin bağıni səliqə-sahmanda saxlamağı özümün dini borcum sayıram.

– Əminəm ki, siz başqa adam tapacaqsınız. Tətillər başlayıb, bu, yuxarı sinif şagirdləri üçün gözəl işdir.

– Yox, mən onlar haqqında fikirləşmək belə istəmirəm. Gələn il mən artıq burada olmayacağam və onun rododendronlarının yenidən çiçəklədiklərini görməyəcəyəm. Siz mənim ömrümü uzatdınız, Harri, doğrudan, uzatdınız. Mən bütün qışı ölümlə çarpışmışam, apreldə isə pəncərədən boylandım, ucaboy cavan oğlanın keçən ilki nazik budaqları necə yandırdığını gördüm və anladım ki, həyat məni hələ tərk eləməyib. Bizim bütün qazancımız, Harri, həyatdır. Bu, qərribə bəxşisdir və mən bilmirəm biz onunla necə rəftar eləməliyik, ancaq bilirəm ki, bu, bizim aldığımız yeganə bəxşisdir və bu, yaxşı bəxşisdir. – Onun büllur gözləri göz yaşlarından daha qatı maye örtüyü ilə dumanlanır və qadın onun əllərinin dirsəkdən yuxarısından möhkəm qəhvəyi dirnaqları ilə tutur. – Gözəl, güclü cavan oğlan, – qadın mızıldanır, sonra onun baxışları yenə aydınlaşır və əlavə eləyir: – Sizin oğlunuz vüqarlıdır, özünüzdən muğayat olun.

Yəqin, qadın demək istəyir ki, o, öz oğlu ilə fəxr eləməli və onu qorumsalıdır. Dovşanı qadının ağıuşu dərinəndən təsirləndirir, o cavab vermək istəyir və qadın özünün yaxın ölümünü qabaqcadan dediyi vaxt hətta “yox” deyə mızıldanır da. Ancaq Harrinin sağ ovcunda ərimiş konfet var və o, taqətsiz halda yerində donub-qalaraq qadının səsi titrəyə-titrəyə necə:

– Xudahafiz. Salamət qain. Salamət qalın, – dediyini eşidir.

Onlar Nelsonla bu xeyir-duadan sonra bütün həftəni xoşbəxt dirlər. Onlar şəhərdə gəzirlər. Bir dəfə parıltılı forma geymiş zavod fəhlələrinin, tünd qırış sifətli kişilərin məktəb meydançasında necə softbol oynadıqlarına baxırdılar. Komandalardan biri Bruerdəki yanğınsöndürmə deposunun adını daşıyır, digəri isə “Gün işığı” İdman Assosiasiyasının. Görünür, bu, Harrinin Toteronun mənzilində gecələdiyi vaxt çardaqdan asılan həmin formadır.

Açılıb-yığılan skamyalarda oturan tamaşaçıların sayı oyunçulardan çox deyil. Hər yanda – skamya arxasında, məftil tor və metal borulardan olan müdafiə divarının arxasında idman başmaqları geymiş uşaqlar qaçır, səs-küy qaldırır və mübahisə eləyirlər. Hələ ki Dovşanla Nelson bir neçə raunda baxırlar, günəş ağacların arxasına enir. Çəpəki şəfəqlər onların yanaqlarını dünya qədər qədim, kağız kimi nazik istiliklə bürüyür. Bir yığın diqqətsiz tamaşaçı, yağlı söyüşlər, sarı meydançada toz burumları, çubuqda şokoladlı dondurma yeyə-yeyə yan keçən şort geymiş qızlar. Gündə yanıb qaralmış qız ayaqları, kök baldırlar və hamar yancaqlar. Hər halda, onların dəriləri çox şey bilirlər. Onların oğlan yaşıdları – pambıq şalvarlı və kedli, sümüyü çıxmış uzundrazlar – Uilyamsı döyüb-döymədikləri barədə qızgın mübahisə eləyirlər. Mentl on min dəfə ondan yaxşıdır. Uilyams on milyon dəfə yaxşıdır. Dovşanla Nelson səyyar köşkünə kölgəyə çəkən azarkeşlər klubu emblemlə önlüyü olan adamdan aldığı limonadlı dondurma payını iki yerə bölürlər. Dondurmalı stəkandakı quru buzun tüstüsü, tupp-butulkadan çıxan tıxac. Süni şirinlik Dovşanın ürəyinə süzülür. Nelson butulkanı dodaqlarına yaxınlaşdırmağa çalışarkən limonadı köynəyinə dağdır.

Onlar başqa vaxt oyun meydanına gedirlər. Nelson yelləncəkdən qorxur. Dovşan ona tapşır ki, möhkəm tutsun və qabaqdan yüngülcə itələyir ki, uşaq onu görsün. O gülür, xahiş eləyir: “burax, burax”, nəhayət, nıqqıldayır: “Burax, burax, ata”. Qumluqda qurdalanmaqdan Dovşanın başı ağrımağa başlayır. Ruffbolun rezin şappıltısı və qonşu pavilyondan partlayış səsləri onun yaddaşına; uşaq mızıldamasının naxışı ilə haşiyələnmiş yüngül meh qolbaq və fişqırıq üçün qaytan toxunan ensiz plastmas lentin, idman alətlərinin əlcəklərindəki yapışqan və tərini unudulmuş qoxusunu gətirir. O, həqiqəti açıqca görür – həyatından gedən şey həmişəlik gedib, nə qədər istəyirsən axtar – onsuz da, tapmayacaqsan. Hara istəyirsən qaç – onsuz da, çatmayacaqsan. O, burada, bu şəhərin altında əbədi olaraq arxada qalmış bu səslərdə və qoxularda idi. Həyatın bitkinliyi biz təbiətə haqq ödədiyimiz, onu uşaqlara verdiyimiz vaxt bitir. Bundan sonra daha ona gərək

deyilik və biz əvvəlcə daxildən, sonra xaricdən – zibilə çevrilirik. Gülün saplaqlarında.

Onlar Springer nənəyə qonaq gəlirlər. Uşaq xoşbəxtdir, o, nənəsini sevir, buna görə Dovşan da özündə ona qarşı rəğbət hiss eləyir. Qarı onunla mübahisə eləməyə çalışır, ancaq Harri cavab vermir, o hər şeylə razılaşır, o əclaf olub, axmaq olub – özünü dəhşətli dərəcədə pis aparıb, bəxti gətirib ki, həbsxanaya düşməyib. Əslində onun hücumunda pislik yoxdur. Əvvəla, Nelson buradadır, ikincisi isə qarı onun qayıtmasına şaddır və onu qorxutmaq istəmir. Üçüncüsü, bundan sonra arvadının valideynləri bu adamı onun özününkülər kimi incidə bilməzlər. Onlar səni nə qədər yamanlasalar da, həmişə haradasa kənarda qalırlar, onlarda sakit və hətta, məzəli nəşə var. Onlar qarı ilə kölgə düşən verandada oturublar və buzlu soyuq çay içirlər; o, bint sarınmış ayaqlarını kətilin üstünə qoyub bədənini yerindən tərpətmək üçün güc sərf eləyərkən çəkdiyi zəif iniltilər isə Dovşanın təbəssümünə səbəb olur. Onda ele hiss var ki, guya, o, tanış səfeh qızın qonağıdır. Nelson və Billi Fosnaxt otaqlarda sakitcə oynayırlar. Çox sakitdirlər. Missis Springer onların nə elədiklərinə baxmaq istəyir, ancaq ayaqlarını tərpətmək istəmir, o, ümitsizlik içərisində Billi Fosnaxtın necə tərbiyəsiz uşaq olduğundan şikayətə başlayır və uşaqdan onun anasına keçir. Missis Springerin onu görməyə gözü yoxdur, ona bir qara pul qədər belə inanmır və burada məsələ qətiyyətlə tünd eynəklərdə deyil, bu, sadəcə olaraq, gülünc ədabazlıqdır, məsələ burasındadır ki, o, başdan-başa nəşə Cenisə ilişirdi və hər şey ona görə idi ki, onun barəsində iyərənc şeylər dolaşır.

– O, bura o qədər tez-tez gəlirdi ki, Cenisdən daha çox Nelsondan ötrü əl-ayağa düşürdük – bu iki axmaq, az qala, hər gün məktəbli qızlar kimi kinoya qaçırdılar, heç bir məsuliyyətləri yox idi, düşünmək olar ki, onların uşaqları yoxdur.

Dovşan hələ məktəbdən bilir ki, Peggi Fosnaxt o vaxt Peggi Qrinq idi, tünd eynək taxır, çünki gözləri dəhşətli dərəcədə çəpdir. Eklz də ona deyirdi ki, bu qadınla ünsiyyət indi arxada qalmış ağır vaxtlarında Cenis üçün çox böyük təskinlik idi. Ancaq Harri bu etirazların bircəciyini də bildirmir, onların missis Springerlə bir yerdə bütün

dünyaya qarşı olduqlarından məmnun halda sakitcə qulaq asır. Çaydakı buz kubikləri əriyərək onu ikiqat zəiflədir, qayınananın çərənləməsi sakit bulaq kimi qulağında şırıldaıdır. Qadın onu yatırdır, göz qapaqları enir, sifəti təbəssüm içində əriyir; o, gecəni pis yatır – tək yatmağa öyrəşməyib və indi aydın gündüzün yaşıl axını ilə layla çalınır, nəhayət, doğru yola qədəm qoymuş tənbel və tamamilə razı salınmış halda mürgüləyir.

Dovşanın öz valideynlərinin evində hər şey başqa cürdür. Onlar Nelsonla bir dəfə oraya gəlirlər. Dovşanın anası nədənsə narazıdır; o, ayaqlarını kardan içəri qoyan kimi anasının narazılığı, sanki, ətrafda hamı üçün qocalıq qoxusu kimi Harrinin burnuna dəyir. Springerlərin evlərindən sonra onların kiçik evləri yoluq və daha xırda görünür. Anasına əzab verən nədir? Harri onun həmişəki kimi oğlunun tərəfində olduğuna şübhə eləmədən ona Springerlərin əvvəlcə özlərini dəhşətli aparmalarını, ancaq missis Springerin əslində çox mehriban olduğu və sanki, hamının onu bağışlaması haqqında mister Springerin onların mənzillərinin pulunu ödədiyi, indi isə ona iş tapacağına – öz filiallarından birində məşin satmaq – söz verdiyi haqqında üyüdüb-tökür. Onun Bruerdə və ətrafda dörd filialı var; Dovşanın onun belə böyük iş adamı olduğu barədə təsəvvürü belə yoxmuş. Harri, əlbəttə, abırılı yaramazdır, ancaq uğurlu yaramazdır; hər halda, o, Harri Enqstrom canını yaxşı qurtardı. Anasının qartal burnu və tərləmiş eynəkləri hirsli-hirsli parıldaıdır. Onun narazılığı Dovşanı hər dəfə arvadı əlüzyuyandan geri dönərkən sancır. Harri əvvəllər fikirləşdi ki, bu, onun ata evinə uzun müddət gəlməməyindəndir, ancaq əgər belədirsə, axı indi gəlib, o, sakitləşə də bilərdi. Bəlkə, oğlunun Rutla yatdığı və zina elədiyindən hiddətlənib; anası illər keçdikcə daha dindar olur və yəqin ki, elə bilir, onun yaşı on ikidən çox deyil. Ancaq anası birdən onu sualla heyətləndirdi:

– Bəs sənin Bruerdə yaşadığın o yazıq qızın halı necə olacaq?

– Halı? O, itib-batmaz. O, heç nəyə ümid bağlamırdı.

Ancaq Harri bu sözləri deyərkən özünün ağız suyunun tamını duyur. Anasının, heç olmasa, Rutun adını çəkə bil-

məsi, onun həyat haqqında bütün anlayışlarını bir-birinə qarışdırır.

Qadın dodaqlarını sıxır və başını lovğalıqla yırğalaya-raq deyir:

– Mən sənə heç nə demirəm, Harri. Bircə söz də demirəm.

Əslində o, çox şey deyir, ancaq Harri başa düşmür. Müəyyən şeylər onun Nelsona müraciət etməsindən aydınlaşır. Qadın, demək olar ki, uşağı görmür, ona oyuncaq verməyə, yaxud onu oxşamağa çalışmır, təkcə: “Salam, Nelson”, – deyir, başını qısaca yelləyir, eynəyi isə bu vaxt ağ dairələrlə parıldayır. Missis Springerin səmimiyyətindən sonra onun soyuqluğu amansız və kobud görünür.

Nelson bunu hiss eləyir və səsinə kəsərək qorxa-qorxa atasının ayaqlarından yapışır. Dovşan anasını hansı milçəyin dişlədiyini bilmir, ancaq bir şey aydındır – öz ovqatını iki yaşlı uşaqdan acıq çıxmaqla qarışdırmaq lazım deyil. O, nənələrin özlərini belə apardıqlarını heç vaxt eşitməyib. Doğrudur, zavallı uşağın burada olması anasının ona qonşular haqqında cürbəcür gülməli əhvalatlar danışdığı, sonra isə onun – Dovşanın haqqında uşaq vaxtı necə olub, qaranlıq düşənəcən necə basketbol topunu qovduğu və həmişə Mimdən necə muğayat olduğu haqqında danışanda, əvvəllər olduğu kimi, onu söhbət eləməyə qoymur. Nelsonun yarıyacan Springerlərə çəkməsi, görünür, bütün bunları öldürür. Harri bircə saniyə içərisində anasını sevməkdən – uşaqlaşır – di yaxşı, yenicə danışmağa başlayan uşaqla belə laqeyd rəftar eləmək dəlilik deyilmi? Harri ondan soruşmaq istəyir: *nə baş verib? Özünü elə aparırsan, elə bil, mən düşmənin tərəfinə keçmişəm. Birdən dəli olub-elərsən? Axı bilirsən ki, onlar haqlıdırlar, bəs onda niyə məni tərifləmirsən?*

Ancaq o, heç belə şey demir, anası kimi tərsdir. O, Springerlərin alicənablıqları haqqında məlumatının heç bir uğur qazanmayacağına əmin olduğundan, demək olar ki, ümumiyyətlə, heç nə danışmır. Sadəcə olaraq, mətbəxdə vurnuxur və Nelsonla döşəmədə limonu otərf-butərəfə dıyırladırlar. Limon hər dəfə fırlanıb missis Enqstromun ayaqlarına sarı gəlir, onu Dovşan götürməli olur – Nelson bunu heç vəchlə istəmir. Dovşan utanır – bilmir

özünə görə, yoxsa anasına görə. Atası evə qayıdan vaxt vəziyyət qətiyyənlə yaxşılaşma doğru dəyişmiş. Qoca hirsələnmiş, ancaq Harriyə elə baxır, sanki, o yoxdur, boş yerdir. Onun yorğun halda əyilmiş kürəyi və çirkli dirnaqları oğlunu əsəbiləşdirir; düşünmək olar ki, o, qəsdən onların hamısını qocalara döndərməyə çalışır. Niyə o, özünə ağzında əməlli-başlı qalacaq diş düzəltməmiş? Qoca qarını kimi yeməyi dodaqları ilə çeynəyir. Ancaq atası, heç olmasa, ona tərəf limon dığırladan Nelsona diqqət yetirir. O, limonu geri itələyir.

– Atan kimi top oynayacaqsan?

– O bacarmır, Erl, – anası onun sözünü kəsir və Dovşan onun səsinə eşitməkdən xoşbəxtliklə – nəhayət, buz qırıldı, – ancaq: – Onun balaca Springer əlləri var, – deyir.

Bu polad kimi sərt sözlər Dovşanın ürəyindən qığılcım topası qoparır.

228

– Allah xatirinə, bəsdir, – Dovşan deyir və dərhal da dediyinə heyifsələnir, ona görə ki, tələyə düşüb. Nə fərqi varmış, Nelsonun əlləri iridir, ya xırda. O, indi başa düşür ki, onunçün fərqi var, istəmir ki, uşağın əlləri Cenisinki kimi olsun, ancaq əgər elədirsə, – əgər anası nəzər yetirirsə, deməli, hökmən elədir ki var – o, balacanı nisbətən az sevir. O, balacanı bir qədər az sevir, ancaq öz anasına, onu buna vadar elədiyinə görə nifrət eləyir. Adama elə gəlir ki, qadın bütün dünyanın altını üstünə çevirmək istəyir – lap öz başına düşsə də. Anasının bu xüsusiyyəti onu həmişə heyran eləyib – etiraz eləmir, qoy oğlu ona nifrət eləsin, tək anasının təlqin elədikləri ona çatsın. Ancaq o, anasının təlqinlərini rədd eləyir, onlar Harrinin qəlbinə sancılır və o da onları rədd eləyir. Harri onlara qulaq asmaq istəmir. O, ümumiyyətlə, daha anasını dinləmək istəmir. Hələ ki onda, heç olmasa, bir damcı ana məhəbbəti qalıb, mümkün qədər tez çıxıb getmək istəyir.

– Mimi haradadır? – Harri qapıya yaxınlaşaraq atasından soruşur.

– Biz indi Mimi az-az görürük, – qoca ona cavab verir. O, bulaşmış gözlərini yerə dikir və əllərlə içərisində iki diyirəkli qələm, kağız və vərəqlər olan çirkli xırda zərf saxladığı köynək cibinə toxunur. Son bir neçə ildə atası qoca səbirsizliyi ilə müxtəlif şeyləri – kartoçka, siyahı, qəbz, kiçik təq-

vimləri zərfə qoymağa, onları rezinlə bağlamağa və cibinə soxmağa başlamışdı. Dovşan ata evini elə ürəkağrısı ilə tərək eləyir ki, sanki, ürəyi yerindən qopub.

Hər şey Nelsonun yuxuya getmədiyi vaxta kimi yaxşı gedir. Ancaq elə ki uşaq mürgüləyir, sifəti uzanır, nəfəsi səs-küylə mələfənin üstündə ağız suyunun ləkəsini saxlayaraq solğun dodaqlarından qopur, saçının kəkili yelpik kimi balış üzərinə səpələnir, toppuş yanaqlarının hamar dərisi gücsüz şəkildə sallanır və qan-qırmızı rənglə örtülür, Harrinin canında geniş ölü boşluq açılır və qorxu onun vücudunu bürüyür. Uşağın yuxusu o dərəcədə dərin ki, Harri onun necəsə həyatın nazik qabığını cırıb unudulmanın zülmətinə düşəcəyindən qorxur. O, bəzən yuxulu isti, elastiki bədənə toxunmaqla yaranan həyəcanı yatırtmaqdan ötrü uşağı çarpayından uzaqlaşdırır.

O, həyəcanla mümkün olan hər şeydən yapışaraq bu boşluğu doldurmağa çalışır; mənzildə səs-küylə veyllənir, bütün lampaları yandırır, televizoru işə salır, zəncəfilli pive içir. “Lauf”un köhnə nömrələrini vərəqləyir. Yatmazdan qabaq o, Nelsonu unitazın önünə gətirir, kranı açır və uşağın nazik şırnaqlı sidiyi təkənlərlə çini ləyənə tökülənəcən yanını sıqallayır.

Sonra Nelsonu bələyir, təzədən çarpayiya uzadır və tamam islanmış bələyi iri çarpayiya yaxınlaşan və atasının yanaqlarını maraqla tumarlamağa başlayan, yuxudan oyanmış uşağın səhər günəşinin yumşaq çəp şəfəqləri düşən vaxt – onu həmin dəqiqələrdən ayıran dərin uçurumun o tərəfinə atılmaqdan ötrü qüvvəsini toplayır. Bəzən uşaq çarpayiya dırmaşır və soyuq yapışqan parçanın təmasından Dovşana elə gəlir ki, o, yenidən yaş, ancaq etibarlı sahilə qayıdıb. Bu iki məqam arasındakı vaxt Dovşana qətiyyətlə lazım deyil, bunun tezliklə sovuşması istəyi onun yuxuya getməsinə imkan vermir. O, çarpayıda diaqonal şəkildə uzanıb ki, ayaqları sallanmasın və yırgalanma duyğusunu boğmağa çalışır. Sanki, sükansız və küləksiz gəmidir və dönə-dönə eyni qayaya çırpılır – anasının özünü biabırçı aparması, ona fərariyə baxan kimi baxan atası, Rutu sonuncu dəfə görəndə qızın susması, anasının əzabverici süku-tu. Ona nə olub? Dovşan üzü üstə çevrilir və ona elə gəlir ki, qurğuşun rəngli dibsiz dərinlikdəki pırtlaşıq saçlı sərt

yarğanlarda qaralan yerlərə baxır. Rut üzgüçülük hovuzundadır. İyrənc həşərat Harrison özünü zadəgan kollecinin məzunu kimi göstərməyə çalışaraq xoruzlanır, arvadbaz it oğlu. Marqaretin balaca çirkli əlləri Toteronun ağzının üstündən vurur, dili çölə çıxmış vəziyyətdə və jeleyəoxşar gözləri üstündəki döyünən göz qapaqları ilə çarpayıda uzanıb qalan Toterə. Yox. Dovşan bu barədə fikirləşmək istəmir. O, isti quru yataqda arxası üstə dönür və onu amansız yırgalanma duyğusu təzədən bürüyür. Nəse yaxşı bir şey haqqında düşün. Dairənin ucqar kənarındakı kiçik məktəbdə basketbol və sidr, Sanköynək Orta Məktəbi, ancaq bunlar çox-çox əvvəllər olmuşdu, o yalnız sidri və adamların tribunada necə oturduqlarını xatırlayır. Rut hovuzda, suda çəkisiz və dəyirmi halda gözlərini yumub arxası üstə üzür, dəsmalı götürür; Dovşan onun ayaqlarına baxır, sonra Harrinin yanında qızın sifəti qalıb, iri, sarı, tərپənməz – ölü kimi. Yox. O, Rutu və Toteronu yaddaşından silməlidir – hər ikisi ona ölümü xatırladır. Bir tərəfdə onlar, onlarla – ölüm vakuumu, digər tərəfdə Cenisin qayıdacağı qorxusu – Dovşan buna görə yırgalanır. Tək uzansa da, ona elə gəlir ki, camaatın içərisindədir; bütün bu adamlar onu özlərinin üzləri, yaxud sözlərindən daha çox lal, geri çəkilməyən iştirakları ilə narahat eləyir, onlar sualtı qayalar kimi qaranlıq ətrafında sıxlaşırlar, aşağıdan isə nazik, zəif vızıltı səsi gəlir – bu, Ekklin arvadıdır, ona göz vurur. Göz vurur. Bunun mənası nədir? Vur-tut qızıcığaz yuxarıdan birçə gecə şalvarında gəldiyi vaxt qapının ağzındakı qarışıqlıqda məsum zarafatı, bəlkə, qadın onun dırnaqlarına baxdığını görüb gözlərini ona *yaxşı yol* arzulayaraq bir balaca qırpıb, bəlkə də, bu, qaranlıq dəhlizdə ona *içəri gəl* deyən işıq qatıdır? Gülməli, bə, çilli arvaddır və bu nazik səslə aramsız şırıltı qadının onun içəri girməsini istədiyi vaxtdan başlayıb. Onun büstqaltesinin kölgəsi, işıq düşən otaqdakı itiuclu çıxıntısı, hamar uşaq dərili yanbızından şortunu çıxarır, yağlı yanbız, akvarel zolaqlar asılmış ağ qonaq otağında Freyd; bura gəl, primitiv ata. O qadın divanda oturub, sənin nə qəşəng döşlərin var. Burada da, orada da. O, böyrü üstə çevrilir, quru mələfə onun acgöz əllərinin təması kimidir; hündürdür – xovlu məxmərdən qalxır, şişmiş venası qayalıqlar içərisindən çölə çıxır və o, təcrübəli bərk əlləri ilə

bu nazik şırıltını kəsmək, gərginliyi aradan qaldırmaq və yuxulamaq üçün elənesi lazım olan şeyi eləyir. Şirin qadın köpüyü. Dovşan, nəhayət, ona kimi gedib çıxır. Baş üstündə duraraq beysbol meydançasını keçib-gedir və o biri tərəfdən çıxır. Necə axmaq vəziyyətdir. Çox heyif! O, yanğını balıqdakı yaş yerə sıxır. O, Lüsi ilə – Lüsini düşünəndən sonra yırğalanmanın zəiflədiyini hiss eləyir. Qadının ağ cizgiləri dolaşmış düşmüş ipin ucu kimi çözlənib gedir. O yatmalıdır; uzaq sahilin yaxınlaşması haqqında fikir inadlı kəsək kimi yolunu kəsir. Yaxşı bir şey haqqında fikirləş. Onun bütün şüurlu həyatı ərzində torpağın onun tapdığı insan sifətinə çevrildiyindən qorxmadan ayağını basa bildiyi yalnız bir yer vardı – cənuba getdiyi vaxt, həmin gecə bir fincan qəhvə içdiyi Qərbi Virciniyadakı kiçik restoranın arxasındakı meydança. O, ətrafdakı dağları xatırlayır, sanki, aydan ağır gecə səmasında kartondan kəsilmiş fiqurların dairəsidir. O, kiçik restoranı xatırlayır – uşaq vaxtı Maunt Cacdan Bruerə gedən tramvaylardakı kimi qızılı pəncərələrdəki soyuq, ancaq ilk baharın nəfəsindən canlı hava. O, arxasında asfalt üzərində addım səsləri eşidir və həmin iki nəfəri görür – onlar əl-ələ tutaraq onun yanından öz maşınlarına tərəf qaçır. Biri kiçik restoranda oturan həmin kürən qızıcıqlardandır, saçları dəniz yosunları kimi sallanıb. Yəqin ki, o məhz burada onların arxasınca getmək lazım ikən maşını münasib tərəfə döndərmədi, istəyirdilər ki, o, onların dalınca getsin, bax getmək lazım idi və yarı qarabasmada, guya, doğrudan da, onların dalınca getdiyini təsəvvür eləyir. Musiqi notu kimi – nə qədər ki klavişi basmayıbsan, adama elə gəlir ki, o hərəkət eləyir, hərçənd ki, əslində o, əvvəlki yerindədir. Və elə bu notda onu yuxu tutur.

O, dan yeri sökülməzdən xeyli əvvəl oyanır, boş yataqda qorxur, qorxur ki, Nelson ölər. Çalışır gördüyü yuxunun içərisinə bir də sivişsin, ancaq gecə qarabasması artır və nəhayət, o qalxır, Nelsonun nəfəs almasına qulaq asmağa gedir, sonra yatağına qayıdır. Şəfəqin birinci işartıları mələfənin üstündə kəskin qara xətlər çəkib. O, Nelsonun soyuqdan qurumuş və ac halda gəlməsindən əvvəl bircə saat yuxulamağa çalışaraq bu xətlərin toru üstünə uzanır.

Cümə günü Cenis evə qayıdır. Yeni doğulmuş körpə ilə keçən ilk günlər mənzili balaca fincandan kilsəni dolduran qatran ətri kimi doldurur. Rebekka Cun təkər üstə qoyulmuş ağ rəng çəkilmiş qamışdan hörülmüş səbətə uzadılıb. Dovşan onun, doğrudan da, burada olduğuna əminlik üçün yaxına gəldiyi vaxt qızıcığaz ona boğuşqətəhər görünür, sanki, hələ dəqiq siluetin yaranması üçün vacib olan gücü toplamayıb. Cenisin yanaqları artıq onun xəstəxanada gördüyü al-qırmızı rəngdə deyil, o, sanki, mərmər kimi boz, sarı və göy çillərlə doludur. Cenis Rebekkanı əmizdirdiyi vaxt sarı dəyirmi döşlə yeni doğulmuş körpənin yumru sarımtıl sifətinin harmonik vəhdəti onu və Nelsonu qarşısızalmaz tərzdə özünə çəkən simmetriya yaradır. Rebekka əmddiyi vaxt Nelson narahat olur, onun yanına cumur, barmağını uşağın dodağı ilə anasının döşünün giləsi arasındakı boş yerə dürtür, ona açıqlanıb itələdikləri vaxt isə televizordan eşidilən sözləri ucadan oxuyaraq çarpayının ətrafında veyllənir: “Qüdrətli Siçan tezliklə gələcək”. Onun yanında uzanmaq və Cenisin öz şişmiş döşlərilə – onlar elə doludur ki, ağ dəri tarım çəkilib və parıldayır – necə əlləşdiyinə baxmaq Dovşanın da xoşuna gəlir.

232

O, kök məmələrini, sanki, silah lüləsi kimi quş dimddiyi tək açılan və tez tutan kor çat-çat ağıza sarı tuşlayır. “Oy” – Cenis qışqırır və körpənin dodaqları süd vəzilərinin taktına uyğun olaraq köpüklənməyə başlayır. Harmoniya qurulur və Cenisin sifətində yüngüllük təbəssümü peyda olur. O, döşündən sızan artıq südü silərək bələyi ikinci döşünə sıxır. Onun xəstəxanada dincəldiyi və qüvvə topladığından sonrakı bu günlərdə südü uşağa lazım olandan çoxdur. Süd vermək arasındakı vaxtda onun südü axır, bütün gecə köynəklərində iki bərkimiş ləkə yaranır. Cenis lüt qaldığı vaxtlar gigiyenik elastik qurşaq sayılmasa, onun şişman yumşaq qarnı və südün ağırlığı altında zərif bədənindən çıxan kələ-kötür bənövşəyi uclu yaşıl damarla örtülmüş parıltılı meyvə kimi çilgün döşlərinin görünüşündən Dovşanın ödü ağzına gəlir. Yuxarıdan ağırlaşmış və aşağıdan bintlə sarınmış Cenis ayaqları üstə möhkəm dayana bilmir və sanki, xırdaca təkandan daşib dağılacaq kimi ehtiyatla hərəkət eləyir. O, utanıb-qızarmadan döşlərindən uşağı yedirtmək

üçün alət kimi istifadə eləsə də, bununla belə, Dovşanın baxışlarından utanır və əgər o, arvadına həddən artıq baxırsa, yaxasını bağlamağa tələsir. Ancaq Harri ona həddindən artıq minnətdardır, onunla həddən artıq fəxr eləyir, ona qulaq asmaya bilməz. Bütün bu həftəni Cenisə özünəməxsus şəkildə təzim eləyir.

Ekkiz onlara dəyməyə gəlir və onları kilsəyə dəvət eləyir. Onlar Ekkizə o qədər borcludurlar ki, söz verirlər: onlardan kimsə hökmən gələcək. Çox güman ki, Harri. Cenis gələ bilməz, bu bazar ertəsindən isə Harri artıq təzə işə başlayacaq və Cenis özünü yorğun, zəif və üzülmüş hiss eləyir. Harri kilsəyə məmnuniyyətlə gedir. Təkcə Ekkizə rəğbətdən yox, ən başlıcası ona görə ki, xoşbəxtdir, onunku gətirib, onu bağışlayıblar və o da öz minnətdarlığını ifadə eləmək istəyir. O, instinktiv olaraq görünməz dünyanın mövcudluğuna inanır, hətta heç kim şübhə eləmir ki, onun hərəkətləri necə tez-tez bu dünya ilə öz-özlüyündə razılaşmadır. O, təzə boz kostyumunu geyir və on birə on beş dəqiqə qalmış yay gün bərabərliyinə bir gün qalmış aydın bazar gününə çıxır. O, həmişə Rutun evi ilə qabaq-qənşər olan kilsəyə təmtəraqla addımlayan adamlara məmnuniyyətlə baxıb, indi də, bax, budur, özü də onlardır. Qabaqda – bütün həftə ərzində onun Springerlərsiz keçirəcəyi birinci saat olacaq, istər Cenis evdə olsun, istər onun atası işdə. Əgər bitib-tükənməyən yalanlar olmasaydı, iş qətiyyəni çətin olmazdı. Günortaya yaxın o artıq sıxılmış limon kimidir. Bu sınıq-salxağa baxırsan – spidometrde 80 min mil, porşenlər o qədər işlənib ki, yağ çay kimi axır, onları necə yuduqlarını, spidometri geriyə fırlatdıqlarını görürsən və öz səsinə eşidirsən: bu ki, sadəcə olaraq, havayıdır. O üzr istəyəcək.

O, öz etiqadını dünyanın uçurum üzərindən asılı qalmasına bağlayıb, ölümün – hər şeyin sonu və onun, Dovşanın dolaşq düşmüş hissələrinin məchulluğa apardığını göstərərək çirkli gündəlik paltarlarında küçə ilə gedənlərin hamısına nifrət eləyir. Və müvafiq olaraq kilsə üçün bəzənənləri sevir, ciddi kişilərin ütülü bayram kostyumları onun görünməzlərin gizli duyğularına ləyaqət verir, onların arvadlarının şlyapalarındakı çiçəklər, sanki, görünməyənləri görünən eləyir, qızları isə özləri çiçəkdirlər, hər birinin

bədəni tül və büzməli paltar olan ləçəkli çiçəkdir – etiqad çiçəkləri, belə ki, Dovşanın gözündə hətta ən köməksiz olanlar da gözəlliklə, etiqad gözəlliyilə şəfəq saçır. O, təşəkkürün artıq olduğundan onların ayaqlarını öpməyə hazırdır – onlar onu qorxudan xilas eləyirlər. O, kilsəyə daxil olduğu vaxt üzr istəməkdən ötrü həddindən artıq xoşbəxt-dir. O, qırmızı skamyada diz çökür – skamyaya yumşaq olsa da, o qədər də yumşaq deyil ki, bədəninin ağırlığı altında dizləri ağrımasın, sevincdən onun qulaqları güyüldəyir, qan başına vurur və *ilahi, Rebekka, təşəkkür eləyirəm* əlaqəsiz sözləri buzov heyranlığı tufanında köpüklənir. Allahı dərk eləyən insanlar onu qaranlıqda müdafiə eləyərək ətrafda xışıldayır və tərpəşirlər. Dovşan yenə oturur və onun gözləri qabaq cərgədəki fiqurun üstündə dayanır. Başına enli küləş şlyapa qoymuş qadın. Boyu ortadan bir az aşağıdır, ensiz çilli çiyinləri var, yəqin ki, gəncdir, hərçənd qadınlar həmişə kürəkdən gənc görünürlər. Enli şlyapa başının ən kiçik hərəkətlərinə belə başının arxasındakı açıq rəngli qıvrım tükleri yalnız bircə Harri üçün açıq olan sirrə çevirərək zərifliklə hay verir. Boynu və çiyinləri ay işığında zərif nazik tük rəngilə sayrışmadan tutqun şəffaf şəfəq rənginə çalır. Harri Toteronun *qadınlar təpədən dırnağa kimi tüklə örtülülər* sözlərini xatırlayıb gülümsəyir. Fikirləşir ki, görəsən, Toter o ölməyib ki və Allaha dua eləyir ki, onun məşqçisi sağ qalsın. Qadının ona sarı dönməsinə, Harrinin onun profilini – kağız qərənfil buketi ilə bəzənmiş iri hörmə gün şlyapasının kənarları altından görə bilməsinə səbri çatmır. Qadın aşağıya, yanındakı nəyəsə baxır, Harrinin nəfəsi kəsilir, yanaqlarının çox nazik ayparası alışı və yenə sönür. Qadının çiyinləri yanında bir parça narıncı lent görünür. Harrinin qarşısında Coys Ekklin maraqlı, heyranedicə sifəti dayanıb. Harrinin barmaqları cəld Zəbur kitabını vərəqləyir və orqanın səsi gələn vaxt Ekklin arvadı uzanıqlı əl məsafəsində onun qarşısında dayanır.

Ekklin ayaqlarını ağır-ağır sürüyərək kilsə xidmətçiləri və dua oxuyanlar axınının arxasınca keçidə sarı gedir. O, mehrabın arakəsməsi arxasındakı cübbəli yapon oyuncağı kimi fikridəğiniq və yekəqarın, uzaq, cansız və tərpənməz görünür. Onun duanı deklamasiya elədiyi affektləşdirilmiş abırlı – iyrenc səsi Dovşanın eşitmə qabiliyyətini

xoşagəlməz şəkildə kəsir; ümumiyyətlə, bütün yepiskopal xidmət gərgin eniş və uçuşları ilə əzbərlənmiş mexaniki valvanşlar və ötəri qısa oxumalarla onun xoşuna gəlmir. O, dizi üstə qala bilmir, beli zoqquldayır; dizi üstədən arxaya yıxılmamaqdan ötrü dirsəklərilə qabaqdakı cərgənin skamyasının söykənəcəyinə dirənir. Tanış lüteran liturgi-yası yağışlı havada silinən yazıya bənzəyir, canına keçən kimi ona çatmır. O, bu duada ona xidmət qaydasının məcburi təhrif olunması kimi görünən şeyə dirənərək qaranlıqda naqolay halda vurnuxur. Elə hesab eləyir ki, burada ianə toplamağa həddindən artıq böyük əhəmiyyət verirlər. O, demək olar ki, moizəni izləmir.

Moizədə səhrada keçən qırx gündən və İsanın İblislə söhbətindən danışılır. Bu tarixin bizə burada indi nəşə bir dəxli varmı? İyirminci əsrdə Amerika Birləşmiş Ştatlarında? Hə. Müəyyən mənada *bütün* xristianlar İblislə söhbət aparmalı, onun xasiyyətlərini öyrənməli, səsinə eşitməlidirlər. Bu əfsanənin çox qədim ənənəsi var, o hələ ilkin xristianlıqda ağızdan-ağıza keçmişdir. Onun daha dərin əhəmiyyəti, gizli mənası, Ekklin fikrinə görə, belədir: iztirab, itkilər, qısırlıq, məhrumiyət, ehtiyac – bunlar hamısı tərbiyə olunmanın, İsanın tövsiyələrinin ayrılmaz şərtləridir. Harrinin qaşları qarmağa ilişən balıq kimi dartılır. Bu xoşagəlməz, əzablı mənzərədir, o, bütünlüklə qıvrılır. Maşını daha sərbəst möminliklə sürür. O, öz qiyafəsində hansısa bezikdirici misteriyanın uğursuz kahini kimi görünür. Harrini xristianlığın qaranlıq, dolaşiq, iç tərəfi çiyəndirir, onun səbir eləmək, onları təmizləmək və nəşə tamamilə əks şeyə çevirməkdən ötrü ölümün və iztirabın *içərisinə* girmək xüsusiyyəti tərsinə çevrilmişdir, bu çətin-dir. O, paradoksun düz xətti ilə getməyin süurlu iradəsindən məhrumdur, işiq onun gözünü nə qədər qamaşdırsa da, onun gözləri işığa tərəf dönür.

Lüsi Ekklin par-par parıldayan yanaqları öz həsır qalxanı arxasında gah görünür, gah yox olur. Qızcıqaz – skamyanın söykənəcəyi lentdən başqa onu tamamilə gizləyir – ona nəşə, yəqin ki, Harrinin arxada oturduğunu pıçıldayır. Ancaq qadın inadla geri dönmür. Bu mənasız saymazyanalıq Dovşanı həvəsə gətirir. Harri onu, ən çox da onun profilini görür – o, aşağı, qızına baxaraq qaşqabağını

tökdüyü vaxt ikiqat buxağın yumşaq, qatı qırıqları qabarıq şəkildə seçilir. Əynində tikiş yerlərində çoxsaylı xətlər kəşişən nazik mavi zolaqlı don var. Parçanın gözəlliyi və donun fasonu kilsə üçün qətiyyəən uyğun deyil, ancaq onunla barışırlar; onun ədəblə necə sakit oturmasında və məbədin sərt, geridə qalmış qaydalarına necə itaətlə tabe olmasında nəşə bir erotiklik var. Dovşan qadının əsl diqqətinin arxaya, ona yönəldiyi ümidilə özünü aldadır. Aşağı əyilmiş başların, rəngli şüşələrin, divardakı saralmış memorial siyahının və təmtəraqlı oymanın – skamyaların söykənəcəklərindəki taxta fir və muncuqlar – onun saçları, dərisi və şlyapası alovun rəngbərəng çalarları kimi bir-birinə qarışır.

Buna görə də moizə Zəbur surəsinə keçdiyi və Lüsü Ekklezin parlaq peysəri xeyir-dua qəbul eləmək üçün əyilən vaxt əsəbi sükut dəqiqələrinin keçdiyi və onun qalxıb, nəhayət, Harriyə tərəf döndüyü vaxt bu parlaq nöqtələrin – gözlərin, burun pərələrinin, çillərin və cəhənglərinə gülünc ifadə verən tarım çökəyin kolleksiyasını gördükdə ona acı peşmanlıq hissi üz verir. Ona hətta qadının sifətinin, ümumiyyətlə, hansısa ifadəyə malik olması bir qədər toxunur – o şübhə eləmir ki, bütöv bir saat seyr elədiyi əzəmətli mənzərə bir əhəmiyyətsiz şəxs ölçülərinəcən belə tez darala bilər.

– Salam, salam! – Harri deyir.

– Hello. Düzünü deyim ki, kimi də olsa, sizi burada görəcəyimi heç cür gözləməirdim.

– Niyə?

– Bilmirəm. Sadəcə olaraq, siz ümumi qəbul edilmiş çərçivələrə sığışan adama oxşamırsınız.

Harrinin fikri onun gözlərindədir – birdən yenə ona göz vurur. Harri onda, bir neçə həftə əvvəl Lüsünün ona, doğrudan da, göz vurduğuna daha çoxdan inanmır. Lüsü onun baxışlarına cavab verir və Harri, nəhayət, baxışlarını aşağı dikir:

– Salam, Coys. İşlər necədir? – deyir.

Qızcıqaz şəfəqsəçən təbəssümünü quzu kimi sağa-sola səpələyərək keçiddə manevr eləyən anasının arxasında gizlənir. Yalnız onun ətraf vəziyyətə uyğunlaşmaq qabiliyyətinə təəccüblənmək qalır.

Ekklz qapının ağzında Harri ilə salamlaşır – Ekklin iri əllərinin hərərətli təması zəifləməli olası vaxt, əksinə, güclənir.

– Sizi burada görməyimə çox şadam, – deyə o, yerindən tərənəmədən dillənir. Dovşan arxada bütün zəncirin – adamların necə toplaşdığını və gərginləşdiyini hiss eləyir.

– Çox xoşuma gəldi. Əla moizə idi, – deyir.

Ekklz nəyə görə üzr istəyirmiş kimi qızdırmalı təbəsümlə və yanağı allanmış halda gözlərini ona zilləyib. O gülür; Dovşanın gözləri qarşısında bircə saniyəliyə onun damağı görünüb yox olur, sonra isə Dovşan onun Lüsiyə necə: “Təxminən bir saatdan sonra” dediyini eşidir.

– Qovurma artıq pılətədedir. Necə istəyirsən – soyuq olsun, ya çox qızarsın?

– Çox qızarsın, – cavab verir. O, ciddi görkəmdə balaca Coysun əlindən tutub ona deyir: – Salam, miss taxt-tac varisi. Bu gün çox gözəl görünürsünüz.

Dovşan gözənilməzlikdən səksənir və görür ki, onun arxasında dayanmış kök xanım da səksəndi. Coysun müşayiət elədiyi Lüsi Ekklz ona yaxınlaşır. Həsir şlyapa onun çiyinə çadır.

– Siz maşınlasınız?

– Yox. Bəs siz?

– Mən də yox. Bizi ötürmək istəyirsiniz?

– Məmnuniyyətlə.

Dəvət o dərəcədə qabadır ki, güman etmək olar ki, çətiyən heç nə bildirmir, bununla belə, Dovşanın sinəsində qadının dalğasına uyğun köklənmiş tellər tərənəməyə başlayır. Günəş işığı yarpaqlarda bərq vurur; o, öz səhər şəfəqlərinin süd ağılığını itirib ağır quru bürkü ilə yolu və səkini sıxır. Asfaltda mika qəlpələri parıldayır; ötüb-keçən maşınların pəncərə və kapotları havaya ağ parlaq ləkə qoyur. Lüsi Ekklz şlyapasını çıxarır və saçlarını dağıdır. Arxada gələnlərin sırası seyrəkləşir. Səkilərlə yolun arasında əkilmiş qovağın tükü təzə yarpaqlarının sıx kölgəsi ritmik olaraq günün işıqlandırdığı yerlərlə əvəz olunur və bu vaxt qadının sifəti, Dovşanın köynəyi ağappaq görünür; mühərriklərin gurultusu, üçtəkərli velosipedlərin xırçılması, evdəki fincanın nəlbəkiyə dəyib taqqıldaması – bütün bu səslər Dovşanın üstünə, sanki, par-par parıldayan polad

dirək gəlirmiş kimi dığırlanır. Harri, sanki, qadından gələn işiq axınında titrəyir.

– Arvadınız, uşağınız necədirlər?

– Əla. Lap əla.

– Çox gözəl. Bəs təzə işiniz necə, xoşunuza gəlir?

– Çox da yox.

– Oho, bu, yəqin, pis əlamətdir.

– Bilmirəm. Məncə, heç kim işinin ona xoş gəlməsini gözləmir. Əgər iş adama xoş gəlirsə, bu, artıq iş deyil.

– Cekin işi isə onun xoşuna gəlir.

– Deməli, bu iş deyil.

– O, elə belə də deyir. Deyir ki, bu, mənim başa düşdüyüm mənada iş deyil. Ancaq əminəm ki, onun ideyaları sizə məndən yaxşı tanışdır.

Harri hiss eləyir ki, qadın onu cinləndirir, ancaq o, bunsuz da həvəsindən başdan ayağa kimi titrəyir.

– Məncə, bizim onunla çox oxşarlıqlarımız var.

– Yəqin ki, elədir. – Qadının bu sözləri tələffüz elədiyi qərribə tələsiklikdən Dovşanın ürəyi daha bərk döyünməyə başlayır. – Ancaq mən, təbii ki, fərqi daha çox hiss eləyirəm. – Lüsünün səsi frazanın sonuna çox quru qoşulur, alt dodağı əyilir.

Bu nə deməkdir? Dovşan elə hisslər keçirir ki, sanki, şüşə üstünə çıxıb. Bilmir bu söhbət heç nə haqqındadır, ya da arxasında daha dərin mənə gizlənən şifrədir. Bilmir ki, bu qadın süurlu naz-qəmzədir, yoxsa şüursuz. O, hər dəfə ümid eləyir ki, təzə görüş zamanı onunla daha sərt danışacaq, ona vurulduğunu, ya da başqa bu məzmununda nəsə deyəcək və bütün həqiqəti ortaya qoyacaq, ancaq qadının yanında olduğu zaman Harrinin nitqi kəsilir, nəfəsi şüşəni tərlədir, bilmir nə danışsın və dilindən axmaq sözlər çıxır. O yalnız bir şey bilir – bütün bunların arxasında, onların fikir və vəziyyətlərinə rəğmən o, qadın üzərində ağalığ hüququna, sanki, hansısa uzaq torpaq sahəsinə irsi hüquq malikdir və qadın bütün varlığı ilə, saçının hər bir teli ilə, damarı və əsəbi ilə ona təslim olmağa hazırdır. Ancaq ağıl bu hazırlığa müqavimət göstərir.

– Məsələn, nədə? – Harri soruşur.

– Məsələn, sizin qadınlardan qorxmamağınızda.

– Onlardan kim qorxur ki?

- Cek.
- Siz belə düşünürsünüz?

– Əminəm. Qarılarla və yeniyetmələrlə – onu pastor yaxalığında görünlərlə – bir balaca dil tapır. Ancaq yerdə qalanlara çox şübhə ilə yanaşır, onları sevmir. Hətta elə bilir ki, onların kilsəyə getmələrinə ehtiyac yoxdur. Onlar kilsəyə uşaq və yataq iyi gətirirlər. Bu, Cekin şəxsi xüsusiyyəti deyil, bütün xristianlığa xas olan xüsusiyyətdir – bu, çox əsəbiləşdiricidir.

Nəyə görə qadının bu psixologiyaya vurğunluğu Dovşana elə axmaqlıq görünür ki, o, özünün axmaqlığı düşüncəsindən azad olur. Harri hündür səkidən düşərkən onun qoluna girir. Dağın yamacında salınmış Maunt Cadda bəstəboy qadınların zərifliklə dəf eləmələri çətin olan olduqca çox uca "qabırğalar" var. Lüsünün çılpaq qolu onun barmaqları arasında soyuq olaraq qalır.

- Bu haqda icma üzvlərinə danışmaq ağılınıza gəlməsin.
- Bax görürsünüz? Siz də lap Cek kimi danışsınız.
- Bu yaxşıdır, pis? – Bax belə. Harri indi onu hədəfə

alıb. Lüsi daha canını qurtara bilməz, cavab verməlidir: ya yaxşı, ya pis və bu, yolun ayrıcı olaraq.

Ancaq qadın susur. Harri hiss eləmir ki, bu, ona nəyin bahasına başa gəlir – o, cavab verməyə adət eləyib. Onlar qarşı tərəfdəki səkiyə çıxırlar və Harri yöndəmsiz halda onun qolunu buraxır. Ancaq naqolaylığa baxmayaraq, Harri, onsuz da, Lüsünün onun istədiyi kimi olduğunu, onların bir-birlərinə yaraşdıqlarını hiss eləyir.

- Ana.
- Nədi?
- Rotik nə deməkdir?

– Rotik? A, nevroitik. Bu, kiminsə başı qaydasında olmayanda deyilir.

- Başı ağrıtanda?

– Hə, nəse elə bir şeydir. Onun qədər ciddi məsələdir. Ancaq sən narahat olma, mənim balam... Bu, demək olar ki, hamının başına gəlir. Dostumuz mister Enqstromdan başqa. – Qızcığaz gözlərini qaldırır və utancaq, ancaq təkəbbürlü təbəssümlə anasının belinin arxasından Dovşana baxır.

- O nadinçdir, – qız deyir.

– Bir elə də yox, – anası hay verir.

Pastorluğun kərpic divarının axırında atılmış mavi, üçtəkərli velosiped dayanıb. Coys ona tərəf qaçır, minir və öz dəniz dalğası rəngli bazar günü paltosunda, saçında narıncı lent sürüb gedir; metal hansısa daxili səslərin bir-birinə eşilmiş tellərini havaya qarışdıraraq xırçıldayır. Onlar bircə dəqiqəliyə ikisi də uşağa baxırlar. Sonra Lüsü soruşur:

– İçəri keçmək istəmirsiniz?

Qadın cavab gözləyə-gözləyə onun çiyinlərini hiss eləyir, Harriyə isə yuxarıdan elə gəlir ki, onun gözləri ağ göz qapaqları altında gizlədilib. Dodaqları aralanıb, çənəsinin hərəkətindən dili damağına toxunur. Günorta günəşi sifətini və çat-çat olmuş dodaq boyasını kəskin şəkildə göstərir. O, alt dodağın nəm əsasının dişlərinə necə toxunduğunu görür. Möcüzənin gecikmiş mehi özünün ağırlı əxlaqi tamı ilə sanki, səhranın tozlu küləyi kimi Harrinin bütün bədənini bürüyür və gözləri qarşısında heç nədən Cenisin yaşılımtıl damarları sezilən zərif döşləri görünür. Bu yaramaz böcək onu onlardan qoparmaq istəyir.

– Yox, sağ olun. Keçə bilmərəm.

– Boşlayın. Siz kilsədə olubsunuz, sizə mükafat düşür. Qəhvə içərsiniz.

– Bilirsiniz nə var, – Dovşan yumşaq səslə, ancaq qürurlu şəkildə dillənir: – Siz qəşəngsiniz, ancaq indi mənim arvadım var. – O, sanki, nəyisə izah eləməyə çalışaraq əllərini qaldırır və Lüsü tələsik bir addım geri çəkilir.

– Bağışlayın.

Harri yalnız qadının qara bəbəklərinin ətrafındakı papiros kağızı qırıntılarına oxşayan yaşıl göy qurşağının ləkəli hissəsini görür, sonra isə onun dairəvi tarım yançağı sındıra-sındıra yolla uzaqlaşır.

– Hər halda, çox sağ olun, – Harri boş, zəif səslə onun arxasınca qışqırır. O, nifrətdən qorxur. Qadın qapını elə tappılı ilə çırpır ki, balıq-çəkic öz-özünə boş kandarda səslənir.

Harri günəşi görmədən evə gedir. Lüsü nədən hirs-ləndi – təklifi rədd edildiyindən, ya Dovşana nə təklif edildiyini başa düşdüyündən? Bəlkə, qadına birdən özünün əslində necə olduğu aydın olub? Harrinin anası axmaq

vəziyyətə düşdüyü vaxt o da eynilə beləcə buxar buraxırdı. Hər necə olur olsun, Harri bayram kostyumunda ağacların altı ilə addımlayarkən özünü qəşəng, ucaboy və güclü hiss eləyir. O, Eklzin arvadını etina eləmədi, yaxud onu, sadəcə olaraq, düzgün başa düşmədi, qadın onu, onsuz da, tərپətdi və Dovşan öz mənzilinə soyuq mühakimə və həvəsli halda girir.

* * *

Onun Cenislə yatmaq istəyi qurğuşunla yüklənmiş balaca mələk təsiri bağışlayır. Təzə doğulan körpə dil qəfəsə qoymadan ciyildəyir. O, bütün günü, sanki, zəif əllərilə içərisindəki hansısa qapını cırmaqlaya-cırmaqlaya dözülməz, gərgin xnnnnnnx ax ax pppx səsləri çıxararaq beşiyində uzanır. O, nə istəyir? Niyə yatmır? Harri kilsədən Cenis üçün qiymətli hədiyyə ilə gəlib və ona nəsə hey bu hədiyyəni təqdim eləməyə mane olur. Səs-küy mənzili qorxu ilə doldurur. Onun qarnı ağrıyır; Harri hıçqırığının kəsilməsindən ötrü qızcıqazı götürən vaxt özü hıçqırmağa başlayır – mədəsindəki sıxılma bərk üfürülmüş köpük yaradır; uşağın mədəsindəki eynilə belə köpük inadla partlamaq istəmir. Yumşaq xırda mərmər bədən kağız kimi çəkisizdir, onun sinəsində bərk dartılır, sonra yenə süst halda asılı qalır; hərərətli başı, sanki, çiyindən qopmaq istəyirmiş kimi fırlanır.

– Bikki, Bikki, Bikki, – Harri deyir. – Yat, yat, yat.

Səs-küydən Nelson şıltaqlıq eləməyə və pıqqıldamağa başlayır. O, sanki, körpənin indicə içərisindən çıxdığı qaranlıq qapılara hamıdan yaxında olduğundan körpənin onları xəbərdar eləməyə səy göstərdiyi hədəsini hamıdan daha kəskin dərk eləyir. Onların daha kamil hiss orqanları üçün görünməz hansısa dumanlı kölgə, körpə tək qalan kimi Rebekkanın üzərinə hücum çəkir. Dovşan onu səbətə qoyur və barmaqlarının ucunda qonaq otağına gedir; onlar nəfəs çəkmədən oturlar. Sonra sakitlik membranı dəhşətli cırıltı ilə sınır və nnnx a nnnnnnx! Aramlı inilti səsi yenidən gəlir.

– Oh, aman Allah, – Dovşan dillənir. – Yaramazı görürsən. Əclafi görürsən.

Saat beşdə Cenis ağlamağa başlayır. Göz yaşları tutqun, üzülmüş sifəti boyu aşağı axır.

– Mən tamam qurumuşam. Ona verməyə südüm qalmayıb. – O artıq bir neçə dəfə uşağı döşünə yaxınlaşdırıb.

– Tüpür, – Dovşan deyir. – Dözər. İç. Mətbəxdə bir az viski qalib.

– Sən mənə hey iç deyirsən? Mən çalışıram içməyim. Elə bilirdim, mənim içməyim xoşuna gəlmir. Bütün günü siqareti bir-birinin dalınca çəkirsən və mənə deyirsən iç – dilə tutursan.

– Dedim, halın yüngülləşər. Sən bütün günü ayaq üstəsən.

– Səndən artıq dayanmamışam. Sənə nə olub? Ağılına nə gəlib?

– Sənin südün necə olub? Niyə uşağı lazım olan kimi əmizdirə bilmirsən?

242

– Axırıncı dörd saat ərzində üç dəfə yedirtmişəm. Burada daha heç nə yoxdur. – Cenis açıq-aydın zavallı jestlə donunun üstündən döşünü sıxır.

– Bir şey iç.

– Qulaq as, kilsədə sənə nə dedilər? Evə get və arvadını sərxoş olanacan içirt? İçmək istəyirsən – özün iç.

– Mənə bu, qətiyyənlə lazım deyil.

– Ancaq nəşə lazımdır. Bekkinin əsəblərinə toxunan sənə. Səhər vaxtı, sən olmayanda onun halı çox yaxşı idi.

– Tüpür. Bu haqda düşünmə. Bu xəbislik haqqında düşünmə, vəssalam.

– Bebi ağlayır.

Cenis Nelsonu qucaqlayır.

– Eşidirəm, mənim balam. Ona istidir. İndi ağlamayacaq.

– Bebiyə istidir?

Onlar bir dəqiqəliyə qulaq asırlar, ancaq qışqırıq kəsmir, şiddətli, zəif ehtiyatlılıq əzabverici sakitlik fasilələrilə kəsilir, sonra isə təzədən gəlir. Onlar, Allah bilir, nə barədə xəbərdar olunaraq, divarları həbsxana divarları kimi tərlənmiş mənzil boyu səpələnmiş bazar günü qəzetlərinin qırıqları içərisində dayanmadan ora-bura vurnuxurlar. Artıq xeyli vaxtdır pəncərə arxasında müntəzəm olaraq süd kimi aydın səma parıldayır və belə havada valideyn-

lərinin onu Mimlə uzun, xoşagələn gəzintiyə gətirdikləri, indi isə gözəl bazar gününü əbəs yerə itirdikləri fikri Dovşana daha böyük təşviş gətirir. Ancaq onlar evdən çıxmaq üçün heç cür yığışa bilmirlər. O, Nelsonla gəzməyə gedə bilərdi, ancaq uşaq aydın olmayan qorxu içində anasından yapışır, Dovşan isə hələ də Cenisə sahib olmaq ümidi ilə xəsis xəzinədən uzaqlaşmayan kimi, ondan bir addım da aralanmır. Onun ədəbsizliyi onları bir-birinə yapışdırır.

Cenis bunu hiss eləyir və bu, ona daha artıq iztirab verir.

– Niyə gedib gəzmirsən? Sən uşağın əsəblərinə toxunursan. Mənim də əsəblərimə toxunursan.

– Doğrudan, içmək istəmirsən?

– Yox. Yox. Mən yalnız sənin sakit oturmağını, siqaret çəkməyini və uşağı yelləməyini istəyirəm. Bir də məndən əl çəkməyini. Mənə, onsuz da, istidir. Məncə, təzədən xəstəxanada yatsam yaxşıdır.

– Bir yerin ağrıyır?

– Hər şey dözərdim, bircə bu ağlamayırdı. Onu artıq üç dəfə yedirtmişəm. İndi isə sizə şam vermək lazımdır. U-a-u, bazar gününə nifrət eləyirəm. Kilsədə neynirdin? Sən elə hey qurdalanırsan?

– Mən qətiyyənlə qurdalanmıram. Sənə kömək eləməyə çalışıram.

– Görürəm. Bax, yeri gəlmişkən, elə bu qeyri-normaldır. Sənin dərinədən nəse qəribə qoxu gəlir.

– Nə qoxusu?

– Ah, bilmirəm. Əl çək.

– Mən səni sevirəm.

– Qurtar. Olmaz. İndi məni sevmək olmaz.

– Bir az divanda uzan, mən şorba bişirirəm.

– Yox, yox, yox. Nelsonu çimizdir. Mən çalışım uşağı bir dəfə də yedirdim, yazıq, orada yenə heç nə yoxdur.

Onlar şamı gec yeyirlər. Hələ tamam işıqdır – bu, ilin ən uzun günlərindən biridir. Onlar Rebekkanın kəsilməyən qışqırıqları altında şorbanı ötürürlər. Ancaq əlüzyuyanda düzülmiş boşqabların üstündə, didilmiş, nəm çəkmiş mebelin altında və tabuta oxşayan dərin hörmə çarpayıda kölgələr qatılmağa başladığı vaxt qızıcığaz qəfildən səsinə

kəsir və mənzildə birdən günahın təntənəli, ancaq təfəkkürlə dolu dünyası hökm sürür. Onlar uşağı taleyin ümidinə buraxıblar. Onların arasında təsadüfən ingiliscə danışa bilməyən, ancaq böyük və ağır həyəcanla dolu yadelli qadın peyda oldu, onlar isə onu taleyin ümidinə buraxıblar. Nəhayət, gecə düşdü və onu dəyərsiz toz dənəsi kimi apardı.

– Qarnı deyil, belə körpələrdə o ağrımır, – Cenis deyir.
– Bəlkə, acdır, mənim sə südüm quruyub.

– Bu necə olur, sənin döşlərin futbol topu kimidir.

Cenis onun nəyə işarə elədiyini hiss eləyərək ona əyri-əyri baxır.

– Axmaqlıq eləmək ağılına gəlməsin.

Ancaq Harriyə elə gəlir ki, arvadının gülümsədiyini görür.

244

Nelson həvəslə uzanıb yatır – o, xəstə olanda belə olur. O nıqqıldayır. Bacısı onu əməlli-başlı boğaza yığıb. Oğlanın tünd rəngli başı ağır halda balışa batıb. O, acgözlüklə ağızını butulkaya tərəf uzadır və Dovşan fırçanın yüngül yaxması kimi ələ keçmədən və ötəri toxunan, eyni zamanda həm bəd, həm xoş ötəri fikirləri ifadə eləmək, ötürmək üçün cidd-cəhdlə söz tapmağa çalışaraq gözləyir. Dovşanı kədərin tutqun hissi bürüyür. Bu zamana və məkana tabe olmayan təəssüf kədəridir, onun qarasaçlı oğlanların dar çarpayılarda dodaqlarını minnətdarlıqla rezin və şüşədən olan butulkaya uzadaraq yuxuya getdikləri dünyada yaşadığı haqqında olan kədərdir. Harri ovcunu Nelsonun qabarıq alınına qoyur. Uşaq onun əlini itələməyə çalışır. Harri əlini çəkir və o biri otağa gedir.

O, Cenisini inandırır ki, içsin. Özü ona su ilə yarı-yarı viski süzür – spirtli içkilərdə bir elə səriştəsi yoxdur. Qadın: Bu nə zibildir deyir, – ancaq içir.

Yataqda Harriyə elə gəlir ki, Cenis indi özünü başqa cür aparır. Onun bədəni, sanki, özü Harrinin əlinə doğru gəlir, ovuclarını asanlıqla doldurur. Cenis gecə köynəyinin ətəyindən boynunun kökünəcən başdan-ayağa ondan ötrüdür. Onlar böyrü üstə üz bəüz uzanıblar. Harri onun kürəklərini ovuşdurur, əvvəlcə yüngülcə, sonra get-gedə güclü şəkildə, sinəsini özünə sıxır, spirt qoxusu verən bərk, qaralmış sifətini öpür. Cenis başını çevirmir, ancaq

onun tərtemiz profilində Dovşan etiraz da oxumur. Harri inciklik dalğasını boğaraq özünü yenidən onun ləngliyinə uyğunlaşdırmağa məcbur ələyir. Onun dərisi də dili kimi öz sirrini saxlayır. Cenis bir şey hiss ələyirmi? Rutdan sonra o, anlaşılmaz, qaşqabaqlı, hər şeyə laqeyd kəsək kimi görünür Dovşana. Harri ondakı qılgıncımı alovlandırma bilərmi? O, Cenisin gecə köynəyinin iki düyməsini açmağa ürək ələyir və onda bütöv hiss oyatdığına sevinir, yerini bir az da rahatlayır. O, yumşaq və ehtiyatla hərəkət ələyir və buna görə də qadın qızıcıqaz təhər nazik, zəhlətökən cırıltılı səslə onun düz qulağına:

– Harri. Yeni sən görmürsən ki, mən yatmaq istəyirəm, – deyərəkən tamamilə özündən çıxır.

– Bəs mənə niyə dərhal demədin?

– Bilmirəm. Bilmirdim.

– Niyə bilmirdin?

– Bilmirdim nə ələyirsən. Elə bilirdim, sadəcə olaraq, mənimçün xoş olan nəse ələmək istəyirsən.

– Deməli, bu, sənə xoş deyil.

– Əlbəttə, əgər mən heç nə ələyə bilmirəmsə, xoş deyil.

– Bəzi şeyləri ələyə bilirsən.

– Yox, bilmirəm. Hətta yorulmasaydım və Rebekkanın çıxırmasından boğaza yığılmasaydım da, mənə olmaz. Altı həftə olmaz. Sən axı özün bilirsən.

– Bilməyinə bilirəm, ancaq fikirləşdim ki... – O, həddən artıq pərtidir.

– Nə fikirləşirdin?

– Fikirləşirdim ki, hər halda, sən məni sevəcəksən.

– Əlbəttə, mən səni sevirəm, – Cenis əvvəl susur, sonra cavab verir. – Sənə nə olub, yata bilmirsən?

– Yata bilmirəm. Bilmirəm. Mən səni həddən artıq çox sevirəm.

Hələ bir dəqiqə əvvəl hər şey yaxşı idi, ancaq bütün bu söhbətlərdən zəhləsi getdi. Onsuz da, onlarda bir şey əmələ gəlmirdi, qadının süstlüyü və inadçılığı isə lap pis idi; o, Harridə yazıqlıq, utancaqlıq və şəxsi axmaqlıq düşüncəsi oyadaraq, sadəcə, hər şeyi öldürür. Belə yaxşı olan hər şeydən yalnız çəkilməz ağırlıq və Harri-nin gülünc vəziyyəti – bütün bunları mümkün qədər

tez qurtarmaq bacarıqsızlığı qaldı. Cenis onu özündən kənara itələyir.

– Sən məndən, sadəcə olaraq, istifadə eləyirsən, – deyir.

– Bu iyərəndir.

– Hə, mənim balam, xahiş eləyirəm.

– Bütün bunlar elə ikrahedicidir ki...

O, nə cəsarətlə belə dedi? Harri hiddətlənib. Ancaq ağlına gəlir ki, olmadığı bu üç ay ərzində Cenis məhəbbət haqqında tamamilə qeyri-real təsəvvürlər qazanıb. O, sevginin əhəmiyyətini şişirtməyə başlamışdı, təsəvvür eləyirdi ki, guya, bu, necəsə nadir, qiymətli bir şeydir, Harri isə yatmaqdan ötrü yalnız bununla tez qurtarmaq, sonra isə – Cenisin xətrinə düz yolla davam etmək istəyir.

– O biri böyrün üstə çevril, – Dovşan ona deyir.

– Mən səni sevirəm, – Cenis onu rahat buraxdığını düşünərək yüngülləşmiş halda dillənir. O, sağollaşarkən Harrinin sifətinə toxunub arxasını ona çevirir.

Harriyə elə gəlir ki, hər şey yaxşı gedir, birdən Cenis çiyini üstədən başını ona sarı döndərir və deyir:

– Bunu sənə qəhbən öyrədib?

Harri yumruğu ilə onun çiyindən vurur, yatağından sıçrayır və pijama şalvarı döşəməyə düşür. Jalüzün arxasından sərin gecə mehi əsir. Cenis yataqda arxası üstə uzanır və anladır:

– Mən o qəhbələrdən deyiləm, Harri.

– Səsini kəs, sən evə qayıdan vaxtdan bəri mən birinci dəfə idi ki, səndən nəsə xahiş eləyirdim.

– Sən lap qəşəng idin.

– Sağ ol.

– Hara gedirsən?

Harri geyinir.

– Havaya çıxıram. Bütün günü bu lənətəgəlmiş deşikdə qurdalanmışam.

– Səhər-səhər çıxmışdın ki.

O, şalvarını geyir.

– Sən niyə mənim halımı düşünə bilmirsən? Mən təzə doğmuşam.

– Bilirəm. Bilirəm, ancaq, istəmirəm, mənim vecimə deyil, bütün məsələ mənim necə olmağımdadır. Mənsə havaya çıxmaq istəyirəm.

– Getmə, Harri, getmə.
– Öz matah yancağımla qal burada. Mənim əvəzimə onu öp.

– Oh, aman Allah. – Cenis qışqırır, adyalın altına girir və üzünü balıqda gizlədir.

Lap indi də qalmaq olardı. Harrinin onu sevmək həvəsi sovuşdu və indi getmək gərək deyil. O, nəhayət, Cenis daha sevmir və buna görə də tamamilə onun yanında uzanıb yuxuya getmək olardı. Ancaq Cenis özü səbəb oldu – tir kimi uzanır və zarıyır, aşağıda isə, qəsəbədə mühərrik tam qazla guruldayır, orada hava, ağaclar, fənər altında boş küçələr var və Harri bütün bunları xatırlayıb evdən çıxır.

* * *

Nə qədər qəribə olsa da, Harrinin çıxıb getməsindən az sonra Cenis yuxulayır: o, son vaxtlar tək yatmağa adət eləyib və indi Harrinin yataqda olmamasından heç kimin onu isti ayaqları ilə təpikləməyəcəyindən və mələfəni buraz kimi bir-birinə eşməyəcəyindən fiziki yüngüllük hiss eləyir. Səhər saat dördə Bekkinin qışqığı onu oyadır və Cenis qalxır. Gecə köynəyi yüngülcə ayaqlarına dolaşır. Dərisi qeyri-təbii dərəcədə həssas olub. O, əsgini dəyişir və qızıcı-ğazi əmizdirmək üçün çarpayuya uzanır. Bekki əmdiyyə vaxt ona elə gəlir ki, bədənində boşluq yaranır. Harri qayıtmadı.

Uşaq hey düşün gələsini itirir – Cenis heç cür diqqətini ona yönəldə bilmir, o, bütün vaxtı qulaq verir ki, Harrinin açarı qapıda xırçıltı salmır ki.

Harrini yenə buraxsa, anasının qonşuları gülməkdən öləcəklər, əgər o, valideynlərinin yanında yaşadığı vaxtlarda anası hey qonşularının paxıllıqlarını xatırlamasaydı, anasının qonşuları haqqında heç fikirləşməzdi və həmişəki kimi o, anasının yanında olarkən elə hisslər keçirirdi ki, guya, səfehdir, eybəcərdir və bütün ümidləri puç olub, anası isə nikahla bütün bunların qurtaracağına elə ümid bəsləyirdi ki, o, ərlə arvad olacaq, öz evi olacaq. Bir də istəyirdi uşağa anasının adını qoysun ki, onun yaxasından əl çəksin, ancaq bunun əvəzində zavallı anasını yadına sala-raq, gözləri yumulu halda ağız ilə onun sinəsinə dirənir və

Cenisə elə gəlir ki, o, tirin təpəsində uzanıb, bütün şəhər onun tənha olduğunu görür. O üşüyür. Uşaq döşünün giləsinə heç cür saxlaya bilmir, o, heç kimə gərək deyil.

Cenis qalxır və Bekkini çiyinə qoyub otaqda gəzişməyə başlayır, havasını buraxmağa çalışaraq kürəyini sığallayır, zavallı isə elə süst və zəifdir ki, hərdən aşağı sürüşür və sümüksüz ayaqarı ilə dayanmaqdan ötrü onun sinəsinə soxulmağa can atır, gecə köynəyi isə küləkdən yellənir və ayaqlarına yapışır.

Əgər açar qıfılı cırmaqolasaydı və o, qapıdan içəri girseydi, Cenislə nə eləyir eləsin, onun vecinə deyil, ər-arvadlıq – ər-arvadlıqdır. Ancaq bu gün bu, çox böyük ədalətsizlik idi. Onun hər yeri ağrıyır, Harri isə bütün bu vaxtları öz qəhbəsi ilə yatırdı, indi də deyir: “O biri böyrün üstə dön”, elə hövsələsiz deyir ki, elə bil, sadəcə olaraq, ondan mümkün qədər tez yaxa qurtarmaq istəyir və o kimdir ki, Harriyə icazə verməsin, onun qaçmasına ki imkan vermişdi, məgər Cenisin qürurlu olmaq ixtiyarı varmı? Özünə hörmətinə – hə. Buna görə də o, mütləq sübut eləməli idi ki, onda bu var – Harri düşünmürdü ki, əgər Cenis onun qaçmasına imkan vermişdisə, bunu da eləyər. Dovşan səfeh hərəkət eləmişdi, Cenis isə heç bir qürura malik olmalı deyil, yalnız Harri üçün zibil vedrəsi olmalıdır. O, Censidən əl çəkmədiyi vaxt görünürdü ki, əla təcrübə qazanıb və bu, Cenisə onun, Allah bilir, harada veylləndiyi və nə elədiyi həftələri xatırladırdı, Cenis isə tamam köməksiz idi, anası və Pegginin ona yazıqları gəlirdi, qalanlar isə gülürdülər və Cenis daha buna dözə bilmirdi.

Harri sonra da kilsəyə gedir və köksü qabarmış halda qayıdır. Onun nə ixtiyarı vardı kilsəyə getsin. O, bir-birinə göz-qaş eləyən bütün bu arvadların arxasında Allahla nədən danışır?! Cenis, doğrudan da, cinlədən odur ki, başqa şeylər haqqında fikirləşmək əvəzinə, məhəbbətlə məşğul olduqları vaxt elə məhəbbət haqqında da fikirləşirlər. Onların barmaqlarına baxan kimi hiss eləyirsən ki, sənin haqqında fikirləşirlər, ya yox; bu gün də Harri əvvəlcə onun haqqında fikirləşdi; ancaq sonra elə iyrenc oldu ki, Cenis hirsələndi, çünki Harri yalnız özünü düşünürdü və Cenisin necə yorulduğunu, hər yerinin necə ağrıdığını qətiyyənlə fikirləşmirdi. Bu, çox kobudcasına idi.

Sadəcə olaraq, kobud idi, vəssalam. Deyirlər, Cenis səfehdir, ancaq əslində səfeh olan Harri dir – başa düşür ki, arvadının halı necə pisdir, o qaçdığı vaxtdan Cenis tamam başqa adam olmuşdu və Cenisin onu təzədən sevməsini istəyirsə, ona necə quyruq bulamalıdır. Cenis lap ilkin uşaqlığından onun hisslərindən heç kimin xəbəri olmaması və heç kimin onlardan xəbər tuta bilməməsi, yaxud, sadəcə olaraq, heç kimin bununla işi olmaması dəhşətə gətirirdi. Onun dərisi özünün xoşuna gəlmirdi və heç vaxt da gəlməmişdi, italyan qızlarındakı kimi çox tünd rəngdədir, hərçənd ki, onda başqa qızlardakı kimi sızanaqlar olmurdu və onlar Krollun yanında işlədikləri həmin günlərdə Cenis duzlu qoz satırdı. Harri onunla Meri Hennekerin çarpayısında uzandığı vaxtlar gümüşü divar kağızlarından çox xoşu gəlir və Harri gözlərini yumurdu, Cenisin dərisi, sanki, əriyirdi, qız fikirləşirdi ki, bax indi hər şey bitdi, artıq o tək deyil, bir adamladır – amma sonra evləndilər (Cenis əvvəllər hamilə olmaqdan dəhşətli dərəcədə qorxurdu, ancaq Harri artıq bütün ili evlənmək barədə danışırdı və Cenis ona xəbər verəndə gülmüşdü, “əla” demişdi və Cenis uşaq kimi yuxarı qaldırmışdı. Cenis gözləmədiyi vaxt o, elə gözəl ola bilirdi ki, Harridə o qədər yaxşı cəhətlər var ki. Cenis heç kimə başa sala bilmirdi. O, hamilə olduğu vaxt çox qorxdu, Harri isə onu məcbur eləyirdi bununla fəxr eləsin, onlar evləndilər, qız isə hələ də balaca, yöndəmsiz qəhvəyi dəri Cenis Springer olaraq qalırdı, amma onun əri heç nəyə yaramayan özündənrazı axmaq idi, atası belə deyirdi və əgər azca içsəydi, tənhalıq hissi bir az əriyib gedirdi. Bu, qəhəri əridirdi demək deyildi, sadəcə olaraq, qəhərin kənarları dəyirmiləşirdi və sanki, göy qurşağı kimi müxtəlif rəngə çalırdı.

Cenis otaqları gəzir və əlləri, ayaqları ağrımağa başlayana kimi uşağı oxşayır və nəhayət, körpə Rebekka ayaqları ilə dolu döşləri qucaqlayaraq yuxuya gedir. Bəlkə, bir az da süd versin, ancaq lazım deyil, yatır, qoy yatsın. Cenis zavallı çəkisiz körpəni öz tərlı çiyindən ayırır və çarpayıdakı sərin kölgəyə uzadır. Artıq işıqlaşır, dağın şərq ətəklərinə, şəhərə erkən səhər gəlir. Cenis yatağına uzanır, ancaq ağ mələfələrə get-gedə daha çox düşən işıq onu yuxuya getməyə qoymur. Əvvəlcə bu hətta xoşdur – təzə

başlayan səhər elə təmizdir ki, Cenisdə Harrinin yoxa çıxmasının ikinci ayındakı kimi hisslər oyadır. Pəncərənin altında anasının yapon albalısı çiçəkləmişdi, otlar qalxmışdı, torpaqdan nəm, hərarət və kül qoxusu gəlirdi. Cenis hər şeyi götür-qoy eləmişdi və onun ailə həyatının – ərliliyinin sonunun çatması fikri ilə barışmışdı. Öz uşağını doğacaq və ayrılacaq, bir də heç vaxt ərə getməyəcək. O, Odri Herbernin bu yaxınlarda baxdığı o qəribə filmindəki rahibə kimi olacaq. Əgər Harri qayıdacaqsa, yenə çox adi olacaq – Cenis hər şeyi ona bağışlayacaq, əgər bu, onu belə cinləndirirsə, hərçənd ki Cenis bilmir niyə, içkini tərgidəcək və onlar bir yerdə çox gözəl, təmiz və sadə yaşamağa başlayacaqlar, çünki Harri hər şeyi başından çıxaracaq, onu bağışladığına görə çox sevəcək. Cenis isə indi yaxşı arvad olmağın necəliyini biləcək. Cenis hər həftə kilsəyə gedir və Peggı ilə danışır, dua eləyirdi, indi başa düşüb ki, ərə getmək sığınacaq tapmaq demək deyil, hər şeyi ərilə bölüşməkdir və onlar da Harri ilə hər şeyi bölüşməyə başlayacaqlar. Sonra möcüzə baş verdi və bu son iki həftə hər şey məhz beləcə oldu.

250

Sonra isə Harri birdən bu qəhbənin zir-zibililə hər şeyi korladı, hələ bir istədi ki, bütün bunlar onun xoşuna gəlsin, Cenis ədalətsizlikdən boş çarpayıda onun yanında uzanmış nədənsə qorxurmuş kimi sakitcə olsa da, hönkür-hönkür ağlamağa başlayır. Sonra Cenis get-gedə artan qorxu və boğulma hissi bürüyür. O qalxır, otaqda gəzişir; döşünün biri şişib, giləsi sancır; o, ayaqyalın mətbəxə gedir və Harrinin içməyə məcbur elədiyi boş viski qədəhini iyləyir. Bu kəsif, kəskin, üfunətli, dərin iydır, o fikirləşir ki, bəlkə, bir qurtum onun yuxusuzluğuna son qoydu. Yatmağa məcbur eləyər, sonra isə o, açarın qapıda xırıldamasına aylar və Harrinin iri bədəninin utancaqlıqla evə soxulmasına oyanar və ona: *yerinə uzan, Harri, hər şey qaydasındadır, mənimlə nə istəyirsən, elə, hər şeyi səninlə bölüşmək istəyirəm, doğrudan, istəyirəm*, – deyər.

O, cəmi bir düym viski və lap azacıq da su süzür ki, içməyi uzun çəkməsin, buz parçaları da qoymur ki, səsküy salıb uşaqları oyatmasın. Cenis stəkanı pəncərə tərəfə aparır və üç tollu çardağın üstündən aşağıda yatan şəhərə baxaraq dayanır, bəzi yerlərdə artıq mətbəx və yataq

otaqlarının solğun pəncərələrində işıq yanır. Seyrək işıq salan maşın Ülber-stritlə yavaş-yavaş qəsəbənin mərkəzinə gedir. Yarıya kimi evlərin siluetləri ilə örtülmüş şose, sanki, sahilində ağaclar bitmiş çay kimi bu erkən vaxtda artıq təkərlərin çoxluğundan xırçıldayır. Cenis iş gününün yaxınlaşdığını hiss eləyir, hiss eləyirdi ki, ikiqat çardaqlı evlər aşağıda tezliklə oyanacaqlar, qəsrdəki kimi qapıları açacaqlar və öz kişilərini çölə buraxacaqlar, heyifsilənir ki, onun əri indicə başlayacaq yeni taktdakı ritmə alışa bilmir. Niyə məhz o? Onda qeyri-adi nə var ki? Cenisdə Harriyə qarşı inciklik dalğası qalxır və bu incikliyi boğmaqdan ötrü stəkanı boşaldır və səhər şəfəqlərinin işığında arxasını pəncərəyə çevirir. Otaqdakı bütün əşyalar qəhvəyi rəngin müxtəlif çalarındadır. O, özünü necəsə yanpörtü hiss eləyir, əmilməmiş döşlərinin ağırlığı onun qəddini əyir.

O, mətbəxə gedir, viskini su ilə qarışdırır, bu dəfə əvvəlkindən tünd eləyir – artıq heç olmasa, bircə damcı da olsa ləzzət çəkməyin vaxtıdır. Xəstəxanadan qayıtdığı vaxtdan bəri onun özü haqqında düşünməyə macalı olmayıb. Həzz haqqında fikir hərəkətlərinə yüngüllük və cəldlik verir, o, ayaqyalın xışıldayan xalça ilə pəncərəyə tərəf qaçır, sanki, orada xüsusi olaraq onun üçün indi tamaşa başlanacaq, Cenis ağ xalalda görə biləcəyi hər şeyin üstünə qalxaraq əllərini tarım döşlərinə elə möhkəm sıxır ki, südü ağ parçada isti ləkələr qoyaraq axır.

Nəm bədəni ilə axır və soyuq havada soyuyur. Ayaq üstə çox dayanmaqdan ayaqlarının damarları sızıldamağa başlayır. Pəncərədən çəkilir, çirklə qəhvəyi kreslodə oturur və ləkəli divarın xəmir kimi sarımtıl tavanla rastlaşdığı küncü görəkən onun ürəyi bulanmağa başlayır. O, aşağı-yuxarı yellənir, ödü ağzına gəlir. Divar kağızındakı şəkillər canlı kimi tərpənir, güllərin qəhvəyi ləkələri qaranlıqda üzür, bir-birini acgözlüklə udur. Necə iyrencidir. O, üzünü çevirir və ölü televizorun yaşıl ekranına diqqətlə baxır. Gecə köynəyinin qabağı quruyur, sərt qabıq sinəsini cırmaqlayır. Uşaqlar haqqında kitabda deyilib ki, döşünüzün giləsini təmiz saxlayın. Ehtiyatla sabunlayın – açılmış yerlərə mikroob düşür. O, stəkanı kreslonun dəyirmi dəstəyi üstünə qoyur, qalxır, köynəyini başından çıxarır və yenidən oturur. Yumşaq səth çıpaq bədənin ağırlığı altında yumşaq şəkildə

yay kimi gərilir. O, qırıxmış köynəyini dizi üstə qoyur, barmaqlar ilə kətilin ayağını asanca özünə tərəf çəkir, ayaqlarını onun üstünə qoyur və onların seyrinə dalır, baxıb ləz-zət alır. O, həmişə qəşəng ayaqları olduğunu bilib. Onların aşağı getdikcə nazikləşən tutqun siluetləri tünd xalçanın fonunda ağarır. Tutqun işıqda göy damarları nəzərə çarp-mır. Doğrudanmı, onun da anası kimi dəhşətli ayaqları olacaq? O, özünü topuğu enində dizi kimi təsəvvür elə-məyə çalışır və sanki, onlar, doğrudan da, şişməyə başla-yır. O əyilir və topuğunun nazik möhkəm sümüklərini əlilə yoxlayır və çiyi ilə kreslonun qoltuğundakı viski dolu stə-kanı vurub yerə salır. O, soyuq havanın çılpaq bədəninə təmasından diksinərək yerindən sıçrayır və dərisi başdan-başa biz-biz olur. Əcəb gülməlidir. Bircə indi Harri ona baxa biləydi. Xoşbəxtlikdən, stəkanda, demək olar ki, heç nə qalmayıb. O, qəhbə kimi tamam çılpaq halda qətiyyətli addımlarla mətbəxə gedir, ancaq sanki, kiminsə onu izlə-məsi duyğusu – onun pəncərə ağzında dayanıb südünü sığadığı vaxt yaranmışdı – həddən artıq güclü olur; Cenis yataq otağına girir, mavi çimərlik xalatına bürünür və vis-kini su ilə qarışdırır. Yorğunluqdan göz qapaqları ağırlaşır, ancaq onun yatağa uzanmağa cüzi həvəsi belə yoxdur. Çarpayı onda dəhşət doğurur, çünki Harri burada deyil. Onun olmaması get-gedə genələn dəşikdir və Cenis ora bir az viski tökür, ancaq bu azdır və o, üçüncü dəfə pən-cərə tərəfə gedəndə artıq o qədər işıqlaşmış ki, ətrafda hər şeyin necə cansız olduğu görünür. Kimsə butulkanı tol çardaqlardan birinə vurub sındırdı. Uilber-Stritdəki xən-dəklər təzə evlərdən axıb gələn zir-zibillə doludur. Hələ ki, o, pəncərəyə baxır, küçə fənərləri – uzun solğun zəncir bir-birinin dalınca sönür. O, elektrostansiyadakı elektrik açarına nəzarət edən adamı gözləri önünə gətirir – o, bala-caboy, ağsaçlı, qozbel və çox yuxuludur. Cenis televizora yaxınlaşır və yaşıl düzbucaqda qəfildən yanan işıq zolağı onun sinəsində sevinc hissələri oyadır; ancaq hələ çox tezdir, bu, sadəcə, mənasız yerə sayrışan ləkədir, səs isə olsa-olsa, statik aramlı küy. O oturur və boş şəfəqə baxır, sanki, kiminsə onun arxasında dayanması duyğusundan bir neçə dəfə kəskin şəkildə geriye dönür. O, bunu çox sürətlə eləyir, ancaq həmişə onun görmədiyi yer qalır və

əgər bu adam buradadırsa, ora girə bilər. Bütün bunlar televizordandır – onu otağa o çağırır – ancaq Cenis onu söndürən kimi dərhal ağlamağa başlayır. O, əllərilə sifətini örtüb oturur, göz yaşları barmaqları arasından süzülür və onun hıçqırıqları bütün mənzildə eşidilir. O, göz yaşlarını boğmur, çünki istəyir kimisə oyatsın, artıq tək qala bilmir. Ağımtıl işıqda mebel və divarlar daha aydın görünür, onlar yenidən işıqlanır, bir-birinə qarışan qəhvəyi ləkələr isə özlərinə çəkilirlər.

Cenis uşağa baxmağa gedir; zavallı uzanıb və mələfəyə fısıldayır, xırda əlləri qulaqlarının yanında tərpənir; o əyilir, uşağın isti, şəffaf alnını tumarlayır, qızıcıqazı çarpayısından götürür, o, tamam yaşdır və pəncərənin qabağındakı kreslodan oturub onu əmizdirir. Səmanın solğun hamar maviliyi elə görünür ki, sanki, onu şüşə üzərində çəkiblər. Bu kreslodan səmadan başqa heç yan görünür, sanki, onlar yüz mil hündürlükdəki hava şarının səbətində oturlar. Evin başqa hissəsində qapı çırpılır və onun ürəyi qopub düşür, ancaq bu, sadəcə, sakinlərdən biridir, yəqin ki, bu, heç vaxt heç kimə xoş söz deməyən mister Kapellodur – işə gedir, pilləkən onun ağır addımları altında həvəssiz şəkildə guppuldayır. Bu səs Nelsonu oyadır və bir müddət Cenisin işi başından aşır. O, səhər yeməyi hazırlayarkən içində portağal şirəsi olan stəkanı salıb sındırır, stəkan elə-belə, birdən-birə əlindən əlüzyu-yana sürüşüb düşür. O, Nelsona düyü yarması verməkdən ötrü ona sarı əyilən vaxt uşaq burnunu qırıqdır və ona baxır, o sövq-təbii anasının kədərini duyur və bu tanış qoxudan dərhal tutulur.

– Atam getdi?

O, elə mehriban uşaqdır ki, bunu anasının halı yüngülləşsin deyər deyir və Genisə bircə: “Hə”, – deyər cavab vermək qalır.

– Yox, – Cenis deyir. – Ata bu gün işə tezdən gedib, sən hələ yatırdın. O, həmişəki kimi şama gələcək.

Uşaq qaşqabağını tökür, sonra isə ümidlə təkrar eləyir:

– Həmişəki kimi?

O, həyəcandan başını çox yuxarı qaldırır, belə ki, balışın əzdiyi qıvrımsaçlı dəyirmi qafa sümüyünü saxlamağa olduqca nazik olan boynu saplaq kimi görünür.

– Ata gələcək, – Cenis təkrar eləyir. Öz üzərinə yalan yükünü yıxaraq özünü ruhlandırmaq üçün viskiyə ehtiyacı var, başqa cür Cenis yıxılar. O, boşqabları əlüzyuyana yığır, ancaq hamısı əlindən tökülür və o, qab-qacağı yumaq üçün cəhd belə göstərmir. Ağına gəlir ki, xalatını çıxarmaq, don geymək lazımdır, ancaq vanna otağına gedən yolda ora niyə getdiyini unudur və yer salmağa başlayır. Qırış-qırış olmuş yataqda kiminsə olması onu elə qorxudur ki, daldalı çəkilir və uşaqların yanına, başqa otağa gedir. Elə bil, Harrinin adi vaxt qayıdacağını deyərkən o, mənzilə kabus buraxıb. Ancaq bu başqa adam Harriyə qətiyyətlə oxşamır, o daha çox Cenisin acığına otaqdan-otağa vurnuxan qarətçiyə oxşayır.

254

Cenis qızıcıqazı çarpayısından bir də çıxararaq yaş əsgilərini yoxlayır, onları dəyişmək istəyir, ancaq o ağıllıdır, başa düşür ki, sərxoşdur və uşağa sancaq batıra bilər! Cenis bu qədər düşünə bildiyi üçün çox fəxr eləyir və öz-özünə uşağın bir saatdan sonra əsgilərini dəyişməkdən ötrü butulka-dan uzaq qalmağı tapşır. O, gözəl Bekkini yenidən çarpayaya qoyur və təəccüblüdür ki, uşaq bircə dəfə də cıncırını çıxarmır. Onlar Nelsonla oturur və Deyv Herroueyin proqramının sonuna, sonra isə Elizabetin, ərinin dostunu qonaq çağırması haqqında olan proqrama baxırlar – o subaydır, daim turist səyahətlərinə gedir və məlum olur ki, bunu Elizabetdən çox-çox yaxşı bacarır. Nəyə görəsə bu proqram Cenisin əsəblərinə toxunur və o, sadəcə olaraq, televizora baxanda içməyə adət elədiyi üçün mətbəxə gedir, bətnində indicə yenidən açılacaq iri deşiyi qapamaqdan ötrü qalan viskini çoxsaylı buz kubikləri ilə qarışdırır. Cəmi bircə qurtum və hər şey, sanki, göy işıq yanırırmış kimi dərhal aydınlaşır. Ona vur-tut bu balaca uçurumun üstündəki körpünü keçmək lazımdır və axşam Harri işdən gələcək, heç kim heç nə bilməyəcək, heç kim anasına gülməyəcək, Cenis özünü Harrini qorumaq üçün onun üzərində əylən göy qurşağı kimi hiss eləyir və onun qübbəsi altında Harri, sanki, hansısa uşaq oyuncağı kimi son dərəcə kiçik görünür. Nelsonla oynamaq yaxşı olardı – bütün səhəri televizora baxmaq ona ziyandır. Cenis televizoru söndürür, rəngləmək üçün şəkilli kitab və rəngli tabaşir tapır, hər ikisi xalçanın üstündə oturur və səhifələrin arxa tərəfini rəngləyirlər.

Cenis hərdənbir Nelsonu qucaqlayır, ona gülməli əhvalatlar danışır və şəkilləri məmnuniyyətlə rəngləyir. Onun məktəbdə, yeganə qorxmadığı fənn təsviri sənət idi və ona görə də həmişə bu fəndən yaxşı qiymət alırdı. O, fermer həyəti çəkilmiş səhifəni belə qəşəng rənglədiyindən həvəslənib gülümsəyir; barmaqları arasındakı rəngli çubuqlar elə səliqəli paralel xətlər çəkir ki, oğlunun balaca bədəni ona elə bərk sıxılır ki, çimərlik xalətı yelpik kimi döşəməyə düşür və onun öz bədəni özünə iri və gözəl görünür. Cenis səhifəyə kölgə düşməsin deyə geri çəkilir, görür ki, toyuğun yarısını yaşilla rəngləyib, konturdan çıxıb və onun səhifəsi, ümumiyyətlə, eybəcər görünür; o ağlamağa başlayır, *bu elə ədalətsizdir* ki, sanki, kimsə onun arxasında dayanıb və ona pis rənglədiyini deyir, amma əslində özünün belə işlərdən başı çıxmır. Nelson gözlərini qaldırır, onun hərəketli sifəti dartılır və o qışqırır: “Ağlama! Anacan, ağlama!”

255

Cenis gözəyir ki, uşaq başını onun dizlərində gizləyəcək, ancaq Nelson yerindən sıçrayır, şikəst kimi axsaya-axsaya yataq otağına qaçır, döşəmədə uzanır və ayaqları ilə döşəməni döyəcəyir.

Cenis xalçanın üstündən qalxır və sakitcə gülümsəyərək viski dolu stəkan qoyduğunu güman elədiyi mətbəxə gedir. Ən əsası – Harrini müdafiə etmək üçün uçurumun üstündəki körpünü günün axınnacan qurtarmağa macal tapmaqdır və daha bir qurtum içməmək axmaqlıqdır, gün bundan kifayət qədər uzun olacaq. O, mətbəxdən çıxır və Nelsona deyir:

– Ana daha ağlamır, mənim balam. Zarafat eləyirdim. Ana ağlamır. Ana özünü çox yaxşı hiss eləyir. O, səni çox sevir.

Oğlan ona baxır, onun sifətinə çirk yaxılıb. Telefon, sanki, kürəyə sancılan bıçaq kimi səslənir. O, hələ də təmkinini saxlayaraq dəstəyi qaldırır:

– Allo!

– Sənsən, qızım? Atadır.

– O, ata! – Cenis sevinclə qışqırır.

Pauza.

– Mənim balam, Harri xəstələnməyib?

Artıq on ikiyə işləyir, o isə indiyə kimi yoxdur.

– Yox, xəstə deyil. Hamımız sağ-salamatıq.

Daha bir pauza. Cenisin atasına məhəbbəti lal naqillə ona tərəf axır. Bu söhbət əbədi olaraq uzansaydı, yaxşı olardı.

– Yaxşı, o haradadır axı? Evdədir? Mən onunla danışmaq istəyirəm.

– Ata, o, evdə yoxdur. Səhər tezdən gedib.

– Hara gedib? O, filialda da yoxdur.

Cenis atasının “filial” sözünü dediyini milyon dəfə eşidib – yer üzündə heç kim bu sözü belə inandırıcılıqla, qatı və mühüm səsle tələffüz eləmir, sanki, bütün dünya onda cəmləşib. Uşaq vaxtı Cenisin yaxşı nəyi – donu, oyuncaqları, evi – vardısı, hamısı “filial”dan gəlmişdi.

Cenis şənlənir – maşınların satılması haqqında olan söhbətlər ona aydın olan yeganə söhbətdir.

– O, səhər tezdən “Kombi”ni işə, yaxud başqa harasa gedən bir müştəriyə göstərməkdən ötrü gedib. Ata, dayan, qoy fikirləşim. O, Allentauna getməlidir, Harri də ona “Kombi”ni göstərməlidir. Hər şey qaydasındadır, atacan. Bu iş Harrinin çox xoşuna gəlir.

Üçüncü pauza ən uzundur.

– Qızım, sən əminsən ki, o, evdə deyil?

– Atacan, bu ki lap gülməlidir. Əlbəttə, yoxdur. Məgər görmürsən? – Cenis dəstəyi boş otağın havasına dürtür, sanki, dəstəyin gözü var. Bu, olsa-olsa zarafatdır, ancaq nə qədər qəribə olsa da, artıq bircə onun əlini qaldırmasından ürəyi bulanmağa başlayır. O yenidən dəstəyi qulağına apararkən atasının uzaq titrək səsini eşidir.

– ... Qızım, hər şey qaydasındadır. Sən heç nədən narahat olma. Uşaqlar yanındadırlar?

Cenisin başı hərlənir və o, dəstəyi asır. Bu, səhv idi, ancaq o, ümumiyyətlə, özünü itirmədi və indi içməyə tam haqqı var. Qəhvəyi maye tüstülənən buz kubikləri üzərinə tökülür və tökülməkdə davam eləyir, hərçənd ki, ona bu işi qurtarmağı tapşırır; Cenis incik halda butulkanı qaldırır və ləkələr əlüzyuyana düşür. O, stəkanı götürüb vanna otağına gedir və boş əllə, ağzında diş pastası tamı ilə qayıdır. Xatırlayır ki, güzgüyə baxırdı, saçını tumarlayırdı, sonra isə dişlərini təmizləməyə başladı. Harrinin diş fırçası ilə.

Cenis birdən görür ki, nahar hazırlayır. Eynilə jurnal-dakı reklam kimi: tavada uzun mavi əlli bekon parçaları cızıldayır. Oyuncaq tufəngin gülləsi böyüklüyündə piy şarları parkdakı fontanın sıçrantıları kimi havada uçur və o, bu köpüklərin necə sürətlə qövs cızdıqlarına təəccüblənir. O köpüklər tavanı götürən əlini yandırır və Cenis qazın bənövşəyi alovunu azaldır. O, Nelson üçün stəkana süd süzür, kahının başından bir neçə yarpaq qoparır, onları sarı plastmas boşqaba qoyur və özü də bir cimdik yeyir. O, əvvəlcə özü üçün qab qoymur, sonra fikrini dəyişir, çünki mədəsindəki qıvcırma, yəqin ki, aclıqdandır və belə olduqda o, daha bir boşqab götürür, onu iki əlilə öz qarşısında tutaraq və atasının Harrinin evdə olduğuna niyə belə əmin olduğunu təxmin eləyərək dayanır. O bilir ki, evdə kimsə var, amma bu, Harri deyil, bu adamın qətiyyəni burada işi yoxdur və Cenis onu görməməyi qərara alır və bütün bədəninin qurduğunu hiss eləyərək süfrə açmaqda davam eləyir. O hər əşyani sağ-salamat öz yerinə yerləşdirənə kimi bərk tutur.

Nelson bekonun yağlılığından şikayətlənir və təzədən soruşur ki, atası gedibmi, Cenisin cəld və uğurla qızartdığı bekon barədə uşağın nıqqıldaması onu elə qəzəbləndirir ki, uşaq iyirminci dəfə, heç olmasa, bircə yarpaq salat yeməkdən imtina elədiyi vaxt Cenis masanın üstündən əyilir, onun ərköyün fizionomiyasını şapalaqlayır. Səfeh uşaq heç ağılaya da bilmir, sadəcə olaraq, oturur, gözlərini bərəldib baxır və nəhayət, bağırmağa başlayana qədər bir neçə dəfə nıqqıldayır. Ancaq xoşbəxtlikdən, Cenis şəraiti idarə eləyir, o, tamamilə sakitdir, Nelsonun bütün iddialarının əsassızlığını görür və özünün qorxudulmasına imkan vermir. O, Nelsonun, sanki, iri dalğa kimi bircə həmlə ilə əlindən yapışır, onu qorxmamağa məcbur eləyir, yatağına uzadır və ona butulka verir. Uşaq hələ də hıçqırıqdan bütünlüklə titrəyərək butulkanı ağızına soxur və Cenis onun diqqətli gözlərinin şüşə parlıtısından başa düşür ki, indi yuxuya gedəcək. Cenis öz gücünə və qətiyyətinə təəccüblənərək çarpayının yanında dayanır.

Telefon bir də, bu dəfə birincidən daha incik zəng çalır və Cenis gücünün tükəndiyini, üfunətli tamın boğazına

yıgıldığını hiss eləyərək ona tərəf qaçır, qaçır ki, Nelsonun yatmasına mane olmasın.

– Allo.

– Cenis, – anasının aramlı və sərt səsidir. – Mən indi-cə Bruerdən qayıtmışam – ayın-oyun almağa getmişdim. Sən demə, ata bütün səhəri məni axtarıb. O elə hesab eləyir ki, Harri yenə gedib. Düzdür?

– O, Allentauna gedib, – Cenis gözlərini yumub cavab verir.

– Orada nə işi var?

– Maşın satır.

– Axmaqlama, Cenis. Özünü necə hiss eləyirsən?

– Nə mənada?

– İçibsən?

– Nə içibsən?

– Narahat olma, mən indi gəlirəm.

– Ana, lazım deyil. Hər şey əladır. Mən indicə Nelsonu yatırdım.

– Mən bu saat soyuducudan bir şey götürüb ağzıma atım və tez gəlirəm. Sənsə uzan.

– Ana, *xahiş eləyirəm*, gəlmə.

– Mənimlə mübahisə eləmə, Cenis. O, haçan gedib?

– Evdə qal, ana. O, axşam gələcək, – Cenis bir az qulaq asıb əlavə eləyir. – Daha ağılama.

– Hə, deyirsən ağılama, amma özün onu bilirsən ki, hamımızı biabır eləyirsən. Mən birinci dəfə fikirləşirdim ki, hər şeydə o günahkardır, ancaq indi buna qətiyyənlə əmin deyiləm. Eşidirsən? Qətiyyənlə əmin deyiləm.

Cenis bu sözlərdən elə möhkəm öyüməyə başlayır ki, o, dəstəyin əlindən niyə yerə düşmədiyinə təəccüblənir.

– Gəlmə, ana, – yalvarır. – Xahiş eləyirəm, gəlmə.

– Qoy bir tikə götürüm, iyirmi dəqiqədən sonra yanındayam. Yatağa uzan.

Cenis dəstəyi yerə qoyur və dəhşət içində ora-bura baxır. Mənzildə tamam xaos hökm sürür. Döşəmədə şəkilli kitablar, stəkanlar gözə dəyir, yer salınmayıb, hər yanda çirkli qab-qacaq. O, Nelsonla şəkil çəkdiqləri yerə qaçır və əylisə nə olacağını düşünür. Diz çökür və bu vaxt qızıcığaz ağılamağa başlayır. O, Nelsonun oyana biləcəyi və Harrinin olmamasını gizlətməyin lazım olması fikirlə-

rindən dəhşətə gələrək çarpayuya tərəf qaçır və sanki, hansısa qarabasma içində görür ki, hər şey çəhrayı *işığ*a bulaşıb.

– Səni lənətə gələsən, səni lənətə gələsən, – inildəyir, balaca çirkli varlığı götürür və baxır onu hara aparsın. Nəhayət, uşağı kresloya qoyur və dodaqlarını dişləyərək əsgini açır.

– Ay səni, donuz, – o, səsinin üstünə yeriyan həmin, başqa adamı yaxın buraxmadığını hiss eləyərk donqudanır.

O, yaş, çirkli əsgini vanna otağına aparır, vannaya atır, dizi üstə çökür və deşiyi tıxacla qapamağa çalışır. Sonra öz təcrübəsindən suyun lazımı temperaturda alınacağını bilərək hər iki kranı axıracan açır. Su kranlardan soruldayır. O, unitazın qazanında unutduğu su qatılmış viskini görüb iri qurtum alır və stəkanı hara qoymağı fikirləşir. Rebekka bütün vaxtı qışqırır, sanki, çirkli olduğunu başa düşür. Cenis stəkanı özü ilə götürür və qızıcıqazın əynindən düyməsiz canlılığını və alt köynəyini çıxararkən dizi stəkana toxunur, viski xalçanın üstünə dağılır. O, yaş əsg-i-üsgünü televizorun üstünə qoyur, dizi üstə çökür və rəngli tabaşirləri qutusuna soxmağa çalışır. Bütün bu qurdalanmaqdan başı ağrıyır. Tabaşirləri mətbəxə aparır, yeyilib qurtarmamış bekonu və kahını əlüzyuyanın altındakı kağız torbaya atır, ancaq torbanın ağızı tamam açıq deyil, yarpaqlar torbanın arxasındakı qaranlıq yerə düşür, Cenis əlüzyuyanın altına sürünür, başını harasa vurur və onları tapmağa, götürməyə çalışır, ancaq bacarmır, hey dizi üstə iməklədiyindən dizləri sızıldamağa başlayır. Axırda əlini hər şeyə yelləyərək özünün təəccübünə səbəb olaraq görür ki, gözlərini qutudan çıxan rəngli tabaşirlərin yumşaq parlaq uclarına dikərək mətbəx kətili üstündə oturub. Viskini gizlət. Bir saniyəliyə bədəni yerindən tərənir, ancaq nəhayət, hərəkətə gəldiyi vaxt görür ki, dırnaqlarında çirk zolaqları olan əlləri viski butulkasını Harrinin əsg-i kimi istifadə elədiyi köhnə köynəkləri qoyulan xırda şkafın aşağı gözünə qoyur. Harri yamanmış köynəyi heç bir vəchlə geyməz, ancaq Cenis, onsuz da, onları yamamaya bilmir. Cenis şkafın qapısını örtür, qapı çırpılır, ancaq bağlanmır, əlüzyuyanın altındakı linoleumdan

butulka tıxacı kiçik silindr kimi gözünü ona bəərədir. Cenis onu zibil torbasına qoyur. İndi mətbəx yığışdırılıb. Qonaq otağındakı tüklü kresloda çılpaq Rebekka uzanıb, qışqırmaqdan qarnı şişib, qırmızı əyri ayaqlarını bir-birinə sürtür. Sifəti hər dəfə qışqıranda göyərir, Cenis gözlərini yumur və anası tərəfdən bura gəlməyin və bircə Harrinin onu yenidən atdığına əmin olmaq üçün onun bütün gününü korlayacağını necə dəhşət olduğunu fikirləşir. Bircə dəqiqə də səbir eləyə bilməz – yalnız mümkün qədər tez öyrənsin və bu iyrenc uşaq da bir dəqiqə belə gözləyə bilmir, burada hələ bir televizorun üstündə yas paltarlar da var. Cenis onları vanna otağına aparır, oradakı əsgilərin üstünə atır və kranları bağlayır. Suyun dalğalı boz xətti, demək olar ki, vannanın lap qıraqlarınacan çatır. Üstü ilə xırda ləpə qaçır, onun altında isə dərin rəngsiz kütlə gözləyərək donub-qalıb. Vanna qəbul eləmək yaxşı olardı. Cenis qəti qərara gələrək qonaq otağına qayıdır. Kreslodan balaca rezin kimi elastik varlığı çıxarmağa çalışarkən elə səndələyir ki, dizi üstə düşür, Rebekkanın əlindən yapışib sinəsinə sıxaraq vanna otağına dartıb aparır. Fəxrlə fikirləşir ki, bu işi axıra çatdıracaq – anası gələnə hər halda heç olmasa, uşaq təmiz olacaq. İri, sakit vannanın yanında ehtiyatla diz çökərək birdən görür ki, paltarının qolları tamam islanıb. Su iki iri əlilə onun qolunun dirsəklə pəncə arasını qucaqlayır və çəhrayı körpə onun gözləri qabağında boz daş kimi aşağı enir.

O, etirazedicə hiçqırtı ilə uşağın dalınca uzanır, ancaq su əllərini itələyir, xalatını dalınca çəkir, sürüşkən qəhər isə qəfildən şəffaflığını itirən kütlədə ondan yayınır. Nəhayət, Cenisə uşağı tutmaq müyəssər olur, o, baş barmağı altındakı ürək döyüntülərini duyur, sonra onu yenə itirir; suyun səthində rəngi qaçmış uzunsov işiq ləkəsi çapaqlayır, ancaq möhkəm əsasa malik olan o, heç cür bunu tuta bilmir. Bütün bunlar yalnız bir an çəkir, ancaq bu an özgə, daha sıx zamanla ölçülür. Sonra Cenis Bekkini iki-elli tutur və deməli, hər şey qaydasındadır.

Cenis balaca canlı varlığı havaya qaldırır və tamam islanmış sinəsinə sıxır. Su onların hər ikisindən döşəmənin daş plitələrinə axıb tökülür. Cenis rahatlıqla uşağın üzünə sürətli nəzər salır, ancaq o, fantastik – hansısa

formasız laxta – təəssüratı oyadır. Beynində süni nəfəsin necə verilməsinin dumanlı xatirəsi alışıb-sönür, Cenisin soyuq yaş əlləri ağılsız ritmdə ümitsiz şəkildə qalxır-yatır; onun möhkəm sıxılmış göz qapaqları altında, sözsüz, uzun monoton tünd-qırmızı dualar baş qaldırır; ona elə gəlir ki, sanki, o, adı ata olan, onun başını təbil kimi çalan daha birinci, üçüncü iri varlığın dizlərini qucaqlayır. Onun ağılnı itirmiş ürəyi kainatı intəhasız qırmızı dənizlə doldursa da, əlləri altında bircə qığılcım da alovlanmır; duanın sürəkli axını cavabsız qalır, qaranlıq cüzi tərpənişlə də olsa, həyəcan buna hay vermir. Yanında hansısa üçüncünün dayanması duyğusu hey artır və o, qarının şiddətli döyülməsini eşidib başa düşür ki, onun başına bu dünyada qadın başına nə vaxtsa gəlmiş ən pis iş gəlib.

Ölü kimi ağarmış Cek telefonun yanından qayıdır.

– Cenis Enqstrom bilmədən körpəni suda boğub öldürüb.

– O, bunu necə eləyib?

– Bilmirəm. Qorxuram ki, sərxoş vəziyyətdə olub. İndi o, bayılmış haldadır.

– Bəs Harri haradadır?

– Heç kim bilmir. Məndən xahiş eləyiblər onu tapım. Zəng eləyən missis Springer idi.

O, bir vaxtlar atasına məxsus, ağacdan dəstəyi olan iri kreslodə oturur və Lüsi kədərlənərək görür ki, əri qocalıb. Saçları seyrəkləşir, dərisi qurudur, görkəmi üzülmüş.

– Sən niyə bütün ömrün boyu bu tör-töküntünün dalınca qaçmısan? – qadın səsini qaldırır.

– O, tör-töküntü deyil. Mən onu sevirəm.

– Sən onu sevirsən. Mənim ürəyim bulanır. Sadəcə olaraq, ürəyim bulanır, Cek. Niyə sən məni, yaxud uşaqları sevməyəsən?

– Sizi, onsuz da, sevirəm.

– Elə şey yoxdur. Gəl həqiqətin gözüne dik baxaq, Cek. Sən bizi sevmirsən, sən, məhəbbətinə cavab verənləri sevmək iqtidarında deyilsən. Sən bundan qorxursan. Axı, doğrudur, qorxursan?

Telefon zəngi onları kitabxanada çay içdikləri vaxt yaxalayıb. Cek boş fincanını götürür, dibinə baxır.

– Özündən hoqqa çıxartma, Lüsi. Bunsuz da ürəyim sıxılır.

– Sənin ürəyin sıxılır, mənim də ürəyim sıxılır. Mənim ürəyim sən bu heyvana qoşulandan bəri sıxılır. O hətta sənin kilsənə belə mənsub deyil.

– Hər xristian mənim kilsəmə mənsubdur.

– Xristian. Əgər o, xristiandırsa, onda Allaha şükür, mən xristian deyiləm. Xristian. Öz uşağını öldürür, sən də ona xristian deyirsən.

– Uşağı o öldürməyib. O, orada olmayıb, bu, bədbəxt hadisədir.

– Nə fərqi var, elə bil ki, öldürüb. Evdən qaçıb gedir, onun axmaq arvadı isə buna görə huşunu itirənəcən içir. Sənin onları barışdırmağın gərək deyildi. Qadın öyrəşəcəkdi və onunla heç vaxt belə şey olmayacaqdı.

262

Ekkiz gözünü döyür, düşdüyü şok onu bütün ətraf aləmdən daha böyük təhlil üçün münasib məsafəyə geri çəkib. Baş verən hadisə barədə Lüsünün versiyası Cəkdə güclü təəssürat doğurur. O, arvadının bədxah tonundan bir qədər təəccüblənib. “Tör-töküntü” qətiyyəni onun sözü deyil.

– Deməli, sənə, uşağı mən öldürmüşəm, – deyir.

– Əlbəttə, yox. Mən qəti belə şey deməmişəm.

– Yəqin ki, haqlısan. – Cək kreslodan qalxır. Holl-dakı telefona tərəf gedir və pulqabısından karandaşla Rut Lenardın zorla oxunan adı yazılmış nömrə kartını çıxarır. Bu nömrə bir dəfə özünü doğruldub, ancaq indi elektrik siçanı əbəs yerə uzaq metal membranı gəmirir. O, on iki kəsik səsə qulaq asıb dəstəyi yerinə qoyur, təzədən nömrəni yığır və dəstəyi ikinci dəfə yeddi çağırışdan sonra asır. O, kitabxanaya qayıtdığı vaxt Lüsi artıq hazır vəziyyətdədir.

– Məni bağışla, Cək. Qətiyyəni sənə buna görə günahlandırmağın nəzərdə tutmurdu. Əlbəttə, bunun sənə dəxli yoxdur. Axmaqlama.

– Yaxşı, Lüsi. Həqiqətin bizə ziyanı yoxdur. – Bu sözlər – onun həqiqətin həqiqi etiqadla heç vaxt ziddiyyət təşkil etməməsi fikrinin olsa-olsa kölgəsidir.

– Oy, aman Allah, yenə bu əzabkeş pozası. Mənə indi aydın oldu – sən düşünürsən ki, günahkarsan və mən nə

deyirəm deyim, sən bütün hallarda öz fikrindən imtina eləməyəcəksən. Boş yerə danışmağa dəyməz.

Cek Lüsünün boş yerə söz danışib vaxt itirməməsinə kömək eləməkdən ötrü susur, ancaq heç bir dəqiqə keçmir ki, o, artıq daha yumşaq səslə deyir:

– Cek.

– Nədir?

– Sən niyə onları barışdırmağa belə çalışırdın?

Cek nələkidən limon dilimi götürür və gözünü qıyaraq onun içindən otağa baxır.

– Nikah – müqəddəsdir, – bildirir.

Gözləyir ki, qadın güləcək, ancaq o, tamamilə ciddi halda soruşur:

– Hətta uğursuzu da?

– Hə.

– Ancaq axı bu, sadəcə olaraq, gülməlidir, sağlam düşüncə ilə ziddiyyət təşkil eləyir.

– Mən sağlam düşüncəyə inanmıram, – cavab verir.

– Əgər bundan yüngülləşirsənsə, onda mən, ümumiyyətlə, heç nəyə inanmıram.

– Bundan zərrə qədər də yüngülləşmirəm. Sən, sadəcə olaraq, psixi xəstəsən. Ancaq çox heyifsilənirəm ki, belə oldu. Çox heyif. – Lüsi fincanı götürüb onu tək buraxaraq mətbəxə gedir. Axşam kölgələri, çox hissəsi ona yox, onun pastorluq üzrə sələfinə, alicənab və hamının hörmət elədiyi subay Cozef Lendhorna məxsus olan kitablarla dolu şkafı hörümçək toru kimi bürüyür. Cek çox küt nəzərlərlə nəyisə gözləyərək oturur, ancaq çox gözləmək lazım gəlmir. Telefon zəng çalır. O, Lüsini qabaqlamağa tələsir, altında aparat olan pəncərədən qonşu qadının içdən mələfələri necə yığıldığı görünür.

– Alo?

– Alo, Cek? Harri Enqstromdur. Ümidvaram ki, mane olmadım.

– Yox.

– Bəlkə, sizdə paltar biçmək və tikmək, yaxud daha necəsə bir işdən ötrü qoca qarılar toplaşblar?

– Yox.

– Mən evə zəng vurmağa cəhd elədim, ancaq heç kim cavab vermir, mən bir az narahat oluram. Dünən orada

gəcələməmişəm və nəşə özümü yaxşı hiss eləmirəm. Qayıtmaq istəyirəm, ancaq əvvəlcə öyrənmək lazımdır ki, Cenis polis çağırımı. Sizə heç nə məlum deyil ki?

– Harri, sən haradan zəng vurursan?

– Bruerdə bir aptekdən.

Qonşu qadın sonuncu mələfəni götürüb və Cekin nəzərləri boş ağı ipdə ilişib qalıb. Görünür, cəmiyyətin bizim qarşımızda qoyduğu vəzifələrdən biri faciəvi xəbər gətirməkdir. Onun ağı quruyur, adət elədiyi borcu yerinə yetirməkdən ötrü özünü toparlayıb cürətlənir. *At arabanı qoşmalı...* Ekkiz qulağının arxasında görünən kabusu qovmağa çalışaraq gözlərini geniş açır.

– Vaxt itirməməkdən ötrü mən yaxşı olar ki, qoy sizə telefonla deyim, – o başlayır, – Harri. Sizdə dəhşətli bəd-bəxtlik baş verib.

264

İpi uzun müddət fırladanda o, formasını itirir, burulur və onda düşünlər, qıvrım yerlər yaranır. Harri Ekkizə qulaq asa-asa hiss eləyir ki, içərisində belə düşünlər – ilgəklər yaranıb. O, Ekkizə nə dediyini anlamır, düşüncəsində yalnız telefon köşkünün pəncərəsindən görünən rəngbərəng qutular ilişib qalır. Aptekdə divardan plakat asılıb, orada qırmızı hərflərlə cəmi bircə söz yazılıb PARADİXLOROBENZOL. Harri, Ekkizə başa düşməyə çalışaraq, onun neçə hissəyə bölündüyünü və onu, ümumiyyətlə, tələffüz eləməyin mümkün olub-olmaması üzərində fikirləşərək aramsız olaraq bu sözü oxuyur. Nəhayət, bütün bunların ona çatdığı, bütün həyatının tar-mar olduğu həmin dəqiqədə hansısa bir gonbul arvad iki rulon tualet kağızının pulunu vermək üçün piştaxtaya tərəf gedir. O, ilgəyin boğazınacan qalxıb onu boğmağa nail olmasın deyərənə halda udqunaraq aptekdən gün işığına çıxır. Hava bürküdür, yayın birinci günüdür, isti adamları ilğımlı yoldan, vitrinlərdən və qızmar daş fasadlardan qovaraq piyadaların üz-gözlərinə qalxır. Gün işığında üzlərdə tipik amerikan ifadəsi aydın görünür – gözlər qıyılıb, kinayə ilə sallanmış dodaqlar indicə nəşə hədələyici və amansız bir şey qışqıracaqdır. Sürücülər yollardakı tıxaclarda ilişib qalmış avtomobillərin gülümsəyən çardağı altında buxarlanırlar. Şəhər üzərindən süd kimi

tüstü asılıb – yorğun səmanın onu üstündən atmağa taqəti qalmayıb. Harri və bir neçə mağazanı gəzməkdən pörtmüş tərlı qadın küncdə 16-A saylı avtobusu gözləyirlər. Avtobus xırçılı ilə dayandığı vaxt artıq ağzına kimi doludur. Dovşan bütün gücü ilə ürəyini bulandıran sürahidən əyilməməyə çalışaraq arxada polad dəstəkdən tutaraq dayanıb. Əyilmiş lövhələr filtrlı sıqaretləri, qaraltma kremlərini və Beynəlxalq Xeyriyyə Federasiyasını reklam eləyir.

Keçən gecə o, belə avtobusla Bruerə gəldi, Rutun yanına getdi, ancaq pəncərədən işıq gəlmirdi və heç kim qapını ona açmadı, hərçənd ki, “F-Ks.Pelliqrini” yazılmış tutqun şüşə arxasında zəif alov közərirədi. O, pilləkəndə oturmuş və işıq, sonra da kilsənin möhkəm işıqlandırılmış pəncərələri sönənə qədər kulinaryaya baxmışdı. İşıq sönən və orada onun özünü pis hiss elədiyi vaxt onu ümid-sizlik hissi bürümüş və evə qayıtmaq qərarına gəlmişdi. O, Uizer-stritə kimi gəldi, aşağıya – bütün işıqlara və nəhəng günəbaxana baxdı, ancaq avtobus yox idi, yoluna davam elədi, birdən qorxdı ki, onu bıçaqla yorta və qarət eləyə bilərlər, belə olduqda o, nəşə bir şübhəli mehmanxanaya axtarıb tapdı və nömrə götürdü. Haradasa, yaxınlıqda bütün gecəni zədəli kontakta malik neon boru dirıldayır və hansısa qadın gülürdü, o, pis yatdı və erkən oyandı, Maunt Caca qayıtmağa, kostyumunu geyməyə və işə getməyə əməlli-başlı macal tapa bilərdi. Ancaq onu nəşə saxlayırdı. Bütün günü onu nəşə saxladı. O, başa düşməyə çalışır ki, nə – çünki onun qızını öldürən məhz bu idi. Bu, qismən Rutu yenidən görmək istəyi idi, ancaq o, səhər-səhər yenə qızın evinə gəldiyi vaxt tamamilə aydın oldu ki, Rut orada yoxdur, yəqin ki, hansısa bir idiotla Atlantik-Sitiyə gedib, ancaq Harri, onsuz da, Bruerdə veyllənirdi, univermağa girdi, orada divardan musiqi süzülürdü, ucuz mallar mağazasında bulka ilə sosiska yedi, kinoteatrın ağzında adamlarla itələşdi, ancaq içəri girmədi, hey gözlərilə Rutu axtardı. Harriyə hey elə gəlirdi ki, qızın o öpən çiyinləri indicə adamların içindən çıxacaq, Harrinin hərdən açıb çiyinlərinə tökməsini xahiş elədiyi açıq-kürən saçları isə şübhəli açıqcalar satılan köşkün arxasından işıldayır. Ancaq axı Bruerdə yüz mindən çox əhali var və bütün şanslar onun əleyhinədir, üstəgəl vaxt da çoxdur, Harri onu başqa vaxt

tapar. Yox, şəhərdə qalmaq – hərçənd içərisindəki ilgək evdə nəsə hadisə baş verib deyə get-gedə daha tarım dar-tılırdı – kinoteatrların qapılarından gələn yelçəkəndə vur-nuxmaq, ətirli mələfələr, ucuz şax-şaxlar və duzlu qoz olan (yazıq Cen) piştaxtası yanında yıxılmaq, sonra isə parka getmək və onun haçansa Rutla gəzdiyi yollarda veyllənmək, şabalıdlığın arxasından beş çirkli oğlan uşağının tennis topu və süpürgə sapı ilə çijik oynamalarına baxmaq, nəhayət, onun telefonla zəng vurduğu Uizer-stridəki aptekə qayıtmaq – bütün bunları eləməyə onu haradasa çıxış yolu tapmaq ümidi məcbur eləyirdi. Axı o, Cenisə ona görə hirsənmədi ki, o, bu dəfə haqlı idi, Harri haqlı deyildi və üstəlik də özünü axmaq aparır, ona görə hirsəndi ki, Harridə çıxılmazlıq hissi yaranmışdı, elə hiss ki, guya, o, mühasirəyə alınıb. O, kilsəyə gedib, oradan bu şanlı alovu gətirmişdir, ancaq mənzilin qaranlıq nəm divarlarında ona yer yox idi, o, alışıb söndü. Və Harri başa düşdü ki, artıq bir daha heç vaxt bu alovu yandıra bilməyəcək. Bütün bu günü onu haradasa körpə çıxırtısına qulaq asmaq və işlənmiş avtomobilləri sataraq adamları aldatmaqdan daha yaxşı şey hazırlanması hissi saxladı və o, bax bu hissi öldürməyə çalışırdı, düz burada avtobusda; o, xrom dəstəkdən yapışır, dizləri üstə zərif yığın qutu olan ağ krujevalı don geymiş iki qadının üzərindən əyilir, gözlərini yumur və bu hissi öldürməyə çalışır. Onun mədəsindəki ilgək yenidən ürəyini bulandırır, o, amansızlıqla buz kimi dəstəkdən tutur, avtobus isə bu vaxt ərzində dağı dolanırdı. O, qan-tər içində öz dayanacağından bir neçə məhəllə aralı avtobusdan çıxır. Burada, Maunt Cacda artıq kölgələr sıxlaşır, Bruerdə adamı yandıran günəş dağın təpəsindən aşağı enib, onun təri quruyur, nəfəsi kəsilir. O qaçır ki, bədəni işləsin, başından bütün fikirləri çıxartsın. Yan divarında borunun fısıltı ilə buxar püskürdüyü kimyəvi təmizləmə məntəqəsinin yanından. Ezzo yanacaqoldurma məntəqəsi ətrafındakı asfalt nohurdan qalxan yağ və rezin iyi içərisindən. Maunt Cacdakı ratuşanın qarşısındakı qazonun və paslı, çat-çat olmuş lövhədəki İkinci Dünya müharibəsi qurbanlarının şüşə siyahısının yanından.

O, Springerlərin evinə kimi gəlib çatır, madam zəng səsinə çıxır və qapını onun burnu qarşısında çırpır. Ancaq

küçədə dayanan zeytun rəngli “byük”dən başa düşür ki, Ekkiz buradadır, tezliklə Cek qapıya yaxınlaşır, onu evə buraxır.

– Sizin arvadınıza sakitləşdirici dərman veriblər, o yatır, – o, sakit səsle yarıqaranlıq dəhlizdə Harriyə deyir.

– Bəs qızcığaz...

– O, dəfn kontorundadır.

Dovşan qışqırıb demək istəyir ki, belə körpəni dəfn kontoruna vermək abırlı iş deyil, onu bütün məsumluğu və sadəliyi ilə quşcuğaz kimi otluqda qazılmış balaca çuxurda basdırmaq lazım idi. Ancaq başı ilə təsdiq eləyir. Hiss eləyir ki, indən belə heç vaxt heç kimlə mübahisə eləməyəcək.

Ekkiz yuxarı gedir, Harri isə stulda oturur və pəncərədən süzülən işığa baxır. Şəfəqin yarpaqlara toxunduğu yerlərdə onlar parlaq – Afrika qərənfilə və kaktus olan kiçik masada necə oynadığına baxır – sarımtıl-yaşıl çalılar: üzbuəzədə kölgədə yarpaqlar bu qızılı fonda adama qara-yaşıl deşik kimi görünür. Kimsə xəyanətkar addımlarla pilləkənlə aşağı enir. O, başını çevirmir, kiminsə üzünə baxmağa ürək eləmir. Nəsə yumşaq bir şey onun əlinə toxunur və onun baxışları Nelsonla qarşılaşır. Uşağın sifəti maraqdan uzanıb.

– Anam yatır, – o, burada hey eşitdiyi faciəvi intonasiyanı təqlid eləyərək alçaq səsle deyir.

Dovşan onu dizinin üstündə oturdurur. O ağırlaşıb, boyu uzanıb. Uşağın bədəni yaxşı daldalanacaqdır, Harri onun başını boynuna sıxır.

– Bebi xəstələnib? – Nelson soruşur.

– Xəstələnib.

– Vannada çoxlu, lap çoxlu su, – Nelson deyir və əllərilə suyun nə qədər olduğunu göstərir. – Çoxlu, çoxlu su.

Yəqin o, hər şeyi görüb. Nelson dizinin üstündən düşmək istəyir, ancaq Harri dəhşət içində onu bərk-bərk saxlayır; ev, sanki, uşağı hədələyən kədərlə doludur. Nelsonun bədəni elə qüvvə ilə qıvrılır ki, bu kədəri aşırmağa az qalır, belə olduqda bütün ev onların üstünə uçar. Harri uşağı özünə sıxarkən özü-özünü qoruyur.

Ekkiz aşağı enir və sakitcə onlara göz qoyaraq dayanıb durur.

– Siz niyə onunla gəzişirsiniz? Onun üçün qorxulu gün olub.

Üçü də evdən çıxır. Ekkiz Harrinin əlini sakit və uzun-uzadı sıxır və deyir:

– Burada qalın. Siz burada lazımsınız, hətta bunu sizə deməsələr də.

Sonra Ekkiz öz “büyük”inə minib gedir, Nelsonla o isə maşın yolunun kənarındakı otluqda oturur və yola daş atırlar. Oğlan həvəsə gəlib gülür, hey danışır, ancaq həyətdə səs çox ucadan səslənir. Harri Ekkizin məsləhətinə qulaq asdığından özünü müəyyən qədər təhlükəsiz hiss eləyir. Yolla kişiler işdən qayıdırlar. Nelsonun daşı, az qala, onlardan birinin ayağına dəyəcəkdi, bu adam başını qaldırıb onlara baxır. Yad sifət Harriyə, sanki, başqa dünyanın, günahsız insanlar dünyasının dərinliklərindən baxır. Onlar təzə hədəf seçirlər – qarajın divarına söykədilmiş toxum-səpən. Harri dörd dəfə dalbadal onu vurur. Hələ işıqdır, ancaq günəşin şəfəqlərindən yalnız ağacların təpəsində parçalar qalıb. Otlar şəhlənir və Dovşan xəlvətcə Nelsonu evə aparmaq, çıxıb getmək istəyir.

Qapıya mister Springer yaxınlaşır.

– Harri.

Harri və Nelson onun yanına getdilər.

– Rebekka şam yerinə buterbrod hazırlayıb. Keçin.

Onlar mətbəxə gedirlər və Nelson yeməyə başlayır. Harri bir stəkan sudan başqa hər şeydən imtina eləyir. Missis Springer mətbəxdə deyil və Harri onun burada olmamasına şaddır.

– Harri, – mister Springer iki barmağı ilə bığını tumarlaya-tumarlaya, sanki, onların maliyyə işlərinin vəziyyəti barədə məlumat verməyə hazırlaşmış kimi qalxır. – Biz Rebekka ilə möhtərəm Ekkizlə söhbət elədik. Deməyəcəyəm ki, sizi heç nədə günahlandırmıram, çünki, əlbəttə, günahlandırmıram, ancaq təkcə sizi günahlandırmaq lazım deyil. Anası ilə biz Cənibə heç vaxt özünəinam hissi aşılaya bilməmişik, heç vaxt, əgər belə demək mümkünsə, ona şad olduğumuzu hiss elətdirməyi bacarmamışıq, – onun kiçik narıncı hiyləgər gözləri indi artıq hiyləgər yox, bulaşmış və xəstədir – hərçənd ki, çalışmış, inanmaq istəyirəm ki, çalışmışıq. Axır ki, necə olur olsun, – bu sözlər

ağzından birdən və kobud şəkildə uçur, o, səsinin təzədən sakitləşməsindən ötrü pauza eləyir – necə olur olsun, həyat davam eləməlidir... Başa düşürsünüz, nə demək istəyirəm?

– Hə, ser.

– Həyat davam eləməlidir. Biz də qalanlarla irəli getməliyik. Rebekka həddindən artıq dilxordur, ona indi sizinlə rastlaşmaq çətindir, ancaq o da mənimlə razıdır. Biz söhbət eləmişik və qərara gəlmişik ki, bu, yeganə çıxış yoludur. Demək istəyirəm ki, Harri, sizin təəccübləndiyinizi görsəm də, demək istəyirəm ki, biz sizi ailəmizin üzvü sayırıq, baxmayaraq ki... – əli aşağı düşür və o əlavə eləyir: – Bədbəxt hadisə.

Harri ovcu ilə gözlərini örtür! Gözləri işıqdan qamaşır və ağrıyır.

– Sağ olun. – O, minnətdarlıqdan əməlli-başlı inildəyir, hərçənd bu adama həmişə nifrət eləyib. O hətta ən dərin kədərin ağırlığı altında da fəaliyyət göstərməkdə davam eləyən etiketə tam uyğun olaraq cavab nitqi irad eləməyə çalışır.

– Bu razılışmada öz vəzifəmi vicdanla yerinə yetirəcəyimə söz verirəm, – deyə başlayır, dərhal da öz səsinin boğuc və iyrəncliyindən susur. Onu “razılışma” sözünü deməyə məcbur eləyən nə idi?

– Şübhə eləmirəm, – Springer deyir. – Möhtərəm Ekklz bizi buna əmin eləyib.

– Şirni istəyirəm, – Nelson aydınca bildirir.

– Nelli, sən niyə yatağına girəndə özünə pirojna götürməyəsen? – Springer bir qədər saxta olsa da, adət elədiyi həyatsevərliklə deyir və bu, Dovşana uşağın burada çox aylar yaşadığını xatırladır. – Sənin yatmaq vaxtın deyil? İstəyirsən nənən səni yuxarı aparsın?

– Ata, – Nelson deyir, stuldan düşür, atasının yanına gəlir.

Böyüklərin ikisi də pərtidir.

– Yaxşı, – Dovşan deyir, – otağını mənə göstər.

Springer bufətdən iki şokoladlı pirojna götürür və Nelson gözlənilmədən onu qucaqlamağa qaçır. Springer əyilir, qoca ədabazın qırıq-qırıq sifəti uşağın yanaqlarının yanında boş görünür, gözlər küt-küt Dovşanın

çəkmələrinə zillənib, onun əlləri bir-birini qucaqlamış halda sıxıldığı vaxt isə pencəyinin qolundan qıraqlarında nazik qızılı haşiyəli və ortasında S hərfi olan iri qara kvadratşəkili taxmadüymələri görünür.

Nelson atasını pilləkənə apardığı və onlar missis Springerin oturduğu otağın yanından keçdikləri vaxt Dovşan onun şişmiş, ağlamaqdan yaş sifətinə öteri nəzər salır. O, pıçıltı ilə Nelsona tapşır ki, nənəsini öpsün, ona xeyirli gecə arzulasın. Uşaq geri qayıdan vaxt onlar yuxarı qalxırlar və divarlarına köhnədəbli avtomobillərin təsviri olan kağız yapışdırılmış düz dəhlizlə ağ pərdəli, pəncərəsi arxasında açıq-yaşıl yarpaqlar olan kiçik otağa keçirlər. Pəncərənin hər iki tərəfində simmetrik olaraq şəkil asılıb – birində pişik balaları, digərində küçüklər. Yəqin, uşaq vaxtı Cenis burada qalır. Otaqda nəşə durğun məsumluq və üzücü gözləmə havası əsir, sanki, bura illərlə boş qalıb. Sınıq uşaq yelləncəyində tək göz köhnə ayı balası oturub, onun xəzi sona kimi sürülüb. Maraqlıdır, bu, Cenisin oyuncağıdır? Onun gözlərini kim çıxarır? Bu otaqda Nelsonu hansısa qəribə apatiya bürüyür. Harri yuxulu uşağı soyundurur, pijamanı gündən qaralmış bədəninə çəkir, yatağına uzadır və üstünü adyalla örtür.

270

- Sən yaxşı oğlansan.
- Hə.
- İndi isə mən gedim. Sən qorxma.
- Ata gedir?
- Ancaq sən yatasan deyə. Qayıdacağam.
- Yaxşı.
- Okey.
- Ata?
- Nədir?
- Balaca Bekki öldü?
- Hə.
- O qorxurdu?
- Yox, yox. Qətiyyənlə qorxmurdu.
- İndi o yaxşıdır?
- Hə, çox yaxşıdır.
- Yaxşı.
- Bu barədə fikirləşmə.
- Yaxşı.

- Yorğanı başına çək.
– Hə.
– Daşı necə atdığıın haqqında fikirləş.
– Böyüyəndə daşı uzağa, lap uzağa atacağam.
– Mütləq. Elə indi də uzağa atırsan.
– Bilirəm.
– Yaxşı. Yat.
Aşağıda Springer qabları yuyur.
– Siz yəqin ki mənim bu gün burada qalmağımı istəmirsiniz? – Dovşan qayınatasından soruşur.
– Bu gün yox. Çox təəssüflənirəm, Harri, ancaq mənə elə gəlir ki, bu gün yaxşısı budur – lazım deyil.
– Hə, əlbəttə, mən evimizə gedirəm. Sabah səhər gəlirəm?
– Hə, xahiş eləyirəm. Sizə səhər yeməyi verərik.
– Yox, sağ olun, lazım deyil. Demək istəyirəm ki, Cenis oyananda onu görməyə gələcəyəm.
– Hə, əlbəttə.
– Sizcə, o, bütün gecəni yatacaq?
– Mən biləni hə.
– M-m-m, yaxşı, çox heyif, ancaq mən bu gün filialda olmamışam.
– Eybi yoxdur, bunun nə əhəmiyyəti...
– Siz sabah mənim işləməyimi istəmirsiniz ki?
– Əlbəttə, yox.
– Bu iş mənimki olaraq qalır?
– Təbii. – Springer ehtiyatla danışır, onun gözləri əsəbi halda ora-bura qaçır; hiss eləyir ki, arvadı hamısını eşidir.
– Siz mənə qarşı son dərəcə mehribansınız.
Springer cavab vermir; Harri açıq eyvana çıxır ki, yenidən missis Springerin sifətini görməsin, evi dolanır və şamdan sonra yuyulan qab-qacağın səsi altında nəmli yay qaranlığının içindən keçərək addımlayır. Ülber-stritlə başıyuxarı gedir, evinin giriş qapısından içəri girir və bişmiş kələmin qaxsımış iyi hopmuş pilləkənlə yuxarı qalxır. O, açarlar qapını açaraq mənzilə girir. Vanna hələ də su ilə doludur. Su bir balaca gedib, belə ki, o, mina təbəqənin boz zolağından bir düym aşağıdır, ancaq vanna hələ də su ilə yarıdan yuxarı doludur. İyşiz, dadsız və rəngsiz ağır sakit kütlə onu dəhşətə gətirir, sanki vannada gözə

görünməyən lal-dinməz yad adam dayanıb. Tərpənməyən səth sanki ölü dərisi kimi dartılıb. Onun üstündə toza oxşar nəşə yenə var. Harri qolunu çırmayıb, əlini suya soxur, tıxacı çıxarır; su xışıldayır, kanalizasiya borusu guruldayır. O, suyun kənarlarının tədricən və aramla vannanın divarı ilə necə aşağı sürüşdüyünə, sonra isə onun qalıqlarının vəhşi nəriltisi ilə aşağı şoruldadığına baxır. İşə bax, bu, necə də asan imiş, hər halda, bütün qüdrəti ilə Allah da heç bir şey eləməyib. Vur-tut balaca rezin tıxacı qaldırmaq.

272

O, yataqda fikirləşir ki, Bruerdə boş gözləməkdən ayaqları dözülməz dərəcədə ağrıyır; otərəf-butərəfə çevrilir, ağrı bir saniyəliyə dayanır, sonra təzədən başlayır. Harri onu dua eləməklə yüngülləşdirməyə çalışır, ancaq hər şey əbəs yerədir. Heç bir əlaqə yoxdur. Gözlərini açır, tavana baxır və görür ki, qaranlıq onun körpəsinin dərisini ləkə-ləkə eləyən həmin sarı-göy tor kimi əzələyə bənzər dəyişkən ləkələrlə çiləklənir. Harri onun xəstəxana pəncərəsindəki aydın qırmızı profilini xatırlayır, dəhşətdən bumbuz olur, dəli kimi çarpayından sıçrayır və işığı yandırmığa atılır. Elektrik işığı solğun görünür, qasığında elə ağrı var ki, az qalır ağlasın. Hətta vanna otağına əlini salmağa belə qorxur – ona elə gəlir ki, orada işığı yandıran kimi boşalmış vannanın dibində arxası üstə uzanan, göyərək qırıq-qırıq olmuş körpə meyit görəcək. Qorxu böyrəklərini sıxır, nəhayət, qərara gəlməyə məcbur eləyir: vannanın ağ və boş dibi onun qarşısında qalxır.

O əmindir ki, bundan sonra həyatda heç vaxt yatmayacaq, ancaq günəşin çəpəki şəfəqləri və aşağıda qapının çırpılması ilə oyanmış hissləri ona deyir ki, bədəni ruhuna xəyanət eləyib, o, dünənki günün hər hansı bir dəqiqəsində olduğundan daha artıq dəhşət içində tələsik geyinir. Baş verən hadisə daha real olub. Boğazını görünməz balıqlar sıxır, əlinin, ayağının hərəkətlərini ləngidir, sinəsindəki ilgək böyüyüb və cod qabıqla örtülüb. *Məni bağışla, bağışla*, Allah bilir, kimə deyir.

Springerlərin evinə gələrkən hiss eləyir ki, evdəki atmosfer dəyişib, hər şey onun soxula biləcəyi dəşik yaratmaqdan ötrü təzədən qurulub – hər şey elə təqdim olunub ki, əgər dönüb balaca və gözəgörünməz olarsa, onun

soxula biləcəyi deşik yaratsın. Missis Springer ona portağal şirəsi və qəhvə verir, hələ ona ehtiyatla müraciət də eləyir:

- Qaymaq istəyirsiniz?
- Yox-yox, acı içəcəyəm.
- İstəyirsinizsə, qaymaq var.
- Yox, sağ olun. Qəhvə əladır.

Cenis oyanıb. Harri yuxarı gedir və çarpayıda onun yanına uzanır; Cenis ona sıxılır və üzünü Harrinin boynu, çənəsi ilə mələfə arasındakı çökəyə sıxaraq hıçqırır. Onun sifəti uzanıb, bədəni adama uşaq bədəni kimi isti, bərk və balaca görünür.

– Mən səndən başqa heç kimə baxa bilmərəm. Mən qalanlara baxa bilmərəm, – Cenis deyir ona.

– Sənin günahın yoxdur, – Harri cavab verir, – günah məndədir.

– Döşümə təzədən süd gəlib, – Cenis pıçıldayır, – sancan kimi elə bilirəm, o, qonşu otaqdadır.

Onlar ümumi qaranlıqda bir-birlərindən tutublar; Harri onları ayıran divarın zülmət axınında necə əridiyini hiss eləyir, ancaq onun sinəsində axmaq ürəyədammaların iri qəhəri qalır – o yalnız Harriyə məxsusdur.

O, bütün günü evdə qalır. Adamlar gəlir və barmaqlarının ucunda evi ayaqdan salırlar. Onların özlərini aparmalarından elə qənaətə gəlmək olar ki, Cenis yuxarıda ağır vəziyyətdə yatır. Onlar – bu qadınlar mətbəxdə missis Springerlə qəhvə içir və onun nazik qız səsinə oxşar cingiltili səsi hansısa mahnının aydın olmayan səsi kimi hey inildəyir. Peggi Fosnaxt gəlir – o eynəksizdir, geniş açılmış çəp gözləri dünyaya vəhşi nəzərlərlə baxır və yuxarı qalxır. Onun oğlu Billi həyətdə Nelsonla oynayır və onların səsinə kəsmək üçün heç kim yerindən tərpənmir, qışqırıqları yavaş-yavaş kəsilir, kiçik fasilədən sonra isə təzədən gülüş şəklində baş qaldırır. Hətta Harriyə də qonaq gəlir. Zəng çalınır, missis Springer açmağa gedir və Harrinin jurnal vərəqlədiyi yanqaranlıq otağa girərkən təəccüb və incikliklə bildirir:

- Sizin yanınıza bir kişi gəlib.

Qadın gedir, Harri qalxır, bir neçə addım atır ki, otağa girən adamlarla salamlaşsın. Bu Toterodur, o, çəliyə söykənir,

sifətinin bir tərəfi iflic olub, ancaq gəzir, danışır, o diridir. Körpə isə ölüb.

– Salam. Səhhətiniz necədir?

– Harri.

O, çəliksiz əlilə Harrinin əlindən tutur və uzun çəkən baxışlarla onun üzünə nəzər salır. Onun ağızı yana əyilib, gözünün üstündə dəri bucaq altında aşağı dartılıb, belə ki, gözləri, demək olar ki, görünmür. Harridən yapışmış barmaqları titrəyir.

– Oturaq, – Dovşan deyir və onu kresloda oturdur.

Totero əllərini dirsəkaltıda rahatlayıb tikmə sulfeti döşəməyə vızıldadır, Dovşan stul gətirir və səsinə qaldır-mamaqdan ötrü onun yanında oturur.

– Sizin narahat olmağınıza dəyərdimi, – o, Toteronun susduğunu görüb soruşur.

– Məni arvadım gətirdi. Maşında. O küçədədir, Harri. Başınıza gələn bədbəxt hadisədən xəbər tutduq. Yadırdadırmı, səni nədən xəbərdar eləmişdim? – Onun gözləri artıq göz yaşlarından şişib.

– Nə vaxt?

– Nə vaxt? – Sifətinin iflic olan tərəfi, ola bilsin, qəsdən kölgəyə tərəf dönüb, belə ki təbəssümü tamamilə canlı, inamlı və müdrik görünür. – Həmin axşam. Sənə qayıt-mağı tapşırıışdım. Xahiş eləmişdim.

– Hə, yəqin ki. Sadəcə olaraq, unutmuşam.

– Yox, unutmayıbsan, Harri, – onun nəfəsi “har” heca-sında fısıltı ilə boğazından çıxır. – Sənə bir-iki şey demək istəyirəm. Mənə qulaq asacaqsan?

– Əlbəttə.

– Xeyir və şər, – o deyir və susur. Onun iri başı çevrilir və Dovşan onun iri gözlərini və ağızının dəqiq cızılmış şaquli xətlərini görür. – Yaxşılıq və pislilik göydən düşmür. Onları biz yaradııq. Bədbəxtliyə qarşı. Dəyişilməzdir, Harri, dəyişilməz-dir, – o, özünün uzun sözlər demək qabiliyyətinə əmin olaraq davam eləyir: – xeyir və şər qanunlarının pozulması öz arxa-sınca bədbəxtliyə aparır. Vacib deyil, bizim yox, başlanğıc-da həmişə bizim olmayan bədbəxtliyimiz. İndi sən buna öz həyatında misal görürsən. – Dovşan, Toteronun yanaqlarında nə vaxt göz yaş izlərinin yarandığını görmədi, ancaq bax buradadır, sanki sifətindən ilbiz keçib. – Mənə inanırsan?

– Əlbəttə. Əlbəttə. Bilirəm ki, hər şeydə yalnız mən günahkaram. Bu hadisə baş verəndən bəri mənə elə gəlir ki, mən... mən sadəcə olaraq, həşəratam.

Toteronun təbəssümü məsumlaşır, boğazından zəif cırıltı qopur.

– Səni xəbərdar eləmişdim, – deyir bu dəfə daha sürətlə, – səni xəbərdar eləmişdim, Harri, ancaq gənclik kardır. Gənclik qayğısızdır.

– Mən neynəyim axı? – Harri çıxmır.

Totero, sanki, heç nə eşitmir.

– Məgər yadında deyil, səndən necə xahiş eləyirdim qayıdasan?

– Bilmirəm, yəqin ki, belə olub.

– Yaxşı. Ax, sən hələ də gözəl insansan, Harri. Sənin sağlam bədənin var. Mən öləndə yadına sal, sənin qoca məşqçin iztirablardan yaxa qurtarmağı sənə necə öyrədib. Yadına sal.

Totero sonuncu sözü utana-utana, başının yüngül hərəkətilə tələffüz eləyir; bu yersiz diribaşlığın təzyiği altında o, kreslodan qalxır və yalnız ani olaraq əsadan yapışaraq özünü döşəməyə yığılmaqdan saxlayır. Harri qorxub yerindən sıçrayır və bir saniyəlik hər ikisi bir-birlərinə çox yaxın vəziyyətə düşürlər. Qocanın yekə başından dərmandan daha çox çürümüş tərəvəzin ürəkbulandırıcı iyi vurur.

– Siz gənclərə, – o, məktəb müəlliminin incik, eyni zamanda xatakar tonu ilə dillənir. – Siz gənclərə unutməq xasdır. Sənə də həmçinin. Doğrudur? – Hansısa aydın olmayan səbəbə görə o, dəhşətli dərəcədə təsdiq eşitmək istəyir.

– Yəqin ki, – Dovşan onun, nəhayət, çıxıb getməsi üçün Allaha yalvararaq dillənir.

Harri çəhrayı yangınsöndürmə hidrantının yanında gözləyən avtomobilə, 57-ci ilin buraxılışı olan göylə krem rənginin qarışığı “dodc”a oturmaqda ona kömək eləyir. Missis Totero onun təzə doğulmuş qızının ölümünə görə başsağlığını çox soyuq tərzdə bildirir. Onun görkəmi əldən düşmüş və ağayanadır. Ağ saçları nazik qırıqlarla örtülmüş gülmüşü gicgahından sallanır. Qadın Harrinin yanından çıxıb getmək istəyir, öz qəniməti ilə çıxıb getmək. Qabaq

oturacaqda, onun yanında qımışan cırtıdan Totero mənasız yerə əsasının başını tumarlayır. Dovşan evə qayıdır; o sarsılıb və özünü pəlçıqda çimən kimi hiss eləyir. Toteronun etirafları onun canına üşütmə salıb. İnanmaq istəyir ki, bütün mövcudiyətin mənbəyi səmadır.

Günün axırına Ekkklz dəfnə hazırlığını qurtarmağa gəlir; dəfn sabah, çərşənbə günü olacaq. O gedəndə Dovşan dəhlizdə onu saxlayır və onlar bir-birlərinə bir-iki kəlmə deyirlər.

– Sizin fikriniz necədir? – Dovşan soruşur.

– Nə barədə?

– İndi mən neyləməliyəm?

Ekkklz əsəbi halda gözlərini qaldırır. O, çox yorulub; Harri onu heç vaxt belə yorğun görməyib. Sifəti yuxusunu almamış uşağın sifəti kimi solğundur.

– Elədiyinizi eləyin, – deyir. – Yaxşı ər olun. Yaxşı ata olun. Nəyiniz qalıbsa, onu sevin.

– Və bu kifayətdir?

– Bağışlanmağı qazanmaqdan ötrü? Hə, şübhəsiz, – əgər bütün ömrünüzü belə yaşayacaqsınızsa.

– Demək istəyirəm ki... – Harri heç vaxt fikirləşməmişdi ki, haçansa Ekkklzdən nəyisə belə alçaldılmış vəziyyətdə xahiş etməli olacaq. – Sizinlə nə barədə danışmağımız yadınızdadır? Bütün bunların arxasında nəyin dayandığı barədə.

– Harri, siz ki bilirsiniz, mən buna inanmıram, hər halda, sizin təsəvvür elədiyiniz mənada.

– Di yaxşı. – O görür ki, Ekkklz də getmək istəyir, ona, Harriyə baxmaq xoşagələndeyil, əzabvericidir.

Görünür, Ekkklz başa düşüb ki, Harri bunu hiss eləyib, ona görə də bacardığı bütün iztirabları sürətlə işə salır və onu toxdatmağa çalışır.

– Harri, sizi mən bağışlamalı deyiləm. Siz pis heç nə eləməyibsiz. Mən sizdən az günahkar deyiləm. Biz bağışlanmağa nail olmalıyıq, hər şeyin arxasında dayananları görmək ixtiyarını *qazanmalıyıq*. Harri, mən bilərəm ki, adamları İsanı dərk eləməyə gətirib çıxarmaq olar. Bunu öz gözlərimlə görmüşəm. Sonra nəyə əminəm. Əminəm ki, nikah – müqəddəs işdir və sizin faciəniz nə qədər dəhşətli olsa da, nəhayət, sizi Cenislə müqəddəs tellərlə bağlayıb.

Dovşan, günün yerdə qalan bütün hissəsini bu əminlikdən yapışır, hərçənd ki bu əminlik, sanki, böyük kədərle dolu evin rəngi, səslərilə, şüşə masanın üstündəki balaca kolluqlardakı axşam günəşinin boyaları və cizgilərilə, onun Cenislə yataq otağında yarı böldüyü lal-dinməz şam yeməyi ilə ümumi heç nəyə malik deyil.

O, bu gecəni Springerlərin evində Cenislə birlikdə keçirir. Cenis nə yaman bərk yatır. Onun qara ağızından çıxan nazik xorultu aylı gecəni daha aydın eləyir və Harrini yatmağa qoymur. Harri dirsəklərinə söykənir, onun sifətinə diqqət eləyir; o, ay işığında qorxulu – balaca, sanki yumşaq, insan dəqiqliyindən məhrum olan kütləyə çırpılmış tünd rəngli ləkə kimi görünür. O, necə yata bilir? Harri səhər-səhər gün işığında onun yerində qurcuxduğunu və çarpayından qalxdığını hiss eləyərək balışa daha dərinədən sıxılır, inadla oyanmaq istəmədən başını adyalın altında gizləyir. Bu gün dəfndir, işə getmək lazım deyil və daha çox yatmaq olar.

O, son dərəcə aydın yuxu görür. Böyük idman meydanında, yaxud xırda çınqıl səpilmiş boş yerdə təkdir. Səmada eyni böyüklükdə iki ideal dəyirmi disk var, biri ağappaq, ikincisi açıq-şəffaf, onlar yavaş-yavaş bir-birinə tərəf hərəkət eləyirlər, özü də şəffaf olan qeyri-şəffafın üzərindədir. Onlar birləşdikləri an Dovşanı qorxu bürüyür və qaçış yolundakı səs – səsgücləndirəndəki kimi – bildirir: *novruzgülü gəndalaşı udur*. Yuxarıdakı disk dayanmadan aşağı sürüşür, o vaxta qədər ki, aşağıdakını tamamilə bağlayır, hərçənd ki, o daha güclüdür, Dovşanın gözləri qarşısında cəmi-cümlətəni bir təmiz və solğun dövrə qalır. Ona aydındır: “novruzgülü” aydır, “gəndalaş” günəş, onun gördüyü isə – ölümün izahı – gözəl ölüm gözəl həyatı kölgədə qoyur. O, güclü, mənəvi ruh yüksəkliyiylə dərk eləyir ki, bu meydanı tərk eləməli və yeni etiqağın əsasını qoymalıdır. Onun üzərində disklər həyasızlıqla enir, səslər əks-səda verir və o, gözlərini açır. Çarpayısı yanında Cenis – əynində qəhvəyi tuman və qolsuz narıncı köynək dayanıb. Çənəsi altında Harrinin əvvəllər heç vaxt görmədiyi yağlı bir qırış var. Qəribədir ki, Harri arxası üstə uzanıb, o, demək olar

ki, həmişə ağı üstə yatır. Başa düşür ki, bu yuxudur, onun dünyaya deməyə sözü yoxdur və yenidən boğazını qəhər tutur. Harri qalxır, onun əlindən, halsız halda asılı qalmış azca kələ-kötür əlindən öpür.

Cenis adət elədiyi qaydada səhər yeməyi – südlü qarğıdalı yarması və həddindən artıq bişirilmiş qəhvə hazırlayır. Onlar Nelsonu götürərək dəfn üçün geyinməyə öz otaqlarına gedirlər. Dovşan narahatdır ki, Cenis yeriye bilir, o, bayılmış halda Harrinin daha çox xoşuna gəlirdi: əgər onlar küçədə gəzə bilirlərsə, deməli, onların kədərləri nəsə ikincidərəcəlidir. Harri heç cür tox bədənlərinin yerdə hərəkət elədikləri, ruhlarının isə əhəmiyyətsiz, xırda tələbatlardan başqa hər şeyə laqeydliklə bürünməsi ilə barışa bilmir. Onlar balaca oğulları ilə bir vaxtlar balaca olarkən özlərinin də getdikləri küçə ilə gedirlər. Bir vaxtlar süni buz fabrikindən lilli tullantılarının axdığı Potter-avenyu boyu olan xəndək çoxdan quruyub. Sifətlərini yaxşıca ayırd elədiyi o adamların artıq yaşamadıqları evlər qatarda gördüyün – boş kərpic fasadlarının sənə: burada adam, ümumiyyətlə, niyə yaşayır – tapmacasını verdikləri evləri xatırladır. Onu niyə burada yerləşdiriblər, niyə onun üçün üçüncüdərəcəli şəhərin – bütün ucsuz-bucaqsız preriya-ları, dağ silsilələri, səhraları, meşələri, şəhərləri və dənizləri olan mərkəzi və ölçüsü ayrılmalıdır? Sadələvh uşaq sirri – “istənilən yerin” sirri, son sualın prelüdü: “Mən niyə mənəm” – ürəkdə dəhşəti alovlandırır. Soyuq bədənini dəlib keçir və Dovşan hiss eləyir ki, ayaqları torpaqdan qopur, sanki, nəhayət, onun həmişə qorxduğu iş baş verib – o, hava ilə gedir. Küçə – nahamar zolaqdır, bu zolaq üzünə daş döşənmiş yol qazona, telefon dirəklərinin dişdiş, qırlı gövdələrinə gəlib çıxır – artıq ona heç nə demir. O heç kimdir, sanki, o yalnız olsa-olsa mühərrikin içində titrəmənin inikası olub və indi onun geriye yolu yoxdur. Ona elə gəlir ki, yanından adamların keçdiyi evlərin pəncərələri arxasında dayanıb və dünyalarının təbəddülata uğradığını heç nə ilə – qadınların sakit göz yaşlarından başqa heç nə ilə bildirməyən bu üçbaşlı ailənin necə addımladığına baxır. Cenisin göz yaşları şəh kimi nəzərə çarpmadan gəlib, sanki, onları şəhərin təmiz küçələrinin görkəmi çağırır.

Onlar mənzilə girəndə Cenis ucadan gələn inilti ilə onun sinəsinə qışılır. Ola bilsin, o gözləmir ki, otaqlar gün işığı ilə doludur. Elə bil, süd kimi ağ işıqda tərپənən tozdan yaranan dayaqlar döşəmənin ortasından hər yerə məsumluq çaları verərək çəp-çəp pəncərənin yuxarı kənarına qalxır. Onun divar şkaflı giriş qapısının yanındadır və buna görə də mənzildə dərhal dərinə getmək lazım deyil. O, televizora toxunmamağa çalışaraq şkaflın qapısını mümkün qədər geniş açır, əlini içəri soxur, sellofan torbadakı zəncirbəndi açır və göy kostyumunu çıxarır; bu, yun qış kostyumdur, ancaq onun başqa tünd rəngli kostyumu yoxdur. Nelson sevinə-sevinə mənzildə qaçır, vanna otağında çış eləyir, öz otağında özü ilə götürmək istədiyi köhnə rezin yenotunu tapır. Onun qurdalanması otaqdan təhlükəni qovur və onlar ürək eləyib divarda Cenisin əşyaları asılan öz yataq otaqlarına girirlər. Cenis yolda kreslonu göstərir.

– Bazar ertəsi səhər-səhər mən burada oturub günəşin doğmasına baxırdım.

Onun səsi adama hissiz gəlir, Harri bilmir Cenis ondan nə cavab gözləyir və heç nə demir. Onun nəfəsini gizlədir.

Yataq otağında xoş dəqiqə alınır. Cenis donunu və köynəyini çıxarır ki, köhnə qara kostyumunu yoxlasın və təkcə alt paltarında ayağını xalçanın üstünə qoyanda Harriyə bir vaxtlar tanıdığı – nazik topuqlu və biləkli, balaca başlı, utancaq qızı xatırladır. O hələ məktəbdə oxuyarkən alınmış qara kostyum əyninə dardır – doğuşdan sonra qarnı hələ də böyükdür. Ancaq bəlkə, o da anası kimi artıq kökəlməyə başlayıb. Cenis dayanıb yubkasını belində düymələmək istəyir, süddən şişmiş döşləri büstqalterdən çıxır. Hə, o, doğrudan da, kökəlib və bu, Harrinin xoşuna gəlir. O fikirləşir: *mənimdir, mənim qadınımdır*, ancaq Cenis qəddini düzəldir və onun ağlamış, qəzəbdən əyilmiş sifəti ani olaraq ona sahiblənmək sevincini söndürür. Cenis onun sinəsindəki qəhəri ağrı ilə əzən yüküdür. Bu, ifritəni Harri ömrünün sonuna kimi qayğıkeşliklə həyatda aparmağa məhkum olunub, o bazar ertəsindən uzaqdır:

– Əynimə gəlmir! – Cenis qışqırır, yubkanı çıxarır və onu iri yarasa kimi otağın o biri başına tolazlayır.

– Sənin başqa heç nəyin yoxdur?

– Mən neynəyim?

– Sakit ol. Gedək buradan, səninkilərin yanına qayıdaq. Bu mənzil sənəin əsəblərinə toxunur.

– Ancaq biz burada *yaşamalıy*q axı.

– Hə, ancaq bu gün yox. Gedək.

– Biz burada *yaşaya bilmərik*.

– Əlbəttə, bilmərik.

– Bəs harada yaşayacağıq?

– Sonra fikirləşərik. Gedək.

Cenis yöndəmsizcəsinə yubkanı əyninə çəkir, köynəyini geyir, arxasını ona çevirir və çəkingənliklə xahiş eləyir:

– Düyməni bağla.

Harri onun tərənəmzə onurğa sütunu boyu narıncı köynəyini düymələyərək ağlamağa başlayır. İsti göz yaşları gözlərini yandırır və o, çiçəkləyən alma ləçəklərinə oxşayan dəyirmi sulu ləkələrin salxımı içərisində uşaq düymələrini görür. Göz yaşları kirpiklərində ləngiyir, yanağı ilə axır və bu nəmişlik heyranedicidir. O, saatlarla ağlamaq istərdi – hətta bu qısa axın da yüngüllük gətirir. Ancaq kişilərin göz yaşları xəsis olur, onun göz yaşları mənzildən çıxanacan quruyur. Qapını bağlayarkən hiss eləyir ki, özünün bütün göz yaşı olmayan həyatını artıq bu qapının açılmasına və bağlanmasına itirib.

Nelson rezin yenotu özü ilə götürür və hər dəfə onu ciyildəməyə məcbur eləyərkən özünün qarnı ağrımağa başlayır. İndi şəhər zenitə yaxınlaşan günəşdən rəngsizləşib. Vaxt o qədər ləng gedir ki, adama elə gəlir, bütün baş verənlər dönə-dönə təkrar olunur. Otaqdan-otağa keçən Cenis anası ilə sakitcə qısa replika mübadiləsi eləyir. Sonra hər ikisi yuxarı gedir və yarım saatdan sonra Cenis əynində missis Springerin hər tərəfdən büzmələnməmiş qara donu aşağıda görünür, bu paltarda o, anasına çox oxşayır.

– Harri, sənəcə, mənə yaraşır?

– Lənət şeytana, nə danışsən? Sən moda sərgisi-nə hazırlaşsən? – deyər Harri qışqırır, dərhal da üzrxahlıq tonu ilə əlavə eləyir: – Güzəl görünürsən.

Ancaq artıq iş görüleb. Cenis qorxub bağırır, yuxarı qaçır, missis Springer Harriyə verdiyi azacıq təmkin dozasını geri götürür. Ev yenidən Harrinin qatil olması barədə dilə gətirilməyən əminliklərlə dolur. Harri bu fikri minnət-

darlıqla qəbul eləyir; hə, o qatildir, ona bağışlanmaqdan çox nifrət xoş gəlir, sanki, iflic vəziyyətində qala bilər; amansız nifrət onunçün sığınacaq kimi bir şeydir.

Gündüz saat birdir. Missis Springer otağa girir.

– Buterbrod istəyirsiniz?, – soruşur.

– Sağ olun, heç nə istəmirəm.

– Hər halda, bir şey yeyəydiniz.

Qadının – qayınanasının təkidi ona o qədər qərribə görünür ki, mətbəxə gedir. Nelson masa arxasında tək oturub şorba, çiy yerkökü və kolbasa buterbrodu yeyir. Onun görkəmi elədir ki, sanki atasına gülümsəyib-gülüm-səməyəcəyini bilmir. Missis Springer bütün bu vaxtı arxası ona tərəf dayanıb.

– O, gündüz yatıb? – Harri soruşur.

– Onu yuxarı apara bilərsiniz, – qadın cavab verir.

Yuxarıda, təkgöz ayı balasının olduğu otaqda Harri Nelsona tunəldən qorxan balaca “Çuçu” paravozu haqqında nağıl oxuyur. “Çuçu”nun artıq qorxmadığı vaxtadan Nelson yuxulayır, Harri aşağı qayıdır. Cənib öz otağında dincəlir; missis Springer onun donuna əl gəzdirir və tikiş maşınının çaqqıltısı quşların cəh-cəhinə, axşamüstü saatların boğuc səs-küyünə qarışır.

Həyət qapısı çırpılır və mister Springer qonaq otağına girir. Bütün pəncərə örtükləri salınıb və o, stulda oturmuş Harrini görəndə diksinir.

– Harri, hello.

– Hello.

– Mən məhkəmədə idim, Harri, koroner El Horstla söhbət elədim. Mənə söz verdi ki, adam öldürmək ittihamı təqdim edilməyəcək. Bununla hamı razıdır. Bədbəxt hadisə. O, demək olar ki, hamı ilə danışılıb, vaxtınız olsa, sizi görmək istəyir. Qeyri-rəsmi olaraq.

– Yaxşı.

Springer, heç olmasa, hansısa bəyənmə işarəsi gözləyərək ləngiyir.

– Onlar niyə, sadəcə olaraq, məni həbs eləmişlər? – Harri aydınlaşdırmaq istəyir.

– Bu, çox neqativ mövqedir, Harri. Məsələ ondadır ki, biz indi itkini necə qaytarmalıyıq.

– Hə, siz haqlısınız. Bağışlayın.

Qanunun torundan sürüşüb çıxması fikri onda ikrah hissi doğurur. Sənə heç kim kömək eləməyəcək, səni qarmaqdan heç kim açmayacaq.

Springer yuxarı, qadınların yanına gedir. Oradan küt tappıltı səsləri gəlir.

Harrinin arxası tərəfdəki şüşə servantda bahalı qab-qacaq cingildəyir. Saxta buxarının dolabındakı gümüş siferblatlı kiçik saatin göstərdiyinə görə hələ iki olmayıb.

Yəqin, onun qarnı son iki gündə, demək olar ki, heç nə yemədiyinə görə ağrıyır, o, mətbəxə gedir və iki qalet yeyir. Hər parça içərisini qazıyır. Ağrı güclənir. Parıldayan minalı qab-qacaq, şkafların podad əlcəkləri, sanki, onu itələyən və sıxan mənfi yük daşıyır. O, yanqaranlıq qonaq otağına qayıdır və pəncərədən dar şort geymiş on dörd yaşlarında iki qızın günəşin işıqlandırdığı səkidə necə veylləndiklərini görür. Onların bədənləri artıq yetişib, ancaq sifətləri hələ tamam korlanmayıb. Bu yeniyetmə qızlar məzəli olurlar – hamısının sifətində acgöz səbirsizlik var. Həddən çox konfet yeyirlər – bütün dəriləri sızanaqlıdır. Onlar tısbağa yerişilə sürünürlər – dəfndən qabaq vaxt necə uzanır – elə. Sanki, onlar nə qədər yavaş getsələr, tinin dalındakı hansısa möcüzəli çevrilməyə o qədər məruz qalacaqlar. Qızdırlar, onlar kiminsə qızlarıdır. Bax Cun da belə... O, Cun haqqındakı fikirləri özündən uzaqlaşdırır. Keçib-gedən, həyasızcasına qabarmış yancaqlı və öz seks saatlarını nəfəs dərmədən gözləyən qızlar zövqsüz və qeyri-real görünürlər, pəncərədən onları müşahidə eləyən o isə, olsa-olsa şüşədəki ləkədir. Niyə torpaq belə iyrenc murdar cücünü, sadəcə olaraq, süpürüb atmır. Harri öz əllərinə baxır və əlləri ona fantastik dərəcədə eybəcər görünür.

O, yuxarı gedir və üzünü, əllərini, boynunu səylə yuyur. Springerlərin qəşəng məhrəbasına toxunmağa ürək eləmir. O, əlləri yaş vannadan çıxarkən sakit dəhlizdə Springerlə rastlaşır və ona deyir:

– Mənim təmiz köynəyim yoxdur.

– Dayanın. – Springer pıçılıtlı ilə hay verir və ona köynək, qara taxmadüymələr gətirir.

Harri Nelsonun yatdığı otaqda geyinir. Gün işığı az qala uşağın ağır nəfəs almasının taktına uyğun xışıldayan

aşağı salınmış pərdələrin altından sürünür. Harri bütün gücü ilə geyinmə prosesini uzatmağa çalışırsa da, hər taxmadüymə ilə bir neçə dəqiqə əlləşirsə də, bütün bunlar onun gözlədiyindən xeyli az vaxt aparır. Yun kostyumda ona istidir, sanki, elə də əyninə deyil, ancaq pencəyi çıxarmaqda kiməsə – heç özü də bilmir kimə – rahatlıq gətirməyə nəşə ona mane olur. O, qüsursuz geyinmiş halda, dar köynəkdə barmaqlarının ucunda qonaq otağına enir və balaca şüşə masanın üstündəki tropik bitkiləri nəzərdən keçirərək orada oturur. O, başını yarpaqların bir-birini növbə ilə örtmələri üçün döndərib gözləyir ki, indicə qusacaq. İçərisi – möhkəm sıxılmış dəhşətli qəhər, heç cür partlamaq istəməyən bərk köpükdür. Saat cəmi 2:35-i göstərir.

O, hər şeydən çox valideynləri ilə qarşılaşmaqdan qorxur. Bədbəxt hadisə baş verəndən bu yana o hələ də onlara zəng vurmağa, ya da yanlarına getməyə ürək eləyə bilmir. Bazar ertəsi axşam missis Springer onun anasına zəng vurub dəfnə dəvət eləmişdi. Bundan sonra onun ailəsinin sükutu onda qorxu hissi yaratmağa başladı. Bir var yad adamlardan məzəmmət eşidəsən, bir də var – öz valideynlərindən. O, ordudan qayıdandan sonra atası təkə onu bilirdi ki, oğlunu mətbəədə işləməkdən imtina elədiyinə görə danlayırdı və axırda o dərəcəyəcən danladı ki, Harrinin qəlbində ona yer qalmadı. Qocanın bir vaxtlar ona göstərdiyi bütün yumşaqlıq və mehribanlıq heç nəyə çevrildi. Anası – tamam başqa məsələ, o hələ də diribaşdır, hələ də Harrinin həyatının göbəyinə bağlanıb. Əgər anası gəlsə və ona qulaqburması versə, o dözməz – ölər. O, bundan başqa nə gözləyə bilər ki? Missis Springer orada nə deyir desin, ondan – qazdan su daman kimi damır, çünki o, Harrinin yanından heç yerə gedən deyil, hətta Harriyə elə gəlir ki, qayınanası onu sevmək istəyir, ancaq anası ilə məsələ tamam başqa cürdür – o, Harrini sevə, yaxud sevməyə bilmir, onlar heç iki ayrı-ayrı adamlar deyillər, Harri onun qarnında yaranmağa başlayıb və əgər anası ona həyat veribsə, bu həyatı geri də ala bilər və əgər anası ondan üz çevirsə, bu, Harri üçün sonudur. Harri dünyadakı bütün adamlardan ən az onu görmək istəyir. O, tək oturaraq bu nəticəyə gəlir ki, onlardan kimsə – ya o, ya

anası – ölməlidir. Qərar kifayət qədər naqolaydır, ancaq Harri onun üzərinə dönə-dönə qayıdır, hələ ki hay-küy – bu, onun başı üstündə deyindən Springerlərdir – onu özü haqqında fikirlərdən bir qədər yayındır.

Bəlkə, yuxarı getmək lazımdır? Harri onlardan kimisə paltarsız görmək istəmir və axırda onlar bir-birinin dalınca – mister Springer yaraşlıq tünd-göy köynəkdə, Nelson qız kimi aşırma xırda kostyumda, madam duvaqlı fetr şlyapada və cod saplaqlı bənövşəyi giləmeyvə salxımı ilə, Cenis – anasının sancaqlanmış və dartılmış tumanında başdan-başa necəsə itirilmiş və formasız halda aşağı düşürlər.

– Sən gözəl görünürsən, – Harri təzədən ona deyir.

– İri qara maşın haradadır? – Nelson ucadan soruşur.

Onlar nəsə ləyaqətsiz bir şeyin intizarında və Dovşanla Springerlərin qonaq otağında itələşdikləri vaxt onların gümüşü siferblatlı saatın dəqiqələrinin necə keçdiklərinə baxaraq bayramın tez başlanmasından ötrü səbirsizlik göstərən geyinib-kecindirilmiş uşaqlara oxşamağa başlayırlar. Hamı dəfn kontorunun “Kadillak”ının evin qabağında dayandığını görüb pəncərəyə tərəf axışır, ancaq tabutçu piyada gedib qapının zəngini basdığı vaxt onlar artıq otağın ortasında zəhərli maddəsi olan bomba partlamış kimi küçəyə qaçırlar.

Dəfn kontorunun tutduğu bina əvvəllər yaşayış evi olub, ancaq indi elə bəzənib ki, heç bir yaşayış evini heç vaxt belə bəzəmir. Yumşaq açıq-yaşıl xalçalar addım səslərini boğur. Divardakı yarı bölünmüş xırda gümüş borular zəif işığı kölgələyir və ətrafda hər şey – divarlar, qapı-pəncərə pərdələri və başqa şeylər – onunla heç bir normal adamın yaşaya bilməyəcəyi qeyri-təbii tonda rənglənilib – narıncı dəniz dalğası və bənövşəyi – belə rənglərin tozu yanacaq-doldurma məntəqələrindəki unitazlarda mikrobları öldürür. Onları yandakı xırda narıncı otağa aparırlar. Oradan əsas salon görünür, orada bir neçə cərgədə düzülmiş stullarda altı adam oturub, onlardan beşi qadındır. Onun – Harrinin tanıdığı yeganə adam Peggi Qrinqdır. Onun yanında oğlu ora-bura qaçır – o yeddincidir. Əvvəlcə güman olunurdu ki, yalnız iki ailə iştirak eləyəcək, ancaq sonra Springer-

lər bir neçə yaxın dostlarını dəvət elədilər. Harrinin valideynləri hələ gəlməyiblər. Görünməyən sümüksüz əllər elektrik orqanın dilləri üzərində irəli-geri qaçır. İnteryerin adi çalarlara əks olan rəngi balaca ağ tabutun bəzəndiyi istixana gülləri ilə apogeyə çatır. Qızılı rənglə rənglənmiş tabut tünd-bənövşəyi örtüklə örtülür və yüksəkdə dayanır, Harriyə elə gəlir ki, örtük indicə düşəcək və sanki, sehrlı çubuğun hərəkətilə onların altında canlı körpə peyda olur. Cenis salona nəzər salır və dəfn kontorunun işçisi, qeyri-adi qırmızı fizionomiyalı gənc sarışın yan cibindən naşatır spirti ilə dolu kiçik flakon çıxardır. Cenisin anası flakonunu onun burnuna tutur, sifəti iyрэndiyindən əyilir, o, qaşlarını qaldırır və göz qapaqlarının nazik qatı altından göz alma-cığı bilinir. Harri onun əllərindən tutur və elə fırladır ki, o, salonda baş verənləri görməsin.

Yan otaqda pəncərə var, ondan uşaqların və avtomobillərin şütüdükləri küçə görünür.

– Ümidvaram ki, müqəddəs ata bizi unutmayıb, – qırmızısifət cavan oğlan deyir və özü pərt halda donquldadır. Bura, açıq-aydın onun xoşuna gəlir. Sanki, onun sifəti yüngülcə allanıb.

– Bu, tez-tez olur? – mister Springer soruşur. O, arvadının arxasında dayanıb və sifəti sarı bıçları altındakı ağızının qara quş yuvasını açaraq maraqla irəli əyilir. Missis Springer stulda oturub və ovcundakı duvağı sıxır. Bənövşəyi giləmeyvələr məftil saplaqda arabir əsirlər.

– İldə iki dəfə, – cavab gəlir.

Səkinin yaxınlığında köhnə tanış “plimut” dayanır; Dovşanın anası maşından düşür. O, giriş qapısına acıqlı baxışlarla nəzər salır. Harrinin ürəyi yerindən qopur və dilindən:

– Mənim valideynlərim gəldilər, – sözləri çıxır.

Hamı “farağat” vəziyyəti alır, Missis Springer qalxır, Harri onunla Cenisin arasında yer tutur. O, Springerlərlə bir cərgədə anasına islah olunduğunu, öz taleyilə barışdığını və onlarla da barışdığını göstərəcək. Kontorun xidmətçisi Enqstromların qarşısına çıxır. Harri görür ki, onlar gur işıqlandırılmış səkidə dayanıblar və hansı qapıdan girəcəkləri barədə mübahisə eləyirlər. Mim bir qədər kənardadır. O, ciddi kostyumda və kosmetikasız, Harriyə əvvəlki balaca

bacısını xatırladır. O, valideynlərinə baxarkən heç cür başa düşə bilmir ki, onlardan niyə qorxur.

Qapıda birinci anası görünür; o, bütün cərgəyə nəzər salır və qollarını açaraq Dovşana yaxınlaşır.

– Harri, onlar sənə başına nə oyun açılar? – ucadan xəbər alır, oğlanı qucaqlayır və sanki, onu yenidən ikisinin düşükləri səmaya geri aparmaq istəyir.

Səhnə başladığı kimi, sürətlə də qurtarır. Uşaq utancaqlığı ilə hərəkətə gələn Dovşan anasını itələyir və qəddini düzəldir. Anası, sanki, öz sözlərinin mənasını başa düşməyərək dönür və Cenisə qucaqlayır. Atasını nəsə mızıldanır və Springerin əlini sıxır. Mim yaxınlaşır, Harrinin çiyinini sığallayır, sonra çömbəlir və Nelsonun qulağına nəsə pıçıldayır – onlar ikisi ən balacalardır. Harri bütün bu adamların insani əlaqəsini duyar. Onun arvadı və anası bir-birlərinə yaltaqlanırlar. Anası qucağını sırf mexaniki olaraq açıb, ancaq onları özünün kədəri ilə canlandırır. Onun sifəti ağrıdan əyilib, pırtlaşıq, saçlı və tənəgfəs Cenis, bununla belə, onun hissələrinə hay verir, qara qolçaqlarındakı zəif əllər ona kədərlə yapışmış güclü bədəni qucaqlamağa çalışır. Missis Enqstrom onu bir-iki sözlə şərəfləndirir. Yerdə qalanlar qayğılıdırlar, yalnız Harri, özünü soyuq yüksəkliyində görür, anası – bizi yaraladıqlarımızı qucaqlamağımıza məcbur eləyən instinktlə hərəkət eləyir; həm də anası hiss eləyib ki, onların ikisi də qədimdən sərgerdan qalmış eyni qullar qəbiləsinə mənsubdur, sonra isə başa düşüb ki, oğlunu öz yanına qaytarsa da, yenə tərk olunacaq.

Harri fiziki olaraq duyar ki, onun anasının ürəyində bütün bu kədər mərhələləri necə genişlənir, o dərəcəyəcən ki, onun əlləri Cenisə qucağında get-gedə çox möhkəm sıxır. Nəhayət, o, gəlinini buraxır və nəzakətli nitqlə Springerlərə müraciət eləyir. Onlar onun ilk qışqırığını ağılsızlıq ağrısı kimi qulaqardına vururlar, axı onlar Harriyə heç bir pislik eləməyiblər, əgər biri o birinə pislik eləyibsə, bu, o özüdür. Onun azad olması onlar üçün nəzərə çarpmadan keçib. Onlar Harrinin yanında dayanarkən yenidən ondan uzaqlaşır. Anasının Cenisə müraciətlə dediyi: “Mənim qızım” sözləri izsiz-soraqsız yoxluğa gedir. Mim sallağı oturduğu vəziyyətdən qalxır, atası, Nelsonu

qucağına götürür. Onların bütün hərəkətləri onu yüngülcə kənara itələyir.

Bu arada onun ürəyi bir dövrəni, xarici aləmlə get-gedə daha az bağlı olan, daha seyrək mühitdə digər geniş dövrəni tamamlayır.

Hansısa başqa girişdən keçən Ekklz onları uzaqdan özünə çəkir. Yeddisi də özlərilə Nelsonu götürərək bir-birinin dalınca güllər düzülmüş salona keçirlər və birinci cərgədə oturlar. Qara paltarlı Ekklz ağ tabutun qabağında ölü duası oxuyur. Ekklzın onunla qızı arasında dayanması Dovşanı əsəbiləşdirir. O, birdən dərk eləyir: heç kim uşağın hələ də xaç suyuna salınmadığını xatırlatmadı. “Mən dirilmə və həyatdan ibarətəm, – dedi, – Allah, mənə inanlar ölsələr də diriləcəklər, mənə inanıb yaşayan hər kəs isə heç vaxt ölməyəcək”.

Bu kobud sözlər Harrinin başında, sanki, yöndəmsiz qaratomyuqlar kimi yeriyirdi; Harri onların özlərində hansı imkanları gizlədiklərini hiss eləyir, sifəti ciddi və ifadəsizdir. Səsi saxta gəlir. Bu adamların hamısı saxtadırlar, onun ölən qızından və qızılı haşiyəli ağ yeşikdən başqa hamısı.

“O, çoban kimi öz sürüsünü otaracaq quzuları qucağına götürəcək və sinəsində gəzdirəcək!” Çoban, quzular, əllər; Harrinin gözləri yaşla dolur. Adama elə gəlir ki, göz yaşları əvvəlcə onu dəniz kimi basır və yalnız lap axırda duzlu su gözünə düşür. Onun qızı ölüb. Cün onun yanından çıxıb gedib; ürəyi kədər içində boğulur, get-gedə itkinin dibsiz boşluqlarında daha dərinə enir. O, bundan sonra qızının ağlamasını heç vaxt eşitməyəcək, onun mərmər dərisini görməyəcək, heç vaxt əlində onun yüngül bədəninə duymayacaq, səsinə cavab olaraq göy gözlərini necə gəzdirdiyini görməyəcək.

Onlar qəbiristanlığa gedirlər. O, atası, Cənisin atası və dəfn kontorunun xidmətçisi ağ yeşiyi katafalkda aparırlar. Yeşik ağırdır, ancaq bu, təkcə taxtanın ağırlığıdır. Onlar maşınlarda yərbəyer olurlar və küçə ilə dağa tərəf gedirlər. Qəsəbə mərasimi görüb susur; əlində mələfə ilə dolu zənbil həyəət çıxan qadın gözləyir, top atan oğlan uşağı qaçdığı yerdə dayanır və onların necə keçib-getdiklərinə baxır. Onlar döymə dəmir tağla süslənmiş iki qranit dirəyi arxada qoyurlar. Gündüz saat dördə qəbiristanlıq gözəldir.

Qulluq edilmiş yaşıllıq yarıyuxulu vəziyyətdə yamac boyu günəşin şəfəqlərinə paralel olaraq enir. Qəbirüstü daşlar uzun qrifel kölgə salır. Mərasim torpaq və qiji iyi verən kiçik yaşıl talvara tərəf yönələrək xırçıldayan mavi çınqıl səpilmiş xiyaban boyu ikinci sürətlə sürünür. Maşınlar dayanır. Hamı çıxır. İrəlidə meşə tünd aypara şəklində əyilir – qəbiristanlıq onunla qəsəbə arasındakı hündür yamacda yerləşir. Ayaqları altında borular tüstülənir. Lap qıraqda başdaşının yeyilmiş dişləri arasında mexaniki qazonbiçəndə bir nəfər hərlənir. Qaranquşlar böyük dəstə ilə xırda daş evə – türbəyə enir və yenidən göyə millənirlər. Ağ tabutu təkərlər üstündə katafalkın dərin bətnindən çıxarıb, onu balaca, demək olar ki, kvadrat, ancaq çox dərin qəbirin üstündə saxlayan qırmızı burazla ustalıqla diyirlədirlər. Sakit cırıltı və gərgin niqqıltılar sükut şüşəsini cırmaqlayır. Sakitlik. Öskürək səsləri. Gülləri onların dalınca gətiriblər, onlar buradadır, qom halda çadırın altına qoyulub! Harrinin arxasında üstü ot kubikləri ilə örtülmüş, onu yerinə haçan qoyacaqlarını gözləyən səliqəli torpaq təpəcik qoxusu ilə nəfəs alır. Tabutçular özlərindən razı halda çəhrayı əllərini şalvarlarının paçası qarşısında tutublar. Sakitlik.

“Allah – mənim keşşimdir, mənim heç nəyə ehtiyacım olmayacaq”. Ekkllzin səsi açıq səma altında zəif eşidilir. Mexaniki otbiçənin uzaq tiqqıltısı aramla kəsilir. Dovşan həyəcanından və gücündən titrəyir, o arxayındır ki, qızı göylərdədir. Bu əminlik Ekkllzin deklamasiyasını canlı bədən dərinini tamamlayan kimi tamamlayır. “O, İlahi, yəqin, sevimli oğlun balaca uşaqları qucağına götürən və onlara xeyir-dua verən sevimli oğuldur, onları şəfqətlə himayə elə, sənə yalvarırıq, bu körpənin ruhunu qəbul elə, onu öz zəifləməyən qayğın və məhəbbətinlə əhatə elə və bizim hamımızı övladin, İsa Məsihin göylər aləminə apar. Amin”.

– Amin, – missis Springer pıçılı ilə təkrar eləyir.

Hə. Bu da belə. O hiss eləyir ki, onu əhatə eləyənlərin hamısının başları başdaşı kimi tərənəməzdir, hamısı ota, istixana güllərilə qarışib, hamısı – dəfn kontorunun xidmətçiləri, qəbiristanlığın otbiçəninini saxlayan görünməyən gözətçisi – hamısı burada onun xaç suyuna salınmayan körpəsinə göylərə uçmaq üçün qüvvə verməkdən ötrü bir yerə toplaşblar.

Elektrik açarı burulur, burazlar tabutu qəbrə endirməyə başlayır, sonra təzədən dayanır. Ekkiz qapağın üstündə qumdan xaç şəkli çəkir. Qum dənələri bir-birinin dalınca oyma qapaqdakı çökəyə diyirlənir. Kiminsə çəhrayı əli əzilmiş ləçəkləri kənara atır. “Bütün kədərlənənləri öz xeyir-duanla himayə elə, onların bütün ağırlıqlarını öz çiyinlərinə al...”

Burazlar yenə cınıldamağa başlayır. Dovşanın yanında dayanan Cenis səndirəyir. Harri onun qolundan tutur və hətta parçadan onun istiliyini duyur. Meh əbaları şişirdir və xışıldadır. Burunlarına gül ətri qalxır. “...Və müqəddəs ruh sənə köməyin olsun, qorusun, indi yuxuladığın vaxt və həmişə. Amin”.

Ekkiz dua kitabını bağlayır. Bir-birinin yanında duran Harrinin atası və Cenisin atası gözlərini qaldırır və qırırlar. Tabutçular öz dilək-dəsgahları ilə əlləşməyə başlayırlar, stropları qəbirdən çıxarırlar. Buradakıların hamısı günün altına çıxır. Onların bütün ağırlıqlarını öz çiyinə al... Səma onu salamlayır. O, özündə nəşə qəribə güc qabarması duyur. Sanki, uzun müddət qaranlıq mağarada sürünüb və nəhayət, iri, heybətli sıldırımın lap kənarında işıqlı ləkə görüb.

O dönür və Cenisin kədərdən kültəmiş sifəti ona işıq salır.

– Mənə baxma, – deyir Harri. – Onu mən öldürməmişəm.

Sözlər onun indi hamıya qarşı hiss elədiyi sadəliyə uyğun olaraq ağızından çox aydın çıxır. Bir-biri ilə sakit-cə söhbət eləyən başlar birdən bu dərəcədə gözlənilməz, amansız səşə çevrilirlər.

Onlar Harrini düz başa düşməyiblər. O, vur-tut aydınlıq gətirmək istəyir. O, sözlərini izah eləyir:

– Hamınız özünüzü elə aparırsınız, sanki, bunu mən eləmişəm. Mən heç yaxınlıqda belə olmamışam. Hamısını bu eləyib.

Harri Cenisə tərəf dönür və onun şillədən yumşalan kimi görünən sifəti Harriyə ümitsiz dərəcədə uzaq görünür.

– Yaxşı, hər şey qaydasındadır, – deyir. – Axı sən də bilərəkdən eləməyibsən.

Harri onun əlindən tutmağa çalışır, ancaq Cenis əlini, sanki, tələdən çəkir və o saat onun başının üstünü alan valideynlərinə baxır.

Harrinin sifəti alışıb-yanır. O, möhkəm pərtidir. Ürəyi bağışlamaqla dolu idi, ancaq indi orada yalnız nifrət qalıb. Harri onun sifətinə nifrət eləyir. Cenis kordur. O, Harri ilə həqiqəti bölüşə bilərdi, adicə həqiqəti, ancaq bundan üz çevirdi. Harri görür ki, hətta doğma anasının da üzündə dəhşət var, o sarsıldığından ağarıb, onun qarşısında divar kimi dayanıb. Anası əvvəlcə soruşur ki, onlar Harrinin başına nə oyun gətiriblər, indi isə bunu özü eləyir. Harrini boğucu ədalətsizlik hissi kor eləyir. O, geri dönür və qaçır.

Dağlara, təntənə ilə dağlara tərəf. O, qəbirüstü daşların arası ilə manevr eləyir. Qəbirlərin arasında yağ kimi sarı zencirotları parıldadır. Arxadan Ekkklzin səsi eşidilir:

– Harri! Harri!

O hiss eləyir ki, Ekkklz onun dalınca düşüb, ancaq çevrilib baxmır.

O, daşların arası ilə küncləri kəsələyir və qazonların üstü ilə meşəyə tərəf götürülür. Ağacların tünd ayparasına kimi məsafə qəbirlərin yanındakına görünənə nisbətən uzaqdır. Bədəni ağırlaşır: yamac dik yuxarı qalxır. Ancaq yumşaq qəbiristanlıq torpağı onu ruhlandırır, cüzi meyilli təpəciklər ayaqlarını yaylı eləyir; bu, tamaşaçıların, sıx kütlələrin əhatə elədiyi idman meydançasındakı qaçışı xatırladır. O, meşənin irəli uzanmış əllərinə tərəf atılır və ayparanın mərkəzinə doğru hərəkət eləyir. Ancaq meşə onun fikirləşdiyi kimi elə də etibarlı sığınacaq deyil. Əgər geri dönsə, aşağıdakı yarpaqların içindən qəbiristanlıq görünər, orada balaca yaşıl çadırın yanında onun qoyub gəldiyi insan varlıqları yığılıb. Artıq Ekkklz onlarla Dovşan arasındakı yolun yarısındadır. O dayanıb. Qara sinəsi qalxıb-enir. Bir-birindən aralıda yerləşən gözləri aramsız olaraq meşəyə baxır. Yerdə qalanlar – qara libaslı yoğun saplaq – vurnuxurlar, manevr eləyirlər, plan qururlar, müştərək güclərini yoxlayırlar, bir-birlərini dəstəkləyirlər. Onların ağarmış sifətləri meşə tərəfə lal siqnallar ötürürmüş kimi od tutub yanır, ikrah hissi, yaxud ümitsizliklə geri çevrilirlər, sonra yenidən, sanki, ovsunlanmış kimi birbaşa qürub eləyən

günəşin siqnalını verirlər. Yalnız bircə Ekklin baxışı tərpənməz qalır. Yəqin, o, təzədən təqibə başlamaqdan ötrü güc toplayır.

Dovşan əyilir və ziqzaqla qaçır. O, kolların və meşə talasındakı cavan ağacların içindən keçərkən üz-gözünü və əllərini cırrır. Bundan belə meşə seyrəkləşir. Şamağac-ları başqa bütün bitkiləri udur. Onların qəhvəyi iynələri nahamar torpağı sürüşkən örtüyə bürüyür, güc işığı nazik yarıqlara bir ölü döşənəyinin üstünə düşür. Bura yarıqaranlıq, ancaq çardaqdakı kimi istidir; görünməz axşam günəşi adamların başı üzərindəki yaşıl kirəmiti yandırır. Quru aşağı budaqlar göz bərabərindədir. Sifəti və əlləri cızıldığından yanır. O dönür ki, arxada kiminsə qalıb-qalmadığına baxsın. Onu heç kim təqib eləmir. Uzaqda, şam tunelinin lap axırında, onun dayandığı yerdə nəşə yaşıl bir şey parıldayır – ola bilsin ki, qəbiristanlığın yaşıllığıdır, ancaq o, ağacların təpəsindəki səma parçaları kimi uzaq görünür. O, dönərkən cəhətləri itirir. Ancaq ağacın gövdələri cərgə ilə dayanır və o hey dağa qalxır. Bir az da yuxarı getsə, axırda dağın döşü ilə salınmış piyada yoluna çıxacaqsan. Yerdə qalanların yanına yalnız aşağı enməklə qayıtmaq olar.

Artıq ağaclar cərgə ilə addımlayır, bir-birlərinə möhkəm sıxılıb. Burada onlar daha qocadır, onların altındakı qaranlıq daha sıx, yamac daha dikdir. İynəli adyalın altından üstündə şibyə bitmiş daşlar gözə dəyir; yıxılmış ağac gövdələri cığırın üstündə qəribə caynaqlı pəncələrini qabardıb. Həmişəyaşıl bitkilərin təpələrində deşik əmələ gələn yerdə ətirli giləmeyvələr və sarı otlar uzanıb qalxmışdı. Bu açıq çəmənlik – onlardan bəzisi dağın yamacından qürub eləyən günəşin çəpəki şüalarını tutmaq üçün kifayət qədər iri idi – ətrafdakı qaranlığı daha çox qatılaşıdır və o, onların yanında dayandığı vaxt qəfil çökən sakitlikdən şüuruna ətrafdakı qəhvəyi tuneli dolduran pıçıltı gəlib çatır. Ağac-lar o qədər hündürdür ki, sivilizasiyanın ən cüzi əlamətləri, hətta heç bir təmizlənmiş sahə belə görünmür. O, işıq dəryasına qərğ olduğu halda qorxu hissi keçirməyə başlayır. O, gözə həddindən artıq tez dəyir, bürüncəkli pıçıldeşən ayı və digər adsız nəhəng varlıqlar onu aydınca görürlər. Bu işıq quyularında köməksiz halda asılı qalmaqdansa,

daşlardan, çürüyən ağac gövdələrindən və sürüşkən iynələrdən keçib təhlükənin qabağına atılmaq yaxşıdır. Qaranlıqda həşəratlar onun dalınca uçuşur, tərinin qoxusu dəfolunmaz cazibədir. Onun sinəsi qalxıb-enir, ayaqları ağrıyır, dağa qalxarkən hərdən çalaya düşür və iynələrin altında gizlənmiş yastı daşlara ilişir. O, dar göy pencəyini çıxarır, büküb qoltuğuna vurur. Hey boylanmaq istəyilə mübarizə aparır, ancaq arxada meşənin lal-kar, ölü sakitliyindən başqa heç nə yoxdur və yalnız onun qorxusu gövdələr arasındakı əyri-üyrü sahəni canlı fəndgir hədə ilə doldurur – o, dönməyə macal tapmamış bu sakitlik hər dəfə görmə sahəsində gizlənə bilir. Başını çevirmək lazım deyil. O, öz-özünü qorxudur. Uşaq vaxtı bu meşəli yamacla tez-tez qalxırdı. Ancaq ola bilsin, uşaq vaxtı onu nəşə qoruyurdu, indi bu yoxdur; heç cür inanmaq olmur ki, meşə onda da belə qaranlıq olub. Meşələr – qaranlıqlar da böyüyür. Qaranlıq tamamilə qeyri-təbiidir; hörümçək toru kimi nazik budaqlar barmaq kimi fasiləsiz olaraq sifətində gəzir; günün günortaçağı qaranlıq səmanın acığına – sanki, lal meymun kimi düz Harrinin başı üstündə ağacın bu tərəpindən o tərəsinə atılır.

292

Hey əyildiyindən beli ağrıyır. Lazım olan tərəfəmi gedir? O, uşaq vaxtı meşəyə qəbiristanlıq tərəfdən girməyib. Yəqin ki, cəmisi bir neçə yard soldan yol keçən zaman dağın lap donqarı boyu dik halda yuxarı dırmaşmaq axmaqlıqdır. O, düz hərəkət eləməyə çalışaraq sola çəkilir; meşənin pıçılısı artır və ürəyində ümid isinir – elədir ki var, yol yaxındadır. O, hər addımda yolu, aydın ağ dirəkləri və şütüyən metalın yel kimi ötüb-keçən parlısını görəcəyini gözləyərək tələsik kolluqların içindən soxulub keçir. Birdən yamac onun ayaqları altında qırılır. O, donub qalmış kimi, dik sıldırımın kənarında dəhşət içində dayanır, lap yaxın yamac davam gətirə bilən və dərəyə dərin alatoranlıığı indicə söndürməyə hazır kimi kölgə salan ölü ağacların gövdəsinə yapışmış tükü bədənələrlə örtülüb. Bu qaranlıqda hansısa düzbucaqlı görünüb yox olur və Dovşanı dərənin dibində zirzəmi və baxımsız evin çökmüş, qumdan qurulmuş divarları olduğu gümanı bürüyür. O, təəssüflə görür ki, azıb və yenə aşağı gedir; hər şeyə əlavə olaraq qulaqlarında dəhşətli güyültü var, sanki, bu,

insanın zəng çalan kor həyat dünyasına soxulmasının yarıuçuşmuş şəhadətnaməsidir ki, onun səsi kainatın lap o başına gedib çatır. Bu torpağın haçansa insan yaşayan yer olması fikri, onun adamlar tərəfindən tapdaq edilməsi, təmizlənməsi və becərilməsi havanı qiji basmış yamacı onun yanına qəbirdən çıxan uşaqlar kimi yuxarı dırmaşan qara kabuslarla doldurur. Yəqin ki, burada uşaqlar yaşayırmışlar, çit donlu kök qızlar su gətirməyə bulağa gedirmişlər, oynaya-oynaya ağaclarda yazı qazırmışlar, sonra isə zirzəmidə qoyulmuş taxtaların üstündə qocalır və pəncərədən Harrinin dayandığı həmin bu uçuruma sonuncu nəzərlərini salaraq ölürmüşlər. Ona elə gəlir ki, burada xırda günəş gölməçəsində olduğundan daha tez görünən və köməksizdir; onda dumanlı hissələr yaranır, guya, iri qığılımla işıqlandırılıb, onun vasitəsilə ölü materiyanın kor tığlanması öz-özünü hansısa müdhiş ilahi qüvvənin əmrilə əlbəyaxa olan bir-birinə əks iki dünyanın toqquşması ilə işıqlanmış qığılımla dərk eləyir. Onun bütün içalətı ağzına gəlir; qəfildən qulaqları səs eşitməkdən ötrü açılır. O, yenidən dağa dırmaşır, qatılaşan qaranlıqda budaqları səs-küylə sındıra-sındıra, bərk qaranlıqda ağacdandağaca uçan naməlum canlının səsinə batırmağa çalışaraq, ona nəşə qışqırıb deməyə çalışır. Aldadıcı işıqda hiyləgər sıldırım qıvrıqlaraq ondan canlı kimi uzaqlaşır.

Elə işıqlaşır ki, o, əvvəlcə üstü iyənə yığıcı ilə örtülmüş köhnə konserv qutularını və butulkaları seçir. O, təhlükəsiz yerdədir, yola çıxıb. Çəpərdən keçərək bütünlüklə qəddini açır. Gözlərinin qıraqlarında qızılı qığılımlar yanıb-sönür. Asfalt, çəkmələri altında xırçıldayır və ona elə gəlir ki, yorğunluğun uzaqdan gələn valehedici səsinin boşluğu yeni həyatın başlanmasını bayram eləyir. Soyuq hava kürəyinin ortasını qamçılıyır – haradasa, kolluqda qoca Springerin köynəyi yuxarıdan aşağıyacan əynindən çıxdı. O, meşədən “Belveder” otelindən, təxminən, yarım mil aşağıda çıxdı. Sanki, onu qarmağından barmaqla asılıqana keçirəcək göy pencəyini yöndəmsizcəsinə çiyinə atıb küçədə addımladığı vaxt ona elə gəlir ki, Cenis, Ekklz, anası və onun bütün günahları haradasa, min mil uzaqda qalıb. O, sanki, kiməsə açıqca göndərirmiş kimi Ekklzə zəng vurmaq qərarına gəlir. Ekklz onu sevir, ona inanırdı və heç

olmasa, zəng eləməyə layıqdır. Dovşan nitqini məşq eləyir. *Hər şey okeydir, – ona deyəcək. – Mən yola düşmüşəm. Yəni demək istəyirəm ki, yollar çoxdur, siz narahat olmayın. Hər şeyə görə sağ olun.* Əsas odur ki, Ekkklz dilxor olmasın.

Dağın zirvəsində hələ də aydın gündüzdür. Səmanın ənginliklərində yığın-yığın xırda buludlar üzür, sanki, bir dəstə uşaqdır. Otelin ətrafında cəmi bir-iki maşın var. 52-ci ildə buraxılmış üzü üzler görmüş “pontiac” və 51-in “mercedes”i, “Springer Motors” belə firmaları ciblərində prezervativ və bankda yüz dolları olan bura gələn sızanaqlı yeniyetmələrə satırlar. Kafeteridə belə tiplərin bir neçəsi “ARAMSIZ BESTSi” adlı Çin bilyardı oynayırlar. Onlar Dovşana arif adam görkəmilə baxırlar, hətta biri qışqırır:

– O, sənin köynəyini belə cırıb?

294

Ancaq qəribədir ki, onlar onun haqqında didilib-dağılmış görkəmindən başqa heç nə bilmirlər. Saat altıya iyirmi dəqiqə qaldığını göstərir. O, qəhvəyi divarda asılmış avtomata yaxınlaşır və telefon kitabçasında Ekkklzin nömrəsini axtarır.

– Alo? – Ekkklzin arvadı quru-quru cavab verir.

Dovşan gözünü yumur və göz qapaqları altındakı qır-mızılda qadının çilləri rəqs eləyir.

– Salam. Mən möhtərəm Ekkklzlə danışa bilərəmmi?

– Kimdir soruşan? – səsi rəsmi gəlir, əla bilir kimdir.

– Harri Enqstrom. Cek evdədir?

Xəttin o ucunda dəstəyi asırlar. Ay qancıq! Yazıq Ekkklz, yəqin, orada oturub, qan ağlayır, gözləyir ki, ona zəng vuracağam, bu isə ona deyir ki, səhv düşüblər. Fağır belə qancıqla evlənib. Dovşan da dəstəyi asır, onsentiyyə cingildəyərək düşdüyünü eşidir və hiss eləyir ki, bu uğursuzluğa görə hər şey xeyli dərəcədə adiləşdi. O, avtomaşın dayanacağını keçib-gedir.

Arxada, kafeteridə o qadının, yəqin ki, yazıq yorğun oğlanın qulağını doldurduğu bütün zəhər qalıb. O, şapalaq haqqında Ekkklzə necə danışdığını təsəvvür eləyir və Ekkklzin gülüşünü açıq-aydın eşidir, özü də gülümsəyir. O, Ekkklzi həmişə gülən kimi xatırlayacaq, onda nəsə adamı müəyyən məsafədə saxlayan bir şey var, bu, yəqin, burnunda danışmaq manerasıdır, ancaq o, güləndə məhrəm oğlan

olur. Əgər solğun yapışqanlı fasadı keçərək ona arxadan yaxınlaşsan, onun özünə əmin olmaması xüsusi kədər doğurardı – nə düşündüyünü birbaşa demək əvəzinə, o yalnız qaşlarını tərpədir və bütün sözləri müxtəlif səslə deyir. Nəticədə ondan yaxa qurtaranda yüngülləşmək pis olmur.

Avtodayanacaqdan Bruerə mənzərə açılır – o, aşağıda tozlu boz xalça kimi sərilib. Bəzi yerlərdə artıq işıqlar yanıb. İri neon günəbaxan şəhərin mərkəzində kiçik marqaritka gülü kimi görünür. İndi buludlar aşağıda çəhraylaşıb, ancaq yuxarıda, göy qübbəsinin lap altında lələkli buludların solğun və təmiz quyruqları hələ də havadan asılı qalıb.

O, tez pilləkənlə dağdan enir, adamların hələ də tennis oynadıqları parkdan keçir, Uizer-stritlə aşağı gedir, pencəyini geyir və Sammer-stritlə qalxır. Ürəyi həyəcanlı intizarla döyünür, ancaq indi o, heç olmasa, yerindədir, sinəsinin ortasındadır. Onun içərisində Bekkiyə görə yaranan əyri ilgək yox olub; o, qızını səməyə köçürüb, hiss eləyir ki, qızı artıq oradadır. Bunu Cenis də hiss eləyəydi, o, bəlkə də, qalardı. Ya yox? Çöl qapı açılır və yaylığını polyaksayağı bağlamış qarın burnunun altında nəsə mızıldayaraq F.Ks. Pelliqriminin mənzilindən çıxır. O, Rutun zəngini basır.

Zummer cavab verir, Harri tez daxili qapını açır və pilləkənlə yuxarı qaçır. Rut meydançaya çıxır, aşağı baxır və deyir:

- Çıx get.
- Hə? Haradan bildin mənəm?
- Arvadının yanına qayıt.
- Qayıda bilmərəm. İndicə onun yanından qaçmışam.

Rut gülür; Harri pilləkənin axırdan əvvəlki pilləsindədir və indi onların sifətləri bir səviyyədədir.

- Sən elə hey onun yanından gedirsən.
- Yox, bu dəfə hər şey başqa cürdür. Hamısı heç nəyə yaramır.

– Sən özün heç nəyə yaramırsan. Mənimlə də sənin aranda heç nə alınmadı.

– Niyə? – O artıq sonuncu pillədədir və həyəcanlanmış, köməksiz halda Rutun hansısa bir yardığındadır. Harri fikirləşir ki, onu görəndə instinkt ona necə hərəkət eləməyi deyəcək, ancaq cəmi bir neçə həftə keçsə də, hər

şey nəyə görə başqa cür olub. Rut dəyişib, hərəkətləri daha hövsələli olub, beli enlənib, göy gözləri adama artıq boş görünür.

Rut ona onunçün tamam yeni olan nifrətlə baxır.

– *Niyə?* – düşünülməz dərəcədə sərt tonda təkrar eləyir.

Təəccüb bir anlığa amansızlığı yumşaldır.

– Bu lap yaxşı, – o, bir dəqiqəlik zəiflikdən istifadə eləyərək qızı otağa itələyib salır. İtələmə Rutun bədəninin onun əlləri altında necə olduğu xatirələrini oyadır.

– Lap yaxşı, – Harri qapını örtərək təkrar eləyir. O, qızı qucaqlamaq istəyir, ancaq Rut onu itələyir və kreslonun arxasına çəkilir. Vəziyyət ciddidir – qız onun boynunu cırmaqlayıb.

– Çıx get, – deyir Rut, – *çix get.*

– Məgər mən sənə lazım deyiləm?

– *Lazım deyilsən?* Sən? – qız qışqırır.

Harrinin sifəti gərgin – isterik notlardan ağrıyıb əyilir, o hiss eləyir ki, qız bu görüşü elə tez-tez təsəvvüründə canlandırır ki, artıq hər şeyi deməyi qəti qərara alıb, bu işə həddən artıq çox olacaq. Harri kreslodə oturur. Ayaqları ağrıyır.

– Sən mənə çıxıb getdiyin o gecə lazım idin, – deyir Rut. – Yadındadır, mənə necə lazım idin?

– O, xəstəxanada idi, – Harri cavab verir. – Mən getməli idim.

– Aman Allah, nə yaman ağıllısan. Aman Allah, nə müqəddəssən. Sən getməli idin. Sən həm də qalmalı idin axı. Bilirsən, mən o qədər axmaq idim ki, heç olmasa, zəngini gözləyirdim.

– Mən zəng vurmaq istəyirdim, ancaq istəyirdim, hər şeyi təzədən başlayım. Sənin hamilə olduğunu bilmirdim.

– Bilmirdin? Necə bilmirdin? Uşağım var – gerek biləydin. Hey ürəyim bulanırdı.

– Mən sənə olan vaxt?

– Aman Allah, əlbəttə. Niyə sən hərdən bir öz qiymətli dərinədən kənara boylanmayasan?

– Yaxşı, mənə niyə demirdin ki?

– Niyə? Nə xeyri? Onsuz da, səndən heç bir kömək gözləmək lazım deyil. Sən boş yersən. Bilirsən niyə

demirdim? Gülməlidir, ancaq qorxurdum ki, bilsən, məni atarsan. Sən heç vaxt məni qoymurdun tədbir görüm, ancaq qərara gəlmişdim, bir halda ki, bu baş verib, sən məni atacaqsan. Ancaq məni, onsuz da, atdın. Niyə çıxıb getmirsən? Xahiş eləyirəm, çıx get. Birinci dəfə də xahiş eləmişdim gedəsən. O lənətəgəlmiş birinci dəfə. Xahiş eləmişdim. Burada sənə nə lazımdır?

– Burada qalmaq istəyirəm. Belə doğru olar. Qulaq as, çox şadam ki, hamiləsən.

– Çox gec şad olursan.

– Niyə? Niyə çox gec? – O, keçən dəfə Rutun evdə olmadığını xatırlayıb qorxdu. İndi o buradadır, o vaxtsa yox idi. Hamı bilir ki, qadınlar bunu eləməkdən ötrü evdən gedirlər. Filadelfiyada belə yer var.

– Sən burada necə otura bilirsən? – Rut soruşur. – Anlamıram, burada necə otura bilirsən – indicə öz uşağını öldürübsən, indi isə burada oturursan.

– Sənə kim deyib?

– Hörmətli dostun. Daha bir müqəddəs. Yarım saat əvvəl zəng vurmuşdu.

– O, aman Allah. O, hələ də cəhd göstərir.

– Dedim ki, burada yoxsan. Dedim ki, olmayacaqsan.

– Zavallı körpəni mən öldürməmişəm. Cenisdir. Necə oldusa axşam ona açıqladım və sənin yanına gəldim, o isə içib keflənib, yazıq qızçıqazı vannada boğub. Məni bu barədə danışmağa məcbur eləmə. Bəs sən harada idin?

Rutun heyrətdən dili tutularaq ona baxır, sakitcə dil-lənir:

– Qulaq as, sən, doğrudan da, ölüm toxumu səpirsən.

– Heç nə eləməyibsən?

– Sus. Sakit otur. İndi mənə hər şey aydındır. Sən ölümün özündən başqa heç kim deyilsən. Sən, sadəcə olaraq, dodaqlarında ölüm öpüşü hər yanda veyllənirsən. Rədd ol. Düz sözümdür, Dovşan, sənin bircə görkəmindən ürəyim bulanır. – Bu sözlərin səmimiliyinin özü Rutun bütün gücünü alır və o stulun – onların oturub çörək yedikləri stullardan birinin – söykənəcəyindən yapışıb gözlərini və ağzını açaraq onun üstündən əyilir.

Həmişə səliqəli geyinməyi ilə öyünən və ona baxmağın xoş olduğunu fikirləşən Dovşan bu səmimiyyətdən

qızarır. O hesablamışdı ki, özünü burada yenə ağa kimi hiss eləyəcək, yenə ona üstün olacaq, ancaq səhv eləyib. O, dırnaqlarındakı iri ağ ayparaya baxır. Gerçəkliyi qəfildən duyma onun əllərini və ayaqlarını iflic eləyir; onun uşağı həqiqətən də ölüb, onun fatihəsi həqiqətən də oxunub, bu qadın ondan həqiqətən də iyranir – onu görəndə həqiqətən də ürəyi bulanır. O, bunları dərk eləyib hər şeyi almaq istəyir, istəyir ki, onu qəti olaraq divara dirəsinlər və inciksiz halda soruşur:

– Abort elətdiribsən?

Rutun üzü səyriyir və xırıltılı səslə cavab verir:

– Bəs sən necə bilirdin?

Harri gözlərini yumur və nahamar dirsəkaltının barmaqlarının ucunu necə cırmaqladığını hiss eləyərək dua eləyir. *O ilahi, gözəl Allah, yox, bunu götürmə, sən artıq birini alıbsan, qoy heç olmasa, bu sağ qalsın.* Çirkli bıçaq onun içindəki dolaşq qaranlıqda burulur. O, gözlərini açıb Rutun ədəbsiz pozasında görür ki, Rut ona əzab vermək məqsədilə belə deyir.

– Eləməyibsən? – Harri, səsində ümid soruşur.

Rutun sifətindən tutqun kölgə ötüb-keçir.

– Yox, – deyir Rut, – yox. Eləmək lazımdır, ancaq mən hey ləngidirəm. İstəmirəm.

Harri diksinib yerindən sıçrayır, Rutu ikiəlli, qucağını boşaltmadan, əksinə, sanki, magik halqaya alaraq qucaqlayır, o, Harrinin təmasından səksənib əzələli ağ boynu üstündən başını geri çevirirsə də, Harriyə yenidən onun üzərində üstünlüyə nail olması hissi qayıdır.

– Gözəl, – deyir Harri. – Bu necə gözəldir!

– Bu, həddən artıq iyranir idi, – Rut deyir. – Marqaret hər şeyi düşünmüşdü, ancaq mən... Mən hey fikirləşirdim...

– Hə, – deyir Harri. – Hə. Afərin sənə. Mən elə şadam ki... – deyir və üzünü onun yanaqlarına sürtür. Onun burnu nəmlidir – qoy qalsın, qoy qalsın, – o xahiş eləyir.

Rut bir saniyəliyə sanki öz fikirlərinə diqqət eləyərək hərəkətsiz qalır, sonra onun qucağından çıxır. Onun sifəti alışıb-yanır və o, qorxmuş heyvan kimi qabağa əyilir.

– Mənə toxunma, – qışqırır, sanki, Harrinin təması həqiqətən də ölüm təmasıdır.

– Mən səni sevirəm, – Harri deyir.

– Bunlar boş sözlərdir. Bu nə deməkdir – qoy qalsın? Mənimlə evlənəcəksən?

– Məmnuniyyətlə evlənərdim.

– Məmnuniyyətlə! Sən nə olur olsun, məmnuniyyətlə eləyərdin. Bəs arvadın necə olsun? Oğlun necə olsun?

– Bilmirəm.

– Ondan ayrılacaqsan? Yox. Sən məmnuniyyətlə onunun əri kimi qalardın. Məmnuniyyətlə dünyada hamının əri olardın. Niyə birdəfəlik qərara gələ bilmirsən ki, nə istəyirsən?

– Məgər istəmirəm? Bilmirəm.

– Sən məni hansı pulla saxlayacaqsan? Neçə arvadı saxlaya bilərsən? Bütün işlərin – baş nömrələridir. Sən heç nəyə yaramırsan. Bəlkə də, haçansa basketbol oynaya bilibsən, ancaq indi sən tamam heç nə eləyə bilmirsən. Nəhayət, sən hansı cəhənnəmə bunları uydurursan?

– Xahiş eləyirəm, bu uşağın xətrinə. Sən onu doğmılsan.

– Niyə? Bunun sənə nə isti-soyuğu?

– Bilmirəm. Mən bütün bu sualların cavabını bilmirəm. Mən ancaq hiss elədiyimi bilirəm. Hiss eləyirəm ki, heç nə düzgün deyil.

– Bu kimi maraqlandırır? Məsələ bundadır. Kimi maraqlandırır sənin hissələrin?

– Bilmirəm, – o, təkrar eləyir.

Rut inildəyir – sifətinə baxanda elə bilirsən indicə tüpürəcək – üzünü çevirir və divara baxır. Divar başdan-başaya qopub tökülən köhnə rənglə – həddən artıq tez-tez rənglədiklərindən – kələ-kötürdür.

– Mən yemək istəyirəm. Qoy kulinariyaya gedim, yeməyə bir şey alım. Sonrasını fikirləşərik.

– Mən ancaq onu bilirəm ki, fikirləşirəm, – Rut deyir və bu dəfə daha inamlı tərzdə dönür. – Bilirsən, o gün sən gələndə haradaydım? Valideynlərimin yanında. Mənim valideynlərim var. Onlar çox kasıbdırlar, ancaq neynəyəsən, belədirlər. Onlar Vest-Bruerdə yaşayırlar. Bilirlər. Yəni bəzi şeyləri bilirlər. Bilirlər ki, hamiləyəm. Hamiləyəm – bu çox gözəl sözdür. Hamının başına gələ bilər, hamilə olmaqdan ötrü çox fikirləşmək lazım deyil. Mən sənə əgər getmək istəyirdim. İstərdim. Dediym sözlərdən qaçmıram, ancaq biz evlənsəydik, hər şey qaydasında olardı. Sonrasından

isə özün baş çıxarardın. Ayda bir dəfə yazığın gələn arvadından ayrıl, ondan ayrıl, ya da məni unut. Əgər heç nədən baş çıxara bilmirsənsə, mən səndən ötrü ölmüşəm. Mən sənin üçün ölmüşəm və sənin bu uşağın da ölüb. İndi isə, istəyirsənsə, gedə bilərsiniz.

Bu uzun tirada Rutun müvazinətini əlindən alır və onu ağladır, ancaq o, özünü elə aparır ki, guya ağlamır. O, stulun söykənəcəyindən yapışır, burun pərələri pənldəyir, o, Dovşana baxır və nəsə demək istəyir. Bütün gücü ilə özünü ələ almağa çalışır və bu, Harridə nifrət oyadır; o, hadisələrin gedişini yönəldən adamları sevmir. Hər şeyin öz-özünə getməsini sevir.

Harri Rutun sözlərinin onda bir qətiyyət əlaməti yaradıb-yaratmadığına göz qoyduğunu hiss eləyərək əsəbiləşir. Əslində o, Rutu zorla dinləyir – bütün bunlar çox mürəkkəbdir, buterbrod mənzərəsilə müqayisədə qeyri-realdır. Harri qalxır və əsgərsayağı deyir:

– Bu doğrudur. Mən bunu qaydasına salaram. Sənə nə alım?

Buterbrod və bir stəkan süd, sonra onu soyundurmaq, bu qırıq-qırıq isti pambıq-kağız donunu əynindən çıxarmaq və sakitcə sərin ağ dəri çəkilməmiş enlənən belinə baxmaq. Birinci dəfə hamilə olan qadınlardan xoşu gəlir – onların bədənləri səhər şəfəqlərilə işıqlanır. Bircə dəfə də orada gizlənsəydi, əsəbləri o saat sakitləşərdi.

– Mənə heç nə lazım deyil, – Rut deyir.

– Ancaq sən gərək yeyəsən.

– Mən artıq yemişəm.

Dovşan onu öpməyə cəhd eləyir, ancaq qız “yox” deyir; onun görkəmi qətiyyət şirnikləndirici deyil – kökdür, qırmızıdır, yaş, rəngbərəng saçları dağılıb.

– Mən indi qayıdıram, – deyir Dovşan, pilləkənlə aşağı enərkən hiss eləyir ki, hər addımda onu yeni-yeni qayğılar dövrələyib. Cənib, pul, Ekklin zəngi, anasının sifətinin ifadəsi onun üzərinə kəskin tikanlı dalğa ilə atılır; günah və məsuliyyət hissi ikiqat kölgə kimi onun sinəsində birləşir. Yalnız tək-cə texniki detallar – danışqlar, telefon zəngləri, vəkillər, maliyyə məsələləri – elə dolaşmaq görünür ki, o, fiziki olaraq onların öz ağız yanında olduğunu duyur, nəfəsin özü hədsiz səy tələb eləyir və istənilən hərəkət,

hətta qapının dəstəyinə sadəcə toxunma belə onun ürəyilə çox etibarsız şəkildə bağlı olan uzun mexaniki cərgənin təhlükəli davamı kimi duyulur. Qapının möhkəm dəstəyi onun təmasına cavab verir və asanca çevrilir.

Onun qorxuları açıq havada qatılaşırlar. Əsəb səyrimələri xırda efir küləyi kimi yuxarıdan-aşağı ayaqlarında gəzir. Ətraf mühit duyğusu sinəsini boşaldır. O, pilləkəndə dayanaraq öz qayğılarının təsnifatını verməyə, evdə qalmış mexanizmi təhlil etməyə, onu belə səs salmağa nəyin məcbur elədiyini müəyyənləşdirməyə çalışır. İki fikir düşünülməyən alternativin tarım ilqəyini zəif buraxaraq ona bir balaca təskinlik verir. Rutun valideynləri var və o, uşağı saxlamaq istəyir. Mümkündür ki, bu iki fikir, olsa-olsa, qohumluq qaydalarının şaquli istiqaməti ilə qalxan zamana perpendikulyar qurulan balaca nazik borucuq kimi, bizim tənhalığımıza yüngülcə qatılan məhlulun borucuğu kimi vur-tut bir fikirdir. Rutun da, Cənisin də valideynləri var; o, bu fikrin vasitəsilə ikisini də həll eləyir. Nelson qalır – həmişə onun yanında qalmalı olan möhkəm nəşə. Bu balaca dayaq nöqtəsində o, bütün yerdə qalanları onlara əks olan – Cənis və Rut, Ekkli və öz anasını bir-birinə qarşı qoyaraq düzgün və yaxşı yolu, meyvə qalağının abajursuz lampa ilə bərk işıqlandırılmış yolunu və şəhərin qurtardığı yerdə, Sammer-stritə gedən yolu nizama salmağa çalışır. Harri onun aqibətini təsəvvür etməyə çalışır – adamsız beysbol meydanı, qaranlıq fabrik, sonra bulaq, qum yolu; sonra nə olacağını özü də bilmir. O, böyük şlak səpilməmiş boş yer təsəvvür eləyir və ürəyi boşalmağa başlayır.

O, qorxuya, həqiqi qorxuya düşmüş halda özünün bu yaxınlardakı təskinliyini – daxilindəki işıqlı şəfəqin yanib keçdiyi deşiyi xatırlayır və o, gözlərini kilsə pəncərəsinə tərəf qaldırır. Pəncərə işıqlandırılmayıb – ya kilsə çox yoxsuldur, ya yayda qaranlıq gec düşdüyündən, ya da sadəcə olaraq, diqqətsizlikdən – o, daş fasadda, olsa-olsa, tünd halqadır.

Ancaq küçədə fənər yanır; işıqların yarpağa bürünmüş konuları bir-birinə qarışırlar və Sammer-stritin görünməz qurtaracağına geri çəkilir. Yanında, onun solunda fənərlərdən birinin düz altında kobud asfalt dalğavari qar

kimi görünür. Harri evin dörd çevrəsini dolanmaq, özünü havaya vermək və fikirlərini toplamaq qərarına gəlir. Əcəb işdir – səninlə hərəkət eləyən şey çox adi, ancaq hərəkət eləmək lazım gələn məkan isə çox dardır. Bu fərqdən güc almış ayaqları aramlı addımlarla irəli gedir. Yoxsulluq onun içərisindədir; zahirdə heç nə yoxdur, ancaq onun tarazlaşdırmağa çalışdığı şey çəkisizdir. Harri birdən içərisində nəşə tamamilə real bir şey – sıx torun ortasında təmiz məkanı duyar. O, Rutun bütün suallarına “mən bilmirəm” – deyə cavab verirdi; doğrudan da, nə eləyəcəyini, hara gedəcəyini, sonra nə olacağını bilmir və ona elə gəlir ki, sanki heç nə bilmədiyi fikri onu o qədər sonsuz kiçik, elə cüzi şeyə çevirir ki, tutmaq mümkün deyil. Bu xırdalığı dərk eləmək onu başdan-başa çulğayır. Sanki, rəqib komanda onun necə gözəl oyunçu olduğunu bilib və ona qarşı iki adam təyin eləyib və o, hara dönürsə, hey onlardan birilə üzbəüz gəlir, o yalnız topu ötürməli olur. Budur, o, topu ötürdü, top başqalarının əlinə keçdi və onun əlində heç nə yoxdur, o iki nəfər isə axmaq vəziyyətdə qalıblar, çünki əslində orada heç kim yox idi.

Dovşan səkiyə keçir, ancaq sağa dönüb evi dolanmaq əvəzinə, aşağı tərəfə elə hisslərlə addım atır ki, sanki, bu döngə enli çaydır, başqa tərəfə keçir. O, növbəti qar ləkəsinə gedib çatmaq istəyir. Bu üçmərtəbəli kərpic ev eynilə onun çıxdığı ev kimidir, ancaq onda nəşə Harrini sevindirir; gözlərinin kənarlarında pillələr və pəncərə altlıqları canlı kimi tərpnir və yerlərini dəyişir. Bu illüziya onu çaşdırır. Qulaqlarında külək vıyıldamazdan bir az əvvəl əlləri öz-özünə qalxır, səkməsinin dabanı əvvəlcə daş döşənmiş yolda ağır-ağır tappıldaıyır, sonra onun tərəfindən heç bir cəhd olmadan nəşə şirin dəhşət güclənir, addımları get-gedə yüngül, iti və sakit olur və o qaçır. Qaçır, qaçır...

SON

KENTAVR

(roman)

KENTAVR

(roman)

Səma insanın stixiyası deyil, onun stixiyası torpaqdır. O özü torpaqla səma arasındakı sərhəddə dayanan məxluqdur.

Karl Bart

Ancaq, hər halda, kimsə öz həyatı ilə keçmiş günahı – odu oğurlamağı – yumalı idi. Və belə də oldu: kentavrlardan ən alicənabı Xiron (kentavrlar yarıat, yarıadamdırlar) axmaq təsadüf nəticəsində aldığı yaradan dözülməz iztirablar çəkərək dünyanı dolaşırdı. Çünki bir dəfə fessaliyalı lapiflərdən birinin toyunda qızmış kentavrın ağılna gəlini qaçırmaq gəldi. Şiddətli vuruş başladı və Xiron ümumi topalaşmada heç bir günahı olmadığı halda zəhərli oxla yaralandı. Ölməz kentavr kəsilməyən ağrıdan əziyyət çəkərək sağalmağa ümidi olmadığından ölmək arzulayırdı və allahlara yalvarırdı ki, onu Prometeyin əvəzinə öldürsünlər. Allahlar bu yalvarışa qulaq asdılar və onu iztirabdan, ölməzlikdən qurtardılar. O, ömrünü yaşamaqdan yorulmuş adi öləri insan kimi başa vurdu və Zevs onu səmada bürcələr arasındakı bərq vuran Oxatanacan ucaltdı.

“Qədim Yunanıstan mifləri
Cozefina Preston Pibodinin
təhkiyəsində”. 1897-ci il

I

Kolduell geri çevrildi və həmin anda ox onun baldırını deşib keçdi. Gülüş sinfi başına götürdü. Ağrı baldırının nazik özəyilə yuxarı qalxdı, dizinin əyri-üyrüsünü dəlib keçdi və artaraq qarnına təpildi. O, gözlərini indicə taba-

şirlə 5000000000 – Dünyanın illərlə ölçüldüyü – güman edilən yaşını yazdığı lövhəyə zillədi. Sinfın əvvəlcə təc-cüblü zingiltili hürüşmə səsilə yayılan gülüşü mehriban ələsalmaya keçdi və onun arzuladığı tənhalığı sarsıdaraq hər tərəfdən dövrəyə aldı, o isə ağrıları ilə tək qalmaqdan, onun gücünü ölçmək, necə toxdayacağına qulaq asmaq, onu cidd-cəhdlə dəf etməkdən ötrü əldən gedirdi. Ağrı sinəsindən nəmli qanadlarını açaraq çaynaqlarını buraxdı və o, qəfildən qanlı dumanla kor edilmiş, guya, yuxudan səksənib oyanan iri quş olmasından heyrətləndi. Aşamadan yuyulmuş, başdan-başa nazik təbəqə kimi ağımtıl-göy qançır lövhə şüurunun bürüyürdü. Ağrı tüklü pəncələrilə ürəyini və ağı ciyərini sıxırdı; budur, o boğazına təpildi və indi ona elə gəlirdi ki, beyni – yırtıcı dişlərdən xilas edərək boşqabda yuxarı qaldırdığı ət parçasıdır. Göy qurşağının bütün rənglərində olan parlaq köynəkli bir neçə oğlan uşağı çirkli ayaqqabıları ilə partanın açılıb-qapanan oturaçaqlarına sıçrayaraq par-par pənldayan gözlərilə öz müəllimlərini zəhərləməkdə davam eləyirdilər. Bu şuluqluğu kəsmək mümkün deyildi. Kolduell axsaya-axsaya qarıya tərəf getdi və onu təntənəli heyvan nəriltiləri altında arxasınca ötürdü.

O, dəhlizlə ayaqlarını sürüyür və quyruğu lələkli ox hər addımında döşəməni cızırdı. Metal cırıltısı, bərk xışıltı iyrenc səslə birləşirdi. Qarnındakı sancı içini bururdu. Dəhlizin uzun, boğuc-sarı divarları gözləri qarşısında yırgalanırdı; kvadrat donuq şüşəli və siniflərin nömrəsi vurulmuş qarılar radioaktiv mayeyə salınmış və fransız sözlərini avazla tələffüz eləyən dini himnlər oxuyan, sosiologiya dərslindən məsələləri həll eləyərək, uşaq səsləri buraxan hansısa təcrübəli avadanlığın lövhəsi kimi görünürdü.

Avez-vous une maison jolie? Oui, j'ai une maison tres jolie¹, tarlalardakı qızıla – çörəyə görə, günəşin şəfəqləri altındakı dağlara görə, bizim tarixin gedişində bəhərli düzənlərin yaşıllığına görə, uşaqlar (bu, Folun səsidir), federal hökumətin avtoriteti, onun hakimiyyəti və təsiri artıb, ancaq uşaqlar, biz unutmamalıyıq ki, ölkəmiz suveren respublikaların ittifaqı kimi yaranmışdır. Birləşmişlər ilahi, mənim ədalətli torpaq üzərindəki ölkəmi və gözəl

¹ Sizin eviniz qəşəngdir? Hə, mənim evim çox qəşəngdir. (fr.)

dünya qardaşlığını hifz elə. Gözəl nəğmə sədaları Koldu-ellin qulaqlarında fasiləsiz səslənməkdə davam eləyirdi. *Dənizin üstündə şəfəqin saçları parıldayırdı.* O, bu cəfəngiyatı eşitmişdi, özü də bir dəfə yox. Birinci dəfə hələ Passeyikdə ikən. O, həmin vaxtdan bəri necə heyrətamiz tərzdə dəyişib! Ona elə gəlirdi ki, onun yuxarı yarısı ulduzlara gedib çıxır və əbədi varlıqlar arasında, zümzümə eləyən gənc səslər arasında üzür və aşağısı isə axırda onu udacaq sarsıntıda get-gedə daha dərinə batır. Ox döşəməyə dəyərək hər dəfə yarasını tərpədirdi. O çalışdı ki, yaralı ayağı üstündə dayanmasın, ancaq yerdə qalan üç dırnağının adda-budda tappılması elə bərk idi ki, qorxurdu birdən qapılardan hansısa açılar, müəllim çıxar və onu saxlayar. Bu ümitsiz dəqiqədə o biri müəllimlər ona dəhşətli rahiblər kimi görünürdülər, onlar Kolduelli yenə sinfə, şagirdlərin yanına salmaqla hədələyirdilər. Ləng qıcolma qarnını ağrıdırdı, o par-par silinib-sürtülmüş döşəmədə yüzlərcə gümüş gözlərilə ona baxan idman mükafatları ilə dolu şüşə şkafın yanında addımlarını yavaşlımadan sürünən tünd, isti qalaq buraxdı. Onun ala-bula, enli böyürləri ikrah hissindən çimçəşdi, ancaq başı və sinəsi batan gəminin burun fiquru kimi inadla irəli yönəlmişdi.

Yan qapı üstündəki solğun, sulu ləkə onun diqqətini çəkdi. İrəlidə, dəhlizin uzaq qurtaracağında vəhşi heyvanlardan müdafiə üçün çöl tərəfdən barmaqlıq vurulmuş pəncərədən məktəbə gün işığı süzülürdü və bərk yağlı yarıqlaranlıqda bataraq neft rezervuarındakı su kimi köpüklənirdi. İşığın bu açıq-mavi köpüyündə Kolduelli hündür, qəşəng, ikisi bir olmuş bədəninin içi ağrıdan qıvrılırdı; kələ-kötür caynaqlar onun damağında gəzirdi. Ancaq o artıq təmiz havanın ilk udumunun həzzini qabaqcadan duymuşdu. İşıqlanmışdı. O, təkanla çirkli şüşəsi metal torla örtülmüş ikiqat şüşəli qapını taybatay açdı. Beton meydançadakı qısa pilləkənlə qaçıb aşağı endiyi vaxt ağrını artıran ox məhəccərin polad dirəklərinə çırpıldı. Şagirdlərdən kimsə ötəri olaraq karandaşla yarıqaranlıqda bir qədər işıq düşən cilalı divarda söyüş yazırdı. Dişlərini bir-birinə qətiyyətlə sıxan və qorxu içərisində üz-gözünü qırışdıran Kolduell qapının latun dəstəyindən yapışdı, özü-nü çölə atdı.

Burun pərələrindən iki yumşaq buxar fıxırtısı çıxdı. Yanvar ayı idi. Başı üzərində labüd olaraq və hər halda, yenə sirli aydın səma gülümsəyirdi. Məktəbin arxasındakı iri, hamar biçilmiş, şam ağacları qurtaran yerdə salınmış çəmənlik qışın oğlan çağında da yaşıl idi. Ancaq yaşıllıq donmuşdu, solğundu, ömrünü başa vurmuşdu, həqiqi deyildi. Məktəb çəpərinin arxasında relslərin üstündə taq-qıltı salan tramvay Eli tərəfə sürünürdü. Demək olar ki, o boş idi – səhər saat on birdi və hamı başqa tərəfə, Oltona ayın-oyun almağa gedirdi – o, yüngülcə silkələnirdi və toxunma həsir oturacaq pəncərədən qızılı qığılcımlar səpələyirdi. Burada, hüdudsuz və möhtəşəm ənginliklərin içərisində ağır toxtamışdı, indi büzüşüb qaşqabaqlı, dilxor halda baldırlarına yerimişdi. Kolduellin qəribə görkəmində ləyaqət ifadə olunurdu: çiyinləri – bu boyda böyük məxluq üçün bir az ensiz – dikəldi və o qoy qüdrətli olmasın, ancaq axsaqlığın, sanki, onun yerişinə qarışdığı təmkinli mətin gözəllik vardı. O, qırov basmış çəmənliyə qarışmış avtomobil dayanacağı arasındakı daş döşənməş yola döndü. Qarnı ağappaq qış günəşi altında parıldaayan avtomobillərin radiatorları dişlərini ağardırdı; xromlu metal üstündəki cızıqlar brilyant kimi müxtəlif rəngə çalırdı. Soyuqdan nəfəsi kəsilirdi. Arxada məktəbin qırmızı-çəhrayı kərpic binasında onun qoyub gəldiyi şagirdləri buraxan zəng vuruldu. Şagirdlər yorğun, içərilərindən qopan uğultu ilə sinifdən-sinfə gədirdilər.

Hammelin qarajı Olinecer məktəbindən ensiz, nahamar asfalt zolaqla ayrılsa da, onun ərazisinə yapışmışdı. Və bu, sadəcə, təsadüfi qonşuluq deyildi. Əvvəllər Hammel uzun illər ardıcıl olaraq məktəb şurasının üzvü olmuşdu, ancaq onun cavan, kürənsaçlı arvadı Vera indi də qızlara bədən tərbiyəsindən dərs deyirdi. Şagirdlərin və müəllimlərin çoxu qarajın müştəri idi. Yuxarı sinif şagirdləri bura öz sınıqsalxaq maşınlarını təmirə qoyur, balaca uşaqlarsa basketbol toplarına müftə hava vurdururdular. Qapının arxasında, Hammelin hesabı saxlanan və ehtiyat hissələrinin his basmış kataloqu qalaqlanıb qalan böyük otaqda bir-birinə yaxın qoyulmuş iki taxta masanın üstündə köhnə, sürtülmüş qəzetlər, kağızlar və paslı deşilmiş kağızlarla çəhrayı qəbzlərin iri bükümləri səliqəsiz halda ora-bura atılmışdı;

şin üçün plastırla yapışdırılmış, qapağında ziqzaqları çat-çat olan tutqun şüşədən yeşik, xışıldayan kağızlı xeyli konfet o uşaqların ciblərindən dəmir pullar gözləyirdi. Burada, beş fut dərinliyində sement çalanın yanında sıra ilə qoyulmuş yağ dəymiş bir neçə açılıb-yığılan stulda maşının düz küçədən girə biləcəyi yerdə, bəzən müəllimlər – düzdür, son zamanlar daha gec-gec – günorta vaxtı oturur, siqaret çəkirdilər, karamel şokoladlı qoz yeyirdilər. Essikin fabrikindən öskürəkkəsən həblər alıb sorurdular və qaytanı bərk çəkilmiş, tərtemiz silinmiş çəkmələrini xəndəyin ətrafındakı çəpərin üstünə qoyaraq, hələ ki aşağıda, üçdivarlı çalada Hammelin tünddərili köməkçiləri avtomobili iri metal uşaq kimi qayğıkeşliklə yuyurdular, öz pozulmuş əsəblərinə istirahət verirdilər.

310

Qarajın əsas və ən böyük binasına enən yolda asfalt xarab olmuşdu, çatlamışdı, o, başdan-başa çala-çuxur, ləkəli, soyumuş lava axını kimi qabanıq idi. Avtomobillərin girdikləri enli yaşıl darvazalarda adam boyu qapı vardı, üstündə, sürgünün altında göy rənglə “QAPINI ÖRTÜN” sözləri əyri-üyrü xətlə başdansovdu yazılmışdı. Kolduell sürgünü qaldırdı, içəri girdi. Qapını örtməkdən ötrü geri çevrilmək lazım gəldi və ağırdan yaralı ayağı yanib-töküldü.

İsti, dərin qaranlıqda qılgıncılar oynayırdı. Qaşqabaqlı mağaranın döşəməsi maşın yağından sürüşkən və qara idi. Uzun alət masasının axırında qoruyucu eynək taxmış iki formasız fiqur quru qılgıncılar səpələyən yelpikləri, odlu şlalələri ehtiyatla harasa aşağı yönəldirdi. Üçüncüsü qara sifətindəki gözlərini dəyirmi şəkildə ağırdaraq arxası üstə sürünürdü və avtomobilin altında yox oldu. Kolduellin gözləri qaranlığa alışan vaxt ətrafında xırda və kabusabənzər, qalaqlanıb qalmış avtomobil hissələrini gördü: gömgöy havada, sanki, ölü çanağı kimi qanadlar, çıxarılmış ürək kimi ağappaq olmuş mühərriklər, xışiltı və darıxdırıcı taq-qıltı dolaşırdı. Kolduellin yaxınlığında köhnə, qarınlı soba qaynaq yerindən aralanmış, gözqamaşdırıcı qırmızı istiliklə parlıdaydı. O, sobanın istiliyindən uzaqlaşmaq istəyirdi, hərçənd ayağında qalmış ox istiləşməyə başlayırdı və qarından narahat titrəmə-səyrimə keçirdi.

Hammelin özü qapıda göründü. Onlar bir-birinə tərəf gətdikləri vaxt Kolduelldə qəribə hiss baş qaldırdı, o, sanki,

güzgüyə tərəf gedirdi, çünki Hammel də axsayırdı. O, uşaq vaxtı yıxılmış və ayağını sındırmışdı, indi bir ayağı o birindən gödək idi. O, beli donqar, rəngi qaçmış, üzgün idi, ağır zamanlar bu usta mexaniki sındırmışdı. “Esso”nun və “Mobilqess”in filialları şəhərin girişində onun qarajından bir neçə məhəllə aralı özünün texniki xidmət stansiyalarını açmışdı, həm də müharibədən sonra, hər adam hərbi vaxtda qazandığı pula təzə avtomobil ala bildiyi vaxt təmir üçün sifarişlər, demək olar ki, tükənmişdi.

– Corc, bu nədir, artıq səhər yeməyi fasiləsidir?

Hammelin alçaq, ancaq gur səsi emalatxananın adı səs-küyünü batırırdı.

Kolduell cavab verdi, ancaq metala dəyən kəskin və aramsız zərbələr sözlərini yenə eşidilməz elədi, heç özü də nazik, gərgin səsini eşitmədi.

– Yox, canım, əksinə, indi dərşim var.

– Onda nə olub belə?

Hammelin çal tükələri arasında ağ nöqtələr səpilmiş boz, yumşaq sifətində həyəcanlı intizar peyda oldu, elə bil, hər hansı gözlənilməzlik onda mütləq ağrı doğurmalı idi. Kolduell bilirdi ki, belə şeylərə onu arvadı öyrədir.

– Budur, – Kolduell dedi, – baxın, görün bu lənətəgəlməmiş uşaqlardan biri başıma nə oyun açıb.

O, yaralanmış ayağını yaxındakı atılıb qalmış maşın qanadının üstünə qoydu və şalvarının balağını yuxarı qaldırdı.

Mexanik oxa tərəf əyildi və ehtiyatla onun ucuna toxundu. Çirk onun barmaqlarının dərinliyinəcən işləmişdi, bu təmas maşın yağından yumşaqlaşmışdı.

– Poladdır, – dedi, – bəxtiniz gətirib ki, deşib keçib.

İşarə elədi və balaca, təkərli üççarxlı araba diyirlənib özbaşına taqqıltı ilə nahamar qara döşəməyə, onların yanına gəldi. Hammel dirsəyinə dayaqlanan bıçağı götürdü ki, lingi mümkün qədər böyük olsun. Kolduell qorxudan qeyri-adi yüngüllük hiss elədi, canındakı bütün ağırlıq, əsnəyən uşağın əlindən hava doldurulmuş şar uçub gedən kimi, harasa uçub getdi. Kolduell özünün sarsıdıcı çəkisizliyindən bu qayçı üçün güc diaqramını təsəvvür eləməyə çalışdı: gücdə qələbənin bərabər AO çiyininin (burada O – qayçının oxudur) BO çiyinə münasibəti

(B – parıldayan qatlanmış oxlu ucluğun toxunma nöqtəsi) vurulmuş qayçı mexanikasında köməkçi lingdən alınan gücdəki uduşa və yaylı əzələlərin, beş möhkəm barmağın səyindən əmələ gəlmiş Hammelin özünə inamlı qara əllərinin sıxılmasından alınan uduşa: $BcXBcX_5Bc$ = titanın gücü. Hammel əyildi, Kolduell indi onun çiyininə söykənə bilərdi. Ancaq o, mexanikin buna necə baxacağını bilmədiyindən ürək eləmədi, başını yuxarı qaldırıb düz dayandı. Tavanın rütubətli taxtaları tüstüdən və hörümçək torundan məxmər kimi olmuşdu. Kolduell dizi ilə Hammelin əyilmiş belinin alətlə birlikdə necə titrədiyini hiss eləyirdi; o, barmaqlarının ucu ilə metala toxunmanı duyurdu. Laxlayan qanad ləngərləndi. Hammelin beli gərildi və Kolduell qışqırığını saxlayaraq, dişlərini birbirinə sıxdı – ona elə gəldi ki, linglər metala yox, onun bədənindən çıxmış əsəbə sancıldı. Orağaoxşar çənələr şaqqıldadı, ağır onun bədənini ilə yuxarıya doğru təpildi, qısa tullanişla şimşək kimi görünüb yox oldu; Hammelin çiyinləri də indi boşaldı.

– Alınmayacaq, – dedi mexanik, – elə bilirdim onun içi boşdur, ancaq burada məsələ ayrı cürdür. Corc, çarəməz yoxdur, alət masasına gedək.

Titrəyən ayaqlarını zorla sürüyən Kolduell, Hammelin ardınca gedir və ayağını mexanikin uzun masanın altındakı yüz cür xırt-mırt içindən çıxartdığı koka-kola yeşiyinin üstünə qoydu. Kolduell gözdəki titə kimi onun aşağı baxmasına mane olan oxu görməməyə çalışaraq xarab olmuş benzin nasosları ilə dolu iri səbəti diqqətlə nəzərdən keçirməyə başladı. Hammel zəncirindən yapışıb başlıqsız elektrik lampasını özünə tərəf çəkdi. Pəncərənin şüşələri çöldən rənglənmişdi; onların arasında divarda ölçülərinə görə seçilmiş qayka açarları, rezin əlcəkli dəyirmibaş çəkilər, elektrik drelləri, bir yard uzunluğunda vintaçan, adını və təyinatını heç vaxt anlaya bilməyəcəyi biriki mürəkkəb dişli dirsəkli alətlər, köhnə məftilin səliqəli yumağı, kalibrölçən, yastağız kəlbətin və hər yanda, hara gəldi yapışdırılmış, bütün deşiklərin qıraqlarına basılmış, saralmış, didilmiş, köhnədənqalma reklam plakatları asılmışdı. Reklamlardan birində pəncəsini yuxarı qaldırmış pişik, digərində – patentləşdirilmiş ötürücü kəməri cidd-

cəhdlə qırmağa çalışan nəhəng. Bir plakatda yazılmışdı: “HƏR ŞEYDƏN ÖNCƏ TƏHLÜKƏSİZ”, pəncərə şüşəsinə yapışdırılmış digəri xəbərdarlıq eləyirdi: MÜĞAYAT OL, BAŞQASINI QOYMA YACAQSAN.

Masanın üstündə kobud yaradıcılıqla, kobud təriflərlə göylərə qaldırılmış rezin şlanqlar, xırda mis borular, qrafit içliklər, oymalı dəmir dirsəkçiklər, yağ qabları, taxta plankalar, əsgü, hər cür torlu qırıntı və sınıq-sökük tığlanıb qalmışdı. Materialların bu xaosunun alətlərlə qarışdığı masanın iki mexanik qurdalanan uzaq tərəfindən gözqamaşdırıcı işıq qığılcımlarında bərq vururdu. Onlar incə belli və enli yançaqlı qadın üçün bəzəkli bürünc qurşağa oxşayan nəşə düzəldirdilər. Hammel sol əlinə asbest əlcək keçirdi və dəmir-dümür qalağı içindən enli dəmir parçası çıxartdı. Dəmiri kəsib cəld hərəkətlə onu lövhə kimi əydi və Kolduellin ayağından görünən oxa geyindirdi.

– Sizi yandırmasın deyə, – izah elədi və boş əlinin barmağı ilə çırtma çaldı. – Arçı, bir dəqiqəliyə odluğunu ver görüm.

Köməkçilərdən biri sürüyüb gətirdiyi şlanqa toxunub yıxılmasın deyə, ayaqlarını ehtiyatla ataraq asətillən odluğunu verdi. Balaca qara kuzə qıraqları açıq-yaşıl alov püskürdü. Burnunun lap ucunda şəffaf boşluq vardı. Kolduell dişlərini qıcıyaraq içərisindəki qorxunu boğdu. Ox artıq çoxdan ona canlı əsəb kimi görünürdü. O, labüdə ağrıya hazırlaşaraq özünü bütünlüklə topladı.

Ancaq ağrı olmadı. Möcüzə baş verdi – sanki, onu nəhəng nüfuzedilməz halə əhatə eləmişdi. Masanın üstündə və divarlarda alovdan kəskin üçbucaq kölgələr doğulurdu. Hammel əlcəkli əlilə dəmir lövhəni tutaraq gözlərini qıydı və qoruyucu eynək taxmamış halda Kolduellin baldırının fişiltli alovla dağlanan özəyinə baxdı. Onun ölü kimi ağappaq sifəti qətiyyətli şəkildə turşudu, tikanlı baxışları dəli kimi parıldadı. Kolduell aşağı baxdı və ağ tüklərin nazik çəngəsinin Hammelin alınına necə düşdüyünü, seyrəkləşdiyini və tüstü zolaqları içərisində əriyərək yoxa çıxdığını gördü. Mexaniklər dinməzəcə baxırdılar. Adama elə gəlirdi ki, bunun sonu olmayacaq. Kolduell indi ona çox isti olduğunu hiss elədi: közərmiş dəmir ayağını yandırır. Ancaq o, gözlərini yumub fikrən oxun necə

əyildiyini, əridiyini, onun molekullarının hərəkətə gəldiyini təsəvvür elədi. Kiçik, metal bir şey döşəməyə düşüb cingildədi. Ayaqlarını sıxan məngənə zəiflədi. O, gözlərini açdı və gördü ki, odluq sönmüb. Sarı elektrik işığı qəhvə-yiyə çalırdı.

– Ronni, xahiş eləyirəm, əsgini islat, – Hammel dilləndi və Kolduellə izah elədi: – Bu zəhrimarı soyudaq, sonra çıxaranıq.

– Sizin əlləriniz qızıldır, – Kolduell dedi. Onun səsi gözlənilməz dərəcədə zəif gəldi və tərif nəşə sönük alındı.

O, təkgöz enlikürək gənc Ronninin yağlı əsgini necə götürdüyünü və bir az kənarda onu ikinci lampanın altındakı qara sulu vedrəyə necə saldığını gördü. İşıq qığılcımları hiddətlənmiş suda azadlığa can atırlarmış kimi vurnuxdular və atılıb-düşdülər. Ronni əsgini Hammelə verdi, o çömbəldi, əsgini oxun özəyinə qoydu. Soyuq damcılar çəkməsinə axdı, fişilti səsi gəldi və zəif xoş iy burnunu qıdıqladı.

– Bax belə, indi bir dəqiqə gözləyək, – Hammel dedi və Kolduellin şalvarını yara üzərində qayğıkeşilliklə saxlayaraq çömbəltmə oturmağında qaldı. Kolduell onun üç köməkçisinə baxdı – üçüncü avtomobilin altından çıxmışdı – və yazıq-yazıq gülümsədi. İndi iztirab çəkməyin azca qaldığı vaxt o yenidən pərtliyi hiss eləmək iqtidarında idi. Buradakı adamlar üçün bu, eynilə avtomobilin birdən danışmağa cəhd eləməsi kimi bir şey idi. Kolduell gözlərini yayındırdı və uzaq şeylər haqqında: yaşıl çəmənliklər, bir vaxtlar zərif və gənc olan Xariklo haqqında, Piter haqqında – uşaq hələ tamamilə balaca olduğu vaxt – fikirləşməyə başladı. O, Piteri sükan quraşdırılan təkərli xırda stula oturdurdu və haçalılı ağaclarla itələyərək küçə ilə şabalıd altında sürürdü. Onlar yoxsul idilər və uşaq arabası ala bilmirdilər; oğlu sükanı tutmağı öyrənmişdi tez deyildimi? O, başı çox qarışıq olmadığı vaxt oğlu ilə maraqlanırdı.

– Hə, Corc, indi möhkəm dayanın, – Hammel dedi. Ox geri əyildi, ayağını ağır ilə yaralayaraq sürüşüb çıxdı. Hammel ya odluğun istiliyindən, ya da dincəldiyindən qızarmış halda qəddini düzəltdi. Onun üç kütbeyin köməkçisi ətrafında toplaşmışdı və ucu qanlı gümüşü özəyə baxırdılar. Kolduellin, nəhayət ki, azad edilmiş baldırı dərhal yum-

şaldı, zəiflədi: çəkməsi, sanki, isti maye ilə yavaş-yavaş dolurdu. Bədəni bunu dərk eləyirdi. Ağrı ritmik olaraq ürəyinə – təbiətin nəfəsinə – doğru gedirdi.

Hammel əyildi və döşəmədən nəsə qaldırdı. Burnuna tutub iylədi. Sonra Kolduellə uzatdı. Bu, oxun hələ də soyumamış ucluğu idi. O, üçguşəli olmaqla o qədər cillanmışdı ki, qabırğaları rəvan qövslə əyilmişdi, belə yara vurmağa o, həddən artıq zərif idi. Kolduell gördü ki, Hammelin ovucları gərginlikdən və səy göstərməkdən ləkələkdir, tər alını nazik pərdə ilə örtmüşdü. O soruşdu:

– Onu niyə iylədiz?

– Dedim birdən zəhərli olar.

– Hə, nə oldu?

– Bilmirəm, indiki uşaqlardan nə desən çıxar, – Hammel cavab verdi və əlavə elədi: – Heç nə iyi vermir.

– Çətin ki bunu onlar eləmiş olalar, – Kolduell onun hər sözünü hörmətli tutan Axillesin və Heraklin, Yasonun və Asklepiyin sifətlərini xatırlayaraq dedi.

– Bilmək istərdim ki, bu uşaqlarda pul haradandır, – Hammel, sanki, Kolduelli qaşqabaqlı düşüncələrdən ayırmağa çalışaraq dilləndi. O, polad özəyi qaldırdı və qanı əlcəyilə sildi. – Yaxşı poladdır, – dedi. – Beləsi ucuz olmur.

– Ataları verir pulu yaramazlara, – Kolduell dedi. O indi özünü daha möhkəm hiss eləyirdi, fikirləri aydınlaşmışdı. – Dərsə getmək lazımdır.

– Adamlarda pul yaman çoxalıb, – yorğun, hirsli görkəmli yaşlı mexanik dedi. – Detroytda hazırlanan bütün zir-zibili əldən qapırlar.

Onun sifəti təzədən asetilen qaralmasından bozardı; o folqa vərəqi kimi qırıq-qırıq və büzük-büzük olaraq, demək olar ki, sakit kədər içində qadınsayağı görünürdü və Kolduell narahat olmağa başladı.

– E-e... nə verəcəyəm? Mən getməliyəm. Zimmerman başımı kəsər.

– Heç nə lazım deyil, Corc. Boşlayın. Sizə kömək etməyə şad oldum, – güldü. – Ayaqdan hər gün ox kəsib çıxarmırıq.

– Ancaq, düzü, vicdanım yol vermir. Sizdən usta kimi, mütəxəssis kimi xahiş elədim...

– Bəsdirin, Corc. Bu iş bir dəqiqədən çox vaxt aparmadı. Genişürəkli olun, bu köməyi qəbul eləyin. Vera deyir ki, siz onun həyatını zəhərləməyən az adamlardan birisiniz.

Kolduell hiss elədi ki, onun sifəti, sanki, daşa dönür; maraqlıdır, Hammel Veranın həyatını zəhərləyənlər haqqında çoxmu şey bilir? Getmək lazımdır.

– El, mən sizə ürəkdən minnətdaram, inanın.

Bax həmişə belədir, o, insana əməlli-başlı təşəkkür eləməyi də bacarmır. Bütün ömrünü bu şəhərdə yaşayıb, yerli adamlara öyrəşib, ancaq danışmağa ürək eləmir.

– Dayanın, – Hammel onu çağırırdı. – Bəlkə, götürərsiniz? – Və parıldayan oxu ona uzatdı, Kolduell ucluğu bir az əvvəl mexaniki olaraq cibinə soxmuşdu.

– Qoy cəhənnəm olsun. Özünüz üçün saxlayın.

– Nəyimə gərəkdir? Emalatxana zir-zibillə onsuz da doludur. Siz onu Zimmermana göstərin. Bizim məktəblərdə müəllimləri belə elə salmaq olmaz.

– Yaxşı, El, qoy siz deyən olsun. Sağ olun. Çox sağ olun.

Gümüşü çubuq uzun idi, o, yan cibdən avtomobil antenası kimi çıxmışdı.

– Müəllimləri belə şagirdlərdən qorumaq lazımdır. Zimmermana şikayət eləyin.

– Özünüz şikayət eləyin. Bəlkə, sizə qulaq asdı.

– Nə olar, bəlkə də, qulaq asdı. Ciddi deyirəm. Çox mümkündür ki, qulaq assın.

– Heç mən də zarafat eləmədim.

– Siz ki bilirsiniz, onu işə götürəndə mən məktəb şurasında idim.

– Bilirəm, El.

– Sonralar buna tez-tez heyifsilənirdim.

– Nahaq yerə.

– Doğrudan?

– O səfeh adam deyil.

– Hə... Əlbəttə... ancaq onda nəsə çatmır.

– Zimmerman hakimiyyətdən istifadə eləməyi bacarır, ancaq tərbiyəni qaydaya sala bilmədi.

Ağrı yenidən ayağını bürüdü. Kolduellə də elə gəldi ki, indi o, Zimmermanı başdan-ayağa tamam görür

və ona heç vaxt indiki kimi mühakimə ilə yanaşmayıb, ancaq Hammel təəssüfedici inadkarlıqla bir şeyi təkrar eləyirdi:

– Onda nəyə çatmır.

Kolduell hiss eləyirdi ki, gecikir və narahatlıqdan küreyinin altı göynəyirdi.

– Vaxtdır, – dedi.

– Yaxşı yol. Həssiyə deyir ki, biz onsuz şəhərdə darıxırıq.

– Aman Allah, orada onun kefi yaxşıdır, o, torağay kimi səkir. Ömrü boyu yalnız bunu arzu eləyirdi.

– Bəs Kramer ata necədir?

– Öküz kimi sağlamdır. Yüz yaşacan yaşayacaq.

– Və hər gün ora – geriyyə gedib-gəlmək sizi tənqə gətirməyib?

– Yox, düzünü deyim ki, əksinə, şadam. Heç olmasa, oğlumla danışa bilərəm. Şəhərdə yaşadığımız vaxt onu, demək olar ki, görmüdüüm.

– Vera deyir onun savadlı başı var.

– Anasındandır. Ancaq Allah eləsin ki, məndən eybəcər zahiri görkəmi götürməsin.

– Corc, olar sizə bir şey deyim?

– Deyin gəlsin, El. Biz axı dostuq.

– Bilirsiniz sizin bədbəxtliyiniz nədədir?

– Mən axmaq və inadam.

– Yox, doğrudan.

“Mənim bədbəxtliyim ondadır ki, ayağım ağrıyır, əlacım yoxdur” – Kolduell fikirləşdi.

– Nədədir?

– Çox ciddisiniz.

– El, siz quşu gözündən vurdunuz. – Kolduell dedi və dönüb getmək istədi.

Ancaq Hammel onu buraxmırdı.

– Maşın necə, qaydasındadır?

Kolduellər şəhərdən on mil aralı fermaya köçənə qədər avtomobilsiz keçinirdilər. Olinçerdə hara desən piyada getmək olardı, Oltona isə tramvay işləyirdi. Ancaq onlar yenidən Kramer atanın evini aldıkları vaxt avtomobil vacib oldu. Hammel onlara otuz altıncı ilin “büyük”ini cəmisi üç yüz yetmiş beş dollara axtarıb tapdı.

– Güzəl. Əla maşındır. Özümü bağışlaya bilmirəm ki, barmaqlığı vurub sındırdım.

– Onu qaynaq eləmək mümkün deyil, Corc. Ancaq mühərriki yaxşı işləyir, hə?

– Daha bundan yaxşısı olmaz. Siz elə bilməyin, El, mən sizə çox minnətdaram.

– Mühərrik qaydasında olmalıdır, əvvəlki yiyəsi onu heç vaxt saatda qırx mildən artıq sürmürdü. Onun dəfn bürosu vardı.

Hammel bunu artıq min dəfə təkrar eləmişdi. Görünür, bu fikir onun xoşuna gəlirdi.

– Bu məni narahat eləmir, – Kolduell Hammelin təsəvvüründə maşınların kabuslarla dolu olduğunu düşünərək dedi, ancaq bu ki adi dördqapılı minik avtomobili idi; ölü-nü ora soxuşdurmaq olmazdı. Doğrudur, o elə qara idi ki, Kolduell beləsini özgə heç yerdə görməmişdi. Hə, köhnə “byüik” də şellaka heyifləri gəlməyib.

Kolduell Hammellə danışanda əsəbiləşirdi. Qulaqlarında saat çıqqıldayırdı; məktəb onu hökmə tələb eləyirdi. Hammelin uzanmış sifəti səslərin vəhşi axınında oynayırdı. Dağınıq avtomobil detalları, qırılmış yivim ziqzaqları, kömür layları, xarab olmuş metalın qırıntıları bu sifətdə çoxdan tanış cizgilərin içərisindən sezilirdi. Doğrudanmı, biz hissələrə parçalanırıq? Beynində heç: *şellak “byüik”də, şellak “şella”* səslənirdi:

– El, – dedi. – vaxtdır. Deməli, pul götürmürsünüz?

– Corc, bu barədə bəsdir.

Bu Olinçer aristokratları həmişə belədirlər. Heç vəchlə pul götürmürlər, ancaq bunun əvəzində özündənrazı lovğa ton almağı sevirlər. Borclu eləyirlər, özlərini Allah bilirlər.

O, qapıya tərəf yeridi və Hammel axsaya-axsaya onun dalınca getdi. Üç siklop elə qəhəqəhə çəkdi ki, onlar dönüb baxdılar. Arçı, sanki, başları kəsilməmiş yüzlərlə toyuq kimi uzun-uzadı qaqqıltı salaraq döşəməni göstərirdi. Çirkli sementdə yaş izlər qalmışdı. Kolduell yaralı ayaqlarına baxdı; qan çəkməsinə hopmuşdu. O, tutqun, xəsis işıqda qaraya çalaraq dabanı üstü ilə sızdı.

– Corc, yaxşısı budur, doktorun yanına gedin, – Hammel dedi.

– Tənəffüsdə gedərəm. Qoy hələ axsın. – Zəhər barədə fikir onu rahat buraxmırdı. – Yara təmizlənər.

O, qapını açdı və onları dərhal soyuq hava bütrüdü. Kolduell çıxarkən birdən yaralı ayağı üstə dayandı və göz-lənilməz ağrıdan yuxarı tullandı.

– Zimmermana deyin, – Hammel təkid eləyirdi.

– Deyərəm.

– Yox, Corc, doğrudan, ona deyin.

– El, o onsuz da heç nə eləyə bilməz. İndi uşaqlar əvvəlkilər kimi deyil; o özü də bizi diri-diri yeməklərinə şadır.

Hammel köksünü ötürdü. Boz kombinezon əyninə böyük idi – boş kisə kimi asılı qalmışdı; saçlarına metal yonqarlar sıçramışdı.

– Çətin zamanlardı, Corc.

Kolduellin uzun, arıq sifəti qırıq-qırıq oldu; nadir haldır – onun ağılına zarafat eləmək gəldi. Ümumi qəbul edilmiş mənada yumor hissi ona xas deyildi.

– Hə, əlbəttə, nə deyəsən, Qızıl əsr deyil.

Kolduell gedə-gedə fikirləşirdi ki, heyif Hammeldən. Yazıq təkdir, bir kəlmə sözünü deməyə adam tapmır, odur ki, onu bu qədər vaxt ləngidib. İndi belə mexaniklər heç kimə gərək deyillər; hara baxsan – kütləvi istehsal. Aldığın şey ömrünü yaşadı – təzəsini al. Yallah – hazırdır. Sınıq-salxağı isə – tulla. Onun yanında yalnız təkgöz gicbəsərlər işləməyə razılıq verərlər, onların arvadları, az qala, şəhərdəki hər kişi ilə yatır, “Mobilqess” get-gedə daha çox yerləri ələ alır, deyirlər “Tekseyko” da geri qalmır, Hammeli isə istəyirsən as. Ucluğu da iylədi, əməlli-başlı qorxdı ki, birdən zəhərli olar, br-r-r.

Ancaq hələ ki Kolduell məktəbdə qurdalanırdı və soyuq onun nimdaş qəhvəyi kostyumunun bu tərəfindən girib o tərəfindən çıxırdı, ürəyi başqa ritmdə döyünürdü. Qarajda isti idi. Bu adamın ona münasibəti yaxşı idi. Hammel Kramer atanın arvadının qardaşı oğlu düşürdü. Kolduelle görə, məktəb şurasında ağız açan və depressiyanın qızğın çağında, bütün zeytun ağaclarının qurduğu və Demetranın öz oğurlanmış qızını ağlaya-ağlaya yer üzündə gəzdidiyi vaxt onu işə düzəldən o idi. Onun göz yaşları düşdüyü yerlərdə heç vaxt ot göyermirdi. Onun əklili zəhər saçırdı

və hər daxmanın yanında zəhərli sarmaşığı bitirdi. O vaxta kimi təbiətdə hər şey insanın tərəfində idi. Hər cür gilməyvə zərif hissiyyat oyadırdı və o, Peliondan dördnala ənərkən zərif göyərti yığan gənc Xarıklonu gördü.

İri çəhrayı divar yaxınlaşdı. Sınıfdən gələn səslər qar topaları kimi onun üstünə yağdı. Kövrək pəncərə şüşələrini nə isə metalla döyəcləyirdilər. Pəncərədə əlindəki dəyənəklə pərdəni çəkən – belə ağaclar pərdələri çəkirlər – Fol göründü və heç nə başa düşmədən öz həmkarına baxdı. Onun iri, köhnə dəbli eynəyi səliqə ilə geri daranmış saçları altından təəccüblə parıldıyırdı. Fol bir vaxtlar peşəkar beysbol oyunçusu olub və hələ də qulağının üstündə dəbilqədən qalan çarıq var, hərçənd ki, artıq cavan deyil və geniş alnında qırışlar iz salıb. Kolduell ifadəli tərzdə dostuna əlini yellədi və sınıfdə niyə olmadığını göstərərək qəsdən daha möhkəm axsadı. O, on sentlik qurma oyuncaq kimi tullandı, ancaq özünü yaralı kimi göstərmək lazım gəlmədi: Hammelin qaynar köməyindən sonra ayağı incik halda zoqquldayırdı. Sanki, o, hər addım atdıqca közərməmiş torpağa daha dərin batırdı. Kolduell yeni divaracan gedib çatdı, latun dəstəyi sıxdı. İçəri girməzdən əvvəl sinədolusu təmiz hava yığdı və sanki, yuxarıdan çağırış eşidibmiş kimi başını geri atdı. Divarın üstündəki sarsılmaz göy səmada birhəcalı “mən” aramsız olaraq səslənirdi.

O, divarın arxasındakı rezin ayaqaltıya çatıb nəfəsini dərmək üçün dayandı. Sarı hamar divardan əvvəlki kimi söyüş ona baxırdı. Direktorun birdən onun addım səslərini eşidəcəyindən qorxan Kolduell birinci mərtəbədən, Zimmermanın kabinetinin yanından keçib-gətmədi, yeraltı yolla keçməyi seçdi. O, aşağı düşdü və oğlanlar üçün soyunub-geyinmə otağının yanından ötdü. Qapı açıq idi; paltarlar hara gəldi atılmışdı, tüstü dumanı hələ havadan çəkilməmişdi. Kolduell məftil torlu şüşə qapını itələdi və müstəqil məşğulolma salonuna daxil oldu. Burada qeyri-adi sakitlik hökm sürürdü, şagirdlərin cərgəsi donub qalmışdı. Belə ideal intizamı gözləyən meduza, müəllimin yerində oturmuşdu. O, başını qaldırdı. Pırtlaşq tükələri içərisində sarı karandaşlar görünürdü. Kolduell onun baxışlarından qaçırdı. O, başını qaldırıb düz qarşısına baxdı,

dodaqlarını sərt və qətiyyətlə sıxaraq sağ divar boyunca keçib-getdi. Birdən bu divarın uzaq qurtaracağından əl əməyi öyrədilən emalatxanadan mişarlanan ağacın cırlıtısı eşidildi: D-z-z! U-i-i-i! Ondan solda şagirdlər sahələ qaçan dalğa altındaki çaydaşı kimi civildəşdilər. O, sağ-salamat uzaq qarıya çatanacan otərəf-butərəfə baxmadı. Burada dayanıb geri döndü – baxıb görsün döşəmədə iz qalmayıb ki. Elədir ki var: dabanlarının möhürlədiyi qırmızı aypara zənciri ardınca uzanırdı. O, pərt halda dodaqlarını bir-birinə sıxdı: hər şeyi xadimələrə izah eləmək və üzr istəmək lazım gələcək.

Məktəb kafeterisində yaşıl xalatlq qadınlar vurnuxurdular – südlü şokolad dolu səkkiz sentlik stəkanları düzür, sellofana bükülmüş buterbrod qoyulmuş siniləri daşıyır, qazandakı şorbanı qarışdırırdılar. Bu gün pomidor şorbasıdır. Kafelli divarlar arasında ürəkbulandırıcı kəskin iy gəzirdi. Yerli diş həkiminin anası kök Şroyer xala bütün günü sobanın yanında qurdalanırdı, toz basmış önlükdə əlindəki taxta çömçə ilə ona qolaylandı. Cavabında da uşaq kimi sevinmiş Kolduell gülümsəyib qolaylandı. O, həmişə məktəbin xidmət personalı, sobaqalayanlar, süpürgəçilər və aşpazlar arasında özünü yüngül və inamlı hiss eləyirdi. Onlar Kolduellə real insanları, onun atasının yoxsul prixodda yoxsul ruhani olduğu Nyu-Cersi ştatını, Passeyikdəki uşaq vaxtının adamlarını xatırladırdı. Onların küçələrində hər adamın sənətini sadə sözlərlə adlandırmaq olardı – süddaşıyan, çilingər, çapçı, bənnə və Kolduell hər evi özünün təkrarsız çatları ilə bir-bir tanıyırdı. O, təbiətən utancaq olduğundan özünü ən yaxşı məktəb zirzəmisində hiss eləyirdi. Burada isti olurdu, istilik boruları zümzümə eləyirdi; söhbətlər səmimi və aydın keçirdi.

Böyük bina simmetrik idi. O, kafeteridən çıxdı, bir neçə pillə qalxdı və özünü qadın soyunub-geyinmə otağının yanında gördü. Qadağan edilmiş yerdir, ancaq o, oğlanların soyunub-geyinmə otaqlarındaki səliqəsizlikdən bildi ki, indi bədən tərbiyəsi dərsi oğlanlardır və ədəbsizlik üçün risk eləmir. Məbəd boşdur. İri yaşıl qapı azacıq açılmışdı, yarığın içində sement döşəmənin zolağı, qəhvəyi skamyanın qırağı, hündür, bağılı şkafların cərgəsi və onların üzərində tutqun pəncərələr görünürdü.

Dayan!

Hə, bura idi. O, yorğunluqdan hər şeyi unudub öz sinfinə qalxdı, gözləri ağrıyırdı, çünki istilikxanada qızınarkən o, yoxlama işlərinin bütöv bir qalağını yoxlamışdı, məktəbdə isə qaranlıq qatılaşır, şagirdlər dağılıbmışdılar, qaranlıq siniflərdə saatlar mehribanlıqla çıxılırdı və o, bax burada, lap elə bu yerdə Vera Hammeli qəflətən tutduğu vaxt onun ayaqları, sanki, kələ-kötür sementə bitmişdi: həmin bu yaşıl qapılar azca açılmışdı və Vera buxar burulğanları içərisində görünən yerdə dayanmışdı – mavi can dəsmalı onun gözqamaşdırıcı çılpacılığını örtmüşdü, tükələrinin qızılı üçbucağı şəhdən ağarmışdı.

– Niyə mənim qardaşım Xiron satir kimi məni gözlərilə yeyir? Axı allahlar ona yad deyillər.

– Mənim xanımım Venera. – O öz gözəl başını əydi.

322

– Sənin gözəlliyin məni elə heyran elədi ki, qohumluğumuza unuttum.

Qadın güldü və çiyini üstündəki qızılı saçlarını sıxıb dəsmalı onun üstü ilə yorğun-yorğun çəkdi.

– Yaxşısı budur, de görək, sən qüruruna görə bu qohumluqdan utanırsan? Axı Kron ata səni at görkəmində qüvvəsinin çiçəkləndiyi dövrdə Filira ilə əkmışdi, mənse o, Uranın toxumunu zibil kimi dəniz köpüyünə tulladığı vaxt doğulmuşam.

Qadın başını çevirərək saçlarını yöndəmsiz qaytanla daha sıx yığmışdı. Sürətli su şırnağı onun körpücük sümüyü ilə sürüşürdü. Boynu nəm qırmızımtıl bulud fonunda şəffaf görünür, saçları isə yal kimi dağılmışdı. Qadın gözlərini aşağı dikərək, profili ona tərəf dayandı. Xironun nəfəsi kəsildi, onun hər toxuması arfa teli kimi cingildəyirdi. O, dünyaya gəlişinin vəhşi anlaşılmazlıq olduğundan kədər-lənib açıq-aşkar özünü o yerə qoysa da, Xiron yenə onu sakitləşdirməyə çalışırdı.

– Yaxşı, axı mənim anam Okeanın qızı olub, – dedi və dərhal da anladı ki, qadının özünü yüngüllüklə məhv etməsinə cavabındakı ciddiliyin kölgəsi belə bağışlanmaz dərəcədə lovğa səslənirdi.

Qadının qonur gözləri elə parıldaırdı ki, o, bədəninin gözəlliyini unudurdu: bu gül kimi açılan fiqur indi ilahi qəzəb qabı olmuşdu.

– Doğrudur, – qadın dedi, – Filira dünyaya gətirdiyi bədheybətə elə ikrah hissi duyurdu ki, allahlara yalvarırdı onu cökə ağacına çevirsin, təkə sənə döş verməsin.

O dərhal özünə qapandı: məhdud qadın ağılı ilə Xironun ən ağırılı yerini tapmışdı. Ancaq Venera onun bağışlaya bilmədiyi qadını xatırlayıb onun özünə nifrətini möhkəmləndirirdi. Lap xırda, sanki, suyun tərپənən dərinliyi içindən görünən balaca adada unudulmuş qorxuyla dolu tükklü və sürüşkən qəhərin və körpə vaxtı bu qəhər onun özü idi – necə titrəməsi haqqındakı əfsanəni fikirləşdi, bir fərqlə – yalnız burada hansısa birisinin onun adını daşması fərqi ilə xeyli başqalarına çox oxşayan, həyat və tarix bilgisilə müdrikləşmiş böyük Xironun Okeanın qızı Filiraya sahib olduğu və qəzəbli Kronun sonra onu ayıq-sayıq Reyanın birdən tutduğu vaxt ata çevrilən, çapıb getdiyi gözəl, ancaq uzaqda olmayan Tefiyaya yazığı gəlməsi, Okeanın bədbəxt qızının eybəcər dölün çıxdığı bətnində isə vaxtıdan qabaq püskürən toxum qalmışdı. Zavallı Filira! Onun anası. Müdrik Xiron, demək olar ki, onun üzünü görürdü – onun iri, göz yaşu ilə dolu, səmalara dikilmiş gözləri, ulduz naxışının indi əvvəllər hətta olduğu vaxtlara gedib çıxdığı öncə verilən göstəriş – qadına hamilə olmağı və doğmağı tapşırən tutqun şəkildə duyulan qurtarmaq yalvarışı ilə tanınmaz dərəcədə dəyişdiyi səmaya üz tutmuş sifətini görürdü. Qabaqcadan ürəyə daman sərt, eybəcər dölünə görə ona qəzəblənməməyi üçün dua eləmişdi; öz anasını hər şeydən aydın təsəvvür eləyirdi; cavanlıq vaxtı da o, qəmgin halda fikrə gedərək cökəyə baxmağa gəlidiyi vaxt güldü və müdrik, saçları təzə-təzə uzanıb yala çevrilən və artıq onda öz ağırılarını altında gizlədiyi şüurlu ləyaqət hissi ilə silahlanmış və onu sonra ana məhəbbətinin nə olduğunu bilməyən bu qədər yetimin hamisi eləyən Xiron kiçik qətiyyətlə qollu-budaqlı ağacın yüngül kölgəsində dayanıb inanırdı ki, ölüskəmiş budaqların çəkingən təmasında, ürəyə oxşayan yarpaqların titrəməsində insan görkəminə qayıtmağın hansısa narazılığı, ümidi və hətta oğlunu tamam böyük görməyin sevinci vardı; və bu cökə çiçəklərindəki nektarın tərkibinin qan-tərlə tədqiqi ağacın ona Filirada insan görkəmi saxlanacaq təqdirdə onun anasından gələ biləcək və əhəmiyyətsiz sözə, ürəksiz

qayğıya və məhəbbətdə həyata keçiriləcək mehribanlığın başlanacağı vaxt görünüb yox olan o qısa, qəzəbli anlar onun anasının obrazına zövq, dad, qoxu və sonsuz təsəlli, zəriflik verirdi. Xiron üzünü ağacın gövdəsinə söykəyərək onun adını pıçıldayırdı, ancaq onunla barışmağa nə qədər çalışdısa da, yenə özünün doğulması haqqında əfsanəni xatırlayan Xiron dəfələrlə hiss eləyirdi ki, uşaq incikliyi indi yenidən onun artıq keçmiş barədəki yetkin düşüncələrində canlanır, o, həyatının ilk günlərindən acı ehtirasla günahsız yerə zəhərlənmişdi və təbiətin mağarada gizlətdiyi qəbilədən ilk olaraq açıq səma altında uzandığı yüz addımdan çox olmayan xırdaca ada onun üçün bu qədər qərsiz, bu qədər xəyanətkar və eqoist olan bütün qadın təbiiliyinin təcəssümü idi. Hə, məhz eqoist. Onlar həddindən asan şimikləşən, asan rəddedilən olaraq öz hissələrinin hörümçək torunda iztirab çəkərək ağlayırlar və öz döllərini sahilə çürüməyə yalnız ona görə qoyurlar ki, o, at tükünə bürünüb. Və indi onun üçün əfsanənin həqiqət olduğu bir prizmanın çərçivəsi içindən ona gülən zərif üzli ilahə mərhəmətə layiq, digərinin içindən isə nifrətə layiq kimi görünürdü. Ancaq necə olur-olsun, Xiron onun üzərində qələbə çalmışdı. O təmkinlə dedi:

– Cökənin çox müalicəvi əhəmiyyəti var.

Əgər qəbul eləməyi özünə rəva bilsə, bu, nəzakətli qınaqdır, əgər yox – vur-tut ziyansız və şəksiz, tibbi fakt. O, özünün uzun ömrü ərzində saray nəzakətinə öyrənmişdi.

Qadın dəsmalla silinərək ona baxırdı, onun dərisini şəffaf damcılar örtmüşdü. Çiyinlərində çillər görünürdü.

– Görürəm sən qadınları sevmirsən, – dedi.

Elə bil, bu kəşf onu zərrə qədər də kədərləndirmədi.

Xiron cavab vermədi.

Qadın güldü; xəyali dünyanın bol-bol coşub-çağladığı gözlərindəki şəfəqi tutqun yırtıcı heyvan parıltısı əvəz elədi və o, kürəyinə sıxdığı dəsmala əlilə yöndəmsizcəsinə toxundu. Onun arxası qatda dalğalanan suda iri halqalar uzaqlaşaraq pardaxlanmamış şüşənin gərilməmiş həvəsilə örtülmüş aşağı sahili yalayırdı; torpaq onun ensiz, mavi damarlı pəncələri altında Adonisin qanının damcıları düşən yerdə bitən qərənfil və solğun meşə anemonları bir-birinə

geyişdiyi naxışlardan və zərif otlardan toxunmuş xalça kimi döşənmişdi.

– Onun yerində, – qadın Xironun beyninin hər çıxıntısına nüfuz eləyən səsle dilləndi və barmaqlarının ucu ilə onun sinəsindəki tunc tükünü yüngülcə burdu, – alimcənablıq və insan zəkasının... o, gözlərini döydü, qızılı kirpikləri yanaqlarına toxundu; bu zaman başını güclə hissediləcək tərzdə döndərirdi və Xiron onun boğazı ilə sürüşən baxışlarını tutdu, – ... atın möhtəşəm gücü ilə vəhdət təşkil elədiyi insan varlığını yedirtməyə xoşbəxt olardım...

Onun aşağı yarısı iradəsinə tabe olmayaraq qamətini düzəltdi, arxa dırnaqları nazik otlu sahildə daha iki aypara döydü.

– Mənim xanıмым, bu vəhdətdə tərkib hissələri tez-tez ən qiymətli olanı itirirlər.

Qadının sifətində axmaq təbəssüm göründü və o, adi gənc, naz-qəmzəli qıza oxşamağa başladı.

– Sənin başın və çiyin atın, bədənin və ayaqlarınsa kişinin olsaydı, bu, ədalətli olardı, qardaş.

Elmlil insanlarla tez-tez ünsiyyət quran az kentavrlardan biri olan Xiron bunu dəfələrlə eşitmişdi: ancaq qadının yaxınlığı ona elə dəfəldilməz təsir eləmişdi ki, bu ona yenə gülməli görünürdü. Gülüşü bu qızıcığazla böyüklük və qohumluq tellərilə mənimsədiyi təmkinli tona qətiyyətlə yaraşmayan uzun-uzadı kişnərti ilə şahə qalxmışdı.

– Allahlar belə mənasız hərəkətə yol verməzdilər, – bildirdi.

İlahə fikrə getdi.

– Sənin bizə inamın həqiqətən adamı mütəəssir edir. Biz belə itaəti nəyin sayəsində qazanmışıq?

– Biz allahları onların işlərinə görə yox, – dedi, – sadəcə olaraq, allahlıqlarına görə hörmətli bilirik.

Və öz-özünə təəccüblənərək ilahənin əlləri ona daha bərk toxunsun deyə, sinəsini oğrun-oğrun qabartdı. İlahə onu gözlənilməz sərtliklə çimdiklədi.

– O, Xiron, – o dedi, – sən onları mənim tanıdığım kimi tanısaydın... Mənə allahlar haqqında danış. Mən elə tez unuduram ki. Adlarını de. Bu adlar sənin dilində elə möhtəşəm səslənir ki...

Xiron onun gözəlliyinə əsir olmuş, indicə dəsmalı tullayacağı ümidinə bürünmüş halda sözləri uzada-uzada dedi:

– Zevs, göylərin hökmdarı, buludqovan və şimşək yaradan ildirimsaçan.

– Yaramaz əlaqsiz.

– Onun həyat yoldaşı Hera, müqəddəs nikah hamisi.

– Sonuncu dəfə onu görəndə tam bir il idi ki, o artıq Zevsin yataq otağına gəlməməyinin pərtliyindən öz xidmətçisi olan qızı döyürdü. Bilirsənmi Zevs onunla birinci dəfə necə yatıb? Ququ quşu şəklinə düşərək.

– Şanapipik, – Xiron səhvi düzəltdi.

– Yox, səfeh ququ quşu, belələri başlarını saatdan çıxarırlar. Yaxşı, yenə allah adları de. Onlar çox gülməlidir.

– Poseydon, ağsaçlı dəniz hökmdarı.

– Qoca, ağıldankəm dənizçi. O, saçlarını göy rəngə boyayır. Saqqalından iylənmiş balıq çoxusu gəlir. Onun sandığı Afrika pornoqrafik şəkilləri ilə doludur. Anası zənci olub – gözünün ağından bilinir. Hə, sonra.

Xiron hiss eləyirdi ki, dayanmaq vaxtıdır, ancaq bu dedi-qodu gizlində ona ləzzət verirdi, onun özündə də təhlükədən nəsə bir şey vardı.

– Çox hörmətli Apollon, – dedi, – delf öncəgörməsi siyasi həyatımızı istiqamətləndirən, hər yana nüfuz eləyən, ruhu isə bizi sənətə və qanunlara birləşdirən günəşin hər şeyi görəni hökmdarı.

– A, bu lovğa. Hey ancaq özü barədə çərənləyən şirin səslə lovğa, onun şöhrətpərəstliyindən ürəyim bulanır. Axı savadsızdır.

– Yox, canım, bu daha ağ oldu.

– Mənim sözümə inan. Boş yerə gözlərini bir nöqtəyə zilləyib bükülünü götürər və oturur.

– Bəs onun əkiz tayı Artemida, hətta onun əlindən öləni vəhşi heyvanların belə sevdikləri gözəl ovçu?

– Hə. O heç vaxt hədəfi vura bilmir, məsələ bundadır. Tərifli bakirəliklərini Arkadiyada çox həkim... öz vassar¹ qız sürüsü ilə meşədə hırıldadır.

– Tsss, körpə!

¹ Vassar – Amerikada məşhur qadın kolleci

Kentavr əlini uzatdı, sanki, onun ağzını yummaq istədi və qorxu içərisində, doğrudan da, az qala, onun dodaqlarına toxunacaqdı. O, arxası tərəfdə boğuş göy gurultusu eşitdi.

Qadın onun qabalığından təəccüblənib geri çəkildi. Sonra onun çiyinləri üstündən işin nə yerdə olduğunu anlayıb göyə baxdı, güldü, bu, dözülməz dərəcədə gərgin və uzun-uzadı çəkən qeyri-şən gülüş idi; gülüşdən dəyişmiş kamil cizgiləri ciddiləşdi, qadınlıqdan əsər-ələmət qalmadı. Yanaqları, alını, boynunu qıpqırmızı oldu və o, düz səmaya qışqırdı:

– Hə, qardaş, hə, mən küfr danışırım! Budur onlar, sənəin allahların, qulaq as: göy corab, heyvərə sağsağan, cecə arağı iyi verən idbar küpəgirən qarı, böyük yolun qulduru, sərxoş psix və iyrenc zavallı, qoxumuş, ağsaç, ayağı çolaq hisli-paslı dəyyus...

– Axı o, sənəin ərindir! – Xiron səmanı rəhmə gətirməyə ümid eləyərək razılaşmadı. Onun vəziyyəti heç ürəkəçən deyildi. Bilirdi ki, mərhəmətli Zevs onun cavan xalasına heç vaxt pislik eləməz. Ancaq o qəzəbləndiyi vaxt Olimpədən vəziyyəti səbatsız və ikibaşlı olan günahsız dinləcini göy gurultusu ilə darmadağın eləyə bilər. Xiron bilirdi ki, Zevs onun adamlara yaxınlığına paxıllıq eləyir, çünki o özü zorakılıq törətməkdən ötrü, özü də ya quş lələklərində, ya da heyvan dərisində törətməkdən ötrü öləridir. Və həqiqətən də şayiə gəzirdi ki, Zevs kentavrları təhlükəli tayfa sayır, onlara görə allahlar heç kimə lazım olmayan ola bilərlər. Ancaq səma qaralmışdısa da, yenə susurdu. Təşəkkürlə aşib-daşan Xiron davam eləmək qərarına gəldi və Veneraya dedi: – Sən ərini qiymətləndirmirsən. Hefest öz işini bilir, o mehribandır. Axı hər zindan, hər dulusçu çevrəsi onun mehribandır, o isə həmişə təvazökardır. Lemnosda uğursuz süqutundan sonra onun ürəyi hər cür təkəbbürdən təmizlənməşdi və çiyinləri donqar idisə də, ürəyi geniş idi.

Venera köksünü ötürdü.

– Bilirəm. Ancaq mən bu vecsizi necə sevə bilərəm? Bərk ürək mənim daha çox könlümcədir. Sən fikirləşirsən ki, – o, tez-tez saqqızını oğurlamaq mümkün olmayan şagird qız kimi şübhə və azca təkəbbürlə dedi, – məni kobud kişilər ona görə özünə çəkir ki, mənə də atamın şikəstliyinə görə günahkarlıq kompleksi dilə gəlir?

Fikirləşirsən ki, özümü günahkar hiss eləyirəm və özüm cəza axtarıram?

Xiron gülümsədi: o, bu yeni dəbli nəzəriyyələrin pərəstişkarı deyildi. Onların başı üzərindəki buludlar dağıldı, özünü təhlükəsiz yerdə hiss eləyərək bu kobudluğa ürək-ləndi və dedi:

– Sənin danışmadığın bir allahlıq var.

O, bütün allahlar içərisində ən qəzəbliyə, Areyə işarə eləyirdi.

Venera başını silkələdi və onun kürən saçları dağıldı.

– Bilirəm nə demək istəyirsən. Yəni mən başqalarından yaxşı deyiləm. Yaxşı, möhtərəm Xiron, mənə hansı adı verirsen? Şüuraltı nimfomanka? Ya, sadəcə olaraq, qəhbə?

– Yox, yox, məni düzgün başa düşmədin. Mən sənin haqqında danışmırdım.

Ancaq Venera ona qulaq asmadan qışqırdı:

– *Axı bu ədalətsizlikdir!* – O coşqun halda dəsmalı üstünə çəkdi. – Niyə biz taleyin əlimizdən almağı unutduğuşu yeganə həzzdən imtina eləməliyik? Ölülərin mübarizə səadəti, iztirab sevinci, igidliyi təmin eləmələri var, ancaq allahlar kamildirlər.

Xiron başını tərpətdi: qoca əyan hər cür ladda olan bu zadəganların indicə qeybətini qırdıqları adamları necə tərifləyib qaldırdıqlarını bilirdi. Venera allahlar üzərində özünün kiçik istehza arsenalını işə salarkən dəhşətli həqiqətə yaxın olduğunu anlayırdımı? Ancaq barışmaq lazım gəlirdi: Xiron həmişə onlardan aşağı olacaq.

Venera səhvini düzəltdi.

– Biz yalnız öz ölümsüzlüyümüzdə kamilik. Məni atadan amansızlıqla məhrum elədilər. Zevs mənimlə sevimli pişiyi kimi rəftar eləyir. O, qohumluq hissələrini öz qızları Artemida və Afina üçün saxlayır. Onlara mərhəmət göstərir: onlar dönə-dönə bu nəhəngin ani hücumlarına, ehtirasın bu zavallı əvəzlənməsinə dözməli olurlar. Priap – onun ata məhəbbəti olmayan gücünün təcəssümü deyil, nədir? Priap – mənim uşaqlarımın öz rüşeyminə layiq olan ən eybəcəridir. Dionis mənimlə elə rəftar elədi ki, sanki, növbəti gəncəm.

Venera yenə kentavrın sinəsinə toxundu, elə bil, onun daşa dönmədiyinə əmin olmaq istəyirdi.

– Sən öz atanı tanıyırdın. Sənə necə də paxılığım tutur! Əgər mən Uranın üzünü görə, səsini eşidə bilsəydim; əgər mən onun rəzil sonbeşiyinin murdarlanmış meyitinin heç nəyə yaramayan dəyərsiz kölgəsi olmasaydım, Olimpdə məni həqiqətən sevən yeganə xalam Gestiya kimi təmiz olardım. Ancaq indi onu da Olimpdən salıblar, zavallı ev ilahəsinə çeviriblər.

Gənc ilahənin narahat fikirləri yeni axarda doğurdu:

– Sən adamları tanıyırsan. De görüm onlar məni niyə təhqir eləyirlər? Niyə mənim adım gülüş doğurur, niyə şəklimi ayaqyolu divarlarına çəkirlər? Kim onlara məndən yaxşı xidmət göstərir? Allahlardan hansı onlara birdəfəyə belə qüdrət və dinclik verir? *Mənim günahım nədir?*

– Xanım, bunların hamısını sən özün uydurursan.

Veneranın səmimilik axını tükəndi, o, Xironu soyuq-qanlılıqla cinləndirməyə başladı:

– Sən elə ağıllısan ki... Müdriksən. Mehriban Xiron. Bizim alim, bizim təşviqatçı. Elə həssassan ki, bacıoğlu, sən haçansa fikirləşmişəm ki, ürəyin nə ürəyidir – insan, ya at?

Xiron təhqir edilmiş halda dedi:

– Deyirlər mən qurşaqdan yuxarı bütünlüklə insanam.

– Bağışla. Sən mehribansan və mən sənə allahlara layiq haqq qazandırırım. – O əyildi və anemonu qopartdı. – Zavallı Adonis, – yorğun halda barmaqlarını ulduzaoxşar ləçəklərə toxunduraraq dedi. – Onun qanı necə solğun idi, bizim zərdabdan parlaq deyildi.

Veneranın yumşaq, artıq, demək olar ki, qurumuş tac saçları xatirələrdən – küləkdən olan kimi dağıldı. O, üzünü çevirdi, sanki utanırdı, gülü dodaqlarına apardı və saçlarının azacıq nəmli çəngəsi Olimpın əfsanəvi örtüyü – qar kimi ağ və hamar bədəni ilə qəşəng ziqzaqlarla axıb getdi. Yanbızları çəhrayı və azacıq nahamar idi; arxadan ayaqlarına, sanki, qızıl tozu səpilmişdi, Venera gülü öpdü, tulladı və dəyişilmiş – titrək, allaşmış, dumanlaşmış və cəsarətsiz sifətini kentavra sarı çevirdi.

– Xiron, – o əmr elədi, – mənə sahib ol!

Xironun böyük ürəyi qabırğası tərəfdən şiddətlə döyündü; o, titrəyən əllərini yana açdı.

– Axı, mənim sahibəm, mən qurşaqdan aşağı atam.

Venera bənövşələri ayaqları altında tapdalayaraq qağışız halda addımladı. Məhrəba düşdü.

– Qorxursan? – pıçıldadı. – Sən bunu Xariklo ilə necə eləyirsən?

Xiron qurumuş dodaqlarını zorla tərpedərək dilləndi:

– Ancaq axı bu, qanqarışmasıdır.

– Həmişə belə olur, biz hamımız Xaosdan yaranmışıq.

– Axı indi gündüzdür.

– Bu daha yaxşı, deməli, allahlar yatıblar. Məgər sevgi o qədər iyrencdir ki, qaranlıqda gizlənməlidir? Ya sən mənə pozğunluğa görə nifrət eləyirsən? Sən ki savadlısan, bilməlisən ki, hər yuyunmadan sonra mən təzədən bakirə oluram.

Güc yox, zəiflik – ümitsiz vaxtda qızdırmadan yanan uşağın əlindən belə tuturlar – onu titrəyən qadına tərəf itələdi, Veneranın bədəni zəif və elastiki idi, onun bədəni ilə bir olmağa hazır idi. Xiron əlləri altında onun kürəyinin yumşaq ayrılıqlarını hiss eləyirdi. Xironun qarını hövsələsizlikdən səyriyirdi, burun pərələrindən kişnəmə səsi çıxırdı. Veneranın əlləri onun boynunu sıxırdı, ayaqları isə havadan sərbəstcə asılı qalaraq Xironun dizlərinə toxunurdu.

– At, – o pıçıldayırdı, – məni yəhərlə. Məni sür.

Qadının bədənindən çiçəklərin kəskin, başgicəlləndirici, Xironun özünün at qoxusunda tapdanmış torpaqdakı kimi ala-bula, dağıdılmış qoxu gəlirdi. Xiron gözlərini yumub qırmızımtıl ağaclar arasındakı isti qeyri-real düzənləyin üzəri ilə uçurdu.

Ancaq o tərəddüd içində idi. O, göy gurultusunu xatırladı. Zimmerman hələ də burada ola bilərdi: onun gecəsi-gündüzü öz kabinetində keçirdi. Kentavr yuxarıdan taqqıltı gəlib-gəlmədiyinə qulaq verdi və həmin anda da hər şey dəyişdi. Onun boynunu qucaqlayan əllər boşaldı. Venera dönüb baxmadan kolluqda yox oldu. Yüzlərlə yaşıl yarpaqlar, ləçəklər onun arxasınca büküldü. Sevginin öz əxlaqı var, o, cəsarətsizliyi bağışlamır. Onda da bax, indiki kimi Kolduell burada, sement döşəmədə pərt halda tək dayanmışdı, indi də ondakı kimi onu ayıq-sayıq izləyən allahı ağılasıqmaz qaydada qəzəbləndirməsinin boğuc, əzabverici hissələrlə pillələri qalxmağa başlamışdı.

Pilləkənlə ikinci mərtəbəyə, öz sinfinə qalxdı. Ayaqları sərt pillələri arxada qoyarkən ona pis tabe olurdu, naqolaylığı ona əzab verirdi. Ağrının hər dalğasında uzun-uzadı düz qarşısına baxır və kiminsə diyircəkli qələmlə ziqzaq cızdığını, yastı papaqcığı qoparılmış məhəccərin parıldayan dirəyini, meydançanın küncündəki bərkimiş toz və qum topasını, tutqun pərdə ilə örtülmüş və paslı barmaqçıqlara salınmış pəncərəni və yenə ölü sarı divan gördü. Sinfin qapısı bağlı idi. O, şiddətli qışqırıq gözləyirdi, ancaq qapı arxasında məşum sakitlik hökm sürürdü. Kürəyində vicvəcə vardı, yəni Zimmerman səs-küyü eşidib və özü sinfə gəlib?

Qorxu boş yerə deyilmiş. Kolduell qapını açdı və qarşısında haradasa iki addımlığında Zimmermanın, hakimiyyətin nəhəng emblemi kimi, havadan asılan əyri sifətini gördü və müəllim qorxudan bu sifətdən başqa heç nə görmədi. Sifət qəzəblə yırgalanırdı, elə bilirdin bir az da iriləşib. Arxasındakı gözlərin dəhşətli dərəcədə iri göründüyü eynək şüşələrinin üstündəki direktor alınının ortasından çaxan şimşək havanı dəlib keçdi və donub-qalmış qurbanını vurdu. Onların bir-birlərinə baxdıqları səssizlik şimşəkdən daha qulaqbatırıcı idi.

Zimmerman sinfə tərəf döndü; onun qarşısında kirmiş, qorxmuş şagirdlərin düz cərgələri dayanmışdı.

– Mister Kolduell lütf edib bizim yanımıza qayıtmışdır.

Sınıf yaltaq-yaltaq hınıldadı.

– Mənə elə gəlir ki, vəzifəyə belə sədaqət kiçik alqışa dəyər.

Və o nümunə göstərdi: ovuclarını qayıq kimi tutaraq zərif hərəkətlə onları bir-birinə vurdu. Zimmermanın əlləri və ayaqları iri bədəninə və başına baxanda yöndəmsizcəsinə balaca idi. Onun əynində bu uyğunsuzluğu daha qabarıq göstərən iri damalı, gen-bol çiyinlərinə pambıq basılmış idman pəncəyi vardı. Kolduell onu kinayə ilə alqışlayan şagirdlərə baxıb bir neçə xırda təbəssümü tutdu. Biabır olmuş müəllim qurumuş dodaqlarını yaladı.

– Təşəkkür eləyirəm, uşaqlar, – Zimmerman dedi, – kifayətdir.

Çox da güclü olmayan alqışlar dərhal dayandı. Direktor yenidən Kolduellə tərəf döndü; onun asimmetrik sifəti yüksək səmada vüqarla süzən yağış buludlarına oxşayırdı.

Kolduell qeyri-müəyyən səs çıxardı, bu səs onun heyranlığını və sədaqətini ifadə eləməli idi.

– Biz sonra danışıraq, Corc. Sizin dərsi nəhayət nə vaxt başlayacağınızı gözləməkdən uşaqların gözlərinin kökü saralıb.

Ancaq Kolduell başa salmaq, bağışlanmaq həsrətində olaraq əyildi və şalvarının balağını azca qaldırdı – onun gözlənilməz ədəbsiz jesti sinifdə sürəkli heyranlıq yaratdı. Kolduell də üreyində bunu istəyirdi.

Zimmerman bunu başa düşdü. Hər şeyi başa düşdü. Hərçənd ki, Kolduell dərhal şalvarını buraxdı və əllərini yanına saldı, Zimmerman aşağı, onun baldırına baxmaqda davam eləyirdi, sanki, o, sonsuzluq qədər uzaq idi, ancaq onun baxışları bu sonsuzluğu deşib keçirdi.

– Deyəsən, sizin corablarınız eyni deyil, – dedi. – Siz bunu demək istəyirdiniz?

332

Şagirdlər təzədən uğunub getdilər. Zimmerman onun səsinin sonuncu istehzaları örtməsindən ötrü dəqiq lazım olan qədər gözlədi.

– Ancaq, Corc, Corc, olmazmı ki, sizin öz zahiri görkəminiz haqqındakı tərifəlayiq qayğınız müəllimin digər ayrılmaz keyfiyyəti – dəqiqliklə ziddiyyətdə olmasın.

Kolduell həmişə elə pis geyinir, elə olmazın dərəcədə tökülmüş kostyumda gəzirdi ki, bu fraza da gülüş doğurdu, ancaq şagirdlərin çoxu Zimmermanın incə yumorunu qiymətləndirə bilmədi.

Direktor üz-gözünü turşudub iyərə-nə iyərə barmağı ilə müəllim tərəfi göstərdi.

– Bəs bu nədir belə, ildırımötürən? Buludsuz qış günü olduqca ehtiyatlı haldır.

Kolduell cibindən çıxan soyuq hamar oxu əli ilə yoxladı. Oxu çıxartdı və hər şeyi izah eləməkdən ötrü əzabla söz axtara-axtara Zimmermana uzatdı; onda Zimmerman onun boynuna atılacaq, onu qəhrəmanlıqla çəkdiyi əziyyətlərə görə öpəcək, iztirablı göz yaşları bu hökmlü, şişmiş sifəti nəmləndirəcək.

– Budur, – Kolduell dedi. – Bilmirəm oğlanlardan kim...

Zimmerman iltifat göstərüb oxa əlini vurmadı; sanki, parıldayan özək özündə təhlükə gizləyirmiş kimi, ovcunu

etiraz eləyən sayaq irəli tutdu, indiyə kimi idman elastikliyi saxlamış qısa ayaqlarını isə cəld cütləyib sürətlə geri çəkildi. Zimmerman hələ məktəb illərində məşhur olmuşdu: o, yüngül atletika üzrə çempion idi. Möhkəm əzələləri, güclü əlləri və ayaqları ona sürət və güc tələb olunan bütün yarışlarda – lövhə atmaqda, qısa və uzun məsafələrə qaçışda qələbə qazandırır.

– Corc, mən axı dedim – sonra, – təkrar elədi. – Xahiş eləyirəm, dərsi başlayın. Mənsə səhər proqramının onsuz da pozulduğuna görə axırncı parta arxasında oturaram, onsuz da ya belə, ya elə, ayda bir dəfə sizin dərslərdə olmalıyam. Uşaqlar, xahiş eləyirəm, mənə əhəmiyyət verməyin.

Kolduell hər ay olan bu direktor dinləmələrindən həmişə qorxurdu. Bu dinləmələrdə onun dalınca gələn, istehzalılıq iradlarının və pədaqoji möhürlərin dolaşq həftəbecəri onu hövsələdən çıxarırdı – əgər rəy yaxşı idisə, o özünü ad günü keçirən adam kimi hiss eləyirdi, yox, əgər pis idisə (demək olar ki, həmişə belə idi), o, bəzi sözləri ikimənalı eləyirdi – həftələrlə özünü-sözünü bilmədən gəzirdi. Və budur, Zimmerman məhz indi onun ağrıdan belə əziyyət çəkdiyi, haqsız yerə alçaldıldığı və dərslərdə qətiyyətlə hazırlanmadığı vaxt sinifdə qaldı.

Direktor yumşaq pişik addımları ilə lövhə boyu keçib getdi. Guya, mümkün qədər diqqəti cəlb eləməməyə çalışmaq görkəmi alaraq enli dama-dama kürəyini donqarlatdı. Axırncı parta arxasında, üzü sızanaqlı və pələqulaq Mark Yanqormanın arxasında oturdu. Ancaq təzəcə oturmuşdu ki, bir keçid o yanda, üçüncü sırada düyə kimi ləng və ağırçəkili dolu gözəlçə İris Osqudun oturduğunu gördü. Zimmerman bir az irəli çəkilib pıçılı və jestlərlə ondan dəftər vərəqi istədi. Şişman qız tələsik vərəqi qopartdı və direktor onu alarkən utanmadan onun gen-bol ipək bluzkasının yanığına baxdı.

Kolduell buna ehtiramlı təəccüblə baxdı. O, rəngbərəng ləkənin parta üzərində necə tərpendiyini gördü, Zimmermanın burada olması sinifdə elektrik cərəyanı yaratmışdı. Başlamaq lazımdır. Ancaq Kolduell onun kim olduğunu, burada nə elədiyini, nəyi öyrənməli olduğunu unutmuşdu. O, müəllim masasına yanaşdı, oxu yerə

qoydu və jurnaldan çıxarışı görüb xatırladı: “KLİVLƏND ALİMİ TƏRƏFİNDƏN TƏRTİB OLUNMUŞ YARADILIŞ XRONOLOGİYASI”. Zimmermanın iri sifəti sinfin axırında gözə dəyirdi.

– Lövhdə, mənim arxa tərəfimdə, – Kolduell başladı, – doqquz sıfırla beş rəqəmi yazılıb. Beş – nə?

İnamsız namnazik səs sakitliyi pozdu:

– Trilyon.

Bu, əlbəttə ki, Cudi Lenceldir. Və həmişə olduğu kimi barmağını göyə dirəyir. Onun daşınmaz əmlak alverçisi olan dələduz atası elə bilir qızı hökmən yalnız ona görə “bahar kraliçası”, sinfin birinci şagirdi və sevimlisi olmalıdır ki, qoca Lencel beş faiz komission alaraq özünə kapital toplayıb. Zavallı Cudi, sadəcə olaraq, allah onu ağıl məsələsində yanıtmayıb.

– Milyard, – Kolduell dedi. – Beş milyard il. Müasir elmin hesablamalarına görə, bəşəriyyətin yaşı bu qədərdir. Ola bilsin daha çoxdur, ancaq, şübhəsiz ki, az deyil. İndi isə kim deyər, milyard nə deməkdir?

– Min dəfə min, – Cudi titrək səslə dilləndi. Yazıq səfeh, onu niyə heç kim xilas eləmir? Niyə ağıl kəsənlərdən biri, heç olmasa, Kecerayz cavab vermir? Kecerayz ayaqlarını keçiddən o yana uzadaraq oturmuşdu və mənasız yerə gözlərini öz dəftərinə zilləyərək nəyəsə gülümsəyirdi. Kolduell baxışları ilə Piteri axtardı, ancaq xatırladı ki, oğlu bu sinifdə deyil. O, yeddinci dərstdə olacaq, Zimmerman nəsə yazdı və səfehliyindən onun nəyə işarə elədiyini anlamayan qıza – Osquda göz vurdu. Ah, necə səfehdir! Tıxac kimi səfehdir.

– Min dəfə min, – Kolduell izah elədi, – min milyondur. Milyard bu deməkdir. İndi Yer üzündə iki milyarddan çox adam yaşayır, ibtidai insanlar milyon ilə yaxın bundan qabaq, axmaq meymunun ağacdan düşüb burada olmağını (onu bura niyə gətiriblər) başa düşmədən ətrafına boylandığı vaxt peyda olmuşlar.

Sinif güldü, Deyfendorf isə – məktəbə fermadan avtobusla gələn oğlanlardan biri – başını və qoltuğunun altını qaşımağa, meymun kimi qırıldamağa başladı.

Kolduell özünü elə göstərdi ki, guya, bunu görmür, çünki oğlan onun komandasında ən yaxşı üzgüçü idi.

– Bir də söhbət bizim milli gəlirimizdən gedərkən işimiz milyardlardır, – dedi Kolduell. – İndiki halda bizim özümüzün özümüzdə iki yüz altmış milyarda yaxın borcumuz var. Hitlerlə müharibə bizə təqribən üç yüz əlli milyarda başa gəldi. Bir də, milyardla ulduzları hesablayırlar. Bizim qalaktikada yüz milyarda qədər ulduz var, bu necə adlanır?

– Günəş sistemi, – Cudi dedi.

– Karvan yolu – Karvanqıran, – Kolduell onun səhvini düzəltdi. – Günəş sistemində yalnız bir ulduz var – hansıdır?

O, diqqətlə arxa partalara baxdı, ancaq gözünün ucu ilə gördü ki, Cudi indi yenə dillənəcək.

– Venera?

Oğlanlar güldülər: Venera, veneroloji, venerik xəstəlik. Kimsə əl çaldı.

– Venera – planetlərin ən parlağıdır, – Kolduell onu başa saldı. – Onu bəzən ulduz adlandırırlar, çünki çox parlaq işıq saçır. Ancaq, əlbəttə, bizə yaxın olan yeganə həqiqi ulduz...

– Günəş, – kimsə dilləndi, ancaq Kolduell görmədi kimdir, çünki o, gözlərini öz-özlüyündə, atasına fikir verməməyə təlqin elədiyi Cudi Lencelin küt, gərgin sifətinə zilləmişdi. "Qız, dəridən-qabıqdan çıxma, yaxşısı budur, ərə get".

*Özümciyəz birtəhər,
sənəsə lazımdır ər.*

(Valentin gününə pis şeir deyil. Kolduellə hərdən ilham gəlirdi.)

– Düzdür, – dedi. – Günəş. İndi isə mən belə rəqəm yazıram.

O, lövhədə 60000000000000000000 yazdı.

– Bunu necə oxuyacaq? – Özü də cavab verdi. – Altı, – sonra isə üç sıfır – üç sıfır ayıraraq, – min, milyon, milyard, trilyon, kvadrilyon, kvintilyon, sekstilyon. Altı sekstilyon. Bu, nəyi ifadə eləyir? – Dinib-danışmayan sifətlər ona nabeləd və istehzal nəzərlərlə baxırdı. O yenə özü cavab verdi: Yer kürəsinin kütləsini tonlarla. Günəş isə – əlavə elədi, – əlbəttə, daha ağırdır. – O, 333000 yazdı və gah

sinfə, gah lövhəyə müraciət eləyərək dedi: – üç, üç, üç, sıfır, sıfır, sıfır. Vuraq “kr-kr. – o, nəticəni yazanda tabaşir ovuldu. – Bir, doqquz, doqquz, səkkiz və iyirmi dörd sıfır.

Geri çəkildi və lövhəyə baxdı, gərginlikdən ürəyi bulandırdı.

19980000000000000000000000000000

Sıfırlar ona hər birində “zəhər” kəlməsi süzülən yara kimi baxırdı.

– Günəşin kütləsi belədir, – Kolduell dedi. – Ancaq bizimçün nə fərqi var ki?

Gülüş səsi ətrafa yayıldı. Aman Allah, o hara düşüb?

– Günəşdən də böyük ulduzlar var – o, dilini güclə tərpədərək dedi, – balacaları da var. Günəşdən sonra bizə ən yaxın ulduz – Alfa Kentavr dörd işıq ili məsafəsində yerləşir. Işıq saniyədə bir, səkkiz, altı, sıfır, sıfır, sıfır mil sürətlə hərəkət eləyir. – O, bu rəqəmi yazdı. Lövhədə, demək olar ki, yer qalmadı. – Bu, ildə altı milyard milə bərabərdir. – O, barmaqları ilə Kainatın yaşını göstərən rəqəmdən 5-i sildi və 6 yazdı. – Alfa Kentavr bizdən iyirmi dörd trilyon mil məsafədədir. – Onun qarınıdakı ağırlıq qurultu ilə yayıldı və o, gəyirməsini boğdu. – Bir vaxtlar adamlar fikirləşirdilər ki, Karvanqırana görə ölənlərin ruhu səmada düzülür, ancaq bütün Karvanqıran vur-tut görmənin aldanışdır, ona çatmaq mümkün deyil. O hər zaman duman kimi bizim ətrafımızda seyrələcəkdir. Bu, ulduz dumanıdır, biz onu ona görə belə görürük ki, iri qalaktikanın içindən baxırıq. Qalaktika – eni yüz min işıq ili olan fırlanan diskdir. Mən bu diski kimin atdığını bilmirəm. Onun mərkəzi, Oxatan bürcü rayonunda yerləşir, Oxatan isə yaydan atandır, keçən dərsdə mənim belə gözəl şagirdim olub. Qalaktikamızın arxasında başqaları da var, alimlər onu Kainatda yüz milyarddan çox sayıblar, hərəsində də yüz milyard ulduz. Bu rəqəmlər sizə nəyə deyir?

Deyfendorf dedi:

– Yox.

Kolduell şagirdlə dərhal razılaşaraq kobud hücumu qaytardı. Bu yaramazları lazım gələndə barmağına dolamaqdan ötrü onun kifayət qədər təcrübəsi vardı.

– Mənə də demir. Onlar yalnız ölümü xatırladırlar. İnsan beyninin imkanları məhduddur. Əşi, cəh... – O, Zimmer-

manı xatırlayıb özünü ələ aldı. Direktorun iri sifəti parta üzərinə qalxdı. – Qoy cəhənnəm olsunlar. Beş milyard ili bizim miqyasda təsəvvür eləməyə çalışsaq. Fərz eləyək Kainat cəmi üçgünlüyə mövcuddur. Bu gün cümə axşamıdır, indi, – o, saatına baxdı, on ikiyə iyirmi dəqiqə qalıb. – Cəmi iyirmi dəqiqə qalıb, çətdırmaq lazımdır. Deməli, bazar ertəsi saat on ikidə dünyanın gördüyü çox böyük partlayış baş verib. Bizə arxadan elə təpik ilişdirdilər ki, indiyəcən irəli uçuruq, heç cür dayana bilmirik. Başqa qalaktikalara baxdığımız vaxt onlar bizdən qaçırlar. Onlar bizdən nə qədər uzaqdadırlarsa, sürətləri də artır. Hesablamalar göstərir ki, onlar hamısı təqribən beş milyard il əvvəl bir yerdə yaranmalı olmuşlar. Milyardlar, trilyonlar, kvadrilyonlar və s. – onları sonsuz sayda kvadrata salmaq olar. Kainatda mövcud olan tonlarla materiya atom nüvələri ölçülərinin imkan verə biləcəyi maksimal mümkünlüyün sıxlığı şarındadır. Bu ibtidai yumurtanın bir kub santimetrinin çəkisi iki yüz əlli ton olmuşdur.

Kolduellə elə gəldi ki, belə bir kub santimetr ilişib onun qarnında qalıb. Astronomiya onu gecələr deşib keçirdi. Yorğun-arğın yatağında uzandığı vaxt hərdən ona elə gəlirdi ki, sızıldayan bədəni fantastik dərəcədə iridir və özünün qaranlıq dərinliklərində milyardlarla ulduz saxlayır.

Zimmerman əyilib qəşəng Osquda nəse pıçıldayırdı; o gözlərilə köynəyin içindəki döşlərin yumrularını tumarlayırdı. Təpədən dırnağacan əxlaqsızlıqdan yoğrulmuşdu; bu həvəs şagirdlərə də keçirdi; Bekki Devis büzüşüb oturmuşdu, yəqin ki, onun arxasında oturmuş Deyfendorf qızın boynunu karandaşın ucundakı pozanla qıdıqlayırdı. Pinti, avara Bekki haradasa Olincer ətrafında yaşayırdı. Onun balaca ağ üçbucaq sifətini kül rəngli qıvrım saçları çərcivəyə almışdı. Səfeh idi, pintiliyi də bu yandan.

Kolduell özünü ələ almağa səy göstərib davam elədi:

– Sıxılma elə güclü olub ki, bu maddə davam gətirməyib: o, bircə saniyə içərisində partlayıb – sizinlə bizim təsəvvürümüzdəki zamanın saniyəsi ərzində yox, həqiqi zamanın həqiqi saniyəsində. Və budur – diqqətlə qulaq asın – bizim miqyasda üç günə bütün bazar ertəsi günortadan sonra enerji ilə dolu fəza qızıxmış və parlamışdır, axşama yaxın

isə materiya o qədər seyrəkləşib ki, qaranlıq düşüb. Kainat tamamilə zülmətə qərç olub. Və indiyəcən kosmik toz, planetlər, meteorlar, qırıntılar, daşlar, hər cür zirzibil – bir sözlə, bütün qaranlıq materiya işıqsaçanlar üzərində ciddi şəkildə üstünlük təşkil eləyir. Bu birinci gecədə maddələr axını nəhəng qaz buludlarına və protoqalaktikaya bölünmüşdü, onlarda cazibə qüvvəsinin təsiri altında təzədən sıxlaşan, alovlanmalı olan qaz kürələri əmələ gəlmişdir. Və budur, təxminən səhərə yaxın – çərşənbə axşamına ulduzlar sayırışmağa başladı. Siz mənə qulaq asırsınız? Bu ulduzlar öz növbəsində sıxlaşan materiyaların burulğanları ilə əhatə olunmuşdur. Bu burulğandan biri də bizim Yer olmuşdur. Uşaqlar, o, soyuq olmuşdur, elə soyuq olmuşdur ki, təkə su buxarları deyil, həm də azot, ammiak, metan da donmuşdur. Bu donmuş qazlar ətrafdakı bərk materiyaların hissəciklərinin çəngələri ilə kristallaşmış, bu çəngəllər əvvəlcə yavaş-yavaş, sonra get-gedə sürətlə bir-birinə tərəf cəzə olunmuşdur. Onlar tezliklə artıq böyüyən Yer üzərinə xeyli dərəcədə istilik yaratmaq üçün kifayət eləyən sürətlə düşmüşdür. Kosmik qar ərimiş və özündən sonra Kainatda, ümumiyyətlə, tamam az, bir faizdən də az olan elementlərin ərimiş yığıntılarını saxlayaraq təzədən fəzada buxarlanmışdır. Beləliklə, bu gün keçdi; qalır iki gün. İkinci gün günortaya yaxın Yer qabığı yarandı. Mümkündür ki, o, bazaltdan olub və onu başdan-başa ibtidai okean örtmüşdür. Sonra onda çatlar əmələ gəlib, bu çatlardan ərimiş qranit püskürəcək ilk qitələri yaratmışdır. Bu vaxt lavadan ağır olan ərimiş dəmir mərkəzə çökmüş, orada ərimiş nüvə əmələ gəlmişdir. Sizlərdən kimsə haçansa qolf topunu kəsməli olubmu?

O, sinfin diqqətinin ondan, yavaş-yavaş soyuyan dəmirdən okalina (yanmış dəmir) kimi necə ovulub töküldüyünü hiss eləyirdi. Şagirdlər top adı eşidib bir qədər canlandılar, ancaq o qədər də yox. Yazını ötürən saatlı bilək aralıqda asılı qaldı; Deyfendorf Bekki Devisi qıdıqlamağını saxladı; Kecerayz öz dəftərindən aralandı; hətta Zimmerman belə başını qaldırdı. Ya Kolduellin gözünə göründü, ya da bu qoca öküz, doğrudan da, İris Osqudun süd kimi ağ əllərini tumarlayırdı. Onu hər şeydən çox Bekki Devisin çirkli sifətindəki axmaq, şəhvətli, oğrun təbəssüm əsəbiləşdirirdi;

Kolduell ona elə diqqətlə baxdı ki, qız, sanki, müdafiə olunanaraq boyalı dodaqları ilə:

– O göydür, – dedi.

– Hə, – Kolduell yavaş-yavaş dilləndi, – topun içində, rezin qatın altında göy maye ilə dolu xırda kisəcik var.

O, rabitəni itirdi. Saata baxdı – on iki dəqiqə qalırdı. Qarnındaki ağrı kəsmirdi. O, ağırlığını yaralı ayağı üstünə salmamağa çalışırdı; yara quruyarkən baldırını sancan ağrı ilə deşirdi.

– Bütün günü, – o davam elədi, – çərşənbə axşamı günortadan çərşənbənin günortasına kimi Yer qısır qalır. Onda həyat yoxdur. Yalnız eybəcər qayalar, bataqlıqlar, lava qusan vulkanlar – hər şey axır və üzür, bəzən isə buza dönür, çünki Günəş xarab olmuş çirkli lampə kimi səmada gah yanır, gah sönmür. Ancaq dünən gündüzün günortaçağı həyatın ilk əlamətləri meydana gəlib. Qeyri-adi heç nə – sadəcə olaraq, seliyn xırdaça parçaları. Dünən günortadan axşama kimi və demək olar ki, bütün gecə həyat mikroskopik olaraq qaldı.

O geri döndü və lövhədə:

Corycium enigmaticum
Leptothrix
Volvox

yazdı.

Birinci sətiri təzəcə yazıb qurtarmağa macal tapmışdı ki, əlindəki tabaşir böyük, isti və sürüşkən çömçəquyuğa çevrildi. O, tabaşiri ikrahla yerə tulladı, sinif güldü. Kolduell oxudu:

– Koritsium eniqmatikum. Bu çox adi dəniz orqanizminin daşlaşmış qalıqları Finlandiyanın qayalıqlarında tapılmışdır, onların ehtimal edilən yaşı bir milyard yarım ildir. “Eniqmatikum” “müəmmalı” deməkdir və həqiqətən də həyatın bu çox adi forması bizimçün tapmaca olaraq qalır, ancaq güman edilir ki, bunlar hazırda da okeanların ucsuz-bucaqsız sahələrini rəngbərəng bəzəyənlərlə qohum olan göy-yaşıl yosunlar olmuşdur.

Kağız təyyarəcik havaya qalxdı və qanadları yellənib yerə düşdü, o, orta keçiddə döşəməyə dəyib ağ çiçək kimi açıldı və dərsin lap axırınacan orada uşaq kimi ağıladı.

Onun yaralı ləçəklərindən ağ maye damcılayırdı və Kolduell fikrən xadiməldən üzr istədi.

– Leptotriks, – dedi, – bu, yunanca adı “nazik tük” mənasını verən mikroskopik canlı topadır. Bu bakteriya dəmir duzlarından təmiz dəmir zərrələrini ayırmaq qabiliyyətinə malik olmuşdur, bu, qeyri-adi görünə bilsə də, elə saysız-hesabsız miqdarda çoxalmışdır ki, bəşəriyyətin indi emal elədiyi çoxsaylı dəmir-filiz ehtiyatı yaratmışdır. Minnesotadakı Mesabi dağı ilkin olaraq Amerikanın sənəq başlığı qədər belə olmayacaq minlərlə sakini tərəfindən yaradılmışdı. İkinci dünya müharibəsində qalib gəlməkdən ötrü biz bütün hərbi gəmiləri, tankları, cipləri və parovozları oradan əldə elədik, sonra isə yazıq Mesabi dağına çaqqalların gəmirmələri üçün saxlanan meyit kimi tulladıq. Məncə, bu dəhşətdir. Mən uşaq olanda və Passeyikdə yaşadığım vaxt hamı Mesabi dağı haqqında elə danışırdı ki, elə bil, o, Böyük Göldə dincələn mis hörüklü gözəl qadındır.

340

Qızı karandaşla qıdıqlamaq Deyfendorfa azlıq eləyirmiş kimi indi də əlini onun çiyinə qoymuşdu və baş barmağını çənəsi altında boğazında gəzdirirdi. Qızın sifəti həzdən get-gedə daha çox qırışdı.

– Volvoks, – Kolduell möhkəm səs-küy dalğasında boğularaq bərkdən dilləndi, – həyat səltənətinin ilkin sakinlərindən üçüncüsü, bizi ona görə maraqlandırır ki, ölümü məhz o kəşf edib. Plazmanın mövcud olmasına son qoya biləcək daxili səbəb yoxdur. Amöblər heç vaxt ölmür. Kişi cinsi hüceyrələri də məqsədə çatdıqda atanın mövcud olmasıyla davam eləyən yeni həyatın başlanğıcını qoyur. Ancaq bitki ilə canlı arasında nəşə yosunların vegetativ və reproduktiv hüceyrələrdən ibarət olan bu mütəhərrik, diyirlənən kürə – Volvoks mikroskop altında Milad balındakı rəqqaslar kimi fırlanır – ilk dəfə olaraq əməkdaşlıq ideyasını həyata keçirərək, labüd səltənətdə – təsadüfən fərqli olaraq – ölümü dünyaya gətirdi. Ona görə ki, – uşaqlar, bir az da dözü, cəmi yeddi dəqiqəlik iztirab qalib – hərçənd potensial olaraq ayrı-ayrılıqda hər hüceyrə ölümsüzdür, ancaq hüceyrələrin daxili təşkilati birliyinin diferensiallaşmış funksiyasını könüllü olaraq özünə götürərək o, xoşagəlməz mühitə düşür. Son nəticədə işlənib

xarablaşır və məhv olur. O, bütün orqanizmin rifahı naminə özünü qurban verir. Əbədi olaraq göy-yaşıl köpükdə oturmaqdan bezən bu hüceyrələr dedilər: “Birləşək və Volvoks yaradaq”, onlar ilk alturistlər olmuşlar. İlk olaraq onlar fədakarlıq göstərdilər. Mənim başımda şlyapam olsaydı, onların qarşısında çıxardım.

O özünü elə göstərdi ki, guya, şlyapasını çıxarır və bütün sinif uğuldadı. Mark Yangerman yerindən sıçradı və onun qızarmış sızanaqlarından divar yanırdı; boya yan tərəfdə lövhənin üstündə yavaş-yavaş köpüklənib tüstüləndi. Yumruqlar, barmaqlar, dirsəklər ala-bəzək çaxnaşmada partaların parlaq, kəsik-kəsik qapaqları üzərində quduzlaşmış vurhavur içərisində yalnız Zimmerman və İris Osqud tərənəmzə qalmışdılar. Zimmerman dəqiqədən istifadə eləyərək keçiddən sivişmiş və qızın yanında oturmuşdu. O, qızın çiyini qucaqlamışdı və iftixarla dolu təbəssümlə gülümsəyirdi. İris onun qolları arasında, iradəsiz halda, gözələrini döyə-döyə tərənəmirdi, yalnız tutqun yanaqları yüngülcə qızarmışdı.

Kolduell saata baxdı. Beş dəqiqə qalırdı, əsas məsələ isə hələ irəlidi idi.

– Bu gün, təxminən, səhər dördün yarısında, – dedi, – siz hələ öz yerinizdə yatdığınız vaxt, xordalılardan başqa, bütün bioloji tiplər inkişaf eləmiş formada peyda olub. Daşlaşmışların şəhadətinə görə bu, bax bu qədər, – o çırtma çaldı, – vaxt aparıb. – Sübhə kimi dünyada bütün okeanların diblərini tutan – trilobit adlanan eybəcər varlıq ən mühüm heyvan olmuşdur.

Deyəsən, pəncərənin yanında oturan oğlan sinfə gizlicə kağız zərf gətirmişdi və indi qonşusu onu dirsəyi ilə itələdiyi vaxt o, zərfin içindəkiləri – bir qalaq canlı trilobiti döşəmənin üstünə tökdü. Onların, demək olar ki, hamısı bir-iki düymdən uzun deyildi, ancaq bəziləri futa çatırdı. İri, ancaq qırmızımtıl cincilimə oxşayırdı. Lap irilərinin qırmızı baş lövhələrində rezin maskarad şlyapalarına oxşayan fir vardı. Onlar partaların əyilmiş dəmir ayaqları arasında dağlaraq beyinsiz başları ilə qızların ayaqlarına dəyirdi. Onlar da ciyildəyib qıçlarını o qədər yuxarı qaldırırdılar ki, ağı budları və boz darbalaqları görünürdü. Bəzi trilobitlər qorxu içərisində buğumlu silsiləsi kimi qıvrılırdılar. Oğlanlar əyilib

bu ibtidai buğumayaqlılara ağır dərslikləri atmağa başladılar; çirkli lələyi olan iri qıpqırmızı tutuquşuya oxşayan bir qız partanın altına girdi və balaca bir trilobiti tutdu. Onun nazik ikiləşmiş pəncələri hey tərənirdi. Qız onu boyanmış dimdiyi ilə xartıltı ilə dişlədi və aramla çeynəməyə başladı.

Kolduell görürdü ki, məsələ çox qəlizləşib, bu cəhənnəmin içindən zəngə kimi çıxmaq gərəkdir.

– Bu gün səhər saat yeddidə, – dedi və ona elə gəldi ki, ləkələri artıb yayılan hansısa sifətlər, hər halda, onu dinləyirlər, – okeanda ilk balıqlar göründülər. Yer qabığı qalxdı. Ordovik dövründə okean çəkilməmişdi. – Fets Fraymoyer əyildi və balaca Billi Şuppu partadan itələdi; zəif, diabetli oğlan guppultu ilə dözəməyə yıxıldı. Qalxmağa çalışdığı vaxt kiminsə əli onun başından basdı və təzədən dözəməyə yıxdı. – Yeddinin yarısında quruda ilk bitkilər yarandı. Bataqlıqlardan lehmə ilə sürünməyi öyrənən, quruda da, suda da nəfəs alan balıqlar çıxdılar. Artıq saat səkkizdə suda-quruda yaşayanlar mövcud idilər. Yer kürəsində isti idi. Antarktidanı bataqlıqlar örtmüşdü. Nəhəng qijilərin qollu-budaqlı kolları geoloji sistemə ad verən ştatımızın kömür təbəqələrini yaradaraq mövcud və məhv olurdu. Belə ki, siz “pensilvaniyalı” deyəndə bu təkə kütbeyin almana deyil, həm də Paleozoy erasına aid ola bilər.

Betti Ceyn Şilling köpürdərək saqqız çeynəyirdi. Və budur – möcüzələr möcüzəsi – onun dodaqlarında pinqponq topu boyda iri köpük şişdi. O, əldən düşərək səydən hədəqəsindən çıxan gözlərini müəllimə döndərdi. Ancaq möcüzəli şar onun çənəsinə çəhrayı köpük səpərək partladı.

– Sürünənlər meydana gəldi və çoxaldı. Cırcıramaların bəzi növlərinin qanadlarının uzunluğu otuz düymə çatırdı. Yer üzündə yenə soyuqlar düşdü. Suda-quruda yaşayanların bir hissəsi dənizə qayıtdı, başqaları quruda yumurta qoymağı öyrəndilər. Onlardan iki saat ərzində doqquzdan on birəcən, Yer üzündə təzədən istilər düşən vaxt, timsahlar əmələ gəldi, dünyada ağalığ elədilər. Əlli futluq pleiozavrlar dənizi köpükləndirirdilər, pterozavrlar sınımış çətirlər kimi tərənərək havada qanad çalırdı. Beyinsiz nəhənglər qurunu lərzəyə salırdılar. – Bütün oğlanlar şərtləşdikləri siqnalla uğuldamağa başladılar. Dodaqları bir-birinə sıxıl-

mışdı, gözləri günahsız halda oyan-buyana qaçırdı, ancaq həyasız sürəkli gurultu bütün sinfi doldurmuşdu. Kolduellə ancaq axınla üzmək qalırdı. Brontozavrın cəmdəyi otuz ton idi, beyni isə cəmi-cümlətəni iki unsi. Anatozavrın iki min dişi vardı, tritseptatopsun yeddi fut uzunluğunda buynuzlu sümük dəbilqəsi. Altı düymlük paz kimi xırdaca qabaq pəncələri və dişləri olan kral tirannozavrı prezident seçdilər. O hər şeyi – leşi, diri həşəratları, çürümüş sümükləri yeyirdi.

Birinci zəng vuruldu. Növbətçilər özlərini sinifdən çölə atdılar, onlardan biri keçiddə anemonu tapdadı və çiçək şikayətlə ciyildədi. Oğlanlardan ikisi qarıda toqquşdu və bir-birini karandaşla deşməyə başladılar. Dişlərini qıcamışdılar, burunlarının suyu axırdı. Zimmerman İris Osqudun köynəyinin və lifciyinin düymələrini açmağa yol tapmışdı, qızın iri, şişman döşləri partanın üstündə iki tərپənməz, dadlı, cütləşdirilmiş ay kimi dəyirmi halda gözə dəyirdi.

– İki dəqiqə qalmışdı! – Kolduell qışqırdı. Onun səsi get-gedə daha çox ciyiltili olurdu, sanki, başında şkiiv fırlanırdı. – Yerinizdə oturun! Biz nəslə kəsilmiş məməliləri və Buzlaq dövrünü növbəti dərsdə nəzərdən keçirəcəyik. Qısası, bir saat əvvəl çiçəkləyən bitkilərin və otların arasında sadıq dostlarımız məməlilər yer üzünə sahib oldular və bir dəqiqə əvvəl, *bir dəqiqə əvvəl...*

Deyfendorf Bekki Devisi keçidə çəkmişdi və qız qıncanaraq onun uzun tükli əllərindən çıxmağa çalışırdı.

– ...bir dəqiqə əvvəl, – Kolduell üçüncü dəfə təkrar elədi və bu vaxt onun sifətinə bir ovuc diyircəkli podşipnik uçub dəydi. O, gözlərini döydü, sağ əlilə özünü müdafiə elədi və Allaha dua elədi ki, xırda şarlar gözünə dəymədi.

 Ehtiyat qoymayacaqsan. Qarnı ani olaraq ayaqlarına vuran ağrıyla qıc olmuşdu.

– ...xüsusi həyat şəraitinin gücü ilə binokulyar görmə, bir-birinə qarşı qoyulmuş əl baş barmaqları və yüksək dərəcədə inkişaf etmiş beyni meydana gələn axmaq meymundan – qalıqları sonralar Yavadan tapılan axmaq meymundan...

Qızın qırışlanmış donu yuxarı çırmamışdı. Bekki üzü partaya sıxılmış halda əyilmişdi. Deyfendorf isə dar keçiddə dırnaqları ilə divarı qəzəblə vurdu. Onun sifətində

təbəssüm vardı: görünür, istədiyini almışdı. Sınıfədən tövlə iyi gəlirdi. Kolduell qəzəblənmişdi. O, masanın üstündəki parıldayan oxu götürdü, örtülən dərsliklərin adamı əsəbiləşdirən tappılısı altında yerindən götürüldü və – bir, iki – bu iyrenc heyvanın çılpaq kürəyindən çəkdi, *çəkdi. Sən mənim barmaqlığımı sındırmışdın.* Deyfendorfun çiyinlərində iki ağ çarıq qabardı. Kolduell bu ağ zolaqların yavaş-yavaş necə qızardığına baxıb ölü kimi qaldı. Çarıq qalacaq. Cütlük sınımış çiçək kimi əyildi. Deyfendorf yaşla dolu xırda qonur gözlərini müəllimə qaldırdı; qız saxta laqeydliklə saçlarını düzəldirdi. Kolduell, Zimmermanın öz vəreqinə qızdırmalı kimi nəşə cızmaqara elədiyini gördü.

Müəllim sarsılmış halda lövhəyə tərəf qayıtdı. Aman Allah, o bu oğlanı belə bərk vurmaq istəmirdi. O, polad çubuğu tabaşir üçün olan novcuğa qoydu. Təzədən sinfə tərəf döndü, gözlərini yumdu və dərhal da ağrı qara-qırmızı zülmətlə nəmli qanadlarını gərdi. O, ağzını açdı; bütün varlığı ilə indi deyəcəyi sözlərə nifrət eləyirdi:

– Bir dəqiqə əvvəl cilalanmış çaxmaqdaşı, közərən qovla eyni vaxtda ölümü qabaqcadan görəndə faciəli talei heyvan yarandı, heyvan... – zəng vuruldu, iri binanın dəhlizi ilə uğultu ötüb-keçdi; Kolduelli ürəkbulanması tutdu, ancaq o özünü ələ aldı, çünki and içmişdi ki, qurtarsın: – Onun adı insandır.

II

Valideynlərim nə haqqındasa danışmışdılar. İndi mən tez-tez sakitlikdə oyanıram, sənin yanında və qorxudan tir-tir əsirəm, çünki vahimə içimdə inamsızlığın acı xıltını saxlayaraq məni boğur (dünən yuxuda görmüşəm ki, dili ağzından çıxmış ağıldankəm ağsaçlı qocanı, Hitleri Argentinada tutublar). Ancaq o vaxt mənə həmişə valideynlərimin hətta evdə sakitlik olanda da həvəs və ruh yüksəkliyi ilə gələn səsləri oyadırdı. Yuxuma ağaclar girirdi və bu səslər mənə yenidən zərif gövdədən yataqda uzanan oğlana döndərirdi. O vaxt, qırx yeddinci ildə mənim on beş yaşım vardı. Həmin səhər onların söhbəti nəşə qeyri-adi məsələ haqqında idi, xatırlaya bilmirdim məhz nə haqda, ancaq elə hiss keçirirdim ki, sanki, yuxuda nəşə canlı bir şey

udmuşam və indi o, içərimdə qorxunun həyəcanlı qəhəri kimi tərpənirdi.

– Eybi yox, Hessi, qəm eləmə, – atam deyirdi. Onun səsi inamsız gəlirdi və yəqin, arxasını anama çevirmişdi. – Hələ mənim bəxtim gətirib ki, bu qədər yaşamışam.

– Corc, əgər sən, sadəcə olaraq, məni qorxudursansa, bu, hazır cavablıq deyil, – anam dedi. O, mənim fikirlərimi elə tez-tez ifadə eləyirdi ki, elə olurdu mən bir şey haqqında fikirləşdiyim vaxt səsinə qulaqlarımda eşidirdim, indi, böyüyəndən sonra da hərdən onun səsilə danışır, ancaq daha tez-tez nəsə qışqırıram.

Deyəsən, mən indi başa düşdüm nədən danışır – atam elə bilir xəstədir.

– Hessi, – o dedi, – sən qorxma. Qorxmaq lazım deyil. Mən qorxmuram.

O bunu deyirdi və səsi zəifləyirdi.

– Yox, qorxursan, – anam deyirdi. – İndi bilirəm hərdən gecələri niyə yataqdan qalxırdın.

Onun da səsi zəifləmişdi.

– Mən bu zəhrimarı hiss eləyirəm, – atam dedi. – O, zəhərli topa kimidir. İtələyib ata bilmirəm.

Yəqin ki, belə təfəsilat anama həqiqət kimi görünmüşdü.

– Bunu hiss eləmək olmaz. – O, qulaqburması almış balaca qız uşağı kimi gözlənilmədən dilləndi.

Atam isə səsinə qaldırdı:

– Bağırsaqlarımda, sanki, zəhərli ilan qıvrılır. *Br-r-r!*

Mən yatağımda uzanıb atamın bu səsi necə çıxardığını təsəvvürümdə canlandırırdım – başı elə əsir ki, yanaqları titrəyir, dodaqları titrək ləkə ilə bir yerdə səyriyir. Elə canlı təsəvvür elədim ki, hətta gülümsədim də. Onlar, sanki, mənim yatmadığımı hiss elədilər və başqa şeydən danışdılar, səsləri sakitləşdi. Həyatlarının bir anlığa hələ də özünü yarıağac kimi hiss eləyən mənim qarşımda açılmış solğun, təsirli qar dənəciyi kimi kövrək parçası yenə yöndəmsiz sözləşmələrin adı qabığı altında yox oldu. Mən başımı çevirdim və yuxumu gözümdən silkib pəncərəyə baxdım. Şaxtanın naxışları yuxarı şüşələrin altı ilə iri tarlanı, kövşənin qırmızımtıl zolaqlarını işıqlandırır. Yol çəhrayı idi. Çılpaq ağaclar gün düşən tərəfdən ağa çalır, onların budaqları gözəl qırmızımtıl top rəngi almışdı. Şaxta ətrafda

hər şeyi dondurmuşdu; telefon məftillərinin ikiləşmiş telləri səmanın buz maviliyində, sanki, donmuşdu. Yanvar idi. Bazar ertəsi. Mən anlamağa başlayıram. Hər həftənin əvvəlində atam məktəbə qayıtmazdan qabaq özünü toplamalı olurdu. Milad təilləri vaxtı isə bərk əsəbiləşirdi və indi qızgınlıqla qaykaları bərkidirdi. “Böyük məsafə” – o, Miladdan Pasxaya kimi olan vaxtı belə adlandırır.

Həm də keçən həftə, yeni ilin birinci həftəsi onu qorxudan hadisə baş vermişdi: o, Zimmermanın yanında şagirdi vurmuşdu; bizə bundan artıq heç nə demirdi.

– Faciə düzəltmə, Corc, – anam dedi. – Əməlli-başlı başa sal görün sənə nə olub?

– Bilirəm o harada oturub. – Sanki, o, anamla, sadəcə, danışmır, səhnədə oynayır, elə bil, onun qarşısında görünməyən tamaşaçı var. – Hər şey də bu lənətəgəlməmiş uşaqların ucbatındandır. Yaramazlar mənə nifrət eləyirlər, onların nifrəti hörümçək kimi bağırsaqlarımda oturub.

– Bu nifrət deyil, Corc, – dedi anam, – bu məhəbbətdir.

– Nifrətdir, Hessi. Mən hər gün onu özümdə hiss eləyirəm.

– Yox, məhəbbətdir – anam təkid eləyirdi. – Onlar birbirlərini sevmək istəyirlər, sən mane olursan. Sənə nifrət eləmək olmaz. Sən ideal adamsan.

– Onlar bütün varlıqları ilə mənə nifrət eləyirlər. Məni tabuta qoymağa sevinərlər, qoyacaqlar da. Ya Allah – hazırdır. Lax-sək qoca kimə lazımdır?

– Corc, əgər ciddi sözüdürsə, – dedi anam, – onda təcili doktor Appltonla məsləhətləşmək lazımdır.

Atam heyifsilənməyi əldə edən vaxt inadkarlıq və şiltəliq göstərməyə başlayırdı.

– Mən bu fırıldaqçının yanına getməyəcəyəm. Birdən mənə düzünü deyər.

Yəqin, anam üzünü çevirib və söhbətə babam müdaxilə elədi.

– Allah düzü sev-i-ir, – dedi. – Yalanla isə yalnız iblis əylənir.

Validəymlərimin səs ilə müqayisədə onunku təsirli, ancaq zəif idi, sanki, haradansa uzaqdan nəhəng varlıq fal açırdı.

– Yox, atacan, təkçə iblis yox, – atam dedi, – mən də. Mən bir onu bilirəm ki, yalan danışıram. Buna görə mənə pul verirlər.

Mətbəxdə döşəmənin çılpaq taxtaları üzərində addım səsləri eşidildi. Anam idi, evin mənim çarpayım olan kün-cündən çəpinə pilləkənlə aşağı düşürdü.

– Piter, – o qışqırdı, – durursan?

Mən gözlərimi yumdum və sakit istiliyə soxuldum.

Yumşaq yanaq kimi isinmiş adyal məni çarpayıya bitişdirmişdi; ağzım şirin, qatı nektarla dolu idi, bundan yuxum gəlirdi. Hirsli pişik sifətinə oxşayan kiçik tünd dairəcli sarı-limon rəngli divar kağızları yumulu gözlərimdə qırmızı neqativdə əks olunurdu. Və yenə həmin yuxu qayıtdı. Biz Penni ilə ağac altında dayanmışıq. Onun köynəyinin yaxası açıqdır, məktəbin yanında tünd rəngli “byüik” də oturduğumuz və ayağımızın yanında elektrik sobası dırıldadığı vaxt da sədəf rəngli düymələri açılmışdı. Ancaq indi biz meşədə, günün günortaçağı zərif ağaclar arasındaydıq. Havada kolibri kimi tərənəmzə halda rəngbərəng parlaq lələkli zığ-zığ quşu asılıb, yalnız qanadlarını yığib tərənəmiz, qara muncuğa oxşayan gözləri isə ayıq halda parıldayırdı. Uçan vaxt isə mənə ipindən kiminsə dartdığı quş müqəvvası kimi göründü, o, əlbəttə, diri idi.

– Piter. Durmaq vaxtıdır-ı-ır!

O, dizimə toxundu, mənə onun əlini tumarladım. Uzun müddət tumarladım və səbrim tükəndi. Adama elə gəlirdi ki, sinfimiz bütünlüklə orada, meşədə toplaşmış və hamı bizə baxır, ancaq sifətləri ayırd eləmək olmur. Mənim Pennim, mənim balaca, səfeh, ürəkə Pennim irəli əyildi. Şirin, qatı məhəbbət məni ağışına aldı. Qasığımda gözəl bal yığıldı. Qızın yaşıl, qığılcım saçan gözləri qorxudan tamam dəyirmiləşmişdi, titrəyən alt dodağı qabarıb nəmli-nəmli parıldayırdı; mən bir ay əvvəl qaranlıq avtomobildəki kimi hisslər keçirirdim. Əllərim onun isti, möhkəm sıxılmış dizlərinin üstündə idi; elə bildirdim o bunu dərhal hiss etmədi, çünki yalnız bir dəqiqədən sonra: “lazım deyil” dedi, əlimi çəkəndə isə mənə həmişəki kimi baxdı. Ancaq o dəfə biz qaranlıqda idik, indi isə üstümüzdə işıq düşürdü. Onun burnundakı bütün məsamələr aydınca görünürdü. O, qəribə tərzdə tərənəmzə qalmışdı; nəşə halı özündə deyildi.

– Hessi, uşağa de ki, səkkizə on yeddi dəqiqə işləyib. Mən hələ bir yığın yoxlama işinə baxmalıyam, məktəbdə səkkizdən gec olmalı deyiləm. Yoxsa Zimmerman başımı kəsər.

Hə, budur – yuxuda bu heç qəribə deyildi. Qız ağaca çevrilmişdi. Mən biləndə ki bu odur, üzümü ağacın gövdəsinə sıxmışdım. Yuxuda gördüyüm sonuncu şey – ağacın qabığı idi – kələ-kötür, qara çatlı, onda şibyənin xırda yaşıl nöqtələri vardı. O idi. İlahi, bu odur, mənə kömək ol. Onu mənə qaytar.

– *Piter!* Sənə nə olub, atanı ələ salırsan?

Mən artıq dururam, başa düşürsən – dururam!

– Onda *dur*. Tez ol. Zarafat eləmirəm, cavan oğlan.

Hə!

Mən gərnəşdim və bədənim çarpayının soyuq qıraqlarına toxundu. İçərimi dolduran şirin şirə çəkildi. Bu yuxuda ən təsirli o idi ki, baş verənlərdən qızın xəbəri vardı, barmaqlarının necə yarpağa çevrildiyini hiss eləyirdi və bunu mənə demək istəyirdi (gözləri elə dəyirmi idi ki), ancaq demədi, mənə rəhmi gəldi, bircə söz belə demədən ağaca döndü. Mən Penninin buna qadir olduğunu çox çətin dərk eləyirdim və yalnız yuxuda onun məhəbbətinin fədakarlığı mənə aydın oldu; hərçənd o gənkdir, hərçənd bir-birimizə lap bu yaxınlarda toxunmuşuq, hərçənd ona heç nə verməmişəm, bununla belə o özünü qurban verməyə hazırdır. Və mən bütün varlığımla sevinirdim – heç özüm də bilmirdim nəyə. Sanki, həyatımın kətanına parlaq boya yaxıntısı atılmışdı.

– Dur, mənim günəşim, dur, sevincim mənim.

Anamın səsi təzədən mehribanlaşmışdı. Parıldayan boz pəncərə altlığı, əlbəttə ki, buz kimi soyuq idi – mən bunu bilirdim, elə bil, artıq ona toxunmuşdum. Günəş bir az da yuxarı qalxmışdı. Yol parıldayan somğa balığı kimi çəhrayı lentsayağı sərələnmışdi, evimizin qarşısındakı çəmənlik isə yaşıl boyanı sürtüb təmizləyən köhnə sumbata kağızının qırığına oxşayırdı.

O qış hələ qar düşməmişdi. Fikirləşirdim ki, bəlkə, elə belə də – qarsız keçəcəm. Maraqlıdır, görəsən, haçansa belə olubmu?

– *Piter!*

İndi anamın səsində əməlli-başlı əsəb vardı və mən çarpayıdan başısaşığı sivişdim. Mən öz dərimi bütün bərk şeylərə toxunmaqdan qoruyaraq barmaqlarımın ucunda dolabın siyirməsini donmuş ammiakın yonulmuş kristalına oxşayan şüşə çıxıntılarının arxasına çıxartdım və geyinməyə başladım. Biz adi, ancaq bir az rahat fermer evində yaşayırdıq. Yuxarı mərtəbə qızdınlımdı. Mən pijamanı çıxartdım və özümü əzabkeş kimi hiss eləyərək bir az dayandım; bu, bizim belə ucqar yerə köçməyimizə görə nəsə acı bir irad idi. Hamısı da anamın ucbatından. O, təbiəti sevirdi. Mən lüt dayanmışdım, sanki, onun axmaqlığını bütün dünya qarşısında nümayiş elətdirmək istəyirdim.

Əgər dünya mənə baxsaydı, qarnımın niyə xırda dəmir pul boyda başdan-başa qırmızı dairəciklərdə olan iri quşun dimdiklədiyi kimi olmasına təəccüblənərdi. Psoriasis. Bu allergiyanın adının özü nəsə yad təsir bağışlayır, qəribədir, adamın dili sınır, onu daha alçaldıcı eləyirdi. “Alçalma”, “allergiya” – mən heç vaxt bunun necə adlandırıldığını bilməmişəm, axı bu, heç xəstəlik də deyildi, mənim özüm idim. Ona görə mənə, demək olar ki, hər şey ziyan idi: şokoladlı qızarmış kartof, nişasta, qənd, piy, əsəb gərginliyi, quruluq, yüksək təzyiq, bürkü, soyuq – düz sözümüdü, həyatın özü allergiya idi. Bunu miras götürdüyüm anam hərdən onu “çatışmazlıq” adlandırır. Bu, mənə toxunurdu. Nəhayət, o günahkardır, axı bunu uşaqlara qadınlar ötürürlər. İri, piylənmiş bədəni qüsursuz ağılıqdan şəfəqsəçən atam mənim anam olsaydı, dərim təmiz olardı. Çatışmazlıq nəyinsə itirildiyini bildirir, burada isə mənə nəsə artıq, lazım olmayan şeyi sıırırdılar. O vaxt mənim iztirab haqqında anlayışım hədsiz dərəcədə sadələvh idi: mən onun insana zəruri olmasına inanırdım. Ətrafda hamı iztirab çəkirdi, mənə yox və bu istisnada mənimçün nəsə nəhs, məşum bir şey görünürdü. Mən heç vaxt sümüyümü sındırmırdım, qabiliyyətli idim, valideynlərim məni bərk sevirdilər. Odur ki özümü xoşbəxt sanıb lovğalanırdım, bu isə təhlükəli imiş. Ona görə də qərara aldım ki, mənim psoriazım lənətlənmədir. Allah məni kişi eləməkdən ötrü, dövrü olaraq, öz təqvimini üzrə mənə lənətlə xeyir-dua verir. Yay günəşi qasnaqları əridirdi; sentyabra sinəm və ayaqlarım payızın və qışın soyuq,

amansız nəfəsi ilə təzədən görünməyə başlayan solğun, demək olar ki, gözə çarpmayan dənələr sayılmasa, təmiz olurdu. Onlar yazda gözəl rəngdə olurdu, ancaq günəş isidərkən artıq bundan xilasolma hiss edilirdi. Yanvarda isə heç nəyə ümidim qalmırdı. Dərinin daha çox həssas olduğu dirsəklərim və dizlərim qartmaqla örtülürdü; ayağım da, corablarımin tarım qaldığı baldırım da qıçıqlanma olurdu, azğınlaşmış səpgi yığılıb möhkəm çəhrayı qaşsağa çevrilirdi. Əllərim ləkə-ləkə olurdu və mən başqa oğlanlar kimi lovğalanıb köynəyimin qolunu çırmalaya bilmirdim. Ancaq geyinəndə tamamilə normal görünürdüm. Allah üzümə baxmışdı ki, sifətimdə heç nə yox idi, yalnız tellə üstü örtülən saçımın lap dibində qırmızılıq bilinirdi. Dırnaqlarımdakı bir neçə görünməyən xırda nöqtələrdən başqa əlimin biləklərində də həmçinin. Ancaq anamın dırnaqları bir neçə barmaqlarında başdan-başa sarı səpgi ilə örtülmüşdü.

Mən həmişə soyuqdan yanırdım, cinsimin utancaq əlaməti tarım salxım içərisində kiryirdi. Məndə sağlam vəhşi heyvandan keçmə hər şey özümə inamımı artırır, nəhayət ki, çıxan tükler xoşuma gəlirdi. Onlar tünd-kürən, yay kimi elastiki, kolluq üçün çox seyrək olan limon sarılığında idi, soyuq vaxtı qıvrılıb qalır. Necə ki onlar yox idi, dilxorçuluq içimi gəmirirdi: soyunub-geyinmə otağında özümü, öz səpgilərimi tələsik gizlətdiyim vaxt sinif yoldaşlarımin artıq tükü yaraq-yasaqlarını geydiklərini görüb özümü köməksiz hiss eləyirdim.

Əllərim qaz dərisi kimi qabarırdı, bərk-bərk ovuşdururdum, sonra isə öz var-dövlətini dönə-dönə sayıb yoxlayan xəsis adam kimi məhəbbətlə ovcumu qarnımda gəzdirdim. Çünki mənim ən gizli sirrim, utancaqlığımin sonuncu dərinliyi psoriaz əlamətlərini əlimlə hiss etməyimi idi – hamar gümüşü aralıqlarla bölünmüş zərif qabarıq adacıklar, bədənimdə hərəkətimin və sakitliyimin canlı ritmilə səpələnmiş xışıldayan bürclər – ürəyimdə sevinirdim – mənə xoş idi. Məni yalnız bu həzzi özü yaşayan – dırnağı ilə bütöv bir təbəqəyə toxunan və onu qaşayıb qopardan başa düşə və bağışlaya bilər.

Mənə yalnız divar kağızındakı tünd dairəciklər baxırdı. Şkafa yaxınlaşdım və rezinlərində hələ həyat əlamətləri

qalan bir cüt trusu axtarıb tapdım. İsti pambıq dizliyi dal-qabaq geydim.

– Siz hələ mənim də başımı yeyəcəksiniz, atacan, – aşağıda atamın səsi bərkədən gəlirdi. – Mənim qarnımda ölüm bardaş qurub.

Bu sözlərdən ürəyimdə nəşə iyrənc və sürüşkən bir şey tərپəndi.

– Corc, Piter yatmayıb, – anam dedi. – Sən bu tamaşanı qurtarsaydın, yaxşı olardı.

Onun səsi artıq pilləkəndən uzaqda eşidilirdi:

– Hə? Elə bilirsən uşaq dilxor olacaq?

Lap Milad bayramı ərəfəsi atamın əlli yaşı tamam olmuşdu, o isə həmişə deyirdi ki, əlli yaşına çatmayacaq. Və indi bu səddi götürüb dilinə güc vermişdi, elə hesab edirdi ki, elə bil, rəqəmlə ifadədə ölüdürsə, ürəyi istəyəni deyə bilər. Bəzən dilinə verdiyi bu tükürpərdici güc məni əməlli-başlı qorxudurdu.

Mən qətiyyətsiz halda şkafın qabağında dayanmışdım. Sanki, indi tezliklə geyinib başa çıxma bilməyəcəyimi bildirdim. Sanki, ona görə yubanırdım ki, artıq qarşımdakı sınağın ağırlığını duyurdum. Bu lənglikdən burnum gicışırdi, asqırmaq istəyirdim. Qarnımın aşağısı şirin-şirin zoqquldayırdı. Asılıqandan boş flanel şalvarımı götürdüm, hərçənd pis ütülənmişdi. Üç dənə şalvarım vardı: qəhvəyini təmizlənməyə vermişdik, göyü isə aşağıda, balağındakı ağ ləkəyə görə geyməyə utanırdım. Başa düşə bilmirdim bu ləkə haradan düşmüşdü və şalvartəmizlənmə yerindən təhqirədicə “Getməyən ləkəyə görə emalatxana cavabdeh deyil” məzmunlu çap olunmuş yarlıqla qayıdanda layiq olmadığımı incikliyi uddum.

Köynəyin qırmızısını seçdim. Mən onu, ümumiyyətlə, az-az geyirdim, çünki al-qırmızı çiyinlərində başımdan kəpək kimi ələnen ağ nöqtələr aydınca görünürdü. Və mən hamıya demək istəyirdim ki, bu, kəpək deyil, sanki, bu, mənə bəraət qazandıra bilərdi. Ancaq eybi yoxdur, yadda saxlamaq lazımdır ki, baş qaşımaq olmaz, alicənab istək qalib gəldi. Bu sərt gündə mən öz yoldaşlarıma iki ciblə bəzənib-düzənmiş qırmızı hədiyyə, iri qığılcım, istiliyin emblemini gətirəcəyəm. Yun qolçaqlar minnətdarlıqla əllərim uzununu sürüşüb düşdü. Köynəyin qiyməti səkkiz

dollar idi və anam onu niyə geymədiyimi başa düşmüşdü. O, mənim “çatışmazlığımı” hərdənbir xatırlayırdı, ancaq əgər xatırlayırdısa, narahatlığını da gizlətmirdi, çünki bu, onun özünə aid idi. Özündə isə dırnağındakı və başındakı ləkələrdən başqa, demək olar ki, heç nə yox idi, daha məndəki kimi yox. Ancaq mən paxıllıq eləmədim: bunsuz da onun işi çətin deyildi.

Atam dedi:

– Yox, Hessi! Ata məni, şübhəsiz, basdıracaq, hök-mən. O həmişə təmiz dindar adam kimi yaşayıb. Kramer Ata ölməzliyi qazanıb.

Mən daha qulaq asmırdım – onsuz da bilirdim; anam bunu – atasının çox yaşadığını və bu qədər illəri atamın boynunda oturduğunu qınaq kimi qəbul eləyəcək. Anam fikirləşirdi ki, atam qocanı qəsdən qəbirə qoymağa çalışır. Bu belə idimi? Çox şey anamın haqlı olduğunu təsdiq eləsə də, mən buna heç vaxt inanmırdım. Nəsə hər şey həddən artıq adi və qorxulu alınırdı.

Aşağıda, əlüzyuyandakı səs-küydən başa düşdüm ki, anam susdu və üzünü çevirdi. Mən dərhal onu təsəvvürümdə canlandırdım: əsəbiləşdiyindən boynu qıpqırmızı lapar-lapar olur, burun pərələri ağarır, yanaqları səyriyirdi. Altımda tufan qoparan hisslər dalğası, sanki, məni atıbtuturdu. Çarpayımın kənarında oturduğum və corablarımı geyməyə başladığım vaxt köhnə taxta döşəmə ayağımın altında qabanırdı.

Babam deyirdi:

– Bilmərik Allah bizi nə vaxt yanına çağıracaq. Burada, torpaqda bir adam belə bilmir orada kim lazımdır.

– Yox, mən lap dəqiq bilirəm ki, orada lazım deyiləm, – atam dedi. – Mənim eybəcər sir-sifətimə baxmaq Allaha çox lazımdır elə.

– O, sənin *bizə* necə lazım olduğunu bilir, Corc.

– Mən heç sizə də lazım deyiləm, Hessi. Əgər məni zibilliyə tullasaydılar, sizinçün daha yaxşı olardı. Mənim atam qırx doqquz yaşında ölüb və bu, onun bizim üçün eləyə bildiyi ən yaxşı iş idi.

– Sənin atan ümitsizləşibmiş, – anam dedi. – Bəs *sən* nəyə görə ümitsizləşməlisən? Sənin gözəl oğlun, qəşəng ferman, səni sevən arvadın...

– Mənim qocam canını tapşıracağı vaxt, – atam davam eləyirdi, – anam nəhayət, sərbəst nəfəs aldı. Bu onun həyatının ən xoşbəxt illəri idi. Bilirsən, atacan, o, qeyri-adi qadın idi.

– Necə təəssüfedicidir ki, kişilərə öz anaları ilə evlənmək olmaz, – anam dedi.

– Məni düz başa düşmədin, Hessi. Anam atamın həyatını bu dünyada cəhənnəmə döndərmişdi. O, atamın başını yedi.

Corabın bir tayı cınlmışdı, onu botinkanın lap içərisinə soxdum. Bazar ertəsi idi və yeşikdə mənim tək-cə taydəyişik corablarım qalmışdı, bir də Troyadan, Nyu-York ştatından Milad bayramı münasibətilə Alma bibimin göndərdiyi ingilis yunundan olan qalın corab. Bibim orada univermaqda, uşaq paltarları bölməsində işləyirdi. Mən bildirdim ki, corab bahadır, ancaq o, dəhşətli dərəcədə qalın idi və onu geyəndə mənə elə gəlirdi ki, ayaq barmaqlarımın dırnaqları ətə girir və mən daha onu geymədim. Həmişə botinkaları ayağıma dar alırdım, ayağıma yaxşı olan 11 ölçü əvəzinə 10^{1/2} ölçünü alırdım. Mənim böyük ayaqdan xoşum gəlmirdi; istəyirdim ki, yüngül və zərif rəqqas dırnaqlarım olsun.

Mən rəqs eləyə-eləyə öz otağımdan çıxdım və valideynlərimin yataq otağından keçib-gətdim. Onların yataqlarındakı mələfə döşəyin üstündə iki əzik yeri açaraq toplanıb qalmışdı. Taxtası qabarmış dolabda atamın məktəbdəki tapıntılar masasından götürüb gətirdiyi bütün rəng və ölçülərdə olan plastmas daraqların bütöv bir qalağı tökülüb qalmışdı. O həmişə hər cür zirzibili evə daşıyıb gətirirdi, sanki, özünün ailə başçısı roluna parodiya eləyirdi.

Malalanmış çöl divarla nazik taxta arakəsmə arasında sıxılmış pilləkən ensiz və dik idi. Aşağı pillələr nazik, laxlayan zolaqla enirdi: orada məhəccər olmalı idi. Atam həmişə deyirdi ki, gözləri çox zəif görənlər babam haçansa bu pilləkəndən yıxılacaq və hey and içirdi ki, məhəccər qoyacaq. O hətta bir dəfə necə olmuşdusa, Oltondakı istifadəyə yararsız tullantılar anbarından bir dollara məhəccər də almışdı. Ancaq onlar yaddan çıxmışdı, sarayda atılıb qalmışdı. Atamın ferma ilə bağlı bütün planlarının taleyi belə idi. Fred Aster kimi virtuoz qaydada çeçotka vura-vura yolüstü özündən sağdakı divar malasını tumarlayaraq aşağı

endim. Hamar divar azca qabarıq idi, sanki, iri dinc heyvanın böyrü idi və soyuq ondan keçib həyətdən çəkildi. Evin divarları yüz il əvvəl hansısa əfsanəvi pəhləvan bənnalar tərəfindən qalın qum plitələrindən hörülmüşdü.

– Pilləkənin qapısını ört! – anam dedi.

Biz aşağı mərtəbənin istiliyini qoruyurduq.

Bütün bunları indiki kimi görürəm. Aşağı mərtəbə iki uzun otaqdan, mətbəxdən və yemək otağından ibarət idi. Qapıların ikisi də yan-yana idi. Mətbəxin döşəməsi bu yaxınlarda təzədən rəndələnmiş və sürtülüb mum çəkilmiş köhnə enli şam ağacından idi. Pilləkənin yanındakı döşəmədə – istilik nəfəsliyindən mənim ayağıma isti hava gəlirdi. Döşəməyə atılıb qalmış Olton qəzeti “San”, sanki, onu oxumalarını xahiş eləyirmiş kimi hey isti hava cərəyanı altında çapalayır. Bizim evdə qəzətdən çox qəzet və jurnal vardı; onlar pəncərənin altını tutmuşdu və divanın üstündən yerə tökülürdü. Atam onları evə qom-qom gətirirdi; boyskautlar onları hər cür makulatura ilə birlikdə toplayırdılar, ancaq görünür bu kağızlar heç vaxt təyinatları üzrə gedib çıxmırdı. Bunun əvəzində oxunacaqlarını gözləyərək bizdə atılıb qalırdı və atam da canını qoymağa yer tapmayıb evdə oturduğu vaxt axşamlar qüssədən bütün qalaqları yenidən söküb-yığırdı. O, heyrətəməz dərəcədə sürətlə oxuyurdu və hamını inandırır ki, heç vaxt heç nəyi başa düşüb yadında saxlamır.

– Səni oyatmağa qiymırdım, Piter. – O mənə dedi. – Sən yaşda oğlanlara doyunca yatmaq hər şeydən vacibdir.

Mən onu görmürdüm, o, yemək otağında oturmuşdu. Birinci qapıdan ötəri halda gözümə dəydi ki, buxarıda üç albalı odunu yanır, hərçənd zirzəmidəki təzə iri qazan yaxşı yandırılırdı. Mətbəxdə, iki qapı arasındakı ensiz ara divarda mənim Olinecerdəki evimizin arxa həyətini təsvir eləyən rəsmim asılmışdı. Anamın çiyini onu görünməyə qoymurdu. Burada, fermada o, qalın kişi sviteri geyməyə başlamışdı, hərçənd gəncliyində, lap elə sonra da onu ilk dəfə tanıyıb xatırladığım kimi, bizim dairədə deyilən sayaq “modabaz” olmuşdu. Anam portağal şirəsi süzülmüş stəkanı boşqabımın yanına qoydu və şüşənin cingiltili səsi məzəmmət kimi səsləndi. O, mənim keçməyimə imkan verməyərək masa ilə divarın arasındakı ensiz yerdə

dayanmışdı. Mən ayağımı yerə vurdum. O, yana çəkildi. Mən onun yanında və jurnal qalaqlarının lap yaxınlığında divana söykənmiş babamı gördüyüm ikinci qapının yanından keçdim – o, başını sinəsinə əymişdi, sanki, yatır, yaxud dua eləyirdi. Onun həssas barmaqlı qırıq-qırıq əlləri yumşaq boz sviterinin üstündən qarnına toxunurdu. Mən hündür buxarının yanından keçdim, orada iki saat 7.30-u və 7.23-ü göstərirdi. Qabağa qaçan elektrik saati qırmızı plastmasdan idi, atam onu ucuzlaşmadan almışdı. O biri – tünd, oyma ağacdan idi, o, açarla qurulurdu və mən doğulmazdan çox-çox əvvəl ölmüş ulu babamdan bizə miras qalmışdı. Qədimi saat buxarının üstündə idi; elektrik saati onun yanında mismardan asılmışdı. Mən təzə soyuducunun ağ iri görkəmi yanından keçib həyətə çıxdım. Birinci qapının arxasında, soyuq havalarda bağladığımız ikinci qapı vardı, onların arasında isə geniş daş astana – kandar. Mən, arxamca qapını bağlayanda atamın:

– Allaha and olsun, atacan, mən uşaqlıqda bircə dəfə də doyunca yatmamışam. Ona görə də indi əzab çəkirəm, – dediyini eşitdim. Sement artırmanın yanında nasos vardı. Bizdə elektrik enerjisi olsa da, hələ evimizə su çəkməmişdilər. Nasosun ətrafındakı yayda heç vaxt qurumayan torpaq indi donmuşdu; otu örtən suyun üzərindəki buzun altı boş idi və buz adamın ayağının altında xırçılıtlı ilə sınırdı. Donub-qalmış dumana oxşayan qırov bağ salınmış yamac boyu hündür otları dairəvi şəkildə ağartmışdı. Mən evin lap yanındakı kolun arxasına keçdim. Anam tez-tez iy gəldiyindən gileylenirdi, onun üçün kənd – təmizlik mücəssəməsi idi, ancaq mən bunu ciddi qəbul eləməirdim. Mənim ağılıma görə bütün yer üzü çürüntüdən və tullantıdan ibarət idi.

Məndə mənasız görüntü baş qaldırdı – sanki, məndən axan su çıllaqlaşmış kolun bir-birinə dolaşmış alt tumanı altındakı rütubətdən xarab olmuş yarpaqlara sıçrayırdı və ondan buxar qalxırdı. Ledi küləşi oyan-buyana ataraq öz damından çıxdı, qara burnunu məfil çəpərdən çölə çıxartdı və mənə baxdı.

– Sabahın xeyir, – mədəni şəkildə onunla salamlaşdım. Mən çəpərə yaxınlaşan vaxt o, hündürə tullandı və mən

əlimi soyuq məftildən içəri salıb onu sıgalladım, o, şaxtadan bütünlüklə yumşalmışdı; bir-iki yerdə küləş qırıqları tükünə yapışmışdı. Boynunun tükünü qabartmışdı, başı isə mum kimi hamar idi. Dərisi altında isti, elastiki əzələləri və sümükləri bilinirdi. O, mənim hər toxunmağımı tutaraq başını elə həvəslə bulayırdı ki, barmağımı onun gözüne soxacağımndan qorxurdum, onlar – iki tünd donmuş damcılar – elə köməksiz görünürdülər ki.

– Hə, işlər necədir? – soruşdum. – Yaxşı yatıbsan? Yuxuda dovşan görməyibsən ki? Eşidirsən – *dovşan!*

Onun səsimi eşidəndə vurnuxmağa, fırlanmağa, quyruğunu bulamağa və zingildəməyə başlaması elə xoş idi ki.

Mən çömbəltmə oturmağım vaxt soyuq köynəyimin altına soxulmuş və kürəyimə yerimişdi. Duran vaxt toxunduğum yerlərdəki məftil kvadratlar qara idi, mənim istiliyim şaxtalı paxını əritmişdi. Ledi buraxılmış yay kimi yuxarı atıldı. Yerə çökərək pəncəsilə öz yalaq qabını aşırıdı, mən fikirləşdim ki, su dağılacaq, ancaq qabdakı buz idi. Hələ mənim aqlım işin nə yerdə olduğunu kəsənəcən bir anlığa elə bildirdim möcüzə görürəm.

İndi ləm, küləksiz hava məni yandırdı və tələsdim. Dış fırçam donmuşdu və astananın dirəyinə bərkidilmiş alüminium çubuğa bitişmişdi. Mən fırçanı qopartdım. Sonra nasosu dörd dəfə vurdum, ancaq su yox idi. Beşinci dəfədə şaxtanın dondurduğu torpağın dərinliyindən qalxan və buxar verən su novda bitib qalmış qonur buzladan şırım açdı. Paslı zolaq fırçanın da bərk paltarını yuyub apardı, ancaq yenə onu ağızıma soxduğum vaxt o, çubuqda olan dördbucaqlı dadsız nabat kimi idi. Cəhəng dişim plombun altında sızıldayırdı. Tükdə qalan məcun əriyirdi və ağızıma nanə tamı yayılırdı. Ledi bütün bədəni ilə qıvrılaraq və titrəyərək narahat heyranlıqla bu səhnəyə baxırdı və mən tüpürəndə o, buxar buraxaraq alqışlayırmış kimi hürürdü. Mən fırçanı yerinə qoydum, əyildim və məmnuniyyətlə eşitdim ki, alqış həyatimizin ikiqat pərdəsi arxasında gözdən itdiyim vaxt da kəsmirdi.

İndi saatlar 7.35 və 7.28-i göstərirdi. Mətbəxdə, mis rəngli divarlar arasında istilik dalğaları gəzişirdi və buna görə ləng tərpnəyirdim, hərçənd saatlar məni tələsdirirdi.

– Nə olub, it belə hürür? – anam soruşdu.
 – Yazıq donub ölü, ona görə də hürür, – dedim. – Çöldə yaman soyuqdur... Onu niyə evə buraxmırsınız?

– Piter, it üçün bundan ziyanlı heç nə yoxdur. – Atam divarın o üzündən dilləndi. – İstidə olmağa adət eləyər. Sonra böyürlərini soyuq alar və bizdə ona qədər olan it kimi gəbərə. Heyvanı təbiətdən ayırmaq olmaz. Qulaq as, Hessi, saat neçədir?

– Hansı saatla?

– Mənim saatımla.

– Səkkizin yarısından azca keçib. O birində hələ heç yarısı yoxdur.

– Vaxtdır, oğlum. Getmək lazımdır.

Anam mənə dedi:

– Ye, Piter. – Ona da: – Corc, sənin ucuz qiymətə aldığı bu saat hey irəli qaçır. Babamın saatında isə sizin hələ ehtiyatda beş dəqiqəniz var.

– Ucuz olan vacib deyil. Mağazada, Hessi, belə saatın qiyməti otuz dollardır. “Ceneral elektrik” firması. Onda iyirmi dəqiqə qalanda, deməli, gecikmişəm. Oğlan, qəhvəni tez iç. Vaxt gözləmir.

– Sənin qarnında hörümçək olsa da, təəccüblü dərəcədə gümrəhsən, – anam əlavə elədi. Və mənə tərəf çevrildi: – Piter, eşitdin atan nə dedi?

Mən köhnə həyatımızı təsvir eləyən rəsmimdəki qoz ağacının altındakı dar bənövşəyi kölgəni seyr eləyirdim. Mən bu qoz ağacını sevirdim: uşaqlığımda onun quru budağında yelləncək asılırdı, rəsmdə isə budaq zorla görünən və demək olar ki, qara alınmışdı. Mən nazik qara zolağa baxarkən yenidən fırçanın boyasını və mənim hey-rətəmiz tərzdə dayandıra bildiyim həyatımın o anını yaşadı. Ehtimal ki, uçub gedən anı dayandıрмаğın məhz bu imkanı mənə hələ beş yaşlı uşaqlıq təsviri səmtə meyilləndirdi. Axı elə bu yaşda biz ilk dəfə dərk eləyirik ki, bütün canlı olanlar nə qədər ki canlıdırlar – labüd olaraq dəyişirlər, hərəkət eləyirlər, uzaqlaşır, sürüşüb çıxır və titrəyərək kərpic yoldakı günəş parıltıları kimi yaşıl talvarın yanında küləkli iyun günü aramsız olaraq dəyişirlər.

– *Piter!*

Anamın səsindən aydın idi ki, səbri tükənib.

Mən iki qurtuma portağal şirəsini içdim və onu rəhmə gətirməkdən ötrü dedim:

– Yazıq it doyunca su da içə bilmir, qabdakı buzu yalayır.

Babam arakəsmənin arxasında tərpendi və dedi:

– Yadımdadır, Ceyk Bim, Berta Fernes stansiyasının rəisi olmuş o adam deyirdi ki, indi orada sənişin qatarları dayanmır. Zaman və Olton dəmir yolu, – o belə mühüm tonla deyirdi, – heç kimi gözləmirlər.

– Atacan, zəhmət olmasa, deyin, – atam soruşdu, – heç vaxt ağılınıza gəlməyibmi ki, bəs kimsə zamanı gözləyirmi?

Babam bu mənasız cəfəng suala heç nə cavab vermədi, anamsa mənə qazanda qəhvə üçün qaynar su gətirərkən ona köməyə tələsdi:

– Corc, – o dedi, – sən hamını öz axmaqlığıyla boğaza yığmaqdaysa, gedib maşını işə salsaydın, yaxşı olardı.

358

– Hə? – atam dedi. – Yəni mən atamı incitdim? Atacan, xətrinizə dəymək istəmirdim. Sadəcə olaraq, fikirləşdiyimi dedim. Ömrüm boyu eşidirəm ki, vaxt gözləmir və bunun mənasını başa düşə bilmirəm. O nə münasibətlə kimisə gözləməlidir? Kimdən istəyirsiniz soruşun, heç bir köpəkoğlu bunu sizə əməlli-başlı izah eləyə bilməz. Ancaq heç kim vicdanla etiraf da eləməz. Vicdanla deməz ki, bilmir.

– Axı bu o deməkdir ki, – anam başladı və özünü itirib susdu, görünür, mənim hiss elədiklərimi hiss elədi: atamın kirməyən marağı onu sadə mənasının hikmətindən məhrum elədi: – Bu o deməkdir ki, mümkün olmayana çatmaq olmaz.

– Yox, dayan, – atam yenə özünün hər sözdən yapışmaq adət ilə eyni həvəslə dedi: – Mən ruhani oğluyam, mənə etiqad eləməyi öyrədiblər və indiyə kimi inanıram ki, Allah insanı yaratdıqlarının tacı kimi xəlq eləyib. Ancaq əgər belədirsə, onda bu nə zamandır belə, niyə o bizdən üstündür?

Anam mətbəxə qayıtdı və əyilib qaynar suyu mənim fincanıma tökdü. Mən təxribatçı görkəmlə hırıldadım: biz tez-tez atama sakitcə gülürdük. Ancaq anam mənə baxmırdı və qazanın ala-bəzək dəstəyindən tutub bir damcı da dağıtmadan qaynar suyu səliqə ilə fincana tökdü. Narın

Maksvell qəhvəsinin tünd-palıdı tozu xırda adacıqlarla qaynar suyun səthinə çıxdı, sonra əridi və su tündləşdi. Anam fincandakı spiral kimi qəhvəyi köpüyü qaşıqla qarışdırdı.

– Qarğıdalı yarması ye, Piter.

– Yemirəm, – dedim, – həvəsim yoxdur. Həm də qar-nım ağrıyır.

Mənimlə birlikdə atama gülmək istəmədiyinə görə ondan intiqam alırdım. Heyifsilənirdim ki, mənim atam, anamla münasibətlərimizdə çoxdan artıq saydığım bu naqolay və kədərli adam həmin səhər anamın fikirlərinə hakim kəsilmişdi.

Atam isə bu arada deyirdi:

– Allah haqqı, Atacan, mən sizin xətrinizə dəymək istə-mirdim. Sadəcə olaraq, bu axmaq ifadələr məni o dərəcə-də əsəbiləşdirir ki, onları eşidən kimi tavana dırmaşıram. Allah bilir, nə dərəcədə özündənrazı səslənir, sadəcə ola-raq, hirsim tutur. Kaş bunu keçmişdə qondaran o kəndlil-ər, yaxud daha hansısa axmaqlar mənə birtəhər izah elə-yəydilər, çox istərdim onları dinləyim.

– Corc, axı bunu sən özün birinci xatırladın, – anam dedi.

Atam söhbəti kəsdi.

– Yaxşı, saat neçədir?

Süd çox soyuq idi, qəhvə isə həddən artıq isti. Mən birinci qurtumdan dodaqlarımı yandırdım; bundan son-ra qarğıdalı yarmasının bu soyuq doğramacı mənə ürək-bulandırıcı görünürdü. Və qar-nım, sanki, yalanımı təsdiq kimi, doğrudan da, ağrıyırdı; dəqiqədə bir sancı tuturdu.

– Mən hazırım! – qışqırdım. – Hazırım, hazırım!

İndi mən də atam kimi görünməyən kütlə qarşısında oynayırdım, bircə onun tamaşaçıları uzaqda idilər, belə ki, o, səsinə qışqırıq qədər qaldırmalı olurdu, mənim tamaşa-çılarımla isə yaxınlıqda, lap səhnənin yanında idilər. *Oğlan məzəli qaydada qar-nını tutub soldan səhnəni keçib-gedir.* Mən gödəkcəmi və kitabları götürmək üçün yemək otağı-na getdim. Sadiq cod gödəkcəm qapıdan asılmışdı. Atam arxası alovun guruldayıb oynadığı buxarıya tərəf yellən-cəkdə oturmuşdu. O, əslində əyninə balaca olan və dizinə zorla çatan, xeyriyyə satışından alıb evə sürüdüüyü geyil-miş müxtəlif düyməli dama-dama paltoda idi. Başında

məktəbdə, zirzibil yeşiyindən tapdığı biabırçı göy toxunma papaq vardı. Atam onu qulaqlarınacan çəkən vaxt hərdən jurnal karikaturalarındakı sadələvlərə oxşayırdı. O, bu papağı bu yaxınlarda geyməyə başlamışdı, mən heç cür başa düşə bilmirdim bu onun nəyinə lazımdır. Onun saçı hələ sıx idi, təzəcə dən düşmüşdü. Başa düş, axı o, mənimçün heç vaxt dəyişmirdi. Həm də əslində də yaşından cavan görünürdü. Mən tərifə meyil eləyən vaxt sifəti vaxtından tez böyüyən dələduz küçə avarası sifəti kimi idi. O, ucqar Passeyik şəhərciyində böyümüşdü. Sifəti – bütün bu qabarıqlar, dayaz, rəngsiz qırıqlar – mənə zərif və bununla birlikdə sərt, müdrik və sadələvh görünürdü; ona indiyə kimi aşağıdan-yuxarı baxırdım, əvvəllər isə təsəvvürümdə boyu, az qala, göyə çatan adam idi. Kərpic döşənmiş yolda Olincerdəki evimizin həyətinə yaşıl talvarın yanında onun ayaqları altında dayandığım vaxt mənə elə gəlirdi ki, onun başı şabalıd ağacının təpəsi ilə bərabərdir və əmin idim ki, necə ki, o yanımdadır, mənə zaval yoxdur.

– Dərslərin pəncərənin altındadır, – atam dedi. – Yedin?

Mən çımxırdım:

– Sən ki özün məni hey qovursan – *tez ol, tez ol*.

Dərsləklərimi götürdüm. Latin dili göy, sürtülmüş, zorla davam gətirən cildədir. Bəzəkli qırmızı cəbr kitabı qət təzədir; mən səhifələri çevirəndə vərəqdən təzə, bakirə qoxu gəlirdi. Və didilib-sürtülmüş qalın, boz üzlü təbiətşünaslıq – bu fənni atam keçirdi. Üz qabığına dinozavr, ulduza oxşayan atom və mikroskop üçbucaq halda sıxışdırılmışdı. Belində və yarıqlarında iri göy hərflərlə FİDO yazılmışdı. Bu iri mürəkkəb yazısı unudulmuş qədim səcdəgah kimi təsirli və zavallı görünürdü. O vaxtlar Fido Hornbeker məşhur futbolçu idi. Mən hələ də bilmirdim ki, üz qabığının iç tərəfində adımın üstündə soyadları yazılmış qızlardan hansı ona vurulmuşdu. Bu dərslək beş il ərzində birinci dəfə idi ki, oğlana düşmüşdü. Mənim ad, soyadımdan başqa orada dördü də vardı:

Meri Heffner
İvlin Meyz Körpə
Rea Furstveybler
Fillis L. Herhart

Və onlar hamısı mənim təsəvvürümdə sabitləşməyən xətlə bir nimfa kimi birləşmişdi. Bəlkə, onlar hamısı Fidoya vurulubarmış?

– Çox yeyərsən – çox yaşayarsan, – babam dedi.

– Uşaq tamam mənə çəkib, atacan, – atam dedi.

– Mənim də həmişə yeməyə vaxtım çatmırdı. Hey “Haydı, tez masanın dalından rədd ol!” sözlərini eşidirdim. Yoxsul-luq dəhşətdir.

Babam əsəbi halda yumruqlarını açıb-yumurdu, onun ayaqları düyməli hündürdaban çəkmələrdə narahat halda tərənirdi. O, atamla daban-dabana zidd adam idi və bütün qocalar kimi elə bilirdi ki, əgər ona qulaq assalar, sualların hamısına cavab verər və bütün müşkülləri həll eləyərlər.

– Məncə, don Appltonun yanına getmək lazımdır, – o elə ehtiyatla öskürərək dedi ki, sanki, bəlgəmi papi-ros kağızından da nazikdir. – Mən onun atasını tanıyır-dım. Appltonlar bu vilayətdə, az qala, ilk sakinlər olublar. – O, pəncərədən düşən ağappaq qış günəşinin altında oturmuşdu və çatırdayan buxarının yanında tünd qaran-lıq kütləsi görünən dəyirmibaş atamın yanında hansısa ali məxluqa oxşayırdı.

Atam qalxdı.

– Mən onun yanına gələndə bu lovğa ancaq özündən danışıır.

Mətbəxdə çaxnaşma qalxdı. Qapı cırıldı və çırpıldı; taxta döşəməni səbirsiz caynaqlar cırmaqladı. İt yemək otağına soxuldu. O, xalçanın kənarında qətiyyətsizliklə, sanki, sevincdən boğulmuş kimi lap döşəməyə qədər əyildi. İt pəncəsilə nənəmin hələ sağlığında bu xalçanın bizim Olincerdəki evimizdə salındığı vaxt adlandırdığı kimi “siçan”ı nə qədər çırpılsa da, bənövşəyi yunu həmişə çırpıla bilən bozarmış qırmızı xalçanı cırmaqlayaraq, sanki, yerindəcə üzürdü. Ledi şad xəbər kimi heyranlığın yum-şaq axını ilə onu evə buraxdıqlarından xoşbəxt halda irəli soxuldu və ondan keçən həftə gəmiridiyi skunsun iyi gəldi. O, özünə allah axtarırdı, az qala, özünü atamın ayaqları altına atacaqdı, ancaq mənim ayaqlarımın yanında qıvrıldı, divanın üstünə sıçradı, minnətdarlıq qıcolmasında baba-mın sifətini yalamağa başladı.

Babamın başı ömrü boyu itlərdən az şey çəkməmişdi və onlardan qorxurdu.

– Rədd ol, *rə-d-d-d-o-l-!* – qaşqabağını töküüb geri dönərək və qəşəng quru əllərini Ledinin sinəsinə dayayaraq qışqırdı. Onun boğazdan gələn səsində nəşə qorxuducu qüvvə vardı, sanki, bu səs bizlərdən heç kimə məlum olmayan hansısa qorxunc zülmət qaranlıqdan gəlirdi.

İt coşqunluqla ağzını onun qulağına toxundurdu və quyruğunu elə vurdu ki, jurnallar döşəməyə səpələndi. Hər şey hərəkətə gəldi, atam köməyə gəldi, ancaq özünü divana çatdırıncan, babam özü qalxdı. Və üçümüz də ayağımızın altında vurnuxan itlə birlikdə mətbəxə soxulduq.

Anam, yəqin, elə bildi ki, onun üstünə cəza dəstəsi gəlir, qışqırdı:

– O elə yalvarıcı səsə hürürdü ki, mən də içəri buraxdım!

362

Mənə elə gəldi ki, o, az qala, ağlayır və təəccübləndim. Ancaq özümü elə aparırdım ki, guya, itə yazığım gəlir. Hətta artıq onun hürməsinə də eşitmirdim. Anamın boynunda qırmızı ləkələr göründü, başa düşdüm ki, o inciylə. Mən birdən havaya çıxmaq istədim; anam bu tünlüyə elə gözqamaşdırıcı gərginlik gətirmişdi ki, sanki, mənə hər tərəfdən nazik pərdəyə bükmüşdülər. Demək olar ki, heç vaxt onun nədən hirsələndiyini bilmirdim; anamın ovqatı hava kimi dəyişirdi. Doğrudanmı, atamın babamla səfeh höcətləşmələri ona belə toxunurdu? Ya, bəlkə, belə kobudcasına gecikdiyimə görə mən günahkaram? İstəməzdim anam mənə hirsələnsin, cod gödəkcəmdə masa arxasında oturdum və yenə qəhvədən bir-iki qurtum aldım. Qəhvə hələ də qaynar idi. Elə birinci qurtumdan dodağımı yandırdım və artıq dad hiss eləmədim.

– Lənətə gələsən, – atam dedi, – artıq on dəqiqə qalıb. Əgər bu dəqiqə yola düşməsək, mənə işdən çıxaracaqlar.

– Sənin saatında belədir, Corc, – anam dedi. Hə, bir halda ki o, mənəim tərəfimi saxladı, deməli, mənəim burada təqsirim yoxdur. – Bizimki ilə hələ on yeddi dəqiqə var.

– Sizinki səhvdir, – atam dedi. – Zimmerman isə bəhanə axtarır ki, bir şeydən yapışsın.

– Getdik, getdik, – mən dilləndim və qalxdım.

Məktəbdə birinci zəngi səkkiz iyirmidə vururdular. Olincərə kimi iyirmi dəqiqəlik yol idi. Keçən vaxtın mənə

get-gedə necə daha möhkəm sıxdığını hiss eləyirdim. Boş qarnımın divarları, sanki, bir-birinə yapışmışdı.

Babam soyuducuya yanaşdı və oradan gözəl qablaşdırmada olan bir kömbə Meyer çörəyi götürdü. Diqqəti cəlb eləməmək cəhdini elə açıq-aşkar göstərirdi ki, hamımız qeyri-ixtiyarı olaraq ona baxdıq. O, sellofanı açdı, bir dilim ağ çörək kəsdi, onu ikiqat elədi və bütöv halda ağzına basdı. Onun ağzı, sadəcə olaraq, təəccüblü tərzdə uzanıb genişlənirdi; kül rəngli bıçları altında dibsiz uçurum açılırdı və çörəyi udurdu. Onun bunu elədiyi adamyeyən soyuqqanlılığı həmişə anamı əsəbiləşdirirdi.

– Ata, – anam dedi, – yəni onlar gedənə kimi özünü saxlamaq və çörəyi parçalamamaq olmaz?

Mən axırıncı dəfə isti qəhvəni qurtumladım və qarıya çıxdım. Hamımız qarı ilə saatların çıxıldadıqları divar, soyuducu və əlüzyuyan arasındakı linoleumun balaca kvadratı üstündə ayağımızın birini götürüb o birini qoyurduq. Tərpənməyə belə yer yox idi. Anam bu vaxt babamın böyründəki plitəyə tərəf sıxılmışdı. Babamsa bütünlüklə büzüşmüşdü, elə bilirdin onun qaranlıq görkəmi soyuducunun qapısına mıxlanıb. Atam bizim başımız üzərində tərpənməz dayanmışdı və başımızın üstündən görünməyən publika qarşısında deklamasiya deyirdi:

– Getdik sallaqxanaya. Lənətə gəlmiş uşaqlar, onların nifrəti mənim bağırsaqlarımda qərar tutub.

– Bax, o günlərlə belə donquldanır və mənə elə gəlməyə başlayır ki, başımda siçovul var, – anam incik halda dilləndi, onun alnında, tüklerinin dibində tünd-qırmızı zolaq əmələ gəldi. Anam babamın yanından uzanıb soyuq tost və bananı qoltuğuma soxdu. Mən onları götürməkdən ötrü qoltuğumdakı dərslikləri daha bərk sıxmalı oldum. – Mənim zavallı yaracağım, – dedi, – mənim yeganə xəzinəm.

– Getdik nifrət fabrikinə! – atam mənə qışqırdı.

Anam razı qalsın deyə ləngidim və tostdan bir dişləm qopartdım.

– Mən isə əgər bir adama nifrət eləyirəmsə, – anam, atam əyilib dodaqlarını onun yanaqlarına toxundurduğu vaxt mənəmi, tavanamı müraciətlə dedi – atam onu tez-tez öpmürdü – bunlar seksə nifrət eləyənlərdir.

Soyuducuya tərəf sıxılmış babam əllərini göyə qaldırdı və dolu ağızla dilləndi:

– Allah, özün kömək ol.

O, bu sözləri demək fürsətini axşamlar “taxta dağ”a çıxarkən bizə həmişə “şirin yuxular” arzuladığı sayaq əldən vermədi. Əlləri xeyir-dua razılığı ilə göyə qalxdı, eyni zamanda elə bilirdin əsir düşür və xırdaca mələkləri azadlığa buraxır. Əllərini hər şeydən yaxşı tanıyırdım, çünki ailədə yeganə mənim gözlərim gənc idi və kolluqların əlaq edilməsindən sonra onun ovcunun quru, zərif, çil-çil dərisində batıb-qalan çəhray tikanları anamın pinseti ilə çıxarmalı idim.

– Sağ ol, atacan, bu bizə lazım olacaq, – atam qırıq-qırıq və hədələyici səslə taqqıldayan qapını açaraq dedi. O heç vaxt qapının dəstəyini axıra kimi burmurdu və siyirmə rəzə hər dəfə çərçivədəki yan taxtaya ilişirdi. – Əlbəttə, mənim başım itib, – o, saatına baxdı.

364

Mən onun dalınca çıxarkən anam yanağını yanağıma sıxdı.

– Öz evimdə *nifrət elədiyim* bircə şey – ucuz qiymətə alınmış qırmızı saatdır, – atamın dalınca dedi.

Atam artıq evin tininə tərəf dönmüşdü, mən isə artır-maya çıxıb boylandım, ancaq boylanmasaydım, yaxşı olardı. Ağızimdakı tost tikəsi duzlu oldu. Anam bu sözləri atamın dalınca qışqırarkən artıq özünü saxlaya bilmədi, divar tərəfə yeridi, pəncərə şüşəsinin arxasında sakitlik idi, saati mismardan çıxartdı, qolaylandı, elə bil, onu döşəməyə çırpmaq istəyirdi və birdən ipini döşəmə ilə çəkərək onu uşaq kimi sinəsinə sıxdı, onun yanaqları nəmli halda parıldadı. Baxışları mənimlə rastlaşan vaxt gözləri kömək-siz halda bərəldi. O, cavan vaxtı qəşəng olub, gözləri qətiyyən qocalmamışdı. Adama elə gəlirdi ki, o hər gün dönə-dönə öz ağır həyatına təəccüblənir. Arxasında isə rezin kimi dartılmış atası ağız ilə yemək çeynəyir və ayaqlarını tappıldadaraq öz yerinə süründü. Mən anamı sakitləşdirmək, yaxud güldürməkdən ötrü ona göz vurmaq istəyirdim, ancaq sifətim qorxudan donub-qaldı. Ona görə və onun qarşısında qorxduğumdan.

Bununla belə, mənim əzizim, bir-birimizə əzab versək də, düşünmə ki, biz birlikdə pis yaşamışıq. Yox, yaxşı yaşamışıq. Bizim ayaqlarımız altında cingiltili metaforala-

rın möhkəm əsası vardı. Yadımdadır, hələ Olincerdə olarkən lap balaca vaxtı nənəmiz can verərkən zəif səslə necə: “Birdən şeytan balalarının yanına düşərəm?” – deməsinə eşitmişdim. Onda nənəm bir qurtum şərab içmiş və səhərxə yaxın ölmüşdü. Hə, Allah bizi tək qoymadı.

Atam sumbata kağızının bir parçasına oxşayan gölməçənin içindən keçib-gedirdi. Mən onun dalınca addımlayırdım. Yayda köstəbəklərin qazdıqları çəmənlik bəzi yerlərdə xırdaca təpələrlə örtülmüşdü. Günəşin bütünlüklə işıqlandırdığı anbarın divarı ləkəli hündür beşguşə kimi gözə dəyirdi.

– Az qalmışdı anam saati yerə çırpırsın, – mən atama çatıb dedim. Onu utandırmaq istəyirdim.

– Bu gün onu hansı milçək sancıb, – o dedi. – Sənin anan iliyinəcən qadındır, Piter. Mən işgüzar adam olsaydım, cavan vaxtı onu səhnədə vodevillərdə oynamağa düzəldərdim.

– Anam elə bilir sən babamı cinləndirirsən.

– Hə? Nə danışırısan? Mən Kramer Ataya heyranam. Ömrüm boyu ondan yaxşı adamla rastlaşmamışam. Qocanı çox sevirəm.

Yanaqlarımızı yandıran buz kimi göyümtül hava, sanki, sözləri rəndələyirdi. Bizim otuz altıncı ilin buraxılışı olan dördqapılı qara “büyük”imiz sarayın yanında, yamacın ətəyində dayanmışdı. Əvvəllər onun qabağında qəşəng, şıq barmaqlıq vardı və atam gözlənilmədən – onun üçün, ümumiyyətlə, əşyaların heç bir əhəmiyyəti olmurdu – onun nazik xromlu zolaqları ilə uşaq kimi fəxr eləyirdi, ancaq keçən payızda Rey Deyfendorfun cındır “şevrole”si məktəbin yanında batmışdı, atam özünün adi xristian fədakarlığı ilə onu itələməyə çağırıldı, onlar sürəti xeyli artırıdqları vaxt Deyfendorf axmaqlığından birdən əyləci basdı və bizim barmaqlıq onun bəmperinə dəyib əzildi. Mən bu hadisədə orada olmamışam. Deyfendorf sonra mənə gülməkdən boğula-boğula dedi ki, atam kabinədən necə sıçrayıb düşüb və “Bəlkə, onu qaynaq eləmək olar, bəlkə, Hammel onu qaynaq eləyər” mızıldanaraq metalın qırıntılarını yığmağa başlayıb. Tikə-tikə olmuş bu barmaqlığı ha. Deyfendorf elə məzəli danışdı ki, mən özümü gülməkdən saxlaya bilmirdim.

Parıldayan qırıqlar indiyə kimi baqaj yerində idi, avtomobilimiz isə çopur-çopur olmuşdu. O uzun, ağır idi. Mühərrikin təmir olunmaq vaxtı idi. Və bundan başqa, akkumulyator dəyişilməli idi. Biz atamla oturmuşduq; o, podsosu çəkdi, yandırıcını işə saldı və başını yana əyib starterin donmuş mühərriki necə fırlatdığına qulaq asmağa başladı. Qabaq şüşəni qırov basmışdı və maşının içi qaranlıq idi. Adama elə gəlirdi ki, mühərrik ölüb və daha dirilməyəcək. Biz elə gərginliklə qulaq asırdıq ki, yəqin, ikimiz də orada, sirli qara dərinlikdə qara valın var gücü ilə zora düşdüyünü, boş-boşuna fırlandığını və taqətdən düşüb öldüyünü təsəvvür eləyirdik. Qüğülcımdan əsər-ələmət yox idi. Gözlərimi yumdum, sürətlə dua oxudum və atamın:

– Hə, oğlan, işlər fırıqdır, – dediyini eşitdim.

O, maşından çıxdı və dırnaqları ilə qırovu qaşıyaraq şüşənin bir parçasını təmizlədi. Mən də çıxdım və biz iki tərəfdən yapışıb maşını itələdik. Bir... iki... Və nəhayət, üç – sonuncu ümitsiz cəhd.

366

Təkərlər yüngül xışıltı ilə donmuş torpaqdan qopdu. Maşın irəli gedib yavaş-yavaş geri sürüşdü. İkimiz də irəli atıldıq, qapıları çırpdıq və maşın sürət götürərək anbarı dolanıb dik yuxarı, dağa tərəf gedən yolla şütüdü. Çınqıl, təkərin altında sınıan buz parçaları kimi çartıldayırdı. Maşın enişin ən sərt hissəsini keçdi, təkən götürdü, atam ilişməni buraxdı, ban silkələndi, mühərrik öskürdü, işə düşdü, *işə düşdü* və biz çəhrayı yolla, solğun yaşıl çəmənliklə, hamar, buxar qalxan şumlanmış tarla arasındakı düz yolla getdik. Bu yolla o qədər gec-gec gedirdilər ki, ortasında ot bitmişdi. Atamın gərginliklə bir-birinə sıxılmış dodaqları azca yumşalmışdı. O hey qazı artırır ki, acgöz mühərrik doysun. İndi artıq mühərriki heç cür sönməyə qoymaq olmazdı – hamar yerdə o, işə düşməzdi. Atam podsosu yarıyacan çəkdi. Mühərrik daha yuxarı notda guruldadı. Qabaq şüşəni örtən buz adacıqlarının şəffaf kənarlarından yolu görə bilirdim, biz öz torpağımızın sərhədini keçirdik. Çəmənliyin axırı yoxuş idi. Bizim qara avtomobil igidliklə qısa dik yamaca atıldı, onu uddu və daşlarla birlikdə xeyli gəriyə tüpürdü. Sağdan Saylas Şelkopfun tərənəməyən qırmızı bayrağı ilə bizi salamlayan poçt qutusu görünüb yox oldu. Torpağımız geridə qaldı. Mən dönüb baxdım: evimiz

– vadinin o biri tərəfindəki balaca tikililər yığını – uzaqda sürətlə əriyirdi. Anbar və toyuq damı çəhrayı rəngdə idi. Mənzilimizin mala çəkilməmiş kubu, sanki, ayrılarkən sonuncu yuxulu nəfəsini – meşənin qırmızı fonunda mavi tüstü burumu buraxdı. Yol yenidən üzəşağı getdi, fermamız gözdən itdi və artıq mənə elə gəlirdi ki, yol bizim ardımızca baxır. Şelkopfda nohur vardı, eynilə köhnə royalın dilləri rəngində olan ördəklər buzun üstü ilə yeriyirdilər. Sol tərəfdə Cess Fleqlerin hündür ağ inək tövləsi, elə bil, bizə bir çəngə küləş atdı. Sakitcə nəfəs alan inəyin sifətində dəyirmi qəhvəyi göz görünüb yox oldu.

Yolumuzun yüz iyirmi ikinci şoseyə çıxdığı yerdə çox asanlıqla batıb qala biləcəyimiz çətin yoxuş başlanırdı. Burada, sanki, sıgırçınlar küçəsi kimi poçt qutuları düzülmüşdü, onların arxasında güllələrdən dəlmə-deşik olmuş “stop” işarəsi dirəyi və alma ağacı gözə dəyirdi. Atam əmin idi ki, şosedə maşın yoxdur və sürət götürərək əyləci basmadan korlanıb xarab olmuş torpaq xəndəyi keçdi. İndi bərk şosedə artıq heç nədən qorxmaq lazım deyildi. Atam ikinci sürəti qoşdu, fırlanmanı artırdı, üçüncüyə keçdi və “byüük”imiz cəld irəli götürüldü. Olincerə kimi on bir milə yaxın yol qalmışdı. Bundan sonra yol dikdir idi. Mən tostun yarısını ötürmüşdüm. Soyuq qırıntılar dərsliklərimin və dizimin üstünə tökülmüşdü. Mən bananın qabığınyı soydum və həvəsim-filanım olmadan, sadəcə, ananın xətrinə yedim, sonra isə şüşəni aşağı saldım və qabığı tostun qalanı ilə birlikdə qaçıb uzaqlaşan yola atdım.

Dairəvi, kvadrat və səkkizguşə reklamların hər biri xəndəkdən özü haqqında qışqırırdı. Köhnə saraylardan birində bütün divar boyu yazılmış: “PONI ÇEYNƏNƏN TÛTÛNÛ” məlumatı vardı. Yayda, Emişin kaporlu və qara şlyapalı muzdlu fəhlələrinin bütün ailəliklə pomidor yığdıqları, iti burunlu qırmızı traktorlardakı enlikürək sağlam kişilərin isə arpa dənizində üzdükləri indi çılpıqlaşmış çöllər Allaha yalvarırdılar ki, onların kədərli çılpıqlıqlarını qarla örtün. İki nasoslu, sərinləşdirici içkilərin cırılmış reklamına bürünmüş lövhələrdə qanadlı xallı at olan yanacaq-doldurma stansiyası döngədən bizim qabağımızca ayaqlarını sürüyürdü, güzgüdə qəribə təzədə büzüşərək geri çəkilir və əks olunurdu, təkandan əlcəkli yeşiyin qapağı

cingildədi. Biz Fayrtaundan keçib-getdik. Bu qəsəbədə bir vaxtlar tavadaşından tikilmiş cəmi dörd ev vardı; əvvəllər burada yerli zadəganlar yaşayırdılar. Evlərin birində düz yarım əsr “Onuncu mil” mehmanxanası yerləşmişdi və onun həyətində hələ at bağlanan yer qalmışdı. Pəncərələr taxtalanmışdı. Bunun dalınca daha sonraların tikintiləri gəlirdi: pivələrin yeşiklərlə satıldığı şlakblok dükanları; hündür bünövrə üzərində adam yaşasa da, ancaq həyəti olmayan yeganə iki təzə ev; tək-tənha ovçu daxması, orada şənbə və bazar günləri kişilər dəstə ilə, bəzən qadınlarla gəlirdilər və pəncərələrdə işıq yanırdı; müharibədən əvvəl tikilmiş bir neçə şəhərli, üstü şifer çardaqlı hündür ev – babam deyirdi ki, onlar acından ölən, qeyri-qanuni doğulmuş uşaqlarla ağzınacan dolu idi. Biz Fayrtaun məktəbinə qarşı sürünən çəhrayı rəngli məktəb avtobusu ilə rastlaşdıq. Mən yaşayış yerinə görə orada oxumalıyım, ancaq bundan canım qurtarmışdı, çünki atam Olincer məktəbində dərs deyirdi. Bizim dairənin uşaqları məndə qorxu hissi yaradırdılar. Bir dəfə anam məni kənd təsərrüfatı həvəskarları klubunda çıxış eləməyə məcbur elədi. Həm klubların çəp, qıyılmış gözləri və hamar qarabuğdayı dəriləri vardı. Bəziləri küt və sadələvh, digərləri – başına iş gəlmiş, üzü üzvlər görmüş idi, ancaq onlar hamısı mənə, yüksək mədəniyyət haqqında düşünən adama eyni dərəcədə vəhşi kimi görünürdülər. Biz kilsənin zirzəmisində toplasdıq, orada bütün saati əlləşdik və mən heyvan xəstəliyi, qarğıdalı ziyanvericiləri haqqında diapozitivlərə doyunca baxıb hiss elədim ki, bu darlıqda boğuluram, şaxtalı havaya baş vurdum və evə kimi zorla üzüm, evdə Vermeyerin reproduksiyası albomuna, az qala, batan adamın xilaskar sahilə sıxıldığı kimi sıxıldım.

Sağdan qəbiristanlıq göründü; nazik lövhəciyə oxşar qəbir plitələri yamacın üzərində əyri-üyrü şəkildə gözə dəyirdi. Sonra ağacların üstündə Fayrtaun lüteran kilsəsinin bir anlığa öz təptəzə xaçını gün işığına daldıran möhkəm kilsə zəngi tikilisi baş qaldırdı. Bu kilsəni haçansa babam tikmişdi – əl arabasında iri daşlar daşıyır, ensiz taxta döşəmənin taxtalarının bu arabanın ağırlığı altında necə əyildiyini tez-tez barmaqlarını qəşəngcə tərpedərək göstərirdi.

Biz Fayr-hilldən – iki yamacın birincisindən Olincərə və Oltona gedən yolda daha az meyilli və uzun yamaca enməyə başladıq.

Təxminən, yarıyolda aşağıda ağaclar seyrəkləşirdi və gözəl mənzərə açılırdı. Qarşımda, sanki, Durerin tablosundakı arxa plan kimi kiçik vadi açıldı. Onun üzərində ağalığ eləyən, kom-kom dağ döşü ilə dikdirdə, aralarında kürən qoyunlar kimi sal daşların səpələndiyi boz hasarla cizgilənmiş balaca ev vardı, elə bil, o, öz-özlüyündə torpaqda bitmişdi, evin üstündə isə yonulmamış daşlardan bir cərgə hörülmuş və yenicə ağardılmış boru qalxırdı. Və gözqamaşdırıcı ağ yastı divarla birlikdə bu yamaqlı yerə aid olan iri, qabarıq borudan lap nazik şırnaqla evin içində adam yaşadığını göstərən tüstü qalxırdı.

Atam podsosu tamam çəkdi. Temperatur göstəricisinin əqrəbi, sanki, sol xətlə bitişmişdi; soba heç bir həyat əlaməti göstərmirdi. Atamın əli maşın idarə eləyə-eləyə həyəcanlı sürətlə metaldan və bərk rezindən ayrılırdı.

– Əlcəklərin hanı? – mən soruşdum.

– Deyəsən, arxa oturacaqdadır.

Dönüb baxdım; əlcəklər, mənim Milad hədiyyəm, qırıq-qırıq olmuş dəri ovcu yuxarı halda vilayətin əzilmiş xəritəsi ilə, dolaşmış düşmüş qoşqu burazı arasında qalmışdı. Mən onlara görə düz doqquz dollar vermişdim, bədii-incəsənət məktəbində təhsil almaq üçün kənd təsərrüfatı klubunun proqramı üzrə moruq yetişdirdiyim və giləməyə satdığım vaxt yığmağa macal tapdığımı hamısını qoymuşdum. Mən bu əlcəyə pulu elə sərf elədim ki, anam üçün kitaba, babamın isə təzə burun dəsmalına zorla pul topladım; çox istəyirdim ki, atam məktəb yoldaşlarımla ataları kimi yaxşı geyinsin və özünə fikir versin. Əlcək onun əlinə yaxşı oldu. O, birinci gün geydi, sonra özü ilə qabaq oturacaqda gəzdirirdi, bir dəfə isə üçümüz də qabaqda oturduğumuz vaxt arxa oturacağa tulladı.

– Onları niyə geymirsən? – soruşdum.

Mən, demək olar ki, həmişə onunla ittihamçı tonunda danışırdım.

– Gözəl əlcəkdir, – dedi, – həddindən artıq yaxşıdır, Piter. Mənim dəridən başım çıxır. Yəqin, ona xeyli pul verib-sən.

– Sən deyən elə də çox yox. Ancaq mægər əllərin donmur?

– Hə, yaman soyuqdur. Şaxta baba bizdən bərk-bərk yapışib.

– Yaxşı, onda niyə əlcəyi geymirsən?

Atamın profili geri qaçan ala-bula yolun fonunda aydın görünürdü. Atam öz bildiyini düşünərək dedi:

– Mənə uşaq vaxtı kimsə belə əlcək bağışlasaydı, ağla-yardım; düz sözümdür.

Bu sözlər ürəyimdə daş kimi asılıb qaldı, mən isə bunsuz da obaşdandan qulaq verdim söhbətdən sarsılmışdım. Onda mən yalnız bir şeyi başa düşmürdüm: onun içərisində nəşə azar var, indi isə nəyə görəşə ağılıma gəldi ki, yəqin, məhz buna görə də əlcəyimi geymir və mən hökmən məsələnin nə yerdə olduğunu öyrənib bilmək istəyirdim; ancaq bununla belə başa düşürdüm ki, hətta anamın xətrinə belə olsa da, tamamilə dəyişmək və nöqsandan təmizlənməyə həddən artıq böyük və qocadır. Mən ona bir az da yaxınlaşdım və onun sükanı sıxan əllərində dərisinin kənardan necə ağardığını gördüm. Əlləri qırıq-qırıq idi, elə bil, çat bağlamışdı, saçları şaxta vurmuş ot kimi qaralırdı. Arxa tərəfdən onları qəhvəyi tutqun ziyil bürümüşdü.

– Yəqin ki, sükan buz kimi soyuqdur? – soruşdum. Və səsim eynilə anamın: “Bunu hiss etmək olmaz” dediği vaxtdakı səsi kimi idi.

– Düzünü desəm, Piter, dişim elə ağrıyır ki, o heç yadıma düşmür.

Bu məni təəccübləndirdi və sevindirdi; o, əvvəllər dişindən şikayət etməmişdi, bəlkə, məsələ də elə bundadır. Mən soruşdum:

– Hansı dişin?

– Əng dişim.

O, ağızını marçıldatdı; üzünü qırxanda kəsdiyi yanağı qırıqı. Qurumuş qan qapqara idi.

– Onu müalicə etmək lazımdır, vəssalam, şüdə tamam.

– Heç bilmirəm ağrıyan dəqiq hansıdır. Bəlkə də, hamısı birdəndir. Hamısını çəkmək və süni diş qoymaq lazımdır. Dişi çəkib elə o günü də protez qoyan bu Olton gönsoyularının yanına getmək lazımdır. Protezi lap dişin ətinə keçirirlər.

– Ciddi sözüdür?

– Yox bir. Axı onlar sadistdirlər, Piter. Ağıldankəm sadistdirlər.

– Ola bilməz, – dedim.

Hələ ki yamacdan enirdik, soba əridi və indi işləməyə başladı; paslı borularda isinmiş çirkli hava ayaqlarıma üfürürdü. Hər səhər buna, xilas olmuş kimi sevinirdim. Yaxınlaşan rahatlığı qabaqcadan duyaraq radionu açdım. Termometrdeki kimi ensiz şkala solğun bənövşəyi rənglə işıqlandı. Lampalar qızan vaxt xırıltı və qırıq-qırıq gecə səsləri aydın mavi səhərdə oxumağa başladı. Başımın tükləri tərpendi, kürəyimdən vicvicə keçdi, zəncilər və cənubdakı muzdlular belə oxuyurlar – səslər, sanki, qoparaq, düşüb-yıxılaraq, zilə çıxaraq melodiya ilə çətinliklə birləşir və yamacın bu intəhasızlığında vətənim gözlərimin önündə görünür. Bütün Amerika mahnıda idi; göylərə uçan şam ağacları, pambıq okeanları, Qərbin kabus səslərilə dolu ucsuz-bucaqsız küləkli çölləri – məhəbbətdən həzin, qaynar, sahilsiz çölləri “byük”in kif basmış kabinəsini doldururdu. Reklam verilişi gülünc və gizli şəkildə mənə layla çalır, həmişə olmağı arzuladığım şəhər barədə pıçıldayırdı. Sonra isə mahnı, sanki, təkər tiqqıltısı kimi müğənnini avara adam kimi hey irəli getməyə səsləyirdi. Mahnı atamla məni də tutdu və biz də, onun kimi qaçılmaz halda başıbəlalı ölkəmizin dağlarından və düzənlərindən ötüb-keçdik; bərk şaxtaya baxmayaraq bizə isti idi. O vaxtlar radio məni gələcəyə aparırdı və mən güdrətli olurdum; şkaflar mənim paltarlarımla ağzınacan dolu olurdu, dərim hamar və süd kimi ağ, mən süd kimi ağ var-dövlət və şöhrət arealında Vermeyer kimi ilahi dərəcədə sakit tablolar çəkirəm. Bilirdim ki, bu Vermeyer tanınmayan və yoxsul olub, ancaq onunla təskinlik tapırdım ki, geridə qalmış zamanda yaşayıb. Mənim zamanım isə geridə deyil, bu barədə jurnallarda oxumuşdum. Doğrudur, bütün Olton dairəsində Vermeyer haqqında, yəqin ki, yalnız anamla mənim məlumatım vardı; ancaq, əlbəttə, böyük şəhərlərdə onu minlərlə adam tanıyır və onlar hamısı varlıdırlar. Məni vazalar və cilalanmış mebellər əhatə eləyib. Tarım süfrədə üstündə işıq düşmüş puantilistin tablosundakı kimi bütünlüklə şəkər qığılcımları içərisində olan çörək var. Balkonun

barmaqılıqlarından o yanda milyonlarla pəncərəsində işıqlar sayrısan əbədi günəş şəhəri Nyu-York ucalır. Ağ divarlı otaqda meh dolaşır, ondan gips və qərənfil qoxusu gəlir. Qapıda hamar panelin üstündə güzgüdəki kimi əks olunan bir qadın dayanıb mənə baxır; onun alt dodağı Haaqa qalereyasında olan şəkildəki göy çalmalı qızdakı kimi doludur və azca şişdir. Mahnının sürətli fırça ilə qarşısında cızmaqara elədiyi bütün bu görüntülərin içərisində yalnız bir boş yer vardı – mənim gözəl, sərbəst və təkrarsız şəkildə çəkdiyim şəkil. Mən öz əsərimi görə bilmirdim; ancaq onun formasız şəfəqi, sanki, quyruğunda atamı arxamca bizim nəğməkar ölkəmizin intizar dolu məkanı içərisindən aparıldığı kometanın nüvəsi kimi hər şeyin mərkəzində idi.

Fayrtaundan böyük olmayan “Yeddinci mil” qəlyanaltısı ilə Potteycerin şlakoblok mağarası ətrafında sıxlaşmış Qaliley şəhərciyinin arxasında pişik kimi qulaqlarını qısan yol dübbədüz uzanıb gedirdi – atam həmişə burada maşını qovurdu. Peyini konveyerin çıxardığı nümunəvi tövləyə malik “Üç yarpaq” süd fermasının arxasında yol ovulub tökülən qırmızı torpağın iki hündür divarı arasına soxulurdu. Burada, bir yığın daşın yanında hansısa adam yolüstü maşın gözləyirdi. Onun silueti gil yarğanın fonunda aydınca görünürdü və biz yoxuşu qalxıb ona yaxınlaşdığımız zaman gördüm ki, onun qərribə təzddə geri çıxan çəkmələri ayağına xeyli böyükdür.

Atam əyləci elə birdən basdı ki, elə bil, tanış adam görüb. Dayanan adam başmaqlarını şappıldadaraq maşına sarı qaçdı. Onun əynində sürtülmüş qəhvəyi kostyum vardı, qaytanla bərk-bərk sarınmış qəzet bağlamasını sinəsinə sıxmışdı, sanki, bu, onu isidə bilərmiş.

Atam mən tərəfdən əylərək şüşəni aşağı saldı və çığırdı.

– Biz Oltona getmirik, ancaq Pilyülə kimi apara bilərik.

Bu adam pəncərə yanına əyildi. O, qırmızı gözlərini tez-tez qırpırdı. Yuxarı qaldırdığı yaxalığının üstündən çirklə yaşıl şərf bağlamışdı. Anıq olduğundan uzaqdan mənə həm də cavan görünmüşdü. Ehtiyac, yaxud şaxta onun qanı qaçmış sifətini elə sürtmüşdü ki, damarları çıxmışdı, yanaqlarında qırmızı ziqzaqlar ilan kimi qıvrılırdı.

Qalın dodaqlarında nəşə ədabaz bir şey vardı, fikirləşdim ki, yəqin, bu, doğrudan da, balaca oğlan uşaqlarını xoşlayandır. Bir dəfə Olton kütləvi kitabxanasının yanında atamı gözlədiyim vaxt hansısa tökülüb-itən avara ayaqlarını sürüyə-sürüyə mənə yaxınlaşdı, mən dərhal ondan aralandımsa da, natəmiz sözləri beynimdə qaldı. Hiss eləyirdim ki, nə qədər ki mənim qızlarla dilxoşluğum bir şeylə qurtarmır, bu tərəfdən müdafiəsizəm, üçdivarlı evə isə hər oğru girə bilər. Mən nəyə görə bu adama dərhal nifrət elədim. Atam hələ bir şüşəni də aşağı saldı, şaxta isə mənim qulaqlarımı çimdikləyirdi.

Həmişə bax belə olur – atam özünün axtarıcı ehtiyatlılığı ilə, sadəcə olaraq, məsələni izah eləmək əvəzinə ancaq hər şeyi dolaşdırırdı. Avara kefdəydi. Biz onun beyninin eriməsini və dediklərimizin ona çatmasını gözləyirdik.

– Oltona getmirik, – atam təkrar elədi və hələ bir səbirsiz halda böyrü üstə də döndü, belə ki, onun yekə başı mənim lap burnumun qabağında peyda oldu. Qayılmış gözlərində qonur qırıqlar şəbəkəsi toplanmışdı. Avara da hərəkətə gəldi və hiss elədim ki, onların solğun qoca sifətləri arasında naqolay halda sıxılmışam. Radioqəbuledicidən isə hey təkər taqqılısının səsi gəlirdi və mən yenidən qabağa sütümək istəyirdim.

– Nə qədər gedəcəksiniz? – avara dodaqlarını zorla tərpədirib soruşdu. Təpəsindəki saçı seyrək və yalanmış kimi idi, ancaq başını o qədər çoxdan vurdurmamışdı ki, qulaqlarının üstündə tükü xeyli uzanmışdı.

– Dörd mil. Oturun, – atam gözlənilməz qətiyyətlə dedi. Mən tərəfdən qapını itələdi və dedi: – Bir az çəkil, Piter. Qoy centlmen qabaqda, sobanın yanında otursun.

– Eybi yox, mən arxada da gedərəm, – sənişin diləndi və bu, mənim ona nifrətimi bir az yumşaltdı. Hər halda, vicdanını tamam itirməyib. Ancaq o, necəsə qərribə oturdu. Dirsəyilə bağlamasını yəndəmsizcə özünə sıxaraq arxa qapını açdı, o biri əlilə hey qabaq qapıdan yapışırdı. Elə bil, mənim ürəyiyyə atam və mən – məsum oğlan məkrli, hirsli heyvanıq, o isə – tələ yanında vurnuxan ovçu. O, bizim arxamızda özünü təhlükəsiz hiss eləyərək nazik, duru səslə dedi:

– Nə pis havadır bu gün, adamın lap iliklərinə işləyir.

Atam *qoşulmanı* buraxdı və yarı dönərək sərnişinə cavab verdi; bu zaman o, münasibətsiz-filansız radionu söndürdü. Ritmik təkər taqqıltısı mənim bütün arzularımla birlikdə yoxluğa uçdu. Gələcəyin aydın genişliyi qısılarlaq bu gündə sönmüşdü.

– Sağ olsun, heç olmasa, qar yağmır, – atam dedi. – Mənə bundan artıq heç nə gərək deyil. Hər səhər dua eləyirəm; Allah, birçə qar yağmasın.

Mən geri dönmədən sərnişinin arxamda burnunu necə çəkdiyini və sanki, buzdan çıxan hansısa ibtidai nəhəng heyvan kimi etibarsızlıqla döndüyünü eşidirdim.

– Bəs sən, oğlan? – o soruşdu və mən peysərimlə hiss eləyirdim ki, qabağa əyilib. – Yəqin, sən qarda oynamağa şad olardın?

– Yazıq uşağın xizək heç yadına düşmür, – atam dedi. – Ona şəhərdə yaşamaq xoş gəlirdi, biz isə onu lap şeytanın buynuzuna yaxın yerə apardıq.

– Canım, bunun nəyini deyəsən, o, qarı sevir, – sərnişin dedi. – Özü də necə sevir.

Görünürdü ki, qar onunçün tamamilə başqa bir şey demək idi; onun hansı yuvanın quşu olduğu aydın idi. Ancaq mən yaman hirsələnmişdim, heç qorxmurdum da – axı atam yanımda idi.

Deyəsən, belə inad atamı da əsəbiləşdirirdi.

– Neyləyək, Piter? – deyə o, məndən soruşdu. – De görüm, sən hələ də qardan ötrü danırırsan?

– Yox, – dedim.

Sərnişin burnunun suyunu axıdırdı. Atam ondan soruşdu:

– Mister, siz haradansınız?

– Şimaldan.

– Oltona gedirsiniz?

– Hər şey ola bilər.

– Heç Oltonda olmusunuz?

– Bir dəfə olmuşam.

– Nə ilə məşğulsunuz?

– Mən... e-e-e aşpazam.

– *Aşpaz!* Nə gözəl. Siz, əlbəttə ki, məni aldatmırsınız. Bəs planlarınız necədir? Oltonda qalmaq istəyirsiniz?

– *M-m...* Bir az qazanmaq və cənuba getməyi düşünürəm.

– Bilirsiniz nə var, mister, – atam dedi, – mən bütün ömrüm boyu elə bunu arzulamışam. Bir yerdən başqa yerə avaralanmaq. Quş kimi yaşamaq. Soyuqlar düşəndə isə qanad açaraq cənuba uçub getmək.

Sərnişin qayğılı halda hırıldadı.

Atam davam elədi:

– Həmişə Floridada yaşamaq istəmişəm, özüm isə onu, bir dəfə də olsun, heç uzaqdan belə görməmişəm. Mən böyük ştat Merilenddən cənubda olmamışam.

– Bu Merilenddə yaxşı heç nə yoxdur.

– Yadımdadır, hələ Passeyikdə məktəbdə oxuyarkən, – atam dedi, – müəllim bizə tez-tez Baltimorun ağ qanadlarından danışırdı. Deyərdi ki, hər səhər tezdən xadimələr vedrə və şotka ilə mərmər pilləkənləri parıldayanacan yuyurlar. Siz bunu görübsünüz?

– Baltimorda olmuşam, ancaq belə şey görməmişəm.

– Mən elə belə də bilirdim. Bizi aldadıblar. Adamlar bütün ömürləri boyu lənətəgəlmiş bu ağ mərməri nəyə görə yumalıdırılar, axı sən onu yuyacaqsan – hansısa çirкли çəkməli axmaq dərhal bulayacaq. Buna heç vaxt inanmamışam.

– Mən belə şey görməmişəm, – sərnişin, sanki, onun günahından atamın belə acı peşmançılıq çəkəcəyinə heyifsilənərək dedi. Atam yad adamlarla rastlaşarkən onları elə təşnə maraqla sorğu-suala tuturdu ki, həmin adamlar özlərini itirirdilər. İstər-istəməz onlar da atamla birlikdə əbəs yerə vaxt keçirməli, ancaq inadla həqiqəti axtarmalı olurdular. Həmin səhər atam xüsusi inadla axtarır, sanki, vaxt tapmayacağından qorxurdu. O, aşağıdakı sualı lap qışqıra-qışqıra verdi:

– Yaxşı, necə olub burada ilişib qalıbsınız? Sizin yerinizdə, mister, mən indi çoxdan Floridada idim, burada yalnız məni görərdiniz.

– Mən bir oğlanla Olbenidə yaşayırdım, – sərnişin həvəssiz cavab verdi.

Mən belə də bilirdim! Ürəyim düşdü, ancaq, görünür, atam bunun necə sürüşkən mövzu olduğunu unutmuşdu.

– Dostunuzla? – soruşdu.

– Hə, elə bir şey idi.

– Bəs sonrası necə oldu? O sizə atdı?

Sərnişin heyranlıqla irəli əyildi.

– Hə, dostum, – atama dedi, – atdı, qancıq balası, ay onun... Oğlan, sən bağışla.

– Eybi yox, – atam dedi. – Yazıq uşaq bir gündə elə şeylər eşidir, mən bunu heç ömrüm boyu eşitməmişəm. Anasına çəkib: istədi-istəmədi – hər şeyi görür. Mənsə, Allaha şükür, yarısını görmürəm, dördü üçünü də qulaqardına vururam. Təmizqəlblilərdən Allah özü muğayat olsun.

Mən onun Allahla anamı birləşdirdiyini, onların mənə bizim sərnişinimizin çirkli etiraflar axınıni saxlamağa dəstək, dayaq olmağa çağırıldığını görməyə bilməzdim; ancaq mənə o qəzəbləndirirdi ki, mənim haqqımda, ümumiyyətlə, bu adamla danışıq bilir, mənə çirkli gölməçəyə bulaya bilir. Həyatımın bir tərəfdən Vermeyərlə, digər tərəfdən isə bu avara ilə qovuşacağı mənim üçün dözülməz fikir idi.

376

Ancaq ondan yaxa qurtarmağımız artıq yaxında idi. Biz Olton yolundakı ikinci, daha dik yamaca, Pilyuliyə çatmışdıq. Yol yamacın arxasından Olincerə dönürdü, sərnişin orada düşəcəkdi. Biz yamacdan enməyə başladığımızda. Qarşımızda dağa qalxan qoşqulu yük maşını sürünürdü, o qədər ləng sürünürdü ki, adama elə gəlirdi onun rəngi getdiyi vaxtda qopub düşməyə macal tapmışdı. Bir az aralı ağacların arasında sıxlaşmış halda Rudi Essikin qəhvəyi xudmani evi yamacdan tənbel-tənbel boylanırdı.

Pilyuli yamacı bu adı öz sahibindən, öskürək əleyhinə həb fabriki sahibindən götürmüşdü (“XƏSTƏSƏN? ESSİKİN HƏBİNİ SOR!”), onlar Oltondakı fabrikdə milyonlarla hazırlanırdı, bundan bir neçə məhəllədə mentol iyi gəlirdi. Bu həblər xırda çəhrayı qutularda bütün şərq ştatlarında satılırdı; mən bir dəfə Manhettendə olmuşdum və orada, cənnətin lap göbəyində, mərkəzi vağzaldakı dükanında təəccüb içində tanış yaraşsız qutulana görmüşdüm. Gözlərimə inanmayaraq birini almışdım. Şəkk-şübhə ola bilməzdi: qutunun arxa tərəfində, fabrikin balaca, ancaq diqqəti çəkən təsvirinin altında xırda hərflərlə “*Oltonda, Pensilvaniyada hazırlanmışdır*” yazılmışdı. Onu açanda isə Brubeyker-stritin sərini, sürüşkən qoxusu burnuma vurmuşdu. Ömrümdə düşünməzdim ki, təsəvvürümdə canlandırdığım vaxtlarda Olton Nyu-Yorkla birləşə bilər. Həbi

ağzıma qoydum ki, bu xoş qarşılıqlı təması tamamlayım, ağzım şirinləşirdi, başımın üstündə hündür tavanda isə göyümtül-yaşıl göy qübbəsindəki kimi sarımtıl elektrik lampalarının bütöv bir bürcü saynırdı. Onun altında uğultulu boşluq vardı, mənim gözlərimin qabağında isə atam sarı oynaqlı əllərini əsəbi halda ovuşdururdu, çünki biz qatara gecikirdik. Daha ona acığım tutmurdu, mən də tələsməyə başladım – evə getmək istəyirdim. O dəqiqəyəcən atam hər şeyi korlayırdı. Bu səfər vaxtı – bir-iki günlüyə onun bacısını – bibimi görməyə getmişdik – o, köməksiz və qətiyyətsiz idi. Nəhəng şəhər onu sıxırdı. Heç nə almırdısa da, pullar axıb gedirdi. Biz küçələri uzun müddət gəzir, ancaq haqqında oxuduğum həmin muzeyləri tapmırdıq ki, tapmırdıq. Onlardan birində, “Frikin toplusu”nda Vermeyerin əsəri – başında enli şlyapa olan kişi və ovcunda işıq parıltıları titrəyən, özü isə bunu görmədən gülən qadın şəkli vardı; başqasında – “Metropolitan” adlananda isə – başını şaquli mavitəhər cizgilərlə parlayan gümüş kuzə üzərində sakit-sakit əyən nişastalı ləçekli bir qız portreti – yeniyetmə yaşlarımda onu müqəddəs ruh bilirdim və reproduksiyalarına həqiqətən təzim elədiyim bu şəkillərin, doğrudan da, mövcud olmaları mənə son dərəcə dərin sirr kimi görünürdü, tablolarla əllərinlə toxuna biləcəyin qədər yaxınlaşmaq, həqiqi rəngləri və zamanın toxunduğu cızıqlar şəbəkəsini öz gözlərinlə görmək mənimçün Ali Kəşf qarşısında olmaq demək idi, bu qədər əlçatmazlığa çıxmaq üçün bu, o qədər əlçatmaz idi ki, durduğum yerdə olsaydım, təəccüblənməzdim. Ancaq atam hər şeyi birbirinə qarışdırdı, korladı. Biz muzeylərdə olmadıq, mən şəkilləri görmədim. Bunun əvəzində atamın bacısının qaldığı mehmanxana nömrəsində oldum. Hərçənd ki, bu, iyirminci mərtəbədə, küçədən xeyli hündürdə idi, ancaq aydın deyil ki, nəyə görə anamın xəz yaxalılıq qalın yaşıl şotland yunundan olan qış paltosunun qoxusunu verirdi. Alma bibim nəsə bir sarı şey içirdi və boyalı dodaqlarını əyib kənarlarından siqaretinin tüstüsünü yavaş-yavaş buraxırdı. Dərisi kağız kimi ağappaq, gözləri isə şəffaf idi. O, atama baxan vaxt gözləri hey qəmgin halda qıyılırdı; bibim atamdan üç yaş böyük idi. Onlar bütün axşamı tək-cə adı çəkildə, sanki, zamanın Passeyikdəki çoxdan mövcud

olmayan ruhani evindəki dəcəlliklərini və mübahisələrini yada salırdılar. Mən iyirmi, mərtəbəli ucalıqdan taksi işıqlarının necə ilmə toxuduqlarını göürdüm və uzaqdan onlara baxmaq mənə maraqlı idi. Gündüz uşaq paltarı almağa gələn Alma bibi bizi özümüzə təqdim elədi. Atam yoldan keçənləri saxlayırdı, ancaq onlar atamın dolaşığı, guya, təcrübəli sorğularına cavab vermək istəmirdilər. Yoldan keçənlərin kobudluqları və atamın köməksizliyi məni alçaldırdı, elə qaynayırdım, az qala, partlayacaqdım, ancaq öskürək əleyhinə həb əsəblərimi seyrəldirdi. Onu bağışlamışdım. Açıq-qəhvəyi mərmərli məbəddə bağışlamışdım və cənnətin göbəyində cürbəcür naz-nemət ilə dolu olan yerdə doğulduğuma görə təşəkkür eləməyə hazır idim. Biz metro ilə Pensilvaniya vəğzalanacan getdik, qatara mindik və düz evə kimi əkilər tək bir-birimizə sızılaraq oturdur, hətta indi, üstündən iki il keçəndən sonra da hər gün Pilyulidən ya aşağı, ya yuxarı keçdiyimiz vaxt hər dəfə dumanlı halda Nyu-Yorku və içərisində bizim bura torpaqlarından ayrılıb ikilikdə sürdüyümüz elektrik bürclərini xatırlayıram.

Atam dayanmaq əvəzinə nəyə görə Olincerin döngəsilə getdi.

– Hara? – qışqırdım.

– Dayan görüm, Piter, – o, sakitcə dedi. – Gör necə soyuqdur.

Sifəti bu səfəh papaq altında məsum idi. İstəmirdi ki, sənişini bizim onu Oltona apararkən əlavə çevrə cızmağımızdan narahat olsun.

Mən o dərəcədə hirsələndim ki, hətta özümdə dönüb sənişinə məhvedici baxışla nəzər salmağa da cəsəret tapdım. Onun dərisi qızınmışdı və indi ona baxmaq olmurdu: çirkli gölməçəyə oxşayırdı, o nə istədiyimi başa düşməyib üzümə irişərək hisslər dalğası ilə mənə yaxınlaşdı.

Mən diksindim və yumaq kimi yığıldım; lövhədəki alətlər parıldayırdı. Özümün səbəb olduğum bu iyrenc mənasız axını dayandırmaqdan ötrü gözlərimi yumdum. Onda hər şeydən iyrenc olan nəşə abırlı qız çəkinqənliyi idi.

Atam yenə başını çevirib soruşdu:

– Axırı nə qərara gəldiniz?

Səsində elə ağır vardı ki, sənişin özünü itirdi. Arxada sakitlikdi. Atam gözləyirdi:

– Nəsə, sizi başa düşə bilmirəm, – sənişin dedi.

Atam izah elədi:

– Nə nəticəyə gəldiniz? Sizə heyran olmuşam. Sizin cəsaretiniz mənim həmişə istədiyimi eləməyə çatmayan məsələni həll eləməyə çatıb: gəzmək, müxtəlif şəhərlər görmək. Necə bilirsiniz, çox şey itirmişəm?

– Heç nə itirməyibsiniz.

Sözlər – caynaqlar zərbədən yığılan kimi büzüşürdü.

– Yaxşı, sizin yada salmağa nəse varınızdır? Mən bu gün gözümlü yummamışam, bütün gecəni nəse yaxşı bir şey xatırlamağa çalışmışam və bacarmamışam. Yoxsulluq və qorxu – mənim bütün xatirələrim bunlardır.

Mən incimişdim: axı mən – onun oğlu vardım.

Sənişinin səsi cırlıdadı – ola bilsin gülürdü.

– Mən keçən ay bir iti gəbərtmişəm, – dedi. – Bu harada görünüb? Üfunət iyi verən heyvanlar kolluqlardan sıçrayırlar və sənin ayağından yapışmağa can atırlar, mən də belə vəziyyət üçün zorba ağac almışam əlimə, yavaş-yavaş gedirəm, bu qancıq da tarap üstümə, mən də eləmə tənbellik, düz qaşqasının ortasından ilişdirdim. Pəncələri qalxdı göyə, mənse yenə bir-ikisini çəkdim – arxayınluq üçün və bir it azaldı, qoy bilsinlər ki, adamı bircə maşın olmadığına görə tutmaq necə olar, axı piyada getməli olursan. He-he, birinci dəfədən düz gözlərinin arasından vurdum.

Atam bunu kədərli halda dinləyirdi:

– Əslində itlər heç kimə toxunmurlar, – dedi, – onlar mənim kimi, sadəcə olaraq, maraq göstərirlər. Kim də olmasa, mən onların ağıllarında nə olduğunu bilirəm. Bizim itimiz var, onu çox sevirəm. Arvadım isə lap çox sevir.

– Ancaq o qancığı necə lazımdır, qonaq elədim, sözümlə inanın, – sənişin dedi və udqundu. – Sən necə, itləri sevirsen, oğlan? – məndən soruşdu.

– Piter hamısını sevir, – atam dedi. – Onun mehribanlığı məndə olsaydı, dünyada nəyim var – verərdim. Ancaq sizi başa düşürəm, mister, əgər it gecə vaxtı naməlum küçədə qaçırsa...

– Hə, bir əclaf belə maşına mindirmək haqqında heç düşünmür də, – sənişin dedi. – Bütün günü şaxtada dayanmışdım, bütün içim soyuyub, indi də bax bir saatdan çoxdur gözləyirdim, birinci siz dayandınız.

– Mən həmişə saxlayıram, – atam dedi. – Əgər səma axmaqları qorumasaydı, mən özüm də indi sizin yerinizdə olardım. Deməli, aşpazsınız?

– M-m-m-m... bu işlə məşğul olmuşam.

– Sizin qarşınızda şlyapamı çıxarıram. Siz – virtuozsunuz.

Beynimə soxulcan kimi bir fikir soxulub girdi ki, bu tip atamı ağıldankəm hesab eləyə bilər. Mən bu yad adamdan üzr istəmək istəyirdim, onun qarşısında çox şeylərə göz yummaq, ona izah etmək istəyirdim ki, atamın, *sadəcə olaraq, manerası belədir, o naməlum adamları sevir və onun ürəyinə min dənə şey gəlir.*

– Çətin iş deyil, nə eləyəcəyini bil – tavaya yağ çək.

Cavab yayındırıcı səsləndi.

– Yalandır, mister! – atam qışqırdı. – Bu, həqiqi sənətdir – insanlara yemək hazırlamaq. Mən heç milyon ilə də öyrənə bilmərəm.

– Boşla, dostum, bu, it zülmüdür, – sənişin həyasız familiarlıqla dedi, – bu qarınqulu dələduzlara bircə şey lazımdır – bifştekslər mümkün qədər nazik olsun, qalan şey veclərinə deyil. Piylə yedirt, əti isə saxla. Hə, birdən onlardan kimsə mənə bircə kəlmə desə, cavabında yüzünü deyərəm. Onlar yalnız bir allaha – dollara itaət eləyirlər. Lənət şeytana, mən orada qəhvə yerinə verilən zənci sidiyinə heç əlimi də vurmaram.

Sənişin tədricən dirçəlirdi, mənə get-gedə daha çox büzüşürdüm, dərim dözülməz dərəcədə zoqquldayırdı.

– Mənə aptekçi olmaq istəyirdim, – atam dedi. – Ancaq kolleci bitirdiyim vaxt qoca bütün havanı korladı. İncili və bir qalaq borcu miras qoyub getdi. Ancaq onu günahlandırmıram; zavallı vicdanla yaşamağa çalışırdı. Şagirdlərimdən bəziləri – mən məktəbdə müəllim işləyirəm – əzcaçılıq məktəbinə giriblər, onlara qulaq asmağa mənim beynim çatmazdı. Aptekçinin çiyini üstündə başı olmalıdır.

– Bəs sən nəçi olmaq istəyirsən, oğlum?

Atam həmişə mənim rəssam olmaq istədiyimdən utanırdı.

– Yazıq uşaq, o da mənim kimi başını itirib, – dedi, – o, buradan harasa isti yerlərdən birinə getsəydi, yaxşı olardı. Dərisi pisdir.

Atam, demək olar ki, paltarımı əynimdən çıxartdı və mənim gicişən qasnaqlarımı göstərdi. Hirsimdən gözlərim dumanlandı, onun sifəti mənə ucqar soyuq qaya kimi göründü.

– Bu düzdür, oğlan? Sənə nə olub?

– Mənim bütün dərim gömgöydür, – özümü zorla saxlayaraq mızıldandım.

– Uşaq zarafat eləyir, – atam dedi, – ancaq kişi kimi dözüür. Onun üçün ən yaxşısı Floridaya getmək olardı. Onun atası siz olsaydınız, əlbəttə, orada yaşayardı.

– Mən iki-üç həftədən sonra ora baş çəkməyi fikirləşirəm, – sərnişin dedi.

– Onu özünüzlə aparın, – atam qışqırdı. – Uşaq daha yaxşı həyata layıqdır. Mənim cibimdə siçanlar oynayır. Onun başqa ata axtarmaq vaxtıdır. Mənim sə bir cə yolum var – zibillik, – o bunu şosedə böyük Olton zibilliyini görüb dedi. Boş sahədə rəngbərəng zirzibil qalağı içində bir-iki yerdə tonqal tüstüsü qalxırdı. Dünyada hər şey paslanır, yaxud çürüyür, qaranlığa və təzədən dirçələən külə çevrilir, onun qalaqları qatırquyruğu kimi əcaib və tüklü olur. Aramlı küləyin çaydan cəngəlliyin hündür gövdələrinə sıxdığı rəngli kağız parçaları bayraqların donub qalmış kabusları kimi görünürdü. Bir az da irəlidə isə Çapan At çayı qara lak çəkilmiş kimi səssiz şəkildə üzərinə sərilmiş parlaq göy səthi əks etdirirdi. Qazholderlər, qalxıb-enən nəhəng silindrlər kərpic şəhər üfününü boz fil kimi qoruyurdu, sirli şəhər başdan-başa çəhrayı və qırmızı Olton mərmər kimi al-qırmızı-yaşıl yamaqların ətəyində şərid kimi uzanırdı. Həmişəyaşıl Olton dağ silsilələri səmanı qaranlıq oyuq kimi deşirdi. Əllərim, sanki, kətan üzərində fırça kimi hərəkət eləyirdi. Dəmir yolu gümüşü zolaqlarla şose boyu qaçırıdı; fabriklərin dayanacaqları maşınlarla dolu idi, şose avtomobil agentliklərini, paslı xırda səyyar restoranları və şifer çardaqlı evləri bir-birinə dolayan şəhərətrafi küçələrə keçirdi.

Atam sərnişinə dedi:

– Bu da o Böyük və şöhrətli Olton şəhəri. Əgər uşaq vaxtı kimsə mənə desəydi ki ömrümü Oltonda, Pensilvaniya ştatında sona vuracağam, ona gülərdim. Onda heç belə şəhər olduğunu eşitməmişdim.

– Çirkli şəhərdir, – sərnişin dedi.

Mənə isə o çox gözəl görünürdü.

Atam maşını, yüz iyirmi ikinci şose ilə tramvay yolunun kəsişməsində, qırmızı işıqforun qabağında saxladı. Sağ tərəfdən yol Çapan Atın üstündən salınmış beton körpü ilə uzanırdı, əslində Olton elə çayın arxasından başlayırdı. Solda isə – Olincerə üç mil və Eliyə iki mil qalırdı.

– Neyləyəsən, – atam dedi, – sizi şaxtada düşürtmək lazım gələcək.

Sərnişin qapını açdı. Atam ona mənim dərim haqqında danışandan sonra onun çirkli hisslər axını zəifləmişdi. Ancaq mən yenə onun peysərimə necə, bəlkə də, təsadüfən toxunduğunu hiss eləyirdim. Avara çıxarkən öz boğçasını bərk-bərk sinəsinə sıxmışdı. Onun yumşaq açıq sifəti indi yenidən sərtləşmişdi.

– Sizinlə söhbət eləmək çox xoş idi, – atam ona dedi.

Sərnişin dişlərini ağartdı.

– Aha.

Qapı çırpıldı. Yaşıl işıq yandı. Ürəyim qaydasında vurmağa başladı. Biz ehtiyatla tramvay yoluna girdik və Oltona gedən maşın axınına qarşı hərəkət elədik. Mən dönüb bizim sərnişini tozlu arxa şüşədən gördüm – o, öz bağlaması ilə kuryerə oxşayan adam kimi uzaqlaşırı. Tezliklə körpüyə girişdə xırdaca qəhvəyi ləkə oldu, yer üzərində uçdu, yoxa çıxdı. Atam heç nə olmayıbmiş kimi dedi:

– Bu adam centlmendir.

İçimdə hirs yavaş-yavaş qaynayırdı və mən soyuqqanlılıqla atamı məktəbə çatana kimi danlamaq qərarına gəlirdim.

– Nə böyük genişürəklik, – başladım. – Zəhmət olmasa, tələsirdin, heç mənə Allahın səhər yeməyini udmağa belə macal vermədin və budur, hansısa bir yaramaz avaranı mindirdin, onun xətrinə üç millik əlavə dörvə vurdun, o isə heç sağ ol da demədi. İndi daha hökmən gecikəcəyik. Mən artıq Zimmermanın saatına necə baxdığını, dəhlizdə necə qaçdığını, səni saxladığını görürəm. Ata, düz sözümdür, heç olmasa, bir dəfə axmaqlıq eləmədən ötüş. Bu avaralar sənə nəyinə lazımdırlar? Deməli, mən olmasaydım, sən özün də avara olacaqdın? Florida! Hələ bir ona mənim dərim haqqında da danışdın, sağ ol. Hələ məni köynəyimi çıxarmağa da məcbur eləyəydin gərək. Bununla bir yerdə

ayağımdakı qasnağı da gərək göstərəydin. Nə münasibətlə bütün qabağına çıxanlara çərənləməlisən? Elə bil, mən bu avaraya çox belə lazımam – o ancaq it öldürən, bir də adamların boynunun ardına fısıldayandır. Aman Allah, Baltimorun ağ pillələri! Ata, xahiş eləyirəm, de, sən ağzını açanda nə fikirləşirsən?

Ancaq sənə bir kəlmə də olsun cavab verməyən adamı çox danlamaq olmaz. Olincərə ikinci mili ikimiz də sükut içərisində getdik. O, gecikməyə qorxaraq sürəti artırır, avtomobillərin bütöv dəstələrini keçirdi və birbaşa tramvay yolu ilə şütüyüdü. Təkərlər relslərə toxunub sürüşəndə sükan əlindən çıxırdı. Onun bəxti gətirdi, tez gəlib çatdıq. Biz “Şirlər”, “Rotarianslar”, “Kivanlar” və “Sığınlar”ın¹ bir səsə “Olincərə xoş gəlmisiniz” bildirdikləri lövhələrin yanından keçdiyimiz vaxt atam dedi:

– Piter, onun sənin dərin barədə nəse bilməsinə görə narahat olma. Yadından çıxacaq. Bunu kim də bilməsə, müəllim bilir: insanlar, onlara nə deyirsən de, hamısını unudurlar. Mən Allahın verdiyi hər gün küt fizionomiyalara baxır və ölümü yada salıram. Bu uşaqların başlarında heç bir iz qalmır. Yadımdadır, qoca atam öldüyünü başa düşdüyü vaxt gözlərini açdı, çarpayıdan anama, Almaya, mənə baxdı və dedi: “Necə bilirsiniz, məni həmişəlik unudacaqlar?” Mən bu barədə tez-tez düşünürəm. Həmişə. Ruhaninin belə şey deməsi dəhşətdir. Onda mən qorxudan öldürdüm.

Biz məktəbə yaxınlaşanda axırıncı şagirdlər dəstə ilə çarıya təpilməşdilər. Görünür, zəng artıq vurulmuşdu. Mən dərsliklərimi götürdüm və maşından çıxarkən dönüb arxa oturacağa baxdım.

– Ata! – qışqırdım. – Əlcəklər yoxdur!

Atam artıq maşından uzaqlaşmışdı. Dönüb baxdı, ziyilli əllərini başına apardı və göy papağını çıxartdı. Saçları biz-biz olmuşdu.

– Hə? Deməli, onları bu yaramaz götürüb?

– Özgə kim götürəcək? Burada başqa adam olmayıb.

Ancaq buraz və xəritədən başqa da heç nə yoxdur.

Atam ani olaraq bu məlumatlarla barışdı.

– Neyləyək, – dedi, – ona məndən daha çox lazım olmuş. Yəqin, yazıq özü də bilmir bu necə olub belə.

¹ Amerika klublarının adları

Mən beton küçəni iri addımlarla ölçərək yoluma davam elədim. Ona çata bilmirdim, çünki səpələnib tökül-məkdə olan dərsliklərimi zorla saxlayırdım, getdikcə daha geri qalırdım, qarşımdasa – dərslikləri sinəmə bərk-bərk sıxdığım yerdəsə atamın mənə çox baha başa gələn və çətinliklə əldə eləyə bildiyim hədiyyəmə laqeyd münasibət bəsləməsindən xoşagəlməz ağırlıq hiss eləyirdim. Atam nəyi var verirdi; o, əşyaları yığır və sonra onları səpələyirdi; paltarım, yeməyim, cilovsuz fantaziyam – hamısı mənə ondan qalmışdı və indi ilk dəfə olaraq onun ölümü ağla-gəlməz dərəcədə uzaq da olsa, mənə ulduzlar kimi tutqun və qorxulu görünürdü.

III

384

Xiron artıq gecikərək yaşıl dəhlizlə tamariskalar, qara-çöhrələr, dəfnələr və kermes palıdlarının arası ilə sürətlə addımlayırdı. Sidr və gümüşü küknarların tərپənmez çətirləri olimpiya maviliyi ilə şəfəq saçırdı, onların altında tər çiyələk kollarının, cavan armudların, zoğalların, şümşad və pərpərənglərin sıx pöhrələri meşənin havasını güllərin, şirələrin və cavan cücətilərin qoxusu ilə dolduraraq ətir saçırdı. Bəzi yerlərdə çiçək açmış al-əlvən naxışlı budaqlar onun tələsik addımlarını yavaşından yaşıl mağaranın davamsız divarlarına sarmaşırdı. O yavaş-yavaş gedirdi. Və onun yuxarı qalxmış başını əhatə eləyən hava axınları, bu lal-dinmez, görünmez yol yoldaşları da qaçışını yavaşıtırdı. İnamsız cavan qaçışı ilə və qurğuşun dam örtüyündən düşən quş kimi cəh-cəhinin sürətli damcıları hopmuş, üstündə, Allah bilir, nələrin yığılmadığı (səslərin bəziləri su kimi, digərləri mis kimi, başqaları gümüş kimi, özgələri) – cilalanmış ağac, yaxud soyuq, titrək alov kimi, talalar kimi – uşaqlıqdan ona tanış olan mağaraları xatırladır, onu sakitləşdirirdi, o burada öz mühitində idi. Onun şagird gözləri – çünki müəllim – yaşlı şagirddən başqa kimdir ki? – kolluq içərisində tək-tənha gizlənmiş reyhan, asırqan, acıotu, döyülgən, qırxbuğum, brioniya, akonit, dənizsoğanı tapırdı. O, müxtəlif itib-batan otlar içərisində çiçəklərin, yarpaqların, ləçəklərin və iksiya tikanlarının, qaytarma, şirin mayoran və şəblügülünü formasına görə

bir-birindən ayırırdı. Və onları tanıdığı vaxt bitkilər, sanki, qəhrəmanı salamlayaraq düzəlir və xışıldayırdı.

Asırqan atlar üçün öldürücüdür. Sarıçiçəyi nə qədər çox tapdasan, daha sıx bitir. Xiron qeyri-iradi olaraq uşaqlıqdan müalicə otları haqqında bildiklərinin hamısını fikrində təkrarlayırdı.

Strixnin deyilən bitkilərdən biri yuxu gətirir, digəri düşüncəni zədələyir. Birincinin torpaqdan çıxarılmış kökü ağ, qurudulandan sonra qan kimi qırmızı olur. İkincini başqaları trion, daha başqaları isə peritton adlandırırlar. Onoqonun iyirmidə üç unsiyası möhkəmləndirici qüvvəyə malikdir; onun əksinə, iki dəfə çox doza sayıqlama yaradır, üç dəfə artıq isə aqlın sağalmaz dərəcədə pozulmasına səbəb olur. Daha artıq doza isə öldürücüdür.

Kəklivotu ancaq dəniz küləklərinə açıq olan yerlərdə bitir. Onun kökünün külək dəyən tərəfini çıxarmaq gərəkdir. Təcrübəli yığanlar deyirlər ki, pion köklərini yalnız gecə qazıb çıxarmaq olar, çünki bu an ağacdələnin gördüyü hər hansı adamın düzbağıracağı düşəcək. Xeron bu inanclara nifrət eləyirdi; o, insanları zülmətdən çıxarmaq istəyirdi. Apollon və Artemida ona himayədarlıqlarını vəd eləmişdilər. Mandraqorları qılıncla dairəvi şəkildə üçqat cızığa alıb üzünü şərqə çevirərək belləmək lazımdır. Əsl müalicəvi vasitələrin axtarışı zamanı bütün mürəkkəb təhlükələrə xatırladığı vaxt Xironun ağarmış dodaqları saqqalının tunc qıvrımları üzərində gülümsədi. Mandraqor haqqında əsas nəyi bilməli – onu yeməyə qatanda podaqraya, yuxusuzluğa, qızdırmaya və cinsi zəifliyə qarşı kömək eləyir. Yabanı xiyarın kökü qoyunlardakı ağ azarı və qotur xəstəliklərini sağaldır. Palıdın zeytun yağında döyülmüş yarpaqları sınaq sümükləri və çürüyən yaraları bitişdirir, onun meyvəsi isə ödəm təmizlənməsinə kömək edir. Qırxbuğum bağırsaqları təmizləyir; təsir qüvvəsini iki yüz il saxlayan qoyunqıran – eyni dərəcədə bağırsaqları və mədəni təmizləyir. Ən yaxşı otlar Evbeydə, soyuq və quru yerlərdə, şimala tərəf çevrilmiş qaydada bitir, Eqdən və Teletriondan olan vasitələr digərlərindən daha müalicəvidir. Asiyadakı süsəndən başqa bütün bitkilər: kassiya, darçın, hil, nard, stiraks, mirra, denop ətirlidir. Zəhərli bitkilər isə yerli bitkilərdir: ayisoğani, payızdakı novruzgülü, lalə, qaymaq-

çiçəyi; südlücə – itlər və donuzlar üçün öldürücüdür, əgər xəstənin sağalib-sağalmayacağını bilmək istəyirsənsə, döyülmüş südlücəni su ilə və yağla qarışdır, sonra isə alınmış mazla xəstəni ovuşdurub üç gün beləcə saxla. Əgər buna tez dözə biləcəksə, ondan sonra sağalacaq.

Başı üstündəki quş signalına oxşayan sərt metal səsi çıxartdı. “Xiron! Xiron!” – bu çağırış göyə milləndi, ona çatdı və qulaqlarında cingildəyərək göyə qalxdı və sevinmiş halda tərپənərək, ötüb sonunda tükü güneşin nüfuzecidi hava çadını alovlandığı yerə getdi.

O, çəmənlüyə çıxdı, burada artıq şagirdlər onu gözləyirdilər: Yason, Axill, Asklepiy və əlavə olaraq onun himayəsinə verilmiş, içərilərində öz qızı Okiroya da olan Olimpın onlarca çar törəmələri. Xironu çağıran onlardı. Yarımdayrə halında isti yaşıl ot üstündə oturan şagirdlər onu sevinclə salamladılar. Axill başını iliyini sorduğu xallı maralın sümüyündən qaldırdı; onun çənəsinə arı şirəsinin mum qırıntıları yapışmışdı. Gəncin qəşəng bədənini bir az dolu idi. Enli ağ çiyinlərində qadın dəyirmiliyi görünürdü; bu, onun hündür fiqurasına bir az ağırlıq verirdi və gözlərinin işığını söndürürdü. Bu mavilik yaşilla qarışıq idi. Baxışları – sınavıcı və bununla bərabər yayındırıcı idi. Axill öz müəlliminə daha çox narahatlıq verirdi; ancaq hamıdan artıq tərifə ehtiyac duyurdu və onu digərləri kimi çəkin-gənliklə sevmirdi. Kentavrın sevə bilmədiyi kövrək, görkəmindən hələ tamam gənc Yason özünü müştəbeh aparırdı və onun qara gözlərində hər şeyə dözməyin sakit qətiyyəti görünürdü. Onun ən yaxşı şagirdi Asklepiy sakit və müstəsna dərəcədə təmkinli idi; çox məsələlərdə müəllimini keçmişdi. Xəyanətkar Koronidonun bətnindən çıxan, oxla vurulan o da anasız, uzaq – allah atanın himayəsi altında böyümüşdür. Xiron onunla şagird kimi yox, daha çox kolleqa kimi rəftar eləyirdi və fasilə vaxtı başqaları şən halda oynayanda onlar ikilikdə ürəklərinin hökmü ilə təfəkkür sirlərinə qapılırdılar.

Ancaq Xironun baxışları qızının qızılı-boz-kürən saçlarını zərif şəkildə sıgallayırdı. Onda, bu qızda nə qədər həyat vardı! Saçları yüksəklikdən baxılan ilxının yalı kimi dalğalanır və bir-birinə qarışırdı. Bu, onun ömrüdür – onda yüksəklikdən baxılan Xironun plazması ölməzlik qazanmışdı.

Xiron baxışlarını onun artıq qadınlaşmış, özünəməxsus başında saxladı; bu, onun toxumudur – bu diribaş, tərş, uzunqıçlı və genişalınlı qızcıqaza bir vaxtlar Xariklo Xironla yanaşı mamırda uzanıb döş vermişdi və mağaranın ağızı üzərində ulduzlar pıçıldadırdılar. Qızcıqaz həddindən artıq ağıllı idi və bu, onun uşaqlığını qüssələndirirdi; o tez-tez həddən artıq sevdiyi valideynlərini kədərləndirərək özündən çıxırdı. Okiro üçün öncəgörmə qabiliyyəti atası üçün olduğundan daha əzabverici idi. Bunun əleyhinə isə onun bütün vasitələri, hətta ilin ən qısa gecəsi gecəyarısı Psofida yaxınlığındakı daşlı süxurdan qazılıb çıxarılmış hər şeyi sağaldan kök də aciz idi, qız ona nə qədər acıqlı və sərt gülürdüsə də o incimirdi, hər şeyi sakitlikdə ötürürdü, təki qız onun üzüntülərini yüngülləşdirə bilmədiyini ona bağışlasın.

Salamlaşma xorundakı uşaq səslərindən hər biri onun üçün öz rənginə boyanmışdı. Səs çoxluğu qövsi-qüzeh yarıdırdı. Onun gözləri yaşdan nəmlənmişdi. Uşaqlar hər gün dərsi Zevsə himn oxumaqla başlayırdılar. Onlar Kentavrın qarşısında öz yüngül paltarlarında dayanırdılar və bədənləri hələ Arey, yaxud Qestiya üçün vurmağa, yerləşdirməyə alət xidmətindən ötrü, yaxud qab forması almamışdır; onlar hamısı eyni idilər, hərçənd boyları müxtəlif idi: nazik, zərif qamışlar yeganə tütəklə həqiqi məişətin uca allaha aid himnə uyğun olaraq:

*Göylər hakimi,
Şimşəklər hökmdarı,
Əlahəzrət Zevs,
Nəğməmizi eşit!
Bizə bərəkət göndər,
Ey buludları qovan,
Bizə çalışqanlıq əta elə,
Ey yağış mənbəyi!*

Yüngül, şiddətli meh mahnını aldı və ətrafa yaydı – bəzən qızların çiyinlərindəki şərfilər də belə yellənir.

*Sən işıqdan işıqlısan,
Sən günəşdən parlaqsan,*

*Sən Aiddən dərinsən.
Və dənizdən dibsizsən.
Bizi harmoniya ilə ruhlandır,
Səma sözlərini təsdiq elə.
Hər mahiyyətin gözəlliyi,
Qoy biz çiçəkləyək!*

Kentavrın ciddi səsi inamsız halda sonuncu duaya qoşuldu:

*Ey əlahəzrət Zevs,
Sən bütün ölərilərin sevincisən,
Sənə ümid bağlayırıq,
Sənin qarşında əsirik,
Bizə bayraq göndər,
Öz şafaətini göstər,
Öz iradəni bizə aç
Hay ver, hay ver!*

Onlar susdular və çəmənlikdən solda, ağacların çətiri üzərində, düz günəşin qarşısında qara qartal şığıdı. Xiron bir anlığa qorxdı, sonra isə başa düşdü ki, qartal ondan solda uçsa da, uşaqlardan sağda uçub. Sağa və göyə: iki-qat şəfqət əlaməti (ancaq ondan – solda). Şagirdlər ehtiramla dərindən nəfəs aldılar və qartal günəşin rəngbərəng haləsində gözdən itdiyi vaxt narahat halda səs-küy salmağa başladılar. O, bunun hətta Okiriyada belə təəssürat doğurduğunu görüb sevindi. Bu dəqiqə qızın sifətini heç nə kədərləndirmirdi; onun saçlarının parıltısı gözlərinin şəfəqlərilə birləşmişdi və o, ən adi şən və qayğısız qızığız olmuşdu; o deyirdi ki, insanların Zevsə, onların özlərinin uydurduqlarına oyuncaq kimi baxacaqları, ona amansızlıqla güləcəkləri, Olimpdən qayaya salacaqları və cinayət-kar elan eləyəcəkləri günü qabaqcadan görür.

Günəş Arkadianı get-gedə daha çox qızdırırdı. Çəmənlik üzərindəki quş civitləri kəsmişdi. Xiron bütün varlığı ilə düzənlikdəki mineralların istiliyi necə sevinclə canına çəkdiqlərini hiss eləyirdi. Şəhərlərdə dua eləyənlər məbədlərin ağ pillələrilə qalxaraq yalın ayaqları ilə qızmar mərməri hiss eləyirdilər. O, şagirdləri deyilənlərə görə Pelasqın

özünün əkdii qollu-budaqlı şabalıdın kölgəsinə apardı. Nəhəng gövdədə çoban daxması yerləşə bilərdi. Oğlanlar təntənəli halda ağacın kökləri arasında, sanki, məğlub olmuş düşmənlərin cəsədləri arasındakı kimi oturmuşdular; qızlar utancaq təbii pozalarda mamırın üstünə çökmüşdülər. Xiron dərinədən köks ötürdü; bal kimi şirin hava onun sinəsini qabartdı, şagirdlər kentavra bitkinliyi duymaq imkanı vermişdilər, səbirsiz halda onun müdrikliyini canlarına çəkirdilər. İçərisində gizlənmiş və indi günəşə çıxarılmış elmin soyuq xaosu gənc, sevincli rənglərlə boyanırdı. Qış bahara çevrilirdi.

– Bugünkü mövzumuz, – o başladı və tünd-yaşıl kölgə səpələnmiş sifətlər yağışdan sonrakı ləçəklər kimi fikir verərək birdən sakitləşdilər, – bütün həyatın mənşəyidir – əvvəlcə kentavr davam eləyirdi, – küləyin dövləndirdiyi qara qanadlı Gecə zülmətin bətninə gümüş yumurta qoydu. Bu yumurtadan Eros çıxdı, bu nə deməkdir...

– Sevgi, – otluqdan gənc səs dilləndi.

– Sevgi isə Kainatı hərəkətə gətirdi. Hər şey – Günəş, Ay, ulduzlar, torpaq dağları və çayları ilə, ağaclar, otlar, canlı varlıqlar ondan doğulmuşdur. Qızıl qanadlı Eros ikicinsli və dördbaşı olmuşdur, o bəzən öküz, yaxud şir kimi nərildəyir, bəzən ilan kimi fısıldayır, qoyun kimi mələyirdi. Onun hakimiyyəti altında dünyada harmoniya hökm sürürdü, arı pətəyindəki kimi. İnsanlar qayğısız və zəhmət çəkmədən yaşayır, yalnız palıd qozası, yabanı meyvələrlə və ağacların şirin şirələri ilə qidalanırlar, qoyun və keçi südü içir, heç vaxt qocalmır, çoxlu rəqs eləyir və gülürdülər. Onlar üçün ölmək yuxuya getməkdən qorxulu deyildi.

IV

Mən dərsdən sonra iki yüz dördüncü sinfə, atamın yanına qalxdım. Orada iki şagird vardı. Mən onlara qeyri-səmimi nəzər salıb, öz əla qırmızı köynəyimdə pəncərə tərəfə keçdim və Oltona sarı baxmağa başladım. O gün and içmişdim ki, atamı müdafiə eləyəcəyəm, bu iki nəfərsə onu saxlayan mənim rastlaşdığım birinci düşmənlərim olmuşdular. Bunlar Deyfendorf və Cudi Lencel idilər. Deyfendorf deyirdi:

– Hə, mister Kolduell, mən emalatxanada işləməyi, yaxud makinada çap eləməyi öyrənməyi, belə-belə şeyləri başa düşürəm, ancaq əgər bax mənim kimi adam kollecə qəbul olunmağa hazırlamırsa, ona milyon il əvvəl nəslikəsilmiş heyvan adlarını əzbərləməyin nə xeyri var?

– Hec bir xeyri, – atam dedi. – Sən iki yüz faiz haqlısan, nəslə kəsilmiş heyvanlarla kimin nə işi? Ölüb gediblər, yaxşı eləyiblər, mənim devizim belədir. Onlar mənim özümü də boğaza yığıblar. Ancaq bir halda ki bu fənni deməyə tutulmuşam, ayaqlarımı uzadıb ölənə kimi deyəcəyəm. Burada ya sənə verən allah, Deyfendorf, ya mənə, əgər sən kirməyəcəksənsə, nə qədər ki sən məni gəbərtməyibsən, mən səni gəbərdəcəyəm, lazım gəlsə, yalın əllərimlə boğacağam. Mən öz həyatım uğrunda mübarizə aparıram. Mənim arvadım, oğlum və qoca qayınatam var, onları yedirtmək lazımdır. Səni gözəl başa düşürəm: mənim özümə də gedib gəzib-dolanmaq daha xoşdur. Sənə də yazığım gəlir, məgər görmürəm necə əzab çəkirsən?

390

Mən pəncərənin yanında dayanıb gülürdüm, bununla Deyfendorfa sataşmaq istəyirdim. Hiss eləyirdim ki, o, atamı çaşdırır, onun damarlarını çəkib çıxarır. Bu rəhmsiz oğlanlar həmişə belədirlər. Əvvəlcə adamı quduzluq dərəcəsinə gətirirlər (dodaqlarında artıq həqiqi köpük lopaları, gözləri – almaz kimi), ancaq hansısa bir saatdan sonra onun yanına gəlirlər, açıq söhbət eləyirlər, məsləhət, bəyənmə axtarırlar. Kandanı tərək eləyən kimi isə yenə onu ələ salırlar. Hələ ki, bu iyirənc söhbət davam eləyirdi, mən qəsdən arxam onlara sarı dayanmışdım.

Pəncərədən payızda məktəb orkestrinin məşq elədiyi və qızların xorla idmançılarla salamlama öyrəndikləri çəmənliyi gördüm, onun yanında tennis kortları, əlillər evinə yol boyu şabalıdıqlar vardı, uzaqda üfün göylüyündə başdan-başa daş karxanası çarıqları içərisində Olton dağı donqarlarırdı. Oltondan alışı-verişdən qayıdan sənişinlərlə dolu tramvay parıldayaraq döngə arxasından görünürdü. Olton tərəfdə yaşayan şagirdlər dayanacaqda durub qarşı tərəfdən gələni gözləyirdilər. Aşağıda, qadın soyunub-geyinmə otağından başlayaraq məktəbi dövrələyən beton yolla – mən yaxşı görməkdən ötrü burnumu buz kimi şüşəyə sıxmışdım – qızlar cüt-cüt və üç-üç dağılışırdı.

dılar: dama-dama parçaların xırda kvadratları, xəzlər, kitablar, cemperlər... Onların nəfəslərindən buxar qalxırdı, səslərini eşitmirdim. Mən gözlərimlə Pennini axtarırdım. Bütün günü ondan qaçmışdım, çünki ona yaxınlaşmaq, indi mənim üçün dərkedilməz ülvə səbəbdən mənə xüsusi ehtiyacları olan valideynlərimi satmaq, onlara xəyanət etmək demək idi.

– ...tək mən, – Deyfendorf atama dedi. Onun səsi ciyiltili idi. Belə nazik səs onun yaraşığı, güclü bədəni ilə heyrətamiz dərəcədə uyşmurdu. Mən Deyfendorfu soyunub-geyinmə otağında tez-tez çılpacaq görürdüm. Onun qısa, yoğun qıçları, enli, sarı tükə örtülmüş əzələli elastiki beli, maili parıldayan çiyinləri və qırmızı qayıq-ovuclu uzun qolları vardı.

O, yaxşı üzgüçü idi.

– Bu doğrudur, sən yox, tək sən yox, – atam razılışırdı.

– Ancaq, Deyfendorf, hər halda, sən, mən deyərdim ki, sən bu ilin ən nadincisən.

O bunu laqəyd tonla dedi. O, məktəbdə uzun illər işlədiyi vaxt ərzində qulaq asmaq, qabiliyyət, idman məlumatı kimi belə şeyləri tamamilə dəqiq müəyyən eləməyi öyrənmişdi.

Penni qızların içərisində görünmürdü. Mənim arxa tərəfimdə təəccüblənmiş və deyəsən, hətta incimiş Deyfendorf susurdu. Onun bir zəif cəhəti vardı. O, mənim atamı sevirdi. Bunu yada salmaq mənim üçün nə qədər acı olsa da, bu kobud heyvan və mənim atam – bir-birlərinə həqiqətən bağlanmışdılar. Mən hiddətlənmişdim. Hiddətlənmişdim ki, atam bu uşağın qarşısında ürəyini necə də səxavətlə boşaldır. Hər ikisi də sağlam fikrin müalicəvi damlası ola bilərdi.

– Banilər, – o izah eləyirdi, – öz sonsuz müdriklikləri ilə düşünmüşlər ki, uşaqlar valideynlər üçün qeyri-təbii ağır yüküdürlər. Buna görə də məktəb adı verdikləri həbsxana yaradıblar və təhsil adlandırdıqları işgəncə aləti veriblər. Sizi məktəbə artıq valideynlərinizin sizinlə bacarmadıqları, işləməyinizinsə hələ tez olduğu vaxt verirlər. Mən ictimai tullantıların, zəif, şikəst, qeyri-normal və ağıldankəmlərə baxan pulla tutulmuş nəzarətçiyəm və sənə yeganə bir məsləhət verə bilərəm; nə qədər ki gec deyil, ağılına başına

cəm elə və bir şeyi öyrən, yoxsa mənim kimi heç nəyə gərəyin biri olacaqsan, bir tikə çörəkdən ötrü müəllimlik eləmək lazım gələcək. Otuz birinci ildə böhran vaxtı məni küçəyə atanda getməyə yerim yox idi. Heç nə bilmirdim. Allah ömrüm boyu mənim qayğıma qalıb, özüm isə heç nəyə yaramamışam. Qayınatamın qardaşı oğlu El Hammel ürəyiyumşaq olduğundan məni müəllimliyə düzəltdi. Bunu sənə arzulamıram, oğlan. Sən mənim qatı düşmənimisənsə də, bunu sənə arzulamıram.

Mən Oltona baxır və hiss eləyirdim ki, qulaqlarım yanır. Mən, sanki, şüşədəki hansısa zədənin içindən gələcəyə baxır və dərkolunmazlıqla bilirdim ki, Deyfendorf müəllim olacaq. Belə qərar verilmişdi və o, öz taleyindən yan keçməyəcəkdi. On dörd ildən sonra mən Oltona, vətənimə, əyalətə gəldim, Deyfendorfla rastlaşdım – onun əynində kisəyə dönmüş qəhvəyi kostyum, döş cibindən bir vaxtlar, çoxdan unudulmuş zamanlardakı atam kimi karandaşlar və qələmlər görünürdü. Deyfendorf kökəlmiş və diqqət çəkəcək dərəcədə dazlaşmışdı, ancaq bu, o idi. O, məndən – zənci məşuqəsi ilə iyirmi üçüncü küçədəki evin çardağında yaşayan orta dərəcəli həqiqi abstraksionistdən haçansa müəllim olub-olmayacağımi soruşdu, ciddi tərzdə soruşmağa cəsarət elədi. Mən “yox” dedim. Və onda o bulanıq gözlərini ciddi şəkildə mənə zilləyərək dilləndi: “Pit, sənın atanın mənə müəllimlik sənəti barədə dediklərini tez-tez xatırlayıram. O deyirdi bu, asan deyil, ancaq dünyada heç nədən belə həzz almırsan. İndi mən özüm müəllim olmuşam və onun nədən danışdığını başa düşürəm. Sənın atan gözəl insan idi. Sən bunu bilirdin?”

İndi isə nazik, ciyiltili səsilə nəsə:

– Mən sizə düşmən deyiləm, mister Kolduell. Mən sizi sevirəm. Bütün uşaqlar sevirlər, – deyə boş-boş danışmağa başlamışdı.

– Mənim bədbəxtliyim də bundadır, Deyfendorf. Müəllim üçün bundan pisi yoxdur. İstəmirəm siz məni sevsiniz. Bircə şey istəyirəm: siz həftənin beş günü gündə hər dərsimdə əlli beş dəqiqəni sakit oturarsınız. Bir də, Deyfendorf, istəyirəm ki, sən mənim sinfimə girəndə qorxudan əsəsən. Uşaq öldürən Kolduell – mənim haqqımda bax belə düşünməlisiniz! R-r-r!

Mən məsələyə qarışmağın vaxtı çatdığını qərarlaşdırıb gülərək pəncərədən onlara tərəf çevrildim. Onlar sui-qəsdçilər kimi bir-birinə tərəf əylərək sürtülüb didilmiş sarı masanın müxtəlif tərəflərində oturmuşdular. Atamın rəngi ağarmışdı, sifətində əzab ifadəsi vardı, onun batıq yanaqları parıldayırdı; masanın üstündə, sanki, quruqurbağasına dönmüş kağızlar, dəmir sıxacları, press-papye gözə dəyirdi. Deyfendorf onun canından sonuncu qüvvəsini də sorub çıxarmışdı; məktəbdəki işi atamı üzmüşdü. Mən bunu görürdüm, ancaq heç nə eləyə bilmirdim. Deyfinin istehzasından görürdüm ki, o, atamın alovlu nitqlərinə qulaq asanda şəxsi üstünlük hissələri keçirir, özünü bu çürük, ancaq səsi kəsilməyən lax-sək adamın yanında gənc, təmiz, qəşəng, inamlı, sakit və məğlubedilməz görürdü.

Atam mənim burada olduğumu görüb pörtüdü və söhbəti kəsdi.

– Yeddinin yarısında idman klubunun yanında ol, – o, kəsik-kəsik səslə Deyfendorfa bildirdi.

Axşama üzgüçülük yarışları təyin olunmuşdu. Deyfendorf isə məktəb komandası heyətində çıxış eləyirdi.

– Biz sizi məyus etmərik, onlara həddini bildirmək, onların burunlarını ovmaq vaxtı çatıb, mister Kolduell, – Deyfendorf söz verdi.

Bütün il ərzində komandamız bir görüşü də udmamışdı. Olincer, olsa-olsa, səhra şəhərciyi idi. Orada hovuz yox idi, əlillər evinin ətrafındakı dəhnənin yanında çayın dibi isə sınımış butulkalarla dolu idi. Atam müəllimləri istədiyi kimi barmağına dolayan Zimmermanın iradəsilə ağılaşmaz halda məktəbin üzgüçülük komandasının məşqçisi oldu, hərçənd qırjasına görə heç suya girə bilmirdi:

– Mümkün olan hər şeyi elə, səndən başqa heç kimi-miz yoxdur, – atam dedi. – Suda qurudakı kimi yeriməyəcəksən.

İndi mənə elə gəlirdi ki, atam ona etiraz eləməmizi istəyirdi, ancaq biz üçümüz də susmağı ən yaxşı yol bildik.

Sınıfdə bircə Cudi Lencel qalmışdı. Atam hesab eləyirdi ki, Lencelin atası qızından onun bacara bildiyindən daha çox şey tələb eləməklə onu qorxudub. Mən buna şübhə eləyirdim. Mənim qənaətimə görə, Cudi nə ağılı, nə

də gözəlliyilə diqqəti çəkməyən ən adi qız idi. O, özündən çox şey uydururdu və atam kimi sadələvh müəllimlərə əzab verirdi. Qız sükutdan istifadə eləyib dedi:

– Mister Kolduell, mən sabahkı yoxlama işi haqqında soruşmaq istəyirdim.

– Bir dəqiqə, Cudi.

Deyfendorf artıq boğaza yığılmışdı və getmək istəyirdi. O, stuldan qalxarkən az qaldı gəyirsin. Atam soruşdu:

– Deyfi, siqaret məsələsi nə yerdədir? Bilsələr ki yenə çəkirsən, səni komandadan qovacaqlar.

Nazik, naqolay səs astanadan ciyildədi:

– Mister Kolduell, mən bu payızdan onun heç iyini bil-mirəm.

– Yalan demə, oğlan. Həyat yalan demək üçün çox qısa-dır. Mənə ən azı əlli yeddi insan xəbər verib ki, sən siqaret çəkirsən və Zimmerman bilsə ki mən sənin eyiblə-rinin üstünü örtürəm, başımı kəsər.

– Yaxşı, mister Kolduell, başa düşürəm.

– Mənə lazımdır ki, sən bu gün iki yüz yardığa brassla üzməkdə də qalib gələsən.

– Arxayın olun, mister Kolduell.

Mən gözlərimi yumdum. Atam məşqçi tonu ilə danı-şanda qulaq asmaq mənə dözülməz olurdu; bu mənə – bizə layiq olmayan kimi görünürdü. Mən ədalətsiz idim, axı, nəhayət, məhz bunu istəyirdim – o da başqa kişiler kimi normal, özünə inamlı tonda danışsın, bunsuz dünya mənə-sizdir. Ola bilsin mənə Deyfendorfun atama nəsə görünən – brassla və iki yüz yardıq məsafəni sərbəst üsulla üz-məkdə qalib gələ biləcəyi, mənimsə bunu bacarmadığım əzab verirdi. Mən dərimi göstərməyə utandığım-dan üzməyi öyrənməmişdim. Su mühiti mənimçün qeyri-mümkün, əlçatmaz idi, mən havaya vurulmuşdum, hava məbədləri tikir və bunu Gələcək adlandırırı-dım; mən atamın çəkdiyi iztirablara görə onu orada mükafatlandıracağıma ümid eləyirdim.

– Hə, Cudi, nə məsələdir? – atam dedi.

– Mən sizin nə soruşacağınızı başa düşməmişəm.

– Səkkizinci, doqquzuncu və onuncu fəsilləri, mən axı dərstdə dedim.

– Oy, nə çoxdur.

– Onlara gözücu bax, Cudi: sən axı ağıllı qızsan. Bilirsən necə məşğul olmaq lazımdır.

Atam tez kitabı – boz üz qabığında mikroskop, atom və dinozavr şəkli olan dərsliyi açdı.

– Kursivlə çap olunanlara diqqət elə, – dedi, – bax, məsələn, maqma. Nədir maqma?

– Siz bunu soruşacaqsınız?

– Mən nəyi soruşacağımı sənə deyə bilmərəm, Cudi. Bu, başqalarına münasibətdə düz olmaz. Amma hər halda, sən maqmanın nə olduğunu bilməlisən.

– Bu, vulkanlardan çıxandır?

– Nə deyim, doğrudur. Maqma – süxurun ərimiş halda püskürməsidir. Sonra. Dağ süxurlarının üç tipini de.

– Bunu necə, soruşacaqsınız?

– Deyə bilmərəm, Cudi. Başa düş. Yaxşı, hansı süxurlar var?

– Qalıqlı...

– Püskürülmüş, çökmüş və metamorfoza olunmuş. Hər birinə misal de.

– Qranit, əhəng və mərmər, – dedim.

Cudi qorxa-qorxa mənə baxdı.

– Yaxud bazalt, qum və şist, – atam dedi.

Qız küt-küt gah mənə, gah ona baxırdı, sanki, fikirləşirdi ki, biz onun əleyhinə sövdələşmişik. Əslində də belə idi. Belə xoşbəxt anlarda atamla biz bütöv bir tam, ikiadamlıq kiçik komanda olurduq.

– İstəyirsən sənə maraqlı bir şey danışım, Cudi? – atam dedi. – Şistin Amerika qitəsində ən zəngin yataqları bizim qonşuluğumuzda, Pensilvaniyada yerləşir, Lixay və Nortgempton dairəsində. – O, barmağının dalı ilə arxasındakı lövhəni taqqılatdı. – Sahildən-sahilə kimi bütün məktəblərdə asılmış lövhələr burada çıxarılıb.

– Ancaq biz bunları bilməli deyilik, düzdür?

– Hə, bu, dərslikdə yoxdur. Ancaq düşündüm ki, sənə maraqlı olar. Çalış maraqlan. Qiyməti unut, atan birtəhər dözər. Öz ayağının altındakı dayağı vurub dağıtma, Cudi. Mən sənin yaşında cavanlığın nə olduğunu bilmirdim. Heç sonralar da öyrənə bilmədim. Gör sənə nə deyirəm, Cudi. Bəzi adamlarda qabiliyyət olur, digərlərində olmur. Ancaq hər adamda nəsə olur, qoy lap bəzən yalnız ömür

olsun. Rəhmli Allah bizi ondan ötrü yaratmayıb ki, özümüzdə olmayan şeylərə görə heyifsilənək. İki istedadı olan adam beş istedadı olana paxıllıq eləməməlidir. Piterlə bizə bax. Mənim bircə dənə də olsun istedadım yoxdur, onda isə onu var. Ancaq mənim ona etirazım yoxdur. Mən onu sevirəm. O, mənim oğlumdur.

Cudi ağzını açdı, elə bildim indi “bəs siz bunu da soruşacaqsınız?” deyəcək. Ancaq o heç nə demədi. Atam dərsliyi vərəqləyirdi.

– Sən hansı erozion agentləri tanıyırsan? – soruşdu.

Qız cəsarətləndi.

– Zaman?

Atam başını qaldırdı, onu elə bil, vurdular. Gözlərinin altında ağ torbacıqlar vardı, parlaq, xəstə qırmızılıq yanaqlarını zol-zol eləmişdi, sanki, orada şillədən sonra izlər qalmışdı.

– Boynuma alım ki, mən bu barədə heç fikirləşməmişəm, – dedi ona. – Mən axar suları, buzlaqları və küləyi nəzərdə tuturdum.

Qız bunu dəftərinə yazdı.

– Diastrofizim, – atam dedi. – İzostaziya. Bu nə deməkdir? Seysmoqrafik sxemi çək. Batolit nə deməkdir?

– Yəqin, siz bunların hamısını soruşmayacaqsınız.

– Soruşmaya da bilərəm, – atam dedi, – suallar barədə düşünmə. Yer haqqında düşün... Məgər sən onu sevmirsən? Məgər sən onun haqqında daha çox şey öyrənmək istəmirsən? İzostraziya¹ tamamilə iri, kök qadının kəməri kimidir...

Cudinin sifəti gərgin idi. Onun kök yanaqları dərin və sərt qırışlar yaradaraq burnunacan çatırdı, burnunun ucunda isə üçüncü şaquli qırış vardı. Elə bilirdin dodaqları da qırış-qırış idi və o danışanda şir əsnəməsi *gülü kimi* yuxarı-aşağı çəkilirdi.

– Bəs siz o nə idi... Proteroroy haqqında soruşacaqsınız?

– Proterozoy erası?.. Bəli, xanım. Belə sual çox mümkündür: ardıcıl olaraq altı geoloji eraları sadalayın və onların təxmini davamlılığını göstərin. Kaynozoy erası nə vaxt olub?

¹ İzostraziya – coğrafiyada: orta yay temperaturu bərabər olan yerləri birləşdirən xətt

– Milyard il əvvəl?

– Sən onda yaşayırsan, qız. Biz hamımız onda yaşayıyıq. O, yetmiş milyon il əvvəl başlanıb. Mən hələ, misal üçün, hansısa nəslə kəsilmiş heyvanların adlarını çəkə və sizdən onun hansı eraya və sistemə mənsub olduğunu sinfə göstərməyi xahiş eləyə bilərəm. Məsələn, zirehlilər – məməlilər, Kaynozoy erası, üçüncü sistem Eotsen dövrü, ancaq bunu bilməyiniz vacib deyil. Ola bilər sən özünə eşitmək maraqlıdır ki, zirehlilər – mən sənə yaşında olduğum vaxt bizim prezidentimiz olmuş Uilyam Hovard Tafta çox oxşayır.

Mən qızın dəftərinə necə “dövlər lazım deyil” yazdığını və bu sözləri çərçivəyə aldığını gördüm. Atam hey danışdı, qız isə bu vaxt üçbucaq çərçivələr çəkməyə başlamışdı.

– Yaxud lepidodendron – nəhəng qıjı, Paleozoy erası, Pensilvaniya sistemi, yaxud eriops – bu nədir belə, Piter?

Mənim yerli-dibli xəbərim yox idi.

– Sürünənlər, – ağızma gələni dedim, – mezozoy.

– Suda-quruda yaşayan, – atam səhvimi düzəltdi. – Qədim, yaxud arxeopteriks, – o, artıq bunu bilmədiyimizdən əmin halda canlanaraq davam eləyirdi. – Bu nədir, Cudi?

– Necə? Arxa...

– Arxeopteriks. – Atam köks ötürdü. – Birinci quş. O, qarğa boyda olub. Onun lələkləri pulcuqlardan inkişaf etmişdir. İki yüz üçüncü və iki yüz doqquzuncu səhifələrdəki cədvəllərə bax. Əsas sakitlikdir. Cədvəllərə bax, yazdıqlarını yadında saxla və hər şey qaydasında olacaq.

– Mən dərslərimi oxuyanda ürəyim dəhşətli dərəcədə bulanır və başım hərlənir, – qız, az qala, ağlayacaq halda etiraf elədi. Onun rəngi solğun idi və birdən bu solğunluq pənaldayan divarları çürüntü qoxusu verən meşədən yığılmış bal çaları ilə bütün otağı bürümüşdü.

– Hamıda belə olur, – atam dedi və hər şey yenidən öz yerini tutdu. – Həmişə bilikdən adamın ürəyi bulanır. Öz gücün müqabilində çalış, Cudi və rahat yat. Qorxub-çəkinmə. Çərşənbə keçəcək və sən bütün bunları unuda biləcəksən. Bir də görəcəksən ərə gedirsən və sənənin altı uşağın olacaq.

Və mən hiddətlə başa düşdüm ki, atamın ona yazdığı gəldiyindən bütün yoxlama işlərini bir-bir sadaladı.

Qız gedəndə atam qalxdı. Qapını bağladı və dedi:

– Yazıq! o qarıyıb atasının yanında qalacaq.

İkimiz qalmışdıq.

Mən pəncərədən çəkildim və dedim:

– Bəlkə, atası elə belə də istəyir.

Hey hiss eləyirdim ki, əynimdə qırmızı köynək var, otaqda gəzişərkən gözümün ucu ilə onun parıltısını tutur-dum və sözlərim bundan çoxmənalı, ağıllı səslənirdi.

– Nahaq belə düşünürsən, – atam dedi. – Yer üzündə qəzəbli qadıncan dəhşətli şey yoxdur. Sənin ananın bir üstün cəhəti var – o heç vaxt qeyzlənmir. Sən bunu başa düşməzsən. Piter, ancaq ananla bizim çox yaxşı günlərimiz olub.

Mən ona çox da inanmırdım. Ancaq bunu elə dedi ki, susmaqdan başqa çarəm qalmadı. Mənə elə gəlirdi ki, atam növbə ilə həyatda qazandığı hər şeylə vidalaşır. O, masanın üstündə mavitəhər vərəqlərdən birini götürdü, mənə uzatdı.

– Oxu və hönkür, – dedi.

Ağılıma gələn birinci fikir bu oldu ki, bu, pis diaqnoz-dur. Ürəyim düşdü. “Nə vaxt macal tapdı?” – fikirləşdim.

Ancaq bu, cəmi-cümlətani Zimmermanın aylıq rəylərindən biri idi.

OLİNCER ORTA MƏKTƏBİ

Direktorun dəftərxanası.

10.01.47-ci il.

Müəllim – C.U.Kolduell.

Fənn – Təbiətşünaslıq. 10-cu sinif.

Dinləmə vaxtı – 11.05 səhər 8.01.47-ci il.

Müəllim dərəcəsi iyirmi dəqiqə gecikmişdi. O, sinifdə direktoru gördükdə təəccübünü gizlədə bilmədi, bu, şagirdlərin diqqətindən yayınmadı. Müəllim şagirdlərin dərəcə olmasına baxmadan direktora nəyisə izah etməyə çalışdı, ancaq sonuncu onu dinləməkdən imtina etdi. Dərsin mövzusu Kainatın yaşı, ulduzların həcmi, Yer in mənşəyi və həyatın evolyusiyası sxemindən ibarət idi. Müəllim heç vəchlə şagirdlərin dini hissələrinə hörmət eləməyə çalışmadı. Təbiət elmlərinin humanist dəyəri açılmamış qaldı. Müəllim bir dəfə

“şeytan” sözünü deməkdən özünü zorla saxladı. Dərsin lap əvvəlindən qalxan şuluqluq və səs-küy hey artırdı. Görünürdü ki, şagirdlər pis hazırlaşmışlar, buna görə də müəllim mühazirə metodunu seçdi. O, zəngə bir dəqiqə qalmış şagirdlərdən birinin kürəyinə polad çubuqla vurdu. Belə fiziki təsir Pensilvaniya ştatının qanunlarının kobud şəkildə pozulmasıdır və valideynlər tərəfindən şikayət edildiyi təqdirdə müəllimin işdən çıxması üçün əsas ola bilər.

Ancaq qeyd etmək lazımdır ki, müəllim öz fənnini yaxşı bilir və onun dərsin mövzusu ilə əlaqədar misal gətirdiyi bəzi nümunələri şagirdlərin gündəlik həyatları üçün uğurlu saymaq olar.

İmza: Luis M.Zimmerman

Hələ ki mən oxuyurdum, atam pərdələri saldı və sinfə yarıqaranlıq yayıldı.

– Neynək, – dedim, – o, sənin biliyini tərifləyir.

– Şeytanın özü bundan pis rəy düşünə bilməz. Yəqin ki, o, bütün gecəni bu şedevr üzərində əlləşib. Əgər bu kağız məktəb şurasına gedib çıxsa, məni qovarlar – heç staja da baxmazlar.

– Sən kimi belə vurubsan? – soruşdum.

– Deyfendorfu. Bu nacins Devis yazıq uşağı dəli eləyib.

– Sən də söz tapdın – yazıq. Maşınımızın barmaqlığı sındırılıb, indisə ona görə səni işdən çıxara bilərlər. İki dəqiqə əvvəl isə, bax düz bu yerdə sən ona özünün bütün həyatını danışdın.

– O heç nədir, Piter. Mənim ona yazığım gəlir. Biz onunla həmtayıq – bir çəkmənin iki tayıyıq.

Mən paxıllığı uddum və dedim:

– Ata, axı rəy elə də pis deyil.

– Bundan da pis ola bilməz, – o, əlində pərdəsalan ağacla partaların arasında gəzə-gəzə dilləndi. – Bu ölümdür. Mənə belə lazımdır. On beş ildir müəllimlik eləyirəm, həmişə də belə. On beş il cəhənnəmdə.

O, şkafdan əsgini götürdü və qapıya tərəf getdi. Mən Zimmermanın əsl fikrini axtara-axtara rəyi bir dəfə də oxudum. Ancaq bir şey tapmadım. Atam əsgini dəhlizdəki

içməli su fontanının yanında isladılıb qayıtdı. O, geniş ritmik hərəkətlərlə əyri-üyrü səkkizliklər yazaraq lövhəni sildi. İşgüzar xışıltı sakitliyi dərinləşdirirdi; divarın yuxarısında elektrik saati çıqılırdadı və əqrəb Zimmermanın kabinetindəki əsas saatin əmrinə tabe olaraq 4.17-dən 4.18-ə sıçradı.

– Bəs təbiət elmlərinin humanist dərəyi nə deməkdir?

– Ondan soruş, – dedi atam. – Bəlkə, o bilir. Bəlkə, atom nüvəsinin içində yelləncəkdə adam oturur və axşam qəzeti oxuyur.

– Sən, doğrudan da, fikirləşirsən ki, rəyi məktəb şurasında oxuyacaqlar?

– Allah eləməsin, oğlum. O artıq işə tikilib. Şurada mənəm üç düşmənim, bir dostum var, bir də əlavə – heç özüm də bilmirəm o kimdir. Bu missis Hersoqdan baş açmaq olmur. Onlar məndən yaxalarını qurtarmağa lap şad olurlar. Quru budaqları dallamaq lazımdır. İndi, tərxis olunmadan sonra keçmiş hərbiçilər doludurlar və hamısı na da iş lazımdır.

O, lövhəni silə-silə bunu burnunun altında mızıldayırdı.

– Bəlkə, ən yaxşısı – sən özün gedəsən? – dedim.

Biz anamla bu barədə tez-tez danışırıdık, ancaq söhbət hər dəfə dalana dirənirdi; ona görə ki, necə danışsaq da, belə alınırıd ki, atamın zəhmət haqqı olmadan yaşaya bilmərik.

– Gecdir, – dedi. – Çox gecdir. – O, saata baxdı. – Lənət şeytana, mən, doğrudan da, gecikirəm. Dok. Appltona demişəm ki, beşin yarısında onun yanında olacağam.

Qorxudan ölü kimi qaldım. Atam heç vaxt müalicə olunmamışdı. Və budur, xəstəliyinin qondarma olmadığına birinci sübut – xəstəlik ləkə kimi üzə çıxıb.

– Bu doğrudur? Sən, doğrudan, onun yanına getmək istəyirsən?

Ürəyimdə yalvarırdım ki, “yox” desin.

O, mənəm fikrimi bildi və biz bir-birimizə baxaraq laldinməz dayandıq, haradasa qeyri-müəyyən yarıqaranlıqda işə şkaflın qapısı çırpıldı, hansısa oğlan uşağı fit çaldı, saat çıqılırdadı.

– Bu gün ona zəng vurmuşdum, – atam, sanki, hansısa günahına peşmanlıq çəkirmiş kimi, təqsirkar halda

dedi: – Sadəcə olaraq, onun tibb fakültəsində necə əla oxumasına qulaq asmağa getmək istəyirəm.

O, yaş əsgini stulun söykənəcəyinə asdı ki, qurusun, pəncərəyə yaxınlaşdı, karandaşonanı sökdü və yonqarın çəhrayı xırda axını zibil səbətində töküldü. Sınıfdən sidr ağacının iyi gəldi, sanki, kilsə mehrabında yandırmışdılar.

– Mən səninlə gedim? – soruşdum.

– Lazım deyil, Piter. Kafeyə get, dostlarınla otur, vaxtı öldürərsən. Bir saatdan sonra isə mən sənə dalınca gələrim və Oltona gedərik.

– Yox, sənənlə gedirəm. Mənim dostum yoxdur.

O, şkaftan gödək paltosunu götürdü və biz çıxdıq. O, sinfin qapısını örtüdü, biz pilləkənlə aşağı endik və birinci mərtəbənin dəhlizi ilə içində idman kubokları olan parlaq şüşə şkafların yanından keçib-gətdik. Bu şkafların hər birində qüسسə doğururdu, onu ilk dəfə hələ uşaqlıqda görmüşdüüm və artıq o vaxtlar mövhumi hisslərlə dərinəndə dərk eləyirdim ki, guya, hər gümüş kubokda zibil qutusundakı kimi ölən adamın külü saxlanır. Heller, baş süpürgəçi döşəməyə qırmızı mum qırıntıları səpmişdi və onları enli döşəməsilənlə bizə tərəf qovurdu.

– Bax belə, gündüzsən-gecəsən, sutkayla necəsən, – atam ona dedi.

– Ax, *ya*¹, – süpürgəçi hay verdi. – Bir əsr yaşasa da, insan axmaqdır ki, axmaqdır.

Hellerin yaşı altmışı keçsə də, başında bircə dənə də ağ tükü olmayan qarasaç, enlikürək alman idi. O pensne taxırdı və buna görə də çox müəllimdən bilikli görünürdü. Səsi atamın səsinin dalınca qapıdan, ya pəncərədən döşəməyə işıq düşən yerlərdə yaş halda parıldayan boş dəhlizin bu başından o başına əks-səda verirdi. Mən sakitləşmişdim – yaşlı adamların belə qaba frazalarla mübadilə elədikləri kiçik dünyaya heç nə ölüm qədər belə mütləq, müqəddəs və qorxulu tərzdə nüfuz eləyə bilməz. Atam yan qanaddakı kiçik şkafıma tərəf qaçıb gödəkcəmi və dərs kitablarımı götürməyimi gözlədi; mən yaxın saatlarda vaxt tapıb dərslərimi öyrənməyə ümid eləyirdim, ancaq heç nə alınmırdı. Qayıdanda atamın döşəmədə qoyduğu hansısa izlərə görə Hellərdən necə üzr istədiyini eşitdim. O:

¹ Hə (*alm.*)

– Yox, – deyirdi – sizin mötəbər zəhmətinizi ağırlaşdırmaq mənim üçün çox pisdir. İnanın, başa düşürəm ki, bu nə deməkdir – belə donuzluqda təmizlik gözləmək. Burada hər gün avgilərin at tövləsidir.

– Hələ harasıdır. – Heller çiyinlərini çəkdi.

Mən yaxınlaşanda o əyildi və döşəməsilən, sanki, onun kölgəsinə sancıldı. O, qəddini düzəldib atamla mənə ov-cundakı adi tozdan azca iri olan bir ovuc quru, uzunsov kəsək göstərdi – bunun nə olduğunu dərhal bilmək çətin idi.

– Toxumdur, – dedi.

– Toxumu məktəbə kim gətirib axı? – atam təəccübləndi.

– Bəlkə, portağal toxumudur? – Heller gümanını bildirdi.

402

– Belə-belə işlər, daha bir sirr, – atam mənə qorxu hissi ilə dedi və biz küçəyə çıxdıq.

Hava aydın və soyuq idi, günəş şəhərin qərb qurtaracağı üzərində dayanmışdı və bizim qabağımızca uzun kölgələr sürünürdü. Bu kölgələr birləşir və onlara baxanda atamla mənə dördəyaqlı şahə qalxmış nəhəng yerinə qəbul eləmək olardı. Tramvay fısıldayaraq və qığılıcı buraxaraq qərbə, Oltona gedirdi. Biz də axırda ora getməli idik, ancaq müəyyən vaxta kimi axına qarşı hərəkət eləyirdik. Biz sakitcə məktəbyanı çəmənliyi keçdik – atamın hər iki addımının yerinə mən üçünü atmalı olurdum. Səkinin kənarında elan üçün şüşə lövhə vardı. Elanı miss Şrekin rəsm dərsində yuxarı sinif şagirdləri yazırdılar; bu gün məktəbimizin rəngi ilə, qızılı-qəhvəyi rənglə iri “B” çəkilmiş və:

*BASKETBOL
ÇƏRŞƏNBƏ AXŞAMI
Saat 7-də*

Biz məktəb həyətini Hammelin qarajından ayıran əyri asfalt yolu keçdik. Burada daş axıb-tökülən dağlar gölməçə əmələ gətirmiş, döşənmiş yolda, coğrafiyaçılara məlum olmayan adalar, arxipelaqlar, qitələr yaratmışdı. Biz yana-çaqdoldurma məntəqəsinin həyətində şpalərə taxılmış pardaxlanan qızılgül kolunun qonur skeleti olan tərtemiz xırda ağ evin yanından keçib-gedirdik; iyun ayında bu

qızılgüllər buradan keçən hər oğlan uşağında da açır, Vera Hammeli soyundurmanın necə ləzzətli olması haqqında ətirşah kimi şirin fikir oyadırdı. Daha iki evdən sonra isə Olincer poçtunun kərpic binası ilə bir olan Maynorun kafesi idi. Yan-yana iki güzgülü pəncərə: birinin arxasında gonbul missis Pessifay işəgötürmə və poçt təlimatları haqqında elanlarla əhatə olunaraq oturub marka satırdı və pulköçürmə işlərini görürdü, digəri arxasında – tüstü və gülüş içərisində daha bir gonbul, Maynor Krets dondurma porsiyaları düzəldir və limonlu kokteyllər hazırlayırdı. Poçt və kafe simmetrik yerləşmişdi. Maynorun açıq-qəhvəyi mərmər piştaxtası arakəsmənin arxasındakı missis Pessifayın barmaqlıqlı pəncərəli və tərəzili linoleumla örtülmüş piştaxtasını güzgü kimi əks etdirirdi. Mən uşaq olanda tez-tez xəlvətə salıb poçtun arxa qapısındakı deşikdən içəri baxır, məktub qalaqlarını, zərfləri, yığın-yığın boz kisələri, furajka və gödəkcələrini çıxarıb o vaxt mənə görə nəşə çox mühüm məsələlərdən danışan göy şalvarlı poçtalyonları görürdüm. Bir də mənə – uşağa elə gəlirdi ki, böyük uşaqların oturduqları uzaq arakəsmələrin arxasında tüstü zolağı içərisindən, sanki, onu federal qanun qoruyurmuş kimi mənim üçün ciddi şəkildə qadağan edilmiş hansısa gizli sirri görmək olar. Mexaniki bilyard və komposter eyni taqqılı ilə təsir eləyirdi və poçtda o yerdə ki kənarları çirkli bir neçə sınıq qələm və içiboş, naxışlı mürəkkəbqabılı press-papye olan masa qoyulmuşdu, kafədə həmin yerdə satışa plastmas portsiqarlar, Cun Ellisonun və İvonna de Karlonun qızılı çərçivədə solğun fotoları, pişik, şotland teryerləri, köynəklərdə villa və su çəlləyi şəkli və biri 29 sentə qədər ucuzlaşmış mallar olan oyun kartları: daxilində ağırlıq olan şəffaf oyun sümükləri, sellüoid maskalar – bərəlməmiş gözlər, ağarmış dişlər, “iç-üstünə dağıtma” stəkanları, rənglənmiş gipsdən olan it nəcisi göstərilən vitrin yerləşirdi. Elə burada cütü beş sentə – Olincer bələdiyyəsinin munisipalitetinin Oltondakı Milad bayramı münasibətilə fənərlərlə və faner şamlarla bəzənmiş tramvay xəttinin, Şeyl-hillin ətraflarının, Sidr dağındakı yeni sutəmizləyici stansiyanın və o vaxtlar siyahılara hərdənbir yeni soyadları əlavə olunduğundan – sonra onun yerində, yalnız həlak olanların soyadları olan alçaq daş obeliks qoydular – hələ

taxtadan olan müharibə qəhrəmanlarına qoyulmuş abidə şəkilləri olan qəhvəyi açıqcalar almaq olardı. Burada bu açıqcaları almaq, yaxınlıqda isə daha bir sent verib onları yola salmaq olardı; döşəmədəki ləkəyə, divardakı istilik borusuna qədər hər şey elə simmetrik idi ki, uşaq vaxtı mən təsəvvür eləyirdim ki, sanki, missis Pessifay və Maynor Krets gizli nikahdadırlar. Gecə və bazar günü sübh tezdən, hələ pəncərələr qaranlıq ikən bu adamlar arasındakı güzgüəoxşar nazik arakəsmə yox olurdu və onlar ümumi kərpic qabığı mehriban, yağlı, yorğun ahçəkmələrlə doluraraq birləşirdilər.

Atam burada dayandı. Əziyyətverici şaxtalı havada onun çəkmələri asfaltı qazaraq xışıldadı, dodaqları isə kuklaldakı kimi hərəkət eləyirdi.

– Bax belə, Piter, – dedi. – Sən get Maynorun yanına, dok Applton məni buraxanda dalınca gələrəm.

– Necə bilirsən, o nə deyəcək?

Aldanma, nəfs böyük idi. Penni kafedə ola bilərdi.

– Deyəcək ki, mən öküz kimi sağlamam, – atam cavab verdi. – O lap tüləmiş qoca bayquş kimi müdrikdir.

– İstəmirsən sənənən gedim?

– Sən mənə nə kömək eləyəcəksən, fağır uşaq? Burada qal və özünü boş yerə incitmə. Dostlarınla ol, qoy lap burunlarını dik tutsunlar. Mənim heç vaxt dostum olmayıb, belə ki, bunun nə olduğunu təsəvvür eləyə bilmirəm.

Mənim vicdanım, demək olar ki, həmişə atamla bir olub. Mən kompromisə getməyi qərara aldım.

– Yaxşı, bir dəqiqəliyə girərəm, – dedim. – Sonra sənə çataram.

– Tələsmə, – o dedi və birdən, sanki, qarşısında rol oynadığı görünməz publikanı xatırlayaraq əllərini öz ətrafında dolandırdı. – Sənə gör nə qədər vaxtı öldürmək lazımdır. Mən sənənin yaşında o qədər vaxt öldürmüşəm ki, indiyə kimi əllərim xalis qandır.

Onun nitqi sonsuz sapla açılıb çözlənirdi; mən üşüyürdüm.

Sonra o, tək getdi, uzaqlaşdıqca mənə zərif və nazik görünürdü. Ola bilsin, bütün adamlar arxadan nazik görünür. Heç olmasa, mənim xətrimə atam abırlı paltó alsaydı. Mən onun cibindən toxunma papağını necə çıxar-

dığını və başına keçirdiyini gördüm; utandığımdan ölüb yerə girərək pilləkənlə qaçdım, qapını itələdim və kafeyə soxuldum.

Maynorun yanında bu nə labirint idi! Adam o qədər çox idi – tərپənmək olmurdu, ancaq bizim məktəbdən bura gələn az idi. Çoxunun başqa sevimli yerləri vardı; Maynorun yanına yalnız ən qəddar başkəsənlər gəlirdilər və mən təsadüfi də olsa, onların mühitində olmağımdan xoşlanırdım. Hiss eləyirdim ki, бүrkülü yarıqaranlıqda əjdaha gizlənilib və onun burun pərelərindən tüstü qalxır, dərisindən isə istilik gəlir. Bu sürü istiliyində sıxlaşmış səslər, sanki, hamısı eyni şeylərdən, mənim gəlişimdən bir az əvvəl baş vermiş nədənsə danışdırlar; o yaşda mənə həmişə elə gəlirdi ki, tamamilə başqa, parlaq və möhtəşəm dünya öz əfsanələrini yanımda, mənə görünmədən yaradır. Mən adamların içindən, sanki, bir-birinin yanında sıx düzölmüş çox saylı qapının tayları içindən keçən kimi soxulurdum. Birinci, ikinci, üçüncü taxça və budur, hə, budur o. Odur.

De mənə, əzizim, niyə sevimli sifətlər hər görüşdə yenilənmiş kimi görünür, sanki, bu an biz onları öz ürəyimizdə yenidən döyürük. Mən onu necə ədalətlə təsvir eləyim? O, balaca, heç nə ilə diqqəti çəkməyən idi. Dodaqları həddən artıq şişkin və özündənrazı idi; burnu dik, əsəbi idi. Təəccüblü, ot kimi yaşıl məsum uşaq gözləri dumanlı halda zənci gözlərini xatırladan ağır, şişmiş göyümtül və gözlənilməz dərəcədə böyük idi. Mənə elə gəlir ki, dodaqla burun, gözlə göz qapağı arasındakı məhz bu uyğunsuzluqda, çay gurultusu kimi bu səssiz şəkildə şırıldayan çarpaz xırda ləpədə mənim üçün bütün gözəllik gizlənirdi; cizgilərin zərif qeyri-bitkinliyi, sanki, onu mənim gözümdə ucaldırdı. Və buna görə də həmişə onda nəşə gözlənilməz bir şey tapırdım.

Onun yanında boş yer vardı. Kiçik masanın o biri tərəfində doqquzunculardan, iki nəfər – onun elə də dostluq eləmədiyi oğlan və qız oturmuşdu; bu cütlük qucaqlaşmışdı və ətrafda heç nə görmürdü. Qız onlardan gözünü çəkmirdi və mən yaxın gəlib dirsəyimlə ona toxundum.

– Piter!

Mən öz gözədəyən odlu köynəyimi göstərib gödəkcənin yaxasını açdım.

- Siqaret ver.
- Sən bütün günü haradasan?
- Harada olmamışam? Səni gördüm.

O, siyirtməli qapaqlı sarı-qırmızı plastmas portsiqardan ətirli siqareti ustalıqla çırpdı. Sonra yaşıl, qılgılımsaçan gözlərilə mənə baxdı və qara, ideal dəyirmi bəbəkləri alacalandı. Mənim heç ağılıma gəlməzdi, sadəcə olaraq, inanmazdım ki, onu həyəcanlandıra bilərəm. Ancaq onun bu həyəcanı mənim üçün arzuolunan idi; bu həyəcan özündə mənim əvvəllər bilmədiyim həzzi gizlədirdi. Əlim beşiyə uzanan uşaq kimi onun ombasına uzanırdı. Mən siqaret yandırdım.

- Bu gün səni yuxuda görmüşəm.

O, üzünü çevirdi, sanki, birdən yaranan qızartını gizlətmək istəyirdi.

- Nə görmüsən ki?

– Çox da sən fikirləşən kimi deyil, – dedim. – Gördüm ki, sən ağac olubsan, mən səni çağırıram: “Penni, Penni, qayıt!” – sənsə qayıtmadın və mən üzümü ağacın gövdəsinə söykədim.

O qayğılı halda dedi:

- Necə kədərli yuxudur.
- Çox kədərlidir. Ümumiyyətlə, məndə hər şey kədərli.

- Daha nə?
- Atam elə bilir ki, xəstədir.
- Nəyi xəstədir?
- Bilmirəm. Ola bilsin xərçəng.
- Doğrudan?

Siqaretdən ürəyim bulandı və başım şirin-şirin hər-ləndi; istədim atım, ancaq bunun əvəzində daha bir qullab vurdim ki, Penni görsün. Arakəsmə mənə sarı yırğalandı, bizimlə üzbəüz oturan iki nəfər isə bir cüt gicəlmis qoç kimi kəllə-kəlləyə gəldilər.

– Əzizim, – Penni mənə dedi. – Çox güman ki, sənin atan sağlamdır. O elə də qoca deyil.

– Əlli yaş var, – dedim. – Keçən ay tamam olub. – O isə həmişə deyirdi ki, əlli yaşına çatmayacaq.

O, mənim zavallı, səfeh qızığızım məni sakitləşdirmək üçün söz axtararaq qaşqabağını tökdü, axı mən

həmişə təsəkinlikdən sonsuz ustalıqla qaçmışam. Nəhayət, o dedi:

– Sənin atan elə gülməlidir ki, o, ölə bilməz.

Penni doqquzuncu sinifdə oxuyurdu və atamı yalnız dərstdən sonra sərbəst dərslər salonunda görürdü; ancaq, əlbəttə, atamı bütün məktəb tanıyırdı.

– Hamı ölür, – dedim.

– Hə. Ancaq belə tez yox.

– Hər halda, bu, haçansa baş verməlidir.

Biz bu sirrə dərindən nüfuz eləyə bilmirdik, yalnız geri-yə – söhbətin əvvəlinə dönmək qalırdı.

– Bəs o, doktorun yanında olubmu? – qız soruşdu və onun ombası masanın altında külək əsməsi kimi etinasız halda mənimkinə toxundu.

– Elə bu saat doktorun yanındadır. – Siqareti sağ əlimə aldım, solu isə, guya, dizimi qaşımaq üçün saymaz-yana aşağı saldım. – Gərək onunla gedəydim, – dedim. Dodağımı boru kimi uzadaraq, üstü buraxaraq, fikrən öz profilimə uydum:

– Niyə? Sən orada neyləyəcəksən?

– Bilmirəm. Ona ürək-dirək verməyə. Yaxud heç olmasa, yanında olum.

Əlim su yuxarıdan aşağı axan kimi sadə və təbii halda onun dizi üstünə sürüşdü. Donu favn¹ dərisi kimi tüklü idi.

O, bunu nə qədər gizlətmək istəsə də, mənim təmasından fikirləri bir-birinə qarışırdı. O, sərxoş kimi dili topuq vura-vura dedi:

– Sən bunu necə eləyə bilərsən? Axı sən onun oğlusan.

– Bilirəm, – ona toxunmağımın, sadəcə, qəfil və günahsız təsadüf olduğunu göstərməyə çalışaraq tələsik dilləndim. Mən barmaqlarımı qabardıb və ovcumu üzüyola bərkiyə sıxaraq ələ keçirdiyim ərazidə möhkəmləndim. – Ancaq mən onun yeganə oğluyam. – Və atamın bu sözlərini dediyimə görə, sanki, o, gözlərimin qarşısında dayandı; onun qiylmış gözləri və azca donqar fiqurası qərarsız havada lap yaxınlıqda göründü. – Onun danışmağa da başqa bir kəsi yoxdur.

¹ Favn – Amerikada yaşayan meymun cinsi

– Ola bilməz, – o, güclə eşidiləcək səslə dedi, səsi sözlərindən xeyli zərif idi. – Sənin atanın üzvlərlə dostu var.

– Yox, – dedim. – Onun dostu yoxdur, ona dost lazım deyil. Bu gün özü mənə deyib.

Mənim əlim, atamı yad adamlarla söhbətlərində adi davranış həddini keçməyə məcbur eləyən hər şeyi bilmək istəyən eyni ürəksizliklə böyüyərək onun bədəninin bütün gizli zənginliklərini ələ keçirirdi, belə ki, barmaqlarım donunun tüklü parçası boyunca ipək kimi müqəddəs xarabalığı duydu.

– Lazım deyil, Piter, – qız əvvəlki kimi sakit səslə dedi və onun soyuq barmaqları əllərimdən tutub yenidən öz dizinin üstünə qoydu. Mən özümdən razı halda köks ötürərək öz dizimi şappıldatdım. Bunu heç arzulamağa belə ürək eləməzdim. Buna görə də o pıçıltı ilə: – Burada o qədər adam var ki, – əlavə eləyəndə mənə bekara və cəsərsiz poçğun kimi göründü.

Sanki, müdrik əxlaqın bəraətə ehtiyacı vardı; sanki, biz tək qalsayıdık, Yer məhvərindən qopardı və mənim əllərimi bağlayardı.

Mən siqareti söndürüb dedim:

– Mən onun yanına getməliyəm. – Və soruşdum: – Sən dua eləyirsən?

– Allaha?

– Hə.

– Ona dua eləyirsən? Atama görə.

– Yaxşı.

– Sağ ol. Sən yaxşı qızsan.

İkimiz də öz sözlərimizə təəccüblənmişdik. Mən fikirləşirdim ki, bu qızın ürəyinə daha dərinədən nüfuz eləməkdən ötrü Allahın adından istifadə eləməklə hörmətsizlik eləməmişəmmi? Qərara gəldim ki, yox. O, dua eləyəcəyinə söz verən vaxt mən, doğrudan da, yüngülləşmişdim. Mən qalxarkən soruşdum:

– Sabah basketbola gələcəksən?

– Niyə də yox.

– Sənə yer saxlayım?

– İstəyirsən, saxla.

– Sən də mənə saxla.

– Yaxşı, Piter!

– Hə.
– Sən özünü üzmə. Fikirləşmə ki, hər şeydə sən günahkarsan.

Bizlə üzbəüz oturan Penninin sinif yoldaşları Bonni Leonard və Riçi Lora bir-birini gizlicə itələməyi qurtardılar. Riçi birdən təntənə və istehza ilə qışqırdı:

– Ey sən, Pit Biskvit!

Bonni gülüşü ilə uğunub getdi və indicə özümü çox təhlükəsiz hiss elədiyim kafedə məni düz üzümdən sancmağa can atan bədxah sözlər doğurdu. Yaşlı adamlarda olduğu kimi gözlərinin altındakı göy çəvrələrlə lovgalanan böyük oğlanlar mənə qışqırdılar: “Ey, Biskvit, sənın qocan necədir orada? Necədir Corc Çovdar Korc?” Atamın yanında oxuyan adam artıq onu heç vaxt unutmurdu, ancaq bütün xatirələr istehzalarda deyilirdi. Onlar mənim – mifin kiçik qoruyucusunun üstünə atılaq atama məhəbbəti və vicdan əzabını boğmağa çalışırdılar. Mən buna dözə bilmirdim, ancaq hər halda, bu, məni uşaqların, simasız kütlənin gözlərində qaldırırdı, mən Kolduellin oğluydum və mən atama görə bu titanların gözündə nəse deməkdim. Onlar şirin-amansız xatirələrə dalanda yalnız qulaq asmaq və dodaqları təbəssüm içərisində qaçırmaq lazım idi:

– Elə olurdu ki, keçiddə döşəmədə uzanır və anqırır: “Sizə nə olub axı, gəlin üstümdən keçin, onsuz da tapdayırsınız!”

– ...biz isə altı nəfər cibimizi şabalıdla doldurmuşuq...

– ...zəngə yeddi dəqiqə qalmış hamı qalxdı və bir nəfər kimi gözlərini ona zillədi, elə bil, şalvarının düyməsi açılıb...

– Allaha and olsun, heç vaxt yadımdan çıxmaz...

– Arxa partadan bir qız dedi ki, o, onluq kəsrdə vergülü görmür... Onda o, pəncərəyə yaxınlaşdı, pəncərənin altından bir ovuc qar götürdü, qartopu düzəltdi... və düz lövhəyə necə çırpdısa... “İndi görürsən?” – deyir.

– Hə, bax bu fiqurdur!

– Sənin məşhur atan var, Piter.

Sınaq həmişə belə təriflə bitirdi və o, mənim ürəyim üçün balzam olurdu. Mən bu tərifləri tualetdə siqaretçəkən, Oltona əldəqayıрма viski içməyə və Filadelfiyaya

qəhbəxanaya zənci qadınların yanına gedən bu sağlam başkəsənlərdən eşidərkən heyran qalırdım. Yaltaq təbə-süm sifətimdə donub-qalırdı. Onlar isə birdən nifrətlə mən-dən üz çevirdilər. Mən qapıya tərəf getdim. Kiçik masanın arxasında kimsə xoruz kimi banlayırdı. Musiqi avtomatı Doris Deyin səsilə “Sentimental səyahət” oxuyurdu. Uzaq divarın yanında mehriban valeh olmuş sədalar eşidilirdi və mexaniki bilyard bir-birinin dalınca pulsuz oyunu sayaraq hiddətlə cingildəyirdi. Mən dönüb baxdım və basırıq içəri-sində gördüm ki, Conni Dedmen çalır; gödəkcəsinin qal-dırılması yaxalığını, arxadan sallanan quyruq kimi gözə dəyən çoxdan qırılmamış saçlarının əcaib topasını tanı-mamaq mümkün deyildi. Conni Dedmen mənim kumirlə-rimdən biri idi. O, sinifdə qalmışdı, ancaq bunun əvəzində cəldlik tələb eləyən bütün mənasız möcüzələr icad eləməyi tamam-kamal bacarırdı – caz musiqisi altında gözəl rəqs eləyirdi, mexaniki bilyardın luzasını səhsiz vururdu, ağız ilə havada uçan duzlu qozu tuturdu. O, sərbəst fənlər dəhli-zində siyahıya görə mənim yanımda otururdu və mənə bir para şeylər, məsələn, yanağı köpürdü barmaqla çalmağ öyrətmişdi, ancaq bu, məndə heç vaxt ondakı kimi bərk-dən alınmırdı. O, misilsiz idi, heç yoxlamağına belə dəy-məzdi. Sifəti körpə uşaq sifətləri kimi çəhrayı idi, üst doda-ğında sarı yumşaq tük vardı; o, şöhrətpərəstliyə tamamilə yabançı idi və bəd niyyəti olmadan, elə-belə xuliqanlıq elə-yirdi. Doğrudur, polis onu bir-iki dəfə müvəqqəti həbs elə-mişdi; o bir dəfə on altı yaşlı oğlan ikən Oltonda xeyli pive içmiş və polisi vurmuşdu. Ancaq mən hiss eləyirdim ki, o, dava axtarmır, daha çox rəqsdə tərəf-müqabil olduğu qızın addımlarına necə alışmaq və onu saçları dağılana-can, yanaqları ot tutub yananacan fırlatdığı kimi vəziyyətə də dəqiqlikdə uyğunlaşırdı. O həmişə mexaniki bilyardın luzasını vururdu, deyirdi ki, hədəfi hiss eləyir. Adama elə gəlirdi ki, bu oyunu o özü kəşf eləyib. Həqiqətən də, onu dəqiq elmlər dünyası ilə yalnız mexanikin etiraf edilmiş qabiliyyəti birləşdirirdi. O, əl əməyindən başqa bütün fən-lərdən aşağı bal alırdı. Bunda da nəşə gözəl cəhət vardı, ondan mənim ürəyim qopurdu. Və o vaxt, on beş yaşın-da ikən mən Vermeyer olmağı arzu eləməşəydim, Conni Dedmen olmağa çalışırdım. Ancaq, əlbəttə, ümitsizliklə

hiss eləyirdim ki, Conni Dedmen olmaq olmaz – onun kimi doğulmaq lazımdır.

Mən küçədə boynumu gödəkcəmin enli yaxası ilə ört-düm, tramvay xətti boyunca iki məhəllədən sonra gələn dok Appltonun evinə tərəf addımladım. Biz atamla məktəbdən çıxanda qərbə, Oltona gedən qarşidan gələni yolayrıcının yanında gözləyən tramvay, içi boz kombinezonlu fəhlələr və Eliyə, sonuncu stansiyaya – orada olan kiçik şəhəriyə ayın-oyun almağa gedən evdar qadınlarla dolu halda geri qayıdırdı. Mən kafedə on dəqiqə oldum. Pennidən xahiş elədim dua eləsin, indi isə küçə ilə tələsə-tələsə gedərək özüm dua eləyirdim. *Onu ölməyə qoyma, onu ölməyə qoyma, qoy atam sağ qalsın.* Dua, qulaq asmağa razılaşacaq hər bir adama ünvanlanmışdı, o dairəvi halda yayılırdı, əvvəlcə şəhəri bürüdü, sonra üfüqə kimi, daha sonra isə göy qübbəsinin altına yayıldı. Şərqdə çardaqların üzərindəki səma artıq qıpqırmızı olmuşdu, ancaq başımızın üstündə o, gündüz olduğu kimi daha göy idi, arxadasa əsl yanğın alovlanırdı. Səmadakı göylük – optik illüziyalardır, ancaq atamın məktəbdəki izahlarına baxmayaraq, mən onu yalnız üst-üstə qoyulmuş iki, demək olar ki, şəffaf sellofan qırıqlarının çəhrayı rəng verdiyi, əgər üçüncü parça qoyularsa, moruq rəngi aldığı, dördüncü – qırmızı və beşinci qızmış kürə kimi al-qırmızıya oxşar zəif rənglənmiş büllur dairənin çəkilməsi kimi təsəvvür eləyə bilirdim. Əgər şəhər üzərində göy qübbəsi varsa – bu, illüziyadır, o, arxa tərəfindəki qədər illüziyalıdır. *“Xahiş eləyirəm”* – mən bunu xatırlatdıqları uşaq kimi öz duama əlavə elədim.

Dok Appltonun, qabaq yarısında onun kabinetini və qəbul otağı yerləşən evi sarı idi – mala çəkilmişdi və yaşıl təpəlikdə mənim boyumdan azca aşağı olan daş hasarın arxasında idi. Pilləkənə hər iki tərəfdən yuxarısında böyük sement şarlar olan Olincerdə adi, ancaq sonralar əmin olduğum kimi, digər şəhərlərdə nadir bəzək olan iki daş dirək yaraşır verirdi. Mən maili yolla giriş qapısına tərəf qaçanda şəhərin pəncərələrində işıq yanırı. Elə bil, tabloda kölgəni azacıq tündləşdirirsən, onun yanında bütün rənglər dərhal daha işıqlı olur. Bu an gündüzü gecədən ayıran geniş zolaq keçilmişdi. *“Qapı bağlı deyil, zəngi çalın və gözləmədən içəri keçin”*. Nəyə görəsə ağılıma gəldi ki, zəngi çalsam,

daha doktora inanmayacaqlar və hesabında pul olmayan vaxtlardakı çek kimi onun hesabını ödəməyəcəklər. Qapının ağzında hörülmə ayaqaltı vardı, onun yanında isə rəngli şüşə qırıntılarından yöndəmsiz naxışlarla bəzənmiş, çətir üçün böyük gips altlıq qoyulmuşdu. Altlığın üstündə hansısa amansız antik səhnə təsvirli qorxunc tünd rəngli qravür asılmışdı. Kütlənin dəhşəti qəsdən elə şişirdilmişdi ki, göyə qalxan əllər və geniş ayrılmış ağızlar elə gərgin şəkildə çəkilməmişdi ki, ümumi təəssürat elə iztirabverici və ölü idi ki, mən heç vaxt əsas məqsədə diqqətimi cəmləyə və hər halda, orada nə təsvir olduğunu – deyəsən, cismani cəza – başa düşə bilmirdim. Mən üzümü çevirdim, sanki, parnoqrafik şəkil görmüşdüm, ancaq gözlərimə məbədin fonunda qalın xətt dəydi – qamçımı perspektiv yaratmaqdan ötrü, bəlkə? Naməlum rəssam tər tökərək saatbasaat geri qayıtmayacaq vaxtı itirərək həqiqi sənət və məhəbbətlə və eybəcər, toz basmış, rəngi qaralmış və heç kimə təsir eləməyən qravür üzərində əziyyət çəkmişdir və sanki, bu, mənə diqqət yetirmək istəmədiyim xəbərdarlıq idi. Mən sağa, dok Appltonun qəbul otağına keçdim. Orada divarlarda və ortada, masanın ətrafında üstünə çat-çat olmuş qara dəri çəkilmiş köhnə pəliddən mebel vardı, masanın üstünə “Liberti” və “Saterdey ivninq post”un didilib-əzilmiş nömrələri atılmışdı. Üçqıçlı asılqan arıq cadugər kimi küncdən hirsli-hirsli baxırdı, onun üstündəki rəfdə isə tozdan bozarmış qarğa müqəvvası dururdu. Qəbul otağında heç kim yox idi, kabinetin yarıaçılmış qapısından atamın səsinə eşidirdim:

– Bəlkə, bu əjdaha məni zəhərləyir?

– Bir dəqiqə, Corc, deyəsən, kimsə gəldi.

Doktorun daz bayquş başı enli sarımtıl sifətilə qapıdan içəri soxuldu.

– A, Piter, – dedi və evin tutqun atmosferində bu qocanın mehriban, ağıllı təbəssümü gün işığı kimi işıldadı.

Mən doğulanda dok Applton tutmuşdu, ancaq onu üçüncü sinifdən yadımda saxlamışdım – onda valideynlərim deyirmişdilər, mən iztirab çəkirdim, məktəbdən, yuxarı siniflərdə oxuyanlar tərəfindən qorxudulmuş, ələ salınmış vəziyyətdə gəlirdim, çünki həyəcandan qırmızı səpgi sifətimə vurmuşdu, sonra isə heç keçib-getmək bil-

məyən soyuqdəymə ilə yatdım. Biz yoxsul idik və həkimi tez çağırمامışdıq. Ancaq üçüncü gün, hərərət düşməyəndə çağırırdıq. Yadımdadır, mən valideynlərimin qoşa yerli çarpayısında oturmuşdum və kürəyimin altına iri balıq qoyulmuşdu. Divar kağızları, çarpayının sütunları, adyaldağı şəkilli kitablar – hamısı qızdırma zamanı olduğu kimi yumşaq və elastiki görünürdü, mən nə qədər göz yaşlarımı silir və udqunurdumsa da, ağızım qurquru idi, gözlərim sə yaş idi ki, yaş. Birdən pilləkən sürətli, inamlı addımlar altında cırlıdadı və anamın dalınca qəhvəyi kostyumlu, əlində qalın qəhvəyi çamadan tutmuş kök bir adam içəri girdi. O, mənə baxdı, anama tərəf döndü və kəskin, kobudtəhər səslə soruşdu:

– Uşağa neyləmişiniz?

Dok Appltonun iki nadir xüsusiyyəti vardı: əkiz bacısı və mənə olduğu kimi psoriasis. Onun bacısı Ester Applton bizdə məktəbdə latın və fransız dili dərsləri aparırdı. O, cəsarətsiz, kökəlmiş, boyu qardaşından aşağı – qardaşı çoxdan daz olduğu halda onun saçı ağarmışdı – qarımış qız idi. Ancaq onların eyni cür qısa qarmağaoxşar burunları vardı və ümumiyyətlə, oxşarlıq dərhal gözə çarpırdı. Uşaq vaxtı bu iki – ciddi yaşlı adamın ikisini də analarının birdən doğduğu fikri mənə həmişə qeyri-adi görünürdü və buna görə onlar ikisi də mənə üçün qismən hələ də uşaq idilər. Ester də burada, doktorla bir yerdə yaşayırdı. Doktor bir vaxtlar evli olmuşdu, ancaq çox illər bundan qabaq onun arvadı ölmüş, yaxud müəmmalı şəkildə yoxa çıxmışdı. Doktorun məndən bir neçə yaş böyük Skippi adlı oğlu vardı, o da tək idi; o, mənə atamın şagirdi olmuşdu, sonra isə harasa Orta Qərbə, Çikaqoyamı, ya Sent-Luisəmi, bəlkə də, Omaxaya cərrahliq oxumağa getmişdi. Skippinin anasının taleyini əhatə eləyən sirlə kölgəni dok Appltonun – nə islahatçılar, nə də lüteran kilsəsinə mənsub olmaması və dedikləri kimi, ümumiyyətlə, heç nəyə inanmaması qatılaşdırmırdı. Onun bu üçüncü xüsusiyyəti haqqında mən ağızdan-ağıza eşitmişdim. İkincini – psoriazi mənə anam açdı; mən doğulana qədər bu iyrenc xəstəlik yalnız onların ikisində olmuşdu. Anam deyirdi, buna görə də o, cərrah olmadı, axı o, qolunu çirmalayıb çəhrayı qasnaqlarını açanda xəstə dəhşət içində əməliyyat stolundaca

qışqıracaqdı: “Həkim, özün bir sağal!” Anam buna heyifsilənirdi, çünki onun fikrincə, dok Appltonun istedadı əllərindən ibarətdir və o, diaqnoz qoymalı yox, əməliyyat etməlidir. Anam mənə tez-tez doktorun onu xroniki boğaz xəstəliyindən uzun çubuğa keçirilmiş pambıq tampondakı bir faydalı mazla necə sağaltıldığını danışdı. Görünür, anam haçansa dok Appltona qarşı laqeyd olmamışdı.

İndisə doktorun rəngi qaçmış girdə sifəti qəbul otağının yarıqaranlığında mənim üzərimə əyilmişdi və o, gözlərini qıyaraq alnımı gözdən keçirdi. O dedi:

– Sənin dərin, elə bil, təmizdir.

– Hə, hələ ki yerindədir, – dedim. – Martda və apreldə lap pis olacaq.

– Sifətində, demək olar ki, heç nə bilinmir, – dedi.

Mənsə fikirləşirdim ki, sifətimdə tamamilə heç nə yoxdur. O, mənim əlimdən tutdu, – mən bir vaxtlar anamın hiss elədiyi həmin inamlı tutmanı hiss elədim və kabinetdən sızan işıq altında dırnaqlarıma baxdı.

– Hə, – dedi. – İz var. Bəs sinən necədir?

– Pisdır, – dedim, qorxdum ki, o, məni müayinə etmək fikrinə düşər.

O, gözlərini ağır-ağır döydü və əlimi buraxdı. Əynində jilet vardı, pencəksizdi, köynəyinin qolunda dirsəkdən yuxarı nazik matəm lentinə oxşayan qara rezin vardı. Saatının zənciri kəfgir kimi qızılı qövslə qəhvəyi jiletinin üstündən qarnı bərabərində yellənirdi. Boynundan stetoskop asılmışdı. O, işığı yandırdı və qara, metal karkaslı qəhvəyi və çəhrayı şüşəli lüstrün üstünü jurnallar basmış masaya işıq gölməçələri axdı.

– Sən, Piter, burada otur oxu, mənsə hələlik atana baxım qurtarım.

Kabinetdən atamın ciddi səsi gəldi:

– Qoy uşaq girsin, dok; istəyirəm ki, o, sizin ittihamınızı eşitsin. Mənim taleyim – onun taleyidir.

Mən çəkinə-çəkinə içəri girdim, qorxurdum birdən atam çılpacaq ola. Ancaq o geyinmişdi və holland trafareti naxışlı balaca bərk stulun qırağında oturmuşdu. Burada, möhkəm işıqlandırılmış kabinetdə mənə elə gəlirdi ki, onun sifəti ağrıdan ağarmışdı. Sifətinin dərisi boşalmışdı, təbəssümün əridiyi dodaqlarının ucunda tüpürcək vardı.

– Oğlan, həyatda səni nə gözləyir gözləsin, – mənə dedi, – ümidvaram ki, heç vaxt rektoskoplə tanışlıq yaratmalı olmayacaqsan. B-r-r!

– Uf, – dok Applton təntidi və ağır-ağır yazı masasının arxasındakı, sanki, onun ölçüsünə düzəldilmiş fırlanan kresloya çökdü. Onun cəld ağ barmaqlı qısa kök əlləri adıləşmiş və inamlı hərəkətlə ucunda qıvrım oyma ağac dir-səkliyin üstünə düşdü. – Sizin bədbəxtliyiniz, Corc, – dedi, – ondadır ki, heç vaxt bədəninizə heyfiniz gəlməyib.

Mən mane olmayım deyə kənarında, üzərində cərrahiyyə ələtləri olan balaca masanın yanındakı hündür ağ metal kətilin üstündə oturdum.

– Haqlısınız, – atam dedi. – Bu eybəcər qabığa nifrət eləyirəm və özüm də təəccüblənirəm ki, o, mənə bu əlli ili necə xidmət eləyib.

Dok Applton stetoskopu boynundan çıxarıb masanın üstünə qoydu və alət, sanki, öldürülmüş rezin ilan kimi qıvrılıb qaldı. Masa enli, qədimi idi, üstü açılıb-yığılırdı və üstündə səliqəsiz halda hesablar, həb üçün kiçik zəflər, resept blankları, jurnallardan kəsilmiş karikaturalar, boş dəmir qutular, kağız kəsmək üçün bürünc bıçaq, göy tənziq qutusu və “omeqa” formasında gümüş sıxac atılıb qalmışdı. Kabinet iki hissədən ibarət idi – ön tərəfdə yazı masası, stullar, kiçik alət masası, tərəzilər, görməni yoxlamaq üçün cədvəllər və dibçəkdə güllər, arxa hissədə tutqun şüşədən olan arakəsmənin arxasında rəflərdə şərəb butulkası və daş-qaş kuzəsi kimi saxlanan dərman vardı. Doktor ora xəstəyə baxandan sonra gedirdi, sonra isə oradan içində siqnatarka olan bir neçə köpük çıxarırdı və oradan həmişə şəkər siropunun, mentolun, ammiakın və quru otların kəşif səhiyyə qoxusu gəlirdi. Bu müalicəvi qoxu hələ palazlı, qravürlü və çətir üçün gips altlıqlı dəhlizdə hiss olunurdu. Doktor öz kreslosunda bizə tərəf döndü; onun dazı Maynor Kretsədəki kimi deyildi – Kretsədə parıltılı, şiş, qırıq-qırıq idi. Dok Appltonun kəllə sümüyü isə hamar, maili idi, yəqin ki, yalnız mənim bunun psoriaz olduğunu bildiyimdən diqqətimi cəlb eləyən azca çəhrayı çilli idi.

O, baş barmağını atama toxundurdu.

– Başa düşürsünüz, Corc, – dedi, – siz yalnız ruhunuza inanırsınız. Öz bədəninizə isə ata baxan kimi baxırsınız

– düşmək vaxtı çatanacan min sür. Özünüzü sürüb əldən salmışınız. Öz bədəninizə yazığınız gəlmir. Bu qeyri-təbii-dir. Əsəblərin həddən artıq gərginləşməsi bundandır.

Kətil rahat deyildi, dok Appltonun filosofçuluğundan isə mənim həm də acığım gəlirdi. Qərara gəldim ki, artıq ittiham səslənib və doktor bu cansıxıcı notasiyanı oxumağı özünə rəva bilirsə, hər şey qaydasındadır. Ancaq hər halda, ürəyimdə pişik cırmaqlayırdı və mən əyilmiş zonda və əyri qayçıları nəzərdən keçirirdim, sanki, onlar sözləri yaradan hərflərdilər. Onlar “ay, ay” – deyə cüyüldədilər. Bu gümüşü nidalar – iynələr, lansetlər şüpşümal sıxaclar – içində dizə vurulan və bundan ayaq atılan kiçik çəkiç də vardı. Çəkiç üçqat, parıldayan dəstəkli möhkəm qırmızı rezindəndi, həkimə tutmaq asan olsun deyə əyilmişdi. Yadıma düşür ki, birinci dəfə məni kabinetə gətirdikləri vaxt bu çəkiç mənim diqqətimi xüsusi cəlb eləyirdi. Oxun ucuna oxşayan tünd-çəhrayı başlıq nəyi iləsə qədimi, sanki, yerdə qalan bütün alətlərin əcdadı kimi görünürdü. O, oxun ucuna və eyni zamanda da oxun özünə oxşayırdı, mənə elə gəlirdi ki, uzun müddət istifadə olunduğundan bütünlüklə xırda cızıqlarla, əyilmələrlə və çatlarla örtülmüş halda zamanın dərinliklərinə düşmüşdü və orada sadə və ağır halda nəhayət, Kainatın nüvəsi olmuşdu.

416

– ...özünüz bilirsiniz, Corc, – dedi dok Applton. Onun çəhrayı, bərk, uşaq əli kimi dairəvi ovcu xəbərdaredici tərzdə qalxdı. – Neçə ildir müəllimlik eləyirsiniz?

– On dörd, – atam cavab verdi. – Məni otuz birinci ilin axırında tərxis elədilər və o ili bütünlüklə, uşaq doğulan vaxt işsiz olmuşam. Otuz üçüncü ilin yayında El Hammel – siz onu tanıyırsınız, Kramer Atanın qardaşı oğludur – bizə gəldi və təklif elədi...

– Atan öz işini sevir? Hə, Piter?

Bunu məndən xəbər aldığı dərhal bilmədim.

– Bilmirəm, – dedim. – Hərdən mənə elə gəlir ki, hə.

– Ancaq fikirləşib əlavə elədim: – Yox, yəqin ki, sevmir.

– Hər şey keçib-gedərdi, – atam dedi, – bilsəydim ki, bundan nəsə bir fayda var. Ancaq mən intizamı saxlamağı bacarmıram. Mənim yazıq atam, o da bacarmadı.

– Siz müəllim deyilsiniz, – dok Applton ona dedi. – Siz özünüz şagirdsiniz. Əsəbi gərginlik də buradandır. Əsəbi

gərginlikdən isə mədə şirəsi artır. Deməli, Corc, sizin haqqında danışdığınız simptomları adi kolit də verə bilər. Qida borusunun daimi gərginlikdə olması arxa keçiddə ağrıya və tıxanmaya səbəb olur. Deməli, nə qədər ki rentgen olunmayıb, bununla da kifayətlənək.

– Mən bu mənasız boyunduruğu bundan belə də çəkməyə hazırım – atam dedi, – bircə bilmək istəyirəm ki, bütün bunlar nə üçündür? Kimdən soruşuram heç kəs mənə cavab verə bilmir.

– Bəs Zimmerman nə deyir?

– Heç nə demir. Adamların hansı aləmdə olduqlarını bilməmələri ona sərf eləyir. Canım, o ki intizamı saxlamağı bacarıq, biz yazıqlar, onun tabeliyində olanlar isə bacarmırıq, o da bizə gülür. Onun gülüşü hey qulaqlarımda cingildəyir.

– Zimmermanla bizim baxışlarımız həmişə müxtəlif olub, – dok Applton dedi və köksünü ötürdü. – Yəqin ki, bilirsiniz, biz bir sinifdə oxumuşuq.

– Yox, bilmirəm.

Atam ikiüzlülük eləyirdi. Bunu hətta mən bilirdim, dəfələrlə dok Appltondan eşitmişdim. O, Zimmerman barədə sakit danışa bilmirdi. Bu, onun ağrılı yeri idi. Atamın mütiliyi məni cinləndirirdi – indi gəl acı bağırsağ kimi uzanan tarixçəyə qulaq as görüm necə asırsan.

– Necə yəni, – dok Applton atamın hamıya aydın olan şeyi bilmədiyindən təəccüblənib gözlərini döyə-döyə dedi: – Oliner məktəbini tamam, birincidən axırıncıyacan bir yerdə keçmişik. – O, sanki, öz ölçüsündə olan kreslosunda yayxandı. – Biz doğulanda şəhərciyimizin adı Oliner deyildi, Tilden idi. Seçkilərdə çox vicdansızcasına saxta-karlıq eləyən adamların şərəfinə Qoca Oliner hələ indiki tramvay xəttindən şimala və indi karton fabriki olan yerdən şərqə bütün torpaqlara sahib idi. Yadımdadır, mən onun, boyu beş futdan hündür olmayan, quru şlyapalı və uzun bıqları olan balaca qoca kişinin at belində Oltona necə getdiyini görmüşdüm, onun işi yeməxanada gümüş qab-qacaq silmək olardı. Üç oğlu vardı: bir dəfə gecə ağılı çaşıb kətmənlə üç cöngəni öldürən Kot, zənci aşpaz qadından uşağı pəstahlayan Brayn və balaca Qay. Onların üçü də artıq yerin altındadırlar. Nədən danışdırdım?

– Zimmermandan və özünüzdən, – mən yadına saldım.

Mənim inadçı səbirsizliyim onun gözündən yayınmadı, o, atamın başının yanından mənə baxdı və alt dodağını fikirli halda əydi.

– Hə, – dedi və atama müraciət eləyərək davam elədi.

– Deməli, biz Luislə bir yerdə oxuyurduq, siniflərsə o vaxtlar bütün şəhərə səpələnmişdi. Birinci və ikinci siniflər indi yeni səyyar restoran yerləşən Pebl-Krikdə, üçüncülər və dördüncü siniflər – missis Eberhardın ili bir dollara şəhərə icarəyə verdiyi sarayında, beşinci və altıncı siniflərsə – Qara tarladakı (o vaxtlar adı belə idi, çünki orada keçmiş cıdır meydanının arxasında şirəli qara torpaq vardı) daş evdə məşğul olurdular. Həftənin ikinci günləri cıdır yarışları olanda bizi dərstdən buraxırdılar, ona görə ki, atları təmizləməyə və onları yola çıxarmağa oğlanlar lazım olurdular. Mən altıncı sinfi qurtaranda isə Elm-stritin küncündə orta məktəb tikdilər. Onda bu, bizə, Allah bilir, necə dəbdəbəli görünürdü. İndi, Piter, ora sənin oxuduğun ibtidai məktəbdir.

– Mən heç bilmirdim, – mən azca əvvəlki kobudluğumu düzəltməyə çalışaraq dilləndim.

Görünür, dok Applton razı qalmışdı. O, öz cırlıtlı kreslosunda elə yayxandı ki, onun qırışmış hündür çəkmələrinin burnu sürtülmüş xalçaya zorla dəyirdi.

– Luis M. Zimmerman, – o davam eləyirdi, – məndən bir ay böyük idi. Həmişə qadınlar arasında uğur qazanırdı. Bizim birinci və ikinci siniflərdə müəllimimiz olmuş missis Metslerin – onun boyu altı futdan heç cür az deyildi, ayaqları isə tütün anbarı ətrafındakı çəpərdə olan çubuqlar kimi nazik idi, Luisdən ötrü lap ürəyi gedirdi, elə ondan sonra gələn miss Lit də, miss Mebri də həmçinin. Luisi bütün siniflərdə, az qala, əldə gəzdirirdilər və əlbəttə, heç kim Harri Applton kimi çirkin ördək balasına əhəmiyyət vermirdi. Bütün qaymaqları Luis alırdı. Başa düşürsünüzmü, o, hər yana özünü birinci çatdırırdı.

– Siz quşu lap gözündən vurdunuz, – atam dedi. – Hə, sizə deyim ki, mən ona çata bilmərəm.

– Başa düşürsünüz, – dok Applton yağın, tüklü əllərini məzəli şəkildə tərpedərək gah ovuclarını bir yerdə saxlayaraq, gah da bir əlinin tini ilə o biri əlinin barmaqlarına yün-

güləcə vura-vura davam elədi, – onunku həmişə gətirirdi. O, ömrü boyu uğur qazanıb və ondan xaraktersiz adam alınmışdı. Budur o, – ağ həkim barmaqları daraqlandı, – xərcəng şişi kimi artıb böyüyür. Hərçənd ki, o, hər həftənin sonunda kalvinist dini məktəbində Əhdi-Ətiqdən dərs keçir, ancaq ona inanmaq olmaz. Uf! Corc, mənim ixtiyarım olsaydı, bıçağı götürərdim, – o, əlini qaldırdı və birdən mənə bərk və iti görünən baş barmağını uzatdı, – və bu şişi kəsib atardım.

Və oraq kimi əyri barmağı, sanki, layı kəsərək havanı kəskin hərəkətlə yarıdı.

– Sizin açıq danışmağınızı qiymətləndirirəm, dok, – atam dedi. – Ancaq qorxuram ki, mən və bizim məktəbdəki başqa zavallılar ondan canlarını qurtara bilməsinlər. Onun şəhərdə çox böyük nüfuzu var. Onu tam mənası ilə lap ilahiləşdirirlər.

– Adamlar axmaqdırlar, – dok Applton dedi və çək-məsilə xalçanı astadan tappıldadıb özünü irəli verdi. – Bu, tibbi təcrübənin öyrənə biləcəyi yeganə məsələdir. Əksər hallarda insanlar ümitsiz şəkildə axmaqdırlar. – O, atamın dizinə bir, iki, üç dəfə vurub davam elədi. İndi məhrəm pıçılı ilə danışdı: – Mən universitetdə tibb fakültəsində oxumağa gedəndə isə, – dedi, – bilirsinizmi, orada elə bilirdilər ki, oğlan daldabucaq yerdən gəlib, kütbeyindir. Ancaq bir il keçdi və artıq heç kim məni kütbeyin hesab eləmirdi. Ola bilsin mən bəziləri kimi diribaş da deyildim, ancaq nə istədiyimi bilirdim. Mən tələsmirdim, kitabları arxasında ciddi şəkildə oturdum. İl qurtaranda isə, necə bilirsiniz, kim birinci oldu? Hə, Piter, axı sənün başın pis işləmir, sənəcə, kim?

– Siz, – deyə cavab verdim.

O bunu məndən kəlbətinlə qopartdı. Bu Olincer məşhurları həmişə tərifdən ötrü ölürlər.

Dok Applton mənə baxdı, ancaq başını tərpətib təsdiq eləmədi, gülümsəmədi, cavabımı eşitdiyini, ümumiyyətlə, heç cür göstərmədi. Susdu, sonra atamın üzünə baxdı, başını tərpətdi və dedi:

– Mən birinci deyildim, ancaq axırıncılardan da deyildim. Ucqardan gələn kütbeyin üçün dərsin öhdəsindən pis gəlmirdim. Mənə qulaq asırsınız, Corc?

Və gözlənilmədən çox danışmaq həvəskarlarının tez-tez elədikləri kimi söhbəti kəsdi, sanki, o bizim yox, biz onun vaxtını alırdıq, qalın arakəsmənin arxasına keçdi və oradan nəyinsə cingiltisi eşidildi. Sonra o, albalı rəngində maye doldurulmuş şüşə qab gətirdi, bu maye elə qaçır və parıldayırdı ki, daha çox civəyə oxşayırdı. O, şüşə qabı atamın ziyilli ovcuna qoydu və dedi:

– Hər üç saatdan bir xörək qaşığı ilə. Hələ ki rentgen şəkli yoxdur, bundan artıq heç nə deyə bilmərəm. Dincəlin və çalışın fikriniz dağılsın. Di gəl ki, ölümsüz həyat da olmazdı. Sağlamlıq, – dedi və alt dodağı təbəssümdən səyrirdi, – heyvani vəziyyətdir. Xəstələnməyə səbəb hər şeydən çox bədənin iki yeri – baş və ürək olur. Biz iki səhvə yol vermişik: dörd ayaq üstə gəzməyi tərgitməmişik və fikirləşməyə başlamışıq. Bundan onurğa beyni və əsəblər gərilir. Beyin isə bütün orqanizmin funksiyasını tənzimləyir. – O incik halda mənə yaxınlaşdı, kəskin hərəkətlə saçlarımı geri atdı və diqqətlə alınma baxmağa başladı – sənin başındakı ləkələr anandakından azdır, – dedi və məni buraxdı. Utandığımдан qıpqırmızı olub, saçımı sığalladım.

– Skippi nə yazır? – atam soruşdu.

Doktor dərhal yumşaldı, ağırlaşdı; o, jiletli və qolunda rezin olan ən adi yekəqarın qoca kişi oldu.

– Onu Sent-Luisdəki klinikada saxlayıblar, – dedi.

– Siz hey təvazökarlıq eləyirsiniz, – atam dedi. – Ancaq mən bilirəm axı, onunla necə fəxr eləyirsiniz. Mən özüm də fəxr eləyirəm – oğlumdan sonra o, mənim ən yaxşı şagirdim olub və Allaha şükür ki, mənim səfeh inadçılığımı götürməyib.

– O tamamilə anasına çəkib, – dok Applton dilləndi və ətrafda hər şeyin üstünə tutqun kölgə düşdü. Birdən qəbul otağı mənə çoxdan atılmış kimi göründü, qara dəri mebel, sanki, hələ də matəm izlərini saxlayaraq qəm çəkirdi. Səslərimiz, addımlarımız toza batırdı və sanki, minillik gələcəkdən kimsə mənə baxırdı. Atam doktora pul vermək istədi, ancaq o, puldan yayındı və dedi:

– Nəticəni gözləyək.

– Düz danışdığınıza görə təşəkkür eləyirəm, – atam dedi.

Xartıldayan, kəskin, gözqamaşdırıcı şaxtaya çıxanda atam dedi:

– Görürsən, Piter? Mən hələ də öyrənmək istədiyimi öyrənə bilmədim. Onlar bunu deyib axıra çıxmırlar.

– Bəs mən gələncən nə olmuşdu?

– O, məni uzun-uzadı incitdi, sonra isə bu gün saat altıya Olton qomeopatik klinikasındakı rentgenə göndəriş verdi.

– Bu niyə?

– Dok Appltonndan baş açmaq olmur. Buna görə də onun belə şöhrəti var.

– Görünür, o, Zimmermanı sevmir, ancaq mən hələ də bilmirəm niyə.

– Məsələ burasındadır ki, Piter, Zimmerman... sən artıq böyüksən, mənəcə, sənə demək olar... bir sözlə, deyirlər Zimmermanla dok Appltonun arvadı arasında eşq macərası olub. Bu əgər, ümumiyyətlə, olubsa, hələ sən doğulana kimi olub. Bəziləri hətta Skippinin atasının kim olduğunu dəqiq bilmirlər.

– Bəs missis Applton indi haradadır?

– Heç kim bilmir hara gedib. Ola bilsin, heç sağ deyil.

– Adı nə idi?

– Korinna.

Sağ deyil, sən doğulmazdan əvvəl olan roman – bu sözlərdən sirr qoxusu gəlirdi, ətrafımızda xışılı salan axşam bitib-tükənməz dərəcədə dərin idi və bu dərinliyin təkində atamın ölümü məni öz halqaları ilə ilan kimi sıxırdı. Evlərin çardağı üzərindəki qaranlıq okeandakı *mika (slyuda)* ləkələrində sayrışan ulduzlar elə böyük idi ki, bu hətta bütün ağıla gələ bilən ehtimallardan ən müdhişini belə özündə yerləşdirə bilərdi. Mən atama çatmaq üçün götürüldüm – onun sifəti küçə fənərlərinin işığında solğun və kədərli idi və o, kölgə kimi, hey məndən bir addım qabaqda hərəkət eləyirdi. Papağını başına qoymuşdu, mənimsə başıma soyuq idi.

– Bəs biz indi hara gedirik? – onun arxasınca gedərək soruşdum.

– Oltona gedək, – dedi. – Mən klinikada rentgen eləyim və küçənin o tərəfindəki GXA¹ idman klubuna gedəcə-

¹ Gənc Xristianlar Assosiasiyası

yəm. Sənsə kinoya get. Orada istidir – qızınarsan, sonra da mənim dalımca gələrsən. Səkkizin yarısında, ya da səkkizə on beş dəqiqə qalmış gəl. Yarışlar səkkizdə qurtarmalıdır. İndi təxminən altıya on beş dəqiqə işləyib. Pulun bifşteksə çatar?

– Yəqin, çatar. Ata, mənə de, indi necəsən – bir yerin ağrıyır?

– Yaxşıyam, Piter. Sən məndən ötrü narahat olma. Sadəliyin də öz üstünlüyü var; dərhal ancaq bir ağır haqqında fikirləşirsən.

– Səni sağaltmağın bir yolu olmalıdır axı, – dedim.

– Məni öldürmək, – dedi. Bu sözlər qaranlıq və soyuq küçədə qarıbə, onun sifəti və bədəni irəlidə sürətlə hərəkət elədiyi halda yuxarıda səslənirdi. – Ən doğru yol, – dedi, – öldürməkdir.

422

Biz qərb tərəfə, maşını saxladığımız məktəbə sarı getdik, maşına minib Oltona yollandıq. Hər iki tərəfdə işıqlar, işıqlar... Onlar bizi bütün üç mil boyu aramsız olaraq müşayiət eləyirdilər, yalnız bir qədər sağda, əlillər evinin yanındakı qarğıdalı tarlası üzərində, bir də Çapan Atın üstündən keçən – bizim sənişinimizin öz hündür dabanlarında, sanki, havaya qanad açdığı yerdə qara boşluq vardı. Biz gur işıqlandırılmış şəhər mərkəzindən, sahildən keçib sonra Piçoni-avenyu, Uayzer-stritdən, Uayzer-skver və Konraddan keçərək Altıncı küçə ilə vağzalyanı dayanaçağın yanından getdik, sonra isə mövcud olduğunu yalnız atamın bildiyi kiçik dalanlara döndük. Döngənin axırında Essikin işçiləri ətrafda hər şeyi ürəkbulandırıcı – şirin qoxusu basan fabrikinin divarları yanında dəmiryolu üçün torpaq, şlak səpilərək enli zolaq yaratmışdı. Essikin işçiləri torpaq döşəmənin dəmir yoluna məxsus olan bu enli sol döşündən maşın üçün dayanacaq kimi istifadə eləyirdilər və atam da orada dayandı. Biz çıxdıq. Qapıları vurduq və tappılı əks-səda verdi. Maşın güzgüdəki qurbağa kimi öz kölgəsinə sərilirdi. O, dayanacaqda tək idi. Göy işıqfor başımızın üstündə etinasız mələk kimi süzürdü.

Atamla vağzalın yanında ayrıldıq. O sola getdi – xəstəxanaya. Mənsə düz, beş kinoteatrın reklamı yanib-sönən Uayzer-stritə. Şəhərin işgüzar hissəsində adamlar evlərinə axışdırdılar. Gündüz seansları qurtarmışdı; vitrinlərində

“Böyük qış satışı” reklam edilən və hər şeyin üstünə ağ çəkilməmiş mağazaların qapılarına rəzə qoyur, qıfl asırdılar; restoranlarda hələ adam az idi, orada masaları axşama hazırlayırdılar; biskvit satan qocalar öz xırdavatçı qutularını yığır və aparırdılar. Mən şəhəri ən çox bu saatlarda, atamın məni buraxdığı vaxt sevirdim və tək-tənha axına qarşı gedərkən bütün bu ümumi nəticənin acığına evsiz, sərbəst halda zərgərlik vitrinlərinə baxa bilir, bütün dükanlarının qapıları ağızdakı söhbətlərə qulaq verə bilir, ağ xalat geymiş pensneli gonbul qadınların martispan, şirnilə yağlı bulka, qozlu borucuqlar və bol kojiklər qoyulmuş parıltılı sınılər üzərində pörtülmüş konditer qoxusunu ala bilirdim. Bu saatda fəhlələrin, qulluqçuların və evdar qadınların piyada, maşında, avtobusda və tramvaylarda onları cürbəcür işlərin gözlədiyi evə çatdıqları vaxt mən bir müddətə bütün işlərdən azad olurdum və atam mənə nəinki icazə verirdi, həm də tapşırırdı ki, məni iki saatlığa başqa aləmə aparacaq kinoya gedim. Gerçək aləm, mənim aləmə özünün bütün iztirabı və cansıxıcı dolaşıcılığı ilə arxada qalmışdı; mən haçansa mənim olası xəzinə arasında veyillənirdim. Belə dəqiqələrdə azadlıqda şəllənərək tez-tez günahkar hisslərlə uzaqda olan və məni nə saxlaya, nə müdafiə eləyə bilən, ferması, qoca atası olan, həmişə narazı, gah düşüncəsiz, gah ağıllı, gah həssas, gah küt, gah sadə, gah başa düşməyən anamı, geniş, qayğılı sifətli və torpaq, şorba qoxusu ilə qəribə müdrik anamı, qanını Olton mərkəzinin yapışqanlı zəhərilə murdarladığım anamı xatırlayırdım. Və bu zaman mən çürük möhtəşəmlik içərisində boğulurdum, qorxu üstümə hücum çəkirdi. Ancaq günahımı yuya bilmir, onun yanına qayıda bilmirdim, çünki onun öz iradəsi ilə bizi on mil məsafə ayırırdı və onun məni öz əllərilə itələdiyindən qısaşçı, dikbaş və laqeyd – ürəyimdə avara olmuşdum.

Uayzer-stritdəki beş Olton kinoteatrı – “Louri”, “Embessi”, “Uorner”, “Astor” və “Rits” adlanırdı. Mən “Uorner”ə, Kerk Duqlasın, Doris Deyin və Loren Bekellin iştirakı ilə “Gənc trubaçalan”a getdim. Atam düz deyirmiş: içəri isti idi. Və sonra – bu günün ən böyük uğuru – mən salona cizgi filmi göstərildiyi vaxt girdim. Ayın on üçü idi və mən gözləməyirdim ki, bəxtim belə gətirər. Əlbəttə ki, cizgi filmi dovşan haqqında idi. “Louri”də “Tom və Cerri”

gedirdi, “Embessi” də “Dombagöz dənizçi”, “Astor” da isə yaxşı halda – Disney filmi, ya da pis halda “Pol Terri”. Bir paket qovrulmuş qarğıdalı aldım, bir paket də badam, hərçənd hər ikisi dərimə ziyan idi. Ehtiyat çıxışların üzərində sarı işıqlar yumşaq işıqlananda, sanki, zaman əriyirdi. Yalnız sonda, baş qəhrəman, trubaçalan Biks Bayderbek kimi oynayan, nəhayət, onun sənətini çirkaba bulayan gizli əxlaqsız təbəssümlü (Loren Bekell) varlı qadının qucağından çıxdığı və comərd, mehriban, istedadlı qadın (Doris Dey) yenidən sevgilisini qazanaraq cingiltili səsilə uğunub getdiyi, Krek Duqlasın isə əslində, onun əvəzinə Harri Ceyms çalsa da, özünü trubada çalan kimi göstərdiyi və “Ürəyimin mahnısı” fontanın gümüşü fəvvarəsi kimi hey yuxarı qalxdığı vaxt – sonuncu notlar yalnız bu zaman susurdu – mən ekstazın yüksək pilləsinə addımlayaraq atamı düşündüm. İçimdə həyəcanlı bir hiss oyandı, *gəcikirəm*.

424

Qapıların üstündəki işıqlar birdən pənldəyib yandı. Mən yerimdən götürüldüm. Işıq dolmuş vestibüldən qaçıb özümü bütün boynumla iri, döşəmədən tavanacan olan güzgülərdə gördüm – sifətim yanır, gözlərim qızarıb, od rəngli köynəyimin çiyinlərində, qaranlıqda başımdan qaşılıb qopartdığım ağ çəngələr görünürdü. Məni heç kim görməyəndə başımı qaşımaq vərdişim vardı. Dilxorluqla çiyinlərimi çırpdım və soyuq küçəyə çıxıb təəccüb içində indicə gözlərimin önündə birləşərək, ayrılaq və yenidən birləşərək yalnız mənim gözlərim qarşısında bir-birinə tərəf yavaş-yavaş süzən iri, sayrışan ulduz görüntülərindən sonra ötüb-keçənlərin əldən düşmüş və xəyali sifətlərini görürdüm. Mən idman klubuna qaçdım. Bu, Uayzer-stritlə Perkiomenin və Biçin mağazalarının iki məhəlləliyində idi. Mən dəmiryolu boyu qaçırdım. Dar küçə hər cür qəlyanaltı və bərbərxanalarla dolu idi. Uca çardaqların üzərindəki sarı bulanıq səma idi və hətta onun solğunluğu ilə sayrışan ulduzlar zenit nöqtəsində belə zəif-zəif közərdilər. Uzaqdan öskürək əleyhinə həblərin qoxusu, sanki, mənim qorxumu ələ salaraq gəlirdi. İdeal şəhərdir, gələcəyin şəhəri uzağa çəkilmişdi, yersiz, amansız uydurma kimi görünürdü.

İdman klubunda rezin ayaqqabı altının iyi vardı və döşəmə başdan-başa sürtülüb xarab olmuşdu, boz idi. Köhnə olanlar və çoxdankı turnir cədvəlləri asılmış löv-

hələrin altında masa arxasında zənci uşağı oturmuşdu və komiksi vərəqləyirdi. Uzaqdan, sanki, orada lampaların üzüm yarpaqları içindən işıq saldıqları kimi yaşıl dəhlizlə bilyard şarlarının möhkəm taqqıltısı gəlirdi. Digər tərəfdən, aramsız halda “Tsok-tsok-tsok” səsləri gəlirdi, orada ping-ponq oynayırdılar. Masa arxasındakı oğlan başını kitabdan ayırırdı və mən köks ötürdüm; Olincerdə zənci yox idi və mən onlar qarşısında mövhumi qorxu hissi keçirirdim. Onlar mənə sevginin və musiqinin qaranlıq sirlərinə malik olan şagirdlər kimi görünürdülər. Ancaq bunun sifəti ən məsum, mayalı süd rəngində idi. “Salam” dedim və nəfəs almadan sürətlə soyunub-geyinmə otağının içindən hovuzaya apararıq dəhlizlə beton pilləkənə tərəf keçib-gətdim. Ora düşəndə burnuma suyun, xlorun, yenə nəyinsə, yəqin ki, çılpaq bədən iyi vurdu.

Hovuzun iri, kafel düzülmüş yuvasında əks-səda verən gurultulu rezonans bütün səsləri parça-parça eləyib çilikçilik sındırırdı. Atam lap suyun yanındakı alçaq taxta kətildə oturmuşdu, yanında isə yaş və çılpaq oğlan – Deyfendorf. Deyfendorfun əynində yalnız kip, qasığında qısılib qalmış təpəcik əmələ gətirən qara formalı çimərlik paltarları vardı. Onun sinəsində, çiyinlərində, qıçlarında sıx tüklər vardı, taxta döşəməyə isə ətrafdakı çılpaq pəncələlərindən su damcılayırdı. O, yüngülcə uzansa da, ağ bədəninin harmoniyasını yalnız kobud qırmızı əlləri korlayırdı. O və atam məni, demək olar ki, eyni: saxta, mənasız, sui-qəsdçi təbəssümüylə qarşıladılar. Mən Deyfendorfu hirsələndirmək üçün istehza ilə soruşdum:

– Hə, necədir, brassla və sərbəst üsulla üzməkdə qalib gəldin?

– Səninkindən bir az çox qalib gəldim, – o çımxırdı.

– Hə, o, üzgünü uddu, – atam dedi. – Mən sənə ilə fəxr eləyirəm, Deyfi. Sən sözünün üstündə durdun, əlindən gələni elədin. Əsl kişisən.

– Cəhənnəm olsunlar, əgər axırıncı yoldakı oğlanı gözümdən qaçırmasaydım, sərbəst üsulla da udardım. O əclaf xıdır-xıdır gizlənməmiş, mən də elə bilirəm birinci gəlmişəm – tələsmirəm.

– O oğlan yaxşı üzürdü, – atam dedi. – Doğrudan da, qalib gəldi. Düzgün temp götürmüşdü. Foli əla məşqçidir.

Deyfi, əgər mən belə vecəyaramaz məşqçi olmasaydım, sən də siqareti tərgitsəydin.

– Nəyimə gərəkdir, mən belə də dəqiqə yarım nəfəs almaya bilirəm, – Deyfendorf dedi.

Hiss olunurdu ki, onlar bir-birinə yaltaqlanmaq istəyirlər və bu, məni əsəbiləşdirirdi. Mən atamın yanında dayandım və hovuzə baxmağa başladım: o, burada əsas qəhrəman idi. O, özünün iri yerəlti qəfəsini xırdaca parıltısı və gözü yaşardan xlor iyi ilə doldurmuşdu. Yarışan komandalərin və hakimlərin oturduqları tribuna tərpnən suda əks olunurdu və bu əksəlmə bəzən hansısa bircə anlığa saqqallı üzle oxşarlığa malik olurdu. Yenə və yenə sındırılan su parıldayıb və yüz rəngə çalıb hər dəfə ani olaraq birləşirdi. Əks-sədalar və yeni su sıçrantıları ilə kəsilen qışqırıqlar və su sıçramaları, sanki, özümün də bilmədən cavab verdiyim sual kimi hansısa qəfil it hürməsi kimi bir-birilə toqquşaraq mənə məlum olan dillərin heç birində olmayan qeyri-adi sözlər doğururdu. KEKROP! İNAX! DİY! Yox, sualı mən vermirdim, yanımda dayanan atam verirdi.

426

– Qalib nə hiss eləyir? – o, düz qarşısına baxaraq və buna görə də eyni dərəcədə həm Deyfendorfa, həm də mənə müraciət eləyərək ucadan dedi. – Lənət şeytana, mən bunu heç vaxt bilməyəcəyəm.

Parıltılar və köpüklər suyun titrəyən dərində görünüb sönürdü. Hovuzun dibindəki su yollarını ayıran xətlər suda sınaaraq əyilir və qırılırdı; adama elə gəlirdi ki, saqqallı üz indicə son formasını alacaq, ancaq bu arada yeni idmançı tullanırdı. Bütün yarışlar qurtarmışdı, yalnız suya tullanma qalırdı. Bizim yuxarı sinif şagirdlərindən biri, alçaqboy oğlan tullanmazdan əvvəl yunan qadınları kimi lentlə bağladığı uzun qara saçlı Denni Horst əzələlərini oynadaraq trampinə çıxdı və qabağa salto vurdu – dizlərini yığdı, qışqarını uzatdı, sonra isə yunan vazının dəstəyi kimi qəşəng əyilərək yumşaq sıçrantı ilə suya sancıldı, belə ki, hakimlərdən biri dərhal lövhədə onluğə yandırdı.

– On beş ildə, – atam dedi, – bir dəfə də görməmişəm ki, on xal versinlər. Bu, ikinci dəfə zühuretmə kimidir. Axı dünyada kamillik yoxdur.

– Denni, dostum, yaman şeydir! – Deyfendorf bağırırdı və hər iki komanda suya tullanən, əllərinin vüqarlı qolay-

lanması ilə pırtlaşıq düşmüş saçlarını geri ataraq bir neçə hərəkətlə hovuzun kənarına tərəf üzüb çıxanda onu salamlayaraq əl çaldı. Ancaq Denni növbəti dəfə tullananda bizim yenə möcüzə gözlədiyimizi hiss eləyərək, özünü həddindən artıq gərgin vəziyyətə saldı, ritmi itirdi, biryarımlıq saltodan bircə anlığa vaxtından tez çıxdı və suya kürəyi üstə düşdü. Bir hakim ona üç bal hesabladı. Digər ikisi – dörd.

– Neyləyək, – atam dedi, – yazıq oğlan bacardığını elədi.

Və Denni suyun üzünə çıxanda bütün adamlardan tək-cə atam ona əl çaldı.

Yarış: Qərbi Olton – 37,5; Olincer – 18 hesabı ilə qurtardı. Atam hovuzun kənarına çıxdı və öz komandasına dedi:

– Sizinlə fəxr eləyirəm. Afərin, heç olmasa, ona görə ki, yarışa çıxdınız – axı bu sizə nə şöhrət, nə pul gətirir. Bizim şəhərdə heç nohur da yoxdur və sizin belə uğurlar qazanmağınız, sadəcə olaraq, ağılasıgmazdır. Məktəbimizin Qərbi Oltondakı kimi öz hovuzu olsaydı – hərçənd ki, mən onların nailiyyətlərini kiçiltmək istəmirəm, – sizin hər biriniz Conni Veysmüller olardınız. Və siz mənim jurnalımda artıq ondan heç də aşağı olmayan qiymət alıbsınız. Denni, sən əla tullandın. Çətin ki, mənə bundan sonrakı ömrümdə belə tullanma görmək qismət olsun.

Atam bu nitqi irad eləyən vaxt qəribə görünürdü, o, qəddini düzəltmiş, kostyumda və qalstukda, çılpaq uşaqların içində dayanmışdı; onun tünd rəngli; çox ciddi görünən başı həyəcanlandırıcı firuzəyi suyun və yaşıl damcılardan səpələndiyi ağ kafelin fonunda tribunadan görünürdü. Onu dinləyən uşaqların çiyinlərindən və sinələrindən hərdənbir sudakı qırçın kimi tez, yaxud atın dərisindəki səyrimə kimi həvəsli səyrimə keçirdi. Onlar məğlubiyyətə baxmayaraq, səs-küyçü və vüqarlı idilər; biz onları duş otağında qoyub çıxdıq, orada onlar yağış altında dayça ilxısı kimi sabunlanır, oynaqlaşırlar.

– Məşq, həmişəki kimi, çərşənbə günüdür, – atam ayrılanda onlara dedi: – Bu gün südlü kokteyl içməyin və dörd dənədən çox bifşteks yeməyin.

Hamı güldü, hətta mən də gülümsədim, hərçənd ki, atam məni sıxırdı. Ağırlıq və inersiya onda hadisələrlə dolu

bütün bu gecə hiss olunur və mənə hər addımda sadə istəyimi – onunla birgə evə çatmaq və bu yükü çiyinlərimdən atmağı yerinə yetirməyə mane olurdu.

Biz beton pilləkənlə qalxaraq dəhlizə çatdığımız vaxt bizi Olton komandasının məşqçisi Foli haqladı və onlar atamla, elə bildim düz bir saat danışdılar. Hovuzun nəm havasından onların kostyumları əzilmişdi və dəhlizin yaşıl toranında onlar şəhdən islanmış iki çobana oxşayırdılar.

– Siz bu oğlanlarla fəvqəlbəşəri iş görə bilirsiniz, – atam mister Foliyə dedi. – Məndə sizin qabiliyyətinizin, heç olmasa, ondabiri olsaydı, sizə xərçəngin harada qışladığını göstərdik. Bu il mənim bir neçə həqiqi tapıntımla olub.

– Eh, boşlayın, Corc, – kök, kürəntəhər adam, çevik və xoşrəftar Foli dedi. – Siz məndən pis bilmirsiniz ki, burada, ümumiyyətlə, məşqçilik iş yoxdur; – bir şey eləmək olar – qurbağaları nohura buraxmaq. Bizim hər birimizin içərisində bir balıq oturub, ona ixtiyar verməkdən ötrü yalnız suya atılmaq lazımdır.

– Yaxşı dedin, dostum! – atam təsdiqlədi. – Hələ heç vaxt belə müdrik sözlər eşitməmişəm. Hə, mənim brassla üzməkdə çempionum sizə, necə, xoş gəldi?

– O, sərbəst üsulla da qalib gəlməli idi. Ümidvaram ki, səhlənkarlığına görə ona yaxşıca qulaqburması veribsiniz?

– O səfehdir, dostum, başa düşürsünüz, səfeh. Yazıq uşağın beyni mənimkindən böyük deyil, mən onu söyə bilmirəm, heyif.

Səbirsizlikdən, az qala, partlayacaqdım.

– Siz ki mənim oğlumu tanıyırsınız. Piter, bura gəl, bu gözəl insanın əlini sıx. Gərək sənə bax belə atan olaydı!

– Yox bir, Piteri necə tanımaq olar, – mister Foli dedi və onun möhkəm hərərətli, sərbəst əl tutması mənə qeyri-adi dərəcədə xoş gəldi.

– Kolduellin oğlunu bütün dairədə tanıyırlar.

Onların Gənclər İdman Klubunun kədərli dünyasında yarışlarda, idman təntənələrində bu vəhşi yaltaqlıq söhbət hesab olunurdu; mister Folidəki bu hal, belə çərənləmə hərisliyi məni əsəbiləşdirmirdi, həmişə mənə elə gəlirdi ki, atamdakı bu utancaqlıqdan gəlir.

Atam özünün bütün ünsiyyətçiliyi ilə birgə ruhən laldinməz adam idi. Həmin axşam da ovqatı elə idi ki, mənim

yaddaşımda onun təkcə susması qalıb. Biz küçə ilə gedəndə onun dodaqları bir-birinə bərk-bərk sıxılmışdı, ayaqları isə səkini hansısa qeyri-iradi acgözlüklə ölçürdü. Bilmirəm yer üzündə eybəcər Şərç şəhərciklərində gəzməyi mənim atam kimi belə sevən daha bir adam tapılsın? Trenton, Bricport, Binnhemton, Constaun, Elmayra, Allentaun – o, telefon kompaniyasında montyor işlədiyi, hələ onun anamla evlənməsindən əvvəlki vaxt – o vaxt Quver böhranına görə hər şey əlindən çıxmışdı – tale onu bu şəhərlərin hamısına atmışdı. O, Fayrtaundan qorxur, Olincerdə özünü narahat hiss eləyirdi, ancaq Oltonu çox sevirdi; asfalt, küçə fənərləri, evlərin dübbədüz fasadları ona böyük orta Atlantik sivilizasiyasından danışır. Şimalda Nyu-Heyvendən, cənubda Heygerstauna qədər və şərqdə Uilinqə qədər bu sivilizasiya onun üçün dünya məkanında ev idi. Mən atamın dalınca Altıncı küçə ilə gedərkən asfaltın necə zümzümə elədiyini eşidirdim.

Ondan rentgen barədə soruşdum, o isə cavab əvəzinə soruşdu ki, yemək istəyirəmmi? Və mən hiss elədim ki, doğrudan da, acmışam; qarğıdalı və badam ağzımda yalnız turş tam qoymuşdu. Biz “Axme” mağazasının yanındakı, tramvaya oxşayan balaca səyyar restoranın yanında dayandıq. Atam şəhərdə özünü sakitləşdirici sadəliklə aparırdı. Anam – o hər şeyi mürəkkəbləşdirirdi – sanki, fikirlərini xarici dildə ifadə etməyə çalışırdı. Və əksinə, fermada atam çəkingən və qətiyyətsiz olurdu. Ancaq burada, Oltonda, axşam saat doqquza on beş dəqiqə işləyəndə o, özünü sakit və arxayın hiss eləyirdi, axı istənilən atadan əslində bundan artıq heç nə tələb olunmurdu; qapı taybatay açılır, müştərilərin diqqətli baxışları çəkinmədən qarşılaşır, iki stul yan-yana qoyulub, sifarişlər adət üzrə salfet qutusu ilə ketçup butulkası arasında öz yerindən götürülür, barmenə hiyləgərlik və boş çərənçilik olmadan bir neçə söz və biz kişilərə yaraşan kimi lal-dinməz buterbrodlarımızı yeyirik, – o, omletlə, mənsə, qızardılmış qaxac ətlə. Atam çəkinmədən sağ əlinin üç orta barmağını yaladı və salfeti alt dodağına çəkdi.

– Birinci dəfə belə iştahla yediyim heç yadımda deyil, – dedi.

Yeməyin üstündən mənə alma piroqu, ona qəhvə sifariş verdik. Hesabın nəyə görə üçkünc komposterlə

deşilmiş qalın yaşıl kağızda olması aydın deyildi. Atam sabit olaraq şalvar cibində gəzdirdiyi, belə ki, onun ombasına müvafiq əyilmiş, sürtülmüş pul qabında hələ də qalmış iki dollardan birini verərək hesablaşdı. Qalxarkən ziyilli əlinin alıdığı hərəkətlə hiss elətdirmədən öz boş fincanının altına iki on sentlik soxdu. Sonra, bir qədər fikirləşib, altmış beş sentə italyansayağı buterbrod aldı. Anama sürpriz eləmək qərarına gəlmişdi. Bu mənada anamın qəliz zövqü vardı, o belə kəskin qoxulu, sürüşkən buterbrodları sevirdi, mən isə qısqançlıqla görürdüm ki, atam bu məsələdə onu məndən daha yaxşı başa düşür. O, sonuncu dolları xırdalayıb buterbrodun pulunu verdi və dedi:

– Daha heç nəyim yoxdur, oğlum. İndi biz səninlə yoxsul yetimlər kimiyik.

430

O, qəhvəyi zərfi yelləyə-yelləyə qabağımca maşına tərəf gedirdi.

“Byüik”imiz, əvvəlki kimi yetim görkəmlə öz kölgəsi üstündə tək dayanmışdı. Onun burnu yuxarı, aşağıdan görünməyən rellərə tərəf qalxmışdı. Mentol iyi Ay buxarlanmasitək buz kimi soyuq havanın içərilərinə işləyirdi. Fabrik divarı kərpicdən və qara şüşədən olan qaya kimi idi. Bəzi yerlərdə onu qəribə tərzdə canlandıraraq pəncərə şüşəsi yerinə kartondan, ya da dəmirdən kvadratlar salınmışdı. Kərpic öz əsl rəngini meydançanı işıqlandıran küçə fənərlərindən gizlədirdi və divarın yerində, sanki, eynən həmin, ancaq seyrəkləşmiş, sıyıqlaşmış və ölümcül – boz qaranlıq vardı. Bu fənərin işığında torpaq isə qəribə tərzdə parıldayırdı. O burada, kömür və şlak qırıntıları səpilməmiş halda narahat və uğultulu idi, hər vaxt çatırdayırdı və ayaq altında tərpnəirdi, sanki, onu aramsız olaraq dırmıqla dağıdırdılar. Ətrafda sakitlik idi. Bizə baxan pəncərələrdə işıq yox idi, hərçənd haradasa uzaqda fabrikin içərilərində yuxusuz mavi sayrışma görünürdü. Atamla bizi öldürə də bilərdilər və səhərə kimi bir ins-cins bundan xəbər tutmazdı. Meyitlərimiz fabrik divarları yanındakı xəndəkdə qalardı, əllərimiz, saçlarımız buz bağlayardı.

Şaxtada mühərrik heç cür işə düşmürdü. “Tr-tr-tr”, starter dırıldayır, əvvəl gümrah səslə, sonra getdikcə yavaş, inamsız halda.

– İlahi, özün kömək ol, – atam titrəyən buxar zolağı ilə birlikdə köks ötürdü. – Heç olmasa, bircə dəfə də işə düşsəydi... Sabahsa hökmən akkumulyatoru yükləyərək.

“Tr-tr, tr, trrr”.

Atam açarı söndürdü və biz sakitcə qaranlıqda oturduq. O, yumruqlarını hovxururdu.

– Bax, görürsən, – dedim. – Əlcəyin olsaydı, indi soyuqdan donmazdın.

– Yəqin, soyuq sənin sümüyünə işləyib, – o hay verdi. – Hə, bir də. – Yenidən açarı işə saldı və baş barmağı ilə starterin düyməsini basdı. Bu vaxt ərzində akkumulyator yatmışdı, starter ümidverici başlamışdı.

“Dr-dr, dr-dr, tr-tr, trr, trr”.

Akkumulyator tamam ölürdü.

Atam da əl əyləcini çəkdi və mənə dedi:

– Yaman iş düşdük. Son vasitəyə əl atmalı olacağıq. Sükan arxasında otur, Piter, mənə çıxıb maşını itələyim. Burada xırda maililik var, ancaq maşın arxası ona tərəf dayanıb. Arxa ötürməni qoş. Mən qışqıranda ilişməni burax. Ayıq ol ha, birdən, dərhal.

– Bəlkə, hələ ki qaraj bağlanmayıb mexanik dalınca getmək yaxşıdır? – mən bacarmayacağımdan qorxub dedim.

– Heç nə olmaz, gəl bir də yoxlayaq, – dedi. – Sən çəkinmə.

O, maşından çıxdı, mənə yerimi dəyişərkən qorxudan dərsliklərimin və anamın buterbrod paketinin üstündə oturdum. Atam kapotun qarşısında dayandı, bütün ağırlığını maşının üstünə salmaqdan ötrü əyildi və gərginlikdən dişləri sarı işıq altında cırtıdan kimi parıldadı. Faralar gözünə elə düşürdü ki, elə bil, onun alnı büsbütün şişlərdən ibarətdir və onun tələbə olarkən, otuz il əvvəl futbol oynadığı vaxtlarda dəfələrlə burnunu sındırdığı bilinirdi. Mən soyuqdan üşüyərək sürət rıçaqlarının, yandırma açarının və podsosun vəziyyətini yoxladım. Atam başını tərpətdi və mən əl əyləcini buraxdım. O, ağırlığını maşının üstünə salanda kapotun üstündə yalnız axmaq dəyirmi papağı görünürdü. Maşın geriye getdi. Təkərlər get-gedə daha bərkdən vığıldayırdı; aşağıda yamac bir az da sərt idi və bu, yer tərpənmənin qiymətli damlasına əlavə idi,

maşının inersiyası bir anlığa bütünlüklə azad oldu. Atam var gücüylə bağırırdı:

– Başla!

Mən qoşulmanı o deyən kimi birdən atdım. Maşın yerində silkələndi və taqqıldayıb dayandı, ancaq onun paslı dişli çarxı və sürtülmüş disklərdən keçən hərəkəti artıq mühərrikə keçmişdi və o, şillə vurulmuş uşaq kimi hıçqırdı. Sonra öskürdü, silindrlər fasilə ilə səsləndi, maşın silkələndi və mən mühərrik boğulmasının deyə, podsosu yarıyacaq çəkib akselatoru sıxdım: bu, səhv idi. Mühərrik səsi kəsilməmiş halda iki dəfə asqırdı və söndü.

İndi maşın hamar yerdə dayanmışdı. Haradasa uzaqda, fabrikin arxasında barın qapısı açıldı və işıq zolağı küçəyə düşdü.

Atam mən oturan tərəfdəki qapıya yaxınlaşdı və mən utanıb yerə girməyə hazır vəziyyətdə çəkildim. Bütün bədənim od tutub yanırdı, az qala, şalvarımı batıracaqdım.

– Ay əclaf, – mən düşdüyüm biabırçılığı birtəhər örtbasdır eləməyə çalışaraq kişisayağı kobud səsle dilləndim.

– Sən işin öhdəsindən lap yaxşı gəldin, – atam ağır-ağır nəfəs alaraq dedi və yenidən sükan arxasına keçdi. – Mühərrik soyuyub, ancaq indi, bəlkə, bir az qıza.

Onun qara silueti ev yaran oğru kimi ehtiyatla lövhə üzərinə əyildi, ayağı akselatora toxundu. Lazım idi ki, mühərrik dərhal işə düşsün və o, işə düşdü. Atam yenidən qılgıcımı bərpa elədi və maşın nəriləyib canlandı. Mən minnətdarlıq hissi ilə gözlərimi yumdum və indi yerimizdən tərənəcəyimizi gözləyərək geriye söykəndim.

Ancaq tərənəmirdik. Alçaq, fasiləli cırıltı səsi arxadan, mənim düşündüyümə görə, maşının dəfn bürosu sahibinə məxsus olduğu vaxtlarda meyit daşınan yerindən gəlirdi. Atamın qara silueti bir-birinin dalınca bütün sürətləri işə saldı; ancaq maşın hər dəfə həmin alçaq cırıltılı səsle cavab verirdi və yerindən tərənəmirdi. Atam özünə inanmayıb hər sürəti ikinci dəfə yoxladı. Mühərrik guruldadı, ancaq maşın hərəkət eləmədi. Quduz, get-gedə artan gurultu fabrikin divarlarına dəyib əks-səda verirdi və mən qorxurdum ki, səs-küyə uzaq bardan adamlar tökülüb gələlər.

Atam əllərini sükanın üstünə qoydu və başını da əlləri üstünə əydi. Əvvəllər ancaq anam belə eləyirdi. Söz-söh-

bətin qızğın çağında, yaxud ümitsiz olduğu vaxtlar o, əllərini masanın üstünə, başını da əlləri üstünə qoyardı: mən qorxardım – hirsənsəydi, bundan yaxşı idi, çünki hirsələndə sifəti görünürdü.

– Ata?

O, cavab vermədi. Fənər onun toxunma papağını tər-pən-məz parıltılara bürümüşdü, Vermeyerin tablosunda çörək belə çəkilməmişdi.

– Necə bilirsən, nə məsələdir?

Və bu zaman ağılıma gəldi ki, onun “tutma”larından biridir və maşının özünü izahedilməz aparması, əslində, yalnız onun özünün hansısa sınıq-salxaqlığının əks-sədası idi. Mən artıq ona toxunmaq istəyirdim – hərçənd ki, əslində (ümumiyyətlə), ona heç vaxt əl vurmamışdım – ancaq o, bu zaman başını qaldırdı və onun kələ-kötür, qırıq-qırıq, amma bununla belə yenə də uşağabənzər sifətində təbəs-süməoxşar nəsə göründü.

– Bax bütün ömrüm boyu başıma belə işlər gəlir, – dedi. – Heyif ki, səni də qarışdırdım. Bu lənətəgəlmış maşının yerindən niyə tər-pən-mədiyini başa düşə bilmirəm. Yəqin ki, bizim üzgüçülük komandamızın qalib gələ bilməməsi səbəbindən.

O yenə dövrüyyəni artırdı və aşağı, dizləri arasına, qoşulma pedalına baxaraq onu sıxmağa və buraxmağa başladı.

– Eşidirsən, orada – arxada necə xırçıldayır? – soruşdum.

Atam başını qaldırdı və güldü.

– Yazıq uşaq, – dedi, – gərək sənın atan qalib olaydı, ancaq bəxtinə uğursuzun biri düşüb. Gedək. Və mən bundan sonra bu zibil qalağını görməsəm, yaxşıdır.

O, maşından çıxdı və qapını elə bərkədən çırpdı ki, az qaldı şüşələr düşsün. Tər-pən-məyən təkərlər üstündəki qara ban yelləndi, sonra isə kağız kimi nazik kölgəni ataraq, sanki, qələbə çalmış kimi özündənrazı halda donub-qaldı.

– Bax buna görə də mən bu fermaya köçmək istəmədim, – dedi, – o saat avtomobilin qulu olursan. Yeganə istədiyim şey – hər yerə öz iki ayağım üstündə çatmaq imkanına malik olmaqdır, mənım idealım – öz dəfnimə piyada getməkdir. Ayaqları satmaq – ömrü satmaqdır.

Biz vağzalyanı dayanacaqdan keçdik və sola, Bunt-stritdəki “Esso” yanacaqoldurma məntəqəsinə tərəf döndük. Nasosların yanı qaranlıq idi, ancaq dənizə köşkdə tutqun-qızılı işıq yanıb-sönürdü; atam pəncərəyə baxdı və onu taqquidatdı. İçəridə yaşıl metal altlıq üstünə səliqəsiz halda yığılmış maşın təkərləri və nömrələnmiş ehtiyat hissələri dolmuş yeşillər qalaqlanmışdı. Koka-kola satmaq üçün iri hündür avtomat ucadan səslənir, silkələnir və təzədən sakitləşirdi, sanki, kimsə içəridə azadlığa çıxmaqdan ötrü sonuncu ümitsiz səylərini göstərirdi. Divardakı firma elektrik saati 9.06-nı göstərirdi; saniyə əqrəbi bütöv bir dövrə vurmuşdu, bizə hələ gözləyirdik. Atam pəncərəni bir də taqquidatdı və yenə cavab gəlmədi. Orada, içəridə yalnız tək-cə saniyə əqrəbi hərəkət eləyirdi.

Mən dedim:

– Deyəsən, yeddinci küçədəki bütün gecəni açıq olur.

Atam soruşdu:

– Sən necəsən, oğlan? Cəhənnəm buna deyirlər. Anaya zəng vurmaq lazımdır.

Və biz Bunt-stritlə bir az da, dəmir yolunu keçib kəpic evlər cərgəsi boyunca, sonra isə artıq bu gecə vaxtı çox da gedib-gəliş olmayan Çayzer-stritdən keçib Yeddinci küçə ilə, doğrudan da, açıq olan böyük qaraja tərəf getdik. Onun aralanmış ağ ağız elə bilirdin gecənin qaranlığını içirdi. İçəridə boz kombinezonlu və kəşik barmaqlı – o da kombinezonda – iki adam vedrədən sabunlu isti su tökərək avtomobili yuyurdular. Sürətlə işləyirdilər, çünki suyun metal üstündə donmaq təhlükəsi vardı. Qarajın bir tərəfi küçəyə çıxırdı, digəri isə mağazadakı kimi dayanmış maşınlar arasında itirdi. Telefon köşkünə oxşar, ancaq bir az böyük, yaxud tramvay dayanacağındakı sənişinlər üçün kiçik pavilyon kimi köşk – beləsinin biri hələ Elidə qalmışdı – elə bil, qarajın ürəyi idi. Onun qapısı ağızda “Ehtiyatlı olun: pilləkən”, trafaret yazılı beton meydançada əynində smokinq, boynunda ağ şərf, hər saniyə siferblatı qolunun iç tərəfinə bağladığı platin saata baxan adam dayanmışdı. Onun hərəkətləri elə qırıq-qırıq və yeknəsəq idi ki, mən birinci dəfə təsadüfən ona baxanda onu insan boyunda olan mexaniki reklam kimi qəbul eləmişdim. Yuduqları maşın, boz-mirvari “linkoln”, yəqin, onun idi. Atam onun

qarşısında dayandı və mən gördüm ki, bu adamın boz-mirvari gözləri onun içindən harasa baxır.

Atam köşmə yaxınlaşıb qapını açdı. Mən qeyri-iradi olaraq onun dalınca girməli idim. Orada enlikürək bir adam işgüzar görkəmlə kağızları eşələyirdi. Bunu ayaq üstə eləyirdi; yanındakı kreslo dirsəkliyinə kimi kağızla örtülmüşdü. O, bir əlilə eyni vaxtda siqareti və vərəqtikəni tutmuşdu, o biri ilə isə dodaqlarını marçıldadaraq kağızları gözdən keçirirdi.

Atam dedi:

– Üzr istəyirəm, dostum.

Müdür cavab verdi:

– Bircə dəqiqə, qoy qurtarım, yaxşı?

Və acıqlı halda əlindəki göy rəngli kağızı sıxaraq bizim yanımızdan sivişib qapıya keçdi. Qayıdana kimi bir dəqiqədən xeyli çox keçdi.

Mən vaxtı qısaltmaq və açıqlandığımı gizlətməkdən ötrü “Kivani” klubunun Olton bölməsi tərəfindən qurulmuş saqqız avtomatına xırda pul atdım. Nadir priz aldım – qara kürəcik. Mən biyan kökünü sevirdim. Atam da sevirdi. Biz Nyu-Yorkda olarkən Alma bibi mənə demişdi ki, Passeyikdəki qonşu uşaqları atamı çubuqla açıqlandırirdilər, çünki o həmişə biyan çubuğu sorurdu.

– İstəyirsən? – ona təklif elədim.

– Allah uzaq eləsin, – dedi, elə bil, ona zəhər təklif eləmişdim. – Sağ ol, Piter, lazım deyil, yoxsa mən tamam dişsiz qalaram.

Və darısqal köşkdə oyan-buyana elə vurnuxmağa başladı ki, heç təsvir eləyə bilmirəm – gah yol xəritələri qalaqlarına tərəf, gah ehtiyat hissələrinin nömrəsi olan cədvələ tərəf, gah da əynində yalnız iti çəhrayı qulaqlı xizək papağı, ayağında ağ xəzli çəkmələri, dalında da yumşaq quyruqlu qız şəkli olan təqvimə tərəf dönürdü. Qızın arxası şuxluqla bizə tərəf çevrilmişdi. Atam köksünü ötürdü və divara qısıldı; smokinqli adam diksindi və çevrilib baxdı. Kombinezonlu iki adam “linkoln”a girdi və pəncərələri anlar qaynaşan kimi dairəvi şəkildə silirdilər. Atamın ziyilli əlləri məqsədsiz halda qəzetlərlə dolu masanı əlləşdirir, gözləri isə rəisi axtarırdı. Mən onun masanın üstündəki hansısa qayda-qanunu pozacağından qorxub birdən kəskin şəkildə dedim:

– Ata, özünü ələ al.

– Əsəblərim korlanıb, oğlum, – o bərkdən dedi. – Nəyi-sə dağıtmaq istəyirəm. Yallah-hazırdır. Axı vaxt gözləmir. Qeyri-iradi olaraq ölümünü xatırlayırsan.

– Sakit ol, – dedim. – Bu papağını da çıxart. Yəqin, o, səni dilənçi bildi.

Elə bil, atam məni eşitmirdi, o tamamilə uymuşdu. Gözləri saralmışdı, onun gözlərində bu kəhrəba parıltısı olanda anam elə olurdu ki, qışqırırdı. O, mənə, suda batan adama baxan kimi baxırdı və gözləri qeyri-reallıqla gülümsəyirdi. Qurumuş dodaqları tərpendi.

– Heç nə mənim vecimə deyil, – dedi, – ancaq axı sən də mənim əlimdə qalıbsan.

– Məndən ötrü narahat olma, – mən kəskin şəkildə hay verdim, hərçənd ki, düzünü desəm, sement döşəmə dəhşətli dərəcədə soyuq idi və mən bunu dar çəkmələrimin altlığından hiss eləyirdim.

Mən gözlərimə inanmırdım, ancaq rəis axır ki, qayıtdı və atamı ədəblə dinlədi. O, alçaqboylu, enlikürək, hər yanağında üç, ya dörd paralel qırış vardı – başını və çiyinlərini necə tutmasından bu adamın haçansa pis idmançı olmadığı hiss olunurdu. İndi o zəifləmişdi, iş onu üzmüşdü. Dazlaşan başında onun rəhmsizliklə sığalladığı, sanki, bu yolla özünün diqqətini bir nöqtəyə yönəltməyə məcbur eləmək istədiyi çaltəhər saç koması vardı. Onun soyadı – Rouds – iri narıncı hərflərlə qəhvəyi kombinezonunun cibinə toxunmuşdu. O, kəsik-kəsik, tənənfəs dedi:

– Bu, mənim xoşuma gəlmir. Əgər mühərrik işləyirsə, ancaq maşın getmirsə, deməli, transmissiyaya, yaxud kardan valına nəşə olub. Bu yalnız mühərrik olsaydı, – o, “mükərrik” dedi və mənə elə gəldi ki, bu söz, elə bil, nəşə tamamilə başqa, həssas, canlı və gözəl mənə bildirir, mən ora cip göndərərdim, belə isə heç bilmirəm neyləyim. Qoşqu – yük maşını çağırışa gedib – Doqquzuncu şosədə qəza var. Sizin daimi qarajınız var? – O, vurğunu birinci hecaya salaraq “karaj” kimi tələffüz elədi.

– Bizə Olincerdə El Hammelin yanında xidmət göstəriblər, – atam dedi.

– İstəsəniz, sizin maşınla səhər tezdən məşğul olaram, – mister Rouds dedi. – Ancaq o vaxta kimi heç nə eləyə

bilmərəm, bu iki nəfər – o, smokinqli adamın timsah dərisindən olan pulqabı ilə ritmik olaraq ovcuna vurduğu vaxt, xırda zəmşə balıqlarla “linkoln” un parıldayan boz dərisini silən adamları göstərdi, – saat onda işlərini qurtarırlar, yalnız mən və çağırışla Doqquzuncu şoseyə gedən iki nəfər qalır. Belə ki, siz, yəqin, öz Olincer, qarajınıza zəng vurmağa macal taparsınız və onlar da səhər tezdən məşğul olurlar.

Atam dedi:

– Deməli, sizin nüfuzlu fikrinizə görə, bu gün heç nə eləmək olmaz?

– Hə, əgər siz dediyiniz kimi, yaxşı olan cəhət azdırsa, – mister Rouds təsdiq elədi.

– Orada, arxada nəşə cırıldayır, – dedim, – sanki, iki-dişli çarx bir-birindən yapışıb.

Mister Rouds gözlərini döyərək mənə baxdı və öz telini sığalladı.

– Ehtimal ki, kardan valına nəşə olub. Eləsə, maşını çökəyə qoymaq və bütün arxa körpüsünü sökmək lazım gələcək. Siz uzaqda yaşayırsınız?

– Şeytanın qulağının dibində, Fayrtaunun o tərəfində, – atam cavab verdi.

Mister Rouds köksünü ötürdü:

– Nə olar?! Çox təəssüf, ancaq heç cür kömək eləyə bilmirəm.

Parıldayan səthində əksolunmanın bütöv bir kosmosu sovrulub qalxan uzun, al-qırmızı “byük” küçədən qaraja soxuldu və fit verdi, səs bütün aşağı beton mağaranı doldurdu və mister Rouds daha bizi dinləmədi.

Atam tələsik dedi:

– Üzr istəməyə gərək yoxdur, mister. Siz fikrinizi açıq ifadə elədiniz, bu işə insanın insana eləyə biləcəyi ən böyük yaxşılıqdır.

Ancaq biz təzədən qaranlıq küçəyə çıxanda o, mənə dedi:

– Bu zavallı, Allah bilir, nə çərənləyirdi, Piter. Mən özüm ömrüm boyu fırlaqla məşğul olmuşam, məni aldada bilməzsən. O, necə deyərlər, cəfəngiyat danışıq. Təəccüblənirəm, o belə böyük qarajın rəisliyinə necə gəlib çıxıb, o heç özü özünü idarə eləyə bilmir. İxtiyarım olsaydı, mənim tez-tez elədiyim kimi hərəkət eləyərdim.

– Bəs indi hara gedək?

– Geriyə, maşının yanına.

– Axı o sınıqdır. Sən ki bilirsən.

– Bilirəm, ancaq nəşə inana bilmirəm. Elə bilirəm ki, o indi gedəcək. Ancaq ona dincəlməyə vaxt lazım idi.

– Axı onun təkə mühərriki donmayıb, işlək hissədə də nəşə xarab olub.

– Elə o da mənə bunu deyirdi, ancaq mən kütlüyümdən heç cür başa düşə bilmirəm.

– Ancaq tezliklə saat on olacaq. Bəlkə, anama zəng vuraq?

– O bizə nə kömək eləyəcək? Özümüz baş çıxartmalıyıq, oğlum. Uğursuzun qanı getdi.

– Ancaq mən bir şeyi bilirəm – əgər maşın bir saat bundan qabaq getməyibsə, indi də getməyəcək. Həm də üşüyürəm.

438

Nə qədər çalışdımsa, atama çata bilmirdim – o hey məndən bir addım qabaqda gedirdi. Yeddinci küçədə qaranlıq girişdən bir sərxoş səndələyə-səndələyə çıxıb dalımızca düşdü. Fikirləşirdim ki, bu, bizim səhərki sənişinimizdir, ancaq sərxoş boyca bir az balaca idi və daha çox sınıxmış halda idi. Onun pırtlaşıq saçları çirkli şirin tükü kimi qabarmış, başını nimba kimi əhatə eləyərək durmuşdu. O bütünlüklə cır-cındır içində idi, üstündən isə üzü üzülər görmüş paltonun boş qolları o, venzel cızdığı vaxt ətrafında yellənirdi. O, atamdan soruşdu:

– Oğlanı hara aparırsınız?

Atam büdrəyən, az qala, yıxılan sərxoşun bizə çatmasından ötrü addımlarını ehtiyatla yavaşıtıdı.

– Bağışlayın, mister. Siz nə dediniz? – soruşdu.

Sərxoş adam, səhnədə özü özünü seyr eləməkdən xoşlanan aktyor kimi, sözləri sərrast və məmnuniyyətlə tələffüz eləyirdi.

– Ha-ha-ha ...– o sakit, ancaq gurultulu səslə güldü. – İyrənc adamsınız, bax belə.

O, barmağını atamın lap burnunun ucunda silkələdi və barmaqları avtomobil şüşətəmizləyəni kimi yelləndi, özü isə bic-bic bizə baxırdı. O, bütünlüklə cırıq-sökük içində olduğu halda, şaxtaya baxmayaraq şən idi; sifəti yastı, bərk və parıltılı idi, xırda dişlərində buğda dənələri kimi istehza oturmuşdu.

Mənə müraciət elədi:

– Sənsə, oğlan, evə, ananın yanına qaç.

Dayanmaq lazım gəldi, çünki o, yolumuzu kəsmişdi.

– Bu, mənim oğlumdur, – atam dedi.

Sərxoş ona tərəf elə sürətlə döndü ki, bütün paltarları quş lələyi kimi yelləndi. Adama elə gəlirdi ki, o heç nə geyinməyib, sadəcə olaraq, əsgiyə – qat-qat tökülüb-itən müxtəlif cır-cındıra bürünüb; onun səsi də elə xırıltılı, zorla eşidiləcək qədər qəribə idi ki.

– Ütanmırsınız, yalan danışsınız? – o kədərli halda atama dedi. – Belə ciddi məsələdə necə yalan danışmaq olar? Uşağı evə, anasının yanına buraxın.

– Mən onu məhz ora aparmağa çalışıram, – atam dedi.

– Di gəl, lənətəgəlmiş maşın yerindən tərpənmək istəmir.

– Bu, mənim atamdır, – mən sərxoşun əl çəkəcəyinə ümid eləyərək dedim.

Ancaq o, tamam yaxın gəldi. Onun sifəti küçə fənerinin açıq-mavi işığında elə bilirdin qıpqırmızı köpük içərisindədir.

– Sən onu müdafiə eləmə. – O, saxta mehribanlıqla dedi. – O buna dəyməz. Sənə nə qədər pul verib? Ancaq dəxli yoxdur, nə qədər versə, azdır. Bax, özünə təzə oğlan tapacaq, səni isə qoca troyalı kimi küçəyə atacaq.

– Ata, gedək, – dedim; mən qorxurdum, həm də iliklərimə kimi donmuşdum. Gecə küləyi bu yanımdan vurub, o yanımdan çıxırdı.

Atam sərxoşu ötüb-keçmək istədi, ancaq o qolaylandı, onda atam da qolaylandı. Sərxoş geri çəkildi və az qaldı yıxılısın.

– Vur, – o, ağız qulağının dibinə gedərək dedi, yanaqları parıldadı. – Sənin ruhunu xilas eləmək istəyən adamı vur. Bəs sən ölümə hazırsanmı?

Atam donub qaldı və bu, tərpənməyən kinokadra oxşayırdı. Sərxoş adam təntənə içində təkrar elədi:

– *Sən ölümə hazırsanmı?*

O, bu arada mənim yanıma gəldi, belimdən tutub möhkəm-möhkəm özünə sıxdı. Onun ağızından biz, yüz yeddinci sinfə sərbəst məşğələ üçün gələndə yuxarı sinif şagirdlərinin kimya dərindən sonra o sinifdə olan kimi – qarışıq şirin-kükürd – üfunət iyi gəlirdi.

– Ax, – o, mənə dedi, – nə yaxşısan, istisən. Ancaq çox arıqsan – bir dəri, bir sümüksən. Yəni bu əclaf sənə heç nə vermir? Ey, – o, atama müraciət elədi, – bu nədir, qoca şorgöz, uşağı küçədən götürürsən, heç yedirtmir-sən də?

– Mən elə bilirdim ölümə hazırım, – atam dedi. – Ancaq indi əmin deyiləm ki, dünyada buna hazır olan adam tapıla. Heç doxsan doqquz yaşlı vərəmə, tripperə, sifilisə və diş ağrısına tutulmuş çinlinin belə ölümə hazır olduğu-na əmin deyiləm.

Sərxoşun barmaqları qabırğalarını əzirdi və mən onun əlindən çıxdım.

– Ata, *gedək!*

– Yox, Piter, – atam dedi, – bu centlmen ağlabatan söz deyir. Bəs siz özünü ölümə hazırsınız? – o, sərxoşdan soruşdu. – Necə düşünürsünüz?

440

Sərxoş gözlərini qıyıb göyərçin kimi sinəsini qabardaraq atamın uzun kölgəsinə tərəf hücum elədi və başını qal-dırıb aydın səslə dedi:

– Mən ölümə, səni və sənin kimiləri barmaqılıq arxa-sında oturduqları, kameranın açarını isə uzağa tulladıqları vaxt hazır olacağam. Sizin əlinizdən yazıq uşaqlara heç gecələr də dinclik yoxdur. – O çatılmış qaşlarının altından mənə baxdı və dedi: – Polis çağırım, oğlan? Ya bəlkə, bu qoca qarını gəbərdək, hə? – Və atamdan soruşdu: – Hə, nə deyirsən, şef? Nə qədər verirsiniz ki, polis sizi bu gül kimi uşaqla tutmasın?

O, ciyərinə hava yığdı, elə bil, qışqırmaq istəyirdi, ancaq şimala, sonsuzluğa gedən küçədə ins-cins yox idi, yalnız bir-birinin dalınca gələn, uzaqda isə tamamilə telefon dirəkləri ilə birləşən kərpic evlərin suvaqlı fasadları, Olton üçün adi olan məhəccərli artırmalar, bəzi yerlərində gül qoymaq üçün sement vaza olan beton pilləkənlər, bir də şəkildəki ağaclar. Səkillərdə maşınlar dayanmışdı, ancaq burada maşınlar gec-gec gedirdi, çünki buradan iki məhəllə aralı Essikin fabrikinin divarları küçəni kəsmişdi. Biz pivəbişirən zavodun uzunblok anbarının yanında dayanmışdıq, onun kələ-kötür yaşıl qapıları kip bağlanmışdı, tappılı ilə çırpılmışdı və bu tappılının səsi, elə bilirdin, havanı hələ də döyür. Sərxoş hər dəfə barmaqlarını bit silkən, yaxud dola-

şıq düşən sapı çırpın kimi tərpedərək atamın paltosunun yaxasını silkələməyə başladı.

– On dollar, – dedi. – On dollar və mən – lal-kar! – O, üç göyərmiş barmağını şişmiş bənövşəyi dodaqlarına sıxdı və sanki, nəfəsini uzun müddət saxlaya bilib-bilməyəcəyini yoxlayırmış kimi çəkmədi. Nəhayət, barmaqlarını çəkdi, şaxtalı buxarın yumşaq qırımını buraxdı, gülüm-sədi və dedi: – Deməli belə, on dollar verin, mən tərpedən dırnağa kimi sizin. – O mənə göz vurdu. – Hə, necədir, oğlan, danışdıq? Sənə nə qədər verəcək?

– O, mənim ata-a-amdır! – Mən hiddətlə qışqırdım. Atam ziyilli əllərini fənərin altında ovuşdururdu, o elə bir başa, ölü kimi görünürdü, elə bil, bircə an əvvəl onu ölüm-cülcəsinə doğramışdılar və indicə yerə yxılacaqdı.

– Beş dollar, – sərxoş qiyməti dərhal endirdi, – əldə ölən beşlik, – və cavab gözləmədən bir az da endi: – yaxşı, bir. Mənə içməyə andıra qalmış bir dollarlıq kağız verin ki, it kimi donub gəbərməyim. Hə, şef, cibini çıxart görüm. Mənsə əvəzində sizə heç bir sual verilməyən mehmanxananın yerini göstərim.

– Mənimçün mehmanxana tanış məsələdir, – atam dedi. – Böhran vaxtı köhnə uçuq-sökük “Oziris” bağlanana kimi orada gecə portyesi işləmişəm. Oradakı taxtabitilər fahişələr kimi kök idi. Siz, yəqin ki, “Oziris”i xatırlamırsınız?

Sərxoş gülümsəmirdi.

– Mən özüm İstondanam, – dedi.

Və mən təəccüblə gördüm ki, o, atamdan xeyli cavan-dır; əslinə qalsa, o da mənim kimi yeniyetmə idi.

Atam cibini eşələdi, xırda pulları yığışdırdı və cavan oğlana verdi.

– Dostum, sizə bir az da çox verərdim, ancaq, düzü, daha yoxumdur. Bu, mənim sonuncu otuz beş sentimdir. Mən məktəb müəllimiyəm, bizə isə fabrikdəkindən az pul verirlər. Ancaq sizinlə söhbət eləmək mənə çox xoş idi. İcazə verin, əlinizi sıxım. – Və sıxdı. – Siz mənim fikirlərimi aydınlaşdırdınız.

Sonra o çevrildi, bizim gəldiyimiz yerə tərəf, geriye getdi və mən onun dalınca tələsdim. Ulduz işığından və bütün bu axmaqlıqdan mənə elə gəlirdi ki, dərim şəffaflaşmış, onu bütün istədiklərimiz və əldə eləyə bilmədiklə-

rimiz bu hala salmışdı: qara maşın, evimiz, orada, bizdən uzaqda, yəqin, özünə yer tapa bilməyən anam ki, bağı çatlayır. İndi biz üzüküləyə gedirdik və soyuğun şəffaf maskası sifətimi döyəcəyirdi. Arxada sərxoş dayanmadan, qartal fırtınaya hayqıran kimi qışqırırdı:

– Ay bərəkallah, ay bərəkallah!

– Hara gedirik? – soruşdum.

– Mehmanxanaya, – atam cavab verdi. – Bu adam mənim başıma ağıl qoydu. Sənə isinmək lazımdır. Sən mənim fəxrim və sevincimsən, oğlum! Xəzinəni qorumaq gərəkdir. Sən hökmən yatmalısən.

– Anama zəng vurmaq lazımdır, – dedim.

– Haqlısən, – o razılaşdı. – Haqlısən.

Və bunu iki dəfə təkrar eləyəndə mən nəyə görəse fikirləşdim ki, bunu eləməyəcək – zəng vurmayacaq.

442

Biz sol tərəfə – Uayzer-stritə döndük. Buradakı neon işıqları seli, elə bilirdin havanı isidib. Pəncərələrin birində adamların necə sosiska qızartdıqları görünürdü. İşıq ötübkəçənlərin fiqurlarını əridirdi, onlar çiyinlərini donqarlaşdırıb sifətlərini gizlədərək axırdılar. Ancaq yenə də bunlar adamlardı və artıq bircə onların mövcud olmaları, elə bilirdim məni xoşbəxtlikdən gümrəhləndirirdi, mənə də həyat vəd eləyirdi. Atam mənim əvvəllər heç vaxt fikir vermədiyim dar giriş qapısına tərəf döndü. Altı pillə yuxarı, ikilaylı ucqar qapı arxasında isə gözlənilməz, hündür meydançada masa, lift qəfəsi, iri pilləkən, bir neçə sürtülmüş, əzik və basılıb sındırılmış söykənəcəkli stul. Solda gül dibçəklərindən yaradılmış arakəsməyə oxşar nəsə, onun arxasında adam və bir-birinə dəyən təmkinli şüşə cingiltisi... sanki, giriş qapısında zəng səslənir. Oradakı qorxu da yalnız uşaq vaxtı, bazar günləri məni Monninin yarırestoran, yarıuniversitet mağına kağız vedrədə dəniz ilbizi – istirdiyyə almağa göndərdikləri vaxt iylədiyim kimi idi. Monni bütöv qara sviterli hündürboy fleqmatik alman idi, onun müəssisəsi tramvay yolunun yaxınlığında suvaqlı daş evdə yerləşirdi, şəhərsə o vaxtlar Tilden adlanırdı. Qapı açılarda zəng səslənirdi, bağlananda da həmçinin. Tapılmayan şirni və tütünlə dolu qaranlıq piştaxtalar bir cərgədə uzanırdı və burada da üstünə şəffaf süfrə salınmış kvadrat masalar şama müştəri gözləyirdi. Stullarda qocalar oturdular, özlüyümdə

güman eləyirdim ki, qoxunu da onlar özləri ilə gətirirlər. Oradan çeynənən tütün, çəkmə dərisi, ağacla tozlandırılmış yetişmiş meyvə və ən başlıcası – ilbiz iyi gəlirdi; mən yuxarı qıraqları bazar gününün nahar yeməyindəki salfetka kimi sənətkarlıqla qatlanmış sürüşkən kağız vedrəni evə apararkən, sanki, Monnidən havanın bir hissəsini qoparırdım; mənə elə gəlirdi ki, arxamca axşamın mavi toranında yüngül qaranlıq şeyf kimi ilbizlərin qoxusu sərilir və tinin arxasındakı ağaclar, evlər də onun içində batırlar. Və budur, indi həmin qoxu təzədən gəlir.

Papiros kağızı kimi nazik dəri və barmaq oynaqları artrit nəticəsində şişib əyilmiş qozbel portye, oxuduğu “Kolyers”i yerə qoydu, qırıq-qırıq sifətini qaldırdı, pulqabısını çıxarıb vəsiqəsini göstərən və onun Corc U.Kolduell, Olincer məktəbinin müəllimi olduğunu, mənimsə onun oğlu Piter olduğumu, maşınımızın Essikin fabrikinin yanında sındığını, özümüzünsə uzaqda, Fayrtaunun o tərəfində yaşadığımızı və bizə otaq gərək olduğunu, pulumuzun isə yoxluğunu izah eləyən atamı dinlədi. Başımda hündür qırmızı divar ucaldı, mən onun yanında uzanmağa və ağlamağa hazır idim.

Qozbel vəsiqəni əli ilə itələdi və dedi:

– Canım, mən sizi tanıyıram. Qardaşımın qızı sizdə oxuyur, Qloriya Devis. O, mister Kolduell haqqında həmişə hörmətlə danışır.

– Qloriya yaxşı qızıdır, – atam pərt halda dedi.

– Amma anası deyir dəcəldir.

– Mən bunu hiss eləməmişəm.

– Oğlanları da yaman sevir.

– Mənim yanımda həmişə özünü əsl ledi kimi aparıb.

Qozbel döndü və taxta nömrəli açarı götürdü.

– Sizi üçüncü mərtəbədəki otağa aparım ki, bardan gələn səs-küy mane olmasın.

– Çox sağ olun, – atam dedi. – Çek yazım?

– Səhər yazarsınız, – qozbel təbəssümlə dilləndi və sifətindəki quru dəri parıldadı. (Elə bilirəm ki, sonuncu günlərimizi yaşamırıq.) Dünyanın axırı deyil ki!

O, bizi dar pilləkənlə apardı və parlaq məhəccərlər əlinin altında şümal-şümal xumarlananda hədəqədən çıxmış pişiyin beli kimi qabanırdı. Pilləkən liftin çəpərlənmiş

şaxtasını dolaşırdı və hər meydançada gözlərimiz qarşısında bəzi yerlərində xalça döşənmiş dəhlizlər açılırdı. Sonra biz dəhlizlərdən biri ilə getdik və addımlarımız xalça olmayan yerlərdə taxta döşəmədə bərkdən eşidilirdi. Dəhlizin qurtaracağında, istilik batareyasının arxasında Uayzer-skverə çıxan pəncərənin ağzında qozbel açarı dəliyə saldı, qapını açdı. Budur, biz məqsədimizə: bütün axsamı heç nə bilmədən bu ikiqarpayılı, pəncərəli, ikidolablı və abajursuz asma lampalı otağa yaxınlaşırıdıq. Qozbel işığı yandırdı. Atam onun əlini sıxdı və dedi:

– Siz centlmen və müdriksiniz. Biz susamışdıq, siz bu susuzluğu söndürdünüz.

Qozbel əyilmiş əllərini yellədi.

– Vanna otağı, bax, o qapının arxasındadır, – dedi. – Orada təmiz stəkan da olmalıdır.

– Mən demək istəyirdim ki, siz mehriban samaritanlısınız, – atam davam eləyirdi, – yazıq uşaq tamam əldən düşüb.

– Eybi yoxdur, dözərəm, – mən etiraz elədim.

Portye çıxanda isə mən daha əsəbiləşmiş halda atamdan soruşdum:

– Bu daldabucaq yerin adı nədir?

– “Nyu-yorklu”, – o cavab verdi. – Həqiqi köhnə taxtabit yuvasıdır, düzdür?

Bu, mənə qara nankorluq kimi göründü və mən dərhal digər tərəfə keçdim.

– Sağ ol de ki, mehriban qoca bizi içəri buraxdı, axı bizim cibimizdə bir sentimiz də yoxdur.

– Heç vaxt bilmirsən sənin həqiqi dostun kimdir, – atam dedi. – Başımı verərəm ki, bu yaramaz Devis bilsə ki mənə xeyri dəyib, bütün gecəni onu qara basar.

– Bəs pulumuz niyə yoxdur? – soruşdum.

– Mən bu sualı əlli ildir özümə verirəm. Ən pisi də odur ki, sabah çek yazmaq lazım gələcək, bu isə aldatma olaq, çünki bankda mənim adıma cəmi iyirmi iki sent var.

– Bəs əməkhaqqı? Axı artıq ayın ortasıdır.

– İş belə getsə, mən onun heç üzünü belə görməyəcəyəm, – atam dedi. – Məktəb şurasında Zimmermanın rəyini oxuyanda onlar hələ məndən əlavə pul tutacaqlar.

– Əşi, kimdir o rəyləri oxuyan? – mən soyunub-soyunmayacağımı bilmədiyimdən acıqlanıb donquldandım. Ona

ləkəmi göstərmək istəmirdim, çünki bu, məni həmişə kədərləndirirdi. Ancaq hər halda, axı o, mənim atam idi və mən gödəkcəmi laxlayan, məftillə bərkidilmiş masadan asaraq qırmızı köynəyimin yaxasını açmağa başladım. O geri çevrildi və qapının dəstəyindən yapışdı.

– Hə, tərənmək lazımdır, – dedi.

– Hara belə? Axır bir dincələydin də.

– Anaya zəng vurmaq və maşını bağlamaq lazımdır. Sənsə uzan, Piter. Bu gün səni sübhədən qaldırıblar. Mənə həmişə səni oyatmaq ağır gəlir, özüm dörd yaşından doyunca yatmamışam. Yatırsan? Bəlkə, maşından dərsliklərini gətirir, dərslərini öyrənəsən?

– Lazım deyil.

O, mənə elə baxırdı, elə bil, üzr istəmək, tövbə eləmək, yaxud da nəsə təklif eləmək istəyirdi: bizim bir-birimizə çoxdan deməyimiz lazım olan belə sözlər vardı – mən onları bilmirdim, ancaq inanırdım ki, atam bilir.

Ancaq o yalnız:

– Ümidvaram ki, yatacaqsan. Axı sənin əsəblərin qaydasındadır, daha sən yaşda olarkən mənimki kimi deyil, – dedi.

O, qapını səbirsiz halda, rəzinin taxtanı cızacağı qədər dartıb çölə çıxdı.

Boş otağın divarları – adamı, özünü sonsuz sayda təsəvvür elədiyi kimi göstərən güzgüdür. Və tək qaldığım vaxt birdən məni həyəcan bürüdü, sanki, parlaq məşhur və gözəl insanlar cəmiyyətinə düşmüşdüm. Mən yeganə pəncərəyə yaxınlaşdım və Kayzer-skverin parıldayan xaosuna baxdım. Bu, labirint idi, bütün şəhərlərdən avtomobil faralarının işığının axıb gəldiyi şlüz, göl idi. Uayzer-strit iki məhəllə boyunca şərq ştatları içində ən geniş küçə idi; Konrad Uayzer özü on səkkizinci əsrdə şəhəri geniş, işıqlı və azad şəkildə planlaşdıraraq buraya dirəklər vurmuşdu. İndi burada, sanki, düz mənim pəncərəmin altınacan qalxan gölün tünd-qırmızı suyu kimi faraların işıqları yayılırdı. Mağaza və barların pərdələri yaşıl və qırmızı otlarla onun sahillərincən uzanıb gedirdi. Foyun, Olton univermağının yanında vitrinlər kvadrat ulduzlar kimi altı cərgədə sayrışırdı, əlavə olaraq onlar onun iki növündən hazırlanmış: aşağıdan, lampaların parlaq işıqla yandığı yerdə –

buğdadan, yuxarıda, daha qaranlıq tonlu yerlərdəsə arpa, yaxud çovdardan olan peçenyeyə oxşayırdı. Qarşıda, evlərin çardaqları üzərində, yuxarıda göz vuran və aramla, üç davamlı alışmada dimdiyinə qanadında işıqsaçan biskvit yaxınlaşdırən böyük neon bayquş işıldayırdı. Onun pəncərələri altında rəngbərəng hərflərlə fasilələrlə:

“BAYQUŞ” BİSKVİTİ
dünyada ən yaxşı
“BAYQUŞ” BİSKVİTİ
dünyada ən yaxşı

yazılmışdı.

446

Bu reklam və daha xırda – ox, boru, yərfindiği, zanbaq – başqaları da, elə bil ki, havanın özündə əks olunurdu, meydanın üstündə mənim pəncərəm səviyyəsində yayılmış şəffaf səthdə sayrışırdı. Avtomobillər, işıqforlar, insanların titrək siluetləri mənim üçün gözümə təpdiyim gözəl içkiyə qarışırdı və onun buxarında gələcəyi görürdüm. Şəhər. Budur o, şəhər: mənim tənha dayandığım otağın divarlarında reklamların işığı titrəşirdi. Mən pəncərədən çəkilməkə görə, ancaq özü görünməyən halda soyunmağımda davam eləyirdim və toxunduğum qasnaqlar altında zərif, gülmüşü məhsulun gizləndiyi kobud, xal-xal yarpaqlar kimi idi. Mən təkə trusuda burulğanın kənarında dayanmışdım; yalın ayaqlarımın izləri qamışların arasındakı lehmədə həkk olunmuşdu; Oltonun özü artıq gecə gölündə çimirdi. Nəm işıqlar nahamar pəncərə şüşəsində sınırdı. Bilinməyən və qadağan edilmiş hisslər məni külək kimi vurdu və mən birdən özümü kərgədan kimi hiss elədim.

Olton genişlənirdi. Onun əlləri – ağ küçə işıqları – çaya tərəf uzanırdı. İşıldayan saçlar gölün səthində səpələnmişdi. Hiss eləyirdim ki, varlığım böyüyür, hələ ki sevən-sevilən, görünən və görünən mən, özüm-özümü, şəhəri və gələcəyi bir neçə qüdrətli qucaqla mənimsəyirdim və bu anlarda həqiqətən hər şeyin mərkəzində oldum, zamana qalib gəldim. Mən təntənə eləyirdim. Ancaq mənim içərimdən şəhər sarsılmaz, sərbəst keçib-gedərək pəncərənin arxasında yaşayır və sayrışırdı, mən isə içərim boşalmış halda alçaqcasına kiçilirdim. Tələsik, – sanki, kiçik bədənim özümə yığmasam, tamamilə yox olacaq – bir ovuc əriyən

kristal kimi mələfəni təzədən üstümə çəkdim və divarın lap dibindəki yatağa uzandım; soyuq mələfə mərmər yarpaqlar kimi tərpendi və mən özümü torpağın anbarında itibatmış quru toxum bildim. *İlahi, kömək ol, mənə kömək ol, anamı, atamı, babamı saxla və mənə yuxu göndər.*

Mələfə qızan vaxt mən insan boyuna çatdım və tədricən mürgü döyərək təzədən irilik hissi kimi həm canlı, həm də cansızlar birdən mənim bütün hüceyrələrimi dəlib keçdi və indi özümə çeçələ barmağında kainatdakı bütün qalaktikaların yerləşdiyi nəhəng kimi göründüyümü duyurdum. Bu hiss özünə təkcə məkanı yox, həm də zamanı tabe eləyirdi; dedikləri kimi sadə, mənim üçün əbədiyyət qədər uzun çəkən “bir dəqiqə keçdi”; yataqdan qalxdığım, al-qırmızı köynəyimi geydiyim, anama ayağımla toxunduğum, iti donmuş metal tor üstündən tumarladığım və bir stəkan portağal şirəsi içdiyim vaxtdan keçdi. Bu mənzərələr gözlərim qarşısından ulduzlu vadilərdəki dumanda həkk olunmuş foto kimi keçirdi, sonra isə onların içərisində Loren Bekkel və Doris Dey üzə çıxırdı, onların sifətləri mənə gündəlik həyatın bərk təbəqəsinə qayıtmağa kömək eləyirdilər. Mən detalları dərk eləməyə başladım; sifətimin bir neçə futluğunda səslərin uzaq küyü, stulun çıçlarına dolanmış məftil divardakı işığın adamı səsbirləşdirən parıltıları. Yataqdan qalxdım, pərdəni endirdim və yenidən uzandım. Bura mənim Fayrtaundakı otağımla müqayisədə necə isti idi. Anam yadıma düşdü və ilk dəfə hiss elədim ki, ondan ötrü darıxıram; mən sıyığın tanış qoxusunu ciyərlərimə çəkmək və onun mətbəxdə necə əlləşdiyinə baxıb özümü unutmaq istəyirdim. Onu görəndə hökmən deyəcəyəm ki, fermaya niyə belə can atdığını indi anlayıram və onu günahlandırırıram. Babama da daha çox hörmət eləmək, ona qulaq asmaq lazımdır, çünki... çünki... axı onun son günləridir.

Mənə elə gəlirdi ki, atam otağa məhz bu an girmişdi – ola bilsin yatmışammış. Hiss eləyirdim ki, dodaqlarım şişib, yalın ayaqlarım uzanmış və yumşalmışdı, sanki, sümüksüzdü. Onun iri qaranlıq silueti aşağı çəkilmiş pərdədən keçərək küncdəki divarda uzanan narıncı zolağı kəsdi. Mən onun masanın üstünə dərsliklərimi necə qoyduğunu eşidirdim.

– Yatırsan, Piter?

– Yox. Harada idin?

– Anana və El Hammelə zəng vurdum. Anan tapşırırdı sənə deyim ki, heç nədən narahat olmayasan, El isə səhər tezdən məşinimizin dalınca yük məşini göndərəcək. O güman eləyir ki, kardan valı sınıb, söz verdi ki, əvəz eləmək üçün yenisini tapsın.

– Özünü necə hiss eləyirsən?

– Gözəl. Mən burada, vestibüldə gözəl bir insanla danışmışdım, o bütün şərq ştatlarını gəzir, reklam radioverilişlərini necə qaydaya salmaq haqqında iri mağazalarla və kompaniyalarla məsləhətləşmələr aparır, ildə təmiz iyirmi min qazanır və iki ay da istirahət eləyir. Ona başa saldım ki, məhz belə yaradıcı iş səni maraqlandırır, o dedi ki, səninlə həvəslə tanış olar. İstədim qalxıb səni çağırım, ancaq qorxdum, dedim, yəqin, şirin yatıbsan.

– Yox, sağ ol, – dedim.

Onun silueti işıq zolağına sərilərək pencəyini, qalstukunu, köynəyini çıxarana qədər var-gəl eləyirdi.

O güldü.

– Deməli, cəhənnəm olsun, hə?

– Hə, yəqin, bu ən doğru olar. Belə adam bir sentə adamın boğazını üzər. Mənə həyatda belə adamlarla iş görmək çox qişmət olub. Onlar özlərini yaman ağıllı bilirlər.

Nəhayət, o uzandı, mələfələri xışıldatmaq qurtardı, sakitlik çökdü, sonra isə dedi:

– Sən, Piter, öz qocandan ötrü narahat olma. Təvəkkül Allaha.

– Mən heç hazırlaşmıram da, – deyə cavab verdim.
– Gecən xeyrə qalsın.

Yenə sakitlik, sonra isə qəflətən dedi:

– Bizim baba deyən kimi, yuxun şirin olsun.

Və babam haqqında bu xatırlamadan mən birdən özümü yad otaqda evdəki kimi, hiss elədim, yuxuya getdim, hərçənd ki, dəhlizdə hansısa qadın qəh-qəhə çəkirdi, bütün mərtəbələrdə qapılar çırpılırdı.

Mənim yuxum hərdənbir gəlirdisə də sakit, möhkəm yatdım. Oyananda yalnız ucsuz-bucaqsız kimya laboratoriyalarını xatırlayırdım, orada məktəbimizin yüz yeddinci sinfindən, sanki, güzgüdə əks olunmuş kimi kolbalar, sınaq boruları və bunzen qorelkalı yığılmışdı. Masanın

üstündə balaca şüşə kuzə vardı, nənəm beləsində alma povidlası saxlayırdı. Şüşə bulanıq idi. Mən kuzəni götürdüm, qulağımı ona tutdum və sakit səs eşitdim, eşitməni yoxlayan həkim rəqəmləri saydığı kimi, aydın olan bu səs də güclə eşidiləcək, ancaq apaydın təkrar eləyirdi: “Mən ölmək istəyirəm. Mən ölmək istəyirəm”.

Atam artıq qalxmış və geyinmişdi. O, pərdəni qaldırdı və boz səhərin içərilərinə sürünmüş şəhərə baxaraq pəncərənin ağzında dayanmışdı. Səma tutqun idi, buludlar iri bulkalar kimi şəhərin kərpic üfütü üzərindən asılmışdı. Atam Oltonun ruhunu duymaq üçün pəncərəni açdı, hava artıq dünənki kimi deyildi: o yumşalmışdı, daha həyəcanlı, daha ehtiyatlı olmuşdu. Nəsə bizim üstümüzə gəlirdi.

Aşağıda, dünənki portyenin yerində başqa, daha cavan adamdı, bu, artıq gülümsəmirdi və qəddini düzəldib öz masası arxasında dayanmışdı.

– Bu nədir, yaşlı centlmen artıq dəyişildi? – atam soruşdu.

– Gülməli əhvalat baş verib, – təzə portye dodağı belə qaçmadan dedi. – Gecə Çarlı uzun yaşamağı əmr elədi.

– Necə? Ona nə olub?

– Bilmirəm. Deyirlər hadisə, təxminən, saat ikidə baş verib. Mənsə yalnız səkkizdən işə çıxmalıydım. O qalxıb, ayaqyoluna gedib, yıxılıb ölüb. Yəqin, ürəyi imiş. “Təcili yardım” gəlmişdi, eşitməmisiniz?

– Deməli, həyəcan siqnalı mənim dostuma görə ulayırımı? Heç inanmaq olmur. O, bizimlə əsl xristian kimi rəftar elədi.

– Mən onu az tanıyırdım.

Portye yalnız uzun-uzadı izahdan sonra üz-gözünü tursudub çeki götürməyə razılaşdı.

Atamla ciblərimizi çevirdik və xırda səyyar restoranda səhər yeməyinə çatan xırda pulları topladıq. Pulqabımda özümün bir dollarım vardı, ancaq onu bəd ayaqda qoruyub saxlamağı qərara alıb susdum. Restoranın piştaxtası arxasında qaşqabaqlı, yuxusuz fəhlələr toplaşmışdılar. Mən yüngülləşərək gördüm ki, mətbəxdə əlləşən bizim dünənki sərnəşinimiz deyil. Mən qaxac ətlə oladi sifariş verdim və uzun aylar ərzində ilk dəfə ləzzətlə qəhvəaltı etdim. Atam südlə buğda yarması götürdü. Bir neçə qaşiq uddu

və boşqabı itələdi. O, saata baxdı, saat 7.25-i göstərirdi. O, gəyirməsini boğdu; sifəti ağardı, gözləri hədəqəsindən çıxdı. Gördü ki, mən ona narahatlıqla baxıram, dedi:

– Özüm bilirəm. Şeytana oxşayıram. Məktəbdə qazanxanada üzümü qıraxaram. Heller mənə ülgüc verər.

Üzünün bir gün ərzində artan tükü səhər şaxtası kimi onun yanaqlarını və çənəsini bozumlu rənglə örtmüşdü.

Biz restorandan çıxdıq və cənub tərəfə getdik, ora ki, yuxarısında neon borulardan düzəldilmiş bayquş yanıbsönürdü. Hava istiləşmişdi, şəffaf qış dumanı nəm asfaltı yalayır. Biz Beşinci küçə ilə Uayzer-stritin tinində tramvaya mindik. Vaqonda həsir oturacaqlar şəhərdə pırıldayırdı, içəri isti və demək olar ki, boş idi. Bu tərəfə az adam gedirdi – şəhər hamını özünə çəkirdi. Olton seyrəlirdi; evlərin müntəzəm sıx cərgələri buz əriyən zamandakı çay kimi sınırdı; uzaq yamac yuxarıdan solğun yaşıllıqla örtülmüşdü, aşağıdakı isə təzə, sanki, pastellə çəkilmiş evciklər yapılırdı. Biz uzun eniş keçib-getdik, üstündə iri gips stəkanı gözoxşayan dondurmasatan köşkü görünüb yox oldu. Orada isə artıq rəngli kərpicli Olincer evləri başlayırdı. Solda məktəbin ərazisi göründü, sonra isə narıncı-qırmızı binanın özü, qazanxananın hündür borusu göyü mil kimi dəlib keçirdi. Biz Hammelin qarajının yanında düşdük. Bizim “büyük” hələ orada deyildi. Bu gün gecikməmişdik; maşınlar indi indi dayanacaqlara sürünürdülər. Çəhray avtobus bütün sürətilə xəndəyə tərəf döndü və birdən dayandı; uzaqdan parlaq, rəngbərəng, quşdan böyük görünməyən şagirdlərin onun qapılarından cüt-cüt pırıldayıb çıxdılar.

Biz atamla məktəbyanı çəmənliliy Hammelin qarajından ayıran küçədə getdiyimiz vaxt daş döşəmədə yüngülvari külək qopdu və bizdən qabaqda gücləndi. Çoxdan solmuş, ölü kəpənək qanadları kimi sınıq yarpaqlar, mavi konfet kağızları, zibil, toz, xəndək otları xışiltı ilə gözlərimiz qarşısında bərkidir və bu hərəkətdə hansısa görünməyən varlığın cizgiləri bilinirdi. O, xəndəkdən-xəndəyə atılırdı və onun xışiltılı nəfəsindən qulağıma mənasız sözlər dəyirdi; mən özümdən asılı olmadan dayanmaq istəyi hiss elədim, atam isə hey gedirdi. Onun şalvarını külək yellədir, topuğumu nəsə soyuq bir şey yaladı və mən gözlərimi yumdum. Boylanıb baxdığım vaxt isə külək artıq yox olmuşdu.

Məktəbin yanında ayrıldıq. Mən başqa şagirdlərlə birlikdə qaydaya görə şüşə divarın yanında gözləməli idim. Atam içəri girdi və toxunma göy papağını çıxartdığı vaxt yala oxşar tüklü başını dik tutub uzun dəhlizlə addımladı, onun dabanları parıldayan taxtada ucadan taqqıldayırdı. O, get-gedə daha da balacalaşırdı və uzaq qapının yanında kölgə, onun içinə soxulduğu işığın fonunda zorla görünürdü. Qapı açıldı, o gözdən itdi. Mən başdan-başa qan-tər içində idim və qorxu ürəyimi sıxıb ağrıdırdı.

V

CORC U.KOLDUELL,
MÜƏLLİM, ƏLLİ YAŞ

Mister Kolduell 1896-cı il dekabrın 21-də Nyu-Yorkda, Staten adasında anadan olmuşdur. Onun atası möhtərəm Con Uesli Kolduell Prinстон Universitetinin və Nyu-York ilahiyat seminariyasının müdavimi olmuşdur. O, seminariyanın divarları arasından çıxarkən presviterian ruhanisi həyat yolunu seçmiş və öz əcdadları kimi beşinci nəsilə həmin məzhəbə qulluq etmişdir. Onun arvadı qızlıq soyadı Fillis Hartorn, əslən cənubdan, Tennessi ştatı, Naşvill əyalətindən olmuşdur. O, həyat yoldaşına təkcə öz gözəlliyini və hörmətini yox, həm də ən yaxşı cənub ailələrindəki qadınlara çox xas olan möminlik fəaliyyətini də bəxş etmişdir. Təriqət üzvlərinin sonsuz sayda çoxluğu ona həqiqi etiqad və xristian mətinliyi nümunəsinə görə borcludur; onun əri faciəvi şəkildə, erkən yaşda – qırx doqquz yaşında, özgə mehrab qarşısında ən ülvi xidmətə çağırıldığı vaxt, qadın uzun sürən xəstəliyinin ağır ilində onu – ərini kilsədə əvəz etmişdir və bazar günləri özü kafedraya çıxmışdır.

Allah ər-arvadlara iki uşaq əta eləmişdir, onlardan kiçiyi Corc olub. 1900-cü ilin martında, Corcun üç yaşı olanda, onun atası Staten adasındakı öz prixodunu buraxmışdır, çünki Passeyikdə, Nyu-York ştatı, Qrouv-stritlə Passeyik-avenyunun kəsişməsində Birinci presviterian kilsəsinə dəvət almışdır, – yaxın keçmişdə yenidən qurulmuş və genişləndirilmiş, sarı mərmərdən olan bu möhtəşəm bina indi də durur. Burada iyirmi il ərzində Corc Kolduellin taleyinə, ona müraciət olunmuş kilsə adamlarına cavab

olaraq, öz biliyinin, iti ağılnın və sarsılmaz iradəsinin işığını vermək yazılmışdı.

Corc Kolduell öz yeniyetməliyini elə buradaca, bir vaxtlar Akvakanonk adlanan Passeyikdə, o vaxtlar kənd gözəllikləri hələ güclü inkişaf eləyən sənayeni kölgədə qoya bilməyən çay kənarındaki kiçik sakit şəhərdə keçirmişdir.

Bu kiçik şəhərdə indi də təkcə dost qazanmağı deyil, onları saxlamağı da bacaran şən oğlanı, gözəl idmançını çoxları xatırlayır. Onu, çox ehtimal ki, qeyri-adi dərəcədə anıqlığına görə Çubuq çağırırdılar. O, atasının yolu ilə gedərək, mücərrəd biliklərə erkən maraq göstərmişdir, hərçənd sonralar bu adama çox xas olan məzəli təvəzükarlıqla demişdir ki, onun arzularının həddi aptekçi imiş. Xoşbəxtlikdən, Olincer gəncliyinin bütöv bir nəslə üçün onun taleyi başqa cür gətirdi.

452

Mister Kolduellin gəncliyi atasının vaxtsız vəfatı və Amerikanın Birinci dünya müharibəsinə qoşulması ilə pozulmuşdur. Anadangəlmə və təbii vətənpərvərlik onu 1917-ci ilin axırında yetmiş səkkizinci diviziyanın qərargah dəstəsinə qəbul olmağa vadar etmişdir və o, Fort-Diksdə, ordu düşərgələrində tüğyan edən influents epidemiyası vaxtı, az qala, ölmüşdü. O, 2414792 nömrəsi ilə xidmətini davam etdirmək üçün Avropaya getməyə hazırlaşır, ancaq bu vaxt sülh bağlanır; bu, adi əməkçi müəllim nümunəvi prixod adamı, qabaqcıl vətəndaş, oğul, ər və ata kimi sərvətini artırmalı olan Corc Kolduellin doğma ölkəsini, az qala, tərk edəcəyi yeganə haldır.

Corc Kolduell tərxis olunduqdan sonra anasının yeganə dayağı olmuşdur – bacısı ərə getmişdi – və xeyli peşə dəyişmişdir: əldə gəzdirərək ensiklopediya ticarəti eləmiş, Atlantik-sitidə ekskursiya avtobusunun sürücüsü, Patterson AMX idman klubunda məşqçi, Nyu-York – Saskuehann xəttində və Qərb xəttində ocaqçı, hətta mehmanxanada dəhliz gözetçisi və restoranda qabyuyan olmuşdur. 1920-ci ildə Filadelfiya yaxınlığındakı Leykdə kollecə qəbul olunmuş və müstəqil, heç bir maddi köməklik olmadan 1924-cü ildə oranı kimya ixtisası üzrə fərqlənmə diplomu ilə bitirmişdir. O, bütün fənlərin öhdəsindən layiqincə gələrək təhsilini işlə əlaqələndirə bilmiş və bundan başqa, təhsil haqqının yarısını ödəyən idman cəmiyyətinin təqa-

üdüne layiq görülmüşdür. O, üç il tələbə futbol komandasının qapısını əvəzsiz olaraq qoruyaraq cəmi on yeddi dəfə idman meydanını sınımış burunla, iki dəfə dizindən aldığı ciddi zədə ilə və hərəsi bir dəfə olmaqla baldır sümüyünün çatlaması və körpücük sümüyünün çatlaması ilə tərk eləmişdir. Orada, mənzərəli tələbə şəhərciyində palıd çəməliyində leni-lenape¹ (özlərinin dedikləri kimi, “birinci adamlar”) bir vaxtlar müqəddəs saydıqları suları bərq vuran gölün sahilində Olton dairəsindən, Fayrtaundan olan Hessi Kramerı sevmişdir. 1926-cı ildə onlar Merilend ştatı, Heygerstaun şəhərində evlənmişlər və sonrakı beş ili bir çox şərq ştatlarında, eləcə də Ohayo və qərbi Virciniyada olmuşlar, çünki Corc “Bell” telefon və teleqraf kompaniyasında xətt montyoru vəzifəsini almışdır.

Necə deyərlər, şər deməsən – xeyir gəlməz. 1931-ci ildə vətənin taleyi yenə Kolduellin şəxsi taleyinə təsir etmişdir. Birləşmiş Ştatlara hücum çəkmiş iqtisadi sarsıntılar nəticəsində Kolduell qorxudan deyil, vicdanı ilə xidmət elədiyi sənaye nəhənginin ödəmə cədvəli siyahısından xaric edilmişdir. O, onun məsuliyyətinin ağırlığını tezliklə artırmağa hazırlaşan arvadı ilə yenicə doğulmuş insan varlığına həyat verərək, arvadının Olincerdəki valideynlərinin yanına köçmüşlər, orada Kramer bir neçə il bundan əvvəl indi doktor Potterə məxsus olan Byükänen Rouddakı gözəl ağ evi almışdır. 1933-cü ilin payızında mister Kolduell Olinçer orta məktəbində müəllimliyi – ömrünün sonuna kimi aparmalı olacağı vəzifəsini qəbul etmişdir.

Onun peşəkar görkəmini necə təsvir etmək lazımdır? Fənni bitkin şəkildə bilmə, özünün çox da istedadlı olmayan kolleqalarına tükənməz məhəbbət, parlaq müqayisələr tapmaq və onu həyati misallarla canlandıraraq təzə, gözəlilməz formada tədris materialında təqdim etmək, qeyri-adi qabiliyyət, təbii hazırcavablıq, xatırlamaq mümkün olmayan aktyorluq bacarığı, öz pedaqoji ustalığını mün-təzəm olaraq təkmilləşdirməyə məcbur eləyən narahat və hər şeylə maraqlanan xarakter – onun vəzifələrinin nata-mam siyahısı budur. Və yəqin ki, keçmiş şagirdlərinin yad-daşlarında (bu sətirlərin müəllifi də onların sırasına mən-subdur) onun nadir təmənnəsizliyi, onun bütün ömrü

¹ Leni-lenape – Delavar hindu qəbiləsi

boyu öz sağlamlığına və layiqli istirahətinə etina etmədən bəşəriyyət haqqında fasiləsiz qayğısı. Mister Kolduellin yanında oxumaq – yüksəkliklərə qanad çalmaq demək idi. Və bəzən müəllimlə sinif arasındakı məsafə duyğusu itirilirdisə də – onların qarşılıqlı qovuşmaları bu qədər tam və ayrılmaz idi – onun “sözün tam mənasında insan” olması¹ hissi heç vaxt itmirdi.

454

Dərs proqramının ciddi yükü ilə bərabər, üstəlik – bütün şanlı üzgüçülər komandasının məşqçisi vəzifəsi, bütün futbol, basketbol, yüngül atletika və beysbol yarışlarına biletlərin paylanması, eləcə də rabitəçilər dərəcəsinə rəhbərliklə – mister Kolduell öz üzərində ictimai fəaliyyətin nəhəng yükünü daşımışdır. O, “İtələyənlər” Olincer klubunun katibi, boyskautların on ikinci qrupunun məsləhətçisi, şəhər parkının yaradılması haqqında təkliflərin realizə edilməsi üzrə komitə üzvü, “Şirlər” klubunun vitse-prezidenti və kor uşaqların xeyrinə elektrik lampalarının illik satışı üzrə klub komissiyasının sədri olmuşdur. O, sonuncu müharibə vaxtı məhəllə özünümüdafiəsinin rəisi olmuş və Qələbə işinə böyük töhfəsini vermişdir. O, anadangəlmə respublikaçılar partiyası üçün etdiyi kimi lüteran kilsəsi üçün də çox şeylər etmişdir. O uzun illər Olincerdəki xilaskar lüteran məbədinin “doğma yuva”sında starosta olmuş, mənzərəli kənd evinə köçərəkən isə tezliklə Fayrtaun yevangelist-lüteran kilsəsinin başçısı və kilsə şurasının üzvü olmuşdur. Biz burada bu məqalənin xarakterinə görə bunların vasitəsilə onun əvvəllər Olincerdə gəzib yad olunarkən özünün şəhərin vətəndaşlıq və qardaşlıq tellərilə möhkəm bağlılığını, sonsuz naməlum xeyriyyə əməllərini və xoş məramlarının təzahürlərini yada salmaya bilmirik.

O, Nyu-York ştatı, Troya şəhərində yaşayan bacısı Alma Terrionu, eləcə də Fayrtaunda yaşayan qayınatasını, arvadını və oğlunu qoyub getmişdir.

VI

Mən qayaya mıxlanmış halda uzanmışdım və yanıma çox adam gəlirdi. Birinci olaraq atamın həmkarı və dostu, saçında beysbol dəbilqəsinin izləri qalmış mister Filips gəldi.

¹ Hamletin sözləri

O, diqqəti cəlb eləyərək əlini qaldırdı və onun fikrincə, mən-də zəkani inkişaf etdirən oyun oynamağa məcbur elədi.

– Dördün üstünə iki gəl, – o, sürətlə deyirdi, – vur üçə, çıx altı, böl ikiyə, üstə gəl dörd – neçə eləyər?

– Beş – mən gopladım, ona görə ki, onun dodaqlarının necə yeyin tərpendiyinə baxarkən hesabı itirmişdim.

– Yox, on, – o, səliqə ilə daranmış başını məzəmmətlə bulayaraq dedi. Hər şeydə qeyri-adi dərəcədə səliqəli idi və heç bir yanlışlığa dözüümü yox idi.

– Altı böl üçə, – dedi, – üstə gəl on, vur üçə, üstəgəl dörd, bol dördə, neçə eləyər?

– Bilmirəm, – mən yazıq-yazıq dedim. Köynəyim dərimi od kimi yandırır.

– On, – o, rezin kimi dartılmış dodaqlarını kədərlə büzərək dedi: – Ancaq keçək öz işimizə. – O, ictimai elmlərdən dərs deyirdi. – Trümenin kabinet üzvlərini say. Sizə birinci həfləri yadda saxlamağı necə öyrətdiyimi xatırla.

– A – Din Açıson dövlət katibi, – dedim və daha heç kimi yadıma sala bilmədim. – Ancaq, mister Filips, qulaq asın, axı siz onun dostusunuz, mənə deyin, – yalvarırdım, – məgər belə olarmı? Bəs ruhlar hara çəkilirlər?

– T, – o cavab verdi. – Tanatos, ölüm iblisi ölümləri aparır. Hə, dostum. İki plyus üç, ürəkli ol, ürəkli ol!

O cəld kənara tullandı, əyildi və tez nəyisə tutdu. Özü-nə sıxdı, yavaş-yavaş döndü və yuxarı – havaya atdı. Bu, voleybol topu idi və mənim arxamda dağların zirvələri birdən uğuldadı.

Mən irəli atıldım, istədim torun o tərəfindəki topu alım, ancaq biləklərim buz və mis zəncirlə zəncirlənmişdi. Topun qarğıdalı süpürgəsinə oxşayan gözləri və saçı peyda oldu. Deyfendorfun sifəti mənə sıx yaxınlaşdı, onun üfunət iyi verən nəfəsini hiss elədim. O, əllərini elə tutmuşdu ki, ovucları arasında kiçik, rombaoxşar işıq zolağı qalmışdı.

– Başa düşürsən, onlara sənin, bax, burada olmağın lazımdır, – dedi. – Onlar hamısı belədir, onlara yalnız bu lazımdır, irəli-geri.

– Axı bu, heyvanlıqdır, – dedim.

– Əlbəttə, iyərncdir, – o razılaşdı. – Ancaq neylə-yəsən?! İrəli-geri, irəli-geri, başqa heç nə, Piter, onları öpmək, qucaqlamaq, onlara hər cür gözəl sözlər demək

– hamısı xeyirsizdir, onlar üçün qazdan su almaq kimi bir şeydir. Belə eləmək lazım gəlir.

O, karandaşı ağızında sıxdı və sifətini ovuclarına tərəf aşağı salaraq bunun necə edildiyini göstərdi, – karandaş onun vəhşi dişlərindən pozanı çöldə qalmaqla görünürdü. Və ona dörd gözlə baxdığım bu an mənim üçün dünyada bu sifətdən başqa heç nə mövcud deyildi. O, qəddini düzəltdi, əllərini açdı və sol ovcundakı iki balaca yumşaq yumru balışı sığalladı.

– Ancaq əgər onun ayaqları çox yoğundursa, – dedi, – heç canını qurtara bilməzsən, başa düşdün?

– Deyəsən, hə, – dedim. Mən qırmızı köynəyimin tamam sürtüldüyü yeri yaman qaşımaq istəyirdim.

– Yəni arıqlardan çox da acığın gəlməsin, – Deyfendorf məni xəbərdar elədi və onun sifətinin ciddi, diqqətli olduğunu görmək istəmirdim. Çünki bilirdim – atama onun bu cəhəti xoş gəlirdi. – Məsələn, Qloriya Devis kimi arığı, yaxud hündür, qayışbaldır missis Hammeli götürək, – başa düşürsən, beləsilə özünü sərbəst hiss eləyirsən... Eşidirsən, Piter?

– Nədir ki? Başqa nə istəyirsən?

– İstəyirsən onların ehtiraslı olub-olmamalarını sənə öyrədim?

– İstəyirəm. Əlbəttə, istəyirəm.

– Bura bax. Venera təpəciyi. O nə qədər böyük olsa, onlarda həmin məsələ də böyük olur.

– Nə böyük olur?

– Özünü axmaqlığa vurma. – O, mənim böyrümə elə vurdu ki, ufuldadım. – Sonra da, de, ha, niyə şalvarının düymə yerində həmişə sarı ləkə olur?

O qəhqəhə çəkdi və mən arxamda bu qəhqəhənin Qafqaz dağlarında əks-səda verdiyini hiss elədim, elə bil, dağlar bir-birini dəsmalla vurur, üstlərindəki gümüşü örtüyü silkirdilər.

Sonra isə bütünlüklə hindu kimi rənglənmiş, sifəti əbəs yerə axıdılmış göz yaşlarından bulanmış şəhərimiz yanıma gəldi.

– Hə, sən ki bizi xatırlayırsan, – dedim. – Biz tramvay yolu boyunca gəzirdik və mən həmişə geri qalmayım deyə tələsirdim.

– Xatırlayıram? – O özünü itirmiş halda əlini yanağına çəkdi və barmağını yaş gilə buladı. – Bu qədər adam...

– Kolduellər, – dedim. – Corc və Piter. O, məktəb müəllimi idi, müharibə qurtaranda isə Sem dayını təsvir eləyirdi və əvvəllər tramvaylar gedən yerdə, yanğınsöndürmə qüləsinin yanındakı paradda ön sırada gedirdi.

– Burada biri vardı, – o, xatırlamağa çalışaraq dedi və göz qapaqları lunatiklərdə olduğu kimi səyridi, – belə kök...

– Yox, canım, arıq və hündür.

– Siz hamınız, – o, gözlənilməz təəssüflə dedi, – düşüncünüzü ki, əgər burada bir neçə il yaşayıblarsa, mən borcluyam, mən... Siz minlərləsiniz. Minlərlə olublar və olacaqlar... Əvvəlcə “ilk adamlar”. Sonra vallyialılar, kvakerlər, Talpexoken-Vellidən almanlar... Hamı da istəyir ki, mən onları xatırlayım. Mənimlə yaddaşım zəifdir, – və bu etirafdan sonra onun sifəti qəfil təbəssümdən qırıq-qırıq oldu, bu təbəssüm onun yanaqlarındakı torpaq rəngli ləkələri elə işıqlandırdı ki, bu an mən hətta bu zəifliyi də sevdim. – Və mən qocaldıqca, məni nə qədər çox genişləndirdikcə, Şeyl-hilldə küçələr, Olton tərəfdən yeni məhəllələr tikdikcə, o qədər az... xatırlayıram. Çox şeyə qarşı laqeyd oluram.

– O, “Şirlər” klubunda üzv idi, – mən xatırlatdım, – ancaq onu heç vaxt prezident seçmədilər. Bir də şəhər parkının qurulması komitəsində. Həmişə yaxşı işlər görüb. Küçədə veyllənməyi sevirdi və tez-tez Hammelin qarajında, bax, o küncdəki qarajda olurdu.

Gözlərini yumdu və sifəti də göz qapaqları kimi uzandı, sanki, nazik pərdə çəkilməmiş kimi damar-damar, ölən adam kimi hissiz oldu. Bəzi yerlərdə rəngin qurumamış boyası işarırdı.

– Hammelin döngəsini nə vaxt düzəldiblər? – o, dodağının altında donquldandı. – Orada dülgər emalatxanası və bir korun yaşadığı daxma vardı, o, müharibədə, qaz hücumu vaxtı kor olmuşdu. Ancaq bax budur, görürəm küçə ilə adam gedir. Cibindən korlanmış əlləri çıxıb...

– Bu, mənim atamdır! – qışqırdım.

O incik halda başını buladı və yavaş-yavaş gözlərini qaldırdı.

– Yox, – dedi, – orada heç kim yoxdur. Bu, sadəcə olaraq, ağac kölgəsidir. – O qımışdı, cibindən qanadlı ağcaqayın toxumu çıxartdı, onu ustalıqla baş barmağının dirnaqları ilə parçaladı və uşaq vaxtı elədiyimiz kimi burnuna yapışdırdı, – balaca, yaşıl buynuz alındı. Bu, sarı rənglə boyanmış üzündə pis görünürdü və o, birinci dəfə düz mənə baxdı. Gözləri neft, yaxud peyin çürüntüsü kimi qara idi. – Başa düşürsən, – o, tam aydın tələffüz elədi, – siz çıxıb getdiniz. Getmək lazım deyildi.

– Mənim günahım yoxdur, hamısını eləyən anamdı...

Zəng vuruldu. Səhər yeməyinin vaxtı idi, ancaq mənə yemək gətirməmişdilər. Mən Conni Dedmenlə üzbəüz oturmuşdum və bizimlə daha iki nəfər vardı. Conni kartları payladı. Mən onları qaldıra bilmədiyimdən o, hər birini tez sifətim bərabərinə gətirdi və mən gördüm ki, bunlar adi kartlar deyil. Adi kartlar və xallar əvəzinə onlarda tutqun şəkillər vardı.

458

Tuz ♦ : ağdərilili qadın, artıq gənc deyil, stulda çılpaq oturub və gülümsəyir.

Valet ♥ : ağdərilili qadın və zənci qarşılıqlı məhəbbət aktı zamanı.

Onluq ♣ : dörd nəfər kvadrat şəklində uzanıblar, qadınlar kişilərlə növbə ilə – bir zənci kişi, qalanları ağdərilili.

Kartlar ucuz idi, dözülməz dərəcədə pis çap olunmuşdu və buna görə də mənim səbirsiz halda görmək istədiyim bəzi təfsilatlar zorla seçilirdi.

Mən pərtliyimi gizlətməkdən ötrü laqeyd halda soruşdum:

– Bunları haradan tapıbsan?

– Oltonda, tütün dükanından, – Conni dedi. – Ancaq bilmək lazımdır kimdən soruşasan.

– Doğrudanmı, əlli iki kartın hamısı belədir? Əcəbdir.

– Bundan başqa hamısı, – o dedi və mənə qaratoxmaq tuzu göstərdi. Bu ən adi qaratoxmaq tuz idi.

– Heyif!

– Onu baş-ayaq çevirəndə, başqa məsələ, – dedi, indi tuz yoğun qara dəstəkli almaya oxşayırdı.

Mən heyrətimdən çaşıb qalmışdım.

– O biriləri göstər, – xahiş elədim.

Conni bic gözlərilə mənə baxdı və onun yumşaq tükli yanaqları qızardı.

– Dayan, müəllim oğlu, – dedi. – Buna pul vermək lazımdır. Mən özüm pul vermişəm.

– Axı mənim pulum yoxdur. Bu gün mehmanxanada gecələmişik və atam portyeyə çek verməli olub.

– Yalan deyirsən, səndə bir dollar var. Onu qoca axmaqdan gizlədibsən. Dal cibindəki pulqabında bir dolların var.

– Ancaq mənim əlim ona çatmır, zəncirlənib.

– Nə olar, – dedi, – onda özün kart al. Boş yerə lovğalanmaq lazım deyil.

Və o kart dəstini ot kimi yamyaşıl, qəşəng, kobud yunlu parçadan olan köynəyinin cibinə soxdu. Yuxarı qaldırdığı yaxalığı peysərindəki yalanmış saçlarını sürtürdü.

Mən pulqabını çıxartmağa çalışdım; keyimş çiyinlərim zoqquldayırdı; sanki, kürəyim qayaya qaynaq edilmişdi. Penni – o, mənim yanımda idi və ondan zorla duyulan bakirəlik qoxusu gəlirdi – pulqabını çıxarmağa çalışaraq sifətini yanağıma sıxmışdı.

– Burax, Penni, – ona dedim. – Dəyməz. Pul lazım olar, çünki biz bu gün basketbol oyunundan qabaq şəhərdə çörək yeməliyik.

– Bəs siz niyə fermaya köçdünüz? – qız dedi. – Buna görə bu qədər narahatlıq olur.

– Doğrudan, – mən dedim, – amma indi biz rahatca bir yerdə oluruq.

– Ancaq sən bundan heç vaxt istifadə eləməyibsən, – dedi.

– Bir dəfə istifadə eləmişəm, – özümü müdafiə üçün dedim və qızardım.

– İt apararı olsun, Piter, al bax, – Conni ah çəkib dedi. – Sonra demə xəsisəm.

O, kart dəstini qarışdırdı və mənə yenidən qırmızıtoxmaq valeti göstərdi. Şəkil xoşuma gəldi – tam bitkinlik və simmetriya, bədənin sürəkli burulğanı, sifətlər qadının ağı kök yanaqları və uzun saçları ilə örtülüb. Ancaq kağız vərəqində qara karandaşla çəkilmiş xətdə olduğu kimi partanın üstündəki silinmiş, çoxdan rənglənmiş inisiallar və imzalar görünür, bu şəkil məndə atamdan ötrü qüssəni və qorxunu yenidən canlandırır.

– Necə bilirsən, rentgen nə göstərəcək? – mən, sanki, bilmədən soruşdum.

O, çiyini çəkdi, nəyisə götür-qoy eləyib bağırdı və dedi:

– Şanslar bərabərdir. Belə də ola bilər, elə də.

– Aman Allah! – Penni qışqırdı və barmaqlarını dodağına sıxdı. – Mən ona dua eləməyi unutmuşam.

– Eybi yoxdur, – dedim. – Bu barədə düşünmə. Səndən xahiş elədiyimi yadımdan çıxart. Yalnız öz bifşteksindən mənə bir tikə ver. Balaca tikə.

Bütün siqaret tüstüsü düz mənim üzümə tərəf uçurdu; mən, sanki, hər nəfəs almağımla kükürd udurdum.

– Yavaş, – Penni dedi. – Belə getsə, mənim bütün səhər yeməyimi ötürərsən.

– Sən mənə elə yaxşı münasibət bəsləyirsən ki, – dedim.

– Niyə? – Mən bu sualı verirdim ki, ondan etiraf qopardım.

– İndi sizə hansı dərstdir? – Kecerayz iyrənc və boş səsilə soruşdu. O da bizimlə idi.

– Latin. Mənsə bu iyrənc dərsləyin heç arasını açmamışam. Haradan? Bütün gecəni atamla Oltonu ayaqdan salmışıq.

– Məhz buna görə də miss Applton sevinəcək, – Kecerayz dedi. O, mənim qabiliyyətimə paxıllıq eləyirdi.

– Hm, o Kolduellə, yəqin ki, hər şeyi bağışlar, – Penni dedi. O, hazır cavablıq eləmək istəyirdi, mənsə bunu sevmirdim, o elə ağıllı deyildi, bu da ona yaraşmırdı.

– Qəribə söz danışsan, – dedim. – Bu nə deməkdir?

– Bəs sən özün hiss eləməyibsən? – Onun yaşıl gözləri tamamilə dəyirmiləşdi. – Sənin atan və Ester hər vaxt dəhlizdə dilxoşluq eləyirlər. Qadının ondan ötrü ağılı başından çıxıb.

– Sənin başın xarab olub, – dedim. – Sadəcə olaraq, səndə seksual zəmində dəlilik var.

Mən zarafat eləmək istədim, ancaq qəribə işdir, o incidi:

– Deməli, sən heç nə görmürsən, hə, Piter? Öz dərinin içində zirehdəki kimi gizlənibsən və dünyada heç kimi görmürsən?

“Dəri” ... Mən bu sözdən diksindim; ancaq əmin idim ki, o, mənim dərim barəsində heç nə bilmir. Sifətim və əllərim təmiz idi, o isə bundan artıq heç nə görməmişdi. Mən iztirab çəkirdim, onun məhəbbətindən qorxurdum; axı əgər o, məni sevirsə, deməli, haçansa nəhayət biz yaxınlaşacağıq və mənim onun qarşısında bütün bədənimə göstərəcə-

yim vaxtın əzabverici anı gələcəkdir... *Məni bağışla*, birdən beynimdə bir səs taqıldadı: *bağışla, bağışla*.

Conni Dedmen ona heç kimin əhəmiyyət vermədiyindən incik halda – nəhayət balacalar, axır ki, yuxarı sinif şagirdinin onların səviyyəsinə düşməkdə olduğunu qiymətləndirməlidirlər, – öz abırsız dəstini daraqladı və iyərənc-iyərənc hırıldadı.

– Şəklə bax, gülməkdən ölərsən, – dedi. – Dörd mürdar, yəni qırmızıtoxmaq. Qadın öküzlə.

Maynor bizim masa tərəfə atıldı. Onun dazı hiddətlə parıldayırdı və bu hiddət körüklənən burun pərələrindən ətrafa yayılırdı.

– Rədd ol-III! Yığışdır! Bir də bu zibillə bura gəlməyi ağılına gətirmə.

Dedmen başını qaldırdı, uzun, geriyə qatlanmış kirpikli gözlərini döyərək məsum və gözləyici nəzərlə ona baxdı. Sonra dişlərini qıçayaraq astadan dedi:

– Yaxşısı budur, gedib öz at ətini doğra.

Miss Applton nəfəsini indicə dərmışdi – görünür, onun bura gəlib çıxması asan olmamışdı.

– Piter, tərçümə elə, – dedi, uzun və qısa saitləri qüsur-suz şəkildə tələffüz eləyərək oxudu.

*Dixit, et avertens rosea cervice refulsit,
ambrosiae que comae divinum vertice odorem
spiravere, pedes vestis defluxit ad imos,
et vera incessu patuit dea¹.*

O, latın dilini bildirən bu cingiltili ifadəli sözləri yanaqlarında ülvi ağılıq, üz-gözünü bürüşdürərək, dodaqlarının kənarı sərt şəkildə aşağı düşərək, qaşları dartılaraq və tərənəmzə halda tələffüz eləyirdi. Fransız dili dərində isə onun sifəti tamam başqa cürdür: yanaqları alma kimi, qaşları oynayır, dodaqları büzümlü, ağızının kənarları həvəsle tərənir.

– O dedi... – mən başladım.

– Yalvardı. O belə yalvardı, – miss Applton səhvimi düzəltdi.

¹ O dönüb yalvardı, ənlikli gərdəni parıldadı; və ətirşah kimi hörükləri ilahi ruh saçdı; qaranlıqda paltar ayaqlarınacan xəfif-xəfif düşürdü; yerində ilahəlik açıq-aydın bilinirdi (Vergili, “Eneida”)

- O yalvardı və... və... qızardı.
 – Onun nəyi qızardı. Sifəti yox. Yalnız cervice.
 – O qızardı və özünün... e-e çəhrayı bədənini döndərib, – sinif güldü. Mən pərt oldum.
 – Yox. Cervice, cervice, gərdəni.
 – O yalvardı və gərdənini döndərdi...
 – Döndərəkən.
 – O yalvardı, dönərkən çəhrayı boynu parıladı.
 – Çox yaxşı.
 – Və... və... *coma, coma*-kom?
 – Saçları, Piter, saçları.
 – Və e... yenidən dönərkən... Burada *vertice* isimdir, *vertex, verticis*. Burulğan. Burulğan, girdab, saçın tacı, hansı saçın? Təyin haradadır?
 – Ətirşah kimi.
 – Düzdür, ətirşahoxşar, bu da mahiyyətə ölməz deməkdir. Ətirşah daha çox allahların yeməyi mənasını vermişdir və bu söz bizə qədər ən çox işlənən mənasında – şirin içki, nektar mənasında çatmışdır. Ancaq allahlar bundan başqa ətirşahdan – ambroziyadan, həm də ətir kimi faydalanmışlar. – Miss Applton allahlardan inamla, işi bilən adamlar kimi danışırdı.
 – Və onun burulğanı... pırtlaşıq...
 – *Tacı*, Piter. Allahların saçları heç vaxt pırtlaşıq olmur.
 – Və onun ambroziya kimi saçlarının tacı ilahi qoxu yayırdı.
 – Belə. Yaxşı. Ancaq qoxu yox, ətir desək, daha yaxşı olar. Qoxu çox kobud sözdür.
 – Onun bürüncəyi, libası... ilahi ətir...
 – Hə, onun düşən paltarları. Dianadan başqa bütün ilahələr sərbəst, sürüşüb əyindən düşən paltar geyirdilər. Ovçu ilahə Diana, əlbəttə, daha, ehtimal ki, ayağını topuğacan örtən tünd-yaşıl, yaxud qəhvəyi parçadan olan, mənim donum kimi münasib köynək geyirdi. Onun paltarları sürüşüb düşürdü...
 – Mən ad *imos*-u başa düşmürəm.
 – *İmos* – çox arxaik sözdür. Bu, *inferus* – aşağı sözünün üstünlük dərəcəsidir. *Ad imos* – lap aşağıya kimi. Burada hərfi mənə – onun lap ayaqlarınacan, bu da tərcümədə çox da ağıllı səslənmir. Söz emfaza üçün istifadə

olunub: şair sarsılıb. Bunu ifadə eləməkdən ötrü bir neçə variant tapmaq olar; belə deyək: “Paltarın onun lap ayağının üstünə düşdü”. Məna bitkindir. O, tamamilə çılpıqlaşmışdı. Davam elə, Piter. Vaxt itirmə.

- Aşağı, ayaqları üstünə və doğrudan da... açdı...
- Açıldı, çılpıqlaşdı, gözə dəydi, *vera* kimi. *Vera dea*.
- Həqiqi ilahə...
- Doğrudur. Bəs *incessu* cümlə ilə necə əlaqələnilib?
- Bilmirəm.

– Piter, bu, doğrudan da, təəssüf doğuran haldır. Axı sən kollecdə oxuyacaqsan. *Incessu* – “gedərkən”, “ayaq basarkən” deməkdir. O, yerişinə görə həqiqi ilahə idi. Burada yerşi dayanmaq manerası, üsul kimi başa düşmək lazımdır; dahilik – bir növ üsuldur. Şeirin misraları gözlənilmədən Eneyin üstünə tökülən şəfəqlə doludur. “*Ille ubi matrem agnovit*” – o, öz anasını tanıdı. Veneranı. Ambrosiya ətirli, buruq saçlı, axıb tökülən paltarlı, çəhrayı dərili Veneranı. Ancaq axı o yalnız Veneranın necə *avertens* elədiyini, necə döndüyünü və çıxıb getdiyini görür. Parçanın mənası ondadır ki, Venera döndüyü və çıxıb getdiyi vaxt o, Veneranı bütün gözəlliyilə görür, onun həqiqi möhtəşəmliyini görür, Veneranın ona yad olmadığını görür. Həyatda tez-tez belə olur. Məhəbbət həddindən artıq gec gəlir. Bunun dalınca təsirli misralar gəlir – o, Veneranın dalınca qışqırır: “Ah, sənə toxunmaq, səninlə səmimi danışmaq mənə niyə qismət olmadı?”

Müəllimənin yerində İris Osqud peyda oldu, qız ağlayırdı. Göz yaşları nəfis ağ ipəyin böyrü kimi yumşaq və hamar yanaqları ilə aşağı diyirlənirdi, axmaq heç onu silmirdi də. İris o səfeh qızlardandı ki, sinfimizdə diqqəti cəlb eləməyirdilər, ancaq bununla belə o, mənə yaxın olanda içimdə nəşə titrəyirdi. Onun dolu, şişman fiqurası mənə də dumanlı istək doğururdu; mən bunu boğmaqdan ötrü, adətən, zarafat eləyirdim, dilimə güc verirdim. Ancaq bu gün yorulub əldən düşmüşdüm, yalnız başımı onun balış kimi axmaqlığının üstünə qoymaq istəyirdim.

– Nəyə görə ağlayırsan, İris?

O, göz yaşları içərisində dilini sürüdü:

– O, mənim bluzkamı cırdı. İndi onu gərək atam. Anama nə deyəcəyəm?

Və mən gördüm ki, onun döşünün biri, maye gümüş kimi aşağı axaraq əslində çəhrayı, büzüşmüş düyməyəcən açılıb, gözümü ondan çəkə bilmirdim, qız elə köməksiz görünürdü ki...

– Qorxusu yoxdur, – mən xeyirxahlıqla dedim. – Sən mənə bax. Mənim köynəyim də tamamilə dağılıb gedib.

Və bu, doğru idi: mənim sinəmdə yalnız cır-cındır, bir də bəzi yerlərdə yapışmış qalmış qırmızı saplar qalmışdı. Mənim psoriazım hamının gözü qabağında idi. Növbə düzülmüşdü və onlar bir-birinin dalınca mənim yanımdan – Betti Cen Şilling, Fets Fraymoyer, Qloriya Devis, təbəssümünü gizlədən diabetik Billi Şupp – bütün sinif yoldaşlarını keçirdilər. Yəqin ki, avtobusda rastlaşmışdılar. Hər biri mənim qasnaqlarıma baxır və dinib-danışmadan çəkilirdi. Bəziləri kədərlə başlarını bulayırdı; bir qız dodaqlarını bir-birinə sıxıb üz-gözünü turşutdu, bəzilərinin gözləri şişmişdi, yaş idi. Külək yatmışdı, arxamdakı dağların zirvəsi susurdu. Mənim uzandığım qaya yumşalmışdı, sanki, onu pambıqla doldurmuşdular və mən çiçəklərin süni ətri hopmuş kimyəvi iy hiss eləyirdim...

Sonuncu olaraq Arni Uorner, buraxılış sinfinin nümayəndəsi, şagird şurasının sədri, futbol və beysbol komandalarının kapitanı yaxınlaşdı. Onun dərinə yerləşən gözləri, allahlardakı kimi qəşəng boynu və əzələli maili çiyinləri – yaş, indicə duşdan çıxmış – vardı. O, sinəmdəki qasnaqları nəzərdən keçirərək əyildi və qorxa-qorxa birinə şəhadət barmağı ilə toxundu.

– Oho, dostum, – dedi, – bu nədir səndə? Sifilis?

Mən başa salmağa çalışdım:

– Yox, bu, allergiyadır, qorxma, keçici deyil...

– Bəs sən həkimin yanında olubsan?

– İnanmzsan, ancaq həkimin özü...

– Qanayır? – soruşdu.

– Ancaq qaşığında, – mən onun qarşısında sürünməyə hazır vəziyyətdə mızıldandım ki, təkcə bağışlana bilim, – onu qaşımaq elə xoşdur ki, kitab oxuyanda, ya kinoda oturduğun vaxt...

– Hə, hə, – dedi. – Ömrümdə belə iyrenc şey görməmişəm. – O, qaşqabağını sallayıb, şəhadət barmağını sordu. – Bax mən sənə toxundum, indi mən də xəstələncəyəm. Mənə tez iynə vurun.

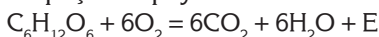
– Düz sözümdür, yalan deyirəmsə, yerə girim, bu yolu-xucu deyil..

– Gəl düzünü deyək, – o bildirdi və bu sözlərin necə axmaq – təntənəli səslənməsindən başa düşdüm ki, o, yəqin, şagird şurasının yaxşı sədridir, – başa düşmürəm, bununla səni məktəbə necə buraxırlar. Əgər bu sifilirdsə, onda tez ayaqyoluna...

Mən qışqırdım:

– Atam haradadır?

O qarşımda peyda oldu və lövhədə yazdı:

Bu sonuncu, yeddinci dərs idi. Biz yorulmuşduq. O, “E”ni dairəyə aldı və dedi:

– Enerji – həyatdır. “E” hərfi həyatı bildirir. Biz karbohidratı, oksigeni uduruq, onları sobada köhnə qəzetləri yandıran kimi yandırırıq və karbon qazı, su və enerji ayırıq. Bu proses qurtaran vaxt, – o, bərabərlik işarəsinin üstündən xətt çəkdi, – bu da qurtarır, – o, “E”ni iki dəfə xətləyir, – və sən, necə deyərlər, meyit olursan. İnsan kimyəvi maddələrin faydasız qalağına çevrilir.

– Bəs əks-proses məgər mümkün deyil? – soruşdum.

– Piter, bu suala görə sağ ol. Hə. Bərabərliyi tərsinə oxuyun və siz bitkilərdə baş verən fotosintezi alacaqsınız. Onlar bizim buraxdığımız rütubəti, karbon qazını və günəş enerjisini alır, əvəzində isə karbohidrat və oksigen yaradırlar, biz isə bitkini yeyirik və yenidən karbohidratı alırıq – beləcə, maddələr mübadiləsi baş verir. O, barmağını havada fırlatdı. – Dünyada hər şey fırlanır, onun dayanan vaxtını isə heç kim bilmir.

– Bəs enerji haradan alınır? – soruşdum.

– Bu çox maraqlı sualdır, – atam dedi. – Sənin işıqlı başın var, anan kimi, ümidvaram ki, mənim eybəcər xarici görkəməmi miras götürməyəcəksən. Fotosintez üçün zəruri olan enerji günəşin atom enerjisindən götürülür. Biz hər dəfə fikirləşdiyimiz, hərəkət elədiyimiz, yaxud nəfəs aldığımız vaxt qızılı günəş işığının hansısa hissəciyindən istifadə eləyirik. Beş milyard, yaxud buna yaxın ildən sonra, günəşin enerjisi qurtaran vaxt hamımız ölə biləcəyik.

– Bəs sən nəyə görə ölmək istəyirsən?

Onun sifətində indi qan yox idi; bizim aramızda birdən şəffaf pərdə yaranmışdı, atam başqa müstəvidə peyda oldu, məni eşitməsindən ötrü qışqırmalı olurdum. O yavaş-yavaş çevrildi, alnı şəffaf mühitdə əyildi və uzandı. Dodaqlar tərpendi və bir neçə saniyədən sonra qulağıma səs gəldi:

– Hə?

O, mənim ətrafıma baxırdı, sanki, məni tapa bilmirdi.

– Bizim yanımızdan getmə! – mən qışqırdım və gözümdən yaş sel kimi töküləndə, səsim kədərdən qırılmağa başlayanda sevinirdim; mən sözləri hansısa təntənə ilə, qopan budağın ucu kimi sifətimə çırpılan öz göz yaşlarını içərək deyirdim. – Ata, lazım deyil! Hara gedirsən? Doğrudanmı, sən bizi bağışlayıb qala bilmirsən?

Onun bədəninin yuxarı hissəsi əyri müstəvi içərisində itilənmiş havada əyildi; qalstuk, köynəyinin sinəsi və pencyinin yuxarı qatlanmış yaxası qövs şəklində əyildi, başı isə qövsün sonunda divarın tavanla birləşdiyi yerdə küncə, heç vaxt süpürülməyən bağlı taxta üzərindəki hörümçək toru çəkilmiş küncə sıxılmışdı. Onun əyilmiş sifəti mənə yuxarıdan-aşağı kədərlə böyüdülmüş nəzərlə baxırdı. Ancaq, hər halda, gözlərində diqqət işartısı vardı və mən çağırmaqda davam elədim:

– Dayan! Bir məni də gözlə!

– Hə? Çox bərk gedirəm?

– Qulaq as, gör nə deyirəm.

– Hə?!

Onun səsi boğuş və uzaq idi, mən ona yaxınlaşmaq istədim və birdən hiss elədim ki, suyu asanlıqla yararaq, əllərimi geniş açaraq, üzüyuxarı üzürəm və ayaqlarım elastik üzgəclər kimi titrəyir. Bu duyğu məni elə həyəcanlandırır ki, tamamilə danışmaq qabiliyyətimi itirdim. Nəfəsim kəsilə-kəsilə ona çatdım və dedim:

– Mən hələ ümid eləyirəm.

– Doğrudan? Səninlə fəxr eləyirəm, Piter. Mənimsə, bax, heç vaxt ümidim olmayıb. Yəqin, səndə bu, anandır, o, əsl qadındır.

– Yox, səndəndir.

– Mənim haqqımda düşünmə, Piter. Əlli yaş – az deyil. Əlli il ərzində heç nə öyrənməyən adam, daha heç vaxt

öyrənməyəcək. Mənim qocam onu məhv eləyənin nə olduğunu öləncən bilmədi: o bizə İncili və bir yığın borc qoyub getdi.

– Yox, əlli yaş çox deyil, – dedim. – Bu, tamam azdır.

– Sən, doğrudanmı, ümid eləyirsən, hə?

Gözlərimi yumdum: içərimdə “mən” sözü ilə titrək qaranlıq arasında məchul, ancaq, əlbəttə, düymdən böyük olmayan zədə yaranmışdı. Mən onu çətinlik çəkmədən keçdim, bircə yalan demək lazım idi.

– Hə, – dedim, – bir də, xahiş eləyirəm, daha axmaq-lama.

VII

Kolduell çevrilir və arxasınca qapını örtür. Gecə-gündüz, sutkalarla. O yorulub, ancaq şikayətlənmir. Artıq gecdir, altıya işləyir. O uzun müddət basketbol biletlərini yoxlayaraq və təzədən sayaraq sinifdə oturub; bir bağlı çatmır və o, yeşikləri ələk-vələk eləyib Zimmermanın rəyini tapıb oxudu. Bu, onu dərhal halı-təbdən çıxartdı. O, bu mavitəhər kağıza, səməyə baxan kimi baxırdı və başı gicəllənirdi. Bundan başqa, o, bugünkü yoxlama işlərini yoxlamışdı. Zavallı Cudi Lencelə qismət deyilmiş. Nəsə o, yaman çalışır, Kolduell özü bundan ömrü boyu iztirab çəkib. O, pilləkənə tərəf gedəndə, guya, sakitləşmiş ağrısı canlanır və onu öz qanadları altına alır. Elə adam var ona beş istedad verilib, eləsinə iki. Başqasına bir. Amma hər halda – dəxli yoxdur – üzümlüyü bütün gün becəribsən, ya cəmi bir saat, səni sorğu-suala çəkəndə mükafat birdir. O, bu pritçanı xatırlayır və qulaqlarında atasının səsinə eşidir, bundan daha da kədərli olur.

– Corc.

O bir az aralıda nəsə kölgə görür.

– Hə? Bu sizsiniz. Burada, bu vaxt neynirsiniz?

– Elə-belə, boş şeylə məşğulam. Qarımış qıza nə qalır?

Boş şeylərlə məşğul olmaq. – Ester Applton əllərini bakirə, krujevalı, büzməli paltarla örtülmüş sinəsində çarpazlayıb öz sinfinin qapısı ağzında durub; onun sinfi – iki yüz ikinci – iki yüz dördüncü ilə üzbəüzdür. – Harri dedi ki, siz dünən onun yanında olubsunuz.

– Ütanıram, ancaq etiraf eləməliyəm ki, doğrudan da, olmuşam. O daha heç nə demədi? Biz rentgenin, yaxud daha hansısa zibilin nəticələrini gözləyirik.

– Həyəcanlanmaq lazım deyil.

Qadın bunu deyərkən, elə bil, ona tərəf addım atır və o, başını aşağı salır.

– Niyə lazım deyil?

– Faydasızdır. Budur, Piter də özünə yer tapa bilmir, mən bunu bu gün dərsdə görmüşəm.

– Yazıq uşaq, o bu gecə doyunca yatmayıb. Oltonda maşınımız sınımışdı.

Ester aşağı düşmüş tellərini geri atır və orta barmağının cəld hərəkətilə peysərində saçının düyününə sancılmış karandaşı bir az da irəli itələyir. Saçları parıldayır, yarıqaranlıq saçlarındakı çalı gizləyir. O, bəstəboy, iri döşlü, sümüyü enlidir və qabaqdan baxanda kök görünür. Ancaq beli yandan son dərəcə incədir, görünür, o elə düz dayanır ki, sanki, aramsız olaraq bütün sinəsilə köks ötürür. Bluzkasında oxşəkili qızıl sancaq var.

– O özündə-sözündə deyildi, – deyir və yenə, həyatında artıq neçənci dəfə qaranlıq dəhlizdə qarşısında ucalan bu adamın sifətinə diqqətlə baxır: bu qəribə, kələ-kötür sifət onun üçün həmişəlik sirr olaraq qalacaqdır.

– Onu evə aparıb çıxaranacan soyuqlamasa yaxşıdır, – Kolduell deyir. – Bilirəm, belə də olacaq, neyləyəsən? Uşaq mənə görə xəstələnəcək, mənə heç özüm bilmirəm hara tələsirəm, heç dayana da bilmirəm.

– O elə də zəif deyil, Corc. – Və qadın susub əlavə eləyir: – Bəzi məsələlərdə atasından da möhkəmdir.

Kolduell, demək olar ki, onun sözlərini eşitmir, sanki, bu, onun öz fikridir.

– Uşaq vaxtı, Passeyikdə yaşayanda, – deyir, – mənə heç vaxt soyuqdəyməli halda yatağa uzatmırdılar. Köynəyinin qolu ilə burnunu silirsən, əgər boğazın qıcıqlanırsa, öskürürsən. Mən on səkkizinci ildə influenza xəstəliyinə tutulanda ömrümdə birinci dəfə yatmışam; onda ay zibilə düşdüm ha!

Ester hiss eləyir ki, onu – Kolduelli ağrı incidir və sinəsindəki narahat döyüntünü sakitləşdirmək üçün əllərini qızıl oxun üstünə qoyur. Qadın neçə illərdir onunla yanaşı,

qonşu sinifdə işləyir, onda elə hiss var ki, sanki, dəfələrlə onunla yatıb. Sanki, onlar gəncliklərində aşıq-məşuq olublar, ancaq artıq çoxdan ayrılıblar və niyəsi barədə çox da fikirləşməyiblər.

Kolduell isə yalnız qadının yanında özünü xüsusilə yüngül hiss elədiyini duyur. Onların əlli yaşları eyni vaxtda tamam olub və ürəklərinin dərinliklərində qeyri-şüuri olaraq bu uyğunluğu çox mühüm sayırlar. Kolduell onun yanından getmək, pilləkənlə aşağı enmək istəmir; xəstəlik, oğlu, borclar, arvadının onun belinə yüklədiyi – o, arvadı ilə öz çətinliklərini bölüşməyə təşnədir – dözülməz torpaq problemləri. Ester də bunu istəyir; istəyir ki, Kolduell ona hər şeyi danışsın. Və qadın bütün varlığı ilə bu istəyə qarşı uzanır; sanki, o, tənhalığa olan çoxillik adətdən azad olaraq sinəsini yüngülləşdirir, ah çəkir. Sonra deyir:

– Piter bütünlüklə Hessiyə çəkib. O, məqsədinə çatmağı bacarır.

– Onu səhnədə işə düzəltmək lazım idi, vodevillərdə oynamağa. Orada onun üçün daha yaxşı olardı. – Kolduell miss Appltona ucadan və ciddi deyir. – Ona evlənmək lazım deyildi, sadəcə olaraq, onun antrepreneri olmaq lazım idi. Ancaq mənim hünərim çatmadı. Neynim ki, mən də belə tərbiyə olunmuşdum – sənə, heç olmasa, bir azca da olsa, xoş gələn qadını gördüyün vaxt, ona evlənmək təklifi eləməkdən başqa heç nə haqqında fikirləşməyə cəsarət eləmə.

Və bu, o deməkdir ki, *Mənə sizin kimi qadınla evlənmək lazım idi. Sizin kimi.*

Ester özü bunu istəsə də, indi onunçün həyəcanlı və xoşagələn hal deyil; silueti onun qarşısında qaralan kişinin təsviri artır, ona elə gəlir ki, indicə bu təsviş onu da boğacaq. Çox gecdir, artıq onu yerindən tərpədə bilməzsən. Qadın gülür, sanki, Corc adicə zarafat eləyir. Və onun gülüşündən adama elə gəlir ki, divar boyu uzaqlara gedən kiçik, yaşıl şkafları dəhşət бүrүүү. Onlar ventilyasiya nəfəsliliylə çərçivələrdə çoxdan mövcud olmayan beysbol və yüngül atletika komandalarının fotosəkli asılan divarla üz bəüz özlərini itirmiş halda gözlərini ona zilləyiblər.

Ester qəddini düzəldir, sinədolusu köks ötürür, peysərindəki bir çəngə tükü yenidən düzəldir və soruşur:

– Siz Piter üçün hansı kolleci müəyyənləşdirmisiniz?

– Bu barədə heç vaxt düşünməmişəm. Yalnız onu fikirləşirəm ki, buna imkanım yoxdur.

– Ola bilsin o, incəsənət məktəbinə, ya da sərbəst sənət kollecinə qəbul olunsun?

– Qoy bunu anası ilə qərarlaşdırsınlar. Onlar öz aralarında belə şeylərdə razılığa gəlirlər. Mənsə bərk qorxuram. Yalnız bir şeyi deyə bilərəm – uşaq, həyatı mən onun yaşında bildiyimdən az bilir. Bu saat düşəm öləm – onlar anası ilə öz hücrələrində oturacaq, yedikləri isə, yəqin ki, divar kağızlarındakı güllər olacaq. Yox, mən ölməyimə imkan verə bilmərəm.

– Yox bir, bu, çox böyük təmtəraq olardı, – Ester deyir. Appltonsayağı ətiacılıq onda yalnız özünü hərdənbir gözlənilməz dərəcədə kəskin ironik frazalarla göstərir. Qadın bir dəfə də bu müəmmalı sifətə baxır, sinəsində ağırlı döyüntünü hiss eləyərək qaşqabağını tökür və Kolduelldən daha çox öz sirri ilə vidalaşaraq çıxıb getmək istəyir.

– Ester.

– Hə, Corc?

Qadının hamar, tarım çəkilib yığılmış saçlı başı sinfin qapısından süzülən işıqda aypara kimi parıldaır. O, Corca zərif-zərif, sevinclə və kədərlə gülümsəyir, kənardan hər adam deyərdi ki, kişi bir vaxtlar onun oynaşı olub.

– Sağ olun ki, mənə ürəyimi boşaltmağa imkan verdiniz, – deyir. Və əlavə eləyir: – Sizə bir söz demək istəyirəm. Hələ ki gec deyil. Burada işlədiyim bu illər ərzində dəfələrlə uşaqlar məni incidəndə sinifdən çıxıb bura, xırda içməli su fontanının yanına, sadəcə olaraq, sizin fransız sözlərini necə tələffüz elədiyinizi eşitməyə gəlmişəm. Bu – sizin fransızca necə danışdığınızı eşitmək, məndən ötrü bir qurtum təmiz sudan da vacib idi. Bu, məni həmişə ruhlandırıb.

Qadın nəvazişlə soruşur:

– İndi də incidilibsiniz?

– Hə. İncidilmişəm. Bu güclü şaxta mənim kələyimi kəsib.

– Fransızca bir şey deyim?

– Allaha and verirəm, Ester, sizə ürəkdən minnətdar olaram.

Qadının sifətində qall canlanması görünür, – yanaqları alma kimi, dodaqları büzülüb, – və o, frazanın əvvəlində diftonqu və sonra burun səslərini yavaş-yavaş, zövqlə tələffüz eləyərək, sanki, iki içkidən ləzzət alır.

– *Dieu est tres finn.*

Bir saniyəlik sükut çökür.

– Bir də, – Kolduell xahiş eləyir.

– *Dieu-est-tres-fin.* Bu sözlər mənə həmişə yaşamağa kömək eləyir.

– Allah çox... rəhmlidir?

– *Oui*¹. Çox rəhmlidir, çox gözəldir, çox zərifdir, çox incədir. *Dieu est tres finn.*

– Hə, əlbəttə, o çox gözəl qoca centlmendir. Bilmirəm onsuz bizim halımız necə olardı.

Onlar, sanki, sözləşibləmiş kimi üzlərini bir-birindən çevirirlər.

Ancaq Kolduell təzədən geri dönməyə və onu dayan-dırmağa macal tapır.

– Çox, çox sağ olun! – deyir. – Mən bir şeylə xəcalətinizdən çıxmaq istəyirəm. Sizə düz otuz il yadıma düşməyən şeir oxuyacağam. Biz onu hələ Passeyikdə oxuyurduq, deyəsən, əvvəlini yadımda saxlamışam.

– Özünüzü yoxlayın.

– Özüm də bilmirəm niyə başınızı ağrıdıram.

Kolduell məktəbli kimi əllərini yanına salır, yumruqlarını sıxır ki, fikrini toplansın, yadına salarkən gözlərini qıyır və elan eləyir.

– Con Ollin Maknab. “Passeyik nəğməsi”.

Boğazını artlayır.

*Yaradan torpaqdan məbəd ucaltdı,
Necə əzəmətli, qəribə, canlı
Və bəşərin nəslə fəth edilirdi,
Sənin üçün belə tale yazana.*

*Sular axıb gedir çay yatağıyla,
Bilinmir qaçışı hansı yanadır.
Biz keçmişin vəsiyyətin oxuduq,
Ancaq gələcəyin vadisi gizli.*

¹ Hə (fr.)

O, yaddaşını qurdalamağa çalışaraq susur, yadına heç nə sala bilmir və gülümsəyir.

– Unutmuşam. Amma elə bilirdim çox yeri yadımda qalıb. Şən şeir deyil, doğrudur?

– O, elə bil, mənim üçün yazılıb, maraqlısı budur. Onu yalnız çay kənarında böyüyən adam başa düşə bilər.

Və qadın qəti addımlarla öz sinfinə gedir. Bir anlığa ona elə gəlir ki, yaxasındakı qızıl ox boğazını sıxır və indicə onu boğacaq. O, fikri dağınıq halda əllərini alnında gəzdirir, boğazındakı qəhəri udur və bu duyğu yoxa çıxır.

Kolduell kədərdən sərxoş halda pilləkənə tərəf gedir. Piter. Ona təhsil vermək lazımdır və necə fırlatsan da, bir cavab var – pul, o isə çatmır. Sonra da onun dərisi və zəif səhhəti. Yaxşı ki Kolduell bu günün yazı işlərini yoxlayıb, sabah uşaq on dəqiqə artıq yatar. Adam onu yataqdan heç qaldırmaq istəmir. Bu gün onlar evə saat on birdən tez çata bilməyəcəklər, dünən isə bu xoşagəlməz taxtabiti oylağında gecələyiblər, indi Piter təzə soyuq dəymədən yaxasını qurtara bilməyəcək. Ona hər ay soyuq dəyir, təqvimdəki kimi, hətta deyirlər ki, bura dərinin dəxli yoxdur. Kolduell buna şübhə eləyir. Hər şey qarşılıqlı əlaqədədir. Onlar evlənməyə kimi o, Hessidə heç nə hiss eləməyib, onun yalnız qarnında bir ləkə var, oğlanda isə lap bədbəxtlikdir: ayaqlarında, əllərində, sinəsində, hətta sifətində də səpgilər var, hərçənd fikirləşir ki, orada, demək olar ki, heç nə yoxdur, qulaqlarında qurumuş sabun köpüyü kimi qasnaqlar. O yazığın heç xəbəri yoxdur. Dərd-qəm bilməmək xoşbəxtliyi. Böhran vaxtı Kolduell uşağı uşaq arabasında gəzdirəndə o qorxmışdu, yarğanın qırağına kimi yetmişdi, ancaq oğlu öz çilçil sifətini ona tərəf çevirdiyi vaxt dünya yenidən davamlı göründü. İndi isə ləkə içində idi, zərif qız gözləri və ağızı, paz kimi dar, ensiz, həyəcanlı və istehzal bu sifət Kolduelli təqib eləyir, onun ürəyini yaralayır. Onun iradəsi olsaydı, o vaxt enli şalvar geyər və arvadını vodevillərdə oynamağa buraxardı. Ancaq teatrlarda da telefon kampaniyasındakı kimi işdən çıxartmalar gedirdi. Hər yerdə işdən çıxarırdılar. Kimin ağılına gələrdi ki, “byüük” onlara evə çatmaq belə lazım olanda onları pis vəziyyətdə qoyacaq? Onu həmişə hamı pis vəziyyətdə qoyur, atasını

ölüm yatağında “həmişəlik unudacaqlar” inamı pis vəziyyətdə qoyduğu kimi.

18001-dən 18145-ə kimi olan nömrələr: basketbola bu biletlər çatmır. O, bütün şkafları, yeşikləri ələk-vələk elədi, bütün kağızları eşələdi, ancaq yalnız Zimmermanın rəyi olan mavi vərəq tapdı – bu kağız qırığından – bir parça səmadan onun qarnına elə ağır doldu ki, elə bil, barmağı qapıda qalmışdı, allah – hazırdır. Neyləyəsen, o, öz istedadını torpağa basdırmadı, şamı xəlvət yerin altından çıxartdı və hamı gördü – yanmış şam necə olur.

Elə indicə ağılına təskinedici fikir gəldi. Ancaq necə fikir? O, bu qiymətli fikir axtarışında yaddaşının boz-qonur daşları üstündə geri çəkilməyə başladı. Hə, bu odur. Xoşbəxtlik. Dərd-qəm bilməmək xoşbəxtliyi.

Amin. Polad kimi bərkimiş palçıq təpəcikləri qalmış mərtəbələr arasındakı pilləkənin meydançasındakı pəncərənin polad barmaqlıqları nəyə görə onu təəccübləndirir. Pəncərələr, divar kimi, taybatay açılaraq yad dildə nəse söz deyir. Beş gün əvvəl Kolduell ölə biləcəyini başa düşdüyündən bu yana hər şey qərribə dəyişən cazibə qüvvəsi qazanmışdı, bundan bütün nəsnələrin, səthi gah bir anlığa ötəri daimilikdə qurğuşun kimi donub-qalır, gah da külək vuran şəf kimi yüngül-yüngül yellənməyə başlayır. Ancaq o, bu dağılan səth içərisində öz xəttini möhkəm aparmağa çalışır.

Hammel

Hessiyə zəng vurmaq

Dış həkiminə getmək

16.15-də oyunun əvvəlinə burada olmaq

Maşını götürmək və Piterlə evə getmək

Onun planı belədir.

O, şüşə qapını itələyir və boş dəhlizlə gedir. Hammellə görüşmək, Hessiyə zəng vurmaq, Essika fabriki ilə dəmiryolu arasındakı balaca dayanacaqda sınının əvəzinə işlənmiş kardan valı tapmamışdı; o, metal linglərin bütün anbarlarına və Oltondakı, qərbi Oltondakı avtomobil mağazalarına zəng vurmuşdu.

Təmir, yəqin ki, iyirmi-iyirmi beş dollara başa gələcəkdi, Hessiyə demək lazım gələcək, o, bu pulu birtəhər düzəldər,

onsuz da bu, onunçün dəryada damladır, onun bu nankor bir parça torpağı hər şeyi sorub aparır, səksən akr onun – Kolduellin boynundadır, torpaq buz kimi soyuqdur, onun qanını yağış kimi canına çəkən nankor torpaq, Kramer ata isə birdəfəyə çörəyin bütöv bir parçasını təpəşdirir. Hessiyə zəng vurmaq. O narahat olacaq; Kolduell bilir ki, telefonda onun və özünün narahatlıqları iki naqıl kimi bir-birinə dəyir. Piter xəstələnəməyib ki? Kramer ata pilləkəndən yıxılmayıb ki? Rentgen nə göstərib? O bilmir. Bütün günü istəyib dok Appltona zəng vursun, ancaq içərisində nəsə buna qarşı çıxıb, o, qoca lovğaya bu ləzzəti vermək istəmir. Dərd-qəm bilməmək xoşbəxtliyi...

474

Ancaq diş həkiminə, hər halda, getmək lazım gələcək. O, bunu yadına salıb, barmağı ilə xəstə dişinə toxunur. Öz bədəninə istənilən forma və rəngdə ağrı tapır: diş ağrısının zəhlətökən sancması, qrijasını saxlayan sarğının küt, adıləşmiş sıxması; bağırsaqlarını üzən yandırıcı zəhər; barmağı keyişmiş ayağındakı əyilmiş dırnağın arabir sancması; son saatlar ərzində gözlərini həddən artıq gərgin saxladığından bel sütunu üstündəki nəbz kimi vuran ağrı və başındakı ona qohum olan, ancaq tamamilə özgə, sanki, Leykdəki futbol meydanında topalaşmadan sonra dəri dəbilqədən olan kimi ağrı. O, hamı – Hessi, Piter, Kramer ata, Cudi Lencil, Deyfendorf haqqında düşünür. Hammeli görmək, Hessiyə zəng vurmaq, diş həkiminin yanına getmək, 16.15-ə burada olmaq. Qabaqcadan hiss eləyir ki, tezliklə onun qabığınyı soyacaqlar, onu təmizləyəcəklər. Ona həyatda yalnız bir şey xoş gəlir – soyulmuş, canlı və parıldayan, təmizləndə köhnə, çirkli rezinini kəsib atdığı mis məftilin necə biz-biz durmasına baxmaq. Bu, məftilin ürəyidir. Kolduell həmişə onu torpağın dərinliyində basdırmaqdan qorxub, elə bil, canlı varlıq basdırırmış. Qanadın kölgəsi qatılaşır, bağırsaqları curuldayır: orada hörümçək oturub. B-r-r! Onun fikirlərinin burulğanından hərdənbir ölüm haqqında fikirlər üzə çıxır. Onun sifəti alışıb-yanır. Ayaqları pambıq kimi olur, qorxudan ürəyi və başı şişir. Doğrudanmı, onun üçün ölüm – bax bu, ağ düzənlikdir? Sifətini isti tər basır, bütün bədəni eyzən keyiyir, o dinmədən dua eləyir – heç olmasa, kiminsə üzü görünəydi. Bənd edilmiş işığın

şarları ilə işıqlandırılmış uzun, parıltılı dəhliz mis, kəhrəba, mum çalarları ilə min bir rəng alır. Tanış dəhlizdir, o qədər tanışdır ki, onun on beş il bu taxtaların üstündəki cığırları necə tapdamadığı qəribədir və yenə də indiyə kimi yad yaddır, eynilə o vaxtlar təzəcə evlənmiş, ata olmuş və hələ də yumşaq Cersi ləhcəsini saxlamış, birinci dəfə Zimmermanın yanına gələn Kolduellə o isti yay günü olduğu kimi yabançıdır. Zimmerman onun xoşuna gəlmişdi. Dərhal xoşuna gəlmişdi, o, iri yöndəmsiz idi, Kolduellə atasının bir yerdə seminariyada oxuduğu qəribə adamı xatırladırdı; elə olurdu ki, o, bazar günləri qonaq gəlirdi və heç vaxt "gənc Kolduell" üçün biyan konfeti gətirməyi unutmurdu. Corc üçün konfet və Alma üçün lent. Hökmən. Belə ki, axırda Almanın dolabının üstündəki kiçik oyma mücrü ağzınacan lentlə dolmuşdu. Zimmerman Kolduellin xoşuna gəlirdi və görünür, Kolduell də həmçinin ona xoş gəlirdi. Onlar Kramer ata barəsində qeybət eləyir, Corc artıq unudub, zarafatın duzu-məzəsi nədə idi, ancaq onların on beş il əvvəl necə zarafat elədiklərini yadına salanda gülümsəyir. Kolduellin addımları möhkəmlənir. Hərdən görünməz-bilinməz halda külək qalxan kimi onu da birdən "ölən belə düz dayana bilməzdi" fikri canlandırır.

Sonsuz sayda parıltıların min bir rəngə çaldığı idman kubokları yığılmış şüşə şkafdan Zimmermanın sakit kabinetinə çəpəki zolaq başlanır. Ancaq Kolduell ötüb-keçən vaxt birdən qapı taybatay açılır və missis Hersoq oradan çıxır. Qadın ondan az təəccüblənmiş: onun çəhırayı sümük sağanaqlı ensiz eynəyi arxasındakı gözləri geniş açılmışdır, tovuzquşu lələyi taxılmış şlyapası yana əyilib. Kolduell üçün öz yaşının ucalığından, bu qadın hələ gəncdir; qadının böyük oğlu hələ indi yeddinci sinifdədir. Bu uşağa görə, bütün müəllimlər əsim-əsim əsirlər. Anası özünü məktəb şurasına soxub, özü öz uşağının təlim-tərbiyəsinə şəxsən nəzarət eləmək istəyir. Kolduell müəllimdir və buna görə də ürayində burnunu hər yerə soxan belə analardan zəhləsi gedir, onlar təlimin nə dolaşlıq, iblis dolaşlıq olduğunu təsəvvür belə eləmir. Onun dodaqlarındakı al-qırmızı boya sifətinə yaxılıb, dodaqları gülümsəmir, ancaq qapağı ilişən vaxtdakı poçt qutusunun yarığı kimi açıq təəccüblə yarımçıq aralanıb.

Kolduell sükutu pozur. Uşaqlıqdan unudulmuş oğlan inadı – az qala, onu qapı ilə burnunun üstündən vuracaqdılar fikrindən ayılır və o, üz-gözünü turşudaraq ona, mis-sis Hersoqa, məktəb şurasının üzvünə deyir:

– Tfu sənə, qapıdan elə sıçrayıb çıxır, lap elə bil, saat-dan ququ quşu çıxır.

Təhqir olunmuş ləyaqət ifadəsi qadını gülməli eləyir – axı onun heç hələ qırx yaşı da yoxdur. Qadın belə salamlaşmadan qapının dəstəyindən yapışmış halda bir anlığa donub-qalır. Corc isə ona baxaraq dəhlizdə yoluna davam eləyir. Və yalnız o şüşə barmaqıqlı ikilay qapını itələdiyi və artıq söyüş sözləri qazılıb aparılmış sarı divar boyu pilləkənlə aşağı enməyə başladığı vaxt ürəyi düşür. İndi o batdı! Axı bu qəhbənin orada nə iti azıb? Corc hiss eləyir ki, kabinetdə, divarın arxasında Zimmerman oturub və buludlar sıxlaşır; o, Zimmermanın ruhunu açar deşiyinin içindən hiss eləyir. Qadının yalnız arxada qaldığını düşünərək qapını açacağı bilinirdi; o, ön xətdən hücumu gözləməirdi. Kolduellin isə vəziyyəti elə idi ki, ona yeni düşmən qazanmaq heç cür olmazdı. 18001-ci ildən 18145-ə kimi biletlər, Zimmermanın rəyi; orada açıq-aydın yazılıb ki, o, sinifdə şagirdi vurub, indi də hələ bir bu. Mim Hersoq dodaqlarında boya sifətinə yaxılında onun üstünə sıçradı. Boğazını tutmuş qəhər onu boğur və o, küçəyə çıxaraq təmiz havanı hönkürtüyəoxşar səslə ciyərinə çəkir. Sallaq, bükülüb qalmış buludlar aşağıda asılı qalıb və az qala, evlərin şifer çardaqlarına dəyir. Çardaqlar işıldayır, müəmmalı şəkildə və mənalı-mənalı parıldayır. Havada taleyin tələsik addımları hiss olunur. Kolduell başını dik tutaraq və burun pərələrini köpürdərək qarşısızalmaz həvəslə irəli atılmaq, Hamme-lin qarajının yanından dördnala çapmaq, kişnəyə-kişnəyə lap birinci Qlincer evinin parad qapısından içəri soxulmaq, arxa qapıdan içəri keçmək, kolluğun içindən keçib Şeyl-hillin qonur, şaxtadan qarsalanmış yamacı ilə götürülmək və hey uçmaq, uçmaq, uzaqdan hamar və mavi görünən etəkdən keçib irəli, hey irəli, buzla örtülmüş bu yollardakı asfalt kimi bərk şose yolları və çaylardan keçib cənub-şər-qə, ölmüş başını Baltimor tərəfə uzadaraq, nəhayət yıxılana qədər uçmaq istəyini duyur.

* * *

Maynorun kafesi boşalıb. Üç nəfər qalıb: Maynor özü, Conni Dedmen və bu vəhşi eqosentrik Pier Kolduell, təbiətşünaslıq müəlliminin oğlu. Özünə yer tapa bilməyən və evdən məhrum olanlardan başqa bu saat hamı öz evində oturub. Altıya iyirmi dəqiqə qalıb. Divarın arxasındakı poçt artıq bağlanıb. Missis Pessifay zərif ayaqlarını zorla sürüyə-sürüyə pəncərədəki barmaqlığı aşağı salır, rəngbərəng markaların ala-bula halda gözə dəydiyi yerlərdə yeşikləri yerindən tərpədir, sayılmış pulları yalançı Korinf üslubunda olan seyfə yığır. Arxa otaq səhra hospitalını xatırladır, orada qaranlığın narkozu altında boz poçt kisələri şüursuz halda sərilib, eybəcər və bağırsaqları yerə tökülmüş halda uzanıblar. Qadın köks ötürür və pəncərəyə yaxınlaşır. Küçədən keçən adama onun böyük yumru sifəti əyilmiş “POÇT” sözündəki qızılı “O”-ya baxmağa çalışan uşağın qəribə tərzdə şişmiş sifəti kimi görünürdü.

Yanda isə, divarın özündə Maynor kobud ağ dəsmalla koka-kola stəkanlarının buxar verən boğazını bərk-bərk tıxayır, sonra isə əlüzyuyanın yanında sərdiyi salfetkanın üstünə düzür. Hər stəkan hələ soyuq havaya ağ seyrək su zolaqları ilə nəfəs verirdi. Qaralmağa başlayan pəncərənin arxasında isə tramvay yolu boyunca evlərinə tələsən avtomobil axını hərəkət eləyir, yol parıltılı meyvələr düzülmüş budaq kimidir. Kafedə fasilə zamanı, səhnədəki kimi, demək olar ki, adam yoxdur. Burada mübahisə qızışıb. Maynor lap özündən çıxıb: onun tükü burun pəreləri buxar qazanının klapanına oxşayır.

– Maynor, – Piter öz masasının arxasından onun üstünə çığırır. – Sizin baxışlarınız köhnəlib. Kommunizmdə pis heç nə yoxdur. İyirmi ildən sonra o bizdə də olacaq, onda siz yağ içində böyrək kimi üzəcəksiniz.

Maynor daz başını parıldadaraq üzünü pəncərədən çevirir. O, bərk hirsələnib.

– Hə, əgər qoca FDR¹ ölməsə, onda, əlbəttə, – deyir və burununu körükləndirərək hirsə gülür. – Ancaq o ya özü gəbərdi, ya da sifilisdən öldü. Sizə deyirəm ki, bu, Allahın cəzasıdır.

¹ Franklin Delano Ruzvelt

– Maynor, siz heç özünü də buna inanmırsınız. Ağlı başında olan adam buna inana bilməz.

– Yox, inanıram, – Maynor deyir. – O, Yaltaya gedəndə, artıq onun bütün beyni çürümüşdü, yoxsa biz belə zibilə düşməzdik.

– Hansı zibilə? Hansına, Maynor? Ölkəmiz bütün dünyaya başçılıq eləyir. Bizim iri bombalarımız və iri bombardmançılarımız var.

– R-r-r, – Maynor üzünü o yana çevirir.

– Hansı zibil? Axı hansı, Maynor? Hansı?

O yenidən dönür və deyir:

– Heç bir il keçməyəcək, ruslar Fransada və İtaliyada olacaqlar.

– Nə olsun? Nə olsun, Maynor? Kommunizm belə, ya elə, onsu da labüddür. Bu, yoxsulluğu məhv eləməyin yeganə yoludur.

478

Conni Dedmen ayrıca masa arxasında oturub axırıncı saat ərzində “Kemel” siqaretinin səkkizincisini çəkir və bir tütü halqasını o birinin içindən buraxır. O, gözlənilmədən “müharibə” deyə qışqırır və başının üstündə asılan qəhvəyi yandırıb-söndürmə düyməsini barmağı ilə döyəcləyir.

Maynor piştaxta arxasındakı öz danışıq yuvasına qayıdır, oradan qaranlıq künclərdəki kiçik masa arxasında oturmuş oğlanlarla danışmaq daha münasibdir.

– Biz Elbaya kimi gedib çatanda dayanmaq lazım deyildi, bir halda ki belə vəziyyət alınmışdı, gərək Moskvanı götürəydik. Onların hər şeyi çürümüşdü, biz onda gərək yatmaydıq, axı rus əsgəri dünyada ən qorxaq əsgərdir. Kəndlilər isə bizi açıq qucaqla qarşılaydılar. Qoca Çörçill bunu təklif eləyərkən haqlı idi. Əlbəttə, o fırıldaqçıdır, ancaq şeytan kimi ağıllıdır. O, Conu sevmir. Qoca Conu, Franklindən başqa dünyada heç kim sevmir.

Piter deyir:

– Maynor, sizin ağılınız başınızda deyil. Bəs Leninqrad? Məgər ruslar orada qorxdular?

– Onlar qalib gəlmədilər. Yox, onlar yox. Bizim silahımız qalib gəldi. Tanklarımız. Toplarımız. Buyurun alın: dostumuz FDR-dən pulsuz bağlama. O, Amerika xalqını rusları xilas eləməkdən ötrü qarət eləyib, onlarsa döndülər və indicə Alpdan keçib İtaliyaya tökülüşəcəklər.

– O, Hitleri əzmək istəyirdi, Maynor. Sizə nə olub, yaddan çıxarıbsınız? Adolf H-İ-T-L-E-R- İ-!

– Hitlerə pərəstiş eləyirəm, – Conni Dedmen bildirir. – O, indi də Argentinada yaşayır!

– Maynor da ona pərəstiş eləyir. – Piter nazik səslə dilənir və hirsindən bütün bədənində istilik duyur. – Düzdür, Maynor? Axı siz Hitleri yaxşı adam bilirsiniz?

– Heç vaxt belə bilməmişəm, – Maynor deyir. – Ancaq görün sizə nə deyirəm, mənə üçün Hitler, Qoca Co Stalin-dən yaxşıdır. O həqiqətən də canlı iblisdir. Sözümə inanın.

– Maynor, siz nəyə görə kommunistin əleyhinəsiniz? Onlar sizi işləməyə məcbur eləməzdilər. Siz çox qocalıbsınız. Həm də xəstəsiniz.

– Bah! Bah! – Conni Dedmen bağırır. – Gərək atom bombasını Moskvaya, Berlinə, Parisə, Fransaya, İtaliyaya, Mexiko-Sitiyə və Amerikaya ataydıq. *Ba-bax!* Bu göbələkdən xoşum gəlir.

– Maynor, – Piter deyir. – Maynor, siz nəyə görə bizi, yazıq yeniyetmələri belə rəhmsizliklə istismar eləyirsiniz? Nədən belə qəddarsınız? Sizin mexaniki bilyard elə qoyulub ki, Dedməndən başqa heç kim luzaya dəyə və daha bir dəfə də pul vermədən oynaya bilmir, ona görə ki, o dahidir.

– Hə, mən dahiyəm, – Dedmen təsdiq eləyir.

– Onlar Allaha, bütün gördüklərimizin yaradıcısına da inanmırlar. – Maynor deyir.

– Ona inanan kimdir ki? – Piter özünə görə qızaraq, ancaq özünün keçilməz respublikaçı axmaqlığı ilə və inadlı heyvan gücü ilə dünyada onun atasını öldürən hər şeyi təcəssüm eləyən bu adama çox ilişmək istəyir, o dayanmaq iqtidarında deyil, bircə üzünü Maynora tərəf çevirməyə imkan verməsin, necə deyərlər, gedişi özü üçün saxlasın. – Heç özünüz də inanmırsınız. Mən də inanmıram. Heç kim inanmır. Fakt. – Ancaq indi bu gopu deyərək Piter hiss eləyir ki, atasını dəhşətli dərəcədə satıb. Onun gözüne zərbədən huşunu itirmiş atasının xəndəyə düşməsi görünür. O, hətta ağız quruyan acgözlüklə Maynordan etiraz gözləyir, necə olur-olsun, tək mübahisənin qarmaqarışığında birtəhər dolama yolla geri çəkilsin. İndi o, bütün varlığı ilə öz sözlərindən imtina etməyə çalışır.

– Hə. Sən haqlısan, – Maynor, sadəcə, dillənir və üzünü çevirir. Geriyə yol kəsildi.

– İki ildən sonra. – Conni Dedmen bərkdən hesablayır, – müharibə olacaq. Mən mayor olacağam. Maynor baş serjant. Piter isə mətbəxdə zibil vedrəsinin dalında kartof soyacaq.

O ehtiyatla tüstünün iri halqasını buraxır, sonra isə – bax bu, möcüzədir! – dodaqlarını büzür və açar yeri kimi xırda deşiyin içindən böyüyün içindən keçən kiçik halqa buraxır. Həmin anda da hər iki halqa əriyir, tüstü dumanı indi elektrik naqilinə uzanan ələ oxşayır. Dedmen –darıxan yaradıcı – köks ötürür.

– O, Yaltaya gedəndə beyni çürümüşdü, – Maynor piştaxtanın o tərəfindən qışqırır. – Potsdamda Trümen də axmaqlayıb. O, axmaqlığından heç qalantereya mağazasını da işlədə bilmədi, var-yoxu əlindən çıxdı və bundan sonra dərhal Birləşmiş Ştatları idarə eləməyə başladı.

Qapı açılır və artırmadakı qaranlıqdan dəyirmi papaqlı fiqur görünür.

– Piter buradadır? – içəri girən soruşur.

– Mister Kolduell, – Maynor yalnız böyüklərə müraciət elədiyi təmkinli basla dillənir, – hə, buradadır. O indicə özünü Allahsız və kommunist elan elədi.

– O bunu elə-belə, zarafat xətrinə deyir. Özünüz ki bilirsiniz, bütün şəhərdə o, Maynor Kretsdən çox heç kimə hörmət eləmir. Siz ona doğma ata kimisiniz və fikirləşməyin ki, anası ilə biz bunu qiymətləndirmirik.

– Ata! – Piter atasına görə qızaraq dillənir.

Kolduell gözünü döyə-döyə masalara tərəf gedir, elə bil, oğlunu görmür. O, Dedmenin masasının yanında dayanır.

– Bu kimdir? Hə, Dedmen. Sənə hələ attestat verməyiblər?

– Salam, Corc, – Dedmen deyir. Kolduell öz şagirdlərindən həddindən artıq çox şey gözləmir, ancaq heç olmasa, onunla lazım olan kimi, hörmətlə rəftar eləyəydilər. Əlbəttə, onlar hər şeyi gözəl başa düşürlər. Axmaq mehribanlıq həmişə ağıllı amansızlıq yaradır. – Deyirlər sizin üzgüçülər yenə uduzublur. Neçənci yeri tutublar? Səkkizinci?

– Uşaqlar yorulublar, – Kolduell deyir. – Sonra da kart vurulanda heç nə ilə bağlaya bilmirsən.

– Dayan görün, məndə kart var, – Dedmen deyir. Onun bütün yanağı qıpqırmızıdır, uzun kirpikləri qatlanıb. – Görün necə kartlardır, Corc.

O, əllərini yaşıl, ot rəngli köynəyinin cibinə salır və pornoqrafik dəsti çıxarır.

– Bu saat yığışdır! – Maynor piştaxtanın arxasından qışqırır. Onun ağız lampası işığında parıldayır. Qurumuş koka-kola stəkanları soyuq qığılcım səpələyir.

Kolduell, sanki, eşitmir. O, oğlunun oturub mentollu siqaret çəkdiyi masaya tərəf gedir. Sanki, siqareti görməyərək Piterlə üzbəüz oturur və deyir:

– İndicə başıma yaman qəribə əhvalat gəldi.

– Nə əhvalat? Maşına bir şey olub?

– Maşını, təsəvvür elə ki, düzəldiblər. Bilmirəm Hammel bunu necə eləyib, o, necə deyər, öz işinin ustasıdır. Ömrüm boyu karıma gəlib. – Ağılına yeni fikir gəlir və geri çevrilir: – Dedmen! Sən hələ buradasan?

Dedmen kart dəstini ağızına tərəf aparıb onu üfürür. Başını qaldırır. Gözləri parıldayır.

– Hə, nə lazımdır?

– Sən niyə məktəbi atıb, Hammelin yanında işləməyəsən? Əgər zənnim məni aldatmırsa, axı sən anadangəlmə mexaniksən.

Bu gözlənilməz iştirak Dedmenin ürəyincə deyil. O deyir:

– Mən müharibəni gözləyirəm.

– Sən belə də məhşər gününədək gözləməli olacaqsan, oğlan, – müəllim ona deyir. – İstedadını torpağa basdırma. Öz şamdanına işıq salmaq imkanı ver. Məndə sənənin qabiliyyətin olsaydı, mənim yazıq oğlum hər gün kürü yeyərdi.

– Mənim mədəmdə turşuluq var.

– Binq Krosbidə də var ondan, Apostol Pavidə də. Ancaq bu, onları saxlamırdı. Yəni özünə bəraət axtarma, El Hammellə danış. Bu şəhərdə o, mənim ən yaxın dostumdur və mənə kömək eləyəndə mən səndən də pis vəziyyətdə idim. Sənin cəmi on səkkiz yaşın var, mənimsə yaşım otuz beş idi.

Piter əsəbiləşir, naqolay halda qullab vurur, ancaq atasından utanıb heç yarıyacaq da çəkmədən siqareti

söndürür. Söhbəti dəyişməyə çalışır. Çünki bilir – sonra Dedmen bu əhvalatı lətifə kimi danışacaq.

– Ata, axı sənə nə lazımdır?

Tüstü ciyərlərini şirin zəhərlə doldurur və onu bütün bu bayağı, heç nəyə yaramayan, onu boğaza yığan qar-maçarışığa nifrət dalğası бүürüyür. Haradasa uzaqda başqa şəhər var, o, həmin şəhərdə sərbəst olacaq.

Atası Piterdən başqa heç kim eşitməsin deyə səsini alçaldaraq danışır.

– On dəqiqə əvvəl dəhlizlə gedirəm, birdən Zimmermanın qapısı taybatay açılır və necə bilirsən, özünü çölə atan kim olsa yaxşıdır? Missis Hersoq.

– Nə olsun? Axı o, məktəb şurasının üzvüdür.

– Bilmirəm bunu sənə deməyə dəyər-dəyməz, ancaq sən artıq uşaq deyilsən. Ona baxan kimi bilmək olurdu ki, kefə baxıblar.

482

Piter etibarsız gülüşlə hınıldayır.

O yenidən gülür və siqareti tulladığına heyifsilənir, indi bu, ona ziyankarlıq kimi görünür.

– Qadına baxan kimi bu, dərhal bilinir. Sifətindən. Nə qədər ki məni görmürdü, əyin-başından da bilinirdi.

– Yaxşı, bu necə olur? O tamam geyimli idi?

– Əlbəttə, ancaq şlyapası yana əyilmişdi. Boyası da üzünə yaxılmışdı.

– Oho!

– Bəli, bəli – oho! Mən gerek bunu görməyəydim. Mənə bunu görmək olmazdı.

– Yaxşı, sənin günahın nədir ki? – Sadəcə olaraq, dəhlizlə gedibsən.

– Əsas o deyil, günahım var-yoxdur; belə mülahizə yürütməklə heç günahkar tapılmazdı. Fakt budur ki, oğlum, mən bəlaya düşmüşəm. Zimmerman on beş il mənimlə siçan-pişik oyunu oynayıb, indi isə hər şey bitdi.

– Sən də bəsdir, ata! Həmişə, Allah bilir, nələr uydu-rursan. Yəqin, onlar orada işdən danışmışlar, sən ki bilir-sən, Zimmerman gələnləri hər vaxt qəbul eləyir.

– O, məni görəndə gözlərinin necə olduğunu görəydin.

– Yaxşı, bəs sən neylədin?

– Mən mehribanlıqla ona gülümsədim və öz yolumla getdim. Ancaq sirr aşkar oldu və o da bunu bilir.

– Ata, bir özün fikirləş. Onunla Zimmermanın arasında nəşə ola bilərmə? Axı o qadın artıq qocadır.

Piter atasının niyə gülümsədiyini başa düşmür.

Kolduell isə deyir:

– Şəhərdə onun haqqında nələr danışmırlar!? O, ərin-dən düz on yaş cavandır. Artıq özünə kapital toplamışın birisini tapıb.

– Ata, ancaq o qadının oğlu yeddide oxuyur. – Piter atasının açıq-aydın olanı görmədiyindən hirsələnir: axı məktəb şurasında oturan qadınların cinsi yoxdur, cins – yalnız cavanlardadır. O bilmir, atasının xətrinə dəymədən bunu necə başa salsın. Elə bil, kinayə edirmiş kimi alınır və onun deməyə dili dönmür.

Atası qəhvəyi, ziyilli əlini elə sıxır ki, barmaqlarının sümükləri saralır. O, inilti ilə deyir:

– Hiss elədim ki, Zimmerman orada, kabinetdə bulud kimi dolub. İndi də onun məni əzdiyini hiss eləyirəm.

– Boşla getsin, ata, – Piter inciyir. – Bu lap gülməlidir. Sən niyə milçəkdən fil düzəldirsən? Zimmerman qətiyyətin sənə təşəvvür elədiyini kimi deyil. Sadəcə olaraq, qızları əlləşdirməyə laqeyd olmayan, ağzının suyu axan qoca axmaqdır.

Atası gözlərini qaldırır, onun sifəti təəccüblü, boşdur.

– Piter, mən sənə kimi özümə arxayın olsaydım, – deyir, – ananı səhnədə vodevildə oynamağa düzəldədim və sən heç vaxt dünyaya gəlməzdin. – Deyəsən, bu, oğlunun ondan bütün ömrü boyu eşitdiyi ən böyük sərtlik idi. Oğlunun yanaqları alışıb-yanır. Kolduell deyir: – Anana zəng vurmaq lazımdır, – masadan qalxır. – Özümü heç cür bu fikirdən uzaqlaşdırma bilmirəm, elə bilirəm Kramer ata pilləkəndən yxılıb. Sağlıq olsun, hökmən məhəccər qoyduracağam.

O, piştaxtaya tərəf gedir, Piter də dalısınca.

– Maynor, – Kolduell deyir, – əgər xahiş eləsəm ki mənə on dollarlığı xırdalayın, ürəyinizi parçalamaram ki? – Kolduell pulu ona uzadır – Sizin fikrinizcə, ruslar tezliklə Olincerə gəlib çıxacaqlar? Yəqin ki, onlar artıq indi Elide tramvaya miniblər.

– Alma almadan uzaq düşmür, hə, Maynor? – Conni Dedmen yerindən qışqırır.

– Sizə necə xırdalayım? – Maynor qaşqabaqlı halda soruşur.

– Beşlik. Dörd dənə bir dollarlıq, üç dənə iyirmi beş sentlik, iki dənə on sentlik və bir nikel, – Kolduell deyir. – Ümidvaram ki, bu, şəhər üçün ən böyük uğur olardı. Onlar bizi poçtun yanında divara dayayırlar və sizinlə bizim kimi bütün qoca kaftarların canı əzabdan qurtarar.

Maynor qulaq asmaq istəmir. O, incik halda fınxırır, Kolduell isə nazik qüssəli səslə və həmişəki kimi sınaıyıcı tərzdə soruşur:

– Yaxşı, bəs sizcə, çıxış yolu nədədir? Axı biz kənardan köməklik olmadan ölmək üçün həddən artıq axmağımız.

O, adəti üzrə, cavab almır. Dinməzəcə pulu götürür və Piterə beş dollar verir.

– Bu nəyə görədir?

– Yeməyə bir şey alarsan. İnsan qidalanmalı olan məməlidir. Axı Maynor səni pulsuz yedirde bilməz, hərçənd bilirəm, o, alicənab adamdır və bunu sidq-ürəklə eləyərdi.

– Yaxşı, pul haradandır səndə?

– Bunun əhəmiyyəti yoxdur.

Piter dərhal başa düşür ki, atası pulu ona etibar olunmuş məktəb idman fondundan borc götürüb. Piter atasının pul məsələlərindən baş çıxarmır, bircə onu bilir ki, bu işlər dolaşıqdır, çox pisdir. Dörd il qabaq hələ uşaq ikən o, yuxuda görmüşdü ki, makaron qutusu ilə örtülmüş atası – qutunun altından onun arıq sarı qıçları görünürdü – ölüm rəngi almış halda, səndələyə-səndələyə munisipalitetin pilləkəni ilə aşağı enir, Olincer camaatı isə qutuya boğuc səslə dəyib taqqıldayan hansısa tünd rəngli həlməşik kütləni ataraq ona söyüş və istehzalar yağdırırdı. Və həmişə yuxuda insanın eyni zamanda müəllif və iştirak eləyən şəxs, – Allah və Adəm kimi, – Piter başa düşdü ki, munisipalitetdə məhkəmə indicə qurtarıb. Atasının günahı sübut edilib, onu bütün əmlakdan məhrum eləyiblər, sonuncu avara kimi çırpıblar və həyatın lap dibinə atıblar. O elə solğun idi ki, Piter onun bu biabırılığa dözməyəcəyini bilirdi. Və Piter yuxuda qışqırır: “Yox! Siz başa düşməyibsiniz! Dayanın!” Onun uşaq səsi zəif idi. Hiddətlənmiş kütləyə atasının günahkar olmadığını bərkdən başa

salmağa, onun necə çox işlədiyini, özünü ora-bura vurduğunu, özünə yer tapa bilmədiyini deməyə çalışır; onu təpikləyib kənarlaşdırırlar, heç kim dinləmək istəmir. O beləcə – heç nəyi aydınlaşdırmadan oyandı. İndi də, kafedə elə hiss içərisindədir ki, elə bil, atasının bir parça dərisini soyublar və o, bu parçanı bifşteksə, limonlu kokteylə, mexaniki bilyarda və ona çox ziyan olan qozlu şokolada xərcləməkdən ötrü pulqabısına qoyur.

Telefon-avtomat divarda komikslər düzülmüş dolaşın yanından asılıb. Kolduell on sentliyi və nikeli avtomata salıb Fayrtaunu çağırır.

– Hessi? Biz kafedəydik... Maşını düzəldiblər. Kardan valı sınıbmış... El düşünür iyirmi dollar, ancaq zəhmət haqqını hələ hesablamayıb. Ataya de El onu soruşurdu. Ata hələ pilləkəndən yıxılmayıb ki, hə?.. Sən ki bilirən – zarafat eləyirəm, ümidvaram ki, sağ-salamatdır... Yox, yox, mənim bir saniyə də boş vaxtım olmayıb, beş dəqiqədən sonra isə diş həkiminin yanında olmalıyam... Yox, Hessi, düzünü deyim ki, onun hökmünü eşitməkdən qorxuram... Bilirəm... bilirəm... Hə, yəqin ki, saat ona. Evdə çörək var? Dünən sənə italyansayağı buterbrod almışam. Eləcə də maşında qalıb... Hə? Deyəsən, bir şey yoxdur, indicə beşlik verdim, qoy çörək yesin... Bu saat, – Kolduell dəstəyi Piterə verir. – Anan səninlə danışmaq istəyir.

Piter narazıdır – axı anası bununla kafeyə, onun müstəqil həyatının bu mərkəzinə soxulur. Anasının səsi zəif və sərt gəlir, sanki, telefon kampaniyası bu səsi bu metal yeşiyə salmaqla anasını təhqir eləyib. Anasının hissləri həmişə Piterə keçir, indi də onlar naqillə ötürülən vaxt Piter özünün büzüşdüyünü hiss eləyir.

– Hə, – deyir.

– O, gözünə necə dəyir, Piter?

– Kim?

– Necə kim? Atan, əlbəttə. Özgə kim olacaq?

– Ya yorulub, ya da həcəyanlıdır. Özün bilirən, ondan baş açmaq olmur.

– Mən dəhşətli dərəcədə narahatam, bəs sən?

– Əlbəttə, bəs necə.

– O niyə dok Appltona zəng vurmayıb?

– Yəqin fikirləşir ki, rentgen şəklini hələ aşkarlamayıblar. – Piter, sanki, dediklərinin təsdiqini gözləyərək atasına baxır. Ancaq o, Maynorun qarşısında təzim eləyir.

–...mən kommunistlərdən danışanda qətiyyəni sizə gülməyi fikirləşmədim, mən onları sizdən çox sevmirəm, Maynor.

Telefon dəstəyi bunu eşidir və soruşur:

– O kimlədir belə?

– Maynor Kretslə.

– O belə adamlara yaman meyil eləyir, – zəif qadın səsi Piterin qulağına ağır ilə deyir.

– Onlar ruslardan danışirlar.

Dəstəkdən nəsə öskürəyoxşar səs gəlir və Piter başa düşür ki, anası ağlayır. Onun ürəyi qopur. Deməyə söz axtarır, baxışları milçək kimi it nəcisinin gips parçasının üstünə qonur.

– Bəs it nə təhərdir?

Anasının özünü ələ almağa çalışaraq necə bərkədən nəfəs aldığı eşidilir. Onun əsəbi hıçqırıqları arasındakı səsi qeyri-təbii dərəcədə sərtləşməyə başlayır, daşlaşır.

– Bütün səhəri evdə olub, səhər yeməyindən sonra isə onu buraxdım. Yenə skunsun dalınca düşdü, sonra qayıtdı. Baba mənə acıq verir, otaqdan çıxmır. Evdə çörək olmayanda o həmişə xiffət eləyir.

– Necə bilirsən, Ledi skuns tutub?

– Yəqin. Dişini ağardır, elə bil, güldüdü.

– Atam deyir diş həkiminin yanına gedir.

– Hə. Ancaq indi artıq gecdir.

Lal-dinməz göz yaşlarının yeni dalğası Piterin qulağına dəyir: o, anasının yaş, qızarmış gözlərini aydın görür. Və otun, sıyıqın zəif qoxusunu hiss eləyir.

– Gec olduğu qətiyyəni görünmür, – Piter deyir. Bu, təmtəraqlı və qeyri-səmimi səslənir, ancaq axı o nəsə deməlidir. Oğlanların, qızların aparatın üstünə yazdıqları telefon nömrələri onun gözü qabağında bir-birinə qarışır və fırlanır.

Anası ah çəkir:

– Gör nə deyirəm, Piter...

– Nə?

– Atandan muğayat ol.

– Çalışaram. Ancaq bu, elə də asan deyil.
– Doğrudan? O, səni çox sevir.
– Yaxşı, çalışaram. Onu təzədən çağırım?
– Yox. – Qadın susur, sonra özünü səhnədə sərbəst hiss eləyən əsl aktrisa kimi, belə ki, çox güman, atasının fantaziyasında teatr barədə bir zərrə də olsa, sağlam fikir var, titrək səslə, mənalı şəkildə təkrar eləyir – yox.

– Yaxşı, deməli, saat on birdə görüşərik.

Anasının təskinedici iştirakı olmadan onunla ünsiyyət Piter üçün əzabdır. Anası bunu hiss eləyir və onun səsi daha incik, zəif, uzaq və sərt olur.

– Xəbər verildiyinə görə qar yağacaq.

– Hə, hiss olunur.

– Yaxşı, Piter, dəstəyi as, vaxtını qoca anaya itirmə. Sən yaxşı oğlansan. Narahat olma.

– Yaxşı, sən də narahat olma. Sən yaxşı qadınsan.

Bu nə sözdür anasına deyir? O öz-özünə təəccüblənərək dəstəyi asır. Onun qasnağı bu qanqaraldan yaxın qohumla evlənmə söhbətindən qaşınır – o, telefonda yalnız ümumi sirlərlə bağlı olduğu qadının səsinə eşidir.

– Hə, səncə, necədir, kefi yoxdur? – atası soruşur.

– Bir balaca. Yəqin, orada babam onu dilxor eləyir.

– Hə, kişi bunu bacarır, – Kolduell Maynora tərəf çevrilir və izah eləyir: – Qayınatamın səksən dörd yaşı var və adamı dilxor eləməyin ustasıdır, lap özünü asmaq istəyir-sən. İnan ki, lap açar yerindən də dilxor eləyir. Qoca palıd kimi möhkəmdir, o hamımızı basdıracaq.

– R-r. – Maynor köpükdən papaqlı süd stəkanını verərək sakitcə donquldanır. Kolduell iki qurtuma südü içir, stəkanı yerə qoyur, başını silkələyir, yüngülcə ağarır və gəyirməsini saxlayır.

– Aman Allah, – deyir. – Deyəsən, süd, lazım olan yerə düşmədi. – “Süd” sözünü hələ də yumşaq, Nyu-Cersidə deyilən kimi deyir. O, dilini qabaq dişlərində gəzdirir, sanki, onları təmizləmək istəyir. – İndi gedim doktor Dişçixaranın yanına.

Piter soruşur:

– Mən də gedim sənnən?

Diş həkiminin həqiqi ad və soyadı Kennet Şroyerdir, onun kabineti məktəbdən iki məhəllə aralı, tramvay

yolunun o biri tərəfində, tennis kortu ilə üzbəüzdür. Həmişə səhər doqquzdan axşam saat altıya kimi Şroyerin evdar qadınlar üçün radio quruluşları reklamı verilən radiosu danışır. Yayda çərşənbə və bazar günləri o, əynində gözqamaşdırıcı ağ şalvar tramvay xəttini keçir və vilayətin ən qabaqcıl tennisçilərindən birinə çevrilir. O, tennisi diş müalicə eləməkdən yaxşı oynayır. Anası məktəb kafeteriyasında işləyir.

– Allah, özün saxla, – Kolduell deyir. – Sən mənə nə kömək eləyəcəksən, Piter? Mən onsuz da haldan düşmüş adamam. Belə lax-sək qocadan ötrü narahat olmağa dəyməz. Burada qal, istidə, dostlarınla.

Və Piter əynində yaxasıaçıq gödək palto və qulaqlarına kimi çəkdiyi dəyirmi toxunma papaq başında qaranlığa – yeni əzablara çıxan bu cır-cındır içində əziyyət çəkən xəstə adamı baxışları ilə ötürməklə, anasının atasından muğayət olmaq tapşırığını yerinə yetirməyə başlayır.

488

Conni Dedmen öz masası arxasından dostyana qışqırır:

– Eşidirsən, Piter! Sən və atan işığın qabağında dayandığınız vaxt mən kimin harada olduğunu ayırd eləyə bilmirdim.

– Onun boyu məndən ucadır, – Piter kəskin şəkildə dillənir.

Dedmenin özündən mehriban və dostyana adam oyununu qondardığı indiki halda o, Piteri maraqlandırmır. Axşam yaxınlaşır və Piter özündə əbədsizliyin qüdrətli gücünü hiss eləyir. Onun cibində beş dollar var, onların ağırlığını duyur və Maynora təntənə ilə deyir:

– İki bifşteks, ketçupsuz. Bir stəkan süd, hərçənd sizdə onun yarısı sudur və o sizdə fırlıdaq olsa da, mexaniki bilyard üçün beş nikel.

Piter öz masası arxasına qayıdır və axıracan çəkməyib söndürdüyü mentollu siqareti yenidən yandırır. O, bu qütb soyuğunu sevinclə udur; o, Maynorun kafesində, boş səhnədə bütün dünyanın ona baxdığına əmin halda özünü göstərir. O nə istəyirsə, eləyə bilər və azadlıq barədə uşaq arzusu onu elə həyəcanlandırır ki, ürəyi ikiqat bərk vurur, o, kafenin yarımqaranlığını qanla qızardıb indicə partlayacaq. *Məni bağışla.*

* * *

- Əzizim, dayan.
- Hə?
- Yəni sənın kabinetindən başqa yer tapmaq olmaz?
- Yox. Ən azı qışda.
- Axı bizi gördülər.
- Bizi yox, səni.
- Ancaq o hər şeyi başa düşdü. Onun üzündə yazılmışdı ki, başa düşüb və heç məndən az qorxmadı.
- Kolduell heç nəyi dəqiq bilmir.
- Bəs sən ona etibar eləyirsən?
- İndiyə kimi bizim aramızda etibar məsələsi qaldırılmayıb.
- Bəs indi?
- Mən ona inanıram.
- Məncə, nahaq. Onu çıxartmaq olmazmı?
- Kişi gülür, qadın isə qaşqabağını tökür. Həmişə bax belə olur – səfeh, gülməli söz danışdığı qadının ağına gec batır. Kişi deyir:
- Axı mən hər şeyə qadir adam deyiləm. Bu adam on beş ildir ki, işləyir. Dostları var. Stajı var.
- Axı o, öz yerində deyil, düzdür?
- Qadının onun qucağında ola-ola mübahisə eləməsi, təkid göstərməsi kişinin xoşuna gəlmir, bundan onun halı özündə olmur. Qadın səfehliyinin hər dəfə onu təzədən necə əsəbiləşdirməsi lap təəccüblüdür.
- Sən belə düşünürsən? Bunu müəyyən eləmək elə də asan deyil. O, lazım olanda vaxtını uşaqlarla sinifdə keçirir, bu isə əsasdır. Və bundan başqa, o, məni pis vəziyyətdə qoymaz. Yox, qoymaz.
- Sən niyə onu müdafiə eləyirsən? Bizim ikimizin də evini yıxmaq onun üçün boş şeydir.
- Kişi yenə gülür.
- Yaxşı, yaxşı, mənim gözəlim. Adamın evini yıxmaq elə də asan iş deyil.
- Hərdən qadın həyəcanlananda bu, kişiye xoş gəlmirsə də, onun özünün yaxınlığı kişi üçün çox böyük yüngüllükdür və o, bütün qəlbilə dincələrkən fikirləşmədən özünü

çətinə salmışdı, sözlər dodaqlarından su yuxarıdan-aşağı axan kimi, qaz boşluğa sorulan kimi öz-özünə qopur.

Kişi hiss eləyir ki, qadın onun qucağında hikkəli və tikanlıdır.

– Bu adam mənim xoşuma gəlmir. Onun axmaq uşaq kimi təbəssümü xoşuma gəlmir.

– Sadəcə olaraq, sən onu görəndə özünü günahkar kimi hiss eləyirsən.

Qadın xəlvəti olaraq ondan söz almaq istəyir.

– Məgər biz özümüzü günahkar hiss etməliyik?

Onun sualında həqiqi qorxu səslənir.

– Sözsüz. Ancaq indi yox.

Qadın gülümsəyir və bundan onun ağzı yumşalır, kişi onu öpərkən hiss eləyir ki, uzun yanğıdan sonra, nəhayət, dodağını isladıb. Öpüş bu yanğıni söndürmür, əksinə, alovlandırır, hər öpüş yenisini, daha hərarətlişini istəməyə məcbur eləyir, onu artan, qabaran ehtirasın burulğanına çəkir və bu, kişiyyə amansız görünür, əksinə, o, bunda təbiətin səxavətli, rəddedilməz sənətini götür.

490

* * *

Ağrı ağac kimi köklərini onun çənəsinə buraxır. Dayan, dayan. Kenni novokain iynəsindən sonra bir-iki dəqiqə dayansaydı... Ancaq artıq günün axırıdır, o yorulub və tələsir. Kenni Kolduellin ilk şagirdlərindən idi, hələ otuzuncu illərdə onun yanında oxumuşdu. İndi də həmin, ancaq bərk dazlaşmış oğlan asan olmaqdan ötrü dizi ilə diş həkimi kreslosunun dirsəyinə dirənərək maqqaşla işləyir, diş çıxarır, onu laxladır, tabaşır qırığı kimi ovur. Kolduell dişinin maqqaşla dağıdılacağından və açıq qalmış əsəbi ağzında qırılmış vəziyyətdə görünərək qalacağından qorxur. Tamam ağlagəlməz ağrıdır: bütöv bir ağac başdan-başa çiçəkləyib, hər çiçək də göy rəngə çalan ağappaq havada al-əlvan, sarı-yaşıl qığılcımla parıldaayan salxımlar səpir. O, bunun bu qədər uzun çəkə biləcəyinə inanmayıb gözlərini açır, ancaq üfuc bulanıq-çəhrayı pərdə ilə örtülür – bu, həkimin bərk yumulmuş və əyilmiş, sarımsaq iyi verən ağzıdır; lal-dinməz ağzı. Oğlan tibb həkimi olmaq istəyir, ancaq axıra kimi oxumayıb və budur, qansoranın biri olub.

Kolduellə elə gəlir ki, başına yayılmış ağrı – onun öz işindəki hansısa qüsurun nəticəsidir, çünki o, bu əzgin cana ürəyi-yananlıqla, hövsələ ilə yanaşmağı bacarmayıb; o, barışmış halda ağrını qəbul eləyir. Ağac təsəvvürəgəlməz dərəcədə sıxlaşır; budaqlar və çiçəklər yeganə gümüşü kəkildə tac qurub, konus, lap göyə qalxan ağrı dirəklər bir-birlərinə qarışır, dirəyin əsasında Kolduellin kəllə sümüyü hörülüb. Bu, son dərəcə təmiz gümüşdür, onda qatqının nə izi, nə bir damcısı, nə bir zərrəsi, nə bir qırığı var.

– Bax belə, – Kennet Şroyer rahatlanıb ah çəkir. Onun əlləri əsir, kürəyindən buğ çıxır. O, Kolduellə maqqaşın sıxıb tutduğu qəniməti göstərir. Kolduell, sanki, yuxudan yenicə durmuş kimi birdən-birə heç nə anlamır. Bu xırda, cilasız sümük qırığı boz və qara ləkəli, çəhrayı, geri qatlanmış nazik ayaqlıdır. O elə xırdadır ki, maqqaşa hiddətli müqaviməti indi, sadəcə olaraq, qəribə görünür.

– Tüpürün, – həkim deyir.

Kolduell tələsik başını sarı rəngli tüpürcəkqabına tərəf əyir və qan zolağı şəffaf suyu qırmızı rəngə boyayır. Başının təmiz gümüşdən olması düşüncəsi havanın yüngüllüyü ilə əvəz olunur. Qorxu və dilxorluq diş ətindəki deşikdən uçub gedib. Və birdən o, bütün hər şeyə, minalı tüpürcəkqabının dəyirmi qıraqlarının təmiz parıltısına oraya su axıdan parıltılıyı borucuğa su şırnağının öləzidiyi yerdə balaca Xaribdanın cırmaqladığı kometadakı kimi quyruqlu pəls, kiçik ləkəyə görə, naqolay minnətdarlıq hiss eləyir. Kəsif diş həkimliyi qoxusuna, Kenninin sterilizatora qoyduğu alətlərin cingildəməsinə görə, dolabdakı, içindəki çatdan keçib gələn orqanın titrək səsləri süzülən raqioqəbulediciyə görə minnətdarlıq. Diktor: “Mən macəranı sevirəm” reçitativini elan eləyir, orqan yenidən hiddətlə irəli can atır.

– Çox təəssüf, – Kenni deyir, – kökü möhkəmdir, dişin özü isə – heç nəyə yaramaz!

– Mənim bəxtim belədir, – Kolduell deyir, – ayaqlarım bərkdir, başımsa zəif.

Onun dili qabarcıqlı yumşaq ətə toxunur. Bir dəfə də tüpürür. Çox qəribədir – öz qanının görüntüsü nəyə görə sə onu ruhlandırır.

Kenni polad alətlə həmişəlik öz doğma yerindən qoparılmış və ulduz kimi döşəmənin üzərində, yuxarıda asılmış

dişi qurdalayır. Kenni onun içindən bir qırıq qara plombu qurdalayıb çıxarır, burnuna yaxınlaşdırır və iyləyir.

– M-m, – mızıldanır, – ümitsizdir. Yəqin, sizi bərk narahat eləyirmiş?

– Ancaq onu yadıma salanda.

Radioda diktör izah edir:

– Biz keçən dəfə doku və Recim yeraltı meymunlar paytaxtında qoyub gəlmişdik (*Meymun donquldaması, inildəməsi, kədərli zingilti səsi*). Və budur, dok Reciyə tərəf dönüb (*səslər kəsilir*) deyir:

Dok: – Bizə buradan çıxmaq lazımdır. Şahzadə qız göz-ləyir.

Çippi, çip. Uli, ui-i-i.

Kenni Kolduellə xırda sellofan paketdə iki anatsin həbi verir.

– Novokainin təsiri keçəndə, əgər sizi narahat eləsə, qəbul eləyin.

O heç təsir eləməyə başlamayıb, Kolduell fikirləşir. Getməzdən qabaq axırıncı dəfə tüpürür. Dışinin ətindən artıq az qan gəlir, qanın zolağı daha nazik və rəngsiz olub. O, inamsız halda dililə sürüşkən yuvaya toxunur. Və birdən onun dışinə yazığı gəlir. Gündüz-gecə – diş beləcə... Yox, deyəsən, əməlli-başlı sair məhv olub gedir.

* * *

Budur, Heller dəhlizlə gedir: top-top, xlop-bam-şlyop!! O, öz enli döşəməsilənini necə də sevir!!!

Qan-tər içində qırmızı mum qırıntılarını səpərək və onu parıldayanacan sürtərək qadın ayaqyolusunun yanından, missis Şrekin incəsənəti yüksəkliklərə qaldırdığı Allahın görünməz söhrətinin görünən güzgüsü olan yüz otuzuncu sinfin yanından yazı makinalarının cırlmış qara örtüklərinin və yalnız bəzi yerlərdə parıldayan, kabus əli kimi zahirə çıxan dəstəklərin gizləndiyi yüz on birincinin yanından, karolinqlər vaxtında Avropa ilə ədviyyat, kəhrəba, xəz və qul daşınan qədim ticarət yollarının böyük, cilalı sarı xəritəsinin asıldığı kükürd qazının və hidrogen sulfid iyi gələn yüz doqquzun yanından, yüz beşin yanından, yüz üçün, tutqun şüşəli bütün bu bağlı qapıların yanından, cərgələri

sərsəm perspektivdə yoxa çıxan xırda yaşıl şkafların qarşısından keçib-gedən Heller eyni qaydada düymələri, tük, xırda pulları, əsgiləri, folqanı, paltar sancağını, sellofanı, saç tükünü, sapı, naringi tumlarını, daraq dişlərini, Piter Kolduellin qasnaqlarından ağ qabığı və bütün əl çatmayan, buna dəyməyən xırda qırıntıları da, parçanı da, qırıqları da, dünyanın yarandığı hər cür tozu – hər şeyi yığır və sakitcə burnunun altında öz-özünə qədim bir mahnını zümzümə eləyir. O xoşbəxtdir. Məktəb ona məxsusdur. Bu iri taxta məkanda bütün saatlar birdən çaqqıldayır: 6.10. İri odluq özünün yeraltı kaşanədə qazanın altında gücünü toplayıb birdəfəyə iki yüz əlli kiloqram parıldayan kömürü – Pensilvaniya antrasitini, qədim lepidodendronları, preslənmiş təmiz vaxtı udur. Odluğun ürəyi ağ alovla yanır, ora mikalı gözcükdən baxmaq olar.

Heller bütün kobudlaşmış qəlbilə məktəbin dəhlizlərini sevir. Onun həyatında onu balaca uşaqların şirni yeyib qusduğu yerlərin silinməsi və xlor səpilməsi lazım gələn üfunətli qusmaq gölməçəsi saxladıqları yerdəki ibtidai məktəbin gözətçisi vəzifəsindən bura dəyişdikləri həmin gün böyük bayram olmuşdu. Burada həmin bəbirçilik yoxdur, ancaq, budur, divarda abırsız sözlər yazılır, bir də bəzən hansısa kişi ayaqyolunda döşəməni murdarlayırlar.

Dəhlizdə insanların və onların paltarlarının buraxdığı boyat qoxular dolaşır. Kiçik içməli su fontanları bağlıdır. İstilik batareyaları şırıldayır. Yandakı qapı çırpılır; bu, basketbolçulardan biridir, əlində kiçik idman çamadanı içəri girdi və soyunub-geyinmə otağına endi. Mister Kolduell və mister Filippo, biri hündür, digəri balacaboy və klounlar Alfonsla Qaston kimi adətləri üzrə əsas girişin yanında dayanıblar, bir-birini irəli buraxmağa çalışırlar. Heller aşağı əyilir və içərisində hərdənbir qəzet qırıqları görünən boz tük və toz yığınıni enli xəkəndazla süpürür. O, küncə gedir və zibili iri, karton qutuya boşaldır. Sonra döşəməsini götürüb işinə davam eləyir və tinin arxasında gözəndən itir: top-şlyop.

O gedir!!!

* * *

– Corc, eşitmişəm son vaxtlar özünüzü yaxşı hiss eləmirsiniz, – Filipps kolleqasına deyir. O, işıq düşən şüşə şkafa qədər gedib çatarkən təəccüb içində görür ki, Kolduellin ağzından qan zolağı axır. Kolduelldə, demək olar ki, həmişə nəşə qaydasında deyil, nəşə yöndəmsizlik var və bu, gizlicə Filippsi kədərləndirir.

– Hərdənbir, – Kolduell deyir. – Qulaq asın, Fil, mənəni bu çatışmayan biletlər narahət eləyir. Nömrələri 18001-dən 18145-ə kimidir.

Filipps fikirləşir və fikirləşə-fikirləşə adəti üzrə böyrü üstə gah bu, gah digər tərəfə hərəkət eləyir, sanki, beysbol meydançasındadır.

– Canım, bunlar ki adi kağızlardır, – deyir.

– Belə baxanda, axı pul da kağızdır, – Kolduell deyir.

Və onun görkəmi elə ağırlıdır ki, Filipps məsləhət görür:

– Siz bir şey qəbul eləyəydiniz.

Kolduell mətinliklə dodaqlarını bir-birinə sıxır.

– Hər şey keçib-gedəcək, Fil. Dünən doktorun yanına, rentgenə getmişdim.

Filipps o biri tərəfə çəkilir.

– Bəs rentgen nə göstərdi? – o soruşur və elə bil, iplərinin açılıb-açılmadığını yoxlayaraq çəkmələrinə baxır.

Və Kolduell, sanki, Filippsin sakit, çoxmənalı səsini batırmaqdan ötrü əməlli-başlı qışqırır:

– Hələ öyrənməmişəm! Bir dəqiqə də olsun boş vaxtım olmayıb.

– Corc, mən sizinlə dost kimi danışa bilərəm?

– Danışın. Siz mənimlə heç vaxt başqa cür danışmayıbsınız.

– Siz indiyə kimi bircə şeyi – özünüzdən muğayət olmağı öyrənməyibsiz. Özünüz başa düşürsünüz, biz artıq müharibəyəqədərki kimi cavan deyilik. Bizə gənc kimi yaşamaq olmaz.

– Fil, mən özgə cür yaşamağı bacarmıram. Tabuta uzanana kimi uşaq olaraq qalacağam.

Filipps azca uzun, gərgin gülüşlə gülür. Kolduell məktəbə gələn vaxt onun artıq bir il stajı vardı və onlar çoxdan

birlikdə işləsələr də, Filipps hələ də qəlbinin dərinliklərində özünü, sanki, Kolduellin baş məsləhətçisi kimi hiss eləyir. O, eyni zamanda həm də tutqun hisslərdən – içərisində bu qədər dolaşmaq və gözlənilməzlik olan Kolduellin birdən möcüzə icad eləyəcəyi, yaxud, ən azı, heyrətamiz və qeyri-adi mühüm nəşə deyəcəyindən qurtula da bilmir.

O soruşur:

– Siz Ok haqqında bir şey eşidibsiniz?

Bu ağıllı, güclü, müəlliminin qəlbinə sevindirənlərdən biri olan qəşəng gənc məktəbi otuzuncu illərdə bitirmişdi. Bir vaxtlar onun kimilər Olincerdə çox idi, indi isə əxlaqın ümumi tənəzzülü zamanı, get-gedə daha da azalır.

– Deyirlər o həlak olub, – Kolduell cavab verir. – Təfərrüatını bilmirəm. Hadisə Nevadada olub. – Filipps ağır kitab və dəftər bağlamasını əlindən əlinə ötürərək deyir, – o, aviasiya təlimatçısı olub və şagirdi səhvə yol verib. Hər ikisi həlak olub.

– Axmaq vəziyyət deyilmi? Bütün müharibəni birçə cızıqı da olmadan keçib və sülh vaxtı məhv olub.

Filippsin gözləri – alçaqboy kişilər ucaboylulardan daha həssas olurlar – söhbət nəşə kədərli məsələdən gedəndə satqıncasına qızır.

– Gənclərin ölməsi kədərli haldır, – deyir.

O, belə boy-buxunlu və göyçək şagirdləri doğma oğulları kimi sevir, amma öz oğlu yöndəmsiz və tərsdir.

Kolduell maraqlandı; Filippsin saçının ortası yuxarı daranmış başı birdən ona içərisi çox lazım olan qiymətli məlumatlarla bağlanmış mücrünün qapağı kimi görünür. O, ciddi şəkildə soruşur:

– Sizcə, yaşın hansısa bir mənası varmı? Elə bilirsiniz onlar ölümə daha az hazır olurlar? Bəs siz özünüz hazırsınız?

Filipps diqqətini bu fikrə yönəltməyə çalışır, ancaq heç nə alınmır, sanki, iki maqnitin eyni qütblərini bir-birinə yaxınlaşdırır. Onlar bir-birini itələyir.

– Bilmirəm, – o, boynuna alır. Və əlavə eləyir: – Necə deyərlər, hər şeyin vaxtı var.

– Mənim halım bundan yüngülləşmir, – Kolduell deyir. – Mən hazır deyiləm və dəhşətli dərəcədə qorxuram. Bəs neyləyim?

Hər ikisi sakitcə Hellerin öz döşəməsiləni ilə keçib-getməsinə gözləyir. Süpürgəçi onlara başını tərpedir, gülümsəyir və bu dəfə dayanmadan keçir.

Filipps heç cür özünü diqqətini cəmləməyə məcbur eləyə bilmir, yüngülləşərək yenidən xoşagəlməz mövzudan yayınır. Diqqətlə Kolduellin sinəsinə baxır, sanki, orada maraqlı nəşə görüb.

– Bəs Zimmermanla söhbət eləyibsiniz? – soruşur. – Bəlkə, yaxşısı birillik məzuniyyət götürməkdir?

– Mən bunu özümə rəva bilmərəm. Bəs oğlum? O, məktəbə necə gedər? Axı onda o da hər cür kəndçikündçü heyvanla birlikdə avtobusla getməli olar.

– Ona heç nə olmaz, Corc.

– Möhkəm şübhə eləyirəm. Mən hər vaxt onu ruhlandırmalıyam, yazıq uşaq hələ özünü tapmayıb. Belə ki, mən hələlik davam gətirməyə məcburam. Sizin xoşbəxtliyinizdir ki, oğlunuz özünü tapıb.

496

Bu, iyrenc yaltaqlıqdır və Filipps başını bulayır. Onun gözləri bir az da qızarır. İndi Pensilvaniya Universitetinin birinci kursunda oxuyan Ronni Filippsin elektronikaya da parlaq qabiliyyəti var. Ancaq o, hələ məktəbdə ikən atasının beysbola həvəs göstərməsinə açıq-aşkar gülürdü. Təəssüflənirdi ki, o, atasının təkidinə görə uşaq vaxtı xeyli qiymətli vaxtını bu oyuna itirib.

Filipps qətiyyətsiz halda soruşur:

– Deyəsən, Ronni nə istədiyini bilir.

– Allaha şükür! – Kolduell qışqırır. – Mənim zavallı oğlumsa bütün dünyanın boşqabda ona gətirilməsini istəyir.

– Mən elə bilirdim o, rəssam olmaq istəyir.

– O-oh, – Kolduell ah çəkir; zəhər onun bağırsaqları ilə sürüşür.

Hər ikisi üçün uşaqlar ağırlı yerdir.

Kolduell söhbəti dəyişir.

– Bu gün sinifdən çıxıram, birdən mənim nəşə kəşfə oxşar bir şey ağıma gəldi. On beş ildir müəllimlik eləyirəm və indi, nəhayət, çox düşünəndən sonra qərara gəldim.

Filipps səbirsiz halda soruşur:

– Nə imiş ki bu?

O, artıq dəfələrlə axmaq vəziyyətdə qalsa da maraqlanır.

– Dərd-qəm bilməmək, – Kolduell bəyan eləyir. Və öz dostunun gözləmə mövqeyində dayanıb baxan qırıqlı sifətində sevinc işartıları görmədiyindən elə bərkdən təkrar eləyir ki, səsi boş, uzaqlaşdıqca gözdən itən dəhlizdə əks-səda verir. – Dərd-qəm bilməmək. Mən həyatdan belə bir dərs almışam.

– Allah eləməsin, siz haqlı olarsınız! – Filipps tələsik qışqırır və öz sinfinə getməyə hazırlaşır. Ancaq hər iki müəllim hələ bir dəqiqə də bir-birinin ünsiyyətində dincələrek, hər biri o birinin ümidlərini adlatsa da, heç biri incimədiyindən şübhəli məmnunluq taparaq bir-birinin yanında dayanır. Tufan vaxtı bir burdaqda iki at kimi beləcə bir-birinə sıxılır. Kolduell heç nə ilə diqqəti cəlb eləməyən araba atı kimi kürən olardı və ola bilsin, "Kürən" ləqəbli, bəlkə, Filipps də – tezqavrayan, balaca kəhər qaçağan at – qəşəng quyruqlu və gözəl zərif dırnaqlı itiqaçan kəhər at – demək olar ki, pəni.

Kolduell sonda deyir:

– Mənim qoca atam mənim yaşımaya çatmadan ölüb, mənə oğlumu onun kimi pis vəziyyətdə qoymaq istəmirəm.

O köhnə, lax-sək palıd masasını divardan elə təkənla itələyir ki, masanın ayaqları cırıldayır və titrəyir; o, bu masanın arxasında oturub oyunun biletlərini satacaq.

* * *

Dəhşətli qışqırq bütün zal boyu yayılır və iri məktəbin ən uzaq siniflərində toz qaldırır, çoxları isə bu arada bilet götürür və qapıdan keçib al-əlvan işıqlandırılmış dəhlizə axışırlar. Əjdaha kimi yöndəmsiz və əcaib gənclər qulaqları şaxtadan qızarmış halda gözlərini bərdəldərək, ağızlarını ayıraraq lampaların parıldaayan şarları altında irəli keçməyə çalışırlar. Dama-dama paltolu, qırmızıyanaq, şən, alabəzək paltarlı və demək olar ki, hamısı fikri dağınıq duluscunun düzəltdiyi vaz kimi yöndəmsiz qızlar isti dar yerdə sıxlaşıblar. Hirsli, bürkülü, kor kütlə boğuş səslə uğuldayır, tərənir, titrəyir; gənc səslər cingildəyir.

– Onda deyirəm ki... – neyləmək olar, dostum, səninki gətirmədi.

– ♪ Eşidirəm ki, döyürsən, ancaq buraxmayacağam ♪
 – Mən də fikirləşirəm; bu lap əclafdır.
 – O qancıqsa döndü və heç vecinə də deyil – deyir:
 “Bir də”.

– Özün fikirləş, bir sonsuzluq o birindən necə çox ola bilər?

– Bilmək istərdim, kim deyir ki, bunu o deyib.

– Ona baxan kimi dərhal bilinir, çünki boynundakı xal o saat qızarır.

– Məncə, o, sadəcə olaraq, özünə vurğunun biridir.

– Səhər yeməyi qutusu isə – fyut!

– Belə deyək: sonsuzluq sonsuzluğa bərabərdir. Düzdür?

– Amma mən onun nə dediyini eşitmişəm və ona deyirəm: nə olub, heç nə başa düşmürəm.

– Əgər dayana bilmirsə, yaxşısı bu olardı ki, başlamayırdı.

– O ancaq ağzını ayırır, doğrudan.

– Bu nə vaxt olub, min il bundan əvvəl?

– Ancaq əgər mövcud olan bütün tək rəqəmləri götürsək və onları toplasaq, onsuz da sonsuzluq alınacaq, düzdür? Nəhayət, sənə çatdı?

– Bu harada olub ki? Potsvilldə?

– ♪ Mən gecə köynəyindəyəm, nam-na-a-zik ♪

– Gətirmir? – deyir. – Mən də ona: – Hə, səninki gətirmir.

– Axır ki! – Piter zəlin ortasındakı keçiddən keçib gələn Pennini görüb qışqırır. O tək gəlib, onun sevdiyi qız tək gəlib, onun yanına tək gəlib; bu adı fikirlər burulğanından ürəyi daha bərk döyünməyə başlayır. O, qıza tərəf qışqırır: “Sənə yer tutmuşam!” Piter cərgənin ortasında oturur, qız üçün tutduğu yerə başqalarının palto və şərfləri yığılıb. Qız dodaqlarını səbirsiz halda bir-birinə sıxaraq cərgələrin arası ilə mətinliklə keçir, oturanları qalxıb ona yol verməyə məcbur eləyir, gülə-gülə irəli uzadılmış ayaqlara toxunub büdrəyir. Paltoları yığışdırana qədər onu öz yerindən qalxan Piterə tərəf sıxırlar. Onların dizləri bir-birinə toxunur. Piter onun üzünə yüngülcə üfürür və qızın qulağı üstündəki tükləri tərpənir. Penninin sifəti və boynu bu bağırçı və uğultu içərisində

sakit halda parıldayır və şirin, iştaha gətirən, ləzzətli qız onun qarşısında dayanır. Hamısı da ona görədir ki, o, çox balacaboydur. Balaca və yüngüldür, Piter onu qov kimi çətinlik çəkmədən qaldıra bilər; bu sirr onun özünü də, sanki, qaldırır. Budur, sonuncu palto da götürüldü və onlar yanaşı, xəlvət istidə şən qarmaqarışıqlıq içində oturlar.

Oyunçular zəlin ortasında hamar, parıltılı taxtaların üstündə qaçışırlar. Top havada hündür qövs cızır, ancaq lampaların metal barmaqlığa alındığı yerdə tavana kimi çatmır. Fit səsi eşidilir. Hakimlər saati dayandırır, əyinlərində qəhvəyi rənglə “O” yazılmış sarı sviter, qışqıraraq idmançıları salamlayan qızlar qaçıb gəlirlər və bir-birlərinin arxasında dayanaraq, sanki, dəmiryolu qatırı yaradırlar.

– O! – onlar yeddi mis sirena kimi səslənirlər: bir-birlərinin dirsəklərindən tutan əlləri bir iri porşen yaradır.

– O-o-o-o! Əks-səda qəmgin-qəmgin inildəyir.

– El!

– El! – tamaşaçılar səs verirlər.

– İ...

– Ay-i-i! – səs içərilərdən gəlir. Piterin nəfəsi kəsilir, o əməlli-başlı həyəcanlanıb, ancaq fürsətdən istifadə eləyir və qızın əlindən tutur.

– Ux, – qız razı halda dillənir. Dərisi hələ də şaxtadan soyuqdur.

– En.

– Aşağı en! – zal dərhal məktəb ənənəsinə uyğun olaraq göydə tutur. Salam qışqırığı burulğan kimi cərgələrdən keçir, get-gedə daha sürətlə hərələnir, yuxarı qalxır və hamiyə elə gəlir ki, bu qasırğa onları harasa uzağa, başqa dünyaya aparır.

Olincer, *Olincer*, Olincer!

Qızlar qaçıb gedirlər, oyun davam eləyir və indi iri zal hamının bir-birini tanıdığı ən adi otağa oxşayır. Piter və Penni söhbət eləyirlər.

– Şadam ki, gəldin, – Piter deyir. – Heç fikirləşməzdim ki, belə sevinərəm.

– Nə olar, sağ ol, – Penni quru tərzdə dillənir. – Atan necədir?

– Əsəbiləşib. Heç evdə də gecələməmişik. Maşın xarab olmuşdu.

– Yazıq Piter.

– Yox, əksinə, mənə maraqlı idi.

– Üzünü qırxırsan?

– Yox, nə olub ki? Artıq vaxtdır?

– Yox. Ancaq sənin qulağında qurumuş ülgüc kremi-nə oxşar nəşə bir qabıq kimi şey var.

– Bilirsən bu nədir?

– Nədir? Maraqlıdır.

– Bu, mənim sirrimdir.

– Hamının sirri var.

– Ancaq mənimki ayırıdır.

– Nədir ki?

– Deyə bilmərəm. Göstərmək lazım gələcək.

– Piter, bu ki lap gülməlidir.

– Deməli, istəmirsən? Qorxursan?

– Yox. Mən səndən qorxmuram.

– Lap yaxşı. Mən də səndən qorxmuram.

Qız gülür.

– Sən heç kimdən qorxmursan.

– Bu düz deyil. Mən hamıdan qorxuram.

– Öz atandan da?

– Ux, ondan lap çox.

– Sən öz sirrini mənə haçan göstərəcəksən?

– Bəlkə, heç tamam göstərmədim. Bu dəhşətli şeydir.

– Yaxşı, xahiş eləyirəm, Piter, göstər. Xahiş eləyirəm.

– Penni.

– Nədir?

– Sən mənim çox xoşuma gəlirsən.

O: “Mən səni sevirəm” demir, qorxur ki, birdən nəşə düz olmaz.

– Sən də mənim.

– Ancaq sonra xoşuna gəlməyəcəyəm.

– Yox. Sən qəsdən axmaq sözlər danışırsan?

– Ola bilər. Yaxşı, birinci oyundan sonra göstərəm.

Əgər cəsarətim çatsa.

– Bax indi səndən qorxuram.

– Ancaq sən təslim olma. Bilirsən, sənin gözəl dərin

var.

– Sən bunu elə tez-tez deyirsən ki. Niyə? Dərindir də.
– Piter cavab vermir və onun əllərini tumarlayır. Qız əlini çəkir. – Gəl baxaq. Kim irəlidədir?

Piter başını qaldırır, təzə saata və elektrik tablosuna – 1936-cı ilin məzunlarının hədiyyəsinə baxır.

– Onlar.

Və birdən-birə dodağı boyalı balaca ətiaciya çevrilmiş qız qışqırır:

– Gəl, gəl!

Məktəb komandalarını beşi Olincerin qəhvəyi-qızılı formasında və beşi qərbi Oltonun ağ-göy formasını geymiş, sanki, döşəmənin parıldayan taxtasında öz rəngli əkslərinə rezin altlıqları ilə yapışdırılmış oyunçuları, ağılı itirmiş kimi, ora-bura qaçışılar. Hər ayaqqabı bağı, hər tük, hər gərilməmiş, turşumuş sir-sifət, iri, gur işıqlandırılmış vitrindəki heyvan müqəvvalarında olduğu kimi qəsdən düzəldilmiş, qeyri-təbii görünür və əslində də basketbol meydanı skamyalardan təsəvvür edilən şüşə ilə ayrılıb, oyunçu başını qaldırıb bu ərəfədəki axşamı birlikdə keçirdiyi qızı görə bilsə də (o, qızın necə ciyildədiyini və özünün də sonra ağzının qurduğunu xatırlayır), qız indi ondan sonsuzluq qədər uzaqdadır və qaranlıq, tərپənməyən maşında baş verən iş, çox ola bilər ki, oğlanın yalnız yuxusuna girib. Mark Yanqerman tükü əlinin arxa tərəfilə alınının tərini silir, üstünə gələn topu görür, əllərini qaldırır, tarım şarı tutub sinəsinə sıxır, rəqiblərini aldatmaqdan ötrü başını digər tərəfə döndərir, qərbi Oltonun müdafiəçisini keçir və məqamdan istifadə eləyir, qaçaraq topu tora atır. Hesab bərabərləşdi. Elə qışqırq səsi gəlir ki, elə bilirsən hamını dəhşət bürüyüb.

* * *

Kolduell biletlərin kötöklərini yoxladığı vaxt Filipp barmaqlarının ucunda ona yaxınlaşır və deyir:

– Corc, deyirdiniz biletlərinizdən çatmır.

– Hə, on səkkiz min birincidən on səkkiz min yüz qırx beşinciyəcən.

– Deyəsən, mən onların necə yox olduğunu bilirəm.

– Aman Allah, çiyimdən əməlli-başlı yük götürüldü.

– Görünür, onları Lüis götürüb.

– Zimmerman? Onun nə iti azıb bilet oğurlasın?

– T-ss! – Filipp mənalı-mənalı gözlərlə direktor kabinetin qapısını göstərir. Sanki, o, sirlə məlumatı ilə lovğalanır. – Siz ki bilirsiniz o, kalvinist bazar günü məktəbində yuxarı siniflərdə dərs aparır.

– Əlbəttə. Onu orada, az qala, əllərində gəzdirlər.

– Bəs siz bilirsinizmi möhtərəm Març buradadır?

– Hə, mən onu buraxmışam. Pul götürmədim.

– Deməli, belə. O burada ona görədir ki, bazar günü məktəbindən qırx adam pulsuz bilet alıb və hamısı bir nəfər kimi bura gəlib. Mən ona tribunada yer təklif elədim, ancaq o imtina elədi, izah elədi ki, yaxşısı budur, divarın yanında dayanıb uşaqlara baxsın: onların, demək olar ki, yarısı kalvinist kilsəsi olmayan Elidəndir.

Aha, deməli belə, Vera Hammel! Onun uzun sarı paltosu düymələnməyib, kürən saçlarının düyünü dağılır, sancağı düşür – qaçırılmış-nədir? O, Kolduellə gülümsəyir və Filippə başını tərpədir; bu ölüvay adam Filippin onda heç bir hiss oyatmadığı yeganə insandır. Kolduell – başqa məsələ: o, sanki, bu qadında yatmış analıq instinktini oyadır. Hər bir hündürboy kişi ona müttəfiq kimi görünür, bu qadın o dərəcədə sadələvəhdür. Və əksinə, boyu ondan aşağı olan hər kişi, elə bil, onun düşmənidir. Kolduell Veranı məhrəmanə şəkildə salamlayaraq ziyilli əlini qaldırır; bu qadına baxmaq ona xoşdur. Missis Hammel burada olanda o, heç də bütün məktəbin heyvanların ixtiyarına verilmədiyini hiss eləyir. Bu qadında oğlan uşağının fiqurası: yastı döşü, uzun qıçları, nazik çil-çil əlləri var, onlar nəse narahatedici, hətta həyəcanlandırıcıdır. Əbədi qadın dəyirmiliyi yalnız omba xətlərində bilinir; ancaq bu ombalar gipsdən yapılmış kimi göy idman kostyumu altından qabarıq şəkildə bildirərək onu şagird qızlardan fərqləndirir. Qadın yavaş-yavaş çiçək açır, əvvəlcə ilk çiçəklənmə, sonra çiçəkləmə və təzədən, daha sıx çiçəkləmə. Həyat bir vaxta qədər ləng olur. Və hələlik onun uşağı yoxdur. Onun iki mis rənginə çalan teli arasındakı ağ ləkə olan ensiz alnı qırıq-qırıqdır; burnu uzun və itidir; sifəti nə iləsə safsarın ağzını xatırladır o, gülümsəyəndə isə dişinin ətləri qəşəng görünür.

Kolduell onu çağırır.

– Sizin qızlar bu gün oynayınlar? – soruşur.

Vera – qadın basketbol komandasının məşqçisidir.
– Mən düz oradan gəlirəm, – o, dayanmadan deyir.
– Bizimkilər uduzdular. Mən yalnız Elə şam yeməyə icazə verdim və oğlanların necə oynayacaqlarına baxmağı qərara aldım.

Qadın dəhlizlə sinif otağına tərəf gedir.

– Hə, bu qadın basketbolu sevir, – Kolduell deyir.

– El həddən çox işləyir, – Filipps qaşqabaqlı halda dilənir, – odur ki, darıxır.

– Ancaq görkəmi şəndir, mənim üçün isə indiki vəziyyətimdə bu – əsasdır.

– Corc, sizin səhhətiniz məni narahat eləyir.

– Allah şən meyitləri sevir, – Kolduell saxta həyatsevərliklə deyir və öküzün buynuzundan yapışmaq qərarına gəlir. – Yaxşı, bu biletlərin sirri nədədir?

– Əslində heç bir sirr-filan yoxdur. Möhtərəm Març deyib ki, Lüis mükafatlandırmaq üçün biletləri yeni ilə kimi bazar günü məktəbinin bir dərəcə buraxmayan şagirdlərinə paylamağı təklif eləmişdir.

– Və bunun üçün o, oğru kimi mənim masamın altına girib və biletlərimi oğurlayıb.

– Sakit. Biletlər sənə deyil, Corc, məktəbindir.

– Hə, mən ancaq, təpəqaramayam, onlara görə mən cavab verməliyəm.

– Bunlar adi kağızlardır, onlara belə də baxın. Özünü üçün qeyd eləyin: “Xeyriyyəçilik”. Bir şey olsa, mən sizi dəstəklərəm.

– Bəs siz Zimmermandan soruşmayıbsınız daha yüz bilet necə oldu? Deyirsiniz qırx adam gəlib. Daha yüzünü paylaya bilməz axı, axı onda kalvinist körpələr evinin lap dördyaşlı uşaqları da iməkləyə-iməkləyə pulsuz biletlərlə sürünüb bura gələrdilər.

– Corc, mən başa düşürəm, siz dilxorsunuz. Ancaq şişirtməyə dəyməz. Mən Zimmermanla danışmamışam, bir də ki, mənə, bunun xeyri yoxdur. Yazın: “Xeyriyyəçilik”, vəsalam. Əlbəttə, Lüis heç kimlə hesablaşmır, ancaq bu, təmiz işdir.

Kolduell ağlabatan dost məsləhətinə qulaq asmağın lazım olduğunu gözəl başa düşərək yenə də daha bir tiradanı özünə rəva bilir:

– Bu biletlərə görə doxsan dollar tərtemiz götürmək olardı, mən hiddətlənmişəm ki, onları bizim qiymətli kalvinist məktəbinə bağışlayıblar.

O, ürəkdən hiddətlənib. Xırda qəbilələrdən başqa bütün Olincer öz aralarında İeqovov şahidləri kimi – baptist və katoliklər kimi – əmin-amanlıqla rəqabət aparan iki böyük düşərgəyə – lüteran və kalvinistlərə bölünüb, özü də lüteranlar çoxsaylı, kalvinistlərə daha varlı olurlar. Kolduell özü presviterian ailəsindəndir, ancaq böhran vaxtı o, arvadının etiqadını qəbul eləmiş, lüteran olmuş və özünün bütün dözümlülüüyü ilə onun təsəvvüründə Zimmerman və Kalvinlə əlaqəsi olan kalvinistlərə etibar eləmir, öz növbəsində, onlar da dünyada bütün qaranlıq, ürəksiz və despotiklərlə əlaqədardırlar.

* * *

504

Vera taybatay açılmış və örtmək lazım gələndə ayaqla səliqə ilə latun yuvaya vurulan rezin pazlarla saxlanmış enli qapıdan salona girir. Uzaq küncdə möhtərəm Marçı görünür, o, valideynlər şurasının yığıncağı, tamaşa və iclas vaxtı zalın ortasında, indi basketbol meydanı olan yerdə düzülən bir yığın açılıb-yığılma stula söykənərək dayanıb.

Kobud yundan şalvar geymiş bir neçə oğlan ayaqlarını yellədən bütün qaydalara rəğmən bu qalağın üstündə oturub; elə burada, skamyaların arxasında kişilər, oğlan uşaqları və bir neçə qızcığaz toplaşmış – onlar boyunlarını uzadaraq qabaqdakıların başları üstündən baxırlar, bəziləri isə qapıların taybatay açılmış layları arasından astanadakı stulların üstünə çıxıblar. İyirmi beş yaşlı iki cavan oğlan Vera ilə inamsızlıqla salamlasır və onun qarşısından çəkirlər. Onlar qadını tanıyırlar, o isə gəncləri heç cür xatırlaya bilmir. Bunlar uzun illər çoxlarının başına gələn kimi evlənənə, yaxud içkiyə qurşanana qədər, yaxud şəhərdən çox uzaqda bir yerdə işə girənəcən, bir vaxtlar ləzzətli sümük basdırdığı yer iti özünə çəkən kimi – məktəbə idman yarışlarına getməyi ürəyi istəyən keçmiş məşhurlardır. Onlar burada hər dəfə daha çox qocalmış və qarın buraxmış halda daimi növbələşməyə ovsunlanmış halda – zalda və

həyətdə, payızda, qışda, yazda – kabus kimi peyda olan, sonra işə özləri diqqəti cəlb eləmədən onlara qoşulan və tamaşaçı olan yeni gənc və hələ məşhurlaşmamış inadlı məktəb idmançıları şəklində görünürlər. Onlar çəkingən və saxta, qətiyyətlə tribunadakı şagirdlər kimi olmayan tərzdə dayanıblar; orada sifətlər, saçlar, lentlər, parlaq paltarlar bir parçaya, parıldayan canlı bayrağa çevrilib. Vera gözlərini qıyır və kütlə titrək, rəngli molekula bölünür. Sanki, qarşısında baş verən tərpənərək qütbləşmiş bu hissəciklərinin görünməsilə həqiqətdən də bir-birini görünməyən iti ucluqla nişana alaraq tərəddüd eləyirlər. Və bunu hiss eləyən Vera vüqar, sakitlik və özünə əminliklə dayanıb. Bu hissələr onu bürüyür və xışıldayan basırıq içindən düz gözlərinə gülümsəyən, qızılı-mis cingiltisi səpələnməsinə valeh olmuş möhtərəm Marçı da baxışları ilə mükafatlandırmağa tələsmir.

Bu ruhani – ucaboy, qaraşın, arıq sifətli və qəşəng vurulmuş hamar qara bıçlı yaraşılı kişidir. O, özünü müharibə vaxtı tapıb. O, otuz doqquzuncu ildə hələ tamamilə gənc ikən, həyat onu yoldan çıxarmamış Pensilvaniyanın şimal-şərqində seminariyanı bitirmişdir – o vaxt onun heç iyirmi yaşı da yox idi. Özünü qadın kimi zərif hiss eləyirdi; şübhələr onu üzürdü. İlahiyyət bu şübhələrə müəyyənlik və dərinlik verirdi. O, geri boylanarkən gördü ki, əgər anasının təsirini atarsa, onun bütün dindarlığı ki bundan ötrü ruhani olmuşdu, olsa-olsa onun qadın qarşısında cəsarətsizliyinin ağırlı əks-sədasıdır. Onun yüksək notlu metal səsi yüksək notda birdən qırılır və bundan onun dumanlı moizəsi gülməli görünürdü. O, öz kilsə başçılarından qorxur və öz missiyasına nifrət eləyirdi. Qırx birinci ildə müharibə ona çıxış yolu tapmaqda kömək elədi. O, könüllü olaraq orduya getdi, ancaq kapellan yox, adi əsgər kimi. O, bu yolla cavab verə bilmədiyi suallardan yaxa qurtarmağa ümid eləyirdi. Və bu, ona müyəssər olurdu. O, okeanı üzüb keçdi və bədxahlıq onun dalınca çata bilmədi. Ona leytenant rütbəsi verdilər. Şimali Afrikada o və tabeliyində olan beş adam yeddi gün davam gətirdilər, hərçənd cəmi üç qumquma suları vardı. İngiltərədə mərmii onun yarım dəqiqə əvvəl qaçıb uzaqlaşdığı yerdə səkkiz fut enində çala qazdı. Roma altındakı yamacda

kapitan çini aldı. Müharibənin sonunda onun bədənində bir sıyrıntı belə yox idi. O bərkimişdi, möhkəmlənmişdi, bircə səsi əvvəlki kimi qalmışdı. Və bu nə qədər qəribə olsa da, o özünün əvvəlki dinc sənətinə qayıtdı. Ancaq bu, qəribə idimi? Yox! O, yanıq dəmirdən təmizlənərək onun altında sarsılmaz, odda bərkimiş, soyumuş şlak parçası kimi qeyri-adi, ancaq real ana etiqadı tapmışdı. O sağ idi. Həyat cəhənnəmdir, ancaq bu cəhənnəm gözəldir. Bütün gözəlliklə Allaha məxsusdur. Marçın səsi, əvvəlki kimi zəif olsa da, onun sükutu güclə doludur. Onun kömür kimi gözləri iti, qaraşın almacıq sümüyü üzərində parıldayır, müharibə vaxtlarının sıx tükündən qalma bıçığını çapıq kimi vüqarla gəzdirir. Adamlar arasında müntəzəm olaraq ağ yaxalıqda görünür, sanki, bu, fərqlənmə nişanıdır. Vera dəhlizlə sakitcə açıq qapıların yanından keçib ona yaxınlaşanda onun yaxalığı elə romantik görünür ki, qadının nəfəsi kəsilir: bu, tərtəmiz, ağappaq, onun boğazına dirənmiş, mütləqlik tiyəsinə malik olan bıçaqdır.

506

– Bu gün siz bizim üçün dua eləməyibsiniz, – o, birməfəsə pıçıldayır.

– Hə, salam. Deməli, sizin qızlar uduzdular?

– M-m... hə. – O artıq yalandan özünü elə göstərir ki, darıxır və həqiqətən də nisgil ürəyinə yol tapır. O, oyuna baxır və əllərini cibinə salaraq paltosunun qızılı ləçəklərini çırpır.

– Siz oğlanlar oynayan vaxt həmişə gəlirsiniz?

– Əlbəttə. Mənə maraqlıdır. Siz haçansa basketbol oynayıbsınız?

– Yox. Cavan vaxtı Allah mənə qabiliyyət verməyib. Mən həmişə axırıncı olmuşam.

– Şübhə eləyirəm.

– Bu elə həqiqət əlamətidir.

Qadın bu məsləhətverici pastor tonundan üz-gözü-nü turşudur, köksünü ötürür və onun səbirsiz sükutuna cavab olaraq könülsüz halda izah eləyir.

– Bilirsiniz, burada kim müəllim işləyirsə, artıq məktəbsiz qala bilmir. Bu, peşə xəstəliyidir. Əgər pəncərələr işıqlandırılıbsa, bura adamı yaman çəkir.

– Siz ki iki addımlıqda yaşayırsınız.

– M-m...

Onun səsi qadında təəssüf hissi oyadır. O fikirləşir ki, doğrudanmı, bu, təbiətin qanunudur ki, ucaboy kişilərin səsləri miskin olur? Doğrudanmı, qismət budur ki, hər cür görüşü bir zərrə peşmanlıq hissi zəhərləyir? Və əvəzində qadın onu cinləndirir:

– Siz sonuncu olandan bəri çox dəyişmişiniz.

O, yalnız bir anlığa dişinin tütün rəngini göstərərək qısa gülüşlə gülür, sanki, rütbəsi ona uzun müddət gül-məyə icazə vermir.

– Sonuncular birinci olacaqlar, – deyir.

Qadın işarəni başa düşməyib, ancaq yenə onun özündənrazı halda xal-xal qaralmış dodaqlarını bir-birinə sıxmağında bunu hiss eləyərək bir qədər qayğılandı və bildi ki, burada nəşə işarə var. Qadın yana baxır və həmişə axmaq görünməkdən qorxduğu vaxtlardakı kimi tünd-qonur gözlərini qıyır, bundan onların məxmər dərinliyinin daha gözəl olduğunu bilir.

– Bəs niyə?.. – Qadın dodağını dişləyir. – Yox, yaxşısı budur, soruşmayın.

– Nəyi?

– Vacib deyil. Mən kimlə danışdığımı unutmuşam.

– Yox, xahiş eləyirəm. Deyildi ki, axtarın və tapın.

O, söhbətə küfr duzu səpərək onu, bu qızıl göyərçini, bu kürən sərçəni tutmağa, onu saxlamağa ümid eləyir. Hiss eləyir ki, qadın indi ondan niyə evlənmədiyini soruşacaq. Çətin sualdır, o özü bəzən buna cavab axtarıb. Ola bilər, məsələ ondadır ki, müharibə qadınları xoşagəlməz işıqda göstərir. Onların qiyməti düşür və məlum olur ki, onları tamam ucuz – gecəsini bir şokolad plitkasına almaq olar. Bu qiyməti də heç onlar yox, kişilər qoyurlar. Və özündən asılı olmadan bunu başa düşdüyn vaxt almağa tələsmirsən. Ancaq qadına bunu demək olmaz.

Həqiqətən də onun dilində məhz bu sual dolaşır. Bəs o nəşə başqa bir şeyə üstünlük vermirmi? Qadın ruhanilərə və qəşəng kişilərə etibar eləmir. O isə – heç birinə. Qadın soruşur:

– Siz niyə buradasınız? Mən əvvəllər sizi yarışlarda bir dəfə də görməmişəm, siz bura yalnız ümumi moizəyə gəldiniz.

– Mən, – o cavab verir, – öz bazar günü məktəbimdən qırx günahkar qoyunu otarmağa gəlmişəm. Bilmirəm heç

nədəndir, ancaq Zimmerman keçən bazar birdən onlara basketbol biletləri səpələdi.

Qadın gülür.

– Yenə olsun – niyə?

Zimmermanın ziyanına olan hər şey onu sevinclə doldurur.

– Niyə?

Onun qara qaşları dəyirmi gözlərinin üstündə qəşəng əyilir, aydın işıqda gözünün bəbəyi qara yox, xal-xal, tünd-boz, sanki, büllura bənt qarışdırılıbmış kimi rəngə çalır. O, təhlükənin üzünə baxır, çox dəhşətli şeylər görür və bu, Veranı narahat eləyir. Qadının sinəsi yumşaq-yumşaq qalxıb-enir, o, əllərini ora sıxmaqdan özünü zorla saxlayır. Onun zarafatyana əsəbiliklə soruşmağa başlamasından əvvəl qadının yaş dodaqlarında artıq gülüş səyriyir.

508

– Mənim başıma və oyun gətirirlər? – o, gözlərini yüngülcə bərəldərək qəsdən sərt halda deyir: – Niyə mənim pıxodumdakı qadınlar kilsə üçün ayda bir dəfə çörək bişirir və onları bir-birinə satırlar? Niyə şəhərin sərxoşları hər gün məni telefonla ələ salırlar? Niyə mənim pıxoduma gələnlər bazar günləri mənim Əhdi-ətiq haqqında mülahizə yürütdüyüm yığıncağa son dəbli slyapalarda qulaq asmağa gəlirlər?

Uğur bütün gözlənilənləri keçir, qadının gülüşünün isti burulğanı onu buludlara qaldırır və o bir vaxtlar onların hissəsindəki ağılsız dərəcədə igid və güclü hindu minalar olduğunu xəbər verən işarə ətrafında ustalıqla hərbi rəqs oynadığı kimi, eyni qaydada davam eləyir. Onun inamı metal kimi, sarsılmaz və bərk olsa da, həm də metal kimi ölüdür. Və o nə vaxt olur-olsun, qadını götürə və çəkə bilsə də, qadının onu saxlamağa əli yoxdur. Və indi o, qadını lağa qoyur.

Vera da şaddır ki, onu bu söhbətə çağırın; o, qadına kilsəni göstərir, sanki, köhnə səssiz filmi sürətlə fırladırlar – adamların vərdişlərinə görə gəldikləri boş evə təzim eləyib “sağ ol” demələri onun içərisində hələ qalır. Qadının qarnından sevincirici köpüklər ağ ciyərlərinə qalxır və şən halda boğazında partlayır; düzdür, o özü də bunu istəyir, kişidən ona yalnız bu lazımdır – kişi onu güldürməyi bacarsın. Gülüşdə onun gəncliyi, məsumluğu dirçəlir, yenidən

doğulur. Hələ silinməyən albalı rəngli boyalı dodaqları fərəhlə çıxış yolu verərək aralanır; dişinin əti görünür, qızarmış sifətində canlanma həkk olunub – bu, Qorqonanın təntənəsidir, ancaq gözəl, həyatla dolu. Açılib-bağlanan stul qalağının üstünə çıxan və bu etibarsız ehtirasın üstündəki narahat kütlə dəryasında üzən kobud şalvarlı oğlan orada nə səs-küy olduğuna baxmaq üçün əyilir. O, altındakı kürən başı, dolaşan dəhşətli çəhrayı balıqmış kimi görür, sanki, parıldayaraq rənglənmiş taxta lövhələr üzərində dairələrlə gözləri dumanlanır, onun dəqiq dodaqları çəkingənlik və heyrətlə büzülür. O da geri söykənir, özünün kapitan soyuqqanlılığının qalıqlarını toplayıb söykəndiyi buxarı lövhəsindən hündür olmayan pilləli yerdə stullar nahamar yığılıb. O, beləcə, qadını kütlədən ayırırdı: sanki, onlar birləşirlər.

... və tez-tez o, məhəbbətin əbədi yarası ilə yaralanmış halda sənin qucağına atılır, qəddini düzəldərək, zərif boyununu geri ataraq (tereti cervice), gözünü səndən çəkmədən ilahə (inhians in te, dea), məhəbbətlə xəsis baxışları doydurur və sənin nəfəsini özünə hopdurur¹.

* * *

Gənc komandaların görüşü qurtarıb. Mark Yangermanın sifəti yanırısa da, o ağır nəfəs alırsa da və bədəni qurbağa bədəni kimi sürüşkən olsa da, olincerlilər udzublar. Kütlənin uğultusu tonu dəyişir. Çoxları ayağa qalxır. Küçəyə çıxanlar isə görürlər ki, qar yağır. Göylərin bu mərhəməti adamı hər dəfə təzədən heyrətləndirir. Biz onlara görə Yupiter Plyuvinin yanındakı buludlarda oluruq. Bu nə kütlədir?! Nə kütlədir ki, xırda qar dənəciklərini girişin üstündəki sarı işıq səltənətində torpağa töküüb gətirir. Atomlar, atomlar, saysız-hesabsız atomlar. Pilləkəndə artıq yumşaq qat var. Şoselərdə maşınlar sürətlərini azaldır, şüşətəmizləyənlər çaqqıldayır, qığılcımların sonsuz axını ilə səpələnen işıqlar yanır. Adama elə gəlir ki, qar yalnız işıq zolağı olan yerdə yağır. Olton tərəfə gedən tramvay, sanki, arxasınca yavaş-yavaş qonan işıldaquşların şleyfini dartır. Dünyada necə bəlağətli sükunət hökm sürür! Viyıldayan gecə

¹ Tit Lukretsi Karın “Şeylərin təbiəti haqqında” poeməsindən

səmasının iri bənövşəyi qübbəsi altında Olincer yeni Vifleyemə çevrilir. Parıldayan pəncərənin arxasında körpə – allah ağlayır. Heç nədən hər şey doğulub. İçəridən onun körpələr evinin, sanki, küləslə yapışdırılmış şüşəsi qışqırığı batırır. Dünya eşitmir və əvvəlki kimi yaşamaqda davam eləyir. Ağ çardaqlı şəhər atılmış məbədlər dəstəsi kimi görünür; onlar uzaqdan birləşir, bozarır, əriyir. Şeyl-hill görünmür. Baş üzərində sarılıq aşağıdan asılı qalır; qərbdə Olton üzərində isə yaqut şəfəq qalxır. Zenitdən titrək-titrək açıq-bənövşəyi işıq axır, sanki, onda ay və ulduz işığı ərimişdir və bu qarışıqın içindən zəif elektrik cərəyanı buraxılıb. Güclə tutulan ağırlıq duyğusu, hədələr sevincli həyəcan doğurur. Hava kəskin səslə yüngül halda aşağı yönəlir, bu pedalla ayrılmış not, kəhkəşan fırtınasının aşağı “do” sudur. Fənərlər tramvay yolları boyunca düzülüb, yüngül küləyin süpürdüüyü, üfürdüüyü, donub-qalan və yerə düşən qar, aktyor kimi, parıldayan avans səhnə yaradır. Yuxarıdakı hava axınları qarı saxlayır, ancaq o, azad olur və alovlu sevgili kimi aşağı – torpağın qucağına atılır, o ya qatı, ya durudur, adama elə gəlir ki, iri, ənginliklərdə tibbatan ayaqlar hava ilə gedir. Tufandır. Tufan davam eləyir, ancaq getmir.

Məktəbdə qalanların havanın dəyişməsindən xəbəri yoxdur, ancaq onlar okean axınının ağzına aldığı balıq kimi nəsə bir dəyişiklik hiss eləyirlər. Salonda canlanma yaranır. Ətrafdakı əşyalar, sadəcə olaraq, görünmür, onlar göz önünə tez gəlirlər. Səslər ucadan gəlir. Ürəklərdə qabalıq oyanır. Piter, Pennini çıxışa aparır və onlar dəhlizə düşürlər. Onun qıza verdiyi söz beynində cingildəyir, ancaq görünür, Penni hər şeyi unudub. O, qadının sifətindəki intizar və razılıq ifadə eləyən o incəlikləri, o hiss olunmayan, ələ keçməyən çalarları ayırd etmək üçün çox gəncdir. Qıza koka-kola, özünə isə limonad alır. Dükanın ətrafında canlanma var; onları divara sıxırlar. Burada xronoloji qaydada keçmiş idman komandalının fotoları asılıb. Penni çeçələ barmağını qabardıb şüşədəncə içir, içəndən sonra isə dodaqlarını yalayır və təzə-tər yaşıllıq tək parıldayan gözlərilə ona baxır.

Piter öz ləkələri barədə fikirləşir, bu sirr əzabvericidir; onu göstərsin, ya göstərməsin? Əgər qızı öz xəcalətinə

baxmağa məcbur eləsə, bu, onları yaxınlaşdıracaqmı; ona yazığı gəlməyə məhkum edilmiş Penni onun kənizi olacaqmı? Və onun, belə gənc oğlanın kənizə sahib olmağa haqqı varmı? O, belə amansız haqq-hesabla yüklənmiş halda özünün qıpqırmızı – odlu köynəyinin arxasını dükanın ətrafında xışıldayan və coşub uğuldayan kütləyə çevirir. Birdən kimsə onun dirsəkdən yuxarı qolundan möhkəm yapışır – bu, yəqin ki, yüzlərcə biridir.

Ancaq bu, mister Zimmermandır: direktor. Penninin qolundan tutan da odur, dayanıb qolunu buraxmadan gülümsəyir.

– Əlimə keçdiniz, aşıq-məşuqlar, – o, sanki, iki quş haqqında danışır.

Piter pərt halda qolunu çəkməyə çalışır. Direktorun barmaqlarını bərk sıxır.

– O, atasına oxşamağa başlayır, – Zimmerman Penniyə deyir və Penni Piterin heyrətinə səbəb olan təzadə direktorun istehzasına cavab olaraq gülümsəyir. Zimmermanın boyu Piterdən kiçik, ancaq Pennidən ucadır. Onun asimmetrik, dazlaşmağa başlayan, aşağı əyilən başı yaxından iri görünür. Burnu kartof kimidir, gözləri sulanır. Oğlan bu axmağa baxanda hirsindən boğulur.

– Mister Zimmerman, – deyir. – İcazənizlə, sizə bir sual verim.

– Görürsünüz, əbədi sualları ilə də lap atasının burnundan düşüb, – Zimmerman deyir, o, Piterin qolunu buraxır, ancaq qızın qolunu hələ də buraxmır. Penninin əynində, demək olar ki, qolsuz çəhrayı yun sviter var və onun çiyinləri, sanki, lüt ombadır. Qocanın yoğun barmaqları sərin dərinini sıxır, baş barmağı xəlvətcə qızın əlini tumarlayır.

– Sizdən soruşmaq istəyirəm, – Piter deyir, – təbiət elmlərinin humanist dəyəri nədən ibarətdir?

Penni əsəbi halda gülür, onun sifəti səfeh ifadə alıb, Zimmerman soruşur:

– Sən bu frazanı haradan götürübsən?

Piter çox dərinə gedib. O, atasına xəyanət elədiyini hiss eləyərək qızarıb, ancaq vüqarı onu dayanmağa qoymur.

– Sizin atam haqqında yazdığınız rəydən.

– O, mənim rəylərimi sənə göstərir? Və sən düşünürsən ki bu düzgündür?

– Bilmirəm. Ancaq ona aid olan şey mənə də aiddir.

– Qorxuram ki, sənin çiyinə çəkə bilməyəcəyin yükü qoyur. Piter, mən sənin atanı dərindən qiymətləndirirəm. Ancaq sən, əlbəttə, özün başa düşürsən – sən ağıllı oğlansan – o bəzən məsuliyyətsizliyə meyil eləyir.

Bu, Piterə bütün mümkün ittihamların ən ədalətsiz kimi görünür. Onun atası, rəngi qaçmış, səndələyən, pilləkənləri kor kimi düşən, karton qutudakı imkansız borclu...

– Bununla ətrafdakıların, – Zimmerman yumşaqlıqla davam eləyir, – üzərinə böyük məsuliyyət qoyur.

– Məncə, o yalnız məsuliyyət barədə fikirləşir, – Zimmermanın baş barmağının Penninin əlində yavaş-yavaş nəvazişli hərəkətlərindən hipnoz olmur Piter dillənir. Qız ona təslim olur; Piter, sanki, birdən-birə ayılır. Və o, bu qəhbəyə, bu kuklaya özünün dəyərləli ləkələrindən danışmağa hazırlaşdı.

Zimmermanın ağızı təbəssüm içərisində daha da ayrılır.

– Əlbəttə, sən ona məndən fərqli şəkildə baxırsan. Mən özüm də öz atama beləcə baxmışam.

Onlar, bu iki adam çox şeyi eyni cür görür; hər ikisi başqa adamda yalnız özünü təsdiq üçün zəmin görür. Bu vasitə onlar arasındakı mübarizəni mümkün eləyir. Piter düşmənçiliklə çulğışmış məhrəmlik, qorxuya qarışmış etibar hiss eləyir. Ancaq direktor yaxınlıq axtaran vaxt səhvə yol verir: həmişə yadlıq və sükut qalib gəlir. Piter direktorun üzünə baxır və özünü çarəsiz qabalıqdan zorla saxlayaraq üzünü yana çevirir. Hiss eləyir ki, boynu, anasındakı kimi yandan qızarır.

– O yalnız məsuliyyət haqqında düşünür, – o, atası haqqında deyir, – yeri gəlmişkən, indi mədəsinin rentgenini eləmək lazım gəldi, ancaq o, harasa itib-batan hansısa lənətgəlmiş basketbol biletləri üçün daha çox narahat olur.

Zimmerman tez soruşur:

– Bilet? – Piter təəccüblə hiss eləyir ki, deyəsən, onunla heç-heçədir. Direktor başını çevirir və onun qırışları daha aydın seçilir, bu, onu qocaldır. Piter özünün, atasının qisasını alan adamın düşmən üzərində bu üstünlüyü fikrilə bayram eləyir: ona daha çox yaşamaq haqqı verilib.

İndi burada o heç kimdir və gücsüzdür, ancaq gələcək perspektivdə qüdrətlidir.

Zimmerman nəşə pıçıldayır, deyəsən, o özünü itirib. – Onunla danışmaq lazım gələcək, – o, sanki, öz-özünə mızıldayır.

Hə, Piter çox dərinə gedib. Düzəldiləsi mümkün olmayan xəyanətə yol verdiyi qorxusundan onun qarnında, gecikəndə tramvay yolu boyunca ibtidai məktəbə qaçaçağı vaxt – uşaqlıqdakı kimi ağrı var.

– Bəlkə, lazım deyil? – Onun səsi nazik, yalvarıcı, tamam uşaq səsi olur. – Bilirsiniz, istəmirəm ki, mənə görə onun hansısa pis işi olsun.

Artıq indi üstünlük başqa tərəfdədir. Zimmerman Penninin əlini buraxır və barmaqlarını çırtma çalmaq üçün hazırlayıb onu Piterin sifətinə yaxınlaşdırır. Bu, dəhşətli andır: Piter kərkəmiş halda gözünü döyür. Nəfəsi kəsilir. Əl onun sifətinin yanından sürüşür və divarda Piterin çiyini üstündə asılmış şəkil üzərində yüngülcə şıqqıldayır.

– Bu mənəm, – Zimmerman deyir.

Şəkildəki 1919-cu ilin məktəb idman komandasıdır. Bütün idmançıların əynində köhnə dəbli, qara sınıqlı, kapitanın əynindəsə ağ şalvar və həsir şlyapa var. Hətta arxa plandakı ağaclar da əlillər evi üstündə bitən həminkilərdir, ancaq o vaxt daha alçaq olublar – süni güllər kimi köhnə dəbli görünür. Foto bir çox yerdə saralıb, Zimmermanın bərk və parıldayan, hamarlanmış dırnaqlı qırış-qırış barmağı – indiki barmağı o vaxtkı körpə sifətinə dirəndi. Piter və Penni fotoya baxmağa məcburdular. Maraqlıdır ki, Zimmermanı dərhal tanımaq olur. İri burnu altında dodağının qaşlarının xətti ilə paralel getməyən əyri xətti, bundan cavan sifətində ağır kütlük, sonsuz şəklənmə, indi bu ahıl yaşında da ona ən islaholunmaz və qabaları çətinlik çəkmədən ram eləməyə kömək olan inadlı amansızlıq ifadələri donub-qalıb.

– Hə, bu sizsiniz, – Piter özünü itirmiş halda deyir.

– Biz heç vaxt uduzmurduq.

Çox yaxın, hər yerə soxulan barmaq aşağı düşür. Bir söz belə demədən. Zimmerman enli kürəklərini onlara çevirir və uzaqlaşır. Şagirdlər ona yol verərək bir-birinə qısıllırlar.

Vestibül boşalır, yuxarı sinif şagirdlərinin oyunu başlayır. Penninin açıq qalmış qolunda Zimmermanın barmaqlarından sarı izlər qalıb. Qız üz-gözünü turşudub qolunu sürtür.

– Adam lap vanna qəbul eləmək istəyir, – deyir. Və bu arada Piter başa düşür ki, onu, doğrudan da, sevir. Onlar Zimmermanın əlində eyni dərəcədə köməksiz idilər. Piter qızı dəhlizlə aparır, sanki, zala qayıtmaq istəyir; ancaq dəhlizin sonunda ikiqat qapını itələyir və qızı qaranlıq pilləkənlə yuxarı aparır. Bu qadağandır. Axşamlar yarışlar olan vaxt, adətən, bu qapıdan qıfıl asırlar, ancaq bu dəfə gözətçilər onu bağlamağı yaddan çıxarıblar. Piter qorxa-qorxa ətrafa göz qoyur, ancaq onları dayandıra biləcək adamların hamısı zala, növbəti oyuna baxmağa gediblər.

Budur, onlar artıq birinci meydançadadırlar, aşağıdan görünməzlər. Qadın soyunub-geyinmə otağına girişin üzərindəki metal barmaqlığa salınmış kiçik lampa qaranlığı dağıdaraq, yuxarıya çəpəki romblar atır, belə ki, görmək mümkün olur. Lazımdır ki, Penni görə bilsin. Qızın çılpacaq qolları – gümüşü, qırmızı dodaqları – qara görünür adama. Piterin də köynəyi qara görünür. O, bir qolunun düyməsini açır.

– Bu çox kədərli sirdir, – deyir. – Ancaq mən səni sevirəm və sən hər şeyi bilməlisən.

– Dayan.

– Nə olub?

Piter qızın kiminsə addım səsini eşitdiyini düşünərək qulaq asır.

–Başa düşürsən nə danışırısan? Məni nəyə görə sevirsən?

Adamların uğultusu sakitliyi pozur – onlara elə gəlir ki, ətrafda okean uğuldayır. Burada, meydançada narahat və soyuqdur. Piter titrəyir və artıq çıxardığı oyundan özü də qorxur.

– Mən səni sevirəm, – deyir, – çünki... yadıncadır, sənə yuxum haqqında danışardım... deməli, belə, sən ağaca çevrildiyin vaxt mən ağlamaq və dua eləmək istəyirdim.

– Yəqin, məni yalnız yuxuda sevirsən.

– Niyə ki?

O, qızın sifətinə toxunur. Gümüş. Dodaqları və gözləri isə qara və tərənməzdir və maskadakı kəsik kimi qorxulu görünür.

Qız nəvazişlə deyir:

- Sən, yəqin, məni səfeh hesab eləyirsən?
- Hə, əlbəttə, belə fikirləşirdim. Ancaq indi yox.
- Mən qəşəng deyiləm.
- Sən indi qəşəngsən.
- Məni öpmə. Pomadamı korlayarsan.
- Ver əlindən öpüm. – O, qızın əlindən öpür, sonra onu özünün açıq qolundan içəri salır. – Hiss eləyirsən mənim qolum necə qəribədir?

- İstidir.
- Yox. Orada kələ-kötürlük var. Əlini vur.
- Hə... bir az var. Bu nədir?
- Həmin şey.

Piter qolunu çırmalayır və ona içəri tərəfi göstərir, ləkələr soyuq, dağınıq işıqda yasəmən rəngində görünür. Onlar Piterin özünün gözlədiyindən azdır.

Penni soruşur:

- Bu nədir? Səpgi?
- Bu zəhrimarin adı psoriazdır, o, məndə anadangəlmədir. Bu murdar şeyə nifrət eləyirəm.

– Piter!

Oğlan başını aşağı salıb və az qalır aqlasın, ancaq qızın əli onun başını qaldırır. Piterin gözləri qurudur, ancaq yenə, elə bil, əhvalı bir az yüngülləşib.

– Məndə bu, əlimdə və ayağımdadır, ən pisi isə sinəmdədir. İstəyirsən göstərim?

– Fərqi yoxdur.

– Yəqin, indi sənə iyrenc görünürəm. Zimmermanın təmasından da pis.

– Piter, sən, sadəcə olaraq, istəyirsən ki, mən sənə etiraz eləyim. Göstər görüm sinəndə nə var.

– Göstərim?

– Hə. Hə, nə oldu sənə? Mən görmək istəyirəm.

Piter köynəyini və gödəkcəsini qaldırır, yarımqaranlıqda yarımqılpaq vəziyyətdə dayanır. O özünü qamçılanmadan əvvəlki qul, yaxud da Mikelancelonun sona kimi daş örtükdən azad eləmədiyi ölən kölə heykəli kimi hiss eləyir. Penni əyilir və baxır. Qızın barmaqları soyuyan dəriyə toxunur.

– Nə qəribədir, – deyir. – Elə bil, salxımdır.

– Yayda hamısı keçib-gedir, – oğlan köynəyini aşağı salıb dillənir. – Böyüyəndə qışı həmişə Floridada yaşayaçağam və canımı bundan qoruyacağam.

– Sənin sirrin bu idi?

– Hə. Bağışla.

– Nəsə bundan pisini gözləyirdim.

– Bundan da pis? İşıqda bu, sadəcə olaraq, eybəcərlikdir, ancaq neyləyəsən, bircə üzr istəmək qalır.

Qız gülür və Piterin qulaqlarında gümüş zəng səslənir.

– Səfehəsən. Mən bildirdim ki, səndə nəsə dəri xəstəliyi var. Sifətindən də bilinir.

– Aman Allah, doğrudan? Çox bilinir?

– Yox. Heç görünmür.

Piter onun yalan dediyini bilir, ancaq həqiqəti axtarıb tapmaq istəmir. Bunun əvəzində soruşur:

– Deməli, səninçün bu, əsas deyil?

– Əlbəttə, yox. Sənin nə günahın. Bu, sənin bir his-səndir.

– Doğrudan belə düşünürsən?

– Əgər sən məhəbbətin nə demək olduğunu bilsəydin, soruşmazdın.

– Sən nə yaxşı qızsan!

Piter onun üzrxahlığını qəbul eləyərkən pilləkən meydançasının küncündə diz çökür, üzünü onun qarını bərabərində donuna sıxır. Dizləri ağrıyır və o, başını aşağı salır. Əlləri isə öz-özünə sifətinin materialının üstündən hiss elədiyi şeyi təsdiq eləyərək gümüşlə yuxarı sürüşür və bu, ona heyrətamiz, son dərəcə gözəl görünür: ayaqlarının birləşdiyi yerdə heç nə yoxdu. Heç nə – ipəyin o üzündən yalnız yüngül, nəm dəyirmilik hiss olunur. Budur o, dünyanın çox böyük sirri, bu məsumluq, günahsızlıq – bakirəlik, bu boşluq, ipək örtüyün altında zərif-zərif dikələn bu sirlə qabar-ma. Piter donun yunu üstündən öz barmaqlarını öpür.

– Lazım deyil, – Penni xahiş eləyir və onun saçından ehtiyatla tutub çəkir. Oğlansa sifətini bu çökəyə möhkəm sıxaraq qızdan onun özündə gizlənir; ancaq hətta indi, onun sifəti ən gizli – məhrəm yerə sıxıldığı vaxt atasının ölümü barədəki küt, həyəcanlı fikir beyninə soxulur. O, Pennini belə satır. Və qız ayaq üstə zorla dayanaraq yenidən: “Xahiş eləyirəm, lazım deyil” təkrar elədiyi vaxt o özü

öz qarşısında qızın səşində həqiqi qorxu eşidildiyinə bəraət verərək güzəştə gedir. Piter qalxarkən qıza yox, onun yanından pəncərəyə baxır və yenə möcüzə görür.

– Qar yağır.

* * *

Kolduell ayaqyolunda təəccüblə divarda iri kvadrat hərflərlə cızılmış “arvad” sözünü oxuyur. O, daha diqqətlə baxıb görür ki, hərflər sonradan düzəldilib: “n” indi “r” olub, “f” indi “v” olub. “A” və “d” qalıb. O, həyatının son anına kimi hər şeylə maraqlanan olaraq bu sözü həmişə belə düzəltməyi nəşə bir kəşf kimi dərk eləyir. Ancaq bunu kim eləyib? Sözü düzəldən (bu, oğlan olmalıdır) oğlan uşağının psixologiyası bu yaramazlığın özünü murdarlayıb, bu ona aydın deyil və bu ona iztirab verir; o, ayaqyolundan çıxarkən oğlanın başına nüfuz eləməyə, onun əlini təşəvvür eləməyə çalışır və o, dəhlizlə getdiyi vaxt ona elə gəlir ki, sanki, bu uşaq əllərini təşəvvür eləyə bilməməsi onu hər şeydən çox üzür. Bunu onun oğlu eləyə bilermi?

Görünür, Zimmerman onu gözləyirmiş. Dəhlizdə, demək olar ki, heç kim yoxdur. Zimmerman səhnəyə aparən qapıdan ona tərəf yanakı gəlir.

– Corc.

O bilir.

– Corc, deyəşən, siz bu biletlər barədə narahatsınız?

– Narahat deyiləm, mənə hər şeyi başa saldılar. Onları xeyriyyəçilik hesabına yazmışam.

– Mənə elə gəlirdi ki, sizə bu barədə demişəm. Görünür, səhv eləmişəm.

– Yox-yox, mən boş yerə səs-küy qaldırmışam. Düşüncənin pozulması – bu, belə adlanır.

– Yeri gəlmişkən, sizin oğlunuz Piterlə son dərəcə maraqlı söhbətim oldu.

– Hə? O sizə nə dedi ki?

– Çox şey dedi.

Mim Hersoq, o bilir ki, mən bilirəm, hər şey məhv oldu, tarix üzə çıxdı, indi daha ört-basdır eləyə bilməzsən. Birdəfəlik, geriyyə yol yoxdur, dərd-qəmdən uzaqlıq. Ücaboy müəllim hiss eləyir ki, təpədən dırnağacan tamam soyuyur.

Onu heç vaxt olmayan kimi yorğunluq, boşluq və bütün səylərin faydasızlığı hissi bürüyür. Bədəni bu çarpışmadan azad olmağa çalışır, ovucları və alnı yapışqan kimi olur, ancaq bu, hətta tər də deyil, nəşə möhkəm pərdədir.

– O, mənə pislik eləmək istəməz. Yazıq uşaq nə elədiyini bilmir, – Kolduell direktora deyir.

Ağrı, ara verməyən ağrının özü, sanki, onun içində üzülüb zəifləyir.

Zimmerman buludlardakı işartıdan olan kimi Kolduellin missis Hersoqla olan əhvalatdan qorxduğunu görür və özünü təhlükəsiz, vəziyyətin sahibi hiss eləyərək sevinir. Çəmənlik üzərindəki kəpənək kimi yüngülcə bu nahamar, uzanmış, bərkimmiş sifət üzərində qanad çalır.

– Məni heyrtləndirən, – o, sanki, ötəri danışır, – Piterin sizin qayğınıza qalmasıdır. Mənə elə gəlir ki, o, sizin məktəbdə işləməyinizin səhhətinizi həddən artıq korlayacağını düşünür.

518

Bu da balta, heç olmasa, bu mərhəmətə görə, Allaha şükür, indi əzab qurtaracaq. Kolduellin beynində bir fikir yanıb-sönür – işdən çıxarılması barədəki əmr telefon kampaniyasındakı kimi sarı kağızdamı olacaq?

– Deməli, o belə hesab eləyir?

– Və ola bilsin ki, uşaq haqlıdır. O, elə ağıllıdır ki...

– Bu onda anasındandır. Daha yaxşı olardı mənim zəif başımı və anasının gözəlliyini götürəydi.

– Corc, sizinlə açıq danışmaq istəyirəm.

– Danışın. Bu, sizin vəzifənizdir.

Başgicəllənmə və əzabverici həyəcan dalğası müəlimi bürüyür; o, qolaylanmaq, hərlənmək, döşəmə üstünə yıxılmaq və yuxuya getmək istəyir – nə olur-olsun, bircə burada durmasın, bu özündənrazi əclafı söyməsin, bütün bunlara dözməsin, ondan heç nə gizləmək olmur.

Zimmerman peşəkar cəldlikdə özü özünü keçmişdi. Onun xeyirxahlığı, rəftarının incədən incə çalarları, təsirədgici xəbərdarlığı bitib-tükənməzdir. Bütün görkəmindən ləyaqətli rəis nüfuzu tökülür.

– Əgər haçansa, – o sakit və aramlı səslə deyir, – daha işləyə bilmədiyinizi hiss eləsəniz, xahiş eləyirəm, yanıma gəlin və düzünü deyin. Bu halda işləməyə davam eləmək həm özünü, həm də şagirdlərə pis xidmət göstərmək

olardı. Mənimçün sizə birillik məzuniyyət təşkil etmək çətin olmaz. Siz bunu biabırçılıq sayırsınız. Nahaq yerə. Müəllim üçün əmək fəaliyyətinin lap ortasında bir il mütaliə etməkdən, düşünməkdən təbii nə ola bilər? Axı sizin əlli yaşınız var. Bu, məktəbə ziyan vurmaz; indi, bu qədər adamın ordudan qayıtdığı vaxt müəllimlər kifayət qədərdir, müharibə vaxtı olduğu sayaq deyil.

Bu sonuncu xırda sancmanın deşiyindən möhkəm, etibarlı dünyanın hüdudlarından kənarında olan toz, cır-cındır, tüpürçək, yoxsulluq, zibil xəndəklərindəki hər cür tullantı, bütün zirzibil və xaos içəri soxuldu. Kolduell deyir:

– İlahi, işdir, əgər mən məktəbdən getsəm, bircə yolum var – zibillik. Mən bundan artıq heç nəyə yaramıram. Heç vaxt da yaramamışam. Heç vaxt oxumamışam. Heç vaxt düşünməmişəm. Həmişə bundan qorxmuşam. Atam oxuyurdu və düşünürdü, ancaq ölüm yatağında etiqadını itirdi.

Zimmerman əlinin hərəkətilə onu təkəbbürlə saxlayır.

– Əgər sizi bu sonuncu rəy narahat eləyirsə, yadda saxlayın ki, mənim borcum – doğrucul olmaqdır. Ancaq mən həqiqəti, apostol Pavidə deyildiyi kimi, sevərək deyirəm.

– Bilirəm, siz bütün bu illər ərzində mənə qarşı son dərəcə xeyirxah olubsunuz. Başa düşə bilmirəm, nəyin xətrinə mənim nazıma dözübsünüz, ancaq bu, belədir.

O, içərisindəki yalan demək, Zimmermanı Mim Hersoqun saçları dağınıq halda onun kabinetindən necə çıxdığını görmədiyinə inandırmaq istəyini boğur. Ancaq bu, axmaqlıq olardı. Axı o görmüşdü. Əgər dilənçilik eləyəcəksə, Allah ona lənət eləsin. Yox, əgər güllələnmə altında dayanmalı olacaqsə, heç olmasa, əsgərlər qarşısından da başqasının köməyi olmadan keçmək lazımdır.

– Siz heç bir imtiyaz almayıbsınız, – Zimmerman deyir.
– Siz əla müəllimsiniz.

Zimmerman bu qeyri-adi sözləri deyib, bir kəlmə də Mim haqqında və işdənçıxma haqqında danışmadan çevrilir və çıxıb gedir. Kolduell qulaqlarına inanmır. Bəlkə, o yaxşı eşitməyib? Bəlkə, balta elə iti olub ki, heç nə hiss etməyib, bəlkə, güllə bu tərəfindən dəyib o tərəfindən çıxıb – kabusə dəyən kimi?

Direktor geri çevrilir:

– Hə, Corc.

Budur. Siçan-pişik.

– Biletlər barədə.

– Hə.

– Filipp sə heç nə deməyin. – Zimmerman göz vurur.
– Siz ki onun necə mənasız adam olduğunu bilirsiniz.

– Yaxşı. Başa düşürəm.

Direktor kabinetinin qapısı örtülür, tutqun şüşə ağarır. Kolduell dizlərinin nədən əsdiyini bilmir, əlləri isə, sanki, kəsilib – ya yüngülləşdiyindəndi, ya da bu, xəstəlikdə özünü belə göstərir. Yenə ayaqlarını birtəhər tərpətmək lazımdır, ancaq onlar heç cür onə qulaq asmırlar. Onun çılpaq qurşaqdan yuxarısı dəhlizlə üzür. Müəllim tını dönərkən Qloriya Devisi qorxudur. Kecerayz qızı küncdə əlləşdirirdi. Ay səni, bunun lap üzü üzlər görüb, nəşə daha yaxşı bir şey düşünə bilərdi. Kolduell onlara fikir vermir və özünün bir yığın keçmiş şagirdlərinin yanlarından zala keçir – onlardan biri Ceksondur, başqalarının soyadlarını xatırlaya bilmir; onlar dayanıb ağızlarını ayıraraq oyunu izləyirlər. Gəzərgi ölümlər, onların ağılı heç məktəblə haqq-hesabı çürüdəndən sonra da ondan uzaq qalmağa çatmayıb. O xatırlayır ki, Cekson həmişə dərşdən sonra onun yanına gəlirdi, öz planları və astronomiyaya həvəsi haqqında bezmiş halda danışırdı, deyirdi ki, özü banderol və böyüdücü şüşələr üçün *karton borulardan* teleskop borusu düzəldir, indi isə bu bədbəxtin peşəsi yoxdur, evlərə su çəkən usta yanına şagird gedir, saatına 75 sent alır və aldığıın da hamısını içir. Neyləmək, onları belə taledən necə xilas eləmək olar? O, keçmiş şagirdlərindən çəkinərək aralı gəzir – bu məyus fiqurlar ona bir vaxtlar işlədiyi Atlantik-Sitidəki böyük otelin soyuducusunda qarmaqdan asılmış, bütünlüklə təzələnmiş cəmdəkləri xatırladır. Ölü cəmdəklər. O, yana dönərkən burunburuna qoca Kenni Kleqlə toqquşur! – bu ağsaçlı, tükü yalanmış kimi görünən, rəngsiz gözləri ora-bura qaçan və həlim qoca qarı təbəssümlü, göy mundirdə təntənəli şəkildə lovğalanan adam – məktəbdə axşam növbətçiliyinə görə beş dollar alır; o, qırmızı-qəhvəyi yağınsöndürənin yanında dayanır, hər ikisinin qiyməti eynidir və bir şey olsa, yəqin ki, ikisi də yalnız tüpürəcəklər. Çox-çox illər bundan qabaq arvadı Kleqli atıb gedib və o, indiyəcən niyəsinə bilmir. Ancaq əgər bilsəydi, şəksiz yerində olərdi.

Tullantılar, çürüntü, boşluq, səs-küy, üfunət, ölüm; Kolduell bu çoxüzlü kabusdan xilas olmağa çalışarkən möhtərəm Març – ağ sərt yaxalılıq qara paltar geymiş ruhani Vera Hammelin yanında küncdə, bir yığın açılıb-bağlanan stula söykənərək dayanmışdı.

– Deyəsən, biz tanış deyilik, – Kolduell deyir. – Mən Corc Kolduelləm, burada təbiətşünaslıqdan dərs deyirəm.

Març Vera ilə məzələnməyini saxlamalı, ona uzanan əli sıxmalı və təbəssümünü qısa vurulmuş bıçları altında gizlədərək mehriban danışmalı olacaq:

– Doğrudan da, biz, deyəsən, görüşməmişik, ancaq mən, əlbəttə, sizin haqqınızda eşitmişəm və sizi üzdən tanıyıram.

– Mən lüteranam və sizin kilsəyə mənsub deyiləm, – Kolduell izah eləyir. – Ümidvaram ki, Vera ilə sizə mane olmadım. Məsələ burasındadır ki, mən olduqca həyəcanlıyam.

Març geri çevrilən və birdən sivişib aradan çıxmaq istəyən Veraya narahatlıqla baxaraq soruşur:

– Bəs belə! Axı nəyə görə?

– Ümumiyyətlə, mən çox şeyi başa düşə bilmirəm. Bax deyək ki, işinə bəraət qazandırma. Mən bundan heç cür baş açə bilmirəm və çox istərdim sizin baxışlarınızı öyrənim.

Marçın gözləri ora-bura qaçır; o, müsahibinin sifətinə baxmır, adamları gözdən keçirir, onu bu pırtlaşlıq saçlı uzundraz manyakdan kimin qurtara biləcəyini axtarır.

– Bizim baxışlarımız lüteranlardan çox da fərqlənmir, – deyir, – ümid eləyirəm ki, bir vaxt islahatların bütün övladları birləşəcəklər.

– Əgər səhv eləyirəmsə, düzəldin, müqəddəs ata, – Kolduell deyir, – ancaq mənim başa düşdüyüm fərq görə lüteranlar deyirlər ki, İsa Peyğəmbərə iman gətirmək lazımdır, kalvinistlərsə deyirlər ki, sənin başına nə gəlir-gəlsin, hər şey əvvəlcədən qədərlənib.

Març hirsli və özünü itirmiş halda əlini səbirsizliklə Veraya uzadır və qadının bu axmaq müdaxilədən qaçmaması üçün, az qala, onu tutub saxlayır.

– Gülməli söhbətdir, – deyir. – Ortodoks kalvinizm – mənə özümü, ümumiyyətlə və bütövlükdə ortodoks sayıram – lüteran tərqiəti kimi eynilə xristosentrikdir.

Biz müqəddəsləri və hansısa bir substansional ayini sizlərin necə olur-olsun qəbul eləmədiyinizdən, bəlkə də, daha çox ortodoksalıq.

– Mən ruhani oğluyam, – Kolduell izah eləyir. – Mənim qocam presviterian olub və onun sözlərindən anladığıma görə, bir var seçilmişlər, bir də var adi ölərilər; birinə verilən digərinə verilməyib və heç vaxt da verilməyəcək. Ancaq öz kütlüyümdən heç cür başa düşə bilmirəm ki, niyə əvvəlcə adi ölərilər yaranıblar. Mən buna yalnız bir izah tapıram – Allaha kimisə cəhənnəmdə yandırmaq lazım imiş.

Olincerli basketbolçular hesabı artırırlar və Kolduellin onu eşitməsi üçün Març səsinə qışqırıq dərəcəsinə qaldırılmalıdır.

– Alın yazısı, müqəddərat, – o, qışqırır, – Allahın sonsuz rəhmi ilə bərabərləşir.

Səs-küy artır.

– Bax mən elə bunu başa düşürəm, – Kolduell deyir. – Əgər bu rəhm heç nəyi dəyişmirsə, Allahın sonsuz rəhminin nədə olduğunu görmürəm. Bəlkə də, o, sonsuzdur, ancaq uzaq məsafədə sonsuzdur – başqa cür bunu təsəvvür eləyə bilmirəm.

Marçın qara gözlərindəki ifadə get-gedə daha acıqlı və iztirablı olur. – Vera hər saniyə gedə bilər.

– Ancaq bu mənasızdır axı! – o qışqırır. – Basketbol oyunu belə söhbətlərin yeri deyil. Niyə siz vaxt tapıb mənim yanıma gəlməyəsiz, mister...

– Kolduell. Corc Kolduell. Bax Vera məni tanıyır.

Vera geniş təbəssümlə onlara sarı çevrilir.

– Mənim haqqımda nəyə dediniz? Mənim ilahiyyatdan qətiyyəni başım çıxır.

– Biz artıq qurtarmışıq, – möhtərəm Març dillənir. – Dostumuz mister Kolduellin zavallı, ədalətsizliklə rüsvay edilmiş Jan Kalvin haqqında çox özünəməxsus və yanlış təsəvvürü var.

– Canım, mən onun haqqında heç nə bilmirəm, – Kolduell etiraz eləyir və onun səsi incik, nazik və xoşagəlməz olur. – Mən, sadəcə, aydınlaşdırmağa çalışıram.

– Çərşənbə günündən başqa istədiyiniz gün səhərlər yanıma gəlin, – Març deyir. – Sizə oxumağa gözəl kitablar verərəm.

Və təzədən, sanki, Romanın dəmir puluna döyülmüş gözəl və özünəarxayın profilini Kolduellə tərəf çevirərək qətiyyətli halda nəzərlərini Veranın üstünə köçürür.

Buna bir bax, əldəqayırma əsilzadələr; onların qarşısında Neronun özü küçükdür, – Kolduell kənara çəkilərək fikirləşir. O, ölüm kölgəsi ilə əzilmiş və məst olmuş halda öz zəhərli barmaqçıqlarını okean dərinliyinin qüdrətli qalın layı içərisindən hərəkət elətdirən şəffaf yırtıcı kimi yavaş-yavaş tamaşaçıların arxasında gözlərilə oğlunu axtarır. Nəhayət, o, Piterin başını sağda, qabaq cərgələrdən birində görür. *Yazıq uşağa başını qırxdırmaq lazımdır.* Bu günə Kolduellin vəzifəsi qurtarıb, o, Piteri götürmək və evə getmək istəyir. Onu həmişə heyran qoyan insan varlıqları indi ona iyrenc görünür – bu isti və boğucq havalı zalda mikrob kimi qaynaşırlar. Hətta Hessinin qısır ferması belə bunlarla müqayisədə yaxşıdır. Həyətdəsə qar yağır. Həm də oğlu yatsaydı, pis olmazdı.

523

Ancaq Piterin yanında dəyirmi sarısaç baş var. Kolduell doqquzuncu sinif şagirdi Foqlmeni tanıyır. İki il əvvəl onun qardaşı Corcun sinfində oxuyurdu, bu Foqlmenlər elə tayfadandırlar ki, adamı biroturuma yeyərlər, sümüyünü isə zibilliyə atırlar. Ürəksiz almanlar, br-r... Onun ağılına gəlir ki, qız Piterin yanında boş yerə oturmayıb. Belə şey mümkündürmü? Axı onun oğlu ağıllıdır. Ancaq Kolduell dərhal yadına salır ki, Piteri Penni ilə dəfələrlə birlikdə dəhlizlərdə, orada-burada görüb. İçməli su fontanının yanında – onlar orada durub gülüşürdülər. Məktəbin uzaq qanadındakı kiçik şkaflın yanında qayğılı pozada. Tutqun işıq fonundakı tünd siluətlə bir yerə qarışan ramadakı kimi qapıda. Görmüşdü, ancaq heç nə başa düşməmişdi. İndi isə bax, başa düşdü. Və o, tənhalığında daha çox kədərli olmağa başlayır. Qulaqbatırıcı səs-küy qalxır – hesab olincərlilərin xeyrinə artır və dörd yüz dilin kor azğınlığı müəllimin qıç olmuş içini yalayır.

Olincer udur.

Piter, demək olar ki, fikri yayınmadan basketbol meydanına baxır, ancaq oyunçuları zorla görür, onun daxili nəzərləri qarşısında hələ də xatirələr yaşayır, o, sifətini

Penninin qıçları arasındakı həyəcanlandırıcı boşluğa sızır. Kim inanardı ki, ona – hələ tamamilə uşaq olan oğlana lap bircə anlığa da olsa, bu mərhəmət veriləcək? Kim inanardı ki, göy guruldamayacaq və qisas iblisləri oyanmayacaqlar? Bu ağzına kimi dolu, gur işıqlandırılmış zalda kim təsəvvür eləyə bilərdi ki, o, dodaqları ilə necə hüdudsuz qaranlığa yapışır? Bunu xatırlamaq onun üzündə isti maska kimidir və o, qızı qorxunc saqqallı görəcəyindən, onun qorxudan və utandığından qışqıracağından, tüklərinin biz-biz olacağından qorxub özü sevimlisinə tərəf dönməyə cəsarət eləmir.

* * *

524

Nəhayət, onlar ata-bala məktəbdən çıxdıqları və qarlar addımladıqları vaxt Piterə elə gəlir ki, bütün bu qar anqutu onun hörmətsizliyindən doğulub. Külək özünün hər şeyə nüfuz eləyən vıyılısında hərdənbir incik halda cingilti buz qırıntılarını onun isti sifətinə çırpır. Piter qarı yadından çıxarıb. Bu, hər tərəfdən gələn hədsiz-hüdudsuz uğultudur. O, göyə baxır və gözləri nəşə çəhrayı-bənövşəyi, yasəmən rəngli, boğuş sarı-mirvari rəngli bir şeylə rastlaşır. Yavaş-yavaş baxanda təsəvvür eləməyə başlayırsan ki, ağ pərdə – qanadın ucudur, sonra isə xırda tüklü qanad bütövlükdə görünür və artıq adama elə gəlir ki, bu qanad ətrafda hər şeyi bürüyüb, görünməyən üfüqün bütün genişliyində, onun hüdudlarından da o yana sərilib. İndi gözlərin bu tezliyə uyğunlaşdığı vaxt hara baxsan, hər yanda həmin ağ həyəcan. Şəhər və şəhərdəki hər ev saysız-hesabsız pozğun ordu ilə mühasirəyə alınıb.

Piter avtomobil dayanacağıının yaxın tinini gözetləyən hündür fənərin altında dayanır. O, heyrət içində öz ayaqları altına baxır. Artıq torpağa sərilən qarın ağılığında mığmığa kimi hansısa qara ləkələr eşələnir. Onlar müxtəlif tərəflərə uçur və yox olurlar. Sanki, hamısı bir nöqtədə yox olur. Baxışları ilə izləyərək onların bir nöqtədə necə hərəkət elədikdlərini görür; nə qədər uzaqdadırlarsa, uçuşları o qədər sürətli olur. Onlardan bir neçəsinə göz qoyur: hər şey yox olur. Bu, ona qeyri-adi görünür. Ancaq budur, Piterin ağılna məntiqə uyğun izah gəlir və o sakitləşir. Bu, onun başı

üstünü işıqlandıran fənərin səpələdiyi qar dənəciklərinin kölgələridir. Onların düz fənərin altındakı həyəcanlandırıcı enmələri qarmaqarıışıq tərəddüdlər formasında proyeksiya olunur, ancaq ətrafda, işıq şüalarının çəpəki düşdüyü yerdə öz qar dənəciklərilə görüş yerinə tələsən kölgənin sürəti proporsional olaraq artır. Kölgələr sonsuzluqdan axıb gəlir, uçuşlarını ləngidir və öz sonuncu məqamlarında şiddətlə qaralaraq onların qar dənəcikləri bütöv bir ağı səth yaratmağa macal tapmamış yox olurlar. Bu mənzərə Piteri ovsunlayır, o, özünün bütün rəngarəng, sonsuz sayda dəyişkən gözəlliyi ilə birlikdə dünyanı indi mıxlanmış, dərtilmiş, çarınıxa çəkilməmiş, həndəsi həqiqətin danılmaz çərçivəsindəki kəpənək kimi dərk eləyir. Hipotenezun şaquli xəttə yaxınlaşması ilə üçbucağın kateti get-gedə daha ləng kiçilir: bu qanundur. Qar dənəciklərinin məqsədəyönəlməmiş kölgələri uca qəsrin daş döşəməsində vurnuxan qarışıqlara oxşayır. Piter özünü alim kimi hiss eləyir və insafən həvəssiz halda çalışır ki, atasının ona öyrətdiyi kosmoqrafiyada müşahidə edilən halla spektral xətlərin qırmızı yerdəyişməsi arasındakı analogiyayı tapsın, buna görə bizə elə gəlir ki, ulduzlar, onların bizdən olan məsafələrinə düz proporsional olan sürətlə uzaqlaşır. Ola bilər ki, burada da oxşar illüziya var, ola da bilər ki – o, bunu təsəvvür etməyə çalışır – ulduzlar, doğrudan da, oxu bizim Yer teleskopları olan konusun ətrafında yavaş-yavaş hərəkət eləyir. Dünyada hər şey atılmış mezozindəki toz kimi havadan asılı qalıb, Piter fənər işığının ümumi titrək toranda bir-birinə qarışdığı yerə qədər bir neçə addım atıb, elə bil, həmin həddə çatır, onun arxasında kölgələrin sürəti hüdudsuzdur və kiçik kəhkəşan – kainat ani olaraq qurtarır və sonsuz olur. Onun ayaqları soyuqdan və rütubətdən gizildəyir və bu, kosmik düşüncələri bədbinləşdirir. O, sanki, dar otaqdan çıxarmış kimi təzədən iri kölgələrin dolaşdığı, sanki, vida tostu söyləyirmişlər kimi göydən yerə atıldıkları şəhərin genişliyini duyur.

Maşına, mağaraya girmiş kimi sürünür, atasının yanında oturur və yaş çəkmələrini çıxarıb yaş corablı ayaqlarını altına yığır. Atasını sürətlə dayanacaqdan dal-dalı çıxır və döngə ilə Byukenen-rouda tərəf gedir. O, əvvəlcə çox tələsir və lap kiçik yoxuşda da arxa təkərlər yerində fırlanır.

– Ah, lənətə gələsən, – Kolduell deyir, – işimiz xarabdır. Piterin əsəbləri bu günün bütün xəbərlərindən çılpacaq-
laşıb, o, ayaqda dayanıb.

– Biz niyə iki saat əvvəl yola düşmədik? – soruşur. – İndi Pilyulini keçə bilməyəcəyik. Sən nəyin xətrinə oyunun axırınacan məktəbdə qalmışdın? Biletlər ki çoxdan satılmışdı.

– Zimmermanla söhbət eləyirdik, – Kolduell bunun birdən irad kimi səslənə biləcəyindən qorxaraq oğluna birdən-birə, dərhal cavab vermir. – O dedi ki, səninlə söhbət eləyib.

Piter öz günahını hiss eləyərək sərt şəkildə cavab verir:

– Əgər o, mənəi dəhlizdə qapazlayırsa, istər-istəməz danışarsan.

– Sən də ona çatışmayan biletlər barədə nəsə dedin.

– Belə alındı. Mən başqa heç nə demədim.

– Ey, ey, oğlan, mən sənəin sərbəstliyini məhdudlaşdırmaq istəmirəm, ancaq hər halda, sən nahaq belə eləyibsən.

– Nə böyük iş olub ki? Bu ki doğrudur. Deməli, sən mənim həqiqəti danışmağımı istəmirsən? İstəyirsən ki, bütün ömrüm boyu yalan danışım?

– Axı sən... əlbəttə, indi bunun əhəmiyyəti yoxdur... Ancaq... sən ona mənim missis Hersoqun onun kabinetindən necə çıxdığını gördüyümü dedin?

– Aydın məsələdir, yox. Mən bu barədə fikirləşməyi belə unutmuşam. Səndən başqa hamı unudub. Görünür, sən elə təsəvvür eləyirsən ki, bütün dünya sənə qarşı sözləşib.

– Mən Zimmermanı heç vaxt axıra kimi başa düşə bilməmişəm, yəqin ki, mənim bədxətliyim də bundadır.

– Burada başa düşməli bir şey yoxdur. O, olsa-olsa, nə elədiyini özü də bilməyən qızıxmış qoca əxlaqsızdır. Bunu səndən başqa hamı bilir. Ata, sən niyə belə... – O istədi desin “axmaqsan”, ancaq dördüncü ehkamı xatırlayıb özünü ələ aldı – belə hər şeydən bədgümansan? Hər şeydə olmayan mənə görürsən. Niyə? Niyə sakitləşmirsən? Axı buna heç bir qüvvə çatmaz!

Oğlan hirsələ dizini lövhəyə vurur və əlcək yeşiyinin qapağı cingildəyir. Atasının başı Piter üçün onun bütün

əskikliyi, yöndəmsizliyi, yüngüllüyünü və inadkarlığını təcəssüm etdirən, onun təzahürü olan xırda papaq basdığı dinc kölgə kimi qaralır.

Kolduell ah çəkir və deyir:

– Bilmirəm, Piter. Yəqin ki, bu, qismən irsi, qismən də qazanılmışdır.

Onun səsi sonsuz dərəcədə yorğundur – görünür, bunu bütün gücünü toplayıb izah eləyir.

Mən atamı öldürürəm, – Piter sarsılmış halda düşünür.

Qar get-gedə bərkəşir. Qar dənəcikləri faraların üstünə düşərək parıldayır, fırlanır, yox olur, onların yerində hey yeni qığılcımlar işıldayır. Onların axını azalmır. Qarşından gələn avtomobil, demək olar ki, yoxdur. Əlillər evinin arxasındakı binaların işıq gələn pəncərələri seyrəkləşir, küləkdə itib-batırlar. Soba işləməyə başlayır və onun istiliyi, elə bil, onların dünyadan təcrid olunmalarını xüsusi göstərir. Şüşətəmişləyənin cızdığı qövsələr get-gedə qısalır və budur, ata ilə oğul artıq iki dar bacadan irəli, çovğuna baxırlar. Mühərrik fıxırıb onları qabağa, tələyə aparır.

Onlar “quru qanun” zamanının məşhur Olton qanqsteri El Konun basdırıldığı yəhudi qəbiristanlığının yanındakı yamacla aşağı düşdükləri vaxt maşın sürüşür. Kolduell nəzarətdən çıxmaqda olan sükanı sürətlə fırladır və əlini düzəldir. Nəhayət, onlar sağ-salamat Byukenen-roudu qurtardığı yüz iyirmi ikinci şoseyə çatırlar. Onların sağında qar örtükdə əriyən Pilyuli qalxır. Yük maşını, sanki, təkər üstə olan evi dartmış kimi qar zəncirlərini pulemyot təkə qorxulu və sürətlə şaqqıldadaraq yanlarından Olton tərəfə üzüb keçir. Onun qırmızı işıqları sayrışaraq gözdən itən vaxt şosedə tək qalırlar.

Yoxuş getdikcə daha dik olur. Kolduell birinci sürəti qoşur və təkərlər yerində fırlanana kimi belə gedir, sonra ikinciyə ötürür. Maşın qarı şumlayaraq yenə bir neçə addım qalxır; sonra təkərlər yenə yerində fırlanır və Kolduell ümitsizliklə üçüncü sürətə keçir. Mühərrik sönür, Kolduell aşağı yumbalanmasınlar deyəcəld əl əyləcini tərpedir. Onlar yamacın yarıdan çoxunu keçib-gedirlər. İndi, mühərrikin susduğu vaxt küləyin qüssəli iniltiləri eşidilir. Kolduell yenidən mühərriki işə salır, ancaq arxa təkərlər qarda özlərinə dayaq tapa bilmirlər; köhnə ağır “byüik”

bir də görürsən xəndəyin kənarındakı alçaq məftil çəpərə sürüşüb getdi. Axır ki, Kolduellin əlacı qapını açmaq, oradan başını çıxartmaq və arxa fənərlərin, bu yeganə işığın çəhrayı parıltısında maşını arxa gedişlə üzünəşığı buraxmaqdan başqa heç nəyə qalmır. O, Olincərə dönən yolun yanından Pilyuliylə Oltona gedən yoldakı növbəti alçaq yamac arasındakı hamar sahəyə kimi belə sürünür.

Maşın indi sürət götürərək, yoxuşun birinci yarısını daha tez dəf eləyirsə də, birinci dəfə batıb qaldığı həmin yerə azca qalmış təkərləri boş-boşuna fırlanır və dayanır. Fənər işığında onların əvvəlki izləri iki şırım kimi qaralır.

Və birdən onların başlarından irəliyə uzun kölgələr düşür. Hansısa bir maşın yamacı qalxır. Onun işıqları böyüyür, parıldaıyır, qışqırıq kimi küləyin içinə soxulur və onları dolanıb keçir; bu, təptəzə yaşıl “dodc”dur. O, zəncirlərini cingildəderək yanlarından keçib-gedir, yoxuşun ətəyinin ən dik hissəsini arxada qoyur, sürətini artırır və yox olur. “Byüik”in tərənmayən işıqları yenicə peyda olmuş təkər izindəki zəncir möhürlərini işıqlandırır. Qar isə enərkən hey qığılıcı saçır.

– Biz də zəncir keçirməli olacağıq, – Piter atasına deyir. – Burada çətini cəmi iyirmi yarddır, sonra bizim yola çıxırıq. Fayr-hilldəki yoxuş isə belə dik deyil.

– Yadında saxla, bu yaramaz bizi qoşquya almağı təklif eləmədi.

– Yox bir. O özü zorla qalxırdı.

– Mən onun yerində belə eləməzdim.

– Ancaq sən kimilər daha yoxdur, ata! Sənin kimilər daha dünyada yoxdurlar!

O, atasının, sükanı sıxaraq başını əlləri üstünə qoyduğunu görüb artıq qışqırır. Onu ruhlandırmaq istəyir, ancaq deyilməmiş sözlər onun boğazında ilişib qalır. Nəhayət, inamsız halda soruşur:

– Bəs bizim zəncirimiz yoxdur?

Atası başını qaldırır və deyir:

– Var, ancaq burada onu keçirə bilmərik, maşın domkratdan sürüşüb düşər. – Təzədən hamar yerə enmək lazımdır.

O, təzədən qapını açır, başını çıxarır və maşını arxa fənərlərin çəhraylaşdırdığı qarla geriyyə, aşağı verir. Açıq

qapıdan keçib içəri girən qar dənəcikləri Piterin üzünə və əllərinə iynə kimi batır. O, əllərini gödəkcəsinin cibinə soxur.

Yamacın ətəyində hər ikisi çıxır. Onlar baqaj qapısını açırlar və domkratla arxa təkərləri qaldırmağa çalışırlar. Səyyar lampaları yoxdur, buna görə də işləri çətinliklə gedir. Xəndəkdəki qarın dərinliyi altı düym olar və onlar təkərləri qarın üstünə qaldırmağa çalışaraq domkratın reykasını çox hündürə çəkirlər. Maşın yana əyilir, reyka isə güllə kimi yuxarı sıçrayır və şosenin ortasına düşür.

– Lənətə gələsən, – Kolduell deyir. – Belə getsə, gəbərməyimizə çox qalmayıb.

O tərپənmir və Piter reykanı özü götürür. Taxtanı bir əlində tutub xəndəyin kənarında daş axtarır ki, qabaq təkərlərin altına qoysun, ancaq qar bütün yeri örtüb.

Atası çovğunun arasından onların başı üstündə yuxarıda qanad çalan qara mələk kimi görünən şam ağaclarının təpəsinə baxaraq dayanıb. Piterə elə gəlir ki, atasının fikri səmanın bənövşəyi dumanında eşələnən quzğun kimi geniş çevrələr cızır. Sonra o, torpağa qayıdır, ata oğlu ilə birlikdə domkratı bamperin altına çəkir və bu dəfə təkəri qaldıra bilirlər. Ancaq bu arada məlum olur ki, zənciri bərkitməyi bacarmırlar. Qaranlıqda heç nəyi görmək olmur və şaxtada keyləşmiş barmaqlar işin öhdəsindən gələ bilmir. Piter atasının təkərin dörd çevrəsində necə süründüyünə uzun-uzadı baxır. Yanlarından bir maşın da olsa, keçmir. Yüz iyirmi ikinci şose ilə hərəkət kəsilib. Budur, atası zənciri tamam bağlamışdı ki, birdən əlinin altından sürüşüb düşür. Kolduell mühərrikin batırdığı hönkürtümü, ya lənətmi səslərilə qəddini düzəldir, hər iki əlilə hörümçək toru kimi dolaşq düşmüş dəmir həlqələri yumşaq qara çırpır. Zəncir eynilə yerə düşən quş kimi qarın içində özünə çala düzəldir.

– Birinci içəridəki rəzeni bərkitmək lazımdır, – Piter deyir. O, zənciri eşib çıxarır, diz üstə çökür və maşının altına sürünür. O artıq atasının anasına necə: “Mən ağılıma gətirməzdim ki, neyləyim, ancaq uşaq zənciri götürüb maşının altına girdi və onu əməllicə bərkitdi, lap təəccüb-lüdür, onda bu texniki vərdişlər haradandır”, – deyəcəyini gözləri önünə gətirir. Təkər əlindən sürüşür. Piter artıq

şinə iri dəmir zirehi zorla keçirdiyi vaxt bir neçə dəfə təkəri tənbel-tənbel onun üstündən atır – soyunan qız donunu çıxaran kimi. Atası təkəri tutur və Piter təzədən başlayır (banın altından rezin, çoxdankı pas, benzin, yağ iyi gəlir və bu iylər hədələyici pıçılıya oxşayır). Piter maşının domkratdan necə çıxdığını xatırlayır, resorların və oxun onun başını necə partlatdığını canlı şəkildə gözləri önünə gətirir. Bir şey yaxşıdır – burada, aşağıda nə külək var, nə qar.

Bütün biclik burasındadır ki, balaca rəzəni bərkidəsən. O, bu rəzəni tapır və barmağının ucu ilə onun necə bərkidiyini müəyyən eləyir. Demək olar ki, bunun öhdəsindən gəlir. Lap xırda bir iş qalıb. O qədər bərk sıxır ki, bütün bədənindən əsmə keçir; qasığı gizildəyir; metal barmaqlarını kəsib dərinə işləyir. O, dua eləyir və dəhşət içində duyur ki, bu güzəşt nə qədər cüzi olsa da, metal onsuz da güzəşt eləməyəcək, rəzə inad göstərir. O, ümitsizliklə ciyildəyir:

– Heç cür!

Atası qışqırır:

– Qoy cəhənnəm olsun! Çıx!

Piter fağır-fağır qalxır, üstündən qarı çırpır. Onlar, atası ilə özlərini itirmiş halda bir-birlərinə baxırlar.

– Bir şey əmələ gəlmir, – deyir, sanki, bu, öz-özlüyündə aydın deyil.

Atası deyir:

– Sən məndən çox-çox yaxşı bacardın. Otur gedək Oltonda gecələyək. Yeddi bədbəxtliyin bir cavabı var.

Onlar zənciri baqaj yerinə qoyurlar və domkratı endirməyə çalışırlar. Ancaq hətta geri çəkilməyin bu yolu da kəsilib. Domkratın istiqamətini dəyişməli olan ling öz oxu üstündə köməksiz halda tərənir. Tutacağıın hər dönüşü maşını daha yuxarı qaldırır. Qar adamın üzünə vurur; küləyin uğultusu qulaq pərdələrini deşir; daha dözməyə güc qalmayıb. Adama elə gəlir ki, tufan özünün bütün xışıldayan, tərənənən ağırlığı ilə bu lənətəgəlmiş xarab domkratın üstündən asılıb.

– Mən indi ona göstərərəm, – Kolduell deyir. – Oğlum, sən çəkil.

O, maşına girir, mühərriki işə salır və maşını qabağa verir. Bir anlığa domkratın reykası qövs kimi əyilir və Piter gözləyir ki, o, ox kimi çovğunla uçub gedəcək. Ancaq

bamper özü ağırlığa tab gətirmir və maşını birdən ressurun üstünə elə səsle atır ki, elə bil, buz sırsıraları qopur. Arxa bamperin aşağı qırağında yarımdairə çökək həmişəlik bu gecə haqqında xatirə kimi qalacaq. Piter domkratın hissələrini yığır, onları baqaj yerinə atır və atasının yanında oturur.

Kolduell maşının yana sürüşdüyündən istifadə eləyərək, onu tez döndərir və Oltona tərəf yönəldir. Ancaq onların bu yolla getdikləri vaxtdan bir saat keçib; qar daha bir düym yağıb və yatmayıb, çünki hərəkət tamam kəsilib. Pilyulinin arxasındakı güclə sezilən yoxuş o qədər mailidir ki, avtomobillə şütüyərkən bu, heç hiss olunmur, amma indi dik və keçilməz kimi görünürdü. Arxa təkərlər aramsız olaraq boş-boşuna yerində fırlanır. Qabaq şüşədəki şəffaf yuva daha daralır, yumşaq nazik təbəqə ilə örtülür; sıx-sıx qar ələnən səma qapıları indi bütünlüklə taybatay açılıb. “Byüik” azmeyilli yamaca qalxmağa çalışaraq, üç dəfə irəli cumur, hər dəfə də qara batır. Nəhayət, Kolduell bütün qazı basır və arxa təkərlər ciyilti ilə maşını qarlı xam yerlə xəndəyin arxasına sürüşdürür. Elə bu yerdə çox da dərin olmayan dərə var. Kolduell birinci sürəti qoşur və maşını çıxarmağa çalışır, ancaq qar onu öz xəyali qucağında bərk-bərk saxlayır. Kolduellin dodaqlarında gümüşü köpük əmələ gəlir. O, özünü itirib, ümitsiz halda arxa sürəti qoşur və maşın arxaya gedib tamam batır. O, mühərriki söndürür.

Və təşviş içərisində ətrafa dinc sakitlik çökür. Maşının üstündə yüngül xışıltı gəzir, sanki, ora qum səpirlər. İsinmiş mühərrik kapotun altında sakitcə taqqıldayır.

– Piyada getmək lazımdır, – Kolduell deyir. – Olincərə qayıdaq və Hammelgildə gecələyək. Bu, üç mildən qısadır. Gedə bilərsən?

– Getməli olacağım, – Piter dillənir.

– Bədbəxtliyə bax, sənə heç qaloşun da yoxdur.

– Sənə də.

– Əşi, mənə fərqi yoxdur, mənim ələyim ələnim. – Susub əlavə eləyir: – Axı burada qala bilmərik ki!

– Cəhənnəm olsun, – Piter deyir. – Bilirəm. Hər şeyi bilirəm, bu barədə danışmaq bəsdir. Ümumiyyətlə, danışmaq bəsdir. Gedək.

– Sənin atanda azacıq da kişilik olsaydı, biz bu yoxuşu qalxardıq.

– Və daha haradasa yenə batardıq. Sənin günahın yoxdur. Heç kimin günahı yoxdur, günah allahdadır. Xahiş eləyirəm, sus.

Piter maşından çıxır və bir müddət atasından qabaqda gedir. Onlar öz “büyük”lərinin qazdığı təkər yeri ilə yamacla yuxarı, yəhudi qəbiristanlığının yanından keçib-gedirlər. Bir ayağını o birinin düz qabağına qoymaq Piterə çətindir, deyirlər hindular belə yeriyirlər. Külək onu belini bükməyə məcbur eləyir. Burada, şamağacılarının müdafiəsi altında o çox da bərk əsmir, buzlu barmaqları ilə Piterin saçlarına toxunur, ancaq başını inadla tərpedir. Qəbiristanlığı yoldan boz daş hasar ayırır; qarın içindən çıxan hər daşın yanında ağ saqqal bitib. Haradasa zülmət örtük altında Eb Kon öz dəstəsilə zirzəmidə sakitcə uzanıb. Və bu nəyə görə Piteri sakitləşdirir. Ona elə gəlir ki, onun “mən”i də kəllə sümüyünün qübbəsi altında etibarlı şəkildə örtülüb.

532

Qəbiristanlığın arxasındakı düzənlikdə şamlar seyrəkdir və dönə-dönə onun bu üzündən vurub o üzündən çıxan külək şiddətlənir. Piter tamam şəffaf olur – fikirlərdən ibarət skelet. O, öz ayaqlarının müti halda, sanki, yükdaşıyan heyvan kimi dənəvər qarda necə veylləndiyinə maraqla, kənardan baxan kimi baxır; addımının uzunluğu ilə Olincerə qədər olan məsafə arasındakı uyğunsuzluq o qədər böyükdür ki, Piterin qarşısında bütöv bir sonsuzluq, hüdudsuz asudə vaxt var. O, bu vaxtdan istifadə eləyir və ifrat fiziki gərginlik haqqında düşünür. Bu vəziyyətdə sərt adilik var. Əvvəlcə keçmiş və gələcək haqqında olan bütün fikirləri itir, sonra hissləri ətraf mühiti dərk etmədən donub-qalır. Və nəhayət, ətrafları – əli, ayağı, barmaqları işləmir. Əgər gərginlik yox olmur, əgər insanda hələ nəşə yaxşı bir şeyə inadlı cəhd yaşayırsa, burnunun ucu, çənəsi və başının özü duyulmursa; onlar tamam yox olurlar, necə deyirlər, bir vaxtlar insan “mən”inin geniş və vüqarlı səltənətindən tək cə qalmış həmin məhdud, minimal, təcəübü dərəcədə sıx məkanın hüdudlarından uzaqlaşır. Və Piter, sanki, haradansa uzaqdan indi onun yanında gedən atasının onu öz bədəni ilə küləkdən qoru-

yaraq başından toxunma papağını çıxarıb oğlunun donmuş başına necə çəkdiyini görür.

VIII

Mənim məhəbbətim, qulaq as. Yatmırsan ki? Ancaq dəxli yoxdur. Qərbi Oltonda hər ağacında ad yazılmış lövhə asılan gözəl parkla əhatə olunmuş şəhər muzeyi vardı. Burada Lineyp deyilən nohurun yanında qara qu quşları özlərinə sığal verərək dayaz suda cüt-cüt üzürdülər. Ona Olincerdə Tilden-Qışqırıq deyirdilər, amma elə həmin dayaz yerdə. Bazar günləri anamla tez-tez muzeyə, bizimçün mümkün olan kiçik bulaq boyu bir şəhərdən digərinə uzanan sakit, kölgəli yolla yeganə mədəniyyət xəzinəsinə gəzirdik. O vaxt hələ tikinti işləri aparılmayan bir milə yaxın olan bu yer keçmişin qalığı idi. Biz atılmış və ot basmış köhnə cıdır meydanını keçirdik, tava daşından evli bir neçə fermanın yanından ötüb keçirdik – hər birinin yanında, anasının yanındakı uşaq kimi yekə tava daşından olan ağappaq tikili bir-birinə qısılmışdı. Biz burada müxtəlif enə malik olan üç yola ayrılan şoseni sürətlə keçərək, muzey parkının dar xiyabanına düşdük, buradasa bizi artıq tamamilə qədim dünya, Arkadiya əhatə eləyirdi. Ördəklər və qurbağalar albalı, cökə, akasiya və yabanı alma kolları içərisindən gözə dəyən bataqlıq kimi göldə sevincək-sevincək qışqırırdılar. Anam bütün bitkiləri və quşları tanıyırdı, mənə onların adlarını deyirdi, ancaq biz bəzi yerlərdə, içərisində quşların çimdiyi hovuz və skamyalı kiçik dəyirmi meydançalar yaradaraq genişlənən, çınqıl tökülmiş yolla gedənə kimi elə oradaca yadımdan çıxarırdım, belə ki, hərdən biz qucaqlaşmış sevgililəri ürküdürdük və onlar bizim dalımızca alacalanmış gözlərlə baxırdılar. Bir dəfə anamdan soruşdum ki, onlar neyləyirlər, o, qərribə zərifliklə cavab verdi: “Yuva qururlar”.

Sonra isə üzümüzə göldən külək vurdu, qu quşlarının xoşagəlməz qışqırıqları eşidildi və hündür fıstığın mifik qara yarpaqları içindən muzeyin solğun-sarı karnizi göründü, onun üzərindəsə – günün altında parıldayan yaşıl püstə çərçivəli şüşə qapaq-çardaq. Məndə paxıllıq və utancaqlıq hissi doğuran – çünki o vaxtlar bizdə avtomo-

bil yox idi – maşın dayanacağını keçib-getdik, piyada yoluyla əllərində göyərçin üçün çörək torbaları apararı uşaqların içərisindən getdik, geniş pilləkənlə qalxdıq, orada geyimli-kecimli, yaya uyğun yüngül paltarlı adamlar fotoapararı çaqqıldadır, sellofan bükülüsünü açıb buterbrod çeynəyirdi, biz muzeyin məbəd kimi hündür vestibülü ilə gedirdik. Giriş pulsuz idi. Zirzəmidə yayda təbiətsevərlər dərnəyi də pulsuz məşğul olurdu. Bir dəfə anam mənə ora getməyi təklif elədi. Birinci məşğələdə hamı şüşə yeşikdəki ilanın çölsiçanını necə ciyildədə-ciyildədə diri-diri udduğunu müşahidə elədi. Mən daha ikinci məşğələyə getmədim. Aşağı mərtəbədə şagirdlər üçün sərgi vardı – tərpnəməyən müqəvəlar və vitrin arxasında vitrin, ciddi şəkildə təsnifatlaşdırılmış, germetik bağlanmış qədim eskimos, Çin, Polineziya məmullatları. Orada bir də burunsuz mumiya vardı və həmişə onun dövrəsində adamlar yığılırdı. Uşaq vaxtı bu mərtəbə məndə qorxu hissi yaradırdı. Hara baxırsan – ölüm; kim fikirləşərdi ki, o bu qədər çox ola bilər? İkinci mərtəbə sənət əsərlərinə ayrılmışdı, orada daha çox yerli rəssamların yöndəmsiz, qəribə və düzgün olmayan, bununla belə, sadələvhlük və ümid – fırça kətana toxunan kimi hər dəfə baş qaldıran nəyisə tutmaq və həmişəlik saxlamaq şəfəqi saçan şəkillər get-gedə artırdı. Orada bir də hinduların və hər cür allahların kiçik tunc fiqurları vardı, iri oval zəlin mərkəzində, pilləkənin yanında qıraqları qara hovuzun ortasında isə natural böyüklükdə çıpaq yaşıl qadın dayanmışdı. Bu fontan idi. Qadın dodaqlarının yanında qızılı rəngli tas tutmuşdu, onun qəşəng dodaqları yarıaçıq idi, onu su zolağının altına tutmuşdu, ancaq fontan elə düzəldilmişdi ki, su hey tasın qırağından, onun dodaqlarının yanından axıb tökülürdü. O əbədi gözləyə-gözləyə, kiçik döşlü və itaət eləməyən yaşıla çalan telləri ilə bir ayağının pəncəsi üstə qalxaraq tası mürğülü kimi görsənən sifətindən bir düym məsafədə tutmuşdu: gözləri yumulmuş, ağız açılmışdı. Uşaq vaxtı onun təsəvvür edilən susuzluq əzablarına baxmaq məndən ötrü ağır idi, elə dayanırdım ki, onun dodaqlarını suya toxunmağa qoymayan bir düym enində olan dəyişməyən işıq zolağını görürəm. Su, tasdan qopmuş nazik, titrək, yaşıl – mirvari lent kimi qıvrılır və yüngül, kəsilməyən şappılı ilə

hovuza çəpinə tökülürdü və hərdən su sıçrantıları hansısa tutulmayan gücün təsiri altında qar dənələri kimi mənim mərmərin üstündəki uzanıqlı əlimi soyuq-soyuq sancaraq hovuzun qırağına qədər uçub gəlirdi. Qadının həmişə təmin edilməmiş qısa hövsələli intirazi mənə dözülməz görünürdü, özümü inandırırıdım ki, gecələr, qaranlıq mumiyanı və Polineziya maskalarını, şüşə gözlü qartalları bürüyən vaxt onun nazik tunc əli zorla görünən hərəkət eləyir və o, su içir. Mən ayın şüşə çardağı keçib işıqlandırdığı böyük oval zalda su şırıltısının bir anlığa necə dayandığını təsəvvür eləyirəm. Və bu o vaxt sınaqdan çıxmış hissə – gecənin gəlişilə suyun şəffaf lentinin yox olacağı və onun şırıltısının kəsiləcəyi hissə – öz hekayəmi qurtarıram.

Küçə hərəkətinin mənə layla çalan kəsilməz hay-küyü bizim mansardın pəncərəsində zərif qrafit bozluğa malik kilsə pəncərələrindəki kimi təbii görünən dərəcədə tozlu nazik şüşəsində xışıldayır. İki mərtəbə aşağıdakı kafeterinin neon lövhəsi ritmik şəkildə sayrısaaraq onları çəhrayı rəngə boyayır. Mənim iri tablom – kətan və rəng hey-rətamiz dərəcədə baha başa gəlir və onlar sənət əsərinə çevrilərkən hey-rətamiz dərəcədə qiymətdən düşürlər – gün işığının qabağında kvadrat çiyinli hansısa fiqurlar kimi görünür. Sən şüşədəki çəhrayı sayrışma ilə bir ritmdə nəfəs alırsan. Sənin vüqarlı ağızın yuxuda azacıq açılıb, üst dodağında azca səs var, sanki, zərbə izidir – bu, sənin irsinin əlamətidir, sənin yuxuna gecə şehi kimi məsumluq çilənib. Qulaq as: mən səni sevirəm, sənin vüqarlı, birbirinə sıxılmış şişmiş dodaqlarını, yatdığı və yuxuda məni qınadığın vaxt həmişə mənimkini bağışlayan qaraşın dərinini, ovcundakı çəhrayı paxırdakı çoxəsrlik mütiliyin izlərini sevirəm. Sənin zanbaq saplağına oxşayan boynunu sevirəm. Sən sobanın yanında dayananda bunu özün bilmədən su içən toyuq kimi tez-tez başını qaldırırsan. Sən çılpaq halda yatağa gedəndə pəncələrin yüngülcə içəri tərəfə əyilmiş vəziyyətdə olur, sanki, arxanca gələn hansısa adamla bir qandaldasan. Yataqda isə hərdən mənim adımlı pıçıldayırsan və özümə sarsılmaz inamım varlığını bürüyür. Sevinirəm ki, səninlə qarşılaşmışam, sevinirəm, fəxr eləyirəm, sevinirəm; təkcə axşamlar ürəklərimiz qeyri-mümkün şeyləri həyata keçirməyə çalışanda yerdə alovlanan şimşək

kimi gözlənilməz təmiz gülüşündən danırıram, özü də lap azacıq. Mənim atam, taleyi nə qədər kədərli olsa da, belə gülüş içərisində yaşayıb. Atam sağ qalsaydı, səni qayğılandırardı. O, məni də həmişə qayğılandırır. Onun bədəni mənim üçün sirr idi, mən hər şeydən yaxşı onun ayaqlarını tanıyırdım.

Bir qulaq as. Mənə qulaq as, mənim hökmdar qadınım. Mən səni sevirəm və istəyirəm sənin yanında müdrik, vaks kimi qara sifətli, təbil kimi tarım yanaqlı zənci olum, iri, qara, adamı tanınmaz dərəcədə başqalaşdıran eynək taxım, gecə saat üçdə yasəmən alaqqaranlığı ilə dolu zirzəmidə oturum və yalnız öz sinəmdəki sakit nəğməni dinləyərək hər şeyi unudum. Ancaq bu, mənə sona kimi verilməyib. Bütünlüklə dəyişib başqalaşmaq verilməyib mənə. Mən sonuncu həddi dəf eləyə bilmirəm. Mən öz atamın oğluyam. Axşamlar, gündüzün seyrəkləşən işığının, göydələnlərin onu artıq evlərin nəhənglikləri arasındakı küçələrin barmaqlıqları üzərində uçan öz kölgələrinin oxları ilə deşəcəklərini gözləyərək, hər yandan asılı qaldığı vaxt, mən atamı xatırlayıram və hətta onun atasını da – şübhələrdən dumanlanmış gözlərini və ağarmış sallaq bıçığı – heç vaxt görmədiyim adamı təsəvvür eləyirəm. Ruhani, müəllim, rəssam – yaranışın klassik mənzərəsinin təzahürü: cırılma.

536

Məni bağışla, çünki səni sevirəm, biz bir-birimiz üçün yaranmışıq. Mən Tibet laması kimi öz bədənimə tərək eləyirəm və çarpayı üzərinə qalxıb bizim yan və in¹ bir varlığa qarışıraq. Ancaq axşamlar, adətən, atamla evə getdiyimiz həmin saatda, mən döşəməsinin bizim yalın ayaqlarımızla cilalandığı, tavanında, sanki, ilk səyyahların köhnə və yanlış xəritələrindəki qitələrə oxşar ləkələrin bilindiği bu otağı gözdən keçirirəm, divarlara isə cidd-cəhdlə yaxılmış utancaqlıqla örtülən tablolar əbəs yerə – mən özüm bundan şübhələnməyə başlayıram – hansılar ki, ifadə edilməyini ifadə etməyə çalışırlar, mən bundan qorxmağa başlayıram. Səninlə həyatımız, şəfəqdən və qürubdan asılı olma-yaraq ötüb-keçən günlər, tədricən öləziyən ehtirasın qəribə baxışları, Brakin tutqunlaşmış tablosundakı kimi bütün

¹ Yan və in – qədim Çin fəlsəfəsində insanda qadın və kişi başlanğıcı

bu şərait freydizm və Şərq seksual mistisizminin kədərli qarışığı barədə düşünürəm: *“Doğrudanmı, mənim atam həyatını bunun xətrinə qurban verdi?”*

Mən yuxusu qaçmış halda çəhrayı qaranlıqda səninlə yanakı uzanarkən, sanki, Vera Hammelin yanında qonaqlar üçün olan otaqda, oyandığım o keçmiş şəhərə qayıtdım. Hər şey qar ağılığı ilə gülümsəyirdi. Mən yuxuda, bundan əvvəl aşkarda başıma gələnlərin inikasını sanki, suyun dibinə sancılmış taxtanın əks olunması kimi təhrif olunmuş şəkildə – bizim səndirləyə-səndirləyə ötüb-keçməyən çovğunun içindən sonuncu milləri necə keçdiyimizi; atamın qaranlıq evin qapısını təbil kimi necə döydüyünü görürdüm. O heysiz halda inildəyir və ümitsizlik içində əllərini ovuşdururdu, onun inadkarlığı indi artıq mənə axmaq, yaxud qeyzli kimi görünmürdü, o zəruri idi, hissizlik vəziyyətindəki kimi donub-qalmış adama – mənə tamamilə zəruri idi; sonra mən ağ, gur işıqlandırılmış mətbəxdə Vera Hammeli gördüm, o əsnəyir və işıq düşən gözlərini döyürdü, saçları mavi, kiçik xalalarının çiyinə tökülmüşdü, o, əllərini xalalarının qolunda gizlətməmişdi və əsnəyə-əsnəyə də onları sinəsinə sıxırdı; pilləkənlə axsaq nəhəng – atamın tez-tez yanılan izahlarına və sürəkli təşəkkürlərinə lal-dinməz qulaq asan əri enirdi. Bizi qonaqlar üçün ayrılmış otaqda, mister Hammele anası Hannadan, mənim dayımın bacısından miras qalmış köhnə lax-sək çarpayıda yerləşdirdilər. Ondan quşləyənin və nişastanın qoxusu gəlirdi və qamaka elə oxşayırdı ki, atamla biz soyunub uzandığımız vaxt onun ortasına sürüşüb getməməkdən ötrü qıraqlarından tutmalı idik. Mən hələ bir neçə dəqiqə gərginlik içərisində idim, mənə elə gəlirdi ki, bütün bədənim ora-bura vurnuxan ağ atomlarla doludur, sonra isə mən atamın xorultusunun ilk gurultularını eşitdim. Pəncərənin o üzündəki külək möhkəm köks ötürdü və sanki, bu səs-küy, tərpanmə hər şeyi izah eləyirdi, mən sakitləşmişdim.

Otaq şəfəq saçırı. Ağ çərçivənin və ağ metal güllələrlə işlənmiş muslin pərdələrin arxasında səmanın qatı göylüyü sərilmişdi. Mən fikirləşirdim: *“Belə şəhər hələ heç vaxt olmayıb”,* – və sevinclə hiss eləyirdim ki, zamanın mavi-səmavi okeanını yarıb keçən gəminin burnunda dayanmışam. Boylandım: atam yox olmuşdu. Mən çarpayının

ortasında uzanmışdım. Gözlərimlə saati axtardım, ancaq tapmadım. Gün işığı düşmüş yolu, tarlanı və poçt qutusunu görəcəyimi gözləyərək başımı sol tərəfə döndərdim, ancaq pəncərənin arxasında yalnız kafenin kərpic divarı vardı, sanki, üz-gözünü turşutmuş, qarınlı, şüşə dəstəkli və karikaturadakı ayının barmaqsız pəncələrinə oxşayan ağır əymə ayaqlı qədimi kamod durmuşdu. Pəncərə arxasındakı ağılıq parıldayan gümüşü saplaq və divar kağızlarındakı yarpaqları kölgədə qoyurdu.

Mən təzədən oyandığım vaxt yad evdə olmağımın və dünənki ağlasığmaz əhvalatlardan sonra günün belə aydın və gözəl olması, ətrafdakı bu sakitliyin (Məni niyə oyatmayıblar? Bəs məktəb necə olub? Bu gün çərşənbədir?) vərdiş eləmədiyim duyğusu daha məni yuxuya getməyə qoymadı, qalxıb birtəhər geyindim. Radiatorda quruyan çəkməm və corablarımla hələ yaş idi. Hər dəfə dönəndə fikirləşmək və özümü ələ almaq lazım gələn divar və dəhlizlərdə mənə zəiflik bürüyürdü. Vanna otağını tapdım, üzümə soyuq su vurdum və yaş barmaqlarımla dişlərimi sürtdüm. Ayaqyalın pilləkənlə endim. Pilləkəndə hər pillənin altına latun çubuqla bərkidilmiş xovlu bej rəngli ayaqaltı döşənmişdi. Bu, tipik Olincer evi idi, möhkəm, bütün qayda-qanunlarla tikilmiş – mən məhz belə evdə yaşamaq istədim. Mən öz rəngi solmuş qırmızı köynəyimdə və üç gün əynimdən çıxmayan alt tuman-köynəkdə özümü çirkli və ona layiq olmayan kimi hiss eləyirdim.

Missis Hammel başında sancaq taxılmış yaylıq, əynində güllü, anemondakı kimi ulduzlu önlük içəri girdi. Əlində qəşəng hörmə zibil səbəti tutmuşdu və damağını göstərərək mənə gülümsədi.

– Sabahın xeyir, Piter Kolduell! – o, məni salamladı.

Və o, adımla, soyadımla bütünlüklə tələffüz elədiyi vaxt mən nəyə görə özümü evdə arzu edilən qonaq kimi hiss elədim. O, məni mətbəxə apardı, onun arxasınca gedərkən təəccüb içində gördüm ki, boyumuz eynidir, yaxud mən hələ bir düym hündürəm. Olincer düşüncəsinə görə o, hündür qadın idi, mənə də qarşımda peyda olduğu kimi, çiyini tabaşır qutusunda zorla çatan incə-mincə yeddinci sinif şagirdi kimi məktəbə ilk dəfə gəldiyim vaxt, hər halda, ucaboy ilahə kimi görünürdü. Görünür o, indi məni böyük

oğlan sayırdı. Mən üstü saxsıdan düzəldilmiş kiçik mətbəx masası arxasında oturdum və o, mənə arvadım kimi səhər yeməyi verirdi. Mənim qarşımda saxsının üstünə çəhrayı kölgə düşürdü, elə kölgə ki, qabaqcadan məmnunluq duyurdum. Portağal şirəsilə dolu böyük qədəhi yerə qoydu. Və mənim üçün beləcə oturmaq, şirə süzmürmək və ona göz qoymaq xoş idi. O, ayağında göy çəkələk qab-qacaq şkafindan soyuducuya tərəf, oradansa əlüzyuyana sarı elə sivişirdi ki, sanki, hər şey onun addımlarının uzunluğuna ölçülüb; bu geniş, yaxşı təchiz olunmuş mətbəx mənim anamın biş-düş elədiyi dar, tələsik quraşdırılmış hücrəsinə heç oxşamırdı. Və mən bəzi adamlara, heç olmasa, məişət problemlərini həll etmək müyəssər olduğu halda, niyə mənim atam kimi başqalarının bütün ömrü boyu heç nəyə yaramayan avtomobilə və ayaqyolusu olmayan soyuq evə malik olmağa məhkum edilməli olduqlarını başa düşə bilmirdim. Olincerdə bizim soyuducumuz yox idi, onu içində buz olan miskin taxta yeşik əvəz eləyirdi və nənəm heç vaxt bizimlə birlikdə masa arxasında oturmazdı, plitənin yanında dayanıb tüstüdən gözlərini qıyaraq əllilə yeyərdi. Evdə hər şey qovdu-qaçdı, ağılsızcasına elənirdi. Və mən səbəbini anlayırdım – evin başçısı, mənim atam tezliklə yenə təzə məkana köçməli olacaqları fikrindən heç vaxt uzaqlaşa bilmirdi. Bu qorxu, yaxud ümid evimizin üzərindən heç vaxt əskik olmurdu.

– Atam haradadır, – soruşdum.

– Özüm də bilmirəm, Piter, – qadın cavab verdi. – Sən necə istəyirsən, buğda yarması, düyü sıyığı, ya yumurta?

– Düyü sıyığı.

Divardakı oval, fil dişi rəngli saat 11.10-u göstərirdi. Mən soruşdum:

– Bəs məktəb necə olub?

– Pəncərəyə baxıbsan?

– Hə. Qar kəsib.

– Radio ilə elan elədilər ki, o, altmış düym qalaqlanıb. Dairədəki bütün məktəblər bağlanıb. Hətta Oltondakı pri-xod məktəbi də.

– Maraqlıdır, axşam üzgüçülük məşqləri olacaqmı?

– Çətin. Sən, yəqin, evdən ötrü bərk darıxıbsan.

– Əlbəttə, elə bilirəm bir əsrdir evdə olmamışam.

– Atan başınıza gələnlərdən səhər-səhər elə gülməli şəkildə danışırdı ki... Sıyığa əlavə banan istəyirsən?

– Oho. Əlbəttə, mümkünsə.

Olinçerlilərlə bizim aramızdakı fərq bax budur: onlar banana kimi ehtiyatlarını tuta bilirlər. Faytaunda atam bananı çox gec-gec alırdı – onlar yetişməyə macal tapmamış yaşıl-yaşıl çürüyürdü. Bu qadının mənim boşqabımın yanına qoyduğu banan isə əsl möcüzə kimi görünürdü. Onun qabığı müxtəlif rənglərə çalırdı. Rəngli jurnalın əlavəsindəki kimi qızılı damlalar içərisində idi. Mən onu qaşıqla kəsirdim, hər tikəsinin ortasında ideal ulduz vardı.

– Qəhvə necə, içirsən?

– Hər səhər içməyə çalışıram, ancaq heç vaxt çatdırıram. Bir də ki sizə onsuz da xeyli rahatlıq gətirdim.

– Boşla. Sən eynilə atan kimisən.

540

Aynı adamın yaratdığı yaxınlığımızın duyğusundan doğulmuş bu “boşla” məni qəribə tərzdə bir neçə saat əvvələ, mənim anamın xalası oğlu Hammelin çarpayısında bərk-bərk yatdığı, atamınsa başımıza gələn macəralardan danışdığı və onların radioya qulaq asdıqları vaxta aparırdı. Mən mister Hammelin onlarla birlikdə olub-olmadığı haqqında fikirləşdim; elə hey bu dinc, sakit şəfqətin nədən səpələndiyini düşünürdüm.

Ürəklənib soruşdum:

– Bəs mister Hammel haradadır?

– Qar təmizləməkdə. Yazıq El səhər saat beşdən ayaq üstədir. Şəhər idarəsilə müqaviləyə görə o, qar yağandan sonra küçələrin təmizlənməsinə kömək eləməlidir.

– Hə-ə. Maraqlıdır, görəsən, bizim başibəlalı maşın orada necədir? Dünən onu Pilyuli yaxınlığında qoyub gəldik.

– Atan dedi. El qaydanda sizi yük maşınında aparar ora.

– Çox ləzzətli sıyıqdır!

O, əlüzyuyandan mənə tərəf çevrildi və təəccüblə gülümsədi:

– Bu ki hazır olur!

Burada, mətbəxdə onun alman mənşəyi hiss olunurdu. Missis Hammel mənim üçün həmişə mədəniyyətlə, Nyu-Yorkla və bu cür şeylərlə dumanlı şəkildə assosiasiya olunurdu, o, digər müəllimlər içərisində seçilirdi və bəzən

hətta kirpiklərini də boyayırdı. Ancaq öz evində o, ən adi yerli qadın idi.

– Dünənki oyun sizə necə, xoş gəldi? – ondan soruşdum. Mənim üçün naqolay idi, ancaq söhbəti davam etdirmək lazım gəlirdi. Atam burada yox idi və mən, adətən, onun mane olduğu, özümün mədəni davranış haqqında olan təsəvvürlərimi təcrübədə tətbiq etmək fürsətindən istifadə elədim. Mən hey səpgi görünməsin deyə köynəyimin qolunu aşağı dartırdım. Missis Hammel mənə qara boşqabda alma jelesi gətirdi.

– Mən, demək olar ki, baxmırdım, – o, öz xatirələrinə güldü. – Möhtərəm Març məni elə əyləndirirdi ki... Bilmirsən uşaqdır – qocadır, kimlə danışdığını başa düşə bilmirsən.

– Gərək ki, onun medalları da var, hə?

– Deyəsən. O, bütün İtaliyanı gəzib-dolaşmış.

– Maraqlıdır ki, o bütün bunlardan sonra təzədən ruhani olub, yox?

Onun qaşları çatıldı. Maraqlıdır, görəsən, o, qaşlarını alırmı? Yaxından diqqət yetirib qərara gəldim ki, yox. Onun qaşları anadangəlmə nazik olub.

– Məncə, bu yaxşıdır. Bəs sən necə?

– Hə, əlbəttə, yaxşıdır. Sadəcə olaraq, demək istəyirəm ki, – axı o, orada nə qədər dəhşətlər görüb.

– Hm, müharibə barəsində hətta İncildə də yazılıb.

Mən onun nəyə işarə elədiyini başa düşməyib hər ehtimala qarşı güldüm. Görünür bu, ona xoş gəldi. O, şuxluqla soruşdu:

– Bəs sən özün oyuna diqqətlə baxırdın? Deyəsən, axı sənın yanında o qızı, Foqlmeni gördüm.

Mən çiynimi çəkdim.

– Mən axı kiminsə yanında oturmalıydım.

– Piter, özünü gözlə. O, sənə elə baxırdı ki...

– Canım, mən onun nəyinə lazımam!

Qadın zarafatla mənə barmaq silkələdi, eynilə bizimki kimi, kəndlisayağı.

– Bax ha, birdən ilişərsən.

O, bunu tamamilə mənim babam kimi dedi və mən hətta həzzdən qızardım da. Mən parıldayan jeleni tostun üstünə çəkməyə başladım, o isə təsərrüfatla məşğul olmaqda davam eləyirdi.

Növbəti iki saat mənim üçün tamamilə qeyri-adi oldu. Mən o saatları əlçatmaz yaş ucalığına – elə ucalığa ki, heç bilmirdim onun neçə yaşı var, ancaq o, məndən, ən azı, iki dəfə böyük idi – çatmış qadınla ikilikdə keçirdim. Şöhrət oreolu ilə əhatə olunmuş qadınla; onun məhəbbət məsələləri haqqında əfsanələr çirkli xırda pullar kimi məktəb yaramazları arasında gəzirdi. Mülkə malik olan və cəmiyyətdə mövqe tutan yaşlı qadınla. Onun iştirakı hər yanda duyulurdu. O, qızdırıcının nizamlayıcısına toxundu, mənə tərəf isti hava əsməyə başladı. Addımları yuxarıda eşidildi və tozsoran xınlı ilə gurladı. Ya qadın yavaşca gülürdü, ya da mebeli yerindən tərpedəndə onu cırıldağa məcbur eləyirdi. O yuxarıda, görünməyən quşcuğaz hərdən uca meşə ağaclarının budaqları arasında pırıldayan kimi səslənirdi. Evin bütün küncələrindən Vera Hammel mənə baxırdı, hər kölgə, hamarlanmış ağacın hər əyrisi o idi; o, güzgünün parlıtısında, xışıldayan pərdənin yüngülce tərpenməsində, mənim, sanki, mismarlandığım kreslonun dirsəkliyindəki yumşaq xovda yaşayırdı.

Mən qaşqabaqlı halda qaranlıq qonaq otağında oturmuşdum və pırıldayan rəfdən “Riders daycest” götürüb başdan-başa hər şeyi oxuyurdum. Tamam axmaqlayana kimi oxudum. Yalnız iki məqaləni səbirsizliklə uddum, onlar bir-birinin ardınca gəlirdi: “Xərçəngdən möcüzəli vasitə” və “Allahın varlığının on sübutu”. Ancaq məni, bir anlığa parlayıb yox olan ümidin mürgüləyən acısını oyatdığı peşmançılıq gözləyirdi. Qorxu iblisləri məni dəmir çaynaqları ilə didib-parçalayırdılar. Bütün cəfəng, məzmunusuz frazalara və ikiqat sütuncuqların ensiklopedik ciddiliyinə baxmayaraq, aydın idi ki, heç bir sübut və möcüzəli vasitə yoxdur. İcərimdə, sözlər qarşısında qorxudan əllə toxunduqda hiss olunan əşyalar üçün qüvvətli-ümitsiz qüssə doğulurdu və mən kiçik masanın üstündəki naxışlı salfetlə çinidən olan qısa ləkəli, qanadlı, gülümsəyən elf heykəlciyini götürüb yumruğumda möhkəm sıxdım. Göy otaq çəkmələri ayaqaltı salınmış pilləkəndə sürətlə xışıldadı və missis Hammel bizimçün ikinci səhər yeməyi hazırlamağa başladı. Mən gur işıqlandırılmış mətbəxdə özümü inamsız hiss eləyirdim, qorxurdum ki, üzumdəki ləkələr görünər. Fikirləşirdim ki, birdən getsəm, əbədsizlik olmaz ki... Ancaq onsuz

da, özümü bu evdən çıxıb getməyə, yaxud heç olmasa, pəncərədən boylanmağa məcbur eləyə bilməzdim; əgər mən, hər halda, getsəydim də, hara gələcəkdim və nəyə görə gedəcəkdim? Atamsa, elə bil, yerə girmişdi. Özümü itirmişdim. Qadın mənimlə danışdı, hər boş şey barədə çərənləyirdi, ancaq onun sözlərindən qorxum yenidən canlanırdı. Mən bizi ayıran masanın pərıldayan maviliyində batırdım; onun mənə baxanda gülməyi tuturdu. Başından yaylığını açdı və saçlarını at quyruğu kimi bağladı. Mən masanın üstünü yığışdırmaqda ona kömək eləyərkən boşqabları yuyulmağa apardığım vaxt biz bir neçə dəfə birbirimizə toxunduq. Mən bu iki saati belə – məhəbbətlə qorxu arasında ürəyi partlayaraq keçirdim.

Atam ikiyə işləmiş qayıtdı. Missis Hammellə biz hələ mətbəxdə idik. Qadın mənə danışdı ki, evin arxasında terras düzəltmək istəyir; orada yayda küçənin səsküyündən uzaqda dincələcək. Terras yaşıllığa bürünəcək, mən özümü onunla birlikdə təsəvvür eləyirdim.

Atam dəyirmi papağı və qarın nəmindən ağırlaşmış paltosu ilə indicə top lüləsindən çıxmış adama oxşayırdı.

– Belə-belə işlər, – dedi, – qış bildiyini elədi.

– Sən haradaydın? – soruşdum. Az qala, ağlayırdım və səsim biabırçı şəkildə titrədi.

O, mənə elə baxdı, elə bil, mövcudluğumu indi xatırlamışdı.

– Burada, yaxındaydım, – dedi. – Məktəbdə. Səni oymaq istəmədim, Piter, dedim qoy yatsın. Axı sən tamam əldən düşübsən. Mənim xorultum, yəqin ki, sənə mane olurdu.

– Yox. – Onun paltosu, şalvarı və çəkmələri qar içində idi, deməli, o, hər yanda olub və mən paxıllığımdan yanıb tökülürdüm. Missis Hammel indi yalnız ona baxırdı. Qadın hətta atam susanda da gülürdü. Atamın nahamar sifəti qızarmışdı. O, oğlan uşaqları kimi dəcəlliklə papağı başından çıxardı və ayaqlarını yerə döyə-döyə qarının yanındakı toxunma ayaqaltıda çəkmələrinin qarını çırpdı. Mən ona əzab vermək istəyirdim və hirsle soruşdum: – Məktəbdə neynirdin? Niyə bu qədər yubandın?

– Aman Allah, mən bu evi şagirdlər olmayan vaxtlar sevirəm. – O, mənə yox, missis Hammelə müraciət eləyirdi.

– Bilirsiniz, Vera, bu kərpic pəyədə nə eləmək lazımdır? Bütün şagirdləri qovasan oradan və onda biz müəllimlər orada tək yaşayırıq; bura yeganə yerdir ki, mən kiminsə boynumda oturduğunu hiss eləmirəm.

Qadın güldü və dedi:

– Onda çarpayı qoymaq lazım gələrdi.

– Mənə adi ordu çarpayısından başqa heç nə lazım deyil, – dedi atam. – Eni iki fut, uzununu altı. Mən kiminləsə yatanda həmişə üstümdəki adyalı çəkirlər. Bunu sənin haqqında demirəm, Piter. Dünən o qədər yorulmuşdum ki, adyalı üstümdən özüm çəkirdim. Deməli, soruşursan ki, mən məktəbdə neyləyirdim. Jurnalları qaydaya salırdım. Yeni ildən bu yana – tamam-kamal ajur. Lap çiyimdən dağ götürüldü. Əgər sabah yoxa çıxsam, təzə müəllim, zavallı, işləri dərhal qəbul eləyə bilər. Ya Allah – və hazırdır. İrəli, dostum, növbəti dayanacaq zibilxanadır.

Mən gülməyə məcbur oldum.

Missis Hammel soyuducuya tərəf getdi və soruşdu:

– Corc, səhər yeməyi yeyibsiniz? Rostbifli buterbrod istəyirsiniz?

– Vera, siz sonsuz dərəcədə xeyirxahsınız. Ancaq, düzünü desəm, rostbif mənim dişim üçün deyil, dünən əng dişimi çıxartdırmışam. Özümü yüz dəfə yaxşı hiss eləyirəm, ancaq ağızımda elə deşik var ki, ora bütöv bir Atlantida yerləşə bilər. Mən Monninin yanında bir fincan bulyon içmişəm. Ancaq əlimi ürəyimin üstünə qoyub etiraf eləyirəm ki, əgər siz Piterlə qəhvə içəcəksinizsə, mən də imtina eləməzdim. Lap unutmuşam, mənim oğlum qəhvə içirmi?

– Necə yəni unutmuşam? – soruşdum. – Evdə hər səhər içməyə çalışıram, gör heç çatdıra bilirəmmi?

– Aman Allah, tamam huşumdan çıxıb. Cəhd elədim anana zəng vurum, ancaq əlaqə kəsilib. Evdə onun bir qırıq da yeməyi yoxdur. Kramer ata iti yeməsə, yaxşıdır. Bircə pilləkəndən yıxılmayaydı. Bax bu, yaman olardı: indi ora bir həkim də gedib çıxıb bilməz.

– Bəs biz haçan gedib çıxacağıq?

– Tezliklə, oğlum, tezliklə. Vaxt gözləmir. – O, missis Hammelə müraciət elədi: – Heç vaxt uşağı anasından almayın. – Və dodağını dişlədi, görünür, qorxdu ki, nəza-

kətsizlik kimi çıxdı – axı onun, mən heç bilmirəm nəyə görə, uşaqları yox idi. Qadın xidmətçi kimi lal-dinməz halda xüsusi nəzərə çarpdıraraq qaynar qəhvə fincanını onun qabağına qoydu. Saçının bir qıvrımı ümumi düzümdən ayrılıb yanağı ilə sözlərindən də gözəl tərzdə sürüşürdü. Atam həyəcanını gizlədərək ona dedi: – Mən Sprus-stritdə Eli gördüm, o, artıq qayıdır. O orada öz yükdaşını ilə xariqələr yaradır. Bu şəhərcikdə qar – əsl fəlakətdir. Ancaq maşınlar artıq Şeyl-hillin ətəyindəki döngələrdən başqa hər yanda gedir. İlahi, şəhəri idarə eləyən mən olsaydım, biz bütün ayı xizəkdə gəzərdik. – O, şən halda bu mənzərəni təsəvvür eləyərək əllərini bir-birinə sürtürdü. – Deyirlər Qərbi Oltonda dünən axşam tramvay relsdən çıxıb.

Missis Hammel saçlarını düzəltdi və soruşdu:

– Ölən var?

– Yox. O, relsdən çıxsa da, aşmayıb. Ancaq buradan tramvaylar Eliyə yalnız günortaya gedib çatır. Oltonda mağazaların yarısı bağlanıb.

Mən onun bütün bunları necə öyrəndiyini təsəvvür eləyərkən məəttəl qalırdım – qar yığınlarının üstündən keçir, yük maşınlarını saxlayır, sürücüləri sorğu-suala tutur, öz gödək paltosunda nadinc uşaq kimi ağ nahamar təpəciklər boyu var-gəl eləyir. Yəqin ki, mənim yatdığım vaxt ərzində o, bütün şəhəri əldən salıb.

Mən qəhvəni içib qurtardım və indiyə kimi müqavimət göstərdiyim qəribə laqeydlik məni bürüdü. Artıq atamın missis Hammelə öz macəralarından necə danışdığını eşitmirdim. Sonra isə mister Hammel yorğunluqdan bomboz bozarmış halda qarın saçlarından çıxaraq içəri girdi. Arvadı ona səhər yeməyi verdi, o, yeyəndən sonra mənə baxdı və göz vurdu:

– Evə getmək istəyirsən, Piter?

Mən gödəkcəmi, corablarımı, əyilib qacımış yaş çəkmələrimi geydim və mətbəxə qayıtdım. Atam öz fincanını qabyuyulan yerə apardı və toxunma papağını başına çəkdi.

– Siz çox ürəyi genişsiniz, El. Piterlə biz bunu unutmaırıq. – Missis Hammelə isə: – Çox sağ olun, Vera, siz bizi şahzadələr kimi qəbul elədiniz, – dedi.

Və burada, mənim əzizim, qəribə hekayənin ən qəribə hadisəsi baş verdi – atam əyildi və onun yanağından öpdü. Mən pərt halda baxışlarımı endirdim, gözümü döşəmənin çil-çil linoleumuna zillədim və qadının yanaqlarını öpüş üçün hazır qoyduğu zaman göy çəkələkli ayaqlarının pəncələri üstündə necə qalxdığını gördüm.

Sonra qadının dabanları təzədən döşəməyə toxundu və o, atamın ziyilli əllərini sıxdı.

– Şadam ki, bizə gəldiniz, – qadın ona elə dedi ki, sanki, onlar tək idilər. – Bu boş ev, qısa da olsa, canlandı.

Mənim Veraya təşəkkür eləmək vaxtım çatanda onu öpməyə ürək eləmədim və fikrimdə belə şey olmadığını göstərərək, hətta üzümü də çevirdim. O gülümsədi və hər iki əlilə mənim uzanıqlı əllərimdən tutdu.

– Əllərin həmişə belə isti olur, Piter?

546

Həyətdəki artırmanın yanındakı yasəmən kolu maral buynuzuna oxşamağa başlamışdı. Hammelin yük maşını yanacaq doldurma məntəqəsinin yanında dayanmışdı; bu, qar üçün çəhrayı tiyəsi olan, bəzi yerləri paslanmış “şevrole” markalı xırda pikap idi. Biz yerimizdən tərپənəndə mənə elə gəldi ki, mühərrik xeyli sayda müxtəlif ladda guruldayır. Mən atamla Hammelin arasında oturmuşdum, kabinədə soba yox idi və mən sevinirdim ki, onların arasında oturmuşam. Biz Byükenen-roudan çıxdıq. Əvvəlki evimiz tamam qarın içində idi, sanki, Şaxta babanın sarayıdır, uşaq vaxtı tennis topu ilə oynadığım divar gün işığında parıldayırdı. Küçə ilə qaçan uşaqlar canlı çəpərə qar çırpırdılar, ancaq vaxt keçdikcə şabalıd ağaclarından sallanan sırsıra şələlələr aşağı sallanırdılar. Şəhərin arxa tərəfində, ətkdəki tarlalarda insan boyunda olan çirkli qar qalaqlarının başdan-başa tutduğu divarların o üzündə qar düzənliyi uzanırdı. Göy və qonur meşəli yamaclar əvvəlki kimi uzaqdan seçilirdi, ancaq rəngləri, klişeni təmizləməkdən ötrü düzəldilmiş ottiskdəki kimi solğun idi.

İndi bu barədə danışarkən yenidən məni onda çulğayan yorğunluğu hiss eləyirəm. Kabinədə oturmuşdum, hələ ki qabaq şüşənin kadrında köhnə səssiz filmin iki komiki kimi dumanlı görünən Hammellə atam “byüik”imizi qarın içindən qazıb çıxarırdılar – yük maşınları yüz iyirmi ikinci yolu təmizləyərkən onu, demək olar ki, bütүн-

lülkə qarla örtmüşdülər. Burnum zəhlətökən tərzdə gicişirdi, boğazım acışırdı və hiss eləyirdim ki, ayaqlarımdakı nəm mənə havayı başa gəlməyəcək. İndi yamacın kölgəsi üstümüzə düşürdü, yüngül meh əsirdi. Qızılı və uzun günəş şəfəqləri yalnız ağacların yuxarılarını işıqlandırır. Hammel özünə arxayın şəkildə mühərriki işə saldı, arxa təkərlərə bacarıqla zəncir keçirdi və onları yastıburun kəlbətinə oxşar hansısa alətlə bərkitdi. Sonra isə göyümtül ala-toranda iki tutqun ləkə kimi artıq zorla görünən onlar ikisi finalını onsuz da başa düşmədiyim pulqabı pantomiması oynadılar. Hər ikisi canlanaraq əl-qol atırdı, sonra isə ayrılanda qucaqlaşdılar. Hammel qarını açdı, mən soyuq havaya göz gəzdirdim və birtəhər özümü bizim katafalka çatdırdım.

Biz evə gedəndə mənə elə gəlirdi ki, bu yolu sonuncu dəfə gördüyüm vaxtdan bəri keçən günlər köhnə çapıq kimi uzanmış və hamarlaşmışdı. Bu da Pilyuli, bu da sərnini mindirdiyimiz döngə və gil dikdir, bu da inək peyinini konveyerin çıxardığı və mal tövləsinin çardağındakı bütün güümüşi ventilyasiya borularından çəhrayı səma fonunda ağararaq buxar qalxan “Üçyarpaq yonca” süd ferması, daha sonra isə bizim necəsə mürgüləmiş sığırcını basdığımız düz, hamar yol, sonra Qaliley, keçmiş “Yeddinci mil” mehmanxanası və onun yanında Potteycerin yemək almağa dayandığımız mağarası. Atam, dərman reseptini gözdən keçirən aptekçi kimi, metodik olaraq rəfləri gəzir, çörək, qurudulmuş şaftalı, kreker, buğda yarması götürürdü, hamısını bir vaxtlar fermer olmuş, Sakit okeandan qayıdandan sonra isə fermanı satıb bu mağazanı açan Çarli Potteycerin qarşısındakı piştaxtanın üstünə qoydu. O, bizim borcumuzu beş sentlik qəhvəyi kitabçaya yazırdı və məbləğ bir hesabdən ikincisinə altmış dollara çatırdısa, heç vaxt bir sent də keçmirdi.

– Bir də qayınatamın çox sevdiyi bax o donuz kolbasası halqasını və oğlum üçün yarım funt sərvelat, – atam dedi.

O, həmin gün nəsə səxavətə gəlmişdi, hərçənd ki adətən, xəsis olurdu və yeməyi yalnız bir günə götürürdü, sanki, sabaha bizdə bir ağızın azalacağına ümid eləyirdi. O hətta bir salxım da təzə banan aldı. Hələ ki Potteycer

karandaş qırığı ilə hesabı yekunlaşdırırdı, atam mənə tərəf döndü və soruşdu:

– Sən limonad içibsən?

Mən, sanki, hansısa axmaq səhv nəticəsində bizim evimiz olmuş bu qaranlıq xəlvət yerə baş vurmazdan əvvəl sivilizasiya ilə vidalaşaraq burada həmişə limonad içirdim.

– Yox, – dedim. – Həvəsım yoxdur. Gedək.

– Mənim zavallı oğlum, – atam həтта belə tutqun gündə də mağazaya yığışıb tütün çeynəyən, başlarına qırmızı ovçu papağı qoymuş avaralar yığnağına ucadan elan elədi, – o iki gecədir evdə olmur, anasının yanına mümkün qədər tez çatmaq istəyir.

Mən özümdən çıxmış halda mağazadan çölə sıçradım. Yolun o üzündəki qar sağanaqlı göl, güzgünün əks tərəfi kimi qaraya çalırdı. Bəzi sürücülərin işıqları, başqalarının fənəricikləri yandırdıqları, üçüncülərsə hələ işıqsız getdikləri erkən ala-toran düşmüşdü. Atam maşını elə qovurdu, elə bil, şose tamam boş idi. Yolu bəzi yerlərdə təmizləmişdilər və onda təkərdəki zəncir nəşə başqa motivli zəng çalırdı. Fayr-hillə yuxarı yolun yarısında (kiçik xaçlı kilsə gömgöy səmada, sanki, mürəkkəblə çəkilmişdi) zəncirin biri çıxdı və bütün sonuncu mili tappılı ilə arxa sağ qanada çırpılırdı. Bir yığın Fayrtaun evi aşağı mərtəbənin kömür közərən tutqun pəncərələrinin qaranlığı içindən saynırdı. “Onuncu mil” mehmanxanası qaranlıqdı, qapıları mıxlanmışdı.

Bizim yolu təmizləməmişdilər. Əslində orada iki yol vardı, biri Emişin tarlasından keçib-gedirdi, ondan ayrılan, şaxələnən digəri isə bizim fermadan – sonra hovuzun və Saylas Şelkopfun at tövləsinin yanından təzədən şoseyə çıxırdı. Biz ikinci, aşağı yolla getmişdik, ancaq yuxarı yolla qayıdırdıq. Atam sürəti birdən artırıb qar qalaqlanan yerə çırpıldı və “büyük”imiz on futdan sonra batıb qaldı. Mühərrik söndü. Atam maşını işə salan düyməni basıb onu söndürdü və işığı keçirdi.

– Sabah buradan necə çıxacağıq? – soruşdum.

– Hər şey birdən olmur, – atam dedi. – Əvvəlcə evə çatmaq lazımdır. Gedə biləcəksən?

– Başqa yolum qalıb ki?

Qarlı yol cavan ağacların iki cərgəsi ilə əyrixətli uzun, ensiz zolaq kimi bozarırdı. Buradan bircə alov da görün-

mürdü. Başımızın üstündə işıqlı, hələ ulduzsuz səmada seyrək ağ buludlar qərbə tərəf iri mərmər çəngələri kimi elə ləng süzürdü ki, onların hərəkəti yerin fırlanmasının doğurduğu illüziya kimi görünürdü. Mən topuğumacan qara batırdım, çəkməm qarla dolmuşdu. Atamın ləpiri ilə getməyi yoxladım, ancaq onun addımları həddən artıq aralı idi. Arxamızda şosedən gələn səs-küy tədricən kəsilirdi və sakitlik qatılışdı. Səmanın aşağısında tənha ulduz elə parlaq işıqla yanırıdı ki, sanki, onun ağ işığı məni isidirdi.

Atamdan soruşdum:

– Bu hansı ulduzdur?

– Venera.

– O həmişə birinci çıxır?

– Yox. Ancaq bəzən axırıncı sönür. Elə olur səhər qalxırsan, artıq günəş meşənin içindən işıq salır, Venera isə hələ də Emişgil tərəfdəki yamacdan asılı qalıb.

– Bəs onunla istiqaməti müəyyənləşdirmək olar?

– Bilmirəm. Başıma gəlməyib. Yoxlamaq maraqlı olardı.

Mən dedim:

– Heç vaxt qütb ulduzunu tapa bilmirəm. Mənə hey elə gəlir ki, o, belə kiçik ola bilməz.

– Doğrudur. Heç mən özüm də başa düşmürəm onu nəyə görə belə eləyiblər.

Onun apardığı ayın-oyun torbasına görə siluetində insana bənzəməyən nəşə vardı və öz keyimiş ayaqlarını hiss eləməyən mənim gözümə, sanki, belində getdiyim atın boynu və başı görünürdü. Mən yuxarı baxdım və gördüm ki, göy qübbəsi mərmər çəngələrindən təmizlənib və ulduzlar çəkinə-çəkinə yanmağa başlayıb. Bizim araları ilə getdiyimiz cavan ağaclar seyrəldi və yuxarıdakı tarlamızın uzun, alçaq, qaşqabaqlı halda parıldayan donqarı göründü.

– Piter?

Onun səsini eşidib dıksındım – mənə elə gəlirdi ki, tamam təkəm.

– Nədir?

– Heç nə. Sadəcə olaraq, bilmək istərdim ki, buradasan, ya yox.

– Özgə harada olacağam?

– Hə, haqlısan.

– Torbanı ver mənə.

– Lazım deyil, o, münasib olmasa da, yüngüldür.

– Niyə banan aldın? Sən ki bilirdin, onları yarım mil sürüməli olacağıq.

– Ağılsızlıq, – dedi. – İrsi ağılsızlıq.

Bu, onun sevimli izahı idi.

Ledi səsimizi eşidib tarlanın arxasından hürməyə başladı. Səslərin sürəti, boğuc dupletləri kəpənək kimi yumşaq örtüyə dəyərək torpağın lap üstü ilə, ancaq Pensilvaniya üzərində millərlə məsafədə uzanıb gedən dik hamar qübbəyə tərəf, yuxarıya qalxmağa cəsaretlənmədən bizə sarı uçurdu. Aydın havada yolun ayırıcından lap uzaqlar, Alleqanın ən mavi dağ qollarına qədər olan ərazi görünürdü. Biz aşağı, bizim yamacın ətəyinə endik. Əvvəlcə bağıın ağacları, sonra sarayımız göründü, nəhayət, çılpac qolbudaqların içindən evimizi gördük. Aşağı mərtəbənin pəncərələrindən işıq gəlirdi, ancaq biz boş həyətdən keçib-gedəndə əmin idim ki, bu işıq aldadıcıdır, ev ölüb, işıq isə eləcə yanmağındadır. Atam şikayətlə dedi:

– İlahi, mən belə də bilirdim ki, ata bu lənətəgəlmiş pilləkəndən yıxılacaq.

Ancaq evin ətrafında yol tapdanmışdı, doqqazdan nasosa tərəf saysız-hesabsız izlər gedirdi. Ledi bağlanmışdı, o, qaranlıqdan sıçradı, boğazında mırıltı qaynayırdı, ancaq bizi tanıyıb sudan çıxan balıq kimi qanın içindən çıxdı, zərif, şikayətli halda zingildəyərək başını üzümüzə sürtməyə başladı. O, bizimlə birlikdə hay-küylə iki lay qarıdan keçib mətbəxə soxuldu və orada, istidə ondan tanış skuns iyi gəldi.

Hər şey yerində idi, gur işıqlanmış mətbəx, mis rəngli divarlar və iki saat – qırımızı elektrik saati lap tamam məntiqsiz vaxtı göstərirdi, çünki çovğundan sonra işıq yox idi, ancaq indi təzədən cəld işləyirdi, anam əllərini geniş açaraq uşaq kimi sevincək təbəssümlə qabağımıza qaçdı, torbanı atamdan aldı.

– Mənim qəhrəmanlarım, – dedi.

Atam izah eləməyə başladı:

– Səhər-səhər sənə zəng vurmağa çalışdım, Hessi, ancaq əlaqə kəsilmişdi. Hə, necə oldu, çətinlik çəkdiyiz, hə? Orada buterbrod var.

– Pis keçmədi, – anam dedi. – Atam odun mişarladı, mən sə bu gün nənəm evimizdə bütün ərzaq qurtaranda elədiyi kimi alma ilə ət konsentratından şorba bişirdim.

Və doğrudan da, sobadan bişmiş almanın məftunedici ətri gəlir, buxarıda isə alov oynayırdı.

– Nə danışırsan? – Adama elə gəlirdi ki, atam həyatın onsuz da davam elədiyinə təəccüblənib. – Bəs ata necədir, yaxşıdır? Gözümə dəymir?

O, bu sözlərlə qonşu otağa girdi, orada isə babam nazik əllərini qoynuna qoyub öz adi yerində, divanda oturmuşdu və kiçik, köhnəlib dağılmış İncil bağlı halda dizi üstə idi.

– Deməli, siz odun doğrayıbsınız, atacan? – atam ucdan soruşdu. – Siz canlı möcüzəsiniz. Görünür Allah, hansısa təmiz əməlinizə görə sizə əvəzini verir.

– Corc, düşünmə ki, mən eq-qoistəm, ancaq sən təsadüfən “San” gətirməyi unutmayıbsan?

Əlbəttə, poçtalyon bura gəlib çıxma bilməmişdi və bu, qəzətdə oxumayana qədər tufan olduğuna heç cür inana bilməyən babam üçün böyük məhrumiyət idi.

– Allah məni öldürsün, atacan, – atam qışqırdı, – unutmuşam. Özüm də bilmirəm, bu necə ağılıma gəlməyib, görünür, ağılım çaşıb.

Anam itlə bizim dalımızca yemək otağına girdi. Bizim gəlişimiz haqqında xoş xəbəri kimləsə bölüşmək həsrətində olan ledi divanın üstünə sıçradı və qəfildən burnu ilə babamın qulağına toxundu.

– Rədd ol, *rə-d-d ol!* – o qışqırdı və İncili götürüb qalxdı.

– Dok Applton zəng eləmişdi, – anam atama dedi.

– Doğrudan? Məgər telefon işləyir?

– Bu gün, işığı düzəltməkləri vaxt telefon montyoru gəlmişdi. Mən Hammellərə zəng vurdum və Vera dedi ki, siz artıq çıxıbsınız. O, birinci dəfə idi mənimlə belə mehriban danışırdı.

– Applton nə deyirdi? – atam diqqətlə mənim qlobusumu nəzərdən keçirərək soruşdu.

– Dedi ki, rentgen heç nə göstərməyib.

– Hə? Doğrudan? Necə düşünürsən, Hessi, o, məni aldatmır ki?

– Sən ki bilirsən, o heç vaxt heç kimi aldatmır. Şəkil tamamilə təmizdir. O deyir ki, bütün bunlar əsəbdəndir. Güman eləyir ki, səndə... yüngül formasıdır, yadımdan çıxıb, ancaq yazmışam. – Anam telefona yaxınlaşdı və telefon kitabçasının üstündəki kağızı oxudu: – xroniki kolitin... Biz onunla çox səmimi danışdıq, ancaq səsindən bilinir ki, dok qocalır.

Mən birdən özümü gücsüz, boşalmış hiss elədim, gödəkcəmi çıxarmadan divanda oturdum və balınca söykəndim. Mən əməlli-başlı əldən düşmüşdüm. İt başını dizimin üstünə qoydu və buz kimi soyuq burnunu əlimin altına soxdu. Dərisi şaxtadan yumşalmışdı. Valideynlərimin fiqurları iri və faciəvi görünürdü.

Atam geri çevrildi – onun iri sifəti gərgin idi, hələ də ümidini bağladığı sonuncu düyünü açmağa ürək eləməirdi.

– O belə də dedi?

– Ancaq o hesab eləyir ki, sənə dincəlmək lazımdır. Deyir ki, məktəb işi – sənin üçün həddən artıq böyük gərginlikdir və buna görə də yaxşısı budur, nəsə başqa işlə məşğul olasan.

– Nə? Lənət şeytana, axı bu, mənə görə bildiyim yeganə işdir. Bu, mənə yeganə istedadımdır. Mən məktəbdən gedə bilmərəm.

– İkimiz də bilirdik ki, sən məhz belə deyəcəksən.

– Səncə, Hessi, necədir, o, rentgen şəkillərindən bir şey qanır? Bu qoca yalançı nə danışdığını bilir-bilmir?

Mən gözlərimi yumdum və Allaha yalvardım. Soyuq quru əl alnıma qondu. Anamın səsi dedi:

– Corc! Sən uşağa neyləmişən? O, qızdırmadan yanır.

Taxta arakəsmənin arxasından babamın boğuq səsi gəldi:

– Yuxunuz şirin olsun.

Atam döşəmənin laxlayan taxtaları ilə mətbəxə keçdi və yuxarı, babamın dalınca qışqırdı:

– Qəzetə görə inciməyin, atacan! Sabah gətirərəm. Sözümə inanın, o vaxta kimi heç nə dəyişməyəcək. Ruslar, əvvəlki kimi, Moskvadadırlar, Trümensə əvvəlki kimi taxt-tacda.

Anam soruşdu:

– Bu, səndə çoxdandır?

– Bilmirəm, – cavab verdim. – Səhər tezdən zəiflik hiss eləyirəm, nəşə tamam özümdə deyiləm elə bil.

– Şorba yeyəcəksən?

– Bir az ver, lap azca. Nə yaxşı ki atam sağ-salamatdır, yox? Yaxşı ki xərçəng deyil.

– Hə, – anam dedi. – İndi ona yazıqları gəlsin deyər, nəşə başqa şey düşünməlidir.

Onun məni həmişə çox sakitləşdirən uzanmış sifətində bir anlığa ağrı göründü və dərhal da yox oldu.

Mən həmin kiçik, sirlilə, həmişə mehribancasına atamla zarafat elədiyimiz anamın və mənim dünyamıza qayıtmağa çalışırdım.

– O, belə şeyin ustasıdır. Ola bilər, bu onun istedadıdır.

Atam otağa qayıtdı və elan elədi:

– Lənət şeytana, qocanın yaman xasiyyəti var ha! O, mənim qəzet gətirmədiyimdən əməlli-başlı inciyib. Bilirsən, Hessi, o lap dəmir kimidir. Mən onun yerində artıq iyirmi il əvvəl qəbiristanlıqdaydım.

Yuxum gəlsə də və başa düşmək üçün başım çox hər-lənsə də, hər halda, gördüm ki, o, adi ömrün acığına öz ömrünün müddətini artırır.

Validəymlər məni yedirdilər, yatağa uzatdılar və daha tez qızınım deyər əlavə olaraq öz adyallarını da üstümə ört-dülər. Dışım dışımə dəyməyə başladı və mən hətta bu qəribə titrəməni kəsməyə cəhd də göstərmirdim, ondan bütün bədənimə soyuq vicvicə yayılırdı, anamsa məni hərərətli, ancaq köməksiz qayğılarla bələyirdi. Atam əllərini ovuşduraraq dayanmışdı.

– Yazıq uşaq, həddən artıq heysiyyətlidir, – o, inilti səsle dedi.

– Mənim günəşim, – deyəsən, bunu anam dedi.

Onların səsləri uzaqlaşdı, sakitləşdi və mən yuxu-ladım. Yuxuma onlar yox, onlar girməmişdilər, mənim yuxumda onlardan heç birinin hələ olmadıqları və yalnız uzaqda nənəmin təəccüblü və həyəcanlı sifətinin görünüb yox olduğu həmin vaxtlar yavaş-yavaş hər-lənirdi, onun ağacdən düşüm deyər üstümə çıxırdığı dəqiqələrdəki kimi bu sifət mənimlə birlikdə tanınmayan, adamların tər-pənən axınında üzürdü. Və mən hey özümün narazı uca səsini eşidirdim, oyananda isə mən dözülməz dərəcədə

yüngülləşmək istəyirdim. Valideynlərimin aşağıdan gələn səsləri mənim öz səsimin ikiləşmiş davamı təsiri başışlayırdı. Pəncərədən içəri limon kimi sapsarı səhər işığı süzülürdü. Mən gecə özümdə olmadığım vaxtlarda qara-qurallar içərisində birdən öz sifətimə əlin toxunmasını necə hiss elədiyimi xatırladım və otağın küncündən atamın səsinə eşitdim:

– Yazıq uşaq, bircə ona öz buz baltası kimi dəmir sağlamlığı verə bilsəydim.

– Sənə deyirəm, Hessi, qəti qərara gəlmişəm. Qurdlarla yaşamaq, qurd kimi ulamalı – mənim devizim budur. Bu yaramazlar mənə aman verməyəcəklər, mən də onlara.

– Belə düşünmək çox da pedaqoji qaydada deyil. Buna görədir axı sənənin bütün için-ıçalatın bir-birinə qarışır.

– Özgə cür mümkün deyil, Hessi. Hər hansı başqa yol intihara bərabərdir. Əgər mən məktəbdə əlavə on il davam gətirsəm, onda iyirmiillik staja görə pensiya alacağam və məsələ həll olunacaq. Əlbəttə, əgər Zimmermani bu iyirənc Hersoqla mənim boğazımdan tutub çölə atmasalar.

– Bircə ona görə ki sən o qadının kabinetdən necə çıxdığını görübsən? Corc, bu qədər şışirtmək nəyə lazımdır? Bizim hamımızı dəli eləmək istəyirsən? Əgər biz dəli olsaq, bundan sevinəcəksən?

– Şışirtmirəm, Hessi. O bilir ki, mən bilirəm, Zimmerman da bilir ki, mən bilirəm ki, qadın bilir.

– Bu necə də dəhşətli olmalıdır – birdən-birə bu qədər şeyi bilmək.

Sükut.

– Hə, – atam dedi. – Bu cəhənnəmdir.

Yenə sükut.

– Məncə, doktor haqlıdır, – anam dedi. – Sənə məktəbdən getmək lazımdır.

– Sən qadın kimi fikir yürüdürsən, Hessi. Dok Applton isə cəfəngiyat danışır, axı o nəşə deməlidir. Mən bundan başqa nəyə yarayıram? Məni özgə heç yerə götürməzlər.

– Əgər sən başqa iş tapmasan, təsərrüfatı birlikdə aparırıq, – anamın səsi inamsız və qız səsi kimi nazıqləşdi; ona görə boğazım ağrıdan sızılırdı. – Bizim yaxşı fermamız var, – anam dedi, – biz mənim valideynlərim kimi yaşaya bilərdik, onlar ki, burada xoşbəxt idilər. Düzdür, ata?

Babam cavab vermədi. Onda anam sükutu doldurmaqdan ötrü – əsəbi halda zarafat eləməyə başladı.

– Özün fikirləş, Corc, fiziki əmək. Təbiətə yaxınlıq. Sən dərhal özünü insan kimi hiss eləyəcəksən.

İndi atamın səsi ciddiləşmişdi.

– Hessi, səninlə açıq danışmaq istəyirəm, axı sən mənim arvadımsan. Mənim təbiəti görəndə gözümdə yoxdur. O, mənə ölümü xatırladır. Mənim üçün təbiət yalnız zibil, kaos və skunsdan gələn iy kimi üfünətdir, br-r.

– Təbiət, – babam həmişəki kimi təntənəli şəkildə diləndi və qətiyyətlə boğazını arıtladı, – ana kimi ey-yni əlilə həm tum-marlayır, həm də cəza-a-landı-rır.

Gərginlik görünməz nazik təbəqə ilə bütün evi bürümüşdü və mən bilirdim ki, anam ağlayır. Mən onunla birlikdə göz yaşları tökərək ağlayırdım və yenə, hər halda, onun uğursuzluğuna şad idim – atamın fermer ola biləcəyini düşünmək mənim üçün qorxulu idi. Bu, məni də torpağa mıxlayırdı.

Çarpayının yanında gecə qorşoku vardı və mən fağır-fağır onun qarşısında diz çökdüm. Bunu yalnız divar kağızındaki sarı nişanlar görürdü. Mənim qırmızı köynəyim yenicə soyulmuş dəri kimi qırışmış halda divarın yanında döşəmədə atılıb qalmışdı. Mən yataqdan qalxarkən özümü əməlli-başlı xəstə kimi hiss eləyirdim. Ayaqlarım əsir, başım ağrıyırdı, boğazımda, sanki, şüşə ilişib qalmışdı. Ancaq artıq burnum axırdı və mən günahla bərabər öskürürdüm də. Mən təzədən uzandım və xəstəliyin tanış axınıni hiss eləməyə başladım: öskürək yumşalar, tutulan burnum təmizlənər, hərərətim düşməyə başlar – düz üç gün yataqda olmalıyam. Mən sağalmağa başlayanda gələcək mənə xüsusilə yaxşı görünürdü və mən həyəcanla necə rəssam olacağım haqqında düşünürdüm, ən xoş arzulara dalırdım. Çarpayıda uzanıb rənglərin nəhəng kabuslarını idarə eləmək istəyirdim və dünya, sanki, mənim arzularımın həyata keçə bilməsindən ötrü mövcud idi.

Atam mənim necə qalxdığımı eşitdi və yanıma qalxdı. O öz gödək paltosunda və toxunma idiot papağında idi. O, artıq hazırlanmışdı və həmin gün mən onu saxlamadım. Üzü şən idi.

– Hə, necədir, oğlum? Pah atonnan, bu üç gün səni yaman sınıxdırıb, hamısının da günahı məndədir.

– Burada sənin nə günahın? Mən şadam ki, hər şey ötüşdü.

– Hə? Rentgeni deyirsən? Hə, görünür, anam namaz üstəymiş. Allahı çağırmaq, ona ümid bağlamaq lazımdır, o, adamı darda qoymaz.

– Sən əminsən ki, bu gün dərs olacaq?

– Hə, radio ilə elan elədilər ki, artıq hər şey hazırdır. Vəhşilər oxumağa hazırdırlar.

– Qulaq as, ata.

– Hə?

– Əgər sən məktəbdən getmək, yaxud birillik məzun niyyət götürmək, ya da daha nəşə istəyirsənsə, mənə görə imtina eləmə.

– Bu barədə narahat olma. Öz qoca atan haqqında narahat olma, sənin qayğıların bunsuz da bəs eləyir. Mən bütün ömrüm boyu yalnız yüz faizlik eqoist kimi hərəkət eləmişəm.

Mən üzümü çevirdim və pəncərəyə baxmağa başladım. Tezliklə atam pəncərənin arxasında göründü – qarın fonunda qaralan düz fiqur. Getmək çətin olsa da, o, belini əymirdi, eynilə həmin əyilməz halda bizim həyətdən, poçt qutusunun yanında və daha sonra bağdakı ağacların arxasında gözdən itənə kimi yamacla yuxarı keçib-getdi. Gün düşən ağaclar ağ rəngə çalır. İki telefon məftili tərtemiz göy səmanı kəsib keçirdi. Çılpaq daş-divara, sanki, yüngülcə qəhvəyi rəng çəkmişdilər; atamın izləri qarı xətləmişdi – ağ üstündə ağ. Mən gördüyümü anlayırdım – 1947-ci ildəki Pensilvaniyanın ucqar guşəsini – həm də eyni zamanda başa düşmürdüm, mənim yüngülcə qızdırmam vardı və fikirsiz halda rəngarəng şəfəqlərin düzbucağında rahat yatırdım. Mən bunu kətan üzərində həkk eləməyi həvəslə istəyirdim. Hər şeyi olduğu kimi, anlaşılmaz möhtəşəmliliklə; ağılıma gəldi ki, təbiətə silahsız yanaşmaq lazımdır, əgər onun üstünə geniş şəffaf tablo kimi qoyulsan, ona bütünlüklə tabe olsan, gözəl və zəruri həqiqətin möhürünü almaq mümkündür.

Sonra isə, sanki, mən bu ilkin həyəcanı öz içərimdən keçirərək vicdanla işləmişdim, mən yorğunluq hiss elədim

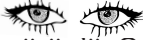
və mürgülədim, anam mənə portağal şirəsi və buğda yarması gətirdiyi vaxt mən yarıyuxulu halda yeyirdim.

XI

O, ağ genişliyin içində tək gedirdi. Dırnağı tappıldaıyır, arxa sağ tərəfi qıcırdayırdı. Günəşin isitdiyi plato deyilən əhəngdəşdir. Bu qübbə necə idi – bürüncdür, yoxsa dəmir? Deyirlər ki, zindan göydən yerə doqquz gün və doqquz gecəyə düşər; yerdən də doqquz gecə-gündüzə düşərdi, onuncu gün isə Tartara çatardı. İlk vaxtlar Uranın hər gecə Geya ilə birləşdiyi vaxt bu məsafə, yəqin ki, az idi. İndi isə o, yəqin ki, artıb, yəqin ki, bu fikir onun ağrısını daha çox qurdalaydı, zindan əbədi olaraq torpağa çatmadan səmadan düşərdi. Doğrudan da, bir vaxtlar öz rütubətli dərinliklərindən yüzəllini, metallar hökmdarı Təkgözü, gurultulu və dibsiz Okeanı, Keyi və Kriyi, Hiperionu, Japeti, Teyi və Reyi, Femidani və Mnemozini, qızıl çələngli Febi və Filiranın anası gözəl Tefyanı Geya; o Geya ki, onu həyat yoldaşının şikəst qan damcıları ilə suvaran vaxt, qisasçı Eriniyi və daha kiçik Meliadi, Zevsi təbii eləyən zərif nimfanı doğdu; o Geya ki, Qorqonanın qanının damcısından Peqası yaratmışdı və Tartarla birləşərək bədəninin aşağı hissəsi bir-biri ilə mübarizədə qırılıb qalmış iki ilan, günçixandan günbatana kimi açılmış qolları ilə yenə onun qanı ilə suvarılmış bütöv dağları tullayan, ay görkəmi almış Zevsin özünün damarlarını qoparıb çıxaran, dəhşətli Tifonu, öz kiçik oğlunu dünyaya gətirmişdir – öz qaranlıq bətnindən bütün bu belə asanlıqla guya, ana məgər indi qəribə olmurdumu? Kentavr öz nəzərlərini hara salırdısa, hər yerdə spektrin məbləği Ağ, ağdan da ağ, lap ölüm rəngində idi. Və o fikirləşdi bu xilasedici izdivacı ürəkdən arzulamasına baxmayaraq, Geyanın bu dərəcədə qısır olması Səmanın axtalandığına görə deyilmi?

O getdiyi yolun kənarındakı bitkilər solğun və yeknəsəq idi. Çəmən otu, Demetranın quyruqlu imzası, dəri üçün zəhərli olan sumax qabığı, adamı zəiflədən zoğal; tut, bataqlıq kabusu və canlı çəpərlərdə hər şeydən daha çox olan yabanı albalı. Çılpaq budaqlar. İlin bu vaxtında onlar öz gözəlliklərindən məhrum olmuşdular və qar örtüyündə dəqiq rəsm edilmişdilər. O, onları oxumağa cəhd göstərdi,

ancaq bacarmadı. Və heç yerdən kömək gözləməli deyildi. O, on iki adamın hər birindən məsləhət istədi və heç kim ona çıxış yolunu göstərmədi. Doğrudanmı, o əbədi olaraq allahların mənasız baxışları altında veyllənməli idi?

Ağrı bağlı it sürüsü kimi ulayaraq onun canını üzürdü. Onları buraxın. *İlahi, onları azadlığa burax.* Və sanki, bu yalvarışı eşidərək onun beyninə Hekatin çürük, iyrenc nəfəsi kimi eybəcər və qeyzli yırtıcı kütləsi – yarıdıcılıq tullantıları, bütün əsl qəzəblərin ulu əcdadı Xaosun dodaqsız əsnəməsinin geyirməsi qəzəblə, hiddətlə soxulurdu. *Brrr!* Onun müdriqliyi dəhşətin bu hücumu qarşısında köməksiz halda geri çəkildi və indi o yalnız dərdqəm bilməmək, mürgüləmək haqqında dua eləyirdi. O özünün gözüaçıqlığına allahların artıq çoxdan yalnız onların verməyə bilməyəcəklərini xahiş eləmək qaydasını intixab eləmişdi. Və qapılar daralır: allahlar şəfqətlə ona bəzi şeyləri unutmağa imkan vermişdilər.

558

Onu, arxada qoyduqları narahat eləyirdi. Onun uşağı qızdırma içindədir. Ürəyi onun yeganə övladı, uzunsaçlı Okiroya rəhmilə dolmuşdu. Yazıq uşaq başını qırxdırmalıdır. Ona çox şey lazımdır. Yoxsulluq. O öz uşağına yalnız özünün irsən aldığı – bir yığın borc və İncili verə bilmişdir. Yoxsulluq – Geyanın sonuncu əsl uşağıdır. Axtalanmış səma ağrıdan ağrını itirərək kənara atıldı və əlləri günçixandan günbatana qədər açılmış oğlunu yandırıcı bəyaz səhra içində tənha qoymuşdu.

Ancaq çılpaq budaqlar hətta özlərinin qış titrətmələrinə də kiçik, nəzərə çarpmayan puçurlarını əridirlər. Xilas-kar şiddətli şaxtada doğulmuşdu. Yarpaqlar düşür, ancaq qatranlı kök, adamların gələcəkdə bağlama kimi açacaqları yüngül iz qalır. Və buna görə də onun başı üstündəki qara buludlarda qırmızımtıl qığılımlar sayınırdı. Kentavrın lakmus kimi ölgün baxışı bütün bunları qeyd eləyirdi; onun fikirləri yavaş-yavaş axıb gedirdi. Canlı çəpərdə görünüb yox olan işıqlar qapıya oxşayırdı və o, atası ilə hansısa pıxod işlərindən ötrü Passeyikə necə getdiklərini və hər addımda küçənin təhlükə gizlətdiyini xatırlayırdı; şənbe idi və kükürd mədəni fəhlələri sərxoşluq eləyirdilər. Salunun ikilay qapısı arxasında, içərisində, sanki, dünyanın bütün amansızlığı və hörmətsizliyi cəmlənmiş zəhərli gülüş səsləri dalğa-dal-

ğa gəlirdi və o, atasının allahının yaratdığı dünyada belə səs-küyün necə mövcud ola biləcəyini anlamırdı. O vaxtlar o artıq öz hissələrini gizlətməyə adət eləmişdi, ancaq, görünür, onun narahatlığı, hər halda, bilinirdi, çünki o ağı yaxalılıq atasının geriyyə necə döndüyünü, salundan gələn gülüş səsinə necə qulaq verdiyini və oğluna təbəssümlə:

– Hər cür sevinc Allahın işidir, – dediyini xatırlayırdı.

O, əlbəttə, zarafat eləyirdi, ancaq oğlan onun sözlərini ciddi qəbul eləyirdi. *Hər cür sevinc Allahın işidir.* Sağ adam harada sevinir-sevinsin – çirkabda, təşviş içində, yoxsul-luq içində – hər yerdə Allah peyda olur və öz hüquqlarını göstərir; barda, bordeldə, məktəb və tüpürcəklə dolu döngələr, necə avam, iyрэnc və uşaq olsalar da, hər yanda – insanların, heç olmasa, bir anlığa sevinc duyduqları Çində, Afrikada, yaxud Brazilyada Allah gizlicə gəlir və əbədi vardovlətini artırır. Hər şey, sevinc olmayan hər devrilmiş, lazımsız, mövcud olmayan şey isə yoxa çıxırdı. O, arvadının fermaya, Kramer atanın qəzetə, oğlununsa gələcəyə necə sevindiklərini xatırlayırdı və özü də yenə bir müddət onlarda bu sevinci saxlaya biləcəyinə sevinirdi, buna minnətdar idi. Rentgen şəklі təmiz idi. Günlərin bəyaz genişliyi qarşıda uzanmışdı. Zaman onun ixtiyarına Okeanın həqiqi nəvəsi kimi süzdüyü səma ənginliklərini vermişdi; o başa düşürdü ki, öz həyatını başqalarına verərkən tamamilə sərbəst olur. İda dağı və Dikta dağı hər iki tərəfdən, mavi vadilərdən hücum çəkən dalğa kimi onun üstünə cumurdular və onun zərif bədənində Səma və Torpaq yenə öz aralarında birləşirdilər. Yalnız yaxşılıq ölümsüzdür. Və o daim olacaq.

O, döngəyə kimi getdi. Yüz addım qabaqda, sanki, onu udmalı olan qara ağıza oxşayan “byüik”i gördü. Keçmiş katafalk. Qar yığını fonunda qara ləkə – hələ məlum deyil, onu çıxartmaq mümkün olacaqmı? Solda, tarlanın maili alnı üzərində Emişin riflənmiş dəmirdən olan, ucu şiş papaqlı silos qülləsi görünürdü; quzğunlar yaddan çıxmış kövşənin üzərində dövrə vururdular.

Cansız peyzaj.

Bir anlığa kentavrın sinəsini qabardan görünməyən genişlik onu ağırlı ilə sancaraq yox oldu; o, maşına baxdı və ürəyi sıxıldı. Ağırlı qarında, insanınkı atnıki ilə birləşən yerdə gəzdi. Keçid yerlərində əjdaha xüsusilə zəifdir.

Qaranlıq.

Hə, onlar bu müharibədən qabaqki “byüik”ə şellak¹ – qatranlı maddəyə əsirgəmindilər. Xiron yaxınlaşdığı vaxt sökülmiş barmaqlığın yerində görünən çökəklik təəcübü halda dişlərini ağardırdı. Və o başa düşdü ki, bu, içərisindən sürüşüb keçməli olacağı tunelin deşiyidir; onun soyuqlamış bəsirət gözü qarşısında himayəsinə tapşırılmış şagirdlər atçəkən maşının göy qurşağının bütün rənglərini çalan fırlanan ayaqları kimi görünürdü.

Onun bəxti həddindən artıq gətirmişdi. Son günlər o, hamı ilə vidalaşdı, yeni səfərə hazırlaşaraq jurnalları qaydaya salırdı. Ancaq belə şey olmayacaq. Atropa qayçı-larını çaqıldatdı, fikrə getdi, gülümsədi və onun həyatının sapını bundan belə də əyirməyə imkan yaratdı.

560

Xiron gəyirməyini boğdu və diqqətini cəmləməyə çalışdı. İrelidə dik dağ kimi ümitsiz yorğunluq yüksəlirdi. Yenidən Zimmermanın, missis Hersoqun və bütün bu nəhəng, despotik Olincer bandasının qarşısında vəziyyətdən çıxmaq lazım gələcəyi fikrindən onun ürəyi bulanırdı; atası özündə hədsiz-hüduzsuz imkanlar gizlənmiş toxumunu bir parça gücsüz, nankor, düşmən torpağa əkilməsindən ötrü anlaşılmaz şəxslər arasında, iki yüz dördüncü sinfin dörd bağlı divarı arasında yaşamağa məcbur olan övladına necə verə bilmişdir?

O, maşına, qanadında özünün uzanmış və əyilmiş əksinin görünməsi dərəcəsinə qədər yaxınlaşanda başa düşdü. Bu, Zimmermanın onun dalınca göndərdiyi döyüş arabasıdır. Dərslər. O, özünü ələ almalı və dərslərinə hazırlaşmalıdır.

– *Biz niyə Zevsə hörmət bəsləyirik?* Ona görə ki, başqa allah yoxdur.

Ölümlər səltənətində beş çayın adını çəkin. Stiks, Axeront, Fleqeton, Kotsit və Leta.

Nereyin qızları kimlər olub? Avtonoya, Aqava, Akteya, Amfitrita, Qalateya, Qalena, Qalimeda, Qaliya, Qipponoya, Qippotoya, Qlavka, Qlavkonoma, Dinamena, Dorida, Doto, Kimo, Kimodoka, Kimotoya, Laomediya, Liaqora, Lisianassa, Melita, Menippa, Nemerta, Neseya, Neso, Pano-

¹ Sellak – lak, plastik kütlə və s. istehsalında işlədilən qatranlı maddə

peya, Pasiteya, Sao, Spio, Femisto, Ferusa, Fetida, Foya, Evaqora, Evarna, Evdora, Evkranta, Evlimena, Evnika, Evpompa, Eona, Erata.

Qəhrəman kimdir? Qəhrəman – Heraya qurban gətirilmiş çardır.

Xiron yaylanın kənarına yaxınlaşdı; dırnaqları əhəngi qazıb qopardırdı. Ağ, dəyirmi, xırda daş taqqıltı ilə uçurumdan yuvarlandı. Kentavr gözlərini mavi qübbəyə qaldırdı və başa düşdü ki, qarşısında həqiqətən də böyük addım atmaq vəzifəsi dayanır. Bu, həqiqətən böyük addımdır, o, bu addıma özünün sərgərdanlıqla dolu bütün ömrü boyu hazırlaşmamışdır. Çətin addımdır, çətin yoldur, onu sona kimi keçməkdən ötrü zindan əbədi olaraq yerə düşən kimi. Onun didilib parçalanmış içərisi zəifləmişdi, yaralı ayağı dözülməz dərəcədə ağrıyırdı; başı çəkisizləşmişdi. Əhəngin ağılığı gözünü ağrıdırdı. Yarğanın qırağında yüngül meh onun üzünə vurdu. İradəsi, qüsursuz almaz, mütləq qorxunun təzyiqi ilə özündən sonuncu sözü dartıb çıxardı. *İndi.*

άνιατον δὲ ἔχων τὸ ἔλχος εἰς τὸ σπῆλαιον ἀπαλλάσσεται. χάχρῃ τελεντήσαι βουλόμενος καὶ μὴ δυνάμενος, ἐπεὶπερ ἀθάνατος ἦν, ἀντιδόντος Διὸς Προμηθέως αὐτὸν ἀντ' αὐτοσ τενησίμενον ἀθάνατον, οὕτως ἀπέθανεν¹

Xiron ölümü qəbul edir.

EPİLOQ

Zevs öz köhnə dostunu sevirdi və onu indi Oxatan bürcünə çevrilmiş ulduzlar içərisində sayrıdığı səmaya apardı. Burada, Zodiakda üfüqün o üzündə gah çıxaraq, gah bataraq bütün arzularımızın həyata keçməsində iştirak eləyir, hərçənd son vaxtlar ölənilərdən çox az adam gözlərini səmaya ehtiramla zilləyir və tamamilə az adam isə ulduzlardan öyrənir.

¹ “O, baldırındakı sağalmaz yaradan əziyyət çəkərək qaçıb mağaraya çəkilib və orada ölmək istəyir, ancaq bacarmır, çünki o ölməzdir. Belə olduqda, o, Zevsə Prometeyin əvəzinə özünü təklif eləyir və onu ölməzlik gözləsə də, ömrünü belə qurtarır” (yunanca). Apollodor, II, 85.

HEKAYƏLƏR

İSA PEYĞƏMBƏRİN İÇİNDƏKİ QONŞULAR

564

Cənubi Dakotadan olan Orson Ziqler – gömrük həkiminin oğlu – düz Harvarda düşmüşdü. Onun orta boyu, on səkkiz yaşı və orta da qabiliyyəti vardı. Ancaq sifətinədə, yanaqlarındakı ekzema ləkəsi altında və azca xəstə qıyıqlığın arxasında – göz işlədikcə uzanıb gedən geniş tarlalardan sonra sərbəst baxışlar şəhərin sıxlığına tez adət eləyə bilmir – əməlli-başlı özündənrazılıq gizlənmişdi. O, öz şəhərində diqqəti cəlb eləyən maraqlı şəxsiyyət kimi tanınırdı – necə olsa həkim oğlu idi. Yuxarı siniflərdə onu sinif nümayəndəsi seçmişdilər, taleyinə buraxılış gecəsində vida nitqi söyləmək də düşmüşdü, o, futbol və beysbol komandalarının kapitanı idi. (Ancaq həyatında birinci dəfə basketbolda güzəşt eləməli olmuşdu – təmiz qanlı hindunu kapitan seçmişdilər. Adı Lester Xallı Maral idi, həmişə dirnaqları çirkli gəzir, bütün gücünü siqaret çəkməyə verir, yeniliyə can atır və özbaşınalıq eləyirdi.) Orson Harvarda öz yerliləri içərisindən birinci olaraq və çox güman ki, sonuncu adam idi qəbul olmuşdu, bəlkə də, bir vaxtlar onun layiqli oğlu – varisi böyüyə. Sonrakı həyat Orsona aydın görünürdü: əvvəlcə tibb üzrə ümumi kurs, sonra ya elə həmin Harvardda, ya da Penndə, yaxud Yeldə ixtisaslaşma, sonra doğma şəhərdə iş, orada artıq gələcək həyat yoldaşı onu gözləyirdi (özü seçmişdi, dalaşıb o biri oğlanların əlindən almışdı, özü onu gözləmək və sədaqətli olmaqla cəzalandırmışdı). Orson getməzdən iki gün əvvəl onun bakirəliyini pozmağa çalışmış, ancaq xüsusi bir uğur qazanmamışdı. Emili ağılamış, onunsa özünə acığı tutmuşdu – əlindən iş gəlməyən maymaq. Axı özü də tərtemiz idi. Bütövlükdə Orson çox ayıq düşünürdü: çox şeyi öyrənmək, dərk eləmək lazımdır, istədin-istəmədin səy göstərmədən ötürmək olmur. Harvard neçə-neçə bax belə oğlan

udur, üyüdür və böyük həyata ilk baxışda daha az xərcə buraxır. Kollecdə qərara almışdılar, bir halda ki Orson Missisipi sahillərindəndir, dindardır (protestant-metodist), onda onu Oreqondan olan anqlıkan məzhəbli birinci kurs tələbəsi ilə birlikdə yerləşdirmək olar.

Orson Harvarda təyyarəni dəyişməklə on dörd saat uçdu. Hər şey gözünün qabağında üzürdü, əl-ayağı keyimışdi, əvəzində vaxtında gəlib çatdı. Məlum olmuşdu ki, otaq qonşusu gəlib. On dörd nömrəli otağın qapısından lövhəcik asılmışdı, yuxarı sətrində “H.Palamaunten” yazılmışdı. Pəncərənin ağzındakı yer salınmışdı, yanındakı mizin üstündə səliqəli kitab bağlaması. Orson əllərində iki ağır çamadan astanada dayanmışdı və küt nəzərlərlə yuxulu gözlərini döyərək baxırdı. Görünür otaqda kimsə var, ancaq harada – başa düşmək olmurdu: gözləri yumulur, fikirləri dolaşır, diqqətini toplaya bilmirdi.

Onun təzə qonşusu balaca cəhrənin yanında, döşəmədə ayaqyalın oturmuşdu. Orsonu görcək yerindən ele çevik sıçradı ki, sanki, onu görünməz yay tulladı; birdən-birə sehrlənmiş kimi Orsonun qarşısında qalındodaqlı, dombagöz sifət peyda oldu: əynində cins şalvar, kobud toxunmuş köynək vardı, düyməsi açılmış yaxasından ipək boyunyaylığı görünürdü. Başında da ağ papaq, Orson beləsini yalnız Nehrunun yanında – şəkildə görmüşdü.

Orson çamadanı yerə qoydu, əlini uzatdı. Ancaq oğlan onun əlini sıxmaq əvəzinə əllərini qoynuna qoydu, başını aşağı saldı və dodaqaltı nəsə mızıldadı. Sonra cəld sarı, qıvrım, xoruz pipiyinə oxşar telini göstərərək papağını başından vurub saldı və dedi: “Mənim adım Henri Palamauntendir”. O, sərrast və ehtirassız danışdı, sanki, qərb sahillərindən olan *diktordur*. Amma sonra, hər halda, Orsonun əlini sıxdı, ağrıyana qədər möhkəm, qəsdən möhkəm sıxdı. O da, Orson kimi, eynək taxırdı, ona görə də eynilə *bazedov* xəstəliyi olanlar kimi onsuz da domba gözləri daha iri, baxışları daha sınaycı görünürdü.

– Mənsə Orson Ziqlerəm.

– Mən artıq bilirəm.

Orson fikirləşdi ki, nəsə əlavə eləmək lazımdır, nəsə əhəmiyyətli və mühüm, bu dəqiqədən bizim sonrakı münasibətlərimiz asılıdır.

– Nə olar, Henri, deməli, bir yerdə yaşamağa olacağıq, – dedi və çamadanı döşəməyə çırpdı.

– İstəyirsən, mənə hamı kimi Əyirici de. İstəyirsən, adımla çağır. Necə istəyirsən – özün seç. Mən sənəin gözəl sərbəstliyini sıxışdırmaq fikrində deyiləm. İstəyirsən, ümumiyyətlə, heç cür çağırma, bu da ürəyimcədir. Onsuz da buna görə yataqxanada artıq üç qəddar düşmənim var.

Bu ehtirassız, sakit nitqdə birinci sözlərdən başlayaraq hər şey Orsonu şəkəndirirdi. Onun özünün heç vaxt ləqəbi olmamışdı – hörmətli sinif yoldaşları onu bu marağdan məhrum eləmişdilər. Yeniyetmə vaxtlarında o, hətta özü-özünə ayama da düşünmüşdü: Orri, Ziqi – istəyirdi ki, bu adlar yaşasın, ancaq əbəs yerə. Və nəyə görə onun sərbəstliyi “gözəl”dir? Qonşusu onu ələ salır-nədir? Və nəyə görə Orson onu heç cür çağırmmamalıdır? Və bu adamın düşməni axtarıb tapmağa macalı haradan?

– Bəs sən burada necə, çoxdansen? – Orsonun səsindeki mehribanlıq azalmışdı.

– Səkkiz gündür, – Henri hər təklifi bitirərkən dodaqlarını özünəməxsus halda büzüdü, yəni buna nə sözün?

Orson fikirləşirdi ki, görünür, o, məni sadələvh sayır. Ancaq bununla barışdı: qoy onunçün otaqdakı çarpayılının ən gözəli ayrılmadığı kimi, rolun da ən gözəli hazırlanmasın. Qoy olsun.

– Doğrudan, səkkiz gündür?

– Dübbədəüz. Və demək olar ki, bir həftə tam tək yaşamışam. Mən elə buraya da yol maşınında gəlmişəm.

– Düz Oreqondan?

– Əlbəttə. Qabaqcadan çıxmışdım – yolda o qədər hadisə ola bilər ki... Köynəyimə əlli dollar tikmişdim – hər ehtimala qarşı birdən soyarlar. Ancaq hər şey keçib-gətdi, sağ-salamat gəlib çıxdım. Vaxt tapanda yoxla. Keçmiş Harvard məzunları içərisindən məşhur adamlar çıxır.

– Valideynlərin də səni rahatca buraxdılar?

– Məsələ bir az başqa cürdür. Düzü, onlar çoxdan ayrılıblar. Atam bərk hirsəndi. Hey təklif eləyirdi ki, təyyarəyə bilet alım. Deyirəm yaxşısı budur, sən bu pulları hindulara yardım fonduna keçir. Başqa cür ondan xeyirxah işlərə bir quruş da qopara bilməzsən. Bir də ki, mən uşaq-zad deyiləm axı. Necə olsa, iyirmi yaşım var.

– Artıq orduda da xidmət eləyibsən?

Henri əllərini oyan-buyana atdı və səndələdi, onu, elə bil, vurdular. Sonra ovcunu alnına qoydu və inildədi:

– Nədən danışırsan?

O hətta titrədi də, sonra özünü qurutdu və əlini gicgahına apardı.

– Məni Portlænd çağırış komissiyası indiyə kimi axtarır. – Özündənrazi halda boyun yaylığının düyününü çəkdi, düzəltdi. Orson gördü ki, əlləri, doğrudan da, uşaq əllərinə oxşamır; damar-damar, düyün-düyündür, dırnaqlarına isə qadınlardakı kimi qırmızı lak çəkilib.

– Onlar mənim dini əqidəmə tüpürmək belə istəmirlər. Güzəşt yalnız kvakerlərə və mennonitlərədir. Mənim *mənəm* pastorum isə onları dəstəkləyir. Əlbəttə, mənə orduda xidmət eləmək əvəzində sanitar işləməyi təklif eləmişdilər, ancaq onları başa saldım ki, belə azadolunma müharibə zamanına da aiddir, birdən dava başlasa, özüm əlimə silah alaram. Mən əla güllə atıram. Amma kimisə öldürmək istəmirəm. Sadəcə, prinsiplial olaraq.

O yay Koreya müharibəsi başlandı və vicdanı Orsonu incidirdi: o, qəlbinin çağırışına baxmayaraq, könüllü getməmişdi və belə dinc sülhməramlı ilə münaqişədən hid-dətlənirdi. O, gözlərini əsəbi halda qıydı və soruşdu:

– Bəs sən bu iki ili nə ilə məşğul olubsan?

– Faner zavodunda işləmişəm. Yapışdırıcı. Əslində, faneri maşın yapışdırır, ancaq vaxtaşırı onları yapışqan örtür və axıb hər yanını tutur, bilirsən, hərdən fikirlər elə axışib gəlir ki. Onların içində adam lap boğulur. “Hamlet”i oxuyubsan?

– Yox. Yalnız “Maqbet”i və “Venetsiya taciri”ni.

– Yaxşı. Vacib deyil. Deməli, bu maşınları xüsusi məhlulla təmizləmək lazımdır. Dirsəyəcən rezin əlcək geyirsən və içəri girirsən. Orada isə sakitlik və zənginlik. Özünçün oturursan və qədim yunanlardan sitatları təkrarlayırsan. Mən bu cür, az qala, “Fedon”u bütünlüklə əzbər öyrənmişəm. – Və başını kitab qalaqlarına tərəf əydi. Orson fikir verdi: yunan dilində Platonun və Aristotelin köhnəlmiş nəşrlərinin eyni yaşıl kör-kötükləri. Sürtülmüş kör-kötüklərdən bəlli olurdu ki, kitabları çox oxuyublar. Orsonu ilk dəfə olaraq titrətmə tutdu, axı Harvarddadır! Nəhayət, çamadanlarını boşaltmağa başladı.

– Mənə masa tapılar?

– Əlbəttə, bu – daha münasib olan – səninkidir. – Henri hələ üstü örtülməmiş çarpayıya sıçradı və yaylı döşəyin üstündə tullanıb-düşdü. – Çarpayının da, masanın da yaxşısını sənə saxlamışam – ora gün düşmür.

– Sağ ol, – Orson mızıldadı.

– İstəyirsən, mənim çarpayımı tut və masanı da götür.

– O, döşəməyə tullandı, masaya sarı qaçdı, bir andaca üstündəki kitabları yerə tökdü.

Orson onun çiyinə toxundu – bunlar nəyə lazımdır? – heyrətləndi. Henrinin əzəlləri son dərəcə möhkəm idi.

– Axmaqlama, masalar ki eynidir.

Henri kitabları yerinə düzməyə başladı.

– Sadəcə olaraq, adam hər hansı umu-küsüdən qaçmaq istəyir. Mənsə səndən böyüyəm, gərək mən güzəşt eləyəm. Nə desən verərəm, köynəyimi əynimdən çıxarıram, – çıxarmağa başladı; çılpaq boynunda yalnız “gəl-gəl” deyən rəngli yaylığı göz oxşayırdı. Henri mayka geyməmişdi.

O, Orsonun yalvarışlı baxışlarını tutub gülümsədi və yaxasını bağlamağa başladı.

– Yəqin, adımı qapının yuxarısında yazmağım səni cəlləndirir? Bağışla. Silərəm. Elə bilirdim səninçün fərqi yoxdur.

Qonşusunun əcəb zarafatları var. Orson ondan geri qalmamağı qərara aldı.

– Necə, mənə də kələf düşür?

Henri bir addım geriye çəkilərək, tək ayağı üstə tullandı və tutuldu.

– Bu elə-belədir. Mən eksperiment aparıram. Yoqa məşğələsindən sonra gündə yarım saat əyirəcəyəm. Cəhrəni Kəlküttədən sifariş eləmişəm.

– Sən hələ yoqa ilə də məşğul olursan?

– Bir-iki ən sadə pozaları bilirəm. Hərçənd ki, *şanağıllə* pozasında heç beş dəqiqə də otura bilmirəm – baldırlarım ağrıyır.

– Dedin ki, müəllimin də özünüküdür?

Henri maraqla ona baxdı – görəsən, doğrudanmı, maraqlıdır?

– Neynək. Bir halda ki, soruşursan – cavab verim. Mən özümü *anqlikan* kilsəsinin tərəfdarı sayıram. Plato-

nun baxışlarını qəbul eləyirəm, Qandinin qarşısında baş əyirəm. – O, əllərini sinəsində çarpazladı, təzim göstərdi və sözüne davam elədi: – Mənim mənəvi atam məni sevmir. Oreqon yepiskopu da dilə tutur ki, əsgərliyə gedim. Mən burada da yerli yepiskopun qəbulunda olmuşam, ancaq görünür bu, onun da ürəyincə deyil. Mən baxışlarımla ucubatından kollecdəki elmi rəhbərimi də öz əleyhimə qaldırdım. Dedim ki, proqramın tələblərini yerinə yetirmək fikrim yoxdur.

– Axı elmin nə günahı?

– Sənin nəyinə gərəkdir? Axı elə-belə soruşdun.

– Yaxşı, sən haqlısan, – Orson razılaşdı. – Nə olar, əgər mənim iradəmi yoxlamaq qərarına gəlibsənsə – buyur.

– Mən hesab eləyirəm ki, elm – iblis uydurmasının, insan vüqarının mahiyyətidir. Onun lovğalığı, heç olmasa, ondadır ki, vəziyyəti qeyri-sabitdir. Mən öz rəhbərimə deyirəm: “Nəyə görə tədris müddətinin dördəbirini mən universiteti qurtarmağa macal tapmamış köhnələn fərziyyələri içərisində incələmək itirməliyəm? Yaxşı olar ki, mən bu vaxtı Platona sərf eləyim.

– Allah köməyin olsun, Henri! – Orson yalnız ah çəkdi. Onun bütün varlığı belə nitqlərə qarşı çıxırdı. – Bəs milyonların həyatını xilas eləyən təbabət necə? Doğrudan, düz sözündür?

– Məni, ümumiyyətlə, Əyirici çağırırsan yaxşıdır. Hərçənd yenə sənə mənimlə ünsiyyət yaratmaq çətindir və buna görə də necə istəyirsən çağır. Təki xeyri olsun. Gəl səndən danışaq, sən həkim ailəsindənsən. Məktəbdə əlaçı olubsan, mən isə bütün fənləri zorla çatdırırdım. Harvarda gəlibsən ki, özündə Orta Qərbin əyalət şəhərində doğulub-böyüyən adam üçün qiymətsiz olan Şərqi sahilləri həyatının bütün rəngarəngliyini canına hopdurasan.

– Bütün bunları sənə kim danışmış? – Orson hətta qızardı da. Henri onun Harvarda qəbul olunması haqqındakı ərizəsini sözbəsöz təkrar elədi.

– Universitet dəftərxanasında. Xahiş elədim ki, sən sənədlərini versinlər, əvvəl vermədilər, ancaq başa saldım ki, bir halda, mənim xahişimə rəğmən yerləşdiriblər, onda mümkün ola biləcək mübahisələrdən qaçmaqdan ötrü öz gələcək qonşumla maraqlanmağa ixtiyarım var.

– Onlar da mənim bütün sənədlərimi sənə verdilər?

– Gəlsinlər verməsinlər. Möhkəm əqidəsi olmayan insanlar uzun müddət müqavimət göstərməyə qabil deyilərlər, – Henri məmnun halda dodağını yaladı.

– Bəs Harvarda niyə gəlibsən?

– İki səbəbdən, – Henri iki barmağını qaldırdı. – Rafael Demosa və Kerner Ceygerə görə.

Orson bu adları eşitməmişdi və yalnız onların Henrinin dostları olub-olmadıqlarını soruşanda birdən ayıldı – ay axmaq.

Ancaq Henri başını tərpətdi.

– Demosla mən özüm tanış olmuşam. Gözəl qoca alim və qəşəng cavan arvad.

– Sən necə, beləcə onun evinə dürtüldün? “Salaməleyküm, bu mənəm?” – Orson nazik falsetlə qışqırdı, səsi hərdən qınlır və ciyiltili olurdu. Orson bu halı özünün çatışmazlıqlarına aid eləyirdi.

570

Henri tez-tez gözlərini qırpırdı və Orson birdən qarşısında pijonsayağı geyinmiş kömöksüz, zəif oğlan uşağını gördü. Çılpaq qara döşəmədə onun kobud, sarımtıl, qısa tutulmuş dırnaqlı yalın ayaqları seçilirdi.

– Yəqin ki, dürtülmək demək olmaz. Sadəcə, hər bir yolçu kimi od dalınca gəldim. Məncə, mənimlə söhbət eləmək ona xoş idi. – O, hər sözü kəlmə-kəlmə dedi, susdu, ancaq adətinə rəğmən dodağını büzmədi.

Orson qonşusunun fokus və tryuklarına yox, bu yönəmsiz varlığın onu incitdiyinə (əgər ümumiyyətlə, kimisə incidə bilərsə) heyrətləndi. Henri birdən döşəmənin üstündə peyda oldu – əvvəlcə yuxulu, yorğun Orsonun gözlərinin qabağında dayandığı kimi, birdən-birə eynilə sözü ağızında yarımçıq qalaraq görünməz lyuka düşən tək təzədən əyirməyə başladı. O, sapı tarım çəkməkdən ötrü bir ayağının baş barmağına keçirirdi, o biri ayağının pəncəsilə pedalı ritmik hərəkətlə basırdı. İş onu bütünlüklə almışdı. Yəqin ki, faner zavodunda da maşınların içərisinə beləcə girir, bütün dünyadan təcrid olunur və hər şeyin başayaq olduğu nəzəriyyəsini qururdu. Orson çamadanlarını boşaltmağa başladı, birdən fikrə getdi. Ətrafda hər şey yad, qəribədir. Anası şeyləri necə yerləşdirmişdi? Corabları və alt paltarları – bir qutuda, köynəkləri, burun dəsmal-

larını – başqasında. Evləri necə də uzaqdadır, geri qayıdılmayacaq qədər uzaqlıqda. Birdən qara döşəmə ona dərin, dibsiz uçurum kimi baxdı, lap başı hərləndi. Əyirici ritmik şəkildə çıqqıldayırdı. Orson öz qonşusu barədə kədərle düşünürdü. İndi o, ciddi məsələlər haqqında fikirləşir. Orson isə məktəbli kimi – təki yaxşı oxusun – bu haqda. Əlbəttə, Henrinin düşüncələri avamlıqdır (axı özü də deyirdi ki, bütün fənlərdən çulunu zorla sudan çıxarırdı), ancaq bu, zəif təskinlik idi, avamlıq – təhlükəlidir. Orson dolabın üstünə əyildi. Bu nə iradəsizdir; təzə tanışını nə heyranlıqla diqqət yetirir, nə də, əksinə, onun çürük fəlsəfəsinə müqavimət göstərə bilər. Henrinin təkcə yaşamasından ürəyi ağzına gəlirdi. Uşaqlıqdan Orsonda təmizliyə, demək olar ki, maniakal vərdiş vardı və budur, indi də yapışqan hər yerdə onun gözünə görünürdü. Yapışqan çamadanın üstü ilə horra kimi axır, əllərini qırıq-qırıq eləyir.

Qonşular kilsə zənglərinin uzun çəkən uğultulu zərbələrinə kimi bir kəlmə də kəsmədilər. Sanki, bir-birinin yanındaırlar, eyni zamanda da uzaqda – bəlkə, döyünən əbədi ürəkdir? Pauzalarda isə narahatedici xırda səslər və görüntülər xüsusilə aydın seçilir: parkdakı boğuş yarpaq pıçıldları (pəncərə arxasındakı ağaclar geniş çöllərə adət eləmiş Orsona tropik kolluq kimi görünürdü); divardakı narahat kölgələr və divarların özləri, sanki, canlanırdı, tər-pənirdi; tozcuqlar sürüsünü keçib düşən günəş şüası – bəlkə də, bu, tozcuq deyil, xırdaca mələklərdir – hər şey iynə gözündə yerləşir; asfaltdakı təkər xışiltısı, əyləc xırçiltısı. Bu səslər də, görüntülər də birdən hücum çəkib bütün otağı doldurdu, nəfəs almaq olmurdu. Dəhlizdəki pilləkəndəkilər ayaqlarını yerə döydülər. Qapı taybatay açıldı, astanada pencəkli-qalstuklu uşaqlar dayanmışdılar.

– Salam, Əyirici!

– Bir yuxarı qalx, dost!

– Buna bax, hələ də ayaqyalındır!

– Ay səni!

– Heç olmasa yaylığını açaydın, yoxsa çox qəşəng görünürsən!

– Ay Əyirici, bir aç gözlərini. Nə əkir, nə biçir, nə də cəhrə işlədirdin, ancaq hər halda, düzünü, lap düzünü deyirəm, sənin gözəlliyinə hətta böyük Solomon da çatmaz.

– Amin, qardaşlar!

– *Fiç*, sən həmişə dua eləməlisən!

Orson hələ uşaqlardan heç birini tanımırdı. Əyirici zarafata fikir vermədən qalxdı, qonaqları Orsonla tanış eləməyə başladı.

Bir neçə gün keçdi və Orsonda onlardan hər biri haqqında təsəvvür formalaşdı. Təkcə diqqət yetirmək kifayət idi ki, əvvəlcə yeknəsəq, ala-bula olan qarışqa yuvası birdən otaq-oyuğa çevrilsin. Hər birində də bir-birinə oxşamayan adamlar – qonşular. Silverstayn və Koşland, Doson və Kern, Yanq və Karter, Peterson və Fiç.

Bir mərtəbə yuxarıda Orsonla Henridən üst qatdakı otaqda Nyu-York yəhudiləri Silverstayn və Koşland yaşayırdılar. Orson yəhudilər haqqında yalnız İncildən, bir də onların kədərli, zəif musiqisəvər və gözüaçıq, bədbəxt adamlar olduqlarını bilirdi. Ancaq Silverstayn və Koşland hey zarafat eləyirdilər, ədəbazlıq eləyirdilər, kart və şahmat oynayırdılar, Bostona kinoya gedirdilər, meydanaqda qəlyanaltıda qəhvə içirdilər. Onlardan biri Bronksda, digəri Bruklindəki istedadlar üçün məktəbdə oxumuşdular və universitet – elm məbədi – qarşısında qətiyyətlə pərəstis-filan hissi keçirmirdilər. Müəllimlərin birinci kursda öyrətdiklərini çoxdan bilirdilər. Koşland qışda basketbolla məşğul olurdu və Orsonun otağının tavanı yuxarıda məşq gedən vaxt az qalırdı qopub düşsün; onlar basketbol topu əvəzinə tennis topu ilə kifayətlənirdilər, basketbol səbəti əvəzinə – zibil torbası ilə. Bir dəfə isə gündüz düz Orsonun çarpayısına bütöv bir mala layı qopub düşmüşdü.

Divarın o üzündəki on ikinci otaqda gələcək yazıçılar Doson və Kern yaşayırdılar. Birinci – Ohayodan, ikinci – Pensilvaniyadan idi. Donqabel və yöndəmsiz Doson sifətdən səfeh, mehriban küçüyə oxşayırdı, hərçənd ki, iyrenc xarakterə malik idi. O, Andersonu və Heminqueyi təqlid eləyir, qəzetlərdəki kimi quru və yığcam yazırdı. Ateist kimi tərbiyə almışdı, bu da, düzü, yataqxanada heç kimlə müqayisə edilməyəcək dərəcədə – Əyirici hamıdan çox hirsəndirirdi. Ancaq o, Orsonun ürəyincə oldu, təbiətlərinə və davranışlarına görə çox müxtəlif olsalar da, ürəklərini və bədənələrini bürümüş eyni mühitdə – Orta

Qərbdə doğulmuşdular. Nərmə-nazik və sərt Kernlə dil tapmaq daha çətindi. Onda Şərq vilayətlərindən olması bilinirdi. Fermer oğlu, qeyri-adi dərəcədə həssas və əsəbi (konyunktivitdən başlayaraq babasillə qurtaran çoxsaylı xəstəlikləri də buradandır), möhkəm siqaretçəkən və zəvzək. Onlar Dosonla birdəqiqəlik zarafat atışmasını xoşlayırdılar. Orson axşamlar divarın arxasındakı qonşuların müəllimlərinə, yoldaşlarına ayaqüstü necə epigramlar qoşduqlarını, dərsə güldüklərini eşidirdi. Bir dəfə Doson zümzümə eləmişdi:

– Mənim adım Orson Ziqler, Dakotadan gəlmişəm.
Və Kern ani olaraq ardını tutmuşdu.

Dəhlizin o tərəfində, on beşincidə zəncilər Yanq və Karter qalırdılar. Karter Detroytdan idi, dərisi çox tündüdü, həmişə yaxşı geyinirdi. Saymazyana, sözlərin qol-qabırğasını qıra-qıra danışırdı, uğurlu alınan zarafata gülməyi xoşlayırdı, hərdən hıçqırana, gözləri yaşarana qədər qəhqəhə çəkirdi. Onu bu vəziyyətə Kern virtuoz qaydada gətirə bilirdi. Yanq arıqdır, dərisi nisbətən açıq rəngdədir, səməni pivəsi rəngində, ucqar Şimali Karolinadan gəlmiş təqaüdcüdür. O, evdən, isti qışdan ötrü son dərəcə sıxıntı çəkirdi. Kern ona Opposum Qardaş deyirdi. Yanq gündüz, adətən, yatırdı, gecə düşənə yaxın isə çarpayının üstündə oturur, trubanı yamsılayaraq dodaqlarında hava çalırdı. Əvvəllər nahardan qabaq “solo şeypurda” elan eləyirdi və bütün yataqxana, yaşıl park “Sentimental səyyah”ın və “Tennesi vals”ının kövrək – süzgün, şirin sədalarına dalırdı. Bu, onda çox yaxşı alınırdı. Ancaq sonra taktikalılıq qalib gəlirdi, daha dəqiq desək. Harvard onda nəsil-nəsil mürgüləmiş seçilməməyin qul cəhdini, “hamı kimi” olmağı oyatdı. Və bu dərəcədə məsum konsertlər kəsildi. Yanq hətta günəşdən belə gizlənməyə başladı. Gecələr isə dəhlizin o başından yuxulu Orsonun qulağına sakit, demək olar ki, utancaq ruladalar gəlib çatırdı. Karter həmişə qonşusunun adını xüsusi olaraq tam deyirdi, özü də hökmən hecalarla: Co-na-tan, sanki, La-roş-fu-ko, yaxud De-mosfen kimi əsrlərin tozu basmış, indicə dərsliklərdən çıxarılmış adlardır.

Dəhlizin uzaq qurtaracağındakı nəhs on üç nömrəli otaqda Peterson və Fiç məlum deyildi necə yaşayıblar,

ikisi də ensiz çiyinli, iri yançaqlı idilər. Ancaq onların zahiri oxşarıqları kimi mənəvi oxşarıqları da bununla qurtarırdı – onların Harvardda bir otaqda nəyə görə qaldıqlarını başa düşmək olmurdu. Qara gözlü, frankenştaynsayağı çəp-əyri çənəli idbar Fiç – Men ştatından olan vunderkindin başını fəlsəfə xarab eləmişdi. Beynində ən qeyri-adi nəzəriyyələr yuva salır, gələcəyin (tədris ilinin sonunda) mənəvi ixtilaf-ların toxumları cücərdi. Peterson – gözəl isveçlidir, onun dərisi nazik, demək olar ki, şəffafdır, nazik, mavi damarlar hətta burnunda da sezilir. Universitetə qəbul olunana qədər hər yay “Dulut xəbərləri” qəzetinin xronika bölməsində işləyirmiş və bütün reportyor adətlərini – vərdişlərini səthi də olsa öyrənmişdi: dişləri arasından zəhərli iradlar atır, hərdənbir viski ötürməyi xoşlayır, şlyapasını peysərinə sürüşdürür. Söndürülməyən siqaretləri birbaşa döşəməyə vızıldadırdı. Onu Harvarda hansı rüzgarın gətirdiyini heç özü də əməlli-başlı bilmirdi. Birinci kursdan sonra geri qayıtmaması da adi şey idi. Ancaq hələlik bu iki nəfər Harvardla gözlənilən yaxın ayrılığı bilmədən təcəccüblü tərzdə bir otaqda yola gedirdilər, həm də, sadəcə, yola getmirdilər, bir-birlərini tamamlayırdılar. Fiç məişət məsələlərində tamamilə aciz və qabiliyyətsiz idi, hətta makinada çap eləməyi belə bacarmırdı. Əynində pijama əsəbi halda qurdalanaraq və üz-gözünü turşudaraq yatağında uzanır, özünün ədəbiyyatdan, yaxud dildən olan işini uzun-uzadı, proqramda göstərilməyən kitablara istinad eləyərək ucadan deyirdi. Peterson isə yorulmadan iki barmağı ilə makinanın klavişlərini döyəcləyir və əlaqəsiz monoloqdan “çap variantı” doğulurdu. O, həqiqətən, analıq hövsələsi və qayğısı göstərirdi. Fiç də əvəzində dostuna onun iri, yaraşıqsız başını şişirdən qəbilli ideyalar verirdi. Peterson-da isə belə ideyalardan bircəciyi də yox idi, lap istəyirsən şar kimi diyirlət. Müqəddəs Avqustini Mark Avreli ilə müqayisə eləməyə, yaxud birinin əleyhinə qoymağa, ya da qiymətverici düşüncə çıxarmağa gücü çatmırdı. Onun bütün qabiliyyətləri uşaq vaxtı gördüklərinin üfunəti və əclafıqları altında solub getmişdi: hadisə yerindəki meyitlər, güclü yanğınlar, polislər, fahişələr. Harvardda isə ona qarşı da tədbir gördülər – Fiçə dayəlik eləmək. Və Orson onlara möhkəm paxıllıq eləyirdi.

Ancaq əgər görürdüsə qonşuları azacıq da olsa nəşə: doğma diyar, dərilərinin rəngi, zahiri oxşarlıq bir-birinə bağlayır, hamısına paxıllıq eləyirdi. Əyirici ilə aralarında bir yerdə yaşamağa məcbur olduqları otaqdan başqa ümumi heç nə yox idi. Demək olmaz ki, Əyirici onun qanını xüsusilə qaraldırdı. O son dərəcə səliqəli, fikri cəm olan, diqqət məsələsində vasvası idi. Səhər-səhər saat yeddidə durur, dua eləyir, yoqa ilə məşğul olur, əyirir və yeməyə gəlirdi, çox vaxt Orson onu görmürdü. Əyirici düz saat on birdə yatağına uzanırdı. Əgər səs-küy mane olurdusa, qulaqlarına rezin tıxayırdı, işıq olanda sifətini xüsusi qara maska ilə örtür və heç nəyə məhəl qoymadan yuxuya gedirdi. Gündüz öz dərs cədvəlinə sözsüz əməl eləyirdi: dörd məcburi mühazirədən başqa daha ikisinə gedirdi. Həftədə üç dəfə özünü fiziki cəhətdən möhkəmləndirməkdən ötrü güləşlə məşğul olur, yuyunmaqda olmasa da, heç olmasa, xizək sürməklə Demos, yaxud Ceyqerdən qonaq getməyi xahiş eləyir, hətta Massaçusets yepiskopunun audiyensiyasına nail olur, axşamlar əlavə pulsuz mühazirə və mütaliələrə vaxt çatdırır, xeyriyyə cəmiyyətlərinə daxil olur və həftədə iki dəfə nahardan sonra Roksberidəki islam müəssisələrindəki kimsəsiz uşaqlara baş çəkirdi. Bruklində fortepiano dərsləri almağa da vaxtı çatırdı. Orson bəzən onunla yalnız tələbə klublarındakı naharda görüşə bilirdi. Orada ümumi masa arxasında birinci kurs tələbələri yığışırdılar – ilk tələbə payızındakı yeni tanışlıqlar hələ kövrək və davamsızdı, maraqlardakı fərq isə hələ onları bir-birindən ayırırdı. Söhbət hər şeydən çox ümumxalq diqqətini nəyin cəlb elədiyindən – Əyiricinin vegetarianlığından düşürdü. Əyirici balqabaq sıyığı və iki pay lobyə götürürdü. Onun ciddi nəzəriyyələrində qüsurlu tapmağa Fiçin heç vaxt səbri çatmırdı.

– Yaxşı, axı sən yumurta yeyirsən, – o, müsahibini qızıqdırırdı.

– Yeyirəm, – Əyirici cavab verirdi.

– Toyuq baxımından yumurta – uşaqdır, eləmi?

– Əlbəttə, əgər yumurta mayalanıbsa.

– Yaxşı, birdən mayalanmayan yumurtaların içərisində biri elə oldu, – belələri isə, özüm görmüşəm, dayımla toyuq fermasında işləmişəm, asanlıqla ola bilər, – onda necə?

– Əgər mən embrionu görsəm, onda, əlbəttə, belə yumurtanı yemərəm, – Əyirici özündən razı halda dodaqlarını büzdü.

Fiç sevincək çəngəl tutduğu əlini yellədi, aşağı saldı və sözünü yekunlaşdırdı.

– Fərqi nədir? Toyuğa ki istənilən yumurta ilə vidalaşmaq eyni dərəcədə ağırdır. Döl isə onsuz da hələ öz varlığını dərk eləməyib, deməli, o heç heyvan da deyil, bitkidir, otdur. Sən əsl vegetarian olsaydın, belə yumurtaları böyük ləzzətlə yeyərdin. – O, birdən sərt hərəkətlə masanın söykənəcəyinə yayxandı, az qala, yıxılacaqdı, ancaq masanın kənarından yapışib özünü saxladı.

– Amma mənə elə gəlir ki, – qaşqabaqlı Doson səsinə çıxardı, o, belə söhbətlərə dözə bilmirdi, çünki onlarda özünün paradoksal düşüncələrinlə fərqlənmirsən, – toyuq psixoanalizinin buraya dəxli yoxdur.

576

– Lap yaxşı dəxli var. – Kern öskürdü, xəstə, soyuqlamış gözlərini qıydı. – Hesab eləyirəm ki, xırdaca toyuq ağılında – birçə qırıqı tapılmasa da – kəhkəşanın faciəsi öz kulminasiyasına çatır. Toyuğun daxili aləmini təsəvvür elə. Dostluq onun üçün düzdürmü? Onu hay-küycü, kinli, qeybətçi toyuqlar dəstəsi əhatə eləyir. Ona ev hərərəti xasdırımı? Onun üçün bu, bulaşmış hindir. Bəs yemək? Bir-iki dənə palçığa batmış zavallı buğda dənəsi. Məhəbbət? Xoruzun gec-gec basması – bütün hin onun arvadıdır və günlərin bir günü bu daşürəkli dünyada sehrli olan kimi onun balası – onun düşüncəsinə görə Allah tərəfindən göndərilmiş yumurta peyda olur. Belə hamar, dəyirmi. Bərk, eyni zamanda kövrək şey ona necə əzizdir: onun divarları arxasında həyat tərənir.

Karter üz-gözünü turşutdu, boşqabına tərəf əyildi, gözlərini yumdu, qara sifəti əyildi.

– Uf-f! – dərindən ah çəkdi. – Sənin nitqindən adamın ödü ağzına gəlir.

– Bu hələ harasıdır! – Kern lovğa-lovğa davam elədi: – Qaymağı hələ irəlidedir. Toyuq oturur-oturur, yumurtanın içindəki həyatın necə oyandığını qanadları ilə duyaraq hələ simasız, əlsiz-ayaqsız körpəsinin üstündə oturur, heç nədən şübhələnmir, – o, bu arada ümidlə Karterə baxdı, ancaq qara oğlan dodağını dişlədi və özünü saxladı,

– birdən iri, pivə və nəcis iyi verən bədheybət – insan peyda olur və bu qiymətli incini ondan alır. Bunların hamısı nədən ötrüdür? Ona görə ki, bax bu, – Kern əlini irəli, bütün masanın üstündən irəli atdı və üstüdə saralmış şəhadət barmağı, az qala, Əyiricinin burnuna dirəndi, – bizim müqəddəs Henri Palamaunten heç cür doymur, nə versən, ona azdır. Doymayan qarnı “yumurta istəyirəm” deyir və o, toyuğun balalarını yeyənə kimi kefinə deyil ki, hansısa amansız qaban, yaxud hiyləgər donuz insan balası üçün nə qədər təhlükəlidir.

Doson bıçaqla çəngəli masanın üstünə atdı və belini əyib çölə çıxdı. Kern qızardı. Hamı lal-dinməz oturmuşdu. Patersen ət tikəsini qatlayıb ağızına qoydu, çeynədi və Əyiriciyə müraciət elədi:

– Hə, doğrudan, sənə nə olub? Əgər kimsə bir canlı heyvanı öldürübsə, niyə də onu yeməsin? Axı həmin heyvan üçün indi hər şey əhəmiyyətsizdir.

– Səni başa düşmək olmur, – Henri, sadəcə olaraq, cavab verdi.

– Qulaq as, Əyirici, – Silverstayn masanın o başından çağırdı, – bəs süd məsələsi necə olsun? Axı onu buzovlar da içirlər. Deməli, sən onların yeməyini əllərindən alırsan?

Orson dözmədi.

– Haqlı deyilsən, – uzun sürən sükutdan sonra səsi qırıldı. – Yəqin ki, süd verən inəklərin balalarını əmizdir-mədiklərini yalnız Nyu-Yorkda bilmirlər. Yaxşısı budur de görüm çəkmələrin dəridirmi?

– Doğrudur, dəridir. – Henrinin üzü bozardı: indiyəcən təbəssümlə müdafiə olunurdu, indi isə dodaqları acıqla bir-birinə sıxılırdı.

– Ancaq donuz dərisidir.

– Onu ölmüş heyvandan soyublar.

– Sən lap Patersen kimi danışırısan. Onları ona görə öldürürlər ki, sənə dəri çəkmə, dəri kəmə, dəri pulqabı lazımdır. Bu qətdə sən bizim hər birimizdən az əlbir deyilsən. Bəlkə də, daha çox – bizlərdən heç kim bu barədə sənə kimi düşünmür.

Əyirici tələsmədən əllərini masanın qırağına qoydu, sanki, dua eləməyə hazırlaşırıdı və dilləndi: onun səsi diktor, daha doğrusu, birnəfəsə ancaq səsinə qaldırmadan

qaçışın finişini təsvir eləyən idman şərhçisinin səsinə oxşayırdı.

– Mənim kəmərim, bildiyimə görə, süni dəridəndir. Pulqabını lap çoxdan, hələ vegetarian olduğum vaxtlar qardaşım bağışlayıb! Xahiş eləyirəm unutmayın ki, mən on səkkiz yaşına kimi ət yeyirdim, elə indi də ürəyim istəyir. Əgər məzmununa görə zülalə bərabər qiymətli əvəz tapılsaydı, bir çox vegetarianlar kimi mən də yumurtadan imtina eləyirdim. Başqaları isə balıqdan da, qara ciyər ekstraktından da istifadə eləyirlər. Mən belə istəmirəm. Çəkməyə gəlincə, burada məsələ daha qəlizdir. Çıkaqodakı bir firma ciddi vegetarianların sifarişi ilə çox bahalı və çox narahat ayaqqabı tikir. Bir dəfə onlara çəkmə sifariş verdim, az qalmışdı ayaqlarımı itirim. Donuz dərisi, sintetikadan fərqli olaraq, havanı buraxır və ayaq “nəfəs alır”. Mənim ayaqlarım isə, demək lazımdır ki, həssasdır. Razıyam, bu, mənim tərəfimdən olan güzəştədir, ancaq məcburi güzəştədir. Əgər buna qalarsa, mən piano çalarkən də fillərin kütləvi sürətdə qırılmalarına göz yumuram, təbii tükədən olan diş fırçasından istifadə eləyərkən isə – dişləri tez-tez təmizləmək lazımdır, tərəvəzdə karbohidrat çox olur – donuzları öldürməyə göndərirəm. Mən tərədən-dırnağa kimi qan içindəyəm və gecə-gündüz bağışlanmağımdan ötrü dua eləyirəm. – O, çəngəli götürdü və təzədən balqabaq sıyığına girdi.

Orson özünü itirdi: axı o, Əyiriciyə kömək eləmək, ona havadar olmaq istəyirdi, ancaq belə çıxdı ki, onun ən qəddar düşmənidir. Necəsə birtəhər bəraət qazanmaq lazımdır.

– Kauçuk altlıqlı əla parusin tufli var.

– Hökmən baxaram, – Əyirici başını tərətədi, – ancaq sənin sözlərinə inansaq, onlar çox qəşəngdir.

Masa arxasındakılar güldülər və söhbət də bununla bitdi. Nahardan sonra Orson kitabxanaya getdi. Onda qızcırma başlamışdı – mədəsində – bu qədər kədərli-dirici söhbətlərin nəticəsi kimi ağırlıq vardı! Ürəyində ziddiyyətli hisslər toqquşurdu. Heç vəchlə Əyiricinin tərəfdarı olmağı hesab elənməsini istəmirdi, digər tərəfdən də qonşusuna hücumu keçdikləri vaxt ona görə incimişdi. Məgər o, hörmətə layiq deyildi, axı öz etiqadı ilə yaşa-

mağa çalışır. Fiç və Kern kimilərinin istehzaları isə yalnız özlərini alçaldır, Əyirici onlarla heç ciddi mübahisə də eləmir, bütün hücumları təbəssümlə dəf eləyirdi, ancaq onunla – Orsonla qatı düşməni kimi vuruşurdu və onu axmaq vəziyyətdə qoyurdu. Niyə belə alındı? Bəlkə, Əyirici düşünürdü, bir halda ki, Orson xristiandır, hamının əvəzində o ləhləməlidir? Ancaq axı Karter də bazar günləri əynində mil-mil mavi kostyum kilsəyə gedir, döz cibindən monoqramlı dəsmalın küncü çıxır. Petersen də presviterian sayılır. Elə Kern də bir dəfə kilsədən buxarlanıb əkilmişdi. Hətta Koşland da pəhriz saxlayır, dini bayramları qeyd eləyir; ya məşğələləri buraxır, ya da nahara gəlir. Orson dönə-dönə özündən soruşurdu, görəsən, Əyirici onun əleyhinə qalxmayıb ki? Ancaq bu qədər qəm eləməyə dəyərmidi? Cəhənnəm olsun Əyirici də! Doğrudanmı, o, hörmətə layiqdir? Xətti uşaq xəttidir, hərfləri birinci sınıfdə olduğu kimi yazır, məqbulları, hətta sevimiləri Platon və Aristoteldən də birtəhər verdi. Bircə o çatmırdı ki, hər cür kütbeyin ona ağıl versin! Onun masa arxasındakı söhbətdə tapılmaması Orsona çox acıq gəlirdi, sanki, layiq olmadığı yerə düşmüşdü. Fikrində Əyirici ilə münasibətlərinin qrafasını cızmışdı. Orsonların əyri, çirkin niyyətləri hey yuxarı uzanırdı, əyri faydalı hərəkət isə sifira sarı diyirlənirdi. Və bu qrafanın sonunda onun gözüne Əyiricinin özündənrazi büzülmüş dodaqları, utanmaz balıq gözləri, düyün-düyün sarı çalarlı əlləri və pəncələri görünürdü. Kitabxanada, dərstdə, küçədə Orsonun qarşısında birdən bərəlməmiş mənasız gözlər, ayaq baş barmağındakı sarı dırnaq peyda olurdu, görüntülər artırdı, Orsonun baxışlarını mürgülü pərdəsilə örtürdü.

Bir dəfə fevral günü o, Dostonun və Kernin yanında, on ikinci otaqda özünə də təəccüblü görünərək alçaq səslə demişdi: “Mən ona necə nifrət eləyirəm!” Və artıq daha bərkdən təkrar elədi. Səsi qınıldı, gözlərində isti və faydasız yaş gilələndi.

Miladdan sonra uşaqlar tətildən qayıtdılar – onları tale kimi labüdü və cəhənnəm kimi bilinməz qorxulu səs-siya gözləyirdi. Semestr imtahanlarında yeniliklər vardı,

dərsliklərin üzərində çox əlləşmək lazım gələcək. Çoxları Harvarda özəl məktəblərdən gəlmişdi və birinci kursda onlara hər şey çox ağır gəlirdi. Doğrudur, Ekseterin, yaxud Orotonun bu miniatür harvardların məzunları birinci semestrə axınla (uğur küləyinin bundan belə də onlara yoldaşlıq edəcəyinə ümid bəsləyərək) tezliklə dayazda oturacaqlarından, özlərindən razılıqlarının çat verəcəyindən və dibə gedəcəyindən xəbər tutaraq cəld üzürdülər: kimi içməyə başlayacaq, kimi əlvən bəzənmiş quru iddiaya bürünəcək.

580

Universitet stixiyası isə amansızdır: bütünlüklə ballastdır, bütün artıq şeyləri dənizə tullayır. Milad tətilində evdə anası, onun fikrincə, arıqlamış Orsonu yemləməyə başladı. O da, öz növbəsində, atasının necə arıqladığını və birdən-birə düşdüyünü görüb ah çəkirdi. Orson ilk günlər saatlarla radioda musiqiyə qulaq asır, ya da gözqamaşdırıcı ağappaq qarla haşiyələnmiş ensiz qum yolla gəzişirdi. Necə geniş, təmiz səmadır – əvvəllər buna fikir verməmişdi. Burada, evdə, hətta qışda, temperatur sıfırdan aşağı olduğu vaxt günəş yüksəkdə dayanandan da istidir. Orson nişanlısı ilə də rastlaşmışdı və yenə onların görüşü qızın göz yaşları ilə qurtarmışdı. Orson ucadan etiraf elədi ki, uğursuzluğa görə yalnız özünü qınamaladır, ürəyində isə onu danlayırdı: qız ona kömək eləyə də bilərdi. O, universitet şəhərciyinə qayıtdı, yağış yağdı – yanvarda ha! Asfaltda – çirkli izlər, yağışın altında velosipedlər və qonşu Pedkliff kollecindən olan plaşlı, tennis çəkməli qızlar islanırdılar. Əyirici Miladı yataqxanada qaldı və bayramı pəhrizlə qeyd elədi.

Yalnız indi, imtahanlara bir ay qalmış, səhərdən axşamacan kitablar və konspektlər arxasında oturarkən Orson nə qədər az bildiyini, ağılca necə yoxsul olduğunu, təhsilin, doğrudan da, qeyri-təbii və gərəksiz olduğunu anlamışdı. Ancaq Harvard onun zəhmətini səxavətlə mükafatlandırır: üç imtahandan “əla”, birindən – “yaxşı”. Əyirici isə zorla iki dörd və iki “kafi” qazana bildi. Kern, Doson və Silverstayn imtahanları uğurla verdilər. Petersen, Koşland və Karter orta səviyyədə. Fiç birindən kəsildi, Yanq isə üç imtahandan və universitetdə dillərdə pritça oldu. Ağdərili zənci eynilə cüzamlı xəstələr kimi diqqəti çəkmədən

yataqxanadan sivişib çıxmağa və belə də gizlicə əkilməyə çalışırdı. Bundan sonra trubada, yaxud şeypurda solonu eşidə bilməyəcəkdilər. Silverstayn və Koşland öz basketbol komandalarına Karteri də qəbul elədilər və həftədə üç-dörd dəfə birlikdə Bostona kinoya gədirdilər.

İmtahanlar qurtarır və yumşaq Kembric qışının oğlançağı da nəfəsdərmə gəlib çatır. Tələbələr bir il əvvəldən, bəzən hətta bir kurs qabaqdan təzə fənlər seçirlər; sanki, mağazada təzə şlyapanı gözdən keçirən kimi təzə müəllimlərə diqqət yetirirlər. Gün hiss olunmadan gəlib-keçir. Bir də görürsən çovğun başladı. Universitet qəzetində üzgüçülərin, yaxud da tennisçilərin qələbəsi barədə qeyri-adi yazılar gözə dəyir. Qarın üstünə mavi kölgələr düşür – bahar yaxınlaşır. Və budur, artıq qarağacların sıx yerlərini kəsirlər və onlar donmuş fontanlar kimi dayanıblar. Albianinin kafesi yanında tələbələr toplaşılar – asfaltın üstündəki qar dənəcikləri kələ-kötür çəkmələrdən eynilə gümüş pul kimidir. Qırmızı kərpic binalar, tağlı alaqaşlar, gurultulu küçələrdəki iri saraylar kimi yöndəmsiz evlər, köhnə professor kafedraları – bu gün bunların hamısı sənindir – birinci kurs tələbəsi. Ancaq yalnız bu gün. Sabah başqa varislər gələcəklər. Dərsliklərin üz qabığı sürtülüb, deməli, oxuyanların biliyi artıb. Kitab çantası kəmərinə dartır, eynilə qartal ovçunun ipini darta kimi; daha evdən gələn məktublardan yana elə də darıxmırsan. Artıq saatlar bir-birinin dalınca uçmur, yavaş-yavaş, uzun-uzadı uzanır. Qızla tanış olmağa da, qıza girişməyə də, dostlarla doyunca danışmağa da və eyni zamanda çətin söndürülən yanğını ötürməkdən ötrü – yaxında olan adamı başa düşməyə də macal tapırsan. Belə dəqiqələrdə Orsonun dodaqlarından həmin hirsli, ancaq ürəkdən gələn etiraf qopurdu. Hətta Doston, sanki, Orsonun hirsinə yoluxacağından qorxaraq üzünü də çevirdi. Kern özünü itirmiş halda gözlərini döydü, siqaret yandırdı və soruşdu:

– Onda sənə xoş gəlməyən nədir?

– Sənə necə deyim? – Orson qara, nəfis, ancaq bərk stulda qurdalandı. – Hər cür xırda-xuruş. Məsələn, Portlənddən çağırış komissiyasından vəərəqəni alır və oxumadan cırıb atır. Qırıntıları da pəncərədən çölə.

– Sən də qorxursan ki, əlbir kimi səni də həbsxanaya salarlar.

– Yox, əşi, yəqin ki. Yox. Sadəcə olaraq, o, bundan nümayiş düzəldir. Əyirici, ümumiyyətlə, tamaşanı sevir. Bir görəydiz necə dua eləyir.

– Hər səhər görürəm. Çarpayının üstündə diz çökür, üzünü üstə qapanır, bir də əllərini yanına salır. – Və Orson əminlik üçün əllərini yellədi.

– Adil Allah! – Doson ucadan səsləndi. – Bax buna varam! Lap orta əsrlərdir! Orta əsrlər nədir?! İslahatları çeviriblər – avandını tərsinə!

– Əlbəttə, mən də dua eləyirəm. – Orson Əyiricini bu dərəcədə əclafcasına satdığına görə ürpəşdi də, – ancaq tamaşa göstərmirəm.

Dosonun sifətindən kölgə keçdi.

– O müqəddəsdir, – Kern dedi.

582

– Yox, əşi, – Orson inad eləyirdi. – Ağılı azdır. Mən onunla imtahan vermişəm, riyaziyyatı necə bildiyini görmüşəm. Masasının üstündəki yunanca kitabların isə, yəqin ki, heç üzünü də açmayıb. Özü də kitablar ona görə didik-didikdir ki, onları bukinistdən alıb.

– Əşi, ağılı müqəddəsin nəyinə gərəkdir? – Kern etiraz elədi. – Onun gücü olmalıdır. Əyirici də güclüdür.

– Gör o necə mübarizə aparır, – Doson təsdiq elədi.

– Elə bir şey yoxdur. Birinci kursun yığmasına düşmədi, yəqin ki, pianinoda çalanda da gərək qulağını tutasan.

– Sən hər nəşə başqa şeydən danışırısan, – Kern gözlərini yumub dedi. – Əyiricini başa düşürsən. Onda əsas cəhəti görmürsən.

– Bu üzündən baxanda o üzünü görürəm. Görürəm ki, özündən olan nəyisə nümayiş eləməyə çalışır. Ancaq bunların hamısı gözə kül üfürməkdən ötrüdür. Hər şey saxtadır. Vegetarianlığı da, aclıq çəkən hindlilərə canıyananlığı da. Əslində o, şeytan kimi soyuq və laqeyddir. Beləsini ömrümdə görməmişəm.

– Necə bilirsən, Orson, doğrudan da, belə düşünür? – Kern Dosondan soruşdu.

– Yox, əlbəttə, – və Dosonun tutqun sifətində axmaq kiçük təbəssümü oynadı. – Bizim Orson axmaq keşişdir!

– Bağışla, yaxşı eşitmədim: Orson – keşiş, ya Orson – snob¹? – Kern bic-bic gözlərini qıydı.

– Əyirici – eynəkli cici, – Donson qızıışmışdı.

– Əyirici – canda köynək sevinci, – Kern geri qalmadı.

Orson başa düşdü ki, onu qapazaltı eləyərkən qonşuları bununla öz aralarında davamsız sülhü qoruyub saxlayırlar. O, incidiyini gizlətmədən getdi, hərçənd ki, ürəyində həтта sevinirdi ki, nəhayət, onun da, ala-babat olsa da, bir ayaması yarandı. Orson – keşiş?

Bir neçə gündən sonra Orson, Əyirici, onların divanının o üzündəki qonşuları və Fiç yeni mühazirə salonuna Karl Sendberqi dinləməyə getdilər. Əyirici qətiyyətli addımlarla dostlarını boş cərgəyə tərəf apardı. Orson onunla birlikdə oturmaq istəmirdi, gözəldi qoy qalanlar otursunlar, sonra Əyiricidən uzaqda oturdu. Onun qabağında kreslonun söykənəcəyini gizləyən uzun, coşub-daşan kürən saçlı qız oturmuşdu. Əcəb qəşəng kəkili var! – Orson mat qalmışdı. Dərhal yadına atları, ev, ucsuz-bucaqsız taxıl zəmiləri, əngin səma, ılıq günəş düşdü. Qız profili Orsona tərəf oturmuşdu; sümükləri bilinən enli sifətinin tutqun cizgiləri, saçlarının altından görünən ağ qulaqları vardı. Orson yarımqaranlıqda ona baxdı və şirin əzginlik dalğa-dalğa gəlirdi. Sanki, sifəti havada uçur, hey yaxınlaşır, yaxınlaşır... Ancaq budur, qız üzünü çevirdi, Əyirici ona tərəf əyildi və qulağına nəse pıçıldadı. Fiç, əlbəttə, qulaq asırdı, gördüklərini Dosona, o da Kernə və Orsona nağıl elədi.

– Əyirici qıza kompliment dedi: “Sizin nə qəşəng saçınız var!”

Hələ ki, Sendberq şeir oxuyurdu, Əyirici bir neçə dəfə qıza tərəf əyildi və nəse dedi. Fiç, Doson və Kern yalnız pıçıldayı, qar kimi ağappaq düz telləri kukla parikini xatırladan Sendberq isə səhnədə sehrbazlıq eləyir, salonu ovsunlayır, deklamasiya deyir və gitara çalır.

Axşam sona çatdı, Əyirici qızı çıxışa kimi ötürdü. Orson gördü qız güldü, alnını, burnunu qırışdırdı. Əyirici dostlarının yanına qayıtdı; özündənrazı halda büzülmüş dodaqlar indi yarımqaranlıqda eybəcər çapıq kimi görsənirdi.

¹ Snob – aristokrat cəmiyyətinin zövq və ədalarını kor-korana təqlid etməyə çalışsan və digər hər şeyə xor baxan adam

Bir neçə gün, bəlkə də, həftə keçdi. Əyirici otağa bir çəngə kürən tük gətirdi, döşəməyə qəzet sərdi və əlindəkini ortaya qoydu.

– Bu nədir?

Əyirici döşəmədə oturdu və cəhrənin təkərini fırlatmağa başladı.

– Saç.

– İnsan saçı?

– Əlbəttə.

– Kimindir?

– Nə məsələdir? – Orsonun dilindən naqolay sual çıxdı. O, başqa şey soruşmaq istəyirdi; bu nə qızdır? Ancaq Əyirici, sanki, onun fikrindəki düzəlişi oxudu və cavab verdi:

– Sən onu tanımırsan, Sendberqin gecəsində tanış olmuşuq.

– Deməli, bu onun saçlarıdır?

– Hə də. Mən xahiş elədim. Onsuz da yazqabağı kəsdirməyə hazırlaşdı.

Orson yatağının üstündəcə quruyub qaldı: indi üzünü bu qızılı gur saçlarda gizlədəsən!

– Deməli, görüşürsüz? – Tfu, necə də arvad kimi xəbər aldı!

Əyirici qısqanclığı hiss elədi, ancaq özünü bilməzliyə vurdu.

– Hərdənbir. Mənim proqramım çox gərgindir və əylənməyə vaxt yoxdur. Hərçənd müəllimim hesab eləyir ki, hərdənbir istirahət vacibdir.

– Onu kinoya aparırsan?

– Nadir hallarda. Öz biletini, əlbəttə, özü alır.

– Bəs necə olacaqdı ki?

Əyirici ironiyani tutdu.

– Yadından çıxarma ki, mən burada müstəsna dərəcədə öz qənaətlərim hesabına yaşayıram. Atam mənə kömək eləyəcəkdi, istəmədim.

– Yaxşı, saçı neynəyəcəksən? – Hər kəlməsi, hecası – ürəyə saplanan bıçaqlar.

– Çatı hörəcəm.

– Çatı?

– Hə. Əlbəttə, əlləşmək lazım gələcək. Tük çox nazikdir.

– Çatı sənə nəyinə lazımdır?

– Düyün vuracağam.

– Daha bu nəyə gərəkdir?

– Düyün, – bu, sadəcə olaraq, belə adlanır: götürüb halqa eləyəcəyəm, bükəcəyəm və heç cür açılmasın deyə bərk-bərk düyünləyəcəyəm. Sonra isə geri qaytaracağam. Qoy ömrü boyu yadigar saxlasın: on doqquz yaşında belə saçları varmış.

– Yəqin, yazıq qız möhkəm inad göstərirmiş.

– Qətiyyə. Mən təklif elədim – o razılaşdı. Hətta xoşuna da gəldi. Ancaq bu, sənin meşşan ruhuna niyə belə toxunur? Qadınlar saçlarını vurdurmağa öyrəşmirlər.

– Güman ki, o zarafat eləyirmiş, elə bilib aqlın azıb.

– Necə istəyirsən, fikirləş. Mənim təklifim tamamilə ağıllı idi və bizim söhbətimiz öz-özlüyündə aqlım haqqında deyildi.

– Nahaq yerə. Bax mənə elə gəlir ki, sizin evdə hamı sənin kimi başıxarab deyil. – Və Orson qapını çırpıb çıxdı. Bir də axşam saat on birdə qayıtdı. Əyirici gözlərinin üstünə işıqdan qoruyan maska çəkib yatmışdı. Saç koması çarpayından döşəmənin cəhrəyə yaxın yerinə keçmişdi, bir-ikisi artıq açılmışdı və hörülmüşdü. Tezliklə Əyirici verdiyi sözün üstündə durdu, qadın çeçələ barmağı kimi nazik, yüngül, sürüşkən, mumlanmış sayaq işıldayan hörmə qaytan alındı. Ancaq narahatedici qəzəbli – kürən panlı itdi. Əyirici səliqə ilə qaytanı sıx spiralsayağı doladı, qara sapla bağladı, uzun sancaqla deşdi – möhkəm, tükli disk əmələ gəldi. O, buna tamamilə qane olurdu – hər halda, Orsona məlum olduğuna görə, bundan sonra bu qızla daha görüşmədi. Orson qızı çox gec-gec universitetin həyətində görürdü. Saçı gödək vurulmuşdu, keçmiş qadın zərifiyindən əsər-əlamət qalmamışdı. Rəngi qaçmış sifətini indi içərisindən iri qulaqları görünən buruq saçlar haşiyələmişdi. Orson hətta az qalmışdı onunla danışsın – təskinlik vermək, ya da ruhlandırmaq istəyirdi. Artıq ağzını açmaq istəyirdi ki, birdən-birə cinsi olmayan, qeyri-cazibədar olmuş varlığa çevrilmiş bu qıza deyəcəyi salam sözləri boğazında ilişib qaldı. Hə, görünürdü ki, qız heç qəm eləmir, ola bilsin, onun heç aqlına da gəlmirdi başına nə iş açıqlar.

Əyiricini, sanki, sehrli qüvvə qoruyurdu, bədbəxtlikləri ondan kənarlaşdırırdı. Orson isə Əyiricinin düşüncələrinə

şübhələnməyinə bənd idi ki, özü öz qeybətinin altını çəksin. Yazqabağı yuxusuzluqdan əziyyət çəkirdi. Gecələr rəqəmlərin qorxulu hoqqası, formulaları, tarixləri sürünüb gəlir. Eynilə bataqlıq kimi üstünü örtür, boğurdu. Birdən-birə dörd əsas fənn, öhdəsindən gələ bilmədiyi tapmacaya çevrilmişdi. Riyaziyyatda bərabərlik bərabərləşmirdi, cavab sürüşüb çıxırdı, rəqəmlərin labirintində gizləndirdi; saysız-hesabsız molekullar qəti şəkildə sərt kimyəvi düsturlara yerləşmək istəmirdi, onların bərabərlikləri pozulurdu və qarşılıqlı əlaqədə olan elementlərin mürəkkəb sistemləri – istər laboratoriya masası üstündə olsun, istərsə uzaq ulduzlarda – birdən-birə xaosa çevrilirdi. Ümumi tarixdən maarifçiləri keçirdilər və Volterin ilahiyatçı ideyaları Orsonun təfəkkürünü heyretləndirir, ruhunu dumanlandırır, hərçənd müəllim onlardan insan fikrinin çoxdan ötüb-keçmiş inkişaf mərhələsi kimi bu müddəaları nə qəbul, nə də təkzib eləyərək, zəhlə tökmədən sakit danışırdı. Orson alman dilindəki (xarici dil – məcburi fəndir) təzə, mənası ona aydın olmayan sözlərin cəngəlliyində azıb qalır, tükələri biz-biz olurdu: dünyada nə qədər dil var, mürəkkəb, öhdəsindən gəlmək mümkün olmayan dərəcədə çətin, onları nə eninə, nə dərinliyinə dərk eləmək olur – içərisində yaşadığınız dünya, həqiqətən də, sərsəmdir. Adətən, Orson təzə olan şeyi sürətlə də olmasa, əsaslı şəkildə əxz eləyirdi, indi isə iş çətin gedirdi. Günlərlə masadan aralanmadan otururdu, bəzən ona elə gəlirdi ki, stula yapışmış. Və Orson dəhşətdən üşüyərək sığırayıb qalxırdı.

586

Yuxusuzluq ona əziyyət verirdi, oxuduqlarını içərisində yerləşdirmək gücündə olmayan başı partlayırdı. Orson onları öz xeyrinə nə rədd eləyə, nə də onlardan istifadə eləyə bilirdi. Eyni fikir onu aramsız olaraq təqib eləməyə başlamışdı. Cənubi Dakotadakı rəfiqəsi hökmən başqa oğlan tapıb və onunla keflə yatır. Orson artıq – necə olsa da, hər halda, qızın həyatında birinci o olmuşdu – xəcalət və naqolaylıq hissi keçirmirdi. Hətta qızın zərif məktublarındakı hər dəyirmi hərfdə onun gözünə ADAMLARIN SEVDİKLƏRİ QADINLAR görünürdülər. Rəqibin kimliyi də onda şübhə doğurmurdu: Lester Xallı Maral, çirkli dirnağı olan hindu. Bu zirək, bir yerdə qərar tutmayan gənc basketbol meydanında Orsonu elə aldadırdı, sanki, ələ

salırdı. Cəldlik də, sürətli reaksiya da – Allah Lesterə hər şey vermişdi, bu ki ədalətsizlikdir. Emili də indi xatırladığı kimi, onun himayədarlığından dəfələrlə faydalanmışdı. Hə, onun nişanlısı, axır ki, hindu qəhbəsi olmuşdu. Rezervasiyadan olan arıq, fağır uşaqlar növbə ilə gözlərinin qabağından keçirdilər – atası onları müalicə eləyirdi – və birdən Orson bunların öz uşaqları olduğunu təsəvvür elədi. Yuxu görürdü, daha dəqiqi, özünü unutduğu bu qədər cüzi dəqiqələrdə qırıq-qırıq görüntülər görürdü: budur o, Lesterlə bir otaqda yaşayır – o, əlbəttə, işıqdan qoruyan maskada yatır. O, qanunla Orsona aid olan nəvazişi və məhəbbəti ən alçaq vicdansız üsullarla əlindən alır.

Yataxanada hamı, elə bil, Orsonun əleyhinə sözləşmişdi: divarın arxasında Kern və Doson güləndə Orson dəqiq bilirdi ki, ona gülürlər, onun ən gizli hisslərinə gülürlər. Heç yerdə tənhalıq axtarıb tapmaq olmurdu: hətta otaqda təmtək qalarkən, heç olmasa, bədəninə dinclik verməkdən ötrü yatağına uzandığı yerdə bəzən Əyiricini yanında görür – fikrən – demək olar ki, onun dodaqlarını, ayaqlarını, əllərini hiss eləyirdi. Əvvəllər Orson bu fikirləri başından qovurdu, çalışırdı onları yaddaşından tezliklə silsin. Ancaq sudakı qırçıyı silmək bundan asan idi. Və o təslim oldu: belə dəhşətlərin təzədən onun üstünə atılacağı, acgöz dişlərilə onu parçalamağa başlayacağını, otərəf-butərəfində atılıb-düşəcəyini və qurtulacağını, nəhayət, ona əzab verib özünü unutmuş halda inləyəne qədər səbirlə gözlədi. Başqa cür gözüne yuxu getmirdi. Səhərlər isə Orson hər gün qonşusunu görürdü: budur, adəti üzrə, çarpayıda lovğalqla sərələlib: budur, cəhrənin yanında qısılib oturub; budur, həmişəki kimi, açıq-saçıq geyinmiş halda barmaqlarının ucunda astanaya çıxır və qapını qəsdən ehtiyatla örtür. Hər dəfə də Orsona onu görmək dözülməz olurdu: sifəti də, fiqurası da, xüsusilə yaxın adama olan məhəbbətin xırdalıqlarında qabanıq şəkildə görünən və ifadə edilən ədalət da iyərənc idi. Əyiricidə hər şey – özündənrazı halda büzülmüş dodaqlarının qırıqları da, “böyüklər”dəki kimi damarlı əlləri də, tərtemiz silinmiş dəri çəkmələri də – bütün bunlarla yanaşı, Orsona içdiyi öldürücü zəhər kimi görünürdü. Ekzema da ciddi şəkildə kəskinləşirdi.

Apreldə Orson tələbə klinikasının psixi pozuntular şöbəsinə müraciət eləyib – bilinməz halda qabaqladı, bununla da xilas elədi – onda əsəbi üzülmə tapılmışdı. Fiç günlərlə duş otağında otururdu, daha dərslərə getmirdi. Yataqxanada belinə dəsmal bağlayıb lümlüt gəzirdi. Ədəbiyyatdan lazım olduğundan iyirmi səhifə çox, müddəti bir ay keçmiş kurs işini yazıb qurtarmağa da çalışırdı. Otaqdan yalnız nahar eləməyə və təzə kitabların dalınca kitabxanaya getməyə çıxırdı.

Bir dəfə axşam saat doqquzda Peterseni üçüncü mərtəbədə telefona çağırdılar. Uotertaun polisi Fiçi universitetdən dörd mil aralı Çarlz çayı sahilindəki kolluqda tutmuşdu. Fiç deyib ki, Qərb tərəfə getmək istəyirmiş. Eşitdiyinə görə, oralar genişlikdir və Allahı çağırmağa da yer var. Sonra hərərlə Kyerkeqorun və Nitsşenin baxışlarındakı fərqi və oxşarıqları şərh eləməyə başlayıb. Əyirici – ona imkan verəsən ki, yaxşılıq eləsin. Əslində isə özgələrin işlərində qurdalansın – qalaktikaları saymaqla məşğul olan cansız və möhkəm buraxılış kursunda olan astronomun – yataqxana nümayəndəsinin yanına getdi və hər şeyi yoluna qoymağa çalışdı, hətta lazaretin psixiatrı ilə də danışdı. O hesab eləyirdi ki, Fiçi hərəkətə gətirən Edip kompleksidir. Ancaq Əyirici burada da hər şeyi öz bildiyi kimi döndərdi: guya, bu, Fiçə həddindən artıq lovgalığa görə verilən cəzadır. Fiçi evlərinə göndərdilər. Əyirici isə Orsona işarə elədi ki, Petersenin otağında yer boşalıb.

– Yeni dərs ilindən onun yanına kimisə göndərəcəklər. Məncə, siz bir yerdə rahat yaşayarsız. Hər ikiniz materialistsiniz.

– Mən nə materialistəm? – Orson hiddətləndi, səsi yenə ciyildəyib qırıldı.

Əyirici çirkli əllərini yuxarı qaldırdı, sanki, dua eləyirdi.

– Yaxşı-yaxşı, qoy sən deyən olsun. Mən, sadəcə olaraq, bütün bizim fikirayrılıqlarımızı minimuma endirmək istəyirəm.

– Allahından qorx! Bütün fikirayrılıqları sənin ucbatındandır.

– Elə niyə? Mən onu nəyimlə razı salmamışam? De, səhvimi düzəldim. Hər şeyi verərəm, lap köynəyimi əynim-

dən çıxararam, yaxasının düymələrini açmağa başlayırdı, ancaq birdən başa düşdü ki, zarafatın yeri deyil.

Qətiyyət də, hirs də Orsonu birdən tərək elədi, içəri-sində boşluq yarandı, yalnız onu dostuna olan bölünməz hisslərin çıxılmazlığı sıxır, sıxırdı. Necə çağırırsan – çağır, deyirsən – de – səsin çatmayacaq, əlini necə uzatsan – çatmayacaq.

– Heç özüm də bilmirəm, Əyirici, – o etiraf elədi, – özüm də bilmirəm sən mənə necə mane olursan.

Ağır sükut sürünüb gəldi, bütün sözləri бүürdü. Nəhayət, Orson dodaqlarını çətinliklə bir-birindən araladı.

– Sən, yəqin ki, haqlısan, ikinci kursda, yaxşısı budur, ayrı yaşayaq.

Əyirici belə cavabı gözləmədi, ancaq yenə razılıqla başını tərptədi.

– Axı əvvəldən xahiş eləmişdim ki, tək qalım. – İnciklik və heyrət söndü və eynəyin şüşəsi arxasındakı domba, uzağı görməyən gözləri təzədən qeyri-nüfuzedicə və ehtirassız oldu.

* * *

Necə olmuşdusa mayın ortasında gündüz Orson diq-qətini uğursuz halda dərsliyə verməyə çalışaraq masa arxasında oturmuşdu. Artıq iki imtahan arxada qalmışdı, ikisi də qabaqda gözləyir. Onlar, sanki, dərsliklərdən və konspektlərdən yaranmış iki keçilməz qüllə kimi sərbəstlik yolunu kəsmişdilər. Orson düstur və faktlarla qaynaşan uçurum üzərində tarazlığını saxlayırdı; artıq geriye dönmək mümkün deyildi; qabağa isə hesablayıcı maşındakı kimi qəfəs-lampalar göz vuran nazik sapa oxşar yol – onun beyni, zəkası aparır. Xırdaca təkən və hər şey qəpüb uçaacaq.

Pilləkəndə tərəddüd elədilər, qapı taybatay açıldı, Əyirici içəri soxuldu. Əllərində – polad rənginə çalan pişik böyüklüyündə qırmızı çıxıntısı olan bir şey qapını vurdu, qıfılladı və nəsnəni Orsonun yerinin üstünə atdı. Bu, pullu maşın dayanacaqlarından götürülmüş kassa-sayğac imiş. Orsonun qarnının altı soyuqladı, sızıldadı.

– İlahi, bu nədir belə?! – o, yazıq, ciyiltili səslə bağırdı.

- Avtodayanacaqda olan sayğac.
- Sayğac olduğunu görürəm. Nəyinə gərəkdir?
- İsterikanı qurtar, onda danışarıq.

Əyirici öz masasına yaxınlaşdı, orada Orson onun poç-tunu saxlayırdı. Üstdəki sifarişli Portlænd çağırış komissiyasından gələn məktubu götürüb açdı. Bu dəfə Orsonun ürəyi sıxıldı. Başını əlləri üstünə qoydu, bərk-bərk tutdu: hər şey qara-qırmızı təbəqə içərisində hərlənirdi və dayaq tapmaq olmurdu. Orson artıq öz bədənindən qorxurdu; hər əzası, hər əsəbi üçüncü sınağa – zərbəyə hazırlaşaraq gərilirdi.

Qapını döyəcləyirdilər. Bu, şübhəsiz, polis idi. Əyirici Orsonun çarpayısına sıçradı və sayğacı balışın altına soxdu. Sonra qəsdən yavaş-yavaş qapıya yaxınlaşdı və açdı.

Doson və Kern qapının ağzında dayanmışdılar.

590

– Sizdə nə olub? – Doson narahat halda xəbər aldı, elə bil, qonşular qərəzlə səs-küy qaldırmışdılar.

– Ziqlər elə anqırırdı ki, biz artıq ona işgəncə verildiyini düşünürdük.

Orson Əyiricini göstərdi və izah elədi:

– O, avtodayanacaqdan kassanı və sayğacı açıb.

– Heç elə şey yoxdur, – Əyirici etiraz elədi. – Sadəcə olaraq, Massaçusets prospektində maşının əyləci işləmədi və o, başqasına çırpıldı, vurulan isə dayanacaqda idi, sayğac bağlanmış dirəyi aşırıtdı. Camaat qaçıb gəldi. Mən də görürəm ki, xəndəkdə sayğac var, dedim qoy götürüm, birdən kimsə şirnikləşib oğurlayar.

– Və sənı saxlamadılar? – Kern maraqlandı.

– Əlbəttə, yox. Ətrafda toplaşanların hamısı sürücülər idi.

– Çox əzilib?

– İnanmıram. Əslinə qalsa, baxmamışam.

– Əcəb işdir, – Orson özündən çıxdı, – bu da mənə mehriban samaritançı.

– Hər şeyə burun soxmaq məni iyrendirir, – Əyirici onun sözünü kəsdi.

– Polis gəlmişdi?

– Yox hələ.

– Bəs niyə gözləmədin? Sayğacı aparıb qaytarmaq lazım idi.

– Onu nəyə görə dövlətə qaytarmalıyam? Dövlətin pula məndən çox ehtiyacı yoxdur.

– Hər halda, ixtiyarı səndən çox olar! – Orson özünü saxlaya bilmədi.

– Aydınadır ki, hər şey Allahın əlindədir, – Əyirici bildirdi, – buna görə də bu sayğac mənə qismət oldu. Doğrudur, mən hələ bu pulların hansı xeyriyyə ehtiyaclarına sərf olunacağını qərarlaşdırmamışam, – dodaqlarını özündənrazı şəkildə büzdü.

– Yaxşı, bunun nəyi oğurluq deyil? – Doson tərəddüd eləyirdi.

– Bəs dövlət, adamları öz maşınlarını saxladıqlarına görə pul ödəməyə məcbur eləyərkən, məgər onlardan oğurluq eləmir?

– Gör sənə nə deyirəm, Əyirici, – Orson masanın arxasından qalxdı, – necə ki biz səninlə həbsxanaya düşməmişik, pulu tez aparıb qaytar. – O, indi-indi başlayan həyatının böhranını əməlli-başlı təsəvvür eləyirdi.

– Mən həbsxanadan-zaddan qorxmuram, – Əyirici sakitcə dedi. – Totalitar rejimdə həbsxanada yatmaq hətta şərəflidir. Sənin vicdanın olsaydı, başa düşərdin.

Petersen, Karter, Silverstayn, onların da dalınca – aşağı mərtəbədən olan oğlanlar içəri girdilər. Artıq bütün yataqxana Əyiricinin sərgüzəştindən həzz alırdı. Sayğacı balışın altından çıxartdılar və əl-əl ötürdülər, yoxladılar. Silkələdilər – kassanın daxilində çoxmu dəmir pul var. Əyirici həmişə özü ilə çoxdilli cib bıçağı gəzdirirdi – necə olsa, meşəqıranlar vilayətindən gəlmişdi, – onu çıxartdı və yeşiyin qapısını qurdalamağa başladı. Orson arxadan yaxınlaşdı, Əyiricinin boynundan yapışdı, o dartındı, bıçağı və sayğacı Karterə verdi. Orson gözünü açıb-yumunca ayağını yerdən üzdü, göyə qaldırdı, döşəməyə çırpdı. O, öz başı üstündə əvvəlcə Əyiricinin çənəsini, sonra ağızını, eynəyinin qabarıq şüşəsini gördü. Orson qalxdı, təzədən onun üstünə yeridi. Bədəni yay kimi gərildi, ancaq birdən ürəyi sevinclə zəiflədi; Əyiricinin cəld və möhkəm bədəninə əl vurmaq çox xoş idi, hərçənd ki, o, təcrübəli güləşçi kimi ikinci dəfə də Orsonun əlindən sivişib çıxdı, onu təzədən tutub yuxarı qaldırdı və qara döşəməyə çırpdı. Bu dəfə Orson yerə pis dəydi, büzdüm sümüyü əzildi. Ancaq ağrıya baxmayaraq,

hiss elədi ki, Əyirici onunla çox ehtiyatlı olmağa çalışır. Orson onu öldürmək fikrinə belə düşsəydi də, Əyirici yenə beləcə soyuqqanlıqla onun bütün cəhdlərini heçə endirəcəkdi və bundan ürəyində yüngüllük duyurdu. Və Orson üçüncü dəfə onu incidənin üstünə yeridi, üçüncü dəfə də şirin həyəcanla Əyiricinin möhkəm yapışaraq müdafiə edildiyini, əlbəyaxa döyüşün ani sevincini duydu: sonra güclü əllər onu yenə qaldırdı, döşəməyə buraxdı.

Orson qalxdı, ancaq bu dəfə kurs yoldaşları buraxmadılar, saxladılar. O, onları itələdi və bir kəlmə də danışmadan öz masasına sarı getdi. Oturdu, dərhal da mütaliəyə girişdi. Hərflər qeyri-adi dərəcədə aydın görünürdü, ancaq gözləri önündə rəqs eləyirdi, sözləri ayırd eləmək mümkün olmurdu.

Sayğac səhərəcən onların otaqlarında qaldı. Səhər Əyirici qonşularını dilə tutub danışdı (Orson, ümumiyyətlə, heç kimlə danışmırdı) və onu mərkəzi meydandakı polis idarəsinə apardı. Doson və Keron sayğaca “Xəzinəmi sizə etibar eləyirəm, o, bətdədir!” sözləri yazılmış bant bağlamışdılar. Ancaq nə o, nə də o biri Əyiricini polis idarəsinə ötürməyə cürət eləmədilər. Demişdi ki, onu təriflədilər və söz verdilər kassanın içindəkiləri yerli yetimlər evinə təqdim eləsinlər.

Bir həftə keçdi, imtahanlar arxada qaldı. Birinci kurs tələbələri evlərinə dağılıdılar. Payızda onlar artıq başqa cür – ikinci kurs tələbələri kimi qayıtdılar. Petersen və Yanq universiteti atdılar, Fiç bir müddətdən sonra gəldi, “quyruq”ları ləğv elədi və təhsilini davam elədi, həm də çox uğurla. Universiteti “tarix və ədəbiyyat” ixtisası üzrə bitirdi. İndi özəl kvaker məktəbində dərs deyir, uşaqları universitetlərə və kolleclərə hazırlayır. Silversteyn biokimyəçi oldu, Koşland – hüquqşünas. Doson Klivlenddə konservativ təmayüllü qabaqcıl qızlar barədə məqalələr yazır. Kern Nyu-Yorkda reklamlarla məşğuldur, Karterdən, sanki, qonşusu Yanqla sözləşibmiş kimi ikinci kursdan sonra soraq yoxdur. Keçmiş yataqxana qonşuları yavaş-yavaş bir-birlərini itirirdilər. Doğrudur, hərbdə xidmət eləməkdən imtina barəsində işi Massaçusets məhkəməsi tərəfindən dinlənən Əyiricinin fotosu vaxtaşırı universitet qəzetlərində görünüb yox olurdu. Hətta bir dəfə “Mən

niyə anqlıkan kilsəsini və pasifizmi seçdim” mövzusunda axşam mühazirəsilə də çıxış eləmişdi. Məhkəmə işinin gedişində Massaçusets yepiskopu Əyiricini çox fəallıqla müdafiə elədi, hökm oxunan vaxt çatdıqda isə Koreya müharibəsi qurtarmışdı və məhkəmə bunlara görə onun həbsxanada yatmağa hazır olduğundan Əyiricinin əqidəsini səmimi sayıb ona bəraət verdi. Belə qərar Əyiricini bir qədər məyus elədi. O artıq əvvəlcədən kitab siyahısı tutmuşdu (ki, üçillik həbsxana həyatı üçün çatsın), əlavə olaraq yunan dilində bütün dörd İncili də öyrənməyə hazırlanmışdı. Universiteti bitirib unionist ilahiyat seminarıyasına getdi, sonra bir neçə il Baltimorda prixod keşişinə kömək elədi. Babat royal çalmaq öyrəndi, hətta, dəyişməz ruhani qiyyəfəsində görüldüyü – müəssisə bundan yalnız daha da populyarlaşdırdı – barda çıxış da eləyirdi. O, bir il sərəsər əqidələri daha zəif olan adamların yanına canlı məzəmmətlə gəlirdi, sonra icazə aldı və Cənubi Afrikaya getdi – orada hakimiyət dairələri ondan ölkəni tərk eləməyi xahiş eləyəncən Allah kəlamını qara qardaşlarına çatdırırdı. Oradan Nigeriyaya yola düşdü. Ondən Cənubi Dakotaya sonuncu xəbər – Madaqaskardan yağa bulaşmış Milad açıqcası – fevralda gəldi, – Əyirici orada “üç sifətdə vahid”: missioner, siyasətçi və futbol məşqçisi kimi çalışdırdı. Orsona elə gəlmişdi ki, dostu onu dolayır. İri uşaq xətti – hər hərf ayrı-ayrı birdən-birə çoxdan səngimmiş nifrəti alovlandırmışdı. Orson qəti qərara gəldi ki, təbrikə cavab versin, ancaq açıqca itdi – Orson üçün bu görünməmiş hadisə idi.

Sayğaqla bağı o uğursuz hadisədən sonra Orson iki gün Əyirici ilə danışmadı. Ancaq bir otaqda yaşayıb dərslərinin sonunacan susmaq axmaq işdir! Aralarında daha toqquşma olmadı, onlar eynilə ağızınacan dolmuş və adamı silkləyəən avtobusda yanaşı oturmuş iki sərnəşin kimi yaşadılar. Vidalaşarkən bir-birlərinin əllərini sıxdılar. Əyirici istəyirdi onu stansiyayacan ötürsün. Ancaq yadına düşdü ki, onu tamamilə özgə yerdə gözləyirlər. Orson buraxılış imtahanında iki əla və iki yaxşı qiymət aldı. Bütün yerdə qalan illəri macərəsiz, iki ifadəsiz sifətli tələbə həkimlə – Uolles və Noyhauzerlə bir otaqda yaşadı. O, Harvardda təhsilini bitirib öz Emilisi ilə evləndi, Yeldə ixtisasartırma, Sent-Luisdə

internatura kursu keçdi. İndi onun dörd uşağı var, atası öldüyünə görə Orson şəhərcikdə yeganə həkimdir. Həyat çoxdan müəyyən edilmiş yolla axıb gedir. On səkkiz yaşında nə arzulayırdısa, elə də oldu. O, doğuşları qəbul eləyir, ölümlərə şəhadət verir, öz mövqeyinə uyğun olan münasib yığıncaqlara gedir, qolf oynayır, yaxın adamlara kömək eləyir. Xarakteri ağır olsa da, şəhərdə nüfuzlu şəxsiyyətdir. Əgər atasını sevirtilərsə, ona daha çox hörmət eləyirlər.

O, gəncliyində beynində rəsm elədiyi ideallara bütünlüklə uyğun gəlir, ancaq ürəyində o vaxtdan kiçik, görünməyən və onu əsla darıxdırmayan kiçik çapıq qalıb – Orson daha ibadət eləmir.

VİDALAŞMA

Gözəl gün idi. Gülümseyirdi. Bütün iyunu hava Meyplərin iztirablarına gülürdü – gün işığı axın-axın süzülür, qızılı şəfəqlər oynasır, yaşıllıq şələlətək tərپənirdi, bu möhtəşəmlik içində ər-arvadların söhbətləri diqqəti cəlb eləmədən uzanırdı və yalnız onlar özləri deyilərək kədərli halda təbiət bayramını korlayırdılar. Adətən, yay vaxtı onların dərisini artıq qara rəng örtürdü, ancaq indi, demək olar ki, eynilə böyük qızları Cudit kimi ağ idilər – qız İngiltərədən uçub gəlmişdi, bütün ili orada keçirmişdi və valideynləri onu aerodromda qarşılamişdılar. Cudit heç nə görmədi, – doğma diyarın günəş rənglərinin coşqunluğu onu o qədər heyrətləndirmişdi – valideynləri öz planları barədə qızlarına danışmadılar, görüşün sevincini korlamadılar. Bir neçə gün gözləyərlər, qoy uzun çəkən uçuşdan sonra özünə gəlsin, ər-arvad belə düşünürdü. Qəhvə, kokteyl, kuantro¹ ardından sonsuz darıxdırıcı söhbətlərdə ancaq hey boşanmadan danışır, danışırdılar və açıq pəncərə arxasında torpağın necə dəyişdiyini görmürdülər. Riçard hələ Pasxa vaxtı getmək istəyirdi, ancaq Coun xahiş elədi ki, gözləsin: qoy uşaqların dördü də gəlsin – imtahanlar qurtarsın, təntənələr sovuşsun və şən, məzəli yay uşaq kədərini dağıtsın. O da başqasına olan sevgisi ilə ürəyini üzərək, gələcəyə görə qorxa-qorxa barışmış, evin darıxdırıcı işlərinə girişmişdi: pəncərə torlarını közəmiş, otbiçənin tiyəsinə itilətmiş, tennis kortuna getmiş, örtüyünü dəyişmişdi – qışda onu külək süpürüb aparmış, bərkimiş gil torpaqda isə çökəklər əmələ gəlmişdi.

Meypllər çoxdan görmüşdülər ki, onların bir çox dostları, sanki, ailəni qoruyub saxlamağın sonuncu cəhdində uğursuzluğa düçar olaraq böyük təmirə başlayıb tezliklə ayrılırdılar; Meypllərin özlərinə münasibətdə böhran mətbəxin

¹ Kuantro – Portaqal likörü

təmiri vaxtı gəlib çatdı – orada su borularını dəyişirdilər və havada dağıdılmış maladan toz asılıb qalmışdı. Bir il əvvəl isə sapsarı buldozərlərin, sanki, oynaya-oynaya qız-çığayə ləkələri olan yaşıl təpəciyi kəsdikləri, onun yerində çirkli meydançada saxladıqları və saçları hörülmüş gənc fəhlələrin gili hamarlayıb bərkitdikləri vaxt – Meyplər öz fikirlərində axmaq əlamət görmürdülər – əksinə, bu təşəbbüs sevincli, həyəcanlandırıcı yeniliklərdən xəbər verirdi: onların hər şeyə gücləri çatır, hətta yeri öz mehvərindən qoparardılar. Bu yaz Riçard həmişə sübh tezdən dumanlı duyğularla oyanırdı, sanki, çarpayı indicə açacaqdı, ürəyində də, pəncərə arxasındakı tennis kortundakı kimi boş və darıxdırıcı qəm vardı – tor və meydan nişanı üçün lentlər hələ də sarayda idi. O, özü özünü tənhalığa məhkum eləmişdi və ürəyindəki çatları adi, sonsuz işi həvəslə yerinə yetirərək (isitmə vaxtı kortda itlər oynaqlaşırdı, xırda irmaqlar kortu yuyub aparırdı) çökəkləri düzəldirdi. Riçard qüssəli ürəyinin dərinliklərində bu əzablı günün heç vaxt gəlməyəcəyinə ümid eləyirdi.

596

Ancaq o gün gəldi. Cümə günü. Cudit təzədən cənub iqliminə öyrəşdi, o biri uşaqlar da gəldilər, onlar birlikdə uzun müddət qala bilmirlər: tezliklə iş, yay düşərgələri, səyahətlər onları yenidən dağıdacaq. Coun hesab eləyirdi ki, uşaqların hər biri ilə ayrıca danışmaq lazımdır. Riçard təklif elədi ki, bunu masa arxasında hamıya dərhal elan eləsinlər, ancaq Coun dedi:

– Məncə, hamıya dərhal elan eləmək – təslim olmaqdır. Onlar mübahisə eləməyə, səs-küy qaldırmağa başlayacaqlar və bizim sözumüzü qulaqardına vuracaqlar. Axı sən bilirsən – uşaqlar sənin azadlıq yolundakı hansısa arasıksilməz divar deyillər, onlardan hər biri bütöv dünyadır.

– Yaxşı, yaxşı. Razıyam.

Coun hər şeyi fikirləşmişdi. Onlarda axşama – düzdür, bir az gecikmişdi – Cuditin gəlişi münasibətilə şampan şərabı və omar naharı nəzərdə tutulmuşdu. Nahardan sonra isə valideynlər qızları ilə on doqquz il əvvəl çıxdıqları kimi çıxacaqlar, ancaq onda ikisi də Cuditi uşaq arabasında Beşinci avenyu ilə Vaşinqton-Skver tərəfə sürürdülər, indi isə körfəzin içindən keçən körpüyə sarı yönələcəklər və qızlarına onun dilindən sirri saxlayacağı barədə hər şeyi

danışacaqlar. Sonra növbə kiçik Riçarda çatacaq; o dərhal işdən sonra Bostonda rok musiqisi konsertinə getməyə hazırlaşdı, buna görə də onunla ya axşam keçəndən sonra, qatarla evə qayıtdığı vaxt, ya da şənbə günü səhər tezdən – iş gününün əvvəlində danışacaqlar; Riçardın on yeddi yaşı vardı və o, başqa uşaqlarla birlikdə qolf oyunu üçün meydanlara qulluq eləyirdi. Səhər Counla Marqaretə də vaxt çatar.

– Qərara gəlmişik, – Riçard dedi.

– Bəlkə, sən daha yaxşı bir şey fikirləşəsən? Yeri gəlmişkən, sənin hələ, demək olar ki, bütün şənbə ixtiyarındadır, uşaqların suallarına cavab verməyə, şey-şüyünü yığıdırmağa və təntənəli şəkildə çıxıb getməyə macal taparsan.

– Yox, – Riçard təklif eləməyə sözü olmadığını və Counla razılaşdığını – hərçənd, bu plan ona görə messaxırdaçılığının son həddi idi – sükut çağırışı ilə ədəb-ərkanə riayət eləmək də ona arvadının ev işlərinin uzun-uzadı sadalanmasını, onun məxaric qeydlərini və tanışlıqlarının ilk dəqiqələrində Counun kök mühazirə konspektlərini xatırladırdı – nəzərdə tutaraq dedi. İndi də bir maneə əvəzinə onun qarşısında düz dördünü dəf eləmək dururdu – bıçaq kimi iti olan dörd divar və hər birinin arxasında da dibi görünməyən uçurum.

O, bütün yazı sakit sədd və maneələrə dirənərək yuxu ilə ayıqlıq arasında çaşıb-qalmışdı. Coun və Riçard yolları üstündə qaranlıq divar olan həqiqəti uşaqlardan gizlədirdilər. Hər an keçmişlə gələcək arasındakı sərhəd daha dəqiq bilinirdi, ancaq bu – gələcəyə gedən yolda qarmaqarışlıq bu günü dəf eləmək də lazım idi. Bıçaq kimi iti dörd divarın arxasında yeni, məşəqqətli həyat görünürdü. Riçard öz sirrini cidd-cəhdlə qoruyurdu, o, eyni zamanda qorxmuş və nəvazişli, tanış və naməlum rəngi qaçmış qadın sifətini görürdü, onu hər yanda təqib eləyən gün işığı kimi təmiz olan bu sözləri göz yaşlarından qorumaq istəyirdi. Riçarda həyəcan əzabı xeyirdi, onu getməzdən qabaq evdə səliqə-sahman yaratmaq, pəncərələrdəki toru, framuqalarda şrul, həncamə, şpinqaleti dəyişmək istəyi bürümüşdü – axı o, Qudini¹ kimi qaçışa hazırlaşdı.

¹ Qudini – orijinal janr ustası olan məşhur Amerika artisti

Qıfıl. Hələ bağlı verandaya çıxan qapının qıfılını da dəyişmək lazımdır. Adətən belə hallarda əlləşmək gözlənildiyindən uzun çəkirdi. Laxlamış üç dəmir-dümür dükanını dolaşdı, ancaq köhnə yuvaya düşən qıfıl tapa bilmədi. Qapını təzə yerdən deşmək lazım gəldi, ancaq iskənə çox ensiz idi, mişar isə çox enli, əvvəlki deşiyi taxta ilə tıxamaq lazım idi; bütün bunlara əlavə olaraq iskənə də kütəlmişdi, mişar paslanmışdı, barmaqları isə uzun sürən yuxusuzluğa görə sözlünə qulaq asmırdı. Veranda üzərindəki günəş bu xaraba dünyanı amansız işığa boyamışdı. Kolları qayçılamaq vaxtı idi, evin külək dəyən tərəfindəki rəngi qopmuşdu və parça-parça sallanırdı, o çıxıb gedəcək və yağış içəri vuracaq, orada həşəratlar, çürümə hökm sürəcək. Hələ ki yivli mismarla, taxta ilə, dolaşmaq təlimatları və dəmir qırıntıları ilə əlləşirdi, tərkləyib getməyə hazırlaşdığı ailə, yaxınları haqqında fikirləri başında inadla artıb sıxlaşırdı.

598

Cudit eynilə sürgündən qayıtmış şahzadə qız kimi verandada oturmuşdu. O, valideynlərini neft böhranı, metroda bomba qoymazdan qabaqkı dəhşətli qorxu, rəqs məktəbinə getdiyi vaxtlarda arxasınca iştaha ilə qışqıran pakistanlı fəhlələr haqqında söhbətlərilə əyləndirirdi. Coud ora-bura vurnuxurdu, Riçardı təzə qıfıla görə tərifləyirdi, sanki, o, təsərrüfatda axırıncı dəfə qurdalanmırdı və qarşıda onları hələ çoxlu birgə iş gözləyirdi. Kiçik oğulları bir neçə dəqiqə tor-tor çöl qapısını tutub saxladı. Hələ ki atası çəkici naşılıqla taqqıldadı və iskənə ilə işləyirdi – hər zərbə Riçardın qulaqlarında cingilti ilə ağrı ilə əks-səda verirdi. Yumşaq və alyanaqlı, köməksiz, hamının unutduğu kiçik qızları yuxudan doymayaraq verandadakı qamakda çəkic səsləri altında yatırdı. Vaxt gün işığı kimi amansızcasına uzanırdı; axşam yaxınlaşırdı. Bu gün ən uzun günlərdən biridir. Qıfıl çaqqıldadı, hazırdır. Hər şey qaydaya düşdü. Riçard özünə içki süzdü, o, birbaşa verandada, Cuditi dinləyərək içirdi.

– Elə maraqlı idi ki, – Cudit danışdı, – böhranın qızğın çağında ət dükanları və çörəxanalar şam işığında işlə-

yirdilər. İngilislər çox hazırcavab və cəsarətlidirlər. Bizim qəzetlər boyaları tündləşdirirlər, elə çıxırdı ki, guya, adamlar bir-birlərini benzin növbəsində öldürülmüşlər, mənzillərində donub-qalırmişlər.

– Əvvəlki kimi İngiltərədə həmişəlik qalmaq fikrindəsən? – Riçard soruşdu.

Həmişəlik – birdən adi söz təzə məna kəsb elədi və boğazını tikanlı qəhər tutdu.

– Yox, – Cudit uzanmış sifətini atasına tərəf tutub cavab verdi; bir-birindən aralı yerləşən gözləri hələ də dünyaya uşaq kimi baxırdı, ancaq yarıaçılmış dodaqları, sanki, nəşə şirəli və ləzzətli bir şey gözləyirdi. – Mən evdən ötrü bərk darıxırdım. Axı Amerikada doğulmuşam.

Qızı qadın olub. Onlar onu böyüdüblər, bütün çətinlikləri birlikdə yaşayaraq onu böyüdüblər; dörd uşaqdan ancaq o böyükdür. Qalanları çox böyüməlidirlər. Ancaq hər şeydən ağır – baş verəni Cuditə izah eləməkdir; o, qızının, onların ilkələrinin valideynlərinin əllərindən tutaraq körpüyə tərəf necə getdiyini gözünün qabağına gətirir və bu, onu sındırırdı. Göz yaşlarını daha saxlaya bilmədi, bayram masası arxasında oturan vaxt boğazı hələ də acışırdı; şampan və omar günəşin ləkələri altında əriyirdi, göz yaşları görməyinə mane olurdu, dodaqlarında onların turş tamını hiss eləyirdi. Gözlərini qırpır, yeyir, xırıltılı səslə zarafat eləyir, “keçici” qızdırmadan şikayətlənirdi. Göz yaşları da hey axır, axırdı, yaşlar öhdəsindən asanlıqla gəlinəsi nazik cığır salaraq axmırdı, güclü, şəffaf, tükənməz bulaq kimi sürətlə üzüaşağı qaçırdı. Və bu yaşlar onu bütün dünyadan, doğma sifətlərdən, ailə təntənəsindən ayırırdı. Riçard hələ baş verənlər barədə heç nə bilmədən oturduqları masanın başında sonuncu dəfə əyləşmişdi. Riçard omarın çanağını sındırdı, göz yaşları burnundan damcılayırdı; duzlu nəm şampana qarışırdı, onu xırda qurtumlarla içirdi; içki qəhərli boğazını şirin-şirin çimdikləyirdi. Özü ilə heç cür bacara bilmirdi.

Uşaqlar çalışırdılar onun göz yaşlarını görməsinlər. Cudit atasının sağında oturmuşdu, siqaret çəkir və baxışları ilə həddən artıq sərt, həddən artıq məzəli şəkildə buraxdığı tüstü zolağını müşayiət eləyərək diqqətlə yuxarı baxırdı; onun yanında Con əyilmişdi, səylə qırmızı omarın

ayaqlarından və quyruğundan sonuncu ət tikələrini qoparırdı; masanın o başında yer tutmuş Coun ərinə əvvəlcə təəccüb və məzəmmət, sonra mərhəmət və hətta məhəbbətlə baxdı. Riçard rolunu ustalıqla oynayır. Valideynlərinin arasında on üç yaşlı, yaşına baxanda həddən artıq iri görünən Marqaret yer tutmuşdu; onu artıq Şarik deyib cinləndirmirdilər, o, Riçarda, – öz atasına göz yaşlarının şəffaf pərdəsi içindən baxırdı, sanki, mağaza vitrinində nəse istəklili bir şeyi gözdən keçirirdi, tezliklə ondan yalnız xırda qəlpələr kimi parıldayan xatirələr dağıntısı qalacaq. Ancaq uşaqlar Couna omar qalıqları olan boşqabları masanın üstündən yığıdıрмаğa kömək elədikləri vaxt Marqaret yox, Con mətbəxdə anasından soruşdu:

– Atam niyə ağlayır?

Riçard sualı eşitdi, ancaq arvadının sakitcə nə cavab verdiyini ayırd eləyə bilmədi. Sonra Şarikin səsi qulağına gəlib çatdı:

– Yox! Ola bilməz! – Çoxdan etdikləri yeniliyi belə şiddətli həyəcanla qarşıladılar.

Con salat və yemək ilə masaya qayıtdı. O, ədəblə atasına başı ilə işarə elədi və mənalı tərzdə bildirdi:

– O dedi.

– Nə dedi? – Riçard ucadan və özünü itirmiş səsle soruşdu.

Oğlan masa arxasında oturdu, elə bil, qəsdən qüsur-suz davranış nümayiş eləyirdi, sanki, özünü ələ almağı bacarmayan atasını danlamaq istəyirdi.

– Siz ayrılırsız, – oğlu sakitcə cavab verdi.

Coun Marqaretlə mətbəxdən qayıtdı, Riçardın gözləri qabağında hər şey oynayırdı, qızı gözüne tamam balaca, özündənrazi görünürdü, evdə dolaşan şər qüvvənin nəhayət bədəni olduğundan razı idi; daha sirr yoxdur. O, ölçüyəgəlməz dərəcədə iri olan masanın bu başından Marqareti səsledi: “Sən bilirdin, sən həmişə bilmisən!” Ancaq boğazındakı qəhər danışmasına mane olurdu. Counun səsi, sanki, uzaqlardan gəlirdi; uşaqlara onların Riçardla əvvəlcədən sözləşdikləri məsələlər barəsində sakit və aydın tərzdə danışdı, yayda gedəcək ayrılıqda yaşamağı yoxlayacaqlar. Birlikdə qərara gəlirlər ki, belə hər ikisi üçün yaxşı olar. Onlar öz həyatları haqqında fikirləşməkdən ötrü

bir müddət ayrılmalıydılar; bir-birlərini sevirlər, ancaq hər halda, bir yerdə çox da xoşbəxt deyillər.

Cudit anasının öyüdverici tonunu yamsılayaraq gənc qız üçün həddən artıq saxta və həvəssiz səslə dedi:

– Məncə, bu, axmaqlıqdır. Siz ya bir yerdə yaşamalısınız, ya da boşanmalısınız.

Riçard hönkürtü ilə ağıladı, sanki, şahə qalxmış dalğa kükrəyərək sahilə çırpılırdı; ancaq Riçardın hönkürtüsünü başqa səs batırdı – indiyəcən masa arxasında sakit oturmuş Con əsib-coşdu. Doğrudanmı, kiçik bacısına ondan daha çox etibar ələyirlər?

– Niyə bizə heç nə deməyibsiz? – o, tamamilə yad səslə, nümayişkarənə sərt tərzdə soruşdu. – Etiraf eləmək lazım idi ki, dolanmırsız.

Özünü itirmiş Riçard göz yaşları içərisində çətinliklə dilləndi:

– Sözləşməmişik, məsələ də bundadır, buna görə özümüz də bilmədik ki... – *ki, bir-birimizi sevmirik*, – əlavə eləmək istədi, ancaq frazanı qurtara bilmədi ki, bilmədi.

– Və biz həmişə öz uşaqlarımızı *çoxlu-çoxlu* sevmişik.

– Məgər siz bizim qayğımıza qalırsız? – o, səs-küy salırdı. – Biz sizin üçün, sadəcə olaraq, *oyuncağıq*.

Marqaretlə Cudit güldülər, o da cavabında kobud tərzdə, onları ələ salaraq qəhqəhə çəkdi:

– *Ha, ha, ha!*

Riçard və Coun birdən başa düşdülər ki, oğlan nahar masası arxasında Cuditin qayıtması şərəfinə içdikləri şampandan keflənib. Con diqqət mərkəzində qalmaq istəyərək, Cuditin qutusundan siqaret çıxartdı, damağına qoydu – siqaret alt dodağına yapışdı – biz elə sizin xətrinizə bir yerdə yaşamışıq. Ancaq siz böyüyübsüz. Ya da, demək olar ki, böyüyübsüz.

Oğlu bir-birinin dalınca kibrit çəkirdi. Ancaq çöpü siqaretə yox (onlar Conun siqaret çəkdiyini bilmirlərmiş; o, valideynlərinin himayəsindən özü bildiyi kimi çıxmağa çalışırdı – “özünü yaxşı aparırdı”), get-gedə daha yaxından anasının sifətinə yaxınlaşırdı, o da alovu üfürürdü. Sonra Con bütün qutunu yandırdı – fişiltı səsi eşidildi və qutu Counun gözləri qabağında məşəl kimi alovlandı. Riçard göz yaşları pərdəsi arxasından yalnız alovu görürdü;

o, alovu necə söndürdüklerini görmədi. Marqaretin səsini eşitdi: “Bəsdir, ədabazlıq eləməyi qurtar!” və gördü ki, Con siqareti qırdı, sonra isə hər iki yarısını ağzına basıb çeynəməyə başladı və tütün qırıntıları yapışmış dilini bacırına göstərdi.

Coun oğluna nəsihət verməyə başladı – onun ağıllı, ancaq ağıla çətin batan dəlilləri lap fontan vururdu.

– Bu barədə çox illər... danışblar... uşaqlarımız bizə kömək eləməlidirlər... Ata ilə ikimiz də istəyirik...

Oğlan anasına qulaq asaraq, kağız salfeti kahı yarpağı kimi səliqəylə бүkdü, kürəcik düzəltdi, bürmələdi və ağzına atdı, sonra da gülüş intizarı ilə masa arxasındakı doğmalarına baxdı. Ancaq hamı susurdu.

– Sənin böyüyən vaxtıdır, – Cudit dedi və növbəti tüstü zolağını buraxdı.

Riçard masa arxasından qalxdı, burada ona hər şey əzizdi, o, oğlunu küçəyə çıxartdı. Artıq evi toran basmışdı, ancaq bağça hələ də yalnız yayın qızmar vaxtı olduğu kimi qürubun məftunedici işığında çimirdi. Onlar ikisi də güldü. Con salat-latuku, kağız kürəciyi tütünlə birlikdə şümşad koluna tۈpürdü. Atası oğlunun enli, güclü, yumşaq olsa da, artıq kişi əlindən tutdu. Beləsinə arxalanmaq olar. İkisi də tennis kortunun yanındakı çəmənlilyə qaçdı. Buldozərlərin buraxdıqları boşalmış tökmə torpaqda ara-sıra qızçıçəyi gözə dəyirdi. Kortun və meydançanın arxasında onların bütün ailəliklə beysbol oynadıqları yerdə batan günəşin şəfəqlərində qeyri-adi dərəcədə gözəl görünən yaşıl yamac eynəmlə dikəlirdi, Riçard və Con hər otu, bitkini aydınca seçirdilər, sanki, qarşılarında perqament rəsmi vardı.

– Bağışla, bağışla məni, – Riçard ağlayırdı. – Bu lənətəgəlmiş evdə mənə təkçə sən kömək eləyibsən.

Cona hönkürtü, göz yaşları ilə birlikdə yüngülləşmə də gəlirdi, şampən onun dilini açmışdı.

– Məsələ təkçə onda deyil ki, siz ayrılırsız, – o izah eləyirdi, – bu il bütünlüklə zay oldu, mən, məktəbə də nifrət eləyirəm: dostluq eləməyə adam yoxdur, tarixçi-zəhlətökən.

Onlar yamacın yuxarisında, göz yaşlarından islanmış halda oturmuşdular; çiyinləri tərənirdi, indi səsləri sakit gəlirdi. Riçard bu ilin oğlu üçün necə çətin olduğunu

təsəvvür eləməyə çalışdı, dərslərə görə Cona sonsuz görünən adi günlər, oğlanın səhərdən gecəyəcən öz otağında aviamodellərlə qurdalandığı, valideynlərinin isə aşağıda boşanmanın detallarını müzakirə elədikləri vaxtkı uik-end haqqında fikirləşdi. Riçard düşünürdü ki, biz necə də egoist və koroq; çox məsələlərdə onun gözü açılmışdı.

– Biz fikirləşərik. Bəlkə, səni başqa məktəbə dəyisək, – Cona təklif elədi. – Həyat onsuz da qısaadır, nə üçün özümüzü bununla zəhərləyək.

Ata-oğul bir-birlərinə hər şeyi dedilər, ancaq onlar yaxınlıq dəqiqələrini uzatmaq istəyirdilər və məktəb, tennis kortu barədə – yaxşı olardı ki, onu sahmana salsınlar ki, keçən ilin yayındakı kimi olsun – söhbətlərinə davam eləyirdilər. Onlar korta baxmağa getdilər və bir neçə nişandakı lenti bərkitdilər. Sonra Riçard təntənəli şəkildə – ola bilsin ki, bu dəqiqələrin əhəmiyyətini qeyd eləmək istəyərk – oğlunu çəmənliyin o yerinə gətirdi ki, buradan metal rənginə çalan mavi çaya, zümrüd bataqlığa, tökmə torpaqlı, axşamın zəif işığında tünd məxmər kimi görünən kiçik ağaclara, uzaqdakı sahilin ağ ləkələrinə gözəl mən-zərə açılırdı.

– Bax, – Riçard dedi, – bura həmişə gözəldir. Sabah da belə olacaq.

– Bilirəm, – Con səbirsiz halda cavab verdi. Yaxınlıq dəqiqələri keçdi.

Onlar evə qayıtdılar; qadınlar hələ masa arxasındaaydılar, ağ çaxır içir, – şampan qurtarmışdı – və gap eləyirdilər. İndi burada əsas sima Coun idi. O, qurquru gözlərini Riçarda zilləyərək soruşdu:

– Hər şey yaxşıdır?

– Tamam qaydasında, – eyni zamanda həm inciyən, həm sakitləşən Riçard cavab verdi, – axı nahar onsuz da pis davam eləməmişdi.

Coun yatağında uzanmış halda dedi:

– Yəqin ki, ağlamaq istəməmişəm, çünki bütün yazı ağlamışam. Sən düz hərəkət eləmədin. Özün getmək qərarına gəlibsən, ancaq hər şeyi elə təqdim eləyirsən ki, guya, səni evdən mən qovuram.

– Bağışla, – Riçard cavab verdi. – Özümü saxlaya bilmədim. İstədim, ancaq bacarmadım.

– İstəmədin. Sənə bu xoş gəlirdi. Ayrılmağımızı uşaqlara öz bildiyin kimi bəyan elədin.

– Şadam ki, hər şey arxada qalıb, – Riçard etiraf elədi. – İlahi, amma nə gözəl uşaqlardır. Həm güclüdürlər, həm də gülməli.

Con öz otağına qalxdı və aviamodellə əlləşməyə başladı; hərdənbir yuxarıdan qışqırırdı:

– Burada hər şey qaydasındadır. Narahat olmayın.

– Maraqlıdır, – ürəyi yüngülləşmiş sakit Riçard sözünə davam elədi. – Onlar bizim hər sözüməzə inandılar. Hətta Cudit belə.

Riçard onu bərk-bərk qucaqladı.

– Sənə də afərin. Hamını elə ruhlandırdın ki! Sağ ol.

“Qəribədir, elə bil, heç ayrılmırıq”, – Riçard düşündü və utandı.

– Sən hələ Dikiyə də deməlisən, – Coun dedi.

Bu sözləri deyərək, sanki, qaranlıqdan onun üstünə qara, soyuq dağ yeridi, sanki, onu indicə basıb əzəcəkdə. Dörd uşağın böyüyü olan Diki ona hamısından irəli idi.

– Bu sənin natəmiz işlərinin bir hissəsidir və mən onu sənə yerinə görməyə hazırlaşmıram, – Coun əlavə elədi, ancaq susa da bilərdi.

– Bilirəm. Deyərəm. Yat.

Bir-iki dəqiqədən sonra qadının nəfəsi yavaş-yavaş gedib-gəlməyə başladı, dərin, aramlı oldu. On ikiyə on beş dəqiqə qalıb. Diki konsertdən sonra bir-on dörd qatırı ilə gələcək. Riçard zəngli saati gecə saat birə qurdu. Artıq bir neçə həftə idi ki, ardıcıl olaraq çox pis yatırdı. İndi də gözlərini yummağa bənd idi ki, ötən günün son saatlarının gözqamaşdırıcı parlaq xatirə-ləkələri onları yandırıb töksün: tüstü zolağını iyənə-iyənə tavana buraxan Cudit; Şarikin fikirli, diqqətli baxışları; onun Conla dincəldiyi günəşdən yanmış çəmənlik. Qarşısında baş qaldıran dağ yaxına gəldi, o, dağla bir oldu, iri, qüdrətli oldu. Boğazındakı ağır kütləşmişdi. Arvadı yanında ölü kimi yatırdı. Riçard yataqdan qalxdığı və geyindiği, göz qapaqlarının yanmasına daha dözə bilmədiyi vaxt qadın yuxulu halda ona tərəf döndü.

– Coun, əgər hər şeyi geri qaytarmaq mümkün olsaydı, mən belə də eləyərdim, – Riçard dedi.

– Və nədən başlardın? – qadın soruşdu.

Geriyə yol yoxdur. Coun həmişəki kimi onu ruhlandırır. O, çəkmələrini yalın ayağına geydi. Uşaqlar öz otaqlarında fısıldayırdılar, aşağıda heç kim yox idi, qar-ma qarışıqlıqda işığı söndürməyi yaddan çıxarmışdılar. O, birindən – mətbəxdəki tavanın altındakından başqa bütün lampaları keçirdi və evdən çıxdı. Maşın asanlıqla işə düşdü. Riçard elə bilirdi ki, o, yerindən tərpənməyəcək. Yol boş idi: yalnız ay işığı, eynilə kabus-yolçu kimi sayrı-saraq xəndəklərdəki xəzəllərin üstü ilə qaçışır, arxanı görmə güzgüsündə əks olunur və avtomobilin gözü kor eləyən işıqlarına çatıb yox olurdu. Şəhərin mərkəzində hələ adam gözə dəyirdi, belə gec vaxtda şəhər qaşqabaqlı görünürdü. Əynində forma gənc polis bədənlərinə yapışan mayka geymiş gənc oğlanların içərisində banka girişin yanındakı pilləkəndə dayanmışdı. Dəmiryolu stansiyası qarşısında bir neçə bar hələ işləyirdi. Əksəri cavanlar olan müştərilər qeyri-adi yaydan həzz alaraq isti gecədə vurnuxurdular. Ötüb-keçən maşınlardan uca səslər gəlirdi: adama elə gəlirdi ki, ətrafda bitib-tükənməyən söhbət gedirdi. Riçard maşını saxladı və yorğun halda oturmağa yayxandı, tək sə-s-küyü eşitməsin, hərəkət eləyən işıqları görməsin. O, özünü yorğun hiss eləyirdi, sanki, bayramın ortasında qaçılmaz qatilin yaxınlaşdığı kino qəhrəmanıdır, ancaq filmdə Riçardın qəlbində nə olduğunu göstərə bilməzlər – o eynilə sərt yarganlı yamacdan asılı qalan kimidir. Geriyə yol yoxdur, yalnız aşağı yumbalanmaq olar. Yanağının istilətdiyi oturacağın süni dərisi Riçardın burnuna uzaq uşaqlığından gələn vanil qoxusunu çatdırırdı.

Qatar fit verdi, Riçard başını qaldırdı. Vaxtında gəlmişdi. Riçard elə bilirdi gecikəcək. Nazik şlaqbaum endi. Gəlişi bildirən zəng şən səslə cingildədi. Kələ-kötür metal nəhəng ləngərlə perrona süründü, yuxulu yeniyetmələr içəridən yerə tökülüşdülər, oğlu da onların arasında. O, atasının belə qeyri-adi vaxtda onu qarşılmasına təəcüblənmədi. Oğlu tələsmədən maşına sarı yönəldi, onunla iki yoldaşı da gəlmişdi, ikisi də Dikidən hündür idi.

– Salam, – Diki ədəblə mızıldandı və olmazın dərəcədə yorulmuş adam tələsikliyilə atasının yanında sərələndi.

Oğlunun dostları arxa oturacağa keçdilər. Riçard oğlanlara minnətdar idi: necə olsa onları evlərinə aparacağam bir neçə dəqiqə nəfəsini dərər.

– Hə, konsert necə keçdi? – Riçard soruşdu.

– Normal, – arxada oğlanlardan biri cavab verdi.

– Boş şeydir, – o biri dilləndi.

– Yaxşı konsert idi, – təbiətə təmkinli olan Diki dedi, o, elə ağıllı idi ki, uşaq vaxtı dünyanın ağılsızlığı onda baş ağrısına, mədə spazmasına və öyüməyə səbəb olurdu. İkinci oğlan işığı gəlməyən evlərinin yanında maşından çıxan vaxt oğlu üyüdüb töküdü: – Ata, gözlərim ot qızdırmasından yaman ağrayır! Bütün günü hündür otları kəsirəm.

– Bizdə o damcılardan hələ qalıb?

– Keçən yay onlar qətiyyənlə kömək eləmədi.

– Bəlkə, indi eləyəcək?

606

Riçard boş küçəyə döndü. Yol evə kimi bir neçə dəqiqə aparacaqdı. Dağ, sanki, onu boğurdu.

– Mən qatarın yanına tək səni məmnun eləmək xatirinə gəlməmişəm, – Riçard dedi və oğlunun gözünü ovuşduraraq necə kiridiyini, gərildiyini hiss elədi. – Gəlmişəm ki, ananla ikimiz sənə bəzi məsələləri bildirək. Sənin xarakterin möhkəmdir, özünü ələ al – çətin günlər gəlib çatıb. Bu, xoş xəbər deyil.

– Okey.

Gümrah, ancaq tələsik cavab gəldi, sanki, bulağın gözündən su şırıldadı.

Riçard qorxurdu ki, təzədən gözünlün yaşı axacaq və onu boğacaq, ancaq oğlunun özünü ələ alması nümünə oldu, Riçardın səsi inamlı, sərt və aramlı gəldi.

– Sevindirici yenilik deyil, ancaq qətiyyənlə faciəvi də deyil, hər halda, sənün üçün. Əlbəttə, bunu ağır keçirəcəksən, hərçənd praktik olaraq sənün həyatında heç nə dəyişməyəcək. Əvvəlki kimi işləyəcəksən, sentyabrda isə məktəbə qayıdacaqsan. Ananla biz sənünlə çox fəxr eləyirik, qətiyyənlə istəmirik ki, bizə görə əzab çəkəsən.

– Hə, – oğlu qısa və səbirlə ah çəkdi.

Onlar tını döndülər. Qabaqda dağıdılmış qalaya oxşayan kilsənin cizgiləri görsənirdi. Onun yanında – yaşıl zolağın maşın keçən hissəsindən ayrı yerdə Riçardın özüne

arvad eləməyə hazırlaşdığı qadının evi görsəndi. Yataq otağından işıq gəlirdi.

– Ananla biz, – Riçard dedi, – ayrılmaq qərarına gəlmişik. Bu yay. Heç bir formallıq olmadan, bu hələ boşanma deyil. Baxmaq istəyirik, görək nə alınacaq. Biz artıq bir neçə ildir ki, bir-birimizə qarşı kifayət qədər laqeydik və bir-birimizə lazım olduğu kimi xoşbəxtlik gətirmişik. Sən, yəqin, hiss eləyirsən?

– Yox, – oğlan dedi. Cavab açıq, həvəssiz səsləndi; o, həqiqət də ola bilərdi, yalan da.

Riçard əsas məsələni bildirdiyindən sevinərək, hətta hədsiz uzunçuluqla olmayanlar haqqında danışmağa davam eləyirdi. Onun şəhərin başqa qurtaracağında mənzili olacaq, onlar atalarını istədikləri vaxt görə biləcəklər, məzuniyyəti hissə-hissə götürər, belə uşaqlar üçün daha yaxşı olar, gəzməyə də getmək olar, axı yay elə uzun və rəngarəngdir ki, Diki atasının hər sözünü acgözlüklə tutaraq qulaq asırdı.

– O birilər bilirlər?

– Hə.

– Necə qarşıladılar?

– Qızlar lap sakit. Con qızışdı, qışqırdı, siqaret çeynədi, salfetkadan salat düzəltdi və məktəbə necə bərk nifrət elədiyini boynuna aldı.

– Doğrudan? – Diki donquldandı.

– Əlbəttə. Məktəb onu anasından və məndən daha çox narahat eləyirdi. Səs-küy saldı və mənəcə, yüngülləşdi.

– Doğrudan?

Diki sualı iki dəfə təkrar eləmişdi – onun eşitdiklərindən sarsıldığıının ilk əlaməti.

– Hə. Diki, mən sənə yenə bir-iki şey demək istəyirəm. Mənim qatarı gözləyərkən keçirdiyim sonuncu saat, yəqin ki, ömrümün ən ağır saati idi. Mən özümə nifrət eləyirəm. Mənim atam ölərdi, ancaq belə şey eləməzdi.

Bu sözlərdən sonra Riçard olmazın dərəcədə yüngüllük hiss elədi. Sanki, belini əzən dağı oğlunun çiyinə atdı. Artıq evlərində idilər. Diki məşindən çıxdı və işıqlı mətbəxdən keçib, cəld kölgə kimi görünərək yox oldu.

– Bəlkə, bir stəkan süd içəsən, ya bir şey yeyəsən?
– Riçard onun dalınca qışqırdı.

– Yox, sağ ol.

– İstəyirsən, sabah həkim çağırıraq, deyək ki, özünü pis hiss eləyirsən və işləyə bilməzsən.

– Yox, hər şey qaydasındadır.

Diki öz otağının astanasında dayanıb zəif səsle cavab verdi. Riçard gözləyirdi ki, oğlu qapını hirsle çıxaracaq. Ancaq qapı həmişəki kimi sakit örtüldü. Zəhlətökən cırlı ilə.

* * *

Coun ayılmadan ilk bərk yuxu ilə yatırdı və uzun müddət oyana bilmədi.

– Mən ona dedim, – Riçard təkrar eləməli oldu.

– Nə cavab verdi?

– Elə bir şey olmadı. Bəlkə, Dikiyə “gecən xeyrə qalsın” deyəsən? Xahiş eləyirəm.

608

Qadın xalatını çiyinə atmadan yataq otağından çıxdı. Riçard istəmədən yenə pijamasını geydi və qonaq otağını keçib-getdi. Diki artıq uzanmışdı, Coun onun yanında oturmuşdu; saatlı radioqəbuledicidən – o xırda gecə masasının üstündə idi – sakitcə musiqi süzülürdü. Coun qalxdı və sirli, bəlkə də, ayılı-ışığı onun uzun gecə köynəyinin altındakı bədəninin konturlarını cızdı. Riçard oğlunun ensiz yatağında, lap Counun hərərətini saxlayan əzilmiş yerdə oturdu.

– Radionu söndürüm? – soruşdu.

– Mən, adətən, gecələr onu yanılı qoyuram.

– Yatmağa mane olmur? Mənə mane olardı, yəqin.

– Yox.

– Artıq yuxun gəlir?

– Hə.

– Di yaxşı. Deməli belə, səhər durub işə gedəcəksən? Bu axşam sənin üçün ağır oldu.

– Gedəcəyəm.

Bu qış Diki məktəbdə möhkəm məşğul olaraq ilk dəfə doyunca yatmaq, bununla belə yaşamağın mümkünlüyünə əmin olmuşdu. O, balaca uşaq olanda ölü kimi qantər içərisində, içəri girən dayələri qorxudaraq yatırdı. Diki yeniyetmə yaşında tez-tez dörd uşaqdan birinci gedirdi yatmağa. Hətta indi də axşam olmamış televiziya veriliş-

lərinin ortasında yuxusu gəlirdi və o, tüklü, yanıb qaralmış ayaqlarını irəli uzadırdı.

– Yaxşı. Afərin. Qulaq as, Diki. Mən səni çox istəyirəm. İndiyə kimi belə güclü sevdiyimi həтта bilmirdim də. Bu məsələlərin necə olacağı əsas deyil, ancaq mən həmişə səninlə olacağam. Doğrudan.

O əyildi ki, oğlunu öpsün, ancaq Diki sərt hərəkətlə o biri üzünü üstə çevrildi, atasını qucaqladı və özü onun dodaqlarından qadın kimi ehtirasla öpdü; oğlanın yanaqları yaşdan islanmışdı. O, düz atasının qulağına bircə söz, düz hədəfə vuran kəlmə inildədi:

– Niyə?

Niyə. Bu söz hücum çəkən külək coşqunluğu ilə uğuldadı, bıçaq zərbəsi kimi dəlib keçdi, uçurumun pəncərəsini taybatay açdı. Qanı qaçmış sifət qaranlıqda əridi. Riçard birdən untdu niyə.

ƏR-ARVAD MEYPLLƏR

610

Həmişə xoşbəxt ər-arvad olmuşdular və yaşadıkları Puritan ştatında ayrılmaq qərarına gəldikləri vaxt, xoşbəxtlikdən, boşanma haqqında olan qanunun cırıltılı, köhnəliyindən lax-sək olmuş sütunu nikahın qarşılıqlı razılığa əsasən pozulmasına icazə verən düzəlişlə möhkəmləndirildilər. Ər-arvadın məhkəməyə birgə ərizə təqdim eləmələri lazım idi. Mətnə deyilirdi: “Ər-arvadlar Riçard F. və Coun R.Meypl yalan ifadəyə görə məsuliyyət daşdıqlarını xatırlayaraq, and içərək bildirirlər ki, onların nikahı qəti olaraq pozulur”. Riçardın öz Boston ünvanına aldığı sənəddə onların adları yanaşı dayanmışdı və o, tez xatırladı: o və Coun, əl-ələ tutaraq dəvət olunduqları axşama tələsirdilər, livreyalı şveysar onların gəldiklərini elan elədi, qonaq otağında – konfettinin qalaqlanması, şampan partlaması eşidilirdi. İyirmi illik ər-arvadlıqları ərzində onlar birlikdə neçə dəfə axşamlar qəbullara getmişdilər və həmişə də nəse həyəcanla, ümidlə, gözlənilməz həzz hissi ilə.

O, zərfdə həm də bir neçə hədələyici blankı, – onlar işin maliyyə tərəfinə aid idi – nikah haqqında şəhadətnamənin surətini təqdim eləmək tələbi də tapdı. Onlar harada yaşamamışdılar – Nyu-Yorkda və Londonda, adada və fermada, hətta, bir yayı tir daxmada, ancaq bax indi dayanıb öz poçtunu oxuduğu yerdən bir neçə metro stansiyası aralıda evlənmişdilər. O, Kembriç münisipalitetində – nikah haqqında şəhadətnamə aldığı həmin şəhərdə – evləndikləri sonra olmamışdı. Qərbi Virciniyadan gələrkən valideynləri yolda onunla birlikdə Konnektiku hotelində gecələmiş və onu toya oradan gətirmişdilər; vaxtında çatmaqdan ötrü səhər saat 6-da durmuş və o, demək olar ki, bütün yolu başını pencəyinin altında gizlədərək mürgüləmişdi. İndi xatırlayırdı ki, pencəyin altında özünü zəng səsləri sərin dərinliklərdən qaldırmış və sahil boyu gəzdirilən boş, iradəsiz meduza kimi hiss eləyirdi. Su üzərindəki hava isə get-

gedə daha da istiləşirdi. Bürkülü iyun idi. Onlar günortaya yaxın Kembricə gəldilər, Counun yaşadığı Eylon-stritə çatdılar və bellərinə çatılmış toy paltarları olan kartonlarla beşinci mərtəbəyə ölüm-zülüm qalxdılar; gəlin vanna qəbul eləyirdi. Riçard orada daha kimlərin olduğunu xatırlamır. Həmin gün – boz, nəmli, suçəkən kağızlar kimi yalnız xatirələrdən qırıqlar yumşalıb əriyən qeyri-müəyyən izlərdir. Həmin gün nə səma vardı, nə buludlar – başdan-başa gözü kor eləyən ilğım idi. Brette-stritdəki kərpic evləri Harvardın ağ şpillərini və yekəqarın avtomobillərini elə batırmışdı ki, onlar əriyən asfaltda bişirdilər. Bu vaxt o, iyirmi iki yaşına təzəcə girmişdi və prezident Eyzanhauerin zamanı idi. Coun vanna otağının qapısı arxasından qışqırırdı ki, Riçard içəri girməsin, – bəy toya kimi gəlinə baxmamalıdır, bu, pis əlamət sayılır. Orada onunla kimsə vardı: gültür, suyu şəppildədi. Kimdi? Bacısı? Anası? O, vanna otağının qapısına söykəndi, valideynləri dalınca pilləkənləri ağır-ağır qalxır, nəfəslərini dərir, təntiyir, ancaq danışmalarına ara vermirdilər; o, Counun vannada necə oturduğunu gözləri qabağına gətirirdi – ayaq barmaqları çəhrayı rəng alıb, başının arxasındakı qırıq tükərlər boynuna yapışmış, sabun köpüyündə olan sürüşkən, parıltılı döşləri sudan çıxır. Sonra yaddaşında boşluq yarandı, növbəti xatirələrə – məşində Counla yanaşı oturublar; mərkəzi meydanda – ala-bula günorta tıxacı. Counun əynində tutqun rəngli çit yay donu var; o, gözlərini qızdan çəkir və çalışır ki, yalnız məşinə baxsın – qoy pis əlamət mümkün qədər az ziyan gətirsin. Onda bir də təəssüflə fikirləşmişdi: şübhəsiz, bütün başqa cütlüklər bir il əvvəl kağızları qeyd elətdirir. Daha nişandan iki saat qabaq yox. Və hansı bəyoğlan toya, başını yağışa düşmüş uşaq kimi pencək altında gizlədərək gedir? Nağıldakı Genzel və Qretel¹ də balaca olan – ona indi belə görünür – bu uşaqlar, Counla o əl-ələ tutub xırda ayaqaltı kimi qəhvəyi rəngli girişin tağı altındakı uzun pilləkənin pillələri ilə qaçirlar.

* * *

Dünya dəyişmişdi, ancaq Kembric bələdiyyə idarəsi əvvəlki kimi qalmışdı. Qırmızı qumdan və çəhrayı qranitdən

¹ Qrimm qardaşlarının eyniadlı nağıllarının personajları

tikilmiş dəyirmi Riçardson¹ qəsri cansıxıcı evlərin yerləşdikləri məhəllələrin üzərində həlim nəhəng kimi ucalırdı. İçəridəki divarlarda – panellər, açıq rəngli cilalanmış palıd. Yadındadır, nikah haqqında şəhadətnaməni mis lövhəcik vurulmuş barmaqıqlı xırda pəncərədən almışdı, ancaq indi karton əqrəb yuxarıya istiqamətləndirilib. Riçard baş verənlərin dəhşətini dərk eləyirdi, dizləri titrəyirdi, qarnı bururdu. Tini döndü. Geniş, adamsız məkanda üstünə yaşıl mahud çəkilməmiş masalar və polad rəflər üstündəki qalın kitablar arasında qayğıkeş nənəni xatırladan qadın hökmranlıq eləyirdi.

– Nikah haqqında şəhadətnamənin s-surətini buradan alırlar...

– Hə.

– Bağışlayın?

– Şəhadətnamə siz hansı ildəndir?

– Min doqquz yüz əlli dördüncü.

612

O, rəqəmləri aydın dedi və həmin il ulduzlar kimi uzaq göründü. Ancaq bax Riçard yenə də bələdiyyə idarəsinədir və özünü bircə dəqiqə də olsun qocalmış hiss eləmir, yenə də yayın istisində o vaxtdakı kimi tərləyir. Ancaq qadın onların adlarını və nikahın bağlanma tarixini qeyd elədiyi vaxt Riçardın indi üstündən xətt çəkmək istədiyi uzaq keçmişin hadisələrini axtarıb tapmaqdan ötrü arxivin o biri otağına getməli oldu.

Qadın azacıq axsayırdı, o, bunu dərhal hiss eləmişdi. O, açılarda üç fut olan iri cildli, əməlli-başlı sehrbaz foliaktını sürüyüb gətirdi. İri səhifələri ehtiyatla vərəqləyirdi: sanki, səhifələrdə gizlənən və bu qədər həyatları, itirilmiş anları udmuş uçurum cüzi ehtiyatsız hərəkətdən onları da udacaqdı. Qadının əvvəllər, yəqin ki, alov kimi sapsarı, indi isə solğun ərik rəngində olan saçları permanent kəndir lifi kimi, qabarmış kağız kimi sonsuz halda qurumuş, donub-qalmışdı. O, soyuq-soyuq təmkinlə gülümsədi:

– Hə, – dedi. – Budur, buyurun.

Və qadının qarşısında dayanan Riçard əyri yazılmış soyadlarını – Counun qızlıq soyadını, özününkünü oxudu. İxtisasın göstərilədiyi qrafada Counun qabağında “müəllim”

¹ Henri Hobson Riçardson (1838–1886) – Amerika arxitektoru

(o, məktəbdə tətbiqi sənət məşğələləri aparırdı və Riçard burada göy, ləkə-ləkə fəhlə xalatını, onun əllərindən necə gil qoxusu gəldiyini və onun lap soyuq günlərdə də işə velosipedlə necə gəldiyini xatırladı), Riçardın adının qabağında isə lap biabırçı halda olan “tələbə” sözü vardı. Qəribədir ki, onda onların ünvanları da müxtəlif idi – Eyvon-strit, Louell-Haus – keçmişin və indinin uzun dəhlizlərində unudulmuş qapılar, dəhlizdə xeyli sayda başqaları ilə, arxasında onların da birlikdə yaşadıkları qapı. İmzalar isə... yoxdur, onları hətta baş-ayaq tutanda belə, görmək olmur. Counun imzası ona daha möhkəm, dəqiq göründü.

– Sizə bir surəti lazımdır, ya çox?

– Biri bəs eləyər.

Bir vaxtlar kürən olmuş qadın, sanki, min dəfə yox, birinci dəfəymiş kimi əsəbi halda kağızları hamarlayaraq və hər dəqiqə Nuh əyyamından qalma peronu mürəkkəbə batıraraq bütün məlumatları standart blanka köçürürdü.

Onların toy günündən nəsə bir şey qalıbmı? Bir neçə sloyd... Counun əmisi oğlu tənəninin səbəbkarlarını və valideynləri pullu avtodayanacağıın yanındakı kilsə ilə üzbəüz səkiyə yığmışdı. Şəhər abadlığının diqqətəlayiqliyi kimi qrupda fəxri yeri nazik, gümüşü balaca dirək – ensiz, bağlı və elə nərmə-nazikdi ki, onun şəklini çəkəndə gözü-nü qırpmışdı, buna görə də sifətində – ölümdən sonrakı maskaya oxşar nəsə var. Gəlin, gərgin halda olsa da, od tutub yanan kərpic səkidə zərif təzədə dayanıb – ayaqları baletdəki kimi. Pəncələri müxtəlif tərəfə, yanaqları çökmüş halda. Adama elə gəlir ki, o indicə toy paltarının dəbdəbəli ətəyini azca qaldıracaq və *tour jete* parıldayacaq. Hələ baba və nənə olmamış valideynləri rəngləri qaçmış halda çıxdılar, sanki, onlar bürkülü ilğımda eynilə Riçardın, içərisində indicə nikah yox, artıq antinikah haqqında şəhadətnamənin surətinə görə üç dollar sayıb verdiyi binanın kərpicini kimi məhrəmliliklə, ağır halda əriyirdilər.

Həmin günün daha bir anını Riçardın sinif yoldaşı, kollecdə onun otaq qonşusu əbədiləşdirmişdi, o, təzə evlənənləri onların bal ayları üçün tutulmuş, Kembridcədən bir saatlıq yol olan dəniz sahilində yerləşən şəhərcikdəki kottecə aparmışdı. Onlar verandada kroket oyunu üçün ləvazimatları gördülər və Riçard pərtliyini gizlətməkdən

ötrü üç şar götürüb jonqlyorluq eləməyə başladı, belə anlarda bu kimi hoqqalar adamı sakitləşdirir. Yəqin ki, yoldaşı da onun kimi pörtmüş halda bu anı çəkməyə tələsmişdi. Qürubun kəhrəba rəngli çəpəki şüaları altında qırmızı şar, yağın ləkə kimi beləcə havada həmişəlik asılı qalmış, sarı və yaşıl isə Riçardın əllərində parıldayır və o, özü ağzını açıb fədakarlıqla yuxarı baxır.

– Mənə yenə bir-iki şey lazımdır, – qadın cildi örtüb onu çiyinə götürməyə hazırlaşdığı vaxt Riçard dilləndi.

– Dəqiq deyin – nə?

– Ərizələrimizi notariusda təsdiq etmək.

– Ser, bu, mənim şöbəmdə deyil. Birinci mərtəbədə sola, liftdən çıxan kimi, ya da əgər pilləkənlə ensəniz – sağa. Məsləhət görürəm piyada düşün, belə tez çatarsız.

O, qadının göstərişlərinə əməl elədi və birinci mərtəbədə başdan-başa qızılı çərçivədə olan fotoşəkillərlə sədəqət, həmrəylik, daimilik: valideynlər uşaqları ilə, qəhvəyi rəngli hərbi forma geymiş qəhvəyi rəngli göl sahilində xoşbəxt ailə nümunələri asılmış polad stendin yanında oturmuş ciddi görkəmli gənc zənci qadına yaxınlaşdı; hətta yaşıl qazonlu adi kiçik kənd evinin də şəkli vardı. Gənc qadın Riçardın kağızını oxudu, bir kəlmə də danışmadı. Az qalmışdı ki, qadından üzr istəsin. Qadın sürücülük vəsiqəsini göstərməyin lazım olduğunu dedi, onun sifətini şəkildəkilə müqayisə elədi. Avtoqələm verdi və onun imzasının yanına möhür vuraraq bitkinliyin qətilyini təsdiqlədi... Qırmızı şarsa, haradasa, Riçardın daha heç vaxt görməyəcəyi slaydlarla dolu qutuda hələ də havadan asılı qalıb və kotecin işıqlı səssizliyi onlar ikilikdə qaldıqları vaxt elə hey ulduzlara sarı uçar, uçurdu: sakitliyin xırda, çəkisiz şarları kimi. Ancaq gözlərini qıyıb gözqamaşdırıcı yay günü qəhvəyi tağların altından addımladığı vaxt o, hər şeydən ağırlı nişanalma zamanı buraxdığı səhvi xatırlayır. Onun yanında mehrab qarşısında ağ paltarlı varlıqla qarşıdakı yaxınlıqdan sarsılmış, özünü itirmiş, doyunca yatmayan Riçardın ağılı eynilə göy qurşağının parıltıları dumanında əriyən kimi geri çəkildi və o, nikah əhd-peymanını öpüşlə təsdiq etməyi unuddu. Cəun gülümsəyərək gözləyirdi, o isə öpüşü unudub ona yalnız təbəssümlə cavab verirdi. Məqam buraxılmışdı, hamı çıxışa tələsirdi, eynilə indiki, onun utanmış

haldə tələsə-tələsə pillələrlə küçəyə düşdüyü və metronun xilasedici sığınacağına tələsdiyi vaxtdakı kimi.

* * *

Hələ ki qatar qaranlığı yarıb sürətlə irəli gedirdi, Riçard təbiətdə gücün qarşılıqlı təsiri haqqında broşür oxuyurdu. Bu broşürü – elmi oçerkdən çıxarışı – sənədlərlə birlikdə eyni poçtla göndərmişdilər. Əvvəllər Riçard tək yaşamadığı vaxt bunu oxumadan tullayırdı, amma indi tədricən bir qədər qərribə Boston simicinin verdişlərini qazandığına görə o, göndərilənin hamısına, ilk sətirdən axırıncıya kimi diqqət yetirdi və hətta bir-iki döngədə qəzetin çirkli qırıqlarını qaldırdı və baxdı: nəsə faydalı məlumat yoxdur ki. *Beləliklə, – o oxuyurdu, – artıq 1935-ci ildə məlum idi ki, dünyada hər şey gücün qarşılıqlı təsirlə müəyyən edilir. Onların intensivliklərinin artması qaydasında bu – qravitasiya, zəif, elektromaqnit və qüvvətli güclərdir.* O, mətni oxuyarkən zəif güc haqqında məlumat axtarırdı: özünü onlarla eyniləşdirirdi. Qravitasiya mikrohissəciklər səviyyəsində olsa da, böyük asteroidlər kimi yüz kilometrə malik obyektlər üçün xarakterik olan üstünlük təşkil eləyir. *Qravitasiya qalaktika çərçivəsində Ayı, Yeri, bütün Günəş sistemini, ulduzları, bürcürləri və qalaktikanın özünü birləşdirir.* Riçard bunu obrazlı şəkildə oyunun əvvəlində fərqlənən və uduzan, ancaq get-gedə qüvvəsini səfərbər eləyən və qələbəyə nail olan oyunçuların qorxaq komandası görkəmində göz önünə gətirir. O, fikrən bu komandanı hərərlə salamlayır. Qatar ləngər vura-vura Kendal stansiyasına yaxınlaşdı və Riçardın yadına onların Counla toydan bir neçə gün sonra müqavilə ilə yay mövsümü üçün iş alarkən Nyu-Gempşirdən keçməklə dəmiryolu ilə şimala necə fitillədikləri düşdü. Qatar – onu artıq çoxdan ləğv eləyiblər – qıvrıla-qıvrıla ağacdoğrayan zavodların çirkəndirdiyi quru yolu ilə hərəkət eləyərək, səs-küylü çaylar boyunca şimala, orada-burada xizəkçilər üçün yoxuşların pas rənginə çaldığı həmişəyaşıl dağlara tərəf aparırdı. Kupədəki oturacaqlara al-qırmızı məxmər çəkilmişdi, vaqon hey yüngülcə yırğalanırdı. Counun məxmərin fonunda rəngi qaçmış kimi görünən əlləri cəhrayı çalar

almışdı. Təzə evlənənlər bal ayını necə keçirməli olduqlarını bilmirdilər, ancaq bunun əvəzində möhkəm başa düşmüşdülər ki, “ölüm onları ayırana kimi” onu yadda saxlamaq lazımdır və buna görə də ot qalxmış, kiçik həyətdə lümlüt şəkildə kroket oynayırdılar: ağacların əhatəsində o, səmaya baxan yaşıl göz kimi görünürdü. Coun hər dəfə onu udurdu. *Zəif güclər*, – Riçard oxumağına davam eləyirdi – *onun tənəzzülü baş verənə kimi nüvənin strukturunu ciddi şəkildə müəyyən eləmir. Eynilə tökmə metalдан olan zəngdəki qüsurlar kimi onun səslənməsinə təsir göstərmir, ancaq nəticə etibarilə onu parçalaya bilər.*

Qatar tuneli arxadan qoyub Çarlz çayının üstündən keçən körpüyə çıxdı. Aşağıda, bərq vuran səthdə yelkənli rezin qayıqlar əyilmişdi, çayın arxasında Bostonun tüstülü-boz göydələnləri donub-qalmış fəvvarələr kimi baş qaldırılmışdı. Həmin qatar isə gölün körfəzini dolandı və Uirsdə, qumlu bağ ərazisində dayandı – asfaltda əriyən dondurma damcıları, uşaqlıq sahillərindən qalma alma nabatı qoxusu... Uzun çəkən intizardan sonra poçt katerinə oturdular və kater onları işləməyə hazırlaşdıqları adaya apardı. Bu ada Uinnipesoki gölünün uzaq qurtaracağında yerləşirdi və ona gedən yol – çoxsaylı kiçik adacıqlardan, deməli, poçtu çatdırmaq üçün çoxlu dayanacaqlardan keçirdi. Hər yanalmadan qabaq kiçik kater elə ucadan fit verirdi ki, adamın lap qulağı tutulurdu. Gənc təzə evlənənlər katerin burnu tərəfdə oturmuşdular, günün altında qızınmaq və mənzərəni seyr eləmək olardı. Onlar düz fitin altında oturmuşdular, ancaq oradan getmirdilər. Mənzərələr ahəstə adajiolarla hərəkət eləyirdilər: adalar, hamar su – suyun ləpələri, gölün sahili arxasındakı dağlar və birdən – hər dəfə gözlənilmədən – fitin bağirtisi, az qala, ürəklərini partladır, ətrafda hər şey başdan-başa uğultu içində əzilirdi; bu uğultular onların gənc sevgisi üstünə tökülürdü. Bu məsələdə onların günahı yox idi, ancaq yenə o, Counu danlayırdı, ancaq dərhal da üzr istəməyə hazır idi. Kater fit verirdi, maşını dayanırdı və böyrü üstə lax-sək körpüyə yaxınlaşırdı, onun yanına isə, gündən yanib qaralmış uşaqlar və çimərlik paltarında mokasinli tərbiyəçilər poçtun arxasında həmişəyaşıl adanın tapdaq-tapdaq olan yumşaq yolu ilə noxud kimi tökülüşürdülər, onların səsləri

fitdən qulaqları batmış təzə evlənənlər üçün çox qeyri-adi səslenirdi. Ər-arvad Meyplər öz adalarına tamamilə əldən düşmüş halda gəlib çıxdılar.

Kvant mexanikası və nisbilik nəzəriyyəsi yekun olaraq məntiqi təfəkkür üçün bizə gözəl aparat verir. Riçard broşürü cibinə soxdu və Çarlz stansiyasına çıxdı. O, özünü həkiminə göstərmək üçün keçiddən keçib xəstəxanaya getdi. Gecələr oynaqlarındakı ağrılar onu incitməyə başlamışdı. Dostlarından bəziləri sağalmaz xəstə idi, bir-ikisi ölmüşdü və indi onun da növbəsinin gələ biləcəyi qorxulu görünmürdü. Riçard bu xəstəxananın kəndarına ayağını ilk dəfə Counla yaxınlıq eləməyə başladığı vaxt qoymuşdu. O, həmin pilləkənlərlə qalxıb şüşə qapılara yaxınlaşdı və qəbul otağında kəkələyərək xəstəliklərin bu iri labirintində onu “at quyruğu” kimi saçı olan başının arxasında rezin halqa sancaqlanmış, 162b auditoriyasında birinci sırada oturan və “Spenserdən Tennisona qədərki ingilis epik ənənələri” kursunu dinləyən qızı harada tapmaq mümkün olduğunu soruşdu. O, bütün qışı həftədə üç saat qızın peysərinin seyrinə dalırdı. Danışmağa isə yalnız imtahanlar vaxtı Bleykin itirilmiş cənnət haqqında dumanlı foto-reproduksiyalarını diqqətdən keçirərək kitabxanada yanaşı oturduqları vaxt cəsarət eləyirdi. Sözləşmişdilər ki, imtahanlardan sonra burada görüşsünlər və pivə içməyə getsinlər. Ancaq qız gəlmədi. Riçard gərgin halda kitabların üzərinə əyilmiş başların yarım dairəsində onun başını görmədi. Və onda “*Feyalar kraliçası*”¹ *Kral idilliyalar*² ilə birlikdə istirahətə göndərərək qızın yataqxanasına da girdi və öyrəndi ki, Coun Riçueyi xəstəxanaya aparıblar. Təbiətdə qarşılıqlı şəkildə fəaliyyət göstərən qüvvələr onu qeydiyyata götürən qadınla söhbət, dəhlizlərdə dolaşma və onun qızın çarpayısının başında xalaların, başqa ah-uf eləyənlərin çoxu ilə söhbəti aradan qaldırmağa məcbur elədi – Coun ağ paltarda ağ mələfə üstündə uzanmışdı, saçları çiyinə tökülmüşdü, ovucu yuxarı qalmış əlinə plastmas borucuqla damcı-damcı nəsə şəffaf maye damızdırırdılar. Riçard sonra Counun əlindən tutmağa icazə aldı, qoy güclü qanaxma kəsilsin. Qız qızararaq ona danışdı ki, doktor da,

¹ Edmund Spenserin (təx. 1552–1599) natamam poeması

² Alfred Tennisonun (1809–1892) poemalar silsiləsi

təcrübəyə gələn tələbələr də ondan sonuncu dəfə kişi ilə nə vaxt yaxınlıq elədiyini soruşurlar və qıza onların peşəkar inamsızlıqlarını hiss eləyərək: – heç vaxt – etiraf eləmək çox çətinidir.

Doktor təzyiqini ölçdü, qolundan rezin bağı açdı və gülümsədi.

– Son zamanlar çox həyəcanlanmışsınız?

– Arvadımla boşanırdıq.

– Yəqin, bilirsiniz ki, artrid psixosomatik komponentli xəstəliklər qrupuna aiddir?

– Bir şeyi bilirəm: səhərə yaxın dördüdə ayılıram və elə olur bu çiyimdəki ağrının ömrümün sonunacan olacağını dərk eləmək çox usandırıcı olur.

– Həmişə belə olmayacaq. Keçib-gedəcək.

– Nə vaxt?

– Beyniniz əsəblərinizə cəza siqnalları göndərməyəndə.

618

Counun ağac qabığından hazırlanmış beşikdəki hündür, demək olar ki, onun gözləri səviyyəsində olan isti əlləri müqavimət göstərmirdi, ancaq heç bir vəd də vermirdi... Adada, onlar üçün ayrılmış daxmada çarpayılar müxtəlif hündürlükdə idilər, Coun onları bir-birinə yaxınlaşdırmışdı, ancaq ümumi yataqda ya Riçard, ya da Coun namünasib hüdudu aşıb keçirdi və mələfələr həmişə əzik-üzük olurdu. Bunun əvəzində daxma meşədə idi, şamağacılarının və qijilərin sərin qoxusu, quşların səhər cəhcəhi, ya da meşə heyvanlarının axşam xışiltısı ilə birlikdə pəncərə örtüklərindən keçib içəri dolurdu. Şayielərə görə, adada maral vardı – qışda buzun üstü ilə bura gəlibləmiş, yazda, buz əriyəndə isə çıxıb gedə bilməyiblər. Düşərgədə heç kim heç vaxt maral görməsə də, hamı inadla inanırdı ki, var.

Nəyə görə heç kim heç vaxt kvark görməyib? Bu fraza Riçardın yadına Çarlz-stritlə evə getdiyi və əlini broşür üçün cibinə soxduğu, ancaq onun əvəzində ağrıkəsici dərman resepti, nikah haqqında şəhadətnamə və onun notarius tərəfindən təsdiqlənmiş birgə ərizələrini çıxardığı vaxt düşdü. Ər-arvad... Broşür bu kağızların arasında imiş. O, lazım olan frazaları tapmadı və bunun əvəzində oxudu: *Güclü qarşılıqlı təsirin kvarklar arasındakı məsafənin artmasına uyğun olaraq artması nəzəriyyəsi kvarkların yaxınlaşması zamanı qarşılıqlı təsirin zəifləməsi barədə fərziyyəyə*

nisbətən daha az əsaslandırılmış görünür. Hə, bu belə olub, fikirləşdi. Həyatda dörd güc fəaliyyət göstərir: məhəbbət, vərdiş, zaman və sıxıntı. Qısa məsafədə məhəbbət və vərdiş qeyri-adi dərəcədə güclüdür, ancaq zaman mənfi enerjiyə malik olmadığından labüdən yığılır, öz bacısı sıxıntı ilə birlikdə hər şeyi heçə endirir. Ölüm labüddür – o, buna görə amansızdır. İndi ürəyi dəhşətdən partlayır ki, nə oyun çıxarıb! O, Couna nikah haqqında şəhadətnamələrinin başına belə oyun açdığını necə deyəcək! Hətta telefon xəttindəki kvarklar da hiddətlənəcəklər.

Orada, meşədə tala vardı, yaşılıgöz, ağrəngli mikroskopik ulduzlar səpələnmiş çəmənlik, bir dəfə qürub vaxtı orada marallar göründülər – dişi bir az qabaqda, daha iri və tünd rəngli, hələ ağacların kölgəsində yarıgizlənmiş erkək rəfiqəsinin həssas burun pərələri ilə günəşin sonuncu şəfəqlərini tutmasını gözləyir: hər ikisinin silueti talada otları qızılı rəngə boyayan həmin işığı göstərir... Yanlarından donuq sifətli motosikletçilər dəstəsi gurultu ilə keçdi, hansısa əyyaş özünəxidmət camaşırxanasının kandarından Riçarda əl elədi, açıq donlu, kürəkləri çılpaq qız onu soyuq baxışlarla süzdü, semaforun qırmızı işığı əvəz edildi, o isə hələ heç cür yadına sala bilmirdi ki, axı nə almalıdır – portağal şirəsi, yoxsa çörək və daha çox ona təəssüflənirdi ki, xatırlaya bilmir – onlar, doğrudan da, maral görmüşdülər, ya yaddaşı aldadır – çox istəyirdi belə olsun.

* * *

– Yadımda deyil, – Coun telefonda cavab verdi. – Maralları, mənəcə, görməmişdik, onlar barədə yalnız danışırdıq.

– Bəs cığırta bir az gedəndən sonra bizim daxmanın arxasındakı talanı necə xatırlayırsan?

– O tərəfə heç vaxt getmirdik, ora həddindən artıq bataqlıq idi.

– Marallar, erkək-dişi... düz günbatan vaxt. Doğrudan, yadında heç nə qalmayıb?

– Yox, qalmayıb, Riçard, doğrudan. İstəyirsən ki, vicdan əzabı çəkim?

– Qətiyyəən, bir halda ki bu olmayıb. Yeri gəlmişkən, keçmişin həsrətini çəkmək barədə...

– Hə?

– Mən bu səhər gedib Kembric munisipalitetinə girdim və bizim nikah haqqında şəhadətnaməmizin surətini götürdüm.

– Aman Allah... Yaxşı, sonra?

– Heç nə. Hər şey eynilə o vaxtkı kimidir. Onu harada almağımız yadında deyil – aşağıda, ya yuxarıda?

– Aşağıda, girən kimi – liftdən solda.

– Bu gün orada ərizəmizi təsdiq elətdirdim. Tezliklə surətini sən də alacaqsan. Adamın canına üşütmə salan sənəddir.

– Mən artıq almışam, dünən. Üşütmə salan niyə? Əksinə, maraqlı görünür. “Ər-arvadlar Riçard və Coun Meypl...” Bax biz ər-arvadıq, eyni zamanda həm də ər-arvad deyilik...

– Əzizim, sən çox cəsur və mətinsən.

– Lazım gəlir. Neyləyəsən.

– Hə... – Onun son iki ildə özünü içərisində gizləndiyi və tək-cə Counun səs ilə sındıra biləcəyi yumurta qabığı kimi nazik təbəqə içərisində hiss elədiyi ilk dəfə deyildi. Ancaq Coun onu sındırmırdı. Ya qabığın bu qədər kövrək olduğunu başa düşmürdü, ya da o vaxt vanna otağının qapısının arxasında onların nikahına Riçardın da eyni sürət və qəfil şübhələrlə yaxınlaşdığı kimi özü öz qabığında gizlənirdi.

– Bir şeyi başa düşürəm, – Coun dedi. – Biz ikimiz də bu kağıza imza eləməliyik, ya hər adam özününkünə? Və hansına? Mənim vəkilim bütün sənədləri üç nüsxədə göndərir, bəziləri göy üz qabığında. Onlardan hansını vermək, hansını saxlamaq lazımdır?

Və doğrudan da, onların diribaş, iddia və düşmənçilik dünyasında diribaş vəkilləri, deyəsən, “qarşılıqlı razılıq əsasında” bağlanmağa dair işə girişərkən, sadəcə olaraq, özlərini itirmişdilər. Səhər-səhər, məhkəmədən lap qabaq vəkil Riçardla girişin yanında pilləkəndə görüşdü və xəbərdar elədi ki, ondan iddia qaldıran adam kimi arvadı ilə aralarında məhz hansı səbəblərin bu vəziyyətə gətirib çıxardığını soruşa bilirlər.

– Yaxşı, axı qarşılıqlı razılıq əsasında olan boşanmanın da mənası ondadır ki, heç nə demək lazım deyil, – Coun işə qarışdı.

O, Riçardla birlikdə pilləkənləri qalxırdı, Counu məhkəməyə də o özü gətirmişdi, çünki maşınını uşaqlarından kimsə götürmüşdü.

Məsələyə günün əvvəlində baxılmalı idi. Riçard səkkizə on beş dəqiqə işləmiş onun dalınca gələndə qadın ayaqyalındı və dumandan topuğacan islanmışdı. Dikdaban çəkmələrini əlində tutmuşdu. Riçard ona baxıb özündən asılı olmadan qəhqəhə çəkdi və qapını açaraq dedi:

– Deməli, hər halda, adada maral var.

Coun həddindən artıq qayğılı idi və Riçardın işarəsi ona çatmadı.

– Necə bilirsən, – soruşdu, – əgər corabsız getsəm, hakim inciyər?

– Sən də elə dayan ki, ayaqların görünməsin.

Riçard yüngül və şən idi. Gecəni, demək olar ki, yatmamışdı. Qərribə olsa da, çiyini ağrıyırdı. Coun ayaqqa-bıları ilə birlikdə maşına şəhli otların qoxusunu da gətirmişdi. Coun həmişə erkən, o isə gec dururdu.

– Çox sağ ol, – qadın onu maşınla gətirdiyinə görə Riçarda təşəkkür elədi və: – Deyəsən... – əlavəsində Riçard:

– Düzü, buna dəyməz, – cavabını verdi.

Məhkəməyə gedən yolda onlar maşınlarından, uşaqlarından danışdılar. Riçard Counun necə cəld olduğuna heyrətlənir, əyri-əyri baxırdı – qu tükü kimi yüngülcə oturub yanında, səsi qulaqlarını oxşayır və vərdiş elədiyi informasiyalar elə musiqili, yumşaqdır ki, aşkardakı kimi xəyala dalan konsertdəki melodiyların çələngidir. Riçard bundan sonra onu heç nədə günahlandırmayacaq – bax buna görə ona belə asandır. O, bütün bu illəri Counu hər boş şeyə görə: onların mərkəzi meydanda tıxaca düşdük-lərinə görə, poçt katerində qulaq batıran fit səsinə görə, daxmadakı çarpayılardan eyni hündürlükdə olmadığına görə günahlandırır. Əlbəttə, Riçard bundan sonra daha onun çiyinə yük qoymurdu. Onu azad eləyirdi, günahdan azad eləyirdi. Onun üçün Coun Qretel Genzel üçün olan kimi idi, can bir qəlbə və Counla əl-ələ tutub meşə cığır ilə gedir, arxalarınca quşlar çörək qırıntılarını dimdikləyirdilər.

Riçardın vəkili Counu kədərli baxışlarla süzdü:

– Mən hər şeyi başa düşürəm, missis Meypl, – dedi, – ancaq öz müştərimlə təklidə danışmaq istərdim.

Onlar bir-birlərindən heyrətamiz dərəcədə fərqlənən vəkillər seçmişdilər, Riçardın ki – kədərli və qayğıkeş ataya oxşayan, əynində kisə kimi və əzik bej rəngli kostyumunun altındakı köynəkdən bilinən yekəqarın bir nəhəng – heyvərə irland idi. Counun vəkili – bəstəboy, şıq geyimli səliqəli, özünü çəkən, başdan-başa dama-dama geyinən, ippodromdakı fırldaqçı kimi müəmmalı, başdansovdu danışırdı. Hətta belə erkən vaxtlarda da diribaş və mehribandır, o, məhkəmə binasının mərmər sütunlarının arxasından sıçrayıb çıxdı və Counu apardı. Qadın ondan azacıq hündür idi və ona qulaq asarkən başını azca əyir, yanağı çökəlirdi. Riçard intizarla fikirləşdi: doğrudanmı, bütün bu illər ərzində o belə kişilərə meyil salırmış? Riçardın vəkili ağır-ağır köks ötürərək dedi:

622

– Əgər hakim birdən boşanmanın konkret səbəblərini xəbər alsa, – demirəm hökmən soruşacaq, ancaq biz tapdığımız cıdırı gedirik, – nə cavab verəcəksiz?

– Bilmirəm, – Riçard ayağı altındakı mərmər plitənin üstündə olan damaraoxşar naxışları nəzərdən keçirərək dilləndi, sanki, ayaqqabılarının pəncəsinə xırda su ləpəsi toxundu. – Bizim aramızda siyasət sahəsində fikir ayrılığı olub. Coun məni sülh marşında iştirak etməyə məcbur eləyirdi.

– Fiziki zorakılıq halları olurdu?

– Hərdən. Deyim ki, çox gec-gec. Siz, doğrudanmı düşünürsüz ki, o, belə şey soruşar? Bizdə ki “qarşılıqlı razılıq əsasında”dır, elə deyil?

– Bizim ştatda qarşılıqlı razılıq əsasında boşanma...

– Baxır ona necə yanaşırlar, Riçard, hakimin ağılına o qədər şey gələ bilər ki... Ayıq olun.

– Hm, bizim aramızda siyasətdən başqa intim münasibətdə hər şey qaydasında idi.

İkisi də pörtdü. Riçard üçün bu mövzuda – hətta doğma atası ilə belə söhbət etmək çətin idi. Vəkil cansıxıcı halda ucadan təntiyirdi.

– Deməli, cavab verməyə hazırsız – fiziki və emosional bir araya sığmazlıq.

Belə şey qətiyyəən yox idi, ancaq Riçard başını tərpətdi:

– Lazım gələrsə.

– Bu kifayətdir. – Vəkil iri ovcunu Riçardın çiyinə qoydu və onu yüngülcə sıxdı. Bu adamın yaxınlığı, onun ağır-ağır nəfəs alması, həyəcanı və inadı, yalançı gümrahlığı, köhnə dəbli kostyumu və qoltuğundakı kağız qovluğu – sanki, idman komandalınının siyahısını aparır, – hamısı bir şeyə gedib çıxırdı: bu, onun məşqçisidir, Riçard isə həlledici qol vurmalıdır, yaxud müstəsna dərəcədə çətin olan tullanışı yerinə yetirməli, ya da beysbol oyununda artıq baza dolduğu vaxtda hücum eləyən komandanın uğurunu dəqiq zərbə ilə dayandırmalıdır. Marş!

Onlar cüt-cüt məhkəmə salonuna girdilər. Tərtəmiz, boş salon. Müxtəlif panelləri tünd-yaşıl rəngdə boyayıblar. Pəncərə zavod hisindən qaralmış çaya baxır. Hündürdə asılmış portretlərdən çoxdanın hakimləri gözlərini onlara zilləyiblər. Vəkillər özlərini itirmiş Counla Riçardı bir-birindən aralı dayanmış halda qoyub məsləhətləşməyə çəkildilər. Riçard heyrətli baxışlarla Couna baxdı, üz-gözünü büzüşdü: “Görəsən, indi necə olacaq?” Coun cavab verdi: “Lap dəhşətdir!”

“Diqqət! Diqqət!” – kiminsə bilinməz səsi gəldi və canlı hakim öz xışıldayan qiyafəsində gülümsəyərək salona daxil oldu. Çəhrayı rəngli hamar sifətində iri burnu olan bəstəboy adam idi, bu sifət hamıya bildirirdi ki, onun sahibi yaxşıdan yaxşı adamdır və əbədi olaraq yaşayacaq. Hakim dayandı və başını tərpətdi. Sonra oturdu. Vəkillər irəli yeridilər, onunla nə barədəsə pıçıldaşdılar, Riçard get-gedə burada onun zəhləsi getməyən yeganə adama – Couna tərəf daha çox can atırdı.

– Hə, lap Domyenin tablosudur, – Coun pıçıldadı.

Vəkillər müxtəlif tərəflərə çəkildilər. Hakim işarə ilə Meypləri çağırdı. O, elə təmiz görünürdü ki, sanki, təbəssümü də təmizlikdən yağrulmuşdu. O, Riçarda kağızı – onların yazılı ərizələrini uzatdı.

– Bu sizin imzanızdır? – soruşdu.

– Mənimdir, – Riçard cavab verdi.

– Və siz, bu sənəddə deyildiyi kimi, hesab eləyirsiniz ki, nikahınız qəti şəkildə pozulub?

– Hə.

Hakim Couna sarı döndü. Səsi bir az da yumşaldı:

– İmza sizindir?

– Hə.

Counun səsi eynilə dirilik suyu idi və Riçard gözünün ucu ilə xırda qövsi-qüzehin oynadığını tutdu.

– Siz də nikahınızın qəti şəkilə pozulduğunu düşünürsünüz?

Pauza... O belə düşünür, Riçard bunu bilirdi.

– Hə, – dedi Coun.

Hakim gülümsədi və onlara xoşbəxtlik arzuladı. Vəkil-lər arxayınlıqla köks ötürdülər və müştərilərini tamam unudaraq gələcəkdəki “qarşılıqlı razılıq əsasında” olan boşanmalar, Alabamaya çoxdankı basqın haqqında peşəkar mövzuda şən halda doğrayıb tökməyə başladılar. Ancaq unudulmuş Riçard və Coun Meyplər ki, məhkəmə onlara görə çağırılmışdı, birlikdə salonun içərilərinə doğru geri çəkilməmiş, Riçardın, nəhayət, nə eləmək lazım gəldiyini xatırlayanacan üz-üzə dayanmışdılar: Riçard Counu öpdü.

NƏSLİKƏSİLMİŞ MƏMƏLİLƏRİ SEVƏN İNSAN

Bir şəhərdə Seypers soyadlı adam yaşayırdı, daha doğrusu, mövcud idi. Onu bu həyatla çox şey əlaqələndirir, ancaq heç nə bağlamırdı. Bir sözlə, boş vaxtı çox olurdu və onu ən yaxşı halda, yəqin ki, nəslikəsilməmiş məməlilərin öyrənilməsinə sərf eləmək olardı. Zəmanəmizə qədər gəlib çatmış növlər onda astma yaradırdı, dinozavr isə geninəboluna öyrənilmişdi: bunun əvəzində isə aralıqda heç nə ilə müqayisə olunmayan, yer üzündən yoxa çıxmış yəndəmsiz, ağır, tüklü məməlilər mövcud olmuşdur. Hamısı əsas etibarilə iri olub. “Həmin ilkin dövrlərdə – Harvey S.Markmen “Qazılıb çıxarılmış məməlilər” məqaləsində (Denver Təbiət Tarixi Muzeyinin nəşri) yazır, – bir çox heyvanların ağıl onların ölçülərinə tərs mütənəsb olmuşdur”. Məsəl üçün, barilyambdı götürək. Onun uzunluğu, demək olar ki, səkkiz fut, boyu dörd fut olmuşdur. Üzü yastı, pəncəsi enli, ayaqları əzələli və quyruğu qeyri-adi dərəcədə güclü imiş. “Onda, – yenə Markmendən sitat gətiririk, – kompleks şəkildə bu növün ölməyib sağ qalmasına qətiyyətlə kömək eləməyən bir çox anatomik xüsusiyyətlər vəhdət təşkil eləmişdi. Bir çox uyğunlaşa bilməyən növlər kimi onun haqqında da, demək olardı ki, o da evolyusiyanın çoxsaylı çıxışlarında azmış və əsas yolun lap başlanğıcında qalmışdı”. Barilyambd da palootsenin sonuna qırılıb qurtarmışdır, Seypers özü-özündən soruşurdu: “Belə varlığı necə sevməyəsən?”

Bəs bu “əsas yol”u bizə kim göstərəcək?

Barilyambdda ambliipod olmuşdur, bu, “kütburun pəncə” deməkdir. Dırnaqların bu qrupu, Seypersin fikrincə Vebsterin lüğətinin bildirdiyinə görə, “çox kiçik hamar beyin”ə malik olmuşdur. “Kiçikdə gözlənilməz heç nə yox idi, ancaq “hamar”... Nə deyəsən, gözəldir. Nəslikəsilməmiş

məməliləri sevən adama Markmenin müntəzəm olaraq amblipodlara necə istehza ilə gülməsi xoş gəlmirdi; onların quruluşunda xüsusilə pəncələrinin və dişlərinin quruluşunda hər şey kifayət qədər kamil deyildi. Markmen, şagirdlərinin kütlüyünə görə özündən çıxmış müəllim kimi növbəti frazanı köçürərkən, sanki, ağır-ağır köks ötürürdü: “Gəlin amblipodların daha bir ailəsini, yəni uintakoleteriləri yada salaq. Bu nəhəng heyvanlar eotsenin sonuna bəzən sirk fili ölçülərinə çatırdı. Başı, boyu və alnında buynuzu xatırladan üç cüt sümük fır vardı...” yapışdırılmış foto-görüntüdə uintakoleterinin çənəsindəki sümük çıxıntı nəfis, Arp¹ ruhunda görünürdü. Əgər iri, kobudlaşmış beyinli insan yox, həyat gücü baxımından nəzər salınsa, Seypers, əslində, bu heyvanları qorxulu saymırdı. Seypers gözlərini yumdu və seçmə prosesində sümük çıxıntının xırdaca qönçəni – yem əldə edilməsi zamanının ölüm-dirim mübarizəsindəki kimi cütləşmə də onun nəsil-dən-nəslə inkişafına kömək eləyən balaca, zorla gözədəyən üstünlüklərini təsəvvür eləməyə çalışdı. O, başı üstündə telefon cingildəyəndə bütün bunları – uintakoleterinin südünə su qatılan uintakoleteri rüşeymlərinə öz damğasını vuran bu cür platonik ideali, demək olar ki, görürdü.

Bu, missis Seypers idi. Səsi – titrək, zavalı, kömək-sizdir, ərininkisə – hansısa uzaq keçmişdən qopub gələn kimi. Qadın günün necə keçdiyindən, aradabir nəyinsə xiffətini çəkməsindən, xoşagəlməzliklərdən, həm də onu boğaza yığmadan danışırdı. Qızlarını riyaziyyat imtahanından kəsmişdilər. Buxar istiliyi qazanı xarab olub, kişilər ona görüş təyin eləyirlər. Məsələn, biri kino seansı vaxtı onun əlindən tutub və qızın az qalib ödü ağızına gəlsin. Yazıq neynəsin?

– Özünü ələ al, – atası məsləhət vermişdi. – Təbii hərəkət elə. Çilingəri qazanxanaya çağır. Dorotiyə de ki, mən şənbə günü gələcəyəm və riyaziyyatdan baş çıxarmaqda ona kömək eləyəm.

– Əgər revolverim olsaydı, özümü öldürərdim.

– Bax buna görə də odlu silahlar haqqında qanun mövcuddur, – atası sakitləşdirici tərzdə dilləndi, ancaq qız nəyə görə sakitləşmirdi.

¹ Jan Arp (1886–1966) – fransız heykəltəraşı

Qız dəstəkdə hönkürürdü. Atası istədi onun nəyə işarə elədiyini başa düşsün, ancaq dumanlı təəssürat çıxara bildi ki, qız onu sevir, belə təəssürat isə onların ailə həyatındakı arxeoloji zərflikdən çıxış eləyərkən açıq-aşkar aldadıcı idi. Və ümumiyyətlə, indi ondan asılı olan nə idi? “Heç nə – missis Seypers zərbədən yayınır və əlavə eləyirdi: – sən dəhşətsən”. Bundan sonra qızın hələ də malik olduğu, atasının isə heyran qaldığı bənzərsiz mətinliklə dəstəyi asırdı.

“Süd vəziləri, – kişi oxuyurdu, – artıb inkişaf eləmiş tər vəziləridir. Tük təkmilləşmiş pulcuqlardır. Məməliyə həddindən artıq isti olduqda bədəninin hər tükü qalxır ki, hava dərini sərinlədə bilsin. Çətin tapılan, ilk baxışda kərgədanı xatırladan, ancaq anatomik xüsusiyyətlərinə görə ayrıca sinfə ayrılan əcaib arsinoteriy¹ Asiyanın və Afrikanın qoruq guşələrində rast gəlinə bilən kiçik tüklü jiryakların uzaq qohumudur. Qılncıdişli pələng, görünür, intellekt məsələsində ev pişiyindən geri qalır. Onun qılınca oxşar dişləri o dərəcədə təkmilləşmişdir ki, başqa nəhəng məməliləri ovlaya bilirdi, ancaq bunun əvəzində dovşanın əlində aciz qalır.

Adadovşanları uzaq dövrlərdə peyda olmuşlar, söz yox ki, timsahdan və nalvari xərçəngdən xeyli sonralar. Seypers bu qılıncaoxşar dişlər, eləcə də qısa, yalnız bir qat minası olan köklü mastodonta haqqında düşünmüşdü: onların dalınca uzun, hər tərəfdən mina ilə müdafiə olunmuş, dişin yeyilməsinin nə olduğunu bilməyən mamontlar gəlmişdilər və o, burada aralıq dişini, yaxud dişin balına bıçına çevrilməsi mərhələlərini təsəvvür eləməyi yoxlamış, bu fikirləri onu balinanın, ayının və insanın daşlaşma tarixinin astanasını indi-indi keçib gəldiyi qənaətinə gətirib çıxarmışdı. Biz ayını nəyə görə belə sevirik? Onun yastı köhnə dəbli pəncələrinə görə. Amblipodlar geri qayırdılar! Ura! Kimsə Seypersin idarəsinin zamanın dağılıb tökülən divarlarında oxuyacağı yazı – nəzakətli göndəriş cızmaqara eləmişdi. Məşuqəsinin zəngi divarı vurub dağıtdı.

Məşuqəsi onu sevir. Özü belə demişdi. Seypers də fikrən onun qızlıq anatomiyasını və uzun belini, buruq-buruq tüklü kiçik, səliqəli başını, onun bel sütununu, rəqs eləyən kimi yerini görüb eyni sözlərlə cavab vermiş, fikirləşmişdi

¹ Qədim yunan şahzadəsi Arsinoinin şərəfinə adlandırılmışdır.

ki, o, ortayaşlı kişi təbiətin bu möcüzəsini ərköynümlə əzizlərkən özü əldən düşməz ki? Qız, gününün necə keçdiyi, möhkəm darıxdığı, zəhlətökən işi, Seypersin arvadının yanına qayıdacağından qorxmasından danışmışdı.

– Niyə axı? – Seypers təəccüblənirdi.

– Axı sən məni kütbeyin sayırsan. Ona görə də qorxuram.

– Elə də kütbeyin deyilsən, – o, qızı sakitləşdirirdi. – Sadəcə olaraq, gəncsən. Mən sənə üçün bir qədər qocayam. Artıq, demək olar ki, ömrümü yaşamışam. Sənə indiyə kimi qalmış azsaylı təkdırnaqlılar – təkbunuzlulardan olan kərgədan kimi müasir, daha cavan Seypers məşuq axtarıb tapaqmı?

Seypers bununla onun fikrini yayındırmağa çalışırdı, ancaq qız öz məhəbbətində təkid eləməkdə idi və onun hər etirafından Seypersin sümükləri şaqıldayırdı. Nəhayət, qız onun sözlərindən boğaza yığılıb dəstəyi asdığı vaxt o aydınlaşdırdı ki, kərgədanları qeyd-şərtsiz olaraq “Həyatgücü” aksioner kampaniyası müdafiə eləyirdi. Bəzi növlər fil boyda idi.

628

Bərkqaçan – “uzunqıçlı, kifayət qədər zərif bədən quruluşuna malik” kərgədanlar da olub, ancaq nə onlar, nə bunlar “həqiqi” kərgədanın əcdadlarıdır, bu şərəf (Seypers, Markmenin özünü necə saxlaya bilmədiyini və köks ötürdüyünü eşitdi) dişləri “çoxdan köhnəlmiş” konfiqurasiyalı, iri olmasa da, “tökmə bədən”, möhkəm karıxdırılmış heyvan, on dörd barmaqılı buynuzsuz triqoniusa məxsusdur.

Biz bu tərəqqidə başımızı niyə belə itirmişik? Mənim məşuqəmin bütün bədbəxtliyi ondadır ki, Seypers qərara gəlmişdi, həddən artıq kamil olmaqla bərabər, həm də mahiyyətə mükafatlandırılmış at ayaqları kimi daha zərif uğurla ixtisaslaşmışdır. Kiçik eogippus meşələrdə ipək kimi nəm yarpaqlar arasında vurnuxan yenot kimi; hətta mezogippus, hərçənd o artıq boyda kolli kimi idi, torpağa ayağının üç barmağını basmışdı. Eogippus Seypersə, ürəyin kölgəli guşələrindən çırpınıb reallığın nəhəng, qulaqbatıran, qeyri-mümkün dünyasına sarı çıxan oyuncaq arzuların miniatür təcəssümü kimi görünürdü.

* * *

Arvadı təzədən zəng vurdu. Onların birgə həyatları ərzində o qədər ionlar çökməyə macal tapmışdı ki, onların üstündə qadının ərinin ürəyini deşən və qurdalayan psixi xüsusiyyətli fırlar əmələ gəlmişdi. “Bağışla ki, sənin gözəl tənhalığını pozuram, – qız elə səsle danışdı ki, onun bütün belə münasibətsiz müdaxiləyə olan hüquqlarının şəksizliyinə yalnız inanmaq qalırdı, – ancaq mən tamam başımı itirmişəm”. Buna görə də inanmalı oldu, hərçənd qızın, caynaqlı pəncəyə bıçağın, yaxud biven dişin keçdiyi kimi ümidsizliyi ürəyinə salmaq qabiliyyətindən xəbəri vardı. Buyurun, qızın növbəti frazası: “Mən artıq iki dəfə sənə zəng vurmağa cəhd olmuşam, ancaq ikisində də məşğul olubsan”, kişi bu hücumu da adi hal kimi qəbul eləyirdi; qanuni qısqanclıq qızın köməksizliyinin təzahürlərindən idi, çünki onda bütün orqanlar sinxron hərəkət eləyirdi. Qız danışdı ki, onların hamısının sevimlisi olan it qocalıb ölür, heç nə yemir və ağır-ağır meşəyə çəkilməyə can atır, onlar isə qızları ilə saatlarla yazıq heyvanı axtarırlar, geri qayıtmaq üçün dilə tuturlar. Bəlkə, onu veterinarın yanına aparmaq və yatırtmaq lazımdır?

Seypers arvadından qızlarının bu barədə nə düşündüklərini soruşur.

– Bilmirəm. Dəstəyi ona verirəm.

Qızlarının dörd yaşı vardı.

– Salam, ata.

– Salam, balaca. Nədir, Cozi çox əziyyət çəkir?

– Yox, sadəcə olaraq, kefli kimidir. Yolun ortasında gölməçədə dayanır və göyə baxır.

– Belə, bəlkə, onun halı elə də pis deyil? Onu veterinarın yanına aparmaq kimin ağılına gəldi?

– Anamın.

– Bəs sən necə bilirsən?

– Qoy nə istəyir eləsin.

– Bax mən də belə düşünürəm. Bəs meşəyə niyə getməsin ki?

– Bizdə yağış başlayır axı, o bütün yaş olar. – Qızının indiyəcən düşüncəli və sakit olan fəlakətli itkini

qabaqcadan duyması, qırıqlığı, göz yaşları yetişirdi: ölmün iyrenc paradı indicə litavra zərbləri altında tindən görünəcək və trombonların qələbə səsləri onun şüuruna da soxulacaqdır. Seypers özünə “sakit ol, hay-küy salma” – dedi.

– Onda onu qıraqdakı otağa apar, – atası dedi, – qəzet gətir, bir də içində su olan kasa. Onunla söhbət elə ki, özünü tənha hiss eləməsin, nə qədər ki, həqiqi xəstəlikləri yoxdur. Onu veterinar yanına aparmayın. Veterinar həmişə onu qorxuya salır.

– Yaxşı. Anama verim?

– Lazım deyil. Balaca! Bağısla ki, heç nə ilə kömək eləyə bilmirəm.

– Eybi yoxdur, – səsi laqeyd, sakit və aramlı idi. O artıq dəstəyi asmağa hazır idi.

– Hə, balaca, az qala, yadımdan çıxmışdı, – Seypers xəttin bu başından qışqırdı.

– Nə?

– Bundan sonra bir daha riyaziyyat imtahanından kəsilmə, yoxsa anan möhkəm dilxor olur.

* * *

Məməlilərin nəhəng, nadir rast gəlinən növmüxtəlifliyi yer üzündə hələ insanın yaranmasından az-çox sonralar da qalmışdı. İmperator filinin möhtəşəm skeleti (*Archidiskodon imperator*) bədənində sancılmış nizə ucluğu ilə bir yerdə tapılmışdı. Neandertallar *Ursus selacunun*, yəni böyük mağara ayısının kəllə sümüyünü səliqə ilə – hansısa dini mülahizələrə görə – ehram kimi düzürdülər. Ölçüsünə və görkəminə görə “Folksvagen”i xatırladan zirehli heyvan – bənzərsiz qliptodon isə, hardasa, on min il əvvəl Cənubi Amerikanın pampasları boyu gəzirdi, belə ki, inklərin azşirəli rəhbərlərinin ehtiyatlı qarayanız əcdadları onları tamam görə bilirdilər. Sual olunur bəs dördbuynuzlu antilop stokotserosun ömrü kimin gözləri qarşısında görünüb yox olmuşdu? Yaxud da sindiotserosun iki cüt dırnağı olan – onlardan biri duz üzündə yerləşmişdi – maralaoxşar gövşəyən oksidaktilus zürafə-dəvə? Dafinodon – itgörməli ayı? Ditsateriy, balaca kərgədan, yaxud dinoxius – iri donuza? Seypers onların mövcud olmalarını

salnamələrdə dönə-dönə müəmmalı yoxa çıxmalarda, izah edilməz miqrasiyalarla toqquşdurmuşdu.

“Paleotsenin sonunda bütün Amerika kərgədanlarının ya nəslə kəsilməmiş, ya da onlar dünyaya səpələnmişlər”. “At Şimali Amerikada yaşamağa uğurla uyğunlaşdıqdan sonra... yarımkürənin bu hissəsindən yoxa çıxması şərhe gəlmir”.

Seypers boylandı. O, özündən başqa mənzildə kimsənin olmadığına məmnunluqla göz qoydu. Nə heyvan, nə bitki. Taxtabitini yerindəcə öldürürdü. Bu mənzildən ona proterozoy erasının təmizliyinin çoxusu gəlirdi. Burada adam rahat nəfəs alırdı.

Telefon zəng çaldı. Seypersin anası idi. Seypers soruşdu: – “Hə, necəsən? – və əhatəli cavab aldı, – sinədə ağrı, nevrologiya, tənqənfəslik, ətrafların keyləşməsi. Nə iləse kömək eləyə bilərəm?” – soruşdu.

– Bilərsən. Üstümə təzə bədbəxtliklər yıxma, – anası oğluna belə heysiz insan üçün canlı görünən şübhə ilə dərhal hay verdi: – Niyə səni sevənlərin yanına qayıtmısan? Ağıllı oğlan ol.

– Onsuz da ağıllı oğlanam, – o etiraf elədi, – təcili gəl və antikvardan muğayat ol. Mənzilimizdə dəhşətli işlər baş verir. Bu, missis Pitersonun başına gələn vaxt kimsə yük maşınıni düz evin yanına sürmüş və nə varsa, hamısını yığışdırıb aparmışdı. Qızı Omaxadan gəldi, evdəse çılpaq divar qalmışdı. Hər şeyi: spoud cinisini və küncdəki bufeti aparmışdılar.

– Sənə heç nə ola bilməz, – Seypers öz səsini eşidirdi; bu səs məzəmmət kimi gəlirdi, hərçənd o, anasını ruhlandıracağına ümid eləmişdi.

Pauzadan sonra anası soruşdu:

– Kilsəyə necə, heç gedirsən?

– Lazım olduğundan gec-gec... *şərhe gəlmir*.

– Burada hamı sənə görə dua eləyir, – anası dedi.

– Hamı? *Sürü yer üzünə dağılmışdı*.

– Bu gecə gözümü də yummamışam, – anası dedi.

– Hey səni fikirləşmişəm.

– Lazım deyil, xahiş eləyirəm, – Seypers dilləndi. Söhbət bitdi, Seypers isə hey oturur və fikirləşirdi: biz hamımız, yer üzündə yaşayanlar nəslə kəsilməmiş balinaların, Florida

dəniz inəyinin, benqal pələnginin, qıy vuran durnanın da mənsub olduğu dövrə mənsubuq!

O, boğulduğunu hiss elədi. Nəsləkəsilməmiş heyvanların ikincidərəcəli, heç bir əhəmiyyəti olmayan faktların bu sonsuz sadalanması ilə təsvirləri onun sinəsini əzirdi. Nev-raskadan olan “yastıdişli” amebelodonun qabağa çıxmış iki yastı dişli alt çənəsi altı fut uzunluğunda idi. Stenomilus isə zərif xırda dəvə idi. Atların üzü nədən uzanıb? Gözləri, hündürdə yerləşmiş üst əng dişlərinə yer boşaltdığından. Maraqlıdır ki, eogippusun diasteması olmuşdur. Kreodontlar, ətyeyən məməlilərin ən primitivləri yastı, geniş qoyulmuş pəncələrinə söykənmələrinə diqqət yetirsək, bu heyvanlar – Seypersin bu məlumatı etiraf eləməkdən başqa əlacı qalmamışdı – mühəndislik mənasında pişiklərlə, yaxud itlərlə müqayisədə tamamilə uyğunlaşmışdılar. Həşəratyeyənlərə gəlicə, onlar, demək olar ki, evolyusi-yaya uğramayıblar” – Seypersi stulun üstündə qurdalanmağa məcbur eləyən qəfil zəriflik qabarması ona həşəratyeyənlərə məhəbbətini xatırlatdı; o, fikrən bu formasız, utanmaz, eybəcər qazıntıları sinəsinə sıxdı. “Ayaqları və dodaqları nəslə kəsilməmiş məməlilərin sürdükləri həyat tərzində bizə – nə olur-olsun – daha çox şey deyir...” Gəlsin deməsin, Seypers fikirləşdi. Hamı onların əzabını çəkir.

YUMURTA YARIŞI

Bəlkə, qaşığı yarış? Uşaqlar sıraya düzülmüşdülər və hər biri qarşısında içinə yumurta qoyulmuş qaşığı tutmuşdu. Və o – yarımaye, yarıcanlı varlıq – qaşıda azca tər-pənirdi. Starta, diqqət, marş. Yumurtanı yerə salan dər-hal oyundan çıxırdı. O vaxt, təxminən, qırx il əvvəl, o yaşıl ölkədə hamı kənd nemətlərinə qayğısız münasibət bəsləyirdi və heç kim sınımış yumurtaya görə kədərlənmirdi; vaxt keçdikcə torpaq, heç olmasa, yayda bir dəfə hansısa təqvim və millət hakiminin uşaqlara kimi mərhəmət gös-tərərək, məsumluqla gülümsəyərək onlara şokolad, yaxud burulub-yığılan kağız çərpələng kimi adi mükafat payladıqları yerdə oyun üçün meydanda əldən salınan belə yumur-taları canına çəkəcəkdə. Ferquson bütün bunları artıq çox-dan yaddan çıxarmışdı, ancaq son zamanlar – sanki, illər keçdikcə o daha həssas olurdu – onu birdən xatirələr və ürəyədammalar narahat eləməyə başlamışdı.

Yuxuda atası yanına gəlmişdi, canlı və eynilə aşkardakı kimi idi. Niyə birdən? Atası beş il əvvəl ölmüşdü, arxeoloq oğlu həmin vaxt İraqda qazıntı işlərində idi. Ferquson məhv olmuş şəhərləri axtarıb tapırdı. Onda Ferquson fikirləşmişdi ki, atası hətta olduğu yerdə də ona münasibətdə taktikalı hərəkət eləyib: o nə xəstəxanada növbə çəkməli olub, nə mühüm qərar qəbul etməli, nə də ayrılığın acısını keçirməli. Həyatının son illərində atası qan dövrəsinin qaydasında olmadığından əziyyət çəkirdi, ölüm onun üçün Allahın rəhmi kimi gəlmiş. Dəfndə Ferqusonun keçmiş şagirdlərinin və atasının kolleqalarının, onların təsirli xatirələrinin təbii kədəri heyrləndirmişdi. Qoca yuxarı siniflərdə müəllim idi; adama elə gəlirdi ki, onun nankor Heysvill gənclərinin sonsuz axınına qoşulan həyatı damcı-damcı qum üstünə düşürdü. Ancaq onda, dəfn vaxtı tər-pənən quma hopub gedən bu həyat, sanki, yenidən doğulmuş

və yenidən yad adamların göz yaşlarında ona, gözündən bir damcı da düşməyən, ancaq bircə şey – yüngüllük hiss eləyən oğluna danlaq kimi axıb getmişdi. Atasını basdırmışdılar: Ferquson yenə tez-tez səhralara getməyə başlamışdı, bir də o, arvadından başqa qadının yanına getmişdi. Bu addımı atmağa uzun müddət tərəddüd eləmişdi, sanki, atası sağ idi. Ancaq niyə? Böyüyəndən sonra bütün həyatı boyu qocadan bir dəfə də olsun ata nəsihəti eşitməmişdi. Atası onu hər işdə tərifləyirdi və hər şeyi ona bağışlayırdı. Və lap ölənin gününə kimi onu, sanki, hansısa görünməz kədərdən qoruyurdu.

Ferquson yuxusunda gördü ki, onlar atası ilə birlikdə aşkar vaxtlar tez-tez olduğu kimi səyahət eləyirlər və bu nizamsız səyahətdə nəşə keyləndirici bir şey var. Maşınlar sınırdı, pulqabılar boşalırdı, trolleybuslarda konduktorlar kobudluq eləyirdilər, ancaq yenə də ata-oğul ləzzətlə gəzişirdilər və bu yuxudan elə heyretəmiz hiss olunan səyahət ruhu – sürətli gediş və oğluna sevinc bəxş eləməyi çox istəyən atasının hələ də çəkingən təbəssümü gəlirdi ki, hətta Ferquson yuxudan ayrılırdı. Atası gülümsəyirdi və onun getdiyi alçaq, sanki, dumanda gizlənmiş maşından təbəssüm də: sən mənimləsən və həmişə də mənimlə olacaqsan, deyirdi; Ferquson ümitsizlik içərisində oyanırdı: sübh şəfəqlərində aydın olmayan, sürüşkən, gedərgəlməz xoşbəxtlik əriyib axırdı; yaxınlıqda isə ikinci arvadı tərپənmədən yatırdı.

Və şirin duyğuları bəd olsa da, atası ilə keçən parlaq və şən səyahətlərdən sonra o, öz uşaqlarına hədiyyə eləməyə çalışdı, ancaq hər halda, onların səfərləri zavallı saxtalıq kimi görünürdü: atasının əsl xristian mehribanlığı, alicənablığı, dözüümü – qəsdən məhkum edilmiş və yenə də səni hifz eləyənlərin heç biri çatmırdı, bir də o itib-batmış yayda durğunluq vaxtlarının miskin həyatının əlamətləri çatmırdı. Artıq trolleybuslar iri şəhərlərin mərkəzlərində vurnuxur və heç kim qatarla harasa gedəndə ən yaxşı kostyumunu geyinmirdi və boş yerlərdəki alağ otları arasında kömür işildayırdı, qonşu şəhərcik də adamın gözünə daha başqa planet kimi görünmürdü. Ferqusonun uşaqları velosipedlərini avtomobillərə dəyişirdilər və indi harasa ataları ilə getmək onların nəylərinə gərək idi. O başa düşürdü ki, uşaqlarını onu ata biləcəklərinə nisbətən bir az tez atıb.

Boşanmadan sonra uşaqları ilə gec-gec səfər eləyirdi. Oğullarından biri – onun on yeddi yaşı tamam olmuşdu – Ferqusona onu Orta Qərbin kolleclərinə səfərdə müşayiət etməyə imkan verdi. Onlar bir həftə göllərin və qarğıdalı tarlalarının üzərində uçan motellərdə veyllənən yastı düzənliklərdə zorla görünən aerodromlardan uçurdular, aerodromlara enirdilər, neoqotik, neoklassik və neokonstruktiv üslubda olan kolleclərdə vaxtlarını keçirir, kiçik kilsə kitabxana və laboratoriyalarına heyran olur, axşamlar isə motelə qayıdır, barda pivə içirdilər. Ferquson təəccüblənirdi ki, oğluna qulluq etməkdən qətiyyənlərinə elə mirdilər. Bir dəfə Ayova ştatında onlar hərəsi iki parç pivə içib, motelin içindəki hovuzda üzmək qərarına gəldilər. Yaşıl, tər-təmiz, adamı çağırən, qarğıdalı tarlaları arasında bu qədər yad görünən hovuz ulduzların qüvvəsi altında donub qalmışdı. Ferquson və oğlundan başqa hovuzda heç kim yox idi. Ferquson bu başdan o başa yavaş-yavaş üzüb gedənəcən oğlu tramplindən geriye salto eləyirdi. Son vaxtlar ərzində oğlu xeyli böyümüşdü, yöndəmsiz olmuşdu və hay-küylü şappıltı ilə tullanırdı. Onlar hovuzdan çıxanda o, şən-şən və ləzzətlə titrəyirdi: “Yadıma düşür ki, bütün yayı qorxu ilə mübarizə aparıb bu zəhrimarı öyrənmişəm”. Mehmanxana məhrəbasına bürünmüş oğlu, elə bil, onu kişidən ayıran xətti keçmişdi – hələ kollec tələbəsi deyil, ancaq artıq bütün yayı qorxunu dəf eləyərək trampoline yaxınlaşan və geriye tullanişla suya atılan uşaq da deyil. Oğlan Ferqusona dost kimi, gözlərində hələ qorxu izləri əriməsə də, ruhlandırıcı, lap eynilə bir vaxtlar babası kimi gülümsədi. Və Ferquson şadlanırdı: budur əvəz dəqiqəsi, o, birdən özünü bağışlanmış kimi hiss elədi.

* * *

Ferquson iş dalınca Smitson institutuna gəldi və orada amerikalıların əvvəlki həyatları sərgisinə baş çəkdi. Taxta evlər, meyxanalar, immiqrantların mənzilləri – hər şey səylə bərpa edilmiş, sanki, ekzotik kəpənəklər kimi şüşə arxasında yerləşdirilmişdi. Qədimi sinif otağının yanında təəccüb içində donub-qaldı. Döşəməyə bərkidilmiş, mürəkkəbqabı yerləri olan parta cərgələri üstündə tabaşirlə iri

hərflərlə Palmer əlyazması ilə misallar köçürülmüş yazı taxtası, onun üstündə Stüartın¹ eskizi – Corc Vaşinqtonun portreti yanında, asfaltlanmış oyun meydançasına açıla biləcək pəncərələrin arasında isə Amerikaya ədviyyat gətirilməsinin yol xəritəsi. Ferquson qayğılı idi. Bu necə tarixi eksponatdır? O özü belə sinifdə oxumuşdu. Şüshə olmasaydı, içəri girə və parta arxasında otura bilərdi – o, həmişə sürtülmüş gödəkçə geymiş, çalışqan oğlan kimi sinfə birinci gəlirdi.

636

Ferquson xəstəxanalara getdikcə daha tez-tez baş çəkməli olurdu. Səs-səmirsiz vestibüllər, solğun işıqlandırılmış dəhlizlər, sirli qapılar arxasında həyata keçirilən bitib-tükənməyən xəstəxana çapalaması; xəstəxanalar, bir də aeroportlar – bizim məbədlərimiz bunlardır. Xəstəxanada Ferqusonun kolleqası ağciyər xərçəngindən ölürdü. Ferquson inamsız addımlarla palataya girdi – o, ölümdən qorxurdu – rahat nəfəs alaraq onun şöbəsinə rəhbərlik eləyən, Tolteki yamacları² haqqında olan ikicildlik əsəri çox nüfuzlu Şliman mükafatına layiq görülmüş köhnə dostunun xırdalıqlarına kimi tanış fiqurunu gördü. Ferqusonun kolleqası ondan yeddi yaş böyük və xeyli dərəcədə ağıllı idi, onda nəşə ata məhəbbətinə oxşar bir qayğı vardı. Onun xəstəxana köynəyinin ağ yaxalığı üstündən üzücü xəstəlikdən saralmış uzunsov müdrik sifəti deyingən qarı sifətinə oxşamağa başlamışdı. “Mənə elə gəlir ki, sənin sonuncu məqalən, – o, dərmandan keyləşmiş dilini zorla tərpedərək danışırdı, – bəzi qeyri-dəqiqliklərlə günah qazanır. Sən bir qafada təzə qat ayırıb çıxararsan. Və burada ən ikinci qatın basdırılması ilə nə əlaqə? Axı sən üç-dörd əsrin əhəlisinin yerini dəyişibsən”. Ferquson onun günahı üzündən lazurdən olan boyunbağları, qumdan düzəldilmiş qabları və totemləri sinələrinə sıxan qat-qat ölümlərin necə hərəkət elədiklərini gözləri qabağına gətirdi. “Başa düşürsən – onun tənqidçisi yorğun halda davam eləyirdi, – belə saxsı qırıqları bizimlə tez-tez bəd zarafat eləyir: ola bilsin bu nüsxə Kritdən, yaxud Anadoludandır. Keçmişin adamları

¹ Gilbert Stüart (1755–1828) – məşhur Amerika rəssamı – portret ustası; Corc Vaşinqtonun portreti (1795) onun ən yaxşı işlərindən biridir.

² Tolteki – Meksika yaylasında asteklərə kimi sakin olan hindu qəbilələri

– görkəmli səyyahlardır – bunu heç vaxt unutma”. Ferquson bu adamı özünəməxsus şəkildə ona görə sevirdi ki, o, onun özünü daha çox tanıyırdı, hər ikisi üzü üzlər görmüş adamlardı, ştatdan kənardakı universitetlərdə tələbələr arasında, banditlərin hədələri altında əldə edilmiş zərif məhsullar parlaq nəticəsini verirdi. Onda nəyə görə şənlənən həyəcan onun sinəsini sıxırdı? Ferqusonun səsi – həmin başqasının, ləng və nəsihət verənin tam əksi olaraq amansız – gümrə və ucadan gəlirdi.

– Belə kiçik qanovlu kəllə sümükləri yalnız Xirbet – Kiraxda¹ var, – Ferquson dedi. – Mən onları sizə gələn ilin yayında gətirəcəyəm. İstəyirsiz bir ton gətirim. Orada olmalıdır, əminəm.

Gələn yayda. Ölən adam baxışlarını yumurta qabığı kimi ağ divarda saxladı və ah çəkdi.

Ferquson söhbəti dəyişdi. O, şəhərdə palatayı tərifləməyə başladı: genişdir, pəncərədən gözəl – Bostondan cənuba yamaqların yumşaq cizgiləri görünür.

Kolleqa razılaşaraq ah çəkdi:

– Bizim yaşda olan adamları yüyəndə saxlamaq lazımdır. Biz öz şıltaqlıqlarımıza həddindən artıq tez-tez göz yumuruq. Bax sən ayrılıbsan, mən isə bu mənzərəli otaq üçün gündə iki yüz dollar ortaya qoyuram.

Ferquson istədi etiraz eləsin, ancaq burada öz kolleqasına baxdı və onun üzündə artıq nəşə o yanlıq bir şey gördü, mərhəmət qabarması onun şadlığını sarsıtdı; bu, adamı tezliklə onu udacaq zamanın möhkəm axınından xilas etmək istəyirdi, bu, çarpaydan kəllə sümüklərini, sındırılmış amforaların qədim qalıqlarından çıxardığı kimi çıxarmaq istəyirdi. Və Ferquson artıq bozuntul görünən bu otaqda ürəyində dedi: “Məni bağışla”.

Xəstəxananın boz divarları gün işığı səpələnmiş küçələr içərisində büzüşüb qalmışdı; xəstəxana diqqəti cəlb etməyən, ancaq son dərəcə vacib məhsul buraxan naməlum fabrik kimi görünürdü. Ferquson küçə ilə yeriyir və Şekspirin necə də haqlı olduğu haqqında düşüncələrə dalırdı: bütün dünya – teatrdır. Budur, uşaq arabasındakı körpə layla çalan yırğalanma ilə gedir, budur, qısa şalvarlı məktəbli əlində beysbol ağacı belini bükərək kölgəli xiyabanla

¹ E.ə. IV–III minilliyin Tunc dövrü mədəniyyəti

idman meydançasında növbəti oyun haqqında sayıqlayır. Ferquson özü də bir vaxtlar belə meydançalara gedirdi və indiyəcən bu sonsuz günorta saatlarının tozlu tamını xatırlayır. Bu da gənc ata, bir az arıq, təkə köynəkdə, belini azacıq əyərək mısqıldayan körpənin əlindən tutub addımlayır, yanında isə arvadı özündənrazi görkəmlə qarında qayğılarının növbəti yükünü daşıyır. Ferqusonun əlləri indiyə kimi necə bələmək lazım olduğunu və o, uşaqlarına beşik mahnıları oxuduğu vaxtlar körpə uşaq yumruğunun onun barmağını necə sıxdığını xatırlayır. Bu kişi isə, yəqin ki, boşanacaq; o yorğun, ancaq həvəsli halda əlində cin butulkası və dondurulmuş ərzaq artıq subaysayağı bəzədiyi mənzilinə tələsir – divarda daha çox reklam və daha az işiq – qoy ona bir vaxtların tənha sığınacağı; kollecdəki otağını xatırlatsın. Artıq Ferquson belə, onun vaxtında səylə oynanmış rolları oynamayacaq Paradoks: Ferquson ağıllı ilə gələcək ölümdən qorxurdu, ürəyində isə sevinir və yüngülləşərək dərk eləyirdi ki, daha heç vaxt gənc olmayacaq.

638

Ortayaşlı adamların üzlərində xüsusi möhür olur, onları yalnız özlərinə xas olan cizgilər fərqləndirir: məsələn, onları əvvəllər də tez-tez heyran qoyan məsələlərə təəcübü münasibət bəsləyirlər. Baş verənlər qeyri-real görünür, əşyalar əriyir, döşəmə tərənəməyə başlayır və sanki, özünə inamsız halda ümitsizliklə uzaqlaşdırılmış məqsədə sarı hərəkət eləyir. Yeni eynəklər kömək eləyir. Dünya o biri yanı üstə çevrilir və artıq ürək tutqun şüəli evdə bağlı qalır. Amma bax bir vaxtlar sirlərlə dolu olan poçtu, indi oxumamaq da olar: əziyyət çəkən şikəstlərin və aclıq elan eləyənlərin şəkilləri, ədalətin müdafiəsi üçün qəzəbli petisiyalar, keçmiş məzunlara dost müraciətləri, elmi cəmiyyətlərin savadlı qeydləri, sizə lazım olmayan daş-qaşların reklamı, elmi məqalələrin ottiskləri, fotosurətlərin fotosurətləri. Bütün bunları kimə göndərirlər? Zibil qutusuna! Bir dəfə Ferquson bu zibil qutusundan ünvanı əldə yazılmayan, maşinkada çap edilən zərf çıxartmışdı. “Əziz Ferçi, – məktub belə başlayırdı; bayağı, dinc Palmerin kalliqrafik xətti, sanki, haradansa keçmişdən gəlmişdi, ardınca – çap mətni: “iyirmi beşinci ildönümə GƏL! 1952-ci ilin buraxılışı olan Heysvill sinfi SƏNİ gözləyir!” Xüsusi qeyd edilmiş SƏNİ

sözünü oxuyub özünü birdən ciddi-gülməli, özünü doğrultmayan kimi hiss elədi və çox ciddi hiss – belə hisslərlə o, atasını gördüyü yuxudan oyanırdı. O gedəcək. Məktubu sinif nümayəndəsi Linda Lid Qottfinger imzalamışdı. Ferquson Lindanı hələ uşaq bağçasından tanıyırdı. Sonra isə məktəbdə dərstdən sonra onun, portfelinə gizlədir və qız ağlayana kimi qaytarmırdı. Bu nazik hörüklü və körük burunlu qızcıqaz qeyri-adi dərəcədə cəld idi və hətta onun fiqurası qanuni şəkə düşən vaxtda da – birdən-birə iri, yumru döşü çıxmışdı – qarnı yastı, ayaqları isə arıq və güclü olaraq qalmışdı. “Əziz Ferci” sözləri onun xətti ilə yazılmışdı.

* * *

Həmin axşamda Ferquson artıq gecədən keçmiş “Sənin yanında”dan “Tancerli oğlan”a kimi yalnız köhnə motivləri ifa eləyən orkestrin sədaları altında dəmlək pərdəsi içindən hiss eləyirdi ki, qocalan uşaqlar, tanış səslər, bu melodiylar içərisində o, cənnətdəki kimidir. Ancaq, hər halda, onunçün evdə oturmaq daha yaxşıdır. O, tək gəlmişdi. Tənha əzbərçinin köhnə rolu geyilmiş kostyum kimi onu gözləyirdi və lap əyninə idi. Orkestr “Reqtaymla vida”nı çaldı və Linda Lid qəti addımlarla ona tərəf gəldi. O birilər rəqs eləyir, yaxud keçmiş məhəbbətlərini yada salır, ya da motelin tualetində ayılmaqda bir-birlərinə kömək eləyirdilər, Linda isə sonra rotatorda çoxaltmaq və keçmiş məzunlara bağıslamaq istədiyi xətirə kitabı üçün məlumat toplayırdı:

– Subaysan, evlisən, ayrı yaşayırsan, boşanıbsan? – Linda soruşdu.

Onun iti yonulmuş karandaşı intizarla donub-qaldı. Linda qırx üç yaşında da fiqurasını saxlaya bilmişdi. Bəzi məktəbli gözəlcələr elə kökəldirdilər ki, adamyeyənlərə, yaxud qəddi əyilməyən sarkofaqa basılmış fironlara oxşayırdılar. Ferquson daha dəqiq cavabı necə verəcəyini düşünərək gözlərini tavana zilləmişdi. Motelin administrasiyası salonu qırmızı və ağ bürmələnməmiş kağızla bəzəmişdi, hərçənd, əslində, onların sinfinin rəngi tünd-qırmızı və krem rəngindəydi. “Tünd-qırmızı və krem rəngində, tünd-qırmızı

və krem rəngində...” onların sinif mahnılarında belə oxunurdu, sonra isə axırda “arzu” sözü işlənən hansısa əlavə misra.

– Hamısı bir yerdə. Ancaq hamısı eyni vaxtda yox, – işarələrlə dedi.

– Bəs indi?

– Evdən sənı darıxıram.

– “Evlidir” yazıram.

Hələ o vaxtlar, onlar uşaq bağçasına gedəndə bu qızı karıxdırmaq çətin idi. Yaşıl soyuq gözləri, gülümsəyəndə isə qoyma dişi görünürdü. O, pişiyin dalınca qaçarkən uşaq meydançasındakı pilləkəndən yıxılmışdı. Orkestr “Alamodan xiyabani”yla keçdi.

– Sənətin? – Linda soruşdu.

– Yerqazan, – o cavab verdi və bu, ona qeyri-adi dərəcədə doğru cavab kimi göründü. Və Lindaya niyə yerqazan olduğunu izah eləməyə başladı.

– Mən torpaqda gizlədilen şeyləri qazıb, Allahın işığına çıxarıram. Keçən qış bir kəllə sümüyü tapdım və ona görə minlərlə skelet çevrilməli oldu.

– Ferci, sən sərxoşsan, – Linda dedi.

Artıq səkkizinci sinifdə Lindanın o vaxtlar dəbdə olan anqor yunundan yumşaq sviterinin tarım tutduğu qəşəng sinəsi vardı. İndi də sinəsini Asiyada iki müharibə, altı prezident, beş iqtisadi durğunluq və dörd uşağın doğulmasını yaşadığını sübut eləməkdən ötrü bizim sinif nümayəndəmiz dərin dekoltesi olan – belələrini əllinci illərdə geyirdilər – əynində damdar oturan zəhər kimi sapsarı şifon don bəzəyirdi. Bəlkə, bu, onun möcüzə nəticəsində qalmış məzun donudur? Yarıqdan korsajına sancaqlanmış səhləb gülünün və Eyzenhauer dövrünün ətrinin qoxusu gəlirdi. O, Lindanın döşlərini heç vaxt, heç vaxt görməyəcək, Ferquson kədərlə fikirləşdi. Linda onuncu sinifdə birdəfəlik ərə getdi və indiyə kimi Heysvilli tərək eləməmişdi, heç vaxt ayağını günah yoluna qoymamışdı.

Ətrafda rəqs ələyir, olub-keçənləri xatırlayırdılar. Salon-da və Ferqusonun beynində qarmaqarışlıq hökm sürürdü: hansısa messanın boyunbağı kimi kəllə sümüyü qırılıb-dağılmış, bərpa edilmiş heykəlcik. Dərində gizlədilmiş hər şey xahişsiz-filansız Allahın işığına çıxırdı. Siniflərinin

bəlası Murdar Kığırayz vals oynaya-oynaya onlara yaxınlaşdı. O, indi milyarderdi. “Zister” elektron firmasının sahibidir, bu köksifət oğlan artıq çallaşsa və kombinə edilmiş eynək taxsa da, əvvəlki kimi sinfin afəti-qamçısı idi – belələrinin həmişə əllərindən hər iş gəlir. O, Lindaya şirin-şirin gülümsədi və donunun lifini ona bənd edilmiş büsthalterlə birlikdə yüngülcə çəkdi. Və bir anlığa qadının uzunsov sinəsi Ferqusonun dumanlanmış baxışları qarşısında göründü. Onun, az qala, nəfəsi kəsildi. Döşlər kamillik mücəssəməsi, onun təsəvvür elədiyindən daha iri və ağı paltarının kölgəli örtüyü altında yumurta kimi qüsuruz, ağır və dik idi.

Linda Murdarın əlinin üstünə şillə çəkdi və tamamilə təbii soyuqqanlıqla donunun lifini düzəltdi, yalnız onun yaşıl gözləri Ferqusonun gözlərinə sataşanda özünü itirdi – görünür o, bu gözlərdə belə səadəti, nəhayət, şiddətli istəyin onüçillik ağacındakı kövrək budaqda açmağa oxşayan səadəti oxuyacağını heç cür gözləməirdi.

– Sənin indiki ünvanın hansıdır? – Linda soruşdu.

– Unutmuşam.

Mən ştatındakı alçaq taxta evin pəncərəsi arxasındakı şamlardan ən qədim sakitlik, hindu, hətta Berinq boğazının olmadığı və qitənin azadlıq haqqında öz güclü arzusu ilə hələ kəsilmədiyi vaxtların, Sibir qayalarının və mamırlarının ətri gəlir. Buxtadakı Evin yaxınlığında isə Ferquson ikinci arvadı ilə və onun yeganə oğlu ilə birlikdə birbaşa lildə strelidist yığırdılar.

Linda karandaşı hazır tutmuşdu.

– Necə bilirsən, – qadın anketi götürdü, – Amerika sənə münasibətdə verdiyi sözün üstündə dayandı?

– Az-çox, – Ferquson cavab verdi.

Linda birdən bloknotunu örtüdü.

Orkestr ürəyi buz kimi eləyən, qulaqbatıran trubanın ulartısı ilə “Belə yorğun”u çalmağa başladı.

Siniflərinin nəhəngi, müdafiəçiləri və yadro itələyən Ferqusona yaxınlaşdı. O, tamam daz idi.

– Yox, sən atana çəkməyibsən, – Ferqusona dedi.

– Bilirəm. Neynəyəsən.

– Lənət şeytana, sənin atan adamı ruhlandırmağı necə də bacarırdı. Nə olmasa da, bu işdə usta idi! Heç vaxt

mənə necə: “İndi sən axmaqlığın zirvəsindəsən, ancaq ondan hələ düşəcəksən də”, – dediyini unutmaram. Olurdu ki, lövhənin yanında dayanır, əsgini tullayır və düşünürdü: “Qalxan şey düşməlidir də”. Sənin atan əlavə olaraq tez-tez təkrar eləyirdi: “Sonuncu mil ən çətindir”. Ancaq onda onun nə barədə danışdığını başa düşmürdüm. İndi başa düşürəm. Özü də necə başa düşürəm.

Nəhəng Ferqusonə yuxarıdan aşağı baxırdı, onun isə başı artıq bağıqlamağa adamı olmayan kədərə və məhəbbətə qarışmışdı. Görəsən, ağılasa, gizlədilmiş portfeli ona verirlər?

“Gecən xeyrə qalsın, İr-e-en”, – orkestr vida mahnısını çalırdı. – “Gecən xeyrə qalsın, İren”.

* * *

642

Ertəsi gün şənbə idi. Və Ferquson xumarlıq içində öz Heysvillində, bu məhv olmuş şəhərdə veyllənirdi. Şəhərin ətrafını nəzərə almasaq, nə vaxtsa onun uşaqlığında tarlalar qarğıdalı doğur, buxtada isə xəşəmbalığı azalmırdı (adətən, onu qoca qarılar toplayırdılar), Heysvill isə az dəyişmişdi. Döngələrdə maraqlı tapıntılara rast gəlinirdi. Ferquson əldəqayıрма xokkey qapılarını çətinliklə tanıdı, taxtadan və məftildən olan qəfəslər. O, uşaq vaxtı yalnız topla oynayırdı: beysbol topu havada qara ləkə kimi fırlanırdı; ağır basketbol topu lövhəyə dəyər-dəyməz idi, futbol topu isə öz başgicəlləndirici uçuşunu botinkaların ucunda bitirirdi. Köhnə ibtidai məktəb, sanki, dübbədüz asfalt içindən çıxan qotik üslubda olan qala mıxlanmış halda dayanmışdı və çürüyən fanerdə pulverizatordan püskürülən rənglə inqilabi, onun da yanında rasist şüarları yazılmışdı. Sınıf otaqlarında olanların hamısını Smitson institutuna satmışdılar. Onun yanında bir vaxtlar Buninin konditer dükanı vardı, tənəffüsdə uşaqlar gizlicə ora qaçır-dılar; Ferquson təəccüblənirdi, o hələ də əvvəlki yerində idi və hələ də açıq idi. Ferquson içəri girdi və həmin o unudulmaz ucuz sormalardan aldı: cəmli pirojnalar, biyan nəbatı, kağıza bükülmüş gəzşirni, bekon rəngində kokos çöpləri, üz-gözünü turşutmuş qızdırma xəstəliyi olan qoca kişi qaralmış, çat-çat olmuş piştaxtanın arxasında hövsələ

ilə hamısını kağız torbaya yığırdı. Sonra da pulun qalığını Ferqusonun ovcuna qoydu və əlini bir vaxtlar onun uşaq yumruqlarını sıxdığı kimi sıxdı.

– Bərk tut, Ferçi, – mehribanlıqla dedi. – Bax ha, əlindən salma.

Buni özüdür? Canlı qazıntı. Ferqusonun hər yanda tanıyırlar. Pəncərələrdə həm əyilmiş qanadlar, həm çəkilmiş pərdələr. Əgər onları doğrasaydılar, at şabalıdları da tanıyardı onu. Küçələrdə səma isə o, məktəbdən qayıdarkən, xuliqanlarla rastlaşmamaqdan ötrü dolama yollarla, gizlənə-gizlənə gəldiyi vaxtlardan bu yana elə bilirdin işıqlaşıb. İndi isə o vaxtkı xuliqanlar – indinin yaşlı adamları – onun yanına gəlirdilər və: “Mərc eləyirəm, sən məni xatırlamırsan”, – deyirdilər. Bu, belə də olmuşdu, ancaq o, bu üslubu xatırlayırdı: zolaq-zolaq köynəklər, aşırımlar, kisə kimi kombinezonlar, rəngi qaçmış sifətlər, yöndəmsiz görünən dirsəklər və içərisində yüngül acidillilik gizlənən sakit yumşaq səslər. Heysvill dənizin dibindən duz çıxaran maşın kimi nəfəsini dərəndən heysvilli istehsal eləyirdi. Ferquson da onlardan biridir. Onu dəfələrlə atasına oxşatmışdılar. Şəhər boşalırdı, evlər boşalırdı. Məktəbin arxasındaki idman meydançasına, bir vaxtlar, o, uşaq olanda üz-gözləri qırıq-qırıq qarınlar bellərini büküb alaqların içərisində içki üçün zəncirotu axtarışında hərləndikləri yerdə kiçik stadion tikmişdilər. Ferquson beton hasarın arxasını görürdü.

Uşaq meydançası əvvəlki kimi sahilə, beysbol meydanının arxasında qalırdı. Xopi hindularının yeməxana qoresinə¹ köçürülmələri kimi; sınımış yelləncəklər, tir və pilləkəncik köçürülmələri kimi. Ferquson boz kostyumda zülüm çəkirdi və yalnız bir şey – baş ağrısını tropik dəbilqə altında olsa belə gizlətməyi arzulayırdı; o, sahilə çıxıb sınımış oyuncaqların içərisindəki zibillikdə paslı, oraburası əyilmiş xizəklər arasında peyda olaraq, sanki, işləri – yumurta qabığının qırıntılarını, qurumuş sarısını, qırıqları – yumurta yarısının izlərini axtararkən kiçilməyə başladı.

Ferquson heç vaxt qalib olmamışdı. Yumurtanı bütöv və zədələnmədən aparmağa həddən artıq səy göstərirdi, buna görə də çox sürətlə gedə bilmirdi. Əgər qalib

¹ Qore – dik yamaclı və yastı zirvəli təcrid edilmiş təpəlik

gəlmək istəyirsənsə, bütün pəncənlə addımlamaq lazımdır, ancaq aydınlaşdı ki, bu zaman əllərin bərk əsir və qarşısındakı yumurta adamı qorxuya salan dərəcədə yellənir. Aydın olmayan duyğu – eynilə yenə yumurta ilə olan yarışda iştirak eləyirdi – Ferquson çətin yolla maşın sürdüyü, yaxud tanışına baş çəkməkdən ötrü xəstəxananın xalça döşənmiş dəhlizini keçdiyi, yaxud təyyarədə oturduğu vaxt bürüyürdü. Hərəkət yalnız yuxuda atası onu öz ardınca apardığı maniya zamanı rahat olurdu. Bayram kimi düşünülmüş yumurtalı yarış Ferquson dəhşətə gətirib çıxarırdı, sanki, ona axmaqlayana qədər cücənin boğazını üzməyi, yaxud milçəyi öldürmək təklif eləyirdilər. Və budur, indi təyyarə bileti cibini yandırdığı, İraqdakı başkəsənlər öz avtomatlarını silib təmizlədikləri, onun birinci arvadı isə tək yatdığı vaxt Ferquson düşüncüdü: həyatı onu qarmaqarışıqlıqlarla birləşdirməyib ki, dəhşətli öncəgörmə ilə bu günə kimi eynilə kövrək yumurta qabığındakı kimi qıvrılıb yatmayasan.

644

* * *

Ferquson evdə qəzetdə oxudu ki, kolleqası ölüb. Səhər yeməyi arxasında oturarkən varlığını bürümüş şadlığı yumurtaya sancılan çəngəli ağızına apardığı vaxt əllərinin əsdiyi təntənə titrəyişini zorla boğan vaxt yuxarıdan uşaq, onun indi bir yerdə yaşadığı uşaq inadlı səsle çağırırdı. Uşaq xəstə boğazla oyanmış və məktəbə getməmişdi. Ferquson qəzetin səhifəsini çevirdi və anasının yuxarıdakı oğluna sinidə necə səhər yeməyi apardığını eşidirdi və bir vaxtlar özünün dərs buraxdığı və evdə qaldığı çoxdankı səhərləri xatırladı: təzəcə sıxılmış portağal şirəsi, parça-parça doğranmış, indicə qızardılmış və buna görə hələ də isti olan çörək çalınmış qaymaqla dolu mavi rəngli süd qabı, şəkər və bütün bu ləzzətli şeyləri anası laklı qara sinidə düzürdü, elə bil, baş çatlatmaq üçün fiqurcuqlardır və əlavə olaraq göyə ucalmış dağlar və vadilər içərisində kitablar, karan-daşlar, ucu qatlanmış qayçılar, adyal; pəncərə arxasında isə günəş özünün məşhur “səhər-axşam” qövsünü cızır, şəhərciyin sakinləri ya işlərinə, ya geri tələsirlər, səhərlər trolleybuslara tərəf qaçırırlar, axşamlar yorğun halda evlə-

rinə gedir və onların içərisində atası da var, o əziyyət çəkir, uşağıninsa heç bir qayğısı yoxdur – yaşa, özündən muğayət ol, “avaralıq” adlı sahilsiz dənizə girmək və ev onu hər guşəsilə qoruyur, sanki, müəmmalı zərif sağanağa daşqas – onun sağlamlığını qoyaraq dəyişmədən, onun haqqında ətrafda hər şey o yumurta qabığı kimi yeganə, ona məxsus olan həyatı qoruyurdu, bax ha, ancaq onu əlindən yerə salma.

Con Apdayk

Seçilmiş əsərləri

MÜNDƏRİCAT

Ön söz5

646

ROMANLAR

Dovşan, qaç 12

Kentavr 306

HEKAYƏLƏR

İsa Peyğəmbərin içindəki qonşular 564

Vidalaşma 595

Ər-arvad Meyplər 610

Nəsləkəsilmiş məməliləri sevən insan 625

Yumurta yarışı 633

**Con
Apdayk**

MÜASİR DÜNYA ƏDƏBİYYATI

Con Apdayk. Seçilmiş əsərləri.

Çapa imzalanmışdır 19.04.2011. Format 60×84 ¹/₁₆. Ofset çap üsulu.
Fiziki çap vərəqi 40,5. Sifariş 121. Tiraj 7000.

“Şərq-Qərb” Nəşriyyat evinin mətbəəsində çap olunmuşdur.
AZ1123, Bakı, Aşıq Ələsgər küçəsi, 17.
Tel.: (+994 12) 374 83 43; 370 68 03
Faks: (+994 12) 370 18 49; 370 68 03
e-mail: info@eastwest.az
www.eastwest.az